

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

AHLAT AĞZI

**SERVET ERTEKİNOĞLU
10725202**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖLMEZ**

**İSTANBUL
2015**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

AHLAT AĞZI

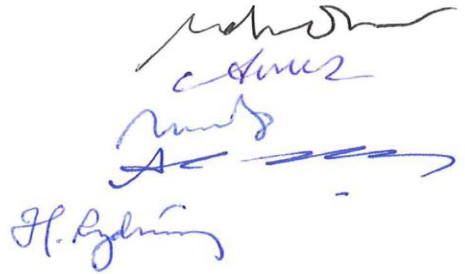
**SERVET ERTEKİNOĞLU
10725202**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20.02.2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 23.03.2015

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Adı Soyadı
Tez Danışmanı :	Prof. Dr. Mehmet Ölmez
Jüri Üyeleri :	Doç. Dr. Aziz Merhan
	Doç. Dr. Ersin Teres
	Prof. Dr. Aynur Koçak
	Yrd. Doç. Dr. Hakan Aydemir

İmza

İSTANBUL

ŞUBAT, 2015

ÖZ

AHLAT AĞZI

Hazırlayan **Servet ERTEKİNOĞLU**

Şubat, 2015

Bu çalışmada 2010-2012 yılları arasında Ahlat ilçe merkezi ve Saka Köyü'nden metinler derlenmiş, derlenen metinlerin dil bilgisi incelemesi yapılmış ve açıklamalı sözlüğü oluşturulmuştur. Sözlükte her sözcüğün etimolojisi verilmiştir. Ahlat Ağzı adlı çalışmamız “İnceleme, Metinler ve Açıklamalı Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır.

İlk önce kaydedilen sesler yazıya geçirilmiş, daha sonra her sözcük için fişlemeler yapılmıştır. Fişleme yapılırken sözcüklerin geçtiği cümlelere de yer verilmiş ve cümlelerden hareketle dil bilgisi incelemeleri de yapılmıştır. Çözümlenen metinler incelenirken diğer Anadolu ağızları ve diğer Türk dilleriyle olan benzerlikleri de yeri geldikçe ortaya konmuştur. Ayrıca Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesiyle benzer özellikler de belirtilmiştir.

Ses Bilgisi bölümünde yazı dilinde bulunmayan ünlüler ve ünsüzlere, ünlüler ve ünsüzlerle ilgili ses olaylarına yer verilmiştir.

Biçim Bilgisi (Morfoloji) bölümünde sözcük türleri ve cümle bilgisine (söz dizimi, sentaks) yer verilmiş, yazı dilinden farklılaşan noktalar da vurgulanmıştır.

Sözlük bölümünde ise metinlerde geçen her sözcük ele alınmış mümkün olduğunca sözcüklerin kökenleri gösterilmiştir. Eski Türkçe sözcükler için birincil kaynak Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (1972) adlı sözlüğü, Arapça ve Farsça sözcükler için Francis Joseph Steingass'ın *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1892) adlı sözlüğü, Moğolca sözcükler için Ferdinand Lessing'in *Mongolian English Dictionary* (1960) adlı sözlüğü, Ermenice sözcükler için Robert Dankoff'un *Armenian Loanwords in Turkish* (1995) adlı eseri, diğer dillerden alıntı sözcükler için TDK Türkçe Sözlük kullanılmıştır. Açıklamalı sözlük için ise Mehmet Ölmez'in *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle-* (2007) adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

İlk kez bir ağız çalışmasında her sözcüğün etimolojisi ele alındığından derlenen metinler 113 sayfaya sınırlı tutulmuştur. Bu nedenle sadece 12 kişiden derlenen metinlere yer verilebilmiştir. Seçilen kişilerin genelde 50 yaş üstü, okuma-yazma bilmeyen ya da ilkokul mezunu olmasına dikkat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlat Ağzı, ses bilgisi, biçim bilgisi, etimoloji

ABSTRACT

AHLAT DIALECT

Prepared by Servet ERTEKİNOĞLU

February, 2015

In this study, the texts from Saka village and Ahlat county town between years 2010-2012 have been compiled and these compiled texts' grammar analysis has been made and glossary has been formed. In the glossary the etymology of each word has been provided as far as possible. Our study called " Ahlat Dialect " is consisted of "analysis, texts and glossary" sections.

First of all, the recorded sounds have been written out and then profiling for each word has been made. While profiling, the sentences that the words take place have also been given and grammar analysis has been made based on the sentences. When the analysed texts have been examined the similarities with the other Anatolian dialects and Turkish languages have been put forward when the occasion arises. Furthermore; the features which are similar to the Old Turkic and Old Anatolian Turkish have been pointed out.

In the phoneticals part sound events associated with vowels and consonants that are not found in written language have been given.

In the morphologicals section, parts of speech and syntax have been included and the points that differentiate from written language have also been stressed.

Every word mentioned in the texts is addressed in the glossary part and their origins are demonstrated as far as possible. Sir Gerard Clauson's *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish* (1972) is used for the old Turkish words, Francis Joseph Steingass' *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (1892) is used for Arabic and Persian words Ferdinand Lessing's *Mongolian English Dictionary* (1960) is used for Mongolian words and Robert Dankoff's *Armenian Loanwords in Turkish* (1995) is used for Armenian words. Besides, TDK Türkçe Sözlük is used for the words that have been quoted from other languages. As for the glossary, Mehmet Ölmez's *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle-* (2007) is used .

Since it is the first time that every word's origin is demonstrated in a dialect study, we have limited the page number of our compilation to 113. Therefore we have only placed selections from 12 people. We have cared about our decision to choose people over fifty and with primary school, or literate people.

Key words: Ahlat dialect, phonetics, morphology, etymology.

ÖN SÖZ

Ağızlar günlük hayatta kullanılan bölgeden bölgeye farklılık gösteren konuşma biçimleridir. Ayrıca yazı dilinde bulunmayan tarihî dil malzemesini de içlerinde barındırırlar. Bu bakımdan, hem güncel ve canlı niteliklere sahiptirler hem de günümüzle geçmişi birbirine bağlamak gibi önemli bir görevi de yerine getirirler.

Bu amaçla hazırlanan tezin de buna hizmet edeceği umularak Ahlat Ağızı'ndaki bu zenginlik kaybolmadan tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ahlat Ağızı adını verdiğimiz çalışmamız “İnceleme, Metinler, Açıklamalı Sözlük” bölümlerinden oluşmaktadır.

Ses Bilgisi bölümünde yazı dilinde bulunmayan ünlüler ve ünsüzlere, ünlüler ve ünsüzlerle ilgili ses olaylarına yer verilmiştir.

Biçim Bilgisi (Morfoloji) bölümünde sözcük türleri ve cümle bilgisine (söz dizimi, sentaks) yer verilmiş, yazı dilinden farklılaşan noktalar da vurgulanmıştır.

Sözlük bölümünde ise metinlerde geçen her sözcük ele alınmış mümkün olduğunca sözcüklerin kökenleri gösterilmiştir.

Ahlat'a bağlı 1 belde, 26 köy ve 2 mezra bulunmaktadır. Bunlardan sadece üçünde Türk nüfusu bulunmaktadır. Bu nedenle derleme bölgesi olarak Ahlat merkez ve Saka Köyü belirlenmiştir. Saka Köyü Ahlat merkezden göç edenlerce 1940'lı yıllarda kurulmuştur. Bu nedenle Ahlat'la aynı ağız özelliklerini taşımaktadır. Derleme yapılan kişilerin anadillerinin Türkçe olmasına dikkat edilmiştir.

Çalışmada ilçede kullanılan ancak metinlerde geçmeyen sözcüklere de yer verilmiştir. Orada doğup büyüdüğümünden ve o sözcükleri kullandığımdan örnek cümleleri kendim verdim, sonunda ‘SE’ şeklinde belirttim. Metinlerdeki her sözcüğe rahatça ulaşılabilmesi için kapsamlı bir dizin hazırlanmıştır.

Tez konusunu belirlememde yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in engin bilgisiyle yol göstericiliği olmasa bu çalışmanın bir sonuca ulaşması mümkün olmayacaktı. Bu nedenle kendisine sonsuz minnettarlığımı sunmak istiyorum. Tezin adının belirlenmesinden itibaren her aşamada çok büyük yardımları olmuştur.

İstanbul; Şubat, 2015

Servet Ertekinoglu

KISALTMALAR

a.	: ad
ADİL	: Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti
Age	: adı geçen eser
AK	: Atay Kardeşler
Ar.	: Arapça
ask.	: askerlik
Az.	: Azeri Türkçesi
bağ.	: bağlaç
bf.	: birleşik fiil
Bkz.	: bakınız
bs.	: birleşik söz
Bul.	: Bulgarca
CC	: Codex Cumanicus → Grønbech 1942
Çağ.	: Çağatayca
DerS	: Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü
DK	: Dede Korkut Kitabı → Ergin 1963
DLT	: Divanü Lûgat-it-Türk → Kâşgarlı Mahmud
DM	: Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t-Türkiyye → Toparlı 2003
ED	: Sir Gerard Clauson, 1972
ed.	: edat
Erm.	: Ermenice
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
GT	: Gülistan Tercümesi → Karamanlioğlu 1978
İH	: El-İdrâk Haşiyesi → İzbudak 1936
İM	: İrşâdü’l-Mülûk Ve’s-Selâtîn → Toparlı 1992
İng.	: İngilizce
İt.	: İtalyanca

İsp.	: İspanyolca
KB	: Kutadgu Bilig
KFT	: Kitabu Fi'l-Fıkh Bi-Lisani't-Türki → Ağar 1989
Kıp.	: Kıpçakça
Kİ	: Kitābü'l-İdrāk Li-Lisāni'l-Etrāk → Caferoğlu 1931
KK	: El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye → Toparlı 1999
Krd.	: Kürdçe
Krş.	: karşılaştırınız
Lat.	: Latince
Mac.	: Macarca
ME	: Mukaddimetü'l-Edeb → Yüce 2014
MG	: Münyetü'l-Ġuzāt → Uğurlu 1987
Mo.	: Moğolca
nsz	: nesnesiz
Ø	: bulunmayan, mevcut olmayan şekli gösterir.
Oğz.	: Oğuzca
Orh.	: Orhon Türkçesi
Osm.	: Osmanlıca
Rum.	: Rumca
Rus.	: Rusça
sf.	: sıfat
Sl.	: Slavca
ST	: A Comprehensive Persian-English Dictionary → F. Steingass, 1892
TA	: Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî → Toparlı 2000
TarS	: XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü
Trkm.	: Türkmençe
TTürS	: Türkmençe-Türkçe Sözlük
Tuhf.	: Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye → Atalay 1945
TürS	: Türkçe Sözlük, TDK, 11. baskı
Uyg.	: Eski Uyğurca
ünl.	: ünlem
Yun.	: Yunanca
zf.	: zarf
zm.	: zamir

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
1.GİRİŞ	1
1.1.Bölgenin Tarihi.....	1
1.2.Ahlat Adının Kaynağı	3
1.4.İlçenin Etnik Yapısı.....	8
1.5.İlçe Ağzı Üzerine Yapılmış Çalışmalar.....	8
2.İNCELEME	10
2.1.Ses Bilgisi (Fonetik).....	10
2.1.1.Ünlüler	13
2.1.1.1. á ünlüsü	13
2.1.1.2. °a ünlüsü	13
2.1.1.3. °e ünlüsü	13
2.1.1.4. è ünlüsü	14

2.1.1.5. ¸i ¨nl¸s¸.....	15
2.1.1.1. Uzun ¨nl¸ler	16
2.1.1.1.1. Asli Uzun ¨nl¸ler.....	16
2.1.1.1.2. Ses Olaylarına Baēlı Uzun ¨nl¸ler	16
2.1.1.1.3. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun ¨nl¸ler	16
2.1.1.1.4. Vurgu ve Tonlamaya Baēlı Uzun ¨nl¸ler	16
2.1.1.2. İki¸ ¨nl¸ler	17
2.1.1.3. Kısa ¨nl¸ler	17
2.1.1.4. ¨nl¸ Uyumu.....	17
2.1.1.4.1.Arthlık-nl¸k Uyumu (B¸y¸k ¨nl¸ Uyumu).....	17
2.1.1.4.1.1.Alnma Szc¸klerde Arthlık-nl¸k Uyumu.....	17
2.1.1.4.1.2.İlerleyici Benzeşme.....	17
2.1.1.4.1.3.Gerileyici Benzeşme	18
2.1.1.4.1.4.İlerleyici-Gerileyici Benzeşme	18
2.1.1.4.1.5.Arthlık-nl¸k Uyumunun Bozulması	19
2.1.1.5.D¸zl¸k - Yuvarlaklık Uyumsuzluēu	21
2.1.1.6. ¨nl¸ Deēişmeleri	23
2.1.1.6.1. Kalın ¨nl¸lerin İncelmesi	23
2.1.1.6.1.1. a > e deēişimi.....	23
2.1.1.6.1.2. a > á deēişimi.....	23
2.1.1.6.1.3. a >  deēişimi.....	23

2.1.1.6.1.4. ı > i değişimi	24
2.1.1.6.1.5. o > ö değişimi	24
2.1.1.6.1.6. o > u değişimi	24
2.1.1.6.1.7. u > i değişimi	24
2.1.1.6.1.8. u > ü değişimi	24
2.1.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	24
2.1.1.6.2.1. e > a değişimi.....	24
2.1.1.6.2.2. i > ı değişimi	25
2.1.1.6.2.3. ö > o değişimi	25
2.1.1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	25
2.1.1.6.3.1. a > u değişimi.....	25
2.1.1.6.3.2. a > o değişimi.....	25
2.1.1.6.3.3. a > ö değişimi.....	26
2.1.1.6.3.4. e > ö değişimi.....	26
2.1.1.6.3.5. i > ü değişimi	26
2.1.1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	26
2.1.1.6.4.1. o > a değişmesi	26
2.1.1.6.4.2. ö > è değişmesi	26
2.1.1.6.4.3. u > ı değişimi	26
2.1.1.6.4.4. u > i değişimi	27
2.1.1.6.4.5. ü > i değişimi	27

2.1.1.6.5. Geniş Ünlülerin Daralması	27
2.1.1.6.5.1. a > ı değişmesi	27
2.1.1.6.5.2. a > è değişmesi.....	28
2.1.1.6.5.3. e > è değişmesi.....	28
2.1.1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi	28
2.1.1.6.6.1. i > a değişmesi	28
2.1.1.6.6.2. i > è değişmesi	28
2.1.1.6.6.3. i > e değişmesi	28
2.1.1.6.6.4. u > ö değişmesi	28
2.1.1.7. Ünlü Türemesi.....	29
2.1.1.7.1. Ön Seste Ünlü Türemesi.....	29
2.1.1.7.2. İç Seste Ünlü Türemesi	29
2.1.2. Ünsüzler	29
2.1.2.1. h sesi(ح).....	29
2.1.2.2. h sesi(خ).....	30
2.1.2.3. k sesi(ك).....	30
2.1.2.4. g sesi(غ).....	30
2.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri	32
2.1.2.1.1. Ötümlüleşme	32
2.1.2.1.1.1. ç > c değişmesi.....	32
2.1.2.1.1.2. k > g değişmesi	32

2.1.2.1.1.3. k > g değişmesi	33
2.1.2.1.1.4. (hemze) ' > (ayın) c değişmesi	33
2.1.2.1.1.5. p > b değişmesi	33
2.1.2.1.1.6. s > z değişmesi	34
2.1.2.1.1.7. t > d değişmesi	34
2.1.2.1.2. Ötümsüzleşme	35
2.1.2.1.2.1. b > p değişmesi	35
2.1.2.1.2.2. c > ç değişmesi	35
2.1.2.1.2.3. d > t değişmesi	35
2.1.2.1.2.4. g > k değişmesi	35
2.1.2.1.3. Süreklileşme	36
2.1.2.1.3.1. Sızıcılaşma	36
2.1.2.1.3.1.1. c > j değişmesi	36
2.1.2.1.3.1.2. ç > j değişmesi	36
2.1.2.1.3.1.3. ç > ř değişmesi	36
2.1.2.1.3.1.4. g, ğ > v değişmesi	37
2.1.2.1.3.1.5. k > ğ değişmesi	37
2.1.2.1.3.1.6. k > h değişimi	37
2.1.2.1.3.1.7. k > h değişmesi	37
2.1.2.1.3.1.8. (ayın) c > h değişmesi	38
2.1.2.1.3.1.9. (hemze)' > y değişmesi	38

2.1.2.1.3.2. Akıcılaşma	38
2.1.2.1.3.2.1. b > m değişmesi	38
2.1.2.1.4. Süreksizleşme	38
2.1.2.1.4.1. j > c değişmesi	38
2.1.2.1.4.2. y > g değişmesi	39
2.1.2.1.4.3. ğ > g değişmesi	39
2.1.2.1.4.4. η > g değişmesi	39
2.1.2.1.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Diğer Değişmeler	39
2.1.2.1.5.1. r > l değişmesi	39
2.1.2.1.5.2. l > r değişmesi	39
2.1.2.1.5.3. η > y değişmesi	40
2.1.2.1.5.4. ğ > v değişmesi	40
2.1.2.1.5.5. m > n değişmesi	40
2.1.2.1.5.6. s > ş değişmesi	40
2.1.2.1.5.7. ş > s değişmesi	40
2.1.2.1.6. Ünsüzlerde Art Damaksılaşma	40
2.1.2.1.6.1. í > l değişmesi	40
2.1.2.1.6.1. k' > k değişmesi	40
2.1.2.2. Ünsüz Benzeşmeleri	41
2.1.2.2.1. -nd- > -nn- benzeşmesi	41
2.1.2.2.2. -nl- > -nn- benzeşmesi	41

2.1.2.2.3. m-r > m-n benzeşmesi	41
2.1.2.2.4. -rl- > -ll- benzeşmesi	41
2.1.2.2.5. -md- > -mn- benzeşmesi.....	42
2.1.2.2.6. -md- > -nd- benzeşmesi	42
2.1.2.2.7. -ps- > -pp- benzeşmesi	42
2.1.2.3. Aykırılma	42
2.1.2.3.1. r-r > r-l aykırılması.....	42
2.1.2.3.2. -ll- > -ln- aykırılması.....	42
2.1.2.4. Ünsüz Türemesi	43
2.1.2.4.1. h türemesi	43
2.1.2.4.2. y türemesi	43
2.1.2.4.3. n türemesi	43
2.1.2.5. Göçüşme.....	43
2.1.2.5.1. Yakın Göçüşmeler	44
2.1.2.5.2. Uzak Göçüşmeler	44
2.1.2.6. Ünsüz Düşmesi	45
2.1.2.6.1. y düşmesi	45
2.1.2.6.2. r düşmesi.....	45
2.1.2.6.3. h düşmesi.....	46
2.1.2.6.4. l düşmesi.....	46
2.1.2.6.5. n düşmesi	46

2.1.2.6.6. t düşmesi.....	46
2.1.2.6.7. v düşmesi.....	46
2.1.2.6.8. f düşmesi.....	46
2.1.2.6.9. d düşmesi.....	46
2.1.2.6.10. ayın (ξ) düşmesi.....	47
2.1.2.7. İkizleşme	47
2.1.2.7.1. b > bb ikizleşmesi.....	47
2.1.2.7.2. d > dd ikizleşmesi.....	47
2.1.2.7.3. k > gg ikizleşmesi.....	47
2.1.2.7.4. k > kk ikizleşmesi.....	48
2.1.2.7.5. l > ll ikizleşmesi	48
2.1.2.7.6. p > pp ikizleşmesi.....	48
2.1.2.7.7. ş > şş ikizleşmesi	48
2.1.2.7.8. t > tt ikizleşmesi	48
2.1.2.7.9. z > zz ikizleşmesi	48
2.1.2.8. Ünsüz Tekleşmesi	48
2.1.2.8.1. -ll- > -l-	48
2.1.2.8.2. -kk- > -k-	48
2.1.2.8.3. -mm- > -m-	49
2.1.2.8.4. -nn- < -n-	49
2.1.3. Hece Kaynaşması.....	49

2.1.4. Hece Türemesi	49
2.1.5. Vurgu	49
2.2. Şekil Bilgisi	50
2.2.1. Sözcük Yapımı.....	50
2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:	50
2.2.1.1.1. +an	50
2.2.1.1.2. +ArI < +gArU.....	50
2.2.1.1.3. +cA, +çA	50
2.2.1.1.4. +cI, +çi.....	50
2.2.1.1.5. +gil.....	50
2.2.1.1.6. +II, +IU	51
2.2.1.1.7. +daş	51
2.2.1.1.8. +IIk, +lig, +IUh.....	51
2.2.1.1.9. +ka	51
2.2.1.1.10. +sIz, +sUz.....	51
2.2.1.1.11. +dUz	52
2.2.1.1.12. +kan	52
2.2.1.1.13. +sul	52
2.2.1.1.14. +duruş	52
2.2.1.1.15. +la.....	52
2.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler	52

2.2.1.2.1. +A-.....	52
2.2.1.2.2. +Al-	52
2.2.1.2.3. +ar- < ET +ğar-.....	52
2.2.1.2.4. +ar-	53
2.2.1.2.5. +dA-.....	53
2.2.1.2.6. +lA-	53
2.2.1.2.7. +GUr-	53
2.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler	54
2.2.1.3.1. -(ı)k /g, -(ı)h.....	54
2.2.1.3.2. -Ak/h < -gAk.....	54
2.2.1.3.3. -enek	54
2.2.1.3.4. -gi, -ği, -ği, -ki	54
2.2.1.3.5. -gUn.....	54
2.2.1.3.6. -I, -U (< -(I)g/-(U)g).....	54
2.2.1.3.7. -IcI, -UcU (< gUçI < -gU+çI).....	55
2.2.1.3.8. -mA.....	55
2.2.1.3.9. -mağ, -mağ, -meg	55
2.2.1.3.10. -m, -Im, -Um.....	55
2.2.1.3.11. -ş, -(I)ş, -(U)ş	55
2.2.1.3.12. -IntI.....	55
2.2.1.3.13. -ç	56

2.2.1.3.14. -ğa, -ge	56
2.2.1.3.15. -mur	56
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler	56
2.2.1.4.1. -dİr-, -tir-	56
2.2.1.4.2. -AlA-	56
2.2.1.4.3. -Ir- < ET -(U)r-	56
2.2.1.4.4. -(I)l-	57
2.2.1.4.5. -n-, -(I)n-, -(U)n-	57
2.2.1.4.6. -t-	57
2.2.1.4.7. -(I)ş-, -(U)ş-	57
2.2.1.4.8. -der-	57
2.2.2. Çekim Ekleri	57
2.2.2.1. İsim Çekim Ekleri	57
2.2.2.1.1. Durum Ekleri	57
2.2.2.1.1.1. Yalın Durum	57
2.2.2.1.1.2. Belirtme Durum Eki +(y)I, +Ø	57
2.2.2.1.1.3. Yaklaşma/Verme Durumu +(y)A, +Ø	58
2.2.2.1.1.4. Bulunma Durum Eki +dA	58
2.2.2.1.1.5. Ayrılma Durum Eki +dAn, +nAn	58
2.2.2.1.1.6. İlgi Eki +(n)ın	58
2.2.2.1.1.7. Vasıta Durum Eki (İnstrumental) +la, +lan, +nan	59

2.2.2.1.1.8. Eşitlik Durum Eki +ca	59
2.2.2.1.2. Çokluk Eki +lar	59
2.2.2.1.3. Soru Eki (+mi).....	59
2.2.2.1.4. İyelik Ekleri	59
2.2.2.2. Fiil Çekim Ekleri.....	60
2.2.3. Sözcük Türleri.....	60
2.2.3.1. İsimler	60
2.2.3.2. Sıfatlar	60
2.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları.....	60
2.2.3.2.2. Belirtme Sıfatları	61
2.2.3.2.2.1. Sayı Sıfatları	61
2.2.3.2.2.2. Belirsizlik Sıfatları.....	61
2.2.3.2.2.3. İşaret Sıfatları.....	61
2.2.3.2.2.4. Soru Sıfatları	61
2.2.3.3. Zarflar.....	61
2.2.3.3.1. Durum (hâl) Zarfları	62
2.2.3.3.2. Zaman Zarfları.....	62
2.2.3.3.3. Yer-Yön Zarfları.....	62
2.2.3.3.4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları	63
2.2.3.3.5. Soru Zarfları	63
2.2.3.4. Zamirler.....	63

2.2.3.4.1. Kişi Zamirleri	64
2.2.3.4.2. Dönüşlölük Zamirleri	64
2.2.3.4.3. İşaret Zamirleri	65
2.2.3.4.4. Belirsizlik Zamirleri	65
2.2.3.4.5. Soru Zamirleri	66
2.2.3.5. Edatlar	66
2.2.3.5.1. Ünlem Edatları	66
2.2.3.5.1.1. Ünlemler	66
2.2.3.5.1.2. Seslenme Edatları	66
2.2.3.5.1.3. Sorma Edatları	67
2.2.3.5.1.4. Gösterme Edatları	67
2.2.3.5.1.5. Cevap Edatları.....	67
2.2.3.5.1.6. Bağlama Edatları.....	67
2.2.3.5.1.7. Sıralama Edatları.....	68
2.2.3.5.1.8. Denkleştirme Edatları	68
2.2.3.5.1.9. Karşılaştırma Edatları	68
2.2.3.5.1.10. Cümle Başı Edatları	68
2.2.3.5.1.11. Sona Gelen Edatlar	69
2.2.3.5.1.12. Son Çekim Edatları	69
2.2.3.6. Fiiller	71
2.2.3.6.1. Kişi Ekleri.....	71

2.2.3.6.1.1. Birinci Tip Kişi Ekleri	71
2.2.3.6.1.2. İkinci Tip Kişi Ekleri	71
2.2.3.6.2. Biçim ve Zaman Ekleri.....	72
2.2.3.6.2.1. Bildirme Kipleri (Haber Kipleri)	72
2.2.3.6.2.1.1. Geniş Zaman Eki +r, +ar.....	72
2.2.3.6.2.1.2. Şimdiki Zaman Eki –ır, -yor	73
2.2.3.6.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki: -dı, -di.....	74
2.2.3.6.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: -mış, -ıp	75
2.2.3.6.2.1.5. Gelecek Zaman Eki: -acak, -ecek.....	75
2.2.3.6.3. Tasarlama (Dilek) Kipleri	76
2.2.3.6.3.1. Emir Kipi	76
2.2.3.6.3.2. İstek Kipi.....	77
2.2.3.6.3.3. Şart Kipi.....	78
2.2.3.6.3.4. Gerekliklik Kipi	78
2.2.3.6.4. İ- Fiili (Ek-Fiil).....	79
2.2.3.6.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi	79
2.2.3.6.4.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	79
2.2.3.6.4.3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	80
2.2.3.6.4.4. Ek Fiilin Şart Çekimi	80
2.2.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri	80
2.2.3.6.5.1. Hikâye Birleşik Zaman	80

2.2.3.6.5.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	80
2.2.3.6.5.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi	80
2.2.3.6.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	80
2.2.3.6.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi	81
2.2.3.6.5.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi.....	81
2.2.3.6.5.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi	81
2.2.3.6.5.2. Rivayet Birleşik Zaman	81
2.2.3.6.5.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti	81
2.2.3.6.5.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti	81
2.2.3.6.5.2.3. Şart Kipinin Rivayeti	81
2.2.3.6.5.2.4. Geniş Zamanın Rivayeti.....	81
2.2.3.6.5.3. Şartlı Birleşik Zaman	82
2.2.3.6.5.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı	82
2.2.3.6.5.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.6.5.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.6.5.3.4. Geniş Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.6.5.3.5. Gelecek Zamanın Şartı.....	82
2.2.3.7. Birleşik Fiiller	82
2.2.3.7.1. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	82
2.2.3.7.2. Kurallı Birleşik Fiiller	83
2.2.3.7.2.1. Yeterlik Fiili.....	83

2.2.3.7.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller.....	83
2.2.3.8. Fiilimsiler	83
2.2.3.8.1. Ad-fiiller (İsim-fiiller).....	83
2.2.3.8.2. Sıfat-fiiller (Partisipler)	84
2.2.3.8.3. Zarf-fiiller (Gerindium-Ulaçlar-Bağ-fiil)	85
3. CÜMLE BİLGİSİ (Söz Dizimi, Sentaks)	90
3.1. Sözcük Öbekleri (Kelime Grupları)	90
3.1.1. Tekrarlar (İkilemeler)	90
3.1.2. Bağlama Öbeği	91
3.1.3. İsim Tamlaması.....	91
3.1.4. Sıfat Tamlaması	91
3.1.5. İyelik Öbeği	92
3.1.6. Aitlik Öbeği	92
3.1.7. Unvan Öbeği.....	92
3.1.8. Ünlem Öbeği.....	92
3.1.9. Edat Öbeği	92
3.1.10. İsim-fiil Öbeği.....	92
3.1.11. Sıfat-fiil Öbeği	92
3.1.12. Zarf-fiil Öbeği.....	93
3.2. Cümleler	93
3.2.1. Yapılarına Göre Cümleler.....	93

3.2.1.1. Basit Cümle.....	93
3.2.1.2. Birleşik Cümle	93
3.2.1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle	93
3.2.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle.....	94
3.2.1.2.3. Ki’li Birleşik Cümle	94
3.2.2. Yüklem Yeri Göre Cümleler.....	94
3.2.2.1. Kurallı Cümle.....	94
3.2.2.2. Devrik Cümle	94
3.2.3. Yüklem Türüne Göre Cümleler	95
3.2.3.1. İsim Cümlesi	95
3.2.3.2. Fiil Cümlesi.....	95
3.2.4. Anlamına Göre Cümleler.....	95
3.2.4.1. Olumlu Cümle.....	95
3.2.4.2. Olumsuz Cümle.....	96
3.2.4.3. Soru Cümlesi.....	96
4. SONUÇ.....	97
METİNLER.....	101
-I- Anılar, Günlük Hayat	102
-II- Anılar, Günlük Hayat.....	107
-III- Anılar, Günlük Hayat, Gelenek Görenekler, Efsaneler	122
-IV- Günlük Hayat, Şiirler.....	132

-V- Anılar, Günlük Hayat, Gelenek Görenekler	144
-VI- Anılar, Günlük Hayat	153
-VII- Anılar, Günlük Hayat, Masallar	165
-VIII- Anılar, Günlük Hayat, Şiirler	172
-IX- Anılar, Günlük Hayat	176
-X- Anılar, Günlük Hayat, Efsaneler.....	180
-XI- Anılar, Günlük Hayat	185
-XII- Anılar, Günlük Hayat, Şiirler, Tarih	188
AÇIKLAMALI SÖZLÜK	204
DİZİN	585
KAYNAKÇA	769
EKLER.....	780
EK 1: Ahlat ve Köyleri Haritası	780
ÖZ GEÇMİŞ.....	781

1.GİRİŞ

1.1.Bölgenin Tarihi

“Türkler Anadolu’ya geldiklerinde Ahlat dışındaki Van, Erciş, Malazgirt, Bargiri (bugünkü Muradiye) gibi bölgedeki şehirlerin hepsi Bizans¹ İmparatorluğunun elindeydi. Tuğrul Bey 1054 yılında Ahlat üzerinden giderek kuşattığı Malazgirt’i alamamıştı. Ahlat, Alparslan devrinden itibaren (1063) Anadolu’ya yapılan akın ve fetih hareketlerinde bir üs olarak kullanıldı. Selçukluların büyük emirlerinden Afşin Bey Ahlat’tan Anadolu içlerine akınlar düzenlemiş, Alparslan da 1071’de Ahlat üzerinden Malazgirt’e giderek burayı kolayca fethetmişti.”²

En parlak dönemini 1100 ile 1207 tarihleri arasında Ahlat-Şahlar döneminde yaşayan Ahlat, 1207’de Eyyubiler’in eline geçti. Önce Celaleddin Harzemşah’ın, ardından da 1231 ile 1258 tarihleri arasında dört kez Moğolların saldırı ve işgaline uğrayarak bir daha o eski parlak günlerine dönemedi. İlhanlı Devleti yıkılınca Ahlat Karakoyunlu Türkmenlerinin eline geçti. 1461’de Akkoyunlular, 1470’te ise Safeviler bölgeye hakim oldu. Çaldıran Savaşı’ndan sonra Ahlat, Osmanlı toprağının bir parçası oldu.

Ahlat, 16. yüzyıldan sonra Van eyalet merkezinin Adilcevaz sancağının bir kazası olmuştur. Tanzimattan sonra ise Van eyaletinin Van sancağına, II. Abdülhâmit zamanında ise Bitlis vilâyetine bağlanmıştır.³

Bir durak yeri olan Ahlat, Orta Asya’dan gelerek Anadolu’ya geçen Türk kabileleri için bir nefeslenme yeri olmuştur. Bu anlamda da Anadolu Türk-İslâm tarihinin başlangıç noktası olmuştur. Orta Asya’dan gelen Oğuz boyları bir süre

¹ Anadolu’da o zamanlar Bizans İmparatorluğu ile birlikte 983-1085 yılları arasında Meyyâfârikin (Silvan) merkez olmak üzere Diyarbekir ve çevresinde hüküm süren Mervânîler vardı ve Meyyâfârikin, Âmid, Cizre, Düneysir, Nusaybin, Ahlat, Erzen şehirlerine hâkimlerdi. Bkz. Abdürrahim Tufantoz, *Mervânîler*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2004, Cilt 29, s. 230-232.

² Faruk Sümer, *Ahlat*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1989, Cilt 2, s. 20.

³ Age, s. 21-22.

Ahlat'ta kalmış ve daha sonra Anadolu içlerine devam etmişlerdir.⁴ Bu boylardan en bilineni ise Osmanlıların ataları Kayı boyudur. İdris-i Bitlisî de *Heşt Bihişt* (Sekiz Cennet) adlı Farsça eserinde, Kayı Han kabilesinin Tevâif-i Mülûk döneminde Ahlat'ta yaylayıp kışlamaya başladıklarını belirterek bunu doğrular.⁵ Ayrıca Hoca Sadettin Efendi'nin *Tâcû't-Tevârih* adlı eseri ile Hadîdî'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* (1299-1523) adlı eserinde de Kayıların bir müddet Ahlat'ta kaldıklarından bahsedilir.

Ahlat, Belh ve Buhara ile birlikte, 13. ve 14. asırlarda İslâm âleminin “Kubbetü'l-İslâm” olarak anılan üç şehirden birisidir.⁶ Ahlat'ta yükselen kümbetler, Anadolu'ya Türk göçünün yaşandığı yıllarda kurulan Türkmen çadırlarının hatırasını yaşatan sanat sembolleri olarak görülebilir.⁷ Mezartaşları ise Selçuklu ve Beylikler dönemi mezarlarına ait olan XII-XV. yüzyıl taşlarıdır.⁸ Özellikle yer yer beş metreye varan boylarıyla oldukça dikkat çekmektedirler. Üzerlerindeki yazılar ise Arapçadır.

Anadolu'yu fetheden Türkler, burada bir taraftan eski mezar geleneklerini devam ettirirken, bir taraftan da tabîi ve tarihî faktörlerin tesiri ile, bir takım mahallî örnekler meydana getirmişlerdir. Bu durum, Doğu Anadolu Türk oymaklarının bir takım sanat unsurları ile beraber, eski inanç ve âdetlerini Anadolu'ya taşıdıklarını gösterir. Böylece, tabîi ve tarihî faktörlerin tesiri ile de, bir takım mahallî tipler meydana gelmiştir.⁹

Yolu Ahlat'a da düşen Evliya Çelebi, Âl-i Osman'ın ceddinin Cengiz tatarı derdinden diyâr-ı Mâhân'ı terkedip diyâr-ı Ahlat'a gelip yerleştiğini belirtir. Bütün tarihçilerin bu şehir-i atîke Dâr-ı bülh¹⁰, yani Oğuz tâifesi şehri dediklerini aktarır. Acem tarihçilerinin Erzen-i Ahlâd¹¹ dedikleri bu şehir Van deryası kenarınca bir ucu üç günlük yol ile ta Erciş kalesine kadar bağ, bahçe ve bostanlarla dolu mamur bir

⁴ Dündar Alıkcı, “Kubbetü'l-İslâm Ahlat”, *IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 2008, s. 2.

⁵ İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, s. 73-74.

⁶ Ali İhsan Gülcü, “Kubbetü'l- İslâm Ahlat”, *Tarih ve Medeniyet*, İstanbul 1994, Sayı 9, s. 12.

⁷ Age, s. 9.

⁸ Ara Altun, *Ahlat Mezar Âbideleri*, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 2, s. 23.

⁹ Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezartaşları*, Ankara 1992, s.1.

¹⁰ R. Dankoff, *bülh, bülüh, bülh* karşılığında ‘simple, boorish’ anlamlarını verir (Dankoff, 1991: 20). Yani ‘sade, basit; kaba, bön’. Arapça *büleh* karşılığı da ‘ahmak’ tır. *Oğuz* sözcüğünün kullanılışı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gülten Sağol, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden Hareketle ‘Oğuz’ Kelimesi”, *Evliya Çelebi ve Seyahatname* (Yayına Hazırlayanlar: Nuran Tezcan-Kadir Atlansoy), Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Gazimağusa, KKTC, 2002, s. 209-229.

¹¹ *erzen* Farsça ‘darı’ demektir. *Darı* çok yetiştirildiğinden *erzen-i Ahlat* denmiştir.

şehir olup yaylaları Sübhan dağıdır.¹² Sübhan dağı yaylasında üç bin süt sarnıcından bahseden Evliyâ Çelebi, şehirde de yedi bin süt çeşmesi olduğunu belirtir. Ahlat'ta konuşulan dilden de bahseden Çelebi, burada konuşulan dilin lisân-ı Çağatay'a ve lisân-ı Moğol'a yakın bir dil olduğunu belirterek şu örnekleri verir:

“İşven, gitmişven, gûrumıza varmışımız, bizim Kay¹³ gibidir, boğaz eyitdi, dükeli geleserlerdir, meni suncamışdır, şâd bay kişidir, ayıtdım şol kişi menfadinadır, savular sayladım, ya'nî ağlaya kaldım, barımız uruş kişisimiz, ya'nî cümlemiz ceng âdemiyiz.”¹⁴

Zaman içinde yukarıdaki konuşma dilinden bazı fonetik unsurların günümüze kalmadığı görülürken Oğuz Türkçesinin özelliklerinden farklılıklar gösterdiği ve Kıpçakça özelliklere yakınlaştığı görülür.

Yine Evliyâ Çelebi, bölgede konuşulan dille ilgili Baytal çeşmesi yani kısarak sütü çeşmelerinden söz eder ve bunları yapanların Tatar olduğunu belirterek yapılan eserlerin üzerindeki yazıların da ‘hatt-ı Tatar-ı Çağatayî’ olduğunu vurgular. Bir caminin duvarında bulunan kendi evkâfnâmesindeki şu ifadeler yer verir:

“Her kim bu evkâfını harâb etken bolursa Hâmân u Kârûn u Mervân u Fir'avn u Yezîd'in la'neti öresine ve töresine ve özüne olsun.”¹⁵

Bugün Ahlat Ağzı'nda hem Kıpçak özellikli sözcükler –*bızav*, *keşav*- hem de Çağataycaya özgü ekleri (*al-gınan*, *gel-ginen*-) görmek mümkündür.

1.2.Ahlat Adının Kaynağı

Yer adları, o bölgede yaşayan insanların hayat tarzlarını, hayata bakış açılarını bize göstermekle birlikte daha önce orada kimlerin yaşadığıyla ilgili de ipuçları verir. Anadolu'yu vatan edinen Türkler, bu coğrafyayı adlandırırken ya Türkçe yeni adlar vermişler ya da o bölgenin eski adını Türkçe söyleyişe uygun hâle getirmişlerdir. Anadolu sözcüğü bu Türkçe söyleyişe en güzel örnektir.

¹² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, II Cilt, Hzl: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin, YKY yayınları, İstanbul 2011, 4. kitap s. 93, 94.

¹³ Evliya Çelebi, Emîr Kay'ın adıyla anılan bir caminin sahibi ve muharrir olduğunu belirtir. Age, s. 96.

¹⁴ Age, s. 96. ‘Gitmiştim, yola koyulmuştum. Mezarlarımıza varmıştık. Hepsi geleceklendi. Ağlaya kaldım. Hepimiz savaşçılarız.’

¹⁵ Age, s. 97. ‘Her kim bu esere zarar verir yıkarsa Hâmân'ın, Kârûn'un, Mervân'ın, Firavun'un ve Yezîd'in laneti üstüne olsun.’

Yer adları çeşitli disiplinlere malzeme olmuştur. Dilbilim, arkeoloji, tarih, coğrafya, sosyoloji gibi bilim dallarının ilgi alanına girdiği gibi halk biliminin de araştırma sahasına girmiştir.¹⁶

Aynur Koçak, yer adlandırmalarının nasıl yapıldığını şu başlıklar altında ele alır: Tabiat/fizik koşullarına dayanan adlandırmalar, insana dayanan adlandırmalar, ekonomik durum ve mesleklerle ilgili adlandırmalar, eski ada yakın benzetme yoluyla adlandırmalar, efsaneye bağlı adlandırmalar.¹⁷

Eski bir yerleşim yeri olan Ahlat adının kaynağı hakkında da değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunların çoğu efsaneye bağlı adlandırmalardır. Ayrıca insana dayanan adlandırmalar da vardır.

Bu söylencelerden bahsetmeden önce Ahlat adının kaynağı ile ilgili bazı görüşlere değinmek yerinde olur. Rahmi Tekin, gerek *Ahlat* ve gerekse *Hılat* veya *Halat* kelimelerinin Araplar tarafından karışık manasında kullanıldığını, Araplar arasında, karışık insan topluluğu manasında *ahlatun mine'n-nas* sözünün meşhur olduğunu belirterek Arapların kullandığı bu deyimden hareketle *Ahlat* adının H L T kökünden geldiğini ileri sürer ve görüşünü şöyle destekler: “Tarihte Ahlat’ta çeşitli milletlerin bir arada yaşaması ve farklı dillerin konuşulması nedeniyle bu isim verilmiş olabilir. Bu tezi destekleyen önemli deliller bulunmaktadır. Kaynaklarda Ahlat’ın adı hakkında ilk defa meşhur seyyah Nâsır-ı Husrev bir bilgi vermiştir. Tuğrul Bey zamanında Rebiülevvel 438/Kasım 1046 yılında Mısır’a seyahat etmek amacıyla Tebriz’den hareket eden Nâsır-ı Husrev şehirde Arapça, Farsça ve Ermenice konuşulduğunu belirterek bu sebepten şehre Ahlat adının verildiğini belirtir.

Zekeriyye Kazvini (ö. 1283) Nâsır-ı Husrev'den iki buçuk asır sonra verdiği bilgilerde yüksek tabakanın Farsça, halkın Türkçe, azınlığın ise Ermenice konuştuklarını kaydeder.¹⁸

¹⁶ Aynur Koçak, “Kocaeli Köy Adları Üzerine Bir İnceleme”, *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ed. Işıl Altun, 20-22 Nisan 2006, Kocaeli, s. 740.

¹⁷ Age, s. 740-745.

¹⁸ Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 13-15.

Nişanyan ise, şehrin adının Ermenice *Hlat* olduğunu, Yunanca *Halata* biçiminin 1. yy'den itibaren kaydedildiğini, belki Urartu devletini kuran *Hald* kavim adından geldiğini belirtmektedir.¹⁹

Bizans kaynakları şehri *Khlat*; Ermeni tarihçiler *Hlat*; Süryani tarihçiler *Kelath*, *Khelath*, *Khilat*; Arap tarihçiler *Halat* veya *Hilat*; İranlılar ve Türkler ise *Ahlat* olarak adlandırmışlardır. Şehrin en eski sakinleri olan Urartular ise şehre *Halads* demişlerdir²⁰. Kürtlerin de *Helat* dedikleri şehrin adının o bölgede yaşamış ve yaşamakta olan milletlerce birbirine yakın telaffuz edilmesi, şehrin adının ortak bir sözcükten, Urartu devletini kuran *Hald/Halads* kavim adından geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla sözcüğün Arapça ya da Ermenice olma ihtimali zayıftır.

Şehrin adının kaynağıyla ilgili Anadolu şehirlerinin pek çoğunda olduğu gibi çeşitli söylenceler mevcuttur. Bunlarda Eski Yunan medeniyetinin izlerini görmek mümkündür.

Bu söylencelerden birinde milattan önce 3 bin yıllarında Hilatos adlı bir kumandan tarafından kurulan Ahlat şehrinin adını kumandanın isminden aldığı kabul edilir. Ancak kaynaklarda hiçbir dönem Ahlat'a Hilatos dendiğine rastlanmamaktadır²¹. Burada yer adlandırmalarında sıkça karşılaştığımız insana dayanan adlandırmalardan birini görmekteyiz. Eğer sözcüğün nereden geldiği ve anlamı tam olarak çıkarılamıyorsa en kolay yol olan ismini bir kişiden aldığı söylemine başvurulmaktadır. Bu da halkın ne kadar pratik bir zekaya sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bir başka efsane de şöyledir: Urartu hükümdarı Lat, Medlerin saldırısına dayanamayınca Ahlat şehri düşer. Hükümdar da ağır yaralar alır. Babasının başını dizine koyan hükümdarın kızı, ah çekerek ince ince göz yaşı döker. Kızın ah... Lat, ah... Lat diye yüksek sesle feryadı, Medlerin şehre girmesine kadar devam eder. Urartu hükümdarı hayata gözlerini yumar, ancak bilmeyerek çok sevdiği bu şehre de ismini verir.

Yukarıdaki efsanenin bir değişik biçimi de şöyledir: Lat adında bir Rum kralı Ahlat'ı idare etmektedir. Müslümanların şehri fethi sırasında Daryona adlı kız

¹⁹ Sevan Nişanyan, *Adını Unutan Ülke*, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 74.

²⁰ Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 13-15.

²¹ Age, s. 14.

Müslümanlığı kabul eder ancak babası kabul etmez. Bu yüzden Daryona babasını öldürür, daha sonra da çok üzümlere ah... Lat, ah... Lat demek suretiyle üzüntüsünü belirtir. Böylece Ahlat, ah... Lat hecelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Yine Anadolu'da buna benzer efsaneler pek çoktur. Van'daki Akdamar adası için de benzer bir efsane anlatılır ve adanın adının ah... Tamara'dan geldiği kabul edilir.

İslamiyet'in ortaya çıkışı ve bu bölgenin fethi sırasında Ahlat'a hâkim olan Doğu Roma İmparatorluğu krallarından Lat adında bir krala rastlanmamaktadır. Ayrıca Müslüman Araplar H. 20/M. 640 tarihinde Ahlat'ı fethetmişlerdir. H.170/M. 790 yıllarında yaşayan meşhur tarihçi Vakidi de eserinde Ahlat'ın fethini geniş bir şekilde ele almıştır. Vakidi Ahlat'ın fethi sırasında Ahlat Meliki Bostiyas ve onun Müslüman Olan kızı Taryon hakkında da ayrıntılı bilgi vermiştir. Vakıs Taryon babasını da öldürmüştür. Vakidi o sırada Ahlat'ın adının Araplarca *Halat* veya *Hilat* (Ahlat) olarak bilindiğini de belirtir.²²

Söylencelere bakıldığı zaman hemen hepsinde ortak noktalar olduğunu görmekteyiz. Ayrıca yer adlandırmalarında bile halkın işin içine mutlaka bir aşk öyküsü de yerleştirme gereği duyması dikkati çeken önemli bir ayrıntıdır.

1.3.Ahlat'ın Coğrafi Durumu

Ahlat, Van Gölü'nün kuzeybatısında tarihi oldukça eski bir şehirdir. Süphan ve Nemrut dağları arasında Van Gölü'ne nazır eğimli platolar üzerine kurulmuş olan Ahlat, Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Murat-Van bölümünde Bitlis iline bağlı bir ilçedir. Ahlat'ın güneybatısında Tatvan ve Bitlis, güneydoğusunda Van Gölü, doğusunda Adilcevaz, batısında Muş ili, kuzeyinde Muş iline bağlı Malazgirt ve kuzeybatısında Muş iline bağlı Bulanık ilçeleri bulunmaktadır.

İlçenin en yüksek noktası Süphan Dağı'dır. Kuzeyine rastlayan bu dağdan başka batısında Nemrut Dağı vardır. Ahlat'ın denizden yüksekliği 1750 metredir. İlçenin yüz ölçümü 1044km²'dir .

Geniş bir sahada kurulan şehir, birbirinden uzak on mahalleden oluşur. Her tarafta göze çarpan harabeler, eskiden buranın geniş ve mamur bir yer olduğunu göstermektedir. Ahlat'ın mahalleleri: İkikubbe, Kırklar, Kacer mahalleleri düzlük, Tahtısüleyman, Harabeşehir ve Kulaksız mahalleleri çukur bir arazidedir. Merkezi

²² Age, s. 14.

mahalleler Erkizan ve Selçuklu mahalleleri ile Tunus ve Kale mahalleleri ise sahile doğru alçalan hafif meyilli bir sırt üzerinde kurulmuştur. Kazanın sur içindeki uzunluğu 7 km'den fazladır.

Ahlat'ın bağlık bahçelik bir yerleşim yeri olduğu, bazı şehir tarihi kitaplarında ve seyahatnamelerde yer almaktadır. Yakut el-Hamevi, Ahlat'ta meyvenin çokluğunun o dönemde darb-ı mesel olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Ahlat'ta avlanan balıktan da bahisle, balıkların kurutularak Belh ve Gazne şehirlerine kadar getirilerek pazarlandığını kaydetmektedir.

1655'te Ahlat'a uğrayan Evliya Çelebi de Ahlat'ın bağlık bahçelik bir yer olduğunu kaydetmektedir.

1316/1898 tarihli Bitlis salnamesinde ise, Ahlat'ta yetişen meyve, sebze ve tahıldan bahsedilmektedir. Buna göre Ahlat'ta; buğday, çavdar, arpa, zegerek, nohut, mercimek ve darı gibi hububatın yanında kayısı, elma, armut, ceviz, kiraz, badem, şilor, tut, şeftali, fındık, iğde, vişne, karpuz, kavun, lahana, şalgam, turp, bakla, patates, patlıcan, domates ve kabak gibi çeşitli hasılatın elde eldidığı kaydedilmektedir. Bunlardan sadece kayısı ihtiyaç fazlası olarak diğer yerlere ihraç edilir.

Doğu Anadolu bölgesinin önemli ovalarından biri de Ahlat Ovası'dır. Bu ovada önceleri büyük ölçüde buğday ve arpa ekilirken, 70'li yıllardan itibaren sulama kanallarının yapılmasıyla sulu tarıma geçilmiş, şeker pancarı, patates, beyaz fasulye ekimi artmıştır. Sözkonusu bu ovada sebze ve meyvelerin oldukça çok yetiştiği ve hatta bir zamanlar Ahlat bahçelerinin Adilcevaz bahçeleriyle birleştiği kaydedilmektedir. Ahlat Ovası'nda en çok yetişen meyve elma ve cevizdir. Ancak son zamanlarda ceviz ağaçlarının kesilmesi nedeniyle ceviz üretimi oldukça azalmıştır.

Ahlat Ovası batıya doğru kesilmeden devam eder. Tatvan-Ahlat arasındaki arazi oldukça verimli bir arazidir. Bununlar beraber Sütay Yaylası Ahlat'ta önemli bir yere sahiptir. Bu yayladan hayvanların kışlık otu temin edilir.²³

²³

Rahmi Tekin, *Ahlat Tarihi*, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 16-17.

1.4. İlçenin Etnik Yapısı

Malazgirt Savaş'ının kazanılmasının ardından bölgeye Türk göçlerinin artmasıyla Türkçe, 1100'lü yıllardan itibaren bölgede geçerli bir dil hâline gelir. Bundan önce bölge üzerinden Mısır'a giden gezgin Nâsır-ı Husrev Ahlat'ta Arapça, Farsça ve Ermenice konuşulduğunu belirtir. Zekeriyîye Kazvini (ö. 1283) de yüksek tabakanın Farsça, halkın Türkçe, azınlığın ise Ermenice konuştuklarını kaydeder.²⁴ Bu eserlerde Kürtçe ile ilgili herhangi bir kayıt olmaması dikkat çeker. 19. yüzyıl sonlarında Doğu Anadolu'da görev yapan Rus Generali Mayewski'ye göre Ahlat merkezin 1899'daki nüfusu 6720'dir. Bunun 6400'ü Müslüman-Türk, 320'si ise Ermenidir.²⁵ Bu da zaman içinde bölgedeki Türk nüfusunun arttığını ve Türkçenin bölgede konuşulan birincil dil olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Ermenice de 1915 Tehcirine kadar şehir merkezi ve özellikle kırsal kesimde çok kullanılan bir dil olmuştur. Tehcir sonrası boşalan Ermeni köylerinin çoğuna çevre illerden gelen Kürtler yerleşmiş ve zaman içinde bu köylerden ilçe merkezine göçlerin artmasıyla son yıllarda ilçe merkezinde Kürt nüfusu artmış ve Kürtçe de sık konuşulan dillerden biri olmuştur. 90'lı yıllarda şehrin tamamına yakını Türklerden oluşurken bu göçler sonucu Ahlat merkezde bugün nüfusun çoğunluğunu Türkler ve Kürtler yarı yarıya oluşturmaktadır. Çok az sayıda da Siirt'ten göçüp gelmiş Arap nüfusu bulunmaktadır. Köylerin çoğunluğu ise Kürtlerden oluşmaktadır. Sadece Saka, Çatalağzı ve Uludere köylerinde Türk nüfusu bulunmaktadır. Çerkez köyleri olan Yoğurtyemez, Develik, Akçaören ve Çukurtarla'da bugün hiç Çerkez kalmamış bu köyler de artık birer Kürt köyü olmuştur.

1.5. İlçe Ağzı Üzerine Yapılmış Çalışmalar

İlçe Ağzı üzerine bugüne kadar müstakil bir çalışma yapılmamakla birlikte İlçe Ağzını da içeren çalışmalar şunlardır:

Ahmet CAFEROĞLU (1951), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, (Van, Bitlis, Muş, Karaköse/Ağrı, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1995.]

²⁴ Age, s. 14-15.

²⁵ Age, s. 128.

2000’li yıllara kadar İlçe Ağzı üzerine çok az çalışma varken bu yıldan sonra İlçe Ağzını da kapsayan çalışmalar artmıştır. Ancak yine de yeterli olduğu söylenemez. Caferoğlu’nun folklorik derlemesi olan bu çalışmada genellikle yerel şairlerin şiirlerine yer verilmiştir.

Yedi bölümden oluşan eserde Bitlis ili ve yöresinden derlenen metinler ikinci bölüm 51-70. sayfaları kapsar. Metinlerin çoğunluğu Ahlat’tan derlenmiştir. Metinler şiirler ve atasözlerinden oluşmuştur. Eserin son bölümü ise sözlüğe ayrılmıştır.

Hamza ZÜLFİKAR (1978), “Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri”, *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Türk Dil Kurumu yayınları, ss. 297-317.

Bu makalede Bitlis ve Ahlat’tan derlenen metinlere yer verilerek metinlerin karşılaştırmalı bir ses ve biçim incelemesi yapılmıştır.

Mehmet Emin GÖNEN (2003), *Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

Bu çalışmada Ahlat, Adilcevaz ve Erciş’ten derlemeler yapılmış, derlenen metinler ses ve biçim bilgisi bakımından incelenmiştir. Eserin sonunda ise sözlüğe yer verilmiştir.

Bedri SARICA (2006), *Van Gölü Ağızları Sözlüğü*, Atlas yayınları, Ankara.

Sarica bu çalışmasında bölge ağızları üzerlerine yapılmış çalışmalardan, derleme sözlüğünden ve Van, Erciş, Ahlat’tan derlediği metinlerden yararlanmıştır. Böylece bölgenin bir sözlüğünü oluşturmuştur.

Engin GÖKÇUR (2012), *Van Gölü Havzası Ağızları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

Bu çalışmada Van ve Bitlis illeriyle Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Gevaş, Edremit ilçelerinden ve Van, Adilcevaz, Ahlat’a bağlı bazı köylerle Erciş’e bağlı Çelebi Bağ Beldesi’nden metinler derlenmiştir. Derlenen metinler ses ve şekil bakımından incelenmiş, çalışmanın sonunda da sözlüğe yer verilmiştir.

2.İNCELEME

2.1.Ses Bilgisi (Fonetik)

İlçe Ağzında Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri²⁶

İşaretler	Karşılığı	IPA'daki karşılığı
–	Ünlüler üzerindeki uzunluk işareti	:
˘	Ünlüler üzerindeki kısalık işareti	˘
ˆ	Ulama işareti	ˆ
c	Aynı gösteren işaret	
-	Fiile bağlanmayı gösteren işaret	
+	Ada bağlanmayı gösteren işaret	

²⁶ Tablolar, Gökçur 2012'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Ünlüler

İşaretler	Karşılığı	IPA'daki karşılığı
ā	Uzun a	a:
á	a-e arası ünlü	a
^c a	Aynılı a	
ē	Uzun e	e:
ē̄	Uzun kapalı e ünlüsü	è:
^c e	Aynılı e	
ĩ	Kısa ı	ɯ
^c i	Aynılı i	
ō	Uzun o	o:
ō̄	Uzun ö	ö:
ū	Uzun u	u:

Ünsüzler

İşaretler	Karşılığı	IPA'daki karşılığı
ğ	Ötümlü art damak g'si	g
ğ	Kalın ünlülü sözcüklerde kullanılan daha baskılı söylenen boğaz ünsüzü	ɣ
h	Ötümsüz gırtlak h'si (ح)	ħ
h	Ötümsüz art damak h'si (خ)	χ
k	Arka damak k'si (Arapça 'ق' karşılığı)	k

2.1.1.Ünlüler

2.1.1.1. á ünlüsü²⁷

Diğer Doğu Grubu Ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da görülen a ile e arası bir orta damak ünlüsüdür. Hem Türkçe hem de alıntı bazı sözcüklerde görülür. a > e değişikliğinin bir ara merhalesidir: *işdá* ‘işte’ (I-65, III-60), *gáyın* ‘kayınbirader’ (VI-56, IX-2), *gáynana* ‘kaynana, kayınvalide’ (V-270), *gáynata* ‘kaynata, kayınpeder’ (I-9), *áyah* ‘ayak’ (V-144), *hát* ‘hat’ (XII-313), *dárb* ‘darp, vurma’ (II-411), *hárh* ‘harp, savaş’ (II-99, II-251, III-276), *sáray* ‘saray’ (VII-5), *záman* ‘zaman’ (II-356).

2.1.1.2. ʿa ünlüsü²⁸

Ahlat Ağzı’nda sıklıkla kullanılan ve Arapçadan alıntı kelimelerde görülen bir ünlüdür. Arapçadaki ayın “ع” sesinin a ünlüsüyle söylenen şeklidir: ʿalelusul ‘alelusul, kurala uygun şekilde’ (XII-44), ʿasır ‘asır, yüzyıl’ (III-122), ʿazimetli ‘azametli, ulu’ (XII-355), ʿadet ‘âdet, görenek’ (XII-302), ʿaffet- ‘affetmek’ (VI-303).

2.1.1.3. ʿe ünlüsü²⁹

Arapça sözcüklerdeki *ayın* “ع” sesinin e ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: ʿeynen < Ar. ‘aynan (I-86), ʿeyip < Ar. ‘ayb (V-84), *beddüʿe* < Far. bed + Ar. duʿā (III-232), *meʿerif* < Ar. maʿārif (XII-106), ʿereb < Ar. ʿarab (IV-18), *ideʿe* < Ar. iddiʿā (V-30).

²⁷ Krş.Ahmet BURAN, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1997, s. 21; A. Bican ERCİLASUN, *Kars İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002, s. 51; Münir ERTEN, *Diyarbakır Ağzı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1994, s. 3; Efrasiyab GEMALMAZ, *Erzurum İli Ağızları I.Cilt*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1995, s. 73; Tuncer GÜLENSOY, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1988, s. 18; Zeynep KORKMAZ, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1994, s. 29; Sadettin ÖZÇELİK, *Urfa Merkez Ağzı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1997, s. 13; Mukim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, s.19; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2001, s. 29, Cemil GÜLSEREN, *Malatya İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2000, s. 42.

²⁸ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 3; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 15; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 30.

²⁹ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 4; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 15; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 31.

2.1.1.4. è ünlüsü³⁰

Anadolu'da birçok ağızda olduğu gibi Ahlat'ta da sıkça kullanılan bu sesle ilgili pek çok değerlendirme yapılmış ve genel olarak bu sesin varlığı kabul edilmiştir. W. Radloff³¹, V. Thomsen³², K. Foy³³, V. Grønbech³⁴, Z. Gombocz³⁵, J. Németh³⁶, N. Poppe³⁷, A. von Gabain³⁸, Räsänen³⁹, J. Eckmann⁴⁰ gibi yabancı Türkologlarla Emine Yılmaz⁴¹, Musa Duman⁴², Timur Kocaoğlu⁴³, Zeynep Korkmaz⁴⁴, Ahmet Cevat Emre⁴⁵ gibi yerli araştırmacılar ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. KB üzerine çalışan R. R. Arat kapalı è sesini kabul etmezken, DLT üzerine çalışan Atalay bu sesin varlığını kabul etmiştir. Kapalı è Oğuzcada, diğer birçok tarihî ve çağdaş lehçelerde olduğu gibi ya tek heceli kelimelerde ya da kelimenin ilk hecesinde bulunmaktadır. Z. Korkmaz, Eski Türkçedeki kapalı è sesinin bir lehçe özelliği ifade ettiğini ve Oğuz Türkçesine özgü bir belirti olduğunu ve bu sesin daha çok Oğuz Türkçesi tarafından benimsendiğini söylemektedir.

-
- ³⁰ Krş. Ahmet BURAN, KBAYA, s. 21; A. Bican ERCİLASUN, KİA, s. 51; Münir ERTEN, DA, s. 3; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 76; Tuncer GÜLENSOY, KYA, s. 21; Zeynep KORKMAZ, NYA, s. 34; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 13; Mukim SAĞIR, EYA, s. 20; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 30; Cemil GÜLSEREN, MİA, s. 43; Ahmet GÜNŞEN, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2000, s. 19; Gürer GÜLSEVİN, Uşak İli Ağızları, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002, s. 13; Hidayet Kemal BAYATLI, Irak Türkmen Türkçesi, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1996, s. 337.
- ³¹ W. Radloff (1882), *Phonetik der nördlichen Türksprachen*, Leipzig.
- ³² V. Thomsen (1896), *Inscriptions de l'Orkhon deshiées*. MSFOu V. Helsingfors.
- ³³ K. Foy (1903-1904), "Azerbajganische Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen", MSOS VI: 126-193; MSOS VII: 197-265.
- ³⁴ Kaare Grønbech (1936), *Der türkische Sprachbau*, Kopenhagen.
- ³⁵ Z. Gombocz (1912), *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*, MSFOu XXX, Helsinki.
- ³⁶ J. Németh (1939), "Zur kenntnis des geschlossenen e im Türkischen", *Körösi Csoma-Archivum* I: 515-531.
- ³⁷ N. Poppe (1925), "Türkisch-tschuwassische vergleichende Studien", *Islamica* I-4: MCM. XXV, Leningrad: 409-427.
- ³⁸ A. von Gabain (1941), *Altürkische Grammatik*, Leipzig. [Yeni baskı: *Eski Türkçenin Grameri* (Çeviren: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2007.]
- ³⁹ M. Räsänen (1949), *Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen*, StOr. XV, Helsinki.
- ⁴⁰ J. Eckmann (2011), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (Yayınla Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- ⁴¹ Emine Yılmaz Ceylan (1991), "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara, ss. 151-165.
- ⁴² M. Duman (1991), "Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair", *İlmî Araştırmalar*, 7, İstanbul, ss. 65-103.
- ⁴³ T. Kocaoğlu (2003), "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı è/i Meselesi", *Türk Kültürü* (Ankara), Sayı: 483-484 (Temmuz-Ağustos 2003), ss. 266-281.
- ⁴⁴ Z. Korkmaz (1972), "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", *Bilimsel Bildiriler 1972 (I. Türk Dili Kurultayına Sunulan Bildiriler)*, Ankara, ss. 433-446.
- ⁴⁵ A. C. Emre (1946), "Türkçede Bulanık e Fonemi", *Türk Dili-Belleten*, III (Mart) 6-7, ss. 487-497.

Bununla birlikte, asli kapalı *ë* sesinin Oğuz grubu dışında Türkçenin en eski lehçeleri gibi kabul edilen Saka ve Halaç Türkçelerinde, ayrıca Karluk ve Kıpçak Grubu lehçelerde de kullanıldığı görülmektedir.⁴⁶ Tekin, Orhon Türkçesinde ve Yenisey yazıtlarında (Eski Türkçede) dokuzuncu bir ünlünün, kapalı /e/ ünlüsünün, bulunduğu gerçeğinin büyük ilgi uyandırdığını, bu alanda çalışanların sekiz ünlü ve dokuz ünlü yanlısı olarak iki gruba ayırdıklarını belirtir. Daha sonraki araştırma ve çalışmaların bu uzun kapalı /e/ ünlüsünün Azeri Türkçesinde kısa kapalı /e/ olarak korunduğunu, Türkmencede kurallı olarak uzun /i/ ünlüsüne gelişmiş olduğunu ortaya koyduğunu ve böylece kapalı /e/ sorununun kanıtlandığını söyler.⁴⁷

Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde görülür: *bële* ‘böyle’ (II-217), *hëş* ‘hiç’ (II-226), *gët-* ‘gitmek’ (I-18, III-163, VII-124), *gëvi* ‘güveyi, damat’ (IV-126), *këf* ‘keyif’ (III-169), *abë* ‘ağabey’ (III-60, X-33).

2.1.1.5. [°]i ünlüsü⁴⁸

Arapça sözcüklerdeki *ayın* “ع” sesinin *i* ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: [°]*ibadet* < Ar. [°]*ibādat* (II-474).

Ünlüler Tablosu

	DÜZ			YUVARLAK	
	GENİŞ	YARI GENİŞ	DAR	GENİŞ	DAR
ART	a, [°] a		ı	o	u
YARI ART	á				
ÖN	e, [°] e	ë	i, [°] i	ö	ü

⁴⁶ Elza SEMEDLİ (2008), “Türk Lehçelerindeki Bir Ses: Kapalı *ë*”, *Journal of Azerbaijani Studies*, s. 525.

⁴⁷ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul, 2003, s. 47.

⁴⁸ Krş.Münir ERTEN, *DA*, s. 4; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, 1997, s. 15; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 31.

2.1.1.1. Uzun Ünlüler

Normalden daha uzun söylenen ünlülerdir. Yöre ağızında standart dilin normal uzunluktaki ünlüleri görülmekle birlikte ses olayları ve söylenişe (vurgu ve tonlamaya) bağlı olarak uzun ünlülere rastlanır.

2.1.1.1.1. Asli Uzun Ünlüler

Yöre ağızında Türkçe sözcüklere has aslî uzun ünlüler yoktur. Hatta yöre ağızında çok sayıda bulunan Arapça ve Farsça alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler normal süreli ünlülere dönüşmüştür: *amanat* < Ar. *emānet* (X-61), *barabar* < Ar. *berāber* (II-97), *nişan* < Far. *nişān* (IV-124), *numune* < Far. *numūne* (VI-12), *vefad* < Ar. *wefāt* (VII-39), *pabuc* < Far. *pāpōş* (X-70), *paca* < Far. *bāce* (IV-50), *perişan* < Far. *perīşān* (XII-294), *kinar* < Far. *kenār* (III-28), *kitabe* < Ar. *kitābe* (XII-343), *lal* < Far. *lāl* (VI-350), *mal* < Ar. *māl* (II-222), *mahiyet* < Ar. *māhiyyat* (VI-278), *me^cerif* < Ar. *ma^cārif* (XII-106).

Bazı alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler ise korunmaktadır: *ālem* < Ar. *‘ālem* (IV-213), *ālimler* < Ar. *‘ālim* (VI-299), *āmir* < Ar. *āmīr* (VI-341).

2.1.1.1.2. Ses Olaylarına Bağlı Uzun Ünlüler

Yöre ağızında oluşan ses olaylarına bağlı uzun ünlüleri iki başlık altında inceleyeceğiz:

2.1.1.1.3. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler

Ünlü ile biten bir sözcük ünlü ile başlayan bir sözcükle birleştiğinde ünlülerden biri düşer ve kalan ünlü düşen ünlünün yükünü üstlenir: *şētdigimde* << *şe* *ētdigimde* (IV-55), *nētdise* << *ne ētdiyse* (V-102), *nēdersen* << *ne ēdersen* (II-396), *nōldi* << *ne oldu/oldı* (VI-179), *nōlup* << *ne olup* (I-105), *nōla* << *ne ola* (I-106), *nōlacaḥ* << *ne olacak* (II-342).

2.1.1.1.4. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler

Vurgu ve tonlamaya bağlı uzunluklar, sözcüğün Türkçe veya alıntı olmasına değil, söyleyen kişinin durumuna göre değişir. Ancak bu uzunlukların süresi aynı değildir: *savūḥ* (II-256), *tā* (IV-123), *tē* (I-18), *tēze* (V-75), *meşūr* (IV-254).

2.1.1.2. İkiz Ünlüler

Yapısında iki ünlü bulunduğu halde, iki ayrı hece oluşturmeyen ve tek hece gibi söylenen ünlülerdir. Bölgemiz ve diğer Türkiye Türkçesi ağızlarının bazılarında görülen bu ünlüler yöre ağızında bulunmamaktadır.

2.1.1.3. Kısa ünlüler

Yöre ağızında kısa ünlüler bulunmamaktadır. Sadece iki sözcükte görülür. Alıntı sözcüğün aslına yakın telaffuzu ve Türkçe bir sözcüğün ikinci hecesindeki dar ünlüsünün düşmeye yüz tutmasıyla kısa ünlü bulunmaktadır: *padîşah* < Far. *pādšāh* ‘padişah’ (VI-263), *yarîşini* ‘yarısını’ (VI-297).

2.1.1.4. Ünlü Uyumu

İlçe ağızındaki ünlü uyumlarını iki ana başlıkta inceleyeceğiz⁴⁹:

1. Artlık-önlük uyumu (Büyük ünlü uyumu)
2. Düzlük- yuvarlaklık uyumu (Küçük ünlü uyumu)

2.1.1.4.1. Artlık-Önlük Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

İlçe ağızında düzenli bir artlık-önlük uyumundan söz etmek mümkün değildir. Ancak bu uyuma uyan ve uymayan sözcükler bir arada kullanılır.

2.1.1.4.1.1. Alınma Sözcüklerde Artlık-Önlük Uyumu

İlçe ağızında Arapça ve Farsçadan alıntı çok sayıda sözcük bulunmaktadır. Artlık-önlük uyumuna uymayan çok sayıdaki sözcüğün uyumlu hâle getirilmesi dikkat çeker. Bu durum şu yollarla gerçekleşir:

2.1.1.4.1.2. İlerleyici Benzeşme

İlçe ağızında ilerleyici benzeşme yoluyla oluşan ünlü uyumları genelde art ünlüye dönüşme yönündedir⁵⁰: *muḥacır* ‘muḥacir’ < Ar. *muḥācir* (II-225), *dıraḥdor* ‘traktör’ << Fr. *tracteur* (V-242), *sahab* ‘sahip’ < Ar. *ṣāḥib* (II-266), *zalım* ‘zâlim’ < Ar. *ẓālim* (IX-1), *şahıt* ‘şâhit’ < Ar. *ṣāhid* (X-25, 35).

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 67-71.

⁵⁰ Krş. Ahmet BURAN, KBAYA, s. 32; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 67; Münir ERTEN, *DA*, s. 20; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 128-129; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 37.

Şu sözcüklerde ise bir benzeşmeden ziyade sözcüklerin asıllarına uygun söylenmeleri söz konusudur: *bağça* ‘bahçe’ < Far. *bağça* (III-125), *haraba* ‘harabe’ < Ar. *harābat* (XII-209), *kıyamət* ‘kıyamet’ < Ar. *kıyāmat* (III-23), *kala* ‘kale’ < Ar. *kal^ca* (XII-356), *vaht* ‘vakit’ < Ar. *vaht* (II-371).

Ünlü uyumları bazen ön ünlüye dönüşme yönünde de olabilmektedir⁵¹: *tüken* ‘dükkan’ < Ar. *dukkān* (VI-54, 60), *vesike* ‘vesika’ < Ar. *wasīka* (XII-191), *fiyet* ‘fiyat’ < Ar. *fī’āt* (VI-126, 128) *helil* ‘halil’ (III-250).

2.1.1.4.1.3. Gerileyici Benzeşme

İlçe ağzında gerileyici benzeştirme yoluyla oluşan ünlü uyumları hem artlaşma hem önleşme yönünde ve ilk hecededir⁵²: *söhbət* ‘sohbet’ < Ar. *şühbet* (III-19), *kıra* ‘kira’ < Ar. *kirā* (IV-294), *fekkir* ‘fakir’ < Ar. *faķır* (IV-240, X-21).

2.1.1.4.1.4. İlerleyici-Gerileyici Benzeşme

Bazı durumlarda sözcüğün ortasındaki ünlü her iki yanındaki ünlüyü kendine benzeştirebilmektedir⁵³. Burada yazı diline göre bir benzeşme söz konusu olsa da sözcüklerin aslına yakın söylendiği görülür: *barabar* ‘beraber’ < Far. *barābar* (III-41), *mısaḫır* ‘misafir’ < Ar. *musāḫır* (VII-7), *malamat* ‘melamet’ < Ar. *malāmat* (V-157), *amanat* ‘emanet’ < Ar. *amānat* (X-65).

Bazı durumlarda ise sözcüğün her iki yanındaki ünlü ortadaki ünlüyü kendine benzeştirebilmektedir⁵⁴: *bereber* ‘beraber’ < Far. *barābar* (I-11).

Birleşik bir Türkçe sözcükte de ünlü benzeştirmesi görülmektedir: *birez* < *bir* + *az* (II-188, 190).

⁵¹ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 67; Münir ERTEN, *DA*, s. 20; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 127; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21, Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 47.

⁵² Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 67; Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 53; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 132; Münir ERTEN, *DA*, s. 20.

⁵³ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 68; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 133; Münir ERTEN, *DA*, s. 20.

⁵⁴ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 68; Münir ERTEN, *DA*, s. 20; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 133; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 21, Cemil GÜLSEREN, *MİA*, s. 53.

2.1.1.4.1.5.Arthık-Önlük Uyumunun Bozulması⁵⁵

Doğu grubu ağızlarının ayırıcı özelliği kelime sonlarındaki ı, u, ü seslerinin i sesi ile karşılanmasıdır ve bu durum büyük ünlü uyumunu bozar. Söz konusu olay ilçe ağızında da sıkça görülür: *buldi* < *buldu* (XII-317), *yapmış* < *yapmış* (II-161), *bağlanti* < *bağlantı* (XII-53).

Eklerde

Yapım Eklerinde

+ci, +çi isimden isim yapım ekinde: Art ünlülü sözcüklerde uyumsuzdur: *nahırcı* “nahırcı” (I-30), *yabancı* “yabancı” (III-28), *tohumci* “tohumcu” (III-160), *majgalci* “majgalcı” (III-161), *zurnaci* “zurnacı” (III-243, 244), *dubaraçi* “dubaracı” (V-156).

+li isimden isim yapım ekinde: Art ünlülü sözcüklerde uyumsuzdur: *goğuli* “kokulu” (VIII-8), *çıkıntili* “çıkıntılı” (XII-23), *yatili* “yatılı” (XII-21), *yaşmağli* “yaşmaklı” (I-75).

+ari isimden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *dışari* “dışarı” (III-57).

-ti fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *bağlanti* “bağlantı” (XII-53).

-uci fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *vuruci* “vurucu” (IV-270).

-inti fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *sıhınti* “sıkıntı” (VI-282).

-i fiilden isim yapım ekinde: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *çati* “çatı”

⁵⁵ Krş.Ahmet BURAN, KBAYA, s. 32-38; A. Bican ERCİLİSUN, KİA, s. 68-76; Münir ERTEN, DA, s. 21-24; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 87-96; Tuncer GÜLENSOY, KYA, s. 33-34; Zeynep KORKMAZ, NYA, s. 48-52; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 22-25; Mukim SAĞIR, EYA, s. 37-42; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 38-41, Cemil GÜLSEREN, MİA, s. 55; Engin GÖKÇUR, Vangölü Havzası Ağızları, Fırat Üniv. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012, s. 57-69, Mehmet Emin GÖNEN, Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 18-23.

(VI-71)

-ken zarf fiil ekinde: Art ünlülü sözcüklerde uyumsuzdur: *yaparken* (XII-44), *yağarken* (III-250).

İsim Çekim Eklerinde

3.Teklik kişi iyelik eki [+ (s)i]: Art ünlülü sözcüklerde sözcük sonlarında uyumsuzdur: *adi* ‘adı’ (VI-90), *anasi* (X-4), *babasi* (VI-198), *dayısı* (IX-69).

3.Çokluk kişi iyelik eki [+lari]: Art ünlülü sözcüklerde sözcük sonlarında uyumsuzdur: *bastonlari* (VI-93), *saltanatları* (VI-332), *kolları* (II-55).

Belirtme hâli eki [+i]: Art ünlülü sözcüklerde sözcük sonlarında uyumsuzdur: *davarları* (V-8), *gıyayı* (V-118, 119), *saşmayı* (V-168), *buğdayı* (I-33, 34), *orayı* (I-91), *parayı* (II-164, 167), *tarlayı* (II-240), *rusçayı* (II-303).

Ek-fiilin görülen ve öğrenilen geçmiş zaman eki [+di, +miş]: *vardı* “vardı” (V-21), *yohdı* “yoktu” (III-209), *varmış* “varmış” (II-137), *yohmış* “yokmuş” (II-135).

Fiil Çekim Eklerinde

Öğrenilen geçmiş zaman eki –miş: Art ünlülü bütün sözcüklerde uyumsuzdur: *yapmış* (II-161), *kalmış* (II-435), *almış* (III-290), *boşalmış* (III-278).

Görülen geçmiş zaman eki –di: Art ünlülü sözcüklerin 3. teklik ve çokluk çekimlerinde ekin düzenli bir şekilde düz-dar-ince –di şeklinde gelmesi sonucu uyum bozulur: *yapdı* (IV-52, VI-14, 259), *bolaldı* (XII-293), *aldılar* (II-132, VI-146), *çaldılar* (III-241), *bağladılar* (V-276).

Şimdiki zaman eki –(i)r: Art ünlülü bütün sözcüklerde uyumsuzdur: *yapırır* “yapıyoruz” (VI-133), *çalıllar* “çalıyorlar” (III-251), *kızıram* “kızıyorum, sinirleniyorum” (VI-275).

Emir kipi 2. teklik kişi eki –gınan: Eski Türkçeden beri kullanılagelen ancak günümüz yazı dilinde bulunmayan –gil/-gil eki ilçe ağzında genişleyip kalıplaşarak –gınan/-gınen şeklini almıştır. Ekin art ünlülü sözcüklere ön ünlülü getirilmesiyle ünlü uyumu bozulur: *sağlagınan* “sakla” (II-117).

Olumsuzluk eki -me: Art ünlülü bir sözcükte uyumsuzdur: *tutamedise* “tutamadıysa” (V-141).

Kök ve Gövdelerde

Son hecesinde dar ünlü bulunan sözcüklerde: Doğu grubu ağızlarının ayırıcı özelliği olan sözcük sonlarındaki ünlünün düz-dar-ön olması durumu ilçe ağzında da söz konusudur. Bu durum ünlü uyumunu bozar: *kapı* “kapı” (V-70), *batı*, *doğu* “batı, doğu” (II-456), *komşı* “komşu” (III-33), *turşu* “turşu” (IV-80).

İnceltici ünsüzlerin etkisiyle: y, ş, z, f ve c ünsüzlerinin etkisiyle yanlarındaki ünlüler önleşir ve uyum bozulur: *sıcak* “sıcak” (II-349, V-57), *izah* “uzak” (V-259), *tohiyan* “dokuyan” (V-21), *yimişak* “yumuşak” (III-304), *ifak* “ufak” (V-5).

2.1.1.5.Düzlük - Yuvarlaklık Uyumsuzluğu⁵⁶

Bir sözcüğün düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyması için düz ünlülerden (a, e, ı, i) sonra düz ünlüler gelmelidir ya da yuvarlak (o, u, ö, ü) ünlülerden sonra ya düz-geniş (a, e) ya da dar-yuvarlak ünlüler (u, ü) gelmelidir. Aksi durumda uyum bozulur. Doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da bu uyum sağlam değildir.

Eklerde

Yapım Eklerinde

-dur- fiilden fiil yapım ekinde: Yuvarlak ünlülü bir sözcükte düz-dar-ön biçiminin kullanımı uyumu bozar: *doldir*- “doldur-” (II-347).

-ı fiilden isim yapım ekinde: *gohi* “koku” (VI-289), *doli* “dolu” (II-426).

+li isimden isim yapım ekinde: *gohuli* “kokulu” (VIII-8), *köyli* “köylü” (XII-360), *südlü* “sütlü” (IV-230).

+ci isimden isim yapım ekinde: *tohumci* “tohumcu” (III-160).

+uci isimden isim yapım ekinde: *vuruci* “vurucu” (IV-270).

⁵⁶ Krş.Ahmet BURAN, KBAYA, s. 38-42; A. Bican ERCİLASUN, KİA, s. 78-82; Münir ERTEN, DA, s. 21-24; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 107-108; Tuncer GÜLENSOY, KYA, s. 35; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 26-27; Mukim SAĞIR, EYA, s. 43-48; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 41-44; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 69-77; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 23-27.

Çekim Eklerinde

İsim Çekim Eklerinde

Belirtme hâli ekinde: Ekin düzenli bir şekilde –i biçiminde gelmesi uyumu bozar: *doni* “donu” (V-127), *buni* “bunu” (II-163, 476, VI-198), *yuni* “yünü” (V-271), *suyuni* “suyunu” (IV-155).

İyelik ekinde: İyelik 3. tekil kişi ekinin düzenli bir şekilde –i, –si biçiminde gelmesi uyumu bozar: *gözi* “gözü” (I-9, VI-90, VII-79), *ğoħusi* “kokusu” (XII-247), *üzi* “yüzü” (IV-76), *müdüri* “müdürü” (XII-106).

Ek-fiilin görülen ve öğrenilen geçmiş zaman eki [+di, +miş]: *yoħdi* “yoktu” (III-209), *yoħmiş* “yokmuş” (II-135).

Fiil Çekim Eklerinde

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde: Bu zaman ekinin yuvarlak ünlülü sözcüklerde düz-dar-ön kullanılması uyumu bozar: *olmiş* “olmuş” (III-47), *unudmişam* “unutmuşum” (XII-27).

Görülen geçmiş zaman çekiminde: Görülen geçmiş zaman teklik ve çokluk 3. kişi eklerinin düzenli bir şekilde düz-dar-ön kullanılması uyumu bozar: *öldi* “öldü” (II-488), *vurdi* “vurdu” (IX-69), *dögüldi* “dövüldü” (X-16).

Şimdiki zaman çekiminde: İlçe ağzında şimdiki zaman eki Azerî Türkçesinde olduğu gibi –*Ir* /-*Ur* şeklindedir. İlçe ağzında kullanılan –*ir* eki bu uyumu bozar: *sögir* “sövüyor” (V-120), *yolliram* “yolluyorum” (IV-195), *düşirem* “düşüyorum” (I-17), *bülirem* “biliyorum” (IX-70), *bülminem* “bilmiyorum” (IX-27).

Kök ve Gövdelerde

İlk hecedeki yuvarlak ünlüden sonra gelen ünlünün düz-dar-ön olması veya son hecelerdeki dar ünlülerin kendilerinden önceki yuvarlaklaştırıcı –v- ünsüzünün etkisiyle genişlemesi ya da yuvarlaklaşması sonucu uyum bozulur: *cevüz* ‘ceviz’ (IV-121, 189), *sevün-* ‘sevinmek’ (V-229), *toħli* “toklu” (III-70), *ħuzi* “kuzu” (IV-185), *ħuyi* “kuyu” (V-15), *oħit-* “okutmak” (X-68), *ħomşı* “komşu” (III-33).

İnceltici –y- ünsüzünün etkisiyle de uyum bozulur: *oyniyanda* “oynayanda” (V-148).

Metinlerimizde eski şekillerin devamı olan yalnız bir örnek tespit edebildik: *kaşuḥ* “kaşık” (II-263).

Yabancı sözcüklerdeki ses değişimleri ile: Yazı dilinde uyumlu hâle dönüştürülen bazı alıntı sözcükler, ilçe ağzında bu uyumun dışına çıkmıştır: *komitan* “komutan” (II-311), *hökümat* “hükümet” (II-99).

2.1.1.6. Ünlü Değişimleri⁵⁷

2.1.1.6.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

2.1.1.6.1.1. a > e değişimi

Doğu grubu ağızlarında sıkça görülen bu değişime ilçe ağzında da rastlanmaktadır. Artlık-önlük uyumunun etkisiyle oluşur. Çoğunlukla alıntı sözcüklerde görülür. Buradaki değişimde Kürtçenin ve Azerîcenin ayrı ayrı veya birlikte etkisi kabul edilebilir: *birez* “biraz” (II-190, VI-157), *teref* “taraf” (IV-180), *nezer* “nazar” (X-77), *esger* “asker” (II-397), *dene* “tane” (II-459), *heste* “hasta” (II-360), *heber* “haber” (XII-218), *feket* “fakat” (VI-121), *zehmet* “zahmet” (VIII-19), *rehmet* “rahmet” (III-59).

2.1.1.6.1.2. a > á değişimi

Pekçok Anadolu ağzında karşımıza çıkan bu değişim çok sık olmamakla birlikte ilçe ağzında da görülür: *işdá* ‘işte’ (I-65, III-60), *gáyın* ‘kayınbirader’ (VI-56, IX-2), *gáynana* ‘kaynana, kayınvalide’ (V-270), *gáynata* ‘kaynata, kayınpeder’ (I-9), *áyaḥ* ‘ayak’ (V-144), *hát* ‘hat’ (XII-313), *dárb* ‘darp, vurma’ (II-411), *hárþ* ‘harp, savaş’ (II-99, II-251, III-276).

2.1.1.6.1.3. a > ö değişimi

Tek bir örnekte karşımıza çıkan bu değişime gerileyici benzeşme diyebiliriz: au → öü : *zöhür* “sahur” (SE).

⁵⁷ Krş. Ahmet BURAN, KBAYA, s. 42-46; A. Bican ERCİLASUN, KİA, s. 83-95; Münir ERTEN, DA, s. 7-11; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 96-119; Tuncer GÜLENSOY, KYA, s. 35-41; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 28-36; Mukim SAĞIR, EYA, s. 48-66; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 45-54; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 78-113, Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 27-37; İrfan ÖZTÜRK, Adilcevaz Ağzı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 6-14. Ayrıca bkz. Ahmet Caferoğlu, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişimleri”, TDAY, 1964, Ankara 1989, s. 1-33.

2.1.1.6.1.4. ı > i değişimi

Çok sık görülen bir değişimdir. Doğu grubu ağızlarının karakteristik özelliği olan sözcük sonlarındaki dar ünlülerin i'leşmesi, ön ünlüleştirici ünsüzlerin (y, r, s, ş, ç, c, z) etkisi ve ı sesinin zayıf bir ünlü olmasının etkisiyle oluşur: *alti* “altı” (II-368), *sicah* “sıcak” (II-349, V-57), *kapıyı* “kapıyı” (XII-48), *aşağı* “aşağı” (I-17, III-41), *sağlığı* “sağlığı” (III-124), *bağlı* “bağlı” (I-47), *yaşanti* “yaşantı” (VI-364), *sahlamışam* “saklamışım” (II-130), *alld* “aldı” (I-80).

2.1.1.6.1.5. o > ö değişimi

Sadece bir alıntı sözcükte görülen bu değişimde s ünsüzünün önleştirci etkisi görülür: *söħbet* “sohbet” (III-19).

2.1.1.6.1.6. o > u değişimi

Tek bir sözcükte karşımıza çıkan ve istisnaî olan bu özellik /o/ içeren diğer sözcüklerde görülmez: *un* “on” (II-368, III-284).

2.1.1.6.1.7. u > i değişimi

İlçe ağzında sıkça görülen bir değişimdir. Sadece sözcük köklerindeki ünlü değil, sözcüklere getirilen eklerdeki ünlüler de bu değişimden etkilenir: *ifah* “ufak” (V-5), *kuzi* “kuzu” (IV-185), *kuyi* “kuyu” (V-15), *ohit-* “okut-” (X-68), *komşî* “komşu” (III-33), *oğli* “oğlu” (XII-351), *yimişah* “yumuşak” (III-304).

2.1.1.6.1.8. u > ü değişimi

Birkaç sözcükte görülen bu değişimde önleştirci ünsüzler ve ünlü uyumlarının etkisi görülür: *ħelbūr* “kalbur” (IV-260), *zōħūr* “sahur” (SE).

2.1.1.6.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

İlçe ağzında yaygın olan bu değişim ünlü uyumlarının, art ünlüleştirici ünsüzlerin etkisiyle ve ünlü benzeştirmeleri sonucu oluşur.

2.1.1.6.2.1. e > a değişimi

Yazı dilinde böyle bir değişim söz konusu ise de ilçe ağzında sözcükler asıllarına yakın telaffuz edilir. Hem Türkçe hem de yabancı sözcükler için geçerli bir durumdur:

Yabancı sözcükler: *bahça* ‘bahçe’ < Far. *bağça* (III-125), *ħaraba* ‘harabe’ <

Ar. *ḥarābat* (XII-209), *kıyamāt* ‘kıyamet’ < Ar. *ḳiyāmat* (III-23), *barabar* ‘beraber’ < Far. *barābar* (III-41), *malamat* ‘melamet’ < Ar. *malāmat* (V-157), *amanat* ‘emanet’ < Ar. *amānat* (X-65), *ataş* “ateş” < Far. *ātaş*, *havas* “heves” < Ar. *hawas* (VI-227), *kala* ‘kale’ < Ar. *ḳalʿa* (XII-356).

Türkçe sözcükler: *alma* “elma” (III-96), *ğardaş* “kardeş” (II-158).

Standart Türkçede ince telaffuz edilen l sesi ilçe ağzında kalınlaştırılır. Ünsüz kalınlaştırılınca da gelen eklerdeki ünlüler ünlü uyumuna bağlanır: *hallar* “hâller” (VIII-77).

2.1.1.6.2.2. i > ı değişimi

Birkaç sözcükte karşımıza çıkan bu değişimde ünlü benzeştirmeleri, büyük ünlü uyumu ya da ħ sesinin art ünlüleştirci etkisi sonucu oluşur. Genelde alıntı sözcüklerde görülür: *mısfır* “misafir” < Ar. *musāfir* (X-19), *hızmeker* “hizmetkâr” < Ar. *ḥidmatgār*, *ḥidmatgar* (IX-32), *kıra* “kira” < Ar. *kirā*, *kirā* (IV-294), *fıstanlıh* “fıstanlık” < Rum. *φονατάκι fustáni* (IV-246), *mıhacır* “muhacir” < Ar. *muhācir* (III-295), *cızgı* “çizgi” (VII-166).

2.1.1.6.2.3. ö > o değişimi

Bir alıntı, bir de Türkçe sözcükte tespit ettiğimiz bir değişimdir: *dırahdor* “traktör” < Fr. *tracteur* (V-242), *oyun* “öğün” < ET *ōd* “zaman” ED 35a(V-217).

Standart dilde değişime uğrayan bazı Türkçe ve alıntı sözcüklerde ise sözcüğün aslî şekillerinin korunduğu görülür: *kor* “kör” < Far. *kūr* ‘kör’ ST 1060a (X-31), *yun* “yün” < ET *yūn* ED 941a (V-19, 272), *müdir* “müdür” < Ar. *mudīr* ST 1203b (VI-113).

2.1.1.6.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

2.1.1.6.3.1. a > u değişimi

Alıntı iki sözcükte görülür. “Mağara” sözcüğünde g sesinin, “zıkkım” sözcüğünde ise gerileyici benzeşmenin etkisiyle oluşur: *muğare* “mağara” < Ar. *mağāra* ST 1278a (III-239), *zuḳḳum* “zıkkım” < Ar. *zaḳḳūm* ST 619a (SE).

2.1.1.6.3.2. a > o değişimi

Alıntı tek bir sözcükte görülen bu değişim v sesinin etkisiyle oluşur: *toba* “tövbe” < Ar. *tawbat* ST 333a (IV-176).

2.1.1.6.3.3. a > ö değişimi

Alıntı tek bir sözcükte görülen bu değişim v sesinin etkisiyle oluşur: *yömye* “yevmiye” < Ar. *yawmīya* ST 1538b (XII-30).

2.1.1.6.3.4. e > ö değişimi

Şu üç Türkçe sözcükte görülen değişimde y sesinin etkisi vardır: *böyük* ‘büyük’ < ET *beḡük* ED 302b-303a (VI-18, 222), *böyüt-* ‘büyütmek’ < ET *beḡüt-* ED 300b-301a (V-193), *böyü-* ‘büyümek’ < ET *beḡü-* ED 299b (IX-8).

2.1.1.6.3.5. i > ü değişimi

İlçe ağzında b, v ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisi sonucu bu değişimler görülür: *bül-* “bilmek” < ET *bil-* ED 330b-331a (II-193, 273), *sevün-* “sevinmek” < ET *sevin-* ED 790b (V-229).

Yazı dilinde değişime uğrayan bazı Türkçe sözcüklerin aslına uygun telaffuz edildiği görülür: *üçün* “için” < ET *üçün* ED 28b-29a (II-88, 103), *kaşuḡ* “kaşık” < ET *kaşuk* ED 671b (II-263), *kazzuḡ* “kazık” < ET *kazḡuk* ED 682a (SE), *yulduz* “yıldız” < ET *yultuz* ED 922b-923a (IV-201), *yapuş-* “yapışmak” < ET *yapuş-* ED 880b-881a (V-220).

2.1.1.6.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

2.1.1.6.4.1. o > a değişmesi

İlçe ağzında şu üç kelimede ovx → avu~ava değişimi görülür: *ḡavala-* “kovalamak” < Oğz. *ḡovala-* < ET *kov-* ED 580b (V-142), *savūḡ* “soğuk” < ET *soḡık* ED 808a-b (III-217), *ḡavuş* “koğuş” < ET *koguş* ED 613b (II-491).

2.1.1.6.4.2. ö > è değişmesi

Ön ünlüleştirici ünsüzler ve ünlü benzeştirmelerinin etkisiyle şu sözcüklerde ö sesi è sesine dönüşür: *bèle* “böyle” (II-186), *èvle* “öğle” (VI-125), *şofèr* “şoför” (III-212).

2.1.1.6.4.3. u > ı değişimi

Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında özellikle şu sözcüklerde ilk ve orta hecelerindeki yuvarlak ünlüler düz-dar ünlülere dönüşür: *mırdarla-* “murdarlamak” < Far. *murdār* (II-227), *ahızarlıḡ* “âh ü zârlık” < Far. *âh u zār* (VIII-12), *mıstê* “mustafa” (II-228).

2.1.1.6.4.4. u > i değişimi

İlçe ağzında son eklerdeki dar-yuvarlak ünlüler düz-dar ünlülere dönüşür:

Belirtme hâl eki: *sonini* “sonunu” (II-4), *suyi* “suyu, dereyi” (II-164), *buni* “bunu” (VI-198).

İyelik 3. Tekil kişi eki: *durumi* “durumu” (II-304), *huyi* “huyu” (IV-168).

Öğrenilen geçmiş zaman eki: *olmiş* “olmuş” (X-17, XII-407).

Görülen geçmiş zaman ekinde: *vurdi* “vurdu” (I-63), *oldi* “oldu” (IX-6), *durdi* “durdu” (IV-58).

-i fiilden isim yapım ekinde: *goşi* “koku” (VI-289).

2.1.1.6.4.5. ü > i değişimi

Alıntı ve Türkçe bazı sözcüklerin ilk veya orta hecelerindeki ü sesi i sesine dönüşür: *silëman* “süleyman” (I-1), *yüri-* “yürümek” (II-449).

Diğeri doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da son hecedeki dar-yuvarlak ünlü düz-dar-ön olur:

Sözcük köklerinde: *körpi* “köprü (SE), *öbri* << *o biri* “öbürü” (II-493), *köti* “kötü” (SE).

Eklerde:

İyelik 3. tekil kişi ekinde: *güni* “günü” (II-461), *gözi* “gözü” (VI-90).

Belirtme hâl ekinde: *ölümüni* “ölümünü” (VI-380), *atasözüni* “atasözünü” (IV-50).

Görülen geçmiş zaman ekinde: *öldi* “öldü” (XII-97), *dögdi* “dövdü” (VII-58, IX-61).

-ip geçmiş zaman ekinde: *ölip* “ölmüş” (I-60).

+li isimden isim yapım ekinde: *köyli* “köylü” (V-93).

2.1.1.6.5. Geniş Ünlülerin Daralması

2.1.1.6.5.1. a > ı değişmesi

Tek bir sözcükte görülen bu değişimde y sesinin etkisi vardır: *kayıķ* “kayak” (VI-6).

2.1.1.6.5.2. a > è değişmesi

Tek bir alıntı sözcüğün ikinci hecesinde görülür: *herkêş* “herkes” < Far. *har* ‘her’ ST 1493a ve *kas* ‘kimse’ ST 1028a (V-197, VII-20).

2.1.1.6.5.3. e > è değişmesi

Bazı sözcüklerdeki düz-geniş-ön “e” sesi önleştirci ünsüzlerin etkisiyle düz-yarı geniş- ön “è” sesine dönüşür: *silêman* “süleyman” (I-19), *èyi* “iyi” < ET *edgü* ED 51b (III-58).

Yazı dilinde değişime uğrayan bazı sözcükler ise ilçe ağzında aslına uygun telaffuz edilir: *yê-* “yemek” < ET *yễ* ‘yemek’ ED 869b-870a (I-38, II-428), *bêşik* “beşik” < ET *bêşük* ED 380b (X-105).

2.1.1.6.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

2.1.1.6.6.1. i > a değişmesi

Tek bir alıntı sözcüklerde görülür. Özellikle sözcükteki h sesinin etkisi vardır: *sahab* “sahip” < Ar. *şāhib* ST 778a (VI-361, IX-7).

2.1.1.6.6.2. i > è değişmesi

Alıntı sözcüklerde görülen bu değişimde h sesinin etkisi vardır: *hêrslen-* “hırslanmak” < Ar. *hîrş* ST 415b (I-35), *tezbêh* “tespîh” < Ar. *tasbîh* ST 300a (IV-61), *êhsan* “ihsan” < Ar. *ihsân* ST 21a (VI-59).

Yazı dilinde Türkçe sözcüklerde görülen bu değişim ilçe ağzında sözcükler asıllarına uygun söylendiğinden görülmez: *gêt-* “gitmek” < ET *kêt-* ED 701a (I-18, 110), *yên-* “inmek” < ET *ên-* ED 168a (II-450, IV-70), *êşit-* “ışitmek” < ET *êşid-* ED 257b-258a (II-434).

2.1.1.6.6.3. i > e değişmesi

Tek bir alıntı sözcükte görülür. Bu sözcükte de ayın (ع) sesinin etkisi söz konusudur: *ne^emet* “nimet” < Ar. *ni^cmat* ST 1412b (III-226, XII-206).

2.1.1.6.6.4. u > ö değişmesi

Alıntı tek sözcükte karşımıza çıkan değişimde h sesinin etkisi vardır: *hökümat* “hükümet” Ar. *hukūmat* ST 427a (II-99).

Bazı Türkçe sözcükler eski şekillerini korumuşlardır: *oyan-* “uyan-” (SE) <

ET *oduğ+an-* Ölmez 2009: 267, *oyat-* “uyandır-” (SE) < ET *oduğ+at-*, *dodağ* “dudak” (SE) < Kıp. *todağ/totağ*, *bögün* “bugün” (II-261, III-36, V-72), *gözel* “güzel” (I-8, VI-100) < Oğz. *gözel*.

2.1.1.7. Ünlü Türemesi

Sözcükte hem ön hem de iç seste görülen bir olaydır. Metinlerimizde alıntı sözcüklerde görülür. Ön seste ve iç seste ünlü türemesi olarak iki başlık altında ele alacağız:

2.1.1.7.1. Ön Seste Ünlü Türemesi

Ünlü türemeleri “r, l, v” sesleriyle başlayan sözcüklerin başında görülür:

u türemesi: *urus* “rus” (II-99), *uvan* “van” (II-150).

i türemesi: *ilman* “lime” (V-124), *inahla* “lahana” (IV-26, 258).

2.1.1.7.2. İç Seste Ünlü Türemesi

İç seste ünlü türemesi aşağıdaki sözcüklerde görülür:

-i- türemesi: *tiren* “tren” (II-449), *şehire* “şehir” (VII-4).

-ı- türemesi: *dırahdor* “traktör” (V-243) *fabırka* “fabrika” (VI-32).

2.1.2. Ünsüzler

İlçe ağzında, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan bütün ünsüzler kullanılmakla birlikte, bu ünsüzlerin dışında şu ünsüzler kullanılmaktadır: Һ, һ, ҕ, ҝ.

2.1.2.1. Һ sesi(Ң)⁵⁸

Sızıcı ve ötümlü gırtlak ünsüzüdür. Genelde Arapçadan alıntı sözcüklerde görülür: *helva* < Ar. *halvā* (IV-289), *heram* < Ar. *harām* (IV-289), *hökümat* < Ar. *hükūmat* (II-99), *hille* < Ar. *hīle* (II-305), *tezbēh* < Ar. *tesbīh* (IV-61).

⁵⁸

Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 100-101; Münir ERTEN, *DA*, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 149; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 42-43; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 77; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 56; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 117, Mehmet Emin GÖNEN, *VGHKA*, s. 44; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR “Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri”, *Ömer Asım Armağanı*, TDK yayınları, Ankara 1978, s. 307.

2.1.2.2. ħ sesi(ح)⁵⁹

Hırıltılı, sızıcı ve ötümsüz bir arka damak ünsüzüdür. Genelde alıntı sözcüklerde görülmekle birlikte Türkçe sözcüklerde de sıkça görülür. Azerî Türkçesinde de karşılaştığımız bir durumdur. Alıntı sözcüklerin aslına uygun telaffuzu ya da Türkçe sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda bulunan k seslerinin ħ sesine dönüşmesi sonucu ortaya çıkar. Aslında bu değişim Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren karşımıza çıkan bir durumdur⁶⁰:

Türkçe sözcüklerde: *çoħdur* “çoktur” (IV-290), *yoh* “yok” (IV-295), *ev barħ* “ev bark” (V-1), *baħ-* “bakmak” (II-412), *baħardıħ* “bakardık” (III-8), *arħadaş* “arkadaş” (II-498), *balıħ* “balık” (IV-256, IX-21).

Alıntı sözcüklerde: *ħarman* < Far. *ħirmen* (V-57), *ħocamgile* < Far. *ħāce* (V-101), *ħabar* < Ar. *ħaber* (VII-77), *doħdor* < Fr. *docteur* (V-263).

2.1.2.3. k sesi(ك)⁶¹

Ötümsüz ve süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Alıntı ve Türkçe sözcüklerde görülür.

Türkçe sözcüklerde: *kavalallardi* “kovalarlardı” (V-142), *koyallardi* “koyarlardı” (V-140), *kar* “kar” (V-151).

Alıntı sözcüklerde: *akrabadi* “akrabaydı” < Ar. *akribā* (VI-14), *komutan* “komutan” (VI-43), *feket* “fakat” < Ar. *faakat* (VI-90).

2.1.2.4. ğ sesi(غ)⁶²

Çok yaygın kullanılan bir art damak g’sidir. Ötümlü ve sızıcı bir sestir. Alıntı ve Türkçe kelimelerde görülür.

⁵⁹ Krş.A. BURAN, KBAYA, s. 48; A. Bican ERCİLASUN, KİA, s. 100; Münir ERTEN, DA, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 149; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 43; Mukim SAĞIR, EYA, s. 78; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 56; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 117, Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 45; İrfan ÖZTÜRK, AA, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR VGÇAÖ, s. 307; Z. KORKMAZ, NYA, s. 71.

⁶⁰ Bkz. Faruk K. TİMURTAŞ, Eski Türkiye Türkçesi, Kapı yayınları, İstanbul, 2012, s. 67-69.

⁶¹ Krş.Münir ERTEN, DA, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 150; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 44; Mukim SAĞIR, EYA, s. 78; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 57; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 118, Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 46; İrfan ÖZTÜRK, AA, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR VGÇAÖ, s. 307; Z. KORKMAZ, NYA, s. 71.

⁶² Krş.Münir ERTEN, DA, s. 6; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 150; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 42; Mukim SAĞIR, EYA, s. 77; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 55; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 115, Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 44; İrfan ÖZTÜRK, AA, s. 15; Hamza ZÜLFİKAR VGÇAÖ, s. 307.

Türkçe sözcüklerde: *duygılar* “duygular” (VI-201), *ğardaşlari* “kardeşleri” (VI-374), *ğahdi* “kalktı” (VII-28), *ğoĥu* “koku” (III-127), *ğız* “kız” (II-367, V-207).

Alıntı sözcüklerde: *gede* “kadar” < Ar. *ķadar* (VI-97), *gezzeb* “gazap” < Ar. *ğazab* (VII-1).

Ahlat Ağzı’ndaki Ünsüzleri Gösterir Şema

	Süreksiz		Sürekli					
			Sızıcı		Akıcı			
	Ötüml ü	Ötümsü z	Ötüml ü	Ötümsü z	Geni z	Yana k	Titreyi ci	Nefesl i
Duda k	b	p			m			
Diş- dudak			v	f				
Diş	d	ç	j	s	n			
Diş- dama k	c	t	z	ş				
Ön dama k	g	k	ğ			l	r	y
Art dama k	ğ	k	ğ	h				
Gırtl k			h	h				

2.1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

2.1.2.1.1. Ötümlüleşme

Ötümlüleşme, ötümsüz ünsüzlerin yerini ötümlü karşılıklarına bırakması olayıdır. Azerî Türkçesinde de görülen sözcük sonlarında ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi durumu ilçe ağzında da görülmektedir. İlçe ağzında ötümlüleşmenin görüldüğü değişmeler şunlardır:

2.1.2.1.1.1. ç > c değişmesi⁶³

İlçe ağzında ç sesi tek bir Türkçe sözcükte son seste ötümlüleşmektedir: *ac* “aç” < ET *āç* ED 26a ~ *āç* TDBUÜ 100 (II-260, VII-182).

Yazı dilinde ötümlüleşen alıntı sözcükler ilçe ağzında asıl şekillerini korumuşlardır: *illac* “ilaç” < Ar. *‘ilāc* ST 861a (VII-25), *cehiz* “çeyiz” < Ar. *cahāz* ST 380b (V-24).

2.1.2.1.1.2. k > ğ değişmesi⁶⁴

İlçe ağzında standart Türkçedeki ön ve arka damak k seslerini tek bir işaretle gösterdim. Standart Türkçedeki arka damak k sesleri yerlerini ötümlü karşılığı olan ğ sesine bırakmıştır. Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de gördüğümüz bu söz başındaki değişime ilçe ağzında sıkça rastlanır. Bazı alıntı sözcüklerde de görülür:

Türkçe sözcüklerde: *ğız* “kız” ~ Az. *ğız* (II-367, V-207), *ğırh* “kırk” (III-83, 272), *ğırh-* “kırkmak” (I-43, V-19), *ğoh-* “kokmak” ~ Az. *ğoh-* (III-129), *ğah-* “kalkmak” (II-206, III-77), *ğardaş* “kardeş” (II-158, X-1).

Alıntı sözcüklerde: *gede* “kadar” < Ar. *ḵadar* (V-191) *gene^cet* “kanaat” < Ar. *ḵana^cat* (VI-191), *ğurban* “kurban” < Ar. *ḵurbān* (III-121, XI-34).

Farsçadan alıntı *ğavḥa* “kavga” < Far. *ğavḡā* ST 898b (III-117) sözcüğü ise aslına uygun söylenir.

⁶³ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 107; Münir ERTEN, *DA*, s. 12; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 164; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 60; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 125, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18.

⁶⁴ Krş.A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 106; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 163-164; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 127, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 51.

2.1.2.1.1.3. k > g değişmesi⁶⁵

Ön, iç ve son seste görülen bir değişmedir. Azerî ve Türkmen Türkçelerinde olduğu gibi ilçe ağzında da sıkça görülür:

Sözcük başında şu sözcüklerde: *geçi* “keçi” ~ Trkm. *geçi* (X-71, XII-291), *gemik* “kemik” (II-220).

Sözcük içinde şu sözcükte: *üsgür*- “öksürmek” ~ Az. *öskür*-, Trkm. *öskir*- (IV-67).

İlçe ağzında ilk heceden sonra iki sözcük arasında kalan k sesi standart Türkçedeki gibi /ğ/ sesine değil /g/ sesine dönüşür: *yiyecegi* “yiyeceği” (II-154), *yemegi* “yemeği” (II-264), *çölmegi* “çömleği” (V-162), *gelecegi* “geleceği” (VI-68), *elegi* “eleği” (II-61), *erkegi* “erkeği” (V-203).

Sözcük sonunda şu sözcüklerde: *keseg* “kesek” (SE), *ekmeg* “ekmek” (II-186), *küreg* “kürek” (I-101).

Yazı dilinde değişime uğrayan *tüfeg* “tüfek” < Far. *tufang* ST 314a (II-375) sözcüğü ise ilçe ağzında aslına uygun söylenir.

2.1.2.1.1.4. (hemze) ’ > (ayın) ¸ değişmesi⁶⁶

Birkaç alıntı sözcükte görülür: *kur¸an* < Ar. *kur’an* (VI-358), *¸ecel* < Ar. *’ecel* (VII-27).

2.1.2.1.1.5. p > b değişmesi⁶⁷

Yazı dilinde görülen bu değişim ilçe ağzında görülmez. İlçe ağzında sözcüklerin eski ve asli şekilleri korunur: *barmaḥ* “parmak” < ET *barḥak* Kaçalın 2011: 907 (IV-89), *biş*- “pişmek” < ET *biş*- ED 376b-377a (II-198), *ḳab* “kap, tas” < ET *ḳāb* ED 578b (II-188, III-33).

Alıntı sözcüklerdeki b sesi de yazı dilinde p sesine dönüşürken ilçe ağzında asıl şeklini korur: *¸eyib* “ayıp” < Ar. *¸ayb* (V-84), *nesib* “nasip” < Ar. *naşīb* (IV-188),

⁶⁵ Krş.A. BURAN, KBAYA, s. 52; A. Bican ERCİLASUN, KİA, s. 107; Münir ERTEN, DA, s. 12; Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 163-164; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 61; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 128, Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 50; İrfan ÖZTÜRK, AA, s. 20.

⁶⁶ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 61.

⁶⁷ Krş.Efrasiyab GEMALMAZ, EİA, s. 167; Sadettin ÖZÇELİK, UMA, s. 45; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 62; Mukim SAĞIR, EYA, s. 84; Engin GÖKÇUR, VHA, s. 131, Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 52; İrfan ÖZTÜRK, AA, s. 17.

tesbit “tespit” < Ar. *tasbīt* (II-103), *sahab* “sahip” < Ar. *ṣāhīb* (IX-6), *lağab* “lakap” < Ar. *laḳab* (XII-139).

2.1.2.1.1.6. s > z değişmesi⁶⁸

İlçe ağzında çok sık görülmemekle beraber sözcük başında, ortasında ve sonunda görülür:

Sözcük başında: *zebze* “sebze” (I-91), *zebzeci* “sebzeci” (V-43), *zoppa* “sopa” (X-98).

Sözcük ortasında: *tezbēh* “tespih” (IV-61).

Sözcük sonunda: *herkez* “herkes” (II-350), *bidliz* “Bitlis” (XII-98), *patatez* “patates” (III-131).

2.1.2.1.1.7. t > d değişmesi⁶⁹

Eski Türkçe ve Orta Türkçede sözcük başındaki t sesleri ötümlüleşerek d sesine dönüşmüştür. Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de görülen bu değişim ilçe ağzında da sözcük başında, ortasında ve sonunda görülmektedir:

Sözcük başında şu sözcüklerde: *daş* “taş” ~ Az. *daş*, Trkm. *dāş* < ET *taş* ED 557a-b (II-331, IV-2), *daş-* “taşmak” < ET *taş-* ED 559b (X-43), *daraḥ* “tarak” ~ Az. *darağ*, Trkm. *darak* < ET *targak* ED 539b (XII-101), *dara-* “taramak” < ET *tara-* ED 532a-b (V-271), *daşı-* “taşımak” ~ Az. *daşı-*, Trkm. *daşa-* < ET *taşu-* ED 561a (III-137), *davşan* “tavşan” ~ Az. *dovşan* < ET *tavışgan* ED 447a-b (VIII-82).

Alıntı şu sözcüğün başındaki aslî d sesi korunmuştur: *defçi* “tefçi” < Far. *daff*, *duff* ST 528b (I-14).

Sözcük ortasında şu sözcüklerde: *isdirehed* “istirahat” < Ar. *istirāḥat* ST 51b (II-296), *taḥda* “tahta” < Far. *taḥta* ST 287a (V-11), *enişde* “enişte” < Far. *angaşta/angişta* ST 115a (X-27), *hesde* “hasta” < Far. *ḥasta* ST 460a (II-360).

⁶⁸ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 108-109; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 133, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 53; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 19.

⁶⁹ Krş. A. BURAN, *KBAYA*, s. 52; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 107-108; Münir ERTEN, *DA*, s. 12; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 166; Sadettin ÖZÇELİK, *UMA*, s. 45; Mukim SAĞIR, *EYA*, s. 84-85; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 62; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 133-34, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 53; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 16; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 81-82; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 53-54, C. GÜLSEREN, *MİA*, s. 77; K. EDİP, *UA*, s. 24.

Sözcük sonunda: *hesüd* “hasut” < Ar. *hasūt* ST 420b (IV-14), *süd* “süt” < ET *sūt* ED 798b (IV-13), *dörd* “dört” < ET *tört* ED 534a-b (V-260).

2.1.2.1.2. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin yerini ötümsüz ünsüzlere bırakması olayı olan ötümsüzleşmenin görüldüğü ünsüzleri ve değişimleri ilçe ağzında şöyle görülür:

2.1.2.1.2.1. b > p değişmesi⁷⁰

İlçe ağzında pek sık görülmeyen bir ses değişimidir: *paca* “baca” < Far. *bāca* (IV-50), *piçer* “biçer” (III-181).

2.1.2.1.2.2. c > ç değişmesi⁷¹

Aslında ilçe ağzında görülmeyen bir değişimdir. Alıntı şu sözcükte görülür: *taç* ‘taç’ < Ar. *tāc* ‘taç’ ST 273a (VIII-63).

Şu sözcükte ise yazı dilindeki değişimin aksine eski şekil korunmuştur: *gögerçin* “güvercin” (SE) ~ Az. *göyerçin*, Trkm. *gögerçin*.

2.1.2.1.2.3. d > t değişmesi⁷²

Şu alıntı sözcüklerde bu değişim görülür: *tüken* “dükkan” < Ar. *dukkān* (VI-54, VII-140), *tohdor* “doktor” < Fr. *docteur* (VII-22).

İlçe ağzında Eski Türkçe sözcüklerin başındaki t sesi ise Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de olduğu gibi varlığını korumuştur: *tök-* “dökmek” < ET *tök-* ED 477a-b (XI-1), *töşek* “döşek” < ET *töşek* ED 563b (I-54), *tikanli* “dikenli” < ET *tiken* ED 483b (VI-393), *tohu-* “dokumak” < ET *tokı-* ED 467a (IV-280, V-22).

2.1.2.1.2.4. g > k değişmesi⁷³

Yazı dilindeki bu değişim ilçe ağzında görülmez. Sözcükler eski şekillerini korurlar. Şu sözcüklerde görülür: *kölge* “gölge” < ET *kölige* ED 718a-b (II-64), *kimi* “gibi” < ET *kīb* ED 686a-b (II-86, XII-175), *köynek* “gömlek” < ET *könlek* 732a (V-

⁷⁰ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 176; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 136, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 47; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 17; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63.

⁷¹ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 137; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63.

⁷² Krş . Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 137-38, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 17; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 63-64.

⁷³ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 174; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 139; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 20; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 64.

127, 132).

2.1.2.1.3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin çeşitli etkilerle sürekli ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. İlçe ağzında iki şekilde görülür:

2.1.2.1.3.1. Sızıcılışma

Patlamalı ünsüzlerin (b, p, d, t, g, k, ğ, ƙ, ç, c) değişik nedenlerle sızıcı ünsüzlere (f, v, s, ş, z, j, h) dönüşmesi olayıdır.

2.1.2.1.3.1.1. c > j değişmesi⁷⁴

İç veya son ses durumundaki c sesinin j sesine dönüşmesiyle oluşur. Çok az görülür:

İç seste: *mejbur* “mecbur” (XII-29).

Son seste: *hej* “hac” (X-75).

2.1.2.1.3.1.2. ç > j değişmesi⁷⁵

Sos ses durumundaki katı-patlamalı ç sesi j sesine dönüşür: *aj* “aç” (II-175), *ajlh* “açlık” (II-342), *güjleri* “güçleri” (V-5), *gej* “geç” (II-13), *pij* “piç” (XI-36).

2.1.2.1.3.1.3. ç > ş değişmesi⁷⁶

Bu değişim, ilçe ağzında genellikle son seste görülür:

Sözcük içindeki tek sözcükte görülen değişim aslında nc→ş değişimidir: *reşber* “rençper” < Far. *ranc-bar* 588a (VIII-72).

Sözcük sonunda: *geş-* “geçmek” < ET *keç-* ED 693b-694a (VII-124), *üş* “üç” < ET *üç* ED 18b (II-234), *kaş-* “kaçmak” < ET *kaç-* ED 589b (II-341), *vazgeş-* “vazgeçmek” (V-49), *sağduş* “sağdıç” < ET *sağdıç* ED 806b (III-95), *biş-* “biçmek” < ET *biç-* / *biç-* ED 292b-293a (IX-55).

⁷⁴ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 182; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 142, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 47; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18.

⁷⁵ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 171; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 142-43, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18; C. GÜLSEREN, *MİA*, s. 85.

⁷⁶ Krş . Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 182; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 143-44, Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 48; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 65; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 64, M. ERTEN, *DA*, s. 14; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 68; A. BURAN, *KBAYA*, s. 53.

2.1.2.1.3.1.4. g, ğ > v değişmesi⁷⁷

Aslında bu ses olayı –*agu* ses grubunun büzüşmesi sonucu oluşmuştur. Kıpçak özellikli bir değişmedir ve Azerî ve Türkmen Türkçelerinde de görülür: *bızav* “buzağı” < ET *buzāġu* ED 391a (IV-200, X-101), *kösevi* “köseği” < ET *közegü* ED 759b (XII-104), *keşav* “kaşağı” < Kıp. *kaşaġu* (V-137).

2.1.2.1.3.1.5. k > ğ değişmesi⁷⁸

Sadece tek bir sözcükte görülen bir değişmedir: *laġab* “lakap” < Ar. *laḳab* ST 1126a (XII-139).

2.1.2.1.3.1.6. k > h değişimi⁷⁹

İlçe ağzında çok sık görülen bir değişmedir. Azerî Türkçesinde de sıkça rastladığımız bu olay ilçe ağzında sözcük başında, ortasında ve sonunda görülür:

Sözcük başında şu sözcükte: *hızek* “kızak” (VI-6).

Sözcük içinde şu sözcüklerde: *arḥadaş* “arkadaş” (II-498), *oḥu-* “okumak” (V-108), *oḥit-* “okutmak” (X-68), *vaḥit* “vakit” (II-371), *yaḥın* “yakın” (V-178), *yuhā* “yufka” (SE), *arḥa* “arka” (I-99).

Sözcük sonunda şu sözcüklerde: *ḳaranıḥ* “karanlık” (II-14), *açıḥ* “açık” (III-208), *yazıḥ* “yazık” (I-32), *yanıḥ* “yanık” (IV-77), *kaşuḥ* “kaşık” (II-263), *ajlıḥ* “açlık” (II-342), *yaġlıḥ* “yağlık” (V-9), *yohluḥ* “yokluk” (III-288), *çarıḥ* “çarık” (III-298, 299), *daraḥ* “tarak” (XII-101), *arḥ* “ark” (I-93), *oraḥ* “orak” (III-175), *balıḥ* “balık” (IX-21).

2.1.2.1.3.1.7. k > h değişmesi⁸⁰

İlçe ağzında görülen geçmiş zaman ekinin kalın sıradan geldiği durumlarda görülür: *yapardıḥ* “yapardık” (IX-13), *ḳalırdıḥ* “kalırdık” (V-266), *oynardıḥ*

⁷⁷ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 145.

⁷⁸ Krş. Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 180-181; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 112; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 146.

⁷⁹ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 65-66; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 180, 184; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 146-47; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 52; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 18; A. BURAN, *KBAYA*, s. 53; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 111-112; M. ERTEN, *DA*, s. 13-14; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 86-87; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 48; M. SAĞIR, *EYA*, s. 92-93.

⁸⁰ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 112; M. ERTEN, *DA*, s. 13; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 181; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 48-49; M. SAĞIR, *EYA*, s. 93, 95; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 65.

“oynardık” (V-134), *çıhardırdıh* “çıkartırdık” (V-77).

2.1.2.1.3.1.8. (ayın) c > h değişmesi⁸¹

Tek bir Arapça alıntı sözcükte görülür. Arapça sözcükteki ayın (ع) sesi h (ح) sesine dönüşür: *tehtil* “tatil” < Ar. *ta^ctil* (II-6).

2.1.2.1.3.1.9. (hemze)’ > y değişmesi⁸²

Birkaç Arapça alıntı sözcükte görülür. Arapça sözcükteki hemze (’) y sesine dönüşür: *fiyet* “fiyat” < Ar. *fi’āt* (VI-126), *dayire* “daire” < Ar. *dā’irat* (II-112).

2.1.2.1.3.2. Akıcılaştırma

Ötümlü patlamalı ünsüzlerin (b, c, d, ğ) akıcı ünsüzlere (l, m, n, r, y) dönüşmesi olayıdır.

2.1.2.1.3.2.1. b > m değişmesi⁸³

Pek çok Türk dilinde de görülen bu değişim genelde ilk hece sonundaki /-n/ sesinin etkisiyle gerileyici benzeşme sonucu oluşur. Aslında burada bir değişimden çok Türkçe sözcüklerin Eski Türkçeden itibaren hem /b/ li hem de /m/ li şekillerinin varlığından kaynaklı bir durum söz konusudur.

Sözcük başında şu sözcüklerde: *men* “ben” < ET *ben/men* ED 346a-b (VII-158), *man* “bana” (I-6), *meħne* “bahane” < Far. *bahāna* ST 209b (IV-188), *muncuħ* “boncuk” < ET *bonçuk/monçuk* ED 349a-b (II-250), *min-* ‘binmek’ < ET *bin-/min-* ED 348a (I-124).

Sözcük içinde: *kimi* “gibi” (I-71, IV-37).

2.1.2.1.4. Süreksizleşme

Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. İlçe ağzında şu şekilde görülür:

2.1.2.1.4.1. j > c değişmesi⁸⁴

Tek bir alıntı sözcükte görülür: *candarma* “jandarma” < İta. *gendarme* (I-2).

⁸¹ Krş. S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 50; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 66.

⁸² Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 66.

⁸³ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 116; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 151-52.

⁸⁴ Krş. Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 188; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 152; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 67.

2.1.2.1.4.2.y > g değişmesi⁸⁵

İlçe ağzında Türkçe sözcüklerin bünyesinde bulunan ötümlü g ünsüzleri standart Türkçedeki gibi y ünsüzüne dönüşmeyip eski şeklini korumuştur: *girmi* “yirmi” < ET *yigirmi* ED 915b (II-493), *beg* “bey” < ET *bēg* 322b-323a (IV-113).

2.1.2.1.4.3. ğ > g değişmesi⁸⁶

Standart dil ve imlâda /ğ/ ile gösterilen şu sözcüklerdeki /g/ sesleri eski şekillerini korumuşlardır. Aynı durum alıntı sözcükler için de geçerlidir:

Sözcük içinde şu sözcüklerde: *ege* “eğer” (VI-222), *eger* “eğer” (VII-85), *ciger* “ciğer” (IV-17), *deger* “değer” (XII-201), *legen* “leğen” (V-35), *yegen* “yeğen” (III-307), *egen* “yeğen (IV-72), *igid* “yiğit” (II-437), *mege* “meğer” (VIII-8).

Sözcük sonunda şu sözcüklerde: *dög-* “dövmek” < ET *tög-* (XI-2), *sög-* “sövmek” < ET *sōg-* (II-223), *degil* “değil” < ET *tegül* (II-470, VIII-2), *ögüt* “öğüt” < ET *ögüt* (IV-20), *dögme* “döğme” < ET *tög-me* (IV-241).

2.1.2.1.4.4. ŋ > g değişmesi⁸⁷

Tek bir sözcükte karşımıza çıkar: *ög* “ön” < ET *öŋ* (V-15).

2.1.2.1.5.Sürekli Ünsüzler Arasındaki Diğer Değişmeler

2.1.2.1.5.1. r > l değişmesi⁸⁸

Bazı sözcüklerin iç ve son seslerinde görülür. Örnekleri çok azdır:

Sözcük içinde: *güleş* “güreş” (III-113), *güleş-* “güreşmek” (III-114).

Sözcük sonunda: *karal-* “kararmak” (II-410).

2.1.2.1.5.2. l > r değişmesi⁸⁹

Tek bir sözcükte karşımıza çıkar: *sirkele-* “silkelemek” (IX-42).

⁸⁵ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 152.

⁸⁶ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 117; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 187; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 152-53; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 19.

⁸⁷ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 117; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 196-97; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 154.

⁸⁸ Krş. Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 193; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 155; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 91.

⁸⁹ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 156.

2.1.2.1.5.3. $\eta > y$ değişmesi⁹⁰

Tek bir sözcükte karşımıza çıkar: *köynek* “gömlek” < ET *köñlek* (V-127).

2.1.2.1.5.4. $\dot{g} > v$ değişmesi

Bazı Türkçe sözcüklerdeki patlamalı arka damak $\dot{g}$ ünsüzleri sızıcılaşarak standart Türkçede $\dot{g}$ sesine dönüşürken ilçe ağzında v sesine dönüşmüştür. Bu değişimde Kıpçak özellikli söyleyişin korunması söz konusudur: *savuh* “soğuk” < ET *soğık* ~ Kıp. *savuh* (III-217), *kovuş* “koğuş” < ET *koğuş* ~ Kıp. *kovuş* (II-491).

2.1.2.1.5.5. $m > n$ değişmesi

Yazı dilinde bir değişim söz konusu iken ilçe ağzında sözcük aslına uygun telaffuz edilir: *nerdivan* “merdiven” < Far. *nardibān/nardubān* ST 1395a (I-67).

2.1.2.1.5.6. $s > \dot{s}$ değişmesi

Tek bir alıntı sözcükte görülür. Diğer doğu grubu ağızlarında da karşımıza çıkan bir durumdur: *herkêş* “herkes” (V-196, 203).

2.1.2.1.5.7. $\dot{s} > s$ değişmesi

Yazı dilinde bir değişim söz konusu iken ilçe ağzında sözcük aslına uygun telaffuz edilir: *çarsı* “çarşı” < Far. *çār sū* ST 385a (VII-141).

2.1.2.1.6. Ünsüzlerde Art Damaksılaşma

2.1.2.1.6.1. $\acute{ı} > l$ değişmesi⁹¹

Standart Türkçedeki kalın ünlülü alıntı sözcüklerdeki ince l ünsüzü ilçe ağzında kalınlaşır: *halınnan* “hâlinden” (IV-222), *helaldır* “helâldir” (II-109), *herhalda* “herhâlde” (II-140).

2.1.2.1.6.1. $\acute{k} > k$ değişmesi⁹²

Standart Türkçedeki kalın ünlülü alıntı sözcüklerdeki ince k ünsüzü ilçe ağzında kalınlaşır: *kar* “kâr” (IV-38, VI-153).

⁹⁰ Krş. Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 157.

⁹¹ Krş. A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 123; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 159.

⁹² Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 160.

2.1.2.2. Ünsüz Benzeşmeleri⁹³

İlerleyici veya gerileyici benzeşmeler sonucu bir ünsüzün başka bir ünsüze etki ederek onu kendisine benzetmesi olayıdır. Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağızında da yaygındır.

2.1.2.2.1. -nd- > -nn- benzeşmesi

İlçemiz ağızında sıkça görülür. Genellikle -n sesi ile biten sözcükler ile iyelik eki almış sözcüklerden sonra ayrılma hâl eki geldiğinde görülür: *halınnan* “hâlimden” (IV-252), *mennen* “benden” (II-397, VI-282, X-38), *gözünnen* “gözünden” (II-395), *sözümnen* “sözümünden” (VI-290), *kalesinnen* “kalesinden” (XII-341), *irilerinnen* “irilerinden” (V-167), *elinnen* “elinden” (IV-66), *gelinnen* “gelinden” (IV-180), *ağzınnan* “ağızından” (VII-89), *gösgünnen* “göğsünden” (III-241) *gendisinnen* “kendisinden” (II-434).

2.1.2.2.2. -nl- > -nn- benzeşmesi

Sonu -n ile biten sözcüklere -l ile başlayan ekler getirildiğinde, vasıta eki +n ile kalıplaşmış +lA eki getirildiğinde veya çokluk eki eklendiğinde görülür: *sennen* “seninle” (IV-159), *karannıh* “karanlık” (II-14, 185), *bastonnar* “bastonlar” (VI-133), *onnar* “onlar” (X-13), *yannış* “yanlış” (II-406), *annadacağam* “anlatacağım” (II-251).

2.1.2.2.3. m-r > m-n benzeşmesi

İlçe ağızında şimdiki zaman “-ir” eki ile geniş zaman “-r” ekinin ünsüzleri olumsuzluk ekindeki m sesinin etkisiyle n sesine dönüşür: *bülminem* < *bilmirem* “bilmiyorum” (VI-308, IX-78), *vërmenem* < *vermerem* “vermem” (I-37).

2.1.2.2.4. -rl- > -ll- benzeşmesi

Sonu r ünsüzü ile biten bir sözcüğe l ile başlayan bir ek getirildiğinde r sesi gerileyici benzeşmeyle l sesine dönüşür: *oynillar* < *oynirlar* “oynuyorlar” (VII-169), *gidellerdi* “giderlerdi” (VII-172), *yapallardi* “yaparlardı” (IV-221, V-207), *olillar* < *olirlar* “oluyorlar” (II-291), *tökellerdi* “dökerlerdi” (IV-229), *çıhıhallardi oğraşıllardi*

⁹³ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 67-75; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 208-213; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 160-166; Mehmet Emin GÖNEN, *VGHKA*, s. 56-61; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 26-27; A. BURAN, *KBAYA*, s. 50-51; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 125-130; M. ERTEN, *DA*, s. 16; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 92-96; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 52-57; M. SAĞIR, *EYA*, s. 116-119; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 60-61; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 70-72; C. GÜLSEREN, *MİA*, 91-95.

“çıkarlardı uğraşırlardı” (V-148), *alıllardi gelillardi* “alırlardı gelirlerdi” (III-41).

2.1.2.2.5. -md- > -mn- benzeşmesi

Yarım bir benzeşmedir. m ünsüzü ile biten sözcük kök ve gövdelerine ayrılma durum eki getirildiğinde ekteki d sesi n sesine dönüşür. Leyla Karahan’a göre diğer Anadolu ağızlarında bu durum bir nazallaşma olayıdır⁹⁴. Ancak ilçe ağzında nazallaşma olayı görülmez: *başımnan* “başımdan” (I-61), *karşımnan* “karşımdan” (XII-106), *damnan* “damdan” (III-95), *kolumnan* “kolumdan” (I-18).

2.1.2.2.6. -md- > -nd- benzeşmesi

Yarım bir benzeşmedir: *şindi* “şimdi” (XII-26).

2.1.2.2.7. -ps- > -pp- benzeşmesi

İlerleyici yarım ve yakın benzeşmedir: *heppi* “hepsi” (I-70, III-8, V-200).

2.1.2.3. Aykırılma⁹⁵

Benzeşmenin zıddı bir olaydır. Çıkış noktaları birbirinin aynı ya da yakın olan ünsüzlerden birinin değişik nedenlerle çıkış noktası değişir. İlçe ağzında şu örnekleri görülür:

2.1.2.3.1. r-r > r-l aykırılması

Boğumlanma noktaları aynı olan r seslerinden biri aykırılır: *karal-* “kararmak” (II-410).

2.1.2.3.2. -ll- > -ln- aykırılması

Sonu -l ile biten sözcüklere vasita eki +n ile kalıplaşmış +lA eki getirildiğinde aynı seslerin telaffuzu zor olduğundan aykırılma görülür: *elnen* < *ellen* “eliyle” (VI-57).

⁹⁴ Bkz. Leyla KARAHAN, AAS, s. 53, 116.

⁹⁵ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DiÇÇYA*, s. 69; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 213-215; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 166-170; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 61-62; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 26-27; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 130-131; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 96; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 52-57; M. SAĞIR, *EYA*, s. 119-120; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 60-61; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 73; C. GÜLSEREN, *MİA*, 95-96.

2.1.2.4. Ünsüz Türemesi⁹⁶

Sözcüğün yapısında hiçbir görevi olmayan bir ünsüzün özellikle konuşma esnasında türemesi olayıdır. İlçe ağzında şu şekillerde görülür:

2.1.2.4.1. h türemesi

Kıpçak özellikli bir durum olan bu türeme alıntı sözcüklerde ve ön seste görülür: *helbet* “elbet” < Ar. *elbet* (XII-125), *hallah hallah* “Allah Allah” < Ar. *Allah* (IX-43), *hama* “ama” < Ar. *ammā* (I-57), *hindi* < Osm. *imdi* ~ *emdi* (IX-17).

2.1.2.4.2. y türemesi⁹⁷

Ünlü ile başlayan hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerin başına gelir: *yırğat* “ırgat” < Yun. *ergatis* (II-233, XI-15), *yên-* “inmek” (I-17, II-450), *yësir* “esir” < Ar. *esîr* (II-443, IV-72), *yëndir-* “indirmek” (III-93, VII-102), *yaldatmaḥ* “aldatmak” (V-86).

2.1.2.4.3. n türemesi⁹⁸

İlçe ağzında sözcük sonunda görülen bu türeme -gıl emir kipi ikinci teklik kişi ekinin genişlemiş şekli olan –gınan/ginen’nin etkisiyle bir örnekseme söz konusudur: *ginen* “yine” (II-73, VI-161), *kimin* “gibi” (II-379).

2.1.2.5. Göçüşme⁹⁹

Göçüşme, birbirine komşu ya da birbirinden uzak seslerin yer değiştirmesidir. Bu değişim telaffuzu kolaylaştırmak amacıyla oluşur. Metinlerimizde özellikle /r/

⁹⁶ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 69-70; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 202-205; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 182-194; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 62-63; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 24-26; A. BURAN, *KBAYA*, s. 56-57; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 139-140; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 100-102; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s.57-59; M. SAĞIR, *EYA*, s. 109-113; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 68-69; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 80-82; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.101-103; M. ERTEN, *DA*, s. 17.

⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Tekin, “Türk Dillerinde Önseste y- Türemesi”, *Türk Dilleri Araştırmaları* 4, (1994): 51-66.

⁹⁸ Bkz. János Eckmann, “Türkçede D, N ve T Seslerinin Türemesi”, *TDAY 1955*, TDK yayınları, Ankara, s. 11-12.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Caferoğlu, “Anadolu Ağzlarındaki Methatese Gelişmesi”, *TDAY 1955*, TDK yayınları, Ankara, s. 1-7; Hasan Eren, “Türk Dillerinde Metathese”, *TDAY 1953*, TDK yayınları, Ankara, s. 161-180; Önder Çağırın, “Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi”, 3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, 1996, s. 240-246. Ayrıca krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 72-73; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 185-188; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 67-68; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 141-142; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 102-104; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 64-65; M. SAĞIR, *EYA*, s. 120-121; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 66-67; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 78-79; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.103-104.

sesinin bu değişimlerde etkili olduğunu görmekteyiz. Yakın ve uzak göçüşmelerden ilçe ağzında genellikle yakın göçüşmeler görülür.

2.1.2.5.1. Yakın Göçüşmeler

Yanyana bulunan ünsüzlerin yer değiştirmesidir. İlçe ağzında şu şekilleri görülür:

br > rb: *kirbit* “kibrit” (IV-49).

pr > rp: *torpağ* “toprak” (I-104, VII-69), *yarpah* “yaprak” (II-459), *körpü* “köprü” (XII-20).

fr > rf: *surfa* “sofra” (III-97, 257).

ğr > rğ: *örget-* “öğret-” (I-32), *örgen-* “öğrenmek” (VI-102).

ğs/gs > sğ/sg: *gösgüne* “göğsüne” (III-225), *gösgünnen* “göğsünden” (III-231).

ks/gs > sk/sg: *üsgek* “yüksek” (II-272), *esgik* “eksik” (III-232), *üsgür-* “öksür-” (IV-67).

ml > lm: *melmeket* “memleket” (II-55, X-38), *çölmek* “çömlek” (V-161, XII-200).

vr > rv: *arvad* “avrat” (V-268, XII-107).

2.1.2.5.2. Uzak Göçüşmeler

Yanyana bulunmayan ünsüzlerin yer değiştirmesi olan uzak göçüşme ilçe ağzında birkaç sözcükte görülür: *ne^clet* “lanet” (IV-27), *gavliye* “karyola” (IX-57), *irille-* “ilerlemek” (III-263, VI-129), *inahla* “lahana” (IV-26).

Tek bir örnekte ise ünlüyle ünsüz yer değiştirmiştir: *fabırka* “fabrika” (IV-32).

2.1.2.6. Ünsüz Düşmesi¹⁰⁰

Bütün Anadolu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da değişik ünsüz düşmeleri görülür. Bunun en önemli nedeni kolay telaffuzdur. Çünkü konuşma dilinde önemli olan anlatılmak istenenin en kolay ve en kısa bir şekilde anlatılmasıdır. Özellikle yan yana iki ünsüzün geldiği durumlarda genelde birinin düştüğü görülür. Bunun yanında Azeri Türkçesinde olduğu gibi sözcük başında da bazı ünsüzler düşer. İlçe ağzındaki ünsüz düşmeleri şunlardır:

2.1.2.6.1. y düşmesi

İlçe ağzında Azerî Türkçesinde olduğu dar ünlülerden önce görülür. Genellikle sözcük başında görülür:

Sözcük başında şu sözcüklerde: *ilan* “yılan” (SE), *üzük* “yüzük” (XI-37), *üşgek* “yüksek” (II-272), *uğari* “yukarı” (II-137, V-241), *ürek* “yürek” (IX-61), *ud-* “yutmak” (SE), *üz* “yüz” (III-160, IV-76), *il* “yıl” (XII-245), *ük* “yük” (VII-62, 65).

Sözcük içinde şu sözcüklerde: Bazı Türkçe ve alıntı sözcüklerde söz içindeki y ünsüzleri düşer. Bu ünsüzler düşerken kendilerinden önceki ünlüleri bazen kapalı e (è) ünlüsüne döndürür: *hêr* “hayır” (VI-367), *kêf* “keyif” (III-169), *bêle* “böyle” (II-186), *êle* “öyle” (VI-230, XII-43), *sêle-* “söylemek” (III-241, V-99).

Sözcük sonunda: *buğda* “buğday” (IV-227, XI-25), *öge* “üvey” (SE), *şe* “şey” (V-124), *bişe* “bir şey” (II-383, VIII-15).

2.1.2.6.2. r düşmesi

Bu düşme, sadece sözcük içinde ve sonunda görülür.

Sözcük içinde: *kutul-* “kurtulmak” (V-71), *gutar-* “kurtarmak” (III-289, VI-295), *ğırlar* “kırklar” (III-266), *sona* “sonra” (VI-60, 105).

Sözcük sonunda: *bi* “bir” (IV-185), *bişe* “bir şey” (II-383), *bikaç* “bir kaç” (VI-145), *biçoğ* “bir çok” (VI-380).

¹⁰⁰ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 70-72; Efrasiyab GEMALMAZ, *EİA*, s. 197-202; Engin GÖKÇUR, *VHA*, s. 170-182; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 63-67; İrfan ÖZTÜRK, *AA*, s. 24-26; A. BURAN, *KBAYA*, s. 56-57; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 133-139; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 106-110; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s.59-62; M. SAĞIR, *EYA*, s. 103-109; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 64-66; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 75-77; C. GÜLSEREN, *MİA*, s.107-112; M. ERTEN, *DA*, s. 17-18.

2.1.2.6.3. h düşmesi

Alıntı sözcüklerde sözcük içinde ve sonunda görülür. Örnekleri çok değildir. Bazı sözcüklerde h sesi düşerken yanındaki ünlüyü uzatır.

Sözcük içinde: *meşūr* “meşhur” (IV-254), *cepe* “cephe” (II-286), *hemşeri* “hemşehri” (II-301, IV-137).

Sözcük sonunda: *sabanan* “sabahleyin” (II-21, XII-101), *vala* “vallah” (I-8).

2.1.2.6.4. l düşmesi

/l/ sesinin yanındaki /k/ ünsüzüyle söylenişi zor olduğundan l sesi düşer. Birkaç sözcükte görülür.

Sözcük içinde: *ğah-* “kalkmak” (II-86, III-174, IV-157, V-204).

Sözcük sonunda: *ge* “gel” (II-391).

2.1.2.6.5. n düşmesi

/nç/, /nr/ ünsüz çifti bulunan bazı sözcüklerdeki /n/ sesi düşer. Birkaç sözcükte görülen bu durum söyleyişi kolaylaştırmaktan kaynaklanır: *sona* “sonra” (VI-60, 105, 130), *reşber* “rençper” (VIII-72).

2.1.2.6.6. t düşmesi

Sözcük sonunda çift ünsüz olarak bulunan /t/ sesi düşer: *ebdes* “abdest” (IV-126), *çifçilik* “çiftçilik” (VI-96, 238).

2.1.2.6.7. v düşmesi

Yalnız iki sözcükte görülür: *yömye* “yevmiye” < Ar. *yawmīya* ST 1538b (XII-30), *toba* “tövbe” < Ar. *tawbat* ST 333a (IV-176).

2.1.2.6.8. f düşmesi

Yalnız tek bir alıntı sözcükte görülür: *çüt* “çift” < Far. *cuft/cift* ST 365b (IV-200).

2.1.2.6.9. d düşmesi

Tek bir sözcükte görülür: *bedū^casınnan* “bedduasından” < Far. *bad* + Ar. *du^cā*’ (IX-32).

2.1.2.6.10. ayın (ɛ) düşmesi

Arapça sözcüklerin yapısında bulunan ayın (ɛ) sesi düşer. Tek bir sözcükte görülür: *tarif* < Ar. *ta^crīf* (VI-183).

2.1.2.7. İkizleşme¹⁰¹

Ünsüz ikizleşmesi, sözcük içinde iki ünlü arasındaki ünsüzlerin yanında aynı türden bir ünsüzün türemesi olayıdır. Diğer Anadolu ağızlarında da görülür. T. Tekin, A. von Gabain'in, 'Brahmi metinlerindeki sık sık rastlanan ikizleşme örneklerini ilk hece sonunda r, t, s, ş ve n seslerinde ve sözcük içinde daha ileride r ve t seslerinde oluşan bu ikizleşme keskin bir şekilde sona eren bir heceden sonra gelen ünsüzlerin uzatılmasının yazıya aktarılmasından ibarettir.' izahını belirsiz bulur. Tekin'e göre Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını pek çok durumda sözcükte aslî ve ya da ikincil bir uzun ünlünün varlığı ile açıklamak mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici etkisi ile sonraki hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır.¹⁰²

İlçe ağızında ikizleşme şu ünsüzlerde görülür: b, d, g, k, l, ş, t, z.

2.1.2.7.1. b > bb ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *sabbah* "sabah" < Ar. *sabāh* (IV-155), *sabbahnan* "sabahleyin" (V-218), *sabbahi* "sabahı" (IX-25), *merḥabba* "merhaba" < Ar. *marḥabā* (XII-210).

2.1.2.7.2. d > dd ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *geddem* "kadar" < Ar. *ḳadar* (IX-34), *yeddi* "yedi" (VII-193, XII-245), *gedde* "kadar" (IX-77), *gedder* "kadar" (VII-108).

2.1.2.7.3. k > gg ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *seggiz* "sekiz" (III-155, V-193), *tegge* "tekke" < Ar. *takya* (IX-24).

¹⁰¹ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DİÇÇYA*, s. 73-74; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 68-69; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 131-132; Z. KORKMAZ, *NYA*, s. 102-104; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 64-65; M. SAĞIR, *EYA*, s. 120-121; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 66-67; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 78-79; C. GÜLSEREN, *MİA*, s. 103-104.

¹⁰² Bkz. Talat Tekin, "Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C-3/Sayı-1 (Mart 1971), Hacettepe Üniversitesi yayınları, Ankara, 1992, s. 1.

2.1.2.7.4. k > kk ikizleşmesi

Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde görülür: *sakkal* “sakal” (II-464, XI-34), *akıl* “akıl” < Ar. *‘aql* (I-62, V-40), *bakla* “bakla” < Ar. *bākilā* (V-51), *dokuz* “dokuz” (III-208, IV-71), *teket* “takat” < Ar. *tākat* (II-174), *çakla* “çağla” (V-55).

2.1.2.7.5. l > ll ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *hille* “hile” < Ar. *hīle* (II-305), *illac* “ilaç” (III-125, VII-25).

2.1.2.7.6. p > pp ikizleşmesi

Şu sözcüklerde: *heppi* “hep” < Far. *hep* (I-46), *zoppa* “sopa” (X-98), *teppe* “tepe” (I-96).

2.1.2.7.7. ş > şş ikizleşmesi

Şu sözcükte: *aşşagi* “aşağı” (IX-32, X-15), *eşşeg* “eşek” (III-206).

2.1.2.7.8. t > tt ikizleşmesi

Şu sözcükte: *ottuz* “otuz” < ET *ottuz* (III-101, 175, V-67, 224).

2.1.2.7.9. z > zz ikizleşmesi

Şu sözcükte: *tezzek* “tezek” (V-66, 167).

2.1.2.8. Ünsüz Tekleşmesi¹⁰³

Sözcük içindeki iki ünsüzden birinin düşmesi olayıdır. Genellikle alıntı sözcüklerde görülür. Birkaç sözcükte görülür:

2.1.2.8.1. -ll- > -l-

Şu sözcüklerde: *vala* “vallah” < Ar. *wa-llāhi* (IX-71, XI-30), *mehle* “mahalle” < Ar. *maḥalla* (II-365).

2.1.2.8.2. -kk- > -k-

Şu sözcükte: *tüken* “dükkan” < Ar. *dukkān* (VI-54, 60, 143).

¹⁰³ Krş. Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, *DiÇÇYA*, s. 74; Mehmet Emin GÖNEN, *VGKHA*, s. 69-71; A. BURAN, *KBAYA*, s. 55; A. Bican ERCİLASUN, *KİA*, s. 133; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 65-66; M. SAĞIR, *EYA*, s. 121; T. GÜLENSOY, *KYA*, s. 67; A. GÜNŞEN, *KYA*, s. 79; C. GÜLSEREN, *MİA*, s. 105.

2.1.2.8.3. -mm- > -m-

Şu sözcükte: *hemam* “hamam” < Ar. *ḥammām* (II-357, 358).

2.1.2.8.4. -nn- < -n-

Şu sözcükte: *hına* “kına” < Ar. *ḥinna* (III-250, IV-274).

2.1.3. Hece Kaynaşması

İki ünlü arasında bulunan n, k, g, ğ, y damak ünsüzleri ile yarı ünlü değerindeki v ve h ünsüzlerinin düşmesiyle iki hece tek heceye dönüşür. Buna hece kaynaşması denir. Şu sözcüklerde görülür: *hēket* “hikâye” < Ar. *ḥikāyat* (I-65), *gēvi* “güveyi” (IV-126), *keftor* “köftehor” (IV-151), *kēf* “keyif” (III-169), *hērli* “hayırlı” (I-25), *nōldi* “ne oldu” (XII-337), *nētdi* “ne etti” (I-65), *şētdikden* “şey ettikten” (VI-104), *getdi* “getirdi” (II-188), *verirsiz*, *minersiz*, *geçersiz* “verirsiniz, binersiniz, geçersiniz” (II-164), yapıpsız “yapmışsınız” (VI-196).

2.1.4. Hece Türemesi

Şu sözcükte: *taḳḳala* “takla” (SE).

2.1.5. Vurgu

Standart Türkçede olduğu gibi ilçe ağzında da vurgu genellikle son hecededir. Bunun yanında bazı değişiklikler görülür:

İkizleşmelerde vurgu ilk hecededir: *hep’pimiz* (V-199), *yed’di* (VII-193), *seg’giz* (V-193).

Zarf görevinde kullanılan sözcüklerde vurgu ilk hecededir: *şim’di* (XII-47), *an’caḥ* (V-121, VI-355).

İlçe ağzında soru cümlelerinde soru anlamı standart Türkçeden farklı olarak bazen soru ekiyle değil şahıs ve zaman eklerine yapılan vurguyla sağlanır:

eşşeg yoncasi da dedigim sen tanırsan ? (III-205)

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. Sözcük Yapımı

Türkçede sözcük kök ve gövdelerine yapım ekleri eklenerek yeni sözcükler elde edilir. İlçe ağzında da ortak dildeki yapım eklerinin çoğu kullanılmaktadır. Ancak bu eklerin birçoğunda ses değişiklikleri vardır. Bu değişiklikler Ses Bilgisi bölümünde ayrıntılarıyla açıklanmıştı. İlçe ağzındaki yapım eklerini dört başlık altında inceleyeceğiz:

2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:

2.2.1.1.1. +an

Kalıplaşmış tek bir sözcükte görülen Eski Türkçe çokluk ekidir. Anlam olarak tekildir: *oğlan* (I-82, 94).

2.2.1.1.2. +ArI < +gArU

Metinlerimizde kalıplaşmış birkaç sözcükte görülen Eski Türkçe yön ekidir. Yöreye özgü bir ek olarak ele alamayız: *uğari* “yukarı” < **yokaru* < *yokgaru* (II-137, V-241), *içerde* < **içgerü* (VII-165), *üzerine* < **üzgerü* (VII-122), *dışariya* “dışarıya” < **taşgaru* (III-57).

2.2.1.1.3. +cA, +çA

Eşitlik ekidir. Dil adları yapar. Sıfatlara getirilerek zarflar yapar: *kürtçe* “Kürtçe” (II-3, VI-308), *ermenice* “Ermenice” (XII-40, 41), *güzelce* (VI-105).

2.2.1.1.4. +cI, +çi

Meslek adları yapan bu ek ilçe ağzında daima düz-dar-ince ünlülü şeklinde gelir: *defçi* “tefçi” (I-15), *işçi* (V-41, VI-91), *çifçi* “çiftçi” (III-170), *dekçi*, *dubaraçi*, *fırıldahçi* “dekçi, dubaracı, fırıldakçı” (V-156), *zurnacı* “zurnacı” (III-243), *bohçacı* “bohçacı” (V-178) *aracı* “aracı” (V-44).

Bazı sözcüklerde isimden isim yapan +IIk, +IUk eki ile birleşir: *işçilik* (II-81), *halicilh* “halıcılık” (XII-22).

2.2.1.1.5. +gil

Kalın ve ince ünlülü sözcüklere düz-dar-ince sıradan eklenir. Aile isimleri yapar: *dayazamgil* “teyzemgil” (IV-279), *hocamgil* (V-101), *baldızımgil* (I-4), *şih*

heydergil “Şeyh Haydargil” (X-19), *anamgil* (III-285), *heci selimgil* “Hacı Selimgil” (V-236).

2.2.1.1.6. +II, +IU¹⁰⁴

Kalın ve ince ünlülü sözcüklere düz-dar-ince sıradan eklenir: *herli* “hayırlı” (I-25), *devamli* “devamlı” (II-442), *köyli* “köylü” (XII-360), *yaşli* “yaşlı” (II-81-297), *çıkıntılı* “çıkıntılı” (XII-23), *açılı* “açılı” (VI-19), *adamağıllı* “adamakıllı” (X-88), *katlamalı* “katlamalı” (III-65).

Bazı sözcükler yazı dilinin etkisiyle ünlü uyumuna uyarlar: *südlü* “sütlü” (IV-120).

2.2.1.1.7. +daş

Ortaklık bildiren isimler yapar: *arhadaş* “arkadaş” (II-498), *ğardaş* “kardeş” (II-158, X-1), *vatandaş* (III-136).

2.2.1.1.8. +IIk, +lig, +IUh¹⁰⁵

Yazı dilinde olduğu gibi ilçe ağzında da çok sık kullanılan bir ektir. Yalnız ilçe ağzında bazı ses değişiklikleri görülür: *daldalıh* “gölgelik” (III-185), *küllük* ‘küllük’ (V-114), *halicilih* “halıcılık” (XII-22), *işçilik* (II-81), *asgerlik* (VI-8), *ebelig* “ebelik” (V-269), *ecemilig* “acemilik” (VI-72), *varlıh* “varlık” (III-123), *kumlulh* “kumluk” (II-330), *yohluh* “yokluk” (III-309), *yohsulluh* “yoksulluk” (I-28).

2.2.1.1.9. +ka

Tek bir sözcükte tespit ettik: *başka* “başka” (III-124).

2.2.1.1.10. +sIz, +sUz

Yokluk bildirir: *susuz* (VIII-1), *bahtsız* “bahtsız” (XII-371), *kefinsiz*, *duvaşsız* “kefensiz, duvaksız” (IV-262).

¹⁰⁴ Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 196-197; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 76; M. SAĞIR, EYA, s. 130; A. GÜNŞEN, KYA, s. 92; E. GEMALMAZ, EİA, s.233.

¹⁰⁵ Krş.Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 81; Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 198-199; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 76; A. BURAN, KBAYA, s. 58; E. GEMALMAZ, EİA, s.229; S. ÖZÇELİK, UMA, s.70; M. SAĞIR, EYA, s. 130-131; T. GÜLENSOY, KYA, s. 75; A. GÜNŞEN, KYA, s. 91-92; C. GÜLSEREN, MİA, s.119; M. E. Eren, ZBKİA, s. 47.

2.2.1.1.11. +dUz¹⁰⁶

İki sözcükte görülür: *gündüz* (II-207), *yılduz* (IV-201).

2.2.1.1.12. +kan¹⁰⁷

İşlek olmayan bir ektir: *başkan* < DLT *bodun başganı* I, 438-5 (III-51).

2.2.1.1.13. +sul

İşlek olmayan bir ektir: *yohsulluḥ* (XII-17).

2.2.1.1.14. +duruḥ

İşlek olmayan bir ektir: *boyunduruḥ* (III-233).

2.2.1.1.15. +la¹⁰⁸

İlk İrk Bitig’de karşımıza çıkan +lAg ekinin bugün sonundaki /g/ sesi düşmüştür. Kalıplaşmış birkaç sözcük dışında işlek olmayan bir ektir: *kışla* < ET *kışlag* (IV-122, XII-348).

2.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

2.2.1.2.1. +A-

Olma ya da yapma belirten fiiller yapar: *boşa-* < boş+a- ‘boşamak’ (VII-28, 31, 32), *yaşa-* < yaş+a- ‘yaşamak, hayatını sürdürmek’ (V-230, VI-363, VIII-67), *oyna-* < oyun+a- ‘oynamak’ (II-291), *iza-ḥ* ‘uzak’ < uz+a- ‘uzamak’ (V-259).

2.2.1.2.2. +Al-

İşlek olmayan bir ektir: *saḡal-* < saḡ+al- ‘saḡalmak, iyileşmek’ (I-89, VII-28), *düzel-* < düz+el- ‘düzelmek’ (I-89, VI-321), *boşal-* < boş+al- ‘boşalmak’ (III-278), *daral-* < dar+al- ‘daralmak’ (II-268), *azal-* < az+al- ‘azalmak’ (XII-301).

2.2.1.2.3. +ar- < ET +ḡar-

İşlek olmayan bir ektir: *otar-* < ET *otḡar-* (III-187, 193), *suvar-* < ET *suvḡar-* (I-119, IV-90, V-216).

¹⁰⁶

Bkz. Zeynep Korkmaz (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara, s. 47.

¹⁰⁷

Bkz. Marcel Erdal (1991), *Old Turkic Word Formation*, Wiesbaden, s. 76-77.

¹⁰⁸

Age, s. 108-109.

2.2.1.2.4. +ar-

Bazı sıfatlara ve renk adlarına gelerek ‘olma’ bildiren geçişsiz fiiller kurar. Korkmaz, +Ar- ekiyle yapılan *göler-*, *yaşar-* gibi ‘olma’ bildiren geçişsiz bazı fiillerle, renk adlarından kurulan *ağar-*, *karar-*, *morar-* gibi ‘oluş’ bildiren fiilleri karıştırmamak gerektiğini belirtir¹⁰⁹: *ağar-* < ağ+ar- ‘ağarmak’ (II-206), *göger-* < gög+er- ‘göğermek, yeşermek’ (II-45).

2.2.1.2.5. +dA-

Ses taklidi sözcüklere +ıl, +il, +ul, +ül ekleriyle birlikte gelip yapma bildiren sözcükler yapar: *hakkılda-* (SE), *cırıl-da-* (V-153), *morulda-* (I-24), *patıl-da-* (V-190), *yakıl-da-* (II-471).

2.2.1.2.6. +IA-¹¹⁰

İşlek eklerdendir. Geçişli ve geçişsiz fiiller türetir: *başla-* (VII-75), *bağla-* (I-6, III-183), *sızla-* (V-92), *topla-* (II-226, IV-25, XI-8), *ükle-* “yüklemek” (II-242), *yırla-* (IV-78), *kapla-* (X-29), *yasla-* (V-84, 85), *ağla-* (I-72).

Bazı sözcüklerde fiilden fiil yapan –n- ekiyle kalıplaşarak kullanılır: *evlen-* (III-283, VII-24), *göllen-* (VIII-33), *cillen-* (SE).

Bazı sözcüklerde fiilden fiil yapan –ş- ekiyle kalıplaşarak kullanılır: *hoşlaş-* (VI-65).

2.2.1.2.7. +GUr-¹¹¹

Yansıma sözcüklere gelerek dönüşlü fiiller yapar: *anğır-* ‘anırmak’ (I-24), *üsgür-* ‘öksürmek’ (IV-67).

¹⁰⁹ Bkz. Korkmaz, Age, s. 113.

¹¹⁰ Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 204-205; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 78-79; S. ÖZÇELİK, UMA, s. 72; E. GEMALMAZ, EİA, s.255; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 82.

¹¹¹ Bkz. Talat Tekin, “On the Structure of Altaic Echoic Verbs in {-KIrA}”, AOH: C 36, S 1-3, s. 503-513.

2.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler

2.2.1.3.1. -(ı)k /g, -(ı)h¹¹²

İsim ve sıfat yapar. Kalın ünlülü sözcüklere -h, ince ünlülü sözcüklere -k şeklinde gelir: *açıh* (III-208), *yanıh* (IV-77), *delik* (XII-166), *böyük* ‘büyük’ (III-7, VI-246).

2.2.1.3.2. -Ak/h¹¹³ < -gAk¹¹⁴

İsim ve sıfat yapar. Kalın ünlülü sözcüklere -h, ince ünlülü sözcüklere -k şeklinde gelir: *töşek* (I-54), *yatah* < ET *yatgak* (III-218, V-196), *yumağ* < ET *yumgak* (V-31), *konah* (II-393), *durağlıh* “durak yeri” (II-89).

2.2.1.3.3. -enek

İşlek olmayan bir ektir: *gelenek* ‘örf, adet’ < gel- (III-35, 93).

2.2.1.3.4. -gi, -ği, -ği, -ki

İşlek eklerdendir. Genelde eklendiği sözcüğe düz-dar-ince sıradan gelir ve ünlü uyumunu bozar: *saygi* ‘saygı’ < say- (III-7), *sevgi* ‘sevgi’ < sev- (I-81), *etki* ‘etki’ < et- (III-125), *çalgi* ‘çalgi’ < çal- (I-14).

2.2.1.3.5. -gUn

İşlek bir ektir: *solgun* (XII-373), *düzgün* (VII-68).

2.2.1.3.6. -I, -U (< -(I)g/-(U)g)

İlçe ağzında ek genel olarak düz-dar-ince olarak gelir: *goğu* “koku” (III-127), *goği* “koku” < kok- (VI-289), *sanci* “sancı” < sanç- (X-85), *süri* “sürü” < sür- (VII-125) *ayri* “ayrı” < ayır- (IV-228, V-78) *bati* “batı” < bat- (II-456), *doği* “doğu” <

¹¹² Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 209; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 80; S. ÖZÇELİK, UMA, s. 73; E. GEMALMAZ, EİA, s.245; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 84; A. BURAN, KBAYA, s. 39; M. SAĞIR, EYA, s. 132-133; A. GÜNŞEN, KYA, s. 97; C. GÜLSEREN, MİA, s.123.

¹¹³ Krş.Engin GÖKÇUR, VGHA, s. 206; Mehmet Emin GÖNEN, VGKHA, s. 80; S. ÖZÇELİK, UMA, s. 72; E. GEMALMAZ, EİA, s.246; Sadettin ÖZÇELİK-Erdoğan BOZ, DİÇÇYA, s. 84; A. BURAN, KBAYA, s. 39; M. SAĞIR, EYA, s. 131; A. GÜNŞEN, KYA, s. 97; C. GÜLSEREN, MİA, s.123.

¹¹⁴ Bkz. Korkmaz, Age, s. 70.

doğ- (II-456).

2.2.1.3.7. -IcI, -UcU (< gUçI < -gU+çI)¹¹⁵

Geçişli fiillere eklenir ve meslek adları türetir: *vuruci* < *vur-* (IV-270), *dedirtirici* < *dedirtir-* (XII-353).

2.2.1.3.8. -mA

Fiillere eklenerek hem geçici hem de kalıcı adlar yapar:

Geçici adlar: *bağlama* < *bağla-* (II-241), *söleme* < *söyle-* (I-36), *ağlama* < *ağla-* (II-20).

Kalıcı adlar: *dögme* < *dög-* (IV-241), *çatma* < *çat-* (IV-32, V-226), *savurma makinesi* < *savur-* (II-52), *dolma* < *dol-* (II-460), *oğuma yazma* < *oku- yaz-* (VII-54) *saşma* (tezek parçaları) < *saç-* (V-168).

2.2.1.3.9. -mağ, -mağ, -meg¹¹⁶

İşlek bir fiilimsi ekidir: *oğumağa* “okumağa” < *oku-* (II-3), *yaslamag* “yaslamak” < *yasla-* (V-85), *yaldatmag* “aldatmak” < *aldat-* (V-86), *görmeg* “görmek, gelin ziyareti” < *gör-* (XII-199).

2.2.1.3.10. -m, -Im, -Um

İşlek bir fiilden ad yapım ekidir. Ünlü ile biten fiillere -m, ünsüz ile biten fiillere -I-, -U- bağlantı ünlüsü alarak bağlanır: *tağım* “takım” < *tak-* (XII-32), *yığım* “yıkım” < *yık-* (XII-320), *seçim* < *seç-* (III-267), *yapım* < *yap-* (XII-321), *doğum* < *doğ-* (V-59), *geçim* < *geç-* (XII-28).

2.2.1.3.11. -ş, -(I)ş, -(U)ş

Fiillerden geçici adlar yapar: *dögüş* ‘döğüş’ < *dög-* (II-478), *kargış* ‘beddua’ < *karga-* (IV-152), *yariş* < *yar-* (III-79), *dönüş* < *dön-* (XII-274).

2.2.1.3.12. -IntI

Fiillerden olma ifade eden adlar türetir: *sığıntı* ‘sıkıntı’ < *sık-* (III-61), *sığıntı* ‘sıkıntı’ < *sık-* (VI-282), *sarsıntı* < *sars-* (XII-49), *çıkıntılı* ‘çıkıntılı’ < *çık-* (XII-23), *yaşanti* ‘yaşantı’ < *yaşa-* (VI-364).

¹¹⁵ Bkz. Korkmaz, Age, s. 83.

¹¹⁶ E. GEMALMAZ, *EIA*, s. 243-244; S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 73; M. E. GÖNEN, *AA*, s. 81; E. GÖKÇUR, *VGHA*, s. 212.

2.2.1.3.13. -ç¹¹⁷

Dönüşlü fiillere gelir: *inanç* < *inan-* (VI-257).

2.2.1.3.14. -ğa, -ge

Birkaç sözcükte karşımıza çıkan işlek olmayan bir ektir: *kavurğa* < *kavur-* (II-350, XI-38), *süpürge* < *süpür-* (I-4, 5).

2.2.1.3.15. -mur¹¹⁸

Yalnız tek sözcükte tespit ettiğimiz ek Eski Türkçeden beri çok işlek olmayan bir ektir: *yağmur* < *yağ-* (III-186).

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

2.2.1.4.1. -dİr-, -tir-

İlçe ağzında genellikle ötümlü şekilleri bulunan ve işlek bir ettirgenlik ekidir: *dédirtir-* (XII-353), *kestir-* (II-259), *andır-* (I-114), *çıhartır-* (XII-416), *dolandır-* (II-264), *evlendir-* (III-60), *gezdir-* (VI-22), *karışdır-* (V-219), *kızdır-* (III-220), *aşdır-* “açtırmak” (II-89), *mindir-* “bindirmek” (I-16), *öldir-* (I-111), *sardır-* (I-44), *sevindir-* (XII-213), *yèdir-* (III-152), *yèndir-* “indirmek” (III-93).

2.2.1.4.2. -AIA-¹¹⁹

Birkaç sözcükte karşılaştığımız sıklık, devamlılık ve kuvvetlendirme eklerindendir: *kavala-* “kovalamak” (II-384, V-142), *sirkele-* “silkelemek” (IX-42, 44, 45), *sarala-* ‘sarmak’ (II-41, V-274).

2.2.1.4.3. -Ir- < ET -(U)r-

İlçe ağzında sıkça kullanılan ettirgenlik eklerindendir: *geçir-* (I-16, II-5, V-249), *bişir-* “pişirmek” (IX-22, X-16), *kaçır-* (V-110).

Her zaman ettirgenlik anlamı taşımayan eke ettirgenlik anlamı için yeni ettirgenlik eki gelir: *yatır-t-* (I-67).

¹¹⁷ Bazı dilcilere göre bu ek -nç’dır: Bkz. Tahsin Banguoğlu (2011), *Türkçenin Grameri*, TDK yay., Ankara, s. 257, Hamza Zülfiyar (2011), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, TDK yay., Ankara, s. 136.

¹¹⁸ Bkz. Erdal, age, s. 389.

¹¹⁹ Ekin yapısı ile ilgili görüşler için bkz. Korkmaz, age, s. 125.

2.2.1.4.4. -(I)l-

İlçe ağzında sıkça kullanılan edilgenlik ekidir: *dağıl-* (IV-187, IX-26), *dizil-* (XII-115), *açıl-* (VI-203), *annatıl-* (III-265), *ayıl-t-* (II-398), *ayrıl-* (II-168, III-98), *biçil-* (II-212), *çekil-* (XII-106), *darıl-* (XII-220), *düzeltil-* (VI-319), *eğil-* (IV-76), *tökil-* (I-9), *kesil-* (II-287), *kırıl-* (I-77).

2.2.1.4.5. -n-, -(I)n-, -(U)n-

Dönüşlü veya edilgen çatılı fiiller türetir.

Dönüşlü fiiller: *sevün-* (V-229), *tıhan-* (IV-59), *dolan-* (II-185, IV-143), *soyun-* (II-124), *dilen-* (II-159), *çemirlen-* (I-3).

Edilgen fiiller: *yélin-* “yenilmek” (V-266), *düzlen-* (VI-322), *dên-* (IV-49).

2.2.1.4.6. -t-

İlçe ağzında sıkça kullanılan ettirgenlik ekidir: *çıhart-* (III-280, V-12), *dedirt-* (XII-353), *aht-* (II-395), *ohit-* (X-68), *uzat-* (VI-288).

2.2.1.4.7. -(I)ş-, -(U)ş-

İlçe ağzında sıkça kullanılan işteşlik ekidir: *geliş-* (II-194, XII-317), *alış-* (XII-183), *çalış-* (VI-90), *değiş-* (III-27), *giriş-* (VI-70), *karış-* (VI-301), *konuş-* (II-240), *sıhışdır-* ‘sıkıştırmak’ (VI-27), *taniş-* (VI-33), *tartış-* (IV-47).

2.2.1.4.8. -der-

Tek bir sözcükte tespit ettik: *dönder-* < *dön-* (VI-104).

2.2.2. Çekim Ekleri

2.2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.2.1.1. Durum Ekleri

2.2.2.1.1.1. Yalın Durum

İsmin herhangi bir durum eki almamış biçimidir: *dögüş* (II-489), *kapı* ‘kapı’ (III-90), *tarla* (VIII-34), *kuri* ‘kuru’ (III-189), *kurşun* (VII-175).

2.2.2.1.1.2. Belirtme Durum Eki +(y)I, +Ø

Yalın durumdaki isimlere, iyelik eki almış isimlere ve zamirlere gelir. İlçe ağzında bu ek genelde düz-dar-ince sıradan eklenir: *oni* (II-392), *orayı* (VIII-49),

kapıyı (V-118), *elini* (VI-308), *belimi* (IV-2), *gözünü* (III-161), *penceri* (V-45), *seriniyi* (V-112).

Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da iyelik eklerinden sonra belirtme durum ekinin düştüğü görülür:

daşın üstüne başın biraşirdın III-189

dedi başın yè mi gala mi I-37

toba karışmanam yara da başın IV-176

2.2.2.1.1.3. Yaklaşma/Verme Durumu +(y)A, +Ø

Yönelme durum eki ilçe ağzında ünlü uyumuna aykırılık göstermez: *ona* (VI-275), *babana* (III-51), *ağlamaya* (II-395), *almaya* (VI-247), *otlamaya* (III-171), *ne^cmeye* (IV-135), *biçmeye* (II-235).

Diğer doğu grubu ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da iyelik 2. teklik kişi ekinde sonra yönelme durum ekinin düştüğü görülür: *man* “bana” (IV-56), *san* “sana” (I-104), *arhan* “arkana” (V-117), *başan* “başına” (IV-44).

2.2.2.1.1.4. Bulunma Durum Eki +dA

İlçe ağzında hep ötümlü biçimi gelir: *tarlada* (XII-237), *kapda* “kapıda” (IV-294), *ağlatda* (IV-49), *tarafda* (VII-160), *orada* (VI-13), *başda* (I-1), *tavлада* *tarmada* (I-66).

2.2.2.1.1.5. Ayrılma Durum Eki +dAn, +nAn

İlçe ağzında hep ötümlü biçimi gelir: *ağlatdan* (II-7), *altdan* (VI-232), *milatdan* (XII-362), *hayratdan* (XII-11), *fıratdan* (XII-386), *çuğurdan* (V-13, 14), *naylonlardan* (V-74), *ordan* (I-52).

İlerleyici benzeşme yoluyla +nan, +nen olur: *içersinnen* (VII-85), *yaşınnan* (VIII-39).

2.2.2.1.1.6. İlgî Eki +(n)ın

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir: *tayanın* (X-106), *dünyanın* (VI-383), *sıranın* (VII-72), *kapının* (V-218), *odanın* (V-193), *adamın* (VII-154), *atın* (III-269).

2.2.2.1.1.7. Vasıta Durum Eki (İnstrumental) +la, +lan, +nan

İle edatının ekleşmiş biçimi ola +la ekine +n gelmiş ve daha sonra benzeşme yoluyla +nan olmuştur¹²⁰: *elnen* (VII-62), *arabanan* (III-208), *harolnan* (II-40), *meselesinen* (VI-353), *kemesinen* (II-379).

2.2.2.1.1.8. Eşitlik Durum Eki +ca

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir: *güzelce* (VI-105).

2.2.2.1.2. Çokluk Eki +IAr

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir: *bastonlar* (V-45), *insanlar* (VI-298), *oyunlar* (XII-85), *yunlar* (I-40), *heyvanlar* (III-152), *fenler* (III-263), *ekinler* (XII-293).

Bazen ilerleyici benzeşmeyle +nar biçimini alır: *kazannarnan* (V-67), *heynannar* (III-153).

2.2.2.1.3. Soru Eki (+mi)

Hep düz-dar-ince ünlülü gelir: *degil midin* (IV-151), *var midi* (I-127), *ceryesi mi* (IX-30).

Bazen soru anlamı ek kullanılmadan vurguyla sağlanır: *eşşeg yoncası da dedigim sen tanırsan?* “tanıyor musun?” (III-205).

2.2.2.1.4. İyelik Ekleri

Teklik 1. Kişi +(ı)m: Ünlüyle biten sözcüklere yardımcı yardımcı ses almadan eklenir: *anama* (X-38), *balam* (IV-68), *babamın* (IX-27).

Ünsüzle biten sözcüklerde araya yardımcı ses girer: *barmağımı* (X-38), *gelinimi* (IV-123), *oğlum* (VI-199, IX-10), *belim* (V-14).

Teklik 2. Kişi +(ı)n: Ünlüyle biten sözcüklere yardımcı yardımcı ses almadan eklenir: *babana* (III-51), *anan* (IV-269), *vurucın* (IV-270).

Ünsüzle biten sözcüklerde araya yardımcı ses girer: *ğardaşın* (IV-175), *boynun* (I-128, IX-67), *dilin* (VI-279).

Teklik 3. Kişi +I, +U, +sI: Ünlüyle biten sözcüklere “+si”, ünsüzle biten

¹²⁰ Krş.S. ÖZÇELİK, *UMA*, s. 80-81; S. ÖZÇELİK-E.BOZ, *DÇÇYA*, s. 93; M. E. GÖNEN, *AA*, s.87, E. GÖKÇUR, *VGHA*, s. 226.

sözcüklere “+i” olarak gelir: *güci* ‘gücü’ (VI-247), *borci* ‘borcu’ (VI-248), *kapısı* ‘kapısı’ (XII-348), *gözi* ‘gözü’ (I-9), *can sağlığı* ‘can sağlığı’ (III-124), *dayısı* ‘dayısı’ (IX-69).

Çokluk 1. Kişi +(ı)mIz: Ünsüzle biten sözcüklere araya yardımcı ses alarak, ünlü ile biten sözcüklere ise yardımcı ses almadan eklenir: *harollarımız* (III-157), *uşahlarımız* (V-185), *bahçamız*, *davarımız* (IX-17), *evimiz* (VII-37), *gücümüz* (III-36).

Çokluk 2. Kişi +(n)Iz, +Uz: Ünsüzle biten sözcüklere araya yardımcı ses alarak, ünlü ile biten sözcüklere ise yardımcı ses almadan eklenir. Bazı sözcüklerde ekin başındaki +n sesi düşmüştür: *evüzden* (III-232), *tabağızdan* (III-232), *başınıza* (VI-341), *aklınıza* (VI-153), *içinizde* (II-463), *sesiniz* (XII-9).

Çokluk 3. Kişi +IArI: Kalın ünlülü sözcüklerde ek ünlü uyumuna aykırılık gösterir: *işleri* (II-311), *elleri* (I-49), *adları* (IV-249), *arhadaşları* (VII-57).

2.2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Fiil kipleri konusu içinde ele alınacaktır.

2.2.3. Sözcük Türleri

2.2.3.1. İsimler

İlçe ağzındaki isimler telaffuzda standart Türkçeden bazı farklılıklar gösterir:

Sözcük sonundaki yuvarlak veya düz ünlüler hep düz-dar-ince ünlüye dönüşür: *doği bati* “doğu, batı” (II-456), *komşi* “komşu” (III-33), *turşiaşi* “turşuaşı” (IV-80, V-80), *kapı* “kapı” (X-16), *çati* “çatı” (VI-70).

Alınma sözcüklerde ayınlı ünlüler şıkça kullanılmaktadır: *gene^cet* “kanaat” < Ar. *kanac^cāt* (XI-24), *eyip* “ayıp” < Ar. *eyb* (V-84), *se^cet* “saat” < Ar. *sā^cat* (II-495), *sene^cet* “sanat” < Ar. *şan^cat* (VI-3).

2.2.3.2. Sıfatlar

Adları niteleyen veya belirten sözcüklerdir. Bir sözcüğün sıfat olabilmesi için adları nitelemesi veya belirtmesi gerekir.

2.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

Adların önüne gelerek onları renk, biçim, durum yönünden niteleyen

sıfatlardır: *eski* ananesi (III-26), *sari çiçekli* otlar (VIII-7), *yeşil* erik (V-55), *son* zamanlarda (II-362), *yabancı* adam (III-28), *böyük* bi ağaş (VII-170), *kara* gözleren (IV-64), *meraķsız* insan (VII-2).

2.2.3.2.2. Belirtme Sıfatları

Bu sıfatları şu başlıklar altında ele alacaēız:

2.2.3.2.2.1. Sayı Sıfatları

a. Asıl Sayı Sıfatları

beş tene mermi (II-378), *beş* kişi (II-79), *dörd* tene (VI-356), *girmi beş* gün (II-493), *beş yüz* tene (VI-116), *alti* yıl (XII-388), *yedi* dönüm (III-133), *seggiz* çocuēı (V-193).

b. Sıra Sayı Sıfatları

ikinci kaşuēı (II-268), *ikinci* meslegim (VI-19).

c. Kesir Sayı Sıfatları

yarım kilo (VII-101), *iki buçuk* milyon (VI-124).

d. Üleştirme Sayı Sıfatları

birer zoē (III-301).

2.2.3.2.2.2. Belirsizlik Sıfatları

Adları belirtirken kesinlik bildirmeyen sıfatlardır: *be^czi* kımitanlar (II-363), *bikaş* tene (VI-145), *bi* gün (X-11), *birez* eşyem (II-401), *bi* zaman (VII-37), *bütün* gün (XII-92), *her* yerde (VI-97).

2.2.3.2.2.3. İşaret Sıfatları

Adları işaret yoluyla belirten, onları işaret eden sıfatlardır: *o* gün (IV-195, V-162, X-21), *bu* gece (I-80, XII-231), *şu* meydanlıēa (III-53), *öbür* terefe (II-498).

2.2.3.2.2.4. Soru Sıfatları

Adları soru yoluyla belirten sıfatlardır: *hangi* yılında (V-60), *hansi* uşah (X-84), *kaş* sene (XII-412), *ne* günlere (XII-184), *ne biçim* cigerdir (IV-171).

2.2.3.3. Zarflar

Eylemleri durum, zaman, yer-yön ve miktar bakımından niteleyen sözcüklerdir. Zarfları şu başlıklar altında inceleyeceēız:

2.2.3.3.1. Durum (hâl) Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri durum yönünden niteleyen zarflardır:

nêce orda *birden* yênirem, düşirem (I-16).

o gedde *güzel* gohardi (III-129).

êle bi zaman sessiz gêtdik (II-95).

bunnan sora *bêle* durdi dedi nasıl bi söz (IV-58).

biz *bêleliknen* gün geçirttik (VII-47).

gözlerinin suyi *durmadan* ahar (XII-79).

beke duyupsan, iki kişi buni şe yapmışam (VI-303).

bêle *hıznan* gelir (V-118).

2.2.3.3.2. Zaman Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri zaman yönünden niteleyen zarflardır:

her gün gaḥ tendir yaḥ yemek pişir (V-160).

anasına alıp *ötegin* yaḡlık (IV-75).

diyir dediler *böğün* karavana var (II-261).

aḡşamüstü benim karım gidir (VII-34).

yazın êle olurdi geceler yani tamaminan karanlı çökmezdi (II-456).

bahırın öğüdürük (XI-26).

eskiden buḡda ekerdik (III-154).

kışın da çarlı giyerdik (III-302).

sabanın gaḡardıḡ (III-193).

övlên oḡlani da tavlada tarmada yatırtmışam (I-66).

2.2.3.3.3. Yer-Yön Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri yer ve yön ilgisiyle tamamlayan zarflardır:

bi de şıḡ ^cemer vay dedi gelin düşdi *aşaḡi* (I-17).

diyir *içeri* giren babamdır (II-390).

dışari çılharsan gocugun al hava çoĥ savūĥ (SE).

elimde bi tene ħaldi onnari da goya *geri* getirirem (VI-145).

diyir ĥemamlari asgerden *ireli* gidermiş (II-354).

2.2.3.3.4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

Eylemleri ve eylemsileri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve zarfları miktar yönüyle belirten zarflardır:

çoĥ cesurmiş (II-401).

esgiden onnari gören *çoĥ* vardi şimdi yoĥdur (III-262).

bële etrafına dikedik tiklerdik yani *fazla* rüzgar almasın diye (III-184).

böyük camıda var aĥladın *pek çok* camısında var (VI-215).

bahardi zeten ot *az* ħalıp diyir (II-119).

birez beĥsedem aĥlat ĥalınnan (IV-251).

ondan *epeyi* aldılar (VI-146).

ha o zamanların o soĥan ekmegi altın tasdaki elmasdan baldan *daha* datlıdi (IX-15).

2.2.3.3.5. Soru Zarfları

Eylemleri soru yoluyla belirten zarflardır:

diyir *nasıl* ĥállëtdin (VII-128).

sen *neden* bu ahi çekdin (VII-12).

usdalar *ne zaman* paydoz ědersiniz *ne zaman* iř baři (XII-95).

bu yüzbaşi *nëce* inanir (II-309).

diyir yav sen *niye* aĥ çekdin (VII-11).

ne ĥede dolir bi avuş mesela (III-294).

2.2.3.4. Zamirler

Çeşitli yönlerden adların yerini tutan sözcüklerdir.

2.2.3.4.1. Kişi Zamirleri

Kişi adlarının yerini tutan zamirlerdir. İsim çekim ekleri alabilen kişi zamirlerinin kullanımı şöyledir:

Yalın Durumu: *men* (I-37, VI-173), *ben* (XII-24, II-4), *sen* (IV-12), *o* (II-388, VI-199, VII-156), *biz* (VI-94), *siz* (II-97), *onnar* (VII-173).

Belirtme Durumu: *meni* (II-219), *beni* (VII-29), *oni* (IX-48), *bizi* (XII-328), *sizi* (VI-312, VII-97), *onnari* (VI-269).

İlgi Durumu: *menim* (II-375), *benim* (VI-25), *onun* (VI-375), *bizim* (III-36), *sizin* (VII-201), *onnarın* (VII-124).

Yönelme Durumu: *man* “bana” (I-5, IX-6), *bana* (XII-23), *san* “sana” (V-100), *sana* (IX-44), *ona* (II-388, VI-21), *bize* (VI-94), *size* (II-97, IX-75), *onnara* (VI-125).

Bulunma Durumu: *mende* (VI-76), *bende* (VI-41), *sende* (VI-291), *onda* (IV-294), *bizde* (II-320).

Ayrılma Durumu: *mennen* (X-39), *ondan* (VI-146), *bizden* (XII-296), *sizden* (VI-164), *onnardan* (XII-36).

Vasıta Durumu: *mennen* “benimle” (I-108), *sennen* “seninle” (IV-159), *onnan* “onunla” (VII-147), *biznen* “bizimle” (VII-120), *onnarnan* “onlarla” (VII-92).

Aitlik Durumu: *bizimki* (II-489).

Çokluk Durumu: *bizleri* (XII-226), *onnar* (VI-151).

2.2.3.4.2. Dönüşlölük Zamirleri

İlçe ağzında dönüşlölük zamiri olarak “kendi ve öz” kullanılır.

iki sene *özüme* bol bol yêdim (I-39).

biz *özümüze* sölirik gülirik (I-69).

özümü vurdum yuhuluğa (I-69).

dedi men *özüm* içün götürmedim ekmeginzi (II-192).

menim bugün *özümde* bi şeyim yohdur (VI-271).

çünkü *kendisi* yaşıyamir ki o işi (VI-279).

özümüz kendimiz ekerdik (III-158).

herkesin *kendine* göre (III-155).

o evündeki olan *kendi* kedisi geldi (III-244).

onnan sona *kendim* tüken aşdım (VI-60).

ële *kendisinnen* düşünüp yapmağ yoh (VI-77).

2.2.3.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret anlamı taşıyan ve adların yerini işaret yoluyla tutan sözcüklerdir. İsim çekim ekleri alabilen kişi zamirlerinin kullanımı şöyledir:

Yalın Durumu: *bu* (VIII-44, VI-23), *şu* (VI-23), *o* (V-170), *bunnar* (VI-19, XII-41), *onnar* (XII-50).

Belirtme Durumu: *buni* (VII-189, XI-5), *oni* (II-68, X-14), *bunnari* (VI-65, 341), *onnari* (II-347, VI-138).

İlgi Durumu: *bunun* (VII-120, 133), *onun* (II-61, 63), *bunnarın* (II-108, 109), *onnarın* (III-18, IX-74).

Yönelme Durumu: *buna* (I-33, III-268), *ona* (V-152, VI-273), *bunnara* (III-242, VI-210), *onnara* (VI-51, 145).

Bulunma Durumu: *bunda* (VI-107, 154), *onda* (II-197, XII-348).

Ayrılma Durumu: *bunnan* (XII-26), *onnan* (II-192, IV-230), *bunnardan* (VI-206, 208), *onnardan* (VI-153).

Vasıta Durumu: *bunnan* “bununla” (VI-47), *onnan* “onunla” (VII-64), *bunnarnan* “bunlarla” (VI-7, VII-126), *onnarnan* “onlarla” (I-125, II-13).

Aitlik Durumu: *bunukini* (VI-145).

Çokluk Durumu: *bunnar* (XII-41), *onnar* (III-310).

2.2.3.4.4. Belirsizlik Zamirleri¹²¹

Adların yerini kesin olmayacak biçimde tutan sözcüklerdir. Bu sözcüklerin birçoğu iyelik eki almış belirsizlik sıfatlarıdır: *heppi* (X-40), *çoği* (XII-406, 415),

¹²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadettin Özçelik, “Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanılışları”, Türk Dili 2001/1, Ankara 2001, ss. 659-667.

başğalari (V-81), *filankesin* (III-248), *biri* (II-476), *herkêş* (V-196), *kimseye* (III-122), *heresi* (XI-4), *öteberi* (I-47, XI-7), *şeleri* (VI-285).

2.2.3.4.5. Soru Zamirleri

Adların yerini soru yoluyla tutan sözcüklerdir. Azerî Türkçesinde olduğu gibi hara “nere” sözcüğü de ilçe ağzında sıkça kullanılır:

kim (V-33, VII-56, XII-122).

ne diyirse menem (X-104).

dedim babam bu gece vaḥdı *haraya* (XII-231).

nerden gelirdise (VI-50).

asger *nereye* gidecek (II-354).

ayrani *hardan* bulam (IV-141).

2.2.3.5. Edatlar

Tek başlarına anlamları olmayan, cümle içinde sözcükler arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran ve cümleye değişik anlamlar katan sözcüklerdir. Kullanılış tarzları ve görevleri bakımından edatları şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

2.2.3.5.1. Ünlem Edatları

Her türlü duyguyu, heyecanı (sevinç, keder, teselli, nefret, korku, hayıflanma vb.), düşüncüyü anlatan veya yansımaları, seslenmeleri; onay, red, sorma ve gösterme gibi anlatım biçimlerini ifade eden edatlardır.

2.2.3.5.1.1. Ünlemler

Duygu ve heyecanları ifade eden edatlarla doğadaki seslerin yansımalarıdır:

vula egil de öpeyim *ah* üzi de yanıḥ (IV-76).

dedim *hallah hallah* (VI-81).

o davarlar ḳalırdı suyun içinde *vay vay vay* (V-7).

2.2.3.5.1.2. Seslenme Edatları

Hitap (seslenme) için kullanılan edatlardır.

yahu nasıl tanimirsan (VI-35).

yav sen niye aḥ çekdin (VII-11).

vulan oḡul bu ne demiş (VI-199).

vula babam, dedi buyur (XII-105).

be nerye gidecek (VII-161).

2.2.3.5.1.3. Sorma Edatları

Başka sözcüklere bağlanmadan soru için kullanılan sözcüklerdir:

hani bi adam faydalansa (VI-167).

hani bizim gücümüz var (III-36).

gözi kesir *hani* (VII-79).

2.2.3.5.1.4. Gösterme Edatları

Birini veya bir şeyi göstermek amacıyla kullanılan edatlardır:

mancurya diyeller *işde* mancuryaya (II-452).

işde ële gidillermiş (II-451).

hambële idara lambasi “aha böyle” (I-23).

gözüm şişdi *hambu* gede oldi “aha bu” (I-84).

2.2.3.5.1.5. Cevap Edatları

Kabul veya red bildiren edatlardır:

he hambu kemeri bağliyan sen (II-427).

yo güzel anılardır (IX-77).

annem *yoḥ* vërmenem, bilmem nètmenem (I-10).

evet esgi çoh yohluḥ çekmişik (III-296).

peki babam san kim dedi sen gèt baḥ (VI-179).

tebe ˆereb bizim şe vardi ˆereb vardi (IV-210).

elbet bi gün duyar dedi ğardaşın (IV-175).

gücümüz yeteceg bi durum *degil* yani (II-126).

2.2.3.5.1.6. Bağlama Edatları

Cümleleri veya cümle içinde sözcük ve sözcük gruplarını ya anlam yönünden ya da biçim olarak birbirine bağlayan sözcüklerdir. İlçe ağzındaki bağlama edatları şunlardır:

2.2.3.5.1.7. Sıralama Edatları

Yazı dilinde olduğu gibi ve, ile edatlarıdır. İle edatı ekleşerek +nan şeklini alır:

- çatmanan şe gam (V-226).
- samannan buğda (IV-227).
- yorğannan o yastuğı (I-44).
- emiroğullari ve ebleyizler (XII-143).
- bi ifah kitab çıhardi ve aradi yerini buldi (II-108).

2.2.3.5.1.8. Denkleştirme Edatları

Birbirinin yerini tutabilecek veya birbirine denk iki şeyi birbirine bağlayan veya birbiriyle karşılaştıran edatlardır:

- bıraham satam veyahut şu bu (VI-23).
- mesela çiftçi horoz banliyanda veya şafağ sökende ğahıp gidecek (XII-60).
- dört öküz yahut altı öküzle (II-36).

2.2.3.5.1.9. Karşılaştırma Edatları

İki veya daha çok nesneyi birbirine bağlayan edatlardır:

- yan buğdasi gelmez yan para etmez (VIII-76).
- ya uzun giydin ya kısa giydin, hęc karışmazdi man (I-61).
- hem taşlar iç içe bassın hem taşlar yan yana birbirini bağlasın (XII-45).
- gidir bahir ne erig ne bi şe başi doli qar (IX-45).

2.2.3.5.1.10. Cümle Başı Edatları

Kendinden sonraki cümleyi kendinden önceki cümleye anlam bakımından bağlayan edatlardır:

- hama gine de günim hoşdi (I-57).
- ama sen gel misali o tohum ekenin halını gör (III-168).
- feķet senin bu üç yüz tenenin parasını (VI-121).
- zeten ot az kılup diyir (II-119).
- beke duyupsan (VI-303).
- mesele bu bu deķkenin çocuğlari babalarının mezarını yapillar (IV-292).
- ege atladırsa çoğ yaşar (X-111).
- goya geri getirirem (VI-145).

yani cesur adam annaddıhlarına göre tirennen yënip binebilirmiş (II-450).

hekketen vërdi geldik kereste aldıh birez daha iş irelledi (VI-129).

heralda altın maltın bi şe varmış (II-401).

hele benim bu asgerimi doyurun (VII-112).

2.2.3.5.1.11. Sona Gelen Edatlar

da: oni *da* (II-392), soni *da* (XII-355), onnan *da* (V-48).

ki: olurdu *ki* (III-15), oldu *ki* (VII-27).

degil: mümkün *degil* (III-185), lazım *degil* (I-37).

ya: deniz yañın *ya* (V-178), ekin biçeceyiz *ya* (III-183).

bile: legende *bile* (IX-50), karıncaya *bile* (VI-272).

2.2.3.5.1.12. Son Çekim Edatları

ile

İlçe ağzında *ile* edatı ilerleyici benzeşme sonucu +nan biçimiyle kullanılır: tırpannan çekeceyiz (III-200), kotannan yumuşadırdıh (III-257).

üçün

Anlamı kullanıldığı sözcüklerle tamamlanan bu edat genellikle amaç bildirir. İlçe ağzında yuvarlak ünlülü kullanımı yaygındır: vurulduğı *üçün* (II-103), onun *üçün* (X-111), düşman olmağ *için* (IV-181), gördüğü *üçün* (II-88).

gibi

İlçe ağzında kimi biçimi yaygın olarak kullanılan bu edat birlikte kullanıldığı sözcüğe benzetme ve karşılaştırma anlamı katar: esgisi *gibi* (III-111), çuval *kimi* (V-21), bunnar *kimi* (I-71), bacı *kimi* (IX-6), söylediğı *kimi* (II-86). Tek bir örnekte kibi şekli görülür: vurduğı *kibi* (X-107).

gede, gedde, geddem, gider

İlçe ağzında değişik biçimleri kullanılan bu edat anlatıma karşılaştırma, ölçü anlamları katar: aışsama *gede* (I-4, II-230), ağzına *gider* (III-28), oni o *gedde* (IX-20), o *geddem* (IX-34).

başka

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: amerikadan *başka* nerden gelirdise (VI-50).

beri

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: sene bin dokuz yüz atmışdan *beri* şoforlık ederem (III-212).

doğri

Yer ve yön edatıdır. Sözcüğe yönelme durum ekiyle bağlanır: bize *doğri* gelir (II-367), o köye *doğri* (II-173), gelir dereye *doğri* (II-373).

önce

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: *tarihin* çoh esgi miladdan *önce* (VIII-68).

itibaren

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: dokkuz yaşlarından *itibaren* (V-193).

üzerine

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma aitlik ve ilgili olma anlamı katar: onun du^casi *üzerine* sizi allah affetdi (VI-312).

sona

İsim olup edat olarak da kullanılan sözcüklerdendir. Anlatıma zaman anlamı katar. Sözcüğe ayrılma durumu ekiyle bağlanır: *onnan sona* kendim tüken aşdım (VI-60), yuvalarını aşdıhdan *sona* (VI-105).

dolayısıyle

Anlatıma sebep, maksat, gaye, hedef anlamı katar: çeşitli bi hastalıh *dolayısıyle* benim yüzümde gelişme de yoħdi (VI-25).

diye

Anlatıma sebep, maksat, gaye, hedef anlamı katar: sen ermeni saħlayıpsan *diye* babami vuracaħlar ħapının ögünde (II-125).

2.2.3.6. Fiiller

2.2.3.6.1. Kişi Ekleri

2.2.3.6.1.1. Birinci Tip Kişi Ekleri

Birinci tip kişi ekleri zamir kökenlidir. Görülen geçmiş zaman, şart kipi ve emir çekimlerinin dışındaki bütün çekimlerde kullanılır. İlçe ağzındaki biçimleri aşağıdaki gibidir:

	<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. <u>Kişi</u>	+(r)(a)m, +nam	+ıh, +ik, +nıh, +nik
2. <u>Kişi</u>	+san	+sız
3. <u>Kişi</u>	+Ø	+lar

Birinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları

1.Kişi Teklik +(r) (a)m: *unidiram* (V-246), *gorhıram* (I-99), *oliram* (VII-103), *baħıram* (VI-87), *yolliram* (IV-117), *kızıram* (VI-275).

+nam: *annaminam* (IV-171), *karışmanam* (IV-176), *dayanamanam* (IV-171).

2.Kişi Teklik +san: *ķurban olasan* (IV-174), *baħırsan* (VI-346), *taħarsan buni açarsan yıħarsan* (II-476), *malamat olasan* (V-157), *yapacaħsan* (VI-348).

3.Kişi Teklik +Ø: *mıraldanır* (III-259), *yüklenir* (IV-30), *atacaħ* (I-19), *ķalmıř* (XII-47).

1.Kişi Çokluk +ıh, +ik, +nıh, +nik: *gidirik* (XII-260), *zayıflamışıh* (II-174), *ķıħmanıh* (X-97), *götüremenik* (VI-26).

2.Kişi Çokluk +sız: *getiresiz o daşın üsdüne bıraħasız* (X-81), *gidersiz* (II-171).

3.Kişi Çokluk +lar: *oynullar* (VII-169), *geliller ükliller götüriller* (II-242), *ķullanıllar* (III-130), *dařıyacaħlar* (III-290).

2.2.3.6.1.2. İkinci Tip Kişi Ekleri

Bu ekler iyelik eki kökenli olup görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır. İlçemizde kullanılan ekler şunlardır:

<u>Teklik</u>		<u>Çokluk</u>
1. <u>Kişi</u>	+m	+k, +h
2. <u>Kişi</u>	+n	+z
3. <u>Kişi</u>	+Ø	+lar

İkinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışları

1.Kişi Teklik +m: *doldurdum* (VIII-5), *görhüdum* (V-100), *atdım* (X-20), *geldim* (I-100), *alsam* (VI-116), *tensizlik étsem* (IV-136).

2.Kişi Teklik +n: *duydun* (IV-49), *annadın* (VI-343), *geldin* (III-258), *çaldın* (III-260), *istersen* (VI-224).

3.Kişi Teklik +Ø: *yapdı* (IV-52), *buldı* (XII-317), *oldu* (V-211), *gelirdi* (V-246), *dese* (VII-146).

1.Kişi Çokluk +h, +k: *gağardıh* (III-174), *toplardıh* (V-72), *asgere gètdik geldik* (VIII-41), *gelirdik* (V-179), *yapsah, yatsah* (VI-392), *bülsek* (VI-370).

2.Kişi Çokluk +z: *kesdiz* (II-97), *sahab çıhmadız* (VI-184), *alabilirsez* (VI-41), *dara düşsez* (X-63).

3.Kişi Çokluk +lar: *istediler* (II-110), *vurdılar* (III-288), *bağladılar* (V-275), *görseler* (VIII-56), *bırahdılar* (II-258).

2.2.3.6.2. Biçim ve Zaman Ekleri

Fiillerin bildirdiği iş, oluş ve hareketi bir zamana ve biçime bağlayan ekelirdir. Biçim ifade eden ekler Tasarlama Kipleri, hem biçim hem de zaman ifade eden ekler Bildirme Kipleri olarak ele alınır.

2.2.3.6.2.1. Bildirme Kipleri (Haber Kipleri)

2.2.3.6.2.1.1. Geniş Zaman Eki +r, +ar

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki gibidir. Türkçe ilk yazılı eserlerden itibaren hem şimdiki zaman hem de geniş zaman ekleri olarak kullanılan “-r, -ar, -ır, -ur”, ilçe ağzında da bugün aynı görevlerde kullanılmaktadır. Ekin kullanımı Azerî Türkçesiyle benzerlik gösterir.

1.Teklik Kişi (+am): *gelirem* “gelirim” (IV-24), *alıram* “alırim” (IV-68), *tağaram* “takarım” (IV-124), *yaparam* “yaparım” (II-197), *sölerem* “söylerim” (VI-293), *giderem* “giderim” (XII-232).

2.Teklik Kişi (+san): *yıharsan* “yıkarsın” (II-476), *otirirsan* “oturursun” (III-146), *açarsan* “açarsın” (II-476).

3. Teklik Kişi (+Ø): *yapar* (IV-101), *gider* (I-2), *kurur* (II-210), *vurur* (XII-235), *durur* (VII-198), *geçer* (II-495).

1. Çokluk Kişi (+ıh, +ik): *yaşarırh* “yaşarız” (II-97), *kırparırh* “kırparız” (II-209), *bularırh* “buluruz” (VII-92), *diyerik* “deriz” (V-128), *yardım ederik* “ederiz” (II-230), *çekerik* “çekeriz” (XII-261).

2. Çokluk Kişi (+sız): *yağarsız* “yakarsınız” (II-473), *minersiz* “binersiniz” (II-164), *gidersiz* “gidersiniz” (II-171), *geçersiz*, *yersiz* “geçersiniz, yersiniz” (II-165).

3. Çokluk Kişi (+lar): Genellikle benzeştirme sonucu geniş zaman eki –l olur: *bağlallar* “bağlarlar” (III-106), *sağlallar* “saklarlar” (X-19), *derler* (VIII-7).

Geniş Zaman Olumsuz Çekimi: Birinci teklik ve çokluk kişilerde –man, –men, diğer kişilerde yazı dilindeki gibi –maz, mez ekiyle yapılır: *bülmenem* “bilmem” (XII-190), *gétmenem* “gitmem” (II-179), *istemenem* “istemem” (VI-273), *vérmenem* “vermem” (I-36), *diyemezsen* “diyemezsin” (III-114), *yapemezsen* “yapamazsın” (VI-17), *batmaz* (V-153), *çıhmaz* “çıkamaz” (IV-14), *çıhmanırh* “çıkamayız” (X-97), *karışmanırh* “karışmayız” (VI-362), *uyumanırh* “uyumayız” (VI-371), *mırdarlamazsız* “mırdarlamazsınız” (II-227), *bilmezler*, *görmezler* (XII-371).

2.2.3.6.2.1.2. Şimdiki Zaman Eki –ır, -yor

İlçe ağzında Azerî Türkçesinde de olduğu gibi şimdiki zaman eki olarak genellikle “-r, -ır, -ir” ekleri kullanılır. Bunun yanında yazı dilindeki gibi –yor eki de kullanılır. Bilindiği gibi –yor eki *yorı-* “yürümek” fiilinin geniş zaman –r eki alarak kalıplaşmasıyla oluşmuştur.

1. Teklik Kişi (+am): *bağıram* “bakıyorum” (I-99), *sayıram* “sayıyorum” (VI-37), *yollıram* “yolluyorum” (IV-117), *kızıram* “kızıyorum” (VI-275), *gidiyorum*, *sağıyorum* (XII-291).

2. Teklik Kişi (+san): *bağlırsan* “bağlıyorsun” (I-5), *yapırsan* “yapıyorsun” (VI-275), *arırsan* “arıyorsun” (X-69).

3. Teklik Kişi (+Ø): *gelir* “geliyor” (X-68), *yapır* “yapıyor” (VI-169), *bilir* “biliyor” (IV-144, VI-393), *bozuluyor* (III-153), *gidiyor* (III-260).

1. Çokluk Kişi (+ıh, +ik): *durırırh* “duruyoruz” (II-270), *yatırırh* “yatıyoruz” (II-283), *yapırırh* “yapıyoruz” (VI-133), *biçiririk* “biçiyoruz” (II-239), *yirik* “yiyoruz” (IX-21), *gidiririk* “gidiyoruz” (XII-260), *gidiyoruz* (II-251), *biçiyoruz* (III-36).

2. Çokluk Kişi (+sız): *oħırsız* “okuyorsunuz” (VI-357), *diyirsız* “diyorsunuz” (X-51).

3. Çokluk Kişi (+lar): Genellikle benzeştirme sonucu şimdiki zaman eki –l olur: *geliller* “geliyorlar” (X-93), *diyiller* “diyorlar” (V-59), *aparillar* “aparıyorlar” (X-2), *kalillar* “kalıyorlar” (I-49), *baħillar* “bakıyorlar” (VII-108), *çıħarillar* “çıkarıyorlar” (VII-168), *vurillar* “vuruyorlar” (II-134), *çıħıyollar* “çıkıyorlar” (XII-330).

şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi: Birinci teklik ve çokluk kişilerde şimdiki zaman –r, eki –n olur: *bülminem* < bül mirem “bilmiyorum” (IX-27), *görminem* < görm irem “görmüyorum” (I-121), *ħetirleminem* < ħetirlem irem “hatırlamıyorum” (VII-144), *bilmiyorum* (VIII-46), *sağamıyorum* (XII-291), *ğahmirsan* “kalkmıyorsun” (IV-34), *tanımirsan* “tanımıyorsun” (VI-36), *utanmirsan* “utanmıyorsun” (V-120), *annadabülmir* “anlatamıyor” (X-108), *gelmir* “gelmiyor” (X-77), *bilminik* “bilmiyoruz” (II-3), *ğene^cet etminik* “etmiyoruz” (XI-23), *sığlaşminih* “sığlaşmıyoruz” (V-195), *anlamıyoruz* (VI-371), *sahab olmillar* “olmuyorlar” (VI-152), *görülmüyollar* “görülmüyorlar” (III-262).

2.2.3.6.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Eki: -dı, -di

İlçe ağzında bu ek ötümlü ve ötümsüz ünsüzlerden sonra hep ötümlü sıradan gelir. Teklik ve çokluk 3. kişilerde ise hep –di biçiminde gelir.

1. Teklik Kişi (+m): *ğetdim* (VI-8), *geldim* (I-100), *baħdım* (I-100), *çıħdım* (V-114), *bıraħdım* (III-231), *büldüm* (II-193), *getirdim* (I-106), *benzetdim* (VI-141).

2. Teklik Kişi (+n): *annadın* (III-215), *ğetdin* (II-440), *kalдын* (II-435), *yedin*, *çaldın*, *oturdun* (III-260), *geldin* (III-258).

3. Teklik Kişi (+Ø): *yapdi* (IV-52), *geldi* (XI-9), *aldi* (II-490), *kalđi* (XII-237), *bolaldi* (XII-293), *çaldi* (IX-4), *daraldi* (II-268).

1. Çokluk Kişi (+ħ, +k): *başladıħ* (II-173), *yapdıħ* (XII-337), *kapısını çaldıħ* (X-50), *taħıldıħ*, *kalđıħ* (II-169), *ğetdik* (IV-22), *geldik* (II-486, XII-380), *dizildik* (XII-272).

2. Çokluk Kişi (+z): *kesdiz* (II-97), *yapardız* (VI-253), *yapdız* (IV-295).

3. Çokluk Kişi (+lar): *çıħartdılar* (III-279), *komadılar* (V-107), *bağladılar* (V-275), *hoşlaşdılar* (VI-109), *vurdılar* (II-132), *çıħdılar* (II-123), *bıraħmadılar* (III-109).

Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi: Yazı dilindeki çekimiyle aynıdır: *durmadım* (XII-228), *görhmadım* (I-113), *oğhumadım* (V-109), *suvarmadım* (I-116), *yapmadi* (IV-63), *uğramadi* (XII-138), *durmadi* (II-325), *toplayamadıh* (IV-187), *bırahamadıh* (VII-48), *sahab çıhmadız man* (VI-184), *komadılar* (V-107), *yapmadılar* (VI-130), *inanmadılar* (VI-324), *toplamadılar* (II-446).

2.2.3.6.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: -mış, -ıp

İlçe ağzında birinci teklik ve çokluk kişilerde yazı dilindeki –mış, diğer kişilerde ise Azerî Türkçesindeki gibi –ıp eki kullanılır.

1. Teklik Kişi (+am): *almışam* (IV-20), *yapmışam* (VIII-50), *otirmışam* (I-66), *yatmışam* (IX-34), *çalışmışam* (VI-40), *kalmışam* (IV-232).

2. Teklik Kişi (+san): *kalıpsan* (III-245), *sağlayıpsan* (II-125), *ağlayıpsan* (I-72).

3. Teklik Kişi (+Ø): *yapıp* (XI-28), *kırılıp* (VI-198), *alıp vurup* (VII-99), *gelip* (IX-10), *kalıp* (VI-362).

1. Çokluk Kişi (+ıh, +ik): *kalmışıh* (VII-76), *zayıflamışıh* (II-175), *sığınmışıh* (X-64), *götürmüşik* (III-140), *gelmişik* (X-97), *ekmişik* (I-90).

2. Çokluk Kişi (+sız): *yapıpsız* (VI-196, VII-47), *tapıpsız* (VI-200).

3. Çokluk Kişi (+lar): Bu çekimde ekin iki biçimi de görülür: *bağlayıplar*, *alıplar gidipler*, *aparıplar* (I-46), *giripler* (II-130), *biçipler* (IV-232), *vurmuşlar* (III-230), *doldurmuşlar asmişlar* (X-13), *almışlar* (III-90).

Öğrenilen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi: Bu çekimde ekin iki biçimi de görülür: *annamayıpsan* (II-311), *demeyip* (III-248), *gelmeyip* (IX-56), *görmemişik*, *geçirmemişik* (IX-64), *görmeyipsiz* (IV-207), *yemeyipsiz* (II-193), *yorulmayıplar* (III-169).

2.2.3.6.2.1.5. Gelecek Zaman Eki: -acağ, -ecek

Gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir. Yapısı bakımından sıfat-fiil kökenli olan –AcAk eki Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkmış, önce sıfat-fiil olarak kullanılmış, daha sonraki dönemde şajıs ekleriyle genişletilerek gelecek zaman kipini oluşturmuştur.¹²²

¹²² Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, Ankara 2009, s. 623-24.

İlçe ağzındaki kullanımı yazı dilindeki kullanımıyla aynıdır. Yalnız birinci teklik kişi kullanımında yazı dilinden farklı olarak ekin sonundaki ünsüz –g’leşir.

1. Teklik Kişi (+m): *söliyecegem* (V-99), *verecegem* (VI-285), *geliştirecegem* (VI-221), *sökecegem* (VII-142), *edecegem* (VI-1439), *kesecegem* (II-376).

2. Teklik Kişi (+san): *vereceksen* (II-31), *çıharacaḥsan* (III-115), *oḥiyacaḥsan* (VI-207), *atacaḥsan* (III-165), *topliyacaḥsan* (VIII-22), *dolduracaḥsan* (III-163).

3. Teklik Kişi (+Ø): *atacaḥ* (I-19), *bozulacaḥ* (VI-332), *yatacaḥ* (IV-182), *satılacaḥ* (VI-221), *gidecek* (XII-199), *ölecek* (II-361), *bişdirecek* “biçtirecek” (II-240).

1. Çokluk Kişi (+ız, +ıḥ, +ik): *biçeceyiz* (III-183), *gireceyik* (II-17), *dögeceyik* (XI-5), *biçeceyik* (XII-257), *kıroliyacayıḥ* (V-38), *aşacayıḥ* (II-273), *vuracayıḥ* (IV-222).

2. Çokluk Kişi (+sız): *gideceksiz* (III-43), *biçeceksiz* (II-238).

3. Çokluk Kişi (+lar): *verecekler* (II-292, VI-128, XII-290), *vuracaḥlar* (II-125), *daşıyacaḥlar* (III-291), *baḥacaḥlar* (VI-323).

Gelecek Zaman Olumsuz Çekimi: Olumsuzluk çekimlerinde zaman ekinin önündeki yardımcı sesin etkisiyle olumsuzluk ekindeki ünlü daralır (a > ı): *evlenmiyecegem* (VII-24), *yemiyecegem* (II-428), *yapmiyacaḡam* (V-100), *gétmiyeceksen* (I-110), *vérmiyeceksen* (I-33), *gelmiyecek* (I-80).

2.2.3.6.3. Tasarlama (Dilek) Kipleri

2.2.3.6.3.1. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eder. Her kişinin ayrı bir eki vardır.

1. Teklik Kişi (-ım, -am, -ayım): İstek 1. Teklik kişi eki ile aynıdır: *bülüm* “bileyim” (V-62, XII-28), *söliyem* “söyleyeyim” (VI-130), *alam* “alayım” (IV-246), *yapam* “yapayım” (IV-195), *olayım* (XII-240).

2. Teklik Kişi (+Ø, +gınan): Hem yazı dilindeki gibi eksiz kullanımı, hem de doğu grubu ağızlarının birçoğunda ve Azerî Türkçesinde olduğu gibi –gil ekinin

genişlemiş biçimi –gınan kullanılır. –gınan ekinin kullanımı daha yaygındır¹²³: *yap* (VI-115), *bağ* (I-60), *dur* (V-99), *kestirginen* (II-259), *gelginen* (II-399), *getirginen* (VII-187), *gêtginen* (II-159), *sağlaginan* (II-117).

3. Teklik Kişi (-sın, -sun): *olsun* (II-295), *alsın* (XII-133), *kalsın* (III-64), *döksün* (VI-348).

1. Çokluk Kişi (-ağ, -ek): *yapağ* “yapalım” (XI-18), *topliyağ* “toplayalım” (V-71), *sayağ* “sayalım” (XI-12), *tohiyağ* “dokuyalım” (V-25), *gidek* “gidelim” (VII-96), *yek* “yiyelim” (X-14), *söliyek* “söyleyelim” (VI-42).

2. Çokluk Kişi (-ın): *yapın* (XII-218), *gidin* (VII-111), *doldurun* (XII-280).

3. Çokluk Kişi (-sınlar): *gelsinler* (II-225), *versinler* (VI-122), *gêtsinler* (VII-124).

Emir Kipi Olumsuz Çekimi

Yazı dilindeki gibidir: *vurmasın* (II-425), *kalmasın* (II-322), *yırtılmasın* (III-305), *durma* (XII-129), *ayrılmayın* (VI-341), *vurmayın* (XII-262).

2.2.3.6.3.2. İstek Kipi

Yapılması düşünülen fiilin istendiğini, bir dilekte bulunulduğunu belirtir. İlçe ağzındaki çekimleri şöyledir:

1. Teklik Kişi (-ım, -am, -ayım): Emir 1. Teklik kişi ekiyle aynıdır: *bülüm* “bileyim” (V-62, IX-38), *gelem* “geleyim” (IX-45), *bilem* “bileyim” (I-28), kurbanın *olayım* (XII-240), *öpeyim* (IV-76), *sereyim* (IV-194), *gideyim* (VI-304).

2. Teklik Kişi (+asan): *ènderesen* “indiresin” (IV-287), *gelesen* “gelesin” (IX-73), *vèresen* “veresin” (X-52), *götüresen tökesen* “götüresin dökesin” (V-12), *çılhardasan* “çıkartasın” (V-12), kurban *olasan* “olasın” (IV-174), *bağliyan* “bağlayasın” (II-427), *yatasan*, *gağasan* “yatasın, kalkasın” (V-157).

3. Teklik Kişi (-a): *sağliya* “saklaya” (X-64), *bağışliya* “bağışlaya” (IX-10), *başliya* (VII-199), *yapa* (IV-241), *dura* (V-4), *doldura* (XII-72), *vura*, *çağa* “çaka” (IV-113).

1. Çokluk Kişi (-ağ, -ek): Emir 1. Çokluk kişiyle aynıdır: *bişirek* “pişirelim” (X-52), *görek* “görelim” (VII-107), *verek* “verelim” (XI-18), *yapağ* “yapalım” (VI-

¹²³ Bkz. Ahmet Caferoğlu, “Türkçemizdeki –ğıl ve –gil Emir Eki”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1971, s. 1-10.

154), *aparaḥ* “aparalım” (X-53), *saraḥ* “saralım” (XII-75), *oturaḥ* “oturalım” (XI-12).

2. Çokluk Kişi (-asız): *bıraḥasız*, *getiresiz* “bırakasınız, getiresiniz” (X-81), *tökesiz* “dökesiniz” (X-83).

3. Çokluk Kişi (-alar): *vuralar* (IV-270), *yaliyalar*, *èyi olalar* (X-83), *dolduralar* (XII-102).

Emir Kipi Olumsuz Çekimi

Olumsuzluk ekindeki geniş ünlü yardımcı sesin etkisiyle düz-dar-ince ünlüye dönüşür: *demiyem* (VI-348), *sölemiyem* (VI-354), *görmiyesen* (I-128), *vèrmiyesen* (I-30), *gelmiye* (XII-184), *vermiye* (X-63), *görmie* (IV-275), *şetmiyek* (VI-271), *yapmiyaḥ* (VI-323), *yapmiyasız* (VI-339), *girmiyeler* (VII-126).

2.2.3.6.3.3. Şart Kipi

Şart kipi, yapılmak istenen şeyin bir şarta bağlı olduğunu belirtir. Cümlede yardımcı cümle görevini üstlenir. İlçe ağzındaki çekimi şöyledir:

1. Teklik Kişi (-sam, -sem): *boşansam* (VII-30), *yapsam* (VI-116), *ètsem* (IV-136).

2. Teklik Kişi (-san, -sen): *yapsan* (VI-315), *gètsen* (VII-196), *olsan* (VI-383).

3. Teklik Kişi (-sa, -se): *gelse* (XII-245), *yapsa* (VI-203), *değişse* (II-60), *olsa* (V-266), *ètse* (VI-249).

1. Çokluk Kişi (-saḥ, -sek): *yapsaḥ*, *olsaḥ*, *yatsaḥ* (VI-392), *anlayabilsek* (VI-372).

2. Çokluk Kişi (-saz): *düşsez* (X-63), *alabilirsez* (VI-41).

3. Çokluk Kişi (-salar, -seler): *görseler* (VIII-56).

Şart Kipi Olumsuz Çekimi

Yazı dilindeki gibidir: *sölemesen* (VII-13), *olmasa* (VI-1), *göstermese* (VI-248), *vèrmese* (VI-316).

2.2.3.6.3.4. Gereklilik Kipi

İlçe ağzında hem yazı dilindeki gibi –malı, meli, hem de –maḥ lazım biçimi kullanılır. Ancak çok az örnekte karşılaştığımız bir ektir. Dolayısıyla ilçe ağzında

kullanımının yok denecek kadar az olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz: *olmağ lazım* (II-437), *etmeliyiz* (VI-369).

2.2.3.6.4. İ- Fiili (Ek-Fiil)

İsim ve isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan, ayrıca basit çekimli fiillere gelerek birleşik zamanlı fiiller oluşturan ektir. Çekimleri şunlardır:

2.2.3.6.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi

Yazı dilindeki gibi ekleşmiştir. Kişi ekleri isim üzerine gelerek hem i- fiilinin hem de zaman ve biçim ekinin görevini üstlenmiştir.

1. Teklik Kişi (+y)am, +(y)em): *bitlisliyem* “bitlisliyim” (VI-34), *mullayam* “mollayam” (II-463), *oğliyam* “oğluyum” (X-51).

2. Teklik Kişi (+san, +sen): *oğlumsan* “oğlumsun” (II-427), *bacımsan* “bacımsın” (VII-199), *kimsen* “kimsin” (VII-8).

3. Teklik Kişi (+dır, +dir, +dur, +dür): *helaldır* (IV-107), *delildir* (VI-380), *eldir* (IV-172), *yohdur* (III-261), *savuhdur* (II-326), *atasözüdür* (IV-38), *mülkümüzdür* (X-96).

1. Çokluk Kişi (-ih -ık): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

2. Çokluk Kişi (-sız, -siz): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Kişi (-dırlar, -dirler): *evliyadırlar* (VI-299), *dört tenedirler* (VII-110).

2.2.3.6.4.2. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Yazı dilinde ekleşip kaybolan ek fiil ilçe ağzında da ekleşmesini tamamlamıştır.

1. Teklik Kişi (+dım, +dim): *mükemmeldim* (IX-34), *degildim* (III-217), *başkan vekilidim* (III-51), *çocuğdum* (VIII-2).

2. Teklik Kişi (+dın, +din): *nerdedin* (X-5).

3. Teklik Kişi (+dı, +di): *neydi* (VI-90), *mağallesiydi* (XII-294), *tahsilliydi* (VIII-58), *vardi* (III-265), *çoğdi* (III-223), *yohdi* (III-303), *zordi* (III-163).

1. Çokluk Kişi (-dih -dik): *asgerdik* (II-85).

2. Çokluk Kişi (-dız, -diz): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Kişi (-dılar, -diler): Metinlerimizde örneğine rastlanmamıştır.

2.2.3.6.4.3. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekiminde ek fiilin ünlüsü düşer. Zaman eki ise genelde düz-dar-ince sıradan gelir: *varmış* (II-364, VII-1), *yohmış* (II-135), *aħlatlimiş* (VI-159), *adammış* (II-360).

2.2.3.6.4.4. Ek Fiilin Şart Çekimi

Ek fiilin şart çekiminde ek fiilin ünlüsü düşer: *varsa* (II-225, III-48), *yohsa* (IV-294), *neyse* (VI-168).

Ek Fiilin Olumsuz Çekimi

Ek fiilin olumsuzluğu değil edatıyla yapılır: heksiz *degilem* (II-421, 422), *uzaħ degil* (II-173).

2.2.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Birleşik zamanlı fiiler bir fiilin ek fiil aracılığıyla iki farklı zaman ekini aynı anda almasıyla oluşur. Birleşik zamanlı fiilleri şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

2.2.3.6.5.1. Hikâye Birleşik Zaman

Yazı dilindeki gibi ilçe ağzında da ekleşmesini tamamlamıştır.

2.2.3.6.5.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Kalın sıradan ünlülere kalın, ince sıradan ünlülere ise ince biçimiyle eklenir: *bıraħirdın* “bırakıyordun” (III-189), *diyirdi* “diyordu” (X-54), *uğraşırdıħ* “uğraşıyorduk” (VII-73), *kalirdıħ* “kalıyorduk” (III-186), *tikirdik* “dikiyorduk” (V-130).

2.2.3.6.5.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi

Ek genellikle düz-dar-ince ünlölüdür: *yapardi* (III-32), *giderdi* (III-300), *kururdi* (V-176), *giderdik* (III-203, V-180, VIII-37), *pişirirdik* (V-162), *yapardız* (VI-253).

2.2.3.6.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Ek fiilin ünlüsü düşmüştür. Hikâye eki ise hep ötümlü ünsüzlü gelir: *almışdım* (II-346), öküz *koşmışdım* (VI-231), *gelmişdin* (X-79), *kalmışdi* (IV-294), yara *almışdi* (III-13), *tüvlenmişdi* (II-80), *egirmişdik yapmışdıħ* (V-24), *ħarman tökmışlerdi* (XI-1), *yetişmemişlerdi* o zaman (VI-149).

2.2.3.6.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Ek fiilin ünlüsü düşmüştür. Hikâye eki ise hep düz-dar-ince ünlülüdür: adam *kaçıracaḡdi* meni (V-110).

2.2.3.6.5.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi

Ek fiil ekleşmesini tamamlamış, y ünsüzü ise düşmüştür: *baḡadın* “bakaydın” (VIII-21, 34), *diyedi, söliyedi* “diyeydi, söyleyeydi” (IX-51).

2.2.3.6.5.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi

Ek fiil ekleşmesini tamamlamış, y ünsüzü ise düşmüştür: *vursadın* “vursaydın” (VII-174), *kesedin* “keseydın” (III-127), *olsadi, olmasadi* “olsaydı, olmasaydı” (II-64), *yaratmasadi* “yaratmasaydı” (VI-65).

2.2.3.6.5.2. Rivayet Birleşik Zaman

Ek fiil ekleşmesini tamamlamıştır. Rivayet ekinin genelde düz-dar-ince ünlülü olarak gelmesi ünlü uyumunu bozmuştur.

2.2.3.6.5.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Ekin genelde düz-dar-ince ünlülü olması, kalın ünlülü sözcüklerde ünlü uyumunun bozulmasına yol açmıştır: asgeri *vurdirirmiş* “vurduruyormuş” (II-435), yënip *binebilirmiş* “binebiliyormuş” (II-450), *sevirmiş* “seviyormuş” (II-475), *vurirmiş* “vuruyormuş” (II-406).

2.2.3.6.5.2.2. Gelecek Zamanın Rivayeti

Metinlerimizde gelecek zamanın rivayeti ile ilgili örnekler tespit edilememiştir.

2.2.3.6.5.2.3. Şart Kipinin Rivayeti

Metinlerimizde şart kipinin rivayeti ile ilgili örnekler tespit edilememiştir.

2.2.3.6.5.2.4. Geniş Zamanın Rivayeti

Ek fiil ekleşmesini tamamlamıştır. Bazı kalın ünlülü sözcüklere eki düz-dar-ince sıradan gelmesi ünlü uyumunu bozmuştur: *karşına çıḡarmış* (III-275), *yaparmış* (VI-193), *gidermiş* (II-354), *bişermiş* “pişermiş” (IX-26), öküz *koşarlarmış* (II-148), *yapallarmış* (II-149).

2.2.3.6.5.3. Şartlı Birleşik Zaman

Ek fiilin ekleşme süreci tamamlanmıştır. Ancak yazı dilinden farklı olarak şahıs ekleri genelde şart kipi ekinden sonra değil de zaman ekiyle şart kipi eki arasına gelir.

2.2.3.6.5.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı

Şahıs eki sona değil araya gelir: *gelirsense* “geliyorsan” (VII-91), *diyirse* “diyorsa” (X-104), *düşünirse* “düşünüyorsa” (VI-388), *vêrirse* “veriyorsa” (VI-75).

2.2.3.6.5.3.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Bu çekimde de şahıs eki sona değil araya gelir: *anlatdımsa* “anlatdıysam” (VI-119), *vêrdinse* yiyecegem *vêrmedinse* yemiyecegem “verdiysen, vermediysen” (II-428), *vurdisa* (VII-58), *yağhaladisa* “yakaladıysa” (VII-156), *bitirdise* “bitirdiye” (V-33), ne *yapabüldikse* “yapabildiye” (VI-156).

2.2.3.6.5.3.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Bazı kalın ünlülü sözcüklere –miş ekinin düz-dar-ince ünlülü biçiminin eklenmesi ünlü uyumunu bozar: *bülmemişse* (VI-360), *hesdelermişse* (X-84), *tanımamışsa* (VI-359), *etmişlerse* (VI-159).

2.2.3.6.5.3.4. Geniş Zamanın Şartı

Bu çekimde şahıs eki hem şart kipi ekinden sonra hem de geniş zaman eki ile şart kipi eki arasına gelir: *gidersense* “gidersen” (XI-34), *uğrarsa* (XII-6), *isdersen* (XII-198), *istersen* (VI-233).

2.2.3.6.5.3.5. Gelecek Zamanın Şartı

Metinlerimizde gelecek zamanın şartı ile ilgili örnekler tespit edilememiştir.

2.2.3.7. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller ilçe ağzında yazı dilindekiyle aynıdır.

2.2.3.7.1. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Yazı dilindeki gibi “êt-, èyle-, ol-” yardımcı fiilleriyle yapılır: *geybêtdi* (II-353), *bağsêdem* (IV-251), *beğsêdiyor* (XII-341), *geyboldılar* (III-264), *teslim olir* (II-292), *imdad èyle* (IV-8).

2.2.3.7.2. Kurallı Birleşik Fiiller

İlçe ağzında yalnızca yeterlik fiili kullanılır.

2.2.3.7.2.1. Yeterlik Fiili

Fiil köklerine getirilen *-ebil-* ekiyle yapılır. Hem olumlu hem olumsuz biçimleri görülür: *yalan söliyemenem* (X-102), *istemenem* (VI-273), *hârb edemenem* (VII-79), *anlayabilsek* (VI-372).

2.2.3.7.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

Çoğu deyim sayılan bu fiiller genelde bir isimle bir fiilin kalıplaşıp anlamca kaynaşmasıyla oluşur. Sözcüklerden en az biri mecaz anlamlıdır: *mecebur kaldı* (II-118), *vazgeçdik* (III-221), *yandı ciger* (IV-17), *üregim yanır* (IX-71), *nezere gelir* (X-77).

2.2.3.8. Fiilimsiler

2.2.3.8.1. Ad-fiiller (İsim-fiiller)

Eylemlerin hareket adlarını oluşturan ad-fiiller, bütün eylem kök ve gövdelerinin karşıladığı hareketleri anlatır. İlçe ağzındaki kullanımı yazı diliyle aynıdır.

-maḥ, mek

Kalın ünlülü sözcüklere *-maḥ*, ince ünlülü sözcüklere *-mek* biçiminde gelir:

cevüzün dibinde bi tavla *yapmaḥ* (IV-189).

para *kazanmaḥ* aklımda yoḥ (VI-62).

baḥşışını vereceksen önne *çıḥarmaḥ* için (III-115).

düşman *olmaḥ* için yoḥdur ki sebep (IV-181).

^ceyipdi *yaslamaḥ* (V-84).

tam anlayabilsek hemen *ölmek* isteriz (VI-372).

onun gidecegi yere gede *götürmek* zorundadılar (II-26).

dilenmek için bi torbamız var (II-182).

-mak ekinin sonundaki *-k* ünsüzü, sözcük ünlüyle başlayan bir ek aldığı anda sızıcı *-ğ* ünsüzüne dönüşür:

başladı ağlamaya gözünne yaş *aḥıtmağa* (II-395).

benim ilk *okumağa* gētdiğimi annadacağam (II-1).

el atdı anayı *boğmağa* (X-35).

denize çamaşır yıhamağa giderdik (V-180).

geldim su suvarmağa su suvarmadım gètdim (I-116).

biz de giderdik hıalid dayının erigini hırslamağa (XII-160).

-ma, -me

başladi ağlamaya (II-395).

güci yoğ ala bi kere zorlanir oni almaya borçlanir (VI-247).

öküzleri bırağıllardi otlamaya eraziye oturullardi (III-171).

kıoltuğ yapmaya başladım (VI-69).

gètdim inek sağmaya (I-87).

ağladi tanimaya gücümüz yetmez (XII-311).

-ış, -iş, -uş, -üş

Hareket ve iş adları yapar:

kapidan çıhıyor o gidiş gidiyor (III-260).

her meselede her san^catda her yapılışda işde o duyğıyi insan düşünë düşünë açılır (VI-202).

geldigi kimi bizimki meşveretli de^cva döğüş diyir (II-489).

her dönüşde ağdaşda vèrirdik mola (XII-274).

bilhassa hárbiiumumi dönüşü, ekmegi olan uni olan zengin sayılırdi (XII-288).

2.2.3.8.2. Sıfat-fiiller (Partisipler)

Fiillere getirilen eklerle türetilen geçici adlardır. Adlar gibi ad çekim eklerini alabilirler. Adlaşanlar dışında bu ekleri alan sözcükler sıfat görevi üstlenir. İlçe ağzındaki sıfat-fiil ekleri şunlardır:

-an, -en

Yazı dilindeki kullanımıyla aynı olan bu ek geniş zaman bildirir:

arvat vuran mi olupsan benim yanımda (I-77).

daha sen niye o gède içerye götürürsen diyen zaman bu şeye bi titretme düşir he bu tüccara (VII-197).

üzülenler, ağliyanlar, sızliyanlar millet dedi ki bu uşahdır çoğ isdiyenim vardi (V-92).

buynuzuna bağladılar tahşıların önüne bağliyan şeleri benim başörtümi (V-276).

esgiden onnari *gören* çoğ vardı şimdi yoğdur (III-261).

seçir, heş namazını *geçirmiyen* (VII-86).

binlerce ağıla *gelen gelmiyen* şeler var (VI-267).

feket dışarıdan belli *etmiyen* birisi (VI-288).

-*dık, -dik*

Geçmiş zaman bildiren eklerdendir. Kalın ünlülü sözcüklere *-dık*, ince ünlülü sözcüklere *-dik* biçimiyle eklenir. Ünlü ile başlayan bir ek aldığında *-dik* ekinin sonundaki *-k* sesi ötümlü patlamalı *-g* sesine, *-dık* ekinin sonundaki *-k* sesi ise *-ğ* sesine dönüşür:

yeter *etdigin* bunca intizar (XII-377).

ağşamnan sertleşir eyağın *basdığın* an (V-151).

o evliyalari *saydığın* zaman (VI-264).

girdigi yerde rehed edemez (XII-204).

getdigi şeye çoğ güvenirdi (II-55).

üki *bitdigi* zaman (VII-65).

ële okula *gètdigim* yoğ (II-29).

-*ecek*

Yazı dilindeki kullanımıyla aynıdır. Gelecek zaman anlamı taşır. Örnekleri azdır:

geçmiş gelecegi *örgenecek* bi kabiliyet vèrmiş (VI-68).

diyir senin bana *vèrecegin* şeler ^ceynen o kirli pis goğıdır ne var sende (VI-291).

u vağıt benim elimnen *çekecegin* var dedim (II-371).

-*miş*

Zaman eki olarak daha çok kullanılan bu ek ilçe ağzında sıfat-fiil eki olarak az kullanılır. Geçmiş zaman bildiren eklerdendir. Genelde ek *-miş* olarak kullanılır:

ekmegin kızartılmışını avardığ *geynemiş* suyn içine çalırdığ işde oni vèrirdik uşahlarımız yerdı (V-185).

bağdım ki bayanlar kollarında bastonlar *yapılmış* bastonlar getiriller (VI-89).

2.2.3.8.3. Zarf-fiiller (Gerindium-Ulaçlar-Bağ-fiil)

Kip ve kişi ekleri almadan hareket durumu ifade ederler. Ayrıca isim çekim çeki almazlar ve bu nedenle isim olarak kullanılmazlar. Cümlede zarf göreviyle kullanılırlar. İlçe ağzındaki ekler şunlardır:

-a...-a, -e...-e

Yazı dilindeki gibi ikileme oluşturur. Eylemin nasıl yapıldığını belirtir:

daşı döner asta asta *dura dura* (XII-71).

ona basmaḡ göz *göre göre* istemenem (VI-273).

yata yata yan etlerin çürüye (IV-267).

ële çıḡdım gidirdim *geze geze* (XI-5).

geçmezdisse ële kalırdıḡ *yana yana* (V-265).

-ıp, -ip

İlçe ağzında hem öğrenilen geçmiş zaman hem de zarf-fiil eki olarak kullanılmaktadır:

bële *gidip* gelirik (II-9).

şafaḡ sökende *gaḡıp* gidecek (XII-60).

geçip gëtdikden sora (VII-19).

patlamadisa *alıp* gelecegem (II-371).

ahladdan bi heyet *toplanıp* gidiyollar (XII-330).

ḡarbden annatıllardi mıhacırılıḡa *gidip* gelmeler (III-276).

tabi malına, şanına, aşiretine, oḡluna, kızına *güvenip* de çarşıda ḡubbe edenler var (VI-292).

milletimize islamin şuuruni doğruluḡı nesib etsin *deyip* dua etmeliyiz (VI-369).

-ınca, -ince

Aynı anda yapılan iki hareketin varlığını gösterir:

artıḡ bu şeler misal motorlar misal devreye *girince* bunnar geyboldılar (III-264).

etlerin de lezzeti yoḡ ḡeyvanlar doḡal *beslenmeyince* (III-152).

şimdi doḡma *gelince* aḡlat deḡiştı (III-27).

o *gidince* de çaḡırdı dayiresi masaya annatdı (VI-126).

iş ortaya *çıḡınca* ḡeber vëriller bu gidir bastonlarını alir ordan (VI-177).

çocuḡ çekir gösgünnen *çıḡarınca* çocuḡı bıraḡır yere (III-231).

o vaḡıt patos yoḡdı, *olmayınca* onnan yapardıḡ, yabanan da savururduḡ (II-51).

-*arəh*, -*erek*

Eylemin nasıl yapıldığını belirtir:

oni yığardıh yabanan savururduh, soradan ilk *olarəh* şey çıhdi, savurma makinesi (II-52).

asgerligime üç ay *kalarah* gëtdim meslege (VI-8).

diyerek çalışır halkı ahladin (VIII-75).

gece gündüz *eylemiyerek* eram (VIII-73).

illa muvaffaq olur insan ële kendisini *severek* hangi işe vëirse (VI-75).

-*dihça*, -*dikçe*

Asıl görevi zaman bildirmek olan bu ek genelde süreklilik anlamı yüklenir:

diyerdi arvat men senin boyan *bahdihça* akkılım başımnan gidir (I-62).

kaynatdihça çamaşırlari kaynatdi (XII-177).

erkek hindi gibi *şışdikçe* şişmiş (XII-118).

o *dedikçe* vallahi bi şe yapmiyacağam san bi şe söliyecegem men çox görhdum (V-99).

işde dedim ya yeri *geldikçe* kullanılır (IV-288).

-*ken*

İ- ek-filinin zarf fiilidir. Yazı dilinde olduğu gibi ilçe ağzında da ekin başındaki –i sesi genelde düşmüştür:

bina *yaparken* temel ʿalelusul o zaman demir yoh b. taşlari dabani geniş taşlari alta atardıh (XII-44).

şimdi çalışdım çabaladım *derken* birez benzetdim (VI-141).

ot *biçerken* on on beş gün dağda kalıllardi, oni yapallardi (II-68).

nişanlıken görhdum oğumadım babamgil şëtmediler (V-109).

tiren *gidirken* hareket halında (II-450).

hına *yağarken* gelinligin kinarına hına tökilir (III-250).

alti yedi *yaşlarındayken* horuga minmişem (II-35).

-madan, -meden¹²⁴

Ana cümlede bildirilen yargının yardımcı cümledeki yargıdan önce gerçekleştiğini gösterir:

hêç kimseden ders *almadan* cenabı haqqın varlığına ële inandi (VI-192).

daşa *vurmadan* colli ëdemezdi (V-145).

sormadan dedi olsun da sana olsun (II-295).

durmadan çal çal çal ulaşdıñ kargaya (XII-64).

başlamadan dedim şimdi yalnız ahlât tipini yapsam (VI-84).

yani batidan ışıñ *bitmeden* doğıdan ışıñ şafağ sökerdi (II-456).

meni de görende bunnan dayağımı *yemedən* gêtmezsen yani meslegimi o gedder severdim (VI-47).

çoğı ölüm *gelmeden* ölümü istedi başda yusuf peygamber (VI-373).

-anda, -ende

Ana cümlede bildirilen yargıyla yardımcı cümledeki yargının aynı anda gerçekleştiğini gösterir. Azerî Türkçesinde de olduğu gibi ilçe ağzında sıkça kullanılan bir ektir:

çılanda gârdaşı geldi (X-33).

gidir refai bastonlari *aparanda* onnarnan içeriye girir kônîşir (VI-172).

colli *oyniyanda* da çıhallardi oğraşıllardi kavalıyan adam çıhardi oni ata aşğaıya (V-148).

mesela çiftçi ẖoroz *banliyanda* veya şafağ sökende gahıp gidecek (XII-60).

işde şöhumı *yapanda* dört öküz koşallardi (V-258).

ot *biçende* ële barmağ gıjlatır (IV-82).

ẖorozlar *ötende* dami süpüren (IV-105).

ötegin dayazamgilden *gelende* (IV-279).

¹²⁴ Bkz. Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesinde –madan/-meden < -madın < -medin zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci Cilt*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 151-159.

ķapi *dögölende* baķıllar ki bi tene adam geldi (X-16).

zino gelinin kargış *tökende* (IV-152).

3. CÜMLE BİLGİSİ (Söz Dizimi, Sentaks)

3.1. Sözcük Öbekleri (Kelime Grupları)

Tek sözcükle anlatılamayan nesne, durum veya hareketlerin birden çok sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu dil birlikleridir. Sözcükler cümle içinde başka sözcüklerle anlam ilişkileri kurarak bu birlikleri oluşturur. Bu birlikler cümle içinde tek bir sözcük gibi görev üstlenir.

3.1.1. Tekrarlar (İkilemeler)

Anlamı güçlendirmek amacıyla aynı sözcüklerin tekrarıyla veya yakın ya da zıt anlamlı sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşan sözlerdir.

Aynı Sözcüklerin Tekrarıyla Oluşanlar

Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşur:

geçmezdisi ele kalırdıh *yana yana* (V-265).

yata yata yan etlerin çürüye (IV-267).

ele çıhdım gidirdim *geze geze* (XI-5).

yavaş yavaş yerli kalmayınca dışarıya kaçdılar taşdılar misal göç étdiler (III-57).

oni otururduh soğannan peynirnen *datli datli güzel güzel* yèrdik (IX-14).

Zıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımıyla Oluşanlar

Anlamca zıt sözcüklerin art arda kullanılmasıyla oluşur:

dediler usda bağırma *ileri geri* (XII-223).

dedi çoğ hoş olir *siyah beyaz* birbirine sarıldığı zâman (II-249).

Eş Veya Yakın Anlamlı Sözcüklerin Kullanımıyla Oluşanlar

sağ selamat gide gele asgere (IV-111).

o ev o *barh* kalırdi bële sular içinde (V-1).

selam vërir *eşe dosta* (XII-251).

güzelligini şeyini emirlerini *namazını niyazını insanoğlı kendisinnen bu* (VI-189).

İlaveli Tekrarlar

Aynı sözcük ikinci kez söylenirken sözcüğün başındaki ünsüzün yerini –m sesi alır:

men *taréh maréh* bilmenem ki (V-58).

tarlalarda marlalarda içerdik (VIII-34).

3.1.2. Bağlama Öbeği

İki ismin ile edatıyla birbirine bağlanmasıyla oluşur. Ancak ilçe ağzında ile edatı –nan biçiminde kullanılır:

çatmanan şe gam (V-226).

samannan buğda (IV-227).

yorğannan o yastuği (I-44).

3.1.3. İsim Tamlaması

Örnekleri şunlardır: *zamanın birinde* (VII-77), *saniye ananın barmağı* (X-36), *degirmanın başında* (VII-89), *usdanın birisi* (XII-96), *tayanın dibinde* (X-106), *buranın domadezi* (III-126), *binanın etrafını* (II-497), *bağkale korusu* (V-51), *ot dağında* (I-43), *h. dayının erigini* (XII-160), *baş ağrısı* (III-141).

3.1.4. Sıfat Tamlaması

Örnekleri şunlardır: *sari çiçekli otlar* (VIII-7), *bi şirin yuva* (VIII-54), *şimdiki arabalar* (II-150), *haburasi beyaz bastonlar* (VI-45), *başı yeşil sarıhlılar* (X-68), *yeşil erik* (V-55), *uzun tahta* (V-11), *uzun bi ağaç* (V-254), *kısa zaman* (VI-112), *bu gün* (XII-19).

3.1.5. İyelik Öbeği

Örnekleri şunlardır: *menim yanım* (VI-108), *menim karım* (VII-34), *menim başörtüm* (V-276), *onun etrafı* (VII-166), *bizim tehtilimiz* (II-6), *sizin başınız* (VI-341).

3.1.6. Aitlik Öbeği

Şu örneği görülür: *bu taraftakını* (VII-100).

3.1.7. Unvan Öbeği

Örnekleri şunlardır: *şih helil* (III-238), *şih heyder* (XI-11), *reis bey* (XII-216), *mıstaşa çavuş* (II-413), *müştaşa efendi* (XII-190), *şemsi hanım* (XII-76).

3.1.8. Ünlem Öbeği

Örnekleri şunlardır: *demiş hallah hallah* (IX-43), *he vallah* (I-58).

3.1.9. Edat Öbeği

Örnekleri şunlardır:

bi inci gibisin göl kenarında (VIII-55).

düşkünlere yol göstermeg içindir (VI-277).

3.1.10. İsim-fiil Öbeği

Örnekleri şunlardır:

baston almaş isdiyenler geldi benim yanıma (VI-108).

ağız yaslamaş (V-84).

öküz koşmaş bülminem (IX-60).

3.1.11. Sıfat-fiil Öbeği

Örnekleri şunlardır:

o gice dışarıda kalan adam öldi (II-256).

çatmayı süren de (V-232).

3.1.12. Zarf-fiil Öbeği

Bir isim ve zarf-fiil eki almış bir fiilden oluşur:

dayağımı yemeden gêtmezsen (VI-47).

ışık bitmeden (II-456).

gösgünnen çıkarınca (III-231).

bastonlari yapamayınca (VI-152).

burda kazanıp orda yéceyiğ (VI-363).

bina yaparken (XII-44).

3.2. Cümleler

Bir yargı bildiren söz veya söz birliklerine cümle denir. Bir cümle olabilmesi için çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış bir isim gereklidir. İlçe ağzındaki cümle çeşitlerini şöyle belirledik:

3.2.1. Yapılarına Göre Cümleler

3.2.1.1. Basit Cümle

İsim veya fiil türünden tek bir yüklemi olan cümledir:

ayağımızda ayakabi yoh (XI-19).

giderdim dağa sabahnan altida (V-208).

bizim bu rehmetlik dayımın bi karısı varmış (X-89).

çamaşırlar gêtmiş tilkiler deligine (XII-166).

3.2.1.2. Birleşik Cümle

Birden fazla yargı bildiren cümledir. Bir ana cümle, bir de onun anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan yan cümle vardır. Şu başlıklar altında değerlendirilir:

3.2.1.2.1. Şarh Birleşik Cümle

Bir ana cümle ve şart çekimli bir yan cümleden oluşur:

man vèrdinse yiyecegem vèrmedinse yèmiyecegem (II-428).

3.2.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin başka bir cümlenin içinde yer aldığı ve onun bir ögesi olduğu cümledir:

seni buraya kim yolladı dedi (XII-106).

diyir ne diyirsiniz (X-51).

3.2.1.2.3. Ki'li Birleşik Cümle

Ki bağlacıyla birbirine bağlanan cümledir:

dedi ki san bi şe söliyecegem (V-104).

bi tenesi diyerdi ki senin yönün bülirem (VII-157).

bağdım ki tarla sürmeknen olmaz (VIII-42).

3.2.2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

3.2.2.1. Kurallı Cümle

Yüklemi sonda olan cümledir:

hepimiz ona bahardıh (III-8).

işde ele olurdi her aḥşam yıhardıh (V-176).

zurnaci toro gelmedi (III-243).

bi sefer geynenama sebep vurdi (I-63).

ele bi zaman sessiz gëtdik (II-95).

3.2.2.2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümledir:

niye söz sayırsan sen bu sebiye (IV-153).

selamlıyorum kalan saḡlari (XII-287).

kabaḡi hêç sevmez ayran aşında (IV-79).

doldurun ciralari seyyid merdanda (XII-280).

sıḡınmuşam ḡırḡ ḡardaşa (IV-3).

sıhınti vérmez insana (VI-282).

3.2.3. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

3.2.3.1. İsim Cümlesi

Yüklemi isim veya isim öbeği olan cümledir:

bizim kulahsızda şıh helil vardı (III-238).

yani o zaman bêle taḥsi maḥsi otobos falan yoḥdi (III-209).

çoḥ cesurmiş (II-401).

hediyesiz bi sefer mümkün degildi (III-71).

emegim helaldır iki dünyada (IV-107).

ḥarman da ḡeynim helilgilin ordadi (IX-59).

3.2.3.2. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümledir:

birez daha iş irelledi (VI-129).

yolda hemam yapıḥ (II-357).

rus ḥerbinde buralar hepsi boşalmış (III-278).

baḥdım heresi aldı bi tene ağaṣ dögeler (XI-4).

bi gün erkizannan gelirik bizim herifnen barabar (X-66).

hersong gabani gece geçiyor (III-267).

3.2.4. Anlamlarına Göre Cümleler

3.2.4.1. Olumlu Cümle

Yüklemi olumsuzluk eki almamış cümledir:

ḥesdelerdik, yeliklerdik, elimize geçerdiṣe yerdik elimize (V-264).

onnar da ḥesedlik édiller (VI-151).

ilk olarak biz ḥesrünk köyüne gëtdik (II-1).

daha o benim ḥetirime gelir (I-19).

gündüzün yellerdi gece hırsallardi (IX-80).

3.2.4.2. Olumsuz Cümle

Yüklemi olumsuzluk eki almış cümledir:

cehennemnen çıhmaz hesüd (IV-14).

ahlatın yani biz hetirini bilmiyoruz (XII-303).

hêrb hêç durmadi (II-324).

annaminam bu ne biçim cigerdir (IV-171).

delikli daşa gede hiçbi fer fert kalmamış (III-278).

o zaman da ma^ccunu kimse bilmiyor (XII-99).

3.2.4.3. Soru Cümlesi

geldik dayinan barabar dedik şükriü dayi, san nolup? (X-70).

niye burda yemirsen? (III-260).

birden kıziram ona niye bële yapirsan? (VI-275).

habu günün şartlari bizi incidir tamam mi neden incidir? (VI-245).

laşani bilirsan mi? (IV-28).

4. SONUÇ

1. Ahlat ağzında yazı dilindeki ünlülerin (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) yanında yazı dilinde bulunmayan şu sesler yer almaktadır: è, ā, °e, °a, á.

è sesi: Kapalı e sesidir. e ile i arası bir sestir. Anadolu’da birçok ağızda olduğu gibi Ahlat’ta da sıkça kullanılır: *bèle* “böyle” (*anam bèle sermiş* II-217), *hès* “hiç” (*hès gece gètmesiz* II-226), *gèt* “git”.

°e sesi: Arapça sözcüklerdeki *ayın* “ع” sesinin e ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: : °eynen < Ar. °aynan (°eynen bu şekil bura kalırdi bèle I-86), °eyip < Ar. °ayb (*çoğ °eyipdi yaslamağ* V-84), *beddü°e* < Far. *bad* + Ar. *du°ā* (*beddü°e etmiş gidir* III-232).

°a sesi: Arapça sözcüklerdeki *ayın* “ع” sesinin a ünlüsüyle söylenmesiyle oluşur: *te°arruz* < Ar. *ta°arruz* (*nedir ki te°arruz* II-342).

ā sesi: Arapça sözcüklerdeki uzun ünlülerin aslına uygun telaffuz edilmesiyle oluşur: *ālem* < Ar. °ālem (*bunnar kimin diye el ālem sorsun* IV-213), *ālimler* < Ar. °ālim (*mesele ālimler gidir* VI-299), *āmir* < Ar. āmir (*başınıza āmir olsa* VI-341), *tākip* < Ar. *ta°kīb* (*tākip ederse* VI-342).

á sesi: Diğer Doğu Grubu Ağızlarında olduğu gibi ilçe ağzında da görülen a ile e arası bir orta damak ünlüsüdür. Hem Türkçe hem de alıntı bazı sözcüklerde görülür. a > e değişikliğinin bir ara merhalesidir : *işdá* ‘işte’ (I-65, III-60), *gáyın* ‘kayınbirader’ (VI-56, IX-2), *gáynana* ‘kaynana, kayınvalide’ (V-270), *gáynata* ‘kaynata, kayınpeder’ (I-9), *áyağ* ‘ayak’ (V-144), *hát* ‘hat’ (XII-313), *dárb* ‘darp, vurma’ (II-411), *hárab* ‘harp, savaş’ (II-99, II-251, III-276), *sáray* ‘saray’ (VII-5), *záman* ‘zaman’ (II-356).

2. Ahlat ağzında yazı dilindeki ünsüzlerin(b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z) yanında yazı dilinde bulunmayan şu sesler yer almaktadır: ħ, ħ, k, ğ.

h sesi(□): Sızıcı ve ötümlü gırtlak ünsüzüdür. Genelde Arapçadan alıntı sözcüklerde görülür: *helva* < Ar. *ḥalvā* (*ḥelvasi ḳozi birine* IV-289), *heram* < Ar. *ḥarām* (*it ağzınan deniz heram olmaz* IV-289).

h sesi(□): Hırıltılı, sızıcı ve ötümsüz bir arka damak ünsüzüdür. Genelde alıntı sözcüklerde görülmekle birlikte Türkçe sözcüklerde de sıkça görülür: *çoḥdur* “çoktur” (*mizahi yönü çoḥdur* IV-290), *yoḥ* “yok” (*bu paranın yoḥ zamanında* IV-295), *ev barḥ* “ev bark” (*o ev o barḥ* V-1); *ḥarman* < Far. *ḥirmen* (*erik ḥarman zamani deger* V-57), *ḥocamgile* < Far. *ḥāce* (*ḥocamgile gétđim* V-101).

ḳ sesi(□): Ötümsüz ve süreksiz bir art damak ünsüzüdür. Alıntı ve Türkçe kelimelerde görülür: *ḳavalallardi* “kovalarlardı” (*birbirlerini ḳavalallardi* V-142), *ḳoyallardi* “koyarlardı” (*daş ḳoyallardi* V-140), *ḳar* “kar” (*kırşa da ḳar* V-151); *akrabadi* “akrabaydı” < Ar. *akribā* (VI-14), *ḳomutan* “komutan” (*bölük ḳomutanıma bi baston yapđım* VI-43), *feḳet* “fakat” < Ar. *faḳat* (*feḳet tek gözi çalışmır* VI-90).

ğ sesi(□): Çok yaygın kullanılan bir art damak g’sidir. Ötümlü ve sızıcı bir sestir. Alıntı ve Türkçe kelimelerde görülür: *gede* “kadar” < Ar. *ḳadar* (*mersine gede gezđim dolandım* VI-97), *duygılar* “duygular” (*çeşitli duygılar var* VI-201), *ğardaşlari* “kardeşleri” (*ḳuyiya atđılar ğardaşlari* VI-374), *gezzeb* “gazap” < Ar. *ğazab* (*gezzebe gelir diyir ki* VII-1), *ğahđi* “kalktı” (*ölmedi ğahđi* VII-28).

3. *Ayın*’lı (ع) ünlülerin kullanımı Urfa ve Diyarbakır ağızlarında olduğu gibi oldukça yaygındır: *eynen* < Ar. *eynen* (*eynen bu şekil bura ḳalırdı beḷe* I-86), *eyip* < Ar. *ayb* (*çoḥ eyipdi yaslamaḥ* V-84), *müse^cde* < Ar. *musa^cāde* (*ona dedim tekrar bi müse^cde et* VI-19), *sene^cet* < Ar. *san^cat* (*o gede severdim sene^ceti* VI-22), *te^cmir* < Ar. *ta^cmir* (*ginen te^cmir etđik yani yapđıḥ* II-73).

4. Teklik birinci ve ikinci şahıs zamirlerinin yönelme hâli çekimi “man, san” şeklindedir: *man* “bana” (*geldi dedi ki yenge karğış tökesen* IX-65), *san* “sana” (*vay dedi torpağ benim başıma olup san nolup* I-104).

5. İnce ünlülü sözcüklerde görülen geçmiş zaman çekiminde çokluk 1. şahıs ekleri “duk, dük, dık, dik” tir: *yendirdik* “indirdik” (*o gün yendirdik* X-21), *gétđik* “gittik” (*ne yapah gétđik daş usdalığına* XII-19), *örtđük* “örttük”(*ağaşnan örtđük* II-72).

6. Kalın ünlülü sözcüklerde görülen geçmiş zaman çekiminde çokluk 1. şahıs ekleri “dıḥ, diḥ” dir: *çıḥdıḥ* “çıktık” (*velḥasıl köye geḳ çıḥdıḥ* II-13), *toplardıḥ* “toplardık” (*günde bi defa yemeg toplardıḥ* II-24).

7. İnce ünlülü sözcüklerde ek-fiilin görülen geçmiş zaman çekiminde çokluk 1. şahıs ekleri sızıcılaşmaz: *tirendedik* “trendeydik” (*tirendedik, tiren dedi o zaman* II-75).

8. İstek kipinin çokluk birinci kişi çekimlerinde kip ve şahıs ekleri ince ünlülü eylem köklerine “-ek”; kalın ünlülü eylem köklerine “-aḥ” şeklinde gelir: *yapaḥ* “yapalım” (*ne yapaḥ* XII-19), *güleḥek* “güreşelim” (*onnara söle gelsinler güleḥek* VI-29).

9. Öğrenilen geçmiş zaman çokluk birinci şahıs çekiminde kip ve şahıs ekleri ince ünlülü fiillerde genellikle “-mişik” şeklinde kullanılır: *vermişik* “vermişiz” (*Rebbime amanat vermişik* X-64), *çekmişik* “çekmişiz” (*ne çekmişik* I-89), *ekmişik* “ekmişiz” (*orayı ekmişik* I-91).

10. Şimdiki zamanın çokluk birinci şahıs çekiminde kip ve şahıs ekleri bütün ince ünlülü eylemlere “-irik” şeklinde getirilir: *dinlirik* “dinliyoruz” (*otirmişam oni dinlirik* I-66), *sölririk gülirik* “söylüyoruz gülüyoruz” (*biz özümüze sölririk gülirik* I-69).

11. Azerî Türkçesi ve pek çok Anadolu ağzında da görülen göçüşme (metatez) olayına sıkça rastlanır: *torpağ* < toprak (*torpağ benim başıma* I-104), *melmeket* < memleket (*çünkile melmekette yoḥdi* II-55), *zürgar* < rüzgar (*zürgar istediğimiz terefe gelmezdi* II-58), *arvat* < avrat (*arvat vuran mi olupsan* I-78), *örget-* < öğret- (*meni örgetdiler* I-31).

12. Geniş zaman olumsuzluk eki birinci teklik şahısta Azerî Türkçesinde de olduğu gibi “-(ma)n-am/ -(me)n-em” şeklindedir: *bilmenem* “bilmem” (*men yıl mıl bilmenem* V-60), *vermenem* “vermem” (*men daha vermenem* I-37).

13. Geniş zaman eki Azerî Türkçesinde olduğu gibi “-ip, -up” tur: *nolup* “nolmuş” (*diyellerdi nolup* I-86), *vurup* “vurmuş” (*ne ineg vurup ne de murup* I-88), *gelipsen* “gelmişsin” (*özün tek niye gelipsen* I-115,116), *bağlayıplar* “bağlamışlar” (*gelip bağlayıplar* I-46).

14. Emir kipi tekil ikinci şahıs eki “-gınan, gınan” şeklindedir: *saḥlagınan* “sakla” (*ömer bizi saḥlagınan meni vurillar* II-117), *gorḥmagınan* “korkma” (*diyir sen hêş gorḥmagınan* VIII-81).

15. Diğer pek çok ağızda da görülen ünsüz ikizleşmesi hem Türkçe hem de Arapça kelimelerde sıkça görülür: *deḳḳe* < Ar. *daḳiḳa* (*bi beş deḳḳe oturdum* I-103), *saḳḳal* < sakal, *yeddi sekkiz* < yedi sekiz (*yeddi sekkiz kişi* III-200), *ottuz* < otuz

(*ottuz part gırh part III-197*), *baqqala* < Ar. *bāqilā* “bakla” (*geldim baqqala ağacının içine bağdım I-100*), *çaqqala* < *çağala* (*çaqqala diyerik V-55*), *teppe* “tepe” (*meni teppeye gede geçirtti I-112*), *sakqız* < *sakız* (*anasına sakqız tutup gelenim IV-88*).

16. İki sözcükte rastladığımız ve de Kıpçakçanın etkisi kabul edebileceğimiz ek büzülmesi görülür: *buzagı* < *bızav* (*bızavlar böyüye olalar tosun IV-208*), *kaşağı* < *keşav*.

17. Türkçe aslı uzun ünlüler varlığını sürdürmemektedir. Bununla birlikte Arapça uzun ünlüler de kısalarak normalleşmiştir: *amanat* < Ar. *emânet* (*rebbime amanat vermişik X-64*), *idara* < Ar. *idāre* (*idara lambasi yandırırđı I-23*), *heram* < Ar. *harām* (*vay heram yesen I-24*).

18. Geniş zaman eki –r çoğul 3. şahıs çekiminde gerileyici benzeşmeyle – l sesine dönüşür: *gelillerdi* “gelirlerdi” (*gelillerdi peşime I-123*), *getirillerdi* “getirirlerdi” (*getirillerdi öküz arabasını I-66*), *geliller* “gelirler” (*bunnar nerden geliller II-84*), *yapallarmış* “yaparlarmış” (*neqliyeyi eşşeknen yapallarmış II-149*).

19. Sözcük başındaki bazı ötümsüz (sert) ünsüzler Azerî Türkçesindeki gibi varlığını korumuştur: *töşek* “döşek” (*bi töşek onun üstünde yatar I-54*), *tökerdik* “dökerdik” (*karğış tökerdik I-128*), *kölgelik* “gölgelik” (*ondan kölgelik yapallardi II-67*).

20. Belirtme hâl eki hep –i şeklinde gelir: *buğday-i* “buğdayı” (*dedim vala vermiyeceksen buğdayi I-33*), *uşaqları+n+i* “çocuklarını” (*II-203*), *üzümüz+i* “yüzümüzü gözümüzü” (*üzümüzi gözümüzizi öpdiler II-205*).

21. Görülen geçmiş zaman tekil üçüncü şahıs eki hep –di şeklindedir: *yohdi* “yoktu” (*bi şey yohdi I-40*), *olurdi* “olurdu” (*ële gözel olurdi I-55*), *qaldı* “kaldı” (*hambu qaldı ayağımda I-126*).

22. Ünsüz uyumu: Azerî Türkçesi ve diğer bölge ağızlarında olduğu gibi ötümsüz (sert) ünsüzlerle biten sözcük kök ve gövdelerine eklerin genellikle ötümlü ünsüzlü (yumuşak) şekilleri getirilir: *etdim* “ettim” (*artıh yarma etdim I-38*), *gêtdik* “gittik” (*bereber gêtdik II-2*), *çökdi* “çöktü” (*işde karaniş çökdi II-14*), *tutdi* “tuttu” (*geldi tutdi II-15*).

23. Ahlat Türklerin Anadolu’ya bir geçiş bölgesi olduğundan buraya yerleşen Türkler diğer topluluklarla hep etkileşim içinde olmuştur ve bu durum o dillerden pek çok sözcüğün alınmasına yol açmıştır. Bu durumla ilgili tespitler açıklamalı sözlük bölümünde gösterilmiştir.

METİNLER

-I-

ADI: Remziye

SOYADI: Gül

Yaşı: 75

Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 17.07.2011

Derleme Yeri: Saka Köyü

Konular: Anılar, günlük hayat

1. SORU: Nasıl evlendiniz?

2. SORU: Bir gününüz nasıl geçerdi?

3. SORU: Çocuklara kızınca ne söylediniz?

1. **CEVAP:** sileman başda buraya bekçimiş, kuruççi. atnan gider, candarmalardan giderdi. kır bekçisidi. candarmalar atlı, o yayan ele gider gelirdi barabar. ğarmuc çayını bele çemirlenirdi geçirdi. gelmiş bi gün boş orda aħşama ğede baldızımğilin ğapısında süpürge bağılır. benim anam da oraya gelir. diyir ki vıla silo ne güzel
- 5 süpürge bağılırsan bi tene de man bağla man vır. diyir ki saadet teyze ğızın vır man. anam hıç utanmırsan ğızımı vırem san. inad ıdır anam gelir. onun üstine iki üş gün ğalıır meħme seid hoca gelir. baldızımğile gelir diyir ki baldızım diyir ki vala ele ğözel ğızdır, ğıt isde. silemanın ğözi düşüp ğözi tókiledi. baħdım ğeynatam gelir, ğeynatam gelir annemnen isdir. annem yoħ vırmemem, bilmem nıtmenem. işte
- 10 allahın ğederi. iki kere ğıtdiler ğeldiler salih emminen barabar. meni vırdiler. un gün un beş gün diyende düğünümü yapıllar. gece kır yoħdi. ele savuħ bi fıstan, bi çıt çorap, bi çıt de ayağabi. ğetirdiler yalannan toy yapıır, toy ediller. rehmetli şıħ emer toy begi, bu ismailo da çalğı çalıır. defçi ismailo var ya sizin sevimin babası, o da def çalıır. ğeliller ğelin peşine. meni mindirdiler ata. atnan ğıtmişem. ama ğarmuc çayını
- 15 geçirdiler. nece orda birden yınırem, düşırem. bi de şıħ emer vay dedi ğelin düşdi aşığı. el atdı meni ğolumnan tutdı. te ğarabaşehirin içine ğede ğıtdik. daha o benim ğetirime gelir. ğarabalıħ, silėman çıħıp dama alma atacaħ başıma. şükır alma da atamadi. almalari bele dırde bölellerdi, ğelinin başına atallardı. dırde bölüne yani ğelinin başında dağıla. dediler vala silo atamadi. vay ğeram yėsen.
- 20 idara lambası yandırırđı. hambele idara lambası. vardı mı. tavlalarda, kışelerde, tarmalarda yatardı. inekler moruldardı, ğeşe eşekler angırırđı. ne bilem başımıza ğelenler, olaylar çoħ. ğerli olmiya. şimdikiler gün ğörir, şimdikiler murad ıdır. ne bilem, he vallah.
2. **CEVAP:** ğünümüz ğeş ğoş ğeçmedi. taķa taħ, şaķa şaħ. hep yoħsulluħ, yoħ,
- 25 ahızarlıħ, işde ne bilem. ahızarlıħ çoħdi. ğündüz ğomşılardan süd ğetirirdim, çürüdüşdüm, cacıħ yapırdım. işde ele, başğa bi şey yoħ. silėman da naħırçıdı buraya. dediler naħırçısan buğdan kimseye vırmıyesen. ğeci ğesen de diyir silėman ille buğdayı vıreceksen man. meni örğetdiler dediler olmiya olmiya buğdayı vıresen, sen yazıħsan, yarma et, döĝme et, dediler iki sene ye. men de buna dedim vala
- 30 vırmıyeceksen buğdayı ğeci ğesene, ğardaşan. dedi vırecegem birez buğdayı abėme, birez de man ğalacaħ. men de dedim vırmıyeceksen ğerslendim. vırdinse men ğidirem babama aha hama ğıtdım, yoħ he, yoħ yoħ oni söylememle bela mela oħumazdı hıç vırmemem dedi başın ye mı ğala mı, vala men daha vırmemem lazım

degil ne halin varsa gör. artıh yarma êtdim döğme êtdim koydum küpelere iki sene
35 özüme bol bol yêdim.

bi şey yoħdi. bi ğat yataħ. yorĝan da çingır, yunlar görünir, yunlara yamalıħ vuriram
gidirem bi dehi. oni ğeynim yazın bi yastuħnan barabar ömer emigilin koyuni çoħ
vardi ot daĝına aparıllardı. gelmişler heci hesen gelesen ot daĝında koyuni ğırħasan.
koyun yüz tene üç yüz tene mi ğeynenam o yorĝannan o yastuĝı sardırır vêrir. heci
40 hesen alır gidir ot daĝına. iki gün üş gün aradan ğeşdi, dediler heci hesenin ellerini
irannan gelip bağlayıplar yataħ mataħlari heppi alıplar gidipler aparıplar. atıllar
dereye, elleri baĝlı. iki üş kişiler, yorĝan morĝanlari öteberileri alıllar gidiller. o
zamankiler şimdikiler kimi midi. o yana bu yana ara ara kaş günnen sora menem kaş
gün ğalıllar derenin içinde êle aç elleri baĝlı. êle bi tenesi çabalır ellerini açır, ğaçıllar
45 geliller baħıllar ne ğörelér heş bi şe yoħ. koyun orda heş bi şe yoħ, ğalmayıp. o yana
bu yana vala neyse şikêť êdiller. irannan ta ordan koyun geri gelir.

êle çingır, benim çehiz yorĝanımdı. oni komazlardı üstüme atam, êle damcı gelirdi.
bi çingır yorĝan, êle bu minder ğede bi töşek onun üstünde yatar onun üstünde
ĝaħardıħ. yarma uninan ekmeg yapardım, êle ğözel olurdi. tendir êderdim, êle bi
50 teştınen fetir yapardım uşaħlarım oni yellardi. kepekli ekmeg, he vallah kure^cen. yoħ
ahızarlıħ bi şe yoħ. hama gine de ğünim hoşdi. enişden meni severdi. he vallah
diyerdi arvat sen ğarşıda ğêt men de senin peşin sora gelem, men senin boyan baħam
o man yeter, he vallah. baħ o ölip gidip allah rehmet êtsin, heç demezdi man ya uzun
giydin ya kısa giydin, heç karışmazdi man. diyerdi arvat men senin boyan baħdıħça
55 aħkılıım başımnan gidir.

hama iki sefer ğeynenam man ğabar vêrdi, bi sefer ğeynenama sebep vurdi meni. bi
sefer de şıħ ^cemer gelip bize oturmaĝa. gece şıħ ^cemer gelip oturmaĝa, işde onun bi
hêketi vardi. eyo ğabaħlar geldi mi menem nêtdi mi. otirmışam oni dinlirik, o hêketi
dinlirik. övlen oĝlani da tavlada tarmada yatırtmışam. nerdivannan çıħardıħ
60 davarların içinde yatardıħ. bu oĝlan aĝlamış, heberim yoħ aĝlamış. hama ğeynenam
diyir ğaħ ğêt şimdi silo seni öldürür, vurar seni. şıħ ^cemer söyir biz özümüze söyirik
ĝülirik. özümü vurdum yuħuluĝa. duvarlar da heppi çatlayıp. oni ordan alacaĝam.
girdim içeriye baħdım oĝlan içini çekir. yani oĝlanın aħkılı kesirdi bunnar kimi. hı hı
êdir bêle içini çekir. vay dedim anan öle sen aĝlayıpsan he dememnen bêle sille geldi
65 kâfam degdi duvara. êtdim nerdivanlari yênem ğeynetam evde ğabari olur. men
tarmadan yênip kapıyı açana ğede baħdım ğeynenamla ğeynatam kapının öĝünde.

- geynetamnan da yaşmaḥlıdım. vay dedim meni öldirdi. silo dedi sen remzoyi vurdun mi, erkek olup remzoyi vurdun mi baston elinde gelip ële nêce vurdisa baston ortadan kırıldı. hınzır münafıḥ dedi arvadın vurırsan he arvat vuran mi olupsan
- 70 benim yanımda. vala neyse meni aldı getdi odaya. dedi bu gece senin yanan gelmiyecek, sen o uşaḡa baḥacaḡsan, aḡlasın patlasın.
- geynetam çoḡ meni severdi, meni sevginen de almışdı. vala neyse aldı gêtđi meni iki üş se^cet. geynenam dedi herif allah aşkına oḡlan şimdi patlar. kıomanam dedi. silo vura. geynenam gêtđi oḡlani aldı geldi. gece kıomadi onun yanında yatam. gözüm
- 75 şişdi hambu ğede oldi. hêç gözüm görmir. bu gözüm kıapkıra oldi gözüm kıapandi kıaldı. üzümü çekerdim habele çekerdim ^ceynen bu şekil bura kıalırdı bële. diyellerdi nōlup diyerdim gêtđim inek sağmaya inek kıuyruḡuni vurdi onnan bële oldi. diyellerdi vala silo seni vurup odur gözlerin bële olup kıara olup ne inek vurup ne de murup. bu göz bële sağaldi, düzeldi. ne çekmişik, ne çekmişik...
- 80 bi gün de özi esgerdi. meni yolardi yamlara. yamlari ekmişik. kıara ömer diyerdik orayı ekmişik. geynenam zebze ekerdi. o ölen oḡlum kıucaḡımda aparırđıḡ. geynenam kıincil yapardi uşaḡı üğürürdi men de orda zebzeyi suvarırdım, su getirirdim, arḡ ederdim. bi gün de geynenam oḡlan yatir ekrem yatir sen gêt yamlara suvar al ğe. ğaḡdım gêtđim. o zaman yol mol vardi mi şimdi yol oldi. ğaḡmışam gêtmişem oraya.
- 85 bi gün özine dedim. ğaḡdım gêtđim su suvarmaḡa de kıara ömerin o teppeye çıḡmışam, su bağlamışam baş aşıḡı su aḡa ğele, su baş aşıḡı aḡa ğele suvaram. baḡdım bi adam mızraḡ kimi benim peşime tüşüp men ğelirem o ğelir men ğelirem o ğelir. arḡın içindeyem, bële baḡıram arḡamda bële baḡıram ğine arḡamda. ële ğorḡıram. ğeldim baḡkıala aḡacının içine baḡdım o da mennen barabar, hama kıüregi
- 90 bıraḡdım hadi baḡam cemileğile. hardasan yamli behrigil hama ğaşığım gêtđim. işde gêtđim oraya ḡesen ustanın arvadi cemileğile. işde birez oturdum, bi beş dekķe oturdum. arvat salatalıḡ soydi aldı ğeldi ğarşıma. vay dedi torpaḡ benim başıma olup san nōlup. dedim hêç abla, dedi vallah sende bi şe var sen söylemırsen ële rengin olup apaḡ san nōlup. dedim cemile abla nōla gêtđim su bağladım ğetirdim fasulyeleri
- 95 suvaram mızraḡ kimi bi adam ële uzun işde o düşdi benim peşime men ğeldim o ğeldi men ğeldim o ğeldi. ğeldim baḡkıala arḡlarının içine baḡdım o da mennen ğelir, ële kıüregi bıraḡdım bële tıḡ nefes ğaşımışam ğelmişem size. vay dedi torpaḡ başıma oldi dedi, dehe ğetmeyeceksen. dehe ğetmedim. dedim men ḡarabaşehire nêce

gidecegem, ne kim ne kimse, kim var öldireler de hêç kimsenin heberi olmaz. du
100 bekle seni geçirdem gêt. meni o teppeye ğede geçirtti. dehe ğorğmadım gêtđim.

özi esgerden geldi. bi zaman aradan geçdi, men bu meseleyi ona andırdım. vay dedi
menim anam seni niye yollayıp sen niye gidipsen. özün tek niye gelipsen
ĥarabaşehirden. anan meni yolladi, men de gelmişem ĥara ömere su suvarmaĝa,
mecbur geldim su suvarmaĝa su suvarmadım gêtđim. dehe tek gêtmezdim.
105 ğeynenamnan barabar gider gelirdik. ikimiz barabar giderdik suvarırdıĥ sora
dönerdik. ĥarabaşehire giderdik he vallah. yani o zaman o olaylar da başıma gelip.

hêş ğün ğörmemişem, hele de ğörminem hele de ğörminem. beke ha şimdi beke iyi
zamanım şimdidir.

ahızar, esbab bulmazdıĥ giyek çorap bulmazdıĥ giyek. gelillerdi peşime anam gelirdi
110 peşime ʿeli gelirdi peşime. öküz arabasına minerdim. ne ayaĝımda çorap olurdi ne de
ayaĝkabi. evvel nalın vardi onnarnan gelirdim ĥonaĥ. ana ayaĝkabi unuttum hambu
ĥaldi ayaĝımda hama geldim derdim. halbuki ĥeram ola varmi di, işde êle.

3. CEVAP: ĥarĝış tökerdik. boynun altan ĥala, ĥer ğörmiyesen, igid ölesen, muradın
ğözünde ĥala. hep bêle hep bunnari diyerdik. işde bêle.

-II-

Adı: İbrahim Hakkı

Soyadı: Kırmızııkaya

Yaşı: 69

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Emekli İmam

Derleme Tarihi: 05.08.2012

Derleme Yeri: Harabeşehir Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

- 1. SORU: Ahlat'ta yer yok muydu, niye oraya giderdiniz?**
- 2. SORU: Eskilerden mesellerden ya da duyduklarınızdan ne anlatabilirsiniz?**
- 3. SORU: Çiftçilikten sonra hep imamlık mı yaptınız?**
- 4. SORU: Nerede dinlenirdiniz, tarlada ya da harmanda?**
- 5. SORU: Okula gitmediniz yani?**
- 6. SORU: Günleriniz nasıl geçerdi gençken?**
- 7. SORU: Ekin işlerini nasıl yapardınız?**
- 8. SORU: Ermenilerle hep böyle mi olmuş harpte?**
- 9. SORU: O zaman Ğarmuç'ta hep Ermeniler mi yaşıyormuş?**
- 10. SORU: Eskiden nasıl geçinirlermiş Ahlat'ta yaşayanlar?**
- 11. SORU: Büyüklerinizin anlattıklarından neler var hatırlınızda?**

benim ilk okumağa g tdiğimi annadacağam. ilk olarak biz  esr nk k y ne g tdik. bi
ar adaşım vardı adi osman, osman  arabula dı. bereber g tdik orda başladı 
o umağa. e tebi orada biz h   k rt e bilminik. oranın e alisi hep k rt e  onişillar.
ben tebi bize  o  ağır gelirdi. işde  eftenin sonini zor  dirik.  eftenin soni oldi mi
5 eve geleceyik, eve gelirik, evde ge irirdik. cumartesi tekrar g tmemiz gerekir,
cuma a g nleri bizim te tilimiz. sabanan ga ırdı  bi kere ordan yol da  o  ordan
geldik a lata, a latdan  esr nk k y ne. elcevaz k yidir. b le gidip gelirik, bu arada
bi g ni de g tdik, yolda  esr nge gidirken b le denizin kıyısınnan gidirik.   nkile
a latla  esr ngin arasi deniz kenarıdır. denizin kenarınnan gidirken men birden
10  aydım, aya larım  aydı g tdim denize. ar adaşım tutdı meni  ı artdı. ama
elimizdeki eşyalar birez yaş oldi. i ersinde yiyecek filan vardı, onlar yaş oldılar.
onnarnan uğraşdı  bilmem n tdik vel asıl k ye ge   ı dı . k ye  ı ana g de  aranı 
  kdi. işde  aranı    kdi. biz camiye g tmege k pekler geldi tutdı bizi, biz de
 ocuğuk, k peklerden de g r iri . caminin yanında yemeg v rdiğimiz bi k pek
15 vardı, geldi o bizi  arşiladi g t rdi caminin yanına g de. geldi g t rdi g tdik
caminin yanına. camida şimdi camiye gireceyik, kimse yo  lamba yanmır, caminin
lambasi yanmır. şimdi biz ceseret edemedik i eriye, orda bi ağlama caminin
 st nnen nasıl ki bi ceneze ola bi  o   adın erkek hep bereber ağliyalara. bi ağlama
sesi  şitdik, g r du  camiye giremedik. ordan g tdik şeye bi eve mısafır oldu  gece,
20 sabanan sonra geldik camiye.

1. CEVAP: o bizim o uma  usuli o zaman k ylerde giderdik camida o urdu .
camida evlerden yemeg getirirdik, g nde bi defa yemeg toplardı  getirirdik
otururdu  o telebeler camida yerdik. g nde işde o getirdiğimiz yemegi yerdik. sabaha
 alan ekmeği y rdik işde  le idara ederdik. işde  le bi idaraydı tebi. k yde yo dı o
25 zaman  oca yo dı, hem de ekseri dışarda o unurdi yani, o uma  le olurdi yani.

2. CEVAP: yo  o ula g tmemişem. o ula dışardan ilko ul ortaokul lise dışardan
aldı   le. o ula g tdiğim yo .

3. CEVAP: gen ken k yde bir iki sene  alışdığım var. ireşberlik  tdiğim var.
tarımda  alışmışlığım. ireşberlik derik.  k z  oşmuşam,  ifte yapmışam. daha
30  ocu dan da zaten  oruk diyerdik  oruga binmişem ab mlerle bereber. onnar kotani
tutardı men  oruga minerdim. oni da yapmışam. daha  o  k   ğ m. altı yedi
yaşlarındayken  oruga minmişem.  oruk yani d rt  k z ya ut altı  k zle bi kotan
 ekellerdi. biz  k z n boynuna binerdik.

35 **4. CEVAP:** ekin ekerdik işde oni şöhum êderdik baharın. ondan sonra tekrar ikileme
derlerdi, tekrar sürerdik. bi de h̄arolnan. bi adam h̄aroli dutardi, bèle çift diyardik
çifte iki tene tahta çaḫılırdi h̄arol olurdi. he iki terefe iki tene tahta çaḫılırdi. bi adam
bèle bi şal diyardik bèle bi bez taḫardi boynına bi ucuni k̄oluna saralardi. ortasını
bèle doldururdi buḡday. bi adam taḫtanın arasına atardi öbür adam da dutardi o maci
giderdi. bèle ekellerdi. ertesi sene biçellerdi. kış gelirdi üzerine kış geçerdi, baharın
40 tekrar torpaḡın altınnan çıḫardi, gögerirdi oraḫnan biçerdik. baḡ yapardıḫ baḡlardıḫ.
onnan sora yığar ona patoz derdik. otuz baḡi bi yere yığardıḫ, öküz arabasına yükler
oni getirirdik h̄armanatökerdik. h̄armanda oni atardıḫ üzerinde heyvan dolandırırđıḫ.
buna iki şey vardi. bi çatma vardi. bèle heyvanlari birbirine baḡlardıḫ onnarın
ayaḫlarınan. bi de ğam vardi. ğam diye bi tahta taḫtanın altına demir veyaḫut daş
45 çaḫılmış. oni sürdükçe o ekinleri ezerdi. o vaḫıt patos yoḫdı, olmayınca onnan
yapardıḫ. yabanan da savururduḫ. oni yığardıḫ yabanan savururduḫ. soradan ilk
olarak şey çıḫdı, savurma makinesi. bi adam k̄oli çevirirdi digeri atardi o oni
savururdi. k̄ol gücünen. oni eyüb getirdi. rehmetlik êle de çoḫ da güvenirdi ona.
getdiği şeye çoḫ güvenirdi êle k̄ollari ğaḫardi. ğaḫardi çünkile melmekette yoḫdı. ilk
50 olarak o getmişdi. getirirdi bizim h̄armanlara vurardi işde. kaş tenekede bi teneke
vêrirdik ona buḡday. oni heḫinen getirirdik. yani yabanan savurmaḡ zor olurdi.
neden, zürgar istedigimiz terefe gelmezdi. bi baḫardın bèle geldi bi de baḫdın êle
gêtdi. yön deḡişirdi valḫasıl zor olurdi. zürgar olmazdi durardi. oni ise zürgar
deḡişse de ona göre yönüni deḡişebilirdin. onun perleri hem elegi vardi bèle elerdi
55 buḡdayi hem de savururdi giderdi. işde onnan uğraşırđıḫ.

5. CEVAP: eger tarlada bi puta olsadi puta yani çalidan çali olsadi öteberisini
bıraḫırdi onun dibine, olmasadi birez ekin biçer yığardi onun k̄ölgesine bıraḫırdi.
koluk moluk yoḫdı. ot biçende şey yapallardi. getirillerdi öküz arabasını, başını
kaldırılırdi onun etrafına bişeyler vurallardi ondan k̄ölgelik yapallardi. ot biçerken
60 on on beş gün daḡda k̄alılırdi, oni yapallardi.

6. CEVAP: men ilk olarak bizim eski meḫelle olan h̄arabaşehirde imamlıḫ yaptım.
yirmi beş sene imamlıḫ yaptım. onnan sora emekli oldum. orda başladım orda emekli
oldum. orda gêtđigimde cami esgidi, camiye sökdük bi te^cmir êtdik ginen ağaşnan
örtđük. o devam êtdi onnar ginen çökdi. beton êtdik ginen te^cmir êtdik yani yapıdıḫ
65 sora men emekli oldum.

7. **CEVAP:** ğeynatam annadırdı. dedi biz teskere almişdığ gelirdik üş tene ağlatlı. tirendedik, tiren dedi o zaman  erebler ğeşmişti ingiliz eline. şimdi ğettin biri ingilizindir biri de bizimdir diyir demirin, ortağlaşa tiren kullanolir. ortada tiren gidir biz mindik k apartımana. bi keşişnen bi de bunun k arşısında iş isi bu da geldi bizim

70 k ampartımana olduğ yani beş kişi, üş tene ağlatlı iki de onnar beş kişi. k ampartımanda devam  edirik gelirik, dedi keşiş ğenşdi yirmi yaşlarında filan yeni t vlenmişdi. ama ona iş ilik eden adam onun yanına onun ğızmetine v rdikleri adam birez yaşlıdı ğırğ elli yaşlarında, o birez t rk e bilirdi.onnan annaşabilirdik.o işde bi şeyler sorirdi biz de cevap v rirdik. o da a tarirdi keşişe, keşiş ona bi şeler sorir ona

75 b le diyir ki bunnar nerden geliller sor ba am nerden geliller. dedik biz asgerdik asgerliğimiz bitdi teskere aldığ melmeketimize gidirik. dedi bu keşişe s ylediği kimi keşiş ayağa ğa dı o da ayağa ğa dı dedik niye ayağa ğa dı, dedi ki bi vetan vezifesi yapan adam velidir, bi veli sayılır. he o bizi bi veli olarak ğ rdiği    n ayağa ğa dı, men de onnan barabar ğa dım. dedi ki onnan sora keşiş bize h ş kise aşdırmadı. ne

80 zaman durahlığ olsa istasyona uğrasa g nderir adamını  teberi aldirir getirir barabar yirik. biz b le devam  edik gelirik mege ermeni, ermenimiş keşiş. dedi sizin melmekette ermeni var mı, men var dedim.  le ar adaşım bıra madı men tamam edem b le ellerini kelep elemiş ğenefede uzanmış ar a  sti. dedi ğa dı doğrlandı diyir dedi kesdik. sora ginen ellerini dara ladı uzandı. diyir tebi biz de bozulduğ,

85 keşiş de bozuldi.  le bi zaman sessiz ğ tdik. onnan sora keşiş sessizliği bozdi dedi sor ba am niye kesmişler. diyir niye kesdiz siz ermenileri, diyir dedim ne zamannan beridir ermenilernen bereberik bilminem ermenilernen bereber yaşarığ. ğ k matımız ne e bize ğ k matlığ  derdi onnara da ğ k matlığ  derdi. ve bizimnen urusun ğ rbi oldi. ğ rb    n bizden ne e esger aldısa ermeniden de esger aldı. cepede diyir adam

90 ermeni elindeki ğ k matın silahınan yanındaki m sl man ar adaşını vurmuş ar adan ve elindeki silahınan ğeşmiş rusun terefine. buni ilk ğ ni tesbit  tmışler.  o  adam vurulduği    n buni m fettişler tesbit  tmışler ar adan vurulduğuni. bi k ontrol  tmışler h ş ermeni ğalmamış ğe mişler hep rusun terefine. onun  zerine ermeniye vurdılar. diyir ki men buni s ledim keşiş dedi heybemi getir bi kitab heybede kitabı

95 var dedi heybemi getir. heybeyi getirdi, heybenin i ersinnen kitabların i ersinnen bi ifa  kitab  ı ardı ve aradı yerini buldi. diyir dedi ki b le olmişler d rt kitaba ğ re bunnarın k tli ğelaldır diye ru sat v rmış. zeten ermeninin vurmağını da tebi o ğediseden sora ermeniye vurmağ    n padişahdan ferman  stediler padişah v rmedi.

sultan vehdedinmiş o zaman üş tene paşa girmiş bunun dayiresine mekâmına girmiş
100 dabanca zorinan yazdıhlari fermani padişaha imzalatmışlar. imzalatdıhdan sora bu
fermani yayınladıhlari kimi millet vurdi yani, kürt vurdi. ermeniye esger vurmadi
pek. he  eşiretler yapdi hep. ermeniye o vaht bunnar vurdilar, buni  oh şedi. bizim
bi tene yamda heci behri var, o annatdi dedi iki tene  armu li ermeni geldi diyir
babama dedi  mer bizi sa laginan meni vurillar. diyir babam dedi nece sa liyam
105 yani diyir mecbur  aldi girdi maraga birez oti yı dilar bu ermenileri otun ar asına
bır ıdı. birez ot yı dı  ar ısına. bahardi, bahardi zeten ot az  alıp diyir ot yı dı
 ar ılarına  apının    ne. hemen ba dı  k rtlerin elinde iki tene k rt t fekler elinde
hemen geldiler. dediler siz ermeni sa lamı sınız mı, babam diyir yo . diyir bunnar
gitdiler maraga ot yeni  st  sde yı ılmış, diyir el vurdilar ot yı ıldı ermeniler
110 ar adan  ı dilar. diyir ermenileri aldilar   tdiler  apının    ne babama diyiller ki
soyun. soyun diyiller yani babami vuraca lar sen ermeni sa layıpsan diye babami
vuraca lar  apının    nde. diyir bize bi a lama filan d  di he  imkanımız bi e yo ,
g c m z yetece  bi durum de il yani. babama soyun diyiller ki babami vurdu dan
sora elbiselerini alalar  an olmiya, babamın elbiselerini g t reler. diyir babama
115 soyun soyun diyiller babam arada bi e d   nir diyir dedi hele bi sorun  zlerinnen
men mi sa lamı am yo sa onnar mı gelipler mennen hebersiz giripler oraya. sorillar
ermeniler diyiller onun heberi yo dur biz geldik girdik. diyir onun  zerine babami
bır ı dilar ermenileri aldilar   tdiler vurdilar.

8. CEVAP: he ava  ı mı lar nerde rast geliller vurillar.

120 **9. CEVAP:** he, o zamanlar  armu  ermeni k yimi , birez de  araba ehirde varmı 
ermeniy. a latda ba  a yerde yo mı . bi de u arda madavas ermeni k yimi . a ladın
i ersinde, sadece  araba ehirde varmı  ermeni. ama k yler  o unlu ı da ermenimi .
mesela  armu , se ort, te ort, mezik, tabavank, sizin k y ve tong o zaman  enlik
degilmi , herhalda  le te min edirem, hersong, yani bi a  ifa  k y k rt m sliman
125 varmı . o da  ının varmı  m sliman  asr ng varmı  m sliman, naz k m slimanmı ,
yo mu mu .  ulik varmı , sor m slimanmı , yo urtyemez,  anik, develik bunnar da
 erkez k ylerimi . bunnar hep toplansa ermenilerin bi b y k k yi pur us  ede anca 
olur. nazik m slimanmı , pur us ermenimi ,  ıyartang ermenimi . kers m slimanmı 
herhalda. yani m slimanlar  oh azmı  k ylerde ama merkez m slimanmı .

130 **10. CEVAP:** esgiden iki  e  zerinemi  a ladın idarası. bi tarım, biz re berlik derik
 k z  o arlarmı  bi de  eyvan i ledillermi . i  ek, e  eknen kervan yani ne liyeiyi

eşşeknen yapallarmış. mesela bi yerden bi yere şimdiki arabaların vezifesini eşşeknen yapallarmış. burdan sêrt, uvan bêle ağıri bêle dolana gele erzurum filan işde bu aralari eşşeknen gider gelillermiş, bi yerden bi yere neklini yapallarmış yani
135 yiyecegi şeyi hep eşşeknen götürüllermiş getirillermiş. o zaman eşşekmiş bêle şeylerde nekliye işinde eşşekmiş he.

11. CEVAP: geynetam sölirdi. dedi biz diyarbakırın köyindedik. muhacır oldu
burdan gëtdik diyir orada kıtlıh oldi. yani yiyecek bulunmir, ekmeg bulunmir kıtlıh
oldi. diyir babam evde değıl anam dedi sen yani üş gardaşmışlar biri küçükmiş, dedi
140 sen iskenderi al gëtginen işde bi mıntıkanın ismini diyirdi orya gëtginen orda dilenin
yeyin hêç olmasa biz ölürükse ocağımız sönmez siz bizim ocağımzi tüttürürsüz. diyir
üş tene de bize ifah ekmeg yapmış bêle üç ekmeg ikisi ot sora biri un diyir. üş tene de
bize yolluh yapmış üş tene. üç ekmeg bêle diyir buni vërdi bize bi de un gurus mi ne
para vërdi dedi buni da kervan gidir kervanın peşine tahılın tahılın kervanın peşine o
145 parayi da vërirsiz minersiz şeyi geçersiz kayığa minersiz suyi geçersiz. su varmış
suyi geçersiz o suyi geçdikden sora orada dilenirsiz yersiz ölmezsiz. biz ölürsek
bizim ocağımız sönmez. diyir ‘eynisini yapıdih parayi vërdik kayığa mindik suyi
gëşdik. diyir gëtdik ayrıldık kervannan gëtdik bi kadın bi tarla soğan ekmiş. tahıldih
kadının yanında kaldih. orda soğan cili yirik sadece. diyir kadın dedi yavrum siz
150 öleceksiz burada bi şe yoğdur burada da kıtlıh var. bu gösterdi dağın başında bi köyi
gösterdi bah o köyi görirsen mi dedi o köye gidersiz ordan bi kere dağ köylerinde
kıtlıh yoğdur ekmeg var gidin dağ köylerine. vala biz evleden sora ikindiye doğridi
başladıh o köye doğru köy görünir çoğ uzak degil ama gidebül mirem. tekğet kalmadi.
he ajlıhdan zayıflamışih. aj kala kala zayıflamışih zeten tekğet de yoğ. aj zeten kaç
155 gündür evde çılmışih, üş tene bêle ekmeg şe adama kaç gün aradan geçmiş allah
bilir. diyir devam ëtdik yola gët gët gët diyir iskender gidebilmir. iskender onun
küçügi diyir nihayet oturdi dedi men gelemim sen gët. diyir dedim men gëtmenem.
men ağladım o ağladi men ağladım o ağladi. diyir dedim sen gëtmezsen men de
gëtmenem men ağladım o ağladi. diyir o gağdi nihayet gağdi eyağa yavaş yavaş
160 ağışama doğru yani gün gağana doğru biz girdik köye. girdik köye yanımızda da bi
torba var dilenmek için bi torbamız var. işde diyir gidirik hama bi biz degilik yani.
kapi arvat çıhir bêle bi kert bu gëde bi ekmeg atir bizim torbaya biz geçirik bi tene
daha gelir. diyir dilenenin hëddi hesabı yoğ. diyir velhasıl köyi dolandıh karannih
çökene gëde dolandıh torbanın dibine bêle bu gëde ekmeg yığdıh bêle parça parça

165 loğma loğma atmışlar. diyir oturduğ bi evin duvarının dibinde başladığ ekmegi yemege. diyir evin karısı getdi bi kab da ayran birağdi garşımıza başladığ yemege birez yedik geldi ekmegi de aldi ayrani da aldi kaldırdi götürdi, garşımızdan götürdi tebi bişe diyemedik. birez kaldı bi yarım se^cet kaldı gine ayrani ekmegi birağdi garşımıza. he üç defa bele kaldırdi garşımızdan. son garşımıza getirdigi zaman dedi

170 yavrum diyir dedi men özüm için götürmedim ekmeginzi, men buldüm siz çoğdan yemek yemeyipsiz men korğdum size toğuna. he onnan sora diyir devam etdik o köyden o köye o köyden o köye diyir bele gelişdik şindi diyir dehe ekmeg toplaminam da. annadir diyir un toplırı. un işde birer avuc atıllar birer avuc birer avuc köyi dolandı. birez un oldi mi bi de bi kabımız var onda bi hamur yaparam

175 çıhağ ormana orda ormanda bi ateş yağaram. hamuri verirem ataşın altına ataşı verirem onun üstine bişer bişer yirik. diyir birden tavlandı, diyir bele köy be köy gidirik. diyir getdik bi yer bi ormannan geçirik o köyden gidirik öbür köye ormannan geçirik. diyir orda çeşme var çeşmenin başında diyir bağdım ahlatlılar. diyir dedim iskender bağ ahlatlılar ordalar, bizi göreller diyeller ismailin uşahları dilenir ge

180 sahlanağ. diyir sahlandı işde bi tenesi dedi vala men ismailin uşahlarını gördüm onnar sahlandılar. gağdılar aradılar bizi buldılar. diyir bizi buldılar üzümüzü gözümüzü öpdiler. diyir şetdiler getdiler yanlarına oturdılar dediler daha ekinler ağardı, dehe kıtlı gağdı gağın gidek. bizi aldılar getirdiler bizi aldılar getirdiler onnan sora biz giderik şeye gündüznen tesbit ederik bu tarlanın arpanın filan yeri ağarıp, gece

185 giderik onnarın başını sümbüllerini kırparı kırparı doldururuğ torbaya getiririk sabanan sererik güneşde kurur. oni el degirmaninan çekeller çeker anam. diyir hep gideller muhacırlı ele yapırı. diyir anam çekeller oni el degirmanında ekmeg yapallar yerik. işi ona tökmişik hele ekinler biçilmir. nerde ağarmış bi yer varsa ele ağarmış orayı koparığ getiririk sererik kurur, kuruduğdan sora diyir şikayet olmuş.

190 karağola şikayet etmişler demiş ki muhacırlar ekin çalılar toplıllar. diyir başçavuş gelmiş diyir köyün ağası da bunnarnan barabar dolanir. buni bu şikayeti ağa yapmamış başçavuş gelmiş onnan barabar dolanir. diyir geldi men de bele getmişem sermişik anam bele sermiş kapının arasına güneş vurir kırıya. diyir dedi aha işde bağ aha bizi şikayet eden adam dedi aha bağ. başçavuş meni çağırdi yanına man bi kırbağ

195 atdi kırbaşının uci tutdi bu dirsegimin gemigini tutdi. diyir men bele yerimde döndüm. diyir şe dedi köyin muhtari adi mustafadi, diyir dedi eşşeg oğli eşşeg dedi başçavuşa dedi senin malın mi çalılar getiriller çalıp getmesinler yemesinler ölsünler

mi. diyir dedi başçavuşı sögdi siktir etdi başçavuş gēşdi gētdi. diyir mendili cebinnen
çihardi gözümün yaşını sildi. diyir dedi senin kimi muhacır ne gēde çocuḡ varsa
200 çağır gelsinler. diyir gētdim köyden topladım muhacır çocuḡlarını. diyir dedi
mıstenin mali mübah hēş gece gētmesiz gündüs mırdarlamazsız gündüs gēt nere
aḡarmışsa orayı biçersiz getirirsiz yersiz. he diyir dedi mıstenin mali mubah. diyir iki
üş gün sora ekin yērişdi. aḡarmaya başlamış ya ekin yērişdi. diyir daha ēle yapminih,
oraḡımızı alırih giderik adama yardım ēderik aḡşama gēde bu adam ekin biçir yardım
205 ēderdik adama biçerdik, aḡşam diyer ipin biraḡ yere. diyir ipimizi biraḡinih yere
arasını doldirir ne gēde götürebüldikse doldurir vērir arḡamıza getiririk. he işde ēle.
onnan sora gētdik yırḡat olduḡ. dedi yırḡatlıḡ olmiş üş tene aḡlatli ēle gençler yani
he. diyir gētdik bi adamın ekinini aldih biçmeye bişdik bişdik bizi ḡandırdi. biz
çocuḡ he. adam diyir bizi ḡandırdi bişdik bişdik bişdik bitmedi. diyir bi terefi de var
210 epeyi bi yer var hēş ekin yoḡdur bēle birer tene o da sünbülleri birer ikişerden. diyir
oni da biçeceksiz, e burda bi şe yoḡ. biçeceksiz ḡabali men size vērmemişem mi
biçeceksiz. ḡabal almişih. diyir bizi ḡandırdi. diyir vala biçirik çoban geldi orya.
çobanla işde bēle ḡonişirih yav burayı da bize bişdirecek. e burada bişe yoḡ. dedi siz
biçin orda bēle bağlama yoḡdur bēle ekini deste olarak toplirih toplirih yığın yığın
215 ēdirik geliller ükliller götüriller. diyir siz biçin orya gēde oranın ekinini toplayın alın
bu terefe men orayı ēle yedirirem hēç biçilmişden belli olmaz. vala diyir biz topladıḡ
ekini oraya gēde bişdik o ekini topladıḡ vala çoban geldi orayı yedirtti işi bitirdik.
diyir bişe yoḡ ama diyir men size ḡabal vērmişem tarlayı biçeceksiz bitireceksiz. vala
diyir çoban işi bitirdi. diyir o adam çoḡ siyahdi ekinini biçdigimiz adam, ḡarısı da
220 beyazdi. diyir dedik senin ḡanımın bu gēde beyaz san gene^cet ēdir mi. diyir dedi çoḡ
ḡoş olir siyah beyaz birbirine sarıldıḡı zāman. diyir nēce ki topuḡa siyah muncuḡ
baḡliyasın o gēde ḡoş olir diyir o da espiri yapir.

babamın annaddıḡı bi ḡārb şeyini annadacaḡam. dedi biz ḡārbe gidiyoruz ḡārbe
gidirik. diyir gētdik bi köye köy muhacır olmiş gētmış ḡeyvanlar hep içerde
225 ḡalmışlar. diyir bizim paşa ḡeyvanları hep daḡa biraḡdi ḡeyvanlar daḡa gētdiler hep
öldiler. zeten adam biraḡmış gētmış e ḡeyvan daḡa gidene gēde kes asgere yedir.
biraḡdi ḡeyvanları daḡa gētdiler zeten öldiler hepsi çoḡ savuḡdi. diyirdi yani o gice
dışarıda ḡalan adam öldi he dondi he ēle dedi o veziyet esgerleri doldurdi tavlalara
komlara yani oralara doldirdilar yani ḡeyvani biraḡdilar gētdi şeyi asgerleri biraḡdilar
230 yerine. hama sen biraḡana gēde kestirginen bu ḡeyvani. diyir gece ḡaldih sabahnan

kaş gündür qarvana yememişik zeten bu esger nêce hârb êder karni ac. kaş gündür yemek yememişik diyir dediler bögün qaravana var diyir bekledik diyir geldi bi kab geldi, şimdi bölüğe bi kab geldi diyir çavuş dedi hade kimde kaşuğ var herkês kızmış kaşuği da atmış.yemek yoh bişe yoh men bu kaşuği niye dolandıram. diyir bi tenesi
235 dedi mende kaşuğ var. diyir dedi otur bi kaşuğ al ğağ ekmegsiz bi kaşuğ çorba yani o günün yemegi de o. kaş gündür de yememişik kaşuğ al ğağ diyir dedi bu oturdi kaşuğ sahibi bi kaşuğ aldi dedi çavuşum bi kaşuğ da alayım mi bi kaşuğ daha al. diyir o ikinci kaşuği alana ğede esger bële etrafında daraldi daraldi birden üşüşdiler başına ğağdi döndi tókildi yere. diyir tókildi yere mennen çavuş da bële ayağda durırh diyir
240 bunnar yaladilar o çamurun içinnen bu yemegi ğağdilar. diyir dedi qaravanınzi yêdiz mi. diyir bağ mennen ahlâtlı yemedik. onnan sora diyir ğağdilar vurdilar bi dağa üsgek bi dağa bu nemrudun daği kimi bi dağa. qar yerde var bi metreden fazla. diyir tek kolli vurup daği aşacayh, hârbe gidirik goya. diyir vurduğ dağa şindi adam günlerce yemek yememiş nice gidecek nice tekketi var. diyir bağdım ki bi tenesi
245 düşdi. gene o tereften bi subay ati sürer gelir yanına ğağ ğağ yavrum ğağ vallah komutanım imkanım yohdur. ğağ ğağ ğağ ğağ diyir yoh imkanım yohdur imkanım yohdur. diyir tağ tağ tağ oni orda vurallar yani vurillar ki asger qalmiya. he yani oni gösteriller vurillar o daği çıhana ğede kaç teneyi vurdilar. he diyir çıhdıh dağdan aşdıh ğêtdik ğêtdik sora düşmanın ğarşına.
250 dedi bi gün de bi başğa hârb şeyini annadir dedi bizim mevziler bële dağ başını alır gelir. onlarınki de rusun da aşağıda dağın dibinde onnar da dağın dibinde. diyir yatırh tam bizim ğarşımızdan bi bölük rus ğağdi “eşhedüenlailahe illallah ve eşhedü ennemuhammeden resulullah” dedi biz müsliman olduğ. diyir hemen bizim yüzbaşiyi da yüzbaşı da cepe komitanıdır cepeyi o yönetir. diyir dedi ateş kes yani o
255 kesime dedi ateş kes o mevzi boyunca ateş kes ateş kes. diyir bizim mevziden ateş kesildi tamamen sona ğede ateş kesildi. diyir rus atir bizimkiler atmillar. diyir orda paşa övlen istirehedde paşa atinan geldi. diyir geldi diyir yüzbaşı ğeşdi ğarşına bi selam vêrdi dedi efendim burda bi bölük bana teslim oluyor bële elini de avuçlır bi bölük teslim oluyor benim ekmegimle oynama yani bi bölük de teslim olir bu alacağ
260 ya rütbe vêrecekler yahud da para vêrecekler yani mükafat olacağ benim ekmegimnen oynama ellerini avuçlır paşanın ğarşısında. paşa da diyir nêce olir san nêce teslim olillar nasıl gelir hêç oni sormadan dedi olsun da sana olsun olsun da sana olsun olsun da sana olsun dedi atını çevirdi ğêtdi gene isdirehede. diyir dedi

rusça bilen var mi diyir bizim ahlatlı bi tene yaşlı biri vardi diyir gëtdim yanına
265 dedim sen rusça bülmezsen mi diyir men rusçayı çoğ eyi bilirem dedi ince lisani da
bilirem kalın lisani da bilirem. o gëde rus gızlarınan batımda kağıt oynamişlı dedi.
diyir men her lisanını bilirem çoğ eyi rusça bilirem. diyir gëtdim yüzbaşıya selam
vërdim dedim bizim bi tene hemşeri bi adam var rusça bülür. diyir çağır getir görem
dedi amca sen rusça bülürsen dedi men ince lisani da kalın lisani da bilürem eyi
270 bilürem ana lisanım kimi rusçayı bilürem. diyir dedi gët baħam bunnarın durumu
nedir. diyir gëtdi gëtdi geldi diyir dedi komutanım bunnarın işi hille gëtme. diyir dedi
sen anniyemeyipsen yani şimdi buni aslında yani oni göndermege de lüzum yoğ. e
peki senin rus burada bi de şart koşır orada bi bölük asger gelecek bizi teslim alıp
götürecek. e peki ordaki rusun asgerini alıp getirsen o rus bıraħır mi he olur mi bu
275 yani deli de inanmaz bu yüzbaşı nece inanır nasıl inanır. diyir vala  eynisini yapıdı.
diyir ahlatlı söledi işleri hille nasıl annamışsa annamış dedi komitanım işleri hille
dedi gët sen annamayıpsan diyir  eynisini yapıdı. bi bölük asgernen bi de bi rütbeli
subay vërdi bunnarın ğarşına diyir bunnar gëtdiler iki mevzinin arasını yarılادılar
yarılar yarılamaz ğır ğır bunnar başladılar ateşe. diyir ële bi panige kاپıldı bizim
280 asger ële mevziden ğaħan o ortadaki asgere doĒri gëtdi. onnar ateş  ediller bizimkiler
heş etmir bizimkiler gidiller. diyir bizimkiler bu başdan bële yëndiler onların
mevzisine diĒer baştan bële dolandılar yëndiler bizim mevziye mevzi deĒişdik. he
hama diyir bizden çoğdılar. onnar devamlı atıllar biz heş atış etmedik biz o Ēeder ki
yëndik onların mevzisine de onnar da dolandılar yëndiler bizim mevziye. he hama
285 diyir bizde çoğ t kilen oldu çoğ şehid oldu. diyir baħırsan bi tenesi çağırır diyir gelin
men vurılmışam benim kuşaĒımda un tene altın var alın düşmana kalmasın. men
 lirem kim kime can derdi kaçılar. velhesil onnar yëndi bizim mevziye biz çıħdıħ
onnarın mevzisine ginen başladıħ h rbe. ama diyir kızdı h rb heş durmadı gece oldu
h rb durmadı gece ay ışığı bi gecedir havada bi para bulut yoğdur. ële bi sav ħ var ki
290 t k resen t k r k donar ële düşer yere ële bi sav ħdur. diyir h rb devam  edir gece
h rb devam  etdi diyir sabah  zeri rusi kaldırdıħ ama bizde de asger kalmadı. rusi
yerinnen kaldırdıħ kaşdılar.

dedi bi yerde h rb  edirik bële karşılıħlı bi d z uvadır k mdur bële k mluħdur
d md z. onların mevzisi o terefde bizim mevzimiz bu terefde yani mevziden  atırılıħ.
295 diyir bize mevziden h cum v rdiler heş bële bi daş yoğdur bişe yoğdur k mdur o
d md z. diyir orda bize h cum v rillerdi he te arruz v rillerdi avci k li te arruz  edir

yat gah yat gah diyir asger bi kere tøkildi vurilir daima diyir benim yanımda bi tene vuruldi. bilmem sağda mi vurulani solda mi vurulani götürcekler. sağında mi vurulani solunda mi vurulani götürcekler ele bişe var diyir. benim yanımda vuruldi
300 men buni aldım arhama yaralandi aliram götürirem diyir getdim bi köye bi köy var orada köy muhacır olmuş getmiş diyir tavlalarına komlarına asgeri bele sermişler yaralilari he diyir dedi bu köyde yer kalmadi götür obri köye diyir öbür köye götür. e diyir bizim asgerin yarisi orda kırildi yarisi gene kırildi. sora getdik onnarın mevziden gahdilar kaşdilar. gahsınlar kaşşınlar kaşıp nolacağ burdan kaçacağ o
305 terefe yine mevzi olacağ sen bitir asgeri nedir ki te^carruz hücum edirsən. dedi zeten bizim asgeri ajlığ bit bu ikisi öldürdi bitirdi. bit dedi bele yaşamızdan sıyrırdı biti bele tökerdik yere. he diyir bitnen ajlığ dedi karavana yoğdi biz de uzun bi müddet diyir giderdik bele köylere girerdik. diyir men babam çoğ cesurdi. diyir bele şiş almışdım bele şişlerdik buğda kuyılarını bulardı çıkırdı. onnari cebimize
310 doldırdı kavırdı işde ele bi ısırdı kavrulmuş kavrulmamış doldırdı cebimize işde buğda yerdik. sicağ savuğ işde ele buğda bulardı kuyi bulardı oni herkez doldururdi cebine kavurğa kimi ye. he asgeri perişan edillermiş yani ajlığ. bi osmanlinın ilk zamanlari ele degilmiş.ilk zamanlarında mesela ne ajlığ olirmiş asgerde ne bit olirmiş. diyir bi defa osmanlinın ilk devrelerinde bu son devrelerde
315 bi tebi her şeyi geybetti. diyir hemamlari asgerden ireli gidermiş zeten asger nereye gidecek tetvana yahud diyarbakıra gidecek kaç gün gidecek bu yolda mesela üç günlük dört günlük irelde giderdik. diyir hemam kurulirdi onnan sora asger getdigi zaman diyir yolda hemam yapardı sora yoluna devam ederdi giderdi. hemam kurulirdi bi daha seyyar hemamlari keçeden hemamlari varmış. he ama bu son
320 zamanlarda başi boş kalmış son zamanlarda osmanlılarda bitmiş düzen bozulmuş osmanlıda. hesde adammış hesde adamdır ölecek devletler ismini belirlemişti. hesde adam ölecek biz malını böyleyiz ele hesde adam.son zamanda bu son zamanlarda çoğ bozulmuş yani her şey bozulmuş eski imkanlar kalmamış be^czi komitanlar da hesh hesh boş bırakıllarmış işde komitana bağlı eyi komitanlar varmış.
325 deveci mustafa vardi bizim mehlede, o herbede dedi un beş gün filan rus şe vermiş herbe ara vermiş isdirehed vermiş isdirehed edilir. diyir men bağdım ki bizimle rus mevzileri arasında bi tene gız çocuğı kaçır bize doğru gelir. bi gız çocuğı yani un beş un altı yaşında filan dedi kaçır gelir. diyir men bi tenesine dedim gidin bağ o gızı getirin dedi o gız degil u bumbadır. he diyir u bumbadır patlar. diyir men dedim

330 gidecegem patladisa men ölecegem patlamadisa alıp gelecegem u vaḥıt benim
elimnen çekecegin var dedim gëtdim. men gëtdim diyir men gëtdim ğıza karşı o da
gelir man karşı. diyir yëndim men dereye doğri ğız da bële sırtan gelir dereye doğri.
diyir baḥdım peşinde bi tene rus subayı arḥasınnan gelir o geldi sırtın başında durdi
men elimde tüfeknen çökdüm. diyir çökdüm ğız geldi benim yanıma diyir sögdi
335 meni sögdi diyir bële kemeyi çekdi yani senin başın kesecegem diyir man sora diyir
men bunun gösgüne beş tene mermi vurdum o rus subayına. he diyir beş tene mermi
vurdum o düşdi yere. düşdi yere diyir gëtdim başını kesdim kendi kemesinen. diyir
başı bële lasdik top kimin hopladi hopladi gëtdi. onnan sora diyir ğızı aldım getdim,
ğızı aldım getdim erkek elbisesi giydirdim. işde o ële annadırdi ne ğede doğri ne
340 ğede yalan olduğuni bilmem. dedi hëç bişe olmadı men de erkekdir mi kadındır mi
bacımdır mi anamdır mi hëç bişe olmadı. erkek elbisesi giydirdim un beş mennen
barabar dolandı un beş gün diyir dolandı hani un beş şe vërilmiş ya ara ğız
müslimanmış kavalirmiş. bële yatardıḥ. diyir bële arḥadan kucaḥlardı meni yatardıḥ.
he yatardıḥ diyir ële o vezıyet un beş gün. şeden geldik şeye dedi geldik erzuruma
345 şehre geldik. dedi herhal dedi geldik şehre gëtdik ğehvede otırıḥ o da esger elbisesi
giymiş benim yanımda otirir. diyir bi tene yaşlı adam kapıdan girdi içeri. diyir meni
bële ğız sıḥdi diyir dedi babamdır içeri gelen. diyir dedi babamdır he diyir içeri giren
babamdır. diyir dedim amca çağırdım yanıma. dedim ge göreḥ nedir nêdîrsen. diyir
dedi benim dünyada zete bi ğızım var diyir dedi oni da dayıları menem nêre
350 göturdiler konaḥ. göturdiler dedi oralara urus basdı daha dedi urus mi götürdi
öldurdiler mi nêtdiler. dedi diyir başladı ağlamaya gözünnen yaş aḥıtmağa. diyir dedi
dünyada zete benim bi ğızım vardı. diyir bële dedim amca ğızın bulam ne dersen
nêdersen. kızdı man dedi esger sen mennen dalga mi geçîrsen. diyir dedim yoḥ filan
diyir kızdı çoḥ kızdı. diyir ğız birden dedi baba baba. dedıgi kimi herif bayıldı düşdi
355 he bayıldı ayıldıḥ. vala diyir man dedi tamam sen gel dedi bıraḥ gelginen men ğızı
vërem san ğızı nikahliyam san. diyir vala göynüm oldi niyetim oldi aman. diyir dedi
benim birez eşyem vardı heralda altın maltın bi şe varmış. çoḥ cesurmuş. dedi vardı
men dedim gidem onnari alam gelem. dedim diyir gëtdim ḥarb başladı dehe
dönemedim.

360 dedi bi tene bizim paşa vardı diyir vurardı asgeri vurardı. diyir ginen diyir onun
dabancasının sesi bellidi. onun dabancası atıldığı vaḥıt muḥekḥek bi asger vurıldı.
demek vurırmış adamın bi yanlışını gördi mi vurırmış. diyir vurardı asgeri vurardı

diyir ginen dabancasının sesi çıhdi asger vurildi. diyir vurmuşlar çadırda üzerine şe
çekmişler geldim baħdım aħlatli. vurulan asger aħlatli. aħlatli ğırħlarli bi teneyi
365 vurmuş. diyir haman oni gördüğüm kimi gözlerim qaraldi kafam döndi daha hêç
bilminem ne terefe ğetdim bilminem nêce kafama bi şe dârb vuralar. o hal aldı meni
diyir o veziyet gidirem. ğetdim tuvalete tuvaletden çıhđım baħdım ki bi tene asger
geldi. diyir dedi paša diyir ki mıstafa çavuş tecizatını aşşın biraħsın gelsin diyir
mende de iki dabanca vardi. bi resmi dabanca vardi, bi de ayrı gizli bi rus lagari
370 vardi. diyir men resmiyeti aşđım biraħđım ama bu rus lagari ğaldi yanımda. o gizli şe
o dabanca ğaldi yanımda. diyir ğetdim baħdım meni ğötürdi şeye. baħdım oturir paša
bi tene de binbaşı yanında bi de bi ħur^cen masanın üzerinde. diyir dedi mıstafa,
dedim ne. bêle dabancasını de biraħmış ħur^cenin yanına meşhur dabancasını. diyir
dedi san ħur^ceni mi vêrem alırsan, yoħsa dabancayı mi. diyir dedim men ħur^ceni
375 alıram. diyir dedim senin dabancan ne yapacağam dedim. dedi bu ħur^cen men senin
hemşerin vurdum ħeħsiz degilem. he ille adam öldürmek mi gerekir men ħeħsiz
degilem diyir. diyir dedi bêle elini ħur^cene yemin êtdi diyir şimdi sende silah var mi.
diyir dedim var. diyir dabancayı çekdim biraħđım masanın üzerine. he yani teçizati
aç gelsin biraħsın yani gelip vurmasın. diyir he çıhardım biraħđım masanın üzerine
380 diyir belinnen kemeri aşdı dedi bu kemer doli altındır bağliyacaħsan sen benim
oğlumsan men senin baban. he hambu kemeri bağliyan. sen man vêrdinse
yiyecegem vêrmedinse yemiyecegem. diyir kemeri bağladı benim belime altını he.
diyir aman dedi qarşıdan gelen babansa diyecegem vur vuracaħsan. he işde onnan
sora adam vurdirmiş ona. bi o varmış bi de mıstafa çavuş bi de ħaso varmış. bu ikisi
385 de adam vurarmış. işde asgerlennen kimnen şêdermişse. onnan sora o ħasonan
mıstafa vurallarmış. bi yerde êle annadırlarmış oni men duymamışam. başğasi
annatdı oni. yani men gendisinnen eşitmedim dedi bi yerde bi asger geri ħalmış he
geri ħalmış geri ħalan asgeri vurdirmiş. geri ħalmış demiş niye geri ħaldın, demiş
isalam. asger demiş asger baħmış ki oni vuracaħ asger êle tûfengi çevirmiş buna.
390 çevirdiği kimi demiş aferin aferin işde bêle olmaħ lazım işde men êle igid adam
isterem. he işde baħ gine ħandırmiş. he çek bi mermi ħurtulsunnar. vala dedi tamam
ğet ğet asgere. sora demiş ħaso qarşıda su varmış êle vursan düşse bu yana ya da
diger yana sen ğetdin. êle vuracacaħsan düşe suya. diyir ğetdi ħaso zete keskin
nişancı êle atdıği kimi tak düşdi suya. he asgeri vurardi devamlı vurardi. bi kere
395 onnan sora onnara vurdurmuşlar.

babam esgerde h rbde y sir g tm  . babam  le annadırdı. dedi bizi asgeryede n bet yerlerinde dedi asgere  ekilmi  rusun geldigini rusun basdı ını heber almı  asger geri  ekilmi . bizi n bet yerlerinnen toplamadılar. diyir bi de ba dın ki n bet yerlerinde rus asgeri geldi  le y sir g tdik. babam oni annadırdı dedi elli be  bizi tirende
400 g t rdiler. o  ede yol gidipler diyir tebi  imdiki tiren kimi degil de o zamanlar o tirenler k m r ya allarmı . tiren de k m rnen y rirmi . he yani cesur adam annadı larına g re tirennen y nip binebilirmi . tiren gidirken harekat halında yani  o  cesur adam y nip binebilirmi . i de  le gidillermi  tiren elli be  gece elli be  g nd z bizi g t rdiler g t rdiler mancurya diyeller i de mancuryaya  ede. babam
405  aliba d rt sene orda  almı . he i de anla manan gelmi  babam oni  le annadırdı. dedi g tdik orya orda y sirlikde orada geceler yazın  o  kısa olurdi kı ın  o  uzun olurdi yazın  le olurdi geceler yani tamaminan  aranı    kmezdi. yani batidan ı ı  bitmeden do ıdan ı ı   afa  s kerdi. he diyir orda oru  tutuldu unu annadırdı. dedi orda da  ıtlı dı ora da  edi b le.   derlerdi mesela  aravana olurdi bize iki  a u 
410 piri  v rillerdi. men getirirdim yerdim. yarpa  toplardım getirirdim  le    d rt dene den bira ırdım yarpa ın arasına dolma ederdik o pirinci bi irirdim. birez  o  ola he  le oni yerdik i de. onnan oru  dutardı . dedi bi g ni  e geldi i imize  eymek m rus  eymek mi geldi i imize terc meni de barabar. diyir sordi dedi i inizde mulla var mi mulla var mi diyir. bi tene  ı dı diyir men mullayam. diyir terc men ona s ylir. o
415 terc men tekrar bize annadır. terc men diyir dedi  edir men osmanlıların mullasını g rmı em. mullalar b le c bbeli olur ba ı sarı lı olur b le sak alı olur bu veziyet olur filan. b le kisbetli olur. diyir terc men annatdı dedi ba   eymek m ne diyir men usmanlıların mullalarını g rmı em mullalar b le olmaz diyir. adam  ızdı dedi men asger oldum men asgere g tdim asgerden cebeye geldim cebede h rbdedim. h rbde
420 y sir d  d m men  imdi y sirem mulla degilem dedi. diyir  ızdı  le diyir mulla ne ya ıldır. dedi mulla he lidir. diyir dedi g tdi bi c bbe g nderdi hocaya, iki tene de sarı  g nderdi. he dedi  eler g nderdi b le  alın mumlar g nderdi. dedi cume e geceleri bu mumlari ya arsız  ibadet  edersiz daha m slimanmı  mi daha m slimanlı a meyili mi varmı  o da h ristiyanmı  m slimanlı ı sevirmi  mi daha
425 i de  le annadırdı. dedi iki tene sarı  g nderdi biri kirlendi mi  b r ni ta arsan buni a arsan yı arsan. orda  aldı  dedi y sirlikde  aldı . dedi ermenilerin yetmi  dedi    y z tene m sl man orda y sir yetmi  tene de ermenidi. h rbde ermeni de y sir  tmı ler ya. diyir tebi o ermeniler dinleri bir oldu una o yetmi  tene ermeni bize

430 hekarat ederdi, üç yüz tene müslümana hekarat ederdi diyir gine bi günü gelmemize
yağındır bi teneyi vurmuşlar mutfağın arhasında. bi teneyi döğmişler reşit isminde bi
müslimani döğmişler. geldi bizim başçavuşa dedi sizin kimi komitanlar olursa tebi
bèle olur. işde sekiz tene ermeni meni mutfağın arhasında döğdi. diyir dedi haman
bizim başçavuş gètdi rus başçavuşuna menem dedi ne geder ruşvat vèrdi ruşvat vèrdi
435 diyir rus başçavuşı dedi gidin vurun. geldik vala elimize ne gèşdise demür gèşdi ağaş
gèşdi daş gèşdi vala diyir biz bu yetmiş tene ermeniyi vurduğ vurduğ. dedi èle üç
tene yerinde öldi. bilmem kaç tene de ağır yaralı. vala diyir narçalı geldi yani
keymekam geldi. geldigi kimi bizimki meşvèretli de^cva döğüş diyir. èle bi hücum
çaldı başçavuş diyir èle aldı birağdı gètdi. diyir geldi keymekam diyir dedi kavuşun
birini dedi iki kavuşumuz vardı kavuşun birini dedi şe gösterdi diyir dedi bunnar
440 karışmayıplar kavuşun bu kavuş. bizim kavuşa bizim kavuşı hepse almadılar. öbri
kavuşa girmi beş gün ceza vèrdiler o kavuşa. diyir bi binaya hepiş ètdiler rusun. diyir
hepis adama girmi dört se^cetde bi ekmeg verir girmi dört se^cet geçer bi de çorba vèrir.
girmi dört se^cetde bi çorba girmi dört se^cetde bi ekmeg. he diyir o hepisler èledi.
bizim bi kavuşı hepiş ètdile.r diyir iki tene nöbetçi o binanın etrafını bèle dolandır
445 diyir dönerdi. öbür terefe geçdiginde biz pacadan yemek vèrirdik arhadaşlara. o şe
bitdi onnarın cezasi bitdi bizi de gönderdiler sevk.

-III-

Adı: Yılmaz

Soyadı: Hakverdioğlu

Yaşı: 75

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 20.07.2012

Derleme Yeri: Kulaksız Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, gelenek görenekler, efsaneler

- 1. SORU: Eskiden neler yapardınız, günleriniz nasıl geçerci?**
- 2. SORU: Toylar nasıl olurdu, kendi toyunuz nasıl olmuştu?**
- 3. SORU: Toy beyinin vazifesi neydi?**
- 4. SORU: Tarlanın başına koluk yapar mıydınız?**
- 5. SORU: Deniz karısı hikayeleri neydi, gerçekten var mıydı böyle şeyler?**

1.CEVAP: işde heyvanlarımız vardı öküz koşardıḡ meşeye giderdik. misali bële güz
oldi mi giderdik nemrüte nemrütten odun getirirdik geven getirirdik. e bir ḡalli pir
ḡalli aḡşam oldi mi toplanırdıḡ bi odaya eskiden odalar vardı tavlalarda tavla sekileri
vardı o sekilerde toplanırdıḡ onnan sora da evlerde. misali bi böyük adamnan bi
5 yaşıli adamnan toplanırdi on beş girmi tene genç o böyük annatırdi o gençler bële
cani başdan gönülden dinlellerdi. kesinlikle sayḡıyı bozmazlardi. yani hêş kimseden
ses çıḡmazdı. hepimiz ona baḡardıḡ. işde eskilerden ḡerblerden anlatırlardi. allah
reḡmet ütsin senin babana babam çoḡ annatırdi. babam pasınlarda ḡerbde ḡalmıḡ yani
u sarıḡemiş malabelik yerinnen. sen hêç erzuruma ḡêtdin mi hêç erzuruma giderken
10 velibaba boḡazi var bële pasınlara girecek yerde velibaba boḡazi var o velibaba
boḡazında babam orda rusnan ḡerb üderken babam ḡazidir babam şeden yara almıḡdı
babam annatırdi. ruslar nâpmiḡlar nasıl ḡetli^cam yapmiḡlar, türklere neler yapmiḡlar,
onlar ruslari ḡerbde nasıl geri ḡötürmüḡler onnari annatırdi biz dinnerdik. onnan sora
aḡşam misal ële olurdu ki bi ḡefte devam üderdi. misali nerde ḡalmıḡ filan yerde
15 gelirdi bize annatırdi. eski böyükler misali taḡsermanda abdullah aḡa vardı bu ḡeci
nüsredin babasi, allah reḡmet ütsin onnarın da bi terkileri vardı. o eski böyükler hep
toplanıllardi orda, işde onnar söḡbet üdillerdi, annatıllardi, dinlellerdi. eskinin şeyi bu
yani hepimiz bir ḡalli pir ḡalliydik annadın. eskiden sayḡı çoḡ vardı ḡürmet çoḡ
vardı. kesinlikle bir böyük olduḡı zaman o böyüḡün önüne kimse ḡeçip ḡetmezdi.
20 ister de ne olursa olsun ḡar olsun, kıyamat olsun, kıḡ olsun o böyük önde giderse
arḡadan gelen gençler o böyüḡi ḡeçmezlerdi. tabi sayḡı adam bi yerden gelmiḡ adam
yorulmiḡ elinde bi şesisi var, onlar hemen oni alıllardi. onun gideceḡi yere ḡede
ḡötürmek zorundadılar. şimdi eskinin sayḡılari, aḡlatın eski ananesi buydu yani.
aḡlat öleydi tabi, şimdi doḡma gelince aḡlat deḡiḡti. aḡlattan evvelden aḡzına ḡeder
25 arabanın altın olaydi biraḡadın yolun kinarında, yabancı adam, arıza vëredi orda o
oni beklellerdi, gözetlellerdi kimse ona toḡinmiya. ḡetta adam geḡe şeyini ḡötüre. he
aḡlatın şeleri ële yani eskiden öleydi eskiden. allah reḡmet üde senin babana babamın
anamın zamanında ben küçüktüm, sekiz un yaşlarındadım. misali ineklerimiz vardı,
inekler doḡardı anam aḡuz yapardı oni ḡab ḡab ḡönderirdi. yemek yapardı aḡşam
30 misali bu ḡomşı payi filankese bu ḡab doldurulurdi, ḡötürür o ḡomşıya vëirirdik. öyle
bir geleneḡimiz vardı eskiden. misali eski geleneklerimiz, misal böḡün ḡetmiḡik
süteye ot biçiyoruz. misali hani bizim gücümüz, var elemanlarımız var oti biçirdik. ha
geldik misali senin baban çayır biçiyor, ula egleyin burda. orda arabalari açardı,

yardım edin buna. ne ğede iş var, yarım gün yardım edin. yardım edellerdi, onun işini
35 yapallardi, oni alıllardi gelillerdi. misali ferz edelim geldi bi arħadaşın yanına, onun
da bi günlük işi var. orda da açardi  eyni veziyette, ille oni barabar alıllardi
gelillerdi aşıağı. misali ekin bi erdik. misali bizim ekin d n m bitti. vala hecinin
ekini  ş g ne bitmez. hemen ordaki  ocu lar toplanın heciye yardıma gideceksiz,
gidellerdi onnar yardım edellerdi onun tarafını bi ellerdi misali  om ılar patozi
40  alımı  dağda  o  araba  k zleri, g t  arpuzlari getirin. eskiden  yle bi ananemiz
vardi, yardımımız vardı. yardım yapma misali  o   ıymetlidi ama maalesef  imdi
herk   olmi  vay nefsim. ha  imdi  le bi zaman gelmi  ki yegenim yani eger onun
menfati, bi  ı ari varsa san selam v riyor yo sa v rmiyor. ha  yle o ayağa gelmi iz.
misal a latlı a latlının eskileri, eski b y kleri a latlının yani a lat deyip ge me,
45 t rkiyenin tapusi a latdır. allah rehmet  tsin senin babana da ge mi lerimize,
anavatan partisi zamanında parti başkan vekilidim bizim h lusi g kbula nan barabar.
 e buraya geldi ba bakan geldi  zal geldi.  u meydanlığa g tdik, meydanlığa be e
ba dı ba dı dedi biliyor musunuz, yandaki milletvekilleri vardı, dedi t rkiyenin
tapusi a latdır, t rkiyenin tapusi a latdır. ger ekten a lat  o  g zel bir memlekettir,
50 her  eyile her  eyile g zeldir insanlari da g zeldir ama tebi insanlar gidince gide gide
yava  yava  yerli  almayınca dı ariya  a dılar ta dılar misal g    tdiler birez eski
durum gine  yidir fe et eskisi kimi degil ya d  enebiliyor musun allah rehmet  tsin
senin babana, babamın zamanında misali bi tenesi oğluni evlendirseydi, misali
adamın gelini  alımı  babasi evinde, gelirdi i de ab m hecin niyazi i d  vala men
55 d ğ n yapacağam, i d  bi sı ıntım var, adam onun i tiyaci  ı arır parasını v rirdi
g t d ğ n n yap gelinin getir,  arman zamani  arman zamani getir benim parami
v r. yo  fayıznan yo   atlamalı yo   imdi tefecilik kimi değil. o da olmasadi elinde
gine  alsın elen ge en zaman getirirsen.  imdi  elerimiz bozulmi  artı  annadın gine
de  yidir a lat  yidir ama malesef a latı  e yaptı .

60 **2. CEVAP:** toylarımız  o  g zel olurdi eskiden misali d ğ n olacağının bi hefte
 nce herk   o zaman de vetiye yo dı k   r en  ı arılıldi, o k   r en giderdi ev be
ev  ağırirdi. o eve g tdiği zaman  le olurdi o k   r ene bi  oyun da v rillerdi. he bi
 oyun da bi to lı v rillerdi yani ona hediye v rillerdi hediyesiz bi sefer m mk n
degildi annadın bi hefteden sora d ğ n ba lardı o zaman herse zamanıdı b y k
65 k peler var ya o k pelerin i ersinde iki k pe    k pe herse  alıllardi. oni iki g n
 nceden ba lallardi yapmaya annadın, oni  alanlar da  zel  alanlari vardı yani herk  

yapamaz, onun usdasi vardi. yani oni yapardi yani şimdiki kibi degil. gelen bi adam düğüne gelen bi adam gelini getirip eve bırakmadan o düğünü terg etmezdi, o düğün evini terg etmezlerdi. misali gelirdi yellerdi içellerdi oynallardi gâhállardi. o zaman
70 atlar vardi, benim de çoğ güzel atım vardi. çoğ güzel atım vardi, işdá bayrağı atardı, yarışı atardı. her nerde düğün olsa benim atım birinci gelirdi. çoğ güzel bi atım vardi. misali gelirdi burya. bi gün şeyin düğünidi, allah rehmet etsin senin babana da ona da henifi hocanın. henifi hocayı tanıyorsun, henifi alça. onun bu adılı helilin gızını getirdik ona. gırğ beş atlıyız. gırğ beş atlı tahsermannan geldik gëtdik
75 ikikubaya, ikikubadan gelini aldı, geldik. barmağ kümbetin karşına eglediler. atlar gëtdiler garmuç çayının kinarına. un beş tene at gëtdi, o gırğ beş atın içinnen un beş at gëtdi. garmuç çayının kinarınnan bırakdı, atları birincilige. barmağ kümbetin karşına öteki atlar meydanlığın alt yan başına geldiler. benim atım geldi barmağ kümbetin karşına. o gëde fark vardi. he onnan sora misali gidillerdi gelini alıllardi
80 gelillerdi. eskiden kapi bağları vardi. misali sandığın üstünde oturullardi bahşış alıllardi kapıdan ele zaman olurdu ki bi at da almişlar kapi bağı bi at almişlar, kapi bağı bi dabanca almişlar, kapi bağı bi mavzer almişlar. he o ananeler vardi yani o gelenekler, feket şükür böğün gelenekler gâhmiş yani annadın. gelini getirillerdi yëndirillerdi, gelini getirillerdi yengeler kolunda toy beginen barabar çıhardıllardi
85 dama, barabar çıhallardi dama, damnan sağduşlarnan barabar alma atardi gelinin başına. valla o bi gelenek alma atardi gelinin başına, gelini alıllardi içerye artı, millet yemege gelirdi surfa kurulurdi herse tereyağı üzerinde herse yemegi yapallardi onnar herkes yemegini yerdı gâhardı, hetir isterdi ayrılırdı düğünnen giderdi.

90 **3. CEVAP:** toy beginin vezifesi, toy begleri vardi men çoğ toy begliği yapmışam. beke beke otuz gırğ tenesinin toy begliğini yapmışam. he valla cevdetin toy begliğini yapmışam, nihatin toy begliğini yapmışam, nebinin toy begliğini yapmışam, yavuzun toy begliğini, gürbüzün bütün bele arhadaşlarımızın  ekrabamızın arhadaşlarımızın  hsanın, neşadın oğlı  hsanın, çoğlarının toy begi. misali o toyun sorumlusi odur.
95 masrafını misali arabanın önünü keseller bahşış alıllar, kapi bağı tutallar sandığın üzerinde oturullar, bel bağı bağlallar, kemer bunnarın hepsi toy begine aittir. toy begine aittir annadın. tebi toy begi sorumludur. men toy begliğimdeken bi dabanca vermişem kapi bağı. gelini bırakmadılar. bi dabanca vermişem. bu eskiden gelenekler öyleydi tabi, allaha şükür gâhdi hepsi yani şimdi gâhdi. gine toy begi var, toy begliği

100 ama eskisi gibi ağır degil bi kağıt üzerinde. misali zarf birağıllar, bilmem ne birağıllar. ele olurdu ki misali adam güleş isterdi. eskiden güleş çoğı vardı geçerdi toy arabasının karşına güleşçi isterdi toydan, güleşçi isterdi. efendim güleşeceğem yoğı diyemezsen. ordan ya bahşişini vereceksen önnen çığarmağı için, yağıt da güleşçi çığaracağısan güleşecekler. rehmetlik cerreğı tanır midin, o cerreğı çoğı geçerdi
105 düğünlerde güleşe. işdá gavğa çığardı yani gavğa da çığardı he eskiden eledi öküz arabasınan öküz arabasının üzerini tente yapardığı, gelini birağırdığı öküz arabasının içine he öküz arabasınan giderdi atlar bi kere at oynatılırdı. eskiden çoğı güzeldi. düğünler olurdi. şimdi adam getirir artığı çoğı değıştı ğurban çoğı değıştı. eskiden misali şimdi cenabı zölcelali ğezretleri bu  asrın z rriyetine v rdiğı ne meti hi bir
110 kimseye nesib  tmemiş. her her bağımdan. eger teknoloji bağımınnan, eger varlığı bağımınnan, ege zenginlik bağımınnan aman can sağığı yoğı o başka. can sağığının da olmadığı b t n b t n bu illacların hormonların etkisindendir. misal eskiden bi bağı  ekerdik. buranın domadezi yetişirdi  arpuzı yetişirdi.  arpuzı burda kesedin yoldan ge en onun ğoğusuni alırdı he vallah. misali ekmeg yapallardı şimdi misali o
115 evlerde ekmeg yapardı sen o ekmegin ğoğusunnan burda duramazdın o ğedde g zel ğoğardı. e şimdi daban g bresi  ullanır,  s g bresi  ullanır, bilmem  z g bresi  ullanıllar, şeyin  zelliğı bozuluyor  r n n  zelliğı bozuluyor. misali patatezler patatezi yemeknen doyamazsan. şimdi patateze savuğı su toğınmir niye hep ilac  ullana  ullana g bre  ullana  ullana. ge en sene burya ekmişdim bu sene de
120 ekmişem yedi d n m var yoncayı s kmışem patatez ekmişem yedi d n m hele duruyor kim g t rdise dedi biz b le biş  yememişdik. he  g bre  ullanmadığı g bre  ullanmadığı. adam yemeknen doyamir ama şimdi g bre  ullanıyor. vatandağı da diyor ki iri olsun ne olursa olsun ama eskiden insanın sağığı ot daşırdığı misali girmi d rt se etde bi sefer s teye giderdik. ök z arabasınan gelirdik ağıdağın bulağının
125 başında  anlı bulağında a ardığı. orda işdá yoğurdi suya birağımışın misal, yağıt ayran ağı g t rmişik oni ekmeginen barabar otururduğı şeyin başında sekiz un ar adağnan barabar yerdik. o tozun torpağın içinde ne ğestelik vardı, ne baş ağırsı vardı, ne şey vardı ama şimdi ele degil. şimdi çoğı m kemm l teknoloji yerini bulmuş ama can sağığı yoğı. can sağığı yoğı. can sağığı olmayınca da heş d nyada en b y k
130 varlığı can sağığı, en b y k varlığı can sağığı. allaha ş k rl r olsun allah v rmiş bu asrın z rriyetine bağı şimdi burda otirirsan almanyadan  onuş. men  mreye g tdim.  mreden burdaki ar adağlarınnan her g n her ağışam g rişirdik. allah te ala  ullarına

v rmiş ama işde can sağlığı yoğ. he can sağlığının da olmadığı dedim ya san bu
 r nlerin bozulmasınnan  t ridir. misali eskiden un beş g nde girmi g nde bi
135  eyvan ortağlaşa keserdik oni herkeş g tirirdi evine g zel lezzetli lezzetli. eti ş tdi
artığ. etlerin de lezzeti yoğ  eyvanlar doğal beslenmeyince. misal adam yem yedirir.
 eyvana bile hormon v riller ęardařım, hormonli  eyvannar  oğ bunun sebebi
dengemiz bozuluyor yani.

eskiden buğda ekerdik  k znen ekerdik. bahar olirdi misali herkeş dedim ya herkesin
140 kendine g re misali bizim sekkiz tene  k z m z vardı. iki kotan  oşardığ bi kotani
reğmetli ab m m zeffer  oşardı, bi tene men  oşardım.     derdik oni kotannan
yumuşadırdığ ikilerdik.  arol ağa   arollarımız vardı.  aroli toğum şallarını
doldururduğ,  z m z kendimiz ekerdik. be e şallar  ucağımızda  arolun peşinde
toğumci olaraq ekerdik. majgalci ayrıdı toğumci ayrıdı. o toğumci cani mi var bi
145 tarafa  z ni  evire bağa yani bağsa majgalci hemen ona  ubuğnan vurardı. toğumi
atir ya toğumi yanniş atar diye m mk n değil h   g z ni ordan ayıramazdı.  oğ
zeğmetli o zaman  oğ  yi  k zlerimiz vardı. onnarın peşinde g tmek  oğ zordı.
misali bi teneke buğda dolduracağsan  ucağan sen tebi  arol majgalci tutuyor  aroli
tutir sen onun peşine toğum ekirsen. o da   le g zel atacağsan ki h   bi tene den
150 sı ramiya bi tarafa. evet o zaman  ledi o zaman misali elli teneke elli ęod o zaman
ęoddi teneke yoğdı, elli ęod atmiş ęod y z ęod eken olurdi ama sen gel misali o
toğum ekenin  alını g r.  k zler de  yi  k z oldi mi onun peşine gidip gelmek
adamin ayağlari kırılırdı. ginen ağşam oldi mi ke  toy d ğ n ne e h   yorulmayıplar,
  le neşe. toplanılırdı o  i  iler ağşam oldi mi bi araya, hani heliver otlahlar  k zleri
155 bırağılırdı otlamaya eraziye oturullardı. o zaman zığağdan, ağağdan, zığağdan
 arpuz getirirdik  k z arabasınan.  arpuz keserdik  ay ęeynedirdik  z m ze s ğbet
 derdik. sabahnan namaznan ęaęardıę  eyni ginen  eyni devam. misali orağnan
hepsini elimiznen orağnan bı erdik. yirmi beş g n ottuz g n orağ  ekerdik. en  oğ en
zor  i  inin orağ bı mesidir. belimiz kırılırdı he belimiz kırılırdı annadın. getirirdik
160 oni  armanda  arman yapardığ  k zlernen  arman  erdik, tığ yapardığ r zgar
gelirdi  ible r zgari, beyazi dağ r zgarına v ren olirdi. oni yabanan savururduğ bi de
oni saratnan tekrar elerdik  uvallara doldururduğ ağzını tikerdik arabaya y klerdik
g t r rd k eve yağud of se v irirdik. eskinin, şimdi allaha ş k r pi er gelir yirmi
d rt se etde beş altı y z d n m yeri vurir i innen  ı ır gidir. yani eskinin şeleri   le.

- 165 **4. CEVAP:** yoḥ koluk yapmazdıḥ. misali ekin biçeceyiz ya orda bağlari bağlardıḥ bële etrafına düzerdik tiklerdik yani fazla rüzgar almasın diye orda yatardıḥ. bële kölgelik efendim, yoḥ daldalıḥ, yoḥ bële kontên ola, yoḥ ramuḥ ola mümkün degil. daḡın başında ële yaḡmur yaḡardıḥ kılardıḥ yaḡmurun altında. işde öküzleri otardıḡımız zaman yaḡmur yaḡdı mi keçe vardi ba^czen de ba^czen de askerye paltolari
- 170 vardi, o askerye paltolarını ele geçirirdik o askerye paltolarınan uğraşırdıḥ. yataḥ ḡaḡaḥ bi kıri daşın üstüne başın bıraḡırdın. öküzleri aparırdıḥ daḡa bi dereye bıraḡırdıḥ otlılardi biz de onnarın karşında başımızı bıraḡırdıḥ bi daşın üzerine yatardıḥ. onnar otlıllardi, gece yatallardi biz onnaran barabar yatardıḥ, sabanan ḡaḡardıḥ otara otara gelirdik tarlanın başına.
- 175 otlari getirirdik taya ederdik. bi de maraklar vardi maḡaralara bıraḡırıḥ. kulaḡsızda da vardi, ḡarabaşehirde de var. he o maḡaraya bıraḡdın mi un sene kalsa hêç bozulmazdı. yaḡmur degmezdi bozulmazdı onnari da hepsini dehrenen doḡrardıḥ. o ottuz part ḡırḡ part ot getirirdik o ḡırḡ parti dehrenen doḡrardıḥ gümürze ederdik vèirirdik ḡeyvana evet.
- 180 otlari önce tırpannan biçerdik. o da ayrı bi şe. tırpannan yırḡatlar tutardıḥ yeddi sekkiz kişı peşpeşe taḡılırdı tırpannan çekellerdi. onnar oni dırmıḡnan ḡorum edellerdi bi de oni elimiznen bükerdik annadın. üş teneyi bi bağ ederdik üş ḡorumi bi bağ ederdik bağlardıḥ. işde beşer beşer yıḡardıḥ beşer bağ beşer bağ bağladıḡımız zaman giderdik onnari çav götürürdük. ba^czen palaḡdan eşerdik ba^czen de eşşeg
- 185 yoncasi vardi bizim bu düzlerde çoḡ eşşeg yoncasi çoḡ olirdi, eşşeg yoncasi da dedigim sen tanırsan baḡ bu sari çiçek açar var ya o eşşeg yoncasıdır oni çavnan elimiznen eşerdik otlari bağlardıḥ ële getirirdik. saḡlam olirdi evet e işde eskinin şeyi bu.
- sene bin doḡuz yüz elli doḡkuzda asgere gètdim. o zaman üsti açıḡ arabanan gètdik.
- 190 yani o zaman bële taḡsi maḡsi otobos falan yoḡdı. bin doḡuz yüz elli doḡkuzda izmire gètdik ^cecemiligi izmirde yapıdıḥ. ordan arḡadaşlarımız vardi. allah reḡmet etsin bi kısmi vefat ètdi. geldim işde şofèr kırsuna gètdim. sene bin doḡuz yüz atmışdan beri şoforlık ederem. onnan sora asgerden geldikden sora reşberliḡe öküz reşberliḡe devam etdik. tirakdörler çıḡdı. tirakdörlerden sora araba aldıḥ. arabalanan
- 195 işde reḡmetli baban da barabardi. irana çalışdıḥ, iraka çalışdıḥ annadın. yani o çalışdıḡımızdan hêç memnun degildim. yani şöle memnun degildim o güzel ḡayatımızı kıpılarda bitirdik yani çoḡ beklerdik o savuḡda. bële arabalar degildi ki.

şimdiki arabalar evden daha güzel yatağı içinde yorgani içinde kalêferi içersinde sobasi içersinde her şeyi içinde. e bizim bi tûp yaḥardıḥ ayaḥlarımızı tûpde
200 kızdırırdıḥ. camlar bütün buz bağlardı êle zehmetliknen şoferlik yapıdıḥ. rehmetli baban da fordların zamanında vardı onnan sora vazgeçdik. men artıḥ çocuḥlar yetişdiler şoferlikden vazgeçdim. yani o meslegi de evet ḥoş meslekdi parali meslekdi yalnız zehmeti çoḥdi.

5. CEVAP: bêle şeler diyellerdi ama biz görmedik. misali esgiden şubat ayında
205 deniz kırsı varmış. misali esgiden öleydi. bi kadın doğum yaptıḡı zaman orya onun gösgüne igne sancallardı, demür bıraḥıllardı deniz kırsı gelip eve girmesin diye. evet varmış. bu kalali faḥradingilin dedeleri işde deniz kırsını yaḥalamış evünde dört beş sene çalışdırmış. gerçeklik var gerçek payı varmış. çocuḥ büyüyor çocuḡı alır kucaḡına çocuḡa diyir ki bu ciciyi çek bu ciciyi çek. igneyi vurmuşlar ya gösgüne
210 o el atamaz kendisi el atamaz. çocuḥ çekir gösgünnen çıḥarınca çocuḡı bıraḥir yere, evüzden tabaḡızdan ekmeg esgik olmiya evüzden de zibil evet beddü'e êtmış gidir denize. evet varmış êle esgiden uci boyunduruḥ vardı uci boyunduruḥ diyellerdi. bi gece daḡda kalırdıḥ, yani men şahsan görmedim yalnız böyüklerimizden gören olmuşdur. uci boyunduruḥ diyellerdi misali bi uci yerde bi uci gögde evet işde êle
215 seferberlikden geldikten sora bunnar vardı zamannan geyboldı. esgiden şeler de vardı misali daḡda teg kalırdın ba'zen yerde. bizim kulaḥsızda şıḥ ḥelil vardı, şıḥ ḥelil gidir bağdadıḥda andırin muḡaresi derik, andırin muḡaresinde öküzleri otarır aḥşam gelir, gelir orda yatır, yatır muḡarede baḥir ki geldiler düḡün kırudı davul zurna geldi başladılar çalıp söylemege. çaldılar sölediler bu da ama çoḥ erkek bi adam
220 bu da şeyin altınnan gılavın altınnan bunnara seyredir. bunnar çalırken bunun bi kedisi varmış adi toromış. toro vala diyiller zumaci toro gelmedi, zurnaci toro gelmedi. bu da baḥir bu baḥir ki o evündeki olan kendi kedisi geldi orya vula toro sen nerde kalıpsan, vala işde men filan yere gêtmişdim geḡ kaldım. evde pişikmiş orya geliyor insan oluyor. evet o ecinnilerin şeyinde. neyse gelir bunnar çalılar oynillar
225 diyir ki gidin diyir, gidiller gelin getmege. gidin diyir filankesin gelininin sandıḡında gelinligi bıraḥıp bisimlah demeyip gidin o gelinligi alın gelin. gidiller getiriller şe yaparken ḥına yaḥarken gelinligin kinarına ḥına tøkiler, şıḥ ḥelil buni görir annadın. şıḥ ḥelil buni görir neyse tebi diyiller ki çalılar, oynillar, ḥelva çalılar. diyir ki benim sahabımı rehetsiz etmeyin bu benim sahabımdır. bi tabaḡ da ḥelva bıraḥıllar
230 bunun başının ucuna geşiller gidiller. çıḥarir ḡaḥir sabah olir ḡaḥir gelir diyir hal

mesele b leken b le. bu sesini  ı armir. diyir gidin filankesin filan gelinin sandı ının gelinli ı  ı ardın filan k  sesine de  ına t k l p. gidiller ba ıllar do ridir. bu bi m ddet  aldı dan sora  ı   elil otirir surfaya diyir toro ge ekmeg y .  ı   elil diyir bu b le  z ni m raldanir s rdir  eye, diyir toro ge otur ekmeg y  bu
235 kediye diyir toro allah senin canın ala niye geldin andirin mu aresinde oturdun ekmeg y din zurna  aldın niye burda y mirsen hemen ayrılır  apıdan  ı ıyor, o gidi  gidiyor gelmiyor bi daha. he b le esgiden vardi esgiden vardi esgiden onnari g ren  o  vardi  imdi yo dur.  imdi artı  g r lm yollar. valla artı  bu fenler irelledi bu ceryanlar  ı dı bu lambalar  ı dı artı  bu  eler misal motorlar misal devreye girince
240 bunnar  eyboldılar.

esgiden annatıllardi esgiden annadılırdı  asan  isen vardi tanırdın mi,  ı ların mu tarıdı. he allah re met  tsin i de o  eye gidiyor  asruga se ime gidiyor.  asrugdan ati minir gelir hersong gabani gece ge iyor. bi tilki buna m sellet oluyor. evet atın b  y z nnen atlır ge ir o y ze o y zden atlır ge ir bu y ze, at b le terlır ki
245 minir atın sırtına at  le terlır ki  an ter i inde  alır. evet tilki ar adan miniyor ar asına tilki  eyinde gelmi  o kılı da gelmi .  ula sızın bu  sde geldi i zaman k pekler  rdi i zaman o  eyboluyor. gelir  asan   sen  ır  g n yatmı  kendisi anlatdı re metlik. esgiden vardi yani esgiden olirdi b le  eler. esgiden misali b y kler bililler bu  araba ehirden  ı ırdı,  adderesi kılı  bula ı vardi, o  adderesi
250 o bo azi orayi gece kimse ge emezdi he orda  ar ına  ı armı .

esgiler  le toplanıllardi bi araya annatıllardi   rbden annatıllardi mıhacırılı a gidip gelmeler. mıhacırılı da  o  peri anlı   ekmi ler. rus   rbinde buralar hepsi bo almı , delikli da a  ede hi bi fer fert  almamı . allah re met senin babana annem annatırdı diyerdi ben g z mnen g rd m, atın pisli inin i ersinnen arpayı  ı artdılar y diler.
255 evet diyerdi  ede otirirdı  annem diyerdi seferberlige   tmı ler. onnar   tmı ler viran ehre, viran ehirden gelmi ler urfaya, urfadan  eye gelmi ler siverege. siverege gelince orda babamnan annem orda evlenmi ler. i de anam diyerdi otirirdı   om ılarnan barabar, bi  ocu  anasınan barabar geldi    di b le un de  e sora geri d ndi ba dı   ocu un  afasınan  an a ır. anamgil diyiller burdan   tdin noldi bu
260  ocu a.  ocu  burdan bu evin kedisini  ırsladı  pi i i  ırsladı  kesdig yemeg i in he tabi yemeg i in kesdig diyir d gdiler vurdılar bizim o lanın  afasını  ırdılar.  o  yo lu   o  yo lu  i de o zaman allah re met  tsin senin babana babam mıhacırlari  urtarmı , a lat mıhacırlarını. babam asgeryeye asgeryenin bu dasını almı .

asgeryenin buğdasını sırtınan daşıyacahlar çuvallarnan ambarlara. babam çoğ ağıllıdı
265 allah rehmet etsin baban, babam çoğ şedi. getirir çuvalların misal bu çuval ya
getiriyor çuvalın içersine ters cep yapıyor cep tikir, boşaldan zaman o cebe buğda
doluyor. ne gede dolir bi avuş mesela işde o buğdanan mihacırlari kırtarıyor. sekiz
on tene mihacırlar misali babamın yanında girmi tene çalışıyor asgeryede. babam diyir
270 o buğda o mihacırlari gutartdı. evet esgi çoğ yohluğ çekmişik çoğ yohluğ yani o gede
perişanlığ çekmişler ki şimdi dünya ayağa galhıyor. o zaman per perişan ajlığ.
eskiden çarığ giyerdik misali ele herkesin eline geçmezdi çarığ. misali ferzedelim
veştongda kimin evünde var, heci ömerin. heci ömer bi heyvan kesdigi zaman
herkêş giderdi ona, onnan bi heyvanın derisi alırdı, birer zoğ getirirdi onnari çarığ
tikerdi bahar oldi mi. kışın da çarığ giyerdik. men çoğ giymişem men çoğ giymişem
275 çarığ kışın da yazın da be le ayakqabi mayakqabi lastig yohdi. çarığ giyerdik bahar
oldi mi. yalın ayağ çütün peşinde çüt ederdik. o çarığlar yırtılmasın diye kıylardığ
şohuma yimişah kala. ahşam aşdığımız zaman oni giyerdik ayağımza düşerdik
öküzlerin peşine ele gelirdik. şimdi bu asrın zürriyeti cenabi zülcelal hezretleri ele
şeler nesib etmiş ki, vallahi bizim evde yegenim vallah inan ki ha u tahşinen üş tene
280 ayakqabi var he vallah. eskiden dedim ya çarığ giyemezdik bulamazdığ yohluğ vardı
yohdi yohdi esgiden arabalara lorğ yapardığ biz boyunduruğı bağlamağ için onnar
lorğlar vardı bu heyvan derisinnen yapardığ oni onnan bağlardığ çüt ederken.
ğanderekler vardı o ğanderekleri o lorğnan bağlardığ. şimdi cenabi zülcelal hezretleri
bu asrın zürriyetine ele şeler ihsan etmiş ki kıymetini bilen yoh. allah bi daha o
285 günneri göstermesin genşlere.

-IV-

Adı: Güleser

Soyadı: Akyürek

Yaşı: 59

Eğitim Durumu: Yüksekokul Mezunu

Mesleği: Emekli Öğretmen

Derleme Tarihi: 27.07.2012

Derleme Yeri: Selçuklu Mahallesi

Konular: Günlük hayat, şiirler

1. SORU: bizim buranın meşhur kargışları nelerdi?

- karlı dağları aş aşı
belimi vermişem dağa
sığınmışam gırhı gardaşa
sen de bize imdad eyle
- 5 anadan aldım innabi
boynumda hemayıl gabi
hınındaki hıdır nebi
sen de bize imdad eyle
anadan olmuşam uşah
- 10 belime bağladım kuşah
yüksekde hasan padişah
sen de bize imdad eyle
anamdan emdüm yumaş süd
cehennemnen çılmaz hesüd
- 15 yol üstünde dede maksud
sen de bize imdad eyle
yandi ciger oldi biryan
hamzalıda cereb üryan
sen de bize imdad eyle
- 20 anadan almışam öğüt
poladoğlı söyler beyit
al destede sultan seyit
sen de bize imdad eyle
bıldır gelmemişem bu yıl gelirem
- 25 toplaram şilori erigi babam
ne inahla qaldi ne turp ne kelem

ne^clet ola bële zamana babam

- diyir Һarmana laşan atdım. laşani bilirsen mi Һarmana Һarman ekinin biçilip gelmesine. dur men san annadam ğardaş. biçilmesi oraҺnan biçilir deste edilir, onnan
- 30 sora bağ edilir, bağdan sora o bağlar yüklenir arabaya gelir Һarmana. taya tayadan döneller onun açılıp Һarmana dağılmasına laşan denir. o laşanın üstüne çatma gamnan çatma Һurulur, gama iki tane öküz. gamın üstünde çatma da başa bi at koşulurdi ya eşşeg yanına da danalar inekler şeler veya iyi bi öküz koşulurdi dib öküzi denirdi. en sona da bi öküz koşulurdi. o öküz yerinde döner dib öküzi denirdi.
- 35 diyeller ne dib öküzi kimi ğaҺmırsan dönırsen dönırsen yerinde. baҺ tebi dib öküzi kimi oturma baҺ bu deyime. ha yokuş dibinde arpa öküze kar etmez. bunnar atasözüdür. yoh yokuş dibinde arpa öküze kar etmez. çoҺ müstehcen şeler de var öküz olup gopa mi sıçacaҺsan. gop arabanın öküzün koşulduğı yerin arҺa tarafına gop denir. istedigı zaman gopa pisler ya öküz olup gopa mi sıçacaҺsan yani bende
- 40 çoҺdur kelimeler cümleler.

memet aksoyun var diyir:

eşo eşo dedin Һudurdun

torpağ başan niye ğazınç edırsen

el ğızının rehedinı de bozdun

- 45 ömrin moz ömrı ola arvadım

- yani Һarı koca birbirlerinen tartışıllar. men çoҺ Һullanıram bunnarı ondan bunnar hep ezberleyipler. rehmetli babaannem de çoҺ Һullanırdı. dedim mesela ezayı ilk defa duydun aҺlatda kirbite eza dedigini. biҺeri nedir biҺeri çekmir paca çekmir. “şıpana şilor gelen kilor” bilirsen bu atasözünü. her gelen birbirine yani bu Һapının girişinnen
- 50 Һapiya şıpana diyeller ya şıpana şilor gelen kilor, yani yani hepsi birbirine benzir gelen hepsi  eyni şeyi yapdı demek isdir. şıpana şilor gelen kilor yani şilor kimi hepsi şıpanadan yuvarlanır gidir. şilor daldan bıraҺırsan yuvarlanır ya. şilor nedir yaban erigine diyirik. şıpana şilor gelen kilor. ba bunnarı şetdigimde belki unudurum yeri geldikçe men çoҺ Һullanıram. he dedim ya o ğün kimdi man dedi dedim boş v r
- 55 yokuş dibinde arpa öküze kar  tmez. bunnan sora bële durdı dedi nasıl bi söz. dedim öküzi aj koy koy koy ğe ğinen koş arabaya yokuşı ac öküz  ıҺar mı. getirir arpa v rir öküz tıҺanır.

- evlad için anodan güzelleme oğluna
ğurban olam tezbêh elde gelene
- 60 asger palaskasi taħıp beline
menim oğlum bi tenedir bu elde
o kara gözleren ħurban oluram
motğemerî giyer rengi yeşilden
o aci cığara düşmir elinnen
- 65 bêle baħ üsgürir oğul men ölem
san gelen tifağa balam alıram
peşreng başi kimi guvang başında
kofinin siperi yênip ħarşına
bıldır girip undokuzu yaşına
- 70 kofi egenime yêsir oluram
herğuştayi vuran elleren sağılıħ
anasına alıp ötegin yağlılıħ
vula egil de öpeyim ah üzi de yanılıħ
- 75 o yanılıħ üzleren heyran oluram
sesi gözel yırlır bağın başında
ħabağı hêç sevmez ayran aşında
menem neler bulup turşî aşında
aşı yanağızda ħurban oluram
- 80 ot biçende êle barmağ gıjladır
bi çav eşer tel bağıdan aladır
gün doğanda bi part ot tayadadır
o gezil saçları ħurban oluram

- sekkenin başında ekin biçenim
85 kargayı gırhlari gece geçenim
anasına sakız tutup gelenim
men o barmahlara kurban oluram
düşembe günneri bağ suvaranım
çarhelge bağına bergon yapanım
90 erig tökip işbabyan yaranım
oğul ele men san heyran oluram
sabbah namazında koyun tutanım
tendir eve kalağımı yapanım
95 unnari ambara katanım
o güzel elleren kurban oluram
güzün genereşden odun getirir
teğotun dağını geven yetirir
sekkévüllük yapar tavla süpürür
100 tarçih tökenime bedel oluram
bedirhanalarda dögmemei töken
tek başına un god yarmami çeken
horozlar ötende dami süpüren
o yarali ellere kurban oluram
105 emegim helaldır iki dünyada
cümleye nesib et ey ulu mevla
esgere gidecek gelip pusula
tüfeg tutan elen kurban oluram
sağ selamat gide gele asgere

- 110 çavuş ola te^clim vère erlere
topbuḥ vura selam çaḥa beglere
popenli papugan ḵurban oluram
ḥaḵ taala baḡışliya man seni
sefil ḵoymiram ki asgerde men seni
- 115 bi ay yüz yolliram bi ay da elli
o civan esgere yèsir oluram
bahar gele çedeneyi ekerem
güz olanda südlü buḡda ederem
ḵavururam cevüznen ḵonça ederem
- 120 ḵışlada görerem ḵurban oluram
gelinimi tā geçen ḵış bulmışam
un üçüne girsin taḥaram nişan
esgerden gelende taḥaram nişan
toyun gèvisine ḵurban oluram
- 125 ^ceḥd etmişem bi ḵoç ḵurban edem
men nevesiz bu dünyayı nêdem
uşaḡların görem èle ölem
ḡadan belan tifaḡların alıram
ötegin elime bi tebrig gèşdi
- 130 adreseyi gözüm zor zeḥmet seçdi
deḥ düşünce aḡlat ḥetirime düşdi
ḥetirleyip yollayana var ola
dedim bu ne^cmeye vèrem bi cevap
tensizlik de etsem sayıla sevap
- 135 baḡıp da şad olsun hemşeri eḥbab

- hetirleyip dinleyeni var ola
nêce hekkî borci ola üzi kıaranın
muruz edir vay nêce yarım
men san bi bedre ayrani hardan bulam
- 140 nêce hekkî borci ola üzi kıaranın
kıutli kıumaşıları giyir dolanir
ne küçügi bilir böyügi sayir
heşil tasi kimi geynir ğubarir
nêce hekkî borci ola üzi kıaranın
- 145 ešo ešo dedin kıudurdun
torpağ başan ola niye gazınç edirsen
el ğızının rehedini de bozdun
ömrün moz ömri ola arvadım
‘ahd veħd eden kēftor sen degil midin
- 150 zino gelinin kıargış tōkende
niye söz sayırsan sen bu sebiye
ömrün moz ömri ola arvadım
sabbah ğaħir tezden suyuni ısıdır
‘ebdes suyun elen peşkirin vērir
- 155 sen ğaħmazdan çortimizi ısıdır
dehe ne isdirsən sen bu gelinnen
ħamurda tendirde sennen barabar
sırrımızdan vallah vērmez kimseye ğabar
elleri göskünde emüren baħar
- 160 menem sen ne isdirsən zavallı gelinnen
yaşı daha un dōrt fatonun biridir

- zavalli ne bñlsin gelinlik nedir
saburınan böyür yetişir diyirdin
gorbagorun ğızı sen ne isdirsen
- 165 yèsir mi tutmuşuñ biz ıpımıza
yaşmağı eyidir vallah huyi da
ne olir zavalli parça yatanda
ömrün moz ömri ola arvadım
annaminam bu ne biçim cigerdir
- 170 nèce ğardaş ğızı degil düşmandır eldir
gine diyir benim bibim eyidir
seni bu geline kurban olasan
elbet bi gün duyar dedi ğardaşın
toba karışmanam yara da başın
- 175 utan utan elli beş oldi yaşın
ömrün moz ömri ola arvadım
diyirsen olirsan gelinnen teref
düşman olmañ için yoñdur ki sebep
- 180 insandır zavalli yatacañ elbet
ömrün moz ömri ola arvadım
kargışınan karışıl başladıñ söze
sahabsız kuzılar bi oldi düzde
ander hırço koyun itidir sözde
- 185 dağıldi termaşlar toplayamadıl
menem ne meñne nesib olacañ
cevüzün dibinde bi tavla yapmañ

- o gün ola dana doluğ dolduram
dostlarım güvene düşman küsene
- 190 parğa istemedim iki baş inek
ati men nêdeyim yeter bi eşek
altlarına sereyim fişkidan döşek
o gün ola mi bi tavla yapam
tozi torpağına mısran sereyim
- 195 gümürzeyi içersinde dolduram
danayi doluği gaba bağliyam
o gün ola mı ki bi tavla yapam
bızavlar çüt ola çütü de erkek
dağdağan yapam yulduzi belek
- 200 dağdağan bilirsen mi oni ağaşdan yapallardi süslellerdi bële naķışla işlellerdi gacık
yapallardi, o dağdağani gacıga geçirillerdi bağlallardi öküzün başına. gacık gezilden
keçi yüninnen gezilden eşellerdi örellerdi boyallardi rengarenk, onun başına bi de
püskül yapallardi uzun, öküzlerin buynuzuna bağlallardi. dağdağani da ipnen
bağlallardi bële alnında gecik de onun üstünde buynuzlarda. siz onnari görmeyipsiz
- 205 he.
bızavlar böyüye olalar tosun
aslan dilber kıoyam adlari olsun
öküzlere eskiden ad kıonulurdi tebê.  ereb bizim Şe vardi  ereb vardi  eyi bilirem,
dilber vardi dilber nazli, ceyro bırağıllardi aslan, maral, ceylo, leylo bağı burda da  ele
diyir.
- 210 bunnar kimin diye el         sorsun
o g  nler ola mı ki bi tavla yapam
boyunduruğı vuram boyunlarına
 av ısladam d     m s      yoluna
- 215           sesi burdan duyula

- o günler ola mi bi tavla yapam
- sekkenin başında ekin biçem
- partozi döşiyem harman edem
- partoz ekini part yapallardi oni yığallardi ona partoz diyellerdi bi araba patoz
- 220 getirdim diyellerdi. otuz bağa partoz diyellerdi, partoz vuracayış ifadesi ordan gelir makinenin adi da.
- aslannan dilbernen közeri tökem
- o günler ola mi bi tavla yapam
- közer de harman olduḡdan sora savurullardi. yele vèrdikden sora samannan buḡda
- 225 ayrılır oni sarada vurallardi. saradın altına buḡda tøkilir üstde közer kalırdı. üstde kalani yığallardi ayrı harmanda yığılırdı. ekin bitdikden sora oni harmana tøkellerdi. tekrar gamnan közer tøkellerdi. asıl buḡdanın éyisi közerdedi. en temiz en dolḡun buḡda közerde olurdi. südli buḡdayi genelde onnan bıraḡıllardi dögmeyi çoḡu da dögmeyi. taneleri iridir.
- 230 men ot daḡında o gède kalmışam, sakḡız tutmışam ot biçipler men tırmıḡ étmişem. ekin bunnar ekin biçerdi biz arḡalarında deste toplardıḡ. men hepsini yapmışam he benim yapmadıḡım iş yohdur. onnar niye unidillar gèt benim yaşımdaki kadınların heḡbiri bilmez. ev karısı da bilmez ciddi diyirem.
- bereketli ola buḡda şuşasi
- 235 harmana yığılan buḡdaya da şuşa diyilirdi. buḡda şuşasi yüz tenekelik bi şuşa vurдум diyir buḡda yığınınna şuşa denir.
- feḡkire vèrem doldurup tasi
- yarma döḡme yapa uşahlarım anasi
- o günler ola mi bi tavla yapam
- 240 kargada döḡdün mi getirem uni
- dolduram ambara pinakonlugi
- yarısını satam aḡsata yapam
- koroḡluna pazen fistanlıḡ alam
- kışlıḡ çay şekerı eve dolduram

- 245 o günler ola mi bi tavla yapam
ağ babo yer vermezsen menem men ne yapam
- birez bahşêdem ahlât halınnan
evvel yemeginnen sora halınnan
- 250 erig açmasinan cevûz içinen
meşûr meyvasıdır bunnar ahlâtın
başta çorti gelin döneke pilava
bişirip balığı koyun kırağa
meşûr yemekleri bunnar ahlâtın
- 255 inahla dolması kaç kızartması
ne güzel olur herse çalması
ara yere girer helbûr hurması
meşur yemekleri bunnar ahlâtın
- 1.CEVAP:** kor ere kefinsiz dul ere duvâhsız gidesen
- 260 al yêsen yeşil ênderesen
gerdanın kurd_ola erin dul_ola
allah seni bağışliya alma kimi nağışliya, ömrün uzun ola toyun güzün ola bunnar da
du^eleri
yata yata yan etlerin çürkiye
- 265 pörkûn anan qoynunda qala yani ölesen
fesin anan sahlîya
vurucin atli gele yani savaşıda seni atlilar vuralar
boynun bostan arhi ola
igidler çigninde gidesen
- 270 muradın gözinde qala

hınan göge savrula

üzün duvağ dodugun hına görmiye

barmağların teşan töke

değen ala şikilin

275 maraz ala o doro dodo şikilin

ötegin dayazan, şimdi biri arhadaşına annadır. ötegin dayazamgilden gelende gızlar bergonun başında oturillardi şortuk toğullardi. değenliler ële de gözeldiler. kazağ kazağın haruşasına şortuk denirdi bu şortukdan kemer toğullardi.

ne totabasan kaldır ële totaba eli ayağı iş tutmaz. değen ala o totaba başın. ële bi
280 totaba gelindir heç elinnen iş çılmır, çoğ totabadır. bu şekil yani cümlelerde kullanılırdi. tahtada kala o totaba şiklin totaba başın, değen ala ellerin ne edemirsən. onnan çoğ ağır bi şey var geynana gelinine diyir karnın doli memen boş kala, ağ südüm yësen yeşil ënderesen, ağzınnan gire burnunna çıha. işde dedim ya yeri geldikçe kullanılır. çoğ müstehcenleri de var. helvasi kızı birine osuruğı tozi birine.

285 he it ağzınan deniz heram olmaz.

ağlatda mecaz çoğdur bi de mizahi yönü çoğdur. it arabanın kölgesinde yatır sanır öz kölgesidir.

mesele bu beş değkenin çocuğları babalarının mezarını yapillar, geliller gardaşlar para toplillar. hani gidiller birine para istiller onda da para yoğ ya, diyir babo kapda
290 mi kalmışdi, damı mi damcılırdi kırada mıdi yoğsa kapiya mi atillardi, bu paranın yoğ zamanında şe yaptız. dedim ya ağladın mizahi yönü çoğdur.

Adı: Hasibe

Soyadı: Ertekinoglu

Yaşı: 67

Mesleği: Ev Hanımı

Eğitim Durumu: Okur-Yazar Değil

Derleme Tarihi: 23.09.2010

Derleme Yeri: Saka Köyü

Konular: Anılar, günlük hayat, gelenek görenekler

1. SORU: Çocukların yaşalarını, ne zaman doğduklarını neye göre belirlerdiniz?
2. SORU: Eskiden napardınız, günleriniz nasıl geçerdi?
3. SORU: Çocukları nasıl büyüttürdünüz?
4. SORU: Hayvanlarla kim ilgilenirdi?
5. SORU: Doktor yoktu, peki doğum hastalık durumlarında napardınız?
6. SORU: Gelin kaynana ilişkileri nasıldı?

damci damci gelirdi hesürler allah o ev o barh kalırdi bele sular içinde. biz şimdiki bu savanlara şe diyerdik cecim. onnan sora kızıma diyem işde neler çekerdik. bedrenen torpağı bedreye doldururdum cobannan o torpağı gızlar çekellerdi dama, torpağı çekellerdi dama damci dura. şe diyelerdi nedi onun adi loğ o loğnan da gızlar
5 ifah güjleri yetmir babalari evde yoğ o loğnan da bi kere gız hulo çoğ çekip, men doldurirdım hülya çekirdi dama o tavlanın damına. kızım o tavla damlardi o davarlar kalırdi suyun içinde vay vay vay vay biz ne çekmişik. davarlari götürürdüm suya bele bütün buz donardi. bu tülbentim yağlıgım buz donardi vallahi buz donardi gelene geder. işde biz neler biz neler çekdik. qarlar yağardi adam boyi o qarları aç,
10 yol aç davarların altını tök. tavlamız da çuhurda tahda bırağırdıh uzun tahta ordan el arabasınan çıhardasan ki o davarın altını götüresen tökesen. yol mi açasan qarları mi açasan yohsa davarın o çuhurdan. benim belim niye bele oldi benim belim o çuhurdan davarın altını tökmekten oldi. aşağıda bulah vardi evimizde şe me yohdi o zaman sanrafiş bişe. o zaman kuyi kapının ögünde vardi yapmirdıh etmirdik. onnan
15 sora santrafiş aldıh çıhdıh. gidip gelene gede o bulahda su içene gede biz ölürdük gidip getirene gede davarlari işde. neler çekdik men neler çekdim.

koyun gırhardıh yunun üstünü alırdıh çorap ederdik altına çirk diyerdik altda kalana çirk diyerdik, o çirki de elinnen egirillerdi lop çul ha lop çul verirdik çul tohiyan vardi tohurdi lop çul getirirdik sererdik. °eyni çuval kimi. çuvali tohiyan şeyi de lop
20 çul tohillardi onnari sererdik bele şimdiki kimi bişe mi vardi. lop çul yundan tohullardi oni sererdik hesürün üstine. cecim de yunnan tohurduh şimdiki kimi savan mi vardi. benim cehizimde anam verdi bi tene gine oni da çirkden egirmişdik yapmışdıh. çıhardıh damlara teşinen eşerdik çorap tohiyah. işda bu lop çulların tellerini eşerdik egirirdik ona egirmek diyellerdi bele katlamasına da şe diyellerdi
25 eşmek. eşerdik he egirmek eşmek egirmek bele elinnen yunlari teşinen egirirdin dönerdin oni iki kat ederdin dönerdin oni da eşerdik ona da eşirik diyerdik. eşerdik verirdik çullar tohunurdi gelirdi lop çul yunnan. ide°enen gızlarnan barabar çıhardıh barabar ide°enen işde o teşilernen her birimiz alırdıh bi teşi bi yumağ elimize vallah gerçek alırdıh çıhardıh dama, damda bi kere eşerdik kim çabuğ bitirdise tez bitirdise
30 kim tez bitirdise he.

tavuhlar da yalahda su içellerdi yalağa su doldururduh. daşdan bele oyuklallardi. be legen kimi olurdi ona suyi doldururduh tavuhlar içardi. he onun da adi yalahdi. küçüg

yapallardi ële böyüg yapmazlardi bële alti daş qalırdı üsti daha geniş altı küçüg üsti geniş olurdi su doldurullardi içine.

35 küfte yapardıq kiroliyacayıq küfteye kiroliyacayıq. he yuvarlamaq diyiller şimdi biz kiroliyacayıq, kirojadi işde ële diyirik.

çoq meseleler var işda akkılıma gelmir çoq çekmişik biz. pencer ekirdik, kartop ekirdik, ekerdik işde güz olurdi sökerdik işçi tudardıq, işçiler gelillerdi onnan sora kartobi satardıq şe gelir aparırdı nedir onun adi ne diyiller zebzeciler gelirdi götürirdi 40 satallardi. yani onnar araci olullardi zebzeciler verillerdi başka yerlere satallardi biz parasını zebzecilerden alırdıq kartobun. e penceri de sökerdik şeye verirdik qantara verirdik devlet verirdi parasını. her şe de ekerdik oğul.

bizde yaşmaq vardı vala bi sene geynimden yaşmaq tutdım kıs pıs kıs pıs kıs pıs üzümüzü çekerdik gözlerimiz görünürdi onnan da elimiznen şarat et kıs pıs kıs pıs. 45 baqđım yoh vala men vazgeşdim dedim vala men becerebülminem, yaşmağı biraqđım getdi nedom beceremedim

baqqala ekerdik baqqala, baqqala qurusi yeşil fasilyeye baqqala diyirik biz. baqqala, qaqqala, erik keyisiye erik diyirik biz eskiden erik diyerdik şimdi o taraflarda erik diyiller biz ona şilor diyirik. bizim dedigimiz erige o taraf keyisi diyir. bizim burda 50 aqlatda biz erik diyirik erigin yeni olmasına qaqqala diyirik onnar qaqla diyir değıdiden sora erik diyirik onnar yeşil erik diyir biz şilor diyirik.

erik qarman zamani deger sicaq aylarda temmuzda, ağıstosta.

1.CEVAP: men tarəh marəh bilmenem ki ha şimdi de diyerem ki filan yaşlarına girdiler. e qaç doğumlılar diyiller e men ne bilem doğum nedir hangi yılında oldi. 55 men yıl mıl bilmenem men diyerem ki işde bu yaşıdadır, erikler degende oldi, qarman zamani oldi, bostanlar yeni tökende oldi ne bülüm yarma geynedende oldi.

biz şimdi buğdayı geynedirik hedik olir hedigden sora da biz yarma diyirik şimdi bulgur diyiller biz yarma diyerdik. büyük qazanlar vardı büyük ocaqlar yapardıq büyük qazanlari biraqırdıq o ocağın üstüne odun tezzek davarların şeyine tezzek 60 diyirik biz odunnan tezzeknen o büyük qazannan geynedirdik ottuz teneke. tabe su geynerdi su bële diş diş geynerdi onnan sora biz buğdayı tökerdik içine hedik olurdi. ottuz teneke geynedirdik dönerdik bi zamanlar qullara sererdik bële beton meton yohdu ki qullara, naylonlara. qapi qapi dolanırdıq qapi qapi dolanırdıq ki qul

topliyaḥ. işde éle ğeynedillerdi ki mesele benim yarmam kütulur o kıriyacaḥ. çullari
65 toplardıḥ böğün benim yarmam kırudi sora öbür komsı ğeynedir çullarımızı verek
ona onnan sora da bi kere naylonlar çıḥdi. naylonlardan onnan sora da şimdi betonlar
çıḥdi betonlarda damlarda kırudillar. önce de çullardan kırudirdiḥ oğlum ḥedigi
yarmayı ḥedigi tezesini çullarda kırudurduḥ. oni da yollardıḥ degirmanaya döğülürdi.
döğüldükden sora da elenirdi artlanırdi onnan sora çekilirdi. pilavlığını ayrı
70 çıkardırdiḥ yarmayı sümündürüni küfteligi de ayrı éle.

mesele buğdayı döğerdik döğme éderdik. döğmeden ḥelimaşı yapardıḥ döğmeden
turşiaşı yapardıḥ döğmeden erigaşı yapardıḥ döğmeden bunnar hepsi döğmeden.
döğmeden ḥerse yapardıḥ başğaları keşgek diyir biz ḥerse diyirik tekrar ğinen bizim
keşgegimiz var noḥutnan pilav kimi pişiririk onnan sora döğmeden çorti yapardıḥ.

75 çoḥ ʿeyibdi yaslamaḥ ağzını yaslır, filankesin ağzını éle yaslıllar yaslır he ağız
yaslamaḥ he dınaz edir ağzını yaslır yani lağ étmek. şimdi lağ étmek diyiller he ḥoş
karşılanmaz bunnar ḥeç ḥoş karşılanmaz yani yaldatmaḥ.

man safdır diyellerdi kandırılırdi gülellerdi üsdüme. mesele diyellerdi bi sefer
ğardaşım musdafa dedi ki éle ḥeci usdayı vuruplar éle vuruplar béle kanlari aḥdi
80 gétđi. men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay torpağ halıma, torpağ
başıma herifin zaten çoḥ canı vardı o ğede kani gétđi.

işdá allahın ğederi vėrdiler ama sonnan millet daha yemek yemiyenler, üzilenler,
ağliyanlar, sızliyanlar. millet dedi ki bu uşaḥdır. çoḥ isdiyenim vardı babam diyirdi
uşaḥdır vėrmirdi. onnan sora vėrdiler meni köyli şok oldi aḥladlı şok oldi o küçüg
85 ğızı nece vėrdiler diye. işde béle onnan sora gözi düşen de vardı babam dedi ki men
ona vėrmenem, kapi komsıyıḥ. onnarın dili durmaz, kifr édeller men burda
dayanamanam. men ona vėrmenem kaldi bi ğün işdá derse gidirem gine derse
gidirem ere vėrdikden sora derse gidirem, bi ğün baḥdım éle çıḥdi ordan gözi düşen
adam dedi bi deḳke dur san bi şe söliecegem. men çoḥ ğorḥdım. o dedikçe vallahi
90 bi şe yapmiyacağam san bi şe söliecegem. men ğorḥdım ğaşdım, özümi atdım
ḥocamgile gétđim ḥocamgile. dedi ğız ḥesbe san nölup niye rengin ğaçıp. dedim yoḥ.
nėtdise ḥeş bi şe sölemedim. sölemedim, dersimi aldım geldim eve. anam dedi ki
niye o rengin ğaçıp ğızım senin rengin, dedim vala hal, eḥval béle. benim ğarşımı
kesdi man dedi ki san bi şe söliecegem, men ğorḥdım, onnan sora köyün içinen
95 geldim o kinardan gelmedim. dedim köyün içinnen geldim. meni tutar mutar ne

bülem allah korusun, geldim onnan sora dehe babamgil komadilar derse gidem. düğünüm yapıldi. düğünüm yapıldıhdan sora oğudum, gëtdim o hocanın yanına oğudum, işde kurfeni elde ëtdim . nişanlıken görhdum oğumadım, babamgil şëtmediler görhdilar adam kaçıra. adam kaçıracağdı meni.

- 100 bi gün de anam gidip bi yere. man dedi ki gızım, serini atardığ gapının arhasına. gapıda ne vardi kitliyek. anam gëtdi seriniyi atdım öküz arabasının serinisini atdım arhasına, bacım nesbe gëtdi heci selimgilden bi şe getire. bağdım nesbe gelmedi, çıhdım küllük diyerik biz şimdi çëplik diyiller biz küllük, çıhdım küllüğün başına megersem o meni gözetlirmiş, o oğlan. zibil tökilen yere küllük diyerdik ordan
- 105 çağırdım nesbe, nesbe. dedim nêce yedisi diye man arhan dön. döndüm arhama bağdım bu gözi düşen ële gelir ële gelir bële hıznan gelir. o geldi men kaç eve, kaç kaç kaç özimi atdım eve kapıyı örtüdüm. kapıyı örtüdüm, o seriniyi atdım kapının arhasına. vala bacım nesbe gelir buni sögir. sen utanmirsan mi ordan gördüm sen bacımın peşine vërirdin bacım ancağ özini gurtardı. çoğ şeler yaşadığ oğlum.

- 110 kerki şimdi keser diyiller, dızdızan da tez ağliyana diyillerdi. bu ële dızdızdır, bu ële dızdızdır her zaman ağlar.

kerki, buğçi, hızar, dörpi ağaşları bele ilman ëtmeg içün. babam şe yapardı onnan bülirem. harol çüt yapardı onnan bülirem. öküz arabası yapardı her şe yapardı babam.

- bezden köynek tikerdik, bezden tuman tikerdik. diz doni diyiller şimdi biz tuman
- 115 diyerik dize gëde gelirdi o zaman erkege de arvada da tuman diyerdik erkege de bezden tikerdik. özümüz de bezden tikirdik. ële olirdi dırelden tikirdik. dırelden tumani, dırelden tikirdik var mıdı. dırel alırdığ o dırelı tikirdik ama erkeklere dırelden yoh, arvatlara dırelden. erkeklere bez alırdığ. emerıkan bezi he emerıkan bezi alırdığ hem köynek tikirdik hem tuman tikirdik.

- 120 uşahlarnan barabar cevüz oynardığ cevüzi ederdik bilye işde cevüz oynardığ cevüz udardığ. bilyenin yerine cevüz udardığ, kim vurdısa cevüze cevüzi alırdı.

öküzlerin tıvını keşav ëderdik. öküzleri demürden keşav vardi keşav ëderdik, onun tıvlerini yığallardı top ëdellerdi. yerde iki tene kortuk kazıllardı işde o topları atallardı kim kazandısa. davarların tıvlerinnen.

- 125 colli vardi daş koyallardı orta yere işdá bi kaç kişı düşerdi peşine. ege peşinde olan o adami tutamedise o adam gelirdi ayağını daşa vurardı diyerdi colli. birbirlerini

ķavalallardi. dař orda ama o peřine dūřūp oni ķavaliyan adam o  nde gelen adam dařa ayaęını vurdięinnan diyerdi “colli!” tekrar o ķazanırdı, gine o adam dūřerdi onun peřine. ya o adam oni vurardisa eyaęını dařa vurmada colli edemezdi.

130  oh  eneg  derdik  le  eneg  derdik hem de ne bi im  eneg  derdik.

cigga, ağacın ciggasına, uşaşlar  ışallardi ağacın ciggasına. he valla colli oyniyanda da  ışallardi, oğraşıllardi ķavaliyan adam  ışardi oni ata aşağiya. oni tuta. oni tutab lirsen mi, o atlar aşağiya gider. işd  ciggaadan atallardi  zlerini aşağiya colli edellerdi.

135 kırşa da, ķar mesela aşşamnan sertleşir aşşamnan sertleşir eyağın basdığın an cır cır eder ya ona kırşa diyerdik. o kırşa kır batmaz.  st nde g t b le d z gidersen b le cır cır cırıldar aman batmaz kırşa ķar.

bi şeye başardış mesela ona deş d şd n mi men diyerdim gız sen oraya deş d şd n mi.

140 dek i, dubara i, fırd ş i.

sosrat malamat olasan, isi yatasan savuş ęařasan aşladın ķargıřlari. o sukumuni muruzuni yışdı, mozladi gine mozladi, gıdalari geldi nemr d n dağınnan.

2. CEVAP: işnen g jnen ge erdi oğlum. her g n ęař tendir yandır, yemek pişir. her g n tendir yandırırđı.   lmeklerde yarmaaşı, turşiaşı bi g n yarmaaşı pişirirdik oni o g n yiyerdik biterdi devirsi g n ęařardıř o   lmeği iki   lmeğ işledirdik oni şe yapardış, oni bıraşırdış şariklenmeğe  b r   lmekde gine bi g n  orti pişirirdik o g n yiyerdik. onnan sora devirsi g n ginen tekrar  elimaşı pişirirdik o g n o  elimaşını yiyerdik, yarmaaşı pişirirdik o g n o yarmaaşını yiyerdik. oğluma diyem tendirde işde her şe tendirde tendiri k l n   ışarırdış tendire tezzegin irilerinnen

145 başlış ķurardıř oğluma diyem ifaşlarına saşma diyerdik saşmayı t kerdik işde onnari  le. yemeği tendirde yapardış. geldiz sobaya sobaya da nemr dden odun getirillerdi  k z arabasınan getirilen odunlari yandırırđıř. o odunların ayrı k l n  kaldırırđıř  amaşır yışardış. işde ķazanlari ocaş yandırırđıř o ocaşdan işde iki ķazan bi ķazan yere ķoyardıř o sular ęeynerdi alırđıř k li t kerdik i ine artış o su durulurđı alırđıř

155  amaşır yışardış.

poraknan başımızı yışardış gine  amaşır yışardış poraknan. porak vardı oğluma diyem g nde her aşşam da  amaşırı yışardış tendire sallardış şişlerde ağaşlarda o

çamaşırlar k ururdi i de  le olurdi her a  am yı ardı   le olurdi bi g n he bi g n yo 
tekrar gine  ama ıri aparırđı  denize  eyni bo  acılar kimi ba lardı  ar amıza
160 giderdik deniz ya ın ya biz de giderdik denizde yı ardı  oni duri suda durılardı 
 urudurdu  tekrar gelirdik iki g nde    g nde bi denize  ama ır yı ama a giderdik
esbab diyerdik o zaman esbab yı ama a giderdik.

3.CEVAP: s d m z boldi i da bi tendire vurardı  ekmegleri k ururdi k ızarırdi onnari
 ı harırdı  avarđı  suyn i ine  alırdı   eynen  imdiki mamalar kimi olurdi
165 u a larımıza onnan v rirdik. ekmegin k ıztartılmı ını avarđı  geynemi  suyn i ine
 alırdı  i de oni v rirdik u a larımız yerdı. mama mama mi vardi o lum hazır bez
mi vardi  s d m zi elbiselerimizi keserdik u a lara bez  ederdik i de  eliknen
b y td k. s d olursa s di olan s d v rirdi s di olmiyan da i de suyn i ine o k rmızı
ekmegi k zardırdı  tendirde  ı hardırdı  u a larımıza o suyn i ine  alırdı  olurdi
170 melhem kimi u a larımız y rdi patıl patıl da patıldardi bi ara.  le onnan sora  az
oca ı  ı dı  az oca ında i da yemegimzi  ayımızı yapardı . onnan sora ibra az  ı dı
herk   aldı ibra azda herk   yemegini bi irdi.

bi odanın i inde  alırdı . men seggiz  ocu ı o bi odanın i inde b y td m. hep gelen
giden o  edder ama hepimiz de sı la ırdı  o odanın i ine  imdi on tene yerdır
175 sı la minı .

sererdik sıranan yata ları, boydan boya sererdik herk    arı ı  yatardi. yani  imdiki
kimi ya o lan ayrı yatsın  ız ayrı yatsın  le bi  e yo dı, herk   barabar
yatardi.sererdik yata ları yan yana herk   barabar yatardi ayrı mayrı yatma  e bi
odanın i inde heppimiz u a lar ana baba hepsi bi arada yatallardi. ana baba ayrı
180 yata da, u a lar heppi bi yata da yatallardi. zaten somyesi olan bi iki u a  somyede
yatardi, somyesi olmiyan da hepsi bi yata da yatallardi sererdik.

4. CEVAP:men teg yaptım. herk   in erkegi yapardi baban evde degildi men teg
yapardım. sabbahnan  a ardı . mesele  a ardım giderdim altıda inekleri sa ardım
g t r r  atardım da a. pancar da ekerdik patades ekerdik. onnari inegleri
185 g nderirdim, gelirdim peyniri atardım giderdim da a evde  ızlar oni yapallardi.
g z n de oldi mi kimse olmadı mi o zaman  ızlar hepsi   tmı lerdi kimse
 almamı dı. giderdim da a sabahnan altıda inegleri sa ardım s di bıra ırdım dolaba.
a  am inegleri sa ardım ondan on ikiye  eder peyniri atardım, birde peynir olurdi
oni yerine sı ar bıra ırdım tekrar yatardım. i de o da  le g z de oldu mi  le o lum.

190 tek başıma davar mal her şe man baħardi. baban dışarıdadi baban řofêrdi. irana iraķa
çalışırdı. hep ağırlış iş ük manadi, men yapardım men ederdim.

kış oldu mi su yoħdı ki işda bi aşağida çemde çemin orda çeşme vardi. evde su mi
vardı evde suvarah. kar boran o götürüp getirmeg davarlari suya götürüp getirene
gêder görümüz gözümüz buz tutardı buz. davarlari dışarda suvarırdıħ aħşam sabah.
195 êle olurdi günler kıssa oldu mi günde bi oyun suvarırdıħ. sabbahnan erken ğah ki
kapının öğüne davarların otuni bıraħırdıħ onnari naylonun kıaldırırdım nayloni
naylonun altında oni karışdır ellerim yapuşurdi bütün naylonlara kapılara donardım.
o donun içinde karıştırdım götürürdüm davarlara vêrirdim. işde bêle günümüz bêle
gêřdi eski zaman.

200 ħarman zamani da oğlum ekin biçilirdi. řellaħdolar gelirdi ekini biçerdi. arabalar da
oni part êdellerdi part diyellerdi işde, otduz bağı olurdi bi part işde bi parti bi arabada
getirillerdi, getirillerdi sepellerdi. onnan sora davar kıořardıħ. çatma çatmanan şe
gam. çatma işde dib öküzi dib öküzi de vardi dönerdi, o çatma giderdi o dib öküzi
yavaş yavaş dönerdi. zevalli sersam kıalırdı.

205 çatmada da minen sevünürdi ki gamın üsdüne miniller gamın üsdüne minen yaşadi.
gamın üsdüne minen özine gidir ama çatmayı süren yorilir. eyah gamın üsdünde
ħeyvanlar gidir adam üsdünde sürir ama çatmayı süren yorilir. ama değışirdik bi
gamda olan çatmayı sürerdi çatmayı süren de gamda gelirdi sürerdi. gam he yer
değışillerdi. oğluma diyem êvle olurdi davarlar su yoħdı o zaman, işde şe olan zaman
210 ħarman olan zaman bi teg tısbağalibulaħda su vardi. herkeş davarını açardı, ħarmani
davarını açardı götürürdi tısbağalibulaħda suvarıllardı. o zaman bütün ħeci
selimgilindi, ħeci nejmedingilindi, receb dayıgildi, benim babamgildi, yehye
emigilin ħahidi. ħeci osmanın ismetgil onnar hepsi bütün bizim yuħari çemdedi
ħarmanlar ama ne gözeldi. vala gerçekten de o zaman çoħ hoş günnerdi.

215 aşağı çemde de çoħ. aşağı çemde de köyün ħahının çoħi da aşağı çemdedi, köyün
yarısı uħari çemde ħarman êderdi yarısı da aşağı çemde ħarman êderdi. êle şimdiki
kimi dıraħdordur şedir onnan kıaş sene sora dıraħdor çıħdı işda o da êle.

savurullardı buğdayi çıħarıllardı yaba vardi dırmıħ vardi. işde yabalarnan ağaç
yabalarnan savurullardı. saman bi yana buğda bi yana onnari da êle.

220 dur men unidiram be^czen. sora ħarman biterdi ħarol zamani gelirdi, ħarol zamani
gelirdi. benim babam ħarol çaħardı bêle şeden taħtadan bêle iki tene taħta çaħallardı

bi de bèle bi kız ona ne diyellerdi menem, başına hóp geçirillerdi qalın bi şe onnan sora hóp geçirillerdi. oni bi adam boynına şimdi  eyni g bre baqlallardi sepellerdi ya ellerinen  eynen  ele alıllardi ekini, bi kere sepellerdi buqldayi sepellerdi b le bi
225 yannan  k z gidir onnar buqldayi burdan alir sepellerdi burdan alıp  ele sepellerdi. o g de ekinleri o qollarinan ekellerdi. onnarın qollari n ce yorulmazdi. qollarinan ekellerdi onnan sora o   t ilkin   t  edellerdi   t den sora da i da   t de uzun bi aqla di gine onun da ba ında h p şe qo allardi bi hem h ruk qo allardi hem de kız o ilkin qo ana ne diyiller b lminem onnan sora da h ruk d rd  k znen yapallardi, d rt  k z
230 olmasadi   t  k z yorulurdi h amlardi. torpaql  ekmeg  ele qolay midir oqlum. i de  o umi yapanda d rt  k z qo allardi h ruknan bi de  eye o h ruk izahda olana iki  k z bu baqladıqlari  eyi oni b lminem oni unuttum i de d rd  k z qo allardi biri h ruk biri de i de kotanın yanına qo allardi kotan edellerdi. i de gine  eyni d rd  k znen dedigim kimi h rol edellerdi ekellerdi. i de  ele oqlum.

235 **5. CEVAP:**  lelerdiler de doqlor yoqlı. doqlor mi vardi  lelerdiler de getmezdi. hesdelerdik, yeliklerdik, elimize ge erdise y rdik, elimize ge mezdisi  ele qalırdıql yana yana. he yeliklerdik elimizde olurdisa y rdik olmazdisa qalırdıql ama  imdi olsa her şe bol alınir y linir. bizim zamanımızda ne vardi, bizim zamanımızda he  bi şe de yoqlı oqlum. ara ebesi alırdi toqlor mi vardi ebe mi vardi. i de k y n b y qleri
240 arvadlari gelirdi, i de ebelig ederdi  ocuqlarımızı alırdi.

6. CEVAP: men geynena g rmedim ki benim geynenam yoqlı gelin oldum geldim  k z arabasınan meni getirdiler. o zaman i de yuni darardıql cecim ederdik cecim diyellerdi  imdiki savanlara o zaman yunnan yapallardi cecim diyellerdi  ele g zel te ilernen yun egirirdik, onnari cecim ederdik i de i de o cecimleri saraladılar  k z arabasına,  sd ne  rtdiler  k zleri qo dılar. meni i de o  k z arabasınan gelin g t rdiler. benim ba  rt mi de  k z n buynuzuna baqladılar. ta sıların  n ne baqlıyan  eleri benim ba  rt mi  k z n buynuzuna baqladılar. o zaman da  eleri  k z n buynuzuna baqlallardi.

250

-VI-

255

Adı: Abdurrahman

Soyadı: Gökbulak

Yaşı: 75

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Baston Ustası

Derleme Tarihi: 01.08.2012

260

Derleme Yeri: Selçuklu Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

bu mesleklerden dolayı küçük yaştan insanların hevesi olmasa ilimlerin heçbirinden
istifade edemez. ilmin hocası, oğumanın yazmanın olsun sene^cetin hangisi olursa
olsun hevesdir. o mesleg o işi sevmek. biz küçükkennen işde ha bu gedekennen
sekkiz dokkuz yaşlarından itibaren o günün sene^cetlerinde kim ne yapardisa men
5 heves eder yapardım. şe atardıh top bële deleme derdik ipi bağlardıh atardıh. hızek
yapar kayardım, kayık kayardım. bële derken bunnarnan meşgul ola ola onnan sora
tabi bu arada da çiftçilik mifçilige giderdik. askerliğime üç ay kalarah gëtdim
meslege bi usdanın yanına gëtdim. kağni arabasınnan başladıh. kağni arabasi öküzdi
o zaman çiftti. iki ay gëde bi ay gëde orda çalışdım orayı sevmedim. ordaki olan
10 mesleg kabataslah bişeler. men isdirdim ki hani daha gözel bële kapi pencere olsun
şu bu. tekrar ikinci usdanın yanına gëtdim. orda da numune yapallardi. birez de orda
kaldım. orada yalnız bi arhadaşımız geldi istanbuldan akrabadi da orda bi baston
yapdi. baston yapışi benim hoşuma çok gëtdi. hani cilali milali parlah ya onnan sona
usdama dedim ki man müse^cde et bi tene de bu bastonnan men yapam. dedi sen
15 yapamezsen, o ële kolay bişe degil. dedim sen man bi ağaç vër yaparam inşallah. ëyi
sen müse^cde ëtdi. çalışdım bi baston yapdım getirdim büyük abëme. ikinci meslegim
de ona dedim tekrar bi müse^cde ët 'eynen bunnar kimi açılı kapali sofraya altına
koymah için kürsiler vardi. oni görünce çok hoşuma gëtdi ona da müse^cde ëtdi allah
razı olsun. yapdım ama iki gün üç gün men onı yanımda gezdirdim. o gëde sevirdim
20 sene^ceti. yani istemirdim de bi yere biraşam satam veyahut şu bu. ondan sona asgere
gëtdik. atmış senesinde oldu. feket asgerin de almillardi oğuma yazmam da yoğ.
çeşitli bi hastalıh dolayısıyla benim yüzümde gelişme de yoğdi zayıf kilosuz. diyiller
sen gidemezsin seni götürëmenik. kaldım dedim yo men gidecegim niye. men
bunnari sıhışdırınca yine diyir gidemezsen, diyirem gidecegim diyir senin kilon yoğ.
25 dedim mennen on kilo fazla olani bizim mahallenin insanlari var orda dedim onnara
söle gelsinler güleşek. adamlar bağdilar komutanlar men şe konuşiram dediler bu
cesur bi adamdır dur buni rehed bi şeye yazah gëtsin. tutdilar yazdilar. he şimdi
neyse gitdik asgere asgerde evvela benim eğitim yerim balıkesir, geldik konyaya.
konyada bi fabırka vardi bağdım orda çalışillar asger sivil. hemen gitdim girdim
30 içeriye onnarnan tanışdıh. nerelisen bitlisliyem dediler bitlisde bediüzzaman
hazretleri var tanırsan mi dedim men tanımam. yahu nasıl tanımırsan sizin
memleketizden bële bi zat çıhsın dünyaya ferman oğudi sen nêce tanıımırsan. men de
sayiram âlimleri, şıhlari diyiller yoğ. iki tene sivildi ona da şıh dëyilir ama onnarın

annaddığı gibi o şeye hele men yeni bugün öğrendim o ilimlerin şeyine he. o
35 meseleleri işde her asırda bi kişi gelir kur^ceni tefsir eder kimi işde şeler söylediler.
neyse bunnar gitdikden sora dedim benim de bu işde birez çalışmışam bu işden
annaram meni de buraya alabilirsez dediler olur bi komutana söliyek. bölük
komutanına sölediler tamam dedi. aldılar meni oraya. orada bi kaç gün sora bölük
komutanıma bi baston yaptım. orda ele güzel o siyah bastoni görürsen mi ele güzel
40 siyah bi anılın boya da çekdim. bizim ahladın ilk haburasi beyaz bastonlar var çitali
kafasına onnan koydum. çoğ hoşuna gétدی alırdı bele be^czen gezerdi meni de görende
bunnan dayağımı yemeden gétmezsen. yani meslegimi o gedder severdim eğer kendi
düşünmemle eğer başka yerde görmemle oni fırsatım olduğı geder uğraşırdımsa oni
yapardım. allaha şükür orada da epeyi zaman çalışdım. bu ordunun me^czemeleri
45 amerikadan başka nerden gelirdise onnara sandıh yapardıh içine bıraşırdıh giderdi
dağıtıllardı adi me^czeme dağıtım deposi. neyse askerlikden geldik, askerlikden
geldikden sona hırabashehir buralar yoğdı o zaman, kimse yerleşmemişdi zaten aşağı
çarşı da bi kaç tene şe dükân vardı fakat bele sene^cetçi felan yoğdı. ancağ bi iki tene
usda dedigim kimi şe yapallardı kağrı arabasi, mobilye yapardı. niyazi usdanın
50 geynidi. şimdi onnarın yanında doğramacının yanında hırabashehirde elnen ağaç bele
biçellerdi koca kütükleri. onnan sona tebi bi iki ay çalışdım tekrar hevesim geldi
geldim buraya. ahlata geldim o doğrama yapan ehşan usta vardı allah razı olsun
bizim şede onun yanında başladım. bi ay daha devam etdim onnan sona kendim
tüken aşdım. yani hevesim o gede şeydi ki başladım artıh ağaç ürünlerinin neyi varsa.
55 para kazanmağ aklımda yoğ. zaten sene^cet konusunda bi şe icad etmek bi şe
yapmağ. koltuğ yapardım bele düzerdim müşterisi gelirdi diyerdim yoğ satmanam
diyerdim bunnara bağam. cenabı hağğın ilminde insanlara vèrilen ilim. cenabı hağ
eger o ilminin şeyinnen hoşlaşıp bunnari yaratmasadi bizi her şeyi yaratmazdı. eğer
ilminnen bi nebze insanoğluna, digerlerine de hisse vèrip ama insanoğluna sene^cet
60 yoluni ilim yoluni geçmişi gelecegi örgeñecek bi kabiliyet vèrmış. neyse biz orda
sene^cet aşkı ile koltuğ yapmaya başladım baston onnan sona ağaç ürünlerinnen
doğrama kapi pencere ele neyi gördümse heveslendim aldım keseri girişdim. kelip
çati. çoğluğduğ arhadaşlar da vardı yani feket heves gece gündüz çalışırdım. dedim
ya ^cecemilig vardı buni yapmağ isdirem buni usdanın yanında görmemişem kendi
65 düşüncemle düşünirem, oni göstere göstere meydana getirirem. ihlas samimi bi ihlas
samimi bi heves kesinlikle şede qalmaz illa muvaffaq olur insan ele kendisini

100 alam. şu anda iki üç yüz bastoni kısa zamanda yapamanam. bizim bi müdir vardı
burda ünveristede oldi van ünveristesinde o duyunca arhadaşlar da diyiller ona bah
usda biz san üç yüz degil beş yüz çoğ baston yaptırırh ucuz yap. dedim bah gardaş
bi tene de yapsam beş yüz tene de yapsam ucuzi bi adam günde bi tene yapamir.
budur dedim neyse bunnarın şeyini kabul edince iki sefer bele oldi. bi özal geldi
105 ankaraya götürdi, ayda üç yüz üç yüz yap yolla dedi. bizim bu arhadaşların hangisine
anlatdımsa gelmedi yardıma. he ya basdon o zaman zonguldağ gibi hem daha iyi
olurdi hem revaçda herkës faydalanırdi. o ünveriste müdürü dedi usda men seni
anladım san basdon yaptırırh feket senin bu üç yüz tenenin parasını men şimdi
onnara söliyecegem peşin vërsinler san gët kereste al. halbuki üç yüz tene baston bu
110 gede şeyi hëç kim vëririrdi. onun şeyi iki buçuğ milyondi. neyse allah razi olsun o ële
söleyince man dedi onnar şimdi gelince, onnara dedi gahın gidin, gahın gidin evleden
sona gelin konuşun. o gidince de çağırdi dayiresi masaya annatdi dedi o fiyetten de
şimdi onnar bah para peşin vëririk düş müş derlerse düşmeginen ‘eyni fiyetten yap.
sana üç yüz milyon şimdi vërecekler üç yüz bastonun parasını. allah razi olsun
115 heçketen vërdi geldik kereste aldih birez daha iş irelledi ama hansına dedimse
yapmadılar. onnan sona abëme söliyem heves de var tabë, her on günde degışik bi şe
çihariram basdon, yani bele hevesimnen diyirem bu bele kalsın bu sefer başka bi tene
bele çeşit çeşit resimli bastonnar olsun kurt, at şey nedir adi kuş, şahin mahin bele
yapırh. onnan sona o adamların şelerini yavaş yavaş gönderirem. onnar o üç yüzi
120 etdiler beş yüz, beş yüzi etdiler bin. onnar şe yapillarmış mege hani orada ünveriste
çeşitli kolları büyük bi inşaatlar artıh gelene bi baston hediye ediller yani allah
yaptırdi o ne benim işimdi ne de onnarın. cenabı haq ihlasli niyetinde onnara onnari
musahhar ëtdi. şimdi yapa yapa bahdım bi gün dediler şe gelip özal gelip buraya,
özal gelip buraya hani başbakandi, men nerde kalir dedim, dediler şede otelde bu
125 aşağıda. hemen sabanan ba ari orada arılı bastoni götürdüm. şimdi çalışdım çabala
derken birez benzetdim bi ari şekli apardım vërdim özala, özal bastona bahdi döndi
bakana dedi ki gët usdanın tükenine bele çeşitlerden şe et alsın gelsin ankaraya, biz
buni bastonlarını dışariya gönderek, zonguldağın gönderiller ya, allah rehmet etsin,
bunukini de katırh onnara gider. neyse ële kabullendi orda gahdi geldik bikaş tene
130 de baston yaptım doğri ankaraya, ondan epeyi aldılar elimde bikaş tene kaldı. onnari
da goya geri getirirem işde. ahlada döndüm, her ay üç yüz tene yapacağsan
yolliyacağsan. yoh bah şimdi nasıl oldi: ginen bunnara geldim uşahlar da yanımda

daha yetişmemişlerdi o zaman. bële ola yapardım. ğahdım geldim uşahlara söledim
arhadaşlara bi daha teklif edek. bu oldi ikinci. onnar da hesedlik ediller benim
135 yaptığım bastonlari yapamayınca man sahab olmillar. ële büliller ki men götürüp
onnardan yüksek kar edeceğem. dedim ki sizin aққılınıza belki bële bişe gelir, yapah
siz götürün teslim edin, bunda ayrı bi kārım yoћ ama allah tarafınnan cenabı haқ
onnari musahhar etti. düşüniller aћlata da bu işi teklif ediller. sade benim için olmaz
sade hepimiz barabar ne yapabüldükse. bi tenesi gelmedi yapmadı. men o bikaş
140 teneden sona birez elimde olanlardan gönderdim. bi baқan değişmiş yerini. o baқan
ġetmiş bi tene yeni gelmiş. orda da ginen artıћ ne etmişlerse bi tenesi hesetin biri
aћlatılmış mi başka yerli mi bülminem bu işi durdurmuş. bu üç yüz tene baston işini.
durdurmuş men de çaba gösterirem ki hani ginen birez yığam gönderem. uşahlar da o
arada birez okuli bitirdiler onnara alıştırdım epeyi şe yapillardi. bu sefer döndi oraya
145 şe yapınca refai götürdi bikaş sene, o üç yüz tene meselesi değişmiş. yeni baқan dehe
ële bi şeyi qabul etmir, lazım olunca ginen sizden isterik. he lazım olunca isterik,
heқketen hele devam edir o istek ama o iћlas işi beke aћlatda elli kişı faydalanırdı,
elli kişiden fazla be, tebi yazıћ oldi. şimdi meslek hani bi adam faydalansa ayrı faқat
çoћ adam faydalansa ayrı. ondan sona neyse o dayirenin içinden bitenesi gidir
150 dayireye baston yapır, bizim resimlerimizi alır baston fotokoplarını şeylerini alır
gizlinnen baston yapır. kendi ismini de bizim isme yaћın bi ismi vardı mubaregin
götürir bastonlari verir orya. refai de burda yapır, heberleri yoћ birbirlerinnen. gidir
refai bastonlari aparanda onnarnan içeriye girir qonışır, diyiller senin bastonların
aldıћ biz. nerden, kim getdi, men yeni getirdim. refai anlır meseleyi çünkü birez
155 hesedlik edillerdi yani biz de götürek orya sataћ diyir ordaki arhadaş. ondan sona bu
adamlar getiriller o bastonlardan refaininkilerle qarşılaştırırlar kim aldı buni teslim
kim etti, nasıl oldi iş ortaya çıћınca heber veriller bu gidir bastonlarını alır ordan.
refaininkini alıllar bu orda qalır. şimdi bu sefer gelince refaiye gelir, geldi man dedi
yav refai benim evimi yıћdı. noldi babam, işte bële bële, e peki babam san kim
160 dedi sen ġet baћ. men türkiyeyi gezdım dedim hiç kimsenin bastonuna benzemesin,
sen gidip benim baston şekillerini, fotoġraflarını alıp gidip gösterip bi de yalan
sölemek çoћ eyip şe yaptın. men san gel hani geldim aldım seni tükene, seni
çalıştırdım baston örgetdim, tarif etdim, tükenime apardım satıram, gelin herez bu
ġede yapın o şe gelende sahab çıћmadız man, gidirsen man hıyanet edirsen. bunnar
165 da oldi ama allaha şükür beceremediler. iћlas yani demek istedigim bu seneetlerin

çoĥi Şeyi insanların hevesinnen gelir. eger hevesi bu kainatın, islamiyetin g zelligini g ren insan h   bir   limi dinlemeden h   bir Şeyi dinlemeden islamiyetin g zelligini Şeyini emirlerini namazını niyazını insanoĥli kendisinnen bu yapılan bu sergiyi boşuna degil demez kendi kendine olan bi Şe degil bunnari yapan bi usda var.

170 b le bi  ana at insana hasıl olur ibrahim  elilvari peyĥember. o h   kimseden ders almadan cenabı  a  kın varlıĥına  le inandi putlari g tdi  ırdı. babasi put yaparmış heralde  le duymışam. kendisi bu tefekk r Şeyine dalınca bu kainata meyvasına aĥacına Şeyine bu işler boş degil bu işleri yapan biri var. o ba ımdan gelir babasına diyir baba nedir bu ta talari Şe yapıpsız ta talarda ne var. babasi  ızır o ne demek.

175 vala ĥa ır gidir baltayı alır putlari o puthanede  ırır d nir baltayı b y k bi put varmış buni asir onun boynuna. gelir babasi gidir ba ır ne ba a putlar  ırılıp hepsi. vula oĥul bu ne demiş, baba demiş o balta kimin elindese o  ırıp. vulan oĥlum o  le bişe yapabilir mi, yapamezse nedir bunnara tapıpsız. Şimdi demeg istedigim meslegin insanın i inde bi duyĥi var  eŐitli duyĥılar var, her meselede her san atda her

180 yapılışda işde o duyĥiyi insan d Ő ne d Ő ne a ılır, o meslege heves eden insan hangisini yapsa inşallah muvaffa  olur. Şimdi biz o g nnen bu g ne h l  men kendim Şu anda yetmiş beş yaşında yeni yeni, ba  Şimdi buni  zi Şede  alır yetişdi g tdi seferidir adi. bunnardan  o  var herk s yapir t rkiyede  ur en k rsileri fe et o unmir.  oyduĥun zaman al a  habele egilip o ıyaca san. adam orada artı  g rmiŐ,

185 bunnardan  o  yapdı yolladı. ba ıram camilerde de var fe et d zenli o unmir, annadı. ba  adam buni mesele diyelim yapdı boyatdırmıŐ neyse bu al a  fe et ge en d Ő nd m yav bunnara bi  are bula  bunnar satılmir. ba ıram camilerde de  le dem rden mem rden. adam b le egilir o ır. Şimdi benim ilk yapıdıĥım kur an k rsileri her camıda    beş tene var.  le g zel tek par a b le  arŐıya meyalli,

190 t rkiyenin h   bi yerinde g rmedim. hele Şimdi beke o cinsten yo  ama bu ya ın yerler birez  rgendiler, camilere yapillar ama gine de tam benzetemiller. b y k camıda var a ladın, pek  ok camısında var. ha Şimdi bu mesele ha ıketen al a  ama getirdim ne yaptım bi  are d Ő nd m geldim buraya havale ta dım buraya da ta dım, bu Şimdi y kseldi kendiliginden annadı, istersen b le d z bira  o ı, istersen

195  ur eni. dur getirem ba  niye g sterirem gaye bunnar hevesden gelen daha iyisi de olab l r daha g zeli daha  yisi. bu numunedir daha evvelki burda yo dur. bu da sonki numune, buni artı  geliştirecegem bunnarın hepsi satılaca  allahın izniyle annadı. aha Şimdi buni  oyduĥun zaman buraya ege b y k kur an ege k  k, ba 

istersen bèle al kucagan ohi annadin, istersen kürside olsun istersen yere birağ
200 annadin, çoğ güzel rahat ohunir bèle tam gözün hizasi. demeg istedigim ilmi şeyi
insanın hevesidir hocasi. mimari mihendisi diyek. heves olmasa hêç bişe düzgün
yapılmaz. bu duygi çifçilik yaptım, o yüksek havas bende vardi. öküzleri açar açmaz
elimnen ot yonardım ağızlarına vërem doya. emin olasan şahitlerim var herkës dörd
öküzi iki kişinen üç kişinen kim horugun boynuna minmesedi öküz gider midi. faqat
205 allaha şükür cenabı hağ musağğar_ etmiş, èle beslerdim ki onnari dörd öküz
koşmışdım özüm de uşahdım hā, on üç on dörd yaşlarında. horugun boynuna torpağı
doldur atardım altdan alırdım kotanın marjına o dördi sankile adam var onnari bèle
sürir. he gelillerdi diyellerdi biz üç kişinen baş edeminik. he bağ cenabı hağ
musağğar_ edir, he. ondan sona ineg beslerdim altlarına sererdim şeyi bèle yatallardi.
210 onnari yıhardım da. nağıra da götürdüğüm zaman o hayvan men sağlanmiyadım
nağirci götüremezdi. dönellerdi kaçallardi peşime. he, yani bunnar demeg istedigim
sade sana^cetde degildi, çifçilikde, ekinde, otda efendime söliyem bèle bu işlere çoğ
muhabbetim çoğ sevdiğim şe olmasadi zeten insan hêç bişeye. geliller diyellerdi
arğadaşlar keşke biz senin inegin oladığ. yā, o hayvanlar bèle yatallardi, rahat.
215 altlarında kepegi sererdim. iki inek benim çocuğlarımın şeyini ürününi tamamlatdi.
he, demiş ya bi söz var: çeşmeden su, inekden süd annadin mi, birez de ekmeg gelir
heyatımızı idame edirik gidirik o asırlarda. kene^cet bi de insan huzurli yaşirdi. habu
günün şartlari bizi incidir tamam mi neden incidir, bugünkü nimet çoğ elhamdulillah,
buna böyük şükür lazım, yalnız bunnarın bu geder oluşı her insan taşıyamir. senin
220 var diyelim öbürsünün güci yoğ ala bikere zorlanir oni almaya borçlanir, rehedsiz
olir, borci ödiyemir, burdan hërs gösderir, hırs göstermese kene^cetvari etse gözeli
nimetler. allahü taala bu asıra bambaşka böyük bi nimet yani cennetin numunelerinin
bi çoğuni burda gösterir. o zaman bèle yoğdi. al çeşme gêt suda evde çamaşır
makinesi bunnar işde. bi yazar var istanbulda meni gelir konuşdurur. geçende gine
225 açdi. esgiden ne yapardız bu hububati nasıl şe yapardız. tabi ona diyirdim işde toprağ
bir çoğ maddeler toprağa kuylardığ çıkarırdığ yërdik. buzdolabi. he, o kitap yazirdi,
diyirdi bunnara şe yapiram. geçenlerde yine açdi geleceğem dedi, daha ordan açar
konuşur telefonda, be^czen burya gelir. şimdi he insan başda imani inanci elde ederse
iman, inanç olursa, vicdanının sesini dinlerse her şe ona kolay, her şe ona rahat,
230 huzurli, dünya bomba olsa patlasa o insanın umurunda bi şe yoğ çünkü bilir bu işi
yapan bi yapan yapıran var, he ondan sona mesela bu vërilen şelerde musibetlerde

incinmez. hasta olsa incinmez hani incinir vicudi feket bu işlerde bi hikmet var, buni yapan var, bana buni ihsan eden var. imtihan meselesi var hani, hatadan dolayı tohat var, çeşit çeşit şeler var. o baħımnan diyor ya iman insani insan eder insani belki
235 sultan eder, padişah yani. haķiketen de mesele bugün o evliyalari saydığın zaman o günün padişahlari, o günün maraşallari, o günün şeleri ismi cismi yoħ. kimin var mevlananın, de mi efendim yemen ellerinde veysil kıaranının bunnar birer çoban, birer zavallı şey. e bunun benzerinde binlerce aħla gelen gelmiyen şeler var. insanlar ki o zaman insanların arasında onnara kimse ehemmiyet vèrmezdi, çobandır işde
240 zevallıdır işde şudur budur feket onnari o hale getiren iman. iman her şeyi insana musahħar ètdirir, cenabı haķ yardım eder. işde bu fazla seni şetmiyek. benim bugün özümde bi şeyim yoħdur faķat allaha şükür o duygi var, yani bi ifaħ kıarıncaya bile diķķat èderem ona basmaħ göz göre göre istemenem. onun benzeri kim ne olursa olsun feket yanlışığını gördüğüm bi arħadaşımi orda mende bi yanlışıħ var birden
245 kııziram ona niye bële yapırsan. en fazla âlimleri çoħ incidirem, ha bugün râmazandır âlimler oħillar allah kıabul etsin kıur^cani, kıur^can ölümler için degildir, dirilere yol göstermeg içindir. adam oħir bi cüz kıur^ceni ben de içlerindeyim, yani kıur^cenin mahiyetini anlatmir, ezbere oħir lillahlil fâtihe. ulan söyle dilin lal ola, niye söyliyemir çünkü kendisi yaşıyamir ki o işi, yaşamadığının işde söyliyemir de. he, işde
250 sevabdır oħuyalım güzel feket kıur^can şifadır, oħuyunca kıur^canın o şeleri insana şifa vèrir, etrafındaki melekler huzur vèrir, sıħıntı vèrmez insana. namazını da kıılır feket bi de mâna itibarile annasa yaşasa o zaman işde sultan o, annadın mi. padişahın bi tenesi şişmiş, ħastalamış, aman yaman demişler ki gel, demiş gidin bi adam getirin benim bu şeyimi kim düzeltirse ben bütün servetimi sarayımı efendim maķami
255 vèrecegem ona. gidiller neyse bi kere bi tene maħsun bi adami bulillar söliller işde o adam da veysel kıarani gibi bi şe feket dışardan belli etmiyen birisi. gidir neyse padişahi uzadır yere bele bi elini vurir karnına afedersen padişahdan pis bi goħi çıħır. rehèdleşir ya oħ felan diyir vala diyir sözümnen dönmiyecegem neyim varsa vèrecegem san. diyir senin bana vèrecegin şeler ^ceynen o kirli pis goħıdır ne var sende. tabi, malına, şanına, aşiretine, oğluna, kıızına güvenip de çarşıda ħubbe edenler var. üş tene zübbesi çıħdı mi peşine allah göstermesin. bunnara da sölerem, kıarşıyam, ħekimem ona ilişir buna ilişir allah rızası için yoħ. hani o üş tene pij düşdi peşine köpek kimi kıışkir. bunnar bizi ħutarmaz. işda diyor ya yemen ellerinde veysil kıarani bir avuç ħurmaya deve güderdi, onun da yarısını zekat ederdi. bu

265 adamın benzeri gibi olan insanlara ise deli diyellerdi, çobandır bilmir. éle degil, hec arefelerinde o gede insanlar gidir, o gede mesele âlimler gidir, çoğ éyi insanlar çoğ yüksek âlimler var onnar evliyadırlar zeten feket âlimler var ki oğumişlar namazi heci hepsi allah korusun riya karışır içine. riya karışdı mı o ilmin o emelin faydasi yoh. inan ordaki o maḥzun, zevalli, allaha iman etmiş feket ilmi az, onnarın

270 hürmetine affedir. beke duyupsan, iki kişi buni şe yapmışam biri řesè isminde çoban düşünir meraḥ edir men gideyim hece, neyse gidir. gidir hece gidir, baḥır ki herkes çeşitli ilimlerle güzel cenabı ḥaḳḳa zikir ediller, şükür ediller, dualar oḥillar. özi bişe bilmir bilmediginnen inanci var, inanci kuvvetli kâinati oḥır işde bu boşuna degil diye ibrahim ḥelilvari. ondan sona elini kaldırır diyir kürçe diyir oni bülminem

275 ya rabbi san ayandır řesè hattiya yani men geldim, sen bilirsen men neye geldigimi, he o gede söyir. cenabı ḥeḳ yetmiş bin kişiyi o hec arefesinde onun hürmetine affedir, affedir dönir diyir ki o diger evliyalara gidin řesè isminde bişe birisi var gelip falan yerden oni ziyaret edin, onun duasi üzerine sizi allah affetdi. çoğ bilmek, çoğ anlamah, çoğ yapmah bunnar bizi ğutarmaz, işda bizi ğutaran allahdan o sanati o

280 ilmin allahdan olduğuni bilip şükretmek, ona göre hareket etmek gurur yoh, gurur yapsan büyük bi hata büyük bi yanlışlıḥ sana buni kim verip allah. allaha şükür edeceksen, vermese sen ne yapabilirsen hec bi şe yapamezsen yani her şeyimiz allahdan. ikincisi de bi âlim bu da âlimlere işaret hani bi çoḥi memleketi yaḥıp yıḥmağa çalışır. evet bi yanlışlıḥ var bu yanlışlıḥlari bu kur'anın emirleriyle

285 düzeltileceg yohsa at oğli eşeg oğli sövmekle veyaḥud da gururlanmakla veyaḥud onun yeri tenezzül etmemekle düzelmez bu memleket. baḥ görirsen ataş yanır ḥatamızdan dolayı. bunnar kur'anla düzlenecek, biz kendimiz yaşıyacağız. onnar da bize baḥacaḥlar ki bunun ḥayati ḥuzuri iyi biz niye beḫe yapmiyaḥ. peyğamberimizin eḥlaḳiyle, bi mucize gösterdi inanmadılar dediler sihir varmış sihir yapır bize diyir

290 mucize. peyğamberimiz sallallahu vesellem ayet oḥudi dediler özündendir bişeler yazıp bi kitap feket onnarın o aḳıllilari diyiller ki o adam küçüklükde bizim yanımızda büyüdi, bunun gede bi doğrı insan görmedik hec ḥatta bütün birbirimize düşdüğümüz zaman bir ḥukuk meselesinde herhangi bi meselede münazara étdigimiz zaman onun yanına giderdik. o bize bu yoli gösterir çözerdi. ismini o zaman

295 muḥammedi emin dedik e biz peki buna peyğamberim dediginde niye inanmırıḥ. o zaman diyirdik. hani saltanatları bozulacaḥ yani demeg istedigim doğruluḥ. eziz ğardaşıḥ bizi doğruluḥ, dürüstlük, allahın emirleri. men gidirem diyor size iki şe

bırahıram biri kur^can tamam mi son vedasi veda heccinde aráfat dağında, mübareg
devenin üstünde yetmiş bin kişiye hitab edir peygamberimiz. eski şeleri unutulmuş adam
300 öldürmek, hırsızlık etmek, zina etmek çeşitli bunnar hepsi de faizli para alma. o
zaman da vardı faizli tefecilik gibi bi şe, bunnari hepsini men kaldırdım daha
bunnara dönmeyin, bi daha gidip yeniden o insana yaramıyan şeleri yapmıyasız diyir
men belki seneye sizin aranızda bulunmam. kur^canı kerim, bi de benim yaşadığım
heyat sünneti seniyeme ittiba edin, bir gözi kor bir ayağı topal, köle sizin başınıza
305 âmir olsa bunnari da tākib ederse onun emirlerinnen ayrılmayın annadın mı, e hani.
bizim rāmazandır söylemesi hoşuma getmir, bizim bi kısmi silahını alıp dağa çıhıp bi
kısmi da sessiz silahsız bu memleketi yonir sömürir. derneg kırdım men otuz seneyi
geçdi men bu dernegin içersinde o gede rehedsiz oldum ki. neye rehedsiz oldum
insanın kıyafetine bahırsan, ilmine bahırsan allah, emeline bahırsan başlıram
310 bunnan şetmege yav sen de bu milleti küçüg görürsen. yanımda ne yapacağsan buna
kırsın döksün bi şe demiyem, heram yésin bi şe demiyem, fesadlık etsin bi şe
demiyem men de olam onun gibi lal şeytan onun gibi muzır sayılırım. peygamber
bize niye gelip bu memleketlerde bu dünyada herpler niye olup doğruluğ için ki ta
insanları doğruluğa hedef edeler, insan kötülükden gutula. yanıma almışam kendi
315 dernegimde gidir şeler yapir. habu tarlanın meselesinen çok şeler olir. buni fazla
söleliyem man yeniden düşman olmasınlar, yahami ancağ gutarmışam. şimdi eziz
ğardaşım demeg istedigim habu heftenin içersinde dört tene beş tene hocanan
münazaramız gine bu meseleden olup. gardaş oğirsiz allah kabul etsin, bunun son
bitirdigiz zaman evet elhamdulillah kur^can şifadır, kur^canı ihlasli oğusan baban da
320 deden de onun sevabı gider yetişir tamam mı, feket o zamanında kur^canı tanımamışsa
bülmemişse ona bi şe yoh. yani senin duandan istifade sen edersen çünkü adam
zamanında sahab çılmamış degil mi yani. soradan orda heç bi şe yoh ki yeniden
müslüman ola. artıh o da kalıp allahın indine ona da karışmanıh. durum bele
mānasını söyle adam burda yaşasın, burda kazanıp orda yeceyig. burda yaşanti
325 efendim bu görünen şeler az kısa feket meşeketli. ama adam zorlanir araba
alamayınca, gidir herama, oni kandırir buni kandırir yani islamiyetin dışında olan bi
şeler yapir. en başda kendisi rehedsiz olir. hem aile efradi hem de efendime söyleyem
o şeden bi her bi fayda gelmez annadın mı bu gede. cenabı hak bizi sıratı
müstakimden ayırmasın, devlet adamlarımıza, milletimize islamin şuuruni doğruluğı
330 nesib etsin deyip dua etmeliyiz bu eziz ayda bah kedir gecesidir annadın kedir

gecesinin anlamını bülsek biz daha uyhi da uyumanıh faķat anlamıyoruz ki tam. halbuki kur  anın Şelerini tam anlayabilsek hemen  lmek isteriz. halbuki herk s  l mden ğor ir daha yaşıyam diyir. faķat  oği  l m gelmeden  l mi istedi başda yusuf peyg mber.  uyiya atdılar ğardaŐları onnan sona buldılar ğ tdiler onun
335 g zelliği onun e laği. k le diye birbirlerine satdılar. kıymetli paralarnan para  azandılar ondan. ondan sona ba dılar ki bu muazzam bi insan, seni dediler mısıra bug nki mısır midır vurillar birbirlerine suriye, he seni mısıra sultan edeceyig ama o sultanlığın sultanlarının yapığı yeri ğ rir cenneti cehennemini ğ rir istemem diyir. kendi  l m ni isdir buna benzer bi  o  insanlar. bunnar da bize delildir. hani be zen
340  l m ni istedi ğ tdi. ha demek ki  ebrin  te tarafında onun d Ő nd ği yeri ğ rir, kur anın s ledigi Şeyi ğ rir. ilmel yak n, aynel yak n,     el yak n derecesinde oni ğ rir dehe bu d nyanın meŐ keti nedir, sultan olsan ne. ginen meŐ ket ğ rmirsen mi   rbler Şeler. ha bizimkiler  ı ıp  onuşunca vala men onnara gine dua edirem. allah yardım  de bu ğedder mesele hani   cuma  arŐi eger devletin işi olsun eger milletin
345 işi olsun eger dışardan gelenin  olay değil meŐ kettir. ama burada rızai ilahi olursa onnarın bug nki bu ma ami bin derece daha orda y ksek olaca . fe et baŐ a bi Şe d Ő nirse  yi bi eşeg oğli eşeg de olmaz. eşeg cennete gidecek g zel vezifeyi yapınca değil mi duyupsan he. Şimdi neyse bu  o  gider, işda bizi bu hala getiren iman     etlerini elde edeceyiz, meslegimizden de lezzet alacayız herhangi bir işi
350 yapsa , fe ir de olsa ,  uri yerde de yatsa  lezzet alacayız. fe et iman olmasa d Ő klerde, saraylarda b le bilir ki tikanli yerlerde yatırı .

-VII-

Adı: Bedir

Soyadı: Gürgüz

Yaşı: 74

Eğitim Durumu:Okur-Yazar

Mesleği:Çiftçi

Derleme Tarihi: 27.07.2012

Derleme Yeri: Erkizan Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, masallar

zamanın birinde bi padişah varmış. vezirine gezebe gelir diyir ki gêtginen man bir
meraksız insan bul gelginen. bu diyir ki tamam padişahım men gidem bulam gelem.
alir bir heybesini doldurir esgiden heybeler vardi o heybeyi doldurir, atir atın sırtına
dolanir, o köye bu köye bu şehire o şehire dolanir gidir bi köye baħır köyün üst
5 başında bir sáray yapılp ki padişahın sárayı onun karşında hêç bi şe degil. bu diyir
bu adamın derdi yoħdur, men gidecem bu adama mısafır olam. bu gidir buna mısafır
olir, hoşbeşden sora diyir sen kimsen diyir vala men padişahın baş veziriyem. ben
geldim dolaniram bi meraksız insan bulam baħıram senin bu zenginliğin bu
variyetin, bu serayın padişahıta da yoħdur, men seni götürecegem padişaha. bu
10 diyince bu adam içeriden bir aħ çekir, aħ çekir diyir yav sen niye aħ çekdin. sen
neden bu ahi çekdin, diyir hêç derdimi sorma diyir yoħ, ille söyliyecgeşen. yemeg
gelir ġarşıya yêmir, diyir sen derdin söylemesen ben yemek yemem. e diyir madem
êlese ekmegi ye biz yataħlara girdigimiz zaman derdimi san söz vèiremem söyliyem.
tamam, bunnar ekmegleri yiller, ekmegleri yedikden sora yataħlarını getiriller
15 seriller, bi  ereb, bunnarın elinin ġarşında bi  ereb bunnarın elinin altında çalışır, bi
de bi ġüzel yosma ġanım çalışır, bunnara ġızmet ediller, yataħları seriller, geçiller
gidiller. geçip ġetdikden sora şe diyir ki ev sahabi, ġonaħ sahabi diyir ki vezirim
menim derdim herkesden çoħdur. allah benim derdimi hêç kimseye vèirmesin. diyir
bu bennen ġanımım birbirimizi çoħ sevirdik. mennem ġanımım birbirimizi çoħ
20 sevirdik, ġanımım ġesteledi, hêç bi toħdor ġalmadı, hêç bi yer ġalmadı dolandırdım,
dediler ki artıħ sondur. ġarım bana dedi ki men öldükden sora sen evlenêcegeşen. ben
yemin êtdim dedim ki ben evlenmiyecegem. dedi yoħ ben inanminam getir benim
ġözüm ġarşında ilaş iç erkeġlikden düş ben inanam. diyir ben de ġaħdım evimi
yılıdım onun ġözünün ġarşında ilaci işdim. oldu ki allah  ecelini ġetirmemiřdi ġari
25 ölmedi ġaħdi, saġaldi ġaħdi. bir sene iki sene üş sene dedi meni boşa. sen beni kimi
ben de seni kimi. meni boşa gidem ekmegimin üzerine. diyir men durdum düşündüm
boşansam diyeceġler ki bu adamın ġarısı namussuzdi, pis yollardadı onun için
boşadı, niye öldürmedi niye boşadı. āħırı diyir bi şey çıħaramadım, ġaħdım ġarıyı
boşadım. ġızmekar  erebi ha şimdi sen ġördün sabahdan ġızmet êdir, ġızmekara
30 nikah êtdim . şimdi aħřama ġede benim elimin ġarşında çalışır, man ġızmet êdiller.
aħřamüstü benim ġarım gidir ġızmekarnan barabar yatir. bu derdden zor bi derd var
mi. vezir diyir vallahi padişahım senin derdin çoħ zordur.

bi zaman evimiz köydedi. evimiz köydedi, köyde gidir çalışırdı, aḥşama gede
çalışırdı, aḥşam üsdi, küçüg ğardaşım vardı ismi hamzadi, allah rehmed_u éde
35 hazırların ölmüşerine de ona da vefad_u edip, aḥşam gönderirdim eve diyirdim sen
gêtginen eve men kalam öküzlerin ğarşında. dağda kâlirdim men, o gelirdi eve gece
evde kâlirdi, sabahleyin bizim ekmegimizi alırdı gelirdi, ben yalnız kâlirdim dağda,
teg başıma kâlirdim. sabahleyin o gelene ğeder, ben bir lağar yani böyüg bir biz lağar
diyirdik, böyüg bir kort sürürdim alırdı bi teneke iki tenekeye yaḥın buğda alırdı. o
40 evden gelene gede men yalnız başıma oni sürerdim, gelirdi biz açardıḥ öküzler
otlardı ekmegimizi yerdik, öküzleri suvarırdıḥ, tekrar koşardıḥ évleye ğeder. biz
béleliknen gün geçirttik, şimdi çocuhlarımız böyümüşler diyiller siz ne yapıpsız, siz
nédipsiz, bize ne faydaz toḥunup. ḥeklidirler, biz onnari bir sana^cete biraḥamadıḥ, bi
oḫula biraḥamadıḥ, bizim zamanımızda oḫul yoḥdi. benim oḫuma yazmam var ama
45 asgerde^c eli oḫulunda örgendim. bizim zamanımızda oḫul yoḥdi. men gêtdim asgere,
asgere gêtдикden sora atmışda, atmışda bizim köye mekteb yapıldı. bin doḫuz yüz
elli doḫuzda asgere gêtдим, atmışda mekteb yapıldı, atmış birde teskere aldım.
oḫuma yazmayi o zaman örgendim.

biz sabanan birez erken ğaḥardıḥ, bizim köyde bi tene deli vardı, birez aḫıldan
50 yünükdi, bizden birez böyügdi kim erken gêtди onunla arḥadaş oldısa öbür arḥadaşlari
aḥşama gede döğerdi. he taraf tutardıḥ, olurduḥ iki taraf bi taraf bir bi taraf bir artıḥ
vurardıḥ kim kimi çoḫ döğdi kim kimi vurdisa. aḥşama gede işimiz karımız odi.

tarlaları ḥarol vardı, iki taḥtanın arasına, bi çüt vardı çüft, çüftün arḥasına işde taḥda
çaḥardıḥ, bi tene o çüftin marjını tutardı, bi tene de o taḥdanın arasına elnen toḥum
55 ekerdi, dolanırdı. hemen bi tenekeye yaḥın ök, toḥum doldururdi şala, şal diyerdik
biz, o şalın içersine bi tenekeye yaḥın tökerdi buğda. oni bitirirdi gelirdi bi daha.
onnan iki tene ekerdik, o öküzlere ara vèirirdik, o öküzleri açardıḥ başğa öküz
koşardıḥ yerine. üki bitdigi zaman yine doldurirdi, yani üki ağır olirdi, yüngül olirdi.
yüngül olan zaman bi daha doldurirdi, aḥşama ğeder onun ğörevi odi. hele o ḥarolun
60 marcını tutan çubuhnan eline vururdi, niye sen düzgün ekmirsen, kesig biraḥırsan.
éle ekginen ki kesig kalmiya. agoz agoz ekirdik, bu agozun torpağı öbürsüne
tökilmirdi. he burdan gidirdi^ceyni bu motorun agozlari néce o daha aralıḫlı olirdi. bi
sıra gidirdi, bi sıra gelirdi. bi agoz, bi sıra gidirdi başa ordan dönirdi, bu kez öküz
düşirdi o agozun içersine yani o sıranın içersine başğa bi sıra gelirdi. işde aḥşama
65 gede işimiz odi. torpaḥnan uğraşırdıḥ, yani bizde ḥeyat yoḥdi. geldik burya aḫlada,

tēze çocuḡlarımız yetişdi, tēze artıḡ istirehede bařladıḡ, allahü te^cala ḡanımı da elimizden aldı. kalmıřıḡ şimdi artıḡ köşelerde.

- padışahın biri, zamanın birinde padışahın biri, padışahın birine şe ḡabar gönderir diyir ya man buğeder para gönderecegsen yaḡutdaki seninle ḡerbim var. gözi kesir hani, bu diyir vala men şedemenem onnan ḡerb edemenem, na yapah ne yapmiyah, onun bi keçelci adami varmiş, keçelci oğlan gelir diyir padişahım diyir sen ḡeř görḡmagınan, sen man izin vērginen men gidem. hele sen asgerin orya gelmeden men oni teslim alıram gelirem. yav sen nasıl teslim alırsan, diyir men teslim alıram. diyir nēce teslim alacaḡsan, diyir senin ne işin var. diyir san bu ğede asger vērdim, san ğırḡ tene asger vērdim, düş yola git. bu gelir ğırḡ tene eger yüz tene asgerin içersinnen seçir. ḡeř namazını geğirmiye, namaz geğirmiye, anasının babasının ḡetirini kırmıyan ğırḡ tene seçir. o asgerlerin içersinnen ğırḡ tenesini seçir düşir yola. düşir yola gidir, gidir gidir baḡir ki bi tenesi şeyin degirmanın başında durup su ağzınnan vurir ḡeře burnunna çıḡir, diyir susuzluğumnan yandım, susuzluğumnan yandım. yav diyir, gelginen gidek filan padışahın üzerine biz filan yere gidirik sen gelirsense ge bizimle beraber orda beki seni doyıraḡ, san su bularıḡ şederik.onnaran barabar arḡadař olir düşir yola diyir men de siznen barabar gelirem. bunnar gidiller, bunnar gidiller baḡıllar ki degirman üğüdir, bi tenesi ağzını vērip degirmanın ununun ğarşına, bu ne ğedde degirman üğüdirse bu yir, diyir acımnan öldüm, acımnan öldüm, gine doymir. diyir gidek o filan padışahın üzerine gidek, o padışahi alt edek men sizi doyıracağam. tamam diyir o da onnaran arḡadař olir, o da düşir yola epeyi gidiller, gidiller baḡıllar ki bi adam bir maşayı, demir maşa vardi evveli, maşayı alıp vurup bi dağa bi de vurup bi dağa, böyüğ dağa kaldırir diyir bi tuḡtum, bu taraşdakini kaldırir diyir yarım tuḡtum. yani bu bi kilo, bu yarım kilo, bu bi kilo bu yarım kilo diyir daği kaldırir, daği yēndirir, daği kaldırir daği yēndirir. diyir ki ğardaş sen bize arḡadař olırsan mi diyir olıram. nerye gidirik, diyir filan padışahın üsdüne ḡerbe gidirik. diyir hay hay başım üzerine o da gidir onnan barabar. bunnar gidiller çadırlarını şeyin ğarşına kırillar. o padışahın şehrini ğarşına çadırlarını kırillar ḡabar gönderiller, biz gelmişik, vaḡtına hazır olsunnar biz gelmişik ḡerbe. bu adam gönderir gidir, gönderir diyir gidin baḡın göre, bu adam kaş kişinen gelip, ne ğedder ağırlığı var. gidiller baḡıllar geliller diyller ki ğırḡ üş tenediller. ğırḡ tene asgerdir, üş tene bařęadır, bi de onnarın kımandanıdır, ğırḡ dört tenedirler. bu padışah durir düşünir bunnar benim taḡtımı başıma çeviriller. diyir gidin ne idillerse vērin. diyir

ki gelin hele benim bu asgerimi doyurun, susuzdur getirin su v rin, bunnar  ayı
100 getiriller bunun a zına ba lillar bu diyir ki yav men susuzlu umnan  old m bu ne
i dir. bu n ce bi padi ahdır benim susuzlu umi kırdırab lmir. gidiller diyiller vala
padi ahım hal mesele b le, adam diyir ki men susuzam,  ayı ba lamı ı  a zına diyir
men susuzlu umnan yandım. diyir bi tenesi de diyir acam, getiriller buna padi ah
yemeg, izzet, ikram, getirir  ar iya t kir her ne yapır a bu yir y mir  epsini toplir yir
105 diyir men acımnan  old m. bu nasıl padi ahdır ki meni doyirab lmir, bu bi ki iyi
doyirab lmir.  ahıp diyir biznen de  erb de vasi g rir.  tekisi de diyir padi ahan
deginen gelsin bunun susuzlu uni kırsın buni da doyursun yo sa ki ma ayı vurir da ı
 aldırir. diyir ba  bu da ı  aldırir bira ıram padi ahın s rayının  zerine ge er
giderim. gidir diyir ki hal mesele b le padi aha meseleyi diyir, padi ah diyir gidin
110 onnar ne diyillerse onnarın dedigini v rin   ssin   tsinler. bu sefer biz onnara v rek,
bunnar geliller s ri kesiller, bunnar  o  a ırlı  para kesiller ki filan zamana  ede
bunnarnan       rbe bi  eye girmiyeler. onnar geliller ba ıllar padi ah a ırlı  tutup
gelir. diyir padi ahım men i i  elletdim geldim. diyir nasıl  elletdin,  ı arir o
  r tleri  eyi o parayı getirir v rir padi aha, padi ah diyir yav diyir bu  ekilde b le
115 etmeg men buni men de yapamazdım. diyir sen gel ol padi ah men senin vezirin,
diyir yo  diyir men    tmenem padi ah  ahır  ızını o kelo lana damad  dir oni
damad  dir. artı  yir i ir murad  dir.

r yasında g rir, r yasında g rir aynan g n bunun g sg nde kitle ir. he aynan g n
120 bunun g sg nde kitle iller. bu  ahır gidir  ocasına s lir diyir  ocam diyir kelo lan
diyir  ocam diyir ben bi r ya g rd m aynan g n benim g sg mde kitle iller. e diyir
allah   r etsin. diyir aynan g n me rib padi ahının  ızınan me rik padi ahının  ızı
allah san  eder  dip allah teala san nikah  decek, san nesib  dip. bu  ahır bi yahudi
varmı  yahudinin t keni, bu ne  edde o ula gidir gelir yahudinin t keni b le
125 t kenlerden b le d  mir. yani  arsının i ine do rı dı  v rir. bu diyir zaman gelecek
men senin bu t kenin s keceg m  e istikametine alam,  ehrin t kenlerinin
istikametine alam. bu diyir  e  ey kelo lan     kimse yo  sen. zaman gelir padi ah
bi r ya g rir buni da r ya te bircisi te bir v rirmı . artı  gerisini  etirleminem. ger i
padi ahın  ızını da alır  b r padi ahın  ızını da alır. diyir kim man dese ki allah
130 senin r yan   r etsin diyerse men r yami ona diyeceg m onnan gelin g vey
olaca am. o kelo lan diyir. padi ah  ızı da v rir oni da v rir ama ne  ekilde olir ne

şekilde gelir orayı unudmuşam. he vala unudmuşam. gelir o yahudinin şeyine sökir, padişah emir vèrir, o yahudinin tükenini de sökir alır istikamete, velhasılı keloğlan çoğ iş yapir ama orda ne yapirsa unudmuşam.

- 135 un un beş kişi toplanırdı bi araya bülbül bülbül bülbül bülbül diyardık. uğraşırdı bi çapudi sarardı ederdik ʿeyni kırbaç kimi yapardı. bi kere oni arhasi o kimin eline düşerse ortadaki adamın sırtı ona düşdü mi vururdi, o dönen zaman vèrirdi ona o ona o ona o şedene gede arhadan gine vurullardi. yağladı mi kimin elinde yağladisa o gağirdi o onun yerine oturirdi bi kere oni ele edillerdi. çoğ oyunlarımız vardı.
- 140 şēēderdik biz bi tenesi diyardi ki senin yönün büliremen senin yönün neredir. sen çığ dışarya men burda. sen nerye gidersen men büliremen senin yönün neredir. adam çığır dışarya diyir ki yav diyir benim yönüm neredir ne tarafdadır, o içerdedir o dışardadır. diyir hēşe senin yönün çükümün başındadır. be nerye gidecek nerye dönse uci ordadır. he diyir senin yönün filan yerin başındadır diyen zaman da millet
- 145 gülillerdi üstüne. gelirdi o bozulirdi içerde oturirdi.

- colli oynardı, çat cıngır oynardı, topala heşmer oynardı. çat cıngır bēle top şēēderdik, biraşırdı koynumuza, sahlardı. beş altı kişi un kişi içerde kalırdi, cızgı çekerdik. un kişi de onun etrafına dönerdi, top koynunda mi, hansının koynunda bülmiller, teħmin etmeye çalışıllar, gidiller yalannan arıllar, ariyan zaman bi kere o
- 150 topi çıharıllar bunnara vurıllar. o topi atir ona o ona o ona bikere onnara vurıllar onnan sora bi kere topala heşmer oynıllar. bi ağaş ellerine böyük bi ağaş alıllardi. bi top onunla vurallardi tē bilmem nerye gede, giderdik o topi havada tutallardi. o topi havada tutdılar mi onnar gelillerdi vurallardi bunnar gidellerdi. tutamiyana gede bunnar ağaşnan vurallardi. onnar bu topi bunnara gönderillerdi gelirdi. lastik şe vardı
- 155 bēle vurardı yere gağardı bi boy iki boy gağardı havaya. yani burda bi vursadın hemen hemen yüz metre giderdi. he ağaşnan vurdun mi ʿeyni kuruşun kimi giderdi. bi de orda yere vururdi gağardı havaya bi o gede daha gidirdi. bi kere onnar gidillerdi oni getirillerdi. ya oni havada tutdılar onnar gelillerdi bunnar gidillerdi. veyahud da ki topi tutıllardi onnar şe vardı onnarın belli bi nohta vardı. o nohtaya gidip dönen
- 160 zaman vursalardi ona ginen onnar devam ederdi.

adamın bi tenesi gözi düşir bi bayana, gözi düşir bi bayana her ne yapirsa bayani elde edebülmir. bunnar ac olıllar ajlıhdan kocasına diyir ki yav bēle ajlıhdan helak olırı. diyir gēt sen filankesin yanına bize birez bişeler vèrsin getir. gidir söylir diyir ge sözün mennem bir et men san vèrem. bu gelir diyir vala man bēle söledi. yoh, iki üş

165 sefer velhasılı gidir bu kocasi diyir qari diyir helak olacayıñ öleceyig, imkanımız
yohdur git teslim ol ona, bişeler getirginen çoluğ çocuğumuz özümüz helak olırıñ
gidirik. bu qari gañir gidir. ginen isdir ki mennen söz birliği et diyir. he diyir tamam.
tamam diyir men kocamnan izin aldım, tamam diyir. bu gañir buni aparir içeriye iki
kapidan üç kapidan dört kapidan alır gidir içerye. diyir yav sen meni niye bu ğede
170 içerye götürisen. diyir men seni götürirem ki kimsenin habari olmasın, kimse sennen
meni görmesin. yav diyir sen yeddi kapidan degil yeddi kat yerin altına da ğetsen bizi
gören görir. yeddi kişı bizi görir. nasıl diyir bizi görir. yav diyir iki meleke senin
omuzundadır, iki meleke de benim omuzumda etdi dört, bi sen bi de men alti
yuğarida allah görir. yeddi kat yerin altına ğetsen yuğarda allah görir, allah buni
175 görir. daha sen niye o ğede içerye götürirsen diyen zaman bu şeye bi titretme düşir.
he bu tüccara bi titretme düşir, qari hêşe uzanmış yere hazır veziyetde durur ki hêşe
pislige başliya. diyir ğağ anam, dünya aħret sen benim anam bacımsan. bu titretme
düşir diyir dünya aħret sen benim anam bacımsan. ben hêç bi zaman üçün sen ölene
ģeder siz ölene ğeder sizin rızqınzi esgik etmiyecem.

-VIII-

Adı: Alaattin

Soyadı: Bildirici

Yaşı: 82

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Taş Ustası

Derleme Tarihi: 28.07.2011

Derleme Yeri: Saka Köyü

Konular: Anılar, günlük hayat, şiir

teğotun altında çift ederdik, annadın mi, orda susuz olduḡ bana dediler ben de
çocuḡdum, çoḡ da böyüḡ degildim. dediler gêt su getir çemnen. o zaman çemdi köy
de degildi. dediler gêt çemnen su getir bize, biz susuzluḡumuzdan öldük. men de
oradan iki se^cetlik yoldur, ordan düşdüm yola gece geldim. çemdi çeşme de degildi.
5 çemdi tasnan doldurdum o cırayı, cıra da dedigim böyüḡ bi küpe ğede bişedir. sudan
da ağır o. aldım sırtıma. bi de eşek yoncaları var, eşek yoncasi derler bi ot var sari
çiçekli otlar, oni da tıḡdım o cıranın aḡzına. mege ğoḡuli bir otmiş yani, içilmeyeceḡ
derecede aci bir ot. oraya ğetdim böyüḡler orda dediler bize su vër men de
doldurdum seḡen var o zaman seḡen diyoruz, doldurdum vërdim vay dediler ne olmiş
10 buna yav bu ne biçim sudur. yav dediler vala bo oti bunun aḡzına tıḡmiřsan onnan
olmuş. orda bi ahızarlıḡ da êtdiler bana. yani sen niye bële yaptın, biz ğaldıḡ susuz.
neyse sabbahi bekledik, sabanan bir daha geldim. bir daha geldim cırayı doldurdum,
ama o oti dehe tıḡmadım aḡzına başġa bişe tıḡdım ğetdim oraya, orda içdiler. iki
se^cetlik yol baḡ iki se^cet gêt iki se^cet gel dört se^cet. sabahnan geldim iki se^cet gêt iki
15 se^cet gel dört se^cet dehi. benim götüreceḡim su şimdiki naylonlardan bi naylon yani
bi çente, yirmi litrelik bi su. yirmi litre de ya olurdi ya olmazdı. işde yapıḡım da iş
bu bizim. o zaman da zehmet çekerdik. heyvanları kořardıḡ ot yoḡ. heyvanlar susuz
kalıllardı gine kořardıḡ. mejburuḡ biz, kara sapan. kara sapandı, ne dıraḡdor ne bişey.
tarlaya baḡadın tarla bütün geven, ot o şekilde. ya oni sökeceḡsen yaḡud da
20 topliyacaḡsan ki ekin ola. günde bizim süreceḡimiz yer bi dönüm ya sürerdik ya
süremezdik. işde bizim de günlerimiz bële geçdi.

teğot alti yuḡarda teğotun tam altında şimdi burdan ğetsen un kilometre yoldur.
oralarda giderdik çift ederdik. buralarda da baba ata tarlaları vardı, buralarda da
ekerdik. kara sapannan. yani kara sapan dedigim aḡařdan bi şey yapallardı bi de bi
25 marc diyerdik oni da tutardıḡ öküzleri kořardıḡ. işde onnan giderdik gelirdik yavaş
yavaş. günde bi dönüm ya sürerdik ya süremezdik.

tıřbaḡalibulaḡ bi sudi kimse de temizlemezdi. êle pis bi sudi. gine doldururduḡ
getirirdik içerdik. burdadır, burda. korbulaḡdan da ifaḡ bi su aḡardı. ifaḡ, aḡmazdı da
göllenirdi. orada da gine doldururduḡ götürürdük tarla marlalarda içerdik. ê tarlalara
30 baḡadın ne su ne bişe, ateş düşmiş yanmiş, yanar. aḡař da yoḡ bişe de yoḡ. o zaman
köy de yoḡdı burda. gelirdik aḡladdan burda çift ederdik, kaḡni arabası vardı iki
tekerli onnan gelirdik burda çift ederdik. aḡřam gine dönerdik giderdik aḡlada.
aḡladın ġala meḡlesindedik o zaman biz. işde bizim günlerimiz bële, gençliğimiz

bële geçdi. tã yirmi yaşına geder. yirmi yaşınnan sora asgere gëtdik. onnan sora gine
35 geldik burya, bu köyi sora şenlik ëtdik. asgerden evvel şenlik etmişlerdi, biz asgere
gëtdik geldik işde köy kurulmuşdi. onnan sora da baħdıh reşberliknen olmaz ben
kendi şahsım baħdım ki tarla sürmeknen, öküznen bu işler dönmez daş usdalığı
yapdım. dört tene cami yapmışım. he bu yaħınlarda dört tene cami, bi hınının camisi,
bi bitlisde yapdım cami, bi de ahladda yapıyollardi men gëtdim onnara yardım ëtdim,
40 onnan sora bi de norşende yapdım. dört tene de cami yapmışım. şimdi camilerimin
birinde namaz kılillar, digerin bilmiyorum. eyilerin camisi var oni ben yapdım.
bizim kendi camimizin bi kısmını da ben yapmışam. şimdiki bu duvar var ya
medrese duvari, orayı da men yapmışam. eyiler güzel bi camidir. bi de bitlisde güzel
bi cami yapmışam, bi de norşen de degildi muşun bi köyidi, orda cami yapmışım.
45 avzot diyellerdi o köye o zaman. hınında bi cami yapmışım, çatalağzi o zaman adi
hınındi. işde bunnar, bu gede.

bi şirin yuvasın şarkın bağrında

bi inci gibisin göl kenarında

görseler seni nevbaharında

50 zümrüt tepelerden baħarsın aħlat

bu şiirin çoħi osmanlicadır yani benim amcam çoħ taħsilliydi. memet isminde bi
amcam vardi. babamın küçüg ğardaşı, en küçüg ğardaşı.

nemrüd ile süpħan yüksek dağların

eteklerde otlar şen kuzuların

55 yemyeşil ovanla morlu bağların

göl çevresinin tacısın aħlat

türklüğe otağsın düşmana mezar

senin tarihini her devir yazar

yetişir ettiğin bunca ahuzar

60 tarihle beraber yaşarsın aħlat

tarihin çoħ esgi miladdan önce

sana haħ vëriller gelip görünce

binlerce merteben daha bir nice
bin gizli eserler sahlarsın ahlât

65 reşberi durmaz çalışır müdam
gece gündüz eylemiyerek eram
mahsuli bol vèrir hüdâm
diyerek çalışır halkı ahlâdın

yan buğdasi gelmez yan para etmez

70 bu hallar ile aslında toh yemez
üstüne giyeceg elbise bulmaz
neler çeker ahalisi ahlâdın
ahlâdın kışlari
bu sene kışımız şiddetli oldu

75 dağdaki davşanlar şenlige yendi
o yeşil fidanlar martaga döndi
ceviz, elma, erig asda kalmadi

her sene bu zaman çıhardi çifler
toprahdan çıhardi ay yeşil otlar

80 heyvani çoğ olan merahdan patlar
daha hezirana da gelmez bahar

-IX-

85

Adı: Emine

Soyadı: Aktaş

Yaşı: 60

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Ev Hanımı

90

Derleme Tarihi: 25.07.2012

Derleme Yeri: İkkubbe Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

- meni babam on üç yaşında vèrdi k caya.  le bi zalım eve meni d    rdi ki bi ataşın i ine.  k  z arabasında meni aldılar geldiler. sandı ımı amcam  ızınan  eynim  ızı getirdiler ellerinde. o  edde ki i i dolidi. meni getirdiler gelin   tdiler, h      lmedim. gelen  aldi giden  aldi vala men     m    tardım. he       k  r     m    tardım.
- 5  eynim de man sahab  ı  di allah i in, k cam da man sahab  ı  di allah i in.  eynim arvadi geldi yanıma man oldi bacı kimi. allah i in  ocu larını b   di       k  r h emdolsun allaha. man sahab  ı ıllar       k  r eyiyem. u a larını hep b   di allaha   k  rlers olsun. bi o lum var sara hastası bi  ızı bi o li var,  ar ıda oturur, bi o lum da dadır(tarla), bi o lum belediyede  alı ır. birisi de erci dedir allah ba ı liya gelip.
- 10 i da ne b l m ta atuk nan,  aka uk nan g n mizi ge irttik, g n mizi ge irttik  urban olam. tendir yandırdım,  amur   tdim ekmeg yaptım. her ekmeg yapanda dokuz bedre ekmeg yapardı . oni otururdu  so annan peynirnen datli datli g zel g zel yerdik.  indi altın tasa  an  usırı . ha o zamanların o so an ekmegi altın tasdaki elmasdan baldan daha datlidi, daha lezzetlidi. i de b le  urban olam. huzur
- 15 vardı, ra atlı  vardı, ba ımız ba  amız vardı, davarımız vardı. ginen hindi de var. bi dolardı  girmi tenenen bi   lme   orti atardı  tendire, girmi tene eya ı sallardı      ne. artı  pire sı rardı, sirke sı rardı, bit sı rardı. oni o  edde datli, lezzetli yerdik ki b le h     beler   besi olsun bala  eyma a de i mezdik. ama  indi kebab yirik, balı  yirik, bal yirik,  eyma  yirik h   biri   rtinin yerini tutmir. i de b le yavrum.
- 20 ekmeg bi irirdik,  erse atardı  tendire ge inir giderdik.
- babam dedelerimin teggesi varmı , her allahın sabbahi o teggeye iki tene geyik  urban diye gelirmi . o geyigler orda kesilirmi . o  ı lar, m ridler, me ayı lar,  ocalar, bi ermi  y llermi  da ılıllarmı . hele geyigin kellesi. babamın armudunun ba ında armud  alması, armud g tdi kelle  le g tdi b lminem.
- 25 bi de bi  elender ceviz varmı  burada. zamanında orada bi teggenin ceryesi mi varmı ,  anımı mi varmı , bi de bi bekar  ızı varmı  orda. bi  ızme er gelmi  demi  ki, el atmı  cev   n dalına  ıza g    tmı   le dal kırılmı  o  ızme er gelmi  a  a ıya. o  ızın bed  asınan gelmi  a  a ıya. men de k caya gelende o  eddem b    t m ki, o  eddem g   ldim ki, o  eddem m kemmeldim bi uzun erig vardı
- 30  itmi em onun ba ında yatmı am. yatmı am, erigin ba ında yatmı am.  eynanam demi   ızım  a ın allah a  ına demi   ız g tdi erig t kdi nerede  aldi.  eynim arvadi gelmi  demi  valla anne   r dum ba ırmadım erigin ba ında yatırdı, dedim birden tiskinir  a ar d   er a  a ıya. erigin adı     m erigdi, ne b l m yavrum neler

görmüşik, neler geçirmişik allah sonumizi hêr êde. allah sonumizi hêr êde he. babam
35 evünün êle bi teggesi varmış ki kışın şubatda babama mısafır gelmiş dedelerime
dedem hodağa demiş ki hızmekere hodağ diyillermiş, hodağa demiş ki erigin dalını
sirkele getir, mısafırlar yesin. demiş hallah hallah demiş efendim deli olup, bu
divana, bu kışın kış günü. sana diyirem gêt erigi kes. gidir erigi sirkelir getirir
mısafırlara. diyir hepsini sirkeleme bi dali galsın men gelem özüme yëm. gidir bañır
40 ne erig ne bi şe başi doli qar. dedem işde êle bi dedemiş. êle bi zürriyet yetişdi ne
dede galdi ne baba.

allah oni hiç incitmiye, oni cennet ağasi ola, yaşari. allahın tobasi ola, heç bèle,
böyügler ayrıldılar gëtdiler, celal galdi benim yanımda. allaha inanasan legende bile
banyosuni yaptırmışam, ama helal da edirem. allahın tobasi kapıdan geledi êle bi
45 kifer ededi, bişe diyedi bi söz söliyedi, yo toba, heç onnarnan sorunum olmadı.
perişanlıh çoğ çekdim, ahızarlılıh çoğ çekdim, çoğ şükür bu vahıda yetişdim ama ne
fayda sağlıh yoh.

bağ gardaşım benim beyim çoğ havayidi çoğ çoğ çoğ. burda kırılıh diye bi tarlamız
var. ekini bişdi ekini tökdi gëtdi, geynenam geldi dedi oğul bunun başına ataş tökile.
50 dedi bu üç gündür gidip gelmeyip gidip garmuca toya. o gedder eyi çağırır ki sesi
gelir buraya. gağdım battanyeyi aldım gavliye battanyesini gëtdim ekini aşdım aparıp
töküdüm harmana. harman da geynim helilgilin ordadi. ekini apardım daşdım oraya,
orada gam öküz koşmağ bülminem, rehmetli babamda görmemişem ki öküz nedir
gam nedir inek nedir. üregim kopir. valla neysene sağolsunlar oni hetirleminem biri
55 döğdi vèrde elimize, buğda şuşalandı bu geldi esgerden, geynim geldi esgerden. vala
yardım etdi buğdayi daşdıh. işde çekdiklerimiz bu yavrum. yani hoş bi gün de
görmemişik, kötü zorba bi gün de geçirmemişik. buna da hemdolsun faruğ çaman
geldi dedi ki yenge man kargış tökesen men yazam götürecegem ankaraya. dedim
“kanaan somun doğrana” “allah canan sağlıh vèrmiye” “içen kıran düşe” “allah seni
60 elimnen ala” “ boynun altan kıla” “gün görmiyesen murad etmiyesen” eskinin
bedü'alari.

gëtdim ezircana gardaşım arvadını getirem. bekiri adem tutdı vurdi dayısı. bekirin
babası hestehanada men de êle bülirem bekir yetimdir, o gedder aciram üregim yanir.
buni vurir, vala men gağdım ademe dedim “igid ölesen, kanın içen dola, allah
65 karaltın kaldıra, allahın zulumuna gelesen, allahın şıvanına gelesen”. demiş ana teyze
êle man dü'e êtdi, êle man dü'e êtdi. demiş nece demiş bèle. o da demiş ki onnarın

dü'esi bambaşğa. dedim torpağ başınza men size dü'e mi edirem bedü'e tökirem. he
vallah he he.

70 yo güzel anılardır ama o gedde ki o armuda üzülürdüm bi tek babamın evünün
bağında vardı. bülminem kaç metredi kaç santimdi bülminem. şıh heyderin armudi
diyellerdi. kim geledi yerdı afiyetleri olsun, gündüzün yellerdi gece hıslallardı. he
gündüz yiyellerdi gece hıslallardı.

75

-X-

Adı:Nejla

Soyadı:Geyik

80

Yaşı:65

Eğitim Durumu:Okur-Yazar Değil

Mesleği:Ev Hanımı

Derleme Tarihi: 25.07.2012

Derleme Yeri: İkikubbe Mahallesi

85

Konular: Anılar, günlük hayat, efsaneler

geynanam sağ oladi annadadi. geynatamın ğardaşını hıslillar götüriller mübarekler. aparillar bi ağıd vardı ağıda orda anası çñir ağılır, bağırir, çağırır diyir ki sabri ğeyboldi. sabri ğeyboldi. sabriyi arillar darillar, çoğ anası ağılır, fiza firgan edir. sabri ğırñ gün olir, ğırñ gün olir, anası getiriller koyillar dama. diyir ki ana, diyir can, diyir
5 sen nerededin, diyir başı yeşil sarıhlılar götürmişdi. meni oñitdilar kur^ceni oñudum, ğetim^c etdim, cāri yendirdim. dediler anası çoğ ağılır, getdiler meni dama bırağdilar ğeşdiler ğetdiler. ana ge sen meni yendir götürginen. reğmetli geynatam ele annadırdı. onnarın asli cinsi çoğ temizdir. çoğ hani şığdilar he vallahi ne bülem.

bi gün geynatam diyir ele qar yağır ele qar yağır, ele borandır, ele tipidir, bele
10 kapidan kapiya gidilmir, o gedde ki bele şepe yığılıp. onnar da habele cıraya şe doldurmuşlar buğda doldurmuşlar asmışlar. reğmetlik nenem de demiş ki, ğağın demiş oni yendirin getirin çözeğın edeğın ğeşil özümüze evleye yek. ğağillar oni yendiriller aşşağı işde döğiller, bişiriller karşıya koyillar. bağillar kapi döğüldi, kapi döğülende bağillar ki bi tene adam geldi. adam da ele olmış ki bele kıardan adam. adami alillar
15 geliller içeriye adami soyundurillar moyundurillar ayağlarını tendire mendire sallillar. adam köyden gelir, yolda demiş boğilırdım dediler şığ heydergil mısafır sahlallar özümü atdım şığ heydergile. gelir diyir bağ gızım onun nesibi kısmeti onun içindedi, o ele orda kalmışdı o gün yendirdik o gün o mısafır geldi bişirdik o da yedi biz de yedik. he vallah, işde ne diyem yavrum. işde anamız vardı, babamız vardı,
20 vala men de küçüğ geldim. böyüdük, evladımız oldı böyütdük. günde ocağ yağdığ çamaşır yıhağığ, günde iş gördük. bi gün de ayrılardığ çığırdığ, allaha ^ceyandır, allah üstde şahıtdır,^ceziz cume^cedir cume^ce de meni vura heç bele heç yalanım yoğdur. ğağdığ ayrılardığ, reğmetli geynanam geynatam bi de bizim dursun enişde otirillardi, çat minder vardı o çat minderleri men de bırağdım bi çarşafın içine vėrdim dayının
25 arğasına dedim buni apar buni üzlerik kaplarığ. ele reğmetlik geynenam ordan ğağdı. gine allah reğmet^c etsin nur içinde yatsın, geldi el^c atdı saçlarıma, saçlarıma el^c atanda benim gözlerim kor^c oldı düşdüm yere. düşende ele nece bele saraladisa habradan bi ğorum çığdı. çığanda ğardaşı geldi, ğardaşı geldi celal abenin de evine gidirdik ğalağ orda. dedi gız neclo noldı, dedim saniye ana benim saçlarımi yondi, benim gözlerim
30 kor oldı men düşdüm yere. el atdı anayi boğmağa. allah üstde şahıtsan, ele bağırdım, ele bağırdım, saniye ananın barmağı kesildi. vala geldiler ğutartdilar. allah için bağır çağır, o da berbatdı. anama diyem ele bi melmeketi dolandı dedi erkızan ğızı benim barmağımi ğıjlayıp. ege men ğıjlamışamsa rebbi mennen sorsun. allah ona da reğmet^c

65 dedeyi şıpna dede maksudun şıpnası yuvarlana yuvarlana yuvarlana yuvarlana gelir
dedeyi ziyaret etmege. dede hejden gelir. gelir gelir bi yerde artıh kapının öğüne
yahın olanda şe olur, ordan diyiller vay daş gelir vay daş gelir diyende daş orda
nezere gelir daş gelmir. gece olur dişine gelir o hejden gelen dedenin. diyir ki men
seni keştêtdim geldim seni ziyaret etmege, sen hejden gelmişdin. geldim seni ziyaret
70 edem man bi kadın vay çekdi men onunçün dehi gelemedim. nezere geldim meni
aparasan bırahasan kapının öğüne. kapının öğünde ele güzel gurug olan uşahlari,
sanciliyan çocuqlari uşahlari getiresiz o daşın üsdüne bırahasız, o daşın üsdüne
yoğurd tökesiz yaliyalar eyi olalar. o daşı bırahmışlar orya. getiriller hansı uşah
hesdelermişse getiriller bırahillarmış daşı sökellermiş hem dili açılırmış, hem sancı
75 mancısı durarmış.

rehmetlik geynetam diyir oğul gêtdik şeye mihacırılığa, mihacırılığ oldi gêşdik gêtdik.
mihacırılığdan geldik dehi daşı geybetdik. dehi ne daşı bulabüldük, ne evüni
adamağıllı bulabüldük, her şeyimiz tarmadağın olmuş. bizim bu rehmetlik dayımın bi
karısı varmış. osman abênin arvadi. adi da şemiş mehriban. he mehri. o da rehmetlik
80 dayi diyir ki gah diyir karısına diyir siz toplayın oğul uşağı gidin ahlada. anami da
al gêtginen, bahın görün bağ bahçe nece olup nece olmayıp. yerinde midir yerinde
degil mi. men de diyir birez çalışam gelem. rehmetlik geynenam gahir alır oğul
uşağını rehmetlik nenemi geliller, geliller ahlada geliller bahıllar ki evlerinde
adamlar dolup kalir. kor mistogil doluplar evine, kor mistogil evde otirillar, evde
85 kalıllar. diyir ki çıhın burdan, malımız mülkümüzdür gelmişik çıhacaşsan. diyir yoğ
çıhmanlı bura bizimdir. vala ele belinnen palaskayı çekir ele güzel bunnara çekir
zoppayi, bunnar ele güzel toplir tökir kapiya geliller yerleşiller evlerine. evlerinde
kalıllar. kaldıhdan sora işde arvat doğir çoluk çocuğ sahabi olur. bir gün olur
rehmetlik baldızım fezle abla körpemiş. bu çıhir şeden ot çeke damnan, tayadan ot
90 çeke getire bızava vëre, bi şe gelir. vallah men ele duydum men habu eziz gün yalan
söliyemenem, gahir, rehmetlik geynetam ele annatırdi, geliller vërgi istiller. artıh ne
vërgisi isdiller menem, laf atir ağız atir yani rehmetlik şıhlara ne diyirse menem, orda
bahir ki bi tene gelin oturup beşignen çocuğuni sallir tayanın dibinde. çocuğuni sallir.
diyir hade pis kadın habële vurir vurduğı kibi, yeri ha o gëde, ordan düşir aşığıya
95 bunun ağzi dili gidir. birez bişe annadir dehe bişe annadabülmir. burda seyid abas
varmış, rehmetli geynetam diyir gahdım seyid abasa fala bahdırdım, kağıt êtdirdim.
demiş şıh demış vala birez size şedip hani ağız şedip onun üçün bu çarşamba, bi

arşamba bi perşembe ege atladırsa o yaşar. atlatmir o zaman allahın rehmetine
gidir. işde èle.

100

-XI-

Adı: Celal

Soyadı: Aktaş

Yaşı: 75

105

Eğitim Durumu: Okur-Yazar

Mesleği: Çiftçi

Derleme Tarihi: 25.07.2012

Derleme Yeri: İcikubbe Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat

110

bi gün harman t kmişlerdi, başirdım ki biraşıplar bu yataş  arşafının arasına, oni getiriller şeye t keler, ağaşnan d geler. k zer diyerdik biz. dedim bunnar nedir, bunnar n diller, burda taş harman var. başdım heresi aldi bi tene ağaş d geler. men de yeni asgerden gelmişem.  le  ışdım gidirdim geze geze, dedim buni n dirsiz, 5 dediler buni d geceyik  ışardaş. peki yaşar nerededir, dediler yaşar  nında toyda. yaşar toyda k  eri vurir. men dedim toplayın bu  teberiyi gidek, geldikleri zaman  k znen d g n  ışardın. bunda bi teneke var ya yoşdur. topladım aldım geldim,  ş g n midi, d rt g n midi, beyefendi toydan  ışdı geldi.

gece de ejdernen celalgil gelillerdi şış  eyderin armudunнан g t r llerdi  zlerine 10 g zel g zel bayram  edellerdi y llerdi. şeyin bu meşmed sa idin bağında alma varmış, gelmişler almaları  almışlar demişler gelin oturaş almaları sayaş. bu meşmed sa idin nerd veni ęırř ayaş ęırřına vurduş dayaş, gelin b t n almaları sayaş. o da  arabaşehirdedi.

giderdik s teyde on beş g n girmi g n  alırdış. beş alti yıręatnan tırpannan ya 15 bi erdik un part ya un beş part getirirdik oni  ışın davara ot dehresinen doğrardış. doğrardış onnari sığırlara davarlara v rirdik.    part da   t oti  aldırırđıř ki baharın oni v rek  k zlere  z m ze   t yapaş. ayağımızda eyaķabi yoş yalın ayaş,  arış dabani biz sirim diyerdik o sirimler ayağımızı keserdi. o  arıği biz  uylardış şeye nem torpağa ki yumuşana biz o  arışları giyek. biz zenginlik g rd k babam, biz ne 20 zenginlik g rd k feķķir, perişan. iki tene  k z m z olurdi bi tenesi  alırdi, o  k z  alana ęede biz neler  ekerdik. ama şimdi devlet v rmiş millet v rmiş ginen de biz ęene et etminik, ne ęene eti var. o zaman ęene et vardı. o zaman uni doldurullardi ambarlara bi ambar buğda da  aldırılırdi diyellerdi bu da  alsın bahıra. baharın  g d r k. e şindi  le bişe yoş ki. gidir arvatlar ekmeg yapmir, tendire vurmir. 25 gidiller şeden fırrınan, baķķaldan iki tene ekmeg getiriller tamam. arvat tendire ekmeg mi yapıp kor la. onnar bizden daha sağlam daha mutli, he babam.

vala babam men oyun moyun b lmezdim. on yedi sene on sekiz sene bi  ızın peşine dolandım oni da man v rmediler. v rmediklerin sebebi b lirsen babam b t n feķķirlik belasi. zengin oladım nami oladım. zengin olsun yeter ki diyellerdi anasi 30 belirsiz olsun babasi belirsiz olsun, zengin olsun, me mur olsun. k rtlerde de y z yaşında ol, saķķalın dizleren y nsin hansı ağanın yanına gidersense he  yoş demez. ge g t r ęızım san ęurban olsun. bizim t rklerde de  eşe pij olsun me mur olsun, illahım v riller.

fincan oynallardi, üzük oynallardi, geceyi onnan geçirillerdi. kavurga getirillerdi.

-XII-

Adı: Tahsin

Soyadı: Kalender

Yaşı: 85

Mesleği: Taş Ustası

Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu

Derleme Tarihi: 02.08.2012

Derleme Yeri: Erkizan Mahallesi

Konular: Anılar, günlük hayat, şiir, tarih

1. SORU: Taş ustalığına nasıl başladınız?

sökülün durnalar sökülün
malazgirt beyinden sakının
ahladın gölüne ênin durnalar
orda da durmayın gidin durnalar

5 malazgirt elinden tatar gaziden
yolunuz uğrarsa ören gazidan
heberi verin bölük yazidan
orda da durmayın gidin durnalar

sesiniz gelir nehri muraddan

10 heber verin alpaslannan kıratdan
geçemezsiniz latdan bu hayratdan
orada da durmayın gidin durnalar

kıldı ahladda cuma namazi
giydi kefini rengi beyazi

15 yoluni gösterir abdurrahman gazi
orda da durmayın gidin durnalar

1. CEVAP: yohsulluğdan başladığ daş usdalığına. zengin adam daşa çalır mı. e yohsulluğdan asgerligi yapıdı geldik bi iş yoh bi sene^cet yoh bi şe yoh. ne yapığ gétidik daş usdalığına daş yonduğ. daş işde. bu güne gede getirdik. şimdi sayılmaz eserlerimiz var. karganın körpüsüdür, abdurrahman gazidir, onnan sora okullardır, yatılı okulun kaç bina var yatılı okulda, burdaki haliciliğ okulıdır. ev zaten hesapsız ekseriyet benim yapıdığım evler binaların pencereleri dışa doğrı çıkıntılıdır, korneşlidir ekseriyetle

20 mesele şeyin okuli gecerin okulini ben yaptım. e ne bülüm gıhlarda ahladda her yerde eserim var. yirmi teneden fazla fırın yaptım. öğrendik tabi onnan bunnan bizden öncekilerden.

şimdi unudmuşam vallahi çoğuni unudiram çalışdığımız var taş usdalığımız var. reşberlik yapıdığ. ne bülüm o zamanki ahlad geçim reşberlikde ne var. iki çüt öküz

reşberligi insani doyurmaz. e mejbur kaldıh taş usdalığına. işde taş usdalığıdı ha.
30 yömye ha çal çal çal çal ben atmış sene taşa çaldım e şimdi artıh çoğunu unudmuşum.

alet olarak mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının tahımları olsun çiftçi
tahımları olsun ekseriyeti ermenicedir. çünkü herbi umumiden evvel çiftçilik,
marangozluh, taş ustalığı hep ermenilerindir. o zaman osmanlı imparatorluğu
gayrimüslimlerden memur almazmış. ne memur ne asger. onlardan haraç almış.
35 haraş nedir mesela müslimannan onda bir alıyor onnan beşde bir alıyor. onun iki kat
alıyor asgerlik yapmadığı için. e o zaman ermeniler mesela taş usdalığı ermenilerden
kalmadır. mesela bizim elimizdeki taş usdalığının malzemesi gıran ermenicedir. zive,
uruk, gabar bunnar hep ermenicedir bunnar. mesela bir kağni öküz arabası al elen
öküz arabası mesela maran, serni, arih, parih, sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep
40 ermenicedir çünkü onnar yapıyorlarmış osmanlı devletinde. e şimdi yoh. şimdi ele
şeler yoh artıh.

bina yaparken temel  alelusul o zaman demir yoh bayağı taşları dabani geniş taşları
alta atardıh işde bağlantısı olsun hem taşlar iç içe bassın hem taşlar yan yana birbirini
bağlasın. e şimdi ele değil. şimdi hep yapıştırmadır suvamadır boyamadır. şimdi
45 apartmanlara bahıyorum hep dış yüzden hep sıva umuduna kalmış. adam koloni
çılmış koloni getirmiş arasına dört tene tuğla. orta yere pencere kapıyı çekdiğin
zaman bile o evde bi sarsıntı olur. sarsıntı olunca nölacah onnar çatlamalar meydana
gelir. yani se ketdir şimdiki binalar se ketdir. bizim esgi binalar ele değil. bugün
mesele tarihi eserler ahladda gördüğün tarihi eserler kireşnen taşdır. hiçbirinde demir
50 yohdur bağlantı yohdur ne yapmış adam taşı yonmuş taşdan bağlantı yapmış taşı taşa
bağlamış ama şimdi yoh.

usdalar, usdalar. ahlad işi sabahnan gün çala gün ga a çal çal çal burdan mesela
g  lara gidiyoruz. burdan gecedən ga aca am ki g  larda işbaşı edeyim. gün çalanda
ordan a şam olacah na ır gelecek paydo  edecen gelece  buraya. yani o zamanki
55 çalışmalar on dört on beş se et sür rdi şimdi ele bi e yoh. sora se etimiz de yoh. gün
çala gün ga a mesela çiftçi horoz banliyanda veya şafa  s kende ga ıp gidecek.

 arga degirmeni

 eynetdik yarmayı y kledi  arabaya

anam dedi te sin apara  haraya

- 60 durmadan al al al ulaşdış argaya
aşro mecid dedi isdif edin buraya
dedi etrafını kim süpüreceg
dedim anam mahi şemsi geleceg
ikisi bekleyeceg anam süpüreceg
- 65 yi gelsinler nöbed onnara döneceg
şırnıgı aşar bulgura
daşi döner asta asta dura dura
mola vërır çuvalları doldura
kim kime ne nöbet var ne sıra
- 70 mahi şatun ışarır gümiş tabakayı
rabia ğadın sarah şu cışarayı
şemsi şanım bekçi bekler orayı
mecid dayı durmaz kürekler yarmayı

- 75 gözlerinin suyi durmadan aşar
eşiro mecid durmaz bunnara başar
seyyid ğızı seher suratın yışar
meger bulğur boğazdan dolduğa aşar

- 80 esgi düğünler davul zurnadı, defdi. şimdi bizim eski ahlad türküleri, eski ahlad
oyunları heç yohdur. esgiden temür ağa vardı, köçeri vardı, gilingo vardı, babbori
vardı, çeşit çeşit oyunlar vardı, çeşit çeşit havalar vardı. e şimdi hepsi lo, hepsi bi
teyip biraşır oraya haydi haydi, ne. esgi oyunlar yoh ki, eski oyunlar almamış.

- esgiden ğız istemeye, ğızın anası, babası, işde falankesin ğızı var gidek oğlumuza
istiyek. işde gider isdellerdi. olursa vërilirdi, olmazsa vërmezlerdi. işde ne bülüm,
85 esgi usullar.

anadan olduḡ başladıḡ, yoḡ çifçilige, daş usdalığına. yoḡ menem ne ile ömri geçirdik
aḡladda. bütün gün meşekket, zehmet. sora saat yoḡ, ḡoroz banlir gêt yaḡut şafaḡ
sökilende gêt veya gün ḡaḡanda gel veya gün çalanda gel. burada mazlum yegül
ḡeymekam bu çarşıyı yapıdırırken usdalara sormiş usdalar ne zaman paydoz edersiniz
90 ne zaman işbaşı. usdanın birisi diyor ḡeymekam bey naḡır gide işbaşı edek, naḡır
gele paydoz ederiz. diyor beki naḡırçı daḡda öldi gelmedi nece olur. öyleydi, beḡe
şetdik.

mu^callim vekili bizim bu mahallede bi tene bidlizli çocuḡ ilkoḡul mezunu
öḡretmenlik yapıyor. burda kirada ḡalıyor, sabahnan kalkıp o zaman da ma^ccunu
95 kimse bilmiyor. atleti de kısa atlet. sabanan macuni, daraḡını, sabununi alır getirir
bıraḡır çeşmenin paçasına. orada başlir darir darir darir, ḡadınlar da gelmişler su
götüreler. gelinler bekliller o çıḡa, su dolduralar. vala burda bi nazo ebe vardi, ekek
gibi bi ḡadın. men de ineḡi ḡatmışam kösevi elimde güneşlenirem. ele çekdi köseviyi
gétđi vula babam, dedi buyur ḡale, sen kimsen, dedi men mu^callim begem. seni
100 buraya kim yolladı, dedi meni me^cerif müdüri yolledi. çekil ḡarşımnan eşşegoḡli
eşşeg dedi. bu arvad iki se^cetdir burda beklir, tendirini yandırıp çocuḡı bıraḡıp
tendirin başına gelip suyuni götüre ki reşberinin aşını ekmegini yola diyende vala bi
kösevi atđi mu^callim beyin sırtına. ḡale, ḡale diyene ḡede bi kösevi dehe atđi vala
mu^callim bey toplandı. şimdi oni şiir olarak yazmışım.

105 her sabah keser bulaḡın başını
tarar tarar kekilini ḡaşını
düşünmez bekleyenlerin işini
bi şeyler sürer fırçalar dişini
gelinler, ḡızlar oni bekler dizilmiş
110 töre terbiye nedir öḡrenmemiş
mu^callim diye aḡlada gelmiş
erkek hindi gibi şişdikçe şişmiş
nazife ebe sabredemedi buna
hemen köseviyi aldı ḡoltuḡuna
115 yanaşđi mu^callim begin yanına

babam seni kim yolladı buraya
meni me^carif müdürü yolladı
aḥladlilara ilim öğret dedi
helbet bu evleri sana kim vèrdi
120 bi kösevi begin sırtına yèndirdi
atdi iki kösevi sırtına
dedi bi daha burada sırtma
ceḥennem ol gèt durma burada
senin gibisinden fayda gelmez yurda
125 sen burada elin yüzün yıḥarsın
yohsa durup gızlara mı baḥarsın
gèt buradan herkès suyuni alsın
reşberini, çifçisini yola salsın
durmadı çar çapuduni topladi
130 nefesini ancaḥ bidlisde aldi
asıl degil vekil mu^callimdi
o çeşmeye bi daha uğramadi
erkizanda eski lağablar
paşa ağalar, azab ağalar, kavolar
135 yarım ağalar, kişimahiler, şigolar
sofiğırolar, kıramamolar, bayrolar
emiroğullari ve ebleyizler de var
altınkuşahlar, ağzi qaralar, pirolar
şabanlılar, imamoğullari, yunuslar
140 kalendaroğullari, ḥasan kehyalar
ḥeşiller, molla osmanlılar, aslanlar

- babahanlar, heşimhanlar, bedirhanlar
heci recepler, heci g ziler, idolar
heci devreşler, heci polatlar, helolar
145 yeni eriler, silo dedeler, şıntırlar
karabegler, katipler,  ryan babalar
şerefo ullari, sinekler, dılvırlar
hebbo ullari, ishaklılar, ta cılar
eyvezo ullari ile şı   seyinliler de var
150 denize sırtlardı  anamgil s kellerdi işde  ul  aput neyse sırtımıza gidek denizde
yı ıyah gelek. e b le yazın zaten kışın gidilmez so uktan, yazın giderdik. yazın
 arşafı da y endirirdik anamgil tok a nan v r g tsin  edellerdi tok acın g zine
 eyenin  zerinde  amaşır yı ana. biz de giderdik halıd dayının erigini hırslama a. ha
bunu da bi şiir şeklinde yazmışam.
155 sırtladı   ul  apudi haydi denize
anam aldi tok acı d şdi peşimize
 endirdik şeleleri  eyenin d z ne
anam v r g tsin etdi tok acın g z ne
v rdik daşı halıd emminin erigine
160  amaşırlar g tmiş tilkiler deligine
ulaşın g tdi enişdenin  apudi
 aldi  eyelere  uli  apudi
g lnaz eze  aldi başına dizine
hem topra ı koydi iki g z ne
165 lazo li mustafa ulaşdi havara
dalgalar azmış benzer canavara
 ar na ar vurdu  rampaya
yaş  amaşırlari doldurdu  torbaya

- sulari sizar belinizden tabana
- 170 èndirdik sırtımızdan kara kazana
- kaynatdıhça çamaşırlari kaynatdı
- kazana da bi paket çivid atdı
- duruladi kalmadı ne bit ne pire
- meger keyeler etmiş zilve zilve
- 175 nice günler böyle gömleksiz olmuşduh
- oni da sümerden kernenen almışdıh
- çamaşırsız şalvar giymeye alışdıh
- gide gelmiye ne günlere kalmışdıh
- 180 sümer eşyasi gelir. muh̄dar yazmış, mesele gecerin muh̄dari yazmış filankese iki
 metre basma, üç metre direl, iki metre şalvarlıh. ē muh̄dar efendi gadaların alam üç
 metre entari olmaz hêç olmazsa dört yaz man entari edem. canım kimin istikakını
 yazam. halbuki eşya geceden gêtmiş köylere yağnan, paranan satılmış. o zamanın
 tüccarlari da bi kaç ev ortaħlı. ğıhlardan cezayıl ağagil, bülmenem müştak efendi,
 kemal kocagil. işda tüccar da onlar zaten. ē sümer eşyasi da gelir vesikenen satılır.
- 185 muh̄dar efendi hesabına gelene yazar üç metre, hesabına gelene hiç yazmaz. biz êle
 gördük, êle geçirdik.
- anamın görmegi
- sofrâ kurulur otururuz yemege
- hanım sayar gidemedik görmege
- 190 dedim gücümüz yetmez bilezige
- isdersen karar vèrelim çeyrege
- görmeg bahanedir gidecek gezmege
- düdükli çıhdi el vurmaz çölmege
- başdan savma deger vèrmez yemege
- 195 sabredemez kapıyı kitlemege
- konçe buh̄çasız bir yere gidemez

- gitdigi yerde reh  d   demez
    tli   eker yo  sa   ay i  emez
bunca ne  metlere       r de demez
- 200 evimiz vardı bir yanı daraba
  ene  et     rdik   arı  a   oraba
yeter ki g  n  l olmasın   araba
en   nemlisi bir tatlı mer  habba
- insanın   abri insanın evidir
- 205 asıl hediye insanın kendisidir
m  mk  n ise bir fak    r sevindir
ekseriye bu hediye desinlerdir
urayın h  zmeti
- reis bey mennen k  zıp habunna sebep. belediyenin eski ismi uraydır.   imdi bizim
210 bu   e  menin ba  ında   anal patlamı   v  rmi   dı  ariya yayılmı   tuvaletlerin eya  ları.
men de g  tdim uraya   eber v  rdim gelin burayı yapın, gelmediler. men geldim
kendim yaptım, i  da af buyrun tuttum bi   iir yazdım. bu   iiri reis bey o  umu  ,
darılmı   bana.
- patladı   anal kenef sardı   elenderi
- 215 u  radım uraya toplandı t  m personeli
dediler usda ba  ırma ileri geri
- daha bitmedi   uliklinin   eyeleri
daha vardır kemalın adım dereleri
bizleri bekliyor   elilin hendekleri
- 220   ar  ıda var   aplanların kep    leri
durmadım   a  ıdım boynumi d  nd  m geri
- tasla   ekdim kenefi doldurdum   ovaya
aldım kep    nin sesini vurmu   rampaya

- dedim babam bu gece vaḥdı haraya
225 dedi giderem dere doldurmaya mustafaya
müslimanın mali bu olmasın heba
ḥata êtdim yanlış bi iş tutdum galiba
ḥatırlı kişiler altınnan vurur yaba
akḫılım ermedi bu deke bu dolaba
230 tarlada ḫaldi tıraḥtör biçer döger
terk eder posti lasi evine gider
iki gözini şakḫıdır maça seyreder
çağ mı atlıyoruz he ḫurbanın olayım
meşveret êtdik eve televizyon aldıḥ
235 ḫalışmadıḥ seyretدیḥ faize daldıḥ
benliğimizi ḫeybetdik ne güne ḫaldıḥ
çağ mı atlıyoruz he ḫurbanın olayım
gelse de babasi yeddi il uzaḥdan
êndirmez ḫoduḡuni boynunнан ḫucaḥdan
240 ekmeg ḫoḥusi gelmez tandırdan ocaḥdan
çağ mı atlıyoruz he ḫurbanın olayım
teḥsin usta
menim adım teḥsin usda
selam vêrir eḡe dosta
245 êndir ḫebre asta asta
yatam aḥladda, aḥladda
ot biçmeye işde arvad yemek, ekmeg pişireceg ot daḡına hazırlıḥ görecek. işde
dırmıḡı, tırpani, samisi, samteri, çütü çubuḡı hazırlayacaz, onnan sora bi parça
yoḡurt, paket çay, bi iki kilo şeker, artıḥ tırpani me^czemesi gidecek. ot daḡının orda
250 ot biçeceyik ha babam ha babam.

- ot dağına
heber verin kişi mahinin müştağa
koşsun arabasını gidirik dağa
çekerik lasti posti bindirek bağa
255 biçin yamaçlari vurmayın palağa
şafağ sökilende ulaşdıh ağbuğa
türkü söylüyor yağoların ali ağa
tez yoğurt gındığını koyun bulağa
örtün ağzını çekirge çibin düşmesin yağa
260 bişdi pilav balığı koyun ocağa
çevirdik lasti sola bi daha sağa
tez yetişin yandi ulaşın dırmığa
bükün postlari kalmasın sıcağa
biçmesini bitirdik yetmiş bin bela
265 daşdıh keter keter dizildik yola
olmasın eyağa atın cobani sola
her dönüşde ağdaşda verirdik mola
getirin toruni koşalım aslanı
270 kambağ ola hamzaoğlunun gabani
ne arêh parêh kaldı ne samter sami
hem atdı korzivel ulaşdırın varsa mi
doldurun ciralari seyyid merdanda
kara gedige êndik tozda dumanda
275 egleyin savuna yıldırım atanda
yanaşdıh maraga aħşam gün batanda

tez açın cobani vèrin bağıları
şimdi virane sütey dağıları
gide gelmiye o günkü çağları
280 selamlıyorum kalan sağları
bilhassa herbiumumi dönüşü, ekmegi olan uni olan zengin sayılırdı. ben dokuz yüz
gırhda okul bitirdim, gırhda oldum çoban. fırın vesikayla ekmeg vèriyor. paramız da
yoh. bacım gidiyor üç ekmeg getiriyor, bi tenesinin getiriyor birağıyor torbama ben
gidiyorum dağa, koyun da sağamıyorum, geçi sağıyorum. işda o geçilerin südüyle
285 idare ediyorum. hatta ki ekinler yèrişiyor biraz buğda çoğaldi, bolaldi. gine mağalleli
èyidi, mağallelinin aşı, ekmegi vardı. en çoğ perişan olan erkizan mahallesiydi.
erkizanda çifçi yohdi o geder, mağallelinin hem heyvanları vardı, sağanları vardı,
buğdaları vardı. onnar bizden èyidi. ama erkizanda yoh. sora o zaman ahladın
ekseriyeti af buyrun eşekçi. hep köylere gidecek ya erig götürüp satacağ, yoh
290 menem nèdecek işde, idara, kıt.
o zaman şimdikinnen çoğ erig vardı, bütün ağaşlar çökerdi ağaşlar. herbiumumiden
evvelki ağaşlar cevizi de meyvası da çoğ azalmış. ahladın ağacı şimdi çoğ azalmış.
bizim ahlad'ın anane, 'adetleri bele güzeldir. ele esgi şeleri başga yerlere göre. sora
ahlad tamamen asil türkdür. ahladın yani biz hetirini bilmiyoruz. bugün ahlad tarihi
295 bi şehirdir. bugün anadolunun hiç bir şehrinde üç tane kale yohdur. bugün ahladda
üç tane kale vardır. bir orol urarto kalesi, adilcevaza taraf orol. ikincisi şarki roma lat
kalesi, harabaşehirde. üçüncüsü yavuz selimin çaldıran herbi şahin kalesidir. bu her
şehirde yohdur. ahladın bugün ahladın tarihini kimse bilemez. bugün ahlad mağara
devrinden bugüne geder insanoğlinin yerleşme yeridir. ahladi biz tanıyamayız,
300 tanimaya gücümüz yetmez. profesör bennen sordi ben bele dedim, hocam dedim biz
ahladi tanimaya gücümüz yetmez. ahlad dedim yeni bir şehir değil. bugün mesela
tatvan, tatvan bugün elli atmış bin nüfusa çıhmış. dokuz yüz otuz sekizde hat
ta'mirine gètdik. telgraf hattı ta'mirine gètdik. bi teg ali vırnıkoğlinin hani vardı. han
ne bi ahır terkisi. küçüğ bi ahır işda bitlisden gağan kervan ahlata ulaşamazsa geceler
305 orda. tatvanda yalnız o vardı hiçbir ev yohdi. tatvan dokuz yüz otuz sekizden sonra
gelişdi değışdi, şimdiki bu hali buldi. ama ahlad, bugün ahladın tarihini kimse
bilmez. mağara devrinden bugüne, mağaraları görüyoruz, mağaralar var. mağara
devrinden bugüne gede insanoğlinin yerleşim yeridir. ama ahladın tarihi eserlerine en

çok yıhımı bu aşağıdaki şahin kalesinin yapımıdır. bugün meydanlıh mezar taşlarının
310 han, hamam, kervansaray, evler, bunlari sökmüş yavuz selimin emriyle şahin kalesi
yapılmış. sökmüş, taşımışlar kaleyi orda yapmışlar. şimdi git bah duvarlara bah mezar
taşlarıdır. han, hamam, kervansaray gibi bütün beşe şeyleri sökmüş taşımışlar. o
zaman yavuz selimin emriyle. yavuz selim çaldıran herbinnen zaferle dönerken
ahladlılar eşitmişler ki yavuz selim çaldıran herbinnen dönüyor, iranı fethetdi,
315 dönüyor. ahlatlılar demişler ki yavuz selim ordi asgerini toplar giderse iran buralari,
bizi perişan eder. biz yavuz selime müracaat edelim, bize yeni bir kale inşa etsin. ve
ahladdan bi heyet toplanıp gidiyollar. erzurum civarında yavuz selimin huzuruna
çığıyollar. yavuz selime rica ediyollar yeni bir kale inşa edilmesini. yavuz selim söz
veriyor ve istanbuldan van beylerbegine kalenin yapımı için para çıkarıyor. kalenin
320 yapımına başlanıyor, tekrar bırakılıyor. işda o zaman bu şahin kalesi yapılırken eski
mezar taşlarını, han, hamam, kervansaray bunnari taşımışlar. şimdi bedenlere bahsan
görürsün. şimdi bedenlere kalenin içersine oralari görürsün. esgi tarihi eserler bütün
ahladın şeyi orya gelmiş taşınmış. orda nöldi, ordan da biz taşıdıh getdik kendimize
ev yapıdıh. bugün kalenin şey var erzurum erkek muallim mektebi tarih muallimi
325 abdurrahim şerif beygu dokuz yüz otuz iki senesinde ahlata gelmiş. o zaman ahlata
mevcut olan eserlerinden tarih yazmış. ahlata kitabeleri diye bi kitaptır. kaleden
beşsediyor, şahin kalesinden beşsediyor. şahin kalesi, yavuz selim doğu kapısı
üzerindeki yavuz selimin kitabesidir. “bi emri hazreti sultan selim melcei din, aceb
makamı latif derzehi binayı metin” yazılıdır. batı kapı üzerindeki kitabesinde “dualar
330 birle yad eylegil ol şah hakanı ki ruyı dehirde odur süleyman sani, çün yapıldı evliya
dölcü idüğün bu halgi ahlad bedenler bağladı arar sultani, o ali himmetin çün düşdü
bina ile dedim kader kalei sultan süleyman ile” ha bi de kışla kapısı var. davulhane
dedigimiz kışlanın kapısının üzerindeki kitabesinde. onda da diyor ki “ked emere bi
imareti haza kalatü şerifüllezi fetü” “bu lezzetli güzel kal'e ki bir amir tarafından
335 inşa edilmiş”. “essultan ibni sultan” yani bu kaleyi inşa eden sultan oğlu sultandır
yani hem babası sultan hem kendi sultan. “based elemin vel aman” “öyle bir
sultandır ki hem emin olucudur, hem eman dedirdiricidir” “essultani adil sultan
süleyman ibni selim han” “o adaletli olan sultan süleyman ki selim hanın oğlidir.”
“cazzi ve nesedehu” “azimetli olsun, nusret onun olsun” soni da duadır. kale
340 mahallesinin şeyi de budur. ama mesela lat kalesini bilmeyiz veyahut urartu orol
kalesini oralari bilmeyiz. yani biz ahlathıyız, ahlata tanımayız. ahlata tanımaya da

gücümüz yetmez. çünkü görüyoruz, mevcut eserleri bu mağaraları, mağara devrinden bugüne kadar ahlata ahlattır, kim taniyabilir.

yerli çok kalmadı, sonra köyli de hücum etti. yeni yetişenler de kaşdılar hep
345 ahladdan, hani kim var.

tarihin çok esgidir milatdan önce

sana hak verirler gelip görünce

binlerce daha merteben daha bir nice

bin gizli eserler sahlıdır sende

350

ziyaretin çokdur gelinmez dile

çeşme sebillerin sayılmaz bile

çok kere uğradın yağmura sele

içinde bunnara yanarsın sen de

355 bahtsızlar bilmezler görmezler seni

görmedim şarkda senin dengini

o masum yüzünü solgun rengini

allahım çevirsin bahara seni

türklere otağ sen düşmana mezar

360 senin tarihini her devir yazar

yeter etdiğin bunca intizar

tarih ile beraber yaşarsın sen de

gençlik ne gençlik işde ilkökuli bitirdik başladık çobanlığa, onnan sonra çiftçilige, çiftçiligden sonra asgere, asgerden geldik başladık taş usdalığına. e atmış sene taş a
365 çaldık. çal çal çal çal ta gıhlardan hele köyleri sayminam, başga şehirleri sayminam, gıhlardan tunusa belki sayısını bilmediğim evler var benim. başga şehirler de var tabe. bidlize gëtdik, ercişe gëtdik, doğubayazıt a gëtdik, ne bülüm her yere dağıldık ahlad usdasi.

şemseddin çavuş

- 370 salla geçmişler dicleden nehri fıratdan
terhış olmış yemenden şatül^c arabdan
alti yıl heber almamış ahladdan
heberi yoh anadan, ğardaşdan, arvaddan
- 375 sırtında rus battanyesi elinde misin
tanımadıh aslen nereli sen kimsin
yohsa sen herbiiummumiden gelen misin
ahladli bediroĝli şemseddin sen misin
yihılmış, viran olmış yoh taş üstünde taş
- 380 esir olmış, şehid olmış baba ğardaş
kimsiz kimsesiz ne yaran ne yoldaş
çoĝunun apısını baĝlamış bu savaş
savaş hüzünleri bellidi yüzünde
bir mermi alçada biri de dizinde
- 385 iki çeşme ahardi iki gözünde
anlatırdi herbi hata yohdi sözünde
üşüşmişler başına olun omşılar
bahmış içinde ne ğardeş ne arvad var
muhacır olmuş göç eylemişler hep diyar diyar
- 390 çoĝi vefad etmiş ne ebir ne mezar
mal mülk sahabi olmış cepeden açanlar
apartman uranlar erazi alanlar
fetva verip müslümanlıhdan dem vuranlar
kendini sofi sayıp bol savuranlar

395 savaşı giden ölüm, yara, sakat, burda kalan da özüne. herif gelir bağır ki lambaları yanır. herif kaşı sene esirlikden gelir bağır lambaları yanır. gelir bağır ki herif arvadını almış, evine yerleşmiş, tarlasını sürmüş. bu muhacirlik kimleri zengin etmiş, kimleri yerinden kökünden yeksan etmiş. şimdi eski lakaplar var, adamların çoğı yoh. isimleri var kendileri yoh. babamın üzerinde üç tene mermi vardı. ve
400 çıkartdırmadı da, ölede şahidimdir götürüyim. üç tene de terhis tezkeresi vardı. şemseddin çavuş, sıhhiye çavuşı, ikikubbeden rasul çavuş, gıhlardan cimoların üsüf çavuş, onun arhadaşları, dursun çavuş, dango muhammed yani bunnar babamın o zamanki herb arhadaşları. ama şimdi nerde şimdi, olmuşlar mal mülk sahibi. savaşı giden kim, şehid olan kim, ölen kim, ne bilim.

405

AÇIKLAMALI SÖZLÜK

°aceb zf. Acaba: °a. *maḳamı latif derzeḥi binayı metin yazılıdır* XII-343 [*acep* < Ar. °*acab-an* ~ Far. °*acabā* “şaşırtıcı, acayip, tuhaf” Steingass 1892: 837a.]

°adet a. Görenek: *bizim aḥladın anane, °a.+leri bēle güzeldir ēle esgi şeleri başğa yerlere göre* XII-302 [*âdet* < Ar. °*âdat* “gelenek, görenek, biçim; uygulama” Steingass 1892: 829a.]

°affet- (-i) Bağışlamak: *onarın hürmetine °a.-ir* VI-303 [*affet-* < Ar. °*afw* ‘silme, iptal etmek’ Steingass 1892: 856b ve Tü. et-.]

°ahd veḥd et- bf. Söz vermek: °a. v. e.-*en keftor sen degil midin* IV-151 [*ahd vahd et-* < Ar. °*ahd* “emir, tavsiye; söz verme, anlaşma” Steingass 1892: 874a ve Tü. et-.]

°alelusul zf. Kurala uygun bir şekilde: *bina yaparken temel °a. o zaman demir yoh̄ bayaḡi taşlari dabani geniş taşlari alta atardıḡ* XII-44 [*alelusul* < Ar. °*alā*’l-uşūl: Ar. harf-i cer °*alā* ‘üzerine, üzerinde’ Steingass 1892: 864b, harf-i tārif *el* ve *u* *uşūl* ‘esaslar, genel kurallar; kökler’ Steingass 1892: 69b.]

°asır a. Yüzyıl: *bu °a.+ın zürriyetine vèrdiḡi ne°meti hiçbir kimseye nesib etmemiş* III-122 [*asır* < Ar. °*aşr* “zaman, gün ve gece” Steingass 1892: 852a.]

°aynel yaḳın a. Gözle görerek bilmek: *ilmel yaḳın, °a. y., ḥekḳel yaḳın derecesinde oni görir* VI-382 [Ar. °*ainu*’l-yaḳīn ‘deneysel bilgi; kesinlik’ Steingass 1892: 876b.]

°azimetli a. Ulu: °a. *olsun, nusret onun olsun, soni da du°adır* XII-355 [*azametli* < Ar. °*aḳāmat* “büyüklük, ululuk” Steingass 1892: 855a ve Tü. +li.]

abdulbaḳi a. Kişi adı: *bu a.+nin oḡli* X-45

abdurraḥim şerif beyḡu a. Kişi adı: *bugün ḳalenin şey var erzurum erkek mu°allim mektebi tarih mu°allimi a. ş. b. dokuz yüz otuz iki senesinde ahlata gelmiş* XII-339

abdurraḥman ḡazi a. Kişi adı: *yoluni gösterir a. ḡ.* XII-15

abē a. Ağabey: *gelirdi işde a.+m ḥeci niyazi* III-60; *ḳıḡanda ḡardaşı geldi, ḡardaşı geldi celal a.+nin de*

evine gidirdik ğalaḥ orda X-33
[*aḡabey* < Mo. *āḡā* ‘aile ve cemiyet
içinde saygı ile anılan erkek’
Doerfer 1963 I: 131/22; Tietze
2002: 54 ve ET *bēg* ‘evin, ailenin
erkek başı, zevç; köyün ileri
gelenlerinden biri, bir kabilenin
veya küçük bir devletin başı, âmir,
kumanda eden’ Clauson 1972:
322b.]

abēme sōliyem *bs.* Söz söylerken
gerekli kelimeyi bulamayan bir
kimsenin kullandığı bir söz: *onnan*
sona a. s. heves de var VI-130 [bkz.
abē ve *sōyle-*.]

abla *a.* Abla, teyze: *vay dedi torpağ*
menim başıma olup san nolup,
dedim hēç a. I-104 [*abla* < TT
abla/abula Tietze 2002: 13b < ET
apa ‘ata; dede; baba; anne; amca;
hala; abla’ Clauson 1972: 5a.]

ablo *a.* Abla: *dedi gētdik a.+nun*
kapısını çaldıḥ X-50; *götürdük*
a.+ya da teşekkür etdik ğablarını
vērdik, çıḥdıḥ geldik X-56 [bkz.
abla.]

ac *a.* Aç: *bu esger nēce ḥērb ēder*
ḡarni a. II-260; *bunnar a. olillar*

VII-182; *yokuḥi a. öküz çıḥar mi*
IV-59 [bkz. *aç*.]

ac ol- *bf.* Acıkmak: *bunnar a. o.-illar*
ajlḥdan ḡocasına diyir ki VII-182;
diyir bi tenesi de diyir a.+am VII-
116 [bkz. *aç* ve *ol-*.]

aç *a.* Aç, karnı doymamış: *o yana bu*
yana ara ara ḡaş günnen sora
menem ḡaş gün ḡalillar derenin
içinde ēle a. elleri baḡli I-49 [*aç* <
ET *aç* < *āç* ‘aç, doymamış’ Clauson
1972: 26a: Uyg. *aç* ‘aç’, DLT *aç*
ay., KB *aç* ay., Çağ. *ac* ay., Kıp. *aç*
ay.]

aci- (nsz) Acımak, merhamet etmek: *o*
ğedder a.-ram üregim yanir, buni
vurir vala men ğaḥdım ademe
dedim IX-71 [*aci-* < ET *açı-*
Clauson 1972: 20b-21a: Uyg. *açı-*
‘acımak’, DLT *açı-* ay., KB *açı-*
ay., Çağ. *acı-* ay., Kıp. *acı-* ay.]

acığ ét- *bf.* Küsmek: *ēle birine kızdığı*
zaman a. ē.-er giderdi SE [*acığ et-*
< **acığ* ve *ét-*; Çağ. *açığ* ‘hiddet,
öfke’ (Senglah 32v/5)→bkz.
Clauson 1960: 33; Uyg. *açığ* ‘öfke,
kızma, şiddet’ → bkz. Caferoğlu
2011: 2.]

acıġi dut- *bf.* Sinirlenmek, öfkelenmek: *a. d.-anda kimseyi dinlemirdi* SE [*acıġı tut-* < *acıġ* ve *tut-*; krş. Oğz. *acıġı tut-* ‘kızmak’ (DK 58-13, 59-11 ...) →bkz. Ergin 1963: 1; Çağ. *açıġı kel-* ‘darılmak, gazap etmek, kahırlanmak’ (ŞSE) → bkz. Kunos 1902: 4; Uyg. *açıġ* ‘öfke, kızma, şiddet’ → bkz. Caferoğlu 2011: 2.]

acıġi gel- *bf.* Acımak: *elleri çoġ üşüyüp oni éle görünce a.+m g.-di* SE [*acıġı gel-* < *acıġ* ve *gel-*; krş. ET *açıġ* < *açı-* ‘acı’ Clauson 1972: 21b-22a.]

acınnan öl- *bf.* Açlıktan ölmek: *bu ne gedde degirman ügüdirse bu yir, diyir a.mnan ö.-düm* VII-95 [bkz. *ajlıġ* ve *öl-*.]

aci *a.* Acı: *o a. cıġara düşmir elinnen* IV-66; *içilmeyeceg derecede a. bir ot* VIII-9 [*acı* < ET *açıġ* Clauson 1972: 21b; Uyg. *açıġ* ‘acı’, DLT *açıġ* ay., KB *açıġ* ay., Çağ. *açıġ/açık* ay., Kıp. *açık/acı* ay.]

aç- (-i) Çiçek açmak: *baġ bu sari çiçeg a.-ar var ya o eşşeg yoncasidir* III-206; ‘çözmek’ *he yani teçizati a. gelsin biraġsın yani*

gelip vurmasın II-424 [*aç-* < ET *aç-* ‘açmak, izah etmek, açıklamak, yorumlamak’ Clauson 1972: 18b; Uyg. *aç-* ‘açmak’, DLT *aç-* ay., KB *aç-* ay., Çağ. *aç-* ay., Kıp. *aç-* ay.]

açılġ sf. Açık: *o zaman üsti a. arabanan gëtdik* III-208 [*açık* < **aç-ık*.]

açıl- (nsz) Açılmak, ufkunu genişletmek: *insan düşüne düşüne a.-ır, o meslege heves eden insan hangisini yapsa inşallah muvaffak olur* VI-203 [*açıl-* < ET *açıl-* ‘açılmak, ferahlamak, anlaşılmak’ < *aç-* ‘açmak; izah etmek’ Brockelmann 1951: 202 ~ Clauson 1972: 26b; Uyg. *açıl-* ay., DLT *açıl-* ay., KB *açıl-* ay., Çağ. *açıl-* ay., Kıp. *açıl-* ay.]

açılı kapalı sf. Açılır kapanır: *ikinci meslegim de ona dedim tekrar bi müse^cde ét ^ceynen bunnar kimi a. k.* VI-19 [bkz. *aç-* ve *kapalı*.]

ad *a.* İsim: *çatalaġzi o zaman a.+i ġınındi* VIII-52; *menim a.+ım teġsin usda* XII-250 [*ad* < ET *āt* ‘ad, isim’ Clauson 1972: 32b.]

adım dereleri *a.* Yer adı: *daha vardır kemalın a. d.* XII-225 [*adım*

dereleri < **adım* ve *dere*; krş. ET *atım* < *at*- “tek atış” Clauson 1972: 59b ve Far. *dara*, *darra* “vadi, özellikle iki dağ arasındaki geçit; sel yatağı” Steingass 1892: 516a.]

°adil *sf.* Adaletli: *essultani* °*a. sultan süleyman ibni selim han* XII-353 [*adil* < Ar. °*ādil* ‘doğru, dürüst, haktan yana olan kimse, adaletle iş yapan’ AK III: 304b < °*adala* ‘doğru, dürüst, namuslu olmak’ AK III: 302b.]

adilcevaz *a.* Yer adı: *bir orol urarto kalesi*, *a.+a taraf orol* XII-306

ad koy- *bf.* İsim vermek: *aslan dilber k.-am a.+lari olsun* IV-209; *öküzlere eskiden a. k.-ulurdi* IV-210 [*ad koy-* < **ad* ve *koy-*; krş. ET *āt* ‘ad, isim’ Clauson 1972: 32b ve ET *koḡ-* < **ko-* ‘koymak, bırakmak’ Clauson 1972: 595b.]

adam *a.* Erkek: *baḡdım bi a. mızraḡ kimi benim peşime tüşüp* I-98; *a.+i alillar geliller içeriye* X-17 [*adam* < Ar. *ādam* ‘insanların babası olan Âdem aleyhisselâmın soyundan her hangi bir fert, adam, insan’ AK I: 23a.]

adam boyi *sf.* Yaklaşık bir adam boyunda olan: *karlar yağardı a. b.*

o karları aç yol aç V-10 [*adam boyi* < Ar. *ādam* ve ET *boḡ* ‘boy’ Clauson 1972: 296b-297a.]

adam gönder- *bf.* Elçi göndermek: *bu a. g.-ir gidir, gönderir diyir gidin baḡın göreḡ VII-107* [bkz. *adam* ve *gönder-*.]

adam öldür- *bf.* Birinin canına kıymak: *eski şeleri unutul a. ö.-mek, hırsızlıḡ etmek, zina etmek* VI-336 [*adam öldür-* < Ar. *ādam* ve ET *öldür/öltür-* ‘öldürmek’ Clauson 1972: 133b.]

adamaḡıllı *sf.* Adamakıllı, doğrudürüst: *dehi ne daşi bulabüldük, ne evüni a. bulabüldük, her şeyimiz tarmadaḡın olmiş* X-88 [bkz. *adam* ve *akıllı*.]

adem *a.* Kişi adı: *bekiri a. tutdi vurdi dayısı* IX-69

adılı ḡelil *a.* Kişi adı: *onun bu a. ḡ.+in ḡızını getirdik ona* III-82

adrese *a.* Adres: *a.+yi gözüüm zor zehmet seçdi* IV-132 [*adres* << Fr. *adresse* TürS 31b.]

af buyrun bs. ‘Affedersiniz’ anlamında kullanılan bir söz: *gelmediler, men geldim kendim yaptım, işda a. b. tutdum bi şiiri yazdım* XII-219 [*af buyurun* < Ar. ^c*afw* ‘silmek, iptal etmek’ Steingass 1892: 856b ve ET *buyur-* ‘emretmek’ Clauson 1972: 387b.]

afedersen bs. Görgü kurallarına ters düşüldüğünde söylenen bir söz, *affedersin: a. padişahdan pis bi gohi çıhir* VI-289 [*affedersin* < Ar. ^c*afw* ‘silmek, iptal etmek’ Steingass 1892: 856b ve Tü. *et-*.]

aferin ünl. Övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz: *çevirdigi kimi demiş a. a. işde beşe olmağ lazım* II-437 [*aferin* < Far. *āfirīn/āfrīn* ‘övgü, gurur, dua; kutsal’ Steingass 1892: 82a.]

affet- bf. Affetmek, bağışlamak: *cenabı heç yetmiş bin kişiyi o hec arefesinde onun hürmetine a.-ir* VI-310; *onun du^casi üzerine sizi allah a.-di* VI-312 [bkz. *afedersen*.]

afiyetleri olsun bs. Bir iyi dilek sözü: *kim geledi yerdi a. o.-sun* IX-79 [*afiyet olsun* < Ar. ^c*afiyyat* < ^c*afaya*

‘şifa, sıhhat bulmak’ AK III: 429b ve Tü. *ol-*.]

agoz a. Sıra, tarla sürülürken veya ekilirken oluşan iz, çizgi: *a. a. ekirdik, bu a.+un torpağı öbürstüne tökilmirdi* VII-69; *tökilmirdi. he burdan gidirdi* ^c*eyni bu motorun a.+lari nece o daha aralıhli olirdi* VII-70 [*agoz* < Erm. *akos* Dankoff 1995: 17/9; Bläsing 1992: 27/8.]

ağ a. Ak: *a. südüm yësen yeşil ènderesen* IV-287 [*ağ* < ET *āk* Clauson 1972: 75a: Uyg. *ak* ‘ak, beyaz’, DLT *ak* ay., Çağ. *ak* ay., Kıp. *ak* ay.]

ağ südüm yësen yeşil ènderesen dey. Yediğini çıkarasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *a. s. y. y. é.* IV-287

ağa a. Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse: *bu şikeyeti a. yapmamış* II-216; *kürtlerde de yüz yaşında ol, sakkalın dizleren yënsin hansı a.+nın yanına gidersense heç yoğ demez* XI-34 [*ağa* < Mo. *ākā* Tietze 2002:54a.]

ağaç sf. Ağaçtan yapılmış: *a. harollarımız vardı* III-157; *a.*

yabaların savurullardi V-245;
'ağaç' a.+ın cıggasına, uşahlar
çıhallardi a.+ın cıggasına V-147
[ağaç < ET ıgaç 'ağaç' < ı 'bitki'
ve +gaç Clauson 1972: 1a, 79b:
Uyg. ıgaç 'ağaç, davul tokmağı',
DLT yıgaç 'ağaç, ağaç parçası;
erkeklik organı; fersah (eski bir yer
ölçüsü)', Orh. ıgaç 'ağaç', KB
yıgaç ay., Çağ. yıgaç ay. Kıp. ağaç
~ ağaş ay.]

ağağ a. Yer adı: o zaman zığağdan
a.+dan zığağdan karpuz getirirdik
öküz arabasınan III-172

ağar- f. Ekinlerin olgunlaşması:
dediler daha ekinler a.-di II-206
[ağar- < *ağ+ar- < *āk; krş. Kıp.
agar- 'ağarmak, ihtiyar olmak,
kocalmak' (Tuhf. 21b-5, 83b-
4)→bkz. Atalay 1945: 136a.]

ağaran a. Süt ürünleri: düinki südden
a. yapdın mi SE [ağaran < *agar-
an < ak+ar- < *āk Ölmez 2009:
229.]

ağaş a. Ağaç: a. da yoğ bişe de yoğ
VIII-35; 'ağaç sopa' şişlerde
a.+larda o çamaşırlar kұurdi V-
176; geldik vala elimize ne gēşdise
demür gēşdi a. gēşdi II-486; bi a.

ellerine böyük bi a. alıllardi VII-
170 [bkz. ağaç.]

ağbuğ a. Yer adı: şafağ sökilende
ulaşdıh a.+a XII-263

ağdaş a. Yer adı: her dönüşde a.+da
vèrirdik mola XII-274

ağıd a. Ağıt: mübarekler aparıllar bi
a. vardi a.+a orda anası çıhir ağıl,
bağırır X-2 [ağıt < YT ağıt.
Kaçalin 2006: 307a'ya göre ağla-
'zarılık kılmak' fiili āğı+la- olarak
alındığından *āğı+t biçimi
düşünülebilir.]

ağır gel- bf. Yapması zor olmak: ben
tebi bize çoğ a. g.-irdi, işde heftenin
sonini zor edirik II-4 [bkz. ağır ve
gel-.]

ağır sf. Zor, masraflı: toy begi var toy
begligi ama eskisi gibi a. değil bi
kağıt üzerinde III-111; mec. 'güce
giden' onnan çoğ a. bi şey var IV-
286 [ağır < ET ağır 'ağır, değerli'
Clauson 1972: 88b: Uyg. ağır
'ağır', DLT ağır ay., KB ağır ay.,
Çağ. ağır ay., Kıp. ağır ay.]

ağır yaralı a. Yarası derin ve ciddi
olan kişi: ele üş tene yerinde öldi

bilmem kaç tene de a. y. II-488
[bkz. ağır ve yaralı.]

ağırlıh *a.* Yük, külfet: *irana irağa çalışırdı hep a. iş ük manadi men yapardım men ederdim* V-213; ‘silah, teçhizat’ *bu adam kaç kişiden gelip, ne gedder a.+i var, gidiller bahıllar geliller* VII-108; ‘zenginlik, servet, mülk’ *onnar geliller bahıllar padişah a. tutup gelir* VII-127 [*ağırlık* < **ağır+lık*; krş. KB *ağırlık* ‘hürmet, itibar, saygı’ (44, 264, 297 ...), *ağırlığ* ‘değerli, kıymetli’ (A 8, B 10).]

ağız *a.* Ağız: *şıh demiş vala birez size şédip hani a. şédip* X-110; *bunnar çayı getiriller bunun a.+ına bağlillar bu diyir ki yav men susuzluğumnan öldüm* VII-113; ‘bir nesnenin ağız kısmı’ *yav dediler vala bo oti bunun a.+ına tıhmışsan onnan olmuş* VIII-11 [*ağız* < ET *ağız* ‘ağız’ Clauson 1972: 98.]

ağız at- *bf.* Laf atmak: *artıh ne vërgisi isdiller menem laf atir a. a.-ir yani rehmetlik şıhlara ne diyirse menem* X-104 [bkz. *ağız* ve *at-*.]

ağız yasla- *bf.* Taklit etmek, sözü yineleyerek alay etmek: *eyipdi y.-*

mağ a.+ni y.-r, filankesin a.+ını éle y.-llar y.-r he V-84 [*ağız yasla-* < *ağız* ve *yasla-*; krş. ET *yasıla-* ‘düzleştirmek, yassılaştırmak’ Clauson 1972: 975a.]

ağla- (*nsz*) Ağlamak, gözyaşı dökmek: *hı hı edir bële içini çekir, vay dedim anan öle sen a.-yıpsan* I-72; *diyir dedim men gëtmenem men a.-dım o a.-di men a.-dım o a.-di* II-179; *diyir başladi a.-maya* II-394; *dediler anasi çoğ a.-r, getdiler meni dama birağdılar gëşdiler gëtdiler* X-7 [*ağla-* < ET *ığla-* < **ığ* ‘ağlamak’ Clauson 1972: 85b: Uyg. *ığla-/yığla-* ‘ağlamak’, DLT *ığla-* ay.]

ağlama *a.* Ağlama, ağlayış: *bi a. sesi eşitdik* II-20 [*ağlama* < **ağla-* ma.]

ağrı *a.* Yer adı: *vandan döndüm erzurum a. oralari éle gëtdim* VI-86

ağustos *a.* Yılın sekizinci ayı: *erik harman zamani deger sicağ aylarda temmuzda, a.+ta* V-57 [*ağustos* < Rum. *avgustos* < Lat. *augustus* ‘ağustos’ Nişanyan 2012: 8b.]

ağuz a. Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan sütten yapılmış bir çeşit yiyecek: *inekler doğardi anam a. yapardi* III-32 [ağuz < ET *ağuz* ‘yeni doğurmuş hayvanın ilk sütü’ Clauson 1972: 98a.]

ağzı dili git- bf. Konuşamaz olmak: *diyir hade pis kadın habêle vurir vurduğu kibi, yeri ha o gede, ordan düşir aşağıya bunun a. d. g.-ir* X-107

ağzına geder dey. Boş yeri kalmayacak bir biçimde: *a. g. arabanın altın olaydi* III-28 [bkz. *ağız ve gede.*]

ağzınnan gire burnunna çıha dey. Yediklerin midene girmesin, aç kal anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *a. g. b. ç.* IV-287-88

ağzi karalar a. Bir aile lakabı: *altınkuşahlar, a. k., pirolar* XII-144

ah- (-den) Akmak: *bağdıh çocuğun kafasınna kan a.-ir* III-285 [ak- < ET *aķ-* ‘su gibi gitmek’ Clauson 1972: 77b; Uyg. *ak-* ‘akmak’, DLT *ak-* ay., KB *ak-* ay., Çağ *ak-/akıl-* ay., Kıp. *ak-* ay.]

ah çek- bf. Göğüs geçirmek: *bu diyince bu adam içeriden bir a. ç.-ir, a. ç.-ir diyir yav sen niye a. ç.-din* VII-11 [*ah çek-* < Far. *āh* ‘feryat, iç çekme’ Steingass 1892: 123a ve Tü. *çek-*.]

ah ünl. Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz: *vula egil de öpeyim a. üzi de yanış* IV-76; *sen neden bu a.+i çekdin* VII-12 [*ah* < Ses taklidi kelime.]

aha e. İşte: *a. şimdi buni koyduğun zaman buraya ege büyük* VI-222 [*aha* < Tietze 2002: 61b’ye göre bunun gibi kısa nidaların menşeyini tespit etmek imkânsızdır; krş. Erm. *ahal/ahan* ‘işte’ Dankoff 1995: 18/10.]

ahali a. Halk: *neler çeker a.+si ahladın* VIII-79 [*ahali* < Ar. *ahālī* ‘üzerinde yaşayanlar, topluluk; kişiler’ Steingass 1892: 123b.]

ahır terkisi a. Küçük ahır: *bi teg ali vırnıkoğlinin hani vardi, han ne bi a. t.* XII-314 [*ahır terkisi* < Far. *āhur/āhūr* ‘at ahır’ Steingass 1892: 25a ve ET *térgi* < *tér-* ‘masa,

taşınabilir yemek masası' Clauson 1972: 544a.]

āhırı zf. Sonunda: *ā. diyir bi şey çıharamadım* VII-31 [*āhırı* < Ar. *āhirī* 'son, sonuncu' Steingass 1892: 25a.]

ahıt- (-i, -e) Akıtmak: *başladi ağlamaya gözünnen yaş a.-mağa* II-395 [*akıt-* < **ak-ıt-*; krş. ET *aķ-* 'akmak' Clauson 1972: 81a.]

ahızar a. Perişan, sefil: *a. esbab bulmazdıh giyek çorap bulmazdıh giyek* I-123 [*ahızar* < Far. *āh u zār* 'inleme, feryat; hıçkırarak ağlama' Steingass 1892: 606a.]

ahızarlıh a. Sitem: *orda bi a. da etdiler bana yani, sen niye bële yapdın* VIII-12; 'sıkıntı, dert' *perişanlıh çoh çekdim, a. çoh çekdim* IX-52; *hep yohsulluh, yoḥ, a., işde ne bilem a. çohdi* I-28 [*ahızarlık* < Far. *āh u zār* ve Tü +lik.]

ahlad a. Yer adı: *şimdi bizim eski a. türküleri, eski a. oyunlari heç yoḥdur* XII-83, 84

ahladli a. Ahlatlı: *a.+lara ilim öğret dedi* XII-124; *veyaḥut urartu orol kalessini oralari bilmeyiz, yani biz a.+yız, ahlatı tanımayız* XII-357

ahlat a. Yer adı: *ama a. bugün a.+ın tarihini kimse bilmez* XII-318

ahlat kitabeleri a. Kitap adı: *o zaman ahlatın mevcut olan eserlerinden tarih yazmış, a. k. diye bir kitaptır* XII-341

ahret a. Ahiret: *bu titretme düşir diyir dünya a. sen benim anam bacımsan* VII-200 [*ahiret* < Ar. *āḥirat* 'görünmez dünya' Steingass 1892: 25a.]

ahro mecid a. Kişi adı: *a. m. dedi isdif edin buraya* XII-65

ahsata yap- a. Alışveriş yapmak: *yarısını satam a. y.-am* IV-245 [*ahsata yap-* < *ahz u ita* ve *yap-*; krş. Ar. *aḥḍ* 'alma, kabul etme; tutma, yakalama' AK I: 18b ve *i^ctā* 'verme, ödeme' Steingass 1892: 75a.]

ahşam a. Akşam: *onnari annatırdi biz dinnerdik onnan sora a. misal ele olurdu ki bi hefte devam ederdi* III-

15; *orda a.+a gede baldızımğilin gapısında süpürge bağlir* I-4; *giderik adama yardım ederik a.+a gede* II-230 [*akşam* < ET *aḥşam* < Far. *šām* < soğd. *šam* ‘akşam’ Clauson 1972: 96b: DLT *aḥşam* ‘akşam’, Çağ. *akşam* ay., Kıp. *akşam/aḥşam* ay.]

aḥşama gede zf. Akşama kadar, sürekli: *öbür arhadaşlari a. g. dögerdi* VII-57 [*akşama kadar* < Tü. *akşam* ve Ar. *ḳadr* ‘kıymet, değer; ölçü’ Steingass 1892: 957a.]

aḥşamüstü zf. Akşamüstü, akşama doğru: *a. benim ḳarım gidir* VII-34 [*akşamüstü* < bkz. *akşam* ve *üst*.]

aḥtar- (-i) Aktarmak, iletmek, çevirmek: *o işde bi şeyler sorirdi biz de cevap verirdik, o da a.-irdi keşişe* II-83 [*aktar-* < ET *aḡtar-* /*aḥtar-* ‘döndürmek’, yuvarlamak’ Clauson 1972: 81b]

ahuzar a. Eziyet: *yetiştir ettiğin bunca a.* VIII-66 [*ahuzar* < Far. *āh u zār*; bkz. Far. *zār* ‘inleme, haykırma; hıçkırarak ağlama’ Steingass 1892: 606a.]

aile a. Aile: *hem a. efradi hem de efendime söliyem o şeden bi ḥer bi fayda gelmez annadın* VI-367 [*aile* < Ar. *‘a’ila* ‘aile, ev halkı’ AK III: 527a.]

ait a. İlgilendiren, ilgili: *bel bağı bağlallar kemer bunnarın hepsi toy begine a.+dir* III-107 [*ait* < Ar. *‘ā’id* ‘birisine düşen, onun malı olan’ < Far. *‘ā’id* < Ar. *‘ā’id f’wdl* kökünden ‘dönen, geri gelen’ Tietze 2002: 72a.]

aj a. Aç: *a. ḳala ḳala zayıflamışḥ zeten tekḳet de yoḥ* II-174 [bkz. *aç*.]

aj koy- bf. Aç koymak, yiyecek vermemek: *dedim öküzi a. ḳ. koy koy ge ginen ḳoş arabaya* IV-58 [*aç koy-* < *aç* ve *koy-*; krş. ET *āç* Clauson 1972: 17a ve ET *koḡ-* < **ko-* ‘koymak, bırakmak’ Clauson 1972: 595b: Uyg. *kot-/koḡ-* ‘koymak’, DLT *koḡ-* ay., KB *koḡ-* ay., Çağ *koy-* ay., Kıp. *koy-* ay.]

ajlḥ a. Açlık: *dedi zeten bizim asgeri a. bit bu ikisi öldürdi* II-343; *o zaman per perişan a.* III-298; *bunnar ac olillar a.+dan ḳocasına diyir ki* VII-182 [*açlık* < ET *açlık* <

āç ‘açlık’ Clauson 1972: 26a: DLT
açlık ‘açlık’, KB *açlık* ay.]

yani oğlanın a. k.-irdi bunnar kimi
I-71 [bkz. *aqıl* ve *kes-*.]

aqıl *a.* Akıl: *bizim köyde bi tene deli vardi, birez a.+dan yünükdi* VII-56
[*akıl* < Ar. *‘aql* “hapsetme, bağlama; bulma; akıl, düşünce” Steingass 1892: 858b.]

akraba *a.* Akraba, yakın: *bi arhadaşımız geldi istanbuldan a.+di da orda bi baston yapdı* VI-14 [*akraba* < Ar. *akribā* ‘akraba, arkadaş, aynı soydan: dost’ Steingass 1892: 87a.]

akılli *sf.* Akıllı, bilgili, işini bilen: *bişeler yazıp bi kitap feket onnarın o a.+lari* VI-326; *babam çoğ a.+di* III-291 [*akılli* < **akıl*+*lı*.]

al- (-i) Almak: *herb üçün bizden nece esger a.-disa ermeniden de esger a.-di* II-100; *adam yorulmuş elinde bi şesisi var onlar hemen oni a.-ıllardi* III-25; *oni a.-ıllardi gelillerdi* III-39; *gelini a.-ıllardi içerye* III-96; *refaininkini a.-ıllar bu orda kalir* VI-178; ‘birlikte götürmek’ *vallah gerçek a.-ırdıh çıhardıh dama damda bi kere eşerdik* V-32 [*al-* < ET *al-* Clauson 1972: 124b: Uyg. *al-* ‘almak’, DLT *al-* ay., KB *al-* ay., Çağ. *al-* ay., Kıp. *al-* ay.]

akqılı başınnan git- *bf.* Kendini kaybetmek: *diyerdi arvat men senin boyan bağıdıhça a.+m b.+mnan g.-ir* I-62

akqılı er- *bf.* Anlamak, çözmek: *a.+ım e.-medi bu deke bu dolaba* XII-236 [*aklı er-* < Ar. *‘aql* ve ET *ér-* ‘yetişmek, varmak’ Clauson 1972: 194a.]

al *a.* Kırmızı: *a. destede sultan seyit* IV-22 [*al* < ET *āl* ‘kızıl, kırmızı’ Clauson 1972: 120b.]

akqılına gel- *bf.* Hatırlamak, anımsamak: *çoğ meseleler var işda a.+ma g.-mir* V-40 [bkz. *akıl* ve *gel-*.]

al yesen yeşil énderesen dey. Yediklerini kusun anlamında kullanılan bir ilenme sözü, kargış, beddua: *a. y. y. é.* IV-263

akqılı kes- *bf.* Farkına varmak: *girdim içeriye bağıdım oğlan içini çekir,*

ala sf. Âlâ, iyi, pekiyi: *bi çav eşer tel bağidan a.+dır* IV-83 [*âlâ* < Ar. *a'âlâ* 'daha yüksek, en yüksek' Steingass 1892: 75b.]

alat a. Çaya atılan karanfil, zencefil, tarçın karışımı: *çayıma a. atmadan içeminem* SE [*alat* < Ar. *âlât* 'âletler, donanım; makara' Steingass 1892: 91b.]

alçağ sf. Alçak, yüksek karşıtı: *koyduğun zaman a. habêle egilip ohiyacağsan* VI-207; *ha şimdi bu mesele haқиketen a. ama getirdim ne yaptım* VI-216 [*alçak* < ET *alçağ* 'alçak, aşağı; alçakgönüllü' Clauson 1972: 129b.]

alet a. Âlet: *a. olaraq mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının tahımlari olsun çiftçi tahımlari olsun ekseriyeti ermenicedir* XII-32 [*alet* < Ar. *âlât* 'araç, âlet' Steingass 1892: 91b.]

alın a. Yüzün kaşlarla saçlar arasındaki bölümü: *bêle a.+ında gecik de onun üstünde buynuzlarda* IV-206 [*alın* < ET *alın* 'alın' Clauson 1972: 147b.]

alış- (-e) Alışmak, kanıksamak: *çamaşırsız şalvar giymeye a.-dih* XII-183 [*alış-* < ET *alış-* < *al-* 'alışmak; almak, kabul etmek' Clauson 1972: 153a-b.]

alıştır- (-i) Öğretmek: *onnara a.-dım epeyi şe yapillardı* VI-162 [*alıştır-* < **alış-tır-*.]

ali himmet a. Himmet sahibi, yardımsever: *o a. h.+in çün düşdü bina ile dedim kader kalei sultan süleyman ile* XII-347 [*âl-i himmet* < Ar. *âl* 'zürriyet, soy; aile' Steingass 1892: 91a + Ar. *himmat* 'niyet, amaç, çözüme; ilgi, özen; iyilik' Steingass 1892: 1511b.]

ali vırnıkoğlı a. Kişi adı: *bi teg a. v.+nin hani vardi, han ne bi ağır terkisi* XII-314

âlim sf. Âlim, bilgin: *men de sayıram â.+leri, şıhlari diyiller yoh* VI-37 [*âlim* < Ar. *âlim* 'bilge, âlim' Steingass 1892: 831a-b.]

allah a. Tanrı: *a.+a şükürler olsun* III-145 [*allah* < Ar. *allâh* 'Allah, Tanrı' Steingass 1892: 95a.]

allah aşkına *a.* Bir yalvarma sözü:
*vala neyse aldi gètdi meni iki üş
se^cet, geynenam dedi herif a. a.
oğlan şimdi patlar* I-82

allah canan sağlıh vermiye *bs.* Bir
ilenme sözü: *a. c. s. v.* IX-66

**allah ğadadan kazadan beladan
sağlasın** *bs.* Bir iyi dilek sözü: *a. ğ.
k. b. s.* X-62

allah hêr etsin *a.* ‘Allah hayırlara
vesile kılsın’ anlamında kullanılan
bir söz: *diyir a. h. e.* VII-137

allah işin rast getire *bs.* Bir iyi dilek
sözü: *dî^fe de işde a. i. r. g.* X-61

allah karaltın kaldıra *bs.* Bir ilenme
sözü: *a. k. k.* IX-72 [*allah karaltın
kaldıra* < Ar. *allāh* ‘Allah, Tanrı’
Steingass 1892: 95a ve Kıp.
karaldu (Kİ) →bkz. Caferoğlu
1931: 70 ve ET *kal^{tur}-* < *kal-*
‘arkada bırakmak; kaldırmak’
Clauson 1972: 619b.]

allah korusun “Tanrı tehlikeye, kötü
duruma düşürmesin” anlamında
kullanılan bir söz: *köyün içinnen
geldim meni tutar mutar ne bülem*

a. k. geldim V-106 [*allah korusun* <
Ar. *allah* ve Tü. *koru-*; krş. ET
korı- ‘korumak’ Clauson 1972:
645b.]

allah razı olsun *dey.* Bir iyi dilek
sözü: *ona da müse^cde etdi a. r. o.*
VI-21 [*razı ol-* < Ar. *rāḍī* ‘hoşnut,
memnun, hevesli’ Steingass 1892:
563b ve Tü. *ol-*.]

allah rehmet etsin *dey.* Ölen kişilerin
ardından söylenen bir söz: *he a. r.
e. işde o şeye gidiyor hasruga* III-
266; *a. r. e. baban* III-291; *a. ona
da r. e. nur içinde yatsın* X-39

**allah seni bağışliya alma kimi
nağışliya** *dey.* Allah seni korusun,
iyi etsin, güzelleştirsın anlamında
kullanılan bir dua: *a. s. b. a. k. n.*
IV-265

allah seni elimnen ala *bs.* Bir ilenme
sözü: *a. s. e. a.* IX-67

allah senin canın ala bed.
Karşıdakine sinirlenildiğinde
söylenen bir söz: *diyir toro a. s. c.
a. niye geldin* III-258-59

allah yardımcılari ola *bs.* Bir iyi
dilek sözü: *a. y. o.* X-64

allaha amanat ol bs. Bir iyi dilek
sözü: a. a. o. X-61

allaha sığınmış bs. Bir iyi dilek
sözü: a. s. X-64

allahın şivanına gelesen bs. Bir
ilenme sözü: a. ş. g. IX-73 [*şivan* <
Ar. *allah*, Erm. *şivan* ‘matem, yas,
yas tutmak < Far. *şivan* Dankoff
1995: 117/565 ve Tü. *gel-*.]

allahın zulumuna gelesen bs. Bir
ilenme sözü: a. z. g. IX-72

alma a. Elma: *ğarabalıh*, *silēman*
çıhıp dama a. atacağ başıma I-19;
şeyin bu meḥmed saʿidin bağında a.
varmış, gelmişler a.+ları çalmışlar
demişler gelin oturağ a.+lari sayah
XI-12 [*elma* < Oğz. *alma*: ET
alma/almıla a.m., bkz. Clauson
1972: 146a. DLT *alma* (I, 130-11),
almıla (I, 130-11; 138-8). Tietze
2002: 121a’da, Sevortyan’ı kaynak
göstererek Türkçe’ye eski bir
zamanda girmiş bir Hind–Avrupa
kelimesi olduğundan bahseder.
Eren 1999: 133a-b’de kökenini
bilmiyoruz dedikten sonra,
sözcüğün eski kaynaklarda *alma*
olduğunu ancak Türkçede *elmaya*
dönüştüğünü belirtir.]

almanya a. Ülke adı: *bağ şimdi burda*
otirirsan a.+dan konuş III-146

alpaslan a. Kişi adı: *heber vërin*
a.+nan kıratdan XII-10

alt a. Alt, üst karşıtı: *öteki atlar*
meydanlığın a. yan başına geldiler
III-87; *a.+larına sereyim fişkidan*
döşek IV-194; *yeddi kat yerin*
a.+ına da gëtsen bizi gören görür
VII-193; ‘aşağı’ *teğotun a.+ında*
çift ederdik, annadın mi, orda susuz
olduğ bana dediler VIII-1; ‘hayvan
pisliği’ *davarların a.+ını tök* V-11
[*alt* < ET *alt* < *al* ‘alt, alt taraf’
Clauson 1972: 130a.]

alt èt- bf. Yenmek: *o padişahi a. è-ek*
men sizi doyiracağam, tamam diyir
o da onnarnan arhadaş olir VII-97
[bkz. *alt* ve *et-*.]

altın a. Altın: *heralda a. maltın bi şe*
varmış II-401 [*altın* < ET *altun*
‘altın’ Clauson 1972: 131a.]

altınkuşahlar a. Bir aile lakabı: *a.,*
ağzi qaralar, pirolar XII-144

alti a. Altı: *yani un beş un a. yaşında*
filan dedi kaçir gelir II-368 [*altı* <
ET *altı* ‘altı’ Clauson 1972: 130b.]

ama bağ. Ama: *arhadaşım tutdi meni çıhartdi a. elimizdeki eşyalar birez yaş oldi* II-11 [ama < Ar. *ammā* ‘fakat, üstelik, ancak’ Steingass 1892: 97a.]

aman bağ. Ama: *düz gidersen béle cır cır cırıldar a. batmaz kırşa qar* V-154 [bkz. *ama*.]

aman ünl. Rica, dikkat çekme gibi çeşitli durumlarda kullanılan bir söz: *hastalamış, a. yaman demişler ki gel* VI-284 [aman < Ar. *amān* ‘güvende olma; güvenlik, barış, koruma’ Steingass 1892: 97b.]

amanat a. Emanet: *rebbime a. vermişik* X-65 [emanet < Ar. *amānat* ‘emanet; güvenlik, koruma’ Steingass 1892: 97b.]

amariķa a. Yer adı: *dediler a.+dan şeler gelir uçañnan* VI-78

ambar a. Genellikle tahıl saklanan yer: *asgeriyenin buğdasını sırtınan daşıyacañlar çuvallarnan a.+lara* III-291; *unnari a.+a kıtanım* IV-97; *o zaman uni doldurullardi a.+lara bi a. buğda da kıldırıllardi diyellerdi bu da kıalsın bahıra* XI-

25 [ambar < Far. *anbār* ‘dopdolu; gölet’ Steingass 1892: 103b.]

amca a. Babanın erkek kardeşi: *memet isminde bi a.+m vardi, babamın küçüg ğardaşı, en küçüg ğardaşı* VIII-59; ‘yaşlı kişilere hürmet amaçlı söylenen bir söz’ a. *ğızın bulam ne dersin* II-396; *vêrdik daşı ħalıd e.+nin erigine* XII-165 [amca < ET *apa* ‘baba; amca’ Clauson 1972: 5a. Tietze 2002: 131a’ya göre varyantlarda Ar. *ammi*’nin tesiri olabilir. Türkçe Sözlük de sözcüğün kökenini Ar. *amm* olarak almıştır.]

amir a. Yönetici: *bu lezzetli güzel kıal^e ki bir a. tarafından inşa edilmiş* XII-350 [amir < Ar. *āmīr* ‘kural koyucu, yöneten’ Steingass 1892: 99b.]

an a. Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza: *şimdi biz o günnen bu güne hālā men kendim şu a.+da yetmiş beş yaşında* VI-204 [an < Ar. *ān* ‘zaman; kısa bir zaman; saat’ Steingass 1892: 102b.]

ana a. Anne: *inad edir a.+m gelir* I-7; *a.+dan almışam öğüt* IV-20; *a.+sına alıp ötegin yağlık* IV-75;

sabri ğırĥ ğün olir, ğırĥ ğün olir,
a.+si getiriller kıoyillar dama X-4;
he vallah, işde ne diyem yavrum,
işde a.+mız vardi, babamız vardi
X-22 [anne < ET ana ‘anne’
Clauson 1972: 169b.]

anadan ol- *bf.* Doğmak, dünyaya
gelmek: *a. o.-duĥ başladıĥ, yoĥ*
çıfçilige, daş usdalıĥına, yoĥ
menem ne ile ömri geçirdik
aĥladda XII-91 [bkz. ana ve ol-.]

anadolu *a.* Anadolu: *bugün a.+nun*
hiçbir şehrinde üç tane kâle
yoĥdur, bugün aĥladda üç tane kâle
vardır XII-305

anane *a.* Gelenek: *bizim aĥladın a.,*
‘adetleri bêle güzeldir XII-302;
şimdi eskinin sayĥılari aĥlatın eski
a.+si III-26 [anane < Ar. ‘an‘ana
‘hadis ilminde rivayetler zincirine
verilen ad’ AK III: 503b. Sözcük
‘gelenek’ anlamını Türkçede
kazanmıştır.]

anavatan partisi *a.* Türkiye’deki
siyasi partilerden biri: *a. p.*
zamanında parti başkan vekilidim
III-51

ancaĥ *zf.* Ancak: *bacım a. özini*
ĥurtardi çoĥ şeler yaşadıĥ oĥlum
V-121; yaĥami a. ĥutarmışam VI-
355 [ancaĥ < ET ancaĥ -ança ve
oĥ - ‘ancak, yalnız’ Clauson 1972:
174a.]

ander hırço *a.* Köpeĥe verilen bir
isim: *a. h. kıoyun itidir sözde IV-*
186 [ander hırço < Erm. tēr ‘sâhip,
efendi’ ~ antēr ‘sahipsi; zavallı,
sefil’ Dankoff 1995: 141/706;
Bläsing 1992: 27/9 ve Erm. ĥrây
‘zayıf, sıska, çelimsiz’ Dankoff
1995: 178/E83.]

andır- *(-i)* Hatırlatmak: *özi esgerden*
geldi, bi zaman aradan geçdi, men
bu meseleyi ona a.-dım I-114
*[andır- < *an-dır-; kırş. ET aĥdur-*
< aĥ- ‘hatırlatmak’ Clauson 1972:
180b.]

andırin *a.* Yer adı: *şıĥ ĥelil gidir*
baĥdadıĥda a. muĥaresi derik
andırin muĥaresinde öküzleri otarir
aĥşam gelir III-238

angır- *(nsz)* Anırmak: *inekler*
moruldardi, ĥeşe eşekler a.-ırdi I-
24 [anır- < ET aĥra-/ıĥra- ‘çıĥlık
atmak, böĥürmek’ Clauson 1972:
189b.]

anilin *a.* Taş kömürü eterinden elde edilen, fotoğrafçılıkta, basım işlerinde, boya sanayisinde kullanılan organik boya cevheri: *siyah bi a. boya da çekdim* VI-44 [anilin << Fr. aniline TürS 127a.]

ani *a.* Anı, hatıra: *yo güzel a.+lardır ama o gedde ki o armuda üzülürdüm* IX-77 [anı < *an-ı; krş. ET *aṇ-* ‘hatırlamak’ Clauson 1972:168a.]

ankara *a.* Yer adı: *dedi ki yenge man kargış tökesen men yazam götürecegem a.+ya* IX-66

anlaşma *a.* Anlaşma: *he işde a.+nan gelmiş babam* II-453 [anlaşma < *anla-ş-ma; krş. ET *aṇla-* < **aṇ* ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a: Uyg. *aṇla-* ‘anlamak’, KB *aṇla-* ay., DLT *aṇla-* ay., Çağ. *aṇla-* ay., Kıp. *aṇla-* ay.; krş. Mo. *angkar-* ‘dikkatini vermek, ilgilenmek; hesaba katmak, saymak’ < **ang+kar-* Lessing 1960: 46a.]

anla- (-i) Anlamak: *kedir gecesinin anlamını bülsek biz daha uyhi da uyumanıh fakat a.-mıyoruz ki tam* VI-371 [anla- < ET *aṇla-* < *aṇ* ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a.]

anna- (-i) Anlamak: *a.-minam bu ne biçim cigerdir* IV-171; *bu işden a.-ram meni de buraya alabilirsez dediler olur* VI-41 [bkz. *anla-*.]

anlat- (-i, -e) Anlatmak: *işde eskilerden herblerden a.-ırlardi* III-8; *kendisi a.-di reḥmetlik* III-272 [anlat- < Kıp. *aṇlat-* ‘anlatmak’ (GT 71/6, 54/9)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 203b < ET *aṇla-* < *aṇ* ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a.]

annad- (-i, -e) Anlatmak: *benim ilk okumağa gétdiğimi a.-acağam* II-1; *babamın a.-dıgi bi herb şeyini a.-acağam* II-251; *babam ele a.-ırdi* II-443; *esgiden a.-ıllardi esgiden a.-ılırdi* III-265; *geynanam sağ oladi a.-adi* X-1; *birez bişe a.-ir dehe bişe a.-abülmir* X-108 [bkz. *anlad-*.]

annaş- (-le) Anlaşmak: *onnan a.-abilirdik* II-82 [anlaş- < **anla-ş-*; krş. ET. *aṇla-* < *aṇ* ‘anlamak’ Clauson 1972: 186a.]

annatıl- (-nsz) Anlatılmak: *esgiden a.-lardi esgiden a.-ırdi* III-265 [anlatıl- < **anla-t-ıl-*.]

anne *a.* Anne: *demoş valla a. görhdum bağırmadım* IX-37 [bkz. ana.]

ano *a.* Anne: *evlad için a.+dan güzelleme oğluna* IV-60 [bkz. ana.]

anorli *sf.* Onurlu, gururlu: *çoğ a. bi adamdi* SE [anorli << Fr. *honneur* TürS 1806b ve Tü. +li.]

antep *a.* Yer adı: *a., urfa, mersine gede gezdim dolandım, bağıdım her yerde baston var* VI-97

apah *a.* Bembeyaz: *dedi vallah sende bi şe var sen söylemirsene ele rengin olup a. san nolup* I-105 [apak < *ap+ak; krş. ET *ap/ep* Clauson 1972: 3a ve *āk* ‘beyaz’ Clauson 1972: 75a.]

apar- (-i) Götürmek: *öküzleri a.-irdiğ dağa bi dereye bırakırdı otlıladı* III-190; *şe gelir a.-ırdı nedir onun adı ne* V-42; *bi ari şekli a.-dım vërdim özala* VI-142; *gidir refai bastonları a.-anda onnarnan içeriye girir konışir* VI-172; *bu gağır buni a.-ir içeriye iki kapıdan* VII-189; *gëtdim ekini aşdım a.-ıp tökdüm harmana* IX-58; *gelmişem bize yumurta vëresen, yağ vëresen bi de bi gağ vëresen a.-ağ bişirek*

yek X-52; *oni geynim yazın bi yastuñnan barabar ömer emigilin koyuni çoğ vardı ot dağına a.-ıllardı* I-42 [apar- < alıp bar- < al- ve bar-/var- ‘gitmek’ Tietze 2002: 163a.]

apartman *a.* Bina: *şimdi a.+lara bağıyorum hep dış yüzden hep sıva umuduna kalmış* XII-47 [apartman << Fr. *appartement* TürS 137a.]

ara- (-i) Aramak, bulmaya çalışmak: *a.-yan zaman bi kere o topi çıkharıllar bunnara vurıllar* VII-168; *geldik dayınan barabar dedik şükri dayi, san nolup ne a.-rsan* X-70 [ara- < Kıp. *ara-* ‘aramak’ (İH)→bkz. İzbudak 1936: 5.]

ara ebesi *a.* Ebelik yapan köyün yaşlısı: *a. e. alırdı toğdor mi vardı ebe mi vardı işde köyün büyüğleri arvadları gelirdi* V-268 [ara ebesi < ET *ara* ‘yer, mekan’ Clauson 1972: 196a ve ET *apa* ‘ata’ Clauson 1972: 5a.]

ara ver- *bf.* Mola vermek, dinlendirmek: *onnarı iki tene ekerdik, o öküzlere a. v.-ırdık* VII-64 [bkz. ara ve ver-.]

araba a. Araba: *ağzına geder a.+nın altın olaydı* III-28 [*araba* < Kıp. *araba* ‘araba’ (Tuhf. 25b-2)→bkz. Atalay 1945: 141a, Çağ. *araba* Kaçalin 2011: 899. Tietze 2002: 168a’ya göre kökeni halledilememiştir. Sevortyan, Doerfer ve Räsänen’in çeşitli önerileri var demekle yetinir. Krş. Ar. ^c*arāba* ‘iki tekerlekli at arabası’ Steingass 1892: 841a. Sans. *ratha* ‘ata koşulan tören arabası’; Ar. ^c*arrāda* ‘iki tekerlekli savaş arabası’; Lat. *raeda* ‘dört tekerlekli at arabası’ Doerfer 1965 II: 19/440, Nişanyan 2012: 48a.]

araba қош- bf. Arabayı hazırlamak: *қ.-sun a.+sını gidirik dağa* XII-260 [bkz. *araba* ve *қош-*.]

araci a. tic. Üretici ile tüketici arasında alım satım konusunda bağlantı kuran ve bundan kazanç sağlayan kimse, mutavassıt, komprador: *yani onnar a. olullardi* V-44 [*araci* < **ara+ci*; krş. ET *ara* ‘yer, mekan’ Clauson 1972: 196a. Kaçalin 2011: 899’a göre *ār-a*.]

aráfat dağı a. Mekke’deki Arafat dağı: *veda heccinde a. d.+ında* VI-334 [*arafat dağı* < Ar. ^c*arafāt*

‘Mekke’ye yirmi mil mesafedeki dağ’ Steingass 1892: 844a ve Tü. *dağ*.]

aralıqlı zf. Aralıklı, belirli aralarla: *tökilmirdi. he burdan gidirdi ‘eyni bu motorun agozlari néceo daha a. olirdi* VII-70 [*aralıklı* < **ara+lık+lı*.]

arayıp dara- bf. Her yeri aramak: *sabriyi a.-llar d.-llar* X-3

arefe a. Arife: *ële degil, hec a.+lerinde o gede insanlar gidir* VI-298 [*arefe* < Ar. ^c*arafa* ‘arife; uyanık’ Steingass 1892: 844b.]

arêh a. Boyunduruk bağlanan yer: *ne a. parêh qaldi ne samter sami* XII-278 [*arêh* < ?]

arh et- bf. Su arkı açmak: *men de orda zebzeyi suvarırdım, su getirirdim, a. e.-erdım* I-93 [*ark et-* < ET *arık* ‘ark, sulama kanalı’ Clauson 1972: 214a. Kaçalin 2011: 900’e göre *ār-^lq* ve Tü. *et-*.]

arha a. Arka, geri, art: *arhın içindeyem, bële bahıram a.+mda*

*bële bahıram gine a.+mda эле
gorhıram I-99; ‘sırt’ vırır a.+mıza
getiririk II-233; evet tilki a.+dan
miniyor arhasına III-270; diye man
a.+n dön döndüm a.+ma bahdım
bu gözi düşen эле gelir эле gelir V-
117; bi kere oni a.+si o kimin eline
düşerse ortadaki adamın sırtı ona
düşdü mi vururdi VII-154 [arka <
ET arka ‘arka, sırt’ Clauson 1972:
215b: Uyg. arka ‘arka, sırt’, DLT
arka ay., KB arka ay., Çağ. arka
ay., Kıp arka ay.]*

arhadaş a. Arkadaş: *öbür terefe
geçdiginde biz pacadan yemek
vırdırdık a.+lara II-498 [arkadaş <
arka+daş.]

arhadaş ol- bf. Arkadaş olmak,
yakınlık kurmak: *kim erken gètdi
onunla a o.-disa VII-56; onnarnan
barabar a. o.-ir düşir yola VII-92;
diyir ki ğardaş sen bize a. o.-irsan
mi diyir olıram VII-103 [bkz.
arkadaş ve ol-.]*

arılı sf. Üzerinde arı resmi olan: *orada
a. bastoni götürdüm VI-141 [arılı <
arı+lı.]

arıza ver- dey. Arızalanmak, (araç)
bozulmak, (araç) çalışmamak: a. v.-

*edi III-29 [arıza ver- < Ar. ʿāriẓa
‘kaza, arıza, tamire ihtiyacı olan
şey’ Steingass 1892: 829b ve ET
bēr- ‘vermek’ Clauson 1972:
354b.]*

arı a. Arı: *birez benzetdim bi a. şekli
apardım vırdım özala VI-141 [arı
< ET arı ‘arı’ Clauson 1972: 196b.]*

arih a. Boyunduruk bağlanan yer:
*bunnar mesela bir kağni öküz
arabasi al elen öküz arabasi mesela
maran, serini, a., pariğ, sami,
samter, pigi, gorzivel, bunnar hep
ermenicedir XII-41 [ariğ<?]*

armud a. Armut: *babamın a.+unun
başında a. kalmadı, a. gètdi kelle
эле gètdi bülminem IX-27 [armut <
Far. armūd, amrūt ~ amrūd,
ambarūd Steingass 1892: 39b, 98a,
100a. Ayrıntılı bilgi için bkz.
Bläsing 2005.]*

arpa a. Arpa: *yoh yokuş dibinde a.
öküze kar etmez IV-38; a.+nın filan
yeri ağarıp II-208 [arpa < ET arpa
‘arpa’ Clauson 1972: 198b.]*

artıh zf. Artık, bundan böyle, bundan
sonra: *şimdi şelerimiz bozulmuş a.*

annadın III-65; *şimdi a. görülmüyollar* III-262; *şe yapınca görünce a. baston almağ isdiyenler geldi benim yanıma* VI-108; *adam orada a. görmiş* VI-207 [*artuk* < ET *artuk* < *art-* ‘fazla’ Clauson 1972: 204b: Uyg. *artuk* ‘fazla’, DLT *artuk* ay., KB *artuk* ay., Çağ. *artuk/artuksı* ay., Kıp. *artuk/artuğ* ay.]

artlan- (nsz) Ayıklanmak: *sora da elenirdi a.-irdi onnan sora çekilirdi pilavlığını ayri çıhardırdıh* V-77 [*artlan-* < **arıt-ı+la-n-*; krş. ET *arıtı* ‘temizce, tamamen, eksiksiz’ Clauson 1972: 211a.]

arvat *a.* Avrat, kadın, eş: *diyerdi a. sen garşıda gêt* I-58; *ķocam da man sahab çıhdi allah için, ğeynim a.+i geldi yanıma man oldi bacı kimi* IX-6; *e şindi éle bişe yoh ki, gidir a.+lar ekmeg yapmir, tendire vurmir* XI-26 [*avrat* < Ar. *‘awrāt* ‘dizden göbeğe kadarki edep yerleri; kadın; eş’ Steingass 1892: 873a. Tietze 2002: 189a’ya göre kelimeyi ET *urağut*’a -Clauson 1972: 218a- bağlamak için deliller kuvvetlidir.]

as- (-i, -e) Asmak: *buni a.-ir onun boynuna. gelir babasi gidir baħır ne baħa putlar kırılıp hepsi* VI-198; *onnar da habële cıraya şe doldurmuşlar buğda doldurmuşlar a.-mişlar* X-13 [*as-* < ET *as-* ‘asmak’ Clauson 1972: 240b: Uyg. *as-* ‘asmak’, DLT *as-* ay., Kıp. *aş-* ay.]

as *a.* Dal: *ceviz, elma, erig a.+da kalmadi* VIII-84 [*as* < Kıp. *ās* ‘mersin ağacı’ (İM 106a/1)→ bkz. Toparlı 1992: 502 < Ar. *ās* ‘mersin ağacı’ Steingass 1892: 46b.]

asger *a.* Asker: *a.+leri bıraħdılar yerine* II-258; *bu gelir ğırh tene eger yüz tene a.+in içersinnen seçir* VII-85; *ĝırh tene a.+dir, üş tene başğadır* VII-109; *diyir ki gelin hele benim bu a.+imi doyurun, susuzdur getirin su vërin* VII-112 [*asker* < Ar. *‘askar* < Far. *leşker* ‘ordu, askeri birlik’ Steingass 1892: 849a.]

asgerden gel- *bf.* Askerlik bitip terhis olmak: *men de yeni a. g.-mişem* XI-4 [bkz. *asger* ve *gel-*.]

asgere gêt- *bf.* Askere gitmek, asker olmak: *bin doķuz yüz elli doķuzda*

a. g.-dim VII-52; *a. g.-dikden sora* VII-51 [bkz. *asger* ve *git-*.]

asgerlik *a.* Asker olma durumu, askerlik hizmeti: *a.+ime üç ay kalarah gëtdim meslege* VI-8; *a.+i yapıdih geldik bi iş yoh bi sene^cet yoh bi şe yoh* XII-18 [askerlik < *asker+lik.]

asgerye *a.* Askerlikle ve askerî işlerle ilgili teşkilat, askeriye: *a.+de nöbet yerlerinde* II-444; *a.+nin buğdasını almiş* III-290 [askeriye < Ar. ^caskariyya < ^caskarî ‘ordu, orduya ait’ Steingass 1892: 849a.]

asıl *a.* Asıl, vekil olmayan: *a. degil vekil mu^callimdi* XII-137; ‘soy’ *onnarın a.+i cinsi çoğ temizdir* X-9; ‘esas’ *közer tökellerdi a. buğdanın éyisi közerdedi* IV-229 [asıl < Ar. aşl ‘kök, kaynak, başlangıç’ Steingass 1892: 69a.]

askerye *a.* Askerlikle ve askerî işlerle ilgili teşkilat, askeriye: *o a. paltolarınan uğraşirdih* III-189 [bkz. *asgerye*.]

aslan *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *a. dilber koyam adlari olsun* IV-209; *getirin toruni koşalım a.+i*

XII-276 [*aslan* < ET *arslan* ‘aslan’ Clauson 1972: 238a: Uyg. *arslan* ‘aslan’, DLT *arslan* ay., KB *arslan* ay., Çağ. *arsalan/arslan/arıslan* ay., Kıp. *aslan/arslan/arsalan* ay.]

aslanlar *a.* Bir aile lakabı: *heşiller, molla osmanlılar, a.* XII-147

aslen *zf.* Soy ve kök bakımından: *tanımadih a. nereli sen kimsin* XII-392 [aslen < Ar. aşlen < aşl ‘asıl olarak’ Steingass 1892: 69a.]

aslında *zf.* Esasen, asıl olarak: *bu hallar ile a. toğ yemez* VIII-77 [aslında < Ar. aşl ve Tü. +ında.]

asta asta *zf.* Yavaş yavaş: *daşı döner a. a. dura dura* XII-71 [asta asta < Far. āhista “yavaşça, adım adım” Steingass 1892: 124b.]

aş- (-i) (-den) Geçmek: *çıldih dağdan a.-dih gëtdik* II-280; *karli dağlari a.-a a.-a* IV-1 [aş- < ET āş- ‘aşmak, bir dağı geçmek’ Clauson 1972: 255a: Uyg. aş- ‘aşmak, bir tepeyi öte yana geçmek’, DLT aş- ay., Çağ. aş- ay., Kıp. aş- ay.]

aş- (-i) Açmak: *biri kirlendi mi öbürünü taharsan buni a.-arsan*

yıharsan II-476; ‘öküzleri arabalarından ayırmak’ *arabaları a.-ardi* III-38; ‘çözmek’ *ahşam a.-dığımız zaman oni giyerdik ayağımza* III-305; ‘işyeri kurmak’ *bi ay daha devam etdim onnan sona kendim tüken a.-dım* VI-60; ‘telefon etmek’ *geçenlerde yine a.di geleceğem dedi, daha ordan a.ar konuşur telefonda* VI-255 [bkz. *aç-*.]

aş *a.* Yemek: *a.+i yanağızda kurban oluram* IV-81 [*aş* < ET *āş* ‘pişmiş yemek; bilhassa çorba, pilav vs.’ Clauson 1972: 253b: Uyg. *aş* ‘yiyecek, yemek’, DLT *aş* ay., Çağ. *aş* ay., Kıp. *aş* ay. Doerfer 1965 II: 59/481’e göre aslen orta Far. *āş* ’dan çok eski bir devirde Türk dillerine geçmiştir.]

aşağı at- *bf.* Yüksek bir yerden yere düşürmek: *colli oyniyanda da çıhallardi oğraşıllardi kavalıyan adam çıhardi oni a.-a a.+ya* V-148 [bkz. *aşağı* ve *at-*.]

aşağı *a.* Aşağı: *bi de şıh emer vay dedi gelin düşdi a.* I-17; *oni barabar alıllardi gelillerdi a.* III-41 [*aşağı* < OT *aşağa* ‘aşağı’, TS *aşğaru* < *aşak+a* ‘dağ dibi, alt’ <

aşa- < **aş-* -‘indirmek’ Tietze 2002: 204b. Nişanyan 2012: 40b’ye göre Oğuz ve Kıpçak lehçelerine has bir yön ifadesidir.]

aşşağı *a.* Aşağı: *o hızmeker gelmiş a.+ya o gızın bedü^casınnan gelmiş a.+ya* IX-32; *gağıllar oni yendiriller a. işde döğiller, bişiriller karşıya koyıllar* X-15 [bkz. *aşağı*.]

aşiret *a.* Geniş aile topluluğu: *tabi malına, şanına, a.+ine, oğluna, kızına güvenip de çarşıda hubbe edenler var* VI-292 [*aşiret* < Ar. ^c*aşīrat* ‘soy, akrabalık; aile, boy’ Steingass 1892: 851a.]

aşk *a.* Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi: *neyse biz orda sene^cet a.+i* VI-68 [*aşk* < Ar. ^c*aşk* ‘aşk, sevgi’ - /^c*şk*/ kökünden ‘şiddetli ve yakıcı-sevgi’ Steingass 1892: 850b.]

aşşağıya gel- *bf.* Aşağı düşmek: *o hızmeker g.-miş a. o gızın bedü^casınnan g.-miş a.* IX-32

at- *-(i, -e)* Atmak: *alma a.-ardi gelinin başına* III-96; ‘ekmek’ *tohumu a.-ir ya* III-161; ‘sığınmak’ *bi şe yapmiyacağam san bi şe*

söliyecegem men gorhdum gashdım
özümü a.-dım hocamgile V-100;
özümü a.-dım şıh heydergile X-20;
'vurmak' *hale, hale diyene gede bi*
kösevi dehe a.-di XII-109 [at- < ET
at- 'fırlatmak; uzaklaştırmak,
çıkarmak; koymak' Clauson 1972:
36a: Uyg. at- 'atmak', DLT at- ay.,
KB at- ay., Çağ. at- ay., Kıp. at-
ay.]

at a. At: *a. bële terlir ki minir a.+ın*
sırtına a. ële terlir ki kan ter içinde
kalir III-269; *a.+nan gëtmişem ama*
I-16; *bi subay a.+i sürer gelir*
yanına II-276; *menim de çoğ güzel*
a.+ım vardi III-78; *evet a.+ın bu*
yüzünnen atlır geçir o yüze o
yüzden atlır geçir bu yüze III-268
[at < ET at 'at' Clauson 1972: 33a:
Uyg. at 'at', DLT at ay., KB at ay.,
Çağ. at ay., Kıp. at ay.]

at oynat- bf. At oynatmak: *bi kere a.*
o.-ıllardi III-119 [at oynat- < ET
ōyna- < *oyun* < *oyun+a-* < *ōyun*
'oynamak' Clauson 1972: 275a:
Uyg. *oyna-* 'oynamak', DLT *oyna-*
ay., KB *oyna-* ay., Çağ. *oyna-* ay.,
Kıp. *oyna-* ay.]

ata a. Dede: *buralarda da baba a.*
tarlaları vardi VIII-26 [ata < ET

ata 'baba' Clauson 1972: 40a: Uyg.
ata 'baba', DLT *ata* ay., KB *ata*
ay., Çağ. *ata* ay., Kıp. *ata* ay.]

atasözü a. Atasözü, sav, darbimesel:
ha yokuş dibinde arpa öküze kar
etmez bunnar a.+dür IV-37
[atasözü < *ata ve söz; krş. ET *ata*
Clauson 1972: 40a ve ET *sōz* <
*sō- 'söz' Clauson 1972: 860b:
Uyg. *söz* 'söz, kelime, konuşma',
DLT *söz* ay., KB *söz* ay., Çağ. *söz*
ay., Kıp. *söz* ay.]

ataş a. Ateş: *hamuri vërirem a.+ın*
altına II-198; *bağ görürsen a. yanır*
hatamızdan dolayı VI-321 [ateş <
Far. *ātīş* 'ateş' Steingass 1892:
13a.]

atış a. Silah atışı: *biz hêş atış etmedik*
II-319 [atış < *at-ış.]

atla- (-den) Bir engeli sıçrayarak veya
fırlayarak aşmak: *evet atın bü*
yüzünnen a.-r geçir o yüze o yüzden
a.-r geçir bu yüze III-268; 'kendini
yüksek bir yerden aşağı bırakmak'
oni tuta oni tutabülürsen mi o a.-r
aşağıya gider işda cıggadan
atallardi V-149 [atla- < Tietze
2002: 217a'ya göre *atla-* 'sıçramak,
zıplamak' < *at* ve isimden fiil

yapan +*la-* eki. Clauson 1972: 58a'da bu etimolojiyi şüpheli buluyor. Krş. Kıp. *atla-* 'aşmak, atlamak' (CC 160, 32 l)→bkz. Grønbech 1942: 44.]

atlat- (-i) Kötü durumdan kurtulmak: *a.-mir o zaman allahın rehmetine gidir, işde эле X-111 [atlat- < *atla-t-; krş Kıp. atla- 'atlamak, aşmak' (CC 160, 32 l)→bkz. Grønbech 1942: 44.]*

atlet *a.* Atlet, iç çamaşırı: *a.+i de kısa a.* XII-100 [*atlet* << Fr. *athlète* TürS 187a.]

atli *sf.* Atlı: *vurucin a. gele yani savaşda seni a.+lar vuralar IV-270; candarmalar a., o yayan эле gider I-2 [atli < *at+lı; krş. ET at 'at' Clauson 1972: 33a.]*

atmış *a.* Altmış: *bizim zamanımızda okul yohdi men gètdim asgere, asgere gètdikden sora a.+da VII-51 [altmış < ET altmış 'altmış' Clauson 1972: 130b.]*

av- (-i) Ufalamak: *ekmegin kızartılmışını a.-ardıh geynemiş suyun içine çalırdıh işde oni*

vèrirdik uşahlarımız yerdi V-185 [av- < krş. Kıp. av- 'hastayı tedavi etmek; elle sürüp ovmak' (İM 348b/6, 124a/2)→bkz. Toparlı 1992: 504.]

ava çıh- *bf.* Ava çıkmak: *he a. ç.-mişlar nerde rast geliller vurillar II-134 [ava çık- < ET āv 'av' Clauson 1972: 3b: Uyg. av 'av', DLT av ay., KB av ay., Çağ. aw ay., Kıp. uv/aw ay. ve çık-.]*

avar *a.* Bostan: *esgiden a. ekerdik SE [avar < avar Tietze 2002: 223b. Ancak Tietze herhangi bir köken göstermemiştir.]*

avara *sf.* İşe yaramaz eşya veya insan: *vula oğul ne a. bi adamsan SE; yeni aldığıın ayakkkabi çoğ a. çıhdi SE [avara < Far. āwāra 'dayanıksız, hasar görmüş' Steingass 1892: 117a.]*

avcı kōli *a.* ask. Piyade mangasının arazide derinlemesine yayılma düzeni: *a. k. te^carruz edir II-333 [avcı kolu < *av+cı kol+u; krş. ET aw 'av' < āw Clauson 1972: 6a ve Çağ. gōl < Mo. goul 'askerde saf ve alay, taraf' Kaçalin 2011: 942.]*

avuc a. *Avuç: birer a. atillar* II-196
[*avuç* < ET *adut* ‘avuç’ Clauson
1972: 44b: Uyg. *adut* ‘avuç’, DLT
adut/avut ay., KB *avuç* ay., Çağ.
awuç ay., Kıp. *awuç* ay.]

avuçla- (-i) *Avuçlamak, avucunu
ovuşturmak: elini de a.-r* II-291
[*avuçla-* < **avuç* +*la-*.]

avuş a. *Avuç: ne gede dolir bi a.
mesela işde o buğdanan mihacırlari
kurtarıyor* III-294 [bkz. *avuc*.]

avzot a. *Yer adı: a. diyellerdi o köye o
zaman* VIII-51

ay a. *Ay, kamer: rüyasında görür
a.+nan gün bunun gösgünde
kitleşir* VII-133 [*ay* < ET *ay* ‘ay’
Clauson 1972: 265a: Uyg. *ay* ‘ay’,
DLT *ay* ay., KB *ay* ay., Çağ. *ay* ay.,
Kıp. *ay* ay.]

ay a. *Yılın on iki bölümünden her biri:
esgiden şubat a.+ında deniz kırsı
varmış* III-225 [*ay* < ET *ay* ‘ay’
Clauson 1972: 265a.]

ay ışıǵı a. *Ay ışıǵı: gece a. ı.* II-325
[*ay ışıǵı* < **ay ışı-k+ı*; krş. ET *ay*
‘ay’ Clauson 1972: 265a ve ET

yaşu-/yaşı- ‘yanmak, parlamak’
Clauson 1972: 977a.]

ayağa ğah- *bf. Ayağa kalkmak: bu
keşişe söylediği kimi keşiş a. ğ.-di o
da a. ğ.-di* II-86 [bkz. *ayak* ve *ğah-*
.]

ayağa gel- *dey. Eskisinden kötü hale
gelmek: ha öyle o a. g.-mişiz* III-49
[bkz. *ayak* ve *gel-*.]

ayağ a. *Ayak: buna iki şey vardi, bi
çatma vardi, beke heyvanlari
birbirine bağlardı onnarın
a.+larınnan* II-49; *öküzler de eyi
öküz oldi mi onun peşine gidip
gelmek adamın a.+lari kırılırdi* III-
169 [*ayak* < ET *adak* ‘ayak’
Clauson 1972: 45a: Uyg. *adak*
‘ayak’, DLT *adak* ay., Çağ.
ayağ/ayak ay., Kıp. *ayak/
adak/ayağ* ay.]

ayağ a. *Ayak: gine o adam düşerdi
onun peşine ya o adam oni
vurardısa á.+ı* V-144 [bkz. *ayağ*.]

ayağda dur- (nsz) *Beklemek,
dikilmek: ayağda durırh* II-270
[bkz. *ayak* ve *dur-*.]

ayakḳabi *a.* Ayakkabı: *ḳışın da yazın da bēle a. mayakḳabi lastig yoḥdi* III-303; [*ayakkabı* < **ayak* ve *kab*+ı; krş. ET *aḏak* Clauson 1972: 45a ve ET *kāb* ‘deri sukabı, kırba, çuval’ Clauson 1972: 578b: Uyg. *kab* ‘kap, kılıf’, DLT *kab* ay., KB *kab* ay., Çağ. *kab*, Kıp. *kab/kaw* ‘yılanın deḡiştirdiḡi deri’.]

ayan *a.* Açık: *ya rabbi san a.+dır* VI-308 [*ayan* < Ar. ‘*iyān* ‘görme’ Steingass 1892: 875a.]

ayet *a.* Âyet: *peygamberimiz sallallahu vesellem a. oḥudi dediler özündendir* VI-326 [*âyet* < Ar. *āyat* ‘işaret, iz, sembol; ayet’ Lane I 1968: 135a.]

ayıl- (i) Ayılmasını sağlamak: *he bayıldı a.-dıḥ* II-398 [*ayıl-* < **ay-ıl-t-*; krş. ET *adın-/adıl-* < **ād-* ‘farkına varmak, kendine gelmek’ Clauson 1972: 61b: Uyg. *aḏın-* ‘ayılmak’, KB *aḏın-* ‘ayılmak’, Çağ. *ayıl-* ay.]

ayran *a.* Ayran: *diyir evin ḳarısı getdi bi ḳab da a. bıraḥdi ḡarşımıza başladıḥ yemege birez yedik* II-188; *birez ḳaldi bi yarım se^cet ḳaldi gine a.+i ekmegi bıraḥdi ḡarşımıza* II-

190 [*ayran* < ET *ayrān* < **aḏır-* ‘ayran’ Clauson 1972: 276a: DLT *ayran* ‘yayık ayranı, kaymak’, Kıp. *ayran* ‘yayık ayranı, kaymak, bozuk süt’. Clauson ‘tereyaḡı’ anlamındaki *ayrak*’ın Türkçede bilinmeyen bir Moğolca sözcük, ancak belki de Moğolcada Türkçe alıntı bir sözcük olduğunu belirtir. krş. Moğ. *ayrag* ‘kıımız, kısrak veya ineḡin mayalanmış sütü’ Lessing 1960: 21b.]

ayran aşı *a.* Ayran, döḡme ve kabaktan yapılan yemek, bir çeşit çorba: *yaḥut a. a. götürmişik* III-140; *ḳabaḡi hēç sevmez a. a.+nda* IV-79 [bkz. *ayran* ve *aş*.]

ayrıl- (-e) Ayrılmak, uzaklaşmak: *diyir gētdik a.-dık kervannan gētdik bi ḳadın bi tarla soḡan ekmiş* II-168; *herkēs yemegini yerdi ḡaḥardi ḥetir isterdi a.-ırdı düḡünnen giderdi* III-98; *Andırin muḡaresinde oturdun ekmek yedin zurna çaldın niye burda yemirsen hemen a.-ir ḳapidan çıḥıyor o gidiş gidiyor* III-260; *hēç bēle, böyügler a.-dilar gētdiler, celal ḡaldi benim yanımda* IX-49; ‘ayrışmak’ *yele vērdikden sora samannan buḡda a.-ir oni sarada vurallardi* IV-227;

‘bırakmak, vazgeçmek’ *köle sizin başınıza âmir olsa bunnari da tâkip ederse onun emirlerinnen a.-mayın* VI-341 [*ayrıl-* < ET *adrıl-* ‘ayrılmak’ Clauson 1972: 68b: Orh. *adrıl-* ‘ayrılmak’, Uyg. *adrıl-* ay., DLT *adrıl-* ay., KB *adrıl-* ay., Çağ. *ayrıl-* ay., Kıp. *ayrıl-/ayırıl-* ay. Kaçalin 2011: 905’e göre *âdı-r-l-*]

ayrı sf. Başka, farklı: *a. ħarmanda yığılırdı* IV-228; *yarmayı sümündürünü küfteligi de a. эле* V-78; *yatallardı ana baba a. yataħda uşahlar heppi bi yataħda yatallardı zaten* V-200; *şimdi meslek hani bi adam faydalansa a. faķat çoħ adam faydalansa ayrı* VI-167 [*ayrı* < EO. *ayru/ayrı* ‘ayrılmış, beraber değil, kendi başına; başka, farklı’ Tietze 2002: 245b < ET *adı* < *adır-* ‘ayırmaq’ Clauson 1972: 63b.]

az- (nsz) Kabarmak, taşmak: *dalgalar a.-mış benzer canavara* XII-172 [*az-* < ET *âz-* ‘yolunu kaybetmek, sapmak’ Clauson 1972: 279a: Orh. *az-* ‘sapmak, yolunu kaybetmek’, Uyg. *az-* ay., DLT *az-* ay., KB *az-* ay., Çağ. *az-* ay., Kıp. *az-* ay.]

az sf. Az: *tam başlamamışdım azar yapardım a.* VI-80 [*az* < ET *âz* ‘az,

biraz’ Clauson 1972: 277a: Orh. *az* ‘az’, Uyg. *az* ay., DLT *az* ay., Çağ. *az* ay., Kıp. *az* ay.]

azabağalar a. Bir aile lakabı: *paşa ağalar, a., kavolar* XII-140

azal- (nsz) Miktarca eksilmek: *aħladın ağacı şimdi çoħ a.-mış* XII-301 [*azal-* < **az+al-*; krş. ET *âz* ‘az’ Clauson 1972: 277a.]

baba a. Baba: *soyun diyiller yani b.+mi vuracaħlar sen ermeni saħlayıpsan diye b.+mi vuracaħlar ĳapının öğünde* II-125; *b.+mın annaddıģı bi ĳerb şeyini annadacağam* II-251; *Allah reħmet etsin b.+n* III-292; *her şe yapardı b.+m* V-126; *he vallah, işde ne diyem yavrum, işde anamız vardı, b.+mız vardı* X-23 [*baba* < çocuk dilinden alınmış kelimelerden. Bkz. Tietze 2009: 259a.]

babaanne a. Babanın annesi: *reħmetli b. de çoħ kullanırdı* IV-48 [*babaanne* < *baba* ve *anne*.]

babahanlar a. Bir aile lakabı: *b., ĳeşimhanlar, bedirhanlar* XII-148

babam *ünl.* Bir seslenme sözü:
toplaram şilori erigi b. IV-25;
ne^clet ola bële zamana b. IV-27
[*babam* < **baba*+*m.*]

babamgil *a.* Babamlar: *onnan sora*
dehe b. kıomadilar derse gidem
düğünüm yapıldı V-107; benim
b.+di V-237 [*babamgil* <
baba+*m*+*gil.*]

babbori *a.* Düğünlerde oynanan bir
halk oyunu: *b. vardi, çeşit çeşit*
oyunlar vardi, çeşit çeşit havalar
vardi XII-85

babo *ünl.* Babaya seslenme ifadesi: *ağ*
b. yer vërmezsen menem men ne
yapam IV-249; onda da para yoğ
ya diyir b. kıapda mi kıalmışdı IV-
294

bacı *a.* Kız kardeş: *b.+mdır mi*
anamdır mi hęc bişe olmadı II-383;
diyir ğağ anam, dünya ağret sen
meni anam b.+msan VII-199; b.+m
gidiyor üç ekmeg getiriyor XII-291
[*bacı* < Mo. *baca* ‘kız kardeş, abla’:
Nişanyan 2012: 49a’ya göre alıntı
yönü açık değildir. Eren 1999:
31a’ya göre kökeni belli değildir.
Tietze 2002: 263b’ye göre ise
çağdaş diyalektlerde *baca*

‘*bacanak*’ olarak kullanılır.
Steingass 1892: 136b’de sözcüğü-
bācī- Türkçe göstermiştir.]

bağ *a.* Deste, demet, ot destesi: *tez*
açın cobani vërin b.+lari XII-284;
misali ekin biçeceyiz ya orda
b.+lari bağlardıh III-183; b.+dan
sora o b.+lar yüklenir arabaya
gelir ğarmana IV-30 [*bağ* < ET
bağ < **bā*- ‘bağ, kemer’ Clauson
1972: 310b: Uyg. *bağ* ‘bağ, irtibat’,
DLT *bağ* ‘deste, yığın’, KB *bağ*
‘bağ, ilişki’, Çağ. *bağ* ay., Kıp. *bağ*
ay.]

bağ *a.* Meyve veya sebze bahçesi: *sesi*
gözel yırlır b.+ın başında IV-78;
b.+ımız bahçamız vardi, davarımız
vardı IX-17 [*bağ* < ET *bağ* < Far.
bāğ ‘bağ, bahçe’ Clauson 1972:
311a: Uyg. *bağ* ‘üzüm bağı’, DLT
bağ ay., KB *bağ* ay., Kıp. *bāğ*
‘bahçe’.]

bağdadıh *a.* Yer adı: *şıh ğelil gidir*
b.+da andırin muğaresi derik
andırin muğaresinde öküzleri otarır
ağşam gelir III-238

bağır- (*nsz*) Bağırarak, yüksek ses
çıkarmak: *ğeynim arvadi gelmiş*
demış valla anne ğorğdum b.-

madım erigin başında yatirdi dedim
IX-37; *ële b.-dım, ële b.-dım,*
saniye ananın barmağı kesildi X-36
[*bağır-* < Oğz. *bākır-* ‘bağırmaq’:
ET *bākır-* ‘bağırmaq’ bkz. a.m.,
Clauson 1972: 318a: DLT *bākır-*
‘bağırmaq’.]

bağır a. Göğüs, koyun: *bi şirin*
yuvasin şarkın b.+ında VIII-54
[*bağır* < ET *bağır* ‘bağır, ciğer’
Clauson 1972: 317a: Uyg. *bağır*
‘ciğer, karaciğer’, DLT *bağır* ay.,
KB *bağır* ay., Çağ. *bağır* ay., Kıp.
bağır ay.]

bağırdah a. Beşikteki çocuğun
yorganının üstüne bağlanan ve
çocuğun düşmesini engelleyen
kuşak: *çocuğun b.+i hardadır* SE
[*bağırdah* < ET *bağırdak* < *bağır*
‘kundaklama bezi, bebeği beşikte
tutmaya yarayan kuşak’ Clauson
1972: 319a: DLT *bağırdak* ‘kadın
korsesi’, Çağ. *bağıldak* ‘kaftan,
cübbe’ ~ *bağırdak* ‘beşikteki
bebeğin karnının üzerinden
bağlanan kuşak’, Kıp. *bağırdak*
‘duvak’. Ayrıca bkz. Tietze 2002:
272a, Erdal 1991:105, Ölmez 2009:
233.]

bağışla- (-e) Bağışlamak: *hağ taala*
b.+ya man seni IV-115 [*bağışla-* <
ET *bağışla-* < *bağış* < Far. *bağış*
‘bağışlamak, vermek’ Clauson
1972: 321b: DLT *bağışla-* ‘vermek,
affetmek’, KB *bağışla-* ‘vermek,
ihvan etmek’, Çağ. *bağışla-*
‘vermek, affetmek’, Kıp. *bağışla-*
ay.]

bağla- (-i, -e) Bağlamak: *b. man vër* I-
6; *misali ekin biçeceyiz ya orda*
bağlari b.-rdıh III-183; ‘yönünü
çevirmek’ *çayi b.-mışıh ağzına*
diyir men susuzluğumnan yandım
VII-116 [*bağla-* < ET *bağla-* < *bağ*
< *bā-* ‘bağlamak’ Clauson 1972:
314b: Uyg. *bağla-* ‘bağlamak’,
DLT *bağla-* ay., Çağ. *bağla-* ay.,
Kıp. *bağla-* ay.]

bağlama a. Bağlamak işi: *dedi siz*
biçin orda bële b. yoğdur II-241
[*bağlama* < **bağ+la-ma*; krş. ET
bağla- < *bağ* < *bā-* ‘bağlamak’
Clauson 1972: 314b.]

bağlantı a. Bağlantı: *b.+sı olsun hem*
taşlar iç içe bassın hem taşlar yan
yana birbirini bağlasın XII-45
[*bağlantı* < **bağ+la-ntı*; krş. ET
bağla- < *bağ* < *bā-* ‘bağlamak’
Clauson 1972: 314b.]

bağlı sf. Bağlı: *atillar dereye, elleri b.* I-47; ‘gerçekleşmesi bir şartı gerektiren’ *komitana b. eyi komitanlar varmış* II-364 [*bağlı* < ET *bağlıg* ‘bağlı’ Clauson 1972: 314a; Uyg. *bağlıg* ‘bağlı, ait’, KB *bağlıg* ay., Çağ. *bağlıg* ay.]

bağ- (-e) Bakmak: *tuvaletten çıhdım b.-dım ki bi tene asger geldi* II-412; *hepimiz ona b.-ardıh* III-8; *İstanbul’da da gezdim nerede baston tipi varsa b.-iram* VI-87; *gidir b.-ir ne erig ne bi şe başi doli kar* IX-45 [*bak-* < ET *bağ-* ‘bakmak, gözleri bir tarafa çevirmek’ Clauson 1972: 311a-312b; DLT *bak-* ‘bakmak’, KB *bak-* ay., Çağ. *bak-* ay., Kıp. *bak-* ay.]

bahane a. Bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep: *görmeg b.+dir gidecek gezmege* XII-199 [*bahane* < Far. *bahāna* ‘bahane, özür, kaytarma’ Steingass 1892: 209b.]

bağdavar a. Şans, talih: *b. başan ola ne eyi yere gelin gidip* SE [*bağdavar* < Far. *bahtāwar* ‘mutlu; zengin’ Steingass 1892: 158b veya Far. *baht* ve Tü. var.]

bahar a. İlkbahar: *birer zoğ getirirdi onnari çarıh tikerdi b. oldi mi* III-301; *b.+di, b.+di zeten ot az kalıp diyir* II-119 [*bahar* < Far. *bahār* ‘bahar, yaz başlangıcı’ Steingass 1892: 209b.]

bahara çevir- bf. Bahara döndürmek: *allahım ç.-sin b. seni* XII-374 [bkz. *bahaār* ve *çevir-*.]

bağça a. Bahçe: *bağımız b.+mız vardi, davarımız vardi* IX-17 [*bahçe* < Far. *bāg* + küçültme eki olan +ÇA; bkz. Far. *bāgça* ‘küçük bahçe’ Steingass 1892: 148b.]

bağçe a. Bahçe, sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer: *eskiden bi b. ekerdik* III-125 [bkz. *bağça*.]

bağımından zf. Bakımından: *eger teknoloji bağımınnan* III-123 [*bakımından* < *bak-ım+ın+dan*.]

bahır a. İlkbahar: *o zaman uni doldurullardi ambarlara bi ambar buğda da kaldırıllardi diyellerdi bu da kalsın b.+a* XI-25 [bkz. *bahar*.]

bahırın zf. Bahar olunca: *b. ögüdüriük* XI-26 [Far. *bahar* ve +(ı)n *araç hâli eki kalıplaşması*.]

baḥsēt-, beḥsēt- (-den) Bir konu üzerinde söz söylemek, konuşmak: *birez b.-em aḥlat ḥalinnan* IV-251; *kaleden b.-iyor, ṣahin kalessinnen b.-iyor* XII-341 [*bahset-* < Ar. *baḥs* ‘araştırma, soruşturma, tartışma’ Steingass 1892: 157b + Tü. et-.]

baḥṣiṣ *a.* Bahşiş: *misali sandığın üstünde oturullardi b. ahıllardi* III-90 [*bahşiş* < Far. *baḥṣiṣ* ‘ihسان, karşılıksız verme, hediye’ Steingass 1892: 159b.]

baḥtsiz *a.* Bahtsız, talihsiz: *b.+lar bilmezler görmezler seni* XII-371 [*bahtsız* < Far. *baḥt* ‘şans, kısmet, zenginlik’ Steingass 1892: 158b ve Tü. +sız.]

baḥan *a.* Bakan, kabine üyesi: *bi ari şekli apardım vërdim özala, özal bastona baḥdi döndi b.+a dedi ki* VI-142 [*bakan* < **bak-an*; krş. ET *bak-* ‘bakmak’ Clauson 1972: 321a.]

baḥḫala *a.* Bakla: *b. ekerdik b. b. kuruşi yeşil fasilyeye b. diyerik* V-51 [*bakla* < Ar. *bāḫilā* ‘fasülye’ Steingass 1892: 149a.]

baḥḫala ağacı *a.* Baklaların sarılıp büyümesi için diplerine dikilen kuru ağaç dalları: *geldim b. a.+nın içine baḥdım o da mennen barabar* I-100 [bkz. *baḥḫala* ve *ağaç*.]

baḥḫala arḫları *a.* Baklaların su içmesi için açılan kanallar: *geldim b. a.+nın içine baḥdım o da mennen gelir* I-108 [bkz. *baḥḫala* ve *arḫ*.]

bal *a.* Bal, arı balı: *ha o zamanların o soğan ekmegi altın tasdaki elmasdan b.+dan daha datlıdi* IX-15 [*bal* < Oğz. *bal* ‘bal’: ET *bal* a.m., bkz. Clauson 1972: 330a: DLT *bal* ‘bal’, Çağ. *bal* ‘balıdan yapılan bir çeşit sarhoş edici madde’, Kıp. *bal* ‘bal’.]

bala *a.* Yavru, çocuk: *san gelen tifağa b.+m alıram* IV-68 [*bala* < ET *bala* ‘yavru kuş’ Clauson 1972: 332b: DLT *bala* ‘kuş ve hayvan yavrusu; bir adamın işlerinde –özellikle tarım işlerinde- yardımcısı’, Çağ. *bala* ‘yavru hayvan’, Kıp. *bala* ‘çocuk, yavru’.]

balala- (*nsz*) Hayvan yavrulamak: *sari ineg b.-di* SE [*balala-* < **bala+la-*; Kıp. *balala-* ‘doğurmak,

yavrulamak' (Tuhf. 7a-2)→bkz.
Atalay 1945: 147b.]

baldız a. Erkeğe göre eşinin
kızkardeşi: *b.+ım diyir ki vala эле*
gözel gızdır I-8 [*baldız* < ET *baldız*
'baldız' Clauson 1972: 334b: DLT
baldız 'eşin küçük kız kardeşi']

baldızımgil a. Baldızın ailesi: *orda*
ağşama gede b.+in gapısında
süpürge bağlir I-4; *b.+e gelir diyir*
ki I-8 [*baldızımgil* <
**baldız+ım+gil.*]

balıh a. Balık: *ama şimdi kebab yirik,*
b. yirik, bal yirik, geymağ yirik heç
biri çortinin yerini tutmir IX-21;
bişirip b.+i koyun kırağa IV-256
[*balık* < ET *balık* 'balık' Clauson
1972: 335b: Uyg. *balak/balık*
'balık', DLT *balık* ay., KB *balık*
ay., Çağ. *balıg* ay., Kıp. *balık/baluk*
ay.]

balıkesir a. Yer adı: *eğitim yerim b.*
VI-32

balta a. Balta: *gidir b.+yi alır putlari*
o puthanede kırır dönir b.+yi büyük
bi put varmış VI-197 [*balta* < ET
baltu 'bir harb aleti' Clauson 1972:
333b: Uyg. *baltu* 'balta', DLT

baldu ay., KB *baldu* ay., Çağ. *baltu*
ay., Kıp. *balta* ay.; krş. Mo. *balta*
Doerfer 1963 I: no: 78.]

bambaşka sf. Farklı, daha önce
görülme: *allahü taala bu asıra*
b. büyük bi VI-249; *demiş nece*
demiş bele, o da demiş ki onnarın
dü'esi b. IX-74 [*bambaşka* <
**bam+baş+ka.*]

banla- (nsz) Ötmek, ses çıkarmak:
sora se'etimiz de yoğ gün çala gün
gağa mesela çiftçi horoz b.-yanda
veya şafağ sökende gağıp gidecek
XII-60; *bütün gün meşekket,*
zehmet, sora saat yoğ, horoz b.-r
gét XII-92 [*banla-* < *banla-* <
**bāḡ+la-* (*baḡla-*): Far. *bāḡ* 'ses'
Bläsing 1997: 84/11 ~ Steingass
1892: 152a ve Tü. +*la-*; Oğz.
baḡla- 'ezan okumak, bağırmaq'
(DK 6-11, 11-4, 21-7)→ bkz. Ergin
1963:37. ET *maḡra-* 'bağırmaq'
a.m., bkz. Clauson 1972: 770b:
Uyg. *maḡra-* 'bağırmaq', DLT
maḡra- ay., Çağ. *maḡra-*
'melemek' < *baḡ* 'haykırma'
Clauson 1972: 346a.]

banyo a. Yıkanma: *allaha inanasan*
legende bile b.+suni yapıdırmaşam,

ama helal da edirem IX-50 [*banyo* << İt. *bagno* TürS 251b.]

barabar *zf.* Beraber, birlikte, bir arada: *iki kere gëtdiler geldiler salih emminen b.* I-11; *ne zaman durahlıh olsa istasyona uğrasa gönderir adamını öteberi aldirir getirir b.* yirik II-90; *‘eyni veziyette ille oni b. alıllardi gelillerdi aşığı* III-41 [*beraber* < Far. *bar-ā-bar* ‘göğüs göğüse; eşit, denk; yalın, düz’ Steingass 1892: 167a.]

barmaḥ *a.* Parmak: *men o b.+lara kurban oluram* IV-89; *ële bağırdım, ële bağırdım, saniye ananın b.+i kesildi* X-36 [*parmak* < Kıp. *parmak* (Tuhf. 4b-2)→bkz. Atalay 1945: 229a < ET *ernek* Clauson 1972: 234b. Kaçalin 2011: 907’ye göre **barḥaḥ* ~ **er-ⁱn-gek* ~ *bar-ⁱn-gaḥ*.]

barmaḥ gijlat- *dey.* Büyük şaşkınlığa uğratmak, parmak ısırtmak: *ot biçende ële b. g.-ır* IV-82 [*parmak gijlat-* < *parmak* ve *gij+la-t-*; krş. Erm. *kiç* ‘ısırtık’ Dankoff 1995: 77/347.]

barmaḥ kümbet *a.* Ahlat’taki kümbetlerden biri: *geldik b. k.+in*

karşına III-84 [*parmak kümbet* < Tü. *parmak* ve Far. *gunbad* ‘kubbe, tümsek, höyük’ Steingass 1892: 1098a.]

barmaḥların teşan töke dey. Parmakların yara bere içinde kalsın ve ellerini kullanamayasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *b. t. t.* IV-276

barzon *a.* Süt, peynir süzmek için kullanılan ince bezden yapılan süzgeç: *b.+ni bulamayınca südi süzemedim* SE [*barzon* < Erm. *parz* ‘saf, temiz’ ~ dial. *parzōn* ‘süt süzmeye yarayan kese’ Dankoff 1995: 125/611.]

bas- *(-e)* Baskın yapmak: *oralara urus b.-di* II-393; ‘ezmek’ *ona b.+maḥ göz göre göre istemenem* VI-273; ‘baskı yapmak’ *bağlantısı olsun hem taşlar iç içe b.-sın hem taşlar yan yana birbirini bağlasın* XII-45 [*bas-* < ET *bas-* ‘ayağını basmak, baskın yapmak’ Clauson 1972: 370b: Uyg. *bas-* ‘baskın yapmak’, DLT *bas-* ‘basmak, baskın yapmak, üzerine çökmek’, KB *bas-* ay., Çağ. *bas-* ay., Kıp. *baş-* ay.]

basit sf. Basit, kolay: *hani baston b. bi şe olduğunna herkeş şēetmeyip* VI-93 [*basit* < Ar. *basīt* ‘basit; yalın; birleşimin karşıtı; geniş arazi’ AK I: 126b < *basāta* ‘yaymak, sermek, döşemek’ AK I: 125b.]

basma a. Üzerinde renkli baskılar bulunan pamuklu kumaş: *filankese iki metre b., üç metre direl, iki metre şalvarlıh* XII-186 [*basma* < **bas-ma*; krş. ET *bas-* ‘basmak’ Clauson 1972: 370b.]

baston a. Yürürken dayanmaya yarayan, ağaç veya metalden yapılan araç: *müse^cde etdi çalışdım bi b. yapdım getirdim böyük abēme* VI-18, *ēle zaman olurdi üç yüz b. vērillerdi yapmağa elnen üç yüz* VI-110; *diyiller senin b.+ların aldıh biz* VI-173; *sana üç yüz milyon şimdi vērecekler üç yüz b.+ un parasını* VI-128 [*baston* << İt. *bastone* TürS 263b.]

baş a. Baş, başlangıç: *bi agoz, bi sıra gidirdi b.+a ordan* VII-71; ‘uç’ o *geddem mükemmeldim bi uzun erig vardi gitmişem onun b.+ında yatmışam* IX-34 [*baş* < ET *baş* ‘vücudun en üst kısmı’ Clauson

1972: 375a-b: Uyg. *baş* ‘baş’, DLT *baş ay.*, KB *baş ay.*, Çağ. *baş ay.*, Kıp. *baş ay.*]

baş ağrısı bs. Başın ağrması, başta oluşan rahatsızlık: *o tozun torpağın içinde ne hestelik vardi ne b. a. vardi* III-142 [*baş ağrısı* < **baş ağrı+ısı*; krş. ET *baş* Clauson 1972: 375a ve ET *ağrığ* ‘sancı’ < *ağrı-/ağru-* Clauson 1972: 90: Uyg. *ağrığ* ‘ağrı, acı, hastalık’, DLT *ağrığ* ‘ağrı’, KB *ağrı ay.*, Çağ. *ağrığ ay.*, Kıp. *ağrı ay.*]

baş aşağı zf. Baş aşağı, yokuş aşağı: *su bağlamişam b. a. su aha gele, su b. a. aha gele suvaram* I-97 [*baş aşağı* < *baş* ve *aşağı*.]

baş et- bf. Üstesinden gelmek: *biz üç kişinen b. ē.-eminik* VI-234 [bkz. *baş* ve *et-*.]

başbakan a. Hükûmetin ve Bakanlar Kurulunun başı, kabinenin başı, başvekil: *şe buraya geldi b. geldi* III-52 [*başbakan* < YT **baş+bak-an*; krş. ET *baş* ‘baş; başkan; başlangıç; ön, uç’ Clauson 1972: 375a. krş. KB *başçı* ‘başkan, baş, şef’ Taş 2009: 27.]

başçavuş *a.* Orduda bir rütbe: *b. meni çağırdı* II-219 [bkz. *baş* ve *çavuş*.]

başda *zf.* İlk önce: *şimdi he insan b. imani inanci elde ederse* VI-256 [*başda* < **baş*+*da*.]

başdan savma *zf.* Baştan savma, üstünkörü: *b. s. deger vermez yemege* XII-201 [*baştan savma* < *baş* ve Kıp. *sav-* ‘yerini değiştirmek’ (Kİ 60)→bkz. Caferoğlu 1931: 88.]

başıboş kal- *dey.* Baskı altında bulunmamak, karışanı, görüşeni olmamak: *b. k.-miş son zamanlarda osmanlılarda* II-359 [*başıboş kal-* < *baş*, *boş* ve *kal-*.]

başım gözüm üsdüne *bs.* Bir isteğin büyük bir memnuniyetle yerine getirileceğine dair söylenen bir söz: *vay demiş ele oğul benim b. g. ü., siz gelin demiş* X-53

başın yar- *bf.* Kafasını kırmak: *toba karışmanam y.-a da b.* IV-176 [bkz. *baş* ve *yar-*.]

başın yê *dey.* ‘Başını yesin’ anlamındaki ilenme sözü: *dedi b. y.*

mi gala mi, vala men daha vermenem lazım degil ne halin varsa gör I-37 [bkz. *baş* ve *ye-*.]

başına ataş tökile *dey.* Birine kızılınca söylenen bir ilenme sözü: *oğul bunun b. a. t. dedi bu üş gündür gidip gelmeyip gidip garmuca toya* IX-56

başına gel- *bf.* Başından geçmek: *yani o zaman o olaylar da b.+ma g.-ip* I-120 [bkz. *baş* ve *gel-*.]

başka *sf.* Başka, farklı: *aman can sağlığı yoh o b.* III-124 [*başka* < ET *başğa* ‘başka şeye benzemeyen, apayrı’ < *baş*+ *ğa* (dative hâl eki) Räsänen 1969: 65a.]

başkan vekili *a.* Başkan yardımcısı: *anavatan partisi zamanında parti b. v.+dim* III-51 [*başkan* < ET *başgân* ‘büyük balık, lider’ Clauson 1972: 379b: DLT *başgan* ‘büyük bir balık, lider’ ve Ar. *wakîl* ‘vekil, temsilci, aracı’ Steingass 1892: 1479a.]

başla- *(-e)* Bir işe girişmek: *o doğrama yapan ehşan usta vardi allah razı olsun bizim şede onun yanında b.-dım* VI-60; *yani hevesim*

*o gede şeydi ki b.-dım artıh ağaş
ürünlerinin neyi varsa VI-61
[başla- < ET başla- ‘harekete
geçmek, başlangıcını yapmak’
Clauson 1972: 381b-382a: Uyg.
başla- ‘başlamak’, DLT başla- ay.,
KB başla- ay., Çağ. başla- ay., Kıp.
başla- .]*

başlan- (-e) Başlama işine konu
olmak: *kalenin yapımına b.-ıyor,
tekrar bırağılıyor XII-333 [başlan-
< *baş+la-n-.]*

başlıh kur- *bf.* Tandırın daha iyi
alevlenmesi için tezeklerden dizi
yapmak: *tendirde tendiri külnü
çıharirdiğ tendire tezzegin
irilerinnen b. k.-ardıh V-167
[başlık kur- < *baş+lık kur-; krş.
ET baş ‘baş’ Clauson 1972: 375a
ve kur- ‘çadır kurmak, (yay)
germek, düzenlemek’ Clauson
1972: 643a-b: Uyg. kur- ‘kurmak,
(yay) germek, düzenlemek’, DLT
kur- ay., KB kur- ay., Çağ. kur- ay.,
Kıp. kur- ay.]*

başörtüsü *a.* Kadınların saçlarını
örtmek için kullandıkları örtü,
başörtü, bürgü, eşarp: *meni işde o
öküz arabasınan gelin götürdiler
menim b.+mi de öküzün buynuzuna*

*bağladılar V-275 [başörtüsü < baş
ve örtü; krş. ET örtüg ‘örtü’
Clauson 1972: 205b-206a: Uyg.
örtük/örtüg ‘örtü’, DLT örtüg ‘örtü,
çatı, gözkapağı’, KB örtüg ‘örtü’,
Çağ. örtük ay., Kıp. örtü ay.]*

başta *zf.* İlk olarak: *b. çorti gelin
dönek pilava IV-255 [başta <
baş+ta.]

başvezir *a.* Vezirlerin başı: *diyir sen
kimsen diyir vala men padişahın
b.+iyem VII-8 [başvezir < Tü. baş
ve Ar. wazîr ‘vezir, bakan, hizmet
eden’ Steingass 1892: 1467b.]*

bat- (nsz) Batmak: *düz gidersen bele
cır cır cırıldar aman b.-maz kırşa
kar V-153 [bat- < ET bat- ‘gözden
kaybolmak’ Clauson 1972: 298a:
Uyg. bat- ‘batmak, gözden
kaybolmak’, DLT bat- ay., KB bat-
ay., Çağ. bat- ay., Kıp. bat- ay.]*

bati *a.* Batı: *yani b.+dan ışıh bitmeden
doğıdan ışıh şafağ sökerdi II-456
[batı < *bat- ve fiilden isim yapan
–i eki; bkz. ET batıg < bat- ‘batış’
Clauson 1972: 301b: Uyg. batıg
‘batak’, DLT batıg ‘batak’, KB
batıg ‘derin çukur; batakılık;
ayrıntılı’, Kıp. batuk ‘kara batak*

kuşu'; krş. Orh. *batsık* 'gün batısı'
Tekin 2010: 127.]

battaniye a. Battaniye: *ğahdım b.+yi*
aldım gavliye b.+sini IX-57
[*battaniye* < Ar. *baṭṭāniyya*^t <
baṭṭāna 'giysinin astarı, içi; elbise
parçası' Lane I 1968: 221b ~
biṭānat/baṭāna 'giysi astarı; sarığın
altına giyilen başlık; yakın arkadaş'
Steingass 1892: 191a. Sözcük
Kamus-ı Türkî'de
bulunmamaktadır. Daha sonraki bir
süreçte kullanılmaya başlanmıştır.]

bayağı sf. Bayağı, sıradan: *bina*
yaparken temel 'alelusul o zaman
demir yoğ b. taşlari dabani geniş
taşlari alta atardıh XII-44 [*bayağı*
< ET *bayakı* < *baya* 'önceki, yakın'
Clauson 1972: 385b.]

bayah zf. Demin, biraz önce: *b.*
bağdım evde yoğdun SE [*bayah* <
Oğz. *baya* 'demin' (DK 160-
3)→bkz. Ergin 1963: 40 < ET
bayākı < *bayā* 'önceki, eski'
Clauson 1972: 385b: Uyg. *bayakı*
'önceki'; Kıp. *bayak* 'demin' (Tuhf.
19b/12)→bkz. Atalay 1945: 149b.]

bayan a. Kadın: *bağdım ki b.+lar*
koltuğlarında bastonlar yapılmış

bastonlar getiriller VI-89; *her ne*
yapırsa b.+i elde edebülmir VII-
182 [*bayan* < **bay+an*.
Cumhuriyet dönemi *bay* karşılığı
türetilmiş bir sözcük ancak türetiliş
yönü açık değildir. Çünkü *+an*
ekinin böyle bir görevi yoktur.]

bayıl- (nsz) Bayılmak, kendini
kaybetmek: *he b.-di ayıldıh* II-398
[*bayıl-* < **bay-* I ve medialis-
reflexivum anlamındaki *-(ı)l* eki:
bayıl- 'gevşemek, kendinden
geçmek' a.m., bkz. Tietze 2002:
326b.]

bayrah a. Bayrak: *b.+i atardıh yarışi*
atardıh III-79 [*bayrak* < ET *batrak*
'bayrak, sancak' Clauson 1972:
307b: Uyg. *batruk* 'bayrak', DLT
batrak 'ucuna bir ipek parçası
takılan mızrak', Çağ. *bayrak*
'küçük bayrak'.]

bayrak at- bf. Yarışmak: *b.+i a.-ardıh*
yarışı atardıh III-79

bayram et- bf. Mutlu olmak, çok
sevinmek: *şıh heyderin*
armudunnan götürüllerdi özlerine
güzel güzel b. e.-ellerdi yellerdi XI-
11 [*bayram et-* < Oğz. *bayram*: ET
baḍram < Far. *baḍrām* ' zevk verici

yer' a.m., bkz. Clauson 1972: 308a: DLT bağram 'bayram; sevinç ve eğlence günü', Çağ. *bayram* 'dini bayram' ve *et-*.]

bayrolar a. Bir aile lakabı: *sofiğirolar, kıaramamolar*, b. XII-142

be^czen zf. Bazen, ara sıra: b. *ële olurdu ki düz başladıh buna* VI-107; *hani b. ölümünü istedi getdi* VI-380 [bazen < Ar. *ba^czan* 'bâzı kere, arada bir' < *ba^cz* 'biraz, bir parça' Lane I 1968: 227b. Ar. *ba'z* + Ar. zarflarda çok geçen *-an/-en* eki, Ar. accusativus eki *-an*'ın zarf yaptığı durumlar için b. *aceleten* a.m., bkz. Tietze 2002: 329a.]

be^czi sf. Bazı: *imkanlar kıalmamış b. kıomitanlar da hêş hêş boş birağıllarmış* II-363 [bazı < Ar. *ba'z* + fonksiyonu kaybolmuş Fa. izafet eki *-ı*, b. *asgari* Tietze 2002: 329b.]

becer- (-i) Güç görünen bir iş veya duruma çözüm bulmak, üstesinden gelmek: *dedim vala men b.-ebülminem yaşmağı birağıdım getdi nêedem b.-emedim* V-50 [becer- < Oğz. *bécer-* '(bir işin) üstesinden

gelmek, onu başarabilmek' (DK 88-4)→bkz. Ergin 1963: 41. Tietze 2002: 332a'ya göre < *bacar-* < *başar-* a.m., fakat *başar-* fiili hep müsbet mânada kullanıldığı halde, *becer-* çok defa şüpheli veya aksini imâ eden alaylı tonlarla söylenir. Başka misali olmayan /ş/ > /c/ değişimi de belki istenilen zayıflatma olarak izah edilebilir.]

beddü^ce et- bf. Beddua etmek, kargış dökmek: *evüzden tabağızdan ekmek esgik olmiya evüzden de zibil evet b. e.-miş* III-232 [beddua et- < Far. *bad* 'kötü, hoş olmayan; şeytan' Steingass 1892: 160b + Ar. *du^cā* 'çağrı, yardıma çağırma, tanrıya yakarma' -/d^cw/ kökünden- Lane III 1968: 885a ve Tü. *et-*.]

bedel ol- a. Kurban olmak: *tarçıh tökenime b. o.-uram* IV-102 [bedel < Ar. *badal* 'değiştirme; bedel, karşılık' Steingass 1892: 164b ve Tü. *ol-*.]

beden a. Kale duvarı: *şimdi b.+lere bahsan görürsün* XII-335 [beden < Ar. *badan* 'beden, vücut' Steingass 1892: 165a.]

bedirhana a. Değirmende döğme veya bulgurun dövüldüğü yer: *b.+larda döğmemi töken* IV-103 [*bedirhana* < Ar. *badr* ‘dolunay’ Lane I 1968: 165a ve Far. *hāna* ‘ev; kovan; aile’ Steingass 1892: 443b.]

bedirhanlar a. Bir aile lakabı: *babahanlar, heşimhanlar, b.* XII-148

bediroğlı şemseddin a. Kişi adı: *aḥladli b. ş. sen misin* XII-394

bedre a. Kova: *men san bi b. ayrani hardan bulam* IV-141; *çekerdik b.+nen torpağı b.+ye doldururdum* V-2; *her ekmeg yapanda dokuz b. ekmeg yapardıḡ* IX-13 [*bedre* < Sl. (Rus., Bul.) *vedro* ‘su kovası’ Tietze 2002: 337b.]

bedü’e tök- bf. Beddua etmek: *dedim torpağ başınza men size dü’e mi edirem b. t.-irem* IX-75 [bkz. *bedü’e* ve *tök-*.]

beg a. ask. Komutan: *topbuḡ vura selam çaḡa b.+lere* IV-113 [*bey* < ET *bēg* ‘evin, ailenin erkek başı, zevç; köyün ileri gelenlerinden biri, bir kabilenin veya küçük bir devletin başı, âmir, kumanda eden’

< Çin. *po* ‘yüz adamın başı, lideri’ Clauson 1972: 322b-323a: Uyg. *beg* ‘bey, lider’, DLT *beg* ‘âmir; koca’, KB *beg* ‘bey’, Çağ. *bēg* ‘bey, lider’, Kıp. *bey* ‘âmir’.]

beğen- (-i) Beğenmek: *he b.-diler, hoşlaşdılar* VI-109 [*beğen-* < Kıp. *begen-* ‘beğenmek’ (Tuhf. 6b-6)→bkz. Atalay 1935: 150a. Tietze 2002: 339a’ya göre Türk dillerinde yaygın fiil (Räsänen 1969: 68, Sevortyan 1978 II: 101) menşei bakımından izah edilmemiştir.]

bekçi a. Bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse: *şemsi hanım b. bekler orayı* XII-76; *silēman başda buraya b.+miş, koruḡçı* I-1 [*bekçi* < **bek+çi*; OT *bekçi* ‘nöbetçi, gözcü’ (ME 233-4)→bkz. Yüce 2014: 100a < ET *bek* ‘sağlam, pek’ Clauson 1972: 323a.]

beke zf. Belki: *b. b. otuz gırḡ tenesinin toy begligini yapmışam* III-101; *b. duyupsan, iki kişi buni şe yapmışam* VI-303 [*belki* < Far. *bal-ki* < Ar. *bal* ve Far. *ki* (menfi cümleden sonra) ‘bilakis, daha doğrusu’ Tietze 2002: 348a ~ Far.

bal-ki ‘fakat, belki, her nasılsa’
Steingass 1892: 198a.]

bekir *a.* Kişi adı: *b.+i adem tutdi vurdi dayısı* IX-69

bekle- (*nsz*) Beklemek: *ikisi b.-yeceg anam süpüreceg* XII-68; *orda o oni b.-llerdi* III-29; *yani çoğ b.-rdik o savuğda* III-217 [*bekle-* < ET *bekle-* ‘pekiştirmek, sağlamlaştırmak, emniyete almak’ < *bek* ‘pek, sağlam; çare, tedbir’ < *berk* ‘sağlam, kuvvetli, bağ’ Clauson 1972: 326b: Uyg. *bekle-* ‘beklemek’, DLT *bekle-* ‘beklemek, gözetmek; hapsetmek, saklamak; kapatmak’, KB *bekle-* ‘bağlamak, muhafaza etmek’, Kıp. *bekle-* ‘beklemek; korumak’.]

bekleyen *a.* Bekleme işini yapan: *düşünmez b.+lerin işini* XII-113 [*bekleyen* < **bekle-y-en.*]

bel *a.* Bel: *b.+imiz kırılırdi he b.+imiz kırılırdi* III-176; *menim b.+im niye bèle oldi benim b.+im o çuhurdan davarın altını tökmekten oldi* V-13, 14 [*bel* < ET *bél* ‘gövdenin ortası, bükülen yeri’ Clauson 1972: 330a: Uyg. *bél* ‘bel’, DLT *bél* ay., KB *bél* ay., Çağ. *bél* ay., Kıp. *bél* ay.]

bel bağı *bs.* Gelinin kız evinden çıkmadan önce gelinin bir yakını tarafından beline bağlanan kırmızı kurdela: *b. b. bağlallar kemer bunnarın hepsi toy begine aittir* III-106 [*bel bağı* < Kıp. *bel bağı* ‘kuşak, kemer’ (İH 23)→bkz. İzbudak 1936: 7; krş. ET *bağ* ‘bağlamaya yarayan ip’ < *ba-* ‘bağlamak’ < *bā-* Clauson 1972: 310b.]

bela oğu- *bf.* Kargış dökmek, birine ilenmek: *yoğ he, yoğ yoğ oni söylememle b. mela o.-mazdi hêç vèrmenem dedi* I-36 [*bela oku-* < Ar. *balā* ‘deneme, sınama; sıkıntı, keder’ Steingass 1892: 196a ve Tü. *oku-*.]

bèle *sf.* Böyle: *b. parça parça* II-186 [*böyle* < Tür. *bu* ve *ile*. Oğz. *ile* (DK 24-13, 43-8 ...)→bkz. Ergin 1963: 150. Misalli Büyük Türkçe Sözlük’e göre ET *il-* ‘takılmak, ilişmek’ten zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla *il-e*. Nişanyan 2012: a göre bugün *ile* ve *bile* diye ayrılmış olan sözcük 17. yy’a dek fark gözetilmeksizin *birle/bile/ile* şeklinde yazılmıştır.]

belediye a. Belediye: *bi oğlum dağdadır(tarla), bi oğlum b.+de çalışır, birisi de ercişdedir* IX-10 [belediye < Ar. baladiyya < baladī ‘şehir, ülke’ < balad ‘şehir, ülke’ Steingass 1892: 197b.]

belek a. Alacalı, karışık renkli: *dağdağan yapam yulduzi b.* IV-201 [belek < Erm. balak ‘karışık renkli’ Dankoff 1995: 24/42.]

belengaz sf. Zavallı, gariban, boş boş gezen: *ële b. b. dolanir* SE [belengaz < Krd. bēlane ‘bomboş gezen kimse’ İzoli 1991: 61a.]

belini ver- dey. Dayanmak, yaslanmak: *b.+imi v.-mişem daşa* IV-2 [belini ver- < ET bēl ‘gövdenin ortası, bükülen yeri’ Clauson 1972: 330a ve ver-.]

belirsiz sf. Bilinmeyen: *zengin olsun yeter ki diyellerdi anasi b. olsun babasi b. olsun zengin olsun me^cmur olsun* XI-33 [belirsiz < *belir-i+siz; krş. ET belgüsüz ‘belirsiz’ Clauson 1972: 342a: Uyg. belgüsüz ‘belirsiz’, DLT belgüsüz ay., KB belgüsüz ay. Tietze 2002: 349b’de ortadaki /r/’nin nasıl

husule geldiğinin izaha muhtaç olduğu belirtilir.]

belli et- bf. Göstermek: *feket dışarıdan b. e.-miyen birisi* VI-288 [bkz. belli ve et-.]

belli sf. Görünen, açık: *savaş hüznleri b.+di yüzünde* XII-399 [belli < ET belgölüg < belgü ‘belli, belirgin, ayırıcı özelliği olan’ Clauson 1972: 341b-342a: Uyg. belgölüg ‘belirgin’, DLT belgölüg ‘belli’, KB belgölüg ay., Çağ. bēlgölüg ‘damgalı, işaretli’.]

ben zm. Ben (birinci tekil kişi zamiri): *b. tebi bize çoğ ağır gelirdi* II-4 [ben < ET ben ‘ben’ Clauson 1972: 346a-b: Uyg. ben/men ‘ben’, DLT ben/men ay., Çağ. men ay., Kıp. men ay.]

benlik a. Kişilik, şahsiyet: *b.+imizi keybetdik ne güne kaldı* XII-243 [benlik < *ben + lik.]

benze- (-e) Benzemek, andırmak: *dalgalar azmış b.-r canavara* XII-172; *şıpana şilor gelen kilor yani hepsi birbirine b.-r gelen hepsi aynı şeyi yapdı demek isdir* IV-52; *düşümdüm şimdi heç bi*

yerin bastonuna *b.-memek için bi çeşit çıharam* VI-101 [*benze-* < ET *beñze-* < *beñiz* ‘yüz rengi’, fakat Clauson 1972: 352b’ye göre iki kelime arasında semantik yakınlık azdır: DLT *meñze-* ‘benzemek’, KB *meñze-* ay., Çağ. *bēñze-* ay., Kıp. *menze-/benze-* ay.]

benzer *sf.* Benzer, aynı: *e bunun b.+inde binlerce ahlā gelen gelmiyen şeler var* VI-267; *onun b.+i kim ne olursa olsun* VI-273 [*benzer* < **beniz*+*e-r*; krş. Kıp. *benzer* ‘benzer, aynı’ (KK 37a/12-13)→bkz. Toparlı 1999: 103b.]

benzet- (*-i, -e*) Benzetmek: *camilere yapillar ama gine de tam b.-emiller büyük camıda var ahlādın pek çok camısında var* VI-215 [*benzet-* < **benze-t-* < ET *beñzet-* < *beñze-* ‘benzetmek’ Clauson 1972: 352b: DLT *meñzet-* ‘benzetmek’, KB *meñzet-* ay., Çağ. *bēñzet-/mēñzet-* ay.]

berbat *a.* Kötü, fena: *vala geldiler gutartdilar allah için bağır çağır, o da b.+di* X-37 [*berbat* < Far. *bar bād* ‘rüzgara vermek; yok etmek, harabeye çevirmek’ Steingass 1892: 169b.]

bereber *zf.* Beraber, birlikte, bir arada: *horuga binmişem abēmlerle b.* II-34; *diyir niye kesdiz siz ermenileri, diyir dedim ne zamannan beridir ermenilernen b.+ik bilminem ermenilernen b. yaşarıñ* II-97, 98 [bkz. *barabar*.]

bergon *a.* Toprak ve taştan yapılmış duvar: *çarhelge bağına b. yapanım* IV-91; *gızlar b.+un başında oturillardi şortuk toħullardi* IV-280 [*bergon* < ?]

besle- (*-i*) Beslemek: *ële b.-rdim ki* VI-230 [*besle-* < Kıp. *besle-* ‘beslemek, terbiye etmek’ (Tuhf. 17a-12)→bkz. Atalay 1946: 150b. Tietze 2002: 366a’da şu açıklamaları yapar: **besi* + isimden fiil yapan *-le-* eki. Räsänen 1969: 71’e göre < Far. *bas* ‘yeter, kâfi’ ve +*le-* (fakat EO. *bēsle-*). Başka izahlar için bkz. Sevortyan 1978 II: 120–121.]

bêş *a.* Beş: *yani un b. un alti yaşında filan dedi kaçır gelir* II-368 [*beş* < ET *bêş* < *bēš* Clauson 1972: 376a: Uyg. *bêş* ‘beş’, DLT *bêş* ay., KB *bêş* ay., Çağ. *bēş* ay., Kıp. *bêş* ay.; krş. Skr. *pañça* Kaçalin 2011: 910.]

beş dekke a. Kişi lakabı: *mesele bu b. d.+nin çocuqlari babalarının mezarını yapillar* IV-292

beşer beşer zf. Beşer beşer: *b. b. yığardıh* III-202 [*beşer* < **beş* + *er*.]

bêşig a. Beşik: *orda bahir ki bi tene gelin oturup b.+nen çocuğuni sallir* X-105 [*beşik* < ET *bêşük* Clauson 1972: 380b: Uyg. *bêşik* ‘beşik’, DLT *bêşik* ay., Çağ. *bêşik* ay., Kıp. *beşik/bêşik* ay.]

beton a. Beton: *geynedirdik dönerdik bi zamanlar çullara sererdik bêle b. meton yoğdi ki* V-69; *naylonlardan onnan sora da şimdi b.+lar çığdi b.+larda damlarda kıridillar* V-74 [*beton* << Fr. *béton* TürS 319b.]

beyaz a. Ak: *diyir dedik senin hanımın bu gede b.* II-248 [*beyaz* < Ar. *beyāz* ‘beyaz, beyazlık’ Steingass 1892: 213b.]

beyefendi a. Erkeklere söylenen bir nezaket sözü: *üş gün midi, dört gün midi, b. toydan çığdi geldi* XI-9 [*beyefendi* < Tü. *bey* ve Rum. *avthéntis(efendi)* ‘akrabalık

terimlerinden önce saygı ve nezaket ifadesi’ Meyer 1893: 37.]

beyit a. *edebiyat* Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası: *poladoğli söyler b.* IV-21 [*beyit* < Ar. *bait* ‘ev’ Steingass 1892: 215a.]

beylerbegi a. Beylerbeyi, yüksek bir Osmanlı idarecisi: *yavuz selim söz veriyor ve istanbuldan van b.+ne kalenin yapımı için para çıkarıyor* XII-332 [*beylerbeyi* < **beylerin* + *beyi*.]

bez a. Pamuklu bir çeşit kumaş: *b.+den köynek tikerdik b.+den tuman tikerdik diz doni diyiller* V-127 [*bez* < ET *böz* ‘bez’ < Yun. *bussos* ‘keten kumaş’ Clauson 1972: 389b: Uyg. *böz* ‘bez’, DLT *böz* ay., KB *böz* ay., Çağ. *böz* ay., Kıp. *béz/böz* ay. Tietze 2002: 376a’da şöyle der: Çok eski ve birçok dillere yayılmış bir kulturwort; menşei için çeşitli hipotezler vardır (b. M. Räsänen 1969: 72, E.V. Sevortyan 1978 II: 102–103, S. Ch. Raschmann 1995: 30–35’e göre kelime batı semitik bir dilden geliyor: İbr. *būš*, Süry. *būšu*, Ar. *bazz* ‘keten, kumaş’).]

bıldır zf. Geçen yıl, bir yıl önce: *b. gelmemişem bu yıl gelire* IV-24 [*bıldır* < ET *bıldır* ‘geçen yıl’ Clauson 1972: 334a: DLT *bıldır* ‘geçen yıl’, Çağ. *bıltur* ay., Kıp. *bıl̄tur* ay.]

bıraḥ- (-i) Bırakmak, salmak: *diyir onun üzerine babami b.-dilar ermenileri aldılar gētdiler vurdılar* II-132; *b.-ana gēde kestirginen bu ḥeyvani* II-259; ‘vazgeçmek’ dedi *b. gelginen men ğızı vērem san* II-399; ‘yere koymak’ gelsin *b.-sın yani gelip vurmasın* II-425; *ēle aldi b.-di gētdi* II-490; *b.-adın yolun kinarında* III-28; *çocuḥ çekir gösgünnen çıḥarınca çocuḡi b.-ir yere* III-231; ‘bir işe veya okula başlatmak’ *bi okula b.-amadiḥ, bizim zamanımızda okul yoḥdi* VII-49; ‘üstüne koymak’ *diyir baḥ bu daḡi kaldırır b.-ıram padişahın sárayının üzerine geçer giderim* VII-122 [*bırak-* < Kıp. bırak- ‘bırakmak, atmak’ (Tuhf. 17a-13, 32a-10)→bkz. Atalay 1946: 151b. Tietze 2002:381b’de Türk dillerinde yaygın, fakat izahı zor (E.V. Sevortyan 1978 II: 307–308). Ramstedt’e göre Altay dillerinde tesbit ettiği **bır-* ‘terketmek, atmak’ kökünden demektedir.]

bızav a. Buzağı: *bu çıḥir şeden ot çeke damnan, tayadan ot çeke getire b.+a vēre* X-101; *b.+lar çüt ola çütü de erkek* IV-200 [*buzaḡı* < Kıp. *buzav* ~ *buzov* (CC 139,14; 107, 27)→bkz. Grønbech 1942: 70 < ET *buzāḡu* ‘buzağı’ Clauson 1972: 391a: Uyg. *buzāḡu* ‘buzağı’.]

bi a. Bir: *b. ay yüz yolliram b. ay da elli* IV-117; *o gün ola mi b. tavla yapam* IV-195 [*bir* < ET *bīr* ‘bir’ Clauson 1972: 353b: Uyg. *bir* ‘bir’, DLT *bir* ay., KB *bir* ay., Çağ. *bir* ay., Kıp. *bir* ay.]

bi arada zf. Toplu bir durumda, birlikte, toplu olarak: *e bi odanın içinde heppimiz uşaḡlar ana baba hepsi b. a.* V-199 [*bir* ve *ara*.]

bi araya toplan- dey. Bir yerde toplanmak, buluşmak: *esgiler öle t.-ıllardi b. a. annatıllardi* III-276

bi çoḡ sf. Birçok: *buna benzer b. insanlar bunnar da bize delildir* VI-380 [*birçok* < ET *bir* ‘bir’ Clauson 1972: 353b ve ET *çok* ‘çok, fazla’ Clauson 1972: 405b.]

bi daha zf. Yeniden, tekrar: *o gidiş gidiyor gelmiyor b. d.* III-26; *bële ola yapardım gağdım geldim uşahlara söledim arhadaşlara b. d.* VI-150; *b. d. gidip yeniden o insana yaramıyan şeleri yapmıyasız* VI-339; *yüngül olan zaman b. d. doldurirdi* VII-66 [*bir daha* < *bir* ve *daha*; krş. Oğz. *takı* ‘ile’: ET *takı* < *tak-* ‘ve, dahi’ a.m., bkz. Clauson 1972: 466a-b: Uyg. *takı* ‘ve, dahi’, DLT *takı* ay., KB *takı* ay., Çağ. *dağı/dağı/takı* ‘diğeri, dahi’, Kıp. *dağı/takı* ‘ve, dahi’. Tietze 2002: 700a’ya göre ikinci ünlü uzundur ve Türkçe kelime de ünlünün sebepsiz uzaması dikkati çeker. Meninski 1680 II, 2038’e göre *daha* şekli *dağı* kelimesinin, halk arasında ve konuşma dilinde kullanılan varyantıdır. Yazılı kaynaklarda 19. asırdan evvel görünmez.]

bi kere zf. Aslında: *b. k. gız hülo çoğ çekip men doldurirdim hülya çekirdi dama* V-6 [*bi kere* < **bir* ve *kere*; krş. ET *bir* Clauson 1972: 353b ve Ar. *karra* < *karr* ‘tekrar, tekrarlamak’ Steingass 1892: 999b.]

bi ol- bf. Bir araya gelmek: *sahabsız kuzılar b. o.-di düzde* IV-185 [bkz. *bi* ve *ol-*.]

bi tene sf. Bir adet: *oraya gelir diyir ki vıla silo ne güzel süpürge bağlirsan b. t. de man* I-5; ‘biricik’ *menim oğlum b. t.+dir bu elde* VI-157; ‘biri’ *b. t.+si gelmedi yapmadi* IV-63 [*bir tane* < Tü. *bir* ve Far. *dāna* ‘tane; dut; hububat; bilgi, öğrenme’ Steingass 1892: 501b.]

bi zaman zf. Bir zaman, esgiden: *b. z. evimiz köydedi evimiz köydedi, köyde gidir çalışırdıh aışama gede* VII-37 [*bir zaman* < Tü. *bir* ve Ar. *zamān* ‘zaman, yaş, mevsim’ Steingass 1892: 620b.]

bibi a. Hala: *gine diyir benim b.+m éyidir* IV-173 [*bibi* < *bibi* ‘abla’ < çocuk dilinden. Doerfer 1965 II: 379/820, Tietze 2002: 385b. Kaçalın 2011: 910’a göre Far. *bībī* < *bih bih*. Bkz. Steingass 2005: 215a.]

biç- (-i) Ağaç bölmek: *harabaşehirde elnen ağaç bële b.-ellerdi kıoca kütükleri* VI-57 [*biç-* < ET *bıç-* / *biç-* ‘kesmek’ Clauson 1972: 292b-293a: Uyg. *bıç-* ‘kesmek’, DLT

bıç- ay., KB *bıç-* ay., Çağ. *bıç-* ‘hasat etmek’, *bıç-* ‘kesmek’, Kıp. *bıç-/bıç-/biş-* ay.]

biçerdöger a. Biçerdöver: *tarlada kaldı tırahtör b.* XII-237 [*biçerdöver* < **biç-er+dög-er.*]

biçil- (nsz) Biçilmek: *hele ekinler b.-mir* II-212; *b.-mesi oraḥnan b.-ir deste edilir onnan sora bağ edilir* IV-29 [*biçil-* < **biç-il-*; krş. ET *bıç-/ bıç-* ‘kesmek’ Clauson 1972: 292b.]

biçme a. Biçmek işi: *b.+sini bitirdik yetmiş bin bela* XII-271 [*biçme* < *bıç- me.*]

bidlizli a. Bitlisli: *mu ‘allim vekili bizim bu mahallede bi tene b. çocuḡ ilkoḡul mezunu öğretmenlik yapıyor* XII-98

biḡeri a. Soba bacası: *b. nedir b. çekmir paca çekmir* IV-49, 50 [*biḡeri* < Erm. *pḡerik* ‘ocak’ Dankoff 1995: 127/625.]

biḡaş sf. Birkaç: *elimde b. tene kaldı onnari da goya geri getirirem işde*

aḡlada döndüm VI-145 [*birkaç* < *bir ve kaç* Tietze 2002: 414a]

bile bağ. Da, de, dahi: *ḡeyvana bile hormon vèriller* III-152 [*bile* < ET *birle* < *bir+la* ‘ile’ Clauson 1972: 364b-365a: Orh. *birle* ‘ile’, Uyg. *birle* ay., DLT *birle* ay., KB *birle/bile* ay., Çağ. *birlen/birle* ay., Kıp. *bile/birle* ay.]

bilezig a. Bilezik: *dedim gücümüz yetmez b.+e* XII-197 [*bilezik* < ET *bilēzük* ‘bilezik’ Clauson 1972: 345b.]

billik a. Erkeklik organı, penis (çocuklar için kullanılır): *o çocuḡlara don giydirmeyipler b.+leri ḡapda geziller* SE [*billik* < Erm. *pilik* ‘tavuk’~ *plik* ‘çocuk’ ~ *pllik* ‘erkeklik organı’, *pulik* ‘küçük çocuk’ Dankoff 1995: 126/620.]

bilye a. Çocukların oynamak için kullandığı taş, maden, toprak, cam vb.nden yapılmış küçük yuvarlak nesne, misket, cıncık, zıpzıp: *uḡaḡlarnan barabar cevüz oynardıḡ cevüzi ederdik b. işde cevüz oynardıḡ* V-134 [*bilye* << İt. *biglia* TürS 345a.]

bin a. Bin: *beş yüzi etdiler b.* VI-135
[*bin* < ET *bıñ* ‘bin’ Clauson 1972:
346b-347a: Uyg. *bıñ* ‘bin’, DLT
miñ ay., KB *miñ* ay., Çağ. *min* ay.,
Kıp. *min/bin* ay.]

bina a. Yapı: *şimdiki b.+lar sekketdir*
bizim esgi b.+lar ele değil XII-51;
diyir bi b.+ya hepis etdiler II-494
[*bina* < Ar. *binā* ‘yapı, mabet,
fabrika’ Steingass 1892: 200b.]

binbaşı ask. Orduda rütbesi yüzbaşı
ile yarbay arasında bulunan subay:
oturir paşa bi tene de b. yanında II-
417 [*binbaşı* < *bin+baş+ı*.]

bin- (-e) Binmek: *yani cesur adam*
annaddıhlarına göre tirennen yënip
b.-ebilirmiş II-450 [*bin-* < ET *bin-*
/min- ‘üstüne çıkmak; üstünde
gitmek’ < **bīn-* Clauson 1972:
348a: Uyg. *mün-* ‘binmek’, DLT
mün- ay., KB *min-/mün-* ay., Çağ.
min-/bin- ay., Kıp. *min-/bin-* ay.]

bindir- (-e) Üst üste koymak: *çekerik*
lasti posti b.-ek bağa XII-261
[*bindir-* < ET *bintür-* < *bin-*
‘bindirmek’ Clauson 1972: 350a:
DLT *mündür-* ‘bindirmek’, Çağ.
mindür- ay.]

binlerce sf. Çok sayıda: *b. merteben*
daha bir nice VIII-70 [*binlerce* <
**bin+ler+ce*; krş. ET *bıñ* ‘bin’
Clauson 1972: 346b.]

birez zf. Biraz: *b. kaldı bi yarım se^cet*
kaldı gine ayrani ekmegi bırahdı
ğarşımıza II-190 [*biraz* < **bir* ve
az.]

bir halli pir halli dey. Bunun gibi, işte
böyle anlamında kullanılan bir söz:
e b. h. p. h. aışam oldi mi
toplanırdıh bi odaya III-3

birbiri zm. Karşılıklı iki kişi: *diyir bu*
bennen hanımum b.+mizi çoğ
sevirdik VII-21 [*birbiri* < *bir* +
bir+i.]

birbirine düş- bf. Kavga etmek: *hêç*
hatta bütün b.+mize d.-dügümüz
zaman VI-328 [bkz. *birbiri* ve *düş-*
.]

birden zf. Ansızın: *b. dedi baba* II-
398; *nêce orda b. yënirem, düşirem*
I-17; *b. kıziram ona niye bële*
yapırsan VI-275 [*birden* < *bir+den*
Tietze 2002: 410b.]

birinci sf. Birinci: *nerde düğün olsa*
benim atım b. gelirdi III-79 [*birinci*

< ET *birinç* < *bir* ‘baştaki, ilk’
Clauson 1972: 367a-b: DLT *birinç*
‘birinci’, Çağ. *birinçi* ay., Kıp.
birinci ay.]

birincilik a. Birinci olma durumu,
yarış kazanma: *ğarmuç çayının*
kinarınnan biraḥdıḥ atlari b.+e III-
86 [*birincilik* < **bir+inci+lik*.]

birisi zm. Bir kişi: *affedir dönir diyir*
ki o diger evliyalara gidin ḥesê
isminde bişe b. var VI-311 [*birisi* <
**bir+i+si*.]

birle e. İle: *batı ḳapi üzerindeki*
kitabesinde dualar b. yad eylegil ol
şah hakani ki ruyi dehirde odur
süleyman sani XII-344 [*birle* < ET
birle ‘ile’ Clauson 1972: 364b.]

bisimlah a. Bismillah, besmele: *gidin*
diyir filankesin gelininin
sandığında gelinligi biraḥıp b.
demeyip III-249 [*bismillah* < Ar.
ism ‘ad’ + *b(i)*– öntakısı ve –i son
eki, ve (A)*llāh* Tietze 2002: 417a ~
bi-’smi’llāh ‘Allah’ın adıyla’
Steingass 1892: 187a.]

biş- (-i) Ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla,
makine ile kesmek, biçmek: *ekini*

b.-di ekini tōkdi gētdi, geynenam
geldi dedi IX-55 [bkz. *biç-*.]

biş- (nsz) Pişmek: *ataşı vērirem*
onun üstine b.-er II-198; *bişdi p.*
balığı koyun ocağa XII-267 [*piş-* <
ET *biş-* ‘pişmek, olgunlaşmak’
Clauson 1972:376b-377a: Uyg. *biş-*
‘pişmek, olgunlaşmak’, DLT *biş-*
ay., KB *biş-* ay., Çağ. *biş-* ay., Kıp.
biş- ay.]

bişir- (-i) Pişirmek: *b.-iller ḳarşıya*
ḳoyillar baḥıllar ḳapi dōğüldi X-16;
gelmişem bize yumurta vēresen,
yağ vēresen bi de bi ḡab vēresen
aparaḥ b.-ek yēk X-53; ‘ekmek
yapmak’ *işde bēle yavrum, ekmeg*
b.-irdik, ḥerse atardıḥ tendire IX-
22 [*pişir-* < ET *bişur-* ‘pişirmek’
Clauson 1972: 383b-384a: Uyg.
bişur- ‘pişirmek’, DLT *bişur-* ay.,
KB *bişur-* ay., Çağ. *bişür-* ay., Kıp.
büşür-/bişür-/bişir-ay.]

bit- (nsz) Bitmek, sona ermek: *b.-miş*
düzen bozulmuş osmanlıda II-359;
bizim ekin dönüm b.-ti III-42; *üki*
b.-digi zaman yine doldurirdi VII-
65 [*bit-* < ET *büt-* ‘bitmek’ Clauson
1972: 298b: Uyg. *büt-* ‘bitmek,
tamamlanmak’, DLT *büt-* ‘ses
kısılmak; alçalmak; sona ermek’,

KB *büt-* ‘inanmak; yara kapanmak; sona ermek’, Çağ. *büt-* ‘yeşermek; tamamlanmak; yara iyileşmek’, Kıp. *büt-/bit-* ‘yeşermek; büyümek; sona ermek’.]

bit a. Bit: *artıh pire sıçrardi, sirke sıçrardi, b. sıçrardi* IX-19; *dedi béle yahamızdan sıyırirdih b.+i béle tökerdik yere* II-344 [*bit* < ET *bit* ‘bit’ Clauson 1972: 296b: Uyg. *bit* ‘bit’, DLT *bit* ay., Kıp. *bit* ay.]

bitir- (-i) Bitirmek, tüketmek, harcamak: *yani şöle memnun degildim o güzel heyatımızı kapılarda b.-dik* III-217; ‘mezun olmak’ *uşağlar da o arada birez okuli b.-diler* VI-162; ‘sonunu getirmek’ *oni b.-irdi gelirdi bi daha* VII-64; *biçmesini b.-dik yetmiş bin bela* XII-271 [*bitir-* < ET *bütür-* < *büt-* ‘bitirmek’ Clauson 1972: 308b: Uyg. *bütür-* ‘bitirmek, gerçekleştirmek’, DLT *bütür-* ‘yara iyileşmek; bitirmek’, KB *bütür-* ay., Kıp. *bütür-/bitür-* ‘bitirmek, sona erdirmek’.]

bitlis a. Yer adı: *bi de b.+de güzel bi cami yapmışam* VIII-50

biz a. Sivri uçlu demir: *duvari delecem man b. getir* SE [*biz* < Kıp. *biz* ‘biz, delgi aleti’ (DM 10a/12)→bkz. Toparlı 2003: 77a. Tietze 2002: 415a’ya göre *biz* ‘iğneye delik açmak için kullanılan alet’ < Çağ. *bigiz* a.m. G. Doerfer 1965 II: no. 760, T. Tekin 1969 s. 58, E.V. Sevortyan 1978 II: 130–131.]

biz zm. Biz (çokluk birinci kişi zamiri): *sen de b.+e imdad éyle* IV-8; *yeddi kişi b.+i görir, nasıl diyir b.+i görir* VII-193 [*biz* < ET *biz* ‘biz zamiri’ Clauson 1972: 388a-b: Uyg. *biz* ‘biz zamiri’, DLT *biz* ay., Çağ. *biz* ay., Kıp. *biz* ay. Kaçalin 2011: 912’ye göre *bi+z*. Tietze 2002: 424b’de /z/ sesinin çoğul soneki olduğunu belirtir.]

bocuk a. Kuyruk sokumu: *düşünce b.+i incinmiş* SE [*bocuk* < Erm. *poç’/poç’ik* ‘kuyruk’ Dankoff 1995: 128/629; Bläsing 1992: 29/14.]

boğ- (-i) Nefessiz bırakmak: *el atdı anayi b.-mağa* X-35 [*boğ-* < ET *boğ-* ‘boğmak’ Clauson 1972: 311b: Uyg. *boğ-* ‘boğmak’, DLT *boğ-* ay., KB *boğ-* ay., Çağ. *boğ-* ay., Kıp. *boğ-/buğ-* ay.]

boğaz a. İki dağ arasında dar geçit:
*b.+i orayı gece kimse geçemezdi he
orda karşına çıharmış* III-275
[*boğaz* < ET *boğuz* ‘boğaz’
Clauson 1972: 322a-b: Uyg. *boğuz*
‘boğaz’, DLT *boğuz* ay., KB *boğuz*
ay., Çağ. *boğuz* ay., Kıp.
boğaz/bowaz ay. Tietze 2002:
433a’ya göre EO. metinlerinde hem
boğaz hem *boğuz* kullanılır, fakat
15. asırda *boğaz* daha çok geçer.
Kaçalin 2011: 912’ye göre *bog-^uz*.]

boğul- (nsz) Boğulmak: *adam köyden
gelir, yolda demiş b.-irdım dediler
şıh heydergil mısafır sahlalllar* X-19
[*boğul-* < ET *boğul-* ‘boğulmak’
Clauson 1972: 314b: DLT *boğul-*
‘boğulmak’.]

bohçaci a. Bohçacı kadın: ‘eyni b.+lar
*kimi bağlardıh arhamıza giderdik
deniz yahın ya biz de giderdik* V-
178 [*bohçacı* < **bohça+çı*; krş. ET
boğ ‘bohça’ Clauson 1972: 311a.]

bol zf. Çok: *olmazdisa kalırdıh ama
şimdi olsa her şe b. alınır yêlinir* V-
266; *artıh yarma êtdim dögme
êtdim koydum küpelere iki sene
özüme b. b. yêdim* I-38 [*bol* < Kıp.
bol ‘çok, geniş’ (Kİ)→bkz.
Caferoğlu 1931: 20. Tietze 2002:

434b’ye göre ET kaynaklarında
bulunmadığı için etimolojisiyle
ilgili olan mesele şimdiye kadar
halledilmiş değildir. Far. *bul*
Türkçe’den mi alınmış yoksa
Türkçesi Farsça’dan mı? diye sorar.
Bu durumun Doerfer 1965 II:
311/761’le karşılaştırılmasını ister.]

bolal- (nsz) Bollaşmak, artmak: *hatta
ki ekinler yerişiyor biraz buğda
çoğaldi, b.-di* XII-293 [*bolal-* <
**bol+a-l-*; krş. Trkm. *bola-* ~ *bolal-*
‘bollaşmak’ TTürS 77b.]

boran a. Şiddetli fırtına: *su mi vardı
evde suvarah kar b. o götürüp
getirmeg davarları suya* V-215; *bi
gün geynatam diyir êle kar yağır
êle kar yağır, êle b.+dır* X-11
[*boran* < Mo. *boruğan/borağan*
‘kasırga’ Räsänen 1969: 80, E.V.
Sevortyan 1978 II: 189–192, Tietze
2002: 440a; krş. Mo. *boruğan*
‘yağmur’ Lessing 1960: 121b.]

borç a. Borç: *nêce hekkı b.+i ola üzi
karanın* IV-139 [*borç* < Sogd. *purç*
< Süry. *porç* ‘ödenmesi gereken
para, borç’ Räsänen 1969: 80,
Tietze 2002: 440b.]

borçlan- (nsz, -e) Borçlu duruma düşmek: *senin var diyelim öbürsünün güci yoḥ ala bi kere zorlanir oni almaya b.-ir* VI-247 [borçlan- < *borç+lan-.]

boş a. İşi gücü olmayan, serbest: *gelmiş bi gün b. I-3; mec. ‘anlamsız’ kendisi bu tefekkür şeyine dalınca bu kainata meyvasına ağacına şeyine bu işler b. degil* VI-194 [boş < ET boş ‘bağlı olmayan, serbest bırakılmış’ Clauson 1972: 376a-b: Uyg. boş ‘serbest bırakılmış’, DLT boş ‘boş, hür; boşanmış; gevşek; salıverilmiş; boşaltılmış’, Çağ. boş ‘boş, yumuşak’, Kıp. boş ‘boş’.]

boş ver bf. "Dikkate alma, üzerinde durma, üzülmeye, sıkılma" anlamında kullanılan bir uyarma sözü: *dedim b. v. yokuş dibinde arpa öküze kar etmez* IV-57 [bkz. boş ve ver-.]

boşa- (-i) Boşamak: *bir sene iki sene üş sene dedi meni b. VII-28; niye öldürmedi niye b.-di VII-31; gahdım kararı b.-dım VII-32* [boşa- < ET boşu- ‘serbest bırakmak, boşamak’ Clauson 1972: 377b: Uyg. boşu- ‘bırakmak, boşamak’, DLT boşu- ‘boşalmak; boşanmak,

çözülme; gevşemek; izin verip bırakmak’, Çağ. boş- ‘zayıflamak, boşalmak’, Kıp. boş- ‘boşamak’.]

boşal- (nsz) Kimse kalmamak: *rus herbinde buralar hepsi boşalmış* III-278 [boşal- < *boş+al-.]

boşalt- (-i, -e) Dökmek, boca etmek: *cep tikir b.-an zaman o cebe buğda doluyor* III-293 [boşalt- < *boş+al-t-; krş. DLT boşat- ‘boşaltmak; çözmek, çözülmek, bırakılmak, (kadın) boşatmak’ II, 307-11.]

boşan- (-den) Ayrılmak, boşanmak: *b.-sam diyecekler ki bu adamın karısı namussuzdi* VII-30 [boşan- < *boş+a-n-; krş. ET boşun- ‘birini serbest bırakmak, serbest bırakılmak’ Clauson 1972: 383a: Uyg. boşun- ‘boşanmak, kurtarmak’, DLT boşun- ‘boşanmak; serbest kalmak; boşalmak; çözülmek’, Çağ. boşan- ‘birini serbest bırakmak, serbest kalmak’, Kıp. boşan- ‘boşanmak’.]

boşuna sf. Gereksiz: *kāinati oḥir işde bu b. degil diye* VI-307 [boşuna < *boş+u+n+a.]

boy *a.* Boy, kamet: *diyerdi arvat men senin b.+an baḥdihça aqlım başımnan gidir* I-61 [boy < Kıp. boy ‘boy, kamet’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 21 < ET *boḡ* ‘boy, endam’ Clauson 1972: 296b-297a: Uyg. *boḡ* ‘boy’, DLT *boḡ* ay., KB *boḡ* ‘boy; vücut’, Çağ. boy ‘boy’, Kıp. boy/boyı/boyu ay.]

boya- (-i) Boyamak: *gezilden eşellerdi örellerdi b.-llardi rengarenk* IV-205 [boya- < ET *boḡu-* ‘boya sürerek renk vermek, azarlamak, aşağılamak’ Clauson 1972: 300a: DLT *boḡu-* ‘boyamak’, Çağ. boya- ‘bir renkle boyamak’, Kıp. boya- ‘boyamak’. Kaçalin 2011: 914’e göre GTü. *bodü-* ve Oğuzca boya- (<*boda-) ayrı olmalı.]

boya *a.* Boya: *siyah bi anılın b. da çekdim* VI-44 [boya < ET *boḡuḡ* < *boḡu-* ‘boya, saç boyası’ Clauson 1972: 302a: Uyg. *boḡuḡ* ‘boya’, DLT *boḡuḡ* ay., KB *boḡuḡ* ‘boya, renk’, Çağ. boyağ/boyak ay., Kıp. boya/boyaw ‘boya’.]

boyama *a.* Boyama: *e şimdi ele değil şimdi hep yapıştırmadır suvamadır b.+dır* XII-48 [boyama < *boyama.]

boyattır- (-i) Boyatma işini yaptırmak: *baḡ adam buni mesele diyelim yapdi b.-miş neyse* VI-209 [boyattır- < *boya-t-tır.]

boydan boya *z.f.* Bir uçtan öbür uca kadar: *sererdik sıranan yataḥlari b. b. sererdik herkeş karışiḡ yatardi yani* V-196 [boydan boya < boy+dan boy+a.]

boynun altan kıla *bs.* Bir ilenme sözü: *b. a. k.* IX-67

boynun altan kıla *bs.* Bir ilenme sözü: *boynun altan kıla* I-128

boynun bostan arḫi ola dey. Ölesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *b. b. a. o.* IV-271

boyun *a.* Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi: *boyunduruḡ vuram b.+larına* IV-215; *ḥorugun b.+una torpaḡi doldur atardım altdan alırdım kotanın marjına* VI-232 [boyun < Kıp. boyun ‘boyun’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 21 < ET *boyın* < *bōyın < *bōy ‘boyun’ Clauson 1972: 386b: Uyg. *boyın* ‘boyun’, DLT *bōyın* ay., KB *boyun* ay., Çağ. boyn/boyun ay., Kıp. boyun ay.]

boz- (-i) Bozmak: *onnan sora keşiş sessizligi b.-di dedi sor baḥam niye kesmişler* II-96; *gönülden dinlellerdî kesinlikle sayğıyı b.-mazlardî* III-7 [boz- < ET buz- ‘işlemez hale getirmek, mahvetmek, kırmak’ Clauson 1972: 389b; krş. DLT boz- ‘bozmak, yıkmak’, KB buzul- ‘bozulmak, yıkılmak’.]

bozul- (nsz) Bozulmak, dağılmak: *bitmiş düzen b.-miş osmanlida* II-360; *şimdi şelerimiz b.-miş artıḥ annadın* III-65; (nsz) ‘keyfi kaçmak’ *tebi biz de b.-duḥ, keşiş de b.-di* II-95; *gülillerdi üstüne gelirdi o b.-irdi içerde oturirdi* VII-163 ‘sona ermek, bitmek’ *hani saltanatları b.-acaḥ yani demeg istedigim doğruluḥ* VI-332 [bozul- < Kıp. bozul- ‘bozulmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 21 < ET buz- ‘bozmak, yıkmak, harap etmek, darmadağın etmek’ Clauson 1972: 391b-392a: Uyg. buzul- ‘yıkılmak, bozulmak’, DLT buzul- ‘bozulmak, yıkılmak’, KB buzul- ay., Çağ. buzul- ‘zarar görmek, yıkılmak’, Kıp. buzul- ‘baskın yemek, kırılmak, bozulmak’.]

bögün a. Bugün, içinde bulunulan gün: *diyir dediler b. karavana var* II-261 [*bugün* < ET *bögün* Mehmet Ölmez.]

böl- (-i) Parçalara ayırmak: *almaları beḫe dörde b.-ellerdi, gelinin başına atallardi* I-20; ‘taksim etmek, paylaşmak’ *ḫeste adam ölecek biz malını b.-eceyiz* II-361 [böl- < ET böl- ‘bölmek, ayırmak’ Clauson 1972:332a: Çağ. böl- ‘bölmek’, Kıp. böl- ay.]

bölük a. Askerî birlik: *diyir yatırıḥ tam bizim ğarşımızdan bi b. rus ğaḫdi* II-283; *bi komutana söliyek b. komutanına sölediler tamam dedi. aldılar meni* VI-42 [*bölük* < *böl- ve fiilden daha çok isim yapan -(ı)k eki < ET *bölük* < böl- ‘bölüm, kısım’ Clauson 1972: 339b: Uyg. *bölük* ‘bölüm, kısım’, DLT *bölük* ay., Çağ. *bölek/bölük* ay., Kıp. *bölük* ‘bölük, topluluk’.]

bölük yazı a. Yer adı: *ḫeberi verin b.+dan* XII-7

böyü- (nsz) Büyümek: *saburınan b.-r yetişir diyirdin* IV-165; *çoḥ şükür éyiyem, uşahlarım hep b.-di allaha şükürler olsun* IX-8; *vala men de*

küçüg geldim, b.-dük, evladımız oldi böyütdük X-23 [*büyü-* < Oğz. *böyü-* ‘büyümek’ (DK 15-7, 256-6)→bkz. Ergin 1963: 58 < ET *bedü-* ‘büyümek’ Clauson 1972: 299b: Uyg. *bedü-* ‘büyümek’, DLT *bedü-* ay., KB *bedü-* ay., Kıp. *biyi-* ay.]

böyüg a. Büyük, yetişkin: *bi b. adamnan bi yaşli adamnan toplanırdı* III-5; *esgiden vardi yani esgiden olirdi be le şeler esgiden misali b.+ler bililler* III-273; ‘yaşça büyük’ *bizden birez b.+di* VII-56 [*büyük* < Oğz. *böyük* ‘büyük’ (DK 45-2, 55-9...)→bkz. Ergin 1963: 58 < ET *bedük* < *bedü-* ‘büyük’ Clauson 1972: 302b-303a: Uyg. *bedük* ‘büyük’, DLT *bedük* ay., KB *bedük* ay., Çağ. *beyik* ay., Kıp. *biyik/büyük* ay.]

böyüt- (-i) Büyütmek, yetiştirmek: *vala men de küçüg geldim, böyüdük, evladımız oldi b.-dük* X-23 [*büyüt-* < ET *bedüt-* < *bedü-* ‘büyütmek’ Clauson 1972: 300b-301a: Uyg. *bedüt-* ‘büyütmek’, DLT *bedüt-* ‘büyütmek’.]

bu arada zf. Bu süre içinde: *onnan sora tabi b. a. da* VI-7 [*bu arada* < bkz. *bu ve ara*.]

bu ne işdir a. Memnun kalınmayan bir iş sonrası söylenen bir sitem sözü: *b. n. i.* VII-114

bu sefer zf. Bu defa, bu kez: *b. s. döndi oraya şe yapınca refai götürdi* VI-163 [*bu sefer* < Tü. *bu ve Ar. safar* ‘yolculuk, seyahat’ Steingass 1892: 684b.]

bu sf. Bu: *hangi yılında oldi men yıl mıl bilmenem men diyerem ki işde b. yaşıdadır* V-60; *valla artıh b. fenler iredi b. ceryanlar çıhdi b. lambalar çıhdi* III-262 [*bu* < ET *bu/*bo* Clauson 1972: 291b; yönelme halinde *buña*, fakat çoğulu *bular* Tietze 2002: 465a.]

bu şekilde zf. Böyle: *padişah diyir yav diyir b. ş. be le etmeg men buni men de yapamazdım* VII-129 [*bu şekilde* < Tü. *bu ve Ar. şakl* ‘şekil, biçim’ Steingass 1892: 754a.]

buçuğ sf. Buçuk: *onun şeyi iki b. milyondi* VI-124 [*buçuk* < **bıç-* ‘kesmek’ ve fiilden sıfat yapan *-uk* eki < ET *bıçuğ* < *bıç-* ‘yarım’]

Clauson 1972: 294a: DLT *bıçuk* ‘yarım’, Çağ. *buçuğ/buçuk* ay., Kıp. *buçuk/bışuk* ay.]

buğda a. Buğday: *işde b. yerdik* II-349; *eskiden b. ekerdik* III-154; *asgeryenin b.+sını almiş* III-290; *yan b.+si gelmez yan para etmez* VIII-76; *erkizanda çifçi yohdi o geder, maħallelinin hem heyvanlari vardi, sağanlari vardi, b.+lari vardi* XII-295; *heci hesen de diyir silēman ille b.+yi vëreceksen man* II-31 [*buğday* < ET *buğday* ‘buğday’ Clauson 1972: 312b-313a: Uyg. *buğday* ‘buğday’, DLT *buğday* ay., KB *buğday* ay., Çağ. *buğday* ay., Kıp. *buday/buğday/buyday* ay.]

buğda şuşasi a. Buğday yığını: *bereketli ola b. ş.* IV-237; *b. ş. yüz tenekelik bi şuşa vurdum diyir* IV-238 [bkz. *buğday* ve *şuşa*.]

buħaħ a. Çene altından sarkan etli bölüm, gerdan: *kilo alıp baħ b.+ına* SE [*buħaħ* < Kıp. *boğak* ‘damağın altı’ (KK 68a/10)→bkz. Toparlı 1999: 105a < ET *bokuk*(?*bokok*) ‘boğaz; çifte gerdan, guatr; kursak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 313b-314a: DLT *bukuk* “boğazın iki

yanında et ile deri arasında peyda olan et bezleri” ~ *bukak* ‘kuş kursağı’, Kıp. *bogağ* ‘boğaz’.]

buhçasız zf. Bohçasız: *konçe b. bir yere gidemez* XII-203 [*bohça* < **bohça*+*sız*; krş. ET *boğ* ‘bohça’ Clauson 1972: 311a ve Far. +*ça* ‘küçültme eki’.]

buhçi a. Testere: *kerki, b., hızar, dörpi ağaşlari bële ilman etmeg için babam şe yapardi* V-124 [*buhçi* < ET *bıçgu* < *bıç-* ‘testere; saraç bıçağı, bağ bıçağı’ Clauson 1972: 294a.]

bul- (-i) Bulmak: *heybeyi getirdi, heybenin içersinnen kitabların içersinnen bi ifaħ kitab çıhardi ve aradi yerini b.-di* II-107; *b.-ardıħ çıharirdıħ onnari cebimize doldirirdıħ* II-347; *eskiden dedim ya çarıħ giyemezdik b.-amazdıħ yohluħ vardi yohdi yohdi* III-309; *men san bi bedre ayrani hardan b.-am* IV-141; *ķuyiya atdilar ġardaşlari onnan sona b.-dilar ġetdiler* VI-374; *ben geldim dolaniram bi meraķsız insan b.-am* VII-9 [*bul-* < ET *bul-* ‘bulmak’ Clauson 1972: 332a: Uyg. *bul-*

‘bulmak’, DLT *bul-* ay., KB *bul-* ay., Çağ. *bul-* ay., Kıp. *bul-* ay.]

bulah a. Bulak, pınar, kaynak, çeşme: *aşağıda b. vardı* V-14; *her sabah keser b.+ın başını* XII-111 [*bulak* < ET *bulak* ‘su kaynağı’ Clauson 1972: 336a: Uyg. *bulak* ‘su kaynağı’, KB *bulak* ay., Çağ. *bulag* ay., Kıp. *bulak/bulah* ay.]

bulgur a. Bulgur: *şimdi b. diyiller biz yarma diyerdik* V-64 [*bulgur* < Türkçesi eski değil (Meninski 1680 I, 775’e göre *burgul*, *burgur*, halk ağzında *bulğur*). Batı Asya dillerinde yaygındır (Fa. *burgol*, F. Steingass 1930 s. 176; Ar. *burgul* R. Dozy 1927, 73–74; Gürc. *burgul*, E. Cherkesi 1950 s. 21). Hazırlanışı eski bir tekniğe benzediği için isminin eski bir yerli Batı Asya dilinden gelmesi muhtemeldir. Tietze 2002: 474b.]

bulun- (nsz) Bulunmak, ele geçmek: *yani yiyecek b.-mir, ekmek b.-mir kıtlıh oldi* II-157 [*bulun-* < **bul-un-*.]

bulut a. Bulut: *bi gecedir havada bi para bulut yoğdur* II-325 [*bulut* < ET *bulıt* ‘bulut’ Clauson 1972:

333a: Uyg. *bulıt* ‘bulut’, DLT *bulıt* ay., KB *bulıt* ay., Çağ. *bulut* ay., Kıp. *bulıt/bulut* ay.]

bumba a. Bomba: *dedim gidin bah o gızı getirin dedi o gız değil u b.+dır* II-369 [*bomba* << İt. *bomba* TürS 375b.]

bunca zf. Bu kadar: *yetiştir ettiğin b. ahuzar* VIII-66 [*bunca* < ET *bunça* < bu ‘bu kadar, pek çok’ Clauson 1972: 349a: Uyg. *bunça/munça* ‘bu kadar, pek çok’, KB *munça* ay., Çağ. *munca* ay., Kıp. *munca* ay.]

bunnar zm. Bunlar: *onnar bu topi b.+a gönderillerdi gelirdi* VII-173; *hep bèle hep b.+i diyerdik, işde bèle* I-129 [*bunlar* < **bu+n+lar*; krş. ET *bular* ‘bunlar’ Clauson 1972: 291b.]

bura a. Bu yer: *b.+yi da bize bişdirecek* II-240; *anamgil diyiller b.+dan gètdin noldi bu çocuğa* III-285; *b.+larda da baba ata tarlalari vardı* VIII-26; *babam seni kim yolladı b.+ya* XII-122 [*bura* < ET *bu+ara*. Tietze 2002:479b’ye göre bu kelimenin yön eki olan *-ra* ile ilgisinin olup olmaması, henüz çözülmüş değildir.]

burda zf. Burada, bu yerde: *götürir bastonlari vèrir orya refai de b. yapir, heberleri yoh birbirlerinnen* VI-171; *gine doldururduh getirirdik içerdik b.+dır, b.* VIII-32 [*burada* < *bu* + *arada* Tietze 2002: 463a.]

buynunu kaşı- bf. Bir sonuç elde edememek: *durmadım k.-dım b.+umi döndüm geri* XII-228 [*boynunu kaşı-* < *boyun* ve ET *kaşı-* ‘kaşımak, kazımak’ Clauson 1972: 671a: DLT *kaşı-* ‘kaşımak’, Çağ. *kaşı-* ay., Kıp. *kaşı-* ay.]

buynuz a. Boynuz: *öküzlerin b.+una bağlallardi* IV-206; *b.+una bağladılar tahsıların önüne bağliyan şeleri benim başörtümi* V-276, *öküzün b.+una bağladılar o zaman da şeleri öküzün b.+una* V-277 [*boynuz* < ET *büñüz* ‘boynuz’ Clauson 1972: 352a-b: Uyg. *müyüz* ‘boynuz’, DLT *müñüz* ay., Çağ. *büñüz/müñüz/buynuz* ay., Kıp. *buynuz/müyüz* ay.]

buz bağla- bf. Buz tutmak: *camlar bütün b. b.-rdi* III-220 [bkz. *buz* ve *bağla-*.]

buz don- bf. Buz tutmak: *davarlari götürürdüm suya bële bütün b. d.-ardi* I-8; *bu tülbentim yağlıgım b. d.-ardi* vallahi *b. d.-ardi gelene geder* V-9 [*buz don-* < ET *büz* ‘buz’ Clauson 1972: 389a ve ET *toñ-* ‘donmak’ Clauson 1972: 515a: DLT *toñ-* ‘donmak’, Çağ. *ton-* ay., Kıp. *toñ-* ay.]

buz tut- bf. Buzla kaplanmak: *götürüp getirene geder görümüz gözüümüz b. t.-ardi buz* V-216 [*buz tut-* < ET *büz* ‘buz’ Clauson 1972: 389a ve ET *tut-* ‘tutmak; kavramak; yakalamak’ Clauson 1972: 451a-b: Uyg. *tut-* ‘tutmak’, DLT *tut-* ‘tutmak, yakalamak’, KB *tut-* ay., Çağ. *tut-* ay., Kıp. *tut-* ay.]

buzdolabi a. Buzdolabı: *b.* VI-254 [*buzdolabı* < YT *buz+dolab+ı*; krş. ET *büz* ‘buz’ Clauson 1972: 389a: DLT *buz* ‘buz’, KB *buz* ay., Çağ. *buz/muz* ay., Kıp. *buz* ay. ve Ar. *dōlāb/dūlāb* ‘dolap, su çarkı’ < Far. *dol-āb* ‘dolap, çark’ Steingass 1892: 546a.]

bük- (-i) Katlamak: *bi de oni elimiznen b.-erdik annadın* III-201; *b.-ün postlari kalmasın sıcağa* XII-270 [*bük-* < ET *bük-* ‘bükme;]

eğilmek' Clauson 1972: 324a-b:
DLT *bük-* 'bükme; eğilmek;
doymak', Çağ. *bük-* 'bükme', Kıp.
bük- 'bükme; dans etmek;
dönme'.]

bül- (-i) Bilmek: *b.-düm siz çoğdan
yemek yemeyipsiz* II-193; *esgiden
vardi yani esgiden olirdi beşe şeler
esgiden misali büyükler b.-iller* III-
273; *b.-memişse ona bi şe yoh* VI-
360; *sen nerye gidersen men b.-
irem senin yönün neredir* VII-159;
*çoğ hani şıhdılar he vallahi ne b.-
em* X-10 [*bil-* < ET *bil-* 'bilmek'
Clauson 1972: 330b-331a: Uyg.
bil- 'bilmek', DLT *bil-* ay., KB *bil-*
ay., Çağ. *bil-* ay., Kıp. *bil-* ay.]

bülbül a. Bülbül: *un un beş kişi
toplanırdı bi araya b. b. b. b.
diyerdik* VII-152 [*bülbül* < Far.
bulbul 'bülbül' Steingass 1892:
197a.]

bütün bütün zf. Tamamen: *can
sağlığının da olmadığı b. b. bu
illacların hormonların
etkisindendir* III-124, 125 [*bütün* <
**büt-* 'bitmek' ve fiilden sıfat
yapan -ün eki. Krş. ET *bütün* <
büt- 'bütün, hepsi' Clauson 1972:
306b: Uyg. *bütün* 'bütün, hepsi',

DLT *bütün* ay., KB *bütün* ay., Çağ.
bütün ay., Kıp. *bütün* ay.]

cacık a. Sütün çürütülmesiyle yapılan
bir tür peynir, çökelek: *gündüz
komşılardan süd getirirdim,
çürüdürdüm, c. yapardım, işde éle,
başga bi şey yoh* II-29 [*cacık* < Far.
jāj 'bir çeşit pelinotu, bir çeşit
enginar' Steingass 1892: 635b.
Nişanyan 2012: 87a'ya göre Erm.
cacık biçimi Kürtçeden alıntı
olabilir.]

cam a. Cam: *c.+lar bütün buz
bağlardı* III-220 [*cam* < Far. *cām*
'bardak, sürahi, kadeh' Steingass
1892: 350b.]

camı a. Cami: *şimdi benim ilk
yapdığım kur^can kürsileri her c.+da
üç beş tene var éle güzel* VI-212
[*camı* < Ar. *cāmi* 'cami; hepsi;
toplayıcı' Steingass 1892: 351a.]

camı a. Namaz kılmak için toplanılan
yer: *geldi götürdi gëtdik c.+nın
yanına, c.+da şimdi c.+ya
gireceyik* II-17; *bunnardan çoğ
yapdı yolladı, bahıram c.+lerde de
var feket düzenli oğunmir* VI-208;
*bahıram c.+lerde de éle demürden
memürden, adam beşe eğilir oğır*

VI-211; *şimdi c.+lerimin birinde*
namaz kılillar, digerin bilmiyorum
VIII-46; *bizim kendi c.+mizin bi*
kısmını da ben yapmışam VIII-48;
eyiler güzel bi c.+dır VIII-50 [bkz.
camı.]

camoş a. Manda: c. beslemeyi
bırahdıh SE [*camoş* < Far.
cāmūs/cāmūş Steingass 1892: 351a;
ayrıca bkz. Bläsing 1995: 84/42]

can a. Can, güç: *torpağ başıma herifin*
zaten çoğ c.+i vardı o gede kani
géttdi V-90 [*can* < Far. *cān* ‘can,
ruh; hayat; rüzgar’ Steingass 1892:
352a.]

can derdinde ol- dey. Zor bir
durumdan kurtulmaya çalışmak: c.
d. *kaçıllar* II-323 [*can derdi* < Far.
cān ve *derd* ‘acı, dert, bela, sıkıntı’
Steingass 1892: 510b.]

can sağlığı a. İnsanın sağ ve sağlıklı
olması: *aman c. s. yoğ o başka* III-
124 [*can sağlığı* < Far. *cān* ve Tü.
sağlık.]

canavar a. Canavar: *dalgalar azmış*
benzer c.+a XII-172 [*canavar* <
Far. *cān-āwar* ‘canlı; tedbirsiz’
Steingass 1892: 352b.]

candarma a. Jandarma: *atnan gider,*
c.+larnan giderdi I-2 [*jandarma* <<
İt. *gendarme* TürS 1243a.]

canım a. Konuşmada söylenen bir
söz: c. *kimin istikakını yazam* XII-
188 [*canım* < **can+ım.*]

câri yendir- bf. Okunan kur’ânı
bağışlamak: *kur^ceni oğudum, hetim*
éttdim, c. y.-dim X-68 [*cari indir-* <
Ar. *cārī* ‘olaylar; güncel’ Steingass
1892: 349b ve ET *éndür-* ‘sebepe
olmak’ Clauson 1972: 180b.]

cazi kıyruklı sf. Numaracı, şirin
görünmeye çalışan: *sen ne c.*
k.+san SE [*cazi kıyruklu* < **cadı*
ve *kıyruk+lu*; bkz. Far. *cāzū*
‘büyücü’ Steingass 1892: 349a.]

cecim a. Yünden ince dokunmuş
renkli, nakışlı kilim, sava: *şimdiki*
bu savaılara şe diyerdik c. V-2; c.
de yunnan toğurduğ V-23 [*cecim*
< Far. *cācim/cācīm* ‘ince yatak veya
halı’ Steingass 2005: 348b.]

cehennem a. Cehennem: c.+nen
çılmaz hesüd IV-14; *cenneti c.+i*
görir istemem diyir VI-379
[*cehennem* < Ar. *cahannam*

‘cehennem, cehennem ateşi’
Steingass 1892: 382a.]

cehennem ol *bf.* ‘Defol!’ anlamında
kullanılan bir söz: *c. o. gêt durma
burada* XII-129

cehiz *a.* Çeyiz: *şimdiki kimi savan mi
vardi benim c.+imde anam vèrdi bi
tene* V-24 [*çeyiz* < Ar. *cahāz* ‘deve
semeri; gemi; gezi teçhizatı,
donanımı; cenaze levazımatı’
Steingass 1892: 380b.]

celal *a.* Kişi adı: *hêç bêle, böyügler
ayrıldılar gètdiler, c. galdi benim
yanımda* IX-49

cemile *a.* Kişi adı: *dedim c. abla nola
gètdim su bağladım getirdim
fasulyeleri suvaram* I-106

cenabi mevla imdadıza yerişe *bs.*
Allah yardımcınız olsun anlamında
bir iyi dilek sözü: *c. m. i. y.* X-62

cenabi mevlam sahlıya *bs.* Bir iyi
dilek sözü: *c. m. s.* X-64

cenap *a.* Saygı, onur ve büyüklük
anlamıyla kullanılan bir söz: *c.+ı
hakkın ilminde insanlara vèrilen*

ilim VI-64 [*cenap* < Ar. *canāb*
‘taraf, kenar, sınır’ Steingass 1892:
372b.]

ceneze *a.* Cenaze: *şimdi biz ceseret
edemedik içeriye, orda bi ağlama
caminın üstünnen nasıl ki bi c. ola
bi çoğ kadın erkek hep bereber
ağlayalar* II-19 [*cenaze* < Ar.
canāza ‘ceset; tabut sehpası’
Steingass 1892: 373a.]

cennet *a.* Cennet: *nimet yani c.+in
numunelerinin bi çoğuni burda
gösterir* VI-250; *c.+i cehennemi
görür istemem diyir* VI-379 [*cennet*
< Ar. *cannat* ‘bahçe, ağaçlarla kaplı
yer; cennet’ Steingass 1892: 373b.]

cennet ağasi ola *bf.* Hayırla anılan
kişiler için edilen bir dua: *allah oni
hiç incitmiye, oni c. a. o. yaşari* IX-
48

cep *a.* Genellikle içine birşeyler
konan, giysinin içinde bulunan
bölüm: *diyir mendili c.+innen
çıhardi* II-224; *misal bu çuval ya
getiriyor çuvalın içersine ters c.
yapıyor* III-293 [*cep* < Ar. *cayb*
‘cep, sinüs’ AK I: 319a.]

cepe *a.* Cephe: *c.+de diyir adam* II-100; *c.+yi o yönetir* II-286 [*cephe* < Ar. *cabha*^t ‘alın, bir şeyin ön tarafı’ Steingass 1892: 356a.]

cerge *a.* Sıra: *bi cerge bostan ekip ‘kez, defa’ yemegi bi cerge karıştırdı* SE [*cerge* < Mo. *cerge* Tuna 1976: 288/10; Lessing 1960: 173a.]

ceryan *a.* Elektrik: *valla artıh bu fenler iredi bu c.+lar çıhdi bu lambalar çıhdi* III-263 [*ceryan* < Ar. *carayān* -/cry/ kökünden- ~ Far. *ciryān* ‘akma, akım, akıntı; koşma, olma’ Steingass 1892: 361a.]

cerye *a.* Cârîye, köle: *zamanında orada bi teggenin c.+si mi varmış, hanımı mi varmış, bi de bi bekar gızı varmış orda* IX-30 [*cariye* < Ar. *cāriya* ‘kız, genç kadın; kadın köle’ Steingass 1892: 349b.]

ceseret et- *bf.* Cesaret etmek: *şimdi biz c. e.-emedik içeriye, orda bi ağlama camının üstünnen nasıl ki bi ceneze ola bi çoğ kadın erkek hep bereber ağlayalar* II-19 [*cesaret et-* < Ar. *casārat* ‘cesaret, gözüpeklik; ataklık’ Steingass 1892: 363a ve Tü. *et-*.]

cesur *sf.* Yürekli: *babam çoğ c.+di* II-346 [*cesur* < Ar. *casūr* ‘yigit, atılgan’ AK I: 269a.]

cevap ver- *bf.* Yanıtlamak: *o işde bi şeyler sorirdi biz de c. v.-irdik, o da ahtarirdi keşişe* II-83; *dedim bu ne^cmeye v.-em bi c.* IV-135 [*cevap ver-* < Ar. *cawāb* ‘cevap, karşılık verme’ Steingass 1892: 375b ve Tü. *ver-*.]

cevüz *a.* Ceviz: *kavururam c.+nen konça ederem* IV-121; *c.+ün dibinde bi tavla yapmağ* IV-189; *c.+i alırdı* V-136 [*ceviz* < Ar. *cawz* < Far. *gawz* ‘ceviz’ Steingass 1892: 377b.]

cevüz içi *a.* Cevizin kabuğu kırıldıktan sonra kalan, yenilebilir iç kısmı: *erig açmasinan c. i.+nen* IV-253 [bkz. *ceviz* ve *iç*.]

ceylo *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber nazli, ceyro bırağıllardi aslan, maral, c., leylo bağ burda da ële diyir* IV-211

ceyro *a.* Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber nazli, c. bırağıllardi aslan, maral,*

ceylo, leylo baḥ burda da éle diyir
IV-211

buḡda doldurmuşlar asmişlar X-13
[*cıra* < Ar. *carra*^t ‘küp’ AK I: 259a]

ceza vèr- *dey*. Cezalandırmak: *öbri*
ḵavuṣa girmi beş gün c. v.-diler II-
493/4 [*ceza ver-* < Ar. *cazā*’
‘karşılığını verme; ödül, ceza’
Steingass 1892: 362a ve Tü. *ver-*]

cırbit *a.* Çapak: *gèt hemen üzün yıḥa*
gözlerin hep c. dolup SE [*cırbit* <
Erm. *çipr* ‘çapaklı gözlü’ Dankoff
1995: 98/458; Bläsing 1992:
32/23.]

cezayil ağagil *a.* Aile adı: *ḡıḥlardan c.*
a., bülmenem müṣtaḵ efendi, kemal
ḵocagil işda tüccar da onlar zaten
XII-190

cırıḥ *sf.* Yırtık: *gömleḡin yaḥasi niye*
c. SE [*cırık* < **cır-ık*; krş. Kıp. *cirt-*
“yırtmak, parçalamak”
(CC)→Grønbech 1992: 46.]

cıḡara *a.* Sigara: *rabia ḡadın saraḥ şu*
c.+yi XII-75; *o aci c. düşmir*
elinnen IV-66 [*sigara* << İsp.
cigaro TürS 2108a.]

cırıl-da- (nsz) “Cır cır” diye ses
çıkarmak: *düz gidersen béle cır cır*
c.-r aman batmaz kırşa ḵar V-153
[*cırıl-da-* < yansıma *cırıl+da-*.]

cır cır et- *bf.* İnce bir ses çıkarmak: *c.*
c. e.-er ya ona kırşa diyerdik o
kırşa ḵır batmaz üstünde gèt béle
V-152 [*cır cır et-* < yansıma *cır cır*
ve *et-*.]

cirt *a.* Kümes hayvanlarının dışkısı:
puna giremedim her yan c. olup
[*cirt* < Erm. *cirt* ‘kuş pisliği’
Dankoff 1995: 71/300.]

cıra *a.* Büyük toprak küpe: *gece*
geldim çemdi çesme de degildi
çemdi tasnan doldurdum o c.+yi
VIII-5; *c. da dedigim böyüg bi küpe*
gede bişedir, sudan da ağır o,
aldım sırtıma VIII-6; *onnar da*
habéle c.+ya şe doldurmuşlar

cız ol- *bf.* Yanmak: *elin demlige*
degdirmiyesen c. o.-ur SE [*cız ol-* <
Erm. *çəz* ‘yanık, ateş’ Dankoff
1995: 184/E129 ve Tü. *ol-*.]

cızḡı çek- *bf.* Çizgi çizmek: *c. ç.-erdik,*
un kişi de onun etrafına dönerdi,
top ḵoynunda mı VII-166 [*çizgi*

çek- < **çiz-gi* ve *çek-*; krş. ET *çız-* ‘kazımak; daire çizmek; çizmek’ Clauson 1972: 432a-b: Uyg. *çız-* ‘kazımak; çizmek’, Kıp. *çız-* ‘yazmak, çizmek’ ve ET *çek-* ‘çekmek’ Clauson 1972: 413b: DLT *çek-* ‘kitap noktalamak; attan kan almak’, Çağ. *çek-* ‘çekmek’, Kıp. *çek-/şek-* ay.]

cızlavet a. Lastik ayakkabı, kara lastik: *top oynarken c.+i yırtıldı* SE [cızlavet <?]

cici sf. Sevimli, cana yakın, hoş, güzel, hoşla giden: *çocuğa diyir ki bu c.+yi çek bu c.+yi çek* III-230 [cici < cici bici ‘süs, süslü’ < çocuk dilinden: Tietze 2002: 548a.]

ciddi sf. Şaka olmayan, gerçek: *ev karısı da bilmez c. diyirem* IV-235 [ciddi < Ar. *ciddī* < *cidd* ‘doğru konuşma; çalışma, çaba harcama’ Steingass 1892: 357a.]

ciger a. mec. Kalp, yürek: *yandı c. oldi biryan* IV-17; *annaminam bu ne biçim c.+dir* IV-171 [ciger < Far. *cigar* ‘ciğer, karaciğer; kalp’ Steingass 1892: 366b.]

cigga a. Ağacın en üst yeri; ağacın zirvesi, tepesi: *c. ağacın c.+sına uşahlar çihallardi ağacın c.+sına he valla* V-147 [cigga < Erm. *kk’klik/k’nk’lik* ‘en tepedeki bölüm; ağacın en yüksek yeri’ Dankoff 1995: 88/407.]

ciğeri yan- dey. Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak: *y.-di c. oldi biryan* IV-17 [bkz. *ciger* ve *yan-*.]

cil a. Topraktan yeni çıkan bitki: *tağıldıñ kadının yanında kaldıñ, orda soğan c.+i yirik sadece* II-169 [cil < Erm. *cil* ‘fidan, filiz’ Dankoff 1995: 70/297.]

cilali sf. Cilasılı olan, cila sürülmüş, cila ile parlatılmış: *hani c. milali parlañ ya* VI-15 [cilalı < Ar. *calā* ‘aydınlık, parlaklık’ Steingass 1892: 367a ve Tü. +li.]

cillek a. Açgözlü: *ne c. adam olupsan* SE [cillek <?]

cillen- (nsz) Filizlenmek: *soğannar c.-ip bağıpsan mi* SE [cillen- < **cil+len-*; krş. Erm. *cil* ‘filiz’ Dankoff 1995: 70/297.]

cimoların üsüf çavuş a. Kişi adı:
ikikubbeden rasul çavuş, gıhlardan
c. ü. ç. onun arhadaşlari XII-418

cins a. Soy: *onnarın asli c.+i çoğ*
temizdir X-9; ‘tür, çeşit’ hele şimdi
beke o c.+ten yoğ ama bu yakın
yerler birez örgendiler VI-214 [cins
< Ar. cins ‘cins, tür, çeşit’
Steingass 1892: 374a.]

cipsu sf. Sırılsıklam: *dünki yağmurda*
c. olduğ SE [cipsu < Kıp. çöp
(kuvvetlendirme ön eki)→bkz
Grønbech 1942: 76 ve su.]

civan a. Yakışıklı genç erkek veya
güzel genç kadın: *o c. esgere yèsir*
oluram IV-118 [civan < Far. cawān
‘genç; gençlik’ Steingass 1892:
376a.]

coban a. Kalın ip, halat: *olmasın*
eyağa atın c.+i sola XII-273;
çekerdik bedrenen torpağı bedreye
doldururdum c.+nan o torpağı
gızlar V-3 [coban <Erm.
çuan/çopan ‘kalın ip’ Dankoff
1995: 122/597.]

colli a. Bir çocuk oyunu: *c. vardi daş*
koyallardi orta yere işda bi kaç kişi

düşerdi peşine V-140; daşa
vurmadan c. edemezdi V-145

cumartesi a. Cumartesi günü: *c.*
tekrar gètmemiz gerekir, cuma^ca
günleri bizim tehtilimiz II-6
[cumartesi < Ar. cum^ca ve Tü.
erte+si.]

cume^ce a. Cuma: *dedi c. geceleri bu*
mumlari yaharsız II-473 [cuma <
Ar. cum^cat/cum^ca ‘cuma; avuç
dolusu’ Steingass 1892: 371b.]

cuca a. Cıvciv: *c.+lara den ver SE*
[cuca < Erm. çut ‘tavuk’ Dankoff
1995: 185/E137. Dankoff’a göre iki
dilde de yer alan, alıntı yeri kesin
olmayan kelimeler. Bazı durumlar
ortak bir kaynaktan bağımsız olarak
alıntılanmış olmasından dolayı,
diğerleri paralel yansımali gelişimden
kaynaklı olabilir.]

cübbe a. Cübbe: *mullalar bële c.+li*
olur II-466 [cübbe < Ar. cubbat
‘yatarken veya dışarda örtü olarak
kullanılan pamuklu yelek’
Steingass 1892: 355a.]

cümle a. dil b. Cümle, tümce: *yani*
bende çoğdur kelimeler c.+ler IV-
41 [cümle < Ar. cumlat/cumla

‘cümle; toplam’ Steingass 1892: 372a.]

Çağ. *çap-* ‘acele etmek, dört nala koşmak’, Kıp. *çap-/şap-* ‘vurmak’.]

cüz *a.* Kur’an’ın otuz bölümünden biri: *adam oħir bi c. kūr^ceni ben de içlerindeyim* VI-277 [*cüz* < Ar. *cuz* ‘bölüm, parça’ Steingass 1892: 361b.]

çabuħ *çal-* *bf.* Alkışlamak: *ç. ç.-maħdan ellerim kırıldı* SE [*çabuk çal-* < Erm. *cap*’ Dankoff 1995: 70/293; Bläsing 1995: 34/5 ve Tü. *çal-*.]

çaba göster- *bf.* Bir işi başarmak için çalışmak, uğraşmak, gayret göstermek: *men de ç. g.-irem ki hani ginen birez yığam gönderem* VI-161 [*çaba göster-* < *çaba* ve *göster-*; Tietze 2002: 574a’ya göre *çabala-* fiilinin yanlış bir bölünüşüne dayanarak elde edilen yeni şekli.]

çabuħ *zf.* Çabuk, hızlı, erken: *kim ç. bitirdise tez bitirdise kim tez bitirdise he* V-33 [*çabuk* < Far. *çābuk* ‘çabuk, hızlı, hareketli’ Steingass 1892: 383a.]

çabala- *(-e)* Güç bir durumdan kurtulmaya çalışmak: *ële bi tenesi ç.-r ellerini açır, kaçillar geliller baħillar ne göreler hêş bi şe yoħ* I-50; ‘uğraşmak’ *şimdi çalışdım ç. derken birez benzetdim* VI-141 [*çabala-* < Kıp. *çabala-* ‘çırpınmak, debelenmek, didinmek’(İH)→bkz. İzbudak 1936: 9 < ET *çap-* ‘hareket etmek’ Clauson 1972: 394a-b: DLT *çap-* ‘vurmak, kaplamak’, KB *çap-* ‘yüzmek; vurmak; acele etmek’,

çadır *a.* Çadır, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak: *vurmuşlar ç.+da üzerine şe çekmişler* II-408 [*çadır* < ET *çātır* < Far. *çādar* ‘her tür örtü, gölgelik’ < Sansk. *chattrā* ‘kral şemsiyesi’ Clauson 1972: 403b: Uyg. *çatır* ‘çadır’, DLT *çatır* ay., Çağ. *çadır* ay., Kıp. *çatır* ay. Eren 1999: 75a’ya göre kökeni karışıktır. Vambéry ve Nemeth’in Türkçe *çat-* kökünün bir türevi olduğunu, Poppe’nin ise Farsçadan alındığını sıkça vurguladığını belirtir.]

çadır kur- *bf.* Çadır kurmak: *bunar gidiller ç.+larını şeyin garşına k.-illar o padişahın şehrinin garşına* VII-105 [bkz. *çadır* ve *kur-*.]

çağ *a.* Belirli bir zaman dilimi: *gide gelmiye o günkü ç.+lari* XII-286 [çağ < ET *çāğ* ‘çağ, zaman, zaman dilimi’ Clauson 1972: 403b-404a: DLT *çağ çoğ* ‘gürültü patırtı’, *çak etme-* ‘bağırmmamak’, *çak* ‘taklidî bir kelime’.]

çağ atla- *bf.* İlerlemek: *ç. mı a.-yoruz he kurbanın olayım* XII-240 [çağ ve *atla-*.]

çağır- *(-i)* Seslenmek: *başçavuş meni ç.-di* II-219; *dedim amca ç.-dım yanuma* II-391; ‘yüksek sesle şarkı söylemek’ *o gedder eyi ç.-ır ki sesi gelir buraya* IX-57[çağır- < Kıp. *çağır-* ‘çağırmak, bağırmmak’ (CC 117, 5)→bkz. Grønbech 1942: 72 < ET *çakır-* ‘çağırmak, bağırmmak’ Clauson 1972: 410a-b.]

çal- *(-i, -e)* Çakmak, çivi ile tutturmak: *harol zamani gelirdi benim babam harol ç.-ardi bèle şeden tahtadan bèle iki tene* V-247; *tahta ç.-allardi bi de bèle bi kız ona ne diyellerdi menem başına hop* V-

248; *çüftün arhasına işde tahta ç.-ardi* VII-61 [çak- < ET *çak-* ‘vurarak yerleştirmek; kınamak; açığa çıkarmak’ Clauson 1972: 405b: DLT *çak-* ‘çakmak, eriştirmek, kışkırtmak’, Çağ. *çak-* ‘iftira atmak; ısırmmak; çakmak; parlamak’, Kıp. *çak-/şak-* ‘vurmak, çakmak’.]

çahıl- *(nsz)* Çakılmak: *bi de harolnan, bi adam haroli dutardi, bèle çift diyerdik çifte iki tene tahta ç.-ırdi harol olurdi, he iki terefe iki tene tahta ç.-ırdi* II-40, 41 [çakıl- < *çak-ıl-.]

çağkala *a.* Çağla: *ç. diyerik onnar çağla diyir* V-55 [çağla < Far. *çağāla* ‘ham, olgunlaşmamış meyve’ Steingass 1892: 395b. Tietze 2002: 576b’ye göre Fa. *çağāna* a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 222’ye göre Yun. *τσαγάλο* (tságalo)’dan alınmıştır, fakat bu kelimenin bizzat Türkçe *çağala*’dan geçmiş olduğu mümkündür.]

çal- *(-i)* Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmmak: *dedi senin malın mi ç.-illar getiriller* II-222; *şeyin bu mehmed sa^cidin bağında alma varmış,*

gelmişler almaları ç.-mışlar
demişler gelin oturağ almaları
sayah XI-12; 'yürümek' usdalar
usdalar ahlad işi sabahnan gün
çala gün gağa ç. ç. ç. buradan XII-
55; 'yükselmek' usdalar usdalar
ahlad işi sabahnan gün ç.-a gün
gağa çal çal çal buradan XII-55
[çal < ET çal- 'yere çalmak,
vurmak, yenmek' Clauson 1972:
417b-418a: Uyg. çal- 'yenmek,
vurmak', DLT çal- 'yere çalmak;
söz kulağa çalmak; yenmek', KB
çal- 'yere çalmak', Çağ. çal- 'bir
müzik aleti çalmak; yere çalmak',
Kıp. çal- 'müzik aleti, düdük vb.
çalmak'.]

çaldıran herbi a. Tarihteki Çaldıran
 Savaşı: *üçüncüsü yavuz selimin ç. h.*
şahin kalesidir XII-307

çalgi çal- dey. Bir müzik aletini
 kullanmak: *bu ismailo da ç. ç.-ir I-*
14 [çalgi çal- < çalgı ve çal-.]

çalış- (nsz) Çalışmak: *annadın yani o*
ç.-dığımızdan heç memnun
degildim III-215; iki ay gede bi ay
gede orda ç.-dım orayı sevmedim
VI-10; diyerek ç.-ır halkı ahladın
VIII-75; men de diyir birez ç.-am
gelem X-93; 'görmek' eyi bi usda

tabe feket tek gözi ç.-mir VI-90
[çalış- < ET çalış- < çal-
'uğraşmak, emek sarfetmek'
Clauson 1972: 421b: Uyg. çalış-
'baş eğmek', DLT çalış- 'bir şeyin
çatlakları, ekleri, araları açılmak;
güreşmek', Çağ. çalış- 'müzik aleti
çalmak', Kıp. çalış- 'savaşmak,
çarpışmak'.]

çalışdır- (-i, -e) Çalıştırmak, iş
 yaptırmak: *evünde dört beş sene ç.-*
miş gerçeklik var III-228 [çalıştır-
*< *çal-ış-tır-.]*

çalışma a. Çalışma, emek: *gelece*
buraya yani o zamanki ç.+lar on
dört on beş se'et sürürdi şimdi ele
*bişe yoh XII-58 [çalışma < *çal-ış-*
ma.]

çamaşır a. Çamaşır, kirli eşya: *külüni*
kaldırdıh ç. yıhardıh işde
kazanlari ocağ yandırıldıh V-171;
kaynatdıhça ç.+lari kaynatdı XII-
177 [çamaşır < Far. cāmaşūy
'çamaşır, yıkanacak giysiler'
Steingass 1892: 352a.]

çamaşır makinesi a. Çamaşır
 yıkamaya yarayan alet: *o zaman*
béle yohdi al çeşme gét suda evde
ç. m. bunnar işde VI-251 [çamaşır

makinesi < Far. *cāmašūy* ve İt. *macchina* TürS 1611b.]

çamaşırsız zf. İç çamaşırı olmadan: *ç. şalvar giymeye alışdıh* XII-183 [çamaşırsız < *çamaşır+sız.]

çamur a. Çamur: *diyir bunnar yaladılar o ç.+un içinnen bu yemegi* II-270 [çamur < Kıp. *çamur* ‘çamur’ (Kİ)→bkz. Atalay 1931: 26 < ET *çal-mır* “şaklatmak, çamurla sıvamak” Nişanyan 2012: 103a.]

çaput a. Eskimiş bez parçası, paçavra: *uğraşırdıh bi ç.+i sarardıh ederdik* ‘eyni kırbaç kimi yapardıh VII-153 [çaput < ve ET *çapğut* ‘çaput’ Clauson 1972: 396a: DLT *çapğut* ‘çaput’; krş. Far. *çağbut/çağbūt* ‘yün veya pamukla doldurulmuş; yastık veya minder doldurmaya yarayan pamuk’ Steingass 2005: 395b.]

çar çaput a. Çul çaput: *durmadi ç. ç.+uni topladi* XII-135 [çul çaput < Ar. *cull* ‘ata örtülen örtü’ Steingass 1892: 367a ve ET *çapğut* ‘çaput’ Clauson 1972: 396a.]

çar naçar zf. İster istemez: *çar naçar vurduh rampaya* XII-173 [çar naçar < Far. *çār-nā-çār* ‘çâresiz, ister istemez’ Steingass 1892: 385b.]

çare bul- bf. Çıkar yol bulmak, çözüm yolu bulmak: *bu alçağ feket geçen düşündüm yav bunnara bi ç. b.-ağ bunnar satılmir* VI-210 [çare bul- < Far. *çāra* ‘çâre, ilaç; yardım’ Steingass 1892: 385b + ET bul- ‘bulmak’ Clauson 1972: 332a.]

çarhelge bağı a. Etrafı çevrili bahçe: *çarhelge bağına bergon yapanım* IV-91 [çarhelge bağı < Far. *çār* ‘dört’ Steingass 1892: 384a ve Ar. *halkat/halka* ‘halka, daire’ Steingass 1892: 428b ve Far. *bāğ*.]

çarıh a. Çarık: *eskiden ç. giyerdik misali ele herkesin eline geçmezdi ç. III-298-99; kene^eet ederdik ç.+a çoraba* XII-208 [çarık < ET *çaruk* ‘bir çeşit ayakkabı, çarık’ Clauson 1972: 428b.]

çarşaf a. Yatağa serilen örtü: *çat minder vardi o çat minderleri men de bırahdım bi çarşafın içine verdim* X-28 [çarşaf < Far. *çādari*

şab ‘yatak çarşafı’ Steingass 1892: 384a.]

çarşamba *a.* Çarşamba: *onun için bu ç., bi ç. bi perşembe ege atladır sa çoğ yaşar* X-111 [çarşamba < Far. *çār şanbih* ‘çarşamba’ Steingass 1892: 385a.]

çarsi *a.* Çarşı: *tabi malına, şanına, aşiretine, oğluna, kızına güvenip de ç.+da hubbe edenler var* VI-292 [çarşı < Far. *çār sū* ‘meydan; pazar yeri; yolların birleştiği yer’ Steingass 1892: 385a.]

çat cıngır *a.* Bir çocuk oyunu: *colli oynardıh, ç. c. oynardıh* VII-164

çatal *a.* Çatal: *bi desde ekmeg, yumurta, ç. peynir, gap, diyir gètdik bişirdik ele güzel karnımızı doyurduh* IV-22 [çatal < Kıp. *çatal* (Tuhf. 20b-3)→bkz. Atalay 1945: 161a; krş. ET *çat-* ‘çatmak’ Clauson 1972: 402a.]

çatalağzi *a.* Yer adı: *hınında bi cami yapmışım, ç. o zaman adi hınındi işde bunnar, bu gède* VIII-52

çati *a.* Çatı: *aldım keseri girişdim kelip, ç. VI-71* [çatı < ET *çatığ ‘çatı’ Tietze 2002: 606a < ET *çat-* ‘çatmak’ Clauson 1972: 402a.]

çatla- (*nsz*) Çatlamak: *özümü vurdum yuhuluğa duvarlar da heppi ç.-yip oni ordan alacağam* I-70 [çatla- < Kıp. *çatla-* ‘el şaklatmak, el şaklatarak ses çıkarmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 27 ~ ET *çatıla-* < *çat* ‘çatlama sesi’ Clauson 1972: 403a.]

çatlakuš *a.* Sarı çiçek açan ve yenebilen bir bitki: *yol kenari doli ç.+di* SE [çatlakuş < TarS 835 *çatlağuş* ‘çitlenbik, menengiç’ < *çatla-guş; krş. Çağ. *çatlağuş* ‘sakız’.]

çatlama *a.* Çatlama: *sarsıntı olunca nolacah onnar ç.+lar meydana gelir yani sekketdir* XII-50 [çatlama < *çat+la-ma; krş. ET *çatıla-* < *çat* ‘çatlamak, çat sesi çıkarmak’ Clauson 1972: 403a: DLT *çatıla-* ‘çatlamak’, Çağ. *çatla-* ay., Kıp. *çatla-* ay.]

çatma *a.* Bir arada bağlı hayvanlara dövensiz harman dövdürme: *o laşanın üstüne ç. gamnan ç. kurulur*

IV-32; *davar koşardıh* ç. ç.+nan *şegam* ç. *işde dib öküzi dib öküzi de vardi* V-226 [*çatma* < **çat-ma*; krş. ET *çat-* ‘çatmak, bir araya getirmek’ Clauson 1972: 402a; Çağ. *çat-* ‘eklemek, bağlamak’, Kıp. *çat-* ‘kumaşların kenarını birbirine eklemek’.]

çav a. Örülerek ip gibi de kullanılabilen yumuşak bir çeşit ot: *beşer bağ bağladığımız zaman giderdik onnari* ç. *götürürdük* III-203; *oni* ç.+nan *elimiznen eşerdik otlari bağlardıh* III-206; *bi* ç. *eşer tel bağidan aladır* IV-83; ç. *ısladam düşem sütey yoluna* IV-216 [*çav* < Erm. *jov* ‘yaprak’; (dial.) ‘ot ipi’ Dankoff 1995: 130/640.]

çavuş a. Askeriyede onbaşıdan sonra gelen erbaş: ç. *ola te^clim vère erlere* IV-112 [*çavuş* < ET *çavuş* ‘çavuş’ Clauson 1972: 399a; DLT *çavuş* ‘çavuş’, Çağ. *çawuş* ‘çavuş, çığıtmaç’, Kıp. *çāwuş* ‘padişahın önünde saygıyla ve hürmetle bağırان kişi’.]

çay a. Çay: *karpuz keserdik* ç. *geynedirdik özümüze söhbet ederdik* III-173 [*çay* < Çin. *ça* ‘su; çay’ Tietze 2002: 610a.]

çay a. Dere, küçük ırmak: *bunnar ç.+i getiriller bunun ağzına bağlillar bu diyir ki yav men susuzluğumnan öldüm* VII-113 [*çay* < Oğz. *çay* ‘dereden büyük ırmaktan küçük akar su’ (DK 155-2)→ bkz. Ergin 1963: 71; Çağ. *çay* ay. (Senglah 210v/13) →bkz. Clauson 1960: 56.]

çay şekeri a. Küp şeker: *kışlıh* ç. ş. *eve dolduram* IV-247 [bkz. *çay* ve *şeker*.]

çayır a. Çayır: *senin baban* ç. *biçiyor* III-37 [*çayır* < Kıp. *şayır* *çimen/çayır çimen* (DM)→bkz. Toparlı 2003: 108b. Eren 1999: 82a’da bir köken gösterilmemiş Kaz. *şır*, Kırğ. *çıyır* biçiminden bahsedilmiştir. Eren, eski ve yeni diyalektlerde çayıra *öleñ* adı verildiğini belirtir. Tietze 2002: 610a’ya göre Türk dillerinde yaygın kullanılır.]

çedene a. Kendirin tohumu: *bahar gele* ç.+yi *ekerem* IV-117 [*çedene* < Far. *cau/cav* ‘arpa’ Steingass 1892: 375b ve *dān* < *dāna* ‘tane, tahıl’ Steingass 1892: 500b. Tietze 2002: 611b’ye göre bu sözcük Farsçada ‘kendir tohumu’ anlamına

gelmediğinden bu etimoloji şüphelidir.]

çek- (-i, -e) Çekmek, çıkarmak: *diyir dabancayi ç.-dim birağdim masanın üzerine* II-424; *çocuğa diyir ki bu ciciyi ç. bu ciciyi ç.* III-230; *çocuğ ç.-ir gösgünnen çıharınca çocuği birağir yere* III-231; *ç.-ellerdi dama torpağı ç.-ellerdi dama damci dura* V-4; ‘kullanmak’ *tırpannan ç.-ellerdi* III-200; ‘sıkıntıya katlanmak’ *mıhacırılığda çoğ perişanlığ ç.-mişler* III-277; *bi kere gız hülo çoğ ç.-ip* V-6; *neler biz neler ç.-dik* V-10; *neler ç.-dik men neler ç.-dim* V-18; *işde ç.-diklerimiz bu yavrum* IX-63; ‘öğütmek’ *oni el degirmaninan ç.-eller* II-210 [*çek-* < ET *çek-* ‘çekmek’ Clauson 1972: 413b: DLT *çek-* ‘çekmek, atın kanını akıtmak, kitap tamamlamak’, Çağ. *çek-* ‘çekmek’, Kıp. *çek-/şek-* ay.]

çekil- (nsz) Uzaklaşmak: *ç. karşımnan eşşegoğlieşşeg dedi* XII-106 [*çekil-* < ET *çekil-* < *çek-* ‘çekilmek, gerilemek, uzaklaşmak’ Clauson 1972: 415a: DLT *çekil-* ‘yazıya noktalar konmak’, Çağ. *çekil-/çekin-* ‘çekilmek’.]

çekirge a. Çekirge: *örtün ağzını ç. çibin düşmesin yağa* XII-266 [*çekirge* < Oğz. *çekürge* ‘çekirge’: ET *çekürge* ‘çekirge’ a.m., bkz. Clauson 1972: 416b-417a: DLT *çekürge* ‘çekirge’, Çağ. *çëgürtke/çëwürtkë* ay., Kıp. *çekürge/çegertke* ay.]

çem a. Çim, çimlik alan: *kış oldu mi su yoğdi ki işda bi aşağıda ç.+de ç.+in orda çeşme vardi* V-214; *o zaman ç.+di köy de degildi dediler gët ç.+nen su getir bize* VIII-3 [*çim* < ET *çim/çım* ‘çim; ayrık otu’ Clauson 1972: 421b-422a: DLT *çım* ‘çim; ayrık otu’, KB *çım* ‘içinde bitki bulunan çamur yumru’, Kıp. *çım* ay.]

çemirlen- (-i) Kolunu veya bacaklarını sıvamak, eteklerini toplamak: *ğarmuc çayını beşe ç.-irdi geçerdi* I-3 [*çemirlen-* < **çemir+len-*; krş. ET *çermel-* < *çerme-* Clauson 1972: 430b: DLT *çermel-* ‘kamçı ucu bükülüp kıvrılmak’, Çağ. *çırmal-/çırman-/çırmaş-* ‘bükülmek, kıvrılmak’.]

çenk a. Öküzlerin boynuna takılan zil: *ç.+lerin sesi burdan duyula* IV-217 [*çenk* < ET *çaṅ* ‘zil, çingirak’ <

Çin. *cheng* ~ Far. *çang* Clauson 1972: 424a.]

çerçi ‘çerçi’ (Tuhf. 25b-1)→bkz. Atalay 1945: 161b.]

çente a. Su bidonu, çanta: *menim götüreceğim su şimdiki naylonlardan bi naylon yani bi ç.* VIII-17 [*çanta* < Doerfer 1967 III: 33/1053’e göre Rum. *geantă /cantă/*’dan; fakat Rum. kelime Papahagi 1963: 350’ye göre < TT *çanta*’dan alınmıştır: Tietze 2002: 593a. Nişanyan 2012: 103’e göre Far. *tança* ‘kese, torba’ dan alınmıştır. Bkz. *tança* ‘sırt çantası, cüzdan’ Steingass 1892: 327b ve *tamça* ‘erzak çantası’ Steingass 2005: 1892a.]

çeşit a. Çeşit: *düşümdüm şimdi heç bi yerin bastonuna benzememek için bi ç. çıharam* VI-101 [*çeşit* < Tietze 2002: 630b: Eski kaynaklarda geçmeyen ve başka bir Türk dilinde mevcut olmayan kelime belki Kürt. *çışt* ‘şey, satılacak mal, meta’ (Jaba–Justi 1879: 129, K.K. Kurdoev 1960: 164) kelimesiyle münasebettardır. Nişanyan 2012: 108a’ya göre Far. *çaşīda* ‘tadılmış, tadılan, tadan’ < *çaşīdan*, *çaş* ‘tatmak’. Bkz. *çaş* ‘tadına bakmak’ Steingass 1892: 392b.]

çèplik a. Çöplük: *bağdım nesbe gelmedi çıhdım küllük diyerik biz şimdi ç. diyiller* V-114 [*çöplük* < ET *çōb* ‘çökelti, tortu’ Clauson 1972: 394a: Uyg. *çōb* ‘tortu’, DLT *çōb* ay., Çağ. *çöp* ‘çöp’, Kıp. *çōb* ay. ~ Far. *çūb/çob* ‘kütük; ahşap; ağaç; sopa’ Steingass 1892: 401a-b ve Tü. +lik.]

çeşitli sf. Değişik: *ç. bi hastalığ dolayısıyla benim yüzümde gelişme de yoğdi* VI-24 [*çeşitli* < **çeşit*+li.]

çeşme a. Çeşme, pınar: *orda ç. var* II-201; *o ç.+ye bi daha uğramadi* XII-138 [*çeşme* < Far. *çaşma* ‘çeşme, kaynak; güneş’ Steingass 1892: 394b.]

çerçi a. Köyleri gezerek bir şeyler satan kişi, çerçi: *küçükken top almağ için ç.+lerin gelmesini dört gözle beklerdik* SE [*çerçi* < Kıp.

çevir- (-i) Yönünü değiştirmek: *atını ç.-di gètdi gene isdirehede* II-296; ‘dönmek’ *o tohumci cani mi var bi tarafa üzünü ç.-e bağa* III-160; ‘döndürmek’ *ç.-dik lasti sola bi*

daha sağa XII-268 [çevir- < ET çevür- ‘çevirmek, döndürmek’ Clauson 1972: 398b: DLT çevür- ‘çevirmek, döndürmek’, Çağ. çêwûr- ay., Kıp. çöwür-/şewir- ay.]

çevre *a.* Etraf: *göl ç.+sinin tacısın ahlât VIII-63 [çevre < *çevir-e.]*

çeyrek *a.* Çeyrek altın: *isdersen karar vèrelim ç.+e XII-198 [çeyrek < *çār+yak < Far. çār ‘dört’ Steingass 1892: 384a ve yak ‘bir’ Steingass 1892: 1532b.]*

çih- (-den) Çıkmak: *o daği ç.-ana gede kaç teneyi vurdılar II-279; tuvaletden ç.-dım bağıdım ki bi tene asger geldi II-412; adam ç.-ir dışarya diyir ki VII-159; ç.-anda gardaşı geldi, gardaşı geldi celal abenin de evine gidirdik gалаş orda X-33; ‘ayrılmak’ aj zeten kaç gündür evden ç.-mişih, üş tene bele ekmek şe adama kaç gün aradan geçmiş allah bilir II-176; ‘ortaya çıkmak’ diyir el vurdılar ot yihildi ermeniler arhadan ç.-dılar II-123; bi tene ç.-di diyir men mullayam II-463; her sene bu zaman ç.-ardi çifler VIII-85 ‘ses yükseltmek’ yani hêş kimseden ses ç.-mazdi III-7; ‘icat edilmek’ valla artih bu fenler*

irelledi bu ceryanlar ç.-di bu lambalar ç.-di III-263; ‘yola çıkmak’ bu harabaşehirden ç.-irdi kadderesi kılıç bulağı vardi III-274; ‘ev boşaltmak’ gelmişik ç.-acaşsan, diyir yoh ç.-manih bura bizimdir X-97; ‘yükselmek, artmak’ bugün mesela tatvan, tatvan bugün elli atmış bin nüfusa ç.-miş XII-312; ‘varmak’ onnarnan uğraşdih bilmem nêdik velhasıl köye gej ç.-dih II-13 [çık- < ET çık- ‘dışarı çıkmak, ortaya çıkmak’ Clauson 1972: 405b-406a: DLT çık- ‘dışarı çıkmak’, KB çık- ay., Çağ. çık- ‘dışarı çıkmak, ava çıkmak’, Kıp. çık- ‘çıkmak, yükselmek’. Krş. Orh. taşık- ‘çıkmak, sefere çıkmak’ Tekin 2010: 171.]

çihar- (-den) Çıkarmak: *diyir he ç.-dım birağıdım masanın üzerine II-425; çocuğ çekir gösgünnen ç.-ınca çocuğı birağır yere III-231; diyir mendili cebinnen ç.-di II-224; bağışışini vèrecekseñ önneñ ç.-mağ için III-115; ‘göstermek’ yahut da güleşçi ç.-acaşsan III-115; ‘üretmek’ tabê, her on günde degişik bi şe ç.-iram basdon, yani bele hevesimnen VI-131; ‘tanelerini ayırmak’ êle çihdım gidirdim geze geze, dedim buni nêdirsiz, dediler*

buni dögeceyik ç.-dah XI-5 [*çıkār-* < ET *çıkār-* < *çık-* ‘çıkarmak, göndermek’ Clauson 1972: 410b: DLT *çıkār-* ‘çıkarmak’, KB *çıkār-* ay., Çağ. *çıkār-* ay., Kıp. *çıkār-* ay.]

çihar a. Çıkar, menfaat: onun menfaati bi ç.+i varsa san selam vèriyor III-48 [*çıkār* < **çık-ar*.]

çihart- (-i) Çıkarmak: annem annatırdı diyerdi ben gözümnen gördüm atın pisliğinin içersinnen arpayi ç.-dilar yediler III-280; ordan el arabasınan ç.-asan ki o davarın altını götüresen tökesen V-12 [*çıkart-* < **çık-ar-t*.]

çihartdır- (-i) Çıkartmak: babamın üzerinde üç tene mermi vardi ve ç.-madi da XII-416 [*çıkarttır-* < **çık-ar-t-tır-*.]

çıkıntılı sf. Çıkıntılı: ekseriyet benim yapıdığım evler binaların pencereleri dışa doğru ç.+dır korneşlidir XII-23 [*çıkıntılı* < **çık-ıntı+lı*.]

çingır a. Eski bez, paçavra, çaput: bi şey yohdi, bi gat yatah. yorğan da ç., yunlar görünir I-40 [*çingır* < *çnt*’r ‘bez, paçavra’ Dankoff 1995:

185/E133. Dankoff’a göre her iki dilde de bulunan ortak kelimelerdendir.]

çibin a. Karasinek: örtün ağzını çekirge ç. düşmesin yağa XII-266 [*çibin* < Kıp. *çibin* ‘sinek, karasinek’ (CC 108, 31)→bkz. Grønbech 1942: 75. Clauson 1972: 838b’ye göre *sihek*, ilk olarak KB 4499’da görülen *çibın*’ın yerini almıştır. Kaçalın 2011: 919’a göre *çīpın*.]

çiçek a. Çiçek: bah bu sari ç. açar var ya o eşşeg yoncasıdır III-205 [*çiçek* < Kıp. *çiçek* ‘çiçek’ (Tuhf. 18a-9, 35a-6)→bkz. Atalay 1945: 162b < ET *çēçek* ‘çiçek’ Clauson 1972: 400b: Uyg. *çeçek* ‘çiçek’, DLT *çeçek* ay., KB *çeçek* ay., Çağ. *çeçek* ay.]

çiçekli sf. Çiçekli, çiçeği olan: bi de eşek yoncaları var, eşek yoncası derler bi ot var sari ç. otlar VIII-7 [*çiçekli* < **çiçek+lı*.]

çifçi a. Çiftçi: en çoḥ en zor çifçinin oraḥ biçmesidir III-176 [*çiftçi* < Far. *cuft/cift* ‘boyunduruk, çift, eş, arkadaş’ Steingass 1892: 365b ve Tü. +*çi-*.]

çifçilik a. Çiftçinin yaptığı iş, çiftçilik:

*ç. miççilige giderdik VI-8; onnan sonra ç.+e, ç.+den sonra asgere, asgerden geldik başladih taş usdalığına XII-380 [çiftçilik < *çift+çi+lik.]*

çigin a. Omuz: *igidler ç.+inde gidesen*

IV-272 [*çigin* < Kıp. *çigin* ‘omuz’ (241b/4)→bkz. Toparlı 1992: 517 < ET *çigin/çikin* < *çig-* ‘budak, hayvanların yediği bir ot’ Clauson 1972: 415b: DLT *çikin* ‘hayvanların yediği bir ot’, Çağ. *çikin* ‘yeşil sebze veya çimen’. Bkz. Çağ. *çig-ⁱn* ‘dağ, omuz, ustuhudus, karabaş otu’ Kaçalin 2011: 925.]

çim- (nsz) Yüzmek: denize gidip *ç.-dik* SE [*çim-* < Kıp. *çim-* ‘çimmek, yıkanmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 29 < ET *çom-* ‘suya batmak’ ~ *çöm-* ‘suya dalmak’ Clauson 1972: 422a: Uyg. *çom-* ‘(güneş) batmak’, DLT *çom-* *çom-* ‘suya batmak’ ~ *çöm-* ‘suya dalmak’, Çağ. *çom-* ‘suya dalmak’, Kıp. *çom-* ay.]

çincil a. Çocuk salıncağı: *geynenam ç. yapardi uşağı ügürürdi I-92 [çincil < Erm. *çinci* ‘çocuk salıncağı’ Dankoff 1995: 97/457.]*

çireş a. Yaprakları pırasa yapraklarına

benzeyen bir çeşit dağ pancarı: *ağşama anam ç. yemegi yapıp* SE [*çireş* < DerS 1235a *çireş* ‘Yaprakları pırasa yapraklarına benzeyen bir çeşit dağ pancarı’. Kökenini bilmiyoruz.]

çirk a. Yünün küçük parçaları: *yunun*

*üstünü alırdih çorap ederdik altına ç. diyerdik V-19; altda kalana ç. diyerdik V-20 [çirk < Erm. *çenç* ‘kalıntı; köpük’ Dankoff 1995: 97/452.]*

çivid a. Çivit, çamaşır yıkamada

kullanılan mavi renkli toz: *kazana da bi paket ç. atdi XII-178 [çivit < ET *çüwit* ‘bir çeşit boya maddesi’ Clauson 1972: 395a: Uyg. *cüvit* ‘çivit’, DLT *çüwit* ‘renk adlarıyla birlikte kullanılarak yeni renk adları yapan sözcük’, Çağ. *çewek* ‘renk’.]*

çoban a. Büyükbaş ve küçükbaş

hayvan sürülerini otlatan kimse: *diyir vala biçirik ç. geldi II-239; ç.+dır işde zevallıdır işde şudur budur feket onnari o hale getiren iman VI-269; ç.+dır bilmir VI-298 [çoban < Far. *çobān* ‘çoban, at bakıcısı’ Steingass 1892: 401b <*

şobān ‘çoban, sürü sahibi’
Steingass 1892: 764b.]

çobanlıh a. Çobanın yaptığı iş:
gençlik ne gençlik işde ilkoğuli
bitirdik başladıh ç.+a XII-379
[çobanlık < *çoban+lık.]

çocuḥ a. Çocuk: *dedi senin kimi*
muḥacır ne gede ç. *varsa çağır*
gelsinler II-225; *bi* ç. *anasinan*
barabar geldi gēşdi III-284; *ben de*
ç.+dum, *çoḥ da böyüg degildim,*
dediler gēt su getir çemnen VIII-2;
‘evlat’ *allah için ç+larım böyüdi*
çoḥ şükür hemdolsun allaha, man
sahab çihillar IX-7 [çocuk < Moğ.
çaka + Tür. *cuk* Adamoviç 2008: 3;
bkz. *çag-a* ‘küçük çocuk (eski)’
Lessing 1960: 157a.]

çocuḥdan zf. Çocukluktan itibaren:
daha ç. *da zaten ḥoruk diyerdik*
ḥoruga binmişem abēmlerle
bereber II-33 [çocuktan <
*çocuk+tan.]

çoḡu zm. Bir şeyin büyük bölümü:
dögmeyi ç. *da dögmeyi taneleri*
iridir IV-231 [çoḡu < *çok+u; krş.
ET *çok* ‘çok, fazla’ Clauson 1972:
405b: İlk defa Harezmi Türkçesinde
ortaya çıkmıştır.]

çoḥ sf. Çok: ç. *cesurmuş* II-401; *he*
bēle esgiden vardi esgiden vardi
esgiden onnari gören ç. *vardi şimdi*
yoḥdur III-262; *he valla dediler* ç.
zaman geliller baston için VI-83; ç.
bilmek, ç. *anlamak*, ç. *yapmak*
bunnar bizi gutarmaz VI-313 [çok
< ET *çok* ‘çok, fazla’ Clauson
1972: 405b: İlk defa Harezmi
Türkçesinde ortaya çıkmıştır.
Nişanyan 2012: 113a’ya göre ET
çōḡ ‘kalabalık, gürültü’ < *çaw-ık
‘bağırarak, çağırmak’, krş. ET *çoḡı*
‘tartışma, münakaşa’ Clauson 1972:
405a.]

çoḡal- (nsz) Çoğalmak, artmak,
bollaşmak: *hatta ki ekinler*
yerişıyor biraz buḡda ç.-di, *bolaldi*
XII-293 [çoḡal- < *çok+al-.]

çoḥdan zf. Çoktan, uzun zamandır:
büldüm siz ç. *yemek yemeyipsiz* II-
193 [çoktan < çok + dan]

çoḥluḥ a. Çokluk: ç.+duḥ *arḥadaşlar*
da vardi yani VI-71 [çokluk
< *çok+luk.]

çoḥu zm. Büyük bölümü: *şimdi*
unudmuşam vallahi ç.+ni *unudiram*
XII-27 [çoḡu < *çok+u.]

çol a. Banyo, lavabo: *esgiden bi odadi odanın bi köşesi de ç.* SE [çol < Far. çal ‘bent, eşik, su seddi’ Steingass 2005: 397b ~ çāh ‘kuyu, oyuk’ Steingass 2005: 387a.]

çoluḥ çocuk a. Çoluk çocuk: *bişeler getirginen ç. ç.+umuz özüimiz helak olirih gidirik* VII-187 [çoluk çocuk < Tietze 2002: 674b: çoluk ve çocuk, allitération’lu ve kafiyeli hendiadyoin mânası ikinci kelimedenden kaynaklanır (b. çırlak çıplak). Bu ve buna benzeyen çift sözler (çocuk çengi, çol çocuk, çoluk çolan, çoluk çomak/çoluk çomalak, çor çocuk) çok defa cümlelerin içinde bir nevi zarf gibi, sanki muallâkta dururlar.]

çorap a. Çorap: *yunun üstünü alırdıḥ ç. ederdik altına çirk diyerdik* V-19 [çorap < Ar. currāb < Far. carāba ‘çorap’ Steingass 1892: 359a ~ Ar. cūrāb ‘çorap’ Steingass 1892: 377b.]

çorba a. Çorba: *bi kaşuḥ ç. yani o günün yemegi de o* II-265 [çorba < Far. şorbā/sorwā ‘çorba’ Steingass 1892: 765b.]

çorti a. Lahana turşusu, döğme ve kırmızı etle yapılan ve genelde tandırda pişirilen yemek: *sen ğaḥmazdan ç.+mizi ısidir* IV-157 [çorti < Erm. ç’ort’t’u ‘turşu’ Dankoff 1995: 121/594.]

çortili sf. Yeşil beyazlı (yılan): *geçen yoncada bi tene ç. ilan gördüm* SE [çortili < *çorti+li.]

çök- (nsz) Bulunduğu düzeyden aşağı inmek: *o zaman şimdikinnen çoḥ erig vardi, bütün ağaşlar ç.-erdi ağaşlar* XII-299; ‘oturmak’ diyor ç.-düm ğız geldi benim yanıma II-375; ‘kaplamak’ yazın ele olurdi geceler yani tamaminan karaniḥ ç.-mezdi II-456; ‘bina yıkılmak’ o devam etdi onnar ginen ç.-di II-73 [çök- < ET çök- ‘çökmek, diz çökmek’ Clauson 1972: 413b-414a: Uyg. çök- ‘diz çökmek’, DLT çök- ‘diz çökmek, dibe çökmek’, Çağ. çök- ‘diz çökmek’, Kıp. çök-/şök-ay.]

çölmek a. Çömlük, toprak tencere: *her gün tendir yandırırđi ç.+lerde yarmaaşı, turşiaşı* V-161; ç.+de gine bi gün çorti pişirirdik o gün yiyerdik onnan sora devirsi gün V-164; *düdükli çıḥdi el vurmaz ç.+e*

XII-200 [*çömlek* < Kıp. *çölmek* (İH) → bkz. İzbudak 1936: 13; *çömlek* (Tuhf. 11b-2) → bkz. Atalay 1945: 163a.]

çömçe a. Kepçe: *bi ç. getir de yemek dolduram* SE [*çömçe* < Oğz. *çömçe* ‘kepçe’: ET *çömçe* < Far. *çamça* ‘kepçe’ a.m., bkz. Clauson 1972: 422a-b: DLT *çömçe* ‘kepçe’, Çağ. *çemçe/çömçe* ‘tahtadan yapılmış geniş kaşık’, Kıp. *çömçe/çömçi* ‘kepçe’. Bkz. Far. *çamça/çumça* ‘kaşık, kepçe’ Steingass 1892: 399a.]

çöz- (-i) Sorun gidermek: *o bize bu yoli gösterir ç.-erdi* VI-330; ‘açmak’ *reḥmetlik nenem de demiş ki, gaḥın demiş oni yëndirin getirin ç.-egin edegin heşil özüümüze evleye yek* X-14 [*çöz-* < Kıp. *çöz-* ‘çözmek, açmak’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 31 < ET *çöc-* ‘çözmek; germek’ Clauson 1972: 400a: DLT *çöc-* ‘(ip) çekip uzatmak’, Çağ. *çöz-* ‘çekmek, ayırmak’.]

çubuh a. Çubuk, ince ağaç dalı: *yani bahsa majgalci hemen ona ç.+nan vurardi* III-161; *ḥarolun marcını tutan ç.+nan eline vururdi, niye sen*

düzgün ekmirsən, kesig biraḥırsan VII-68 [*çubuk* < Kıp. *çıbuk/çıbuḥ* ‘çubuk, dal’ (CC 126, 20; 139, 1) → bkz Grønbech 1942: 78 < ET *çıbık* < *çıp* ‘çubuk, ince dal’ Clauson 1972: 395: Uyg. *çıbık* ‘dal’, DLT *çıbık* ‘dalların taze çubuğu, ince dal’, Çağ. *çubuğ/çubuk* ‘dalların taze çubuğu; ince, bükülebilir çubuk’, Kıp. *çıbık/çıbuk/çıbuḥ* ‘dal, çubuk’.]

çuhur a. Çukur, çevresine göre aşağı çökmüş olan yer: *tavlamız da ç.+da taḥda biraḥırdıḥ uzun taḥta* V-11; *menim belim o ç.+dan davarın altını tökmekten oldi* V-14 [*çukur* < Kıp. *çuḡur* ‘çukur’ (Tuhf. 12b-11)→bkz. Atalay 1945: 163a.]

çul a. Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma: *vérirdik ç. toḥıyan vardi* V-21 [*çul* < Ar. *cull* ‘ata örtülen örtü’ Steingass 1892: 367a.]

çul çaput a. Evdeki halı, kilim gibi eşyalar: *sırtladıḥ ç. ç.+i haydi denize* XII-161 [*çul çaput* < **çul* ve *çaput*.]

çur sf. Sarışın: *garşıdan éle bi tene ç. adam gelirdi* SE [*çur* < Krd. *çūr*

‘açık sarı, kumral, sarışın’ İzoli 1991: 101b.]

çuval a. Çuval: *verirdik çul tohiyan vardi tohurdi lop çul getirirdik sererdik* ^c*eyni ç. kimi* V-21; *ç.+lara doldururduh* III-179; *asgeriyenin buğdasını sırtinan daşiyacaqlar ç.+larnan ambarlara* III-291 [çuval < Far. *çuwāl* ‘çuval, çanta, cüzdan’ Steingass 1892: 401a.]

çük a. Erkeklik organı: *diyir hêşe senin yönün ç.+ümün başındadır* VII-161 [çük < Kıp. *çük* ‘erkeklik organı’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 32 < ET *çübek* ‘erkeklik organı’ Clauson 1972: 396b; DLT *çübek* ‘çocuğun çükü’.]

çün bağ. Çünkü: *ç. yapıldı evliya dülcü idüğün bu halgi ahlad bedenler bağladi arar sultani* XII-346 [çün < Far. *çün/çon* ‘nasıl, çünkü’ Steingass 1892: 403a.]

çürü- (nsz) Çürümek: *yata yata yan etlerin ç.-ye* IV-267 [çürü- < Kıp. *çüri-/çürü-* (İM 116a-2, 114b-1)→bkz. Toparlı 1992: 517 ~ *şürü-* (Tuhf. 10a-11)→bkz. Atalay 1945: 249b.]

çürüt- (-i) Çürütmek: *gündüz komşılardan süd getirirdim, ç.-ürdüm, cacıh yapardım, işde éle, başga bi şey yoh* II-29 [çürüt- < *çürü-t-.]

çüt çubuh a. Çift çubuk, çiftçilik için gerekli malzemeler: *işde dırmıgi, turpani, samisi, samteri, ç.+ü ç.+i hazırlayacaz* XII-255 [çift çubuk < *çift ve çubuk.]

çüt et- bf. Tarla sürmek: *ç. e.-erdik* III-157 [çüt et- < *çift ve et-.]

çüt sf. Çift, ikiz: *bızavlar ç. ola ç.+ü de erkek* IV-200 [çift < Far. *cuft/cift* ‘boyunduruk, çift, eş, arkadaş’ Steingass 1892: 365b.]

dabağ a. Koyun, keçi ve sığırların ayaklarında ve ağızlarında görülen bir hastalık, şap hastalığı: *inekler hep d. olup* SE [dabak < dabak/tabak Tietze 2002: 695b. Ancak Tietze herhangi bir köken göstermemiş sadece Az. *dabağ/dabağ* ile karşılaştırılmasını istemiştir. Bkz. Az. *dabağ* ‘davar ve domuzlarda bulaşıcı hastalık’ ADİL I: 506b.]

daban *a.* Taban: bina yaparken temel
‘alelusul o zaman demir yoh bayağı
taşlari *d.+i* geniş taşlari alta
atardıh XII-44; ayağımızda eyakabi
yoh yalın ayağ, çariğ *d.+i* biz sirim
diyerdik o sirimler ayağımızı
keserdi XI-19 [*taban* < ET *taban*
‘ayağın altı’ Clauson 1972: 441b:
Uyg. *daban* < Moğ. *daban* ‘dağ
geçidi’, DLT *taban* ‘taban, ayağın
altı’, Çağ. *taban* ay., Kıp. *taban*
ay.]

daban gübresi *bs.* Tarlayı sürmeden
önce tarlaya atılan gübre: *şimdi d.*
g. kullanir III-129 [*taban gübresi* <
**taban* ve *gübre*.]

dabanca *a.* Tabanca: *onun d.+sının*
sesi bellidi II-405; *gelini*
bırahmadilar bi d. vermişem III-
109 [*tabanca* < Far.
ṭamānça/ṭamança ‘tabanca’
Steingass 1892: 819a-b.]

dağ *a.* Dağ: *bırahdi heyvanlari d.+a*
gêtdiler II-255; *beyazi d. rüzgarına*
vêren olirdi III-178; *maşayi alıp*
vurup bi d.+a bi de vurup bi d.+a
böyüg d.+a VII-99; ‘tarla’ *giderdim*
d.+a sabahnan altida V-208; *bi*
gece d.+da kalirdıh yani men
şahsan görmedim III-234; ‘yayla’

ot biçerken on on beş gün d.+da
kalıllardi, oni yapallardi II-68 [*dağ*
< ET *tāg* ‘dağ’ Clauson 1972:
463a-b: Uyg. *tag* ‘dağ’, DLT *tāg*
ay., KB *tag* ay., Çağ. *tag* ay., Kıp.
tāg/taw ay.]

dağa kat- *bf.* Hayvanları sürüye dahil
etmek: *inekleri sağardım götürür*
ķ.-ardım d. V-205 [bkz. *dağ* ve *kat-*
.]

dağdağan *a.* Ağaçtan yapılan ve
öküzlerin başlarına takılan süs,
nazarlık: *d. yapam yulduzi belek*
IV-201 [*dağdağan* < Far. *dağdağān*
‘çitlembik ağacı’ Steingass 1892:
528a.]

dağıl- (*nsz*) Toplu durumdayken
ayrılıp birbirinden uzaklaşmak: *d.-*
di termaşlar toplayamadıh IV-187;
meşayıhlar, hocalar, bişermiş
yellermiş d.-ıllarmış IX-26;
doğubayazıta gêtdik, ne bülüm her
yere d.-dıh ahlad usdasi XII-384;
‘parçalara ayrılmak’ *almalari bele*
dörde bölellerdi, gelinin başına
atallardi, dörde bölüne yani gelinin
başında d.-a I-21 [*dağıl-* < Kıp.
dağıl- ‘dağılmak’ (Tuhf. 21b-
12)→bkz. Atalay 1945: 163a < ET
tıgıl- < *tıg-* ‘dağılmak’ Clauson

1972: 469b: DLT *tıgıl-* ‘dağılmak, ok taşa değince parçalanmak’.]

dağıt- nsz Dağıtmak, iletmek, ulaştırmak: *onnara sandıh yapardıh içine bıraıırdıh giderdi d.-ıllardi* VI-51 [*dağıt-* < *dağıd-/dağıt-* < **dağ-* ‘dağılmasına sebep olmak’ Tietze 2002: 699a: **dağ-* fiilinin causativum şekli (–*t-* genişlemesi için b. *acıt-*). Bu fiil **dağ-* fiilinin mânasını üzerine almış ve mâna itibariyle *dağıl-* fiilinin causativum hali olarak hizmet etmektedir (kökü veya esası /l/ ile biten bâzı fiillerin causativum hali, normal olarak /lt/ ile biterken /l/’siz, sadece /t/ ile son bulur; b. *boşat-*.)

dal- (-e) Kendini bir şeye kaptırmak: *kendisi bu tefekkür şeyine d.-ınca bu kainata meyvasına ağacına şeyine bu işler boş değil* VI-194 [*dal-* < ET *tal-* ‘güç kaybetmek; bayılmak; suya dalmak’ Clauson 1972: 490b: Uyg. *tal-* ‘bayılmak’, DLT *talgān ig* ‘sara hastalığı’, Çağ. *tal-* ‘yorulmak’, Kıp. *tal-* ‘dalmak, yorulmak’.]

dal a. Ağacın dalı: *şilor d.+dan bıraıırsan yuvarlanir ya* IV-54; *bi hızmeker gelmiş demiş ki, el atmış*

cevüüzün d.+ına gıza göz etmiş éle d. gırılmış IX-31 [*dal* < ET *tal* ‘dal’ Clauson 1972: 489a-b: Uyg. *tal* ‘söğüt ağacı’, DLT *tāl* ‘dal’, KB *tal* ay., Çağ. *tal* ay., Kıp. *tal* ‘söğüt’.]

daldalıh a. Gölge: *béle kölgelik efendim yoı d. yoı béle konten ola yoı ramuı ola mümkün değil* III-185 [*daldalık* < Mo. *dulda* Tuna 1976: 293/19; *dalda* “gizli, saklı” Lessing 1960: 225b ve Tü. +*lık*.]

dalga a. deniz dalgası: *d.+lar azmış benzer canavara* XII-172 [*dalga* < ET *talğag/tolğag* < *tolga-* ‘tipi’ Clauson 1972: 496a-b: Uyg. *tolğag/tolgak* ‘acı, felâket’, DLT *tolğag* ‘küpe; sıkıntı; tipi’, Kıp. *tolak* ‘sargı’.]

dalga geç- dey. Alay etmek: *dedi esger sen mennen d. mi g.-irsen* II-397 [bkz. *dalga* ve *keç-*.]

dam a. Evin çatısı: *ğarabalıh, silēman çıııp d.+a alma atacaı başıma* I-19; *d.+a barabar çıııhallardi* III-94; *ıhorozlar ötende d.+i süpüren* IV-105 [*dam* < ET *tām* ‘toprak damlı ev, kulübe, köy evi; duvar; çatı’: Uyg. *tam* ‘dam’, DLT *tām* ‘duvar,

sur' Çağ. *tam* 'çatı', Kıp. *dam/tam* 'evin çatısı, duvar' Clauson 1972: 502b. Krş. Orh. *tām* 'duvar' Tekin 2010: 170.]

damat et- *bf.* Damadı yapmak: *padīšah gāhīr gızını o keloğlana d. e.-ir, oni d. e.-ir* VII-131 [*damat et-* < Far. *dāmād* 'damat' Steingass 1892: 499b.]

damcıla- (*nsz*) Damlamak, akmak: *damı mi d.-rdi kırada mudi yoḥsa kapiya mi atillardi* IV-294 [*damcıla-* < **damcı+la-*.]

damcı a. Damla, evlerde damlardan, tavanlardan sızan yağmur damlaları: *d. d. gelirdi ḥesürler allah o ev o barḥ qalirdi beḥe sular içinde* V-1 [*damcı* < **tam-ı-ğ+çı* < Kıp. *tamçı* 'damla' (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 97 < ET *tam-* 'damlamak' Clauson 1972: 503a: DLT *tam-* 'damlamak', KB *tam-* ay., Çağ. *tam-* ay., Kıp. *tam-* ay.]

damla- (*-e*) Damlamak: *damına gızım o tavla d.-rdi o davarlar qalirdi suyun içinde vay vay vay* V-7 [*damla-* < *damla-* 'damla damla akmak'; krş. ET *tam-* 'damlamak, azar azar gelmek, azar azar elde

edilmek' Clauson 1972: 503a; krş. DLT *tam-* ay.]

dana a. İneğin, süten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu: *çatma da başa bi at koşulurdi ya eşşeg yanına da d.+lar inekler şeler veya iyi bi öküz koşulurdi dib öküzi denirdi* IV-33 [*dana* < EFar. *daenu* 'inek'? Tietze 2002: 715b. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bläsing 2011.]

dana doluḥ a. Karışık hayvan sürüsü: *o gün ola d. d. dolduram* IV-190; *d.+yi d.+i gaba bağliyam* IV-198 [*dana doluḥ* < *dana ve doluk*; krş. Kıp. *tana* (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: 251a. Tietze 2002: 715b'ye göre tabirdeki *doluk* kelimesinin manası unutulmuştur.]

dango muḥammed a. Kişi adı: *dursun çavuş, d. m. yani bunar babamın o zamanki ḥerb arḥadaşlari* XII-419 [*dango* < Erm. *tun* 'ev' + *gluḥ* 'baş': *tan gluḥ* 'büyük harf' Dankoff 1995: 143/717. Burada *dango* lakabı 'zayıf ve uzun boylu' anlamında kullanılmıştır. Aynı anlam DerS 1368'de Giresun'da kullanılan *dangalak* sözcüğünde vardır.]

dara- (-i) Saç taramak: *sabanan macuni, darağını, sabununi alır getirir birağır çeşmenin paçasına orada başlır d.-r, d.-r, d.-r* XII-101; ‘taramak’ *geldim öküz arabasınan meni getirdiler o zaman işde yuni d.-rdıḡ simek cecim ederdik* V-271 [*tara-* < ET *tara-* ‘saç taramak’ Clauson 1972: 532a-b: DLT *tara-* ‘taramak’, KB *tara-* ay., Çağ. *tara-* ay., Kıp. *ṭara-* ay.]

daraba a. Tahta duvar: *evimiz vardı bir yanı daraba* XII-207 [*daraba* < Ar. *darrāba* ‘dükân kepengi; tahta bölme, tahta perde’ Tietze 2002: 722b.]

daraḡ a. Tarak: *sabanan macuni, d.+ını, sabununi alır getirir birağır çeşmenin paçasına orada başlır darir darir darir* XII-101 [*tarak* < ET *tarğak* < *tara-* ‘tarak’ Clauson 1972: 539b: DLT *tarğāk* ay., Çağ. *tarag/tarak* ay., Kıp. *ṭarak* ay.]

daraḡla- (-i) Elleri kelepçelemek, el parmaklarını birbirine geçirmek, kenetlemek: *sora ginen ellerini d.-di uzandı* II-94 [*tarakla-* < **tarak+la-*.]

daral- (nsz) Daralmak, küçülmek: *ikinci kaşuğı alana gede esger bele etrafında d.-di* II-268 [*daral-* < **dar+al-*; krş. ET *taru-* ‘daralmak’ < *tār* ‘dar’ Clauson 1972: 532b-533a: DLT *taru-* ‘daralmak, sıkılmak’, KB *taru-* ‘daralmak, dar gelmek’].]

dárb a. Darp, vurma, dövme: *nécekaşama bi şe d. vuralar* II-411 [*darb* < Ar. *ḍarb* ‘vurma, vuruş’ Steingass 1892: 801a.]

dargan a. Çavdar: *artıḡ kimse d. ekmir* SE [*dargan* < Erm. *tari* ‘yıl’: *tarekan* ‘çavdar’ Dankoff 1995: 140/702.]

darıl- (-e) Küsmek, gücenmek: *bu şiiiri reis bey oḡumuş, d.-muş bana* XII-220 [*darıl-* < **taru-l-* > *tarı-l-* > *darı-l-* < ET *taru-* ‘daralmak; canı sıkılmak’ < *tār* ‘dar’ Clauson 1972: 532b-533a: DLT *taru-* ‘daralmak, sıkılmak’, KB *taru-* ‘daralmak, dar gelmek’].]

daş a. Taş: *diyir bize mevziden hücum vërdiler hêş bele bi d. yoḡdur* II-331; *yataḡ gaḡaḡ bi ḡuri d. üstüne başın birağırdın* III-189; *belimi vërmışem d.+a* IV-2; *küçüg*

yapallardi éle böyüg yapmazlardi beke alti d. kalırdi V-36; o d.+i biraşmışlar orya X-83 [taş < ET taş (daş?) ‘taş’ Clauson 1972: 557a-b: Uyg. taş ‘taş’, DLT tāş ‘taş’, KB taş ay., Çağ. taş ay., Kıp. tāş/taş ay.]

daş- (nsz) Taşmak, sığmamak: *çoḥ eyidi geynetam çoḥ çoḥ, o oturadi konuşadi habu dolardi hele d.-ardi X-43 [taş- < ET taş- ‘taşmak’ Clauson 1972: 559b: Uyg. taş- ‘taşmak’, DLT taş- ay., Çağ. taş- ay., Kıp. taş- ay.]*

daş usdalığı a. Taş ustalığı: *baḥdım ki tarla sürmeknen öküznen bu işler dönmez d. u. yaptım, dört tene cami yapmışım VIII-43; ne yapah gétidik d. u. +na daş yonduḥ daş işde bu güne gede getirdik XII-19 [bkz. daş ve usta.]*

daşa çal- bf. Taş yontmak: *yoḥsulluḥdan başladıḥ daş usdalığına, zengin adam d. ç.-ır mi, e yoḥsulluḥdan XII-17 [bkz. daş ve çal-.]*

daşı- (-i) Taşımak: *ot d.-rdıḥ misali III-137; asgeryenin buğdasını sırtinan d.-yacaḥlar çuvallarnan*

ambarlara III-291; buna böyük şükür lazım, yalnız bunnarın bu geder oluşı her insan d.-yamir VI-246; ekini apardım d.-dım oraya IX-59; vala yardım etdi buğdayi d.-dıḥ IX-63 [taşı- < ET taşu- ‘taşımak’ Clauson 1972: 561a: DLT taşu- ‘taşımak’, Çağ. taşı- ay., Kıp. taşı- ay.]

datli sf. Tatlı: *ha o zamanların o soğan ekmegi altın tasdaki elmasdan baldan daha d.+di IX-15 [tatlı < Kıp. taṭlı ‘tatlı’ (KK 66a-11, 66a-12)→bkz. Toparlı 1999: 125a < ET tatıḡlıḡ < tatıḡ ‘tatlı’ Clauson 1972: 454a-b: Uyg. tataḡlaḡ/tatıḡlıḡ ‘tatlı’, DLT tatıḡlıḡ ay., Çağ. tatlıḡ ay.]*

davar a. İnek: *damına gızım o tavla damlardi o d.+lar kalırdi suyun içinde vay vay vay V-7: vay biz ne çekmişik d.+lari götürürdüm suya beke bütün buz donardi bu 234; d.+lar su yoḥdi o zaman işde şe olan zaman ḥarman olan zaman bi teg V-8; baḡımız bahçamız vardi, d.+ımız vardi IX-17 [davar < Oğz. tawar ‘mal mülk’: ET tavar ‘çiftlik hayvanı; mal mülk, eşya’ a.m., bkz. Clauson 1972: 442b: Uyg. tavar/eḡ tavar ‘çiftlik hayvanı, mal mülk’,*

DLT *tavar* ‘mal, eşya’, KB *tawar* ay., Çağ. *tawar* ‘çiftlik hayvanı, dört ayaklı hayvan’, Kıp. *dawar/ṭawar* ay.]

davşan a. Tavşan: *dağdaki d.+lar şenlige yendi* VIII-82 [*tavşan* < Kıp. *tavşan* ‘tavşan’ (Tuhf. 4b-8)→bkz. Atalay 1945: 253b < ET *tavişgan* ‘tavşan’ Clauson 1972: 447a-b: Uyg. *tavişgan* ‘tavşan’, DLT *tavişgan/tavişgan* ay., Çağ. *tawuşkan* ay., Kıp. *dawuşagan/tawşan* ay.]

davul zurna a. Davul ve zurnadan oluşan çalgı takımı: *d. z. geldi başladılar çalıp söylemege* III-240 [*davul zurna* < Ar. *ṭabl* ‘davul’ Steingass 1892: 809b ve Far. *sūr-nāy* ‘zurna’ Steingass 1892: 1383a]

davulhane a. Davulhâne: *ha bi de kışla kapısı var d. dedigimiz kışlanın kapısının üzerindeki kitabesinde onda da diyor* XII-348 [*davulhane* < Ar. *ṭabl* ‘davul’ Steingass 1892: 809b ve Far. *ḥāna* ‘ev’ Steingass 1892: 443b.]

dayaḥ a. Dayak, ağaç destek: *bu meḥmed sa^cidin nerdüveni gırḥ ayah gırḥına vurduḥ d. gelin bütün*

almalari sayah XI-14 [*dayak* < ET *tayāk* < *taya-* ‘destek, asa, değnek’ Clauson 1972: 568a: Uyg. *tayağ* ‘destek’, DLT *tayak* ‘baston, değnek, dayanak’, KB *tayak* ‘dayanak, değnek’, Çağ. *tayak/tayağ* ay., Kıp. *ṭayak* ay.]

dayaḥ yê- bf. Dövmek: *meni de görende bunnan d.+ımı y.-meden gétmezsen yani meslegimi o gedder severdim* VI-47 [*dayak ye-* < *dayak* ve *ye-*; krş. Kıp. *tayak* ‘dayak’ (Tuhf. 84a-3)→bkz. Atalay 1945: 254a.]

dayan- (nsz) *mec.* Sabretmek, tahammül etmek: *onnarın dili durmaz kifer edeller men burda d.-amanam* V-96 [*dayan-* < ET *tayan-* < *taya-* ‘desteklenmek, yaslanmak’ Clauson 1972: 569b: Uyg. *tayan-* ‘dayanmak, güvenmek’, DLT *tayan-* ay., KB *tayan-* ay., Çağ. *tayan-* ay., Kıp. *tayan-* ay.]

dayaza a. Teyze: *ötegin d. şimdi biri arḥadaşına annadır* IV-279 [*teyze* < *tay /tayı eze-si* ‘dayı ablası, anne cihetinden yaşça büyük kadın veya kız akraba’ Tekin 1960: 294.]

dayazamgil a. Teyzemler: *ötegin dayazamgilden gelende* IV-279 [teyzemgil < *tay +eze+m +gil.]

dayi a. Dayı, annenin erkek kardeşi: *dedi oni da d.+lari menem nere götürdiler* II-392; *bekiri adem tutdi vurdi, d.+si* IX-69; *bizim bu rehmetlik d.+mun bi karısı varmış* X-89; ‘büyüklerle saygı amaçlı söylenen bir söz’ *geldik d.+nan barabar dedik şükrü d., san nolup ne arırsan* X-69 [dayı < ET tagāy < tāy ‘dayı’ Clauson 1972: 474a-b: Uyg. tagay ‘dayı’, DLT tagāy ay., Çağ. tagay/tagayı ‘annenin erkek kardeşi’, Kıp. tay/tayı ay. Tietze 2002: 735a’ya göre sözcüğün etimolojisi izah edilmemiştir.]

dayire a. Makam: *d.+sine mekamına girmiş dabanca zorinan* II-112; ‘devlet işlerinin yürütüldüğü bölümlerden biri’ *ondan sona neyse o d.+nin içinden bitenesi gidir d.+ye baston yapir* VI-168 [daire < Ar. dā’irat -/dwr/ kökünden- ‘döngü, dönüş, çember, çevre’ Steingass 1892: 502b.]

dê- (nsz) Söylemek, söz söylemek: *d.-yir d.-di babamdır* II-390; *annem annatırdı d.-yerdi ben gözümnen*

gördüm atın pisliğinin içersinnen arpayı çıkartdılar yediler II-279; *d.-yirdi bunnara şe yapiram* VI-255; *ötekisi de d.-yir padişahan d.-ginen gelsin bunun susuzluğunu kırsın* VII-120; *onnar ne d.-yillerse onnarın d.-digini vërin* VII-124 [de- < ET tē- (dē-) ‘söylemek’ Clauson 1972: 433b-434a: Uyg. tē- ‘söylemek’, DLT tē- ay., KB tē- ay., Çağ. dê- ay., Kıp. de- ay.]

de^cvetiye a. Davetiye: *o zaman d. yoḥdi köçürgen çıkarıllardı* III-68 [davetiye < Ar. da^cvatiyya < da^cvat ‘birini çağırmak için yazılan yazı’ Steingass 1892: 528a.]

dede a. Dede: *bu kılalı faḥradingilin d.+leri işde deniz karısını yaḥlamış* III-227; *d.+m işde éle bi d.+miş* IX-46; *éle bi zürriyet yetişdi ne d. ḡaldi ne baba* IX-46; *yuvarlana yuvarlana gelir d.+yi ziyaret etmege* X-75 [dede < Oğz. dede ‘baba’ (DK 282-5)→bkz. Ergin 1963: 79, Kıp. dede ‘dede’ (Tuhf. 11a-11)→bkz. Atalay 1945: 164a < *Çocuk dilinden. Ayrıca bkz. Doerfer 1967 III: 197/1179.]

dede maḡsud a. Kişi adı: *yol üstünde d. m.* IV-15

def çal- *dey*. Bir müzik aleti olan tefi kullanmak: *o da d. ç.-ir* I-15 [*def çal-* < Far. *daf* ve Tü. *çal-*.]

defa *a*. Kez, kere: *mesela ezayi ilk d. duydun ahlata kirbite eza dendigini* IV-49 [*defa* < Ar. *daf'at*, *daf'a* 'bir kez, bir defa' Steingass 1892: 529a.]

defçi *a*. Düğünlerde tef çalan kişi: *d. ismailo var ya sizin sevimin babasi* I-14 [*defçi* < Far. *daff*, *duff* 'def, davul' Steingass 1892: 528b ve Tü. +*çi*.]

deg- (*nsz*) Meyve olgunlaşmak: *d.-dikden sora erik diyirik onnar yeşil erik diyir* V-55; *erik harman zamani d.-er sicağ aylarda temmuzda, ağustosta* V-57; 'dokunmak, temas etmek' *yağmur d.-mezdi bozulmazdi onnari da hepsini dehrenen doğrardıh* III-196 [*değ-* < ET *teg-* 'erişmek, yetişmek, ulaşmak' Clauson 1972: 476a-b: Uyg. *teg-* 'ermek, yetişmek, ulaşmak', DLT *teg-* ay., KB *teg-* ay., Çağ. *tég-* 'vurmak, ulaşmak, yetişmek', Kıp. *deg-* 'değmek, dokunmak'.]

degenek *a*. Sopa, değnek: *d. yapmağ için düzgün bi ağaş parçası bulamadım* SE [*degenek* < Rum. *dekaniki* 'yaşlı insanların yürümek için kullandığı asa' < *dekanos* 'bir memurun payesini gösteren nişan' Tietze 2002: 745a. Doerfer 1975 IV: 284/N 92'ye göre ET *teg-* 'değmek, hücum etmek' kökünden.]

değer ver- *bf*. Değer vermek: *başdan savma d. v.-mez yemege* XII-201 [*değer ver-* < TT *değer* < **teg-ir* < ET *teğir* 'paylaşım, değer, kıymet' Clauson 1972: 476a: Uyg. *teğir* 'değer', DLT *teğir* ay., Kıp. *değir* 'ücret' ve *ver-*. Sözcük kıymet karşılığı yeniden canlandırılmıştır.]

değil *a*. Yüklemin olumsuz çekimini sağlayan kelime: *men şimdi yèsirem mulla d.+em dedi* II-470; *ben de çocuğdum, çoğ da böyüg d.+dim, dediler gèt su getir çemnen* VIII-2 [*değil* < ET *teğül* 'değil' Clauson 1972: 480a < *dağ* 'değil' ve *ol* 'o' Clauson 1972: 463a, krş. DLT *dağ ol* 'değil'.]

değirman *a*. Değirmen: *çullarda kurudurduh oni da yollardıh d.+a dögülürdi* V-76; *düşir yola. düşir*

yola gidir, gidir gidir baħir ki bi tenesi şeyin d.+ın başında VII-88 [değirmen < Kıp. degirmen ‘değirmen’ (KFT 1b/5)→bkz. Ağar 1989: 967 < ET tegirmen < *teğir- ‘değirmen’ Clauson 1972: 486b-487a: Uyg. tegirmen ‘değirmen’, DLT tegirmen ay., tegirmen/tegirmen ay., Kıp. teyirmen ay.]

değiş- (nsz) Değişmek, başkalaşmak: *şimdi doğma gelince aħlat d.-şti* III-27; *artıħ çoħ d.-ti ğurban çoħ d.-ti* III-120, 121; ‘yer değişmek’ *ama d.-irdik bi gamda olan çatmayi sürerdi çatmayi süren de* V-232; ‘yerine başka şey koymak’ *oni o gedde datli lezzetli yerdik ki bèle hêç töbeler töbesi olsun bala ğeymağ a d.-mezdik* IX-20 [değiş- Kıp. değış- ‘değişmek’ (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: < ET tegiş- < teg- ‘değiş tokuş etmek, karşılaşmak’ Clauson 1972: 487b: DLT tegiş- ‘bir yere değmek, ulaşmak’, KB tegiş- ‘değişmek’, Çağ. tēgiş- ay., Kıp. değış-/deyiş- ay.]

değişik sf. Değişik, farklı: *tabê, her on ğünde d. bi şe çıkariram basdon,*

yani bèle hevesimnen VI-131 [değişik < *değ-iş-ik.]

değen a. Yerine göre acı veya tatlı, bazen iltifat bazen de eleştiri anlamında kullanılan bir söz: *d. ala o totaba başın* IV-283 [değen < ?değnel ‘kötü nazarlı (göz hakkında)’ < değ- + fiilden sıfat yapan -nel, krş. bitnel: Tietze 2002: 747b.]

değen ala ellerin dey. Ellerin tutmasın, iş yapamayasın anlamında kullanılan bir söz: *d. a. e. ne edemirsən* IV-285-86

değen ala şikilin dey. Yüzünün güzelliği bozulsun anlamında bir ilenme sözü: *d. a. ş.* IV-277

değenli sf. Tatlı, şirin: *d.+ler éle de gözeldiler* IV-280 [değenli < *değen+li.]

değ düş- bf. Dikkat etmek, dikkatlice bakmak, farkına varmak: *bi şeye baħardıħ mesela ona d. d.-dün mi men diyerdim ğız sen oraya d. d.-dün mi* V-154, 155; *d. d.-ünce aħlat hetirime düşdi* IV-132 [değ düş-; krş. Kıp. tep tek tur- ‘susmak, sakinleşmek’ (KK 60b-10)→bkz.

Toparlı 1999: 125b < ET *tek* ‘sessiz, sessizce’ ~ *tek tur-* ‘susmak’ Clauson 1972: 475a: DLT *tek* ‘sessizce’ ~ *tek tur-* ‘susmak’, Çağ. *ték* ‘sessizce’ ~ *ték tur-* ‘susmak’ ve ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a.]

dehe zf. Artık: *vay dedi torpağ başıma oldi dedi, d. gètmeyeceksen. d. gètmedim* I-110; *d. kıtlıh gahdi* II-206 [*daha* < Oğz. *dakı* ‘dahi’: ET *takı* < *tak-* ‘ve, ayrıca’ a.m., bkz. Clauson 1972: 466a-b: Uyg. *takı* ‘ve’, DLT *takı* ‘dahi, ve, de’, KB *takı* ‘ve, dahi’, Çağ. *dağı/dahı* ‘dahi, diğeri’, Kıp. *dağı* ‘ve, dahi’. Tietze 2002: 700a: *dahı* ‘bir şeye nisbetle, başkasına kıyasen’. İkinci ünlü uzundur ve Türkçe kelime de ünlünün sebepsiz uzaması dikkati çeker. Meninski 1680 II: 2038’e göre *daha* şekli *dahı* kelimesinin, halk arasında ve konuşma dilinde kullanılan varyantıdır. Yazılı kaynaklarda 19. asırdan evvel görünmez.]

dehi zf. *Daha: man bi kadın vay çekdi men onunçün d. gelemmedim* X-80; *mıhacırılıhdan geldik d. daşı geybetdik. d. ne daşı bulabüldük, ne*

evüni adamağıllı bulabüldük X-87 [bkz. *dehe*.]

dehre a. Ağaç budamaya, kesmeye, ot doğramaya, odun kırmaya yarayan, satırdan biraz büyük, demir saplı araç, tahra: *o gırh parti d.+nen doğrardıh gümürze ederdik vèrirdik heyvana* III-197 [*dehre* < Far. *dahra* ‘hasatta kullanılan orak, tahra’ Steingass 1892: 548b.]

dek dolap a. Hile, oyun: *aqlım ermedi bu d.+e bu d.+a* XII-236 [*dek dolap* < Far. *dak* ‘hile, dilenci’ Steingass 1892: 530a ve Ar. *dūlāb* ‘su çarkı, su dolabı’ Steingass 1892: 546a.]

dekçi a. Yalancı, ikiyüzlü: *d. dubaraçi, fırıldahçi* V-156 [*dekçi dubaraçi* < Ar. *dakk* ‘hokkabazlık, el çabukluğu’ R. Dozy 1881 I: 453a ve Tü. +çi.]

dekke a. Dakika: *işde birez oturdum, bi beş d. oturdum, arvat salatalıh soydi aldi geldi garşıma* I-103 [*dakika* < Ar. *daḳīkat, daḳīka* ‘dakika, an’ Steingass 1892: 529b.]

dél a. Dişi köpek: *sohağlar dolup d.+lernen bi* SE [*dél* < Erm. *del*

‘dişi köpek’ < Krd. *deil* Dankoff 1995: 41/130; Kürtçe *dēl* ~ *del-dēlik* Bläsing 2000: 33/1.]

delakkon sf. Boş boş gezen kadın: *olup d. ortalıḡda dolanir* SE [delakkon < **dēl*+*aḡ*+*kon*; bkz. *dēl*.]

deleme a. Topaç: *şe atardıḡ top bēle d. derdik ipi bağlardıḡ atardıḡ* VI-6 [deleme < **dola*-*ma*; krş. ET *tolğa*-‘çevirmek, dönmek, etrafına dolamak’ Clauson 1972: 497a.]

deli sf. Aklını yitirmiş, mecnun: *olur mi bu yani d. de inanmaz* II-309; *bu adamın benzeri gibi olan insanlara ise d. diyellerdi* VI-297; *bizim köyde bi tene d. vardi* VII-55 [deli < Oğz. *telü* ‘ahmak, aptal’: ET *tēlve* ‘deli, çılgın’ a.m., bkz. Clauson 1972: 493a: Uyg. *tēlve* ‘deli’, DLT *telve* ay., KB *tēlve* ay., Çağ. *tēlbe* ay., Kıp. *telü/teli/delü* ay.]

delik a. Yuva: *çamaşırlar gētmış tilkiler d.+ine* XII-166 [delik < Kıp. *delik* ‘delik’ (BM 3, 16)→bkz. Zajaczkowski 1958: 19 < ET *telük* < *tel*- ‘delik’ Clauson 1972: 498a: DLT *telük* ‘delik’, Çağ. *tēlük* ay., Kıp. *telük/delük/delik* ay.]

delikli daş a. Yer adı: *d. d.+a gēde hiḡbi fer fert ḡalmamış* III-278 [**delik*+*li* ve *taş*.]

dem vur- bf. Konu açmak: : *fetva vērip müslümanlıḡdan d. v.-anlar* XII-409 [dem vur- < Far. *dam* ‘saat, an’ Steingass 1892: 534a ve Tü. *vur-*.]

demür a. Demir: *geldik vala elimize ne gēşdise d. gēşdi ağaş gēşdi daş gēşdi* II-486 [demir < ET *temir* ‘demir’ Clauson 1972: 508b: Uyg. *temir* ‘demir’, DLT *temür* ay., Çağ. *tēmür* ay., Kıp. *temür/temir/demür* ay.]

dēn- (nsz) Söylenmek, sözü edilmek: *mesela ezayi ilk defa duydun aḡlatda kirbite eza d.-digini* IV-49 [den- < **de-n-*.]

den a. Buğday, pirinç tanesi: *ēle üş dört dene d. biraḡırdım yarpaḡın arasına* II-459; *ēle güzel atacaḡsan ki hēḡ bi tene d. sıçramiya bi tarafa* III-165 [den < Far. *dāna* ‘tohum, tane, özellikle tahıl tanesi’ Steingass 1892: 500b.]

denge a. Denge: *bunun sebebi dengemiz bozuluyor yani* III-153

[*denge* < YT **denk*+*e*; krş. ET *teñ* ‘denk, eşit’ Clauson 1972: 511a.]

deniz *a.* Van Gölü: *ële olurdi bi gün he bi gün yoñ tekrar gine çamaşırı aparırdıñ d.+e* V-177 [*deniz* < ET *teñiz* ‘büyük su birikintisi, deniz’ Clauson 1972: 527a-b: DLT *teñiz* ‘deniz’, KB *teñiz* ay., Çağ. *tēñiz* ay., Kıp. *teñiz/teniz/deñiz* ay.]

deniz karısı *a.* Eskiden varlığına inanılan, sihirli güçleri olan bir yaratık, cin, cadı: *esgiden şubat ayında d. k. varmış* III-225 [*deniz karısı* < *deniz* ve *karı*.]

denk *a.* Denk, eşit: *görmedim şarkda senin d.+ini* XII-372 [*denk* < ET *teñ* ‘denk, eşit’ Clauson 1972: 511a-b: Uyg. *teñ* ‘denk, eşit’, DLT *teñ* ay., KB *teñ* ay., Çağ. *tēñ* ay., Kıp. *teñ* ay.]

derd *a.* Dert: *bu diyir bu adamın d.+i yoñdur* VII-6; *bu d.+den zor bi d. var mi* VII-35 [*dert* < Far. *dard* ‘acı, hastalık, felaket, ağrı’ Steingass 1892: 510b.]

dere *a.* Dere: *yëndim men d.+ye doğri* II-373; *öküzleri aparırdıñ dağa bi d.+ye bırañırdıñ otlılardi* III-190

[*dere* < Far. *dara/darra* ‘vadi, iki dağ arasındaki yarık; sel yatağı’ Steingass 1892: 516a.]

deri *a.* Deri: *onnan bi heyvanın d.+si alırdı* III-301 [*deri* < Kıp. *deri* ‘deri, ten’ (Tuhf. 11a-11)→bkz. Atalay 1945: 164b < ET *teri* ‘deri’ Clauson 1972: 531a: Uyg. *teri* ‘deri’, DLT *teri* ay., Çağ. *tēri* ay., Kıp. *teri* ay.]

derneg *a.* Dernek: *kendi d.+imde gidir şeler yapir* VI-353 [*dernek* < ET *tērnek* < *tērin*- ‘meclis, toplantı’ Clauson 1972: 551b-552a: DLT *tērnek* ‘meclis’.]

derneg kur- *bf.* Dernek kurmak: *d. k.-dum men otuz seneyi geçdi men bu dernegin içersinde* VI-345 [bkz. *derneg* ve *kur-*.]

ders *a.* Kur’an dersi: *d.+e gidirem bi gün* V-98 [*ders* < Ar. *dars* ‘çalışma, kitap okuma’ Steingass 1892: 512a.]

ders al- *bf.* Bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek: *nētdise heş bi şe söylemedim, söylemedim d.+mi a.-*

dım geldim V-102 [*ders al-* < Ar. *dars* ve Tü. *al-*.]

desdere a. Testere: *yuvalarını aşdıhdan sona desderenen* VI-105 [*testere* < Far. *dastara* ‘el bıçkısı’ < Far. *dast* ‘el’ Steingass 1892: 519a ve Far. *arra* ‘testere’ Steingass 1892: 40a.]

desinler a. Başkasına şirin görünmek için yapılan şey: *ekseriye bu hediye d.+dir* XII-214 [*desinler* < **de-sin-*ler.]

desde a. Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmış, deste, demet.; *diyirdi ana diyirdi hele ötegün de diyirdi, bi d. ekmeg* X-54 [*deste* < Far. *dasta* ‘tutam, avuç, çiçek demeti’ Steingass 1892: 525a.]

deste a. Deste, demet: *bële ekini d. olarak* II-241; *al d.+de sultan seyit* IV-22; *ekin bunnar ekin biçerdi biz arhalarında d. toplardıh* IV-233 [bkz. *desde*.]

devam et- bf. Sürdürmek: *diyir d. è.-dik yola gèt gèt gèt diyir iskender gidebilmir* II-177; *bi ay daha d. è.-dim onnan sona kendim tüken*

aşdıım VI-60; *he lazım olunca isterik, hekketen hele d. e.-ir o istek ama o ihlas* VI-165 [*devam et-* < Ar. *dawām* ve Tü. *et-*.]

devamli sf. Devamlı, sürekli: *asgeri vurardi devamli vurardi bi kere onnan sora onnara v.-mişlar* II-442 [*devamlı* < Ar. *dawām* ‘devam etme’ Steingass 1892: 540a ve Tü. +li.]

deveci mustafa a. Kişi adı: *d. m. vardi bizim mehlede* II-365

develik a. Köy adı: *yoğurtyemez, hanik, d. bunnar da çerkez köylerimiş* II-143

devir a. Dönem: *senin tarihini her d. yazar* VIII-65 [*devir* < Ar. *daur* ‘zaman, yaş, dönem, devir’ Steingass 1892: 542b.]

devirsi a. Gün, hafta, ay, yıl gibi zamanların bir sonrakini anlatmak için kullanılır, ertesi: *bi gün yarmaaşı pişirirdik oni o gün yiyerdik biterdi d. gün gağardıh o çölmegi* V-162 [*devirsi* < Ar. *dawr* ve Tü. +si.]

devlet a. Devlet: *eger d.+in işi olsun eger milletin işi olsun eger dışardan gelenin kolay değil* VI-386; ‘hükümet’ d. *verirdi parasını her şe de ekerdik oğul* V-46 [devlet < Ar. dawlat ‘sağlık, devlet, güç’ Steingass 1892: 546b.]

devlet adamı a. Devleti yöneten kişi: *d. a.+larımıza, milletimize islamın şuuruni doğruluğı nesib etsin deyip dua etmeliyiz* VI-369 [devlet adamı < Ar. dawlat ve ādam.]

devre a. Dönem: *bu son d.+lerde bi tebi her şeyi geybêtdi* II-353 [devre < Ar. daurat ‘çember, devrim, dönem’ Steingass 1892: 543a.]

devreye gir- (nsz) Ortaya çıkmak, belirmek: *artıh bu şeler misal motorlar misal d. g.-ince bunnar geyboldilar* III-264 [devreye gir- < Ar. daurat ve ET kir- < ki- ‘girmek’ Clauson 1972: 735b.]

deyaz a. Derin olmayan su kenarı, sığ: *su d.+di nasıl boğulma tehlikesi geçirdin* SE [deyaz < DerS 1386b dayaz ‘derin olmayan su kenarı, sığ’.]

deyim a. Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir: *bağ tebi dib öküzi kimi oturma bağ bu d.+e* IV-37 [deyim < *YT de-y-im.]

dığa a. Çok yaramaz çocuklara kızıldığında söylenen bir söz: *o d.+yi bulursam mennen çekecegi var* SE [dığa < Erm. tlay ‘çocuk’ Dankoff 1995: 142/710.]

dıllıh a. Dişilik organı: *diyir senin d.+an* SE [dıllık < ET tılağ < tıl ‘klitoris’ Clauson 1972: 495b: DLT tılağ ‘klitoris’, Kıp. tılak ay.]

dılvırlar a. Bir aile lakabı: *şerefoğullari, sinekler, d.* XII-153

dınaz et- bf. Alay etmek, eğlenmek: *ağız yaslamah he d. e.-ir ağzını yaslır* V-84, 85 [dınaz et- < Erm. dnaz ‘şaka etmek’ Dankoff 1995: 142/714; Bläsing 1992: 36/31 ve Tü. et-.]

dıngılafıs a. Tahteravalli: *sen hêç d. gördün* SE [dıngılafıs < ?]

dırahdor a. Traktör: *ële şimdiki kimi d.+dur şedir onnan kaç sene sora d.*

çihdi V-242 [*traktör* << Fr. *tracteur*
TürS 2380a.]

dırcıhla- (nsz) Hayvan yavruları neşeyle sıçrayıp oynayarak tekme atmak: *bızav dışari çıhar çıhmaz d.-maya başladı* SE [*dırcık* < Erm. *trçık* ‘hoplama, sıçrama; hayvanların sıçrayarak oynaması’, *trçkel* ‘sıçramak, hoplamak; arka ayakları birbirine vurup ses çıkarmak’ Dankoff 1995: 143/722.]

dırel a. Yerli dokuma bez: *d.+den tumani dırelden tikirdik var mıdi d. alırdıh o d.+i tikirdik* V-130; *erkege de bezden tikerdik özümüz de bezden tikirdik ele olirdi d.+den tikirdik* V-129; *ama erkeklere d.+den yoh arvatlara d.+den erkeklere bez alırdıh* V-131 [*dırel* < İng. *drill* < Alm. *drillich* Tietze 2002: 820a.]

dırmıh a. Seyrek dişli, tarak biçiminde tarım aracı, tırmık: *savurullardi buğdayi çıharıllardi yaba vardi d. vardi işde yabalarnan* V-244; *onnar oni d.+nan ĥorum edellerdi* III-200 [*tırmık* < ET *tarmağ* < *tarma-* ‘tırnak, pençe’ Clauson 1972: 549b-550a: DLT *tarmak* ‘pençe (kuş)’.]

dış a. Dış, ülke dışı: *bıraşıllar orya onlar da orya türkiyenin d.+ına gönderiller* VI-92 [*dış* < ET *taş* ‘dış, dışarı’ Clauson 1972: 556b-557a: Uyg. *taş* ‘dış, dışarı’, DLT *taş* ay., KB *taş* ay., Çağ. *taş* ay., Kıp. *taş* ay.]

dış ver- bf. Uç vermek: *yani çarsının içine doğri d. v.-ir* VII-141 [bkz. *dış* ve *ver-*.]

dışarı a. Dış, dış yer: *o gice d.+da kalan adam öldi* II-256; *baban d.+dadi baban şofêrdi* V-212; ‘içeri karşıtı’ *sen çıh d.+ya men burda* VII-158; *yav diyir benim yönüm nerededir ne taraşdadır, o içerdedir o d.+dadır* VII-160 [*dışarı* < < ET *taşğaru* < *taş* ‘dışarı’ Clauson 1972: 503a: Uyg. *taşğaru* ‘dışarı’, Çağ. *taşkarı* ay., Kıp. *taşkara/taşkarı* ay.]

dızdız a. Çok ağlayan kimse: *bu ele d.+dır her zaman ağlar* V-122 [*dızdız* < *dızdız* < Ses taklidi kelimelerinden: Tietze 2002: 795b.]

dızdızan a. Çabuk ağlayan kimse: *d. da tez ağliyana diyillerdi* V-122 [*dızdızan* < *dızdız* < Ses taklidi kelimelerinden: Tietze 2002: 795b.]

dib öküzi a. Harmanda kurulan çatmada en sona koşulan ve yerinde dönen öküz: *en sona da bi öküz koşulurdi o öküz yerinde döner d. ö. denirdi diyeller ne d. ö. kimi gahmirsan dönirsen dönirsen yerinde* IV-34, 35; *davar koşardıh çatma çatmanan şe gam çatma işde d. ö. d. ö. de vardi* V-226 [dip öküzü < dip ve öküz.]

dicle a. Nehir adı: *salla geçmişler d.+den nehri firatdan* XII-386

diger sf. Başka, öteki, öbür: *vursan düşse bu yana ya da d. yana sen gétidin* II-440; *d.+lerine de hisse vèrip* VI-67 [diğer < Far. *dīgar* ‘diğer, öteki’ Steingass 1892: 553b.]

dilber a. Öküzlere verilen adlardan biri: *aslan d. koyam adlari olsun* IV-209

dilen- (nsz) Dilenmek, birinden bir şey istemek: *dedi sen iskenderi al gétginen işde bi muntıkanın ismini diyerdi orya gétginen orda d.-in yéyin* II-159 [dilen- < ET *tilen-* < *tile-* ‘istemek, dilenmek’ Clauson 1972: 501b; Uyg. *tilen-* ‘istemek, talep etmek’, DLT *tilen-* ‘istemek,

aramak’, KB *tilen-* ay., Kıp. *tilen-/dilen-* ‘dilenmek’.]

dili açıl- bf. Konuşmaya başlamak: *getiriller hansı uşah hesdelermişse getiriller bırağıllarmış daşı sökellermiş hem d. a.-ırmış* X-84 [bkz. *dil* ve *açıl-*.]

dili dur- bf. Susmak, dedikodu etmemek: *onnarın d. d.-maz kifrédeller men burda dayanamanam men ona vèrmenem* V-96 [bkz. *dil* ve *dur-*.]

dili lal ol- bf. Bir daha konuşmaz olmak: *ulan sölè d.+n l. o.-a, niye söyliyemir çünkü kendisi yaşıyamir ki o işi yaşamadıgınnan işde söyliyemir de* VI-279 [dil < Kıp. *dil* ‘dil’ (KFT 210b/40)→bkz. Akalın 1989: 970 < ET *tl* ‘dil, lisan’ Clauson 1972: 489b-490a; Uyg. *tl* ‘dil, konuşma’, DLT *tl* ay., Çağ. *til* ay., Kıp. *til/dil* ay. ve Far. *lāl* ‘kırmızı; dilsiz’ Steingass 1892: 1112b ve Tü. *ol-*.]

dinle- (-i) Bir ses ya da söze kulak vermek: *otirmişam oni d.-rik, o hēketi d.-rik* I-66; *o büyük annatırdi o gençler bèle cani başdan gönülden d.-llerdi* III-7 [dinle- <

Kıp. *dınle-* ‘dinlemek’ (GT 175/6)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 244a < ET *tınla-* < *tın* ‘dinlemek, işitmek’ Clauson 1972: 522a: Uyg. *tınla-* ‘dinlemek’, DLT *tınla-* ay., KB *tınla-* ay., Çağ. *tınla-/dınla-* ay.]

dip a. Bir şeyin en alt bölümü: *diyir velhasıl köyi dolandıh karannıh çökene gede dolandıh torbanın d.+ine bèle bu gede ekmek yığdıh* II-186; *diyir oturduh bi evin duvarının d.+inde başladıh ekmegi yemege* II-187; *cevüzün d.+inde bi tavla yapmağ* IV-189 [dip < Kıp. dip ‘dip, kök’ (KFT 268a/11)→bkz. Akalın 1989: 970 < ET *tūb* ‘ağaç veya bitki kökü’ Clauson 1972: 434b-435a: Uyg. *tūb* ‘kök, dip, son’, DLT *tūb* ‘kök, asıl, dip’, KB *tūb* ay., Çağ. *tūp/tūb* ay., Kıp. *dip/tib/tūb* ay.]

diri a. Sağ, canlı: *d.+lere yol göstermeg içindir* VI-277 [diri < Oğz. *diri* ‘diri, sağ’ (DK 93-3, 194-1)→bkz. Ergin 1963: 92 < ET *tirig* ‘diri, canlı, yaşayan’ < *tir-* ‘yaşamak’ < **tīr-* Clauson 1972: 543b-544a: Uyg. *tirig* ‘kurtulmuş, sağ, canlı’, DLT *tirig* ‘diri, canlı’, KB *tirig* ay., Çağ. *tiri/tirik/tirig* ay., Kıp. *tiri* ay.]

dirsek a. Dirsek: *bu dirsegimin gemigini tutdi* II-220 [dirsek < Kıp. dirsek ‘dirsek’ (KFT 372a/12)→bkz. Akalın 1989: 971 < ET *tirsgek* ‘dirsek’ Clauson 1972: 553b: DLT *tirsgek* ‘dirsek’, Çağ. *tirsek* ay., Kıp. *tirsek* ay.]

diş a. Diş: *bi şeyler sürer fırçalar d.+ini* XII-114 [*diş* < Kıp. *diş* ‘diş’ (Tuhf.) →bkz. Atalay 1945: < ET *tış* ‘diş’ Clauson 1972: 557b: Uyg. *tış* ‘diş’, DLT *tış* ay., KB *tış* ay., Çağ. *tış* ay., Kıp. *tış/diş* ay.]

diş diş geyne- bf. Fokur fokur kaynamak: *kazannarnan geynedirdik ottuz teneke tabe su ğ.-rdi su bèle d. d. V-67* [bkz. *diş* ve *kayna-*.]

dişine gel- bf. Düşüne gelmek, rüyasında görünmek: *gece olur d. g.-ir o hejden gelen dedenin X-77* [*düşüne gel-* < Kıp. *düş* ‘düş, rüya’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 37 < ET *tūş* ‘düş, rüya’ Clauson 1972: 559a: DLT *tūş* ‘düş, rüya’, KB *tūş* ay., Çağ. *tūş* ay., Kıp. *tūş* ay. ve *kel-* Clauson 1972: 716b.]

divana sf. Aklını yitirmiş, deli: *demış hallah hallah demış efendim deli*

olup, bu d. bu kışın kış günü IX-43
[divane < Far. *dewāna/dīwāna*
‘sersem, deli, çılgın; öfkeli, kızgın’
Steingass 1892: 555a.]

diyar a. Ülke, şehir, yer: *muḥacır
olmuş göç eylemişler hep d. d.* XII-
405 [*diyar* < Ar. *diyār* < *dār* ‘evler,
binalar; bölge, alan, yer’ Steingass
1892: 550b.]

diyarbakır a. Yer adı: *anḫaradan
geldim işde d. efendime söliyem
elazığ oralari bêle batman, antep,
urfa, mersine gede gezdim
dolandım* VI-96; *ğeynetam sölırdi,
dedi biz d.+ın köyindedik* II-155;
d.+a gidecek II-355 [Ar. *diyār-bakr*
‘diyarbakır’ Steingass 1892: 550b.]

diz a. Diz: *şimdi biz tuman diyerik
d.+e gede gelirdi o zaman erkege
de arvada da tuman diyerdik* V-
128; *kürtlerde de yüz yaşında ol,
sakḫalın d.+leren yënsin hansı
aḡanın yanına gidersense hêç yoḥ
demez* XI-34; *bir mermi ḳalçada
biri de d.+inde* XII-400 [*diz* < Kıp.
diz ‘diz’ (KFT 151b/24)]→bkz.
Akalın 1989: 971 < ET *tiz* ‘diz’
Clauson 1972: 570b: DLT *tîz* ‘diz’,
KB *tiz* ay., Çağ. *tiz* ay., Kıp. *tiz/diz*
ay.]

diz doni a. Erkek veya kadınların
giydikleri dizlerine kadar inen iç
çamaşırı, iç donu, külot: *bezden
köynek tikerdik bezden tuman
tikerdik d. d. diyiller* V-127 [*diz
donu* < **diz* ve *don*; krş. ET *tiz*
‘diz’ Clauson 1972: 570b ve ET *ton*
‘elbise; iç çamaşır’ Clauson 1972:
512b.]

dizil- (nsz) Sıraya girmek: *gelinler,
ğızlar oni bekler d.-miş* XII-115
[*dizil-* < ET *tizil-* < *tiz-* ‘sıraya
dizilmek’ Clauson 1972: 575b:
DLT *tizil-* ‘dizilmek’, Çağ. *tizil-*
‘ipe dizilmek’.]

dodaḡ a. Dudak: *d.+i boya menşure
ḡanım* SE [*dodaḡ* < **tut-gak*; krş.
Kıp. *tōdaḡ/dodaḡ* (CC 94, 22; 141,
16) → bkz. Grønbech 1942: 250.]

doduk a. El, avuç: *üzün duvaḡ d.+un
ḡına görmiye* IV-275 [*doduk* <
Erm. *t’at’/t’at’ik* ‘avuç içi; ayak
tabanı’ Dankoff 1995: 44/149.]

doḡ- (-i) Doğurmak, dünyaya
getirmek: *inekler d.-ardi anam
aḡuz yapardi* III-32; *evlerinde
ḳalillar ḳaldıḡdan sora işde arvat
d.-ir çoluk çocuḡ sahabi olir* X-
100; ‘güneş doğmak’ *gün d.-anda*

bi part ot tayadadır IV-84 [*doğ-* < Kıp. *doğ-* ‘doğmak, dünyaya gelmek’ (Tuhf. 6a-3, 41b-9)→bkz. Atalay 1945: 165b < ET *tuğ-* ‘doğmak, dünyaya gelmek’ Clauson 1972: 465a-b: Uyg. *tuğ-* ‘doğmak’, DLT *tuğ-* ‘doğmak, yükselmek, belirlemek, havalanmak’, KB *tuğ-* ay., Çağ. *tuğ-* ay., Kıp. *toğ-/tov-/tuv-* ‘doğmak’.]

doğ *a.* Köpeklerin boynuna takılan sivri uçları bulunan metal tasma: *köpeğin boynunнан o d.+i al bah yara edip* SE [*doğ* < Erm. *jol* ‘sırık, çubuk, tünek; deri şerit; bağ kütüğü; sırt, belkemiği’ Dankoff 1995: 94/442.]

doğal *sf.* Doğal, tabii, natürel: *heyvanlar d. beslenmeyince* III-152 [*doğal* < *YT *doğ-al*.]

doği *a.* Doğru: *yani batidan ışıh bitmeden d.+dan ışıh şafağ sökerdi* II-456 [*doğu* < **doğ-u*; krş. ET *tuğar* < *tuğ-* ‘doğu’ Clauson 1972: 471b, Orh. *tugsık* ‘(güneş) doğma, doğuş, doğu’ Tekin 2010: 175.]

doğma *a.* Şehre sonradan göç eden (kişiler): *şimdi d. gelince ahlata degiştı* III-27 [*doğma* < **doğ-ma*.]

doğra- *(-i)* Keserek parçalamak: *o gırh parti dehrenen d.-rdıh gümürze ederdik vèirdik heyvana* III-198 [*doğra-* < ET *toğra-* ‘kesmek, küçük parçalara ayırmak’ Clauson 1972: 472b: DLT *toğra-* ‘doğramak’, Çağ. *toğra-* ‘parçalara ayırmak’, Kıp. *toğra-* ay.]

doğrama *a.* Bir yapının kapı, pencere, dolap, raf vb. ağaç, metal veya plastik bölmeleri: *baston onnan sona ağaç ürünlerinnen d.* VI-69 [*doğrama* < ET *toğra-* ‘kesmek, küçük parçalara ayırmak’ Clauson 1972: 472b.]

doğramaci *a.* Ahşap doğrama yapan kimse: *şimdi onnarın yanında d.+nın yanında* VI-56 [*doğramaci* < **doğra-ma-cı*.]

doğri *a.* Doğru, gerçek: *işde o ele annadırdı ne gede d. ne gede yalan* II-382; *gidiller bahıllar d.+dır* III-256; ‘dürüst, namuslu’ *bunun gede bi d. insan görmedik* VI-327; ‘doğruca, dosdoğru’ *geldik bıkaş tene de baston yaptım d. ankaraya* VI-146; ‘-e doğru’ *gız da bele sırtıdan gelir dereye d.* II-373 [*doğru* < Kıp. *doğru* ‘doğru, yanlış olmayan’ (KFT 4a/81)→bkz.

Akalın 1989: 971 < ET *toğuru* < *toğur-* ‘doğru, doğruca’ Clauson 1972: 473a: Uyg. *toğuru* ‘doğru, doğruca’, DLT *toğru* ‘kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının içine yerleştirilen ince demir’, Çağ. *toğru* ‘doğru, gerçek’, Kıp. *toğru* ay.]

doğrılan- (nsz) Doğrulamak, oturuşunu düzeltmek: *dedi ğahdi d.-di diyir dedi kesdik* II-94 [*doğrulan-* < **toguru+lan-* > *doğru+lan-* ‘doğru şekle veya vaziyete gelmek, düzelmek’ < ET *toğuru* < *toğur-* ‘doğru, doğruca’ Clauson 1972: 473a.]

doğruluğ a. Doğruluk: *yani demeg istedigim d.* VI-332; *milletimize islamin şuuruni d.+i nesib etsin deyip dua etmeliyiz* VI-369 [*doğruluk* < **doğru+luk*.]

doğubayazıt a. Yer adı: *d.+a gètdik, ne bülüm her yere dağıldıh ahlad usdasi* XII-384

doğum a. Bir kimsenin doğduğu yıl: *yaşlarına girdiler e kaç doğumlilar diyiller e men ne bilem d. nedir* V-59 [*doğum* < **doğ-um*.]

doğum yap- bf. Doğurmak: *bi kadın d. y.-tıği zaman orya onun gösgüne igne sancallardi demür bırağullardi deniz karısı gelip eve girmesin* III-225 [*doğum yap-* < *doğum* ve *yap-*.]

doğumli sf. Belirli bir yılda doğmuş: *yaşlarına girdiler e kaç d.+lar diyiller e men ne bilem doğum nedir* V-59 [*doğumlu* < **doğ-um+lu*.]

doğdor a. Doktor, hekim: *ölelerdiler de d. yoğdi d. mi vardi ölelerdiler de gètmezdi* V-263 [*doktor* << Fr. *docteur* TürS 694a.]

doğuz a. Dokuz: *bıldır girip un d.+u yaşına* VI-4 [*dokuz* < ET *tokkuz* ‘dokuz’ Clauson 1972: 474: Uyg. *tokuz* ‘dokuz’, DLT *toğuz* ay., Çağ. *tokuz* ay., Kıp. *tokuz/tokkuz* ay.]

doğkuz a. Dokuz: *sene bin d. yüz elli d.+da asgere gètdim* III-208; *biz küçükkennen işde ha bu gedekennen sekkiz d. yaşlarından itibaren* VI-4 [bkz. *doğuz*.]

dol- (nsz) Dolu duruma gelmek: *cep tikir boşaldan zaman o cebe buğda d.-uyor* III-293; ‘doluşmak’ *bi d.-ardıh girmi tenenen bi çölmeg çorti*

*atardıḥ tendire, girmi tene eyaḡi
sallardıḥ üsdüne* IX-17 [dol- < ET
tol- ‘dolu hale gelmek, dolmak’
Clauson 1972: 491a: Uyg. tol-
‘dolmak’, DLT tol- ay., KB tol- ay.,
Çağ. tol- ay., Kıp. tol- ay.]

dolab a. Buzdolabı: *inegleri saḡardım
südi bıraḡırdım d.+a aḡşam
inegleri saḡardım ondan on ikiye
geder* V-209 [dolap < Far. *dolāb* -
dol ‘kova’ ve *āb* ‘su’- Steingass
2005: 546a.]

dolan- (nsz) Gezmek, dolaşmak:
karannıḥ çökene gede d.-dıḥ II-185;
diger baştan bēle d.-dilar yēndiler
II-317; *ḡutli ḡumaşlari giyir d.-ir*
IV-143; *o ḡeybeyi doldurir, atir
atın sırtına d.-ir* VII-4; *ben geldim
d.-iram bi meraksız insan bulam*
VII-9 [dolan- < ET *tolḡan-* < *tolḡa-*
‘dolamak, döndürmek; gezip
tozmak’ Clauson 1972: 497a: Uyg.
tolḡan- ‘ağrıdan kıvranmak, DLT
tolḡan- ‘dolanmak, kendine
dolamak; içi bulanıp kusma
gelmek’, Çağ. *tolḡan-* ‘dolanmak’,
Kıp. *tolan-/tolḡan-* ‘bulanmak;
dolanmak’.]

dolandır- (-i) Gezdirmek: *ḡaşıḡi niye
d.-am* II-264; ‘yanında taşımak’ *heç*

*bi yer ḡalmadı d.-dım, dediler ki
artıḥ sondur* VII-23 [dolandır- <
**dolan-dır-*.]

dolayısıyle zf. Nedeniyle: *çeşitli bi
hastalıḥ d. benim yüzümde gelişme
de yoḡdı* VI-25 [dolayısıyla <
**dola-y-ı-sı* ile; krş. *dolayı/dolay*
‘buna bağlı olarak’ Tietze 2002:
840b.]

dolduḡ a. Değirmende değirmen
taşlarının döndüğü yer: *meger
bulḡur boḡazdan d.+a aḡar* XII-82
[*dolduḡ* < **dol-duk*.]

doldur- (-i) Dolu hale getirmek:
*başını sümbüllerini ḡırparıḥ
ḡırparıḥ d.-uruḡ torbaya* II-209;
filankese bu ḡab d.-ulurdi III-34;
toḡum şallarını d.-urduḡ III-158; *o
gün ola dana doluḡ d.-am* IV-190;
men d.-irdım hülya çekirdi dama V-
6; *o ḡeybeyi d.-ir, atir atın sırtına
dolanir* VII-4; *yüḡgöl olan zaman
bi daha d.-irdi* VII-66 [doldur- <
ET *toltur-* < *tol-* ‘dolu hale
getirmek, doldurmak’ Clauson
1972: 495a: DLT *toltur-*
‘doldurmak’, Çağ. *toldur-* ay., Kıp.
toldur-/doldur- ay.]

doldurma a. Dolu hâle getirme: *dedi giderem dere d.+ya mustafaya* XII-232 [*doldurma* < **dol-dur-ma*.]

dolğun a. Dolarak biçimi yuvarlaklaşmış, iri: *en temiz en d. buğda közerde olurdi* IV-230 [*dolgun* < **TT dol-gun*.]

doli sf. Dolu: *dedi bu kemer d. altındır bağliyacahsan* II-426; *sandığımı amcam gızinan geynim gızı getirdiler ellerinde o gedde ki içi d.+di* IX-3 [*dolu* < Osm. *dolu* ‘dolu’: ET *tolı* < *tōl-* ‘dolu’ a.m., bkz. Clauson 1972: 491b-492a: Uyg. *tolu* ‘dolu’, DLT *tolu* ay., KB *tolu* ay., Çağ. *tolı/tolu/tola* ay., Kıp. *tolu* ay.]

dolma a. Tavuk, kuzu gibi hayvanların veya biber, domates vb. sebzelerin içine pirinç ve başka şeyler doldurularak pişirilen yemek: *üş dört dene den bırağırdım yarpağın arasına d. ederdik* II-460 [*dolma* < **dol-ma*; krş. Osm. *dol-* ‘dolmak’: ET *tōl-* ‘dolmak’ < *tō-* a.m., bkz. Clauson 1972: 491a: Uyg. *tol-* ‘dolmak’, DLT *tol-* ay., KB *tol-* ay., Çağ. *tol-* ay., Kıp. *tol-* ay.]

domadez a. Domates: *buranın d.+i yetiştirdi karpuzi yetiştirdi* III-126 [*domates* << Rum. *domata* < İt. *tomata* < İsp. *tomata* Tietze 2002: 843b.]

don- (nsz) Donmak: *tüküresen tükürük d.-ar éle düşer yere éle bi savuğdur* II-326; ‘ölmek’ *he d.-di he éle* II-256 [*don-* < ET *toṇ-* ‘donmak’ Clauson 1972: 515a: DLT *toṇ-* ‘donmak’, Çağ. *toṇ-* ay., Kıp. *ton-* ay.]

don a. Don: *ellerim yapuşurdi bütün naylonlara kapılara donardım o d.+un içinde karıştırdım* V-220 [*don* < ET *toṇ* ‘don’ Clauson 1972: 513a: DLT *toṇ* ‘don, donmuş’, Kıp. *toṇ* ‘don, buz’.]

doro dodo sf. Suratsız, kaba, çirkin: *maraz ala o d. d. şikilin* IV-278 [*doro dodo* < yansıma.]

dost a. Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılacak kimse, düşman karşıtı: *d.+larım güvene düşman küsene* IV-191 [*dost* < Far. *dōst* ‘arkadaş; sevgili’ Steingass 1892: 544a.]

doy- (nsz) Doymak, açlığı kalmamak: *patatezi yemeknen d.-amazsan* III-131; *diyir acımnan öldüm, gine d.-mir* VII-96 [doy- < ET *toḡ-* ‘doymak’ Clauson 1972: 451a: Uyg. *toḡ-* ‘doymak’, DLT *toḡ-/toy-* ay., KB *toḡ-* ay., Çağ. *tōy-* ay., Kıp. *toy-* ay.]

doyur- (-i) Karnını doyurmak: *orda beki seni d.-aḥ, san su bularıḥ şēederik* VII-92; *diyir ki gelin hele benim bu asgerimi d.-un, susuzdur getirin su vērin* VII-112; *bu nasıl padişahdır ki meni d.-abūlmir, bu bi kişiyi d.-abūlmir gaḥıp diyir* VII-119; *iki çüt öküz reşberliği insani d.-maz e mejbür kaldıḥ taş usdalığına işde* XII-29 [doyur- < *doy-ur-.]

dög- (-i) Dövmek, canını yakmak: *reşit isminde bi müslimani d.-mişler* II-482; *yemeg için kesdiḡ diyir d.-diler vurdılar bizim oğlanın kafasını kırdılar* III-287; *öbür arḥadaşlari aḥşama ğede d.-erdi* VII-57; *bi taraf bir bi taraf bir artıḥ vurardıḥ kim kimi çoḥ d.-di kim kimi vurdısa* VII-58; ‘öğütmek’ *gaḥıllar oni yēndiriller aşşaḡi işde d.-iller* X-15; IV-243; *ḡargada d.-*

dün mi getirem uni ‘tanelerini ayırmak’ *oni getiriller şeye tökeler, ağaşnan d.-eler, közer diyerdik biz* XI-2 [*döv-* < Oğz. *dög-* ‘dövmek, vurmak’ (DK 144-5, 146-12)→bkz. Ergin 1963: 94 < ET *tög-* ‘vurmak, cezalandırmak’ Clauson 1972: 477a: DLT *tög-* ‘(tuz vb. şeyleri) dövmek’ , Kıp. *tög-/tüḡ-/tüw-* ‘dövmek, demir dövmek, vurmak’.]

dögme a. Kaynatılıp kurutulduktan sonra dövülerek kabuğu çıkarılan buğday: *yarma d. yapa uşahlarım anasi* IV-241; *bedirḡanalarda d.+mi töken* IV-103 [*dögme* < **dög-me*; krş. ET *tög-* ‘vurmak’ Clauson 1972: 477a.]

dögül- (nsz) Öğütülmek: *çullarda ḡurudurduḥ oni da yollardıḥ degirmana d.-ürdi d.-dükden sona* V-76; ‘kapı çalınmak’ *bişiriller ḡarşıya ḡoyıllar baḡıllar ḡapi d.-di* X-16; *ḡapi d.-ende baḡıllar ki bi tene adam geldi* X-16 [*dögül-* < **dög-ül-* < Oğz. *döḡil-* ‘dövülmek, vurulmak, çalınmak’ (DK 63-5, 125-5)→bkz. Ergin 1963: 95; krş. ET *tög-* ‘vurmak, cezalandırmak’ Clauson 1972: 477a.]

dögüş a. Dövüş, kavga: *geldiği kimi bizimki m. d. dögüş diyir* II-489 [dögüş < *dög-üş.]

dön- nsz Dönmek, dolaşmak: *bële dolanir diyir d.-erdi* II-498; ‘geri gelmek’ *diyir gëtdim hërb başladı dehe d.-emedim* II-403; *gelirdik burda çift ederdik aḥşam gine d.-erdik giderdik aḥlada* VIII-37; ‘kendi etrafında dönmek’ *diyeller ne dib öküzi kimi gaḥmirsan d.-irsen d.-irsen yerinde* IV-36; ‘bir başka şeye geçmek’ *başta çorti gelin d.-ek pilava* IV-255; ‘yönünü çevirmek’ *d.-irdi, bu kez öküz düşirdi o agozun içersine yani o sıranın içersine* VII-72; *o d.-en zaman vëirdi ona o ona o ona o şedene gëde arḥadan gine vurullardi* VII-155; *be nerye gidecek nerye d.-se uci ordadır* VII-161; ‘çekip çevrilmek’ *baḥdım ki tarla sürmeknen öküznen bu işler d.-mez daş usdalığı yapdım* VIII-43 [dön- < Oğz. dön- ‘dönmek, geri dönmek, dolaşmak, çevrilmek’ (DK 279-2)→bkz. Ergin 1963: 95 < ET tön- ‘geri gelmek’ Clauson 1972: 515a: DLT tön- ‘Oğuz lehçesinde (bir yere) dönmek’, Kıp. tön- ‘dönmek’.]

dönder- (-i, -e) Döndürmek: *çıḥartdım bizim o keyişlerden sardım bële burdan tekrar arḥadan d.-dim* VI-104 [döndür- < Kıp. dönder- ‘döndürmek, çevirmek’ < ET tön̄der-/ton̄tar- < tönit- ‘döndürmek, çevirmek’ Clauson 1972: 518b: Uyg. ton̄tar-/ton̄dar- ‘döndürmek, çevirmek’, DLT tön̄der- ‘bir şeyi ters çevirmek’, Çağ. tön̄ter- ay.]

dönüm a. Bin metrekarelik bir alan ölçüsü: *bizim ekin d. bitti* III-42; *bu sene de ekmişem yedi d. var* III-133 [dönüm < TT dönüm ‘bir çift öküzle bir günde sürülebilen arazi büyüklüğü’ < *dön-üm.]

dönüş a. Dönme işi: *her d.+de ağdaşda vëirdik mola* XII-274 [dönüş < *dön-üş.]

dörd a. Dört: *oni unuttum işde d. öküz koşallardi* V-260 [bkz. dört.]

dörpi a. Törpü: *kerki, buḥçi, hızar, d. ağaşlari bële ilman etmeg için babam şe yapardi* V-124 [törpü < Kıp. törpi ‘törpü, eḡe’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 106 < ET törpig < törpi- ‘törpü, eḡe’ Clauson 1972: 533b: DLT törpig ‘törpü, eḡe’.]

dört a. Dört sayısı: *kaş gün gidecek bu yolda mesela üç günlük d. günlük* II-355; *almalari béle d.+e bölellerdi, gelinin başına atallardi* I-20 [*dört* < Oğz. *dört* ‘dört’ (DK 7-5, 115-9 ...)→bkz. Ergin 1963: 97 < ET *tört* ‘dört’ Clauson 1972: 534a-b: Uyg. *tört* ‘dört’, DLT *tört* ay., KB *tört* ay., Çağ. *tört* ay., Kıp. *tört/dörd* ay.]

dört dörtlüg bs. Dört dörtlük, eksiksiz: *oğul uşağımız partoz vurardi, iş görerdi, çalışırdı, yani béle d. d. ortaya gelmeyepler, béle oğul* X-59 [bkz. *dört*.]

döşe- (-i) Sermek, yaymak: *partozi d.-yem harman edem* IV-220 [*döşe-* < Osm. *döşe-* ‘döşemek’: ET *töşe-* ‘(yatak, döşek) sermek, yaymak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 561b: Uyg. *töşe-* ‘döşemek’, DLT *töşe-* ay., Çağ. *töşe-* ‘döşemek, yaymak, sermek’, Kıp. *töşe-* ay.]

dubaraçi a. Yalancı, hileci, dalavereci: *dekçi d., fırlıdağçi* V-156 [*dubaracı* < *dubara* (Argo) “hile, yalan, dolan” < Far. *dō-bāra/du-bāra* ‘iki defa’ -*dō/du* ‘iki’ ve *bāra* ‘kere’ Tietze 2002: 864a ve

Tü. +*çi*; krş. Far. *du barābar* ‘çift, ikiye eşit’ Steingass 1892: 540b.]

dul a. Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın ya da erkek: *kor ere kefinsiz d. ere duvahsız gidesen* IV-262 [*dul* < Osm. *dul* ‘dul’: ET *tul* ‘dul’ a.m., bkz. Clauson 1972: 490a: Uyg. *tul* ‘dul’, DLT *tul* ay., KB *tul* ay., Çağ. *tul* ay., Kıp. *tul* ay.]

dur- (nsz) Durmak, bir süre beklemek: *bu padişah d.-ir düşünir* VII-110; ‘dayanamamak’ o ekmegin *goğusunnan burda d.-amazdın* III-129; ‘dinmek, kesilmek’ *çekellerdi dama torpağı çekellerdi dama damci d.-a* V-4; *orda da d.-mayın gidin durnalar* XII-4; *gece oldi herb d.-madi* II-325 [*dur-* < Kıp. *dur-* ‘durmak’ (KFT 393b/4)→bkz. Açar 1989: 973 < ET *tur-* ‘durmak’ Clauson 1972: 529b-530a-b: Uyg. *tur-* ‘durmak’ DLT *tur-* ‘durmak, çıkmak, yükselmek, ayakta durmak; kalkmak; zayıflamak’, KB *tur-* ‘durmak’, Çağ. *tur-* ay., Kıp. *tur-* ay.]

durahlıh a. İstasyon, trenin veya bir aracın duracağı yer: *ne zaman d. olsa istasyona uğrasa gönderir*

adamını öteberi aldirir getirir
barabar yirik II-89 [*duraḥlıḥ* <
durak ‘durulan yer’ + *lık* < ET
turḡak < *tur-* ‘nöbet tutma yeri’
Clauson 1972: 529b: KB *turḡak*
‘kapıcı, nöbetçi’.]

durdur- (-i) Durdurmak: *başka yerli*
mi bülminem bu işi d.-muş bu üç
yüz tene baston işini d.-muş VI-160
[*durdur-* < **dur-dur-*.]

duri sf. Duru: *denizde yıhardıḥ oni d.*
suda durilardıḥ kurudurduḥ tekrar
gelirdik V-179 [*duru* < Kıp. *duru*
‘saf, berrak’ (İH 19)→bkz. İzbudak
1936: 17 < ET *turug* ‘bulanık
olmayan, berrak’ Erdal 1991 I:
210.]

durila- (-i) Durulamak, yıkanmış
şeyleri duru sudan geçirmek: *d.-di*
kalmadı ne bit ne pire XII-179; *oni*
duri suda d.-rdıḥ V-179 [*durula-* <
**duru+la-*.]

durmadan zf. Sürekli: *gözlerinin suyi*
d. aḥar XII-79 [*durmadan* < **dur-*
madan.]

durna a. Turna: *sökülün d.+lar*
sökülün XII-1 [*turna* < ET *turḡa*
‘turna’ Clauson 1972: 551b: DLT

turna ‘turna’, KB *turna* ay., Çağ.
turna ay., Kıp. *ṭurna* ay.]

dursun a. Kişi adı: *ḡaḥdıḥ ayrilirdıḥ,*
reḥmetli ḡeynanam ḡeynatam bi de
bizim d. enişde otirillardi X-27

dursun çavuş a. Kişi adı: *d. ç., dango*
muḥammed yani bunar babamın o
zamanki herb arḡadaşlari XII-419

durul- (nsz) Su duru hâle gelmek:
tökerdik içine artıḥ o su d.-urdi
alırdıḥ çamaşır yıhardıḥ V-173
[*durul-* < ET *turul-* ‘tedirgin
olmak, bezmek, iğrenmek’ Clauson
1972: 548a: Uyg. *turul-* ‘durulmak,
sakinleşmek’, DLT *turul-* ‘işten,
yemekten vb. şeylerden bıkmak’.]

durum a. Durum: *diyir dedi ḡet*
baḥam bunnarın d.+i nedir II-304
[*durum* < *YT *dur-* um.]

duvaḥsız sf. Duvağı olmayan: *kor ere*
kefinsiz dul ere duvaḥsız gidesen
IV-262 [*duvaksız* < **duvak+sız*;
krş. Oğz. *duvaḥ* ‘duvak, kadının
yüzünü kaplayan tül’ (DK 92-3
...)→bkz. Ergin 1963: 98 ~ Kıp.
duvaḥ ‘kadınların yüz örtüsü’
(İH)→bkz. İzbudak 1936: 17.
Tietze 2002: 878a’ya göre Türk

dillerinde yaygın olan *tubağ/tumağ* ‘kürk kalpak’ kelimesinden. Eren 1999 124b’ye göre *tuğ* ve *küçültme* eki +ak.]

duvar a. Duvar: *evin d.+ının dibinde* II-187; *şimdiki bu d. var ya medrese d.+i, orayı da men yapmışam* VIII-49 [*duvar* < Far. *dīwār* ‘duvar’ Steingass 1892: 554b.]

duy- (-i) Duymak, işitmek: *mesela ezayı ilk defa d.-dun ahlada kirbite eza dendigini* IV-49; *elbet bi gün d.-ar dedi gardaşın* IV-175; *d.-upsan he* VI-390 [*duy-* < Osm. *duy-* ‘duymak’: ET *tuy-* ‘sezmek, farkına varmak, hissetmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 567a: Uyg. *tuy-* ‘farkına varmak, sezmek’, DLT *tuy-* ay., Çağ. *tuy-* ‘anlamak’, Kıp. *tuy-* ‘farkına varmak, bilmek’.]

duygı a. Duygu: *o his mende vardi o d.* VI-76; *şimdi demeg istedigim meslegin insanın içinde bi d. var çeşitli d.+lar var* VI-201 [*duygu* < *YT *duy-gu*.]

duyul- (nsz) Duyulmak: *çenklerin sesi burdan d.-a* IV-217 [*duyul-* < **duy-ul-*.]

dü^e a. Dua: *bunnar da d.+leri* IV-266; *demiş nêce demiş bêle, o da demiş ki onnarın d.+si bambaşğa* IX-74 [*dua* < Ar. *du^eā*’ -/d^ew/ kökünden- ‘Tanrı’ya yakarma, çağırma, davet’ Steingass 1892: 527b.]

dü^e et- bf. Dua etmek: *demiş ana teyze êle man d. e.-di, êle man d. e.-di* IX-73 [*dua* < Ar. *du^eā*’ ve Tü. *et-*.]

düdükli a. Düdüklü tencere: *düdükli çıhdi el vurmaz çölmege* XII-200 [*düdüklü* < **düdük+lü*; krş. Kıp. *düdük* ‘düdük’ (Tuhf. 15b-8)→ bkz. Atalay 1945: 166b < ET *tütek* ‘boru’ < *tüte-* ‘püskürtmek’ Clauson 1972: 455b.]

düğe a. Düve, boğaya gelmemiş iki üç yaşında dişi dana: *bizim o sari d. nahırdan gelmeyip* SE [*düğe* < ET *tüğe* ‘yarı büyümüş dana, buzağı; düve’ Clauson 1972: 478b: DLT *tüğe* ‘düve’, Kıp. *tüğe* ‘cariye’. Ayrıca bkz. Bläsing 2011: 7-26.]

düğün a. Düğün: *esgi d.+ler davul zurnadi, defdi* XII-83; *un gün un beş gün diyende d.+ümi yapillar* I-12; *vala men d. yapacağam* III-61

[*düğün* < Kıp. *düğün* ‘evlenme meclisi’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 36 < ET *tügün* ‘düğüm’ Clauson 1972: 484a: Uyg. *tügün* ‘düğüm’, DLT *tügün* ay., KB *tügün* ay., Çağ. *tügün* ay., Kıp. *düğün* ‘düğün töreni’. Räsänen 1969: 488b’ye göre *doy/toy* ve *gün*.]

dünya a. Dünya: *diyir dedi d.+da zetemenin bi gızım vardı* II-395; *d.+da en büyük varlık can sağlığı* III-144 [*dünya* < Ar. *dunyā* ‘dünya’ Steingass 1892: 539a.]

dürüf a. Sima: *ële d.+i man tanıdık gelir ama* SE [*dürüf* < Ar. *zarf* ‘güzellik, zarafet; dış yüz; (gram.) zarf’ Steingass 1892: 539a.]

düş- (nsz) Düşmek: *nêce orda birden yénirem, d.-irem, bi de şıh ‘emer vay dedi gelin d.-di aşağı* I-17; *diyir bağıdım ki bi tenesi d.-di* II-275; *vursan d.-se bu yana ya da diger yana sen gëtdin* II-440; ‘fiyat indirmek’ *şimdi onnar bağı para peşin vëririk d. müş derlerse d.-meginen* VI-127; ‘girmek’ *dönirdi, bu kez öküz d.-irdi o agozun içersine yani o sıranın içersine* VII-72; ‘yola çıkmak’ *o d.-di bu tarafa biz d.-dük bu tarafa geldik*

işde bële ğurban olam X-72 [*düş-* < ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a-b: Uyg. *tüş-* ‘düşmek’, DLT *tüş-* ay., KB *tüş-* ‘düşmek, inmek’, Çağ. *tüş-* ay., Kıp. *tüş-/düş-* ‘düşmek’.]

düşembe a. Pazartesi: *d. günneri bağı suvaranım* IV-90 [*düşembe* < Far. *du şambah* Steingass 1892: 545a]

düşman a. Düşman, hasım: *nêceğardaş ğızı degil d.+dır êldir* IV-172; *türklüge otağsın d.+a mezar* VIII-64 [*düşman* < Far. *duşman/duşmān* ‘düşman’ Steingass 1892: 526b.]

düşman ol- bf. Düşman olmak: *d. o.-mağ için yohdur ki sebep* IV-181 [*düşman ol-* < Far. *duşmān* ve Tü. *ol-*.]

düşün- (-i) Düşünmek: *babama soyun soyun diyiller babam arada bişe d.-ir* II-129; *feğet eskisi kimi degil ya d.-ebiliyor musun* III-58; *kendisinnen d.-üp yapmağ yoh* VI-78 [*düşün-* < Çağ. *tüşün-* < **tüş-* ‘aklından geçirmek’ Räsänen 1969: 507b ~ Tietze 2002: 896a. Krş. ET *tüşe-* < *tüş* ‘rüya görmek, hayal

kurmak' Clauson 1972: 561b: Uyg. *tüşe-* 'rüya görmek', DLT *tüşe-* ay.]

tüz- ay., KB *tüz-* ay., Çağ. *tüz-* ay., Kıp. *düz-* ay.]

düşünce a. Düşünce: *usdanın yanında görmemişem kendi d.+mle düşünirem oni göstere göstere* VI-73 [*düşünce* < **düşün-ce*.]

düşünme a. Düşünmek işi, tefekkür: *eğer kendi d.+mle eğer başka yerde görmemle oni fırsatım olduğu geder* VI-48 [*düşünme* < **düşün-me*.]

düşür- (-e) Düşürmek: *ële bi zalım eve meni d.-di ki* IX-1 [*düşür-* < Kıp. *düşür-* 'düşürmek' (KFT 116a/14)→bkz. Açar 1989: 975 < ET *tüşür-* 'düşürmek' Clauson 1972: 566a-b: Uyg. *tüşür-* 'düşürmek', DLT *tüşür-* 'düşürmek, indirmek', KB *tüşür-* 'düşürmek', Kıp. *tüşür-* ay.]

düz- (-i) Düzene koymak, sıralamak: *bële etrafına d.-erdik tiklerdik yani fazla rüzgar almasın diye* III-184 [*düz-* < Oğz. *düz-* 'düzmek, koşmak, tanzim etmek, tertip etmek, tedvin etmek' (DK 6-6 ...)→bkz. Ergin 1963: 101 < ET *tüz-* 'düzmek, düzeltmek' Clauson 1972: 572b-573a: Uyg. *tüz-* 'düzmek, düzene koymak', DLT

düz a. Düzlük alan: *ba^czen de eşşeg yoncasi vardi bizim bu d.+lerde* III-204; *sahabsız kuzilar bi oldi d.+de* IV-185 [*düz* < ET *tüz* 'düz, düzey' Clauson 1972: 571b-572a: Uyg. *tüz* 'düz, düzey', DLT *tüz* 'düz; eşit, denk', KB *tüz* 'düz, düzgün', Kıp. *tüz* 'düzey, denk, eşit'.]

düzel- (nsz) Düzelmek, düzgün işlemek: *tenezzül etmemekle d.-mez bu memleket* VI-321; 'iyileşmek' *bu göz bële sağaldi, d.-di, ne çekmişik, ne çekmişik* I-89 [*düzel-* < **düz+el-*.]

düzelt- (-i) İyileştirmek: *benim bu şeyimi kim d.-irse ben bütün servetimi sarayımı efendim ma^kami verecegem* VI-285 [*düzelt-* < **düz+el-t-*.]

düzeltil- (nsz) Düzene konulmak: *evet bi yanlışlı^h var bu yanlışlı^hlari bu kur^canın emirleriyle d.-eceg* VI-319 [*düzeltil-* < **düz+el-t-il*.]

düzen a. Düzen, yönetim: *bitmiş d. bozilmiş osmanlida* II-359 [*düzen* < **düz-en*.]

düzenli sf. Düzenli, tertipli, muntazam: *baḥıram camilerde de var feḳet d. oḥunmir* VI-208 [düzenli < *düz-en+li.]

düzgün zf. Düz, tek bir çizgide: *ḥarolun marcını tutan çubuhnan eline vururdi, niye sen d. ekmirsen, kesig bıraḥırsan* VII-68 [düzgün < *düz-gün.]

düzlen- (nsz) Düzelmek: *bunnar kur^canla d.-ecek, biz kendimiz yaşıyacaḡız* VI-322 [düzlen- < *düz+le-n-.]

ebdes a. din b. Abdest: *ebdes suyun elen peşkirin vèrir* IV-156 [abdest < Far. āb-dast ‘abdest’ Steingass 1892: 6a.]

ecel a. Ecel, vâde: *gözüünün ḡarşında ilaci işdim oldu ki allah ^e.+ini getirmemişdi* VII-27 [ecel < Ar. acal ‘erteleme; ecel, akıbet’ Steingass 1892: 18a.]

ecemilig a. Acemilik, toyluk: *dedim ya ^e. vardi buni yapmaḥ isdirem buni* VI-72; ‘askerlikte ilk zamanlar’ *^e.+i izmirde yapıdıḥ* III-210 [acemilik < Ar. ^eacamī ‘yabancı; arapça bilmeyen kimse;

fars’ Steingass 1892: 837b ve Tü. – lik.]

ehd et- bf. Söz vermek, ant içmek: *^e. e.-mişem bi ḳoç ḳurban edem* IV-127 [ahd et- < Ar. ^eahd -/^ehd/ kökünden- ‘emir; tembih; hoşlanma; söz verme’ Steingass 1892: 874a ve Tü. et-.]

ekraba a. Akraba: *bèle arḥadaşlarımızın ^e.+mızın arḥadaşlarımızın* III-104 [akraba < Ar. akribā ‘akraba, arkadaş; dost’ Steingass 1892: 87a.]

eli okulu a. Askerde okuma yazma öğretilen yer: *menim oḥuma yazmam var ama asgerde ^e. o.+nda örgendim* VII-50

emel a. Âmel: *riya ḳarışdı mi o ilmin o ^e.+in faydasi yoḥ* VI-301 [âmel < Ar. ^eamal ‘çalışma; yapma; iş, hareket’ Steingass 1892: 867a.]

emerikan bezi a. Amerikan bezi, pamuktan düz dokuma, kaput bezi: *^e. b. he ^eemerikan bezi alirdıḥ hem köyneḳ tikirdik* V-132 [amerikan bezi << Fr. américain TÜR 114a ve Tü. bez.]

°emişk a. İkinci kez biçilen yonca: *ëyi suvarmayınca °e. olmadı* SE [*°emişk* < Ar. *°amş* ‘nesne olma; uygun, tam’ Steingass 1892: 867a.]

°ereb a. Arap ırkı: *tirendedik, tiren dedi o zaman °e.+ler geşmişti ingiliz eline* II-75; ‘hizmetçi, köle’ bi *°e. bunarın elinin ğarşında* VII-16 [*arap* < Ar. *°arab* ‘arap, arap ırkından olan; arabistan’ Steingass 1892: 842a.]

°eşiret a. Geniş aile topluluğu: *ermeniyi esger vurmadi pek, he °e.+ler yapdi hep ermeniyi o vahıt bunnar vurdılar buni çoĥ şedi* II-114 [bkz. *aşiret*.]

°eyni a. Aynı: *diyir °e.+sini yapdıĥ parayı vërdik ħayıĝa mindik suyi geşdik* II-167 [*aynı* < Ar. *°ain* ‘göz; bakış; akan (su)’ Steingass 1892: 876b ve Far. izafet eki -i.]

°ezazul sf. Yaramaz: *ne °e. bir çocuĥsan* SE [*°ezazul* < Ar. *°azāzıl* ‘şeytan, kötü ruh’ Steingass 1892: 846b.]

°eziz a. Aziz, mübarek: *bu °e. ayda bah ħedir gecesidir annadın ħedir gecesinin anlamını bülsek* VI-370

[*aziz* < Ar. *°azīz* ‘mükemmel; nadir, kıymetli, seçkin’ Steingass 1892: 848a < Ar. *°izzat* ‘üstün ve yüce olmak’ Steingass 1892: 847a.]

°eziz ĝardaşım a. “Sevgili kardeşim” anlamında bir seslenme sözü: *°e. ĝ. bizi doğruluĥ, dürüstlük, allahın emirleri* VI-333; *şimdi °e. ĝ. demeg istedigim* VI-355 [*aziz kardeşim* < Ar. *°azīz* ve Tü. *kardeş*.]

ebelik a. Ebelik: *işde e. ederdı çocuĥlarımızı alırdı* V-269 [*ebelik* < **ebe+lik*; krş. Oğz. *ebe* ‘anne’: a.m., bkz. ET *aba/apa/ebe/epe* ‘ata, dede, baba, anne, dayı, teyze, ebe’ Clauson 1972: 5a-b: Uyg. *apa* ‘ata’, DLT *aba* ‘baba’, Çağ. *ebe* ‘ata’, Kıp. *ebe* ‘anne’.]

ebleyizler a. Bir aile lakabı: *emiroĝulları ve e. de var* XII-143

ecinni a. Cin: *evet o e.+lerin şeyinde* III-246 [*ecinni* < Ar. *cinnī* -/cnn/ kökünden- ‘cinli, deli; bir tane cin’ Steingass 1892: 375a.]

efendime söliyem bs. Söz söylerken gerekli kelimeyi bulamayan bir kimsenin kullandığı bir söz: *geldim işde diyarbakır e. s. elazıĝ oraları*

bële batman VI-96; *sade sana^cetde degildi, çiççilikde, ekinde, otda e. s. bële bu* VI-96, 238 [*efendime söyleyeyim* < Rum. *efendi αυθεντης* (avténtis) ‘akrabalık terimlerinden önce saygı ve nezaket ifadesi’ Meyer 1998: 37 ve Tü. *söyle-*.]

efrad *a.* Bireyler: *hem aile e.+i hem de efendime söliyem o şeden bi hër bi fayda gelmez annadın* VI-367 [*efrat* < Ar. *afrād* (*fard*’ın çoğulu) ‘bireyler; kişiler’ Steingass 1892: 80b.]

ege *baş.* Eğer: *e. zenginlik bahımınnan* III-123; *e. peşinde olan o adami tutamedise o adam gelirdi ayağını daşa vurardi* V-141 [*eğer* < Far. *agar* ‘eğer’ Steingass 1892: 90b.]

ëgen *a.* Yeğen: *kofi è.+ime yèsir oluram* IV-72 [*yeğen* < ET *yegen* ‘kızkardeşin çocuğu; dayı veya amca’ Clauson 1972: 912b-913a; Uyg. *yegen* ‘kızkardeşin oğlu’, Çağ. *yegen* ‘kızkardeşin çocuğu’.]

eger *baş.* Eğer: *e. teknoloji bahımınnan, e. varlıh bahımınnan* III-123; *e. o ilminin şeyinnen hoşlaşıp bunnari yaratmasadi bizi*

her şeyi yaratmazdi VI-65 [bkz. *ege*.]

egil- (nsz) Eğilmek: *vula e. de öpeyim ah üzi de yanıh* IV-76; *koyduğun zaman alçağ habële e.-ip ohiyacağsan* VI-207 [*eğil-* < ET *egil-* ‘bükülmek, eğilmek’ < *eg-* ‘dik olan şeyi ufki duruma yaklaştırmak; sert olan uzun şeyi zorlayarak bükmek’ Clauson 1972: 106b: DLT *egil-* ‘eğilmek, bükülmek’, KB *egil-* ay., Çağ. *égil-* ay., Kıp. *egil-* ay.]

egir- (-i) Yün, pamuk vb.ni iğ ile büküp iplik durumuna getirmek: *o çirki de elinnen e.-illerdi lop çul ha lop çul* V-20, *gine oni da çirkden e.-mişdik yapmışdıh* V-24 [*eğir-* < Kıp. *egir-* ‘eğirmek’ (Tuhf. 27a-13)→bkz. Atalay 1945: 167b < ET *egir-* ‘çevirmek, bir şeyi çember içine almak, dönmek, döndürmek’ Clauson 1972: 113a; Uyg. *eğir-* ‘çevirmek, döndürmek’, DLT *egir-* ay., Çağ. *égir-* ‘dönmek, döndürmek’.]

egle- (-i) Durmak, durdurmak: *ula e.-yin burda* III-37; *e.-diler atlar gètdiler ğarmuç çayının kinarına* III-84 [*eğle-* < TT *eğle-*

‘durdurmak, geciktirmek, oyalamak’ Tietze 2002: 920b.]

huy, tabiat, mizaç’ Steingass 1892: 26b.]

eğitim yeri *a.* Eğitimin yapıldığı mekan: *e. y.+m balıkesir VI-32* [eğitim yeri < eğitim ve yer.]

eğsan usda *a.* Kişi adı (İhsan Usta): *o doğrama yapan e. u. vardi allah razı olsun VI-59*

eğhali *a.* Ahali, oturan: *oranın e.+si hep kürtçe konişillar II-4* [ahali < Ar. *ahālī* (*ahl*’in çoğulu) ‘ahali, üzerinde yaşayanlar; insanlar, aileler’ Steingass 1892: 123b.]

ejder *a.* Kişi adı: *gece de e.+nen celalgil gelillerdi şıh heyderin armudunnan götürüllerdi XI-10*

eğbab *a.* Ahbap: *bağp da şad olsun hemşeri e. IV-137* [ahbap < Ar. *ağbāb* (*ğubb*’un çoğulu) ‘sevgililer, arkadaşlar, dostlar’ Steingass 1892: 19b.]

ek- (-i) Ekmek: *eskiden bi bağçe e.-erdik III-126; e.-ellerdi işde ele oğlum V-262* [ek- < ET ek- ‘bir şey ekmek’ Clauson 1972: 100a: DLT ek- ‘ekmek’, Çağ. *ék-* ay., Kıp. *ek-* ay.]

ehemmiyet ver- *bf.* Önem vermek, değer vermek: *insanlar ki o zaman insanların arasında onnara kimse e. v.-mezdi VI-268,69* [ehemmiyet ver- < Ar. *ahamm* ‘çok önemli, pek mühim’ Steingass 1892: 126a ve mastar eki -iyyat ve Tü. ver-.]

ekin *a.* Hububat bitkisi: *seğkenin başında e. biçem IV-219; dediler daha e.+ler ağardı II-206* [ekin < Oğz. *ekin* ‘ekin ekilen yer’: ET *ekin* ‘ekin’ a.m., bkz. Clauson 1972: 109a-b: Uyg. *ekin* ‘ekin’, Çağ. *ékin* ‘ekili yer, arazi’, Kıp. *ekin* ay.]

eğlak *a.* Ahlāk, huy: *peygamberimizin e.+iyle, bi mucize gösterdi inanmadılar VI-324; onun güzelliği onun e.+i VI-375* [ahlāk < Ar. *ağlāk* (*ğulğ/ğuluk*’un çoğulu) ‘doğa,

ekmeğiyile oyna- *dey.* Geçim kaynağını tehlikeye düşürmek: *bi bölük teslim oluyor benim e.+imle o.-ma II-291* [bkz. *ekmek* ve *oyna-*.]

ekmeg *a.* Ekmek, hamurun pişirilmesiyle elde edilen yiyecek:

e. yığdıh II-186; *bunnar e.+leri* yıllar VII-15 [*ekmek* < ET *etmek/ötmek* ‘ekmek’ Clauson 1972: 60a: Uyg. *ötmek* ‘ekmek’, DLT *etmek* ay.]

ekrem a. Kişi adı: *bi gün de geynenam oğlan yatir e. yatir sen gêt yamlara suvar al ge, gağdım gêtđim, o zaman yol mol vardı mi şimdi yol oldu* I-94

ekseri zf. Genellikle: *köyde yoğdı o zaman hoca yoğdı, hem de ekseri dışarıda oğunurdi yani, oğuma ele olurdi yani* II-27 [*ekseri* < Ar. *akşar* ‘çok, daha çok’ Steingass 1892: 89a ve Far. izâfet eki -i.]

ekseriyet a. Çoğunluk: *e. benim yapığım evler binaların pencereleri dışa doğru çıkıntılıdır korneşlidir* XII-23 [*ekseriyet* < Ar. *akşar* ve *mastar* eki -iyyat.]

ekseriyetle zf. Genellikle: *ekseriyet benim yapığım evler binaların pencereleri dışa doğru çıkıntılıdır korneşlidir e.* XII-23 [*ekseriyetle* < **ekseriyet* ve araç hâli eki +le kalıplaşması.]

el a. El: o da olmasadi *e.+inde gine kalsın e.+en geçen zaman getirirsen* III-64; *yağaladı mi kimin e.+inde yağaladısa o gağirdi o onun yerine oturirdi* VII-156; *bi ağaş e.+lerine büyük bi ağaş alıllardı, bi top onunla vurallardı* VII-170; *sandığımı amcam gızınan geynim kızi getirdiler e.+lerinde* IX-2 [*el* < Oğz. *el* ‘el’ (DK 15-3 ...)→bkz. Ergin 1963: 103 < ET *elig* ‘el, ön kol’ Clauson 1972: 140b-141a: Uyg. *elig* ‘el’, DLT *elig* ay., KB *elig* ay., Çağ. *elik* ay., Kıp. *el* ay.]

el a. Yer, yurt, ülke: *menim oğlum bi tenedir bu e.+de* IV-63; *işda diyor ya yemen e.+lerinde veysil karani* VI-296; *malazgirt e.+inden tatar gaziden* XII-5 [*el* < ET *el* ‘ülke, diyar, bölge’ Clauson 1972: 121b-122a-b: Uyg. *el* ‘ülke, diyar’, DLT *el* ay., KB *el* ay., Çağ. *el* ‘halk’, Kıp. *el* ‘il, ülke, halk’.]

el âlem bs. Herkes, yabancılar: *bunnar kimin diye e. ā. sorsun* IV-213 [bkz. *el* ve *âlem*.]

el arabasi a. Elle sürülen taş, toprak vb. taşımaya yarayan, tek tekerlekli ve iki kollu, küçük araba: *ordan e.*

a.+nan çıhardasan ki o davarın altını götüresen tökesen V-12 [bkz. *el* ve *araba*.]

el at- *bf.* Bir şeyi almak için elini uzatmak: *e. a.-di meni kolumnan tutdi* I-17, 18; *o e. a.-amaz kendisi e. a.-amaz* III-230 [bkz. *el* ve *at*-.]

el cilasi *a.* Bir şeyi parlatmak için kullanılan kimyasal bileşik: *o zaman e. c. vurallardi gözel olurdi ama motif yoh* VI-100 [*el cilası* < Tü. *el* ve Ar. *cilā*’.]

el degirmani *a.* Kahve, buğday, nohut vb. taneleri kol gücüyle öğüten araç veya alet: *oni e. d.+nan çekeller* II-210 [bkz. *el* ve *degirman*.]

el vur- *bf.* Elini sürmek: *düdükli çıhdi e. v.-maz çölmege* XII-200 [bkz. *el* ve *vur*-.]

elbet *zf.* Elbette: *e. bi gün duyar dedi gardaşın* IV-175; *insandır zavalli yatacah e.* IV-182 [*elbet* < Ar. *al-batta* ‘kesinlikle, muhakkak’ Steingass 1892: 92a.]

elbise *a.* Giysi: *babama soyun diyiller ki babami vurduhdan sora e.+lerini alalar kan olmiya, babamın*

e.+lerini götüreler II-128; *erkek e.+si giydirdim* II-383; *üsdümüzi e.+lerimizi keserdik* V-186 [*elbise* < Ar. *albisa* (*libās*’ın çoğul şekli) ‘giysiler’; bkz. Ar. *libās* ‘giysi’ Steingass 1892: 1116a.]

elcevaz *a.* Yer adı: *e. köyidir* II-8

elde et- *bf.* Öğrenmek: *kur^ceni e. e.-dim nişanlıken gorhdum oğumadım babamgil şetmediler* V-109; ‘bir şeye sahip olmak’ *her ne yapirsa bayani e. e.-ebülmir* VII-182 [bkz. *el* ve *et*-.]

ële *sf.* Öyle: *şimdi è. şeler yoh artıh* XII-43 [*öyle* < **o ile* > *ö ile*; krş. Oğz. *ayla* ‘öyle’: ET *ayla* ‘öyle, o şekilde’ a.m., bkz. Clauson 1972: 272a-b: DLT *ayla* ‘öyle’, Çağ. *ayla* ay., Kıp. *alaydır* ‘öyledir’.]

ele geçir- *bf.* Elde etmek, sahip olmak: *o askerye paltolarını e. geçirirdik* III-188-89 [*ele geçir-* < *el* ve *geçir*-.]

elek *a.* Elek: *onun perleri hem e.+i vardi bële elerdi buğdayi hem de savururdi giderdi, işde onnan uğraşırdıh* II-61 [*elek* < Kıp. *elek* ‘elek’ (Tuhf. 34a-11, 49a-8)→bkz.

Atalay 1945: 168b < ET *élgek* < *élge-* ‘elek’ Clauson 1972: 143a: Çağ. *elek* ‘elek’, Kıp. *elek* ay. Kaçalin 2011: 934’e göre *élig+e-* olmalıdır.]

eleman a. Çalışan: *hani bizim gücümüz var e.+larımız var oti biçirdi* III-36 [*eleman* << Fr. *élément* TürS 785b.]

elen- (nsz) Elekle elenmek: *sora da e.-irdi artlanırdi onnan sora çekilirdi pilavlığını ayri çıhardırdıh* V-77 [*elen-* < **ele-n-*; Kıp. *elen-* ‘elenmek’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 10 < ET *élge-* ‘elemek’ Clauson 1972: 143a.]

elese zf. Öyleyse: *e diyir madem é. ekmegi ye biz yatahlara girdigimiz zaman* VII-14 [öyleyse < **öyle+ise*.]

êlgızı a. Gelin: *é.+nın rehedi de bozdun* IV-45 [*elkızı* < **el* ve *kız*.]

elḥamdulillah a. Bir şükür sözü: *bugünkü nimet çoḥ e.* VI-245; *e. kur^can şifadır* VI-358 [*elḥamdulillah* < Ar. *al-ḥamdu li’llāhi* “allaha hamd olsun”.]

eli ayağı iş tut- dey. Beden gücü yerinde olup o işi yapma becerisine sahip olmak: *ne totabasan kaldır éle totaba e. a. i. t.-maz* IV-283

eline geç- dey. Edinilmek: *eskiden çarıḥ giyerdik misali éle herkesin e. g.-mezdi çarıḥ* III-298-99 [*ele geç-* < *el* ve *geç-*.]

elini kaldır- bf. Dua etmek için ellerini yukarı doğru açmak: *ondan e. k.-ir diyir kürtçe diyir oni bülminem ya rabbi san ayandır* VI-308 [bkz. *el* ve *kaldır-*.]

elinin altında a. Emrinde, hizmetinde: *elinin ğarşında bi ^cereb bunnarın e. a. çalışır* VII-17 [bkz. *el* ve *alt*.]

elinin ğarşında a. Emrinde, hizmetinde: *e. ğ. bi ^cereb bunnarın elinin altında çalışır* VII-17 [bkz. *el* ve *ğarşı*.]

elinnen düşme- dey. Bir şeyle sürekli ilgilenmek: *o aci ciğara d.-mir e.* IV-66 [*elinden düşme-* < *el* ve *düş-*.]

elinnen gel- bf. Yapabilmek, başarabilmek: *e.+mnem g.-digi ğede*

hemen hemen VI-76 [bkz. *el* ve *gel-*.]

elinnen iş çıhma- *dey.* Beceriksiz olmak: *ële bi totaba gelindir hêç e. i. ç.-r* IV-284 [bkz. *el*, *iş* ve *çık-*.]

elleren sağlîh *bs.* Güzel yapılan bir işin sonunda söylenen iyi dilek belirten bir söz: *herğuştayi vuran e. s.* IV-74 [bkz. *el* ve *sağlîh*.]

elli *a.* Elli: *e. beş gece e. beş gündüz bizi götürdiler* II-451; *misali e. teneke e. ğod o zaman ğoddi teneke yohdi* III-166 [*elli* < Oğz. *elli* ‘elli’ (DK 218-7, 299-11)→bkz. Ergin 1963: 104 < ET *ellig* ‘elli’ Clauson 1972: 141a-b: Uyg. *el(l)ig* ‘elli’, DLT *ellig* ay., KB *ellig* ay., Çağ. *ellig* ay., Kıp. *elli* ay.]

elmas *a.* Elmas, değerli bir taş: *ha o zamanların o soğan ekmegi altın tasdaki e.+dan baldan daha datlidi* IX-15 [*elmas* < Ar. *al-mās* < EYun. *ağamas* ‘yenilmez’ *a* ‘olmayan’ ve *damaein* ‘yenmek’ Tietze 2002: 944b ~ Far. *almās* ‘elmas; cam; keskin’ Steingass 1892: 95a.]

em- (-i) Emmek: *anamdan e.-düm yumağ süd* IV-13 [*em-* < ET *em-*

‘emmek’ Clauson 1972: 155a: DLT *em-* ‘emmek’, Çağ. *em-* ay., Kıp. *em-* ay.]

eman dedirdirici *a.* Aman diletten: *öyle bir sultandır ki hem emin olucudur, hem e. d.+dir* XII-353 [*eman dedirdirici* < Ar. *amān* ‘güvende olmak, emin olmak; emniyet’ Steingass 1892: 97b ve Tü. *dedirdirici*.]

emek *a.* Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, zahmet: *e.+im helaldır iki dünyada* IV-107 [*emek* < Kıp. *emek* ‘emek’ (Kİ))→bkz. Caferoğlu 1931: 10 < ET *emgek* < *emge-* ‘acı, emek, zahmet; ağır iş’ Clauson 1972: 159a: Uyg. *emgek/emkek* ‘acı, emek, zahmet’, DLT *emgek* ‘acı, emek, zahmet’, KB *emgek* ‘emek, çaba, zahmet’, Çağ. *emgek* ‘emek, zahmet’, Kıp. *emgek* ‘zahmet, sıkıntı, bıkkınlık’.]

emekli ol- *bf.* Emekli olmak, aktif çalışma hayatını bırakmak: *yirmi beş sene imamlîh yaptım, onnan sora e. o.-dum orda başladım orda e. o.-dum* II-70, 71 [*emekli ol-* < **emek+li* ve *ol-*.]

emin sf. Güvenilir: *ismini o zaman muhammedi e. dedik* VI-330 [*emin* < Ar. *amīn* ‘güvenilir, sâdık’ Steingass 1892: 102b.]

emin ol- bf. İnanmak, güvenmek: *e. o.-asan şahitlerim var* VI-228 [*emin ol-* < Ar. *amīn* + Tü. *ol-*.]

emin olucu a. Kendisine güvenilen: *öyle bir sultandır ki hem e. o.+dur, hem eman dedirdiricidir* XII-353 [*emin olucu* < Ar. *amīn* ve Tü. *ol-ucu*.]

emiroğulları a. Bir aile lakabı: *e. ve ebleyizler de var* XII-143

emür a. Emir, buyruk, komut, talimat, ferman: *o zaman yavuz selimin e.+iyle* XII-325; *elleri göskünde e.+en bahar* IV-161 [*emir* < Ar. *amr* ‘emir, buyurma, buyruk’ Lane I 1968: 96c.]

en zf. Başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime: *e. temiz en dolgun buğda közerde olurdi* IV-230 [*en* < ET *eñ* ‘en (derecelendirme zarfı)’ Clauson 1972: 166a: Uyg. *eñ* ‘en’, KB *eñ* ay.]

enişde a. Enişte: *gaḥdīḥ ayrilirdīḥ, reḥmetli geynanam geynatam bi de bizim dursun e. otirillardi* X-27; *e.+n meni severdi, he vallah diyerdi arvat sen garşida gêt men de senin peşin sora gelem, men senin boyan baḥam o man yeter, he vallah* I-58 [*enişte* < Çağ. *enişte* ‘enişte’ Tietze 2002: 964b < Far. *angašta/angišta* ‘zengin çiftçi veya tüccar’ Steingass 1892: 115a.]

entari a. Kadın giysisi: *e muḥdar efendi gadaların alam üç metre e. olmaz hêç olmazsa dört yaz man e. edem* XII-187 [*entari* < Kökü belli değildir. Krş. < Ar. *‘antarī* -meşhur kahraman *‘Antar’*ın isminden- ‘entari’ Dozy 1881 II: 180b.]

epeyi zf. Epey, uzun zaman: *allaha şükür orada da e. zaman çalışdım* VI-49; ‘çok’ *ondan e. aldılar* VI-146 [*epeyi* < *epey* ‘bir hayli, oldukça çok’ < *eyi* Tietze 2002: 969b’ye göre aslında ‘çok eyi’ olmalıydı, fakat maalesef eski kaydımız yoktur. 19. asırda bugünkü mânaları buluyoruz.]

er a. Rütbesiz asker: *çavuş ola te^clim vère e.+lere* IV-112; ‘koca, erkek’ *kor ere kefinsiz dul e.+e duvaḥsız*

gidesen IV-262 [*er* < Oğz. *er* ‘er, adam, kişi, yiğit, erkek, koca’ (DK 2-2 ...)→bkz. Ergin 1963: 105 < ET *er* ‘er, adam, koca’ Clauson 1972: 192a-b: Uyg. *er* ‘er, adam’, DLT *er* ‘adam’, KB *er* ay., Çağ. *er/ëren* ‘er, mert’, Kıp. *er* ‘er, adam, koca’.]

eram a. Dinlenme: *gece gündüz eylemiyerek e.* VIII-73 [*eram* < Ar. *ārām* ‘dinlenme, sessizlik’ Steingass 1892: 32b.]

erazi a. Arazi, tarla: *apartman kuranlar e. çalanlar* XII-408; *hani heliver otlağlar öküzleri birağıllardi otlamaya e.+ye oturullardi* III-171 [*arazi* < Ar. *arāzi* (*arṣ*’ın çoğulu) ‘ülkeler, yerler’ Steingass 1892: 32b.]

erciş a. Yer adı: *birisi de e.+dedir allah bağışliya gelip* IX-10

ere ver- bf. Kızı evlendirmek: *kalıdı bi gün işda derse gidirem gine derse gidirem e. v.-dikden sora* V-97 [bkz. *er* ve *ver-*.]

‘ereb üryan a. Kişi adı: *hamzalıda ‘e.* ü. IV-18 [Ar. *‘arab* ‘arabistanlı, arap ırkından olan’ Steingass 1892:

842a ve Ar. *‘uryān* ‘çıplak, yalın’ Steingass 1892: 846a.]

erhan a. Kişi adı: *bi gün de hatçenin e. diyir gëtdik partoz vurduḡ* X-45

eri dul ol- dey. Dul bir kocaya varasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *gerdanın kurd ola e.+n d. o.-a* IV-264 [*eri dul ol-* < **er*, *dul* ve *ol-*.]

erig tök bf. Erik toplamak: *erigin başında yatmışam, geynanam demiş gızım gaḡın allah aşkına demiş gız gëtdi e. t.-di nerede galdi* IX-36 [*erik tök-* < **erik* ve *tök-*]

erigaşi a. Döğme ve erik kurusuyla yapılan bir yemek: *dögmeden erigaşi yapardıḡ dögmeden bunnar* V-80 [bkz. *erik* ve *aş*.]

erik a. Erik: *toplaram şilori e.+i babam* IV-25; *bizim burda aḡlatda biz e. diyirik* V-54 [*erik* < Kıp. *erik* ‘erik’ (CC 106, 6)→bkz. Grønbech 1942: 92 < ET *erük* ‘çekirdekli meyve’ Clauson 1972: 222a: Uyg. *erük* ‘şeftali, kayısı, erik’, DLT *erük* ‘şeftali, kayısı, erik gibi meyvelerin genel adı’, Çağ. *ürk/erük* ‘erik, zerdali’, Kıp. *erük/erik* ‘erik’.]

erik degdiren a. Çekirgeden biraz büyük ve temmuz ayında ortaya çıkan uçan bir böcek: *sırtan e. d. yapuşıp* SE [*erik deġdiren* < **erik* ve *deġ-dir-en*.]

erkek a. Erkek, adam: *e. elbisesi giydirdim* II-381; ‘insan veya hayvanın erkek olanı’ *bızavlar çüt ola çütü de e.* IV-200; ‘mert, cesur’ *bu da ama çoġ e. bi adam* III-241; “eş, koca” *men teg yapdım herkeşin e.+i yapardi baban evde degildi* V-203 [*erkek* < ET *érkek* ‘erkek’ Clauson 1972: 223b-224a: Uyg. *erkek* ‘erkek’, DLT *erkek* ay., KB *erkek* ay., Çağ. *erkek* ay., Kıp. *erkek* ay. < **irk* ‘koç’ + *-ek* küçültme eki: Erdal 1991 I: 41.]

erkekligden düş- bf. Erkekliğini kaybetmek, hadım olmak: *ilaş iç e. d. ben inanam* VII-26 [*erkeklikten düş-* < **erkek+lik+ten düş-*; bkz. *erkek* ve *düş-*.]

erken zf. Erken, sabahın ilk saatlerinde: *sabbahnan e. ġaġ ki kapının öġüne davarların otuni bıraġırdıġ* V-218 [*erken* < **er+iken*; krş. Çağ. *er* ‘erken’ Räsänen 1969: 46, Tietze 2002:

971b < **ēr* ‘erken’ Tekin 1995: 181.]

erkizan a. Yer adı: *anama diyem эле bi melmeketi dolandi dedi e. ġızı benim barmaġımı ġılayıp* X-38; *onnar bizden eyidi, ama e.+da yoġ* XII-296

ermenı a. Irk adı: *biz bele devam etdik gelirik mege e., e.+miş keşiş* II-91; *e o zaman er.+ler mesela taş usdalıġı e.+lerden kalmadır* XII-38

ermenice a. Dil adı: *alet olarak mesela esasen bizim aġladda aġlad taş usdalarının tahımlari olsun çiftçi tahımlari olsun ekseriyeti e.+dir* XII-32

erte a. Sonra: *e.+si sene biçellerdi* II-44 [*erte* < ET *érte* ‘seher vakti; yarın’ Clauson 1972: 202b-203a: Uyg. *érte* ‘seher vakti’, DLT *érte* ay., KB *erte* ay., Çağ. *érte* ‘yarın, yarın sabah’, Kıp. *érte* ‘yarın’.]

erzurum a. Yer adı: *vandan döndüm e. aġri oralari эле ġetdim* VI-86; *e.+a şehre gidirik* II-387

erzurum erkek mu^callim mektebi a.

Erzurum'da bir okul: *bugün kalenin şey var e. e. m. m. tarih mu^callimi abdurrahim şerif beygu dokuz yüz otuz iki senesinde ahlata gelmiş* XII-338

esbab a. Giysi: *iki günde üş günde bi*

denize çamaşır yıhamağa giderdik e. diyerdik V-180; *o zaman e. yıhamağa giderdik* V-181 [esbab < Ar. *aşwāb* (*şaub*'un çoğulu) 'giysiler' Steingass 1892: 16b.]

eser a. Ürün, yapı: *bin gizli e.+ler*

sağlarsın ahlata VIII-71; *e ne bülüm gıhlarda ahladda her yerde e.+im var yirmi teneden fazla fırın yaptım* XII-25 [eser < Ar. *aşar* 'sonuç, eser' Steingass 1892: 16a.]

esgi sf. Eski, yıpranmış: *orda*

gètdigimde cami e.+di, camiye sökdük bi te^cmir etdik ginen ağaşnan örtüdük II-71; 'öncekiler, önce yaşamışlar' *e.+ler öle toplanıllardi bi araya annatıllardi* III-276 [eski < ET eski 'eski' Clauson 1972: 246b: Uyg. eski 'eski', DLT eski ay., KB eski ay., Çağ. eski ay., Kıp. eski ay.]

esgiden zf. Eskiden, geçmişte,

önceden: *ne bülem oğul e. bëledi* X-58; *e. vardi yani e. olirdi bële şeler e. misali böyükler bililler* III-273; *he bële e. vardi e. vardi e. onnari gören çoğ vardi şimdi yoğdur* III-261 [eskiden < *eski+den.]

esgik a. Eksik, noksan: *evüzden*

tabağızdan ekmek e. olmiya III-232 [eksik < *egsü- fiili ve +k sıfat eki; bkz. ET *egsük* < *egsü-* 'eksik, yetersiz' Clauson 1972: 116b: DLT *egsük/eksük* 'eksik', Çağ. *öksük* ay., Kıp. *eksük/eksik* ay.]

esgik etme- bf. Eksik etmemek: *ben*

hêç bi zaman üçün sen ölene geder siz ölene geder sizin rızkınzi e. e.-miyecem VII-201 [bkz. *esgik* ve et-.]

esir ol- bf. Esir düşmek, tutsak olmak:

e. o.-miş, şehid olmiş baba gardaş XII-396 [esir ol- < Ar. *asr-isāra* 'esir almak' < Ar. *asīr* 'bağlı, esir' Steingass 1892: 61b ve Tü. ol-.]

esirlik a. Esir olma durumu: *herif*

gelir bağır ki lambalari yanir, herif kaş sene e.+den gelir bağır

lambalari yanir XII-412 [*esirlik* < Ar. *asîr* ve Tü. +lik.]

eski *a.* Önce, önceki: *şimdi e.+nin sayğilari ahlattın e. ananesi* III-26; *e. zaman* V-222; ‘önce yaşamış olaylar’ *işde e.+lerden herblerden anlatırlardi* III-8 [bkz. *esgi*.]

espri *a.* Espri, nükte: *o gede hoş olir diyir o da e. yapir* II-250 [*espri* << Fr.*esprit* TürS 820a.]

eş- (nsz) Bükme, kıvrıma: *ba^czen palağdan e.-erdik* III-204; *oni çavnan elimiznen e.-erdik otlari bağlardıh* III-206; *gacık gezilden keçi yüninnen gezilden eşellerdi örellerdi boyallardi rengarenk* IV-204; ‘ip bükme’ *çıhardıh damlara teşinen e.-erdik çorap tohiyah* V-25; *işda bu lop çulların tellerini e.-erdik egirirdik* V-26, *dönerdin oni da e.-erdik ona da e.-irik diyardik e.-erdik vèrirdik* V-29 [*eş-* < Çağ. *ēş-* < *ēş-* ‘eşmek, bükme, iki ipin uçlarını birbirine bağlamak’ Kaçalın 2011: 938 < ET *eş-* ‘eşmek’ Clauson 1972: 255b.]

eş dost *a.* Tanıdıklar: *selam vèrir e.+e d.+a* XII-251 [*eş dost* < ET *ēş* ‘eş,

yoldaş’ Clauson 1972: 253b ve Far. *dōst*.]

eşekçi *a.* Eşeklerle yük taşımacılığı yapan: *sora o zaman ahladın ekseriyeti af buyrun e.* XII-297 [*eşekçi* < **eşek+çi*; krş. ET *eşgek* < *eş-* ‘eşek’ Clauson 1972: 260a-b: Uyg. *eşgek* ‘eşek’, DLT *eşgek* ay., Çağ. *ēşek* ay., Kıp. *eşek* ay.]

ēşit- (-i) İşitmek, duymak: *yani men gendisinnen è.-medim* II-434; *yavuz selim çaldıran herbinnen zaferle dönerken ahladlılar è.-mişler ki yavuz selim çaldıran herbinnen dönüyor* XII-326 [*işit-* < Kıp. *eşit-* ‘işitmek’ (CC 1, 4; 72, 74)→bkz. Grønbech 1942: 94 < ET *eşid-* ‘işitmek, duymak, dinlemek’ < **eş-* ‘işitmek’ Clauson 1972: 257b-258a: Uyg. *eşid-* ‘işitmek’, DLT *eşid-* ay., Çağ. *ēşit-* ay., Kıp. *eşit-* ay.]

eşkere *zf.* Açık, belli: *ële her şeyi e. sölir hêç gorhmir* SE [*eşkere* < Kıp. *eşkere* ‘âşikâr, açık’ (Tuhf. 28a-10)→bkz. Atalay 1945: 170b < Far. *âşkâr/âşkārā/âşkāra* ‘belirgin, açık’ Steingass 1892: 65b.]

eşo a. Kişi adı (Ayşe): *e. e. dedin kudurdun* IV-43

eşşeg a. Eşek: *diyir dedi e.* II-221 [eşek < Oğz. eşek ‘eşek’ (DK 3-6, 9-11)→bkz. Ergin 1963: 107 < ET eşgek < eş- ‘eşek’ Clauson 1972: 260a-b: Uyg. eşgek ‘eşek’, DLT eşgek ay., Çağ. eşek y., Kıp. eşek ay.]

eşşeg yoncası a. Üzerinde sarı çiçekleri olan, hayvanların yemeyi sevmedikleri acı bir ot: *ba^czen de e. y. vardi bizim bu düzlerde* III-204; *bi de e. y.+lari var, e. y. derler bi ot var sari çiçekli otlar* VIII-7 [eşek yoncası < eşek ve yonca.]

eşşegoğlieşşeg a. Bir küfür ifadesi: *çekil karşımnan e. dedi* XII-106

eşye a. Eşya: *menim birez e.+m vardi* II-401 [eşya < Ar. ašyā’ (şay’ ın çoğulu) ‘şeyler, giysiler, etkiler’ Steingass 1892: 67b.]

et a. Et: *artıḥ e.+lerin de lezzeti yoḥ* III-151 [et < ET et ‘vücudun adaleli kısmı, et’ Clauson 1972: 33b: Uyg. et ‘et, çiğ et’, DLT et ‘et’, KB et ay., Çağ. ét ay., Kıp. et ay.]

ét- (nsz) Bir işi yapmak, etmek: *artıḥ yarma é.-dim döğme é.-dim koydum küpelere iki sene özüme bol bol yedim* I-38 [et- < ET ēt- (ēd-) ‘düzene koymak, yapmak, yaratmak’ Clauson 1972: 36b-37a-b: Orh. ét- ‘düzenlemek, düzene koymak, örgütlemek’, Uyg. ét- ‘hazırlamak, düzenlemek’, DLT ét- ‘düzene koymak, yapmak’.]

etek a. Dağın, tepenin alt bölümü: *e.+lerde otlar şen kuzuların* VIII-61 [etek < ET etek ‘etek, uç, kenar’ Clauson 1972: 50a: DLT etek ‘etek’, KB etek ay., Çağ. étek ‘kaftanın eteği’, Kıp. etek ‘etek’.]

etki a. Sebep: *can sağlığının da olmadığı bütün bütün bu illacların hormonların e.+sindendir* III-125 [etki < *YT et-ki.]

etraf a. Çevre: *dedi e.+ını kim süpürecek* XII-66 [etraf < Ar. aṭrāf (ṭaraf’ın çoğulu) ‘yanlar, kenarlar, bölgeler’ Steingass 1892: 71a.]

ev a. Ev: *e.+in duvarının dibinde* II-187; *bi tek babamın e.+ünün bağında vardi* IX-78; *geliller ahlada geliller bağıllar ki e.+lerinde adamlar dolup kalir* X-

95 [ev < ET ev ‘ev, mesken, çadır’
Clauson 1972: 3b-4a: Uyg. ev/ev
bark ‘ev’, DLT ev ay., KB ev ay.,
Çağ. üy ay., Kıp. ev ay.]

ev barḥ a. Ev, mülk: *damci damci
gelirdi ḥesürler allah o e. o b.
kalırdı bèle sular içinde* V-1 [ev
bark < ET ev bark ‘hane, mülk; aile
yuvası, evli hayat’ Clauson 1972:
359b.]

ev ḫarısı a. Ev hanımı: *e. ḫ. da bilmez
ciddi diyirem* IV-235 [bkz. ev ve
karı.]

ev sahabi a. Ev sahibi: *geçip
gètdikden sora ṣe diyir ki e. s.+i,
ḫonaḥ sahabi diyir ki vezirim* VII-
19 [ev sahabi < Tü. ev ve Ar. ṣāḥib
‘sâhip; yoldaş, arkadaş’ Steingass
1892: 778a.]

evini yıḥ- bf. “Kendini mahvetmek,
yıkma” anlamında kullanılan bir
söz: *diyir ben de ḡaḥdım e. y.-dım*
VII-26; “olumsuz bir durumla
karşılaştığında söylenen bir söz”
refai benim evimi yıḥdi VI-179
[bkz. ev ve yık-.]

evlad a. Çocuk: *vala men de küçüg
geldim, böyüdük, e.+ımız oldi*

böyütdük X-23; *e. için anodan
güzelleme oḡluna* IV-60 [evlat <
Ar. aulād(walad’ın çoḡulu)
‘oğullar, çocuklar’ Steingass 1892:
121b.]

evle a. Öğle: *onnar şimdi gelince,
onnara dedi ḡaḥın gidin, ḡaḥın
gidin é.+den sona gelin* VI-125;
*ekmegimizi yerdik, öküzleri
suvarırdıḥ, tekrar ḫoşardıḥ é.+ye
ḡeder* VII-46 [öḡle < Kıp. evle
‘öḡle’ (GT 40/4)→bkz.
Karamanlıoḡlu 1978: 249b < ET
öḡleg öḡle- < öd ‘zaman, vakit,
felek’ 1972: 55b-56a: DLT öḡleg
‘zaman’, KB öḡleg ay., Çağ. öyle
‘öḡle’, Kıp. öylen ay.]

evlen- (nsz, -le) Evlenmek, izdivaç
etmek: *siverege gelince orda
babamnan annem orda e.-mişler*
III-283; *men öldükden sora sen e.-
ecegsen* VII-24; *ben yemin ètdim
dedim ki ben e.-miyecegem* VII-24
[evlen- < ET evlen- < evle-
‘evlenmek’ Clauson 1972: 11a:
DLT ewlen- ‘evlenmek’, Çağ.
ewlen-/üylen- ay., Kıp. ewlen- ay.]

evlendir- (-i) Evlenmesini sağlamak:
misali bi tenesi oḡluni e.-seydi III-
60 [evlendir- < *ev+len-dir-.]

evliya a. Ermiş: *o ğede mesele âlimler gidir, çoĥ êyi insanlar çoĥ yüksek âlimler var onar e.+dırlar zeten* VI-299 [evliya < Ar. auliyā' (walīy'in çoĝulu) 'Allah dostları, azizler, elçiler, babalar' Steingass 1892: 122a.]

evvel zf. Önce: *e. yemeginnen sora halınnan* IV-252 [evvel < Ar. awwal 'evvel, önce' AK I 1964: 82a.]

evvela zf. Önce, ilk önce, ilkin: *he şimdi neyse gıtdik asgere asgerde e. benim eğitim yerim balıkesir* VI-31 [evvela < Ar. awwal'in tenvinli biçimi awwalan > awwalā.]

evvelki sf. Önceki: *daha gözeli daha êyisi bu numunedir daha evvelki burda yoĥdur* VI-220 [evvelki < Ar. awwal ve Far. ki.]

ey ünl. Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü: *cümleye nesib et e. ulu mevla* IV-108 [ey < Far. ay 'hey, bre, be' Steingass 1892: 127b.]

eyakkabi a. Ayakkabı: *geldi geldi, mege e.+sını geybetmiş* X-69 [bkz. ayakĥkabi.]

eyan a. Açık: *bi gün de ayrılirdiĥ çıĥırdiĥ, allaha °e.+dır, allah üstde şahıtdır, °eziz cume°edir* X-25 [bkz. ayan.]

eyi sf. İyi: *birez eski durum gine ê.+dir* III-58; *o zaman çoĥ ê. öküzlerimiz vardi* III-163; *çoĥ şükür ê.+yem, uşahlarım hep böyüdi allaha şükürler olsun* IX-8; *çoĥ ê.+di ğeynetam çoĥ çoĥ, o oturadi konuşadi habu dolardi hele daşardi* X-42 [iyi < Kıp. eyi 'iyi, güzel' (Tuhf. 14a-9)→Atalay 1945: 171b < ET edĝü Clauson 1972: 51b: Uyg. edĝü 'iyi', DLT edĝü ay., KB edĝü ay., Kıp. eygi/eyĝü ay.]

eyib a. Ayıp, kusur: *çoĥ °e.+di yaslamah aĝzını yaslır* V-84 [ayıp < Ar. °ayb 'ayıp, kusur' Steingass 1892: 875a.]

eyiler a. Yer adı: *ê.+in camisi var oni ben yapıdım* VIII-47

eynen zf. Aynen: *şimdi °eyni gübre bağlallardi sepellerdi ya ellerinen*

^ce. *ële alıllardi ekini* V-250 [aynen
< Ar. ^cayn'ın tenvinli biçimi
^caynan.]

eyüb a. Kişi adı: *oni e. getirdi* II-54

eyvezoğullari a. Bir aile lakabı: *e. ile
şıhüşeyinliler de var* XII-155

ez- (-i) Ezmek, çiğnemek: *bi de gam
vardi. gam diye bi tahta tahtanın
altına demir veyahut daş çağılmış,
oni sürdükçe o ekinleri e.-erdi* II-50
[ez- < ET ez- 'bir şeyi kazımak,
sıyırmak' Clauson 1972: 279b:
DLT ez- 'kazımak, sıyırmak', Çağ.
éz- 'ezmek', Kıp. ez- 'bir şeyi
eritmek'.]

eza a. Kibrit: *mesela e.+yi ilk defa
duydun ahlata kirbite e. dendigini*
IV-49 [eza < Ar. *aczā* 'birimler,
unsurlar, kimyasal maddeler'
Steingass 1892: 18a.]

ezbere zf. Bir yere bakmayarak: *yani
kur^cenin mahiyetini anlatmir, e.
oñir lillahil fātihe* VI-278 [ezbere <
ezber+e < Far. *az bar -az* 'içinden'
ve *bar* 'göğüs'. (İsim olarak) 'hatır'
Tietze 2002: 1014a. Bkz. Far. *az* '-
den' Steingass 1892: 40b ve Far.

barr 'göğüs' Steingass 1892:
166b.]

ezberle- (-i) Bir şeyi olduğu gibi
akılda tutmak, ezber etmek,
hıfz etmek: *men çoğ kullanıram
bunnar ondan bunnar hep e.-yipler*
IV-48 [ezberle- < Far. *azbar* ve Tü.
-le-.]

eze a. Teyze: *gülnaz e. çaldı başına
dizine* XII-169 [eze <?]

ezircan a. Yer adı (Erzincan): *gêtdim
e.+a gardaşım arvadını getirem*
IX-69

fabırka a. Fabrika: *konyada bi f. vardi*
VI-32 [fabrika << İt. *fabbrica* TürS
845b.]

fağhradingil a. Aile adı: *bu kalali f.+in
dedeleri işde deniz karısını
yağhalamış* III-227

faize dal- bf. Faize bulanmak:
çalışmadıh seyretmiş f. d.-dih XII-
242 [faize dal- < Ar. *fā'iz* 'bol,
bereketli, bolluk' < *fayz* 'çoğalmak'
Steingass 1892: 906a ve Tü. *dal-*.]

faizli sf. Faizli, faiz eklenmiş: *çeşitli bunnar hepsi de f. para almaḥ o zaman da vardı* VI-337 [faizli < Ar. *fā'iz* ve Tü. +li.]

fala bahdır- bf. Fal baktırmak: *reḥmetli geynetam diyir gaḥdım seyid abasa f. b.-dım kağıt etdirdim* X-109 [*fal baktır-* < Ar. *fāl* ve Tü. *baktır-*.]

farıs sf. Geçimsiz: *o ğede ḥuysuzdu ki herkeş ona f. diyirdi* SE [*farıs* < DerS 1837 *farsak* ‘dağ köylüsü; delişmen, akılsız.’ Tietze 2009: 34b’de de herhangi bir köken gösterilmemiştir.]

fark a. Fark, mesafe: *o ğede f. vardı* III-87 [*fark* < Ar. *farḳ* ‘ayrılma, bölme’ Steingass 1892: 921a.]

farklı sf. Farklı olan, aralarında fark bulunan, değişik, ayrımlı: *birez f. diger gezdiğim yerlerden* VI-94 [*farklı* < Ar. *farḳ* ve Tü. +li.]

faruḥ çaman a. Kişi adı: *f. ç. geldi dedi ki yenge man kargış tökesen men yazam* IX-65

fasulye a. Yeşil fasulye, bakla: *dedim cemile abla nola ğetdim su*

bağladım getirdim f.+leri suvaram I-106 [*fasulye* << Rum. Φασίολος *fasulia* ‘fasülye’ Meyer 1893: 30.]

fato a. Kişi adı (Fatma): *yaşı daha un dört f.+nun biridir* IV-163

fayda gel- bf. Faydası olmak: *efendime söliyem o şeden bi ḥer bi fayda gelmez* VI-367 [*fayda gel-* < Ar. *fā'idat*, *fā'ida* ‘fayda, yarar’ Steingass 1892: 905b ve Tü. *gel-*.]

faydalan- (-den) Yararlanmak, istifade etmek: *işçi çalışdırır herkeş f.-ir işde kadın erkek kucaḥlarında yapillar getiriller* VI-91 [*faydalan-* < Ar. *fā'ida* ve Tü. +lan-.]

faydası toḥun- bf. Faydası olmak: *siz nēēdipsiz, bize ne f.+z t.-up* VII-48 [*fayda toḥun-* < Ar. *fā'ida* ve Tü. *dokun-*.]

fayiz a. Fâiz: *yoh f.+nan yoh katlamali* III-63 [*faiz* < Ar. *fā'iz* ‘bol, bereketli, bolluk’ < *fayḏ* ‘çoğalmak’ Steingass 1892: 906a.]

fazla sf. Gereğinden çok, ziyade:
dedim mennen on kilo f. olani bizim mahallenin insanlari var VI-282;
‘gereksiz’ *işde bu f. seni şetmiyek* VI-271 [*fazla* < Ar. *fazlat, fazla* - /fdl/ kökünden- ‘artma, aşma, çok olma; geriye kalan’ Steingass 1892: 932a.]

feķet bağ. Fakat: *san basdon yapdırırır f. senin bu üç yüz tenenin parasını* VI-121 [*fakat* < Ar. *faķat* ‘fakat, sadece, yalnızca’ Steingass 1892: 935a.]

feķķir sf. Fakir, yoksul: *biz zenginlik gördük babam, biz ne zenginlik gördük f., perişan* XI-21; *f.+e vèrem doldurup tasi* IV-240 [*fakir* < Ar. *faķīr* ‘fakir, düşkün, ihtiyaç sahibi’ Steingass 1892: 935b.]

feķķirlik belasi a. Fakirlik, yoksulluk belası: *vèremdiklerin sebebi bülirsen babam bütün f. b.* XI-32 [*fakirlik belası* < Ar. *faķīr* ve *balā*.]

fen a. Bilim, bilgi: *valla artıh bu f.+ler irelledi bu ceryanlar çıhdi bu lambalar çıhdi* III-262 [*fen* < Ar. *fann* -/fnn/ kökünden- ‘bilim, hüner, beceri, ustalık’ Steingass 1892: 939a.]

ferman a. Buyruk, emir: *padīşahdan f. istediler* II-110 [*ferman* < Far. *farmān* ‘emir, ferman’ Steingass 1892: 921b.]

ferman oħu- bf. Meydan okumak, korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek: *dünyaya f. o.-di sen nèce tanimirsan* VI-36 [*ferman oku-* < Far. *farmān* ve Tü. *oku-*.]

fert a. Birey: *delikli daşa gede hiçbi fer f. kalmamış* III-278 [*fert* < Ar. *fard* ‘fert, tek olma, bir şey’ Steingass 1892: 917.]

ferz et- bf. Varsaymak: *f. e.-elim geldi bi arhadaşın yanına* III-39/40 [*farz et-* < Ar. *farz* ‘çentik, işaret; din veya yasa kuralı; verme, bağışlama’ Steingass 1892: 919b ve Tü. *et-*.]

fesadlıh et- bf. Fesatlık etmek, söz taşımak, ara bozmak: *heram yesin bi şe demiyem f. e.-sin bi şe demiyem* VI-349 [*fesatlık* < Ar. *fasād* ‘bozulma’ Steingass 1892: 928b ve Tü. *+lık* ve *et-*.]

fesin anan saħliya dey. Ölesin anlamında bir ilenme sözü: *f. a. s.* IV-269

fetet- *bf.* Bir yeri savaşarak almak, fethetmek: *iranı f.-di, dönüyor* XII-327 [*fethet-* < Ar. *fatḥ* ‘(kapı) açmak, (şehir) almak’ Steingass 1892: 906b ve Tü. *et-*.]

fetir *a.* Tandırda yapılan ufak, kalın, yuvarlak bir ekmek çeşidi: *f. yapardım uşahlarım oni yellerdi* I-56 [*fetir* < Far. *fatīr* < Ar. *faṭīr* ‘mayasız hamur’ Steingass 1892: 908a.]

fetva ver- *bf.* Bir işin yapılmasını dinen uygun görmek: *f. v.-ip müslümanlııdan dem vuranlar* XII-409 [*fetva ver-* < Ar. *fatwā* ‘fetva, hüküm’ Steingass 1892: 907b ve Tü. *ver-*.]

fezle *a.* Kişi adı: *bir gün olir reḥmetlik baldızım f. abla körpemiş* X-100

fırçala- *(-i)* Temizlemek için fırça kullanmak: *bi şeyler sürer f.-r dişini* XII-114 [*fırçala-* < **fırça+la-*; krş. Rum. *βοῦρτσα* *vurtsa* ‘fırça’ Meyer 1893: 46.]

fırıldahçi *a.* Düzen çeviren, düzençi, dolap çeviren kimse: *dekçi*

dubaraçi, f. V-156 [*fırıldakçı* < **fırıl+da-k+çı* < *fırıl* yansıma.]

fırın *a.* Ekmek pişirilen ve satılan yer: *gidiller şeden f.+nan, bakıldan iki tene ekmeg getiriller tamam* XI-27 [*fırın* < Ar. *furn* < Rum. *furnos* < Lat. *furnus* ‘fırın’ Tietze 2009: 86b.]

fırsat *a.* Fırsat: *eğer kendi düşünmemle eğer başka yerde görmemle oni f.+ım olduğı geder* VI-48 [*fırsat* < Ar. *furşat* ‘fırsat, imkân’ Steingass 1892: 919a.]

fistanlıı *a.* Elbiselik, fistan yapmaya elverişli: *koroğlhuna pazen f. alam* IV-246 [*fistanlık* << Rum. *φοβάτιν* *fustáni* < İt. *fustagno* ‘aslında Kahire’de imal edilen bir kumaş cinsi’ Tietze 2009: 70a ve Tü. *+lık*.]

fışkı *a.* Tavla temizlendikten sonra hayvanların altını kuru tutması için serilen hayvan gübresi: *altlarına sereyim f.+dan döşek* IV-194 [*fışkı* < Rum. *φοσκι* *fuski* ‘gübre’ Meyer 1893: 58.]

fidan *a.* Yeni yetişen ağaç: *o yeşil f.+lar martaga döndi* VIII-83

[*fidan* < Rum. *φιδάνη* *fitáni* ‘fidan’
Meyer 1893: 30.]

fikir a. Düşünce: *düşündüm kendi f.+im, kendi şeyimde düşüne düşüne bi tene baston çıhartdım* VI-103 [*fikir* < Ar. *fikr, fakr* ‘düşünmek; düşünce’ Steingass 1892: 936a.]

filan zm. Falan: *misali nerde kalmış f. yerde gelirdi bize annatırdı* III-16; *işde men f. yere getmişdim gej kaldım* III-245 [*filan* < Ar. *fulān* ‘bilinmeyen bir şey veya kişiyi gösteren ifade’ Steingass 1892: 937a.]

filankes a. Falan kimse: *gidin diyir f.+in gelininin sandığında gelinligi bırahip bisimlah demeyip* III-248 [*filankes* < Ar. *fulān* ve Far. *kas* ‘kişi, kimse’ Steingass 1892: 1028a.]

fincan a. Fincan, kahve içilen küçük kap: *f. oynallardı, üzük oynallardı, geceyi onnan geçirillerdi* XI-37 [*fincan* < Ar. *fincān* < Far. *pingān* ‘fincan’ Steingass 1892: 939b.]

fiyet a. Fiyat: *o gidince de çağırdı dayiresi masaya annatdı dedi o*

f.+ten VI-126; *eyni f.+ten yap* VI-128 [*fiyat* < **fi* ‘paha, değer’den Ar. çoğul eki *-āt* ile *fī’āt*. Bkz. Ar. *fī* ‘içinde, ile’ Steingass 1892: 943a. Sözcük ‘paha, değer’ anlamını Türkçede kazanmıştır.]

fiza firgan et- bf. Çok ağlamak, feryat etmek: *çoğ anasi ağlır, f. f. e.-ir* X-4 [*fiza firgan et-* < Ar. *fizā* ‘su yüzeye fışkırmak’ Steingass 1892: 931b, Far. *fiğān, fuğān* ‘yakınma, şikâyet, ağlama’ Steingass 1892: 934a ve Tü. *et-*.]

ford a. Kamyon markası: *reḥmetli baban da f.+ların zamanında vardı* III-221

fotoğraf a. Fotoğraf: *sen gidip benim baston şekillerini, f.+larını alıp gidip* VI-181 [*fotoğraf* << Fr. *photographe* TÜR 889b.]

fotoğraf a. Fotokopi, tıpkıçekim: *bizim resimlerimizi alır baston f.+larını şeylerini alır gizlinden baston yapir* VI-169 [*fotokopi* << Fr. *photocopie* TÜR 890a.]

ğap, gap a. İp: *boynumda ḥemayıl ğ.+i* IV-6; “hayvanların tavlada bağlandığı kalınca ip” *danayi*

doluğı g.+a bağliyam IV-198 [*gab* < Erm. *gab/kap* ‘bağ, bağlantı’ Dankoff 1995: 75/328; Bläsing 1992: 39/38.]

gaban *a.* Geçit: *hersong g.+i gece geçiyor* III-267 [*gaban* < Erm. *kapan* ‘yokuş, geçit’ Dankoff 1995: 75/330.]

gabar *a.* Ev duvarı yapılırken bir sıranın en sonuna konulan taş: *zive, uruk, g. bunnar hep ermenicedir* XII-40 [*gabar* < Erm. *kaprar* “deste bağlayan çiftçi” Dankoff 1995: 75/329.]

gacık *a.* Keçi yününden yapılan, rengarenk boyanarak öküzlerin boynuzuna asılan uzun püsküllü süs: *bële naķışla işlellerdi g. yapallardi* IV-203; *o dağdağani g.+a geçirillerdi bağlallardi öküzün başına* IV-204; *g. gezilden keçi yüninnen gezilden eşellerdi örellerdi boyallardi rengarenk* IV-203; *bële alnında g. de onun üstünde buynuzlarda* IV-206 [*gacık* < Erm. *kcik* ‘yün yumağı’ Dankoff 1995: 78/353.]

ğada bela tifağ al- *bf.* Başkasının başına gelecek kaza belayı kendi

üstüne almak: *ğ.+n b.+n t.+ların a.-ıram* IV-130

ğada bela vermiye *bs.* Bir iyi dilek sözü: *ğ. b. v. X-63*

ğadaların alam *bs.* ‘Sana gelen bana gelsin’ anlamında kullanılan bir söz: *e muğdar efendi ğ. a. üç metre entari olmaz hêç olmazsa dört yaz man entari edem* XII-187

ğadar *a.* Tavuk veya horoz ibiği: *o horozun g.+i gözüni kapatmış* SE [*ğadar* < Erm. *katar* ‘zirve, doruk’; (dial.) ‘horoz ibiği’ Dankoff 1995: 75/333.]

ğah- (*nsz*) Kalkmak: *ķıtlıđ ğ.-di* II-206; *misali gelirdi yellerdi içellerdi oynallardi ğ.-allardi* III-77; *bu ğ.-ir gidir hocasına söyler diyir* VII-135; *ğ.-dım geldim uşahlara söyledim* VI-150; ‘kaybolmak, yok olmak’ *feķet şükür böğün gelenekler ğ.-miş* III-93; ‘uyanmak’ *sabahnan namaznan ğ.-ardığ* III-174; *sen ğ.-mazdan çortimizi ısıdır* IV-157; *men teg yapardım. sabbahnan ğ.-ardığ mesele ğ.-ardım giderdim altida* V-204; *sabanın ğ.-irdığ bi kere ordan yol da çoğ ordan geldik ağlata, ağlatdan hesrünk köyüne* II-7 [*kalk-*

< Oğz. *kalķ-* ‘kalkmak’ (DK 26-7, 137-5 ...)→bkz. Ergin 1963: 163 < ET *kalı-* ‘havaya yükselmek, sıçramak’ Clauson 1972: 617b: Uyg. *kalı-* ‘havaya yükselmek’, DLT *kalı-* ‘sıçramak, koşmak; yükselmek’, KB *kalı-* ‘sıçramak, yükselmek’ Clauson 1972: 617b.]

gam, ğam a. Döven: *g.+a* iki tane öküz *g.+ın* üstünde IV-33, 34; ekin bitdikden sora oni *ħarmana* *tökellerdi* tekrar *g.+nan* IV-229 [*gam* < Erm. *kamn* ‘harman döveni’ Dankoff 1995: 73/321.]

ġanderek a. Sabanı boyunduruğa bağlayan ağaç: *g.+ler* vardı o *g.+leri* o *lorħnan* bağlardıh III-310-11 [*ġanderek* < Erm. *kandriw* ‘geniş ağaç halka’ Dankoff 1995: 74/327.]

ġarabalıh a. Kalabalık: *ğ., silēman* *çıhıp dama alma atacaħ başıma* I-19 [*kalabalık* < **kalaba+lık*; Oğz. *kalabalıķ* ‘kalabalık, çok, çokluk’ (DK 75-8 ...)→ bkz. Ergin 1963: 163 < *ġalaba* ‘çok, pek çok’ (DK 255-2)→ bkz. Ergin 1963: 132 < Ar. *ġalabat, ġalaba* ‘sayıca çok veya üstün olma, üstün gelme; güç’ Steingass 1892: 891.]

ġardaş a. Kardeş: *diyir babam evde deġil anam dedi sen yani üş ġ.+mışlar biri küçükmiş* II-158; *elbet bi ġün duyar dedi ġ.+ın* IV-175; *ġeynatamın ġ.+ını ħıslillar götüriller* X-1; *geliller ġ.+lar para toplillar* IV-293; *ünl.* ‘Kardeşim’ *ğ.+m hormonli ħeyvannar çoħ* III-153; *dur men san annadam ġ.* IV-29; *ğ. oħirsiz allah ħabul etsin bunun son bitirdigiz zaman* VI-357 [*kardeş* < Oğz. *ķardaş/ķartaş/ķarındaş* ‘kardeş’ (DK 6-4 ..., 122-4 ...)→bkz. Ergin 1963: 170, 172 < ET *karındaş* < *karın* ‘kardeş’ Clauson 1972: 662a-b: Uyg. *kardaş* ‘kardeş’, DLT *karındaş* ay., Çağ. *kardaş* ay., Kıp. *karındaş* ay.]

ġarmuc çayı a. Ahlat’taki çaylardan biri: *ğ. ç.+ni bēle ħemirlenirdi geċerdi* I-3; *eglediler atlar ġētdiler ġ. ç.+nın kinarına* III-84/85

ġárreħ et bf. Bir işi eline, yüzüne, gözüne bulaştırmak, başaramamak: *yine neyi g. e.-din* SE [*ġárreħ et-* < Ar. *ġarrā*’ (*aġarr*’ın müennesi) ‘beyaz, parlak; alnında beyaz lekesi olan (at)’ Steingass 1892: 882b ve Tü. *et-.*]

ğarşı a. Karşı, ön: *he üş defa bele kaldırdı ğ.+mızdan* II-191; *son ğ.+mıza getirdiği zaman dedi yavrum diyir dedi men özüüm için götürmedim ekmeginzi, men büldüm siz çoğdan yemek yemeyipsiz men görğdüm size toğuna, he onnan* II-192 [*karşı* < Oğz. *karşu* ‘karşı’ (DK 270-3)→bkz. Ergin 1963: 173 < ET *karşı* < *karış-* ‘karşı, zıt’ Clauson 1972: 663b-664a: Uyg. *karşı* ‘karşı; tehlike’, DLT *karşı* ‘karşı’, KB *karşı* ay., Çağ. *karşu* ay., Kıp. *karşı/karşu* ay.]

ğarşı kes- bf. Yolunu kesmek, önünü kesmek: *bele benim ğ.+mi k.-di man dedi ki san bi şe söliyecegem* V-104 [bkz. *karşı* ve *kes-*.]

ğavha a. Kavga: *yani ğ. da çihardi* III-117 [*kavga* < Far. *ğavğā* ‘ağlama, kargaşa, gürültü patırtı’ Steingass 1892: 898b.]

ğavha çihar- dey. Kavga çıkarmak: *işda ğ. ç.-di* III-117 [*kavga çıkar-* < Far. *ğavğā* ve Tü. *et-*.]

ğavliye a. Karyola: *ğahdım battanyeyi aldım g. battanyesini* IX-57

[*karyola* < < İt. *carriola* TürS 1341a.]

ğāye a. Amaç: *dur getirem bağ niye gösterirem g. bunnar hevesden gelen daha iyisi de olabülür* VI-219 [*gaye* < Ar. *ğāya* ‘son, amaç’ Steingass 1892: 880a.]

ğáyın a. Kayın: *niyazi usdanın ğ.+idi* VI-56; *sandığımı amcam ğızınan ğ.+im kızi getirdiler ellerinde* IX-2 [*kayın* < Oğz. *ķayın* ‘kayın’ (DK 117-10) ...]→bkz. Ergin 1963: 176. ET *kağın* ‘kayın, kardeş, hısım, akraba’ Clauson 1972: 602a: Uyg. *kağın* ‘kadın’, DLT *kağın* ay., KB *kağın* ay., Çağ. *kayn* ‘eşin erkek kardeşi’, Kıp. *kayın ana* ‘kaynana’, *kayın ata* ‘kaynata’.]

ğáynana a. Kaynana: *men ğ. görmedim ki benim ğ.+m yoğdi gelin oldum* V-270 [*kaynana* < Oğz. *ķayın ana* ‘kaynının annesi’ (DK 117-10 ...)→bkz. Ergin 1963: 176.]

ğáynata a. Kaynata, kayınpeder, kayınbaba: *bağdım ğ.+m gelir* I-9 [*kaynata* < Oğz. *ķayın ata* ‘kaynının babası’ (DK 117-9 ...) bkz. Ergin 1963: 176 < ET *kağın* ‘kadın’

Clauson 1972: 602b ve *ata* ‘baba’
Clauson 1972: 40a.]

gayrimüslim *a.* Müslüman olmayan: *o zaman osmanli imparatorluği g.+lerden memur almazmış ne memur ne asger* XII-35 [gayrimüslim < Ar. *ğayr* + *muslim*; bkz. Ar. *ğayr* ‘diğer, farklı’ Steingass 1892: 900a ve Ar. *muslim* ‘müslüman’ Steingass 1892: 1239a.]

ğaz ocağı *a.* Gaz yağıyla yanan ocak: *ële onnan sora ğ. o. çıldı* V-190; *ğ. o.+nda işda yemegimzi çayımızı yapardığ* V-191 [gaz ocağı << Fr. *gaz* ve Tü. *ocak*.]

gazınç et- (-den) Şikayet etmek: *torpağ başan niye ğ. é.-irsen* IV-44, 148 [gazınç *et-* < Krd. *gazınd* ‘sitem, serzeniş, şikâyet’ İzoli 1991: 160a ve Tü. *et-*.]

ğazi *a.* Gazi: *babam ğ.+dir babam şeden yara almışdı* III-13 [gazi < Ar. *ġāzī* ‘fâtih, yiğit, kahraman, cesur asker’ Steingass 1892: 878a.]

ge- (-den, -e; nsz) Gelmek: *dedim ğ. göre* II-391 [gel- < Oğz. *gel-* ‘gelmek’ (DK 43-13)→bkz. Ergin

1963: 2009: 111 < ET *kel-* ‘gelmek’ Clauson 1972: 715b: Uyg. *kel-* ‘gelmek’, DLT *kel-* ay., KB *kel-* ay., Çağ. *kēl-* ay., Kıp. *kel-* ay.]

gece *a.* Gece vakti: *hēř ğ. ğetmesiz gündüs mürdarlamazsız* II-227; *bi gece dağda kalırdığ yani men şaşsan görmedim* III-234 [gece < ET *kēçe* < *kēç-* ‘gece; akşam’ Clauson 1972: 694b-695a: Uyg. *kēçe* ‘gece’, DLT *kēçe* ay., KB *kēçe* ay., Çağ. *geçe* ay., Kıp. *kēçe* ay.]

ģecer *a.* Mahalle adı: *mesele şeyin okuli ğ.+in okulini ben yapıdım* XII-24

ģecig *a.* Keçi yününden yapılan, rengarenk boyanarak öküzlerin boynuzuna asılan uzun püsküllü süs: *bēle alnında ğ. de onun üstünde buynuzlarda* IV-206 [bkz. *gacık*.]

geç- (-e) Geçmek: *o böyüğün öntüne kimse ğ.-ip ğetmezdi* III-22; *ğ.-erdi toy arabasının şarşına ğüleşçi isterdi* III-113; ‘görmezden gelmek’ *yani ağlat deyip ğ.-me* III-50; *diyillerse onnarın dedigini verin ğ.-sin ğetsinler* VII-124 [geç-

< ET *keç-* ‘geçmek, ölmek, sona ermek, aşmak, arasından geçmek’ Clauson 1972: 693b-694a: Uyg. *keç-* ‘geçmek’, DLT *keç-* ‘geçmek’, KB *keç-* ay., Çağ. *kêç-* ay., Kıp. *keç-/keş-* ay.]

geçen sf. Bir önceki (hafta, ay, yaz, kış vb.): *bu alçağ feket g. düşündüm yav bunnara bi çare bulağ bunnar satılmir* VI-210 [*geçen* < **geç-en*.]

geçi a. Keçi: *bi tenesini getiriyor birağıyor torbama ben gidiyorum dağa, koyun da sağamıyorum, g. sağıyorum* XII-291; *g.+yi gine bağladı koluna* X-71 [*keçi* < Oğz. *keçi* ‘keçi’: ET *eçkü* ‘keçi’ a.m., bkz. Clauson 1972: 24b: Uyg. *eçkü* ‘keçi’, DLT *eçkü* ay., Çağ. *üçkü/üçgü* ay., Kıp. *eçki/keçi* ay.]

geçim a. Geçinme işi: *o zamanki ahlad g. reşberlikde ne var* XII-28 [*geçim* < **geç-im*.]

geçin- (nsz) Geçimini sağlamak: *g.-ir giderdik* IX-23 [*geçin-* < Osm. *geçin-* ‘geçimini sağlamak’: ET *keçin-* < *keç-* ‘geçinmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 698a: DLT *keçin-* ‘geçer görünmek’.]

geçir- (-i) Bir şeyi bir yandan öbür yana götürmek: *ğarmuç çayını g.-diler* I-16; ‘takmak’ *g.-illerdi kalın bi şe onnan sora hop geçirillerdi oni bi adam boynına* V-249; ‘zaman harcamak’ *heftenin soni oldi mi eve geleceyik, eve gelirik, evde g.-irdik* II-5 [*geçir-* < ET *keçür-* < *keç-* ‘geçirmek, (zaman) geçirmek, affetmek’ Clauson 1972: 698b-699a: Uyg. *keçür-* ‘geçirmek’, DLT *keçür-* ‘(günü, suyu vb.) geçirmek, öldürmek, affetmek’, KB *keçür-* ‘geçirmek, affetmek’, Çağ. *kêçür-* ‘geçirmek’, Kıp. *keçir-* ay.]

geçirt- (-i) Eşlik etmek: *bekle seni g.-em gêt, meni o teppeye gede g.-di* I-112, I-113 [*geçirt-* < **geç-ir-t-*.]

geçmişler a. Bu dünyadan göçenler, ölenler: *allah reḥmet etsin senin babana da g.+imize* III-51 [*geçmişler* < **geç-miş+ler*.]

gede e. Kadar: *orda aḥşama ğ. baldızımğilin ğapısında süpürge bağlir* I-4; *karannıḥ çökene ğ. dolandıḥ* II-185; *annadın mi bu ğ.* VI-368 [*kadar* < Ar. *ḳadr* ‘ölçme, değer biçme; ölçü, boyut’ Steingass 1892: 957a.]

ğeddem e. Kadar: *o ğ. mükemmeldim bi uzun erig vardi gitmişem onun başında yatmışam* IX-34 [bkz. *gede*]

ğeder a. Kader, yazgı: *işte allahın ğ.+i* I-11; *işda allahın ğ.+i vèrdiler* V-91 [bkz. *gede*.]

ğeder et- bf. Kaderi olmak: *meğrib padişahının ğızinan meşriķ padişahının ğızı allah san ğ. e.-ip* VII-138 [kader et- < Ar. *ķadar* ‘kader, ölçü, adalet’ Steingass 1892: 957b ve Tü. et-.]

geḥ biç- bf. Hayıflanmak: *artıḥ g. b.-sen de bişe deĝişmez* SE [geḥ biç-< ?]

ğehve a. Kahvehane: *ĝ.+de otiririḥ* II-388 [kahve < Ar. *ķahwat*, *ķahwa* ‘kahve’ Steingass 1892: 996b.]

gej a. Sersem, uyuşuk: *güneş vurunca g. gibi oldum* SE [gej < Erm. *gij* ‘cılĝın, deliye dönmüş’ Dankoff 1995: 35/99.]

gej ķal- bf. Geç kalmak, zamanında yetişememek: *işde men filan yere ĝetmişdim g. ķ.-dım* III-246 [geç

kal- < ET *ķeç* ‘geç, uzun’ < **ķēç* ‘geç vakit’ Räsänen 1969: 245b; Clauson 1972: 692b-693a: Uyg. *ķeç* ‘geç’, DLT *ķeç* ay., KB *ķeç* ay., Çağ. *ĝeç* ay., Kıp. *keç/keçe* ay. ve ET *kal-* ‘kalmak’ Clauson 1972: 615b-616a: Uyg. *kal-* ‘kalmak’, DLT *kal-* ay., KB *kal-* ay., Çağ. *kal-* ay., Kıp. *kal-* ay.]

gel- (-den, -e; nsz) Gelmek: *oraya g.-ir diyir ki vıla silo ne güzel süpürge baĝlırsan bi tene de man* I-5; *mızraḥ kimi bi adam êle uzun işde o düşdi benim peşime men g.-dim o g.-di men g.-dim o g.-di* I-107; *patlamadisa alıp g.-ecegem* II-371; *misali nerde ķalmış filan yerde g.-irdi bize annatırdı* III-16; *man bir meraķsız insan bul g.-ginen* VII-2; *oni alıllardı g.-illerdi* III-39; *biz filan yere gidirik sen g.-irsense ge bizimle beraber* VII-91; *biz g.-mişik ḥerbe* VII-107; ‘denk olmak’ *pastonnar bizim buradaki bastonlara g.-mez bizim buradaki dehe êyidi* VI-99; ‘dönmek’ *men gidem bulam g.-em* VII-3 [bkz. *ge-*]

gelenek a. Gelenek, anane: *öyle bir g.+imiz vardi eskiden* III-35 [gelenek < YT *gel-* enek ‘eski âdet, anane’ Tietze 2009: 124a.]

gelin a. Gelin: *geliller g. peşine* I-15; *kadınlar da gelmişler su götüreler, g.+ler bekliller o çıha, su doldurular* XII-102; *misali adamın g.+i kalmış babası evinde* III-60; *diyir gidiller gelin getmege* III-247; *dehe ne isdirsen sen bu g.+nen* IV-158; *seni bu g.+e kurban olasan* IV-174 [*gelin* < Oğz. *gelin* ‘gelin’ (DK 31-11 ...)→bkz. Ergin 1963: 114 < ET *kelin* < **kel-* ‘gelin’ Clauson 1972: 719a: Uyg. *kelin* ‘gelin’, DLT *kelin* ay., KB *kelin* ay., Çağ. *kêlin* ay., Kıp. *kelin* ay.]

gelin et- bf. Evlendirmek: *meni getirdiler g. e.-diler* IX-3 [bkz. *gelin* ve *et-*.]

gelin güvey ol- bf. Karı koca olmak, evlenmek: *onnan g. g. o.-acağam, o keloğlan diyir* VII-147 [*gelin güvey ol-* < ET *kelin* < **kel-* ‘gelin’ Clauson 1972: 719a ve ET *küdegü* ‘güveyi’ Clauson 1972: 703a ve Tü. *ol-*.]

gelinlik a. Gelin olma durumu: *zavalli ne bülsin g. nedir* IV-164; ‘gelin giysisi’ *gidin diyir filankesin gelininin sandığında g.+i bırahip bisimlah demeyip* III-248 [*gelinlik* < **gelin+lik*.]

geliş- (nsz) mec. Büyümek, genişlemek: *tatvan dokuz yüz otuz sekizden sonra g.-di değişdi, şimdiki bu hali buldi* XII-317; ‘şişmanlamak, kilo almak’ *diyir beke g.-dik* II-194 [*geliş-* < Oğz. *geliş-* ‘karşılıklı gelmek, gelişmek’ (DK 200-6)→bkz. Ergin 1963: 115 < ET *keliş-* < *kel-* ‘gelişmek, birlikte gelmek’ Clauson 1972: 720b: DLT *keliş-* ‘gelişmek, karşılıklı gidip gelmek’, KB *keliş-* ay.]

geliştir- (-i) Geliştirmek: *bu da sonki numune, buni artıh g.-ecegem bunnarın hepsi satılacağ* VI-221 [*geliştir-* < **gel-iş-tir-*.]

gemik a. Kemik: *kırbaşının uci tutdi bu dirsegimin g.+ini tutdi* II-220 [*kemik* < **kemir-ik*; krş. OT *kemük* ‘kemik’ (ME 183-2)→bkz. Yüce 2014: 138b.]

genç sf. Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı: *on beş girmi tene g.* III-6; *üş tene ahlatali ele g.+ler yani* II-234 [*genç* < Oğz. *genç* ‘genç’ (DK 122-12 ...)→bkz. Ergin 1963: 115 < ET *kenç* ‘genç’ Clauson 1972: 727b: Uyg. *kenç* ‘genç’, DLT *kenç*

‘genç, çocuk; her hayvanın küçüğü’, KB *kenç* ‘genç’.]

gençlik a. İnsan hayatının çocuklukla yaşlılık arasındaki dönemi: *işde bizim günnerimiz bële, g.+imiz bële geçdi* VIII-38 [*gençlik* < **genç+lik*.]

gene^cet a. Kanaat, yetinme: *ne g.+i var, o zaman g. vardi* XI-24; *bële bi g. insana hasıl olur ibrahim helilvari* VI-191 [*kanaat* < Ar. *kanā^cat* ‘hoşnutluk, doyum, feragat’ Steingass 1892: 990a.]

gene^cet et- bf. Kanaat etmek, yetinmek: *ama şimdi devlet vèrmiş millet vèrmiş ginen de biz g. è-minik* XI-23; *san g. e.-ir mi* II-248 [*kanaat et-* < Ar. *kanā^cat* ve Tü. *et-*.]

genefe a. Kanepe, çekyat: *bële ellerini kelepçelemiş g.+de uzanmış* II-93 [*kanepe* << Fr. *canapé* TürS 1297a.]

genelde zf. Genellikle, çoğunlukla, umumiyetle: *südlü buğdayı genelde onnan bırağıllardi* IV-230 [*genelde* < **gen+el+de*; krş. ET *kēṇ* ‘geniş, genel’ Clauson 1972: 724b.

Nişanyan 2012: 206b’ye göre Fr. *général* sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetilmiştir.]

genereş a. Yer adı: *güzün g.+den odun getirir* IV-99

geniş sf. Eni çok olan: *üsti daha geniş altı küçüg üsti g. olurdi su doldurullardi içine* V-37 [*geniş* < ET *kēṇ* ‘geniş, genel’ Clauson 1972: 724b.]

genş sf. Genç: *dedi keşiş g.+di yirmi yaşlarında filan yeni tüvlenmişdi* II-80; *allah bi daha o günneri göstermesin g.+lere* III-314 [bkz. *genç*.]

gerçek a. Hakikat, gerçeklik, doğruluk: *g. payı varmış* III-229 [*gerçek* < ET *kertü* ‘hakikatli, sadık, vefadar’ Clauson 1972: 738b.]

gerçeklik a. Hakikat, realite: *evünde dört beş sene çalışdırmış g. var* III-228 [*gerçeklik* < *gerçek+lik*; krş. ET *kertü* ‘hakikatli, sadık, vefadar’ Clauson 1972: 738b.]

gerçekten *zf.* Cidden, sahiden: *g. ahlāt coḥ güzel bir memlekettir* III-55 [gerçekten < *kertü+çe+ok < ET kertü ‘hakikatli, sadık, vefadar’ Clauson 1972: 738b.]

gerçi *zf.* Sonunda: *g. padişahın gızını da alır öbür padişahın gızını da alır* VII-145 [gerçi < Far. *garçi* ‘gerçi, yine de, rağmen’ Steingass 1892: 1078a.]

gerdanı kurd ol- *dey.* Kurtlanıp çürüyesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *g.+n k. o.-a erin dul ola* IV-264 [gerdanı kurt ol- < Far. *gardān* ‘dönme, değişme, ters çevirme’ Steingass 1892: 1079a, Tü. *kurt* ve *ol-*.]

gergöl- *bf.* Garkolmak, boğulmak, kaplanmak: *geynetam bèle nurlara g.-a, nurların içinde habèle döne nur yağa, habèle döne nur yağa* X-41 [garkol- < Ar. *garḳ* ‘boğulma, batma, suya dalma’ Steingass 1892: 885a ve Tü. *ol-*.]

geri *a.* Arka, son: *artıḥ g.+sini ḥetirleminem* VII-144 [geri < ET *kêrû* < **kē* ‘geri’ Clauson 1972: 736b-737a: Uyg. *kêrû* ‘geri’, DLT *kêrû* ay., Kıp. *keri* ay.]

geri çekil- *dey.* Bulunduğu yerden ayrılmak, mevzi değiştirmek: *asger g. ç.-miş* II-445 [bkz. *geri* ve *çekil-*.]

geri dön- *bf.* Geldiği yere gitmek: *bi çocuḥ anasınan barabar geldi geşdi bèle un deḳḳe sora g. d.-di* III-284 [bkz. *geri* ve *dön-*.]

geri gel- *bf.* Ayrıldığı yere dönmek: *irannan ta ordan koyun g. g.-ir* I-52 [geri gel- < geri ve gel-.]

geri kal- *bf.* Geride kalmak, geriden gelmek: *bi yerde bi asger g. k.-miş* II-434; *g. k.-an asgeri vurdırmış* II-435; [bkz. *geri* ve *kal-*.]

geş- *(-e)* Geçmek: *elindeki silahınan g.-miş rusun terefine* II-102; *èle herkesin eline g.-mezdi çarıḥ* III-299 [bkz. *geç-*.]

get- *(-e)* Getirmek: *diyir gidiller gelin g.-mege* III-248; *nerden, kim g.-di, men yeni g.-dim* VI-173 [getir- < Oğz. *getür-* ‘getirmek’ (DK 22-8...)→Ergin 1963: 115-116 < ET *keltür-* < *kel-* ‘getirmek’ Clauson 1972: 716b-717a: DLT *keldür-* ‘getirmek’, KB *keldür-* ay., Çağ. *keltür-* ay., Kıp. *keltir-/keltür-* ay.]

getir- (-e) Getirmek: *g.-iririk sabanan* II-209; *dedi senin malın mi çalillar* *g.-iller* II-222; *diyir ki gelin hele benim bu asgerimi doyurun,* *susuzdur g.-in su vèrin* VII-112; *bi kere onnar gidillerdi oni g.-illerdi ya oni havada tutdilar onnar gelillerdi* VII-177 [bkz. *get-*.]

gèt- (-e, -den) Gitmek, ayrılmak: *tē harabaşehirin içine gede g.-dik* I-18; *diyir dedim sen g.-mezsen men de g.-menem men ağladım o ağladı* II-180; *onnarın peşinde g.-mek çoğ zordi* III-163; *diyillerse onnarın dedigini vèrin geşsin g.-sinler* VII-124 ‘yanına varmak’ *vay dedi torpağ başıma oldi dedi, dehe g.-meyeceksen, dehe g.-medim* I-110 [git- < Oğz. *git-* ‘gitmek’ (DK 49-9...)→bkz. Ergin 1963: 120-121 < ET *kèt-* < **kēt-* ‘bir yerden bir yere hareket etmek’ Clauson 1972: 701a: Uyg. *kèt-* ‘gitmek’, DLT *kèt-* ay., KB *ket-* ay., Çağ. *kèt-* ay., Kıp. *kèt-* ay.]

geven a. Dağlarda kendi kendine yetişen ve genelde yakacak olarak kullanılan dikenli bir çalı: *nemrütten odun getirirdik g. getirirdik* III-2; *teğotun dağını g. yetirir* IV-100; *ne dırahdor ne bişey*

tarlaya bahadın tarla bütün g. ot o şekilde VIII-21 [geven < geven/keven < Trkm. *göven* < Eren 1999: 155a’ya göre kökeni bilinmiyor. Sözcüğe 16. Yy’de yazılmış Câmi‘ü’l-Fürs’de de rastlanır. Bkz. Şahin 2006 II: 59a.]

gèvi a. Damat, güveyi: *toyun g.+sine kurban oluram* IV-126 [*güveyi* < Oğz. *güvegü* ‘güveyi’ (DK 3-6...)→Ergin 1963: 131 < ET *küdegü* < **kude-* ‘güveyi’ Clauson 1972: 703a: Uyg. *küdegü* ‘güveyi’, DLT *küdegü* ay. Kaçalin 2006: 316b’ye göre *kū-d-e-gü*.]

ğeybet- (-i) Kaybetmek, yitirmek: *bu son devrelerde bi tebi her şeyi g.-di* II-353 [*kaybet-* < Ar. *ğā’ib -/ğyb/* kökünden- ‘yitik, gizli, göz önünde olmayan’ Steingass 1892: 880a ve Tü. *et-*.]

ğeybol- (nsz) Kaybolmak: *çağırir diyir ki sabri g.-di* X-3: ‘ortadan kalkmak’ *seferberlikden geldikten sora bunnar vardi zamannan g.-di* III-37; *artıh bu şeler misal motorlar misal devreye girince bunnar g.-dilar* III-264 [*kaybol-* < Ar. *ğā’ib -/ğyb/* kökünden- ‘yitik,

gizli, göz önünde olmayan’
Steingass 1892: 880a ve Tü. ol-.]

1945: 189b < ET *kayın-*
‘kaynamak’ Clauson 1972: 678a.]

ğeyğenaḥ a. Omlet: *her sabah ğ. yapirdi* SE [ğeyğenaḥ < Far. *ḥāgīna* “yağda yumurta, omlet” Steingass 1892: 442a.]

geyik a. Geyik: *her allahın sabbahi o teggeye iki tene g. ğurban diye gelirmiş* IX-25; *o g.+ler orda kesilirmiş* IX-25 [geyik < Oğz. geyik ‘geyik, dağ keçisi’ (DK 5-2...)→bkz. Ergin 1963: 118 < ET *kēyik* ‘geyik’ Clauson 1972: 755a: Uyg. *keyik* ‘av hayvanı, yabani hayvan’, DLT *keyik* ay., Çağ. *kēyik* ‘geyik’, Kıp. *keyik* ay.]

ğeymaḥ a. Kaymak: *ama şimdi kebab yirik, balıḥ yirik, bal yirik, ğ. yirik hēc biri çortinin yerini tutmir* IX-21 [kaymak < Oğz. *ḳaymaḳ* ‘kaymak’ (DK 40-4)→bkz. Ergin 1963: 118 < ET *kanak < *kaṇ ‘kaymak’ Clauson 1972: 636b: DLT *kayak* ‘kaymak’, Çağ. *kaymak* ay., Kıp. *kaymak* ay.]

ğeyne- (nsz) Kaynamak: *heşil tasi kimi ğ.-r ğubarir* IV-145 [kayna- < Kıp. *ḳayna-* (Tuhf. 27a-4)→bkz. Atalay

ğeynet- (-i) Kaynatmak: *ğ.-dik yarmayı yükledig arabaya* XII-62; *ḳarpuz keserdik çay ğ.-irdik özüümüze söḥbet ederdik* III-173; *ne bülüm yarma ğ.-ende oldi* V-62 [kaynat- < ET *kaynat-* < *kayna-* ‘kaynatmak’ Clauson 1972: 678b: DLT *kaynat-* ‘kaynatmak’, Kıp. *kaynat-* ay.]

gez- (nsz) Gezmek, dolaşmak, yürümek: *çoḥ hoşuna ğetdi alırdi bēle be^czen g.-erdi* VI-46; *ēle çıḥdım gidirdim g.-e g.-e, dedim buni nēdirsiz, dediler buni dögeceyik çıḥardah* XI-5 [gez- < Oğz. *gez-* ‘gezmek, dolaşmak’ (DK 5-8...)→bkz. Ergin 1963: 118 < ET *kez-* ‘seyahat etmek, dolaşmak’ Clauson 1972: 757a: Uyg. *kez-* ‘gezmek’, DLT *kez-* ay., KB *kez-* ay., Çağ. *kēz-* ay., Kıp. *kez-* ay.]

gezdür- (-i) Gezdirmek, yanında taşımak: *yanımda g.-dim o ğede sevirdim sene^ceti* VI-22 [gezdür- < Oğz. *gezdür-* ‘gezdirmek, dolaştırmak’ (DK 23-11...)→bkz. Ergin 1963: 119 < ET *kez-* ‘gezmek’ Clauson 1972: 757a.]

ğezil a. Keçi kılı: *ğ.+den eşellerdi örellerdi boyallardi rengarenk* IV-204; ‘kıvırcık saç’ o *ğ. saçları* *kurban oluram* IV-85 [*ğezil* < Ar. *ğazl* ‘iplik eğirme, eğrilmiş; iplik’ Steingass 1892: 887a.]

gezmek a. Gezme işi: *görmeg bahanedir gidecek g.+e* XII-199 [*gezmek* < *gez-mek*.]

ğezzebe gel- bf. Hiddetlenmek, öfkelenmek: *vezirine ğ. g.-ir diyir ki gétginen* VII-1 [*gazaba gel-* < Ar. *ğazab* ‘öfke, kızgınlık’ Steingass 1892: 889a ve Tü. *gel-*.]

gıcıkta a. Isırgan otu: *bağ baham tavuğlar g.+nın arasına mı girdi* SE [*gıcıkta* < *gıcı-k+ta*; krş. **gıcı-/gici-* ‘kaşınmak’ +fiilden etken fiil sıfatı (participium activum) mânasında sıfat ve dolayısıyla isim yapan -k eki, Tietze 2009: 145b.]

ğıda a. Keçi: *o da bêle bi tene koyun bağlamış, g. koluna barabar gelir* X-68 [*ğıda* < Far. *ğizā*’ < Ar. *ğizā*’ ‘yeni doğmuş koyun yavrusu’ Steingass 2005: 882a.]

ğıdaları nemrüdün dağınna gel- dey. İnadı tutmak, sinirlenmek, öfkelenmek: *g. g.-di n. d.* V-158

ğığ a. Koyun dışkısı: *g.+lara basmadan yeri* SE [*ğığ* < ET *kığ* ‘hayvan gübresi’ Clauson 1972: 608b.]

ğığlar a. Yer adı: *ğ.+ın muhtarı* III-266

ğıjık a. Dolaşık, karışık (saç): *o g. saçları niye hêç darağ vurmırsan* SE [*ğıjık* < Erm. *knçirn* “dügüm, zor”; dial. *krinc* “kördüğüm” Dankoff 1995: 79/356.]

ğıjla- (-i) Isırmak: *anama diyem êle bi melmeketi dolandi dedi erkizan ğizi menin barmağımı g.-yıp* X-38; *ege men g.-mışamsa rebbi mennan sorsun* X-39 [*ğıjla-* < **ğij+la-*; krş. Erm. *kiç* ‘ısırik’ Bläsing 1992: 47/53.]

ğılav a. Keçeden yapılan çoban giysisi, kepenek, aba: *bu da şeyin altınna g.+ın altınna bunnara seyredir* III-242 [*ğılav* <?]

ğılincık barmağ a. Serçe parmak: *g. b.+ımı incidmişem* SE [*ğılincık*

parmak < DerS 2042b *gıluncık*
'küçük parmak'.]

gilingo a. Düğünlerde oynanan bir
halk oyunu: *esgiden temür ağa*
vardi, köçeri vardi, g. vardi XII-84

gındık a. Küçük, az, biraz: *man bi g.*
ekmeg birağıplar SE [*gındık* < Erm.
k'rt'ik 'biraz, sabun artığı' Dankoff
1995: 158/804.]

gındık a. Küçük toprak testi: *tez*
yoğurt g.+ini koyun bulağa XII-
265 [*gındık* < Erm. *glglal*
'çağıldayarak akmak'~ *glgl* 'suyun
lıkır lıkır aktığı ağzı dar testi'
Dankoff 1995: 36/104.]

ğıpta et- bf. İmrenmek: *bu arhadaşlar*
g. e.-eller işde dur dedim men bi
gezem türkiyeyi VI-85 [*ğıpta et-* <
Ar. *ğıpta* ve Tü. *et-*.]

gıran a. Taş yontmaya yarayan bir
alet: *mesela bizim elimizdeki taş*
usdalığının malzemesi g.
ermenicedir XII-39 [*gıran* < ?]

ğırh- (-i) Kırkmak: *gelmişler heci*
hesen gelesen ot dağında koyuni g.-
asan, koyun yüz tene üç yüz tene mi
ne I-43; *koyun g.-ardıh* V-19 [*kırk-*

< ET *kırk-* < *kır-* 'kırkmak'
Clauson 1972: 651a: DLT *kırk-*
'kırkmak', Çağ. *kırk-* ay., Kıp. *kırk-*
ay.]

ğırh a. Kırk: *g. beş atlı tahsermannan*
geldik III-83; *gelir hasan hüsen g.*
gün yatmış kendisi anlatdı
rehmetlik III-272; *diyir san bu gede*
asger vërdim, san g. tene asger
vërdim VII-84; *bu gelir g. tene eger*
yüz tene asgerin içersinnen seçir
VII-85 [*kırk* < ET *kırk* 'kırk'
Clauson 1972: 651a: Uyg. *kırk*
'kırk', DLT *kırk* ay., KB *kırk* ay.,
Çağ. *kırk* ay., Kıp. *kırk* ay.]

ğırjon a. Hayvanın yemediği ot ve
saman: *heyvanlar g. yemir ki* SE
[*ğırjon* < Erm. *krçel* 'vurmak,
parçalara bölmek': *krçunk, krcōn,*
krcōnk 'ot veya saman, hayvanlar
tarafından yenmeyip bırakılmış'
Dankoff 1995: 87/403.]

ğırliğan a. Çok kalabalık: *bi g. insan*
dolup bahçaya SE [*ğırliğan* < ?]

ğız a. Kız: *bizimle rus mevzileri*
arasında bi tene g. çocuğı kaçır
bize doğru gelir II-367; *evde g.+lar*
oni yapallardi V-207; *gerçi*
padişahın g.+ini da alir öbür

padişahın ğ.+ını da alır VII-145;
padişah ğ.+i da verir oni da verir
VII-147; *sandığımı amcam ğ.+inan*
ğeynim ğ.+i getirdiler ellerinde IX-
2 [*kız* < ET *kız* ‘kız’ Clauson 1972:
679b-680a: Uyg. *kız* ‘kız’, DLT *kız*
‘kız, cariye’, KB *kız* ‘kız’, Çağ. *kız*
‘evlenmemiş kız’, Kıp. *kız* ‘kız,
bâkire’.]

gice a. Gece: *o g. dağda kalan adam*
öldi II-256 [bkz. *gece*.]

gine zf. Yine, tekrar: *ha bizimkiler*
çıhıp konuşunca vala men onnara
g. dua edirem VI-384 [*yine* < Oğz.
gine ‘gene, yine, tekrar’ (DK 5-
10...)→bkz. Ergin 1963: 119 < ET
yana < *yan-* ‘tekrar, yine’ Clauson
1972: 943a: Uyg. *yana* ‘tekrar,
yine’, DLT *yana* ‘ikinci kez,
tekrar’, KB *yana* ‘yine, tekrar’,
Çağ. *yana* ay., Kıp. *yana* ay.]

ginen zf. Yine: *g. başladıh hârbe* II-
324; *dehe bu dünyanın meşeketi*
nedir sultan olsan ne g. meşeket
VI-383 [bkz. *gine*.]

gir- (-e) Dışarıdan içeriye geçmek:
ğorhduh camiye g.-emedik, ordan
ğetdik şeye bi eve misafir oldu
gece sabanan sonra geldik camiye

II-21; *diyir içeri g.-en babamdır* II-
390; *deniz karısı gelip eve g.-mesin*
III-227 [*gir-* < Oğz. *gir-* ‘girmek’
(DK 90-5...)→bkz. Ergin 1963:
119 < ET *kir-* < **kī-* ‘girmek’
Clauson 1972: 735b: Uyg. *kir-*
‘girmek’, DLT *kir-* ay., KB *kir-* ay.,
Çağ. *kir-* ay., Kıp. *kir-* ay.]

giriş- (-e) Bir işi ele almak, bir işe
başlamak: *kapı pencere ele neyi*
gördümse heveslendim aldım keseri
g.-dim VI-70 [*giriş-* < **gir-iş-*.]

girmi a. Yirmi: *öbri kavuşa g. beş gün*
ceza verdiler II-493; *g. dört se^cetde*
bi sefer III-137; *sekiz on tene*
mihacır misali babamın yanında g.
tene çalışıyor asgeryede III-295
[*yirmi* < ET *yigirmi* ‘yirmi’
Clauson 1972: 915b: Uyg. *yegirmi*
‘yirmi’, DLT *yegirmi* ay., Çağ.
yegirme ay., Kıp. *yegirmi* ay.]

git- (-e, -den): Gitmek, varmak: *işde*
ele g.-illermiş II-451; *diyir gidek o*
filan padişahın üzerine g.-ek VII-
96; *bunnar g.-illerdi veyahud da ki*
topi tutillardi onnar şe vardi
onnarın belli bi nohta vardi VII-
178; *e bele yazın zaten kışın g.-*
ilmez soğuktan, yazın g.-erdik XII-
157; “yanına varmak” *kürtlerde de*

*yüz yaşında ol, sakkalın dizleren
yënsin hansı ağanın yanına g.-
ersense hêç yoḥ demez ge götür
gızım san ğurban olsun XI-34 [bkz.
gêt-.]*

giy- (nsz) Giymek: *ahızar, esbab
bulmazdıḥ g.-ek çorap bulmazdıḥ
g.-ek I-123; o da esger elbisesi g.-
miş II-388; men çoḥ g.-mişem men
çoḥ g.-mişem çarıḥ III-302; kütli
kumaşlari g.-ir dolanir IV-143;
üstüne g.-eceg elbise bulmaz VIII-
78 [giy- < Kıp. kiy- ‘giymek’ (KK
80b/5)→bkz. Toparlı 1999: 116a <
ET keḍ- ‘giymek’ Clauson 1972:
700b: Uyg. keḍ- ‘giymek’, DLT
keḍ- ay., Çağ. key- ay., Kıp. key-
ay.]*

gizli sf. Gizli, saklanmış: *bi de ayri g.
bi rus lagari vardi II-414 [gizli <
Oğz. gizlü ‘gizli’ (DK 200-7, 212-
5)→bkz. Ergin 1963: 121 < ET
kizlüg < kiz ‘kutu; bohça; sandık’
Clauson 1972: 576a.]*

gizlin zf. Gizlice: *bizim resimlerimizi
alir baston fotoḳoplarını şeylerini
alir g.+nen baston yapir VI-169
[gizlin < *giz+li+n.]*

gobbal a. Baston: *çoḥ güzel bi g.+i
vardi SE [gobbal < Erm. kopāl ~
kompāl ‘sopa’ < Far. kūpāl Dankoff
1995: 82/378.]*

gocat a. İri (balık): *o g. balıḥlari
hardan buldun SE [gocat <?]*

gocuk a. Palto: *dışari çıḥarsan g.+n
al hava çoḥ savūḥ SE [gocuk < Bul.
kocuḥ ‘kürklü’ < koca ‘kürk’
Nişanyan 2012: 211b.]*

god, god a. Tahtadan yapılmış bir
çeşit tahıl ölçēği: *misali elli teneke
elli ğ. o zaman ğoddi teneke yoḥdi
III-166; tek başına un g. yarmami
çeken IV-104 [god < Erm. kot ‘bir
buğday ölçüsü’ Dankoff 1995:
84/385.]*

ğoh- (nsz) Kokmak: *o ğedde güzel ğ.-
ardi III-129 [kok- < ET kok-
‘kokmak’ Clauson 1972: 609a:
DLT kok- ‘fena kokmak, kokusu
yükselmek, (hastalık) sakinleşmek’,
Kıp. kok- ‘kokmak’.]*

ğohu a. Koku: *ḳarpuzi burda kesedin
yoldan geḥen onun ğ.+suni alırdi
III-127 [koku < *kok-u.]*

ğoĥi a. Koku: *afedersen padişahdan pis bi ġ. çıĥir* VI-289 [bkz. *ğoĥi*.]

ğoĥuli sf. Kokulu: *mege ġ. bir otmiş yani VIII-8* [kokulu < *kok-u+lu; krş. ET kok- Clauson 1972: 609a]

goj a. Üzerinde ot, çalı, çırpı ya da et doğranan kalın kütük: *o eti getir g.+da bi dögeg* SE [goj < Erm. koç ‘kütük’ Bläsing 1992: 47/54.]

gon a. Çingene obası: *seni g.+nan mi bulmuşuĥ ele diyirsen* SE [gon <?]

gono a. Aile lakabı: *ilhaminen barabar g.+ların, bu şeye, seyyadın zöhregile, ġetdik diyir* X-46

gop a. Kağının önündeki tahta: *öküz olup g.+a mi sıçacaĥsan g. arabanın öküzün koşulduĥı yerin arĥa tarafına g. denir* IV-39 [gop < Erm. kob/kop ‘kağının önünde ve arkasında bulunan iki uzun tahta’ Dankoff 1995: 79/357.]

gorbagor a. Ölmüş biri için küfür sözü: *g.+un ġizi sen ne isdirsen* IV-166 [gorbagor < Far. gūr-ba-gūr ‘mezar içinde mezar’; bkz. Far. gūr ‘mezar, türbe’ Steingass 1892: 1101b.]

ğorĥ- (nsz) Korkmak: *arĥın içindeyem, bêle baĥiram arĥamda bêle baĥiram ġine arĥamda ele ġ.-iram* I-100; *dehe ġ.-madım ġetdim* I-113; *men ġ.-dum onnan sora köyün içinen geldim o kinardan gelmedim dedim* V-105; *diyir padişahım diyir sen hêş ġ.-magınan, sen man izin vërginen men gidem* VII-81 [kork- < ET kork- ‘korkmak’ Clauson 1972: 651b: Uyg. kork- ‘korkmak’, DLT kork- ay., KB kork- ay., Çağ. kork- ay., Kıp. kork- ay.]

gorzivel a. Kara sabanda oku boyunduruĥa bağlayan parça: *bunnar mesela bir kaĥni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, ariĥ, pariĥ, sami, samter, pigi, g., bunnar hep ermenicedir* XII-41 [gorzivel < Erm. gorcavar ‘pulluĥın önündeki boyunduruĥa bağlı parça’ Dankoff 1995: 38/113.]

goya zf. Güya, sözde, sanki: *ĥerbe gidirik goya* II-274 [*güya* < Far. *goyā, ġüyā* ‘söyleme, konuşma; güya, sanki’ Steingass 1892: 1107a.]

göbelek a. Mantar: *g. toplamaya gètdik ama çoḥ yağmur vardi geri geldik* SE [göbelek < *göbek ‘mantar’ ve +lek küçültme eki. Tietze 2009: 166b’de yer verilen sözcük için bir köken gösterilmemiş ve sadece Az. *göbäläk* ile karşılaştırılması istenmiştir.]

göç èt- bf. Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek: *yavaş yavaş yerli kalmayınca dışariya kaşdilar taşdilar misal g. è.-diler* III-57 [göç et- < ET köç ‘göç’ Clauson 1972: 693a: DLT köç ‘göç’, KB köç ay., Çağ. köc ay., Kıp. köç ay. ve et-.]

göç eyle- bf. Göç etmek: *muḥacır olmuş g. e.-mişler hep diyar diyar* XII-405 [bkz. göç ve eyle-.]

gödenli sf. Açgözlü, boğazına düşkün: *g. insanlardan uzaḥ durasan* SE [gödenli < *göden+li; krş. göden “kalın bağırsağın son bölümü” < köt+en Eren 1999: 158b-159a. Eren, ayrıca yerel ağızlarda ‘mide’, ‘karın’, ‘işkembe’ anlamında kullanıldığını belirtir. ‘köt’ sözcüğü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kaçalın 2006: 144-45.]

göger- (nsz) Göğermek, yeşermek: *kış gelirdi üzerine kış geçerdı, baharın tekrar toprağın altınnan çıḥardi, g.-irdi oraḥnan biçerdik bağ yapardıḥ bağlardıḥ* II-45 [göger- < Oğz. göger- ‘yeşermek, yeşillenmek’ < ET kōker- < kōk ‘göğermek’ Clauson 1972: 713a: DLT köker- ‘grileşmek, göğün renginde olmak’, Çağ. köger-, göger- ‘yeşillenmek, göğermek, mavileşmek’.]

gögerçin a. Güvercin: *ële güzel g.+leri vardi, istedim man bi tene bile vermedi* SE [güvercin < Oğz. gögerçin ‘güvercin’ (DK 159-6...)→bkz. Ergin 1963: 122 < ET kögürçgün ‘güvercin’ Clauson 1972: 713b: Uyg. kögürçgen ‘güvercin’, DLT kögürçgün ay., Çağ. kögerçin ay., Kıp. köwercin, kögercin ay.]

gök a. Gökyüzü: *uci boyunduruḥ diyellerdi misali bi uci yerde bi uci g.+de* III-236; *ḥınan g.+e savrula* IV-274 [gök < Oğz. gök ‘gök’ (DK 10-2...)→bkz. Ergin 1963: 122 < ET kōk ‘gök, gökyüzü; mavi, yeşil, boz’ < kōk Clauson 1972: 708b-709a: Uyg. kög ‘gökyüzü’, DLT kōk ‘gök, sema, hava’, KB kōk ‘gökyüzü’, Kıp. kōk ay.]

gösük a. Göğüs: *diyir men bunun g.+üne beş tene mermi vurdum* II-377; *igneyi vurmuşlar ya g.+üne* III-230; *elleri g.+ünde emüren bahar* IV-161; *aynan gün benim g.+ümde kitleşiller* VII-137 [göğüs < Oğz. göğüs ‘göğüs’ (DK 129-6...)]→bkz. Ergin 1963: 122 < ET kögüz (gögöz) ‘göğüs’ Clauson 1972: 714a-b: Uyg. kögüz ‘göğüs’, DLT kögüz ay., KB kögüs ay., Çağ. kögsük ay., Kıp. kögüs, kövüs ay.]

göl a. Göl: *aḥladın g.+üne énin durnalar* XII-3 [göl < Oğz. göl ‘göl’ (DK 14-8...)]→bkz. Ergin 1963: 123 < ET kōl ‘göl’ Clauson 1972: 715a: DLT kōl ‘göl’, Çağ. köl ‘göl’, Kıp. köl ay.]

göllən- (nsz) Su birikip gölcük olmak: *ifaḥ, aḥmazdi da g.-irdi orada da gine doldururduḡ götürürdük* VIII-33 [göllən- < *göl+len-.]

gömleksiz sf. Gömleği olmayan: *nice günler böyle g. olmuşduḡ* XII-181 [gömleksiz < *gömlek+siz; krş. ET köñlek < köñle- ‘gömlek’ Clauson 1972: 732a.]

gönder- (-i, -e) Göndermek, yollamak: *o şe bitdi onnarın cezasi bitdi bizi*

de g.-diler sevḵ II-499; *oni ḵab ḵab g.-irdi* III-33; *bastonlarını dıḡariya g.-ek, zonguldaḡın g.-iller ya, allah reḥmet etsin* VI-144; *diyir ya man bu ḡeder para g.-ecegsen yaḥutda ki seninle ḥerbim var* VII-78 [gönder- < Oğz. gönder- ‘göndermek’ (DK 7-9...)]→bkz. Ergin 1963: 123 < ET köndger- < kōn- ‘doğrulmak, düzelmek; yola çıkmak’ Clauson 1972: 730a: DLT köndger- ‘doğrultmak, düzeltmek, yolu göstermek’, Kıp. könder- ‘göndermek, yoluna koymak’.]

gör- (-i) Görmek: *ama sen gel misali o toḡum ekenin ḥalını g.* III-168; *kur^canın söledigi şeyi g.-ir* VI-382; ‘bakmak’ *dedim ge g.-ek* II-391; ‘bilmek’ *orada gam öküz ḵoşmaḥ bülminem, reḥmetli babamda g.-memişem ki öküz nedir gam nedir inek nedir* IX-60 [gör- < Oğz. gör- ‘görmek’ (DK 12-11...)]→bkz. Ergin 1963: 123 < ET kör- ‘görmek, bakmak’ Clauson 1972: 736a-b: Orh. kör- ‘görmek, bakmak; tabi olmak, bağımlı olmak’, Uyg. kör- ‘görmek’, DLT kör- ay., KB kör- ay., Çağ. kör- ay., Kıp. kör- ay.]

görev *a.* Görev, vazife: *ağşama geder onun g.+i odi VII-67 [görev < *YT gör-ev.]*

görmeg *a.* Nişanlı kız ziyareti: *hanım sayar gidemedik g.+e XII-196 [görmek < *gör-mek; Oğz. görmek ‘görmek’ (DK 171-9...)→bkz. Ergin 1963: 126; krş. ET körüm < kör- ‘alâmet, bakış’ Clauson 1972: 745b.]*

görül- (*nsz*) Görülmek, raslanmak: *şimdi artıñ g.-müyollar III-262 [görül- < Oğz. görül- ‘görülmek’: ET körül- < kör- ‘görülmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 745a: DLT körül- ‘görülmek’.]*

görüp geçir- (*nsz*) Yaşamak, çok şey görmek: *yavrum neler g.-mişik, neler g.-mişik allah sonumizi her ede IX-39; biz ele g.-dük, ele g.-dik XII-193 [bkz. gör- ve geçir-.]*

görüş- (*nsz*) Konuşup sohbet etmek: *ümreden burdaki arhadaşlarımnan her gün her ağşam g.-irdik III-147 [görüş- < Oğz. görüş- ‘görüştürmek, müsâfaha etmek, tokalaşmak, kucaklaşmak, vedalaşmak, el öpmek’ (DK 153-5...)→bkz. Ergin 1963: 126 < ET körüş- < kör-*

‘görüştürmek, buluşmak’ Clauson 1972: 748a: Uyg. körüş- ‘buluşmak’, DLT körüş- ‘(gözle) bakmak, görüşmek, buluşmak’, KB körüş- ‘görüştürmek, yüz yüze bakmak’, Çağ. körüş- ‘görüştürmek, buluşmak’, Kıp. körüş- ‘tokalaşmak’.]

göster- (*-i*) Göstermek: *yani oni g.-iller vurillar II-279 [göster < Oğz. göster- ‘göstermek’ (DK 76-13...)→bkz. Ergin 1963: 126. Tietze 2009: 178b’ye göre görset-fiilinin metatez varyantı, gör-fiilinin ettirgen hali. Krş. ET körse- < kör- ‘görmek istemek’ Clauson 1972: 746b.]*

götür- (*-i*) Götürmek, ulaştırmak: *g.-diler mancurya diyeller işde mancuryaya II-452; ‘vermek’ yahut ayran aşı g.-mişik III-140; ‘taşımak’ arabaya yüklerdik g.-ürdük III-180; ‘yanında götürmek’ diyiller sen gidemezsin seni g.-emenik VI-26; men seni g.-ecegem padişaha VII-10; üş kapıdan dört kapıdan alır gidir içerye, diyir yav sen meni niye bu gede içerye g.-isen VII-190; g.-ecegem ankaraya IX-66; ana ge sen meni yendir g.-ginen rehmetli geynatam ele annadırdı X-*

8; *çocuğı bıraħıp tendirin başına gelip suyuni g.-e ki reşberinin aşını ekmegini yola diyende* XII-108 [götür- < Oğz. *götür-* ‘götürmek, kaldırmak, yükseltmek’ (DK 79-8...)→bkz. Ergin 1963: 127 < ET *kötür-* (kötör-; g-) ‘kaldırmak, yükseltmek’ Clauson 1972: 706a: Uyg. *kötür-* ‘kaldırmak, yükseltmek, götürmek’, DLT *kötür-* ‘götürmek, taşımak’, KB *kötür-* ‘götürmek, kaldırmak, yükseltmek; yok etmek’, Çağ. *köter-* ‘götürmek, kaldırmak’, Kıp. *kötür-* ‘götürmek’. Kaçalın 2011: 969’a göre *kö-l-ter-*.]

göyün a. Gönül: *diyir vala g.+üm oldi* II-400 [gönül < ET *köñül* ‘gönül, yürek, anlayış’ Clauson 1972: 731b: Uyg. *köñül* ‘gönül, hatır, anlayış’, DLT *köñül* ‘yürek, kalp, gönül’, KB *köñül* ay., Çağ. *köñül* ay., Kıp. *köñül* ay.]

göz a. Göz, görme organı: *g.+ümün yaşını sildi* II-224; *hem toprağı koydi iki g.+üne* XII-170; *diyellerdi vala silo seni vurup odur g.+lerin beke olup kara olup ne inek vurup ne de murup* I-88 [göz < Oğz. *göz* ‘göz’ (DK 23-11...)→bkz. Ergin 1963: 127 < ET *kōz* ‘göz’ Clauson 1972: 756b: Uyg. *kōz* ‘göz’, DLT

kōz ay., KB *kōz* ay., Çağ. *göz* ay., Kıp. *kōz* ay.]

göz et- bf. Nazar değdirmek: *bi hızmeker gelmiş demiş ki, el atmış cevüzün dalına ğıza g. ğ.-miş ğele dal kırılmış* IX-31 [bkz. *göz* ve *et-*.]

gözel sf. Güzel: *o g. ellere kurban oluram* IV-98; *her şeyile g.+dir insanları da g.+dir* III-55 [güzel < Oğz. *gözel* ‘güzel’ (DK 11-5...)→bkz. Ergin 1963: 128. *gözel/güzel* ‘yakışıklı, iyi; güzel bir kız veya kadın’ < *göz+al Tietze 2009: 184a. Kaçalın 2006: 316b’ye göre *kūs+e-l*. Ayrıca krş. Taş 2009b: 97-98.]

gözetle- (-i) Gözetlemek: *g.-llerdi kimse ona tohinmiya* III-29; ‘izlemek’ *küllük çıhdım küllüğün başına megersem o meni g.-rmiş o oğlan* V-115 [gözetle- < *göz+etle-; krş. Oğz. *gözet-* ‘gözetmek’ (DK 63-7...)→bkz. Ergin 1963: 128 < ET *kōzed-* < *kōz* ‘korumak, izlemek’ Clauson 1972: 758a-b: Uyg. *kōzed-* ‘korumak, gözetmek’, DLT *kōzet-* ‘gözetmek, gözetilmek, izlemek’, KB *kōzet-/kōdez-* ‘gözetmek, korumak, saklamak’,

Çağ. *közet-/közle-* ‘gözlemek’, Kıp. *közet-* ‘gözetmek, kollamak’.]

gözi düş- dey. Âşık olmak: *silemanın g. d.-üp gözi tökiledi* I-9; *g. d.-en de vardi babam dedi ki men ona vërmenem kapi komşiyıh; adamın bi tenesi g. d.-ir bi bayana, g. d.-ir bi bayana* VII-181 [bkz. göz ve düş-.]

gözi kes- bf. Gözü kesmek, gücünün yeteceğini düşünmek: *g. k.-ir hani* VII-79 [bkz. göz ve kes-.]

gözi tökil- dey. Gözü çıkmak: *silemanın gözi düşüp g. t.-edi* I-9 [bkz. göz ve dökül-.]

gözü kapan- bf. Gözü görmez olmak: *bu gözüm kapkara oldi g.+m k.-di kaldı* I-85 [*gözü kapan-* < göz ve kapan-; krş. Çağ. *kapğa-* < *kāp-ʿg-* a- ‘kapanmak, ihata etmek’ Kaçalin 2011: 952.]

gözü zor zehmet seç- bf. Gözleri iyi görmemek: *adreseyi g.+m z. z. s.-di* IV-132

gözünü ayır- bf. Gözünü ayırmak: *heç g. ordan a.-amazdı* III-161 [*gözünü ayır-* < göz ve ayır-; krş. Oğz. *ayır-* ‘ayırmak’ (DK 231-3...)→bkz.

Ergin 1963: 28 < ET *ağır-* < **ağ-* ‘ayırarak, seçmek’ Clauson 1972: 66b: Uyg. *ağır-* ‘ayırarak’, DLT *ağır-* ay., KB *ağır-* ay., Çağ. *ayır-* ay., Kıp. *ayır-* ay.]

gözüyle gör- bf. Bir olaya tanık olmak: *annem annatırdı diyerdi ben g.+mnen g.-düm atın pisliğinin içersinnen arpayı çıhartdılar yediler* III-279 [bkz. göz ve gör-.]

ğubar- (nsz) Kabarmak, taşmak; gururlanmak, böbürlenmek: *heşil tasi kimi geynir g.-ir* IV-145 [*kubar-* < Kıp. *kubar-* ‘bozarmak, rengi toprak rengine dönmek’ (Kİ)→bkz. Caferoğlu 1931: 80; krş. ET *kabar-* ‘kabarmak, şişmek’ Clauson 1972: 585b.]

gumburuk a. Yumruk: *ële ağzan bi g. çalan görürsen* SE [*gumburuk* < Erm. *gomb* ‘yumruk’ Dankoff 1995: 37/110.]

ğurban olam bs. Konuşurken karşıdakine duyulan sevgiyi ifade eden bir söz: *o düşdi bu tarafa biz düşdük bu tarafa geldik işde beşe g. o. X-72; otobüs yoh, arabalar yoh he g.+ın o., işde beşe, men san g. o. X-73; g. o. tezbêh elde gelene*

IV-60 [*kurban ol-* < Ar. *ḵurbān* ve Tü. *ol-*.]

ḡurban *ünl.* İçtenliği belirten bir seslenme sözü: *artıḥ çoḥ deḡiṣti ḡ. çoḥ deḡiṣti* III-121 [*kurban* < Ar. *ḵurbān* -/ḵrb/ kökünden- ‘yakın olma’ Steingass 1892: 963a.]

gurka yat- *bf.* Tavuk kuluçkaya yatmak: *tavuhlar g. y.-ip mi* SE [*gurka yat-* < Far. *kurk* “tavuk” Steingass 2005: 1024a; krş. Çağ. *kürük* Kaçalın 2011: 972 ve Tü. *yat-*; ayrıntılı bilgi bkz. Bläsing 1995: 92/49.]

gurug ol- *bf.* Üşütmek, sesi kısılmak: *g. o.-an uşahlari, sanciliyan cocuhleri uşahlari getiresiz o daşın üsdüne biraḡasız* X-81 [*gurug ol-* < Far. *ḡaur* ‘şiddetli ağrı’ Steingass 2005: 898a ~ Erm. *gari/garik* ‘arpacık, göz hastalığı’ Dankoff 1995: 34/92 ve Tü. *ol-*.]

gurur a. Kibir: *g. yoḥ, g. yapsan böyük bi hata böyük bi yanlışıḡ VI-315* [*gurur* < Ar. *ḡurūr* ‘aldatma; gurur, cüret’ Steingass 1892: 886a.]

gururlan- (*nsz*) Gurur duymak: *yoḡsa at oḡli eṣeg oḡli sövmekle veyahud*

da g.-makla VI-320 [*gururlan-* < Ar. *ḡurūr* ve Tü. *+lan-*.]

ḡuruş a. Kuruş: *üç ekmek béle diyir buni vërdi bize bi de un ḡ. mi ne para vërdi* II-163 [*kuruş* << Alm. Groschen TürS 1539b.]

ḡutar- (-i) Kurtarmak: *babam mihacirlari ḡ.-miş aḡlat mihacirlarını* III-289; *babam diyir o buḡda o mihacirlari ḡ.-tdi* III-295; *bunnar bizi ḡ.-maz* VI-295; *işda bizi ḡ.-an allahdan o sanati o ilmin allahdan olduḡuni bilip şükretmek* VI-314; *hêç gülmedim, gelen çaldi giden çaldi vala men özümi ḡ.-dım* IX-4 [*kurtar-* < Oğz. *ḡurtar-* ‘kurtarmak’ (DK 235-1...)→bkz. Ergin 1963: 195 < ET *kurtḡar-* ‘kurtarmak’ Clauson 1972: 649b-650a: Uyg. *kurtḡar-* ‘kurtarmak’, DLT *kutḡar-* ay., Çağ. *kutkar-* ay., Kıp. *kutkar-* ay. Sözcükle ilgili açıklama için bkz. Kaçalın 2011: 970-971.]

guvang başı a. Güveyi başı: *peşreng başı kimi g. b.+nda* IV-69 [*guvang başı* < güveyi ve baş.]

guzuk a. Kambur: *sen g. hikoyi tanir midin* SE [guzuk < Erm. kuz / kuzik ‘kambur’ Dankoff 1995: 86/394.]

gübre a. Verimini artırmak için toprağa dökülen her türlü hayvan dışkısı, kimyasal veya bitkisel madde: *‘eyni g. bağlallardi sepellerdi ya ellerinen ‘eynen éle alıllardi* V-250 [gübre < Rum. *kopria(gübre)* ‘gübre’ Meyer 1893: 59.]

gücü yet- dey. Gücü yetmek, üstesinden gelmek: *dedim g.+müz y.-mez bilezige* XII-197 [gücü yet- < güç ve yet-; krş. ET *küç* ‘kuvvet’ Clauson 1972: 693a ve ET *yét-* ‘yetişmek’ Clauson 1972: 884b.]

güç a. Kuvvet, takat: *diyir bize bi ağılama filan düşdi hêş imkanımız bişe yoh, g.+ümüz yeteceg bi durum degil yani* II-126; ‘zenginlik’ *hani bizim g.+ümüz var elemanlarımız var* III-36 [güç < Oğz. *güç* ‘güç, kuvvet, zor’ (DK 210-2...)→bkz. Ergin 1963: 129 < ET *küç* (güç) ‘güç, kuvvet’ Clauson 1972: 693a: Uyg. *küç* ‘güç, kuvvet’, DLT *küç* ‘kuvvet, zor, güç; zulüm’, KB *küç* ‘güç, kuvvet’, Çağ. *küç*

‘güç, şiddet’, Kıp. *küç* ‘güç, çaba, zor’.]

güji yet- dey. Gücü yetmek, üstesinden gelmek: *adi loğ o loğnan da gızlar ifah g.+leri y.-mir* V-5 [bkz. *gücü* yet-.]

gül- (nsz) Gülmek: *şih ‘emer sölir biz özümüze sölirik g.-irlik* I-69; ‘mutlu olmak’ *hêç g.-medim, gelen çaldi giden çaldi vala men özümü gutardım* IX-4 [gül- < Oğz. *gül-* ‘gülmek’ (DK 274-2...)→bkz. Ergin 1963: 129 < ET *kül-* ‘gülmek’ Clauson 1972: 715b-716a: DLT *kül-* ‘gülmek’, KB *kül-* ay., Çağ. *kül-* ay., Kıp. *kül-* ay.]

güleş- (nsz, -le) sp. Güreşmek: *efendim güleşeceğem yoh diyemezsen* III-114 [güreş- < Oğz. *güreş-* ‘güreşmek’ (DK 270-4...)→bkz. Ergin 1963: 130 < ET *küre-ş-* ‘güreşmek’ Erdal 1991: 563.]

güleş a. sp. Güreş: *eskiden g. çoh vardi* III-113 [güreş < Oğz. *güreş* ‘güreş’ (DK 79-6, 116-10)→bkz. Ergin 1963: 130. Krş. Çağ. *küreş* ‘güreş’ Räsänen 1969: 307.]

güleşçi a. sp. Güreşçi, pehlivan:
toydan güleşçi isterdi III-114
[güreşçi < *güreş + çi.]

gülnaz a. Kişi adı: g. eze çaldi başına
dizine XII-169

gümürze a. Doğanarak samana
karıştırılmış ot, hayvan yemi: *o gırh
parti dehrenen doğrardıh g.
ederdik vèrirdik heyvana* III-198;
g.+yi içersinde dolduram IV-197
[gümürze < Far. gimîzha ‘birlikte
karıştırılmış’ Steingass 2005:
1097b.]

gün a. Gün: *o g. ola mı ki bi tavla
yapam* IV-199; ‘güneş’ *he aynan g.
bunun gösgünde kitleşiller* VII-135
[gün < Oğz. gün ‘gün’ (DK 10-
1...)→bkz. Ergin 1963: 129 < ET
kün ‘güneş; haftanın günleri’
Clauson 1972: 725a-b: Uyg. *kün*
‘gün, güneş’, DLT *kün* ay., KB *kün*
ay., Çağ. *gün* ay., Kıp. *kün* ay.]

gün çal- bf. Güneş doğmak: *usdalar
usdalar ahlad işi sabahnan g. ç.-a
gün gağa çal çal çal burdan* XII-55
[bkz. gün ve çal-.]

gün gağ- bf. Güneş batmak: *diyir o
gağdi nihayet gağdi eyağa yavaş*

*yavaş aħşama doğri yani g. ğ.-ana
doğri biz girdik köye* II-181;
*usdalar usdalar ahlad işi sabahnan
gün çala g. ğ.-a çal çal çal burdan*
XII-55 [gün kalk- < gün ve kalk-.]

gün geçirt- bf. Yaşamak: *biz
béleliknen g. g.-dik, şimdi
çocuğlarımız böyümişler diyiller siz
ne yapıpsız* VII-47; *g.+ümüzü g.-dik
ğurban olam* IX-12 [gün geçirt- <
gün ve geçirt-.]

gün gör- bf. Rahat etmek, güzel
yaşamak: *şimdikiler g. g.-ir,
şimdikiler murad edir, ne bilem, he
vallah* I-25; *heş g. g.-memişem,
hele de görminem hele de
görminem* I-121 [gün gör- < gün ve
gör-.]

gün görmiyesen murad etmiyese
bs. Bir ilenme sözü: *g. g. m. e.
eskinin bedü'alari* IX-68

günde zf. Gün içinde, bir günde:
*yapsam beş yüz tene de yapsam
ucuzi bi adam g. bi tene yapamir*
VI-116; *g. bi dönüm ya sürerdik ya
süremezdik* VIII-29; ‘her gün’ *g.
ocağ yahdıh çamaşır yıhadıh, g. iş
gördük* X-24 [günde < *gün+de;
krş. ET *kün* ‘güneş; haftanın

günleri' Clauson 1972: 725a.
Ayrıca bkz. ET *künde* 'her gün'
Ölmez 2009: 264.]

gündüz a. Gündüz vakti: *biz giderik*
şeye g.+nen II-207 [*gündüz* < Oğz.
gündüz 'gündüz' (DK 69-
11...)→bkz. Ergin 1963: 130 < ET
küntüz (g-) 'gündüz' Clauson 1972:
729b: Uyg. *kündüz* 'gündüz', DLT
kündüz 'gündüz, gün', KB *kündüz*
ay., Çağ. *kündüz* ay., Kıp. *kündüz*
ay.]

güneş a. Güneş ışığı: *sererik g.+de*
kurur II-210 [*güneş* < ET *küneş* <
kün 'güneş' Clauson 1972: 734a:
DLT *küneş* 'güneş, güneşli yer',
Çağ. *künes* 'güneş, çok sıcak gün',
Kıp. *kuyaş, küneş* ay.]

güneşlen- (nsz) Güneşlenmek: *men de*
ineği kıtmışam kösevi elimde g.-
irem, ele çekdi köseviyi gètdi XII-
104 [*güneşlen-* < **güneş+len-*.]

günlük sf. Bir günlük süre: *onun da bi*
g. işi var orda III-40 [*günlük* < ET
künlük < *kün* 'bir günlük süre'
Clauson 1972: 732a: Uyg. *künlük*
'günlük süre', DLT *künlük* 'gün
hesabıyla yapılan iş, gündelik', KB
künlük 'günlük', Kıp. *künlük* ay.]

güven- (-e) Güven duymak: *reḫmetlik*
ële de çoḫ da g.-irdi ona II-54;
dostlarım g.-e düşman küsene IV-
191; *tabi malına, şanına, aşiretine,*
oğluna, kızına g.-ip de çarşıda
hubbe edenler var VI-292 [*güven-*
< Oğz. *güven-* 'güvenmek' (DK 22-
3, 22-6, 68-7)→bkz. Ergin 1963:
131 < ET *küven-* < **küve-*
'gururlanmak, güvenmek' Clauson
1972: 690: Uyg. *küven-* 'övünmek,
gururlanmak', DLT *küven-*
'övünmek, iftihar etmek', KB
küven- 'güvenmek, övünmek', Çağ.
kuwan- 'övünmek, gururlanmak',
Kıp. *küven-* 'sevinmek, mutlu
olmak'.]

güz a. Sonbahar: *bële g. oldi mi*
giderdik nemrüte III-2; *yatardım*
işde o da ële güz de oldu mi ële
oğlum V-211 [*güz* < Oğz. *güz* 'güz,
sonbahar' (DK 12-10...)→bkz.
Ergin 1963: 131 < ET *küz*
'sonbahar' Clauson 1972: 757a:
Uyg. *küz* 'güz', DLT *küz* ay., Çağ.
güz ay., Kıp. *küz* ay.]

güzelce zf. İyice, adamakıllı: *döndüm*
g. şètdikden sona yuvalarını
aşdıḫdan sona desderenen ince ince
kıl şeklinde çevirdim VI-105
[*güzelce* < **güzel+ce*.]

güzelleme a. edeb. Halk edebiyatında konusu aşk olan, lirik bir şiir türü: *evlad için anodan g. oğluna* IV-60 [güzelleme < *güzel+le-me.]

güzellik a. Güzellik: *g.+ini şeyini emirlerini namazını niyazını insanoğlu kendisinnen bu* VI-189 [güzellik < *güzel+lik; bkz. gözel.]

güzün zf. Güz mevsiminde, sonbaharda: *g. genereşden odun getirir* IV-99; *g. de oldi mi kimse olmadı mi* V-207 [güzün < *güz ve +ün araç hâli eki.]

galiba zf. Galiba: *babam ğ. dört sene orda qalmış* II-453 [galiba < Ar. gālib-ān ‘galiba, başlıca, aslında, sonunda’ Steingass 1892: 879a.]

ha babam a. Sürekli: *ot dağının orda ot biçeceyik h. b., h. b.* XII-257

habar gönder- bf. Haber yollamak: *zamanın birinde padişahın biri, padişahın birine şe h. g.-ir* VII-77, 78 [haber gönder- < Ar. habar ‘haber, bilgi’ Steingass 1892: 446a + Tü. gönder-.]

habar, heber ver- bf. Bildirmek, haber ulaştırmak: *sırrımızdan*

vallah v.-mez kimseye h. IV-160; dışariya yayılmış tuvaletlerin eyahlari men de gëtdim uraya h. v.-dim gelin burayı yapın XII-218 [haber ver- < Ar. habar ve Tü. ver-.]

habari ol- bf. Haberi olmak: *diyir men seni götürirem ki kimsenin h. o.-masın* VII-191; *ëtdim nerdivanlari yënem geynetam evde h. o.-ir* I-73 [haberi ol- < Ar. habar ve Tü. ol-.]

habële zf. İşte böyle: *koıduğun zaman alçağ h. egilip ohiyacağsan* VI-207 [habele < *aha+böyle.]

habra a. İşte bura: *düşende ële nèce bële saraladisa h.+dan bi horum çığdi* X-32 [habra < *aha + bura.]

habu sf. İşte bu: *h. günün şartlari bizi incidir* VI-244; *h. tarlanın meselesinen çoğ şeler olur* VI-353 [habu < *aha + bu.]

habura a. İşte bura: *bizim ahladın ilk h.+si beyaz bastonlar var çitali kafasına onnan koydum* VI-45 [bkz. habra.]

hambu *sf.* İşte bu: *gözüm şişdi h. gede*
oldi I-84; *he h. kemeri bağliyan*
sen II-427 [bkz. *habu*.]

hah *a.* Halk, başkaları, bir aileye
mensup olanlar: *yehye emigilin*
h.+ıdı V-238; *aşağı çemde de çoğ*
aşağı çemde de köyün h.+nın çoğı
da aşağı çemdedi V-240 [*hah* < Ar.
halk ‘yaratma, var etme’ Steingass
1892: 471b.]

hak *a. din. b.* Tanrı: *h. taala bağışliya*
man seni IV-113 [*hak* < Ar. *hak*
‘adaletli davranma; adalet,
doğruluk’ Steingass 1892: 424a-b.]

hak ver- *bf.* Hakkını teslim etmek:
sana h. v.-iller gelip görünce VIII-
69 [*hak ver-* < Ar. *hak* ve Tü. *ver-*
.]

hakan *a.* Hükümdar: *batı kapi*
üzerindeki kitabesinde dualar birle
yad eylegil ol şah h.+ı ki ruyı
dehirde odur süleyman sani XII-
344 [*hakan* < ET *hağan* ‘han,
hakan’ Clauson 1972: 611a-b. Daha
ayrıntılı bir etimoloji için bkz.
Doerfer 1967 III: 141/1161.]

hakkılda- (*nsz*) Kahkaha atmak:
konuşurken ele h.-r göresen SE
[*hakkılda-* < yansıma *hakkıl+da-*.]

hal *a.* Hâl, durum, vaziyet: *tiren*
gidirken hareket h.+ında II-450;
ama sen gel misali o tohum ekenin
h.+ını gör III-168; *çıharir gâhır*
sabah olir gâhır gelir diyir h.
mesele beleken bele III-254; *bu*
h.+lar ile aslında toğ yemez VIII-
77 [*hâl* < Ar. *hâl* ‘durum; şimdi’
Steingass 1892: 408b.]

hal *a.* Hâl: *şimdi neyse bu çoğ gider,*
işda bizi bu h.+a getiren iman VI-
390 [bkz. *hal*.]

hal eḥval *a.* Olaylar, yaşananlar: *h. e.*
bele benim garşımı kesdi man dedi
ki san bi şe söliyecegem V-104 [*hal*
ahval < Ar. *hâl* ve *aḥwāl*
‘durumlar’ Steingass 1892: 22b.]

hala *a.* Babanın kızkardeşi: *vay demiş*
menim h.+m ğızı var veştongda,
ğahın gidek halamgile X-49 [*hala* <
Far. *hāla* < Ar. *hāla* ‘teyze, hala’
Steingass 1892: 442a.]

hala ğada *a.* Dert, keder, belâ: *rebbim*
h. ğ. vèrmiye SE [*hala ğada* < Ar.
ḥalā ‘boşluk, boş mekân, feza’ -

/ħlw/ kökünden- Tietze 2009: 236b ve Oğuz. *kada* “kazâ, belâ” (DK) →bkz. Ergin 1963: 160 < Ar. *każâ* ‘kaza, son’ Steingass 1892: 974b.]

halbuki bağ. Oysa: *h. üç yüz tene baston bu ğede şeyi hêç kim vèrirdi* VI-123 [*hâlbuki* < Ar. *hâl* ve Tü. *bu* ve Far. *ki*.]

hale a. Teyze: *vula babam, dedi buyur ħ., sen kimsen, dedi men mu^callim begem* XII-105 [bkz. *hala*.]

halid a. Kişi adı: *biz de giderdik ħ. dayının erigini ħırslamağa* XII-160

halicilħ okuli a. Halıcılık okulu: *burdaki ħ. o.+dır* XII-22[*halıcılık okulu* < **halı+cı+lık okul+u*; krş. Far. *ķālī* ‘pahalı bir çeşit halı’ Steingass 1892: 949a. Steingass sözcüğü Türkçe göstermiştir.]

halķ a. Halk: *diyerek çalışır ħ.+ı aħladın* VIII-75 [bkz. *ħaħ*.]

hallah hallah ünl. Şaşıрма veya beklenmedik bir durumla karşılaşma anında söylenen bir söz: *dedim h. h.* VI-81 [bkz. *allah*.]

ħállêt- (-i) Halletmek, çözmek: *diyir padişahım men işi ħ.-dim geldim* VII-127; *diyir nasıl ħ.-din* VII-128 [*hallet-* < Ar. *ħall*, *ħal* ‘çözmek; erimek’ Steingass 1892: 427b ve Tü. *et-*.]

hama bağ. Ama: *h. gine de günim ħoşdi* I-57 [bkz. *ama*.]

haman zf. Hemen, çabucak: *diyir h. oni gördüğüm kimi* II-409 [*hemen* < Far. *hamān* ‘yalnızca; aynı, bir ve benzer; devamlı; bu nedenle’ Steingass 1892: 1507b.]

hambële e. İşte böyle: *idara lambasi yandırırđıħ, h. idara lambasi, vardı mi* I-23 [*hambële* < **aha* böyle.]

ħamla- (nsz) Hamlamak: *dört öküz olmasadi çüt öküz yorulurđi ħamlardi* V-257 [*ħamla-* < Far. *ħām* ‘ham; olgunlaşmamış’ Steingass 1892: 442b ve Tü. *+la-*]

ħamur a. Hamur: *bi ħabımız var onda bi ħ. yaparam* II-197; ‘hamur yoğurma’ *ħ.+da tendirde sennen barabar* IV-159 [*ħamur* < Ar. *ħamîr* ‘hamur, mayalı hamur’ Steingass 1892: 475b.]

hamur ét- bf. Hamur yapmak: *tendir yandırdım, h. è.-dim ekmeg yaptım* IX-12 [*hamur et-* < Ar. *hamîr* ve Tü. *et-*]

hamza a. Kişi adı: *aḥṣamüsdi, küçüg ğardaşım vardı ismi h.+di* VII-38

hamza usda a. Kişi adı: *yunus usda, h. u. vardı* VI-80

hamzalı a. Yer adı: *h.+da ʿereb üryan* IV-18

hamzaoğlu a. Kişi adı: *kambağ ola h.+nin gabani* XII-277

han a. Han, konaklama yeri: *bugün meydanlıḡ mezar taşlarının h., ḥamam, kervansaray, evler bunlari sökmüş yavuz selimin emriyle ṣahin kalesi yapılmış* XII-322 [*han* < Far. *ḥān* ‘kervansaray, dükkân’ Steingass 1892: 443b.]

han a. Osmanlı padişahlarının unvanı: *o ʿadaletli olan sultan süleyman ki selim h.+ın oğlidir* XII-354 [*han* < ET *ḥān* ‘hakan, hükümdar’ Clauson 1972: 630a.]

hanav a. Nem, ıslaklık (toprak için): *torpağın hêç h.+i kalmayıp suvarmaḡ lazım* SE [*hanav* < Erm. *honaw* ‘nemli’ Dankoff 1995: 66/268.]

hangi sf. İki veya daha çok şeyden bir tanesini belirtecek bir cevap istemek için kullanılan soru sıfatı: *h. yılında oldi* V-60 [*hangi* < ET *kaṇu* ‘hangi, ne; biraz’ Clauson 1972: 632b-633a-b: Uyg. *kaṇu, kayu* ‘hangi’, DLT *kayu* ay., KB *kayu* ay., Çağ. *kayu/kay* ay., Kıp. *kayda/kanda* ay., Osm. *kaṅḡ/kankı, kandan, kanda, kanı, kayda* ay.]

hanım a. Kadın, eş: *diyir dedik senin h.+ın bu ğede beyaz* II-248 [*hanım* < **han+ım.*]

hani zf. Mesela: *h. gidiller birine para istiller* IV-293 [*hani* < ET *kaṇu* ‘hangi, ne; biraz’ Clauson 1972: 632b-633a-b.]

hanik a. Köy adı: *yoğurtyemez, h., develik bunnar da çerkez köylerimiş* II-143

hansı zm. Hangisi: *ama h.+na dedimse yapmadılar* VI-130; *h.+nın koyunda bülmiller, teḥmin*

etmeye çalışıllar, gidiller yalannan arillar VII-167 [hangisi < *hangi+si; krş. Az. hankı/hansı ‘iki veya birçok şeyden birini kesinleştirmek amaçlı sorulan soru’ ADİL II: 329b.]

hara a. Nere: *anam dedi tehsin aparaḥ* h.+ya XII-63 [hara < *ka+ra; krş. Az. hara ‘hangi yer, hangi taraf’ ADİL II: 330a.]

ḥaraba a. Harabe, viran: *yeter ki gönül olmasın ḥ.* XII-209 [harabe < Ar. ḥarāba ‘yıkılmış, zarar görmüş’ Steingass 1892: 451a.]

ḥarabaşehir a. Yer adı: *o da ḥ.+dedi* XI-14; *kulaḥsızda da vardı ḥ.+de* de III-195 [Ar. ḥarāba ve Far. šahr ‘şehir’ Steingass 1892: 769b.]

haraç a. Osmanlıda müslüman olmayandan alınan vergi: *onnardan ḥ. alırmış* XII-36 [haraç < Ar. ḥarāc, ḥurāc ‘haraç, vergi, gelir’ Steingass 1892: 451a.]

ḥárb a. Harp, savaş: *ve bizimnen urusun ḥ.+i oldi* II-99; *dedi biz ḥ.+e gidiyoruz* II-251; *ḥ.+den annatıllardi mihacırlığa gidip gelmeler* III-276; *görmirsen mi*

ḥ.+ler şeler VI-384; *ḥ.+e gidirik* VII-104 [harp < Ar. ḥarb ‘savaş, çatışma; düşman’ Steingass 1892: 415a.]

ḥárb deʿvasi gör- bf. Savaşmak istemek: *biznen de ḥ. d. g.-ir* VII-120

ḥárb ét- bf. Harp etmek, savaşmak: *bu diyir vala men şédemenem onnan ḥ. é.-emenem* VII-79 [harp et- < Ar. ḥarb ve Tü. et-.]

ḥárb gir- bf. Savaşa tutuşmak, savaşmak: *kesiller ki filan zamana gede bunnarnan hêş ḥ.+e bi şeye g.-miyeler* VII-126 [harbe gir- < Ar. ḥarb ve Tü. gir-.]

ḥárbiumumi a. I. Dünya Savaşı: *bilḥassa ḥ. dönüü, ekmegi olan uni olan zengin sayılırdi* XII-288; *yoḥsa sen ḥ.+den gelen misin* XII-393 [harb-i umumi < Ar. ḥarb + ʿumūmī ‘genel’ Steingass 1892: 868a.]

harda dara düşsez hızır yerişe imdadınza bs. Nerede sıkıntıyla karşılaşırsanız Hızır yardımınıza yetişsin anlamında bir iyi dilek sözü: *h. d. d. ḥ. y. i.* X-63

hardan *zf.* Nereden, hangi yerden?:
men san bi bedre ayrani h. bulam
IV-141 [*hardan* < **hara*+*dan*; krş.
Az. Haradan ‘hangi yerden,
nereden’ ADİL II: 330b.]

harekat *a.* Hareket: *tiren gidirken h.*
halında II-450 [*hareket* < Ar.
harakat ‘hareket, davranış’
Steingass 1892: 417a.]

hareket et- *bf.* Davranmak: *ona göre*
h. e.-mek VI-315 [*hareket et-* < Ar.
harakat ve Tü. *et-*.]

hariklen- (*nsz*) Çömlek ısınmak,
yemek pişirilecek sıcaklığa gelmek:
oni bırağırdı h. -mege V-163
[*hariklen-* < Ar. *harīk* “ateş;
yanmış” Steingass 1892: 418a ve
Tü. +*len-*.]

harman *a.* Harman, buğday
tanelerinin başaklarından ayrıldığı
yer veya mevsim: *h. zamani getir*
menim parami vër III-63; *getirirdik*
oni h.+da h. yapardı h. III-177;
h.+lar ama ne gözeldi vala
gerçekten de o zaman ço h. hoş
günnerdi V-239; *ekin bitdikden*
sora oni h.+a tökellerdi tekrar
gamnan IV-229; *getirirdi bizim*
h.+lara vurardı işde II-56 [*harman*

< Far. *hıрман, harman* ‘harman,
biçilmiş ekin’ Steingass 1892:
456b.]

harman tök- *bf.* Harman işine
başlamak: *bi gün h. t.-mişlerdi,*
bağırdım ki bırağıplar bu yata h.
çarşafının arasına XI-1 [bkz.
harman ve *tök-*.]

harol *a.* Buğdayı düzgün bir çizgi
üzerine ekmeye yarayan, arkasında
iki uzun tahtası olan saban: *dur men*
unidiram be^czen sora harman
biterdi h. zamani gelirdi V-246;
h.+un peşinde tohumci olara h.
ekerdik III-159; *majgalci tutuyor*
h.+i tutir III-164; *bi de h.+nan, bi*
adam h.+i dutardi, be^cle çift
diyerdik çifte iki tene tahta çahılırdı
h. olurdi, he iki terefe iki tene tahta
çahılırdı II-40 [*harol* < Erm. *arör*,
(dial.) *harör* ‘pulluk’ Dankoff
1995: 23/35.]

harol ét- *bf.* Toprağı sürmek: *kotan*
edellerdi işde gine ^ceyni dörd
öküznen dedigim kimi h. é.-ellerdi
V-261 [bkz. *harol* ve *et-*.]

haruşa *a.* Elle dokunan kazağın
üzerindeki şekiller, ters örgü: *kaza h.*
kazağın h.+sına şortuk denirdi IV-

281 [*haruṣa* < Rus. *harašo* ‘iyi, güzel’.]

ḥasan ḥisen *a.* Kişi adı: *ḥ. ḥ. vardı tanırdın mi* III-265

ḥasan kehyalar *a.* Bir aile lakabı: *kalenderoğullari, ḥ. ḳ. XII-146*

hasan padişah *a.* Ahlat’taki kümbetlerden biri: *yüksekde ḥ. p. IV-11*

hasıl ol- *bf.* Ortaya çıkmak: *bēle bi ḳana^cat insana ḥ. o.-ur ibrahim ḥelilvari VI-191 [hasıl ol- < Ar. ḥāṣil ‘üretim, sonuç’ Steingass 1892: 408a ve Tü. ol-.]*

ḥasrüng *a.* Köy adı: *he allah reḥmet etsin işde o şeye gidiyor ḥ.+a III-266; yani biḡaş ifaḥ köy kürt müsliman varmış, o da ḥının varmış müsliman ḥ. varmış müsliman, nazük müslimanmış, yoḥmuşmuş II-141*

ḥát *a.* Telgraf hattı: *doḳuz yüz otuz sekizde ḥ. ta^cmirine gētdik telgraf ḥätti ta^cmirine gētdik XII-313 [hat < Ar. ḥaṭṭ ~ Far. ḥaṭ ‘yazmak, betimlemek; çizgi, sınır’ Steingass 1892: 465b.]*

ḥata ét- *bf.* Hata etmek, kusur işlemek: *ḥ. è.-dim yanlıṣ bi iş tutdum galiba XII-234 [hata et- < Ar. ḥaṭa’, ḥaṭā’ ‘hata, yanlış’ Steingass 1892: 466b ve Tü. et-.]*

hatçe *a.* Kişi adı: *bi gün de ḥ.+nin erhan diyir gētdik partoz vurduḥ X-45*

ḥatırli *sf.* Sözü dinlenen, sözü geçen: *ḥ. kişiler altınnan vurur yaba XII-235 [hatırlı < Ar. ḥāṭir < Ar. ḥāṭir “düşünce; hafıza, gönül” Steingass 1892: 439b ve Tü. +lı.]*

hava *a.* Hava, gökyüzü, boşluk: *tē bilmem nerye gēde, giderdik o topi ḥ.+da tutallardi, o topi ḥ.+da tutdilar mi VII-171 [hava < Ar. ḥawā’ ‘hava; rüzgâr’ Steingass 1892: 1516a.]*

havale *a.* Bölme, bölüm: *bi çare düşündüm geldim buraya ḥ. taḥdım buraya da taḥdım VI-217 [havale < Ar. ḥawālat, ḥawāla ‘aktarma, transfer, bağlantı’ Steingass 1892: 433.]*

havar *a.* Feryat, bağırtı: *lazoḡli mustafa ulaşdi ḥ.+a XII-171 [havar*

< Krd. *hawar* ‘imdat, çağrı’ İzoli 1991: 183b.]

havas *a.* İstek, eğilim, arzu, şevk: *küçük yaştan insanların h.+i olmasa* VI-1; *o yüksek h. bende vardi* VI-227 [*heves* < Ar. *hawas* ‘istek, arzu, şehvet’ Steingass 1892: 1517b.]

havaya gah- *bf.* Yerden yükselmek: *lastik şe vardi bele vurardın yere g.-ardi bi boy iki boy g.-ardi h.* VII-174 [bkz. *hava* ve *gah-*.]

havayi *sf.* Havalı, fiyakalı: *bağ gardaşım benim beyim çoh h.+di çoh çoh çoh* IX-54 [*havayi* < Ar. *hawā’ī* < *hawā* ‘hava; rüzgâr’ Steingass 1892: 1516a.]

hay hay *a.* ‘Elbette’ anlamında kullanılan bir söz: *diyir h. h. başım üzerine o da gidir onnan barabar* VII-104

hayına bak- *bf.* Çâresine bakmak, çözmek: *sen o için h. b.-arsan* SE [*hayına bak-* < **hay* (nida) ve *bak-*.]

hayrat *a.* Halkın yararlanması için yapılan yapı: *geçemezsiniz latdan*

bu h.+dan XII-11 [*hayrat* < Ar. *ḥairāt* (*ḥairat*’ın çoğulu) ‘iyi şeyler; iyi işler, hayır işleri’ Steingass 1892: 491b.]

hazır *a.* Hazır bulunan, o an orada olan: *allah rehmed ede h.+ların ölmüşlerine de ona da* VII-39 [*hazır* < Ar. *ḥāzır* ‘hazır, şimdi’ Steingass 1892: 408a.]

hazır bez *a.* Bebeklerin altına bağlanan bez: *mama mama mi vardi oğlum h. b. mi vardi üsdümüzi elbiselerimizi* V-186 [*hazır bez* < Ar. *ḥāzır* + *bazz*.]

hazırlıh gör- *bf.* Hazırlık yapmak: *ot biçmeye işde arvad yemek, ekmeg pişireceg ot dağına hi g.-ecek* XII-254 [*hazırlık gör-* < Ar. *ḥāzır* ‘şimdi, hazır, hazırlanmış’ Steingass 1892: 408a Tü. +*lık* ve *gör-*.]

haziran *a.* Alıç: *h. zamani geldi mi* SE [*haziran* < Erm. *hazor*, *hazuran* “alıç” Dankoff 1995: 88/409.]

he *e.* Evet, değil mi?: *siz onnari görmeyipsiz h.* IV-207; *h. yuvarlamaḥ diyiller* V-38

he hey ünl. Küçümseme anlamında kullanılan bir söz: *bu diyir h. h. keloğlan hêş kimse yoğ sen* VII-143

heba ol- bf. Boşa gitmek, ziyan olmak: *müslimanın mali bu o.-masın h.* XII-233 [*heba olmak* < Ar. *habā*’, *habā*, *habāb* ‘toz, özellikle havada uçuşan toz zerresi; (Farsçada) mahvolmuş, kayıp’ Steingass 1892: 1487b ve Tü. *ol-*.]

hebboğullari a. Bir aile lakabı: *h.*, *ishaklılar, taçcılar* XII-154

heber a. Haber, bilgi: *h.+i yoğ anadan, gardaşdan, arvaddan* XII-389; *bu oğlan ağlamış, h.+im yoğ ağlamış* I-68 [*haber* < Ar. *habar* ‘haber, bilgi’ Steingass 1892: 446a-b.]

heber al- dey. Haber almak: *rusun basdığını h. a.-miş* II-445; *altı yıl h. a.-mamış ahladdan* XII-388 [*haber al-* < Ar. *habar* ve Tü. *al-*.]

hebersiz zf. Haber vermeden, habersizce: *h. giripler oraya* II-131 [*habersiz* < Ar. *habar* ve Tü. +*siz*.]

hec a. Hac: *ële degil, h. arefelerinde o gede insanlar gidir* VI-298 [*hac* < Ar. *hacc* ‘hac; yolculuğa çıkma’ Steingass 1892: 411b.]

heci a. Hacı: *evliyadırlar zeten feket âlimler var ki oğumişlar namazi h. hepsi* VI-300 [*hacı* < Ar. *hācī* ‘hacı’ Steingass 1892: 407a.]

heci a. Kişi adı: *vala h.+nin ekini üş güne bitmez* III-42

heci behri a. Kişi adı: *bizim bi tene yamda h. y. var o annatdi dedi iki tene garmuçli ermeni geldi* II-116

heci devreşler a. Bir aile lakabı: *h. d.*, *heci polatlar, helolar* XII-150

heci gaziler a. Bir aile lakabı: *heci recepler, h. g.*, *idolar* XII-149

heci hesen a. Kişi adı: *men de buna dedim vala vermiyeceksen buğdayi h. h.+e, gardaşan* I-33

heci nejmeddingil a. Hacı Nejmeddinler: *h. n.+indi* V-237

heci osmanın ismetgil a. Hacı Osman’ın oğlu İsmetler: *h. o. i.*

*onnar hepsi bütün bizim yuhari
çemdedi V-238*

heci ömer *a.* Kişi adı: *h. ö. bi heyvan
kesdigi zaman herkeş giderdi ona*
III-300

heci polatlar *a.* Bir aile lakabı: *heci
devreşler, h. p., helolar XII-150*

heci recepler *a.* Bir aile lakabı: *h. r.,
heci gaziler, idolar XII-149*

heci selim *a.* Kişi adı: *bacım nesbe
gètdi h. s.+gilden bi şe getire V-
113*

heci selimgil *a.* Hacı Selimler:
*götürürdi tıbağalibulağda
suvarıllardi o zaman bütün h.
s.+indi V-236*

heci usda *a.* Kişi adı: *bi sefer
ğardaşım m. dedi ki èle h. u.+yi
vuruplar èle vuruplar V-88*

heçbiri *zm.* Hiçbiri, bir teki, biri bile:
*onnar niye unidillar gèt benim
yaşımdaki kadınların h. bilmez IV-
235 [hiçbiri < Far. heç ‘hiç, hiçbir
şey, yok, yitik’ Steingass 1892:
1520b ve Tü. bir.]*

heççik *a.* Ermeni kızı, çelimsiz kız: *o
h. kızi gördün mi [heççik < Erm.
alij, aljik, axç’ik ‘kız’ Dankoff
1995: 19/14.]*

heçirdek *a.* Tandır üzerine tencere ya
da çömlek koymayan yarayan ince
demir: *al h. +i al kındıragi al oğlavi
vur sineme vur SE [heçirdek < Erm.
+erkat ‘demir’: haç ‘erkat’ ‘toprak
fırın üzerine konan demir ızgara’
Dankoff 1995: 57/223.]*

hed *a.* Sınır, uç, son: *diyir dilenenin
h.+di hesabi yoğ II-184 [had < Ar.
hadd/had ‘tanımlama; sınır’
Steingass 1892: 413a.]*

heddi hesabi yoğ *dey.* Ölçüsüz, çok
fazla: *diyir dilenenin h. h. y. II-185*

hedef èt- *bf.* Hedef haline getirmek: *ki
ta insanlari doğruluğa h. è.-eler
insan kötülükden gutula VI-352
[hedef et- < Ar. hadaf ‘bir şeyi
hedeflemek, amaçlamak; okçu
nişanı’ Steingass 1892: 1492a ve
Tü. et-.]*

hedik *a.* Haşlanmış buğday: *biz şimdi
buğdayi geynedirik h. olur h.+den
sora da biz yarma diyerik V-63
[hedik < Erm. hat/hatik ‘hububat’*

Dankoff 1995: 89/415. Ayrıca bkz.
hadik Bläsing 1992: 51/65.]

hedise a. Hadise, olay: *zeten ermeninin vurmağını da tebi o h.+den sora ermeniye vurmağ için padişahdan ferman istediler padişah vèrmedi* II-110 [*hadise* < Ar. *hādīṣat* ‘olay; macera’ Steingass 1892: 407a.]

hediye a. Armağan: *asıl h. insanın kendisidir* XII-212 [*hediye* < Ar. *hadīyat*~ Far. *hadiya, hadya* ‘hediye’ Steingass 1892: 1492b.]

hedyesiz a. Armağansız: *h. bi sefer mümkün degildi* III-71 [*hediye* < Ar. *hadīyat*~ Far. *hadiya, hadya* ‘hediye’ Steingass 1892: 1492b ve Tü. +siz.]

hefif sf. Hafif: *be^czen èle olurdu ki bèle h. döner* VI-106 [*hafif* < Ar. *ḥafīf* ‘hafif’ Steingass 1892: 469a.]

hefte a. Hafta: *èle olurdu ki bi h. devam ederdi* III-16; *h.+nin soni oldi mi eve geleceyik, eve gelirik, evde geçirirdik* II-5 [*hafta* < Far. *hafta* < *haft* ‘yedi’ Steingass 1892: 1502a.]

hegirlen- (-i) Kendini suçlu hissetmek: *şimdi sen buni dedin ya çoḥ h.-dim* SE [*hegirlen-* < Ar. *ḥakīr* ‘aşağılık; küçümseme; küçük; ince’ Steingass 1892: 426a ve Tür. +len-.]

hej a. Hac: *dede h.+den gelir* X-75 [bkz. *hec*.]

heḳ a. Hak: *oni h.+inen getirirdik* II-56; *nèce h.+ḳi borci ola üzi qaranın* IV-142 [*hak* < Ar. *ḥakḳ/ḥak* ‘adaletle davranma; adalet, doğruluk’ Steingass 1892: 424a.]

heḳarat a. Hakaret: *o yetmiş tene ermeni bize h. ederdi* II-480 [*hakaret* < Ar. *ḥakārat* ‘aşağılama, hor görme’ Steingass 1892: 425a.]

heket a. Kısa hikâye: *meni bi sefer de şıḥ^c emer gelip bize oturmağa, gece şıḥ^c emer gelip oturmağa, işde onun bi h.+i vardi* I-65 [*heket* < Ar. *ḥikāyat* ‘söyleme, ilişki kurma’ Steingass 1892: 426b.]

heḳiket a. Hakikat, gerçek: *iman h.+lerini elde edeceyiz, meslegimizden de lezzet alacayız* VI-391 [*hakikat* < Ar. *ḥakīḳat*

‘doğruluk, gerçeklik’ Steingass 1892: 426a.]

hekim a. Hâkim, yargıç: *karşıyam, h.+em ona ilişir buna ilişir allah rızası için yol* VI-294 [*hâkim* < Ar. *hâkim* ‘yönetici; hâkim; Allah’ın bir sıfatı’ Steingass 1892: 408b.]

hekkel yakın a. Bir bilginin hakikatine ermek: *ilmel yakın, aynel yakın, h. y. derecesinde oni görür* VI-382 [Ar. *hakkal-yakîn* ‘yakından bilme, yakınlık bilgisi’. Bkz. Ar. *hakḳ* ve *yakîn*.]

hekketen zf. Hakikaten, gerçekten: *allah razi olsun h. vèrdi geldik kereste aldıh birez daha iş ırelledi* VI-129 [*hakikaten* < Ar. *hakīqatan* ‘gerçekten, cidden’ Steingass 1892: 426a.]

hekli sf. Haklı: *dedi mulla h.+dir diyir dedi gètdi* II-471; *h.+dirler, biz onnari bir sana^cete bıraḥamadıh* VII-48 [*haklı* < Ar. *hakk* ve Tü. +*lı*.]

heksiz sf. Haksız: *dedi bu kur^cen men senin hemşerin vurdum h. degilem men h. degilem diyir* II-421, 422 [*haksız* < Ar. *hakḳ* ve Tü. +*sız*.]

helak ol- bf. Helak olmak, ölmek: *yav beḷe ajlıḥdan h. o.-irih, diyir gèt sen filankesin yanına bize birez bişeler vèrsin getir* VII-183; *diyir h. o.-acayih öleceyig, imkanımız yohdur git teslim ol ona* VII-186 [*helak ol-* < Ar. *halāk* ‘mahvolma; kaybolma; yıkıntı’ Steingass 1892: 1505b ve Tü. *ol-*.]

helal a. Helâl: *bunnarın ketli h.+dır diye ruḥsat vèrmiş* II-109; *emegim h.+dır iki dünyada* IV-107 [*helal* < Ar. *halāl* ‘dinen izin verilmiş; yasal, meşru’ Steingass 1892: 427b.]

helal et- bf. Helâl etmek, başışlamak: *allaha inanasan legende bile banyosuni yapıdirmışam, ama h. da e.-irem* IX-50 [*helal et-* < Ar. *halāl* ve Tü. *et-*.]

helbet zf. Elbet: *h. bu evleri sana kim vèrdi* XII-125 [*elbet* < Ar. *al-batta* ‘kesinlikle, tamamıyla’ Steingass 1892: 92a.]

helbür hurması a. Bir tatlı çeşidi: *ara yere girer h. h.* IV-260 [*kalbur hurması* < Ar. *gırbāl* ‘geniş kalbur, elek’ Steingass 1892: 883b ve Far.

hurmā ‘hurma’ Steingass 1892: 456b.]

hele *zf.* Hâlen, henüz: *he lazım olunca isterik, hekketen h. devam edir o istek ama o iħlas işi* VI-165; ‘bir de’ *h. o ħarolun marcını tutan* VII-67 [*hâlâ* <Ar. *hālan/hālā* ‘şimdi, şu anda’ Steingass 1892: 409a.]

helilgil *a.* Haliller: *ħarman da ğeynim ħ.+in ordadi* IX-59

helimaşı *a.* Döğme, kuru bakla, beyaz fasulye ve nohuttan yapılan bir yemek: *mesele buğdayı döğerdik döğme ederdik döğmeden ħ. yapardıħ* V-79; *ginen tekrar ħ. pişirirdik o ğün o ħ.+ni yiyerdik yarmaaşı pişirirdik* V-165 [*helimaşı* < Ar. *ħilm* ‘yumuşak olma, ılıman, merhametli; yumuşaklık’ Steingass 1892: 429a ve Tü. *aş.*]

helis *a.* Yemek olarak yenebilen sütlü bir çeşit ot: *evde h. kalmayıp* SE [*helis* <?]

heliver *a.* Tarlada, tarlayı süren aracın dönebilmesi için bırakılan tarlanın her iki ucundaki sürülemeyen yer: *hani h. otlaħlar öküzleri*

bıraħıllardi otlamaya eraziye oturullardi III-171 [*heliver* < Far. *hālawār* ‘dairesel, yuvarlak’ Steingass 1486b.]

helolar *a.* Bir aile lakabı: *ħeci devreşler, ħeci polatlar, ħ.* XII-150

helva *a.* Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı: *bi tabaħ da ħ. bıraħıllar bunun başının ucuna geşiller gidiller* III-253 [*helva* < Ar. *ħalwā* ‘tatlı yiyecek, şekerleme’ Steingass 1892: 429a.]

helva çal- *bf.* Helva yapmak: *çalıllar oynıllar ħ. ç.-ıllar* III-251 [*helva çal-* < Ar. *ħalwā*’ ve Tü. *çal-*.]

helvasi қоzi birine osuruğı tozi birine *dey.* Birinin bir şeyin en iyisini, diğeriinin en kötüsünü elde etmesi: *ħ. k. b. o. t. b.* IV-289

hem... hem bağ. Anlamca birbiriyle ilişkili iki cümle ya da sözcüğü birbirine bağlayan bir söz: *h. daha eyi olurdi h. revaçda herkes faydalanırdi* VI-120 [*hem... hem* < Far. *ham* ‘hem, aynı, beraber, ile’ Steingass 1892: 1507a.]

hemam a. Hamam: *h. kurulirdi bi daha seyyar h.+lari keçeden h.+lari varmış* II-357, 358 [*hamam* < Ar. *ḥammām* ‘sıcak banyo; banyo’ Steingass 1892: 430a.]

hemam yap- dey. Yıkanmak: *yolda h. y.-dih* II-357 [*hamam yap-* < Ar. *ḥammām* ve Tü. *yap-*.]

hemayıl a. Muska: *boynumda h. gabi* [*hemayıl* < Far. *ḥamā’il* < Ar. *ḥamā’il* ‘kola bağlanan muska; nişan’ Steingass 1892: 430b; ayrıca bkz. Tietze 2009: 244a.]

hemdolsun ünl. ‘Allaha şükürler olsun’ anlamında bir söz: *allah için çocuhlarım böyüdi çoḥ şükür h. allaha, man sahab çihillar* IX-7 [*hamdolsun* < Ar. *ḥamd* ‘övme; şükretme’ Steingass 1892: 430b ve Tü. *olsun*.]

hemen hemen sf. Yaklaşık: *elimnen geldigi gede h. h.* VI-76 [bkz. *hemen*.]

hemşeri a. Memleketli: *bizim bi tene h. bi adam var* II-301; *baḥıp da şad olsun h. eḥbab* IV-137 [*hemşehri* < Far. *ham-şahrī* ‘aynı şehirli, hemşehri’ Steingass 1892: 1511a.]

hendek a. Büyük ve geniş çukur: *bizleri bekliyor helilin h.+leri* XII-226 [*hendek* < Ar. *ḥandaḥ* < Far. *kanda* ‘hendek, çukur’ Steingass 1892: 477a.]

heneg et- bf. Şaka yapmak: *çoḥ h. e.-erdik ele h. e.-erdik hem de ne biçim h. e.-erdik* V-146 [*heneg et-* < Erm. *heng(n)/hanak* ‘gülme, alay’ Dankoff 1995: 91/427 ve Tü. *et-*.]

hepis et- (-i, -e) Hapsetmek, bir suçluyu hapishaneye koymak: *bizim bi kavuşi h. e.-diler* II-497 [*hapset-* < Ar. *ḥabs* ‘alıkoymak, hapsetmek’ Steingass 1892: 410b ve Tü. *et-*.]

hep zm. Herkes: *hepimiz ona baḥardih* III-8 [*hep* < Oğz. *hep* ‘hep, bütün, daima’ (DK 29-11...)→bkz. Ergin 1963: 139 < Far. *ham* ‘hem, ayrıca, üstelik; hepsi’ Steingass 1892: 1507a. Son sesteki değişim açık değildir. Krş. Az. *hamı/hamısı* ‘hepsi, bütün’ ADİL II: 328b.]

heppi zm. Hepsi, tamamı: *iki gün üş gün aradan gēşdi, dediler heci hesenin ellerini irannan gelip bağlayıplar yataḥ mataḥlari h.*

alıplar gidipler aparıplar I-46;
[heppi < *hepp+i.]

hepsi zm. Bütün, tamamı, hep: *bel bağı bağlallar kemer bunnarın h. toy begine aittir* III-106; *h.+ni elimiznen oraḥnan biçerdik* III-175, *men h.+ni yapmışam he benim yapmadığım iş yoḥdur* IV-234; *rus ḥérbinde buralar h. boşalmış* III-278; *her ne yapırsa bu yir yemir ḥ.+ni toplir yir diyir men acımnan öldüm* VII-118 [hepsi < *hep +si.]

ḥér a. Hayır, iyilik: *hem aile efradi hem de efendime söliyəm o şeden bi ḥ. bi fayda gelmez annadın* VI-367 [hayır < Ar. ḥayr “hayırlı, en iyi” Steingass 1892: 491b.]

ḥér görmiyesen bs. ‘Hayır görmeyesen’ anlamında bir ilenme sözü: *ḥér görmiyesen* I-128

her sf. Önüne geldiği ismin benzerlerini “teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı” anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz: *işde éle olurdi h. aḥşam yıḥardıḥ* V-176; *şimdi benim ilk yapıdığım kur^can kürsileri h. camıda üç beş tene var éle güzel* VI-212 [her < Far. har ‘bütün,

hepsi, her biri’ Steingass 1892: 1493a.]

her zaman zf. Ara vermeden, sürekli, daima, sık sık: *bu éle dızdızdır h. z. ağlar* V-123 [her zaman < Far. har ve Ar. zamān.]

ḥeram a. Haram, helâl olmayan: *ama adam zorlanir araba alamayınca, gidir ḥ.+a, oni ḳandırir buni ḳandırir* VI-365 [haram < Ar. ḥarām ‘haram, yasaklanmış; gayrimeşru’ Steingass 1892: 414b.]

ḥeram ola bf. Bir şeyin olmadığını, onun sıkıntısının çekildiğini vurgulamak amacıyla söylenen bir söz: *halbuki ḥ. o. var midi, işde éle* I-127

ḥeram yêsen dey. Bir işin becerilememesi durumunda söylenen bir kızgınlık sözü: *dediler vala silo atamadi, vay ḥ. y.* I-22 [haram yesen < Ar. ḥarām ve Tü. ye-.]

heresi zm. Her biri: *baḥdım h. aldi bi tene ağaş döğeler* XI-4 [heresi < Far. har ve Tü. +si.]

herez zm. Her biriniz: *tükenime apardım satiram, gelin h. bu gede yapın o şe gelende sahab çılmadız man* VI-184 [*herez* < **her*+*ez*; krş. Far. *har*.]

herğuşt a. Düşünlerde oynanan bir oyun çeşidi: *h.+yi vuran ellere sağlıh* IV-74

herğuşt vur- bf. Herğuştta oyununu oynamak: *h.+yi v.-an ellere sağlıh* IV-74

herif a. Adam: *baba dedigi kimi h. bayıldı düşdi* II-398; ‘koca’ *torpağ başıma h.+in zaten çoğ cani vardı o gede kani gètdi* V-89; *bi gün erkizannan gelirik bizim h.+nen barabar* X-66 [*herif* < Ar. *harîf* ‘meslektaş, ortak; sofrâ arkadaşı’ Steingass 1892: 418a.]

herkêş zm. Herkês: *h. barabar yatardi* V-197; *sererdik yatahlari yan yana h. barabar yatardi ayri mayri yatmağ* V-198; *menim derdim h.+den çoğdur* VII-20 [*herkês* < Far. *har* ‘her, bütün; her biri; hiç’ Steingass 1892: 1493a ve *kas* ‘kimse, kişi, biri’ Steingass 1892: 1028a.]

hêrli olmiya dey. Beğenilmeyen bir durumu ifade eden bir söz: *ne bilem başımıza gelenler, olaylar çoğ h. o.* I-25 [*hêrli olmiya* < Ar. *hair* ‘faydalı; iyi; en iyi’ Steingass 1892: 491b ve Tü. +*lı* ve *ol-*.]

hêrs, hırs gösder- bf. Bir şeyi aşırı istemek: *rehedsiz olur, borci ödiyemir, burdan h. g.-ir, h. g.-mese* VI-248 [*hırs göster-* < Ar. *hırs* ‘şiddetli istek; hırs; açgözlülük’ Steingass 1892: 415b ve Tü. *göster-*.]

herse a. Tavuk veya dana etiyle dövmenin pişirilmesinden oluşan aş: *o zaman h. zamanıdı* III-72 [*herse* < *herse* ‘haşlanmış buğday ile yapılan tatlı’ < Ar. *harîsa* Tietze 2009: 299a. Ayrıca bkz. Bläsing 1995: 11⁴⁴.]

herse çal- (nsz) Herse yemeğini yapmak, herseyi pişinceye kadar tandırda küpün içinde karıştırmak: *iki küpe üç küpe h. ç.-ıllardı* III-73; *ne gözel olur h. ç.-masi* IV-259 [*herse çal-* < Ar. *harîsa* Tietze 2009: 299a ve ET *çal-* ‘elle vurmak’ Clauson 1972: 417b: DLT *çal-* ‘yere çalmak, vurmak, yenmek’.]

hesde sf. Hasta: *h. adammış* II-360
[*hasta* < Far. *hasta* ‘hasta,
yaralanmış’ Steingass 1892: 460a.]

hestehana a. Hastahane: *bekirin
babasi h.+da men de ele bülireme
bekir yetimdir* IX-70 [*hastahane* <
Far. *hasta*+*hāna*.]

hestelik a. Hastalık: *o tozun torpağın
içinde ne h. vardı ne baş ağrısı
vardı* III-142 [*hastalık* < Far. *hasta*
ve Tü. +*lik*.]

hesüd sf. Kıskaç: *cehennemnen
çıkmaz h.* IV-14 [bkz. *heset*.]

hesür a. Hasır: *damci damci gelirdi
h.+ler allah o ev o barh kalırdı beşe
sular içinde* V-1; *lop çul yundan
tohullardı oni sererdik h.+ün üstine*
V-23 [*hasır* < Ar. *haşır* ‘hasır’
Steingass 1892: 422a.]

heşe ünl. Hâşâ: *h. pislige başliya* VII-
199 [*hâşâ* < Ar. *hâş*, *hâşâ* ‘Allah
saklasın, uzak olsun’ Steingass
1892: 407b.]

heşil a. Soğuk suya un katılarak
kaynatılıp pişirilen ve üzerine süt
veya yağ dökülerek yenen bir sabah
yemeği: *h. tasi kimi geynir gubarir*

IV-145; *reḥmetlik nenem de demiş
ki, gaḥın demiş oni yendirin getirin
çözegin edegin h. özümüze evleye
yek* X-14 [*heşil* < Erm. *haşil*
‘kaynamış suya un atılarak yapılan
yemek’ Dankoff 1995: 59/229;
Bläsing 1992: 79/142. Tietze 2009:
270a’ya göre Ar. *haşîn* ‘nişasta’
kelimesinden.]

heşiller a. Bir aile lakabı: *h., molla
osmanlılar, aslanlar* XII-147

heşimhanlar a. Bir aile lakabı:
babahanlar, h., bedirhanlar XII-
148

hetim et- bf. Kur’anı baştan sona
okumak: *diyir başi yeşil sarıhlılar
götürmüşdi, meni oḥitdılar kur’eni
oḥudum, h. e.-dim, cārî yendirdim*
X-68 [*hatim et-* < Ar. *hatm*
‘Kur’an’ı sonuna kadar okumak;
mühürleme, bitirme’ Steingass
1892: ve Tü. et-.]

hetir a. Hatır, akılda tutma: *daha o
menim h.+ime gelir* I-19; ‘kıymet,
değer’ *ahlatın yani biz h.+ini
bilmiyoruz* XII-303 [*hatır* < Ar.
hāṭir “düşünce; hafıza, gönül”
Steingass 1892: 439b.]

hetir iste- dey. Müsaade istemek, bir yerden ayrılmak için izin istemek: *herkës yemegini yerdi gaḥardı ḥ. i.-rdi ayrılırdi düğünnen giderdi* III-98 [bkz. *hetir* ve *iste-*.]

hetirine düş- bf. Hatırlamak: *deḥ düşünce aḥlat ḥ.+me d.-di* IV-132 [*hatırına düş-* < Ar. *ḥāṭir* ve ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a.]

hetirini kırma- bf. Kalbini kırmamak, üzmemek: *anasının babasının ḥ. ḳ.-yan ḡırḥ tene seçir* VII-87 [*hatırını kır-* < Ar. *ḥāṭir* ve Tü. *kır-*.]

hetirle- (-i) Hatırlamak: *ḥ.-yip yollayana var ola* IV-134; *ḥ.-yip dinleyeni var ola* IV-138 [*hatırla-* < **hatır+la-*.]

heves a. İstek, eğilim, arzu, şevk: *küçük yaşıdan insanların ḥ.+i olmasa* VI-1; *o yüksek ḥ. bende vardi* VI-227 [bkz. *havas*.]

heves et- bf. Heveslenmek, çok istemek, eğilim duymak, isteklenmek: *o günün sene^cetlerinde kim ne yapardisa men ḥ. e.-er yapardım* VI-5 [*heves et-* < Ar. *havas* ve Tü. *et-*.]

hevesi gel- bf. İsteklenmek, heveslenmek: *iki ay çalışdım tekrar ḥ.+m g.-di geldim buraya aḥlata geldim* VI-58 [*hevesi gel-* < Ar. *hawas* + Tü. *gel-*.]

heveslen- (-e) İsteklenmek, heves etmek, çok istemek, eğilim duymak: *ḳapi pencere éle neyi gördümse ḥ.-dim aldım keseri girişdim* VI-70 [*heveslen-* < **heves+len-*.]

heyat a. Hayat, yaşam: *yani şöle memnun degildim o güzel ḥ.+ımızi ḳapılarda bitirdik* III-216; *ḳur‘anı kerim bi de benim yaşadığım ḥ.* VI-340; *yani bizde ḥ. yoḥdi* VII-74 [*hayat* < Ar. *ḥayāt* ‘hayat, hayat süresi’ Steingass 1892: 434b.]

ḥeybe a. Heybe: *diyir ki men buni söledim keşiş dedi ḥ.+mi getir bi kitab ḥ.+de kitabı var dedi ḥ.+mi getir* II-106; *alir bir ḥ.+sini doldurir esgiden ḥ.+ler vardi* VII-3 [*heybe* < Ar. *ḥaḳība^t* ‘çanta, valiz, el çantası; bineğin arkası’ AK 1964 I: 396b > *hegbe* > *heḡbe* > *heybe*.]

heyet a. Kurul: *ahladdan bi ḥ. toplanıp gidiyollar, erzurum civarında yavuz selimin huzuruna*

çihyollar XII-330 [*heyet* < Ar. *hai'at* ‘hazır olma; biçim; kurum’ Steingass 1892: 1519b.]

heyran ol- *bf.* Çok beğenmek: *o yanıh üzleren h. o.-uram* IV-77; *oğul ele men san h. o.-uram* IV-93 [*hayran ol-* < Ar. *hairān* ‘hayran, büyülenmiş, şaşırmış’ Steingass 1892: 435a ve Tü. *ol-*.]

heyvan a. Hayvan: *diyir bizim paşa h.+lari hep dağa biraḥdi* II-253 [*hayvan* < Ar. *haiwān* ‘yaşamak; yaşam; hayvan’ Steingass 1892: 436a.]

heziran a. Haziran: *daha h.+a da gelmez bahar* VIII-88 [*haziran* < Ar. *hazīrān* ‘haziran’ Steingass 1892: 418b.]

hı hı ét- *bf.* Çok ağladıktan sonra iç çekilirken ses çıkarmak: *h. h. é.-ir béle içini çekir, vay dedim anan öle sen ağlayıpsan* I-72

hıdır nebi a. Kişi adı: *hınındaki h. n.* IV-7

hımhım sf. Burnundan konuşan kimse: *o h.+ın ne dedigini hêç annamadım* SE [*hımhım* < Erm.

hmik, hnik; gndrik ‘burnundan konuşan kimse’ Dankoff 1995: 63/255.]

hına a. Kına: *h. yaḥarken gelinligin kinarına hına tōkilir* III-250; *h.+n göge savrula* IV-274 [*kına* < Ar. *hinnā* ‘kına’ Steingass 1892: 431b.]

hınami a. Dünür: *bayramda h.+lar geldi* SE [*hınami* < Erm. *hnam / hnamı* ‘eşin ailesi’; dial. *hınamı* Dankoff 1995: 64/256.]

hınan göge savrula dey. ‘Muradına eremeyesin’ anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *h. g. s.* IV-274

hının a. Köy adı: *yani bigaş ifah köy kürt müsliman varmış, o da h. varmış müsliman ḥasrüng varmış müsliman, nazük müslimanmış, yoḥmuşmuş* II-141; *h.+daki hıdır nebi* IV-7; *he bu yaḥınlarda dört tene cami, bi h.+ın camisi, bi bitlisde yaptım cami* VIII-44

hınzır a. Hınzır, gaddar: *h. münafih dedi arvadın vurırsan he arvat vuran mi olupsan benim yanımda* I-77 [*hınzır* < Ar. *hinzīr* ‘yaban

domuzu; domuz, hınzır' Steingass 1892: 477a.]

hristiyan a. Hristiyan, Hz. İsa'nın dininden olan kimse: *o da hristiyanmış müslimanlığı sevirmiş mi daha işde éle annadırdi* II-475 [hristiyan << Yun. hristianos Nişanyan 2012: 229b.]

hırnıg a. Sümük: *h.+i ahar bulgura* XII-70 [hırnıg < Erm. hlik 'sümük' Dankoff 1995: 63/251.]

hırsızlıh ét- bf. Hırsızlık etmek, çalmak: *eski şeleri unutun adam öldürmek, h. é.+mek, zina etmek* VI-336 [hırsızlık et- < Ar. hayr 'iyilik; en iyi' Steingass 1892: 491b ve Tü. +suz ve et-.]

hırsla- (-i) Çalmak: *gündüzün yellerdi gece h.-llardi* IX-80 [hırsla- < *hırsız+la- < Ar. hayr ve Tü. +suz +la-; bkz. hırsuz Tietze 2009: 308b.]

hısla- (-i) Çalmak: *bu evin kedisini h.-dih pişigi h.-dih kesdig yemeg için* III-286; [bkz. hırsla-.]

hıyanet ét- bf. İhanet etmek, vefasızlık etmek: *gidirsen man h. é.-irsen*

bunnar da oldi ama allaha şükür beceremediler VI-185 [hıyanet et- < Ar. hıyānat 'aldatmak, ihanet etmek; dolandırıcılık' Steingass 1892: 491a ve Tü. et-.]

hıyartang a. Köy adı: *purhus ermenimiş, h. ermenimiş* II-145

hızar a. Tahta ve kereste biçmeye yarayan, elektrik ve su gücüyle çalışan büyük bıçkı, hızar: *kerki, buhçi, h., dörpi ağaşlari bële ilman etmeg için babam şe yapardi* V-124 [hızar < Erm. hizar 'hızır' Dankoff 1995: 62/241.]

hızek a. Kızak: *h. yapar kayardım* VI-6 [kızak < Kıp. kızak 'Buz üstünde kayılan âlet' (İH)→bkz. İzbudak 1936: 31.]

hızır elizden tuta bs. Bir iyi dilek sözü: *h. e. t. X-63*

hızmekar, hızmeker a. Hizmetkâr, hizmet eden, hizmetçi: *h. °erebi ha şimdi sen gördün* VII-32; *sabahdan hızmet edir, h.+a nikah étdim* VII-33; *gidir h.+nan barabar yatir* VII-35; *o h. gelmiş aşşağıya o gızın bedü^casınnan gelmiş aşşağıya* IX-32 [hizmetkâr < Ar. hidmatgār,

hidmatgar ‘hizmetçi’ Steingass
1892: 450a.]

hızmet a. Hizmet: *ama ona işçilik eden adam onun yanına onun h.+ine vèrdikleri adam birez yaşlıdı gırh elli yaşlarında, o birez türkçe bilirdi* II-81 [hizmet < Ar. *hadmat*, *hidmat* ‘hizmet, iş, görev’ Steingass 1892: 450a.]

hızmet ét- bf. Hizmet etmek: *bunnara h. e.-iller, yatahlari seriller, geçiller gidiller* VII-18; *şimdi aḥşama gede benim elimin garşında çalışır, man h. é.-iller* VII-34 [hizmet et- < Ar. *hidmat* ve Tü. et-.]

hıznan zf. Çabucak: *bële h. gelir o geldi men kaç eve kaç kaç kaç özimi atdım eve kapıyı örtüm* V-118 [hızla < *hız+nan; krş. Far. *hez* ‘sabırsız; sıçrama’ Steingass 1892: 492a.]

hiç kimse zm. Bir kişi bile: *men türkiyeyi gezdim dedim h. k.+znin bastonuna benzemesin* VI-180 [hiç kimse < Far. *heç* ve Tü. kimse.]

hille a. Hile: *diyir dedi komutanım bunnarın işi h. gétme* II-305 [hile <

Ar. *hīlat*, *hīla* ‘entrika, dolap, kurnazlık, dolandırıcılık’ Steingass 1892: 436a.]

hindi a. Şimdi: *ginen h. de var* IX-17 [bkz. *şimdi*.]

his a. Duygu: *allaha şükür o h. mende vardi o duygi* VI-76 [his < Ar. *hiss* ‘hissetme, algılama; duygu; hareket’ Steingass 1892: 418b.]

hisse a. Pay: *digerlerine de h. vèrip ama insanoğluna sene^cet yoluni ilim yoluni* VI-67 [hisse < Ar. *hişşa* ‘parça, bölüm, pay, hisse’ Steingass 1892: 422a.]

hitab ét- bf. Hitap etmek, konuşmak: *mübareg devenin üstünde yetmiş bin kişiye h. é.-ir peygamberimiz* VI-335 [hitap et- < Ar. *hiṭāb* ‘konuşma, mektuplaşma’ Steingass 1892: 466b ve Tü. et-.]

hiza a. Doğru bir çizgi üzerinde bulunma durumu: *bële tam gözün h.+si* VI-225 [hiza < Ar. *hiṣā* ‘yüzyüze; zıt; birbirine ters’ Steingass 1892: 414a.]

hoca a. Hoca, öğretmen: *ilmin h.+si, oḥumanın yazmanın olsun* VI-2;

h.+m diyir keloğlan diyir h.+m diyir ben bi rüya gördüm VII-136; ‘imam’ habu heftenin içersinde dörd tene beş tene h.+nan münazaramız gine bu meseleden olup VI-356 [hoca < Far. h^wāca ‘zengin tüccar; öğretmen, profesör’ Steingass 1892: 479a.]

hodaḥ *a.* Hizmetkâr: *dedem h.+a demiş ki hizmetkere h. diyillermiş IX-41 [hodaḥ < Erm. hōtağ ‘çoban’ < hōt ‘sürü’ Dankoff 1995: 93/437.]*

hop *a.* Sabanın ucundaki sivri demir: *geçirillerdi kalın bi şe onnan sora h. geçirillerdi V-249; gine onun da başında h. şe koşallardi bi hem horuḥ koşallardi V-255 [hop < Erm. hop ‘saban demiri’ Dankoff 1995: 69/284; Bläsing 1992: 86/156.]*

hopla- *(nsz)* Zıplamak: *h.-di h.-di gètdi II-380 [hopla- < yans. hop ‘sıçrama sesi’ + la-.]*

hora *a.* Taştan bina ya da duvar yaparken taşların arasına doldurulan irili ufaklı taşlar: *man birez h. vèr SE [hora < Far. hāra “sert bir taş” Steingass 1892: 438b*

~ Erm. ḥipar ‘moloz, moloz taşı’ Dankoff 1995: 62/246.]

hormon *a.* Hormon: *can sağlığının da olmadığı bütün bütün bu illacların h.+ların etkisindendir III-125 [hormon < < Fr. hormone TürS 1110a.]*

horoz *a.* Horoz: *h.+lar ötende dami süpüren IV-105 [horoz < Far. ḥurōs ‘horoz’ Steingass 1892: 457b.]*

horuḥ *a.* Kağnıyı çekemeyen öküzlere yardım için bağlanan yeni bir çift öküz: *ilkin koşana ne diyiller bülminem onnan sora da h. dörd öküznen yapallardi V-256; oni unuttum işde dörd öküz koşallardi biri h. biri de işde kotanın yanına koşallardi V-260; kotani tutardi men h.+a minerdim, oni da yapmışam II-34; herkès dörd öküzi iki kişinen üç kişinen kim h.+un boynuna minmesedi öküz gider midi VI-229 [horuḥ < Erm. hori, horik ‘önde giden bir çift öküz’ Dankoff 1995: 93/436.]*

horum *a.* Biçildikten sonra yuvarlak deste haline dönüştürülmüş ot: *onnar oni dırmıḥnan h. edellerdi III-201; üş h.+i bi bağ ederdik*

bağlardıh III-202 [*horum* < Erm. *horom* ‘demet veya balya’ Dankoff 1995: 67/278.]

hoş karşıla- *bf.* Hoş karşılamak, güleriyüz göstermek: *hêş diyirdi ana unudmanam êle oni unudmanam, ablo bizi êle h. k.-di êle hoş karşıladı, çoh hoş karşıladı* X-57 [*hoş karşılamak* < **hoş karşı+la-*.]

hoş sf. Hoş, zevkli: *evet h. meslekdi parali meslekdi yalnız zehmeti çohdi* III-223 [*hoş* < Far. *h^wuş, h^waş* ‘iyi, tatlı, güzel, mükemmel’ Steingass 1892: 485b.]

hoşbeş a. Hâl hatır sorma: *h.+den sora diyir sen kimsen* VII-7 [*hoşbeş* < Far. *h^wuş-bāş* ‘kalmak veya ayrılmakta özgür’ Steingass 1892: 485b.]

hoşlaş- (*nsz*) Hoşlanmak: *cenabı hağ eger o ilminin şeyinnen h.-ıp bunnari yaratmasadi* VI-65 [*hoşlaş-* < **hoş+laş-*.]

hoşuna gêt- *bf.* Beğenmek: *baston yapışı benim h.+ma çoh g.-di* VI-14 [bkz. *hoş* ve *git-*.]

hozan a. Ekin biçildikten sonra tarlada kalan sap, anız: *güz geldi h. kesdi* SE [*hozan* < Erm. *hozan* ‘anız’ Dankoff 1995: 65/266.]

hökümat a. Hükûmet, devlet yönetimi: *h.+ımız necebize hökümatlıh ederdı onnara da hökümatlıh ederdı* II-99 [*hükümet* < Ar. *hukûmat* ‘hâkimiyet, egemenlik, mutlak güç’ Steingass 1892: 427a.]

hökümatlıh êt- *bf.* Yönetmek: *hökümatımız necebize h. ê.-erdı onnara da h. e.-erdı* II-99 [*hükümetlik et-* < Ar. *hukûmat*, Tü. *+lık* ve *et-*.]

hubbe êt- *bf.* Büyüklenmek, böbürlenmek: *tabi malına, şanına, aşiretine, oğluna, kızına güvenip de çarşıda h. ê.-enler var* VI-292 [*kubbe et-* < Ar. *hubba* ‘kubbe, çatı’ Steingass 1892: 953b ve Tü. *et-*.]

hububat a. Tahıl: *bu h.+i nasıl şe yapardız* VI-253 [*hububat* < Ar. *hubûbât* (*hubûb*’un çoğulu) ‘hububat, tahıl’ Steingass 1892: 411a.]

hukuk a. Hukuk, adalet, hak: bir *h.* meselesinde herhangi bi meselede münazara etdigimiz zaman onun yanına giderdik VI-329 [hukuk < Ar. *ḥuḳūk* (*ḥaḳḳ*'ın çoğulu) 'hukuk, kurallar, yasalar' Steingass 1892: 425b.]

hulik a. Köy adı: *h.* varmış, sor müslimanmış II-142

hulikli a. Hulik köyünden olan: daha bitmedi *h.*+nin keyeleri XII-224

hurma a. Hurma: bir avuç *h.*+ya deve güderdi VI-296 [hurma < Far. *ḥurmā* 'hurma' Steingass 1892: 456b.]

huvan a. Sıcak suyun derecesini ayarlamak için sıcak suya dökülen soğuk su: *su çoḥ sicaḥ birez h. katam* SE [huvan < Erm. *hov* "serin, soğuk; esinti; gölge" Dankoff 1995: 93/435.]

huy a. Huy, mizaç, tabiat: *yaşmaḡi éyidir vallah h.*+i da IV-168 [huy < Far. *ḥoy* 'tavır, tutum, mizaç' Steingass 1892: 489b.]

huzur a. Huzur, rahatlık: *onnar da bize bahacaḡlar ki bunun ḡayati*

h.+i iyi biz niye béle yapmiyaḡ VI-323; 'padişah katı' ahladdan bi heyet toplanıp gidiyollar, erzurum civarında yavuz selimin *h.*+una çihiyollar XII-330 [huzur < Ar. *ḥuzūr* 'hazır olma, bulunma, huzur' Steingass 1892: 422b.]

huzurli sf. Huzurlu: *ḡene^cet bi de insan h. yaşırdi* VI-244 [huzurlu < *huzur+li.]

hücum a. Saldırı: *diyir orda bize h. vérillerdi* II-332; *allah yardım ede bu gedder mesele hani h.*+a karşı VI-385 [hücum < Ar. *hucūm* 'saldırı' Steingass 1892: 1490b.]

hücum çal- dey. Hiddetlenip birinin üzerine yürümek, kızmak: *éle bi h. ç.-di başçavuş diyir* II-490 [hücum çal- < Ar. *hucūm* ve Tü. *çal-* 'çalmak, vurmak, ayakla vurmak, bıçak vurmak'.]

hücum et- bf. Akın etmek, yönelmek: *yerli çok ḡalmadi, sonra köyli de h. e.-di, yeni yetişenler de ḡaşdilar hep ahladdan, hani kim var* XII-360 [hücum et- < Ar. *hucūm* ve Tü. *et-*.]

hüda *a.* Tanrı: *maḥsuli bol vèrir ḡ. +m*
VIII-74 [*hüda* < Far. *ḡudā* (*ḡ^wud*
'kendi' ve *āy* 'gelmek' ten.) 'Allah;
sâhip, efendi' Steingass 1892:
448b.]

hülo *a.* Kişi adı: *bi kere ḡız ḡ. çoḡ*
çekip V-6

hürmet *a.* Saygı: *eskiden sayḡi çoḡ*
vardi ḡ. çoḡ vardi III-21 [*hürmet* <
Ar. *ḡurmat* 'hürmet, saygı'
Steingass 1892: 417a-b.]

hüzün *a.* Gam, keder, sıkıntı: *savaḡ*
ḡ. +leri bellidi yüzünde XII-399
[*hüzün* < Ar. *ḡuzn* 'üzülmek, üzgün
olmak' Steingass 1892: 418b.]

ırak *a.* Ülke adı: *iḡde rehmetli baban*
da barabardi irana çalıḡdıḡ i. +a
çalıḡdıḡ III-215

ısıt- (-i) Sıcak duruma getirmek: *ële bi*
ı.-irdiḡ II-348; *sabbah ḡaḡir tezden*
suyuni ı.-ir IV-155 [*ısıt-* < **ıst-t*;
krş. ET *isit-* < *isi-* 'ısıtmak; ateşten
acı çekmek' Clauson 1972: 243a:
Uyg. *isit-* 'ısıtmak', DLT *isit-* ay.,
KB *isit-* ay., Çaḡ. *ısıt-* ay., Osm.
ıssıt- ay.]

ıslat- (-i) Islak duruma getirmek: *çav*
ı.-am düḡem sütey yoluna IV-216
[*ıslat-* < Kıp. *ıslat-* 'ıslatmak' (KF)
< ET *suvlat-* < *suvla-* 'su serpmek;
sulandırmak, su koymak' Clauson
1972: 789b: DLT *suvlat-* 'su
serpmek'.]

ısmıḡtikan *a.* Bir çeşit diken: *durup*
ı. kimi batırsan SE
[*ısmıkdiken* < ?]

ıbadet **êt-** *dey.* Dinin emirlerini
yerine getirmek, namaz kılmak: *ı.*
è.-ersiz II-474 [*ıbadet et-* < Ar.
ıbādat "kutsal, tapma, aşırı saygı"
Steingass 1892: 833a ve Tü. *et-*.]

ibraḡaz *a.* Tüp markası: *onnan sora i.*
çıḡdı V-191; *herkēḡ aldi i. +da*
herkēḡ yemegini biḡirdi V-192

ibrahim ḡelilvari *a.* Hz. İbrahim gibi:
bële bi ḡana^cat insana hasıl olur i.
ḡ. VI-191

ibrıḡ *a.* Abdest alırken kullanılan
kulplu su kabı, ibrik: *i. +da su*
ḡalmayıp SE [*ibrik* < Far. *ibrīḡ*
Steingass 1892: 8a, ayrıca bkz.
Bläsing 1997: 79; krş. Az. *ibrig*,
DLT *ıvrık* 'güḡüm'.]

icad et- *bf.* Bulmak, yeni bir şey ortaya çıkarmak: *para kazanmaḥ aqlımda yoḥ zaten sene^cet konusunda bi şe i. e.-mek bi şe yapmak* VI-62 [*icat et- < Ar. ĩcād - /wcd/ kökünden-* ‘yaratma, var etme, arayıp bulma’ Steingass 1892: 129a.]

iç- (-i) Su içmek: *gidip gelene gede o bulaḥda su i.-ene gede biz ölürdük gidip getirene gede davarlari işde* V-17; *başga bişe tıḥdım gétđim oraya, orda i.-diler* VIII-15; *gine doldururduḥ getirirdik i.-erdik burdadır, burda* VIII-32 [*iç- < ET iç-* ‘içmek, susuzluğunu gidermek’ Clauson 1972: 19a: Uyg. *iç-* ‘içmek’, DLT *iç-* ay., KB *iç-* ay., Çağ. *iç-* ay., Kıp. *iç-/iṣ-* ay.]

iç a. İç: *te ḥarabaşehirin i.+ine gede gétđik* I-18; *dedi bi günü şe geldi i.+imize* II-461; *gelini bıraḥırdıḥ öküz arabasının i.+ine* III-119; *düşürdi ki bi ataşın i.+ine* IX-2; *gelir diyir baḥ gızım onun nesibi kısmeti onun i.+indedi* X-20; *baḥmıṣ i.+inde ne ģardeş ne arvad var* XII-404 [*iç < ET iç ‘iç’* Clauson 1972: 17a-b: Uyg. *iç ‘iç’*, DLT *iç ‘iç’*, KB *iç* ay., Çağ. *iç ‘iç’*, Kıp. *iç* ay.]

içen kıran düşe *bs.* Bir ilenme sözü: *i. k. d.* IX-67

içeri a. İçeri, iç: *ḥeybeyi getirdi, ḥeybenin i.+sinnen kitabların i.+sinnen bi ifaḥ kitab çıḥardı ve aradı yerini buldı* II-107; *i.+de ģalmıṣlar* II-253; *gelini alıllardı i.+ye* III-96; *yav diyir benim yönüm nerededir ne taraḥdadır, o i.+dedir o dışardadır* VII-160; [*içeri < Kıp. içeri ‘içeri’* (KFT 370/43)→bkz. Ağar 1989: 1004 < ET *içre < iç ‘iç, içeri, içinde’* Clauson 1972: 30a: Orh. *içre ‘içte, içerde’*, Uyg. *icre ‘iç, içerde’*, DLT *içre ‘içinde’*, KB *icre* ay., Osm. *içre* ay.]

için e. İçin: *sade benim i. olmaz* VI-156; *evlad i. anodan güzelleme oğluna* IV-60; *düşman olmaḥ i. yoḥdur ki sebep* IV-181 [*için < ET için ‘için’* Clauson 1972: 28b-29a: Uyg. *üçün ‘bu nedenle, bunun için’*, DLT *üçün ‘için’*, KB *üçün* ay., Çağ. *üçün* ay., Kıp. *üçün* ay.]

içini çek- *bf.* Çok ağladıktan sonra derin derin nefes almak: *girdim içeriye baḥdım oğlan i. ç.-ir, yani oğlanın aklı kesirdi bunnar kimi* I-71 [*içini çek- < bkz. iç ve çek-*]

idame **êt-** (-i) Devam ettirmek, sürdürmek: *inekden süd annadın mi, birez de ekmek gelir heyatımızı i. e.-irik gidirik o asırlarda* VI-243 [idame et- < Ar. idāmat ‘sürdürmek’ Steingass 1892: 28a ve Tü. et-.]

idara **a.** İdare, yetinme: *işde эле bi idaraydi tebi* II-27; ‘geçim’ esgiden *iki şe üzerinemiş ahladın i.+sı* II-147 [idare < Ar. idārat ‘döndürmek’ Steingass 1892: 27b.]

idara lambasi **a.** İdare lambası, gazyağıyla çalışan aydınlatma aleti: *i. l. yandırırđıh, hambele i. l., vardı mi* I-23 [idare lambası < Ar. idārat ve Rum. λάμπα lampa ‘lamba’ Meyer 1893: 46.]

idara/idare **êt-** **bf.** İdare etmek, yetinmek: *günde işde o getirdigimiz yemegi yerdik, sabaha kalan ekmegi yerdik işde эле i. è.-erdik* II-26; *işda o geçilerin südüyle i. è.-iyorum* XII-292 [idare et- < Ar. idārat ve Tü. et-.]

ide^e **a.** İddia: *i. gızlarnan barabar çıhardıh barabar i.* V-30, 31 [iddia < Ar. iddi^eā ‘iddia, isteme’ Steingass 1892: 28b.]

idolar **a.** Bir aile lakabı: *heci recepler, heci gaziler, i.* XII-149

ifah **sf.** Boyutları normalden küçük, ufak: *kitabların içersinnen bi i. kitab çıkardı* II-107; *diyir üş tene de bize i. ekmek yapmış bele üç ekmek ikisi ot sora biri un diyir* II-161; *menim bugün özümde bi şeyim yoğdur fakat allaha şükür o duygi var yani bi i. karıncaya bile diğkat ederem* VI-272; ‘yaşça daha küçük olan’ *adi loğ o loğnan da gızlar i. güjleri yetmir* V-5 [ufak < ET uvşak < *uvşa- ‘küçük parçalara bölünmüş’ Clauson 1972: 16a: Uyg. uşşak ‘laf taşıma’ ~ uvşak ‘ufak parça’, DLT uşak ‘ufak, küçük; laf taşıma’, KB uşak ‘küçük’, Çağ. uşağ/uşak ay., Kıp. uşah/uşak ay. Clauson’a göre 17. yy’dan beri ufak.]

igid **a.** Yiğit: *işde men эле i. adam isterem* II-437; ‘genç’ *i.+ler çigninde gidesen* IV-272 [yiğit < ET yigit ‘yiğit, genç, güçlü’ Clauson 1972: 911b: Uyg. yigit ‘güçlü, sağlıklı, genç’, DLT yigit ‘yiğit, genç’, KB yigit ay., Çağ. yigit ay., Kıp. yegit, yigit ay.]

igid ölesen *bs.* ‘Genç ölesin’ anlamında bir ilenme sözü: *i. ö.* I-128; *i. ö.* IX-72 [bkz. *igid* ve *öl-*.]

igidler çigninde gidesen *dey.* Ölesin ve cenazen omuzlarda taşısın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *i. ç. g.* IV-272

igne *a.* İğne: *bi kadın doğum yaptığı zaman orya onun gösgüne i. sancallardi demür birağıllardi deniz karısı gelip eve girmesin* III-226 [*iğne* < ET *igne* ‘iğne’ Clauson 1972: 110a: Uyg. *yiğne* ‘iğne’, DLT *yigne* ay., Çağ. *igne* ay., Kıp. *igine/ine* ay.]

ihlas *a.* İhlas, temiz sevgi ve yürekten bağlılık: *i. samimi bi i. samimi bi heves kesinlikle şede kalmaz* VI-74 [*ihlas* < Ar. *iḥlāṣ* -/ḥlṣ/ kökünden- ‘temizleme, arıtma; saflık’ Steingass 1892: 26a.]

ihlaslı *sf.* İhlaslı, samimi: *cenabı haq i. niyetinde onnara onnari musahhar etdi* VI-137; *zf.* ‘içten’ *kur^cani i. oḡusan baban da deden de* VI-358 [*ihlaslı* < Ar. *iḥlāṣ* ve Tü. +li.]

iẖtiyaç *a.* İhtiyaç, gereksinim: *adam onun i.+i çıḡarır parasını vèrirdi* III-62 [*iẖtiyaç* < Ar. *iḥtiyāc* -/ḥwc/ kökünden- ‘istek, ihtiyaç gereklilik’ Steingass 1892: 20b.]

iki *a.* İki: *i. kere gètdiler geldiler salih emminen barabar* I-11; *dedi i. tene sarıḡ gönderdi* II-475; *emegim ḡelaldır iki dünyada* IV-107; *men gidirem diyor size i. şe birağıram* VI-333; *i.+si bekleyeceg anam süpüreceg* XII-68 [*iki* < Oğz. *iki* ‘iki’ (DK 3-13...)→bkz. Ergin 1963: 149 < ET *ékki* ‘iki’ Clauson 1972: 100b-101a: Uyg. *éki*, *eki* ‘iki’, DLT *ikki* ay., Çağ. *iki/ikki* ay., Kıp. *yeki/iki* ay.]

iki gözünde iki çeşme aḡ- *bf.* Gözyaşı sel olmak: *i. ç. a.-ardi i. g.* XII-401

ikiḡuba *a.* Yer adı (İkikubbe): *gètdik i.+ya* III-83

ikile- (-i) Tarlayı ikinci kez sürmek: *oni kotannan yumuşadırdıḡ i.-rdik* III-157 [*ikile-* < *iki* + *le-*.]

ikileme *a.* Ekin ekmeden önce tarlayı ikinci kez sürmek: *ondan sonra tekrar i. derlerdi, tekrar sürerdik* II-39 [*ikileme* < **iki*+*le-me*.]

ikinci sf. Birinciden sonraki: *i. kaşuği alana gede esger belev etrafında daraldı* II-268; *i.+si de bi ālim* VI-317 [*ikinci* < Kıp. *ikinçi* ‘ikinci’ (KFT 396a/38)→bkz. Ağar 1989: 1006 < ET *ékkinç* < *ékki* ‘ikinci’ Clauson 1972: 110a: DLT *ikinç* ‘ikinci’, KB *ikinç* ay., Çağ. *ikinç* ay., Kıp. *ikinci/ekinçi* ay.]

ikindi a. Öğle ile akşam arası: *vala biz evleden sora i.+ye doğridi başladıh o köye doğru köy görünir çoğ uzağ degil ama gidebül mirem* II-173 [*ikindi* < Oğz. *ikindü* ‘ikindi’ (DK 226-7)→bkz. Ergin 1963: 149 < ET **ékkinti* < *ékki* ‘ikinci, günün ikinci bölümü’ Clauson 1972: 111a: Uyg. *ékinti*, *ekinti* ‘ikinci’, DLT *ikindi* ‘ikinci, ikindi’, Çağ. *ikindi* ‘ikindi’, Kıp. *ikindi* ay.]

il a. Yıl: *gelse de babasi yeddi i. uzağdan* XII-245 [*yıl* < ET *yıl* ‘yıl’ Clauson 1972: 917a: Uyg. *yıl* ‘yıl’, DLT *yıl* ay., KB *yıl* ay., Çağ. *yıl* ay., Kıp. *yıl* ay.]

ilana ağı veren a. Yeşil renkli bir kertenkele türü: *ayağımın altınnan i. a. v. geçdi meni çoğ gorhutdi* SE [*ilana ağı veren* < **yılan*, *ağı* ve *ver-*; krş. Kıp. *ılan* ‘yılan’ (CC 125,

33)→Bkz. Grønbech 1942: 132 < ET *yılan* ‘yılan’ Clauson 1972: 930a-b: Uyg. *yılan* ‘yılan’, DLT *yılan* ay., Çağ. *yılan* ay., Kıp. *yılan* ay.; ET *ağı* ‘zehir’ Clauson 1972: 78b: Uyg. *ağı* ‘zehir’, DLT *ağı* ay., Çağ. *ağı* ay., Kıp. *ağı* ay.]

ilaş a. İlaç: *can sağlığının da olmadığı bütün bütün bu i.+ların hormonların etkisindendir* III-125 [*ilaş* < Ar. *‘ilāc* ‘ilaç, tedavi, tedaviye başvurmak’ Steingass 1892: 861a.]

ile bağ. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz: *sene^cet aşkı i. koltuğ yapmaya başladım* VI-69 [*ile* < Oğz. *ile* ‘ile’ (DK 24-13 ...)→bkz. Ergin 1963: 150 < ET *bile* < *birle* ‘ile’ Clauson 1972: 364b. Tietze 2009: 383a’ya göre bu görüş bazı gelişimleri izah etmemektedir.]

ileri geri zf. Gelişigüzel: *dediler usda bağırma i. g.* XII-223 [*ileri geri* < Kıp. *ileri* ‘ileri, ön taraf’ (DM 3b/2)→bkz. Toparlı 2003: 85b < ET *ilgerü* (**ilkgerü*) < *ilk* ‘öne doğru’ Clauson 1972: 144a: Uyg.

ilgerü ‘ileri’ ve Osm. *geri* ‘geri’:
ET *kêrû* (g-) < **kê* ‘geri’ a.m., bkz.
Clauson 1972: 736b: Uyg. *kêrû*
‘geri’, DLT *kêrû* ay.]

ilhami a. Kişi adı: *i.+nen barabar
gonoların, bu şeye, seyyadın
zöhregile, gëtdik diyir* X-46

ilim a. Bilgi: *aḥladlilara i. öğret dedi*
XII-124; *i.+in ḥocasi, oḥumanın
yazmanın olsun* VI-2; *i.+ine
bahırsan allah, ʿemeline bahırsan
başlıram bunnan şétmege* VI-347
[*ilim* < Ar. ʿilm ‘bilmek, anlamak;
bilgi, bilim’ Steingass 1892: 863a-
b.]

ilk zf. En başta: *bi osmanlinın i.
zamanlari éle degilmiş* II-351 [*ilk* <
ET *ilk* ‘birinci, ilk’ Clauson 1972:
140b: Uyg. *ilk* ‘ilk, başlangıç’, DLT
ilk ‘ilk, birinci’, Çağ. *ilk* ay., Kıp.
ilk ay.]

ilkin zf. Başta, başlangıçta, önce:
*onnan sora o çüt i. çüt edellerdi
çütten sora da işda çüt de uzun bi
ağaşdi* V-254 [*ilkin* < **ilk* ve araç
hâli eki +(i)n.]

ilkoḳul a. İlkokul: *muʿallim vekili
bizim bu mahallede bi tene bidlizli*

*çocuḥ i. mezunu öğretmenlik
yapıyor* XII-98 [*ilkokul* < *ilk* ve
okul.]

illa zf. Ne olursa olsun, hangi şartta
olursa olsun, her hâlde, ille, illaki:
*i. muvaffaḳ olur insan éle kendisini
severek hangi işe vèirise* VI-75
[*illa* < Ar. *illā* ‘değil mi?, ancak,
başka, hariç’ AK I: 59a.]

illac a. İlaç, em: *dedi yoḥ ben
inanminam getir benim gözüm
ğarşında i. iç* VII-25 [bkz. *ilaş*.]

illahım zf. İllaki, kesinlikle: *bizim
türklerde de heşe pij olsun m.
olsun, i. vèriller* XI-36 [*illahım* <
Ar. *illā+hı+m*.]

ille zf. Mutlaka: *sen neden bu ahi
çekdin, diyir hêç derdimi sorma
diyir yoḥ, i. söyliyecersen* VII-12
[bkz. *illa*.]

ilman et- bf. Ağaç törpülemek,
inceltmek: *kerki, buḥçi, hızar, dörpi
ağaşlari bèle i. e.-meg için babam
şe yapardi* V-124 [*ilman et-* < Far.
līme < Ar. *lamāc* “biraz, lokma,
parça, ısırık” Steingass 1892:
1128b ve Tü. *et-*.]

ilmel yakın *a.* İlimle bir şeyi bilmek ve tanımak: *i. y., ‘aynel yakın, hekkel yakın derecesinde oni görür* VI-382 [Ar. *‘ilmal-yaqīn*; Ar. *‘ilm* ‘bilme, anlama; bilgi, ilim’ Steingass 1892: 863a ve Ar. *yaqīn* ‘kesin bilgi, inanç’ Steingass 1892: 1533a.]

imamlıh *a.* İmamlık, cami hocalığı: *men ilk olarak bizim eski meħelle olan ħarabaşehirde i. yaptım* II-69 [*imamlık* < Ar. *imām* ‘imam, lider’ Steingass 1892: 97b ve Tü. +*lık*.]

imamoğullari *a.* Bir aile lakabı: *şabanlılar, i., yunuslar* XII-145

iman *a.* İnanç: *i., inanç olursa, vicdanının sesini dinlerse her şe ona kolay* VI-257 [*iman* < Ar. *īmān* ‘inanç, inanma, iman’ Steingass 1892: 132a.]

imdad eyle- *bf.* Tehlikede olan birine yardım etmek: *sen de bize i. e.* IV-4 [*imdat eyle-* < Ar. *imdād* ‘yardım’ Steingass 1892: 99a ve Tü. *eyle-*.]

imkan *a.* Olanak: *diyir bize bi ağılama filan düşdi hēş i.+ımız bişe yoħ, gücüümüz yeteceg bi durum degil yani* II-126; *diyir yoħ i.+ım yoħdur*

II-277 [*imkan* < Ar. *imkān* ‘güç, olabilirlik, uygulanabilirlik’ Steingass 1892: 100b.]

imtihan *a.* Sorgu, sınav: *i. meselesi var hani* VI-262 [*imtihan* < Ar. *imtiḥān* ‘inceleme, deneme, sınav’ Steingass 1892: 98a.]

imzalat- *(-i)* İmzalatmak, onaylatmak: *i.-diħdan sora bu fermāni yayınladıħlari kimi millet vurdi yani kürt vurdi* II-113 [*imzalat-* < Ar. *imzā* ‘iletme, gönderme, gönderi; imza’ Steingass 1892: 100a ve +*lat-*.]

inad et- *bf.* Sinirlenmek: *i. e.-ir anam gelir* I-7 [*inat et-* < Ar. *‘inād -/‘nd/* kökünden- ‘inat, isyan, aksilik’ Steingass 1892: 868b ve Tü. *et-*.]

inadi kız- *bf.* Çok sinirlenmek, gözü bir şey görmemek: *i. k.-anda yanına gētmeyin* SE [*inadı kız-* < Ar. *‘inād -/‘nd/* kökünden- ‘inat, isyan, aksilik’ Steingass 1892: 868b ve Tü. *kız-*.]

inahla *a.* Lahana: *ne i. ħaldī ne turp ne kelem* IV-26 [*lahana* < Rum. *λάχανον lāḫanon* ‘lahana’ Meyer 1893: 32.]

inahla dolması a. Lahana dolması: i. d. *kart kızartması* IV-258 [bkz. *lahana ve dolma*.]

inan- (-e) İnanmak, iman etmek: *allaha i.-asan legende bile banyosuni yaptırmışam, ama helal da edirem* IX-50; ‘doğru kabul etmek’ *bu yüzbaşı nécei.-ir* II-309; *vallah i. ki ha u taşsinen üş tene ayağkabi var he vallah* III-308; ‘kanmak’ *men de ne diyellerdi i.-ırdım* V-88 [*inan-* < Kıp. *inan-* ‘inanmak, güvenmek’ (Tuhf. 22b-7)→bkz. Atalay 1945: 177b < ET *inan-* < **ina-* ‘inanmak, güvenmek’ Clauson 1972: 188a: Uyg. *inan-* ‘inanmak, güvenmek’, DLT *inan-* ay., KB *inan-* ay., Çağ. *inan-* ay., Kıp. *inan-* ay., Osm. *inan-* ay.]

inanç a. Gönülden inanılan şey : *iman*, i. *olursa, vicdanının sesini dinlerse her şe ona kolay* VI-257 [*inanç* < Kıp. *inanç* ‘düzenlik, emniyet, güvenç’ (Tuhf. 3b-11)→bkz. Atalay 1945: 177b-178a < ET *inanç* < *inan-* ‘güven, doğruluk; güvenilir, inanılır’ Clauson 1972: 187a-b: Uyg. *inanç* ‘inanç, nazır’, DLT *inanç* ‘güvenilir’, KB *inanç* ‘inanç, kural’, Çağ. *inanc* ‘inanma, güvenme’.]

ince mec. Zarif, kaba karşıtı: *çoğ éyi bilirem dedi i. lisani da bilirem* II-298 [*ince* < Oğz. *ince* ‘ince’ (DK 23-8...)→bkz. Ergin 1963: 152 < ET *yinçge* < **yinç-* ‘ince’ Clauson 1972: 945a-b: Uyg. *yinçge* ‘ince’, DLT *yinçge* ‘herhangi bir şeyin incesi, ince’, KB *yinçge* ‘ince, zarif’, Çağ. *yinçge* ‘ince’, Kıp. *inçke/yince* ay.]

inci a. İnci, değerli bir taş: *bi i. gibisin göl kenarında* VIII-55 [*inci* < Kıp. *inci* ‘inci’ (Tuhf. 31b-11)]→bkz. Atalay 1945: 178a < ET *yinçü* ‘inci’ Clauson 1972: 944b: Uyg. *yinçü* ‘inci’, DLT *yinçü* ay., Çağ. *inçü/inçi* ay., Kıp. *inci/incü/yüncü* ay.]

incit- (-i) Rahatsız etmek: *habu günün şartlari bizi i.-ir tamam mi neden i.-ir* VI-245; ‘kırmak, üzme’ *en fazla âlimleri çoğ i.-irem, ha* VI-275 [*incit-* < Kıp. *incit-* ‘incitmek’ (Tuhf. 10b-9, 21b-9)→bkz. Atalay 1945: 178a < ET *yunçit-* < *yunçit-* ‘incitmek, zarar vermek’ Clauson 1972: 945b: DLT *yunçit-* ay.]

incit- (-i) Üzmek, yaralamak, kırmak: *allah oni hiç i.-miye, oni cennet*

ağasi ola, yaşari IX-48 [bkz. incid-.]

ind *a.* Nazar, kat: *artıh o da kalıp allahın i.+ine ona da karışmanıh* VI-362 [*ind* < Ar. *‘ind* ‘yanında, yakınında; katında, ...de da’ AK III: 495a]

ineği kat- *bf.* İneği sürüye katmak: *men de i. k.-mişam XII-103 [bkz. inek ve kat-.]*

inek *a.* Dişi sığır: *parğa istemedim iki baş i.* IV-192; *misali i.+lerimiz vardi* III-32 [*inek* < Oğz. *inek* ‘inek’ (DK 181-8, 181-9)→bkz. Ergin 1963: 153 < ET *ingek* ‘inek’ Clauson 1972: 184a: Uyg. *ingek* ‘inek’, DLT *ingek* ay., Çağ. *inek* ay., Kıp. *inek* ay.]

ingiliz *a.* İngiliz: *tirendedik, tiren dedi o zaman ‘erebler geçmişti i. eline* II-75

innab *a.* Emir, öğüt; besin, gıda: *anadan aldım i.+i* IV-5 [*innab* < Ar. *‘unnāb* ‘hünnap ağacı ve meyvesi’ Steingass 1892: 868b.]

insan *a.* İnsan: *evde pişikmiş orya geliyor i. oluyor* III-246 [*insan* <

Ar. *insān* -/ans/ kökünden- ‘kişi’ Steingass 1892: 110b.]

insanoğlu *a.* İnsan, âdemoğlu: *i. kendisinnen bu* VI-189 [*insanoğlu* < Ar. *insān* ve Tü. *oğul*.]

inşa ét- *bf.* Yapmak: *biz yavuz selime müraca^cat edelim, bize yeni bir kale i. é.-sin* XII-329 [*inşa et-* < Ar. *inşā*’ -/nş’/ kökünden- ‘yaratma, yapma; yazma’ Steingass 1892: 111a ve Tü. *et-*.]

inşaat *a.* İnşaat: *çeşitli kolları büyük bi i.+lar artıh gelene bi baston hediye ediller yani* VI-136 [*inşaat* < Ar. *inşā*’ ve çokluk eki –āt.]

inşallah *ünl.* "Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse" anlamlarında dilek anlatan bir söz: *dedim sen man bi ağaç vër yaparam i.* VI-17 [*inşallah* < Ar. *in şā* ‘allāh ‘Allah isterse’ Steingass 1892: 111a.]

intizar *a.* Âh, eziyet: *yeter etdigin bunca i.* XII-377 [*intizar* < Ar. *intizār* ‘bekleme, umma’ Steingass 1892: 105a.]

ip *a.* İplik, urgan: *ağşam diyer ipin birağ yere* II-231; *dağdağani da*

- ipnen bağlallardi* IV-206 [*ip* < Kıp. *ip* ‘ip’ (KFT 205b-17)→bkz. Ağar 1989: 1009 < ET *yıp* ‘ip’ Clauson 1972: 870b: Uyg. *yıp* ‘ip’, DLT *yıp* ‘bükülmüş iplik’, KB *yıp* ‘ip’, Çağ. *yıp* ay., Kıp. *yıp* ay.]
- iran** a. Ülke adı: *işde rehmetli baban da barabardi i.+a çalışdıh irağa çalışdıh* III-215
- ireli** a. İleri: *diyir hemamlari asgerden i. gidermiş* II-354 [bkz. *ileri*.]
- irelle-** (nsz) İlerlemek: *valla artıh bu fenler i.-di bu ceryanlar çıhdi bu lambalar çıhdi* III-263; *birez daha iş i.-di* VI-129 [*ilerle-* < **ileri*+*le-*.]
- ireşberlik** a. Çiftçilik, rençberlik: *gençken köyde bir iki sene çalışdığım var, i. etdigim var* II-31; [*rençberlik* < Far. *ranc-bar* ‘sanatçı, tamirci’ Steingass 1892: 588a ve Tü. –*lik*.]
- iri** sf. Büyük: *i. olsun ne olursa olsun* III-137; *dögmeyi çoğu da dögmeyi taneleri i.+dir* IV-231 [*iri* < Kıp. *iri/irig* ‘iri’ (Tuhf. 14b-8)→bkz. Atalay 1945: 178b < ET *irig* ‘sağlam, sert’ Clauson 1972: 222a-b: DLT *irig* ‘sağlam, sert’, KB *irig* ay., Çağ. *irig* ‘iri, sert, kaba’, Kıp. *iri* ay., Osm. *iri* ay.]
- isal** a. İshal: *geri kalmış demiş niye geri kaldın demiş i.+am* II-435 [*ishal* < Ar. *is-hāl* –/shl/ kökünden- ‘ishal, temizleme’ Steingass 1892: 61a.]
- isde-** (-i) İstemek: *diyir gidin ne i.-llerse vërin* VII-111; *babam diyir ne diyirsiz ne i.-rsiz, bişe mi i.-rsiz* X-51; ‘kız istemek’ *bağdım geynatam gelir, geynatam gelir annemnen i.-r* I-10 [*iste-* < **īz*+*de-*; krş. Oğz. *iste-* ‘istemek, aramak’ (DK 171-6...)→bkz. Ergin 1963: 154 < ET *iste-*, *izde-* < ‘aramak, izlemek’ Clauson 1972: 243a-b: Uyg. *iste-* ‘aramak, istemek’, DLT *iste-* ‘aramak, arkasına düşmek, istemek’, *irte-* ‘arkasına düşmek, istemek’, Çağ. *iste-* ‘istemek’, Kıp. *izde-* ‘aramak’, Osm. *iste-* ‘bir şeyi araştırmak’.]
- isdif êt-** bf. İstiflemek, yığmak: *ağro mecid dedi i. ê.-in buraya* XII-65 [*istif et-* << İt. *stiva* (gemici dili) Tietze 2009: 419a ve Tü. *et-*.]
- isdirehede başla-** bf. İstirahat etmek, dinlenmek: *têze artıh i. b.-dih*,

*allahü te'ala hanımı da elimizden
aldu VII-75 [istirahata başla- < Ar.
istirāḥat ve Tü. başla-.]*

isdirehet a. Dinlenme, rahat etme:
atını çevirdi gētdi gene i.+e II-296
[istirahat < Ar. *istirāḥat* -/rwḥ/
kökünden- ‘dinlenme, sessizlik’
Steingass 1892: 51b.]

ishaqlılar a. Bir aile lakabı:
hebboğullari, i., taçcılar XII-154

isi yatasan savuḥ ḡaḥasan dey.
“Ölesin” anlamında bir ilenme
sözü: *i. y. s. ḡ. aḥladın ḡargışlari o*
V-157 [bkz. *yat-*, *savuḥ*, *ḡaḥ-*; krş.
Kıp. *isi* ‘sıcak’ (Kİ)→bkz.
Caferoğlu 1931: 40 < ET *isig* < *isi-*
‘sıcak, sıcaklık’ Clauson 1972:
246a-b: Uyg. *isig* ‘sıcak’, DLT *isig*
ay., KB *isig* ay., Çağ. *ısıḡ/ısıḡ* ay.,
Kıp. *isi/issi* ay., Osm. *ıssı* ay.]

isim a. Ad: *şimdi eski lakaplar var,*
adamların çoḡi yoḡ, i.+leri var
kendileri yoḡ XII-415 [isim < Ar.
ism/usm ‘ad, isim’ Steingass 1892:
59b.]

iskender a. Kişi adı: *dedi sen i.+i al*
gētginen işde bi muntıkanın ismini

diyerdi orya gētginen orda dilenin
yēyin II-159

islamiyet a. Müslümanlık: *gören*
insan hēç bir ‘ālimi dinlemeden
hēç bir şeyi dinlemeden i.+in VI-
188 [*islamiyet* < Ar. *islām* -/slm/
kökünden- ‘islam, müslümanlık’
Steingass 1892: 59a ve mastar –
iyyet eki.]

ismailo a. Kişi adı (İsmail): *bu i. da*
çalgi çalir I-14

istanbul a. Yer adı: *i.+dan aḡrabadi*
da orda bi baston yapdi VI-14

istasyon a. İstasyon, tren durağı: *ne*
zaman duraḡlıḡ olsa i.+a uğrasa
gönderir adamını öteberi aldirir
getirir barabar yirik II-90 [istasyon
<< Fr. *station* TürS 1211b.]

ister bağ. Cümledeki görevleri aynı
olan kelimelerin ayrı ayrı her
birinin başına getirilerek herhangi
birinin onanmasında sakınca
olmadığını anlatan bir söz: *i. de ne*
olursa olsun ḡar olsun III-22 [ister
< *iste-r.]

istifade ét- bf. Yararlanmak:
hēçbirinnen i. é.-emez VI-2; yani

senin duandan i. sen é.-ersen çünkü
VI-360 [istifade et- < Ar. istifāda -
/fyd/ kökünden- ‘fayda aramak;
kazanç, fayda, yarar’ Steingass
1892: 53b ve Tü. et-.]

istikak a. İstihkak, hak: *canım kimin
i.+ını yazam* XII-188 [istihkak <
Ar. istiḥkāk -/ḥkḳ/ kökünden- ‘hak
etme, isteme’ Steingass 1892: 50b.]

istikamet a. Yön: *men senin bu
tükenin sökecegem şe i.+ine alam,
şehrin tükenlerinin i.+ine alam*
VII-142; *o yahudinin tükenini de
sökür alır i.+e* VII-150 [istikamet <
Ar. istiḳāmat -/ḳwm/ kökünden-
‘dik durma; düz gitme; doğruluk’
Steingass 1892: 54a.]

istikan a. Çay bardağı: *artık herkez i.
nedir unudup* SE [istikan < Rus.
stakán ‘kadeh, bardak’ Tietze 1999:
28/191.]

iş a. İş, çalışma: *ne gede i. var* III-38;
*başka yerli mi bülminem bu i.+i
durdurmuş. bu üç yüz tene baston
işini durdurmuş* VI-160; *başga bi
sıra gelirdi, işde aḥşama gede
i.+imiz odi, topraḥnan uğraşirdiḥ*
VII-73; *diyir senin ne i.+in var*
VII-84 [iş < ET iş ‘çalışma,

hareket; vazife, hizmet’ Clauson
1972: 254a: Uyg. iş ‘iş, hizmet’,
DLT iş ay., KB iş ay., Çağ. iş ay.,
Kıp. iş ay., Osm. iş ay.]

iş gör- bf. Çalışmak: *günde ocaḥ
yahdıḥ çamaşır yıladıḥ, günde i.
g.-dük* X-24; *oğul uşağımız partoz
vurardı, i. g.-erdi, çalışırdı, yani
bèle dört dörtlüg ortaya
gelmeypiler, bèle oğul* X-59 [bkz. iş
ve gör-.]

iş kar a. İş güç: *aḥşama gede i.+imiz
k.+ımız odi* VII-59 [iş kār < Tü. iş
ve Far. kār ‘çalışma, hareket, şey’
Steingass 1892: 1001a.]

işaret a. İşaret: *bu da âlimlere i. hani
bi çoḥi memleketi yahıp yıhmağa
çalışır* VI-318 [işaret < Ar. iṣārat,
iṣāra -/ṣwr/ kökünden- ‘işaret etme,
işaret’ Steingass 1892: 62a-b.]

işbaban a. Kurutulmak için toplanan
erik veya erik kurusu: *erig tökip i.
yaranım* IV-92 [işbaban < ?]

işbaşı et- bf. Çalışmaya başlamak:
*mesela gıhlara gidiyoruz burdan
geceden kaḥacağam ki gıhlarda i.
e.-eyim* XII-56 [işbaşı et- < bkz. iş,
baş ve et-.]

işçi *a.* Başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse: *işde güz olurdi sökerdik i. tudardıh* V-41; *i. çalışdırir* VI-90 [*işçi* < **iş+çi*.]

işçilik *a.* İşçi olma durumu: *ama ona i. eden adam onun yanına onun hizmetine vërdikleri adam birez yaşlıdi gırh elli yaşlarında, o birez türkçe bilirdi* II-81 [*işçilik* < **iş+çi+lik*.]

işdâ *e.* Bir şeyi işaret etmek veya göstermek amacıyla kullanılan bir söz, aha: : *i. onun bi hëketi vardi eyo k.+lar geldi mi menem netdi mi* I-65; ‘anlatılan bir sözün sonucuna geldiğini gösterir’ *gelirdi i. abëm heci niyazi* III-60 [*işte* < Oğz. *işde* ‘işte’ (DK 2-6)→bkz. Ergin 1963: 155.]

işle- (*nsz*) İnce ve süslü şeyler yapmak: *bële nakışla i.-llerdi gacıh yapallardi* IV-203 [*işle-* < ET *işle-* < *iş* ‘çalışmak, bir şey yapmak’ Clauson 1972: 262b; Uyg. *işle-* ‘yapmak, çalışmak’, DLT *işle-* ay.]

işlet- (*-i*) Çalıştırmak: *bi tarım, biz reşberlik derik öküz koşarlarmış bi*

de heyvan i.-illermiş II-148; ‘kullanmak’ *iki çölmeg i.-irdik oni şe yapardıh oni birağurdıh hariklenmege* V-163 [*işlet-* < **iş+le-t*.]

işsek, eşsek *a.* Eşek: *i., e.+nen kervan yani nekliyeyi e.+nen yapallarmış* II-149 [bkz. *eşşeg*.]

it *a.* Köpek: *i. arabanın kölgesinde yatir sanir öz kölgesidir* IV-290-91 [*it* < Oğz. *it* ‘it, köpek’ (DK 62-7...)→bkz. Ergin 1963: 155 < ET *it* ‘it, köpek’ Clauson 1972: 34a; Uyg. *it* ‘it, köpek’, DLT *it* ay., Çağ. *it* ay., Kıp. *it* ay.]

it ağzınan deniz heram olmaz *dey.* Bir kişinin yaptığıyla bütün herkes yargılanamaz anlamında kullanılan bir söz: *he i. a. d. h. o.* IV-289

it arabanın kölgesinde yatir sanir öz kölgesidir *atasözü* Kişinin kendini olduğundan büyük görmesi anlamında kullanılan bir söz: *i. a. k. y. s. ö. k.* IV-290-91

itibaren *zf.* –den başlayarak, –den beri: *biz küçükkennen işde ha bu gedekennen sekkiz dokkuz yaşlarından i.* VI-4 [*itibaren* < Ar.

i^ctibār’ın tenvinli biçimi *i^ctibāren*;
bkz. Ar. *i^ctibār* -/^cbr/ kökünden-
‘güven, itimat’ Steingass 1892:
72b.]

ittiba ét- bf. Uymak: *sünneti seniyeme*
i. é.-in VI-341 [*ittiba et-* < Ar.
ittiba’ -/tbc/ kökünden- ‘takip, taip
etmek, sürdürmek’ Steingass 1892:
12b ve Tü. *et-*.]

izaḥ sf. Uzak: *bi de şeye o ḥoruk i.+da*
olana iki öküz bu başladıḥlari şeyi
oni bülminem V-259 [*uzak* < ET
uzak < *uza-* ‘uzak’ Clauson 1972:
283a: Uyg. *uzak* ‘uzak’, DLT *uzak*
ay., Çağ. *uzak* ay., Osm. *uzak*
‘uzun’].

izin a. İzin, müsaade, ruhsat, icazet,
mezuniyet: *allahın i.+iyle annadın*
VI-222 [*izin* < Ar. *izn* ‘izin verme;
izin, bırakmak’ Steingass 1892:
31b.]

izin ver- bf. Müsaade etmek, bir işi
yapmak için onay vermek: *diyir*
padīşahım diyir sen hēş
gorḥmagınan, sen man i. v.-ginen
men gidem VII-81 [*izin ver-* < Ar.
izn ve Tü. *ver-*.]

izmir a. Yer adı: *bin doḳuz yüz elli*
doḳkuzda i.+e gētdik III-210

izzet ikram a. Ziyafet: *getiriller buna*
padīşah yemeg, i. i., getirir ḡarşıya
tōkir VII-117 [*izzet ikram* < Ar.
‘izzat ‘büyük olmak, güçlü’
Steingass 1892: 847a ve *ikrām* -
/krm/ kökünden ‘onur,
şereflelendirmek; saygı, saygı
göstermek’ Steingass 1892: 89a-b.]

jaḡ a. Yemek olarak yenebilen bir ot:
surfaya birez j. getir SE [*jaḡ* < ?]

ḳab a. Kap, tas: *evin ḳarısı getdi bi ḳ.*
da ayran biraḥdi ḡarşımıza II-188;
oni ḳ. ḳ. gönderirdi III-33 [*kap* <
Kıp. *ḳap* ‘kap’ (TA 18a/9)→bkz.
Toparlı 2000: 112a < ET *kāb* ‘deri
çanta, kırba, çuval’ Clauson 1972:
578b: Uyg. *kab* ‘kap’, DLT *kāb*
‘şarap kabı, kap’, Çağ. *kab* ay., Kıp.
kab ay.]

ḳabaḥ a. Kabak: *işde onun bi hēketi*
vardi eyo ḳ.+lar geldi mi menem
netdi mi I-65; *ḳ.+i hēç sevmez*
ayran aşında IV-79 [*kabak* < ET
kabak < *kāb* ‘su kabağı’ Clauson
1972: 582b: DLT *kabak* ‘kabak,
balkabağı’, Çağ. *kabaḡ/kabak*

‘amaç, hedef; kabak’, Kıp. *kabak* ‘kabak’, Osm. *kabak* ‘şarap kabı’.]

ķabal *a.* Toptan, götürü, hepsi birden: *biçeceksiz ķabali men size vèrmemişem mi* II-238 [*kabal* < Ar. *ķabālat* “sözleşme; davranış; devir; kefalet” Steingass 1892: 951a; Eren 1999: 199a.]

ķabataslah *sf.* Kabataslak: *ķ. bişeler* VI-11 [*kabataslak* < *kaba* ve *taslak*.]

ķabiliyet *a.* Yetenek: *geçmişî gelecegi örgenecek bi ķ. vermiş* VI-68 [*ķabiliyet* < Ar. *ķābil* ‘kabul eden’ + *iyet* > Ar. *ķābilīyat* ‘yapabilirlik, yetenek, kapasite’ Steingass 1892: 946a.]

ķabul èt- *bf.* Kabul etmek, onaylamak: *budur dedim neyse bunnarın şeyini ķ. è.-ince iki sefer bële oldi* VI-117 [*kabul et-* < Ar. *ķabūl* -/ķbl/ kökünden- ‘memnuniyetle alma, kabul etme’ Steingass 1892: 953b ve Tü. *et-*.]

ķabullen- *(-i)* Kabullenmek: *neyse èle ķ.-di orda ğahdi* VI-145 [*kabullen-* < Ar. *ķabūl* ve Tü. *-len-*.]

ķaç *sf.* Herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı: *yaşlarına girdiler e ķ. doğumlılar diyiller e men ne bilem doğum nedir* V-59 [*ķaç* < ET *ķaç* ‘kaç, kaç tane’ Clauson 1972: 589b: Uyg. *ķaç* ‘kaç, birkaç, ne kadar’, DLT *ķaç* ay., KB *ķaç* ay., Kıp. *ķaç* ‘kaç, ne kadar’, Osm. *ķaç* ay.]

ķaç- *(-den)* Hızla koşup bir yere saklanmak: *bi şe yapmiyacağam san bi şe söliyecegем men ğorğdum ķ.-dım özümi atdım ğocamgile* V-100 [*ķaç-* < ET *ķaç-* ‘kaçmak’ Clauson 1972: 589b: Uyg. *ķaç-* ‘kaçmak, uzak durmak’, DLT *ķaç-* ‘kaçmak, firar etmek’, KB *ķaç-* ‘kaçmak’, Çağ. *ķaç-* ay., Kıp. *ķaç-* /*kaş-* ay.]

ķaçır- *(nsz)* Zor kullanarak yanında götürmek: *ğorğdılar adam ķ.-a adam ķ.-acağdi meni* V-110 [*ķaçır-* < ET *ķaçur-* < *ķaç-* ‘kaçırmak, savmak’ Clauson 1972: 592b: DLT *ķaçur-* ‘kaçırmak’.]

ķadderesi *a.* Yer adı: *bu ğarabaşehirden çığırdi ķ. kılıçbulağı vardı* III-274 [*ķadıderesi* < Ar. *ķađa* ‘hükmetmek’ten *ķāđī* ‘kadı’ Steingass 1892: 948a +

Far. *derre* ‘vadi’ Steingass 1892: 516a.]

kadın *a.* Kadın: *erkekdir mi k.+dır mi* II-382; *onnar niye unidillar gèt menim yaşımıdaki k.+ların həcberi bilmez* IV-235 [*kadın* < ET *hātun* < Soğd. *h^waten* ‘kraliçe’ Clauson 1972: 602b-603a: Uyg. *hatun* ‘kraliçe’, DLT *kātun* ‘hatun, Afrāsiyāb soyundan gelen bütün kadınların unvanı’, Çağ. *hatun* ‘şöhretli kadınlar için bir unvan; kadın, hanım’, Kıp. *katun/hatun* ‘kraliçe; kadın, hanım’, Osm. *hatun* ‘kadın, hanım’.]

kafa *a.* İnsan başı, ser: *k.+m döndi daha həc bilminem ne terefe gètdim* II-410; *bağdıh çocuğun k.+sınnan kan ahir* III-285 [*kafa* < Ar. *kafā*, *kafā* ‘ense’ Steingass 1892: 980a.]

kafasını kır- *dey.* İyice dövmek, pataklamak: *yemeg için kesdig diyir dögdiler vurdılar bizim oğlanın k. k.-dilar* III-288 [*kafasını kır-* < Ar. *kafā* ve ET *kır-* ‘kırmak, kazımak, saç yolmak’ Clauson 1972: 643a: DLT *kır-* ‘kazımak, koparmak, yolmak’, Çağ. *kır-* ‘kazımak, tıraş olmak’, Kıp. *kır-* ‘kırmak, yok etmek, mahvetmek’, Osm. *kır-* ay.]

kağıt ètdir- *bf.* Muska yaptırmak: *rehmetli geynetam diyir gahdım seyid abasa fala bahdırdım, k. è.-dim* X-109 [*kağıt ettir-* < Far. *kāğaz*, *kāgiz* ‘kâğıt’ Steingass 1892: 1006a ve Tü. *ettir-*.]

kağni arabasi *a.* Kağni: *k. a.+nnan başladıh k. a. öküzdi o zaman* VI-9 [bkz. *kağni* ve *araba*.]

kainat *a.* Kâinat: *eger hevesi bu k.+ın, islamiyetin güzelligini* VI-187 [*kâinat* < Ar. *kā’ināt* (kâ’inat’ın çoğulu) ‘tüm varlıklar, varolanlar, evren’ Steingass 1892: 1011a-b.]

kağ kızartması *a.* Meyve kurusu kızartması: *inahla dolması k. k.* IV-258 [*kak kızartması* < **kak* ve *kız+ar-t-ma*; krş. ET *kak/kāk* ‘kurumuş nesne’ Clauson 1972: 608b: DLT *kak* ‘bir şeyin kurumuş parçası’ ve ET *kızart-* < *kızar-* ‘kızartmak, kırmızılaştırmak’ Clauson 1972: 685b: Uyg. *kızart-* ‘kırmızılaştırmak’, DLT *kızart-* ay.]

kal- (*nsz*) Kalmak, durmak, beklemek: *onun üstine iki üş gün k.-ir* I-7; *babam ğaliba dört sene orda k.-miş* II-453; *orda kaldıh dedi yèsirlikde k.-dıh* II-477; *misali nerde k.-miş*

filan yerde gelirdi bize annatırdı III-16; *diyirdim sen gêtginen eve men k.-am öküzlerin garşında* VII-40; *o ële orda kalmışdı o gün yëndirdik o gün o mısafır geldi bişirdik o da yedi biz de yedik* X-21; ‘etkilenmek’ *k.irdiḥ yağmurun altında* III-186; ‘konaklamak’ *bi gece dağda k.-irdiḥ yani men şahsan görmedim* III-234; ‘bitmek, tükenmek’ *delikli daşa gëde hiçbi fer fert k.-mamiş* III-278 [kal- < ET kal- < ka- ‘eklemek, koymak’ Clauson 1972: 615b-616a: Uyg. kal- ‘kalmak’, DLT kal- ay., KB kal- ay., Çağ. kal- ay., Kıp. kal- ay., Osm. kal- ‘bağlanmak, kapılmak’.]

kala meḥlesi a. Mahalle adı: *aḥladın k. m.+ndedik o zaman biz* VIII-38; *k. m.+sinin şeyi de budur, ama mesela lat kalesini bilmeyiz* XII-356 [kale mahallesi < Ar. kal^ca ‘kale’ Steingass 1892: 984b ve Ar. maḥallat ‘şehrin caddesi; mahalle’ Steingass 1892: 1189b.]

kalah a. Yuvarlak şekilde yapılan tezek yığını: *tendir eve k.+ımı yapanım* IV-96 [kalak < Kıp. kalah ‘yüksek’ (KFT 136b/31)→bkz. Ağar 1989: 1013 < ET kala-

‘yığmak’ Clauson 1972: 617b: DLT kala- ‘yığmak’.]

kalali a. Kale mahallesinde oturan: *bu k. faḥradingilin dedeleri işde deniz karısını yaḥlamış* III-227 [kaleli < Ar. kal^ca ve Tü. isimden isim yapım eki -li.]

kalça a. Kalça: *bir mermi k.+da biri de dizinde* XII-400 [kalça < İt. calza ‘çizme, uzun çorap, külot’ < Lat. calceus ‘pabuç’ Nişanyan 2012: 291a. Eren 1999: 202a’ya göre kökü bilinmiyor. Ancak -ça ekiyle yapılmış olduğu anlaşılıyor.]

kaldır- (-i, -den) Bulunduğu yerden başka bir yere hareket ettirmek: *rusi yerinnen k.-dih kaşdılar* II-328; ‘yukarı doğru hareket ettirmek’ *koluk moluk yoḥdi, ot biçende şey yapallardi getirillerdi öküz arabasını, başını k.-ıllardi onun etrafına bişeyler vurallardi ondan kölgelik yapallardi* II-67; *dağı k.-rir, dağı yëndirir, dağı k.-ir dağı yëndirir* VII-102; *diyir baḥ bu dağı k.-ır bıraḥıram padişahın sárayının üzerine geçer giderim* VII-122; ‘alıp götürmek’ *geldi ekmegi de aldi ayrani da aldi k.-di götürdi, garşımızdan götürdi tebi bişe*

diyemedik II- 189; ‘saklamak’ üç
part da çüt oti k.-ırdıh ki baharın
oni vererek öküzlere özümüze çüt
yapağ XI-18 [kaldır- < Kıp. kaldır-
‘kaldırmak’ (Tuhf. 17b-2)→bkz.
Atalay 1945: 182b < ET *kaltur-* <
kal- ~ **kalktur-* < *kalk-* ~ *kalkı-* <
**kalık-* < *kalı-* ‘geride bırakmak,
sona bırakmak’ Clauson 1972:
619b: Uyg. *kaltur-* ‘kaldırmak’,
DLT *kaltur-* ‘yarışta arkada
bırakmak, geçmek’, Kıp. *kaldır-*
‘kaldırmak’, Osm. *kaldur-* ay.]

ķale a. Kale: *şimdi bedenlere k.+nin
içersine oralari görürsün esgi
tarihi eserler bütün ahladın şeyi
orya gelmiş daşınmış XII-336 [kale
< Ar. ķal^ca ‘kale’ Steingass 1892:
984b.]*

ķalêfer a. Kalorifer: *yatağı içinde
yorğani içinde k.+i içersinde sobasi
içersinde her şeyi içinde III-218
[kalorifer << Fr. calorifere TürS
1284b.]*

ķalenderoğullari a. Bir aile lakabı: *ķ.,
ķasan kehyalar XII-146*

ķalın mec. Kaba: *ķ. lisani da bilirem
II-299 [kalın < Oğz. ķalın ‘kalın,
kalabalık, büyük, kuvvetli*

(Oğuz’un sıfatı)’ (DK 15-
12...)→bkz. Ergin 1963: 163 < ET
kalın < **kal-* ‘kalabalık, çok, sürü’
Clauson 1972: 622a: Uyg. *kalın*
‘kalabalık, kalın’, DLT *kalın* ‘bir
şeyin kalını, kalabalık’, KB *kalın*
‘kalabalık’, Çağ. *kalın* ‘kalın, çok’,
Kıp. *kalın* ‘kalın’, Osm. *kalın* ay.]

ķalma a. Birinden veya bir dönemden
kalmış olan: *e o zaman ermeniler
mesela taş usdalığı ermenilerden
ķ.+dır XII-38 [kalma < *kal-ma.]*

ķambağ ola bf. ‘Olmaz olsun, yere
batsın’ anlamında kullanılan bir
söz: *k. o.-a hamzaoğlunin gabani
XII-277 [ķambağ ol- < Far. kam-
baht “şansız kimse, biçâre”
Steingass 1892: 1048a ve Tü. ol-.]*

ķampartıman a. Kompartıman: *üş
tene ahlattı iki de onnar beş kişi,
ķ.+da devam edirik gelirik II-79
[ķampartıman << Fr. compartiment
TürS 1468a.]*

ķan a. Kan: *bağdıh çocuğun
ķafasınnan ķ. aħır III-285; beke
ķ.+lari aħdi gétđi V-88 [kan < ET
kan Clauson 1972: 629b]*

kan kus- *bf.* Kan kusmak: *şindi altın tasa k. k.-irih* IX-14, 15 [*kan kus-* < ET *kan* 'kan' Clauson 1972: 629b: Uyg. *kan* 'kan', DLT *kān* ay. ve *kus-* 'kusmak' Clauson 666a: Uyg. *kus-* 'kusmak', DLT *kus-* ay.]

kan ter içinde kal- *dey.* Çok terli, yorgun ve perişan bir durumda kalmak: *at bèle terlir ki minir atın sırtına at éle terlir ki k. t. i. k.-ir* III-269-70 [bkz. *kan*, *ter*, *iç* ve *kal-*.]

kanal a. Kanalizasyon: *şimdi bizim bu çeşmenin başında k. patlamış vermiş dışariya yayılmış* XII-217 [*kanal* << Fr. *canal* TürS 1294a.]

kanan somun doğrana *bs.* 'Ölesin, kanın aksın' anlamında bir ilenme sözü: *dedim k. s. d.* IX-66 [*kanına somun doğran-* < ET *kan* 'kan' Clauson 1972: 629b ve Rum. *psomín ψωμίν* 'ekmek, çörek' Nişanyan 2012: 566b ve ET *toğran-* 'doğranmak' Clauson 1972: 473a.]

kandır- *(-i)* İnandırmak: *man safdır diyellerdi k.-ıllardi gülellerdi üsdüme* V-86; 'aldatmak' ekinini *aldıh biçmeye bişdik bişdik bizi k.-di* II-235; *he işde bah gine k.-miş*

II-438; *ama adam zorlanir araba alamayınca, gidir herama, oni k.-ir buni k.-ir* VI-365 [*kandır-* < Kıp. *kandır-* '-suya- kandırmak' (Tuhf. 17b-9)→bkz. Atalay 1945: 183b < ET *kantur-* < *kān-* 'doyurmak, memnun etmek, inandırmak' Clauson 1972: 636a: Uyg. *kantur-* 'kandırmak, tatmin etmek, doyurmak', DLT *kantur-/kandur-* '(suya) kandırmak, doyurmak'.]

kanın içen dola *bs.* Bir ilenme sözü: *k. i. d.* IX-72 [bkz. *kan*, *iç* ve *dol-*.]

kanlibulaḥ a. Yer adı: *öküz arabasınan gelirdik ağdaşın bulağının başında k. b.+ında açardıh* III-139

kantar a. Şeker pancarının alımının yapıldığı yer: *e penceri de sökerdik şeye verirdik k.+a vèrirdik* V-45 [*kantar* < Ar. *kinṭār* '40 okkalık ağırlık birimi' Steingass 1892: 991a.]

kapartıman a. Kompartıman: *ortada tiren gidir biz mindik k.+a* II-77; [bkz. *kapartıman*.]

kapda kal- *dey.* Dışarda kalmak, başını sokacak bir yeri olmamak:

*onda da para yoḥ ya diyir babo
ḳapda mi ḳalmışdi IV-294 [bkz.
ḳapi ve ḳal-.]*

ḳapının girişi a. Giriş kapısı: *her
gelen birbirine yani bu ḳapının
girişinnen ḳapiya şıpana diyeller ya
IV-51 [giriş kapısı < *gir-iş
kapı+sı.]*

ḳapısını bağla- bf. Evde yaşayan
kimse kalmamak: *çoğunun ḳ. b.-miş
bu savaḥ XII-398 [bkz. ḳapi ve
bağla-.]*

ḳapısını çal- bf. Birine başvurmak:
*dedi gētdik ablonun ḳ. ç.-dih X-50
[bkz. ḳapi ve çal-.]*

ḳapi a. Kapı: *bi tene yaşıli adam
ḳ.+dan girdi içeri II-389; ‘ev’ yēsir
mi tutmuşuḥ biz ḳ.+mıza IV-167;
‘evin önü, bahçesi’ orda aḥşama
gede baldızımğilin ḳ.+sında
süpürge bağlir I-4; ‘sınır kapısı’
yani şöle memnun degildim o güzel
ḥayatımızı ḳ.+larda bitirdik III-217
[kapı < Kıp. kapı ‘kapı’ (İH
17)→bkz. İzbudak 1936: 27 < ET
kapıḡ < kap- ‘kapı, geçit’ Clauson
1972: 583a: Uyg. kapaḡ/kapıḡ
‘kapı’, DLT kapuḡ ay., KB kapuḡ
ay., Kıp. kapu ay.]*

ḳapi baḡi bs. Gelinin kapıdan
çıkarılması karşılığı verilen ödül: *ḳ.
b. bi mavzer almişlar III-90;
eskiden ḳ. b.+lari vardi III-89 [bkz.
ḳapi ve baḡ.]*

ḳapi ḳapi dolan- bf. Kapı kapı
dolaşmak, ev ev gezmek: *çullara,
naylonlara ḳ. ḳ. d.-ırdih ḳ. ḳ. d.-
ırdih V-70 [kapı kapı dolan- < bkz.
kapı ve dolan-.]*

ḳapiya at- dey. Evden uzaklaştırmak:
*damı mi damcılırdi kırada mıdı
yoḥsa ḳ. mi a.-illardi IV-294-95
[bkz. ḳapi ve at-.]*

ḳapkara zf. Kapkara, simsiyah: *bu
gözüm ḳ. oldi gözüm ḳapandi ḳaldi
I-85 [kapkara < *kap ve kara; krş.
ET kap/kıp ‘daha çok renkler için
kullanılan pekiştirme sıfatı’
Clauson 1972: 578b: Uyg. kap kara
‘kapkara’, Çaḡ. kap kara ay., Kıp.
kap kara ay.]*

ḳapla- (-i) Kaplamak, kılıf yapmak:
*vērdim dayının arḥasına dedim
buni apar buni üzlerik ḳ.-rıḥ X-29
[kapla- < *kap+la- < Kıp. kapla-
‘deriden veya başka şeyden kap
yapmak’ (Kİ 67)→bkz. Caferoğlu
1931: 69. Krş. ET kāblan- < kāb*

‘kaplamak, çevrelemek, sarmak’
Clauson 1972: 584b-585a: DLT
kāblan- ‘şarap kabına sahip
olmak’.]

kaplanlar *a.* Soyadı kaplan olan aile:
çarşıda var k. +ın kepçeleri XII-227

kaput *a.* Palto: *ulaşın gètdi enişdenin*
k. +i XII-167 [*kaput* << Fr. *capote*
TürS 1312a.]

kar *a.* Kar: *gece k. yoğdi* I-12; *k. yerde*
var bi metreden fazla II-273; *ister*
de ne olursa olsun k. olsun III-22;
neler biz neler çekdik, k. +lar
yağardı adam boyi o k. +lari aç yol
aç V-10 [*kar* < ET *kār* < **ka-r*
‘kar’ Clauson 1972: 641a]

kar *a.* Sağır: *o gède gürültü vardı ki k.*
oldum SE [*kar* < Erm. *k’ar* < Far.
kar ‘sağır’ Dankoff 1995: 154/775;
Steingass 1892: 1019b.]

kar aç- *bf.* Karla kapanmış yolları
açmak: *k. +lari mi a.-asan yoğsa*
davarın o çuhurdan benim belim
niye bèle oldi V-12 [*kar aç-* < bkz.
kar ve *aç-*.]

kar ét- *bf.* Kazanç elde etmek, yarar
sağlamak: *èle büliller ki men*

götürüp onnardan yüksek k. é-
ecigem VI-153 [*kâr et-* < Far. *kār*
ve Tü. *et-*.]

kar étme- *bf.* Yararı olmamak, etki
yapmamak: *ha yoğuş dibinde arpa*
öküze k. e.-mez bunnar atasözüdür
IV-38 [*kâr etme-* < Far. *kār* ve Tü.
et-.]

kara *a.* Kara, siyah: *o k. gözleren*
kurban oluram IV-64 [*kara* < ET
kara ‘kara, siyah’ Clauson 1972:
643b-644a: Uyg. *kara* ‘kara, siyah’,
DLT *kara* ay., KB *kara* ay., Çağ.
kara ay., Kıp. *kara* ay.]

karaçi *a.* Sefil, dilenci, çingene: *vula*
görmiyeli tam bi k. olupsan SE
[*karaçi* < ET *karaçi* < *kara* ‘sıradan
insan’ Clauson 1972: 647b. DLT
karaçi ‘kapıları dolaşan dilenci’ (I,
445-8). Krş. Kıp. *ğarağçı* “dilenci”
(CC 149-5)→bkz. Grønbech 1942:
193.]

kara gedig *a.* Yer adı: *k. g. +e èndik*
tozda dumanda XII-281 [*kara* ve
gedik; krş. Oğz. *gedik* ‘gedik,
gedilmiş, çentilmiş, körleşmiş’ (DK
247-9)→bkz. Ergin 1963: 111 < ET
ket- (ged-) ~ *kert-* ‘çentiklemek,
yarık açmak’ Clauson 1972: 700b.]

ğara ғazan *a.* amaşır kaynatılan büyük kazan: *endirdik sırtımızdan ғ. ғ.+a* XII-176 [bkz. *ğara* ve *kazan*.]

ğarağura *a.* Esmer, cılız insan: *man küçükken hep ne ғ.+san diyellerdi* SE [*karakura* < *kara* ve *kura*.]

ğara ömer *a.* Yer adı: *ғ. ö. diyerdik orayı ekmişik* I-91

kara saban *birl. i.* Kara saban, toprağı sürmede kullanılan ilkel alet: *mejburuğ biz, ғ. s. ғ. s.+di* VIII-20; *buralarda da ekerdik ғ. s.+nan yani ғ. s. dedigim ağaşdan bi şey yapallardi* VIII-27 [*kara saban* < *kara* ve *saban*; krş. ET *saban* ‘saban, pulluk’ Clauson 1972: 790a: DLT *saban* ‘saban, toprağı ekin için hazırlama’, ağ. *saban* ‘toprağı işlemek için kullanılan demire bağı tahta parça’, Kıp. *saban* ‘saban, pulluk’, Osm. *saban* ay.]

ğarabegler *a.* Bir aile lakabı: *ғ., katipler, üryan babalar* XII-152

ğarağol *a.* Karakol: *ғ.+a şikeyet etmişler* II-214 [*karakol* < Mo. *karağul* ‘karakol’ Tuna 1972: 227-

28; *ğarağul* ‘izleme, koruma’ Lessing 1960: 933b.]

ğaral- (*nsz*) Kararmak: *ğözlerim ғ.-di* II-410 [*karar-* < Kıp. *ğarar-* ‘kararmak’ (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: 184b < ET *karār-* < *karā* ‘kararmak, kara olmak’ Clauson 1972: 663a: Uyg. *karar-* ‘kararmak, kara olmak’, DLT *karar-* ay., ağ. *karar-* ay., Kıp. *karar-* ay.; krş. Az. *ğaral-* ‘kara olmak’ ADİL III: 51b.]

ğaramamolar *a.* Bir aile lakabı: *sofiğırolar, ғ., bayrolar* XII-142

ğaranığ çök- *bf.* Akşam olmak, güneş batmak: *köye çığana ġede ғ. .-di. işde ғ. .-di* II-14; *ғ. .-ene ġede* II-185 [*karanlık çök-* < ET *karangu+luk* ‘karanlık’ Eren 1999: 210a ve *çök-*.]

ğaravana *a.* Karavana: *ğaş gündür ғ. yememişik zeten* II-260 [*karavana* << İt. *carovana* TürS 1323b.]

ğardan adam *a.* Kardan insana benzetilerek yapılan heykel: *adam da ele olmuş ki bele ғ. a.* X-17 [bkz. *ğar* ve *adam*.]

ķarga a. Yer adı: *ķ.+yi ġırġlari gece gećenim* IV-87 [*karga* < ET *karga* ‘karga’ Clauson 1972: 653a.]

ķargış a. Beddua, ah, ilenme: *ķ.+ınan ķarışıġ başladıġ söze* IV-184 [*kargış* < ET *kargış* < *karga*- ‘kargış, beddua, ilenç, lanet’ Clauson 1972: 654b: DLT *kargış* ‘lanet, lanetleme’, KB *kargış* ‘beddua, lanet’, Çağ. *kargış* ay., Kıp. *ķarış/kargış* ay.]

ķarġış tök- bf. Beddua etmek, ilenmek: *zino gelinin k. t.-ende* IV-152 [bkz. *ķargış* ve *dök-*.]

ķargış tök- bf. Beddua etmek, ilenmek: *ķ. t.-erdik* I-128 [bkz. *ķarġış tök-*.]

ķarın a. Mide: *bu esger nēce ħērġ eder ķ.+i ac* II-260 [*karın* < ET *karın* ‘karın’ Clauson 1972: 661a: Uyg. *karın* ‘karın’, DLT *karın* ‘karın, mide’, Çağ. *karın/karın* ay., Kıp. *karın* ‘karın’.]

ķarış- (nsz) Bulaşmak: *dedi še gösterdi diyir dedi bunnar ķ.-mayıplar* II-492; ‘müdahale etmek, araya girmek’ *toba ķ.-manam yara da başın* IV-176; *ya uzun giydin ya*

ķısa giydin, ħēç ķ.-mazdi man I-61; ‘bulaşmak’ *riya ķ.-dı mi o ilmin o ‘emelin faydası yoh* VI-301 [*ķarış-* < Oğz. *ķarış-* ‘karışmak, katılmak’ (DK 15-8, 195-2)→bkz. Ergin 1963: 172 < ET *ķarış-* < **kar-* ‘karışmak; biriyle uyuşmamak, anlaşmamak’ Clauson 1972: 664b: Uyg. *ķarış-* ‘uyuşmamak, anlaşmamak’, DLT *ķarış-* ‘karşı karşıya gelmek, karşı durmak’, KB *ķarış-* ‘karışmak, karşılaşmak; karşı koymak’, Çağ. *ķarış-* ‘karışmak’, Kıp. *ķarış-* ‘buluşmak; karşı koymak’.]

ķarıştır- (-i, -e) Karıştırmak: *onnari naylonun ķaldırırdım nayloni naylonun altında oni ķ. V-219; ķ.-ırdım götürürdüm davarlara verirdim işde beġe ġünümüz beġe ġēşdi* V-221 [*ķarıştır-* < **ķarış-tır-*.]

ķarışıġ sf. Karışık: *ķargışınan ķ. başladıġ söze* IV-184; *sererdik sıranan yataġlari boydan boya sererdik herķēş ķ. yatardi yani* V-196 [*ķarışıġ* < **ķarış-ık-*.]

ķari a. Bir erkeğin eşi, karısı: *ķ.+si getdi bi ķab da ayran bıraġdı* II-188; *ķ.+m bana dedi ki* VII-23; *bu*

ķ. ğaħır gidir VII-187 [*karı* < ET *karı* ‘yaşlı kişi, ihtiyar, karı, eş’ Clauson 1972: 644b. Kaçalin 2006: 320a’ya göre **ķār+ı-* < **ķārı+ı-* ‘yaşlanmak, kocamak’ olmalıdır.]

ķari ķoca a. Karı koca: *yani ķ. ķ. birbirlerinden tartışillar* IV-47 [bkz. *ķari* ve *ķoca*.]

ķarli sf. Karlı: *ķ. dağlari aşa aşa* IV-1 [*karlı* < **kar+lı*.]

ķarnın doli memen boş ķala dey. Çocuğunu kucağına alamayasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *ġeynana gelinine diyir ķ. d. m. b. ķ.* IV-286-87 [bkz. *ķarın*, *doli*, *meme*, *boş*, *kal-*.]

ķarnını doyur- bf. Açlığını gidermek: *bi desde ekmeg, yumurta, çatal, peynir, ġap, diyir ġetdik bişirdik ġele ġüzel ķ.+mızı d.-duğ* IV-22 [bkz. *ķarın* ve *doyur-*.]

ķarpuz a. Karpuz: *ķoř araba öķüzleri ġet ķ.+lari getirin* III-45 [*karpuz* < Far. *ħarbut* ‘karpuz’ Steingass 1892: 452b.]

ķarřılařtır- (-i, -le) Karşılaştırmak, mukayese etmek: *refaininkilerle ķ.-*

irlar kim aldi buni teslim kim etdi, nasıl oldi VI-176 [*ķarřılařtır-* < **ķarřı+laş-tır*.]

ķarřılıħlı sf. Karşılıklı: *dedi bi yerde ġerb edirik bēle ķ.* II-329 [*ķarřılıklı* < **ķarřı+lık+lı*.]

ķarřı zf. Karşı, –e doğru: *men ġetdim diyir men ġetdim ġıza ķ. o da gelir man ķ.* II-372; ‘yan’ *padişahın serayı onun ķ.+nda ġeç bi şe değil* VII-7; ‘ileri’ *ķ.+da su varmiş* II-439; ‘ön’ *boġazi orayı ġece kimse ġeçemezdi he orda ķ.+na çığarmış* III-275; *yemeg gelir ķ.+ya yemir* VII-13 [*ķarřı* < ET *ķarřı* < **ķarış-* ‘ķarřı çıkmak’; ‘kavga etmek, düşmanlaşmak’ Clauson 1972: 663b]

ķarřıla- (-i) Karşılamak: *caminın yanında yemeg vērdiđimiz bi köpek vardi, ġeldi o bizi ķ.-di ġötürdi camının yanına ġede* II-16 [*ķarřıla-* < **ķarřı+la-*]

kartop a. Patates: *k. ekirdik ekerdik* V-41 [*kartop* < Rus. *kartofel* (картофель) ‘patates’ Bläsing 2008a: 43.]

ķaso a. Kişi adı. Kasım'ın bölge ağzında söylenişi: *mustafa çavuş bi de ķ. varmış* II-431

ķaş a. Kaş: *tarar tarar kekilini ķ. +ını* XII-112 [*ķaş* < ET *kāş* 'kaş' Clauson 1972: 669a-b: Uyg. *ķaş* 'kaş', DLT *kāş* 'kaş; sınır, uç', Çağ. *ķaş* 'kaş', Kıp. *ķaş* ay., Osm. *ķaş* ay.]

ķaş- (-den) Bulunduğı yerden ayrılmak: *mevziden ġahdılar ķ.-dilar* II-341; *nolacaġ burdan ķ.-acaġ o terefe yine mevzi olacaġ* II-342 [bkz. *ķaç-*.]

ķaşuġ a. Kaşık: *kimde ķ. var herķes kızmış ķ. +i da atmış* II-263 [*ķaşıķ* < ET *ķaşuk* < *ķaşı-* 'kaşık' Clauson 1972: 671b: Uyg. *ķaşuk* 'kaşık', DLT *ķaşuk* ay., Çağ. *ķaşuk* ay., Kıp. *ķaşuk* ay.]

ķat- (-i, -e) Katmak, eklemek: *unnari ambara ķ.-anım* IV-97; *bunukini de ķ.-arıġ onnara gider* VI-145 [*ķat-* < ET *ķat-* 'iki şeyi karıştırmak, eklemek, katmak' Clauson 1972: 594b-595a: Uyg. *ķat-* 'katmak, karıştırmak', DLT *ķat-* ay., KB *ķat-* 'katmak, eklemek', Çağ. *ķat-*

'karıştırmak', Kıp. *ķat-* 'eklemek, karıştırmak'.]

ķat a. Bükülen veya kıvrılan bir şeyin her kıvrımı: *bēle elinnen yunlari teşinen egirirdin dönerdin oni iki ķ. ederdin* V-28; Tabaka, bölüm: *yeddi ķ. yerin altına ġetsen yuġarda allah görir, allah buni görir* VII-196; 'misil' *haraş nedir mesela müslimannan onda bir alıyor onnan beşde bir alıyor onun iki ķ. alıyor asgerlik yapmadığı için* XII-37 [*ķat* < Oğz. *ķat* 'yan, huzur, ind': ET *ķat* 'kat, tabaka, kıvrım' bkz. a.m., Clauson 1972: 593b: Uyg. *ķat* 'kat; kat kat, pek çok', DLT *ķat* 'kat, tabaka, kıvrım', KB *ķat* 'kat, tabaka, huzur', Çağ. *ķat* ay., Kıp. *ķat* ay., Osm. *ķat* ay.]

ķatıpler a. Bir aile lakabı: *ķarabegler, ķ., üryan babalar* XII-152

ķatlama a. Bükme işi: *bēle ķ.+sına da şe diyellerdi eşmek* V-27 [*ķatlama* < **ķat+la-ma*; krş. Kıp. *ķatla-* 'yuvarlanmak, tekerlenmek' (MG 111b-5)→bkz. Uğurlu 1987: 211.]

katlamalı sf. Katlanarak artan (para),
faizli: *yoh fayiznan yoh k.* III-63
[*katlamalı* < **kat+la-ma+lı.*]

ķavala- (-i) Kovalamak: *ğiz müslimanmış k.-rmiş* II-385; *diyerdi colli birbirlerini k.-llardi daş orda ama o peşine düşüp oni k.-yan adam* V-142 [*kovala-* < Oğz. *ķoval-* ‘kovalamak, takip etmek’ (DK 47-3)→bkz. Ergin 1963: 191 < ET *kov-* ‘kovalamak, peşinden koşmak, avlamak, dilenmek’ Clauson 1972: 580b.]

ķavolar a. Bir aile lakabı: *paşa ağalar, azab ağalar, k.* XII-140

ķavrul- (nsz) Kavrulmak: *k.-miş k.-mamış doldirirdıh cebimize* II-348
[*ķavrul-* < **kavur-ul-*.]

ķavur- (-i) Bir şeyi bir kabın içinde su katmadan kızartarak pişirmek: *k.-irdıh işde* II-348; *k.-uram cevüznen ķonça ederem* IV-121 [*kavur-* < Kıp. *ķavur-* ‘eti kavurmak’ (TA 45a/10)→Toparlı 2000: 114b < ET *kağur-* ‘kızartmak, ateşte pişirmek veya kurutmak’ < **kāğ-* Clauson 1972: 612a: Uyg. *kağur-* ‘kavurmak’, DLT *kağur-/kavur-*

ay., Çağ. *kawur-* ay., Kıp. *kawur-* ay.]

ķavurğa a. Kavurga: *herkez doldururdi cebine k. kimi yē* II-350; *k. getirillerdi* XI-38 [*kavurga* < **kavur-ga*; Kıp. *kavurğa* ‘kavrulmuş hububat’ (Kİ 76a)→bkz. Caferoğlu 1931: 73 < ET *kağur-* ‘kızarmak, kızartmak, kavurmak’ < **kāğ-* Clauson 1972: 612a.]

ķavuş a. Koğuş: *dedi iki k.+umuz vardi* II-491 [*koğuş* < Kıp. *ķavuş* ‘koğuş, oluk’ (MG 103b-7)→bkz. Uğurlu 1987: 211 < ET *koguş* ‘oluk, geniş oda’ Clauson 1972: 613b: DLT *koguş* ‘oluk, su oluğu’, Çağ. *koğuş* ay.]

ķay- (nsz) Kayak yapmak: *hızek yapar k.-ardım, kayık k.-ardım* VI-6, 7; ‘ayağı kaymak’ *ayağlarım k.-di gētdim denize, arhadaşım tutdi meni çıhartdi* II-11 [*kay-* < Oğz. *ķay-* ‘kaymak’ (DK 3-10)→bkz. Ergin 1963: 175 < ET *kay-* (**kād-*) ‘birine yönelmek, meyletmek’ Clauson 1972: 674b: Uyg. *kay-* ‘kaymak, meyletmek’, DLT *kay-* ‘saygı duymak, dönmek’, Osm. *kay-* ‘geri dönmek’.]

ķayık a. Kayak: *ķ. kayardım* VI-6
[*kayak* < *YT *kay-ak*.]

ķayık a. Kayık, ufak tekne: *dedi buni
da kervan gidir kervanın peşine
taḥılın taḥılın kervanın peşine o
parayı da verirsiz minersiz şeyi
geçersiz ķ.+a minersiz suyi geçersiz*
II-164 [*kayık* < ET *kayguk* < *kay-*
'küçük sandal' Clauson 1972:
676b: DLT *kayguk* 'küçük sandal',
Çağ. *kayuk/kayık* ay.]

ķazah a. Kazak: *ķ. ķ.+ın ḥaruşasına
şortuk denirdi* IV-281 [*kazak* << Fr.
casaque TürS 1370b.]

ķazan- (-i) Para kazanmak: *para ķ.-
maḥ aqlımda yoḥ* VI-62; 'yenmek'
*kortuk ķazıllardi işde o topları
atallardi kim ķ.-disa* V-139; 'elde
etmek' *durum beḥe mānasını söle
adam burda yaşasın, burda ķ.-ıp
orda yeceyiğ* VI-363 [*kazan-* < ET
kazgan- < **kazga-* 'kazanmak'
Clauson 1972: 683a-b: Uyg.
kazgan- 'kazanmak', DLT *kazgan-*
ay., KB *kazgan-* ay., Çağ. *kazgan-*
/kazan- ay.]

ķazan a. Çok miktarda yemek
pişirmeye veya bir şey kaynatmaya
yarayan büyük, derin kap: *ocaḥdan*

*işde iki ķ. bi ķ. yere koyardıḥ o
sular ġeynerdi alırdıḥ küli* V-172;
böyük ķ.+lar vardı V-64 [*kazan* <
Oğz. *ķazan* 'kazan' (DK 111-
7)→bkz. Ergin 1963: 177 < ET
kazgan < *kaz-* 'kazan' Clauson
1972: 682a: DLT *kazgan* 'çöküntü,
çukur', Çağ. *kazgan* 'tahta veya
sazdan yapılmış yuvarlak cisim',
Kıp. *kazgan/kazan* 'kazan'.]

ķazı- (-i) Kazımak, çukur açmak:
*kortuk ķ.-llardi işde o topları
atallardi kim ķazandisa* V-139
[*ķazı-* < ET *ķazı-* 'kazımak'
Clauson 1972: 681a-b: DLT *ķazı-*
'kazımak', Kıp. *ķazı-* ay.]

ķazzuḥ a. Kazık: *sanki dünyaya ķ.
çaḥacaḥ* SE [*kazık* < Kıp. *ķazuk*
'kazık' (DK 8b/24)→bkz. Ağar
1989: 1017 < ET *kazguk* < *kaz-*
'kazık' Clauson 1972: 682a: Uyg.
kazguk 'kazık', DLT *kazḥuk* ay.,
Çağ. *kazuk* ay., Kıp. *kazuk/kazık*
ay.]

ķebap a. Kebap: *ama şindi k. yirik,
balıḥ yirik, bal yirik, ġeymaḥ yirik
heç biri çortinin yerini tutmir* IX-21
[*ķebap* < Ar. *kabāb* 'kekap;
kızarmış et' Steingass 1892:
1011b.]

ķebir *a.* Kabir, mezar: *ha demek ki k.+in öte tarafında onun düşündüğü yeri görür* VI-381; *insanın k.+i insanın evidir* XII-211; *endir k.+e asta asta* XII-252 [*kabir* < Ar. *ķabr* ‘kabir, mezar; gömme’ Steingass 1892: 951b.]

ķeķe *a.* Keķe, keķi kılından yapılan kaba kumaş: *bi daha seyyar ķemamlari k.+den ķemamlari varmış* II-358; *işde öķüzleri otardığımız zaman yağmur yağdı mi k. vardi* III-187 [*ķeķe* < Oğz. *ķeķe* ‘keķe’: ET *ķeķe* ‘keķe’ bkz. a.m., Clauson 1972: 694b: DLT *ķeķe* ‘keķe’, Çağ. *ķeķe* ay., Osm. *ķeķe* ay. Dankoff 1995: 160’a göre bu sözcük her iki dile (Ermenice ve Türkķe) bir başka dilden ödünçleme olmalıdır (Orta Farsķa). Aksi takdirde sözcüğün her iki dilde de aynı olması tamamen tesadüfidir.]

ķeķelci *a.* Kel, saçı olmayan: *ne yapah ne yapmiyah, onun bi k. adami varmış, k. oğlan gelir* VII-80 [*ķeķelci* < Krd. *ķeķel* ‘kel, başı kabak’ İzoli 1991: 224b ve Tü. –çi.]

ķedi *a.* Kedi: *bunun bi k.+si varmış adi toromış* III-243; *bu evin k.+sini*

ķırsladıķ pişigi ķırsladıķ kesdig yemeg için III-286 [*ķedi* < Oğz. *ķedi* ‘kedi’ (DK 180-4)→ bkz. Ergin 1963: 199. Kökü belli değildir.]

ķedir gecesi *a.* Kadir gecesi: *ķ. g.+nin anlamını bülsek* VI-370 [*kadir gecesi* < Ar. *ķadr* ‘yüce olmak; kadir, kıymet’ Steingass 1892: 957a ve Tü. *gece*.]

ķêf *a.* Keyif: *ginen ahşam oldi mi k. toy düğün neķe hêķ yorulmayıplar* III-169 [*ķeyif* < Ar. *kayf* “zevk, memnuniyet” Steingass 1892: 1069b.]

ķefin *a.* Kefen: *giydi k.+i rengi beyazi* XII-14 [*ķefen* < Ar. *kafan* Steingass 1892: 1038b ~ EYun. *kophinos* ‘hasır sepet’ Nişanyan 2012: 315b.]

ķefinsiz sf. Kefensiz: *ķor ere k. dul ere duvaķsız gidesen* IV-262 [*ķefensiz* < Ar. *kafan* ve Tü. –siz.]

ķeftor ünl. Köftehor, sevgiyle karışık bir azarlama sözü: *‘ahd veķd eden k. sen degil midin* IV-151 [*ķöftehor* < Far. *ķöftah*^{wār} “aldatılmış koca, akılsız, deyyus” Steingass 1892: 1063a.]

kekil *a.* Kâkül: *tarar tarar k.+ini*
kaşını XII-112 [*kekil* < Far. *kākil*
“kâkül, saç buklesi” Steingass
1892: 1007b.]

kelem *a.* Lahana: *ne inahla kıldi ne*
turp ne k. IV-26 [*kelem* < Far.
kalam ‘lahana’ Steingass 1892:
1043b.]

kelender *a.* Mahalle adı (Kalender):
patladi kanal kenef sardi k.+i XII-
221

kelender *sf.* Kalender, eski: *bi de bi k.*
ceviz varmış burada IX-29
[*kalender* < Far. *kalandar* ‘derviş,
her şeyi terk eden, eş, dost’
Steingass 1892: 986b.]

kelepçele- *(-i)* Elleri kenetlemek: *bêle*
ellerini k.-miş genefederde uzanmış II-
93 [*kelepçele-* < Far. *kalāba* ‘yün
ipliği; iplik çilesi’ Steingass 1892:
1039b ve küçültme eki *-çe.*]

kelime *a.* Anamlı ses veya ses birliği,
söz, sözcük: *yani bende çoğdur*
k.+ler cümleler IV-41 [*kelime* < Ar.
kalimat ~ Far. *kalima, kalma* ‘söz,
sözcük’ Steingass 1892: 1043b.]

kelip *a.* Kalıp, çatı kalıbı: *aldım keseri*
girişdim k., çatı VI-70 [*kalıp* < Ar.
kālab, kālib ‘şekil, form’ Steingass
1892: 948b.]

kelle *a.* Kelle, baş: *hele geyigin k.+si*
IX-26 [*kelle* < Far. *kalla* ‘baş, kafa’
Steingass 1892: 1039b.]

keloğlan *a.* Masal kahramanı: *padışah*
ğahır gızını o k.+a damad edir, oni
damad edir VII-131

kemal *a.* Kişi adı: *daha vardır k.+ın*
adım dereleri XII-225

kemal kocagil *a.* Aile adı: *ğıhlardan*
cezayil ağagil, bülmenem müştak
efendi, k. k. işda tüccar da onlar
zaten XII-190

keme *a.* Kama, ucu sivri, iki ağzı da
keskin uzun bıçak: *diyir bêle k.+yi*
çekdi yani senin başın kesecegem
II-376 [*kama* < Kökü belli değildir.
Eren 1999: 203b’ye göre Far.
qāma, Bulgarca *kama* ve Sırpça
kama biçimleri Türkçeden
alınmıştır. Ayrıca krş. ET *kama-*
‘perçinlemek’ Clauson 1972:
625b.]

kemer *a.* Kemer: *bel bağı bağlallar k. bunnarın hepsi toy begine aittir* III-107; *diyir belinnen k.+i aşdı* II-426 [*kemer* < Far. *kamar* ‘bir şeyin ortası, bel; kemer’ Steingass 1892: 1048b-1049a.]

kenar *a.* Kıyı, yaka: *çünkile ahlātla hesrüngin arası deniz k.+ıdır, denizin k.+ınnan gidirken men birden kaydım* II-10 [*kenar* < Far. *kanār, kinār* ‘kıyı, çevre, sınır’ Steingass 1892: 1055a.]

kendi kendine *zf.* Tek başına, kendiliğinden: *yapılan bu sergiyi boşuna değil demez k. k. olan bi şe değil* VI-190

kendi *zm.* Kendi, dönüşlülük zamiri: *orda noldi, ordan da biz taşıdık gētdik k.+mize ev yapıdık* XII-337 [*kendi* < Kıp. *kendi* ‘kendi’ (Tuhf. 40a-1...)→bkz. Atalay 1945: 194a < ET *kentü* ‘kendi’ Clauson 1972: 728b: Uyg. *kentü* ‘kendi’, DLT *kendü* ay.]

kendiliğinden *sf.* Kendiliğinden: *bu şimdi yükseldi k. annadın* VI-218 [*kendiliğinden* < **kendi+lik+in+den* .]

ķene^cetvari *a.* Kanaat edecek şekilde, yetinmeyi bilecek şekilde: *ķ. ētse gözel nimetler* VI-249 [*kanaatvari* < Ar. *ķanā^cat* ‘hoşnut, memnun, hoşnutluk, memnuniyet’ Steingass 1892: 990a ve Far. *wārī* ‘gibi’ Steingass 1892: 1450a.]

kenef *a.* Tuvalet: *patladi ķanal k. sardi ķelenderi* XII-221 [*kenef* < Ar. *kanīf* ‘tuvalet, helâ’ Steingass 1892: 1055b.]

kenger *a.* Yabanıl enginar: *k. yemeği hēç sevmenem* SE [*kenger* < Far. *kangar* ‘bir çeşit yaban enginarı’ Steingass 1892: 1056a.]

kepçe *a.* Kepçe, iş makinesi: *çarşıda var ķaplanların k.+leri* XII-227 [*kepçe* < Far. *kafça* ‘kepçe, kaşık’ Steingass 1892: 1037b.]

kepek *a.* Kepek: *yā, o hayvanlar bēle yatallardi, rahat altlarında k.+i sererdim* VI-241 [*kepek* < ET *kepek* ‘buğday kepeği’ Clauson 1972: 688b: DLT *kepek* ‘buğday kepeği’, Kıp. *kebek/kepek* ay.]

kepekli *sf.* İçinde kepeği olan: *k. ekmek he vallah* I-56 [*kepekli* < **kepek+li*.]

keran a. Kalın tavan direği, iri ağaç:
tavladaki k. yerinnen kayıp SE
[keran < Erm. geran ‘kiriş, kolon’
Dankoff 1995: 34/95; Bläsing
1992: 55/72.]

kere a. Kez, defa, sefer: bi k. at
oynatıllardi III-119 [kere < Ar.
karrat ‘tekrar, defa’ Steingass
1892: 1019b.]

kereste a. Kereste: men onnara
derdim benim bu geder k.+m yoh
VI-111; onu veren adama benim
k.+m yoh ele alam VI-112 [kereste
< Far. karāsta.]

kerki a. Keser: k. şimdi keser diyiller
V-122 [kerki < ET kerki ‘keser’
Clauson 1972: 741b: DLT kerki
‘keser’, Kıp. kerki ay., Osm. kerki
ay.]

kerne a. Karne: oni da sümerden
k.+nen almışdıh XII-182 [karne <<
Fr. carnet TürS 1335a.]

kêrs a. Köy adı: k. müslimanmış
herhalda II-145

kert a. Bayat(ekmek): işde diyir
gidirik hama bi biz degilik yani,
kapi arvat çthir bele bi k. bu gede

bi ekmek atir bizim torbaya biz
geçirik bi tene daha gelir II-183
[kert < Erm. k’art’u ‘eski, bayat’
Dankoff 1995: 155/ 784.]

kerti- (nsz) Bayatlamak: ekmegler
niye k.-yip SE [kerti- < *kert+i-;
bkz. kert.]

kervan a. Kervan: küçüg bi ahır işda
bitlisden gahan k. ahlata
ulaşamazsa geceler orda XII-315
[kervan < Far. kārban ‘kervan’
Steingass 1892: 1002a.]

kervansaray a. Büyük han: bugün
meydanlıh mezar taşlarının han,
hamam, k., evler bunlari sökmüş
yavuz selimin emriyle şahin kalesi
yapılmış XII-322 [kervansaray <
Far. kārban ‘kervan’ Steingass
1892: 1002a ve sarāy ‘saray, ev’
Steingass 1892: 669b.]

kes- (-i) Kesmek: gétđim başını k.-dim
kendi kemesinen II-379; karpuzı
burda k.-edin yoldan geçen onun
gohusuni alırdı III-126;
elbiselerimizi k.-erdik uşahlara bez
ederdik işde éeliknen böyütdük V-
187; sana diyirem gét erigi k. IX-44
[kes- < ET kes- ‘kesmek’ Clauson
1972: 748b: Uyg. kes- ‘kesmek’,

DLT *kes-* ay., KB *kes-* ay., Çağ.
kēs- ay., Kıp. *kes-* ay.]

kes *a.* Patoza vurulmuş ot: *dağdan
getdigimiz k.+i maraga koyduh* SE
[*kes* < Erm. *kēs* “yarım, orta,
tamamlanmamış” Dankoff 1995:
77/344.]

keseg *a.* Sıkışmış kuru, iri toprak
parçası, kesek: *tarla doli k.+di o
yüzden ekemedik bişe* SE [*kesek* <
ET *kesek* < *kes-* ‘kesek, parça,
kerpiç’ Clauson 1972: 749b: DLT
kesek ‘bir şeyin parçası’, Çağ. *kések*
‘kerpiç’, Kıp. *kesek* ‘parça’.]

keser *a.* Tahta, ağaç yontmaya ve çivi
çakmaya yarayan, kısa saplı, bir
yanı keskin ağızlı çelik araç: *kerki
şimdi k. diyiller* V-122 [*keser* <
**kes-er*; krş. ET *kes-* ‘kesmek’
Clauson 1972: 748b.]

kesig *a.* Kesik, ara, bölüm: *ele ekginen
ki k. qalmiya* VII-69 [*kesik* < **kes-*
ik.]

kesil- (nsz) Sona ermek: *diyir bizim
mevziden ateş k.-di* II-287; ‘kurban
edilmek’ *o geyigler orda k.-irmiş*
IX-25; ‘yaralanmak’ *ele bağırdım,
ele bağırdım, saniye ananın*

barmağı k.-di X-36 [*kesil-* < ET
kesil- < *kes-* ‘kesilmek’ Clauson
1972: 750a: Uyg. *kesil-* ‘kesilmek’,
DLT *kesil-* ay., KB *kesil-* ay., Çağ.
kēsil- ay., Kıp. *kesil-* ay., Osm.
kesil- ay.]

kesim *a.* Bölge: *yani o kesime dedi
ateş kes* II-286 [*kesim* < **kes-im*.
Nişanyan 2012: 320a’ya göre *kısım*
anlamı Ar. *ķism* sözcüğünden
esinlenme yoluyla türetilmiştir.]

kesinlikle *zf.* Kesin bir biçimde, kesin,
kesin olarak: *k. sayğıyi bozmazlardı*
III-7; *iħlas samimi bi iħlas samimi
bi heves k. şede qalmaz* VI-74
[*kesinlikle* < YT *kes-in+lik+le*.
Nişanyan 2012: 320a’ya göre halk
ağızlarında varolan *kesinkes*
deyiminden türetilmiştir.]

keskin nişancı *ask.* Her attığını vuran,
usta atıcı: *diyir gétđi qaso zete k. n.*
II-441 [*keskin nişancı* < **kes-kin* ve
nişan+cı; krş. ET *kes-* ‘kesmek’
Clauson 1972: 748b, Far. *nişān* ‘iz,
işaret, nişan’ Steingass 1892:
1402b.]

kestet- *bf.* Kastetmek: *gelen dedenin
diyir ki men seni q.-dim geldim seni
ziyaret etmege* X-78 [*kastet-* < Ar.

kaşd ‘niyet etme, yönelme’
Steingass 1892: 972b ve Tü. et-.]

kestir- (-i) Kesme işini yaptırmak:
bırahana gede k.-ginen bu heyvani
II-259 [*kestir-* < **kes-tir-*.]

keşav *a.* Kaşağı: *demürden k. vardi k.*
V-137 [*kaşağı* < **kaşa-(~kaşı-)* + -
ğu Eren 1999: 216a. Kıp. *kaşrav*
‘kaşağı’ (CC 102, 25)→bkz.
Grønbech 1942: 195. Krş. Az.
gaşov, Trkm. *gaşav* TTürS 236a.]

keşav *ét-* *bf.* Tımar etmek için
hayvana kaşağı sürmek,
kaşağılamak: *öküzlerin tüvini k. é.-*
erdik öküzlere V-137 [*keşav et-*
->bkz. *kaşağı* ve *et-*.]

keşgek *a.* Et ile dövülmüş buğdaydan
yapılan bir çeşit yemek: *dögmeden*
herse yapardı başgalari k. diyir
biz herse diyirik V-81 [*keşgek* <
Far. *kaşk* ‘arpa veya buğday’
Steingass 1892: 1033b ve küçültme
eki -ek.]

keşiş *a.* Keşiş, rahip: *bi k.+nen bi de*
bunun karşısında işçisi bu da geldi
bizim kampartımana olduḡ yani beş
kişi II-78 [*keşiş* < Far. *kaşīš* ‘keşiş,
papaz’ Steingass 1892: 1035b.]

keşke *ünl.* Keşke: *geliller diyellerdi*
arhadaşlar k. biz senin inegin
oladıḡ VI-240 [*keşke* < Far. *kāşk*,
kāş-kih, *kāşakī* ‘olsa, Allah verse,
keşke’ Steingass 1892: 1005b.]

ķeter ķeter *zf.* Katar katar, bir sıra
halinde: *daşıdıḡ k. k. dizildik yola*
XII-272 [*katar katar* < Oğz. *ķatar*,
ķatar ‘katar’ (DK 38-6...)→bkz.
Ergin 1963: 174 < Ar. *ķiṭār* -/*ķitr*/
kökünden- ‘geliş gidiş; kervan,
birbiri ardısıra dizili şeyler’
Steingass 1892: 975b.]

ķetl *a.* Öldürme: *diyir dedi ki beḡe*
olmışlar dört kitaba göre bunnarın
k.+i ḡelaldır diye ruḡsat vermiş II-
108 [*katil* < Ar. *ķatl* ‘öldürme,
katletme’ Steingass 1892: 954b.]

ķetli^cam *a.* Katliam: *nasıl k.*
yapmışlar türklere neler yapmışlar
III-14 [*katliam* < Ar. *ķatl* + *^cāmm*]

ķeye *a.* Kaya: *çaldi k.+lere çuli*
çapudi XII-168 [*kaya* < ET *kaya*
Clauson 1972: 674b]

ķeyisi *a.* Kayısı: *k.+ye erik diyirik biz*
eskiden erik diyerdik V-52, *bizim*
dedigimiz erige o taraf k. diyir V-
53 [*kayısı* < Far. *ķaisi/ķaišī* ‘kayısı’]

(kuru)' Steingass 1892: 998a-b.
Steingass sözcüğü Türkçe olarak
gösterir.]

keyiş a. Kayış: *çıhartdım bizim o
k.+lerden sardım bèle* VI-104
[*kayış* < Kıp. *kayış* 'kayış' (Tuhf.
19b-4)→bkz. Atalay 1945: 189a <
ET *koğuş* 'deri' Clauson 1972:
613a.]

keymekam a. Kaymakam: *k. rus k.+i
geldi içimize* II-462 [*kaymakam* <
Ar. *kā'im* 'durma, ayakta durma;
dik, sabit' Steingass 1892: 950a +
maḳām, muḳām -/ḳwm-kökünden-
'durma, dinlenme; durma yeri,
istasyon' Steingass 1892: 1289a-b.]

kible rüzgari a. Güneyden esen yel:
rüzgar gelirdi k. r. III-178 [*kible
rüzgarı* < Ar. *ḳiblat, ḳibla* 'kible'
Steingass 1892: 953a ve Far.
rozgār "zaman, gün, rüzgar, hava"
Steingass 1892: 593b.]

kıgşa a. Küçük soğan tohumu:
bahçeye ekmek için bi kilo k. aldım
SE [*kıgşa* < Rum. *iska* Tzitzilis
1987: 240b. Ayrıntılı bilgi için bkz.
Ölmez 2009: 262.]

kıl a. Kıl: *ince k. şeklinde çevirdim
şekil vèrdim* VI-106 [*kıl* < ET *kıl*
'kıl, saç' Clauson 1972: 614b: Uyg.
kıl 'kıl, saç', DLT *kıl* ay.]

kılıçbulağı a. Yer adı: *bu
harabaşehirden çıhırdı ḳadderesi k.
vardı* III-274 [*kılıç* < ET *kılıç* 'kılıç'
Clauson 1972: 618a: Uyg. *kılıç*
'kılıç', DLT *kılıç* ay. ve ET *bulak*
'pınar' Clauson 1972: 336a: Uyg.
bulak 'pınar', KB *bulak* ay.]

kılık a. Kılık: *tilki şeyinde gelmiş o
k.+da gelmiş* III-270 [*kılık* < ET
kılık < *kıl*- Clauson 1972: 620b]

kındırak a. Hamur açmaya yarayan
merdane: *gèt tendir evinnen k.+i
getir* SE [*kındırak* < Erm.
grtnak~vrt 'anak 'oklava, merdane'
Dankoff 1995: 40/123.]

kınıfis a. Sinsi: *k. k. konuşma* SE
[*kınıfis* < Ar. *kunfuṣ* 'kısa'
Steingass 1892: 1055b.]

kır- (-i) Kırma: *putlari gètdi k.-di* VI-
193 [*kır-* < ET *kır-* 'kırmak,
kazımak' Clauson 1972: 643a: DLT
kır- 'kazımak, koparmak, yolmak'.]

kır bekçisi a. Kırların ve ovaların güvenliğiyle görevli kimse: *k. b.+di, candarmalar atli, o yayan ele gider gelirdi barabar* I-2 [*kır bekçisi* < **kır bekçi+si*; krş. ET *kır* ‘kır’ Clauson 1972: 641a-b: DLT *kır* ‘dağların sırtı’ ve Hrz. *bekçi* ‘bekçi’ (ME 233-4)→bkz. Yüce 2014: 100a.]

kıra a. Kira: *damı mi damcılırdi k.+da mıdı yoħsa apiya mi atillardi* IV-294 [*kira* < Ar. *kirā, kirā* -/kry/ kökünden- ‘kiralama’ Steingass 1892: 1019b.]

kırağ a. Kenar, yan, çevre: *bişirip balıği koyun k.+a* IV-256 [*kırağ* < Kıp. *kırağ* ‘sahil’ (İM 333b/5)→bkz. Toparlı 1992: 552 ~ Çağ. *kırağ/kırak* < *kır+a* ‘kenar’ Kaçalin 2011: 961.]

kıralı a. Yer adı: *burda k. diye bi tarlamız var* IX-54 [*kıralık* < Erm. Erm. *ipar* ‘moloz, moloz taşı’ Dankoff 1995: 62/246 ve Tü. +*lık*.]

kıran a. Ölümcül hastalık: *ien k. düşe* IX-67 [*kıran* < **kır-an*; krş. ET *kır-* ‘kırmak, kazımak’ Clauson 1972: 643a.]

kırat a. Kır at: *eber verin alpaslannan k.+dan* XII-10 [*kır at* < ET *kır* ‘kır, gri’ Clauson 1972: 641b ve *at* ‘at’ Clauson 1972: 33a.]

kırbaş a. Kırba: *k.+ının uci tutdi* II-220 [*kırbaş* < ET *kır-maş* ‘kırba’ Eren 1999: 237a.]

kırıl- (nsz) Savaş sonucu insan ölmek: *diyir bizim asgerin yarısı orda k.-di yarısı gene k.-di* III-340; ‘çok yorulmak’ *öküzler de eyi öküz oldi mi onun peşine gidip gelmek adamın ayaqları k.-ırdı* III-169; ‘kırılmak, paralanmak’ *buni asir onun boynuna, gelir babası gidir bair ne baa putlar k.-ıp hepsi* VI-198; ‘ikiye ayrılmak’ *bi ızmeker gelmiş demiş ki, el atmış cevüzün dalına ıza göz etmiş ele dal k.-miş* IX-31; *baston elinde gelip ele nece vurdısa baston ortadan k.-di* I-77 [*kırıl-* < ET *kırıl-* < *kır-* ‘soyulmak, kazınmak; fakirleşmek’ Clauson 1972: 658b-659a: DLT *kırıl-* ‘soyulmak, kazınmak; fakirleşmek’, Çağ. *kırıl-* ‘kırılmak, kazınmak’, Kıp. *kırıl-* ‘ölmek, yok olmak’.]

kırıp dök- (-i) Zarar vermek: *yanımda ne yapacaısan buna k.-sın d.-sün bi şe demiyem* VI-348 [*kırıp dök-* <

ET *kır-* ‘kırmak, kazımak’ Clauson 1972: 643a ve ET *tök-* ‘dökmek’ Clauson 1972: 477a.]

kırmızı a. Kırmızı, al: *südi olan süd verirdi südi olmiyan da işde suyn içine o k. ekmegi kızardırdıh* V-188 [*kırmızı* < Ar. *ķirmizī* ‘kırmızı’ Steingass 1892: 966a.]

kırola- (-i) Yuvarlamak: *küfte yapardıh k.-yacayıh küfteye k.-yacayıh he yuvarlamağ diyiller* V-38, 39; *şimdi biz k.-yacayıh, k.-di işde эле diyirik* V-39 [*kırola-* < Erm. *glor/gldorel* ‘yuvarlak’ Dankoff 1995: 36/102.]

kırp- (-i) Koparmak: *k.-arıh k.-arıh doldururuğ torbaya* II-209 [*kırp-* < Kıp. *kırp-* ‘tüyün uçlarını almak’ (Kİ 71)→bkz. Caferoğlu 1931: 76 < ET *kırk-* < **kır-* ‘kırmak’ Clauson 1972: 651a-b.]

kırşa a. Donmuş kar: *k. da qar mesela aḡşamnan sertleşir aḡşamnan sertleşir eyağın basdığın an* V-151 [*kırşa* < DS 2837b *kırşa* ‘donmuş kar’.]

kıs pıs zf. Sessizce, kısık sesle (konuşmak): *bi sene ğeynimden*

yaşmağ tutdım k. p. k. p. k. p. V-47 [*kıs pıs* < yansıma.]

kısım a. Bölüm, parça: *bizim kendi camimizin bi k.+ını da ben yapmışam* VIII-48 [*kısım* < Ar. *ķism* ‘kısım, bölüm’ Steingass 1892: 970a.]

kısmet a. Nasip: *gelir diyir bağ gızım onun nesibi k.+i onun içindedi* X-20 [*kısmet* < Ar. *ķismet* ‘kader, talih, kısmet’ Steingass 1892: 970a.]

kıssa sf. Kısa: *aḡşam sabah эле olurdi günler k. oldu mi günde bi oyun suvarırdıh* V-217 [*kısa* < Kıp. *ķısa* ‘kısa’ (TA 27a/7)→bkz. Toparlı 2000: 118b < ET *kısğa* < *kıs-* ‘kısa’ Clauson 1972: 667a: Uyg. *kısğa* ‘kısa’, DLT *kısğa* ay., KB *kısğa* ay.]

kısa sf. Kısa: *şu anda iki üç yüz bastoni k. zamanda yapamanam* VI-112 [bkz. *ķıssa*.]

kış a. Kış: *bu sene k.+ımız şiddetli oldu* VIII-81 [*kış* < ET *ķış* ‘kış’ Clauson 1972: 670a: Uyg. *ķış* ‘kış’, DLT *ķış* ay., Çağ. *ķış* ay., Kıp. *ķış* ay.]

kışın zf. Kış mevsiminde, kış süresince: *k. çoḥ uzun olurdi* II-455; *k. da çarîḥ giyerdik* III-302 [*kışın* < *kış* ve araç hâli eki -(i)n kalıplaşması.]

kışla a. Askerlerin toplu olarak barındıkları yapılar bütünü: *k.+da görerem kırbân oluram* IV-122; *ha bi de k. kâpisi var davulhane dedigimiz k.+nın kâpısının üzerindeki kitabesinde onda da diyor* XII-348 [*kışla* < ET *kışlāg* < *kışla*- ‘kışlak’ Clauson 1972: 672b: DLT *kışlāg* ‘kışlak’, Çağ. *kışlağ/kışlak* ay.]

kışlîḥ sf. Kışlık, kışa özgü, kış için: *k. çay şekeri eve dolduram* IV-247 [*kışlık* < **kış+lık*.]

kıt a. Kıt, az bulunan, yetersiz: *yoh menem nedecek işde, idara, k.* XII-298 [*kıt* < Ar. *kaḥṭ* ‘yokluk, yok olma’ Steingass 1892: 955b.]

kıtlîḥ a. Kıtlık: *muḥacır olduḥ burdan gètdik diyir orada k. oldi* II-156; *k. gaḥdi* II-206; *dedi orda da k. ora da şedi bèle* II-457 [*kıtlık* < **kıt+lık*.]

kıyafet a. Kıyafet, giyim, kuşam: *o gède reḥedsiz oldum ki neye reḥedsiz oldum insanın k.+ine bahırsan* VI-346 [*kıyafet* < Ar. *kıyāfa* ‘görünüm, görüntü’ Steingass 1892: 997a.]

kıyamât a. Kıyamet: *kıyamât olsun kış olsun* III-23 [*kıyamet* < Ar. *kıyāmat* ‘kıyamet, son gün’ Steingass 1892: 997a.]

kıyî a. Kıyî: *bèle gidip gelirik, bu arada bi günü de gètdik, yolda ḥesrûnge gidirken bèle denizin k.+sınnan gidirik* II-9 [*kıyî* < ET *kıdıg* < *kıd-* ‘kıyî’ Clauson 1972: 598a: Uyg. *kıdıg* ‘kıyî, kenar’, DLT *kıdıg* ay., Kıp. *teñiz kıyî* ‘sahil’, Osm. *kıyî* ‘deniz kıyısı’.]

kıymetli ol- bf. Değerlenmek, ilgi artmak, kıymete binmek: *baston o gède k. o.-di* VI-82 [*kıymetli ol-* < Ar. *kīmat*, *kīma* ‘ücret, değer’ Steingass 1892: 999a ve Tü. *ol-*.]

kıymetli sf. Kıymetli, değerli: *yardıḥ yapma misali çoḥ k.+di* III-46; *k. paralarnan para kazandılar ondan* VI-376 [*kıymetli* < Ar. *kīymat* ve Tü. +li.]

kız- (nsz) Öfkelenmek, sinirlenmek: *reis bey mennan k.-ıp habunna sebep XII-216; dedim yoḥ filan diyir k.-di çoḥ k.-di II-397; taḥtalari še yapıpsız taḥtalarda ne var, babası kızır o ne demek, vala ḡaḥir VI-196; ‘şiddetlenmek’ ama diyir k.-di ḥerb ḥeç durmadı II-324 [kız- < Oğz. kız- ‘kızmak, ısınmak’ (DK 226-13)→bkz. Ergin 1963: 185 < ET kız- ‘kırmızı olmak, ateşte ısınmak’ Clauson 1972: 681a.]*

kızır- (nsz) Kırmızı veya ona yakın bir renk almak: *k.-ırdı onnari çıḡarırdıḥ avardıḥ suyn içine çalırdıḥ V-183 [kızır- < ET kızır- ‘kırmızı olmak, kızarmak’ Clauson 1972: 685a: DLT kızır- ‘kırmızı olmak, kızarmak’, Çağ. kızır- ay.]*

kızdır- (-i) Isıtmak: *bi tüp yaḡardıḥ ayaḡlarımızı tüpde k.-ırdıḥ III-220 [kızdır- < Kıp. kızdır- ‘yakmak, kızdırmak’ (TA 40a/11)→bkz. Toparlı 2000: 119a < ET kız- ‘kırmızı olmak, ateşte ısınmak’ Clauson 1972: 681a.]*

kızrek ol- bf. Susuzluktan kurumak, yanmak (bitkiler için): *aḡaçlari suvarmayıpsız yarpaḡlari hep k. o-*

*lup SE [kızrek ol- < *kız-rek ve ol-; +rAk eki için bkz. Erdal 1991 I: 62-65.]*

ki bağ. Ki: *dedim k. sizin aḡlınıza belki bèle bişe gelir VI-153 [ki < Far. ki ‘ki, kim, ne, niçin; ve’ Steingass 1892: 1065b.]*

kibi e. Gibi: *diyir hade pis kadın habèle vurir vurduḡu k., yeri ha o ḡede, ordan düşir aḡaḡıya X-107 [gibi < Oğz. kibi (gibi) ‘gibi’: ET kīb ‘kalıp, örnek’ bkz. a.m., Clauson 1972: 686a-b: Uyg. kib ‘kalıp, örnek’, DLT kīb ay., Çağ. bigi/kibi ‘gibi’, Kıp. kib/kibi ay., Osm. bigi ay.]*

kifir ét- bf. Küfretmek, sövmek: *onnarın dili durmaz k. é.-eller V-96; allahın tobası ḡapıdan geledi éle bi k. é.-edi, bişe diyedi bi söz söliyedi IX-51 [küfretmek < Ar. kufr ‘inanmamak; inançsız’ Steingass 1892: 1013a ve Tü. et-.]*

kilo a. Kilogram: *dedim mennan on k. fazla olani bizim mahallenin insanlari var VI-28; diyir senin k.+n yoḥ VI-28 [kilo << Fr. kilo/kilogramme TÜR 1441a.]*

kilometre *a.* Bin metrelik uzunluk ölçü birimi: *teğot alti yuğarda teğotun tam altında şimdi burdan gêtsen un k. yoldur* VIII-25 [kilometre << Fr. kilomètre TürS 1441b.]

kilor *a.* Benzer, aynı: *şıpana şilor gelen k., bilirsen bu atasözünü* IV-50 [kilor < Erm. *glor* ‘yuvarlanma’ ~ *klor* ‘yuvarlak, daire’ Dankoff 1995: 36/102.]

kilosuz *a.* Kilosu olmayan, az kilolu: *benim yüzümde gelişme de yoğdi zayıf k.* VI-25 [kilosuz << Fr. kilo/kilogramme ve Tü. +sız.]

kim *zm.* Hangi kişi: *misali ferzedelim veştongda k.+in evünde var* III-299; *sana buni k. verip, allah* VI-316; *bi taraf bir bi taraf bir artıñ vurardıñ k. k.+i çoğ döğdi k. k.+i vurdısa* VII-58; *k. k.+e ne nöbet var ne sıra* XII-73 [kim < Oğz. kim ‘kim’: ET kim ‘kim’ bkz. a.m., Clauson 1972: 720b-721a-b: Uyg. kim ‘kim’, DLT kim ay., KB kim ay.]

kimi *e.* Gibi: *dedi senin k. muhacır ne gede çocuğ varsa çağır gelsinler* II-225; *yani şimdiki k. degil* III-75;

sen beni k. ben de senin k. VII-29 [bkz. kibi.]

kimin *e.* Gibi: *diyir başı béle lasdik top k. hopladi hopladi gétđi* II-379 [bkz. kibi.]

kimse *zm.* Herhangi bir kişi: *o zaman gızlar hepsi gétmişlerdi k. kalmamışdı* V-208; *allah benim derdimi hêç k.+ye vermesin* VII-20 [kimse < *kim+ise; krş. Kıp. kimse (Tuhf. 62a-13)→bkz. Atalay 1945: 201b. Ayrıca bkz. Clauson 1972: 720b.]

kimsiz kimsesiz *sf.* Kimsesi olmayan, yapayalnız: *k. k. ne yaran ne yoldaş* XII-397 [kim+siz ve kimse+siz.]

kinar *a.* Kıyı, yaka: *bırağadın yolun k.+ında* III-28; ‘uç’ *hına yağarken gelinligin k.+ına hına tökilir* III-250 [bkz. kenar.]

kira *a.* Kira: *burda k.+da kalıyor, sabahnan kalkıp o zaman da ma^ccunu kimse bilmiyor* XII-99 [bkz. kıra.]

kirbit *a.* Kibrit: *mesela ezayi ilk defa duyduñ ağılatda k.+e eza dendigini*

IV-49 [*kibrit* < Ar. *kibrīt* ‘sülfür, kükürt’ Steingass 1892: 1012b.]

kireş a. Kireç: *bugün mesele tarihi eserler ahladda gördüğün tarihi eserler k.+nen taşdır hişbirinde demir yoğdur bağlanti yoğdur* XII-52 [*kireş* < Far. *giraç* ‘alçı, harç’ Steingass 1892: 1078a.]

kirlen- (nsz) Kirli duruma gelmek, pislenmek: *biri k.-di mi öbürünü taharsan buni açarsan yıharsan* II-476 [*kirlen-* < **kir+len-*; krş. ET *kīr* ‘kir, pislik’ Clauson 1972: 735a: Uyg. *kir* ‘kir’, DLT *kir* ay., KB *kir* ay., Çağ. *kir* ay., Kıp. *kir* ay.]

kirli sf. Pis, temiz olmayan: *diyir senin bana vereceğin şeler ‘eynen o k. pis gohidır ne var sende* VI-291 [*kir* < **kir+li*; krş. ET *kir* ‘kir, pislik’ Clauson 1972: 735a.]

kisbet a. Özel bir giysi: *k.+li olur diyir* II-466 [*kisbet* < Ar. *kiswat*, *kuswat* ‘kaftan, urba, elbise’ Steingass 1892: 1030a.]

kise aşdır- bf. Kese açtırmak, harcama yaptırmak: *dedi ki onnan sora keşiş bize hêş k. a.-madi* II-89 [*kese*

açtır- < Far. *kīsa* ‘’ Steingass 1892: ve ET *açtur-* < *aç-* ‘açtırmak’ Clauson 1972: 21b.]

kişi a. Kişi, insan: *cenabı hek yetmiş bin k.+yi o hec arefesinde onun hürmetine affedir* VI-310; *bu adam kaç k.+nen gelip, ne gedder ağırlığı var, gidiller bahıllar geliller* VII-108 [*kişi* < ET *kişi* ‘erkek, insan, kişi’ Clauson 1972: 752b-753a: Uyg. *kişi* ‘erkek, insan, kişi’, DLT *kişi* ay., KB *kişi* ay.]

kişimahiler a. Bir aile lakabı: *yarım ağalar, k., şigolar* XII-141

kişimahinin müştak a. Kişi adı: *heber verin k. m.+a* XII-259

kişkir- (nsz) Köpek saldırmak, havlamak: *hani o üş tene pij düşdi peşine köpek kimi k.* VI-295 [*kişkir-* < **kiş+kir-*; krş. Erm. *k’şel* ‘kovmak, uzaklaştırmak’ Dankoff 1995: 156/791, Trkm. *küşgür-* ‘saldırtmak’ (TTS 430b).]

kişmiş üzüm a. Kuru üzüm: *çayi k. ü.+nen içmeyi çoğ sevirem* SE [*kişmiş üzüm* < **kişmiş* ve *üzüm*; krş. Far. *kişmiş* ‘Küçük taneli bir tür çekirdeksiz siyah üzüm; kuru

üzüm' Steingass 1892: 1034a ve
ET *üzüm* < *üz-* 'üzüm salkımı'
Clauson 1972: 288a.]

kitabe a. Yazıt: *şahin kalesi yavuz
selim doğu kapısı üzerindeki yavuz
selimin k.+sıdır* XII-343 [*kitabe* <
Ar. *kitābat*, *kitāba*, *kutāba* -/ktb/
kökünden- 'yazma, tanımlama;
kitabe' Steingass 1892: 1014a.]

kitap a. Kitap: *o zaman ahlatın
mevcut olan eserlerinden tarih
yazmış, ahlat kitabeleri diye bir
k.+dır* XII-341; 'kutsal kitap' diyir
*dedi ki beşe olmuşlar dört k.+a göre
bunnarın ketli helaldır diye ruhsat
vermiş* II-108 [*kitap* < Ar. *kitāb* -
/ktb/ kökünden- 'yazma,
tanımlama; kitap; mektup'
Steingass 1892: 1014a.]

kitle- (-i) Kilitlemek: *gapıda ne vardı
k.-yek anam gētdi seriniyi atdım
öküz arabasının* V-112 [*kitle-* <
Far. *kalīd/kilīd* 'anahtar' Steingass
1892: 1045b ve Tü. *le-*.]

kitlemek a. Kilitlemek: *sabredemez
kapıyı k.+e* XII-202 [bkz. *kitle-*.]

kitleş- (nsz) Bir araya gelmek,
birleşmek: *he rüyasında görür,*

*rüyasında görür aynan gün bunun
gösgünde k.-ir* VII-134; *aynan gün
menim gösgümde k.-iller* VII-137
[*kitleş-* < Far. *kalīd/kilīd* 'anahtar'
Steingass 1892: 1045b ve Tü. +*leş-*
.]

ko- (-i, -e) Koymak: *k.-duğun zaman
alçağ habēle egilip ohiyacaḥsan*
VI-207; 'bırakmak, izin vermek' *k.-
manam dedi, silo vura, geynenam
gētdi oḡlani aldi geldi gece k.-madi
onun yanında yatam* I-83; *onnan
sora dehe babamgil k.-madılar
derse gidem düğünüm yapıldı* V-
107 [*koy-* < Kıp. *ko-* 'koymak,
bırakmak' (KFT 397b/48)→bkz.
Ağar 1989: 1022 < ET *koḏ-* < **ko-*
'koymak, bırakmak' Clauson 1972:
595b: Uyg. *kot-/koḏ-* 'koymak,
bırakmak', DLT *koḏ-* 'bırakmak,
terk etmek', KB *koḏ-* ay.]

koca a. Kadının evlendiği eşi: *bu gelir
diyir vala man beşe söledi yoḡ, iki
üş sefer velḥasılı gidir bu k.+si
diyir k̄ari* VII-185; *tamam diyir
men k.+mnan izin aldım, tamam
diyir* VII-189; 'kocaman, iri:
*ḥarabaşehirde elnen ağaç beşe
biçellerdi k. kütükleri* VI-57 [*koca*
< Kıp. *koca* 'ulu, efendi, şeyh' (TA
26a/9, 34b/2, 55a/8-10)→bkz.

Toparlı 2000: 120b; ‘eş, koca’
(Tuhf. 18b-8, 45b/4-5)→bkz.
Atalay 1945: 203a.]

ƙocaya gel- bf. Evlenmek: *men de ƙ.
g.-ende o ƙeddem büyüktüm ki, o
ƙeddem güzeldim ki IX-33 [kocaya
gel- < bkz. koca ve gel-.]*

ƙocaya ver- bf. Evlendirmek: *meni
babam on üç yaşında v.-di ƙ. IX-1
[kocaya ver- < bkz. koca ve ver-.]*

ƙoç a. Damızlık erkek koyun: *‘eħd
etmişem bi ƙ. ƙurban edem IV-127
[koç < Kıp. ƙoç ‘koç’ (Kİ 69)→bkz.
Ercilasun 1931: 78 < ET koçnar
‘koç’ Clauson 1972: 592a.]*

ƙoduħ a. Tahtadan yapılmış tahıl
ölçeği: *endirmez ƙ.+uni boynunнан
ƙucaħdan XII-246 [koduk < Erm.
kot ‘buğday ölçeği’ Dankoff 1995:
84/385.]*

ƙofi a. Kişi lakabı: *ƙ.+nin siperi yénip
ƙarşına IV-70*

ƙol a. Kol: *el atdi meni ƙ.+umnan
tutdi I-18; o ƙ.+larinan ekellerdi
onnarın ƙ.+lari néceyorulmazdi
ƙ.+larinan ekelerdi V-253 [kol <*

ET ƙol ‘kol’ Clauson 1972: 614b-
615a: Uyg. kol ‘kol’, DLT kol ay.]

ƙol gücü a. Kol gücü: *bi adam ƙoli
çevirirdi digeri atardi o oni
savururdi ƙ. g.+nen II-53 [bkz. ƙol
ve güc.]*

ƙolay sıf. Kolay: *ële ƙ. midır oğlum
işde şoħumi yapanda dört öküz
ƙoşallardi V-258; dedi sen
yapemezsen o эле ƙ. bişe degil VI-
17 [kolay < Kıp. ƙolay ‘kolay’
(Tuhf. 24a/12)→bkz. Atalay 1945:
204a. Eren 1999: 250a’ya göre
ƙol+ay; krş. ET oñay ‘kolay,
uğurlu’ Clauson 1972: 191b.]*

ƙollari ğaħ- bf. Övünmek: *getdigi
şeye çoħ güvenirdi эле ƙ. ğ.-ardi,
ğaħardi çünkile melmekette yoħdi
ilk olaraq o getmişdi II-55 [bkz. ƙol
ve ğaħ-.]*

ƙolon a. Kolon, sütun: *adam ƙ.+i
çihmiş ƙ.+i getirmiş arasına dört
tene tuğla orta yere pencere ƙapıyı
çekdigin zaman bile o evde bi
sarsıntı olur XII-48 [kolon << Fr.
colonne TürS 1464a.]*

ƙoltuħ a. Koltuk: *hemen köseviyi aldı
ƙ.+una XII-120; baħdım ki*

bayanlar k.+larında bastonlar yapılmış bastonlar getiriller VI-89; ‘oturak’ *k. yapardım bèle düzerdim müşterisi gelirdi diyerdim yoh* VI-63; [*koltuk* < ET *koltık/koltuk* ‘kolun üst kısmı, koltukaltı’ Clauson 1972: 619a: Uyg. *koltık* ‘koltuk, koltukaltı’, DLT *koltık* ay., Çağ. *koltuğ/koltuk* ay., Kıp. *koltuk* ay.]

koluk *a.* Kulübe: *yoh k. yapmazdih* III-183 [*koluk* < Erm. *hul*, *hiwl* ‘dağlarda yapılan kulübe’ Dankoff 1995: 68/281.]

kom *a.* Ağıl, küçükbaş hayvan ağılı: *k.+lara yani oralara doldirdilar* II-257 [*kom* < Erm. *gom* ‘ağıl’ Dankoff 1995: 37-109; Bläsing 1995: 87/43.]

komitan *a.* ask. Kumandan: *dedi k.+ım işleri hille dedi gêt sen annamayıpsan* II-311 [*komutan* < **komit+an*; krş. ET *komit-* < *komı-* ‘heyecanlandırmak, coşturmak’ Clauson 1972: 626b. Nişanyan 2012: 337a’ya göre yeni Türkçe sözcük Fr. *commandant* sözcüğünden serbest çağrışım yoluyla türetilip ET köke

atfedilmiştir. *Komuta* ve *komut* sözcükleri daha sonra türetilmiştir.]

komşi *a.* Komşu: *yemek yapardi ahşam misali bu k. payi* III-33; *anam diyerdi otirirdih k.+larnan barabar* III-283 [*komşu* < Oğz. *koşşı, koşşu* ‘komşu’ (DK 9-1, 44-6)→bkz. Ergin 1963: 189 < ET *konşı* < **konuş-* ‘komşu’ Clauson 1972: 640b: Uyg. *konşı* ‘komşu’, DLT *koşnı/konşı* ay., KB *konşı* ay.]

komutan *a.* ask. Kumandan: *adamlar bahdilar k.+lar* VI-29 [bkz. *komitan*.]

konah *a.* Konuk, misafir: *k. götürdiler dedi* II-393 [*konak* < Kıp. *konak* ‘misafir, konuk’ (TA 34a/7)→bkz. Toparlı 2000: 121a < ET *konak/konuk* (konok) ‘misafir, konak’ Clauson 1972: 637b: Uyg. *konak* ‘konak’, DLT *konuk* ‘misafir’, KB *konuk* ay.]

konah sahabi *a.* Konuğu olan: *geçip gètdikden sora şe diyir ki ev sahabi, k. s.+i diyir ki vezirim* VII-19 [*konak sahabi* < ET *konak/konuk* ‘misafir, konak’ Clauson 1972: 637b ve Ar. *şāhib*

‘sahip, efendi; arkadaş, yoldaş’
Steingass 1892: 778a.]

konça ét- *bf.* Bohça etmek, çıkın
etmek, paketlemek: *ķavururam*
cevüznen ķ. ē.-erem [*konça et- < ?*]

konçe a. Bohça: *ķ. buķçasız bir yere*
gidemez XII-203 [*konça < ?*]

konten a. Konteyner: *bēle ķ. ola yoķ*
ramuķ ola mūmkūn degil III-185
[*konteyner << Fr. container* TürS
1474b.]

kontrol ét- *bf.* Denetlemek, yoklamak:
bi ķ. ē.-mişler hēş ermeni ğalmamış
geçmişler hep rusun terefine II-104
[*kontrol et- <<Fr. contrôle* TürS
1475a ve Tü. et-.]

konu a. Bahis: *yoķ zaten sene ‘et*
ķ.+sunda bi şe icad etmek bi şe
yapmaķ VI-62 [*konu <*]

konu komşı a. Komşular: *üşüşmişler*
başına ķ. ķ.+lar XII-403

konuş- (*nsz*) Konuşmak: *ķobanla işde*
bēle ķ.-irih II-240; *baķ şimdi burda*
otirirsan almanyadan ķ. III-146
[*konuş- < *kon-ış-.* Krş. Kıp. *konuş-*

‘bir araya toplanmak, komşu
olmak’ (Kİ 74)→bkz. Caferoğlu
1931: 78. Nişanyan 2012: 341b’ye
göre *kon-* fiilinden *-ış* işteşlik
ekiyle “karşılıklı veya birlikte
ikamet etmek” anlamındayken
sadece Türkiye Türkçesinin Batı
lehçesinde 16. yy’dan sonra *danış-*
fiilinin yerini almıştır.]

konuşdur- (*-i*) Konuşmasını
sağlamak: *meni gelir ķ.-ur geçende*
gine açdi. VI-252 [*konuştur- <*
**konuş-tur.*]

konya a. Yer adı: *ķ.+da bi fabırķa*
vardi VI-32

ķopar- (*-i*). Koparmak: *bi yer varsa*
ēle ağarmış orayi ķ.-irih II-213
[*ķopar- < Oğz. ķopar- ‘koparmak’*
(DK 50-8, 218-6)→bkz. Ergin
1963: 190 < ET *ķopur-* (kopor-) <
ķop- ‘yerinden kaldırmak’ Clauson
1972: 586a: DLT *ķopur-* ‘yerinden
kaldırmak’, KB *ķopur-* ay., Çağ.
ķopar- ‘bir nesneyi kaldırıp
yüceltmek’, Kıp. *kobar-/ķopar-*
‘ayırarak, koparmak’.]

kor mistogil a. Aile adı (Kör
Mustafalar): *ķ. m. doluplar evine*

X-95; *k. m. evde otirillar, evde kalillar* X-96

kor ol- *bf.* Kör olmak, görmemek: *geldi el atdi saçlarım, saçlarım el atanda benim gözlerim k. o.-di düşdüm yere* X-31 [*kör ol-* < bkz. *kor* ve *ol-*.]

kor ola *bs.* Yemin niyetine söylenen bir söz: *arvat tendire ekmeg mi yapıp k. o.* XI-28 [*kör ol-* < bkz. *kor* ve *ol-*.]

kor sf. Kör: *k. ere kefinsiz dul ere duvahsız gidesen* V-262; *bir gözi k. bir ayağı topal* VI-342 [*kör* < Far. *kūr* ‘kör’ Steingass 1892: 1060a.]

korbulaḥ *a.* Yer adı: *k.+dan da ifaḥ bi su aḥardi* VIII-32 [*korbulaḥ* < bkz. *kor* ve *bulaḥ*.]

korneṣli *a.* Korniş, çıkıntı: *ekseriyet benim yaptığım evler binaların pencereleri dışa doğru çıkıntılıdır k.+lidir* XII-23 [*korniş* << Fr. *corniche* TürS 1484a.]

koroḡlu *a.* Kadın, eş: *k.+na pazen fistanlıḥ alam* IV-246 [*köroḡlu* < bkz. *kor* ve *oḡul*.]

kort a. Sürülmemiş tarla: *böyüg bir k. sürürdim* VII-43 [*kort* < Erm. *kord* ‘ekilmemiş, nadasa bırakılmış’ Dankoff 1995: 85/388.]

kortuk a. Çukur: *onun tütlerini yıḡallardi top edellerdi yerde iki tene k.* V-138 [*kortuk* < Erm. *kord/k’ort’ik* ‘ekilmemiş toprak; oyuk, delik, çukur’ Dankoff 1995: 85/388; Bläsing 1995: 68/32.]

koruḥçi a. Kır bekçisi: *silēman başda buraya bekçimiş, k.* I-1 [*koruḥçi* < ET *koruḡçı* < *korıḡ* ‘koru bekçisi’ Clauson 1972: 656b: DLT *korıḡçı* ‘koru bekçisi’. Ayrıca bkz. Doerfer 1967 III: 451/1465.]

korzivel a. Kağının kollarının birleştiği kısımdaki çıkıntılı çivi; saban okunun ucuna takılan ağaç parçası: *hem atdi k. ulaştırın var sami* XII-279 [*korzivel* < Erm. *garçavar* ‘pulluğun önündeki ekli parça’ Dankoff 1995: 38/113.]

koş- (*nsz*) Hayvanı çekeceği arabaya, sabana vb.ne bağlamak: *heyvanlarımız vardi öküz k.-ardıḥ meşeye giderdik* III-1 [*koş-* < Oğz. *koş-* ‘koşmak, katmak, isnat etmek, arkadaş vermek, destan koşmak’

(DK 115-5)→bkz. Ergin 1963: 191
< ET *koş-* < **ko-* ‘karşılıklı
koymak, çiftlemek, mısra düzmek’
Clauson 1972: 670b-671a: Uyg.
koş- ‘birleştirmek’, DLT *koş-*
‘koymak, katmak; türkü düzmek’,
KB *koş-* ‘şiir düzmek’.]

koşa kümbet *a.* Ahlat’taki çifte
kümbetlere verilen ad: *geldik k.*
k.+lere X-66 [*koşa kümbet* < Oğz.
koşa < *kō-ş+a* Kaçalın 2006: 321b
< ET *koşa* < *koş-* ‘çift’ Clauson
1972: 671a ve Far. *gunbad*
‘kümbet, kubbe, kemer’ Steingass
1892: 1098a.]

koşa sf. İkili, çift: *geldik k. kümbetlere*
X-66 [*koşa kümbet* < Oğz. *koşa*
‘çift, iki, eş, ikiz’ (DK 12-10 , 99-
8)→bkz. Ergin 1963: 191 < *kō-ş+a*
Kaçalın 2006: 321b ~ ET *koşa* <
koş- ‘çift’ Clauson 1972: 671a.]

kotan *a.* Dört öküzün çektiği pulluk,
büyük saban: *horuk yani dört öküz*
yahtut altı öküzle bi k. çekellerdi, biz
öküzün boynuna binerdik II-36; *bi*
k.+i reḥmetli abēm müzeffer
koşardi bi tene men koşardım III-
156 [*kotan* < Erm. *gut’ay* ‘geniş
pulluk’ Dankoff 1995: 38/116.]

kova *a.* Kova: *tasla çekdim kenefi*
doldurdum k.+ya XII-229 [*kova* <
Kıp. *koḡa* ‘kova’ (Kİ 76)→bkz.
Ercilasun 1931: 79 < ET *kovğa*
‘kova, çember’ Clauson 1972:
583b: Uyg. *kovğa* ‘kova’.]

koyun *a.* Koyun: *o köçürgene bi k. da*
verillerdi III-70 [*koyun* < Oğz.
koḡun ‘koyun’ (DK 10-9...)→bkz.
Ergin 1963: 192 < ET *kōḡ* ‘koyun’
Clauson 1972: 631a-b: Uyg. *koḡ*
‘koyun’, DLT *kōy* ay.]

koyun *a.* Kucak: *çat cıngır bële top*
şēederdik, biraḥırdıḡ k.+umuza,
sahlardıḡ beş altı kişi un kişi içerde
kalırdı VII-165 [*koyun* < Oğz.
koḡun ‘koyun (göğüs)’ (DK 23-
2)→bkz. Ergin 1963: 192 < ET *kōḡ*
‘koyun, sine’ Clauson 1972: 631b:
Uyg. *koy* ‘koyun, sine’, DLT *kōy*
‘kaftanın koyun kısmı; koyun’.]

koyun iti *a.* Koyun köpeği, koyunları
bekleyen köpek: *ander hırço k.*
i.+dir sözde IV-186 [*koyun iti* <
bkz. *koḡun* ve *it.*]

koyun tut- *bf.* Koyunun rahat
sağılması için koyunu başından
tutarak hareket etmesini
engellemek: *sabbah namazında k.*

t.-anım IV-95 [*koyun tut-* < bkz. *ķoyun* ve *tut-*.]

ķoz *a. Ceviz: ķelvasi ķ.+i birine osuruķi tozi birine* IV-289 [*koz* < ET *kōz* ‘ceviz’ Clauson 1972: 680b. Clauson, Arapça *cawz* sözcüğünün bozulmuş Oğuzca bir biçimi olduğunu belirtir.]

köçeri *vur-* *bf.* Köçeri oyunu oynamak: *yaşar toyda k. v.-ir* XI-6

köçürgen *a.* Herhangi bir şeyi, olayı insanlara duyuran kişi, çağırmaç, tellal: *o k. giderdi* III-68 [*köçürgen* < *koçurgan* < Erm. *koç* ‘çağırmaç, davet etmek’, *koc’unk* ‘ziyafet’, *koc’nakan* ‘misafir; ev sahibi’; dial. (Bitlis, Muş) *koç’nkan* ‘düğün ulaķı, düğün okuyucusı’ Dankoff 1990: 22; Dankoff 1995: 82/377.]

kök *a.* Asıl, köken: *bu muhacırlıķ kimleri zengin etmiş, kimleri yerinnen k.+ünnen yeksan etmiş* XII-414 [*kök* < Kıp./Oğz. *kök* ‘kök; insanın kökü, aslı, soyu’: ET *kök* ‘kök, köken, kaynak’ bkz. a.m., Clauson 1972: 708a-b.]

köle *a.* Köle, özgür olmayan: *k. sizin başınıza āmir olsa bunnari da*

tāķip ederse onun emirlerinnen ayrılmayın VI-341 [*köle* < TS *kölemen* ‘köle’; krş. Kıp. *kölük* ‘yük ve binek hayvanı; binek hayvanlarının genel adı’ Toparlı 1992: 557; Toparlı 2000: 122b. Nişanyan 2012: 346b’ye göre Ar. *ķulām/ķilmān* ‘köle’ biçiminden uyarlanma ihtimali üzerinde de durulmuştur. Eren 1999: 256a’ya göre kökenini bilmiyoruz.]

kölge *a.* Gölge: *eger tarlada bi p. olsadi p. yani çalidan çali olsadi öteberisini biraķırdı onun dibine, olmasadi birez ekin biçer yığardı onun k.+sine biraķırdıķ* II-64 [*gölge* < Oğz. *kölge* ‘gölge’ (DK 18-4...)→bkz. Ergin 1963: 206 < ET *kölige* < *köli-* ‘gölge’ Clauson 1972: 718a-b: Uyg. *kölige* ‘gölge’, DLT *kölige* ay.]

kölgelik *a.* Gölgelik: *bēle k. efendim yoķ daldalıķ yoķ bēle ķonten ola yoķ ramuķ ola mümkün degil* III-185 [*gölgelik* < **kölge*+*lik*.]

kömür *a.* Kömür: *tiren de k.+nen yürirmiş* II-449 [*kömür* < ET *kömür* ‘odun kömürü; kömür’ Clauson 1972: 723a: Uyg. *kömür* ‘odun kömürü; kömür’.]

köpek a. İt: *k.+ler geldi tutdi bizi, biz de çocuğuk, k.+lerden de görhırıh* II-15; *kulahsızın bu üsde geldigi zaman k.+ler ürdigi zaman o geyboluyor* III-271 [*köpek* < Kıp. *köpek* it ‘köpek’ Toparlı 2000: 123a. Nişanyan 2012: 347a’ya göre *köp+ak* ‘gür, sık, iri’.]

körpe a. Küçük çocuk: *baldızım fezle abla k.+miş* X-101 [*körpe* < Kıp. *körpe* ‘pek taze, yeni çıkmış ot; her şeyin tazesı’ (İH 25) İzbudak 1936: 32 < ET *körpe* ‘mevsim sonunda üretilen ürün’ Clauson 1972: 737b.]

kösevi a. Tandırda ateşi karıştırmaya yarayan ince uzun sopa: *men de ineği katmışam k. elimde güneşlenirem, ele çekdi k.+yi gétđi* XII-104 [*kösevi* < Kıp. *kösegi/kösevi* ‘ateş karıştıracak nesne’ (Tuhf. 34a-6)→bkz. Atalay 1945: 208b ~ *kösöv* ‘ateş karıştıran nesne, ocak demiri’ (CC 115, 14r)→Grønbech 1942: 155 < ET *közegü* ‘demir çubuk’ a.m., bkz. Clauson 1972: 759b: DLT *közegü* ‘ateş demiri’.]

köşe a. Köşe, uç, kenar: *filan gelinin sandığının gelinligi çıhardın filan k.+sine de hına tökülüp* III-255; *kalmıştış şimdi artıh k.+lerde* VII-

76 [*köşe* < Far. *gōša* ‘köşe’ Steingass 1892: 1104b.]

kötülük a. Kötülük: *insan k.+den gutula* VI-352 [*kötülük* < **kötü+lük*; krş. ET *köti* ‘kötü’ Clauson 1972: 701b: DLT *köti bürt* ‘kâbus’, Osm. *köti/kötü* ‘kötü’.]

köy a. Köy: *he, o zamanlar ğarmuş ermeni k.+imiş, birez de harabaşehirde varmış ermeni, ahlata başğa yerde yohmış* II-135; *bu gösterdi dağın başında bi k.+i gösterdi bağ o k.+i görirsen mi dedi o k.+e gidersiz ordan bi kere dağ k.+lerinde kıtlıh yohdur ekmek var gidin dağ k.+lerine* II-171, 172; *k.+i dolandıh* II-185; *o k.+e bu k.+e bu şehire o şehre* VII-4; *bir zaman evimiz k.+dedi evimiz k.+dedi, k.+de gidir çalışırdıh, aışama gede* VII-37; *hep k.+lere gidecek ya erig götürüp satacah* XII-297 [*köy* < Far. *kûy* ‘şehir, köy’ Steingass 1892: 1065b.]

köyli sf. Köylü: *babam diyirdi uşahdır vermirdi onnan sora verdiler meni k. şok oldi* V-93 [*köylü* < Far. *kûy* ve Tü. +li.]

köynek *a.* Gömlek, iç gömleği: *bezden k. tikerdik bezden tuman tikerdik diz doni diyiller* V-127 [*köynek* < Oğz. *könlek* ‘gömlek’ DK→bkz. Ergin 1963: 209 < ET *könlek* < *könle-* a.m., bkz. Clauson 1972: 732a: DLT *könlek* ‘gömlek’, Çağ. *könlek* ay., Kıp. *könlek* ~ *kömlek* ay.]

közer *a.* İyice dövülerek kabuğundan ayrılmamış buğday başakları, harman altı: *k. tökellerdi asıl buğdanın éyisi k.+dedi* IV-229, 230; *aslannan dilbernen k.+i tökem* IV-224 [*közer* < **köze-r*; krş. ET *köze-* < *kōz* ‘elemek’ Clauson 1972: 757b: DLT *köze-* ‘üzüm tanelerini yolup tane tane almak’, Osm. *göze-* ‘yırtığı ve deliği örterek kapatmak; hububatı gözden geçirmek, elemek’.]

kucah *a.* Kucak: *o ölen oğlum k.+ımda aparırdıh* I-91; *éndirmez koduğuni boynunna k.+dan* XII-246; *bële şallar k.+ımızda* III-159; *çocuğ büyüyor çocuğı alır k.+ına* III-229; *bağ istersen bële al k.+an ohi annadın, istersen kürside olsun* VI-223 [*kucak* < Kıp. *kuçak* ‘kucak’ (Kİ 69)→bkz. Ercilasun 1931: 80 < ET *kuçak* < *kuç-* ‘kucak,

döş’ Clauson 1972: 591a: DLT *kuçak* ‘kucak’.]

kucahla- *(-i)* Kucaklamak: *bële arhadan k.-rdi* II-385 [*kucakla-* < **kucak+la-*.]

kuda *a.* Birbirinden kız alıp veren aileler, dünür: *geçen k.+mız geldi* SE [*kuda* < Mo. *quda* Schönig 2000: 157; *quda* Lessing 1960: 979b.]

kudur- *(nsz)* Aşırı davranışlarda bulunmak, taşkınlık göstermek: *eşo eşo dedin k.-dun* IV-43-147 [*kudur-* < Kıp. *kudur-* ‘(çocuk) yaramazlık yapmak’ (İH 21)→bkz. İzbudak 1936: 32 < ET *kutur-* ‘kudurmak, haddini aşmak’ Clauson 1972: 605a: Uyg. *kutur-* ‘kudurmak, haddini aşmak’, DLT *kutur-* ay.]

kul *a.* Kul: *allah te^cala k.+larına vermiş ama işde can sağlığı yoh* III-148 [*kul* < ET *kul* ‘kul, köle’ Clauson 1972: 615a; krş. DLT *kul* ay.]

kulahsız *a.* Yer adı: *k.+da da vardı harabaşehirde de* III-195 [*kulaksız* < **kulak+sız*; krş. Kıp. *kulak*

‘kulak’ (Tuhf. 4b/1)→bkz. Atalay 1945: 210b < ET *kulkak* ‘kulak’ Clauson 1972: 621a: Uyg. *kulkak* ‘kulak’, DLT *kulak/kulkak/kulhak* ay.]

ķullan- (-i) Kullanmak: *üz gūbresi ķ.-ir* III-130; *men çoķ ķ.-iram bunnari* IV-47 [*ķullan-* < **ķul+lan-*; Kıp. *ķullan-* ‘köle olarak kullanmak’ (İM 426b/7)→bkz. Toparlı 1992: 559.]

ķum a. Kum: *bişe yoķdur ķumdur o dümdüz* II-332 [*ķum* < ET *kum* ‘kum’ Clauson 1972: 625b: Uyg. *kum* ‘kum’, DLT *kum* ay.]

ķumandan a. Komutan: *bi de onnarın ķ.+idir, ğırķ dört tenedirler* VII-110 [*ķumandan* << Fr. *commandant* TürS 1523b.]

ķumluk a. Kumluk: *ķ.+dur dümdüz* II-330 [*ķumluk* < **ķum+luk*.]

ķurdala- (-i) Kurcalamak, karıştırmak: *ceblerimi ne ķ.-rsan* SE [*ķurdala-* < Az. *ķurdala-* ‘bir şeyi elle veya başka bir şeyle yoklamak, yerinden oynatmak’ (ADİL III: 215b).]

ķurdezen a. Toprak leğen: *ķurudi ķ.+de ezellerdi* SE [*ķurdezen* < **ķurut+ezen*. Bkz. *ķurut* ve *ez-*.]

ķure⁶en a. Kur’an, bir yemin ifadesi: *he vallah ķ.* I-57 [*ķur’an* < Ar. *ķur’ān* -/ķrA/ kökünden- ~ Far. *ķurān* ‘toplanmak, bir araya gelmek; okumak’ Steingass 1892: 962a.]

ķuri sf. Kuru: *yataķ ğaķaķ bi ķ. daşın üstiine başın biraķirdın* III-189 [*ķuru* < Kıp. *ķuru* ‘kuru, yaş olmauan’ (CC 77, 1)→bkz. Grønbech 1942: 204 < ET *ķuruğ* < *ķurı-* ‘kuru’ Clauson 1972: 652b-653a: Uyg. *ķuruğ* ‘kuru’, DLT *ķuruğ* ‘kuru; boş (suçlama); içi boşalmış olan (kap, ev)’.]

ķurşun a. Mermi: *he ağaşnan vurdun mi ⁶eyni ķ. kimi giderdi* VII-175 [*ķurşun* < Kıp. *ķurşun* ‘ķurşun’ (Tuhf. 17a-1)→bkz. Atalay 1945: 211b < ET *ķoruğcın* ‘ķurşun’ Clauson 1972: 656b.]

ķurt a. Kurt: *bastonnar olsun ķ., at şey nedir adi ķuş, şahin mahin beke yapırır* VI-133 [*ķurt* < Oğz. *ķurt* ‘ķurt’: ET *ķurt (ķurd)* ‘ķurt’ bkz. a.m., Clauson 1972: 648a.]

ķurtul- (-den) Kurtulmak: *he çek bi mermi ķ.-sunnar* II-438 [kurtul- < ET kurtul-/kutul- < *kurt- ‘kurtulmak’ Clauson 1972: 650a: Uyg. kurtul- ‘kurtulmak’, DLT kurtul-/kutul- ‘kurtulmak, doğurmak’. Sözcükte iç seste /r/ türemesi için bkz. Kaçalin 2011: 970/7585.]

ķuru- (nsz) Kurumak, ıslaklığı gitmek: *sererik güneşde ķ.r* II-210; *o ķ.-yacaķ çullari toplardıķ böğün benim yarmam ķ.-di sora öbür ķomşı* V-72 [ķuru- < Kıp. ķuru- ‘kurumak’ (Tuhf. 12a-9, 35b-12, 39a-11)→bkz. Atalay 1945: 212a < ET ķurı- < *ķūrı- ‘kurumak’ Clauson 1972: 646a: Uyg. ķurı- ‘kurumak’, DLT ķurı- ay.]

ķuruk a. Sıpa: *ķ. anasınnan hēc ayrılmır* SE [ķuruk < Erm. k‘urak < Phl. kurrak > Far. ķūrra ‘sıpa’ Dankoff 1995: 158/801. Krş. DLT ķurı ķurı, ķurıh ķurıh, ķurrıh ķurrıh ‘tayı çağırmaq için kullanılan ünlem’ ().]

ķurul- (nsz) Hazırlanmak, yapılmak: *diyir hemam ķ.-irdi* II-356; *yatır muğarede bahır ki geldiler düğün ķ.-di* III-240; *surfa ķ.-urdi* III-97;

‘inşa edilmek’ *biz asgere gētdik geldik işde köy ķ.-mişdi* VIII-41 [ķurul- < Kıp. ķurul- ‘örtölmek, oturmak, ikamet etmek’ (Tuhf. 15a-9)→bkz. Atalay 1945: 212a < ET ķurul- ‘kurulmak’ Clauson 1972: 659a: DLT ķurul- ‘kurulmak, gerilmek’.]

ķurum a. Kurum, ocak bacalarında biriken veya çevrede savrulan kalın is: *soba borusunun üsti hep ķ. olup* SE [ķurum < Kıp. ķurum ‘bacada hâsıl olan is birikintisi’ (İH 23)→bkz. İzbudak 1936: 33 < ET ķurun ‘is, kurum’ Clauson 1972: 661b: DLT ķurun ‘is, kurum’.]

ķurum a. Tarlayı ekmeden önce toprağı düz hâle getirmeye yarayan tarım aleti: *yağmur yağınca tarlaya ķ. vıramadıķ o yüzden de tarlayı ekemedik* SE [ķūrüm < *ķūrü-m. Krş. ET ķūrı- ‘yeri kazmak; kar küremek’ Clauson 1972: 737a: DLT ķūrı- ‘toprağı kazımak, eşmek; kar küremek’.]

ķurut- (-i) Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek: *denizde yıhardıķ oni duri suda durılardıķ ķ.-urduķ tekrar gelirdik* V-179 [ķurut- < Kıp. ķurut-

‘kurutmak’ (GT 242/12)→bkz. Karamanlioğlu 1978: 313a < ET *kurit-* < *kırı-* ‘kurutmak’ Clauson 1972: 649b: Uyg. *kurit-* ‘kurutmak’, DLT *kurit-* ay.]

kurut a. Çökeleğin topalak şeklinde güneşte kurutulmasıyla elde edilen kışlık yiyecek: *anam her sene k. yapar* SE [*kurut* < Kıp. *kurut* “kurutulmuş yoğurt” (Tuhf.) → Atalay 1946: 212a; krş. Az. *kurut* ‘yumru yumru edilip kurutulmuş peynir, süzme’.]

kurutaşı a. Kurut, beyaz fasulye, nohut ile yapılan bir yemek: aḥşama k. var SE [*kurutaşı* < bkz. *kurut* ve *aş*.]

kuş a. Kuş: *bastonnar olsun kurt, at şey nedir adi k., şahin mahin bële yapirih* VI-133 [*kuş* < ET *kuş* ‘kuş’ Clauson 1972: 670b: Uyg. *kuş* ‘kuş’, DLT *kuş* ay.]

kuşah a. Kuşak, bele dolanan bez: *belime bağladım k.* IV-10; *menim k.+ımda un tene altın var alın düşmana kalmasın* II-322 [*kuşak* < **kuşa-k*; krş. Kıp. *kuşak* ‘kuşak’ (TA 22a/11)→bkz. Toparlı 2000: 125b < ET *kurşa-* < **kuriş*

‘bağlamak’ Clauson 1972: 665a: DLT *kurşa-* ‘bağlamak’.]

kuşhana a. Tencere: *ële gödenli ki üş k. yemeg yedi* SE [*kuşhana* < DerS 4574]

kutli kumaş a. Çok kıymetli bir tür kumaş: *k. k.+lari giyir dolanir* IV-143 [*kutli kumaş* < **kut+lu* ve *kumaş*; krş. ET *kut* ‘kut, mutluluk, uğur’ Clauson 1972: 594a ve Ar. *kumāş* ‘ipek elbise; ticaret eşyası’ Steingass 1892: 987b.]

kutul- (nsz) Bitmek, iş sona ermek: *çul topliyaḥ işde ële geynedillerdi ki mesele benim yarmam k.-ur* V-71 [*kutul-* < Kıp. *kutul-* ‘kurtulmak’ (Tuhf.)→bkz. Atalay 1945: 212b < ET *kurtul-/kutul-* < **kurt-* ‘kurtulmak’ Clauson 1972: 650a.]

kuvvetli sf. Güçlü: *inanci k. kâinati oḥir işde bu boşuna degil diye ibrahim helilvari* VI-307 [*kuvvetli* < Ar. *kūwat*, *kuwwat* ‘güçlü olma, güç’ Steingass 1892: 993a ve Tü. +li.]

kuyi a. Su kuyusu: *evimizde şe me yoḥdi o zaman sanrafiş bişe o zaman k. kapının ögünde vardi* V-

15; *k+ya atdilar ğardaşlari onnan sona buldilar ğetdiler* VI-374; ‘derin çukur, buğday kuyusu’ *buğda bulardıh k. bulardıh* II-349 [kuyu < ET *kuđuĝ* < **kuç-* ‘dökmek’ Clauson 1972: 598b]

kuyla- (-i, -e) Gömmek: *o arıhlar yırtılmasın diye k.-rdıh şohuma yimişah çala.* III-304; *topraĝa k.-rdıh ıharırdıh yerdik* VI-254 [kuyla- < *kuyu+la-; Az. *kuyla-/kuyula-* ‘bastırmak, kuyu gibi bir yere koyup üstünü toprakla örtmek, yere gömmek’ ADİL III: 226b; krş. ET *kuđuĝ* < **kuç-* ‘kuyu’ Clauson 1972: 598b.]

kuyruh a. Kuyruk: *diyellerdi nolup diyerdim ğetdim inek saĝmaya inek k.+uni vurdi onnan be le oldi* I-87 [kuyruk < Kıp. *kuyruk* ‘kuyruk’ (Tuhf. 4b-3)→bkz. Atalay 1945: 213a < ET *kuğruk* ‘kuyruk’ Clauson 1972: 604a-b: Uyg. *kuğruk* ‘kuyruk’, DLT *kuğruk* ay.]

kuzi a. Kuzu, koyun yavrusu: *sahabsız k.+lar bi oldi düzde* IV-185; *eteklerde otlar şen k.+ların* VIII-61 [kuzu < ET *kuzı* ‘kuzu’ Clauson 1972: 681a: Uyg. *kuzı* ‘kuzu’, DLT *kuzı* ay.]

küçüg gör- bf. Küçük görmek, hor görmek: *yav sen de bu milleti k. g.-irsen* VI-348 [*küçük gör-* < bkz. *küçük* ve *gör-*.]

küçüg a. Küçük, büyük karşıtı: *k. yapallardi ele böyüg yapmazlardi be le alti daş alırdı* V-36; *daha oh k.+düm, alti yedi yaşlarındayken ğoruga minmişem* II-35 [*küçük* < Kıp. *küçük* ‘küçük’ (İM 23b/1)→bkz. Toparlı 1992: 561 < ET *kiçig* ‘küçük, genç’ Clauson 1972: 696a: Uyg. *kiçig* ‘küçük’, DLT *kiçig* ay., KB *kiçig* ay.]

küçük a. Küçük, büyük karşıtı: *ben k.+tüm sekiz un yaşlarındadım* III-31 [bkz. *küçüg*.]

küçüklükde zf. Küçükken: *diyiller ki o adam k. bizim yanımızda böyüdi* VI-327 [*küçüklükte* < **küçük+lük+de*.]

küfte a. Köfte: *k. yapardıh kıroliyacayıh k.+ye kıroliyacayıh he yuvarlamağ diyiller* V-38 [*köfte* < Far. *kofta* ‘köfte; dövölmüş et; çorba içine atılan et topları’ Steingass 1892: 1062b.]

küllük a. Çöplük: *baḥdım nesbe gelmedi çıḥdım k. diyerik biz şimdi çéplik diyiller* V-114 [*küllük* < **kül+lük*; krş. ET *kül* ‘kül’ Clauson 1972: 715a: Uyg. *kül* ‘kül’, DLT *kül* ay.]

küllük oti a. Genelde kül dökülen yerlerde yetişen bir ot: *k. o.+lari ne gede uzayıplar* SE [*küllük otu* < **kül+lük* ve *ot+u*.]

künt a. Hamur yuvarlağı: *ḥamur ederdik k. yapardıḥ, oni kındırak ederdik* SE [*künt* < Erm. *gund* Dankoff 1995: 39/119. Dankoff, Ermeniceye Farsçadan geçtiğini belirtir ancak hangi sözcük olduğunu belirtmez.]

küpe a. Geniş gövdeli toprak kap, bir çeşit küp: *böyük k.+ler var ya o k.+lerin içersinde* III-72; *cıra da dedigim böyüg bi k. gede bişedir, sudan da ağır o, aldım sırtıma* VIII-6 [*küpe* < Far. *kūb* < Ar. *kaub* ‘toprağa gömülen su veya şarap küpü’ Steingass 1892: 1058a.]

küreg a. Kürek: *hama k.+i biraḥdım hadi baḥam cemilegile hardasan yamli behrigil* I-101 [*kürek* < Kıp. *kürek* ‘kürek; safiha, levha’ (Tuhf.

31b-8, 33b-6)→bkz. Atalay 1945: 214b < ET *kürgek* < *küri-* ‘bahçe küreği’ Clauson 1972: 742b-743a: DLT *kürgek* ‘kürek’.]

kürekle- (i) Kürekle taşımak: *mecid dayi durmaz k.-r yarmayı* XII-77 [*kürekle-* < **kürek+le-*.]

kürsi a. Kürsü: *sofra altına koymaḥ için k.+ler vardi* VI-20 [*kürsü* < Ar. *kursī* ‘kürsü, sandalye, oturak’ Steingass 1892: 1023a.]

kürtçe a. Dil adı: *e tebi orada biz hêç k. bilminik* II-3 [*kürtçe* < **kürt+çe*.]

küsen- (-i, -e) Beğenmek, imrenmek: *dostlarım güvene düşman k.-e* IV-191 [*küsen-* < Kıp. *küsen-* ‘arzulamak’ (CC 20, 10-11)→bkz. Grønbech 1942: 159; krş. ET *küsenç* < *küsen-* < *küse-* ‘istek, arzu’ Clauson 1972: 751a: Uyg. *küsünç* ‘istek, arzu’.]

kütük a. Kütük: *ḥarabaşehirde elnen ağaç bële biçellerdi ḥoca k.+leri* VI-57 [*kütük* < OYun. *kōdikos* ‘ağaç gövdesi, tomruk; büyük defter, yasa külliyatı’ ~ Lat. *cōdex*, *codic-* a.a. Nişanyan 2012: 361b.]

küvle *a.* Tandırdaki ateşin yanmasını sağlayan hava deliği: *tendir düzgün yanmir k.+si mi tıḥandi* SE [*küvle* < Far. *gulwa* ‘ocağın ağzı’ Steingass 2005: 1096b.]

laf at- *bf.* Söz söylemek: *artıḥ ne vērgisi isdiller menem l. a.-ir ağız atir yani reḥmetlik şıḥlara ne diyirse menem* X-104 [*laf at-* < Far. *lāf* ‘övmek, övgü; palavra’ Steingass 1892: 1112a ve Tü. *at-*.]

lağ ét- *bf.* Alay etmek, eğlenmek: *yani l. è.-mek şimdi l. è.-mek diyiller* V-84, 85 [*lağ et-* < Far. *lağ* ‘hicviye; komik, gülünç’ Steingass 1892: 1112a ve Tü. *et-*;krş. TarS 2786 *lağlaş-* ‘şakalaşmak’.]

lağab *a.* Lakap: *erkizanda eski l.+lar* XII-139 [*lakap* < Ar. *laḳab* “onur ünvanı, lakap, ek” Steingass 1892: 1126a.]

lağar *a.* Büyük bir kap, teneke: *sabahleyin o gelene geder geder ben bir l. yani böyüg bir biz l. diyirdik* VII-43 [*lağar* < ?]

lak *a.* Yemek artığı, hayvanlara yedirilmek üzere suda ıslatılan ekmek: *her sabah köpeklere l.*

verirdi SE [*lak* < Erm. *lak* ‘köpeklere verilen lapa’ Dankoff 1995: 53/194.]

lak *a.* Bozuk yumurta: *man lak yumurta veripsen* SE [*lak* < Erm. *lak* ‘bozuk yumurta; bozuk kavun, karpuz’ Dankoff 1995: 176/E62 < Far. *lağ* ‘bozuk yumurta’ Steingass 1892: 1124b. Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Bläsing 2008b.]

lal *a.* Lâl, dilsiz: *men de olam onun gibi l. şeytan onun gibi muzır sayılıram* VI-350 [*lâl* < Far. *lāl* ‘dilsiz’ Steingass 1892: 1112b.]

lamba *a.* Lamba, ışık: *kimse yoḥ l. yanmir, caminin l.+si yanmir* II-18; *valla artıḥ bu fenler irelledi bu ceryanlar çıḥdi bu l.+lar çıḥdi* III-263; *herif gelir baḥır ki l.+lari yanir, herif kaş sene esirlikden gelir baḥır l.+lari yanir* XII-412 [*lamba* < Rum. *λάμπα lampa* ‘lamba’ Meyer 1893: 46.]

last *a.* Bükülüp bağ hâline getirilmeyi bekleyen biçilmiş ot dizisi: *terk eder posti l.+i evine gider* XII-238 [*last* < Erm. *las* ‘biçilmiş hububat dizisi’ Dankoff 1995: 177/E67.]

lasdik sf. Lastik: *diyir başı bèle l. top kimin hopladi hopladi gètdi* II-379 [lastik << Fr. *élastique* TürS 1576b.]

lastig a. Lastik ayakkabı: *kışın da yazın da bèle ayakkabi mayakkabi l. yoşdi* III-303 [bkz. lasdik.]

laşan a. Harmanda dağıtılmış ekin yığını: *diyir harmana l. atdım l.+i bilirsən mi* IV-28 [laşan < Far. *laşan, laşn, laşin* ‘düz, yumuşak’ Steingass 1892: 1122a.]

lat a. Kişi adı: *geçemezsiniz l.+dan bu hayratdan* XII-11

lavaş a. Tandırda sacda yapılan ince ekmek çeşidi: *tendirevinnen birez l. getir de yék* SE [lavaş < Far. *lawāş* “ince bir kek veya bisküvi” Steingass 1892: 1130b.]

lazım ol- bf. Gerekmek: *yeni başkan dehe éle bi şeyi kabul etmir, l. o.-unca ginen sizden isterik* VI-164 [lâzım ol- < Ar. *lâzım* ‘lazım, gerekli, âcil’ Steingass 1892: 1111b + Tü. ol-.]

lazoğlı mustafa a. Kişi adı: *l. m. ulaşdi havara* XII-171

lazut a. Mısır: *o l.+lari suvarmadın mi* SE [lazut < Erm. *lazut* ‘mısır’ Dankoff 1995: 176/E63. Ayrıca bkz. Eren 1999: 280a.]

leçek a. Tülbent, başörtüsü: *ne güzel yaşıyıp o l. başan* SE [leçek < Erm. *laç‘ak* ‘peçe, örtü’ > Far. *laçak* Dankoff 1995: 162/C1.]

lehle- (nsz) Köpek hızlı hızlı solumak: *ne it kimi l.-rsen* SE [lehle- < *leh+le-; krş. Erm. *lah tal* ‘yorulmak, bitkinleşmek’ Dankoff 1995: 176/E64; Bläsing 1992: 56/78.]

legen a. Genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan plastikten yayvan kap, leğen: *be l. kimi olurdi ona suyi doldururduş tavuğlar içerdı he* V-35; *allaha inanasan l.+de bile banyosuni yapıdırmişam, ama helal da edirem* IX-50 [leğen < Far. *lagan* ‘içinde ellerin yıkandığı pirinç veya bakırdan yapılmış kap’ Steingass 1892: 1128a.]

legirden a. Çav (ot ipi) eşmeye yarayan alet: *gèt komşidan l. al gel çav eşek* SE [legirden < ?]

leplik a. Çizilen karelerin içine atılan ve ayakla ittirilen küçük, yassı ve düz bir taşla oynanan çocuk oyunu, seksek: *çocukken l. oynardı* SE [leplik < Erm. *lep*’ Dankoff 1995: 54/201.]

leylo a. Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber nazli, ceyro birağıllardi aslan, maral, ceylo, l. bağı burda da ële diyir* IV-211

lezzet a. Tat, zevk, haz: *artı etlerin de l.+i yoğ* III-151 [lezzet < Ar. *laẓzat* ‘tatlılık, memnuniyet, hoşlanma’ Steingass 1892: 1120b.]

lezzet al- bf. Keyif almak: *herhangi bir işi yapsağı fekir de olsağı kuri yerde de yatsağı l. a.-acayız* VI-392 [lezzet al- < Ar. *laẓzat* ve Tü. *al-*.]

lezzetli sf. Tadı güzel: *evine güzel l. l. eti şe etti* III-151; *baldan daha tatlıdi daha l.+di* IX-16 [lezzetli < Ar. *laẓzat* +Tü. *+li*.]

lil a. Selin, akarsuyun getirip yığıdığı ince çamur: *çocuğken selavda l.+nen oyun oynardı* SE [lil < Erm. *liç* ‘gölcük’ Dankoff 1995: 54/202.]

lisan a. Dil: *diyir men her l.+ını bilirem* II-300 [lisan < Ar. *lisān* ‘dil’ Steingass 1892: 1121b.]

litre a. Bir sıvı ölçme birimi: *yirmi litrelik bi su, yirmi l. de ya olurdi ya olmazdi işde yapıdığım da iş bu* VIII-18 [litre << Yun. *λίτρα* *litra* Meyer 1893: 65.]

litrelik a. Litre ölçüsünde sıvı alan: *yirmi l. bi su, yirmi litre de ya olurdi ya olmazdi. işde yapıdığım da iş bu* VIII-18 [litre < *litre+lik.]

loğ a. Toprak damların su geçirmesi önlemek için toprağı bastırarak sertleştirmeye yarayan ortası delik, yuvarlak ağır taş, taş silindir: *adi l. o l.+nan da gızlar ifağı güjleri yetmir babalari evde yoğ o l.+nan da* V-5 [loğ < Erm. *log* ‘taş silindir’ Dankoff 1995: 55/205.]

loğma loğma zf. Parça parça: *bële parça parça l. l. atmışlar* II-186 [lokma < Ar. *luğmat*, *lağmat*, *luğma* ‘lokma, ısırış’ Steingass 1892: 1126b.]

lop çul a. Yün artıklarından yapılan bir çeşit kilim: *vèrirdik çul tohiyan vardi toğurdi l. ç. getirirdik*

sererdik ‘eyni çuval kimi V-21 [*lop*
cul < Erm. *lup* ‘avuç içi’ Dankoff
1995: 55/208 < Krd. *lep* ‘avuç’
Jaba-Justi 1879: 377 ve Ar. *cül*.]

lor a. Çökelek: *l.+un içine peynir*
koyar gömerdik SE [*lor* < Erm. *lor*
“tortu, özellikle üzüm suyu tortusu”
Dankoff 1995: 177/E73; Bläsing
1992: 56/80 < Far. *lorā* ‘krem
peynir; bataklık’ Steingass 2005:
1131b.]

lorh a. Boyunduruğu öküze
bağlamaya yarayan deri sicim:
esgiden arabalara l. yapardıh biz
boyunduruğı bağlamağ için III-
310; *onnar l.+lar vardı bu heyvan*
derisinnen yapardıh oni onnan
bağlardıh çüt ederken III-310 [*lorh*
<?]

lüzum a. Gerek, gereklik: *yani oni*
göndermege de l. yoğ II-306 [*lüzum*
< Ar. *luzūm* -/lzm/ kökünden-
‘gereklilik, gerekmek’ Steingass
1892: 1121a.]

ma^ccun a. Diş macunu: *o zaman da*
m.+u kimse bilmiyor XII-100
[*macun* < Ar. *ma^ccūn* ‘hamur gibi
yoğrulmuş, ilaç, hamur, macun’
Steingass 1892: 1270a.]

mac a. Harol adı verilen ekin ekme
aracını yönetmeye yarayan ağaç
sopa: *ortasını bèle doldururdi*
buğday bi adam tahtanın arasına
atardi öbür adam da dutardi o m.+i
giderdi, bèle ekellerdi II-43 [*mac* <
Erm. *mançuk* ‘mekik’ Dankoff
1995: 103/488.]

maça seyret- bf. Maç izlemek: *iki*
gözini şakkıdır m. s.-er XII-239
[*maça seyret-* < Fr. *match*, Ar. *sayr*
ve Tü. *et-*.]

madavas a. Köy adı: *bi de uharda m.*
ermenî köyimiş ahladın içersinde
sadece harabaşehirde varmış
ermenî II-137

madde a. Nesne, eşya: *tabi ona*
diyirdim işde toprağ bir çoğ
m.+ler. VI-253 [*madde* < Ar.
māddat, *mādda* ‘madde, eşya,
cisim’ Steingass 1892: 1138a.]

mağara devri a. Tarihi devirlerden
biri: *bugün ahlat m. d.+nden*
bugüne geder insanoğlinin
yerleşme yeridir XII-309 [*mağara*
devri < bkz. *mağara* ve *devir*.]

mağara a. Mağara: *m. devrinden*
bugüne m.+lari görüyoruz, m.+lar

var XII-319; *he o m.+ya biraḥdın mi un sene ḳalsa hēç bozulmazdı* III-195 [*mağara* < Ar. *mağārat*, *mağāra* -/ğwr/ kökünden- ‘mağara, kovuk’ Steingass 1892:1278a.]

mahalle *a.* Mahalle: *dedim mennen on kilo fazla olani bizim m.+nin insanlari var* VI-28 [*mahalle* < Ar. *maḥalla*^t ‘konaklama yeri, konak, durak’ Steingass 1892: 1189b.]

maḥalleli *a.* Mahallede yaşayan: *gine m. éyidi, m.+nin aşı, ekmegi vardı* XII-293 [*maḥalleli* < Ar. *maḥalla* ve Tü. +li.]

mahi *a.* Kişi adı: *m. ḥatun çıḥarır gümiş tabaḳayi* XII-74

mahi şemsi *a.* Kişi adı: *dedim anam m. ş. geleceg* XII-67

mahiyet *a.* Öz, içerik: *yani ḳur^cenin m.+ini anlatmir, ezbere oḥir lillahil fātiḥe* VI-278 [*mahiyet* < Ar. *māhīyat*, *māhīya* ‘nitelik, özellik, öz’ Steingass 1892: 1147a.]

maḥsul *a.* Mahsul, ürün: *m.+i bol vèrir ḥüdam* VIII-74 [*mahsul* < Ar. *maḥşül*, *maḥşûla* ‘toplanmış, hasat’ Steingass 1892: 1187a-b.]

maḥsun *a.* Masum, günahsız: *gidiller neyse bi kere bi tene m. bi adami bulillar söliller* VI-286 [*mahzun* < Ar. *maḥzūn* ‘üzgün, kırgın, dargın’ Steingass 1892: 1186b.]

maḥzun *a.* Garip, düşkün: *ordaki o m., zevalli, allaha iman etmiş feḳet ilmi az* VI-302 [*mahzun* < Ar. *maḥzūn* ‘üzgün, kırgın, dargın’ Steingass 1892: 1186b.]

majgalci *a.* Sabanı, pulluğu yöneten adam: *m. ayrıdı toḥumci ayrıdı* III-159; *m. tutuyor ḥaroli tutir* III-164 [*majgalci* < **majgal*+ci; krş. Erm. *maçkal* ‘pulluk kolu’ Dankoff 1995: 102/483.]

maḳam *a.* Mevki: *efendim m.+i vèrecegem ona* VI-286 [*makam* < Ar. *maḳām* ‘durma, dinlenme’ Steingass 1892: 1289a-b.]

mal *a.* Mal: *dedi senin m.+ın mi ḳalillar getiriller* II-222 [*mal* < Ar. *māl* ‘para, zenginlik, sağlık’ Steingass 1892: 1142b.]

mal mülk *a.* Her türlü taşınır taşınmaz varlık: *m. m. sahabi olmuş cepeden ḳaçanlar* XII-407 [*mal mülk* < Ar. *māl* ‘para, zenginlik, sağlık’

Steingass 1892: 1142b ve Ar. *milk/mulk* ‘sâhip olmak, güç, krallık’ Steingass 1892: 1310a.]

malabelik a. Yer adı: *yani u sarıkemiş m. yerinnen* III-10

malazgirt a. Yer adı: *m. elinden tatar gaziden* XII-5

mama a. Bebek için hazırlanan yiyeceklerin genel adı: *eynen şimdiki m.+lar kimi olurdu uşahlarımıza onnan vèrirdik* V-184 [mama < çocuk dilinden.]

man zm. Bana anlamında kullanılan söz: *he dedim ya o gün kimdi m. dedi* IV-56 [bana < *ben+e.]

mana a. Anlam: *feket bi de m. itibarile annasa yaşasa o zaman işde sultan o, annadın mi* VI-283; *durum bele m.+sini söyle adam burda yaşasın, burda kazanıp orda yéceyig* VI-363 [mâna < Ar. ma^cnâ ‘his, anlam’ Steingass 1892:1276b.]

mancurya a. Doğu Asya’da bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuzeydoğu bölgesi ve Rusya Federasyonu’nun Primorski

bölgesini kapsayan tarihî bir bölge: *götürdiler m. diyeller işde m.+ya* II-452

marak a. Samanlık: *diyir babam dedi nece sahlıyam yani diyir mecbur kaldı girdi m.+a birez oti yıhdılar bu ermenileri otun arhasına bırahdı* II-118; *bi de m.+lar vardı* III-194 [marak < Erm. marag ‘samanlık’ Dankoff 1995: 106/504.]

maral a. Öküzlere verilen adlardan biri: *eyi bilirem dilber vardı dilber nazlı, ceyro bırahıllardı aslan, m., ceylo, leylo baḥ burda da эле diyir* IV-211

maran a. Ağaç veya demir kağrı tekerleği: *bunnar mesela bir kağrı öküz arabası al elen öküz arabası mesela m., serini, ariḥ, pariḥ, sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [maran < Erm. maran ‘ağaç kağrı tekerleği’ Dankoff 1995: 104/499; Bläsing 1992: 58/84.]

marangozluḥ a. Marangozluk: *çünkü ḥerb-i umumiden evvel çiftçilik, m., taş ustalıḡı hep ermenilerindir* XII-34 [marangozluk <

*marangoz+luk; krş. Rum.
marangon/marangos]

gösterilmiştir. Ayrıca bkz. Eren
1999: 289a ve Meyer 1893: 46.]

maraşal a. Mareşal: *o günün m.+lari,*
o günün şeleri ismi cismi yoh, kimin
var VI-265 [*mareşal* << Fr.
maréchal TürS 1626b.]

masraf a. Harcanan para, gider:
masrafını misali arabanın önünü
keseller bahşış alıllar kapi bağı
tutallar III-105 [*masraf* < Ar.
maşraf ‘gider, harcama, masraf’
Steingass 1892: 1253a.]

maraz ala o doro dodo şikilin dey.
Yüzünün güzelliği bozulsun,
hastalık dert görsün anlamında
kullanılan bir ilenme sözü: *m. a. o*
d. d. ş. IV-278

masum sf. Temiz, saf, günahsız: *o m.*
yüzünü solgun rengini XII-373
[*masum* < Ar. *ma^cşūm* ‘korunmuş;
günahsız, temiz’ Steingass 1892:
1273a.]

marj, marc a. Sabanın sağa sola
hareket etmesini sağlayan tahta
parçası: *bi tene o çiftin m.+ını*
tutardi VII-61; *hele o harolun*
m.+ını tutan VII-67 [*marj* < Erm.
maç ‘mekik’ Dankoff 1995:
102/483.]

maşa a. Demir tutacak: *o da düşür*
yola epeyi gidiller, gidiller bahıllar
ki bi adam bir m.+yi VII-98; *demir*
m. vardi evveli VII-99 [*maşa* < Far.
māşa ‘maşa, pense’ Steingass 1892:
1141a-b.]

martag a. Kütük: *o yeşil fidanlar*
m.+a döndi VIII-83 [*martag* <
Erm. *mardak* ‘kiriş, kolon’ Dankoff
1995: 106/505.]

mavzer a. ask. Bir tüfek çeşidi: *kapi*
bağı bi m. almişlar III-90 [*mavzer*
< *mauser* ‘silah markası’ (Paul von
Mauser: Alman mucit ve sanayici
1838-1914) Nişanyan 2012: 393a.]

masa a. Masa: *bi de bi kūr^cen m.+nın*
üzerinde II-417 [*masa* << İt. *mensa*
‘sofra, yemek masası’ < Lat. *mensa*
ay. Nişanyan 2012: 390a. TürS
1630a’da sözcük Rumca

mazlum yegül a. Kişi adı: *burada m.*
y. keymekam bu çarşıyı yapıdırırken
usdalara sormiş XII-94

me^cerif müdürü *a.* Milli eğitim müdürü: *seni buraya kim yolladı dedi meni m. m. yolledi* XII-106 [*ma^carif müdürü* < Ar. *ma^cārif* ‘bilgiler, marifetler’ Steingass 1892: 1264a-1265b ve *mudīr* ‘müdür, idare eden’ Steingass 1892: 1203b.]

me^cmur *a.* Memur: *bizim türklerde de heşe pij olsun m. olsun, illahım vèriller* XI-36 [*memur* < Ar. *ma'mūr* ‘memur, emir alan’ Steingass 1892: 1144a.]

me^czeme *a.* Malzeme: *bu ordunun m.+leri amerikadan başka nerden gelirdise* VI-50 [*malzeme* < Ar. *mā-lazim* ‘gerekli olan şey’ Steingass 1892: 1143a.]

me^czeme dağıtım deposi *a.* Askeriyede ihtiyaç duyulan araç gereçlerin depolanıp dağıtımının yapıldığı yer: *m. d. d.* VI-52 [*malzeme dağıtım deposu* < Ar. *mālzima* ve Tü. *dağıtım* ve Fr. *depot.*]

mecaz *a.* Mecaz, metafor: *aḥlatda m. çoḥdur bi de mizahi yönü çoḥdur* IV-290 [*mecaz* < Ar. *macāz* ‘yol,

yöntem; mecaz, metafor, alegori’ Steingass 1892: 1174a.]

mecid *a.* Kişi adı: *m. dayi durmaz kürekler yarmayı* XII-77

medrese *a.* Ders verilen yer: *şimdiki bu duvar var ya m. duvari, orayı da men yapmışam* VIII-49 [*medrese* < Ar. *madraset, madrasa* ‘medrese, okul, kolej, üniversite’ Steingass 1892: 1201b.]

mege *bağ.* Meğer: *onnar şe yapillarmış m. hani orada ünveriste* VI-135 [*meğer* < Far. *magar* ‘meğer; fakat; sadece; belki’ Steingass 1892: 1302b.]

megersem *bağ.* Meğer: *küllük çıhdım küllüğün başına m. o meni gözetlirmiş o oğlan* V-115 [*megersem* < **meğer+ise+m.*]

meğrib *a.* Batı: *diyir aynan gün m. padişahının gızinan* VII-137 [*mağrip* < Ar. *mağrib* ‘batı’ Steingass 1892: 1280a.]

meḥme se^cid hoca *a.* Kişi adı: *m. s. ḥ. gelir, baldızımgile gelir diyir ki baldızım diyir ki vala éle gözel gızdır, gèt isde* I-8

meḥmed a. Kişi adı: *diyir dedim men m. dayının oğliyam* X-51

meḥne a. Bahane: *menem ne m. nesib olacaḥ* IV-188 [bkz. *bahane*]

mēhriban, mēhri a. Kişi adı: *osman abénin arvadi şemiş m. he m. o da reḥmetlik dayi diyir ki ḡaḥ diyir karısına* X-90

mejbür kal- bf. Mecbur kalmak: *iki çüt öküz reşberligi insani doyurmaz e m. k.-dih taş usdalığına işde* XII-29 [*mecbur kal-* < bkz. Ar. *macbūr* ve Tü. *kal-*.]

mejbür, mecbur a. Mecbur: *anan meni yolladi men de gelmişem kara ömere su suvarmağa, m. geldim su suvarmağa su suvarmadım gētdim* I-116; *m.+uḥ biz, kara sapan kara sapandi* VIII-20 [*mecbur* < Ar. *macbūr* ‘mecbur, zoraki’ Steingass 1892: 1175b.]

mekteb a. Mektep, okul: *atmışda bizim köye m. yapıldi* VII-52 [*mekteb* < Ar. *maktab* ‘yazma yeri veya zamanı; yazma okulu’ Steingass 1892: 1299a.]

melek a. Melek: *etrafındaki m.+ler huzur vèrir, sıḥinti vèrmez insana* VI-282 [*melek* < Ar. *malak* ‘melek’ Steingass 1892: 1310a.]

meleke a. Melek: *yav diyir iki m. senin omuzundadır iki m. de benim omuzumda* VII-194 [bkz. *melek*.]

melhem a. Merhem: *tendirde çıḥardırdıḥ uşahlarımıza o suyn içine çalırdıḥ olurdi m. kimi* [merhem < Ar. *marham* ‘yara bandı; merhem, yatıştırıcı’ Steingass 1892: 1220a.]

melmeket a. Memleket, birinin doğup büyüdüğü yer: *dedik biz asgerdik asgerliğimiz bitdi teskere aldıḥ m.+imize gidirik* II-85; *dedi sizin m.+te ermeni var mi, men var dedim* II-92 [*memleket* < Ar. *mamlukat, mamlakat* -/mlk/ kökünden- ‘şehir, ülke, memleket, krallık’ Steingass 1892: 1316a.]

memet aksoy a. Kişi adı: *m. a.+un var diyir* IV-41

men zm. Ben (birinci tekil kişi zamiri): *m. birden kaydım, ayaḥlarım kaydi gētdim denize* II-10 [bkz. *ben*.]

mendil *a.* Mendil: *diyir m.+i cebinnen*
çıhardi II-224 [*mendil* < Ar. *mindīl*
‘havlu, peşkir; peçete; masa örtüsü’
Steingass 1892: 1326a.]

menem ‘Ne bileyim’ anlamında
kullanılan bir söz: *dedi oni da*
dayılari m. nere götürdiler IV-392;
m. neler bulup turşi aşında IV-80

menfaat *a.* Çıkar: *onun m. bi çıhari*
varsa san selam veriyor III-48
[*menfaat* < Ar. *manfaʿat* ‘menfaat,
fayda, kazanç, avantaj’ Steingass
1892:1332a.]

merah̄ ét- *bf.* Merak etmek: *düşünir*
m. é.-ir men gideyim hece, neyse
gidir VI-304 [*merak et-* < Ar.
marāk ‘göbeğin yumuşak
bölümleri’ Steingass 1892: 1207b
ve Tü. *et-*.]

merah̄dan patla- *bf.* Meraktan ölmek:
heyvani çoḥ olan m. p.-r VIII-87
[*meraktan patla-* < Ar. *marāk* ve
ET *batla-* ‘patlamak’ Clauson
1972: 305b.]

meraksız *sf.* Kaygısız: *man bir m.*
insan bul gelginen VII-2 [*meraksız*
< Ar. *marāk* ve Tü. *+sız*.]

merhabba *a.* Merhaba, sohbet: *en*
önemlisi bir tatli m. XII-210
[*merhaba* < Ar. *marḥab-an*,
marḥabā ‘merhaba, hoş karşılama’
Steingass 1892: 1211a.]

mermi *a.* Kurşun: *diyir beş tene m.*
vurdum II-378 [*mermi* < Ar. *marmī*
‘atılmış’ Steingass 1892: 1219a.]

mersin *a.* Yer adı: *antep, urfa, m.+e*
gede gezdim dolandım, bahdım her
yerde baston var VI-97

mertebe *a.* Derece, rütbe: *binlerce*
m.+ben daha bir nice VIII-70
[*mertebe* < Ar. *martabat, martaba*
‘basamak, kademe, merdiven’
Steingass 1892: 1209b.]

mesele *a.* Durum: *çıharir gah̄ir sabah*
olir gah̄ir gelir diyir hal m. bēleken
bēle III-254 [*mesele* < Ar. *masalat*
‘soru, problem’ Steingass 1892:
1238b.]

meslek *a.* Meslek, uğraş: *evet hoş*
meslekdi parali meslekdi yalnız
zehmeti çoḥdi III-223 [*meslek* < Ar.
maslak, maslik *-/slk/* kökünden-
‘yol, yöntem’ Steingass 1892:
1239a.]

meşayih a. Şeyhler, ermişler: *m.+lar, hocalar, bişermiş yellermiş dağılıllarmış* IX-26 [*meşayih* < Ar. *maşā'ih* -şaiḥ'ın çoğulu- 'yaşlılar, şeyhler, büyükler' Steingass 1892: 1243b.]

meşe a. Meşe ağacı: *m.+ye giderdik* III-1 [*meşe* < Kıp. *bīşe* 'orman, ağaçlık'(GT 20/11)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 225b < Far. *bīša, beša* 'fundalık, orman' Steingass 1892: 221b.]

meşeketli sf. Meşakkatli, sıkıntılı: *burda yaşanti efendim bu görünen şeler az kısa feket m.* VI-364 [*meşakkatli* < Ar. *maşakkat* ve Tü. +li.]

meşekket a. Meşakkat, sıkıntı: *bu dünyanın m.+i nedir sultan olsan ne. ginen m.* VI-383; *m.+tir ama burada rıza-i ilahi olursa onnarın bugünkü bu makami bin derece daha orda yüksek olacaḥ* VI-387 [*meşakkat* < Ar. *maşakkat* -şakk/ kökünden- 'zorda kalma, sıkıntıya girme' Steingass 1892: 1247a.]

meşgul ol- bf. Uğraşmak, vaktini vermek, oyalanmak: *bêle derken bunnarnan meşgul ola ola* VI-7

[*meşgul ol-* < Ar. *maşgûl* 'meşgul, gayretli, çalışkan' Steingass 1892: 1246b ve Tü. ol-.]

meşrik a. Doğu: *meğrib padişahının gızinan m. padişahının gızı allah san gider edip* VII-138 [*maşrik* < Ar. *maşrik* 'doğu' Steingass 1892: 1245b.]

meşûr sf. Meşhur, ünlü, tanınmış, herkêsçe bilinen: *m. meyvasıdır bunnar aḥlatın* IV-254; *m. yemekleri bunnar aḥlatın* IV-257, 261 [*meşhur* < Ar. *meşhûr* 'meşhur, iyi bilinen' Steingass 1892: 1250a.]

meşveret et- bf. Görüş alışverişinde bulunmak: *m. e.-dik eve televizyon aldıḥ* XII-241 [*meşveret et-* < Ar. *maşwarat, maşwara* 'meşveret, meclis; öğüt' Steingass 1892: 1249b ve Tü. et-.]

meşveretli de^cva a. Karşılıklı dava, birden fazla kişi arasında gerçekleşen olay: *geldiḡi kimi bizimki m. d. döğüş diyir* II-489 [*meşveretli dava* < Ar. *maşvarat* + Tü. -li ve Ar. *da^cvā*.]

metes *a.* Mantiya benzer hamurlu bir yiyecek: *haftasonu m. yedik* SE [metes < ?]

metre *a.* Bir uzunluk ölçüsü birimi: *bülminem kaç m.+di kaç santimdi bülminem* IX-78 [metre << Fr. *mètre* TÜR 1667b.]

mevla *a.* Tanrı: *cümleye nesib et ey ulu m.* IV-108 [mevla < Ar. *maulā* ‘efendi; Allah’ Steingass 1892: 1347b.]

mevlana *a.* Mevlânâ Celâleddin Rûmî: *m.+nın, de mi efendim* VI-266 [mevlana < Ar. *maulā-nā* ‘efendimiz’ Steingass 1892: 1348a.]

mevzi *a.* Mevzi: *bi gün de bi başga herb şeyini annadır dedi bizim m.+ler bèle* II-281 [mevzi < Ar. *mauza^c, mauzi^c* ‘yerleştirme, yerleşme yeri’ Steingass 1892: 1345b.]

meyalli *sf.* Bir yana eğimi olan, eğik: *tek parça bèle karşıya m.* VI-213 [meyilli < Ar. *mayl* ‘yönelme, yönelim, meyilli’ Steingass 1892: 1363b ve Tü. +li.]

meydana getir- *bf.* Oluşturmak, ortaya koymak: *m. g.-irem* VI-74 [meydana getir- < Ar. *maidān*, *mīdān* ‘meydan, geniş açık alan’ Steingass 1892: 1360a ve Tü. getir-.]

meydanlıh *a.* Meydanlık, geniş açık alan: *özal geldi şu meydanlığa gëtdik* III-53 [meydanlık < Ar. *maydān* ‘meydan, geniş açık alan’ ve Tü. +lık.]

meyil *a.* Eğilim: *daha müslimanmış mi daha müslimanlığa m.+i mi varmış* II-474 [meyil < Ar. *mayl* ‘yönelme, yönelim, meyilli’ Steingass 1892: 1363b.]

meyremhort *a.* Kurutulup ufalanan ve sancılanıldığında içilen bir ot: *karım çoğ ağrıyınca m. işdim* SE [meyremhort < Ar. *maryam* ‘meryem’ Steingass 1892: 1221a ve Erm. *hot* ‘çimen, bitki’ Dankoff 1995: 67/274.]

meyva *a.* Meyve: *herbiumumiden evvelki ağaşlar cevizi de m.+si da çoğ azalmış* XII-300 [meyve < Far. *mīva*, *maiwa* ‘meyve’ Steingass 1892: 1365a.]

mezar a. Ölünün gömülü olduğu yer, kabir: *mesele bu beş dekkenin çocuqlari babalarının m.+ını yapillar IV-292; türklüğe otağsın düşmana m. VIII-64 [mezar < Ar. mazār -/zwɾ/ kökünden- ‘ziyaret yeri; ziyaret etme; türbe’ Steingass 1892: 1221b.]*

mezar taşı a. Mezarın başucuna dikilen taş: *şimdi git bağ duvarlara bağ m. t.+larıdır XII-324; işda o zaman bu şahin kalesi yapılırken eski m. t.+larını, han, hamam, kervansaray bunnari taşımışlar XII-334 [mezar taşı < Ar. mazār ve Tü. taş.]*

mèzik a. Köy adı: *teğort, m., tabavank, sizin köy veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda эле teħmin edirem hersong II-140*

mezun a. Okul bitirip diploma alan: *mu^callim vekili bizim bu mahallede bi tene bidlizli çocuğ ilkoğul m.+u öğretmenlik yapıyor XII-98 [mezun < Ar. ma’zūn ‘mezun, izinli’ Steingass 1892: 1139a.]*

mihacır, muhacır a. Göçmen: *dedi senin kimi m. ne gede çocuğ varsa çağır gelsinler II-225; babam*

m.+lari kırtarmış aħlat m.+larını III-289 [muhacır < Ar. muhācir ‘göçmen, muhacır’ Steingass 1892: 1351a.]

mihacırılığa gêt- bf. Göç edip gitmek, muhacir olmak: *reħmetlik ğeynetam diyir oğul g.-dik şeye m. mihacırılığ oldi ğeşdik ğetdik X-86 [muhacirliğe git- < bkz. muhacır ve ğet-.]*

mihacırılığ a. Muhacirlik: *m.+dan geldik dehi daşı ğeybetdik X-87; m. эле yapırılığ II-211; m.+da çoğ perişanlığ çekmişler III-277 [muhacirlik < Ar. muhācir ve Tür. -lik.]*

mıntıka a. Bölge: *dedi sen iskenderi al ğetginen işde bi m.+nın ismini diyerdi orya ğetginen orda dilenin yeyin II-159 [mıntıka < Ar. minṭakat, minṭaka ‘kuşak, kemer’ Steingass 1892: 1329b.]*

mırdarla- (nsz) Ölmek, sıkıntı çekmek: *hêş gece ğetmesiz gündüs m.-mazsız II-227 [mırdarla- < Far. murdār ‘ceset; kirli; iğrenç’ Steingass 1892: 1212a ve Tür. +la.]*

mırıldan- (nsz) Alçak sesle kendi kendine bir şeyler söylemek: *diyir bu bële özünü m.-ir sürdir şeye* III-257 [*mırıldan-* < yansıma *mırıl+da-* *n* < *mırla-* ‘alçak sesle konuşmak’ Nişanyan 2012: 409a; krş. Oğz. *mırla-* ‘mırlamak, mırıldanmak’ (DK 160-3)→ bkz. Ergin 1963: 215.]

misafir a. Misafir, konuk: *men gidecem bu adama m. olam* VII-7 [*misafir* < Ar. *musāfir* ‘misafir, yolcu’ Steingass 1892: 1225b.]

misafir ol- bf. Konuk olmak: *bu gidir buna m. o.-ir* VII-7 [*misafir ol-* < Ar. *musāfir* ve Tü. *ol-*.]

mısır a. Ülke adı: *seni dediler m.+a bugünkü m. midir vurillar birbirlerine* VI-377

mısran a. Hayvanların yem yedikleri yer, yemlik: *tozi torpağına m. sereyim* IV-196 [*mısran* < Erm. *msur(k’)* “yemlik” Dankoff 1995: 110/533.]

mistê a. Kişi adı (Mustafa): *m.+nin mali mubaḥ* II-228

mitırıp a. Çingene: *m.+lar gine gelipler buğda toplamaya* SE [mitırıp < Ar. *muṭrib* ‘müzisyen, şarkıcı’ Steingass 1892: 1260b.]

mızraḥ a. Mızrak: *baḥdım bi adam m. kimi benim peşime tüşüp men gelirem o gelir men gelirem o gelir* I-98 [*mızrak* < Ar. *mizrāk* ‘mızrak’ Steingass 1892: 1222b.]

midesi bulan- bf. İğrenmek, kusacak gibi olmak: *menim diyir m.+m b.-di* X-48 [*midesi bulan-* < Ar. *ma^cidat*, *mi^cdat*, *mi^cda* ‘mide’ Steingass 1892: 1270a ve ET *bulğan-* ‘bulanmak’ Clauson 1972: 337a.]

mihendis a. Mühendis: *m.+i diyek, heves olmasa hêç bişe düzgün yapılmaz* VI-226 [*mühendis* < Ar. *muhandis* ‘mühendis’ Steingass 1892: 1356b.]

milad a. Milat: *tarihin çoḥ esgi m.+dan önce* VIII-68 [*milat* < Ar. *mīlād* ‘milat, doğum günü’ Steingass 1892: 1364a.]

milatdan önce a. Milattan önce: *tarihin çok esgidir m. ö.* XII-362

millet a. Topluluk, insanlar: *artıh m. yemege gelirdi* III-96; *işda allahın gederi vërdiler ama sonnan m. daha yemek yëmiyenler* V-90; *şimdi bunda m. şe yapınca görünce* VI-107; ‘toplum’ *eger devletin işi olsun eger m.+in işi olsun eger dışardan gelenin kolay degil* VI-386 [*millet* << Ar. *millat* ‘millet, ulus’ Steingass 1892: 1306a.]

milyon sf. Milyon: *onun şeyi iki buçuğ m.+di* VI-124 [*milyon* << Fr. *million* TürS 1685a.]

mimar a. Mimar: *demeg istedigim ilmi şeyi insanın hevesidir hocasi, m.+i* VI-225 [*mimar* < Ar. *mī‘mār* ‘mimar’ Steingass 1892: 1276a.]

min- (-e) Binmek: *öküz arabasına m.- erdim* I-124; *hasrugdan ati m.-ir gelir* III-267; *evet tilki arhadan m.-iyor arhasına* III-270 [bkz. *bin-*.]

minder a. Minder: *çat m. vardi o çat m.+leri men de bırahdım bi çarşafın içine vërdim* X-28 [*minder* < TT *minder* Meninski 2000 III: 4951. Kökeni belli olmayan sözcük Yunanca, Bulgarca ve Sırpça gibi dillere de geçmiştir.]

mindir- (-i, -e) Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, binmesini sağlamak: *meni m.-diler ata* I-16 [bkz. *bindir-*.]

misali a. Misal, örnek: *m. nerde kalmış filan yerde gelirdi bize annatırdı* III-16 [*misal* < Ar. *mişāl* ‘benzer’ Steingass 1892: 1172a.]

mizahi sf. Mizahî: *ağlatda mecaz çoğdur bi de m. yönü çoğdur* IV-290; *dedim ya ağladın m. yönü çoğdur* IV-295 [*mizahi* < Ar. *mizāh* ‘şaka, eğlence’ Steingass 1892: 1221a ve nispet eki -ī .]

mobilye a. Mobilya: *tene usda dedigim kimi şe yapallardi kağrı arabasi, mobilye yapardi* VI-55 [*mobilya* << İt. *mobilia* TürS 1692b.]

mola ver- bf. Ara vermek, oturup dinlenmek: *m. v.-ir çuvallari doldura* XII-72 [*mola ver-* << İt. *mola* TürS 1694a ve Tü. *ver-*.]

molla osmanlılar a. Bir aile lakabı: *heşiller, m. o., aslanlar* XII-147

morlu *sf.* Mor renkte olan: *yemyeşil ovanla m. bağların VIII-62 [morlu < Erm. mor/moreni ‘böğürtlen’ Dankoff 1995: 109/526.]*

morulda- (*nsz*) İnek mölemek: *inekler m.-rdi, heşe eşekler angırırđı I-24 [morulda- < Yan. morul+da-.]*

motğemer *a.* Beli kemerli mont, palto: *motğemeri giyer rengi yeşilden IV-65 [motğemer < İng. montgomer-Montgomery özel adından- ‘mont’ TürS 1696a.]*

motif *a.* Motif: *o zaman el cilasi vurallardi güzel olurđı ama m. yoh VI-100 [motif << Fr. motif TürS 1698a.]*

motor *a.* Traktör: *artıh bu şeler misal m.+lar misal devreye girince bunnar geyboldılar III-263; he burdan gidirdi ‘eyni bu m.+un agozlari nêceo daha aralıhli olirdi VII-70 [motor << Fr. moteur TürS 1698a.]*

moz *a.* Büyük karasinek, öküz sineği: *ömrin m. ömri ola arvadım IV-46-150-154-170-178-183 [moz < Erm. moz ‘atsineği’ Dankoff 1995: 108/521.]*

mozla- (*nsz*) Küsmek, darılıp gitmek: *mozladi gine m.-di V-158 [mozla- < Erm. moz ‘atsineği’ Dankoff 1995: 108/521 ve Tü. +la-.]*

mu^callim *a.* Öğretmen: *vula babam, dedi buyur hale, sen kimsen, dedi men m. begem XII-105; asıl degil vekil m.+di XII-137 [muallim < Ar. mu^callim ‘muallim, öğretmen’ Steingass 1892: 1275a.]*

mu^callim vekili *a.* Vekil öğretmen: *m. v. bizim bu mahallede bi tene bidlizli çocuğ ilkoğul mezunu öğretmenlik yapıyor XII-98 [muallim vekili < Ar. mu^callim ‘muallim, öğretmen’ Steingass 1892: 1275a + wakıl ‘vekil, temsilci’ Steingass 1892: 1479a.]*

muazzam *sf.* Mükemmel: *ondan sona bağdılar ki bu m. bi insan VI-376 [muazzam < Ar. mu^cazzam ‘yüceltilmiş, yüce, onurlandırılmış, saygın’ Steingass 1892: 1274a.]*

mubah *a.* Mübah, helâl: *mistenin mali m. II-228 [mubah < Ar. mubāh ‘izin verilmiş, meşru, yasal, mübah’ Steingass 1892: 1148b.]*

mubarek a. Çok saygı duyulan: *usda var orda adi da neydi m.+in eyi bi usda tabe feket tek gözi çalışmir* VI-90 [*mübarek* < Ar. *mubārak* ‘kutsanmış; mutlu’ Steingass 1892: 1148b.]

mucize a. Mucize, olağanüstü olay: *peygamberimizin ehlaqiyle, bi m. gösterdi inanmadılar* VI-324 [*mucize* < Ar. *mu‘cizat*, *mu‘ciza* ‘mucize’ Steingass 1892: 1269b.]

muğare a. Mağara: *bizim kulahsızda şıh helil vardi şıh helil gidir bağdadıhda andirin m.+si derik andirin m.+sinde öküzleri otarir aışsam gelir* III-239 [bkz. *mağara*.]

muhabbet a. Sevgi: *bu işlere çoğ m.+im çoğ sevdiğim şe olmasadi zeten insan hēc* VI-239 [*muhabbet* < Ar. *maḥabbat* > Far. *maḥabb*, *maḥab* ‘aşk, sevgi; dostluk, arkadaşlık’ Steingass 1892: 1182b..]

muhekkək zf. Muhakkak, kesinlikle: *onun dabancasi atıldığı vaḥıt m. bi asger vurildi* II-405 [*muhakkak* < Ar. *muḥakkaḳ* ‘doğrulanmış, onaylanmış’ Steingass 1892: 1188b.]

muḥdar a. Muhtar: *m. yazmış, mesele gecerin m.+i yazmış* XII-185 [*muhtar* < Ar. *muḥtār* ‘seçilmiş’ Steingass 1892: 1193b.]

muḥtar a. Muhtar: *diyir şe dedi köyin m.+i* II-221; *ğıhların m.+ıdı* III-266 [bkz. *muḥdar*]

mulla a. Molla, hoca, imam: *dedi içinizde m. var mi* II-463 [*molla* < Ar. *maulā* ‘veli, hoca’ Steingass 1892: 1347b.]

mum a. Mum: *bële kalın m.+lar gönderdi* II-473 [*mum* < Far. *mom*, *mūm* ‘balmumu, mum’ Steingass 1892: 1348b.]

muncuḥ a. Boncuk: *diyir nèce ki topuğa siyah m. bağılıyan* II-250 [*boncuk* < Kıp. *munçuḳ* ‘boncuk’ (Kİ 89)→bkz. Caferoğlu 1931: 59 < ET *bonçuk* (?bonçok) ‘boncuk, boncuk kolye’ Clauson 1972: 349a-b: Uyg. *monçuk* ‘kolye’, DLT *monçuk* ‘boncuk’, Osm. *bonçuk* ay.]

murad ét- bf. Muradına ermek: *artıḥ yir içir m. é.-ir* VII-132 [*murat et-* < Ar. *murād* ‘dilek, istek, istenmiş’ Steingass 1892: 1206b ve Tü. *et-*.]

muradın gözinde kıala dey. ‘Emeline ulaşama’ anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *m. g. k.* IV-273

muradın gözünde kıala bs. ‘Muradına eremeyesin’ anlamında bir ilenme sözü: *m. g. k.* I-129

murat a. İstek, dilek, amaç: *m.+ın gözinde kıala* IV-273 [*murat* < Ar. *murād* ‘dilek, istek, istenmiş’ Steingass 1892: 1206b.]

murç a. Çekiç: *baba m.+i haraya birağdın* SE [*murç* < Erm. *murç* ‘çekiç’ Dankoff 1995: 110/530.]

murtuğa a. Unu yağda kavurarak yapılan şekersiz helva: *anam her sabah m. çalardi* SE [*murtuğa* < ?]

muruz a. Yüz, surat: *sukumuni m.+uni yıhdi mozladi gine mozladi gıdalari geldi nemrüdün dağınnan* V-158 [*muruz* < Kökeni kesin bilinmeyen ve Türkçe, Ermenice, Lazca, Pontus Rumcasında bulunan sözcükle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bläsing 2010: 153-56.]

muruz ét- bf. Yüzünü asmak, somurtmak: *m. é.-ir vay néce yarım*

IV-140 [*muruz et-* < bkz. *muruz ve ét-*.]

muruzunu yıh- bf. Yüzünü asmak, somurtmak: *sukumuni m.+uni yıhdi mozladi gine mozladi gıdalari geldi nemrüdün dağınnan* V-158 [bkz. *muruz ve yıh-*.]

musahhar ét- bf. Birinin emrine vermek, o kişiye kolaylaştırmak: *niyetinde onnara onnari m. é.-di şimdi yapa yapa bağdım bi gün* VI-138; *iman her şeyi insana m. é.-dirir* VI-270 [*musahhar et-* < Ar. *musahhar* ‘alınmış, tutulmuş, itaat ettirilmiş’ Steingass 1892: 1236b ve Tü. *et-*.]

musdafa a. Kişi adı: *bi sefer gardaşım m. dedi ki éle heci usdayi vuruplar éle vuruplar* V-88

musibet a. Hastalık, bela, dert, keder: *he ondan sona mesela bu vèrilen şelerde m.+lerde incinmezi hasta olsa incinmez* VI-260 [*musibet* < Ar. *muşibat* ‘talihsizlik, hastalık, felâket, belâ’ Steingass 1892: 1255b.]

muş a. Yer adı: *bi de norşen de degildi m.+un bi köyidi, orda cami yapmışım* VIII-51

mutfaḥ a. Mutfak: *bi teneyi vurmişlar mutfaḥın arḥasında* II-481 [mutfak < Ar. *matbah* ‘mutfak, pişirme yeri’ Steingass 1892: 1260a.]

mutli sf. Mutlu: *onnar bizden daha sağlam daha m., he babam* XI-29 [mutlu < TT *mutlu*. Nişanyan 2012: 426b’ye göre Türkiye Türkçesi dışında örneği olmayan bir sözcüktür ve önsesteki /m/ nihai kökeninin Türkçe olmadığını düşündürür. Kâmûs-i Türkî’de ‘uğurlu, kuvvetli, mes^cud, said, bahtiyar’ anlamındaki sözcük dil devriminde Arapça *mes^cud* karşılığı yeniden canlandırılmıştır.]

muvaḥḥak ol- bf. Başarmak: *illa m. o.-ur insan ele kendisini severek hangi işe vèirise* VI-75 [muvaḥḥak ol- < Ar. *muvaḥḥak* ‘ayrıcalıklı; başarmış’ Steingass 1892: 1346b ve *Tü. ol-*.]

muzır sf. Zararlı: *men de olam onun gibi lal şeytan onun gibi m. sayılıram* VI-350 [muzır < Ar. *muẓirr* ‘saldırgan, zararlı, tehlikeli’ Steingass 1892: 1257a.]

mübareg a. Mübarek, sevilen, saygı duyulan kişiler için kullanılan bir söz: *m. devenin üstünde yetmiş bin kişiye ḥitab edir peygamberimiz* VI-335 [mübarek < Ar. *mubārak* ‘kutsanmış, mutlu’ Steingass 1892: 1148b.]

müdam sf. Devamlı: *reşberi durmaz çalışır m.* VIII-72 [müdam < Ar. *mudām* ‘sürekli, devamlı’ Steingass 1892: 1200a.]

müddet a. Süre: *biz de uzun bi m. diyir giderdik beḷe* II-345; *bi m. ḡaldıḥdan sora şıḥ ḥelil otirir surfaya* III-256 [müddet < Ar. *muddat* ‘zamanda süre, boşluk; son’ Steingass 1892: 1201a.]

müdir a. Müdür, yöneten: *bizim bi m. vardi burda* VI-113; *o ünverisde m.+i dedi usda men seni anladım* VI-121 [müdir < Ar. *mudīr* ‘çeviren, döndüren, müdür’ Steingass 1892: 1203b.]

müfettiş a. Denetmen: *m.+ler tesbit etmişler arḥadan vurulduḡuni* II-104 [müfettiş < Ar. *mufattiş* ‘müfettiş, teftiş eden, soruşturma yapan kimse’ Steingass 1892: 1284b.]

mükafat a. Ödül: *yani m. olacaq* II-293 [*mükafat* < Ar. *mukāfāt* ‘telâfi etme; karşılığını verme, ödül’ Steingass 1892: 1298a.]

mükemmel sf. Kusursuz: *şimdi çoh m. teknoloji yerini bulmuş ama can sağlığı yoh* III-143; *o geddem m.+dim bi uzun erig vardi gitmişem onun başında yatmışam* IX-34 [*mükemmel* < Ar. *mukammal* ‘mükemmel, tamamlanmış, eksiksiz’ Steingass 1892: 1301b.]

mülk a. Ev: *diyir ki çihın burdan, malımız m.+ümüzdür* X-96 [*mülk* < Ar. *mil/mulk* ‘sâhip olmak, güç, krallık’ Steingass 1892: 1310a.]

mümkün sf. Muhtemel, olası: *hediyemiz bi sefer m. degildi* III-71 [*mümkün* < Ar. *mumkin* ‘mümkün, olabilir, ihtimal’ Steingass 1892: 1315b.]

münafıh a. Münâfik: *hınzır m. dedi arvadın vurırsan he arvat vuran mi olupsan benim yanımda* I-77 [*münafık* < Ar. *munāfık* ‘ikiyüzlü, ateist; düşman’ Steingass 1892: 1319b.]

münazara a. Tartışma: *habu heftenin içersinde dörd tene beş tene hocanan m.+mız gine bu meseleden olup* VI-356 [*münazara* < Ar. *munāzarat*, *munāzara* ‘tartışma, mücadele’ Steingass 1892: 1319a.]

müracaat ^cat ^cet- bf. Başvurmak: *biz yavuz selime m. é.-elim, bize yeni bir kale inşa etsin* XII-329 [*müracaat et-* < Ar. *murācaat* ^cat ^c-/rc^c/ kökünden- ‘geri dönme, cevaplama’ Steingass 1892: 1206a ve Tü. et-.]

mürid a. Mürit, öğrenci, talebe: *o şıhlar, m.+ler* IX-25 [*mürit* < Ar. *murīd* ‘hırslı, istekli; öğrenci, derviş’ Steingass 1892: 1220b.]

müsede ^cet- bf. İzin vermek: *onnan sona usdama dedim ki man m. é. bi tene de bu bastonnan men yapam* VI-16 [*müsaade et-* < Ar. *musācadat*, *musācada* ^c-/s^cd/ kökünden- ‘yardım etme; iyilik, yardım’ Steingass 1892: 1225a ve Tü. et-.]

müsellet ol- bf. Musallat olmak, birini sürekli rahatsız etmek, peşini hiç bırakmamak: *bi tilki buna m. o.-uyor* III-268 [*musallat ol-* < Ar.

musallaḥ ‘belirlenmiş, harekete geçmek; ele geçirilmiş, zorlanmış’ Steingass 1892: 1238b ve Tü. ol-.]

müsliman *a.* Müslüman: *yani m.+lar çoḥ azmış köylerde ama merkez m.+mıṣ* II-146; *daha m.+mıṣ mi daha müslimanlığa meyili mi varmış* II-474 [*müslüman* < Ar. *muslim* ‘müslüman’ Steingass 1892: 1239b ve Far. çoḡul eki –*ān*.]

müslimanlıḥ *a.* Müslümanlık: *daha müslimanmış mi daha m.+a meyili mi varmış* II-474; ‘islam diniyle ilgili’ *fetva vèrip m.+dan dem vuranlar* XII-409 [*müslümanlık* < **müslüman+lık*.]

müstehcen *sf.* Açık saçık, edebe aykırı, yakışsız: *çoḥ m. şeler de var* IV-38; *çoḥ m.+leri de var* IV-288 [*müstehcen* < Ar. *mustahcan* ‘’ Steingass 1892: .]

müştaḥ efendi *a.* Kişi adı: *ḡıhlardan cezayil ağagil, bülmenem m. e., kemal kocagil işda tüccar da onlar zaten* XII-190

naḥır *a.* Büyükbaş hayvan sürüsü: *n.+a da götürdüğüm zaman o ḥayvan men saḥlanmiyadım naḥirci*

götüremezdi VI-236 [*naḥır* < Erm. *naḥir* ‘sığır’ Dankoff 1995: 112/542.]

naḥirci, naḥirci *a.* Büyükbaş hayvan çobanı: *naḥıra da götürdüğüm zaman o ḥayvan men saḥlanmiyadım n. götürmezdi* VI-236; *diyor beki n. daḡda öldi gelmedi nece olur, öyleydi, beḷe ṣētdik* XII-97; *silēman da n.+di buraya* I-30; *dediler n.+san buḡdan kimseye vèrmiyesen* I-30 [*naḥirci* < **naḥır+cı*; krş. Erm. *naḥir* ‘sığır’ Dankoff 1995: 112/542.]

naḥış *a.* Genellikle kumaş üzerine renkli iplikler veya sırma ve sim kullanarak elle, makineyle yapılan işleme, el işi, ince iş: *beḷe n.+la işlellerdi gacık yapallardi* IV-202 [*naḥış* < Ar. *naḥş* ‘boyama, yazma’ Steingass 1892: 1419a.]

nalın *a.* Bir çeşit ayakkabı: *ne ayaḡımda çorap olurdi ne de ayakḡkabi, evvel n. vardi onnarnan gelirdim ḡonaḥ* I-125 [*nalın* < Ar. *na^clain* ‘nalın, takunya’ Steingass 1892: 1412a.]

nam a. Ün: *zengin oladım n.+i oladım*
XI-32 [*nam* < Far. *nām* ‘isim; şan, şöhret’ Steingass 1892: 1378a.]

namaz a. Namaz, islamın beş şartından biri: *sabahnın n.+nan gahardıh* III-174; *n.+ını da kılr* VI-282; *seçir, hêş n.+ını geçirmiyen, n. geçirmiyen* VII-86 [*namaz* < Far. *namāz* ‘namaz, ibadet’ Steingass 1892: 1425a.]

namaz kıl- bf. Namaz kılmak, ibadet etmek: *şimdi camilerimin birinde n. k.-illar, digerini bilmiyorum* VIII-47; *k.di ahladda cuma n.+i* XII-13 [*namaz kıl-* < Far. *namāz* ve ET *kıl-* ‘yapmak’ Clauson 1972: 616a.]

namaz niyaz bs. İbadet: *islamiyetin güzelligini şeyini emirlerini n.+ını n.+ını* VI-189 [*namaz niyaz* < Far. *namāz* ve *niyāz* ‘yoksulluk; ibadet’ Steingass 1892: 1440b.]

namussuz sf. Namusu olmayan, iffetsiz: *diyir men durdum düşündüm boşansam diyeceğler ki bu adamın karısı n.+di* VII-30 [*namussuz* < Ar. *nāmūs* ‘şan, şöhret; ayıp; yasa, töre’ Steingass 1892: 1380a ve Tü. +suz.]

narçali a. Rus kaymakamı: *vala diyir n. geldi yani keymekam geldi* II-488

nasıl sf. Ne gibi, ne türlü: *bunnan sora beke durdi dedi n. bi söz* IV-58 [*nasıl* < Tü. *ne* ve Ar. *aşl*.]

naylon a. Naylon, bir tür plastik madde: *çullara, n.+lara kapi kapi dolanırdıh kapi kapi dolanırdıh* V-70; *geynedir çullarımızı verek ona onnan sora da bi kere n.+lar çıhdi* V-73; ‘plastik su bidonu’ *menim götüreceğim su şimdiki n.+lardan bi n. yani bi çente* VIII-17 [*naylon* << Fr. *nylon* TürS 1754b.]

nazli a. Öküzlere verilen adlardan biri: *ëyi bilirem dilber vardi dilber n., ceyro bırahillardi aslan, maral, ceylo, leylo bağ burda da ële diyir* IV-211

nazo a. Kişi adı: *vala burda bi n. ebe vardi, ekek gibi bi kadın* XII-103

nazük a. Köy adı: *yani bigaş ifah köy kürt müsliman varmış, o da hının varmış müsliman hasrüng varmış müsliman, n. müslimanmış, yoğmuşmuş* II-141

ne zm. Hangi şey, ne: *n. +dir n. edirsən* II-391; *öldürdiler mi n. étdiler* II-394; *dehe n. isdirsen sen bu gelinnen* IV-158 [*ne* < ET *ne* ‘ne’ Clauson 1972: 774a-b: Uyg. *ne* ‘ne’, DLT *ne* ay., KB *ne* ay.]

ne biçim bs. Nasıl?: *annaminam bu ne biçim cigerdir* IV-171 [bkz. *ne* ve *biçim*.]

ne bülüm bs. Ne bileyim: *çalışdığımız var taş usdalığımız var, reşberlik yapıdık n. b. o zamanki ahlad geçim reşberlikde ne var* XII-28 [bkz. *ne* ve *bül-*.]

ne fayda bs. ‘İş işten geçti artık’ anlamında kullanılan bir söz: *çoğ şükür bu vahıda yetişdim ama n. f. sağlıh yoğ* IX-53 [bkz. *ne* ve *fayda*.]

ne ğede bs. Ne kadar: *n. ğ. dolir bi avuş mesela işde o buğdanan mihacirlari kırtarıyor* III-294 [bkz. *ne* ve *ğede*.]

ne günlere kalmışdık dey. İçinde bulunulan durumdan memnun kalınmadığını belirten bir söz: *gide gelmiye n. g. k.* XII-184

ne halın varsa gör dey. ‘Ne hâlin varsa gör’ anlamındaki ilenme sözü: *dedi başın ye mi ğala mi, vala men daha vèrmenem lazım degil n. h. v. g.* I-37

ne yapah bs. Ne yapalım, mecbur, çâresiz: *n. y.-ah ğetdik daş usdalığına daş yonduk daş işde bu güne ğede getirdik* XII-19

ne^clet a. Lanet: *n. ola bèle zamana babam* IV-27 [*lanet* < Ar. *la^cnat* ‘lanet, beddua, küfür’ Steingass 1892: 1124b.]

ne^cme a. Nâme, mektup: *dedim bu n.+ye vèrem bi cevap* IV-135 [*name* < Far. *nâme* ‘mektup, diploma, kitap’ Steingass 1892: 1380b.]

ne^cmet a. Nimet: *bu ^casrın zürriyetine vèrdiği n.+i hiçbir kimseye nesib etmemiş* III-122; *bunca n.+lere şükür de demez* XII-206 [*nimet* < Ar. *ni^cmat* ‘el; fayda; ihsan, bereket’ Steingass 1892: 1412b.]

nebze a. Çok küçük ve önemsiz parça, kırıntı: *eğer ilminnen bi n. insanoğluna* VI-66 [*nebze* < Ar.

nabz ‘az, bir miktar’ Steingass 1892: 1384b.]

nêce *zf.* Nasıl: *n. orda birden yénirem, düşirem* I-16; *diyir n. ki topuğa siyah muncuğ bağliyan II-249; muruz edir vay n. yarım* IV-140 [nêce < ET neçe < ne ‘kaç, niçin, nasıl’ Clauson 1972: 775a-b: Uyg. neçe ‘kaç, ne kadar, nasıl’, DLT neçe ‘kaç, ne kadar’, Osm. nice/niçe ‘nasıl, ne’.]

nefes *a.* Soluk: *n.+ini ancağ bidlisde aldi* XII-136 [nefes < Ar. nafas ‘nefes’ Steingass 1892: 1415b.]

nehri fırat *a.* Fırat nehri: *salla geçmişler dicleden n. f.+dan* XII-386

nehri murad *a.* Murat nehri: *sesiniz gelir n. m.+dan* XII-9

nekil *a.* Nakil, taşıma: *bi yerden bi yere n.+ini yapallarmış* II-152 [nakil < Ar. nakl ‘taşıma, nakletme’ Steingass 1892: 1420a-b.]

neklıye *a.* Nakliye, taşımacılık: *yani yiyecegi şeyi hep eşşeknen götürüllermiş getirillermiş, o zaman eşşekmiş bele şeylerde n.*

işinde eşşekmiş he II-154 [nakliye < Ar. naklīya ‘nakliye, taşımacılık’ Steingass 1892: 1421a.]

nem *a.* Rutubet, hafif ıslaklık: *o çarıği biz kıylardıñ şeye n. torpağa ki yumuşana biz o çarıhlari giyek* XI-20 [nem < Far. nam ‘nem, rutubet, ıslaklık’ Steingass 1892: 1425a.]

nemrud *a.* Dağ adı: *bu n.+un dağı kimi* II-272

nemrüd *a.* Dağ adı: *n. ile süphan yüksek dağların* VIII-60

nene *a.* Nine, büyükanne: *reḥmetlik n.+m de demiş ki, gaḥın demiş oni yendirin getirin çözegin edegin heşil özümüze evleye yek* X-13 [nine < nene. Çocuk dilinden. Türk dillerindeki kullanımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Li 1999: 98-106.]

nerde *a.* Nerede: *diyir ki ana, diyir can, diyir sen n.+din* X-5 [nerede < *ne+re+den; bkz. ne.]

nerden *a.* Nereden: *n., kim getdi, men yeni getirdim* VI-173 [nereden < *ne+re+den; bkz. ne.]

nerdivan a. Merdiven: *n.+nan*
çıhardıh davarların içinde yatardıh
I-67; *bu meḥmed sa^cidin n.+i ğırh*
ayaḥ ğırhına vurduḥ dayaḥ gelin
bütün almalari sayah XI-13
[merdiven < Far.
nardibān/nardubān ‘merdiven’
Steingass 1892: 1395a.]

nerdüven a. Merdiven: *bu meḥmed*
sa^cidin n.+i ğırh ayaḥ ğırhına
vurduḥ dayaḥ gelin bütün almalari
sayah XI-13 [bkz. nerdivan.]

nereli sf. Birinin memleketini sormak
için kullanılan bir söz: *n.+sen*
bitlisliyem dediler bitlisde
bediüzzaman hazretleri var
tanırsan mi VI-34 [nereli <
*ne+re+li.]

nerye zf. Nereye: *n. gidirik, diyir filan*
padişahın üsdüne VII-103 [nereye
< *ne+re+y+e.]

nesbe a. Kişi adı (Nesibe): *bacım n.*
gêtdi heci selimgilden bi şe getire
V-113

nesib a. Kısmet: *gelir diyir bah ğızım*
onun n.+i kısmeti onun içindedi X-
20 [nasip < Ar. *naşīb* ‘kısmet,

birinin payına düşen; şans, iyi talih’
Steingass 1892: 1407a.]

nesib ét- bf. Nasip etmek: *bu ^casrın*
zürriyetine vèrdiği ne^cmeti hiçbir
kimseye n. é.-memiş III-122;
cümleye n. e. ey ulu mevla IV-108;
milletimize islamın şuuruni
doğruluğı n. é.-sin deyip dua
etmeliyiz VI-369; *allah teala san*
nikah edecek, san n. é.-ip VII-139
[nasip et- < Ar. *naşīb*+Tü. et-.]

nesib ol- bf. Nasip olmak: *menem ne*
meḥne n. o.-acaḥ IV-188 [nasip ol-
< Ar. *naşīb* ve T. ol-.]

neşe a. Neşe: *ële n. toplanıllardi o*
çifçiler aḥşam oldi mi bi araya III-
170 [neşe < Ar. *nişwa, naşwa*
‘sarhoşluk, sarhoş olma’ Steingass
1892: 1405a.]

nevbahar a. İlkbahar: *görseler seni*
n.+ında VIII-56 [nevbahar < Far.
nau-bahār ‘ilkbahar’ Steingass
1892: 1431b.]

neve a. Torun: *men n.+siz bu dünyayı*
nedem IV-128 [neve < Ar. *nawā*
‘oğul; erkek torun’ Steingass 1892:
1428b.]

neye yarar bs. "Bir işe yaramamak"
anlamında kullanılan bir söz:
*benzetem n. y. işde diyeller felan
yerden örgendi geldi* VI-102 [bkz.
ne ve yara-.]

neyse zf. "Konuyu kapatalım,
uzatmayalım, her ne ise" anlamında
kullanılan bir söz: *n. gelir bunnar
çalıllar oynillar diyir ki gidin* III-
247; *n. başladım bastona* VI-83; *n.
allah razi olsun o éle söyleyince man
dedi* VI-124; *n. bunnar gitdikden
sora dedim benim de bu işde birez
çalışmışam* VI-40 [neyse < *ne +
(i)se.]

nezere gel- bf. Nazara gelmek, nazar
değmek: *daş gelir diyende daş orda
n. g.-ir daş gelmir* X-77 [nazara
gel- < Ar. *nazar* 'bakma, seyretme'
Steingass 1892: 1410a ve Tü. *gel-*.]

nihayet zf. Sonunda: *iskender onun
küçügi diyir n. oturdi dedi men
geleminem sen gêt* II-178[nihayet <
Ar. *nihāyat*, *nihāya* 'son, uç'
Steingass 1892: 1438a.]

nikah et- bf. Nikahlamak: *allah teala
san n. è.-ecek, san nesib edip* VII-
139 [*nikāh et-* < Ar. *nikāh*

'evlenme; evlilik' Steingass 1892:
1421b ve Tü. *et-*.]

nikahla- (-i) Evlendirmek: *ğızı n.-yam
san* II-400 [*nikāhla-* < Ar. *nikāh* ve
Tü. *+la-*.]

nişan tağ- bf. Nişanlamak: *un üçüne
girsin t.-aram n.* IV-124; *esgerden
gelende t.-aram n.* IV-125 [*nişan
tak-* < Far. *nişān* 'nişan, işaret, iz'
Steingass 1892: 1402b ve ET *tak-*
'eklemek, bağlamak, geçirmek'
Clauson 1972: 464b.]

nişanlı a. Evlenmek için söz verip
yüzük takmış olan kimse: *kur'eni
elde etdim n.+ken gorğdum
oğumadım babamgil şēetmediler*
V-109 [*nişanlı* < Far. *nişān* ve Tü.
+lı.]

niyazi usda a. Kişi adı: *n. u.+nın
ğeynidi* VI-56

niye zf. Niçin, neden: *andırin
muğaresinde oturdun ekmek yedin
zurna çaldın n. burda yemirsen* III-
260; *kıldım dedim yo men
gidecegim n.* VI-26; *peygamber
bize n. gelip bu memleketlerde bu
dünyada herpler n. olup doğruluğ
için* VI-351 [niye < *ne+(y)e.]

niyet *a.* Niyet, maksat, istek: *n.+im oldi* II-400 [*niyet* < Ar. *nīyat* ‘niyet etme, isteme, önerme’ Steingass 1892: 1441a.]

nohta *a.* Nokta, yer: *o n.+ya gidip dönen zaman vursalardi ona ginen onnar devam ederdi* VII-179 [*nokta* < Ar. *nuḳṭat*, *nuḳṭa* ‘nokta’ Steingass 1892: 1420a.]

nohut *a.* Nohut: *tekrar ginen bizim keşgegimiz var n.+nan pılav kimi pişiririk* V-82 [*nohut* < Far. *nuḥūd* ‘bakla’ Steingass 1892: 1392b.]

norşen *a.* Yer adı: *onnan sora bi de n.+de yaptım* VIII-46

nöbed *a.* Nöbet: *ëyi gelsinler n. onnara döneceg* XII-69; *diyir bi de baḥdın ki n. yerlerinde rus asgeri geldi* II-446 [*nöbet* < Ar. *naubat*, *nauba* ‘zaman; belirli aralıklarla yapılan; izleme; gözetleyici’ Steingass 1892: 1431a-b.]

nöbetçi *a.* Nöbet bekleyen, nöbet sırası kendisinde olan kimse: *diyir iki tene n. o binanın etrafını bële dolanir* II-497 [*nöbetçi* < Ar. *nawbat* ve Tü. +çi.]

numune *a.* Örnek, göstermelik: *orda da n. yapallardi* VI-12 [*numune* < Far. *namūna*, *numūna* ‘numune, örnek’ Steingass 1892: 1427b.]

nur *a.* Aydınlık, ilahî parlaklık: *geynetam bële n.+lara gergola, n.+ların içinde habële döne n. yağa, habële döne n. yağa* X-41 [*nur* < Ar. *nūr* ‘ışık’ Steingass 1892: 1432b.]

nur içinde yat- *bf.* Ölülerin ardından edilen bir hayır dua: *ële rehmetlik geynenam ordan gaḥdi, gine allah rehmet etsin n. i. y.-sın* X-30; *yani çekmişik eskinin, ama geynetam onnar heppi de n. i. y.-a* X-40

nusret *a.* Yardım: *‘azimetli olsun, n. onun olsun, soni da du^cadır* XII-355 [*nusret* < Ar. *nuṣrat* ‘yardım, destek’ Steingass 1892: 1406b.]

o baḥımdan *zf.* Bundan dolayı: *bu işleri yapan biri var o b. gelir babasına diyir baba nedir bu* VI-195 [*o bakımdan* < *o ve bakımından* < **bak-ım-ın-dan*.]

o zm. Üçüncü tekil kişiyi gösteren söz: *o dönen zaman vèirdi o.+a o o.+a o o.+a o şedene gede arḥadan gine*

vurullardi VII-155 [o < ET ol ‘o’
Clauson 1972: 123a.]

obir sf. Öteki, diğer, öbür: *dedi bu köyde yer kalmadı götür o.+i köye* II-339 [öbür < o ve bir.]

ocağı sön- bf. Aile yok olmak: *hêç olmasa biz ölürükse o.+mız s.-mez siz bizim ocağımız tüttürürsüz* II-160 [bkz. ocak ve sön-.]

ocağını tüttür- bf. Soyunu devam ettirmek: *hêç olmasa biz ölürükse ocağımız sönmez siz bizim o.+mızı t.-ürsüz* II-160 [ocağını tüttür- < ocak ve ET tüte- ‘tutmek’ Clauson 1972: 452a.]

ocağ a. Ocak: *işde kazanlari o. yandırirdı V-171; ekmeg gohusi gelmez tandırdan o.+dan* XII-247; *böyük o.+lar yapardı büyük kazanlari biraşırardı o o.+ın üstüne odun tezzek* V-65 [ocak < Oğz. ocağ ‘ocak’ (DK 44-10, 57-1)→bkz. Ergin 1963: 224 < ET oçok/oçak ‘fırın, ocak’ Clauson 1972: 22b: Uyg. oçok ‘ocak’, DLT oçak ‘ocak’, Çağ. ocağ/ocak ‘mutfak ocağı’, Kıp. oçak ay., Osm. ocak ay.]

oda a. Oda: *aşşam oldi mi toplanırdı bi o.+ya* III-3; *bi odanın içinde kalırdı men seggiz çocuğı o bi o.+nın içinde böyütdüm* V-193 [oda < ET otag ‘çadır, göçebe evi’ < ōta- ‘ateş yakmak, duman tütmek’ < ōt ‘ateş’ Clauson 1972: 46b.]

odun a. Odun: *nemrütten o. getirirdik geven getirirdik* III-2; *güzün genereşden o. getirir* IV-99 [odun < Kıp. odun ‘odun’ (TA 18b/13)→bkz. Toparlı 2000: 129b < ET otuñ (ōdduñ) ‘yakacak, odun’ Clauson 1972: 60b: Uyg. otuñ ‘odun’, DLT otuñ ay., Çağ. otun ay., Kıp. odun ay.]

ofes a. Toprak mahsulleri ofisi: *eve yağud o.+e verirdik* III-180 [ofis < Fr. office ‘iş yeri, daire, büro’ TürS 1789a.]

oğraş- (-le) Bir işi başarmaya çalışmak: *colli oyniyanda da çıhallardi o.-ıllardi kavalıyan adam çıhardi oni ata aşığıya* V-148 [bkz. uğraş-]

oğul a. Erkek evlat: *esgiden gız istemeye, gızın anasi, babasi, işde falankesin gızı var gidek o.+umuza istiyek, işde gider isdellerdi* XII-88;

sen benim o.+umsan men senin baban II-427; *bële bah üsgürir o. men ölem* IV-67 [oğul < Oğz. oğul ‘oğul’ (DK 3-5, 6 ...)→bkz. Ergin 1963: 226 < ET *oğul* ‘oğlan, oğul, çocuk, genç’ Clauson 1972: 83b-84a: Uyg. *oğıl* ‘oğul, evlat’, DLT *oğul* ay., KB *oğul* ay.]

oğul uşah *a.* Çoluk çocuk: *diyir siz toplayın o. u.+i gidin ahlada, anami da al gêtginen* X-91; *reḥmetlik ġeynenam ġaḥir alır o. u.+ını reḥmetlik nenemi geliller* X-93, 94 [oğul uşak < bkz. oğul ve uşak.]

oḥit- (-i) Okutmak: *diyir başı yeşil sarıḥlılar götürmışdi, meni o.-dılar ḥur^ceni oḥudum, ḥetim étdim , cāri yëndirdim* X-68 [oku- < *oku-t-.]

oḥu- (-i) Okumak: *düğünüm yapıldıḥdan sora o.-dum gêtđim o ḥocanın yanına o.-dum işde* V-108 [oku- < Kıp. oku- ‘okumak’ (Tuhf. 31a-2)→bkz. Atalay 1945: 221a < ET *okı-* ‘çağırmaq, davet etmek’ Clauson 1972: 79a: DLT *okı-* ‘okumak; çağırmaq’.]

oḥuma *a.* Okumak işi, kıraat: *ilmin ḥocasi, o.+nın yazmanın olsun* VI-2 [okuma < *oku-ma.]

oḥuma yazma *a.* Okuma yazma: *o. y.+yi o zaman örgendim* VII-54 [okuma yazma < *oku-ma yaz-ma; krş. ET *okı-* ‘çağırmaq’ Clauson 1972: 79a ve ET *yaz-* ‘yazmak’ Clauson 1972: 984a.]

oḥumaḥ *a.* Okumak: *bereber gêtđik orda başladıḥ o.+a* II-3 [okumak < *oku-mak.]

oḥun- (nsz) Okunmak: *bunnardan çoḥ var herkeş yapir türkiyede ḥur^cen kürsileri feḫet o.-mir* VI-206; *istersen yere biraḥ annadın çoḥ güzel rahat o.-ir* VI-224 [okun- < oku-n-.]

oḥul *a.* Okul: *yoḥ o.+a gêtmemişem, o.+a dışardan ilkoḥul ortaḥul lise dışardan aldıḥ, éle o.+a gêtđigim yoḥ* II-29, 30; *mesele şeyin o.+i gecerin o.+uni ben yapığım* XII-24; *uşaḥlar da o arada birez o.+i bitirdiler* VI-162 [oḥul < *oku-l. Dil devrimi sonrası Fr. école sözcüğüne benzetilerek oluşturulmuştur.]

ol- (nsz) Olmak, gerçekleşmek: *bin derece daha orda yüksek o.-acañ feket başğa bi şe düşünirse eyi bi eşeg oğli eşeg de olmaz* VI-388 [ol- < ET ol- ‘olmak’ Clauson 1972: 125b: DLT ol- ‘olmak’, Kıp. ol- ‘olgunlaşmak’.]

olmiya olmiya ünl. ‘Sakın, asla’ anlamında kullanılan bir ifade: *meni örgetdiler dediler o. o. buğdayi vëresen, sen yazıhsan, yarma et, döğme et, dediler iki sene yê* I-32

onnar zm. Onlar: *o ona o ona bi kere o.+a vurillar* VII-169; *o. gelillerdi vurallardi bunnar gidellerdi* VII-172 [onlar < *o+n+lar; krş. ET ol ‘o’ Clauson 1972: 123a.]

onunçün e. Onun için: *man bi kadın vay çekdi men o. dehi gelemedim, nezere geldim meni aparasan bırahasan kapının ögünde éle güzel* X-80 [bkz. o ve için.]

ora a. O yer: *gét dim o.+ya* VI-43; *o. dedim onnara sôle gelsinler güleşek* VI-29; *soradan o.+da hêç bi şe yoñ* VI-361; *o.+da bi kaç gün sora bölük komutanıma bi baston yaptım, o.+da éle güzel o siyah*

bastoni görirsen mi VI-43 [ora < *o+ra+da.]

ora a. O yer: *o.+larda giderdik çift ederdik* VIII-26 [ora < *o+ra.]

orah a. Orak, yarım çember biçiminde ekin biçme aracı: *o.+ımızi alırıñ giderik adama yardım éderik añşama gëde* II-230; *hepsini elimiznen o.+nan biçerdik* III-175 [orak < ET orgāk < ōr- ‘orak’ Clauson 1972: 216a: DLT orgāk ‘orak’, Çağ. orağ/orak ay., Kıp. orak ay., Osm. orak ay.]

orah çek- bf. Ekin biçmek: *yirmi beş gün ottuz gün orah çekerdik* III-175 [bkz. orak ve çek-.]

oraya zf. O yere: *o. gét dim böyügler orda dediler bize su vër men de doldurdum* VIII-9 [oraya < *o+ra+ya.]

ordan zf. Oradan, o yerden: *gelir gelir bi yerde artıñ kapının ögüne yañın olanda şe olir, o. diyiller vay daş gelir* X-76 [oradan < *o+ra+dan.]

ordi a. Ordu, askerlerden oluşan birlik: *añlatlilar demişler ki yavuz selim o. asgerini toplar giderse iran*

buralari, bizi perişan eder XII-328
[ordu < ET ordu(ordo) ‘hakanın oturduğu şehir, saray’ Clauson 1972: 203a-b: Orh. ordu ‘kağanın karargâhı’, Uyg. ordu ‘saray, ordugâh’, DLT ordu ‘hakanın oturduğu şehir’.]

orman a. Orman: *çılhaç o.+a* II-197
[orman < Kıp. orman ‘sık ağaçlık, orman’ (Kİ 10)→bkz. Caferoğlu 1931: 63.]

orol urarto kalesi a. Ahlat’taki kalelerden biri: *bir o. u. k., adilcevaza taraf orol* XII-306

orta a. Orta, ara: *ële mevziden gağan o o.+daki asgere doğri gētdi* II-315[orta < ET ortu (orto) ‘orta, merkez’ Clauson 1972: 203b-204a: Orh. ortu ‘orta’, Uyg. ortu ay., DLT ortu ay., KB ortu ay., Kıp. orta ay., Osm. orta ay.]

ortaklaşa zf. Ortaklaşa, ortak olarak: *un beş günde girmi günde bi heyvan o. keserdik* III-150 [ortaklaşa < *ortak+laş-a; krş. Kıp. ortaklaş- ‘ortak olmak’ (Tuhf. 21b-5)→bkz. Atalay 1945: 223a < ET ortuk (ortok) ‘ortak’ Clauson 1972: 205a.]

ortaklı a. Ortak, bir işi birlikte yapan: *o zamanın tüccarlari da bi kaç ev o.* XII-189 [ortaklı < *ortak+lı; krş. Kıp. ortaklık (İM) ‘ortaklık’. Bkz. Toparlı 1992: 578; ET ortukluğ < ortuk ‘ortaklı’ Clauson 1972: 211b]

ortaklaşa kullan- bf. Birlikte faydalanmak: *şimdi hettin biri ingilizindir biri de bizimdir diyir demirin, o. tiren k.-ilir* II-76 [bkz. ortaklaşa ve kullan-.]

ortaya çık- bf. Belli olmak: *iş o. ç.-ınca heber veriller bu gidir bastonlarını alir ordan* VI-177 [ortaya çık- < bkz. orta ve çık]

ortaya gel- bf. Büyümek: *oğul uşağımız partoz vurardi, iş görerdi, çalışırdi, yani beşe dört dōrtlüg o. g.-meyipler, beşe oğul* X-59 [bkz. orta ve gel-.]

oruç a. din b. Oruç: *orda oruç tutulduğunu annadırdi* II-457 [oruç < Far. rōza < Soğd. rōçag ‘oruç tutma’ < rōç ‘gün’ Nişanyan 2012: 462a.]

osman a. Kişi adı: *o. abênin arvadi* X-89

osman karabulağ a. Kişi adı: *bi arhadaşım vardı adi o., o. k.+di* II-2

osmanlı devleti a. Osmanlı İmparatorluğu: *çünkü onnar yapıyorlarmış o. d.+nde e şimdi yoh şimdi ele şeler yoh artıh* XII-42

osmanlıca a. Osmanlı döneminde kullanılan Türkçe: *bu şiirin çohi o.+dır yani benim amcam çohtahsilliydi* VIII-58 [*osmanlıca* < **osman+lı+ca.*]

osuruğ a. Osuruk, yellenme: *helvasi kozi birine o.+i tozi birine* IV-289 [*osuruk* < ET *osruk* < *osur-* ‘osuruk’ Clauson 1972: 250b: DLT *osruk* ‘osuruk’, Kıp. *osruk* ay.]

ot a. Yonca: *misal böğün gétmişik süteye o. biçiyoruz* III-36; ‘ot’ *mege gohuli bir o.+miş yani* VIII-8; *toprağdan çıhardi ay yeşil o.+lar* VIII-86 [*ot* < ET *ot* ‘kendiliğinden yetişen küçük bitki, özellikle şifalı bitki’ Clauson 1972: 34b.]

ot dağı a. Yayla: *oni geynim yazın bi yastuñnan barabar ömer emigilin koyuni çoht vardı o. d.+na aparıllardı* I-42; *men o. d.+nda o*

gede kalmışam IV-232 [bkz. *ot* ve *dağ.*]

otağ a. Büyük ve süslü çadır: *türklüğe o.+sın düşmana mezar* VIII-64 [*otağ* < Oğz. *otağ* ‘otağ, büyük çadır, ev, oda’ (DK 10-6, 7...)→bkz. Ergin 1963: 238 < ET *otağ* ‘küçük geçici yapı’ Clauson 1972: 46b: DLT *otağ* ‘çadır’, KB *otağ* ‘küçük ev’, Çağ. *otağ/otak* ‘ikametgâh, ev’.]

otar- (-i) Otlatmak: *işde öküzleri o.-dığımız zaman yağmur yağdı mi keçe vardı* III-187; *sabanan gağardıh o.-a o.-a gelirdik tarlanın başına* III-193 [*otar-* < Oğz. *otar-* ‘otlatmak’: ET *otgar-* a.m., bkz. Clauson 1972: 48a: DLT *otgar-* ‘otlatmak’.]

otel a. Otel: *men nerde kalir dedim, dediler şede o.+de bu aşağıda* VI-140 [*otel* < Fr. *hôtel* TürS 1821b.]

otla- (nsz) Otlamak: *hani heliver otlağlar öküzleri bırağıllardı o.-maya eraziye oturullardı* III-171; *onnar o.-llardı gece yatallardı biz onnarnan barabar yatardı* III-192; *gelirdi biz açardıh öküzler o.-rdi* VII-45 [*otla-* < ET *otla-* ‘otlamak’]

Clauson 1972: 57b: DLT *otla-* ‘otlamak’, Çağ. *otla-* ay., Kıp. *otla-* ay., Osm. *otala-* ‘ilaçlamak, tedavi etmek’.]

otlah a. Otlak, hayvan otlatılan yer: *hani heliver o.+lar öküzleri birağıllardi otlamaya eraziye oturullardi* III-171 [otlak < Oğz. *otlak* ‘otlak’ (DK 5-2)→bkz. Ergin 1963: 238 < ET *otluk* ‘otlak’ Clauson 1972: 55b.]

otobos a. Otobüs: *yani o zaman bële tahsi mahsi o. falan yohdi* III-209 [*otobüs* << Fr. *autobus* TürS 1822b.]

ottuz a. Otuz: *beke beke o. gırh tenesinin toy begligini yapmışam* III-101; *yirmi beş gün o. gün orah çekerdik* III-175; *kazannarnan geynedirdik o. teneke tabe su geynerdi su bële diş diş* V-67; *arabalar da oni part edellerdi part diyellerdi işde o. bağı olurdi bi part* V-224 [otuz < ET *ottuz* ‘otuz’ Clauson 1972: 74a.]

otur- (-e) Oturmak: *diyir dedi bu o.-di kaşuñ sahibi* II-266; *o da esger elbisesi giymiş benim yanımda o.-ir* II-388; *misali sandığın üstünde*

oturullardi III-90; *bi müddet galdıhdan sora şıñ helil otirir surfaya* III-256; *yağaladı mi kimin elinde yağaladisa o gahirdi o onun yerine o.-irdi* VII-156; *çoğ eyidi geynetam çoğ çoğ, o o.-adi konuşadi habu dolardi hele daşardi* X-42; *şeyin bu mehmed sa‘idin bağında alma varmış, gelmişler almaları çalmışlar demişler gelin o.-ağ almaları sayah* XI-12 [*otur-* < Oğz. *otur-* ‘oturmak’ (DK 37-4, 90-3...)→bkz. Ergin 1963: 238 < ET *olur-* (?olor-) ‘oturmak’ Clauson 1972: 150a-b: Orh. *olur-* ‘oturmak; tahta oturmak, hüküm sürmek’, Uyg. *olur-* ‘oturmak’, DLT *oltur-* ay., KB *oldur-* ay.]

oyan- (-i) Uyanmak, farkına varmak, anlamak: *men oni o gede uyardım o hêç o.-madi* SE [oyan- < Oğz. *oyan-* ‘uyanmak’ (DK 192-13, 273-12)→bkz. Ergin 1963: 239 < *oygan-* < *odgan-* < **odug+an-* ‘uyanmak’ Ölmez 2009: 267; krş. ET *odug* ‘uyanık, tetikte olan’ Clauson 1972: 47a ve Ölmez 1998.]

oyat- (-i) Uyandırmak: *çocuğı o.-miyasan teze uyudi* SE [uyat- < **odug+at-*; krş. Az. *oyat-*

‘uyandırmak, uyanmasına sebep olmak’ ADİL III: 539a.]

oyukla- (-i) Oymak: *daşdan bële o.-llardi* V-35 [oyukla- < *oy-uk+la-; krş. ET oy- ‘oymak’ Clauson 1972: 266b ve Kıp. oyuk ‘oyulmuş’ (Tuhf. 34b-8 , 48b-8) → bkz. Atalay 1945: 224b. DLT oyuk ‘Oğuz lehçesinde, bostan korkuluğu ve yollara işaret için konulan taş’ (I, 81-21).]

oyun a. Oyun, eğlence: *çoḥ o.+larımız vardi, şêderdik biz bi tenesi diyerdi ki senin yönün bülirem* VII-157; *vala babam men o. moyun bülmezdim* XI-30; *esgi o.+lar yoḥ ki, eski o.+lar kalmamış* XII-87 [oyun < ET oyun ‘oyun’ Clauson 1972: 274a-b: Uyg. oyun ‘oyun, eğlence’, DLT oyun ‘oyun, spor’.]

oyun a. Öğün: *günde beş o. yir gine doymir* SE; “sefer, kez” *ële olurdi günler kıssa oldu mi günde bi o. suvarirdiḥ* V-217 [oyun < *öd+ün; krş. ET öd “zaman” Clauson 1972: 35a.]

öbür sf. Öteki, diğer: *ö. köye götür* II-340 [öbür < o ve bir.]

öbürsü zm. Diğer: *senin var diyelim ö.+nün güci yoḥ ala bikere zorlanir oni almaya borçlanir* VI-247 [öbürsü < o ve bir+i+si.]

öde- (-i) Borcu bitirmek: *reḥedsiz olir, borci ö.-yemir, burdan ḥêrs gösderir, ḥırs göstermese* VI-248 [öde- < Kıp. öde- ‘ödemek’ (KFT 400a/20) → bkz. Ağar 1989: 1048 < ET öte- (öde-) ‘ödemek, vazifeyi yerine getirmek’ Clauson 1972: 43a: Uyg. öte- ‘ödemek’, DLT öte-ay.]

ög a. Ön: *evimizde şe me yoḥdi o zaman sanrafiş bişe o zaman kuyi kapının ö.+ünde* V-15; *gelir gelir bi yerde artıḥ kapının ö.+üne yaḥın olanda şe olir, ordan diyiller vay daş gelir* X-76 [ön < ET öḡ ‘ön, önce’ Clauson 1972: 167b: DLT öḡ ‘ön, önce’, Çağ. öḡ ‘önce, evvel’, Kıp. öḡ ‘ön’, Osm. öḡ ‘önce’.]

öge a. Üvey: *man niye ö. evlat kimi davranirsan* SE [öge < Kıp. ögey ‘üvey, öz olmayan’ (TA 34a/2)→bkz. Toparlı 2000: 131b < ET ögey a.m., bkz. Clauson 1972: 119b. DLT ögey ‘üvey’ (I, 123-7).]

ögüre gel- *bf.* Dişi sığırların çiftleşme zamanının gelmesi: *o düge ö. g.-ip sanki hiç rehed durmir* SE [ögüre gel- < *ögür ve gel-; krş. ET ögür ‘sürü (özellikle at sürüsü)’ Clauson 1972: 112a: Çağ. ögür ‘kısıraktan sonra çalışması için koşulan dört yaşındaki at’, Kıp. ögür ‘birbirine alışık (hayvan)’. DLT ögür ‘koyun, geyik, deve, carıye gibi şeylerin toplu halde bulunması, bunların sürüsü, bölük’ (I, 54-12, 236-4, 285, 14, 389-16; II, 153-7; III, 6-3). Ayrıca bkz. Ölmez: 2009: 267.]

ögüt al- *bf.* Bir kimseden yapması veya yapmaması gereken şeyler için nasihat almak: *anadan a.-mışam ö.* IV-20 [ögüt al- < ögüt ve al-; krş. Oğz. ögüt ‘ögüt, nasihat, ders’ (DK 3-12, 51-8, 206-11, 260-4)→bkz. Ergin 1963: 242 < ET ögüt ‘ögüt, nasihat’ Clauson 1972: 102a: DLT ögüt ‘ögüt, uyarı’.]

öküz a. Çift sürmekte, kağrı çekmekte kullanılan erkek sığır: *işde heyvanlarımız vardı ö. koşardıh meşeye giderdik* III-1; *o ö.+leri açardıh başga ö. koşardıh yerine* VII-65; *üç part da çüt oti galdırardıh ki baharın oni verek ö.+lere özümüze çüt yapah* XI-18;

iki tene ö.+ümüz olurdi bi tenesi kalırdi, o ö.+ü alana gede biz neler çekerdik XI-22 [öküz < ET ökün ‘öküz’ Clauson 1972: 120a: Uyg. ökün ‘öküz’, DLT ökün ‘boğa’, KB ökün ‘öküz’.]

öküz arabasi a. Ökün koşulmuş araba: *onnan bülirem harol çüt yapardi onnan bülirem ö. a. yapardi* V-125; *otuz bağı bi yere yığardıh, ö. a.+na yükler oni getirirdik harmana tökerdik* II-47; *ö. a.+nda meni aldılar geldiler* IX-2 [bkz. ökün ve araba.]

öl- (nsz) Ölmek, can vermek: *biz ö.-ürsek bizim ocağımız sönmez* II-166; *diyir kadın dedi yavrum siz ö.-eceksiz burada bi şe yohdur burada da kıtlıh var* II-170; *zeten ö.-diler hepsi* II-255; *men ö.-dükden sora sen evleneceksen* VII-24; ‘çok zahmet çekmek, mahvolmak’ *gidip gelene gede o bulahda su içene gede biz ö.-ürdük* V-17 [öl- < ET öl- ‘ölmek’ Clauson 1972: 125b-126a: Orh. öl- ‘ölmek’, Uyg. öl-ay., DLT öl-ay.]

öldir- (-i) Öldürmek: *dedim men harabaşehire nece gidecegim, ne kim ne kimse, kim var ö.-eler de hiç*

kimsenin heberi olmaz I-111
[öldür- < ET öldür/öltür-
‘öldürmek’ Clauson 1972: 133b:
DLT öldür- ‘öldürmek’.]

ölmüş sf. Ölen, ölü olan: *allah rehmed*
ède hazırların ö.+lerine de ona da
vefad edip, aḥşam gönderirdim eve
VII-39 [ölmüş < *öl-miş; krş. ET
öl- ‘ölmek’ Clauson 1972: 125b.]

ölüm a. Ölüm, hayatın sona ermesi:
tam anlayabilsek hemen ölmek
isteriz halbuki herkes ö.+den
gorḥir VI-372; *daha yaşıyam diyir*
faḳat çoḡi ö. gelmeden ö.+i istedi
başda yusuf peygamber VI-373;
kendi ö.+üni isdir VI-379 [ölüm <
ET ölüm ‘ölüm’ Clauson 1972:
146a: Uyg. ölüm ‘ölüm’, DLT ölüm
ay.]

ömer emigil a. Aile adı: *oni geynim*
yazın bi yastuḥnan barabar ö. e.+in
koyuni çoḡ vardi ot daḡına
aparıllardı I-41, 42

ömrün uzun ola toyun güzün ola
dey. Kişinin uzun bir hayat
yaşaması ve düğününün işlerin az
oluğu güz mevsiminde olmasını
dileyen bir dua: *ö. u. o. t. g. o.* IV-
265

ömür a. Yaşam: *ö.+in moz ö.+i ola*
arvadım IV-46 [ömür < Ar. ‘amr,
‘umr, ‘umur ‘hayat, ömür, yaş’
Steingass 1892: 866b.]

ön a. Ön: *o böyüḡün ö.+üne kimse*
geçip gétmezdi III-22; *o ö.+de*
gelen adam daḡa ayaḡını
vurdiḡinnan diyerdi “colli!” tekrar
o kazanırdı V-143 [bkz. ög.]

önce zf. İlk olarak, başlangıçta, sonra
karşıtı: *düḡün olacaḡınnan bi hefte*
ö. III-68; *otlari ö. tırpannan*
biçerdik III-199 [önce < *ön+ce;
krş. ET öḡ ‘ön, önce’ Clauson
1972: 178a: DLT öḡ ‘ön, önce’.]

önceki sf. Önce yapan: *öḡrendik tabi*
onnan bunnan bizden ö.+lerden
XII-26 [önceki < *ön+ce+ki.]

önüni kes- bf. Geçiş önmek:
masrafını misali arabanın ö. k.-
eller bahşıḡ alıllar ḡapi baḡi
tutallar III-106 [bkz. ön ve kes-.]

öp- (-i, -den) Öpmek: *vula egil de ö.-*
eyim aḡ üzi de yanıḡ IV-76 [öp- <
ET öp- ‘öpmek’ Clauson 1972: 5a:
DLT öp- ‘öpmek’, KB öp- ay.]

ör- (-i) Örmek: *gezilden eşellerdi ö.-ellerdi boyallardi rengarenk* IV-204 [*ör-* < ET *ör-* ‘örmek’ Clauson 1972: 195b: DLT *ör-* ‘örmek’.]

ören ğazi a. Yer adı: *yolunuz uğrarsa ö. ğ.+dan* XII-6

örge- (-i) Öğrenmek: *geçmişi geleceği ö.-ecek bi kabiliyet vermiş* VI-68; *dedigim ilk onnan ö.-digim usda* VI-81 [*öğren-* < Oğz. *öğren-* ‘öğrenmek’ (DK 125-11)→bkz. Ergin 1963: 242 < ET *öğren-* ‘öğrenmek; alışmak’ < **ögre-* < **ögür* ‘sürü’ a.m., bkz. Clauson 1972: 114b. Erdal 1991: 609’a göre **ögür+e-*.]

ört- (-i) Kapamak: *kapıyı ö.-düm o seriniyi atdım kapının arhasına* V-119; *ö.-ün ağzını çekirge çibin düşmesin yağa* XII-266; *orda getdigimde cami esgidi, camiyi sökdük bi te^cmir etdik ginen ağaşnan ö.-dük* II-71 [*ört-* < ET *ört-* ‘örtmek’ Clauson 1972: 202b: DLT *ört-* ‘örtmek’.]

öt- (nsz) Kuş, böcek veya kümes hayvanları, değişik tonda ses çıkarmak: *horozlar ö.-ende dami süpüren* IV-105 [*öt-* < ET *öt-*

‘ötmek, şarkı söylemek’ Clauson 1972: 39b: DLT *öt-* ‘ötmek, şarkı söylemek’.]

öteberi a. Eşya: *men dedim toplayın bu ö.+yi gidek, geldikleri zaman öküznen döğün çıhardın* XI-7; *iki üş kişiler, yorğan morğanlari ö.+leri alillar gidiller o zamankiler şimdikiler kimi midi* I-47 [*öteberi* < **öt-e+ber-i*.]

ötegin zf. Geçen gün: *anasına alıp ö. yağlık* IV-75, *ö. dayazamgilden gelende* IV-279 [*ötegin* < **öt-e* ve *gün*; Oğz. *öteki gün* ‘evvelki gün’ (DK 90-13)→bkz. Ergin 1963: 246 < ET *öt-* ‘geçmek’ Clauson 1972: 39a. DLT *öt-* ‘bir şeyi delip geçmek; bir yeri geçmek’(I, 171-10).]

ötekisi zm. Diğeri: *ö. de diyir padişahan deginen gelsin bunun susuzluğunu kırsın* VII-120 [*ötekisi* < **öte+ki+si*.]

ötürü zf. Ötörü: *dedim ya san bu ürünlerin bozulmasınnan ö.+dir* III-149 [*ötürü* < ET *ötrü/ötürü* < *ötür-* ‘o halde, ondan sonra, bunun üzerine’ Clauson 1972: 64b: Uyg. *ötrü* ‘-den dolayı, için’.]

övlen a. Ögle: *ö. oğlani da tavlada tarmada yatırtmışam* I-66; *ö. istirehedde paşa atinan geldi* II-289 [bkz. *evle*.]

öz zm. Kendi: *ğahmışam gêtmişem oraya, bi gün ö.+ine dedim* I-95; *diyir dedi hele bi sorun ö.+lerinnen men mi sahlamışam yohsa onnar mi gelipler mennen hebersiz giripler oraya* II-130; *diyir bu béle ö.+üni mıraldanir sürdür şeye* III-258; *atallardi ö.+lerini aşğaşıya colli edellerdi* V-150 [öz < ET *öz* ‘kendi, nefis, can; bağırsak, karın’ Clauson 1972: 278a-b; Orh. *öz* ‘kendisi; ağaç özü’, Uyg. *öz* ‘öz, kendi’, DLT *öz* ‘nefis, kendi, can, karın; ağaç özü’.]

özal a. Kişi adı (Turgut Özal): *dediler şe gelip ö. gelip buraya, ö. gelip buraya hani başbakandı* VI-139

özel sf. Özel: *oni çalanlar da ö. çalanlari vardi yani herkeş yapamaz* III-74 [özel < YT *öz+el* ‘hususî, kişiye ait’.]

özellik a. Özellik: *şeyin ö.+i bozuluyor* III-130 [özellik < **öz+el+lik*.]

pabuc a. Ayakkabı: *ne arırsan, dedi vala p.+umi geybetmişem, p.+umi arıram* X-70; *geldik aradıh aradıh p.+uni bulduh vèrdik özüne* X-71 [pabuç < Far. *pā-poş* ‘papuç, ayakkabı’ Steingass 1892: 228a.]

paca a. Baca: *biheri nedir biheri çekmir p. çekmir* IV-50; *öbür terefe geçdiginde biz p.+dan yemek vèrirdik arhadaşlara* II-498 [baca < Kıp. *baca* ‘pencere’ (Tuhf. 17a-3)→ Atalay 1945: 146a < Far. *bāca* ‘geniş pencere, küçük kapı’ Steingass 1892: 136b.]

paç èt- bf. Öpmek: *ge seni bi p. è.-dem* SE [paç et- < Erm. *pag* ‘öpücük’: modern Erm. *pagnet* ‘öpmek’; dial. *paç’ell/paç’anel* Dankoff 1995: 122/599; Bläsing 1995: 100/54.]

paça a. Çeşme duvarında eşyaları koymaya yarayan bölüm: *sabanan macuni, darağını, sabununi alır getirir birağir çeşmenin p.+sına orada başlır darir darir darir* XII-101 [bkz. *paca*.]

padışah a. Hükümdar, sultan: *p.+dan ferman istediler* II-110; *bu nêce bi p.+dır* VII-114; *ötekisi de diyir p.+an deginen gelsin bunun*

susuzluğunu kırsın VII-120; gidir diyir ki hal mesele bêle p.+a meseleyi diyir, padişah diyir gidin VII-123; o bahımnan diyor ya iman insani insan eder insani belki sultan eder, p. yani VI-263; hakiketen de mesele bugün o evliyalari saydığın zaman o günün p.+lari VI-264; meğrib p.+ının gızinan meşrik p.+ının gızı allah san geder edip VII-138 [padişah < Far. pād-şā, pād-şāh ‘padişah, sultan, kral’ Steingass 1892: 229b.]

paket *a.* Paket: *onnan sora bi parça yoğurt, p. çay, bi iki kilo şeker, artıh tırpani meʿzemesi gidecek XII-256 [paket < Fr. paquet TürS 1875b.]*

palah *a.* Nemli yerlerde yetişen, ince, yumuşak bir çeşit ot: *baʿzen p.+dan eşerdik III-204 [palak < Erm. balaḥ ‘ot, devedikeni’ Dankoff 1995: 24/41; Bläsing 1992: 64/101.]*

palaska *a.* ask. Askerlerin bellerine bağladıkları veya göğüslerine çaprazlama taktıkları, üzerinde fişek, kasatura vb. koymak için yerleri bulunan, genellikle köseleden yapılmış kayış: *asger*

p.+si tahıp beline IV-62 [palaska < Mac. balaksa TürS 1877a.]

palto *a.* Soğuk havalarda öbür giyeceklerin üstüne giyilen kalın kumaştan giysi: *baʿzen de askerye p.+lari vardi III-188 [palto < Fr. paletot TürS 1878b.]*

panige kapıl- *dey.* Çok korkmak: *diyir êle bi p. k.-di II-314 [paniğe kapıl- < Fr. panique TürS ve ET kapıl- < kap- ‘kavramak, yakalamak’ Clauson 1972: 584b: DLT kapıl- ‘alıkoymak’, Çağ. kapıl- ‘kavramak, yakalamak’.]*

papuk *a.* Ayak: *popenli p.+an kırbana oluram IV-113 [papuk < Erm. babul ‘çocuk ayakkabısı’ < Far. pāpūš Dankoff 1995:172/E18. Dankoff’a göre iki dilde de yer alan, alıntı yeri kesin olmayan kelimelerden. Bazı durumlar ortak bir kaynaktan bağımsız olarak alıntılanmış olmasından dolayı, diğerleri paralel yansımali gelişimden kaynaklı olabilir.]*

para *a.* Para: *yaḥud da p. verezekler II-292; p.+mız da yoḥ XII-290; parça, bir miktar: ay ışıḡi bi gecedir havada bi p. bulut yoḥdur II-325*

[*para* < Far. *pār*, *pāra* ‘biraz, bir parça’ Steingass 1892: 229b.]

para ét- *bf.* Değeri olmak: *yan buğdasi gelmez yan p. é.-mez* VIII-76 [bkz. *para* ve *et-*.]

parali *sf.* Paralı, parası çok: *evet hoş meslekdi p. meslekdi yalnız zehmeti çohdi* III-223 [*paralı* < **para+lı*.]

paranın yoh zamanı *a.* Kişinin parasının olmadığı zamanda kullandığı bir söz: *bu p. y. z.+nda şe yapıdız* IV-295

parça *a.* Biraz: *ne olir zavalli p. yatanda* IV-169 [*parça* < Far. *pārça* ‘parça, bölüm’ Steingass 1892: 229b.]

parça parça *zf.* Parçalanmış bir durumda, lime lime: *bêle parça parça* II-186 [bkz. *parça*.]

parih *a.* Öküz arabasının başının dik durmasını sağlayan direk: *bunnar mesela bir kağni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, arih, p., sami, samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [*parih* <?]

parka *a.* Kalın palto: *p. istemedim iki baş inek* IV-192 [*parka* << Fr. *parka* TÜR S 1889b.]

parpar *a.* Semizotu: *dağdan p. topladıh getirdik* SE [*parpar* < Far. *parpar/purpar* “su nanesi, suyarpuzuna benzeyen bir bitki” Steingass 1892: 240a.]

part *a.* Biçilmiş otuz ot bağının oluşturduğu yığın: *ottuz p. gırh p. ot getirirdik* III-197; *gün doğanda bi p. ot tayadadır* IV-84; *arabalar da oni part edellerdi p. diyellerdi işde otduz bağı olurdi bi p.* V-224 [*part* < Erm. *bard* ‘yığın (ot, buğday)’ Dankoff 1995: 26/51.]

parti *a.* Siyasal topluluk, fırka: *anavatan partisi zamanında p. başkan vekilidim* III-51 [*parti* << Fr. *parti* TÜR S 1893a.]

partoz vur- *bf.* Biçilmiş ekinden tanelerini makine yardımıyla ayırmak veya yoncayı hayvan yemi haline getirmek: *otuz bağa partoz diyellerdi p. v.-acayıh ifadesi ordan gelir makinenin adi da* IV-222; *bi gün de hatçenin erhan diyir gëtdik p. v.-duh* X-45 [*partoz vur-* << Fr. *batteuse* TÜR S 1901a ve Tü. *vur-*.]

partoz a. Otuz bağdan oluşan ekin yığını: *p. ekini part yapallardi oni yığallardi ona p. diyellerdi* IV-221 [*partoz* < Fr. *batteuse* TürS 1901a.]

pasınlar a. Yer adı (Pasinler): *babam p.+da herbde kalmış* III-9

paşa a. ask. Osmanlıda bir unvan: *p. da diyir nece olir san nece teslim olillar* II-294 [*paşa* < *beşe* ‘erkek evlat, özellikle hükümdar veya soylu kişi oğlu, prens’ Tietze 2002: 368b.]

paşa ağalar a. Bir aile lakabı: *p. a., azab ağalar, kavolar* XII-140

paşev a. Sahur: *p.+e gahmadın mi* SE [*paşev* <?]

patatez a. Patates: *p.+i yemeknen doyamazsan* III-131 [*patates* < Rum. *πατάτα patáta* ‘patates’ Meyer 1893: 33.]

patıl patıl patıl-da- bf. İri, kocaman olmak: *uşahlarımız yerdı p. p. da p.-rdi* V-190 [*patıl patıl patıl-da-* < yansıma *patıl+da-*.]

patla- (nsz) Patlamak: *diyir men dedim gidecegem p.-disa men ölecegem* II-370; ‘çok ağlamaktan mahvolmak’ *vala neyse meni aldı gétđi odaya, dedi bu gece senin yanan gelmiyecek, sen o uşağa bahacaşsan, ağlasın p.-sın* I-80 [*patla-* < TT *pat* ‘patlama sesi’ + *la-* eki.]

patoz a. Otuz bağdan oluşan ekin yığını: *misali komşılar p.+i kalmış dağda* III-44; *p.+i döşiyem harman edem* IV-220; *bi araba p. getirdim diyellerdi* IV-222 [bkz. *partoz*.]

pay a. Pay, hisse: *yemek yapardı ahsam misali bu komşı p.+i* III-33; *gerçek p.+i varmış* III-229 [*pay* < Oğz. *pay* ‘hisse, pay, kismet’ (DK 77-3)→ bkz. Ergin 1963: 249.]

paydoz et- bf. Çalışmayı bitirmek: *gün çalanda ordan ahsam olacağ naılır gelecek p. é.-ecen* XII-57; *usdalar ne zaman p. é.-ersiniz ne zaman iş başı* XII-95; *usdanın birisi diyor keymekam bey naılır gide iş başı edek, naılır gele p. é.-eriz* XII-96 [*paydoz et-* < Rum. *paydos* TürS 1902b ve Tü. *et-*.]

pazen *a.* Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez: *koroğluna p. fistanlıh alam* IV-246 [pazen << Fr. *basin* TÜR S 1904b.]

peki *e.* Pekâlâ: *noldi babam, işte bèle bèle, e p. babam san kim dedi sen gêt bah* VI-179 [peki < pek ve iyi; krş. ET *bek* ‘sıkı, sağlam, katı’ Clauson 1972: 323a.]

pencer *a.* Şeker pancarı: *p. ekirdik* V-40 [pancar < Erm. *bancar* ‘sebze, yeşillik’ Dankoff 1995: 26/48.]

pencere *a.* Pencere: *p. olsun şu bu* VI-12 [pencere < Far. *pancar, pancara* ‘pencere’ Steingass 1892: 256b-257a.]

per *a.* Pervane: *onun p.+leri hem elegi vardi bèle elerdi buğdayi hem de savururdi giderdi, işde onnan uğraşırdıh* II-61 [per < Far. *par, parr* ‘kanat’ Steingass 1892: 239a.]

perişan *êt-* *bf.* Acınacak duruma düşürmek: *he asgeri p. ê.-illermiş yani* II-350 [perişan < Far. *pareşân* ‘dağınık, akli karışık, üzgün’ Steingass 1892: 247a + Tü. *et-*.]

perişan ol- *bf.* Sıkıntı çekmek, güç durumda kalmak: *en çoğ p. o.-an erkizan mahallesiydi* XII-294 [perişan ol- < Far. *pareşân* ve Tü. *ol-*.]

perişanlıh *a.* Perişanlık, kötü durumda olma: *mıhacırlihda çoğ p. çekmişler* III-277; *yani o gede p. çekmişler ki şimdi dünya ayağa galhıyor* III-297; *p. çoğ çekdim, ahızarlıh çoğ çekdim* IX-52 [perişanlık < *perişan +lık.]

perişanlıh çek- *dey.* Zorluk içinde bulunmak, çok sıkıntı yaşamak: *yani o gede p. ç.-mişler ki şimdi dünya ayağa galhıyor* III-297 [perişanlık < Far. *parișân* ve Tü. +lik ve ET *çek-* ‘çekmek’ Clauson 1972: 413b.]

personel *a.* Eleman, çalışan: *uğradım uraya toplandı tüm p.+i* XII-222 [personel << Fr. *personnel* TÜR S 1915a.]

perşembe *a.* Perşembe: *onun için bu çarşamba, bi çarşamba bi p. ege atladırca çoğ yaşar* X-111 [perşembe < Far. *panc-şanbih* ‘perşembe’ Steingass 1892: 257a.]

peş a. Arka, art: *baḥdım p.+inde bi tene rus subayi arḥasınnan gelir* II-374 ; onun *p.+ine toḥum ekirsen* III-165 [*peş* < Far. *pas* ‘arka, art; sonra’ Steingass 2005: 249a.]

peşin sf. Peşin: *üç yüz tenenin parasını men şimdi onnara söliyecegem p. vërsinler san gêt kereste al* VI-122 [*peşin* << Far. *peşîn* ‘önceki, evvelki’ Steingass 1892: 268a.]

peşine dolan- bf. Peşinden koşmak: *on yedi sene on sekiz sene bi kızın p. d.-dım oni da man vërmediler* XI.31 [*peşine dolan-* < bkz. *peş* ve *dolan-*.]

peşine düş- dey. Arkasından gitmek, izlemek: *d.-erdik öküzlerin p. éle gelirdik* III-306 [*peşine düş-* < Far. *pas* ve ET *tüş-* ‘düşmek’ Clauson 1972: 559a.]

peşine gel- bf. Birini almaya gitmek: *g.-illerdi p.+me anam g.-irdi p.+me ʿeli g.-irdi p.+me* I-124 [*peşine gel-* < bkz. *peş* ve *gel-*.]

peşine kaç- bf. Peşine düşmek: *dönellerdi k.-allardi p.+me* VI-237 [*peşine kaç-* < Far. *pas* ve ET *kaç-* ‘kaçmak’ Clauson 1972: 589b.]

peşine taḥıl- bf. Arkasından gitmek: *dedi buni da kervan gidir kervanın p. t.-ılın t.-ın kervanın p. o parayı da vërirsiz minersiz şeyi geçersiz kayığa minersiz suyi geçersiz* II-163 [bkz. *peş* ve *taḥıl-*.]

peşine ver- bf. Kovalamak, arkasından gitmek, izlemek, peşine düşmek: *gelir buni sögir sen utanmırsan mi ordan gördüm sen bacımın p. v.-irdin* V-120-21 [*peşine ver-* < bkz. *peş* ve *ver-*.]

peşkir a. Genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu: *ʿebdes suyun elen p.+in vërır* IV-156 [*peşkir* < Far. *peş-gîr* ‘öne tutulan şey’ < Far. *peş* ‘ön’ Steingass 1892: 265a + *gîr* ‘tutulan, tutan’ Steingass 1892: 1108b.]

peşreng başi a. Halay çekenlerin başındaki kişi: *p. b. kimi guvang başında* IV-69 [*peşreng* < Far. *paş-rav* ‘lider, önder, şef’ Steingass 2005: 267a.]

peygamber a. din b. Peygamber, elçi: *p. o hêç kimseden ders almadan cenabı hakkın varlığına éle inandi* VI-192; *e biz peki buna p.+im dediginde niye inanmırîḥ* VI-331

[*peygamber* < Far. *paigam-bar*
'peygamber, elçi' Steingass 1892:
268b.]

peynir at- *bf.* Peynir yapmak: *onnari*
inegleri gönderirdim gelirdim p.+i
a.-ardım giderdim dağa V-206
[*peynir at-* < Far. *panīr* 'peynir'
Steingass 1892: 258b ve Tü. *at-*.]

pırtla- (*nsz*) Yemek ağızdan dışarı
çıkma: *ğaldıḫ artıḫ, zōhre yemek*
yir burdan p.-r ḳapiya burdan p.-r
ḳapiya X-47 [*pırtla-* < Yansıma *pırt*
+la-.]

piçer *a.* Biçerdöver: *şimdi allaha*
şükür p. gelir yirmi dört se^cetde beş
altı yüz dönüm yeri vurir içinnen
çihir gidir III-181 [*biçer* < **biç-er*;
krş. ET *bıç-* 'kesmek' Clauson
1972: 292b.]

pigi *a.* Ağaç vida: *bunnar mesela bir*
ḳağni öküḫ arabasi al elen öküḫ
arabasi mesela maran, serini, ariḫ,
pariḫ, sami, samter, p., gorzivel,
bunnar hep ermenicedir XII-41
[*pigi* < Erm. *p'ut* 'pulluk çivisi'
Dankoff 1995: 151/762.]

pij *a.* Piç: *hani o üṣ tene p. düşdi*
peşine köpek kimi kişkir VI-295

[*piç* < Far. *baça, baçça* 'çocuk,
erkek çocuk, bebek' Steingass
1892: 157a.]

pilav *a.* Pirinçten, bulgurdan veya
kuskustan yapılan bir yemek: *başta*
çorti gelin dönek p.+a IV-255
[*pilav* < Far. *palāv, pilav* 'pilav'
Steingass 1892: 254b.]

pilavlıḫ *sf.* Pilavlık: *sora da elenirdi*
artlanırdi onnan sora çekilirdi
p.+ini ayri çıḫardırdıḫ [*pilavlık* <
**pilav+lık*.]

pinakonluḫ *a.* Kış için ayrılan un:
dolduram ambara p.+i IV-244
[*pinakonluk* < Erm. *bun* 'kök;
gerçek' + *agun* 'kış için hazırlanan
yiyecek' Dankoff 1995: 31/75.]

pire *a.* Pire: *artıḫ p. sıçrardi, sirke*
sıçrardi, bit sıçrardi IX-19 [*pire* <
ET *bürge* 'pire' Clauson 1972:
362b: DLT *bürge* 'pire'.]

pirinç *a.* Pirinç: *mesela ḳaravana*
olurdi bize iki ḳaşuḫ p. vērillerdi II-
458 [*pirinç* < Far. *birinc* 'pirinç'
Steingass 1892: 179b.]

pirolar a. Bir aile lakabı: *altınkuşahlar, ağzi karalar, p.* XII-144

pis a. Çirkin, kötü: *diyir senin bana vereceğin şeler ‘eynen o kirli p. gohidır ne var sende* VI-291 [*pis* < Kökü belli değildir. Krş. Far. *pīs* ‘alaca, lekeli, cüzamlı’ Nişanyan 2012: 493b. Bkz. *pes* ‘cüzam’ Steingass 1892: 265b.]

pis yol a. mec. Kötü yol: *p. y.+lardadı onun için boşadı* VII-31 [*pis yol* < bkz. *pis* ve *yol*.]

pisle- (-i) Büyük veya küçük abdestini etmek, kirletmek: *istediği zaman gopa p.-r ya öküz olup gopa mi sıçacağsan* IV-40 [*pisle-* < **pis+le-*.]

pislik a. Dışkı: *annem annatırdı diyerdi ben gözümnü gördüm atın p.+inin içersinnen arpayı çıkartdılar yediler* III-279 [*pislik* < **pis+lik*.]

pişat a. İğde, yabanıl iğde: *p. ağacınnan bi degenek yapmışdım* SE [*pişat* < Erm. *p’şat* ‘iğde’ Dankoff 1995: 149/748.]

pişik a. Kedi: *evde p.+miş orya geliyor insan oluyor* III-246; *bu evin kedisini hırsladıh p.+i hırsladıh kesdig yemeg için* III-286 [*pişik* < Erm. *p’isik* ~ Far. *pūşak* ‘kedi’ Dankoff 1995: 192/E196. Bkz. *poşak* ‘kedi’ Steingass 2005: 260b.]

pişir- (-i) Yemek pişirmek: *tekrar ginen bizim keşgegimiz var nohutnan pilav kimi p.-irlik* V-82 [bkz. *bişir-*.]

poladoğlı a. Kişi adı: *p. söyler beyit* IV-21

popenli a. Potinli: *p. papugan kurban oluram* IV-114 [*potinli* << Fr. *bottine* TürS 1942b ve Tü. +li.]

porak a. Soda, boraks: *p.+nan başımızı yıhardıh gine çamaşır yıhardıh p.+nan p. vardı* V-174 [*borak* << Fr. *borax* TürS 378a.]

post a. Biçilmiş otların tırmıkla toplanmış hali: *terk eder p.+i lasi evine gider* XII-238 [*post* < Far. *post* ‘deri; kabuk’ Steingass 1892: 259b.]

pörk *a.* Erkeklerin giydiği bir çeşit başlık, takke, külah: *p.+ün anan kıyınunda kala* IV-268 [*pörk* < ET *börk* ‘başlık, şapka’ Clauson 1972: 362a.]

pörkün anan kıyınunda kala *dey.* Ölesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *p. a. k. k.* IV-268

profosor *a.* Üniversiteki en üst ünvanı taşıyan öğretim üyesi: *p. bennen sordi ben beşe dedim, hocam dedim biz ahladi tanimaya gücümüz yetmez* XII-311 [*profesör* << Fr. *professeur* TürS 1946a.]

puk *a.* Kof, çürük, içi boş: *cevizler hep p. çıldı* SE [*puk* < Erm. *p‘uk* ‘kabarmış (ekmek), cansız, yumuşak veya sarkmış (et)’ Dankoff 1995: 153/766.]

pun *a.* Kümes: *geçen tavuqlara p. yaptım* SE [*pun* < Erm. *boyn* ‘yuva, kuluçka’ Dankoff 1995: 29/64; Bläsing 1992: 67/112.]

pungal *a.* Tavukların yumurtladıkları yer: *p.+dan yumurtalari al ge* SE [*pungal* < Erm. *bunkal* Dankoff 1995: 29/65; Bläsing 1992: 68/113.]

purhus *a.* Köy adı: *bunnar hep toplansa ermenilerin bi büyük köyi p. gede ancah olur* II-144

pusula *a.* Küçük bir kâğıda yazılmış kısa mektup, tezkere: *esgere gidecek gelip p.* IV-109 [*pusula* << İta. *bussola* TürS 1953b.]

put *a.* Put: *babasi p. yaparmış heralde ele duymışam* VI-193 [*put* < Far. *but* ‘put; tasavvufta Allah’ Steingass 1892: 154b.]

puta *a.* Çalı: *eger tarlada bi p. olsadi p. yani çalidan çali olsadi öteberisini birağırdı onun dibine, olmasadi birez ekin biçer yığırdı onun kölgesine birağırdı* II-63 [*puta* < Far. *pušta* ‘küçük tepe, çalı çırpı yığını; çimenlik’ Steingass 2005: 252b.]

puthane *a.* Putların bulunduğu yer: *gidir baltayı alir putlari o p.+de kırır* VI-197 [*puthane* < Far. *but-hāna* ‘puthâne’ Steingass 1892: 155a.]

püskül *a.* Bir ucundan bazı şeylere süs olarak takılan, diğer ucu serbest saçak biçimindeki iplik demeti: *onun başına bi de p. yapallardi*

uzun IV-205 [*püskül* < TT *püskül*. Kökeni belli olmayan sözcük ilk olarak 16. yy'de yazılmış Câmî-ül Fürs'de geçer. Bkz. Şahin 2006 II: 132a. Misalli Büyük Türkçe Sözlük 1008b'de sözcüğün İt. *opuscolo*'dan geldiği belirtilir.]

rabia *a.* Kişi adı: *r. gâdın saraḥ şu cıḡarayı* XII-75

rafata *a.* Yufka ekmeğini tandıra yapıştırmak için kullanılan, içi ot ya da paçavra dolu, yastık biçiminde araç: *aşdıḡımız yufḡalari r.+nın üzerine koyar tendire yapışdırırdıḡ* SE [*rafata* < Erm. *rap* 'at'ay 'rafata' Dankoff 1995: 131/647 < Far. *rafāda* 'rafata' Steingass 1892: 582b.]

raḡatlıḡ *a.* Rahatlık: *işde beḡe ḡurban olam huzur vardi, r.+lıḡ vardi* IX-16 [*rahatlık* < Ar. *rāḡat* 'rahat, sakin; dinlenme' Steingass 1892: 561a ve Tü. +lık]

rámazan *a.* Ramazan ayı: *bugün r.+dır âlimler oḡillar allah ḡabul etsin ḡur^cani, kur^can ölüler için degildir* VI-276 [*ramazan* < Ar. *ramazān* 'ramazan, hicrî dokuzuncu ay' Steingass 1892: 587a.]

rampaya vur- *bf.* Yokuş tırmanmaya başlamak: *çar naçar v.-duḡ r.* XII-173 [*rampaya vur-* << İt. *rampa* TÜR 1963b ve Tü. *vur-*.]

ramuḡ *a.* Römork, bir taşıt tarafından çekilen motorsuz taşıt: *yoh r. ola mümkün degil* III-186 [*römork* << Fr. *remorque* TÜR 1984b.]

rast gel- *bf.* Karşılaşmak: *he ava çıḡmışlar nerde r. g.-iller vurillar* II-134 [*rast gel-* < Far. *rāst* 'doḡru; iyi; denk' Steingass 1892: 562b ve Tü. *gel-*.]

rasul çavuş *a.* Kişi adı: *ikiḡubbeden r. ç., ḡḡhlardan cimoların üsüf çavuş onun arḡadaşlari* XII-418

rebbime amanat vermişik *bs.* Bir iyi dilek sözü: *r. a. v.* X-65

receb dayıḡil *a.* Recep dayılar: *r. d.+di* V-237

refai *a.* Kişi adı: *r. götürdi bıḡaş sene, o üç yüz tene meselesi deḡişmiş* VI-163

reḡed *a.* Rahat: *şe ḡonişiram dediler bu cesur bi adamdır dur buni r. bi*

şeye yazah gëtsin VI-30 [*rahat* < Ar. *rāḥat* ‘rahat, sakin; dinlenme’ Steingass 1892: 561a.]

rehed *êt-* *bf.* Rahat etmek, huzur bulmak: *gitdigi yerde r. ê.-emez* XII-204 [*rahat et-* < Ar. *rāḥat* ve Tü. *et-*.]

rehedini boz- *dey.* Rahatsız etmek, huzursuz etmek: *el gızının r. de b.-dun* IV-45-149 [*rahatını boz-* < Ar. *rāḥat* ve Tü. *boz-*.]

rehedleş- (*nsz*) Rahatlamak: *r.-ir ya oḥ felan diyir* VI-289 [*rahatlaş-* < **rahat+laş-*.]

rehedsiz ol- *bf.* Rahatsız olmak: *yani islamiyetin dışında olan bi şeler yapir en başda kendisi r. o.-ir* VI-366 [*rahatsız ol-* < Ar. *rāḥat*, Tü. *+sız* ve *ol-*.]

rehetsiz *êt-* *bf.* Rahatını bozmak, rahatını, keyfini kaçırmak: *diyir ki benim sahabımı r. e.-meyin* III-252 [*rahatsız et-* < Ar. *rāḥat*, Tü. *+sız* ve *et-*.]

rehmet *a.* Rahmet: *allah r. etsin senin babana* III-59 [*rahmet* < Ar. *rahmat* ‘rahmet, merhamet;

yağmur; bağışlama’ Steingass 1892: 571a.]

rehmetlik *sf.* Merhum, merhume: *r. cerreḥi tanır midın* III-116; *gelir ḥasan ḥüsen gırḥ gün yatmış kendisi anlatdı r.* III-272 [*rahmetlik* < **rahmet+lik*.]

remzo *a.* Kişi adı (Remziye): *silo dedi sen r.+yi vurdun mi, erkek olup r.+yi vurdun mi* I-76

rengarenk *sf.* Çeşitli renkleri olan, renk renk: *gezilden eşellerdi örellerdi boyallardı r.* IV-205 [*rengarenk* < Far. *rang* ve pekiştirme elifi *-ā-* ile *reng-ā-reng*.]

rengi beyaz *a.* Beyaz renk: *giydi kefini r. b.+i* XII-14 [bkz. *renk* ve *beyaz*.]

rengi kaç- *bf.* Korku, heyecan vb. sebeplerle benzi sararmak: *dedi gız ḥesbe san nolup niye r.+n ḡ.-ip* V-101; *eve anam dedi ki niye o r.+n ḡ.-ip gızım senin r.+n* V-103 [bkz. *renk* ve *kaç-*.]

renk a. Renk: *motğemerî gîyer r.+i yeşilden* IV-65 [renk < Far. rang ‘renk, boya’ Steingass 1892: 588b.]

resimli sf. Resimli: *diyirem bu bèle kalsın bu sefer başka bi tene bèle çeşit çeşit r. bastonnar olsun* VI-132 [resimli < Ar. rasm ‘çizmek; çizme, yazma’ Steingass 1892: 576a ve Tü. +li.]

resmi a. Resmî, devlete ait: *bi r. dabanca vardi* II-414 [resmi < Ar. rasm ve nispet eki -î.]

reşber a. Rençber, çiftçi: *r.+i durmaz çalışır müdam* VIII-72 [rençber < Far. ranc-bar ‘sanatçı, tamirci’ Steingass 1892: 588a.]

reşberlik a. Çiftçilik, rençberlik: *asgerden geldikden sora r.+e öküz r.+e devam êtdik* III-213; *onnan sora da baḥdîḥ r.+nen olmaz ben kendi şahsım baḥdım ki tarla sürmeknen olmaz* VIII-42 [bkz. ireşberlik.]

revaçda sf. Gözde, tutulan, rağbet edilen: *hem daha iyi olurdi hem r. herkès faydalanırdi* VI-120 [revaçta < Ar. rawāc ‘geçerli olma’ Steingass 1892: 590a ve Tü. +da.]

rızai ilahi a. Allah rızası: *meşekettir ama burada r. i. olursa onnarın bugünkü bu maḳami* VI-387

rızık a. Yiyecek, içecek: *siz ölene geder sizin r.+ınzi esgik etmiyecem* VII-201 [rızık < Ar. rizḳ ‘zenginlik, varlık, servet edinmek’ Steingass 1892: 574a.]

rica et- bf. İstekte bulunmak, dilemek: *yavuz selime r. e.-iyollar yeni bir ḳale inşa edilmesini* XII-331 [rica et- < Ar. racā ‘ümit etme; korkma; ümit, korku’ Steingass 1892: 569b ve Tü. et-.]

riya a. İkiyüzlülük: *allah ḳorusun r. ḳarışır içine* VI-301 [riyâ < Ar. riyâ ‘rol yapma; ikiyüzlülük’ Steingass 1892: 600b.]

ruḥsat a. İzin: *bunnarın ḳetli ḥelaldır diye r. vèrmiş* II-109 [ruḥsat < Ar. ruḥṣat ‘izin verme; fırsat, imkân’ Steingass 1892: 572b.]

ruḥsat ver- bf. Onay vermek: *diyir dedi ki bèle olmişlar dört kitaba göre bunnarın ḳetli ḥelaldır diye r. v.-miş* II-108 [bkz. ruḥsat ve ver-.]

rus battanyesi a. Rus battaniyesi:
sırtında r. b. elinde misin XII-391

[*rüya* < Ar. *ru'yā*, *rūyā* 'rüya'
Steingass 1892: 598a.]

rus lagari a. Bir tabanca çeşidi: *diyir*
men resmiyeti aşdım biraḥdım ama
bu r. l. kaldı yanımda II-415

rüya te^cbircisi a. Rüya tabircisi, rüya
yorumlayan: *buni da r. t. te^cbir*
vêrirmiş VII-144 [*rüya tabir+ci+si*
< Ar. *ru'yā*, *rūyā* 'rüya' Steingass
1892: 598a + *ta^cbīr* 'açıklama'
Steingass 1892: 307b.]

ruşvat a. Rüşvet: *gêtdi rus*
başçavuşuna menem dedi ne geder
r. vêrdi II-485 [*rüşvet* < Ar. *raşwat*,
rişwat, *ruşwat* 'rüşvet, yolsuzluk'
Steingass 1892: 578a.]

rüzgar a. Rüzgâr: *r. gelirdi kıble r.+i*
III-178 [*rüzgar* < Far. *rozgār*
'zaman, gün, rüzgar, hava'
Steingass 1892: 593b.]

ruyî dehir a. Yeryüzü: *batı kapi*
üzerindeki kitabesinde dualar birle
yad eylegil ol şah hakani ki r.
d.+de odur süleyman sani XII-344
[*ruy-ı dehir* < Far. *rūy* 'yüz, hava'
Steingass 1892: 597b ve *dahr*
'zaman; dünya' Steingass 1892:
548b.]

sa^cadet a. Kişi adı: *diyir ki s. teyze*
gızın vêr man I-6

sabah a. Sabah vakti: *neyse s.+i*
bekledik, sabanan bir daha geldim
VIII-13 [*sabah* < Ar. *şabāḥ* 'sabah'
Steingass 1892: 780a.]

rütbe a. Rütbe, paye: *bölük de teslim*
olir bu alacaḥ ya r. vërecekler II-
292 [*rütbe* < Ar. *rutbat* 'rütbe,
derece' Steingass 1892: 569a.]

sabahleyin zf. Sabah vakti: *dağda*
kalırdım men, o gelirdi eve gece
evde kalırdı, s. bizim ekmeğimizi
alırdı gelirdi VII-41 [*sabahleyin* <
**sabah+leyin*.]

rüya a. Düş: *r.+sında görir* VII-133;
zaman gelir padişah bi r. görir VII-
144; *diyir kim man dese ki allah*
senin r.+n ḥêr etsin diyerse men
r.+mi ona diyecegim VII-146

sabanan zf. Sabahleyin: *biz s. birez*
erken gaḥardıḥ VII-55 [*sabanan* <
**sabah+nan*.]

sabbahnan zf. Sabahleyin: *neyse sabbahi bekledik, s. bir daha geldim VIII-13 [sabanen < *sabah+ nan.]*

sabbah a. Sabah vakti: *çıharir gahir s. olir gahir gelir diyir hal mesele belemen bele III-253; s. namazında koyun tutanım IV-95 [bkz. sabah.]*

sabret- bf. Dayanmak: *nazife ebe s.-emedi buna XII-119 [sabret- < Ar. şabr ‘sabırlı olma; sabır’ Steingass 1892: 781a ve Tü. et-.]*

sabri a. Kişi adı: *s. geyboldi X-3*

sabun a. Sabun: *sabanen macuni, darağını, s.+uni alır getirir biraşir çeşmenin paçasına orada başlır darir darir darir XII-101 [sabun < Ar. şābūn ‘sabun’ Steingass 1892: 777b.]*

sabur a. Sabır: *s.+ınan böyür yetişir diyirdin IV-163 [sabır < Ar. şabr ‘sabırlı olma; sabır’ Steingass 1892: 781a.]*

saç a. Baş derisini kaplayan kıllar: *o gezil s.+laran kurban oluram IV-85; geldi el atdi s.+larıma, s.+larıma el atanda benim*

gözlerim kor oldi düşdüm yere X-31 [saç < ET saç ‘saç’ Clauson 1972: 794a: Uyg. saç ‘saç’, DLT saç ay.]

sade zf. Yalnızca, yalnız, ancak, sadece: *s. benim için olmaz s. hepimiz barabar ne yapabüldikse VI-156 [sade < Far. sâda ‘sade, düz, yalın’ Steingass 1892: 639b.]*

saf sf. Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilen, safdil: *man s.+dır diyellerdi kandırıldi gülellerdi üsdüme mesele diyellerdi V-87 [saf < Ar. şāf ‘saf, temiz’ Steingass 1892: 779b.]*

sağ- (-i) Sağmak: *inekleri s.-ardım götürür katardım dağa pancar da ekerdik patades ekerdik V-205; bi tenesini getiriyor biraşiyor torbama ben gidiyorum dağa, koyun da s.-amıyorum, geçi s.-ıyorum XII-291, 292 [sağ- < ET sağ- ‘(hayvan) sağmak’ Clauson 1972: 804b: Uyg. sağ- ‘sağmak’, DLT sağ- ay., Çağ. sağ- ay., Kıp. sağ- ay.]*

sağ a. Sağ taraf: *çevirdik lasti sola bi daha s.+a XII-268 [sağ < Oğz. sağ*

‘sağ’ (DK 5-13, 15-13...)→bkz.
Ergin 1963: 254.]

sağ olsun *bs.* Birine teşekkür amaçlı
söylenen bir söz: *valla neysene s.*
o.-sunlar oni hetirleminem biri
dögdi vèrde elimize IX-61

sağ selamat *zf.* Sağ salim: *s. s. gide*
gele asgere IV-111 [*sağ selamet* <
ET *sağ* ‘sağlam, sağlık’ Clauson
1972: 803a-b ve Ar. *salāmat* ‘emin
olma, güvende olma’ Steingass
1892: 692b.]

sağal- (*nsz*) İyileşmek: *ķari ölmedi*
ğahdi, s.-di ğahdi VII-28; *bu göz*
bële s.-di, düzeldi, ne çekmişik, ne
çekmişik I-89 [*sağal-* < Kıp. *sağal-*
‘iyileşmek’ (KFT 190b/31)→bkz.
Ağar 1989: 1054.]

sağdıç *a.* Sağdıç: *damnan s.+larnan*
barabar alma atardi gelinin başına
III-95 [*sağdıç* < ET *sağdıç* < *sāğ*
‘düğünde damadın arkadaşı’
Clauson 1972: 806b: DLT *sağdıç*
‘sağdıç, dost’.]

sağlam *sf.* Dayanıklı: *s. olirdi* III-207
[*sağlam* < **sağ+la-m*; krş. ET *sağ*
‘sağlam’ Clauson 1972: 803a.]

sağlıh *a.* Sağlık, dirilik: *eskiden*
insanın s.+i III-138 [*sağlık* < Oğz.
şaglık ‘sağlık’ (DK 35-1, 98-
8...)→bkz. Ergin 1963: 255.]

sahab çıh- *bf.* Sahip çıkmak: *adam*
zamanında s. ç.-mamış değil mi
yani VI-361; *ğeynim de man s. ç.-di*
allah için, kocam da IX-5 [*sahip*
çık- < Ar. *şāhib* ve Tü. *çık-*.]

sahab ol- *bf.* Sahip çıkmak, destek
olmak: *menim yapıdığım bastonlari*
yapamayınca man s. o.-millar VI-
152 [*sahip ol-* < Ar. *şāhib* ve Tü.
ol-.]

sahab *a.* Sahip, efendi’ diyir ki benim
s.+ımı rehetsiz etmeyin III-252; *bu*
menim s.+ımdır III-252 [*sahip* <
Ar. *şāhib* ‘arkadaş, yoldaş’ Dozy
1881: 819a.]

sahabsız *sf.* Sahipsiz: *s. kuzilar bi oldi*
düzde IV-185 [*sahipsiz* <
**sahip+siz*.]

sahıb *a.* Sahip: *diyir dedi bu oturdi*
kaşuñ s.+i II-266 [bkz. *sahab*.]

sahla- (*-i*) Saklamak, gizlemek: *iki*
tene ğarmuçli ermeni geldi diyir
babama dedi ömer bizi s.-ginan bizi

vurillar II-117; *bële top şêderdik*, *bırahırdıh kıynumuza*, *s.-rdıh* VII-165; ‘barındırmak’ *bin gizli eserler s.+sın ahlata* VIII-71; ‘misafir etmek’ *adam köyden gelir, yolda demiş boğilırdım dediler şıh heydergil misafir s.-llar* X-19 [sakla- < Oğz. şakla- ‘saklamak, besleyip bakmak, gizletmek, gizli tutmak’ (DK 29-6...)→bkz. Ergin 1963: 256 < ET sakla- < sak ‘gözetmek, korumak, dikkat etmek’ Clauson 1972: 810a: KB sakla- ‘hesaplamak, dikkat etmek; tanzim etmek; tedbir almak, korumak’, Çağ. sahlata- ‘gözetmek’, Kıp. sakla- ‘korumak, saklamak’.]

saklan- (nsz) Saklanmak: *nahıra da götürdüğüm zaman o hayvan men s.-miyadım nahırcı götüremezdi* VI-236 [saklan- < ET saklan- < sakla- ‘birini korumak, korunmak, saklanmak’ Clauson 1972: 810a: DLT saklan- ‘saklanmak, çekinmek’.]

sakın- (-den) Sakınmak, çekinmek: *malazgirt beyinden s.-in* XII-2 [sakın- < Osm. sakın- ‘sakınmak, korumak’: ET sakın- ‘düşünmek’ bkz. a.m., Clauson 1972: 812b-813a: Orh. sakın- ‘düşünmek,

kaygılanmak’, Uyg. sakın- ay., DLT sakın- ‘sakınmak; düşünmek; umursamak’.]

sakkal a. Sakal: *bele s.+i olur* II-464; *kürtlerde de yüz yaşında ol, s.+ın dizleren yënsin hansı ağanın yanına gidersense hêç yoğ demez* XI-34 [sakal < ET sakāl < *saka- ‘sakal’ Clauson 1972: 808b: Uyg. sakal ‘sakal’, DLT sakal ay.]

saklız tut- bf. Sakız yapmak: *anasına s. t.-up gelenim* IV-88; *s. t.-mişam* IV-232 [sakız tut- < *sakız ve tut-; krş. ET sağız/sakız ‘sakız’ Clauson 1972: 817b ve ET tut- ‘tutmak, yakalamak’ Clauson 1972: 451a.]

sal a. Sal: *s.+la geçmişler dicleden nehri fıratdan* XII-386 [sal < ET sāl ‘sal’ Clauson 1972: 824a: DLT sāl ‘tar –şışırılmış tulumların, kamışların veya dalların yan yana getirilmesiyle yapılan sal-anlamında kılıf’, Çağ. sal ‘ırmak geçmekte kullanılan araç’.]

salatalıh a. Salatalık: *işde birez oturdum, bi beş dekke oturdum, arvat s. soydi aldi geldi garşıma* I-103 [salatalık << İt. salata TürS 2017a ve Tü. +lık.]

salih emmi a. Kişi adı: *iki kere gètdiler geldiler s. e.+nen barabar* I-11

salla- (-i) Salmak, aşağı doğru bırakmak: *oğluma diyem günde her aḥşam da çamaşırı yıhardıḥ tendire s.-rdıḥ* V-175; *adami soyundurillar moyundurillar ayahlarını tendire mendire s.-llar* X-18; ‘çocuğu uyutmaya çalışmak’ *tayanın dibinde, çocuğuni s.-r* X-106 [salla- < ET salla- ‘birini sala koymak’ Clauson 1972: 825a: Uyg. salla- ‘birini sala koymak’, Osm. salla- ‘sallamak’.]

saltanat a. Sultanlık: *hani s.+lari bozulacaḥ yani demeg istedigim doğruluḥ* VI-332 [saltanat < Ar. *salṭanat* ‘hükümdarlık etme; güç, otorite’ Steingass 1892: 693b.]

saman a. Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları: *ağaç yabaların savurullardi s. bi yana buğda bi yana onnari da éle* V-245; *yele vèrdikden sora s.+nan buğda ayrılır oni sarada vurallardi* IV-226 [saman < ET saman ‘saman’

Clauson 1972: 829b: Uyg. saman ‘saman’.]

sami a. Öküzleri boyunduruğa bağlamaya yarayan ağaç veya demir çubuk: *bunnar mesela bir kağni öküz arabasi al elen öküz arabasi mesela maran, serini, ariḥ, pariḥ, s. samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [sami < Erm. sami ‘boyunduruk’ Dankoff 1995: 133/653.]

samimi sf. İçten (duygu vb.): *iḥlas s. bi iḥlas s. bi heves kesinlikle şede kıalmaz* VI-74 [samimi < Ar. *ṣamīmī* ‘samimi, içten’ Steingass 1892: 793a.]

samsa a. Baklava dilimi: *datlıdan iki s. vèr yek* SE [samsa < ?]

samter a. Keçi kılından yapılan ve samiye bağlayan ip: *öküz arabasi mesela maran, serini, ariḥ, pariḥ, s. samter, pigi, gorzivel, bunnar hep ermenicedir* XII-41 [samter < Erm. sami ‘boyunduruk’ Dankoff 1995: 133/653 + *t’el* ‘iplik’ Dankoff 1995: 47/164; Bläsing 1995: 105/60.]

san zm. Sana anlamında kullanılan bir söz: *s. gelen tifağa balam alıram* IV-67 [*sana* < **sen*+*e*.]

sancı a. Sancı: *hem s. mancısı durarmış* X-85 [*sancı* < Kıp. *sançı* ‘sancı’ (Tuhf. 16b-6)→bkz. Atalay 1945: 232b < ET *sançığ* ‘sancı’ Clauson 1972: 835b: Uyg. *sançığ* ‘sancı’.]

sancıla- (nsz) Sancılamak: *kapının ögünde ele gözel gurug olan uşahlari, s.-yan çocuhları uşahlari getiresiz o daşın üsdüne bırahasız* X-81 [*sancıla-* < **sancı*+*la*.]

sanc- (-i) Saplamak, batırmak: *bi kadın doğum yaptığı zaman orya onun gösgüne igne s.-allardi demür bırahillardi deniz karısı gelip eve girmesin* III-226; ‘ısırmak, sokmak’ *ayağımı ilan s.-di* SE [*sanç-* < Oğz. *sanç-* (sanç-) ‘sançmak, saplamak’ (DK 132-2...)→bkz. Ergin 1963: 258 < ET *sanç-* < **sānç-* ‘mızraklamak’ Clauson 1972: 835b: Orh. *sanç-* ‘mızraklamak’, Uyg. *sanç-* ay., DLT *sanç-* ‘sançmak, dürtmek, sokmak; yenmek’ ‘mızrakla delmek’.]

sandıh a. Sandık, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası: *misali s.+ın üstünde oturullardi bahşış alıllardi* III-89; *gidin diyir filankesin gelininin s.+ında gelinligi bırahip bisimlah demeyip* III-248; *s.+ımı amcam gızinan geynim kızi getirdiler ellerinde* IX-2 [*sandık* < Ar. *şandūk*, *şundūk* ‘sandık, kutu’ Steingass 1892: 793b.]

saniye a. Kişi adı: *dedi gız neclo noldi, dedim s. ana benim saçlarımı yondi, benim gözlerim kor oldi* X-34

sankile e. Sanki: *dördi s. adam var onnari beşe sürir* VI-233 [*sanki* < **sanki*+*le*; krş. Far. *sān* ‘gibi, benzer’ Steingass 1892: 644a ve ki.]

sanrafiş, santrafiş a. Pompa: *evimizde şe me yoğdi o zaman s. bişe o zaman kuyi kapının ögünde* V-15; *vardi yapmirdih etmirdik onnan sora s. aldıh çıhdih* V-16 [*santrifüj* << Fr. *centrifuge* TürS 2030a.]

santim a. Bir uzunluk ölçüsü birimi: *bülminem kaç metredi kaç s.+di*

bülminem IX-78 [*santim* << Fr. *centime* TürS 2029b.]

sar- (-i) Bir kâğıtla dürmek: *rabia gadın s.-aḥ şu ciğarayı* XII-75 [*sar-* < Oğz. *şar-* ‘sarmak’ (DK 179-12...)→bkz. Ergin 1963: 259 < ET *saru-* ‘sarmak’ Clauson 1972: 844b: DLT *saru-* ‘sarmak’.]

sara hastası a. Sara hastalığı olan: *bi oğlum var s. h. bi gızı bi oğlı var, çarşıda otirir* IX-9 [*sara hastası* < Ar. *şarʿat* ‘epilepsi’ Steingass 1892: 786a ve Far. *ḥasta* ‘hasta, yaralanmış’ Steingass 1892: 460a.]

sarala- (-i) İyice sarmak, sarıp sarmalamak, dolamak: *bi adam béle bi şal diyerdik béle bi bez taḥardi boynına bi ucuni қoluna s.-rdi* II-41; *cecimleri s.-dilar öküz arabasına üsdüne ördiler öküzleri қоşdilar* V-274; *düşende éle nécebéle s.-disa habradan bi ḥorum çıḥdi* X-32 [*sarala-* < **sar-ala-*; krş. ET *sarla-* < *saru-* < **sar* ‘bir şeyi bir şeyin etrafına sarmak’ Clauson 1972: 852a: DLT *sarla-* ‘bir şeyi bir şeyin etrafına sarmak’.]

sarat a. Büyük delikli kalbur: *bi de oni s.+nan tekrar elerdik* III-179;

yele vërdikden sora samannan buğda ayrılır oni s.+a vurallardı IV-227; *s.+ın altına buğda tōkilir üstde közer қalırdı* IV-227 [*sarat* < Erm. *sarat* ‘geniş gözlü elek’ Dankoff 1995: 133/659.]

sáray a. Saray: *dolanir gidir bi köye baḥir köyün üst başında bir s. yapılp ki* VII-5 [*saray* < Far. *sarāy* ‘saray, ev’ Steingass 1892: 669a.]

sardır- (-i) Sardırmak, dürmek, dolamak: *geynenam o yorğannan o yastuğı s.-ir vërir heci ḥesen alır gidir ot dağına* I-44 [*sardır-* < **sar-dır-*.]

sarıḥli sf. Sarıklı: *başı s. olur* II-466; *diyir başi yeşil s.+lar götürmişdi, meni oḥitdilar қurʿeni oḥudum, ḥetim étdim , cāri yëndirdim* X-68 [*sarık* < Oğz. *şaruḳ* ‘sarık’ (DK 91-4...)→ bkz. Ergin 1963: 260; krş. ET *saraguç* ‘kadın yaşmağı’ Clauson 1972: 849b: DLT *saraguç* ay.]

sarıķemiş a. Yer adı (Sarıkemiş): *yani u s. malabelik yerinnen* III-10

sarıl- (nsz) Sarılmak, kucaklamak: *dedi çoḥ ḥoş olir siyah beyaz*

birbirine s.-diği zâman II-249
[*sarıl-* < Oğz. *şarıl-* ‘sarılmak’ (DK 260-10)→bkz. Ergin 1963: 259 < ET *sarul-* < *saru-* ‘sarılmak’ Clauson 1972: 851a-b: DLT *sarul-* ‘sarılmak’.]

sari a. Sarı: *bağ bu s. çiçek açar var ya o eşşeg yoncasidir* III-205 [*sarı* < Kıp. *sarı* ‘sarı’ (Tuhf. 4a-2, 83b-5)→bkz. Atalay 1945: 233a < ET *sarığ* ‘sarı’ Clauson 1972: 848a: Uyg. *sarığ* ‘sarı’, DLT *sarığ* ay.]

sari e. Doğru, karşı; -den yana, taraf: *mennen s. bi endişen olmasın* SE; *köye s. yola çıhdılar* SE [*sari* < Çağ. *sarı, sarığa* ‘doğru, yönünde, karşı’ Eckmann 2012: 99; **sa+rı* ‘taraf’ Kaçalin 2011: 991.]

sarsıntı a. Sarsıntı: *adam koloni çıkmış koloni getirmiş arasına dört tene tuğla orta yere pencere kapıyı çekdigin zaman bile o evde bi s. olur* XII-49 [*sarsıntı* < **sars-ıntı*; krş. ET *sarsı-* ‘çıkışmak, sert söz söylemek’ Clauson 1972: 854b.]

saşma a. Saçma, tandırı tutuşturmada kullanılan küçük tezek parçaları: *oğluma diyem ifahlarına s. diyerdik s.+yi tökerdik işde onnari эле* V-

168 [*saşma* < **saç-ma*; krş. ET *saç-* ‘saçmak’ Clauson 1972: 794b.]

sat- (-i) Satmak: *yarısını s.-am ahsata yapam* IV-245; *işçiler gelillerdi onnan sora kartobi s.-ardıh* V-42; *köle diye birbirlerine s.-dilar* VI-375; *s.-manam diyerdim bunnara baḥam* VI-64 [*sat-* < ET *sat-* < *sā-* ‘satmak’ Clauson 1972: 798b-799a: Uyg. *sat-* ‘satmak’, DLT *sat-* ay.]

satıl- (nsz) Satılmak: *halbuki eşya geceden gétmiş köylere yağnan, paranan s.-miş* XII-189 [*satıl-* < ET *satıl-* < *sat-* ‘satılmak’ Clauson 1972: 801b: DLT *satıl-* ‘satılmak’, Çağ. *satıl-* ay.]

sator a. Satır: *eti gojda s.+nan döğdi* SE [*sator* < Ar. *sātūr* ‘geniş kasap bıçağı’ Steingass 1892: 641a.]

savan a. Yaygı, örtü: *şimdiki bu s.+lara şe diyerdik cecim* V-2 [*savan* < Erm. *sawan* ‘yatak örtüsü’ Dankoff 1995: 134/663.]

savaş a. Savaş: *çoğunun kapısını bağlamış bu s.* XII-398; *yani s.+da seni atlılar vuralar* IV-270; *ama şimdi nerde şimdi, olmişlar mal*

mülk sahibi, s.+a giden kim, şehid olan kim, ölen kim, ne bilim XII-419 [*savaş* < **savaş-ış*; krş. ET *savaş-* ‘dövüşmek, tartışmak, savaşmak’ Clauson 1972: 793a. Bkz. Oğz. *şavaş* ‘savaş’ (DK 34-6...)→ bkz. Ergin 1963: 260.]

savrul- (-e) Dağılmak, yayılmak: *hınan göge s.-a* IV-274 [*savrul-* < ET *savrul-* < *savur-* ‘savrulmak, dalgalanmak’ Clauson 1972: 792a: DLT *savrul-* ‘savrulmak, dalgalanmak’.]

savūh a. Soğuk: *éle s. bi fistan, bi çüt çorap, bi çüt de ayağabi getirdiler* I-13; *çoh s.+di* II-256; *yani çoh beklerdik o s.+da* III-217 [*soğuk* < Kıp. *savuh* (CC 77, 19)→bkz. Grønbech 1942: 216 < ET *soğık* < *soğı-* ‘soğuk’ Clauson 1972: 808a-b: Uyg. *soğık* ‘soğuk’, DLT *soğık* ay.]

savun- (-i) Kendini korumak: *egleyin s.-a yıldırım atanda* XII-282 [*savun-* < *YT *sav-un-*; krş. ET *savıl-* < *sav-* ‘korunmak, kaçınmak’ Clauson 1972: 788b-789a.]

savur- (-i) Havaya atıp dağıtmak, saçmak: *o vahıt patos yohdi,*

olmayınca onnan yapardıh, *yabanan da s.-urduh* II-51; *közer de harman olduhdan sora s.-ullardi* IV-226; *s.-ullardi buğdayi çıharıllardi yaba vardi dırmıh vardi işde yabalarınan* IV-244; *mec.* ‘atmak, bol keseden konuşmak’ *kendini sofı sayıp bol s.-anlar* XII-410 [*savur-* < ET *savur-* < *sav-* ‘savurmak, dağıtmak, saçmak’ Clauson 1972: 791a-b: DLT *savur-* ‘savurmak, saçmak’.]

savurma makinesi a. Buğdayı başaklarından ayırmaya yarayan alet: *oni yığardıh yabanan savururduh, soradan ilk olaraq şey çıhdi, s. m.* II-52 [**sav-ur-ma* ve *makine+si*.]

savurmaḥ a. Savurmak: *yani yabanan s. zor olurdi* II-57 [*savurmak* < **sav-ur-mak*.]

savut- (-i) Soğutmak: *çayın s.-ma iç* SE [*savut-* < Kıp. *şavut-* ‘soğutmak’ (KK 82b/9)→bkz. Toparlı 1999: 121b.]

say- (-i) Hürmet etmek: *ne küçügi bilir böyügi s.-ir* IV-144; ‘sıralamak’ *men de s.-iram âlimleri, şıhlari diyiller yoh* VI-36; ‘sayı bulmak’

şeyin bu mehmed sa'idin bağında alma varmış, gelmişler almaları çalmışlar demişler gelin oturağ almaları s.-ağ XI-12; 'söylemek' e atmış sene taşa çaldı, çal çal çal çal ta gıhlardan hele köyleri s.-minam XII-381; 'öyle kabul etmek' kendini sofi s.-ip bol savuranlar XII-410 [say- < Oğz. şay- 'saymak, addetmek' (DK 277-3...)→ bkz. Ergin 1963: 261 < ET sâ- 'saymak' Clauson 1972: 781b: DLT sâ- 'saymak'.]

sayğı a. Saygı: kesinlikle s.+yi bozmazlardı III-7 [sayğı < *say-gı.]

sayıl- (nsz) Öyle kabul edilmek: tensizlik de étsem s.-a sevap IV-136; men de olam onun gibi lal şeytan onun gibi muzır s.-ıram VI-350; 'sayısı belli olmak' çeşme sebillerin s.-maz bile XII-368 [sayıl- < *say-ıl-.]

sayılmaz sf. Çok sayıda: şimdi s. eserlerimiz var karganın körpüsüdür, abdurrahman gazidir XII-20 [sayılmaz < *say-ıl-maz.]

se'et a. Saat: girmi dört s. geçer bi de çorba verir II-495 [saat < Ar. sâ'at 'saat' Steingass 1892: 641a.]

se'etlik sf. Saatlik, belli saat içinde olan: men de oradan iki s. yoldur, oradan düşdüm yola VIII-4; iki s. yol bah iki se'et gêt iki se'et gel dört se'et VIII-15 [saatlik < *saat+lik.]

sebeb a. Bir şeyin olmasına yol açan şey: hama iki sefer geynenam man habar vèrdi, bi sefer geynenama s. vurdı I-63; bunun s.+i dengemiz bozuluyor yani III-153; [sebeb < Ar. sabab 'ip, halat; sebep, gerekçe' Steingass 1892: 647a.]

sebi a. Sabi, küçük kız çocuk: niye söz sayırsan sen bu s.+ye IV-153 [sabi < Ar. şabīya "kız, genç kız" Steingass 1892: 781b.]

seç- (-i) Seçmek, ayırmak: o asgerlerin içersinnen gırh tenesini s.-ir VII-87 [seç- < ET seç- 'seçmek, ayırmak' Clauson 1972: 794b-795a: Uyg. seç- 'seçmek', DLT seç- ay.]

seçim a. Seçim: hasruga s.+e gidiyor III-267 [seçim < *seç-im; krş. ET seç- 'seçmek, ayırmak' Clauson 1972: 794b.]

sefer a. Kez, defa: girmi dört se'etde bi s. III-138 [sefer < Ar. safar

‘sefer, seyahat, gezi’ Steingass 1892: 684b.]

seferberlik a. Seferberlik: s.+den geldikten sora bunnar vardi zamannan geyboldi III-236; annem diyerdi s.+e gètmişler III-281 [seferberlik < Ar. safar ve Far. bar ‘üstünde, üzerinde, ile, önce, yakın’ Steingass 1892: 166b ve Tü. –lik.]

seferi a. Kişi adı: yeni yeni, baḥ şimdi buni özi şede kalir yetişdi gètdi s.+dir adi VI-205

sefil koy- bf. Parasız pulsuz bırakmak: s. k.-miram ki asgerde men seni IV-116 [sefil koy- < Ar. safil ‘alçak, sefil’ AK 1945 II: 995a ve koy-; krş. ET koḡ- < *ko- ‘koymak, bırakmak’ Clauson 1972: 595b.]

seggiz a. Sekiz: bi odanın içinde kalirdiḥ men s. çocuḡi o bi odanın içinde böyütdüm V-193 [sekiz < ET sekkiz ‘sekiz’ Clauson 1972: 823b: Orh. sekiz ‘sekiz’, Uyg. sekiz ay., DLT sekkiz/sekiz ay.]

segirt- (nsz) Hızlı hareket etmek, koşmak: tez s. man bi tene küreg getir SE [segirt- < Kıp. segirt- ‘koşmak, atı sürmek’ (TA

35b/5)→bkz. Toparlı 2000: 136a < ET sèkrit- < sèkri- ‘atı atlatmak; atlayarak okumak’ Clauson 1972: 822b.]

seḡort a. Köy adı: ama köyler çoḡunluḡi da ermenimiş, mesela garmuç, s. II-138

seḥen a. Derinliği az olan, metal yayvan kap: doldurdum s. var o zaman s. diyoruz, doldurdum vèrdim vay dediler VIII-10 [sahan < Ar. şahn “geniş tabak” Steingass 1892: 782b.]

seher a. Kişi adı: seyyid ḡizi s. suratın yıḡar XII-81

seki a. Oturmak için evlerin önüne veya içine taş ve çamurdan yapılan set: tavlalarda tavla s.+leri vardi o s.+lerde toplanırdıḥ III-4 [seki < ET sekü ‘banko, kerevet, tezgâh’ Clauson 1972: 819a: DLT sekü ‘dükkan, seki’. Ayrıntılı bir açıklama için bkz. Bläsing 2010: 147-153.]

seḡke a. Yer adı: s.+nin başında ekin biçenim IV-86

sekket a. Sakat: *sarsıntı olunca nolacah onnar çatlamalar meydana gelir yani s.+dir XII-50; şimdiki binalar s.+dir bizim esgi binalar ele değil XII-51 [sakat < Ar. saķat ‘hasta; düşüş; ölüm; çöp, zırva’ Steingass 1892: 687a.]*

sekkévüllük a. Kalınca dallardan oluşan süpürgelik: *s. yapar tavla süpürür IV-101 [sekkévüllük < Erm. +awel ‘süpürge’ < c’aħawel Dankoff 1995: 144/727.]*

sekkiz a. Sekiz: *bizim s. tene öküzümüz vardı III-155; biz küçükkennen işde ha bu gedekennen s. dokkuz yaşlarından itibaren VI-4 [bkz. seggiz.]*

sel a. Sel, yağmur sonrası oluşan taşkın su: *çoħ kere uğradın yağmura s.+e XII-369 [sel < Ar. sail ‘sel’ Steingass 1892: 717a.]*

sel a. Üstünde ekmek pişirilen sac: *tendire ekmek vurmadan önce s.+le vurallardi SE [sel < DerS 3575 sel (III).]*

sele a. Kulpsuz, yayvan çamaşır sepeti: *aħşama gede kaç s. çamaşır yıħadi SE [sele < Ar. sallat, sillat*

‘elbiselerin saklandığı küçük sepet’ Steingass 1892: 693a.]

selav a. Sel yatağı, yağmurdan sonra taşkın akan dere: *s.+ın orda hep oyun oynardı SE [selav < Far. sēlāb < Ar. sailāb ‘su akıntısı’ Steingass 1892: 717a.]*

selam çaħ- bf. Selam vermek: *topbuħ vura s. ç.-a beglere IV-113 [selam çaħ- < Ar. salām ve Tü. çak-.]*

selam ver- bf. ask. Selam vermek: *bi s. v.-di dedi efendim burda bi bölük bana teslim oluyor II-290 [selam < Ar. salām -/slm/ kökünden- ‘selamlama; barış, güvenlik’ Steingass 1892: 692a ve Tü. ver-.]*

selamla- bf. Selam vermek: *s.-yorum kalan sağlari XII-287 [selamla- < *selam+la-.]*

sen zm. Teklik ikinci kişiyi gösteren söz: *s. de bize imdad eyle IV-12; diyir ya man bu geder para göndereceksen yahutda ki s.+nle ħərbim var VII-78; kimse s.+nen meni görmesin VII-192 [sen < ET sen ‘ikinci teklik kişi eki’ Clauson 1972: 831b.]*

sene a. Yıl: *babam ğaliba dört s. orda kalmış* II-452; *menden on s. on beş s. usda yanında çalışan hala şimdi de эле* VI-77 [*sene* < Ar. *sanat*, *sana* ‘sene, yıl’ Steingass 1892: 700a.]

sene^cet a. Sanat: *s.+in hangisi olursa olsun hevesdir* VI-3 [*sanat* < Ar. *şan^cat* ‘sanat’ Steingass 1892: 794a.]

sene^cetçi a. Sanatçı: *bi kaç tene şe dükan vardı fakat bele s. felan yohdi ancah bi iki* VI-54 [*sanatçı* < **sanat+çı*.]

seneye zf. Gelecek sene: *diyir men belki s. sizin aranızda bulunmam* VI-340 [*seneye* < **sene+ye*.]

sep- (-i) Dağıtmak, oraya buraya atmak, serpmek: *işde bi parti bi arabada getirillerdi, getirillerdi s.-ellerdi onnan sora* V-225; *şimdi eyni gübre bağlallardi s.-ellerdi ya ellerinen eynen эле alıllardi ekini* V-250; *bi kere sepellerdi buğdayi s.-ellerdi bele bi yannan öküz gidir* V-251; *onnar buğdayi burdan alır s.-ellerdi burdan alıp эле s.-ellerdi o gede ekinleri* V-252 [*sep-* < ET

sep- ‘saçmak, dağıtmak’ Clauson 1972: 784a: Uyg. *sep-* ay.]

ser- (-i, -e) Kurutmak için yere yaymak: *s.-erik güneşde kurur* II-210; ‘düz bir yere yaymak’ *alıklarına s.-eyim fişkıdan döşek* IV-194; *vêrirdik çul tohiyan vardı tohurdi lop çul getirirdik s.-erdik eyni çuval kimi* V-21 [*ser-* < ET *ser-* ‘yaymak, dizmek’ Clauson 1972: 843b.]

sergi a. Sergi: *birez eyi ama soradan bi s.+de biz onnari yendik* VI-94 [*sergi* < **ser-gi*; krş. ET *ser-* ‘yaymak, dizmek’ Clauson 1972: 843b]

serini a. Kağı dingili: *gızım s. atardıh ğapının arhasına* V-111 [*serini* < Erm. *sern/sirni* ‘kağı dingili’ Dankoff 1995: 134/666.]

sersam sf. Sersem: *dönerdi o çatma giderdi o dib öküzi yavaş yavaş dönerdi zevalli s. kalırdı* V-227 [*sersem* < Far. *sarsām* ‘sersem, aptal; çılgınlık’ Steingass 1892: 674b.]

sêrt a. Yer adı (Siirt): *burdan s., van bele ağri bele dolana gele erzurum*

*filan işde bu aralari eşşeknen gider
gelillermiş* II-150

ses a. Ses, seda: *diyir ginen
dabancasının s.+i çıḥdi asger
vurildi* II-407 [ses < Kıp. ses ‘ses’
(İH 16)→bkz. İzbudak 1936: 41.
Nişanyan 2012: 551b’ye göre 14.
yy’dan itibaren Türkçe çav(ses)
sözcüğünün yerini almıştır.]

sesini al- bf. Duymak: *a.-dım kepçenin
s. vurmuş rampaya* XII-230 [sesini
al- < bkz. ses ve al-.]

sesini çıkarma- dey. Bir şey
üzerindeki düşüncesini
söylememek: *bu s. ç.-r* III-254
[sesini çıkarma- < ses ve çıkar-.]

sessiz zf. Gürültü yapmadan: *ële bi
zaman sessiz gëtdik* II-95 [sessiz <
ses +siz.]

sessizlik a. Ortalıkta gürültü olmama
durumu, sükût: *sora keşiş s.+i
bozdi* II-96 [ses < *ses +siz + lik.]

sev- (-i) Sevmek: *o da hıristiyanmış
müslimanlığı s.-irmiş mi daha işde
ële annadırdi* II-475; *kabağı hêç s.-
mez ayrıran aşında* IV-79; *mennen*

*hanımım birbirimizi çoḥ s.-irdik,
hanımım ḥesteledi* VII-22 [sev- <
ET sev- ‘sevmek’ Clauson 1972:
784b: Uyg. sev- ‘sevmek’, DLT
sev- ay.]

sewab a. Sevap: *tensizlik de étsem
sayıla s.* IV-136; *he, işde s.+dır
oḥuyalım güzel* VI-280 [sevap < Ar.
ṣawāb ‘karşılığını vermek, ödül;
karşılık’ Steingass 1892: 347b.]

sevgi a. Sevgi, muhabbet: *ğeynetam
çoḥ meni severdi, meni s.+nen de
almışdi* I-81 [sevgi < *sev-gi.]

sevim a. Kişi adı: *deḫçi ismailo var ya
sizin s.+in babasi* I-15

sevindir- (-i) Mutlu etmek: *mümkün
ise bir feḫḫir s.* XII-213 [sevindir- <
Oğz. sevindür- ‘sevindirmek’ (DK
106-10, 105-9)→bkz. Ergin 1963:
266 < ET sevintür- < sevin-
‘sevindirmek’ Clauson 1972: 791a.]

seviye a. Düzey: *yapillar feḫet эле
menim düşündüğüm gibi o s.+de
oradaki yapılan* VI-98 [seviye <
Ar. sawīyat ‘denk; denklik, eşitlik’
Steingass 1892: 710.]

sevün- (nsz) Sevinmek: *çatmada da minen s.-ürdi ki gamın üsdüne miniller gamın üsdüne minen yaşadi* V-229 [sevin- < Kıp. sevün- ‘sevinmek’ (CC 98,14)→bkz. Grønbech 1942: 219 < ET sevin- ‘sevinmek’ Clauson 1972: 790b.]

seyid abas a. Kişi adı: *burda s. a. varmış* X-108; *s. a.+a fala bahdırdım* X-109.

seyret- (nsz) Seyretmek, izlemek: *bu da şeyin altınnan gılavın altınnan bunnara s.-ir* III-242 [seyret- < Ar. sair -/syr/ kökünden- ‘bir yolu takip etme, yolculuk, rota; görüş’ Steingass 1892: 715b ve Tü. et-.]

seyyad a. Kişi adı: *ilhaminen barabar gonoların, bu şeye, s.+ın zöhregile, gètdik diyir* X-46

seyyar sf. Taşınabilir: *bi daha s. hemamlari keçeden hemamlari varmış* II-358 [seyyar < Ar. saiyār ‘gezgin’ Steingass 1892: 712.]

seyyid a. Kişi adı: *s. ğizi seher suratın yıhar* XII-81

seyyid merdan a. Yer adı: *doldurun ciralari s. m.+da* XII-280

sıç- (nsz) Dışkıyı vücuttan dışarı atmak: *istedigi zaman gopa pisilir ya öküz olup gopa mi s.-acaḥsan* IV-40 [sıç- < ET sıç- ‘sıçmak, dışkılamak’ Clauson 1972: 795a: DLT sıç- ‘sıçmak’.]

sıçra- (-e) Sıçramak, saçılmak: *ële güzel atacaḥsan ki hêç bi tene den s.-miya bi tarafa* III-166 [sıçra- < Oğz. şıçra- ‘sıçramak’ (DK 84-5, 99-13...)→bkz. Ergin 1963: 266 < ET saçra- < saçar < saç- ‘sıçramak’ Clauson 1972: 798a: DLT saçra- ‘sıçramak’.]

sığın- (-e) Sığınmak: *s.-mışam ğırh ğardaşa* IV-3 [sığın- < ET sığın- < sığ- ‘sığınmak, güvenmek’ Clauson 1972: 813b: Uyg. sığan- ‘sığınmak’, DLT sığın- ay.]

sığır a. Büyükbaş hayvan: *doğrardıḥ onnari s.+lara davarlara vèrirdik* XI-17 [sığır < ET sığır ‘sığır, inek’ Clauson 1972: 814b: DLT sığır ‘sığır’.]

sığır kıyruğı a. Yakacak veya yiyecek olarak kullanılan bir bitki: *tendirde, ocaḥda s. k. yaḥardıḥ* SE [bkz. sığır ve kuyruk.]

sıġlaş- (-e) Sıġmak: *hep gelen giden o gedder ama hepimiz de s.-ırdıh o odanın içine* V-194; *şimdi on tene yerdir s.-minıh* V-195 [*sıġlaş-* < **sıġ-laş-*; krş. ET *sıklış-* < *sıkıl-* ‘sıkışmak, kalabalıktan dolayı bir yere sığamaz olmak’ Clauson 1972: 810b: DLT *sıklış-* ay.]

sıh- (-i) Sıkma: *diyir meni bêle ġız s.-di* II-389; *peyniri atardım, birde peynir olurdi oni yerine s.-ar bıraġırdım tekrar* V-210 [*sık-* < ET *sık-* ‘daraltmak, sıkıştırmak’ Clauson 1972: 804b: Uyg. *sık-* ‘sıkma’, DLT *sık-* ay.]

sıhhiye çavuşı a. Askeriyede saġlık işlerinden sorumlu çavuş: *şemseddin çavuş s. ç.* XII-418 [*sıhhiye çavuşı* < Ar. *şihhiyya* < *sihhat* ‘saġlıklı olma’ Steingass 1892: 782a ve Tü. *çavuş.*]

sıhıntı, sıhıntı a. Sıkıntı: *işda bi s.+m var* III-61; *s. vırmez insana* VI-282 [*sıkıntı* < **sık-ıntı.*]

sıhışdır- (-i) mec. Zorlamak: *bunnari s.-ınca yine diyir gidemezsen diyirem gidecegim* VI-27 [*sıkıştır-* < **sık-ış-tır-*; krş. ET *sıklış-* < *sık-*

‘sıkışmak’ Clauson 1972: 817a: DLT *sıklış-* ‘sıkma, sıkışmak’.]

sır a. Sır: *s.+rımızdan vallah vırmez kimseye ġabar* IV-160 [*sır* < Ar. *sirr* ‘sır, ġiz’ Steingass 1892: 667a.]

sıra a. Dizi: *bi s. gidirdi, bi s. gelirdi* VII-71; *dönirdi, bu kez öküz düşirdi o agozun içersine yani o s.+nın içersine* VII-72 [*sıra* < Kıp. *sırasıra* ‘saf saf, dizi dizi’ (İH 18)→bkz. İzbudak 1936: 41.]

sıra gel- bf. Sırası gelmek: *ha s. g.-di şeye* VI-78 [bkz. *sıra ve gel-*.]

sıranan zf. Yan yana, art arda: *sererdik s. yataġlari boydan boya sererdik herkeş ġarışıġ yatardi yani* V-196 [*sırayla* < **sıra+ile.*]

sıratı müstaķim a. Doġru yol: *cenabı ġaķ bizi s. m.+den ayırmassın* VI-368 [*sıratı müstakim* < Ar. *şirāṭu*’l-*mustaķim* ‘doġru yol’ Steingass 1892: 785a.]

sırçıh a. Yaramaz, şımarık: *s. insannarnan aram éyi degildir* SE [*sırçık* < Erm. *crt* ‘apani/crt’ik

‘sersem, aptal’ Dankoff 1995: 72/306.]

sırğa a. Küpe: *kulağındaki s.+lari san kim alıp* SE [sırğa < Kıp. şırğa ‘küpe’ (DM 12b/b)→bkz. Toparlı 2003: 106a.]

sırt- (nsz) Sırtmak: *dedi bi daha burada s.-ma* XII-128 [sırt- < *sıyrit- < sıyır-; krş. Kıp. sırt- ‘dişlerini göstererek tebessüm etmek’ (İH 18)→bkz. İzbudak 1936: 41.]

sırt a. Sırt, arka: *minir atın s.+ına* III-269; *asgeriyenin buğdasını s.+inan taşıyacağlar çuvallarnan ambarlara* III-290; *ortadaki adamın s.+i ona düşdü mi vururdi* VII-154; *vala bi kösevi atdi mu^callim beyin s.+ına* XII-109; ‘tepe’ *gız da be^ele s.+dan gelir dereye doğri* II-373; *cıra da dedigim böyüg bi küpe gede bişedir, sudan da ağır o, aldım s.+ıma* VIII-6 [sırt < Oğz. sırt ‘küçük vadi ve küçük bayırlar’: ET sırt ‘sırt, dağ sırtı’ a.m., bkz. Clauson 1972: 846a-b: DLT sırt ‘kalın kıl’. Nişanyan 2012: 555b’ye göre tepe veya hayvanın üst tarafı anlamı Oğuz lehçelerine özgüdür.]

sırtla- (-i) Sırtlamak, sırtına almak: *denize s.-rdıh anamgil sökellerdi işde çul çaput neyse sırtımıza gidek denizde yihiyah gelek* XII-156 [sırtla- < *sırt+la-; krş. Oğz. sırtla- ‘vadideki bayırlara tırmanmak’: ET sırtla- < sırt a.m., bkz. Clauson 1972: 847a: DLT sırtla- ‘(ipi) atın kuyruğuna sarmak’.]

sıva a. Sıva: *şimdi apartmanlara bahıyorum hep dış yüzden hep s. umuduna kalmış* XII-48 [sıva < *sıva-g; krş. Kıp. sıva- ‘sıvamak’ (Tuhf. 32a-11)→bkz. Atalay 1945: 238a.]

sız- (-den) Yavaş yavaş akmak: *sulari s.-ar belinizden tabana* XII-175 [sız- < ET sız- ‘erimek’ Clauson 1972: 861a: DLT sız- ‘sızmak, süzülerek akmak; erimek’.]

sızla- (nsz) Sızlamak, ağlamak, inlemek: *üzilenler, ağliyanlar, s.-yanlar* V-92 [sızla- < *sızı+la-; krş. ET sızla- < sız ‘sızlamak’ Clauson 1972: 863a: DLT sızla- ‘sızlamak’.]

sıcağ a. Sıcak: *s. savuğ işde ele* II-349; *erik harman zamani deger s. aylarda temmuzda, ağustosta* V-57 [sıcak < *isig+çak; krş. ET isig <

isig < *isi*- ‘sıcak, ısı’ Clauson 1972: 246a: Uyg. *isig* ‘sıcak’, DLT *isig* ay.]

sihir a. Büyü: *dediler sihir varmış s. yapir bize diyir mucize* VI-325 [*sihir* < Ar. *sihr* ‘sihir; büyüleyici’ Steingass 1892: 659a.]

sihir yap- bf. Büyü yapmak: *dediler sihir varmış s. y.-ir bize diyir mucize* VI-325 [*sihir yap-* < Ar. *sihr* ve Tü. *yap-*.]

sil- (-i) Silmek, kurulamak: *gözümün yaşını s.-di* II-224 [*sil-* < ET *sil-* ‘silmek; ovmak, sürtmek’ Clauson 1972: 824b-825a: Uyg. *sil-* ay.]

silah a. Silah: *cepede diyir adam ermeni elindeki hükümatın s.+inan yanındaki müslüman arhadaşını vurmuş arhadan ve elindeki s.+nan geçmiş rusun terefine* II-101; *bi kısmi s.+ını alıp dağa çıhip bi kısmi da sessiz silahsız bu memleketi yonir* VI-344 [*silah* < Ar. *silāh* ‘silah; zırh’ Steingass 1892: 691b.]

silahsız a. Silahı olmayan: *bi kısmi silahını alıp dağa çıhip bi kısmi da sessiz s. bu memleketi yonir* VI-344 [*silahsız* < **silah*+*sız*.]

silêman a. Kişi adı (Süleyman): *s. başda buraya bekçimiş, koruhçi* I-1

sille a. Tokat: *he dememnen bêle s. geldi kafam degdi duvara* I-73 [*sille* < Far. *sīlī* ‘tokat’ Steingass 1892: 717b.]

silo dedeler a. Bir aile lakabı: *yeniçeriler, s. d., şıntırlar* XII-151

simek a. Küçük yün yumağı: *o s.+leri alırdıh kolumuza sarar teşinen egirirdik* SE [*simek* <?]

sinekler a. Bir aile lakabı: *şerefoğulları, s., dılvırlar* XII-153

sinor a. Sınır: *dağda gece tarla suvarırken s.+da yerde yataardım* SE [*sinor* < Rum. *σύνορον* *synoron* ‘sınır’ Meyer 1893: 43.]

siper a. Güneş ve yağmurun etkisinden korunmak amacıyla şapka, kasket vb.nin önüne yapılan çıkıntı, siperlik: *kofinin s.+i yènip karşına* IV-70 [*siper* < Far. *sipar* ‘kalkan, zırh, siper’ Steingass 1892: 651a.]

sirim a. Deriden yapılmış ve çarık dikmekte kullanılan sicim benzeri şerit, sırim: *çarıh dabani biz s. diyerdik o sirimler ayağımızı keserdi* XI-19 [sirim < *sır-ım; krş. Kıp. sirim “üzengi kayışı, sırim” (Kİ 52)→ bkz. Caferoğlu 1931: 90 < ET *sıdır-* < *sıd-* ‘soymak, sıyırmak’ Clauson 1972: 802b.]

sirke a. Sirke: *artıh pire sıçrardi, s. sıçrardi, bit sıçrardi* IX-19 [sirke < Kıp. sirke ‘sirke, bit yumurtası’ (Tuhf. 14a-13, 22a-10)→ bkz. Atalay 1945: 239b < ET sirke ‘sirke, bit yumurtası’ Clauson 1972: 850b: DLT sirke ‘başdaki sirke’.]

sirkele- (i) Silkelemek, üstündeki şeyleri düşürmek: *hodağa demiş ki erigin dalını s. getir, mısafırlar yesin* IX-42; *gidir erigi s.-r getirir mısafırlara* IX-44; *diyir hepsini s.-me bi dali galsın men gelem özüme yem* IX-45 [silkele- < *silk-ele-; krş. ET silk- ‘sarsmak’ Clauson 1972: 826b.]

siverek a. Yer adı: *urfadan şeye gelmişler s.+e* III-282

sivil sf. Asker sınıfından olmayan (kimse): *orda çalışillar asger sivil* VI-33 [sivil << Fr. civil TürS 2123b.]

siyah a. Kara: *diyir o adam çoğ s.+di ekinini biçdigimiz adam* II-247 [siyah < Far. siyāh ‘siyah, kara’ Steingass 1892: 713a.]

siz zm. İkinci çoğul şahıs zamiri: *diyir men de s.+nen barabar gelirem, bunnar gidiller* VII-93 [siz < ET siz ‘ikinci çokluk kişi zamiri’ Clauson 1972: 860a.]

soba a. İçinde kömür, odun veya gaz yakılan, elektrikle de çalıştırılabilen ısınma aracı: *kalêferi içersinde s.+si içersinde her şeyi içinde* III-219; *s.+ya s.+ya da nemrüdden odun getirillerdi* V-169 [soba << Mac. szoba TürS 2127b.]

sofi a. Sofu, dindar: *kendini s. sayıp bol savuranlar* XII-410 [sofu < Ar. şūfī ‘bilge, derviş’ Steingass 1892: 796a.]

sofiğirolar a. Bir aile lakabı: *s., karamamolar, bayrolar* XII-142

sofra kurul- *bf.* Yiyecekler hazırlanmak: *s. k.-ur otururuz yemege* XII-195 [*sofra kurul-* < Ar. *sufrat* ve ET *kurul-* ‘kurulmak’ Clauson 1972: 659a.]

soğan *a.* Soğan: *oni otururduḥ s.+nan peynirnen datli datli güzel güzel yêrdik* IX-14 [*soğan* < Oğz. *şoğan* ‘soğan’ (DK 144-6, 146-13)→bkz. Ergin 1963: 269 < ET *sōğun* (*sōğon*) ‘soğan’ Clauson 1972: 812a: Uyg. *sogun* ‘soğan’, DLT *sōğun* ay.]

sol *a.* Sol taraf: *çevirdik lasti s.+a bi daha sağa* XII-268 [*sol* < ET *sōl* ‘sol’ Clauson 1972: 824a: Uyg. *sol* ‘sol’, DLT *sōl* ay.]

solgun *a.* Solgun, rengi solmuş: *o masum yüzüni s. rengini* XII-373 [*solgun* < **sol-gun*; krş. ET *soluş-* < *sol-* ‘solmak’ Clauson 1972: 828a: DLT *soluş-* ay.]

somye *a.* Şilteyi taşımaya ve ona esneklik vermeye yarayan yaylı kerevet, somya: *s.+si olan bi iki uşah s.+de yatardi s.+si olmiyan da hepsi bi yataḥda yatallardi* V-201 [*somya* << Fr. *sommier* TürS 2137a.]

son *a.* Son, nihayet, bitim: *hêç bi yer kalmadi dolandırdım, dediler ki artıḥ s.+dur* VII-23; *allah s.+umizi ḥêr ede he* IX-40 [*son* < ET *soṇ* ‘son, sonra’ Clauson 1972: 832b: Uyg. *soṇ* ‘son, sonra’, DLT *soṇ* ay.]

sona *zf.* Sonra: *ondan s. bu adamlar getiriller o bastonlardan* VI-175 [*sonra* < **son+ra*; krş. ET *soṇ* ‘son, sonra’ Clauson 1972: 832b.]

sor- *a.* (-i, -e; -den) Sormak: *keşiş ona bi şeler s.-ir ona bèle diyir ki bunnar nerden geliller s. baḥam nerden geliller* II-84; *s.-illar ermeniler diyiller onun heberi yoḥdur biz geldik girdik* II-131; *s.-madan dedi olsun da sana olsun* II-295 [*sor-* < Oğz. *sor-* ‘sormak, aramak’: ET *sor-* ‘soru sormak, sorgulamak; aramak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 843b-844a: Uyg. *sor-* ‘sormak’.]

sor *a.* Köy adı: *ḥulik varmış, s. müslimanmış* II-142

sora *zf.* Sonra: *bi müddet galdıḥdan s. şıḥ ḥelil otirir surfaya* III-256; *bi çocuḥ anasinan barabar geldi geşdi bèle un deḳke s. geri döndi* III-284 [bkz. *sona*.]

sorumlu *sf.* Üstüne aldığı veya yaptığı işlerden dolayı hesap vermek zorunda olan, sorumluluk taşıyan (kimse), mesul: *misali o toyun s.+si odur* III-105 [*sorumlu* < *YT *sor-um+lu.*]

sorun *a.* Mesele, problem: *yo toba hêç onnarnan s.+um olmadı* IX-52 [*sorun* < *YT *sor-un.*]

sosrat malamat olasan *dey.* “Rezil rüsva olasin” anlamında bir ilenme sözü: *s. m. o.* V-157 [*sosrat malamat ol-* < *sosrat, malamat ve ol*; krş. Erm. *susr* ‘kırmızı aşıboya’ Dankoff 1995: 168/D48. Dankoff’a göre Ermenice etimolojisi şüphelidir; Ar. *malāmat* ‘azarlama, ayıplama’ Steingass 1892: 1305a ve Tü. *ol-*.]

soyun- (*nsz*) Giysilerini çıkarmak: *diyir ermenileri aldılar gëtdiler kapinin öğüne babama diyiller ki s.* II-124 [*soyun-* < *soy-un-*; krş. krş ET *soy-* ‘(hayvan) derisini yüzmek’ Clauson 1972: 858b: DLT *soy-* ‘(deriyi) yüzmek’.]

soyundur- (*-i*) Giysilerini çıkarttırmak: *adami s.-illar moyundurillar ayağlarını tendire*

mendire sallillar X-18 [*soyundur-* < **soy-un-dur-*; krş ET *soy-* ‘(hayvan) derisini yüzmek’ Clauson 1972: 858b: DLT *soy-* ‘(deriyi) yüzmek’.]

sög- (*-e*) Sövmek, küfretmek: *başçavuşı s.-di* II-223; *gelir buni s.-ir sen utanmırsan mi ordan gördüm sen bacımın peşine düşüpsen* V-120 [*söv-* < Oğz. *sög-* ‘sövmek’ (DK 217-10)→bkz. Ergin 1963: 272 < ET *sög-* ‘ağır söz söylemek’ Clauson 1972: 818b: DLT *sög-* ‘sövmek’.]

söğilcan *a.* Solucan: *tarladaki hangi daşı kaldırsam altınnan s. çihir* SE [*söğilcan* < Kıp. *sogulcan* ‘solucan’ (Tuhf. 25a-8)→bkz. Atalay 1945: 240a < ET *suvuşğan* < *suvuş-* (suvış-) ‘bağırsak kurdu’ Clauson 1972: 793b.]

söhbət *êt-* *dey.* Sohbet etmek: *böyükler hep toplanıllardi orda işde onnar s. é.-illerdi* III-19 [*sohbet et-* < Ar. *şuḥbat* “arkadaşlık, konuşma” Steingass 1892: 782a ve Tü. *et-*.]

sök- (*-i*) Bir şeyi bulunduğu yerden çıkarmak, sökmek: *yoncayı s.-*

mişem patatez ekmişem III-134;
işde güz olurdi s.-erdik işci
tudardıh V-41; *ya oni s.-ecegsen*
yahud da topliyacaḥsan ki ekin ola
 VIII-22; ‘yıkmaq, bir yapıyı
 parçalarına ayırmak’ *men senin bu*
tükenin s.-ecegem şe istiḳametine
alam, şehrin tükenlerinin
istiḳametine alam VII-142; *gelir o*
yahudinin şeyine s.-ir, padişah emir
vêrir VII-149; *s.-miş, taşımişlar*
ḳaleyi orda yapmişlar XII-323;
orda gêtdiğimde cami esgidi,
camiyi s.-dük bi te^cmir etdik ginen
aḡaşnan örtçük II-71 [*sök-* < ET
sök- ‘sökmek’ Clauson 1972: 819a:
 Orh. *sök-* ‘sökmek’, Uyg. *sök-* ay.,
 DLT *sök-* ay.]

sökül- (nsz) Ayrılmak, bir yere
 hareket etmek: *s.-ün durnalar s.-ün*
 XII-1 [*sökül-* < Kıp. *sökül-*
 ‘sökülmek, ayrılmak’ (CC 160,
 9)→bkz. Grønbech 1942: 223 < ET
sök- ‘sökmek’ Clauson 1972:
 819a.]

söle- (-i) Söylemek: *bi deḳḳe dur san*
bi şe s.-yecegem V-99; ‘türkü, şarkı
 vb. okumak’ *çaldılar s.-diler* III-
 241 [*söyle-* < Oğz. *söyle-*
 ‘söylemek, konuşmak’ (DK 176-4,
 193-1...)→bkz. Ergin 1963: 272 <

ET *sözle-* < *söz/sög* ‘konuşmak,
 söylemek’ Clauson 1972: 863a-b:
 Uyg. *sözle-* ‘söylemek, konuşmak’,
 DLT *sözle-* ay., KB *sözle-* ay.]

sölemesi hoşuna gêtme- bf. Bir konu
 hakkında bir şey söylemeyi
 sevmemek: *annadın mi e hani*
bizim remazandır s. ḡ.+ma ḡ.-r VI-
 343

sömür- (-i) Soyup soğana çevirmek:
s.-ir VI-345 [*sömür-* < ET *simür-*
 ‘yutmak, yemek’ Clauson 1972:
 829b: DLT *simür-* ‘yutkunmak,
 içine çekmek’.]

söz a. Kelime, laf: *allahın tobasi*
ḳapıdan geledi ele bi ḳıfır ededi,
bişe diyedi bi s. söliyyedi IX-51 [*söz*
 < ET *söz* ‘söz’ Clauson 1972: 860b:
 Uyg. *söz* ‘söz’, DLT *söz* ay.]

söz birliği et- bf. Sözleşmek, hemfikir
 olmak: *ginen isdir ki mennen s. b.*
é. diyir he diyir tamam VII-188
 [bkz. *söz*, *birlik* ve *et-*.]

söz say- bf. Ağzına geleni söylemek:
niye s. s.-irsan sen bu sebiye IV-
 153 [bkz. *söz* ve *say-*.]

söz ver- *bf.* Bir şeyi yapacağını taahhüt etmek: *derdimi san s. v.-irem söliyorum, tamam* VII-15; *yavuz selim s. v.-iyor ve istanbuldan van beylerbegine kalenin yapımı için para çıkarıyor* XII-332 [bkz. söz ve ver-.]

sözde *zf.* Sözüm ona, sanki, güya: *ander hırço koyun itidir s.* IV-186 [sözde < *söz+de.]

söze başla- *bf.* Konuşmaya başlamak, bir konuya girmek: *kargışınan karışık b.-dih s.* IV-184 [bkz. söz ve başla-.]

sözünnen dön- *bf.* Verdiği sözü tutmamak: *vala diyir s.+mnen d.-miyecegem neyim varsa verecegem san* VI-290 [bkz. söz ve dön-.]

sözünü bir et- *bf.* Söz vermek: *gidir söyilir diyir ge s. mennen b. è. men san vèrem* VII-184 [bkz. söz, bir ve et-.]

su *a.* Akarsu: *s. varmış s.+yi geçersiz o s.+yi geçdikden sora orada dilenirsiz yersiz ölmezsiz* II-165; *ële atdığı kimi tak düşdi s.+ya* II-441; ‘su’ *sabbah gağır tezden s.+yuni isidir* IV-155; *ne olmuş buna yav bu*

ne biçim s.+dur VIII-11; *gèt buradan herkès s.+yuni alsın* XII-133 [su < Oğz. şu ‘su’ (DK 24-10...)→bkz. Ergin 1963: 273 < ET suv ‘su, ırmak; saygınlık, itibar; meni’ Clauson 1972: 783a-b: Orh. suv ‘su’, Uyg. suv ay., DLT sūv ay.]

su bağla- *bf.* Suyun istenilen yöne akmasını sağlamak: *s. b.-mişam baş aşağı su aha gele, su baş aşağı aha gele suvaram* I-97 [bkz. su ve bağla-.]

su suvar- *bf.* Tarla veya bahçe sulamak: *gağdım gètdim s. s.-mağa tē kara ömerin o teppeye çılmışam* I-96 [bkz. su ve suvar-.]

subay *a. ask.* Silahlı kuvvetlerde asteğmenden orgeneral veya oramirale kadar rütbedeki asker: *bi s. ati sürer gelir yanına* II-276 [subay < *YT subay; bkz. ET sū ‘ordu’ ve beg ‘bey, baş, ağa’ Eren 1999: 375b.]

sukum *a.* Yüz, surat: *s.+uni muruzuni yihdi mozladi gine mozladi gıdalari geldi nemrüdün dağınnan* V-158 [sukum < ?]

sukumuni muruzuni yıh- bf. Suratını
asmak, küsmek: s. m. y.-di V-158
[*sukumunu muruzunu yık-* < ET
yık- ‘yıkmaq’ Clauson 1972: 897b.]

sultan a. Padişah: o *baımnan diyor*
ya iman insani insan eder insani
belki s. eder, padişah yani VI-263;
yani bu kaleyi inşa eden s. oğli
s.+dır yani hem babasi s. hem
kendi s. XII-351, 352 [sultan < Ar.
sulṭān ‘sultan, kral’ Steingass 1892:
693b.]

sultan seyit a. Kişi adı: *al destede s. s.*
IV-22

sultan vehdedin a. Son Osmanlı
padişahı: s. v.+miş o zaman üş tene
paşa girmiş bunun dayiresine
meķamına girmiş dabanca zorinan
yazdıhlari fermani padişaha
imzalatmışlar II-111

sultanlıh a. Sultanlık: *he seni mısıra*
sultan edeveyig ama o s.+ın
sultanlarının yapığı yeri görir VI-
378 [sultanlık < *sultan+lık.]

surat yıh- bf. Surat asmak: *seyyid ğizi*
seher s.+ın y.-ar XII-81 [surat yık-
< Ar. *ṣūrat, ṣūra* ‘yüz’ Steingass

1892: 795a ve ET *yık-* ‘yıkmaq’
Clauson 1972: 897b.]

surfa a. Sofra: s. *ķurulurdi* III-97; *bi*
müddet ğaldıhdan sora şıh helil
otirir s.+ya III-257 [sofra < Ar.
sufrat ‘yolcu yiyeceği, azık;
üzerinde yemek yenen yer’
Steingass 1892: 685a.]

suriye a. Ülke adı: *bugünkü m. midir*
vurillar birbirlerine s. VI-377

susuz ğal- bf. Suyu kalmamak,
susuzluk çekmek: *biz ğ.-dih* s. VIII-
13; *heyvanlar s. ğ.-ıllardi gine*
ķoşardıh VIII-20 [bkz. *susuz* ve
kal-.]

susuz sf. Susamış olan: *gidiller*
diyiller vala padişahım hal mesele
bële, adam diyir ki men s.+am VII-
115 [susuz < ET *suvsız* ‘susuz’
Clauson 1972: 792b.]

susuzluğuni kır- bf. Susuzluğunu
gidermek: s. *ķ.-sın buni da*
doyursun yoħsa ki maşayi vurir
daği ķaldırir VII-121 [bkz.
susuzluğ ve *kır-*.]

susuzluğunu kırdır- bf. Susuzluğunu
gidermek: *bu nece bi padişahdır*

menim s.+mi k.-abülmir VII-114
[bkz. *susuzluk* ve *kır-dır-*.]

susuzluḡ *a.* Susuzluk, susuz kalma:
degirmanın başında durup su
ağzınan vurir heşe burnunna
çıḡır, diyir s.+umnan yandım VII-
89; *dediler gêt çemnen su getir bize*
s.+umuzdan öldük VIII-4 [*susuzluk*
< **su+suz+luk*; krş. ET *suwsız*
'susuz' Clauson 1972: 792b.]

sutal *sf.* Boş boş gezen erkek: *s. s.*
gezmegi biraḡ da elin bi iş tutsun
SE [*sutal* < Far. *sūtām* 'az, küçük;
eksik; kötü' Steingass 2005: 706b.]

suvama *a.* Sıvama: *e şimdi éle degil*
şimdi hep yapıştırmadır s.+dır
boyamadır XII-48 [*sıvama* < **sıva-*
ma; krş. ET *suva-* 'sıvamak'
Clauson 1972: 785a.]

suvar- *(-i)* Hayvana veya bitkiye su
vermek, su içirmek: *dehe tek*
gêtmezdim, geynenamnan barabar
gider gelirdik, ikimiz barabar
giderdik s.-ırdıḡ sora dönerdik,
ḡarabaşehire giderdik he vallah I-
119; *düşembe günneri bağ s.-anım*
IV-90; *davarlari dışarda s.-ırdıḡ*
V-216; *ekmegimizi yerdik, öküzleri*
s.-ırdıḡ, tekrar koşardıḡ evleye

geder VII-46 [*suvar-* < Kıp. *suwar-*
'sulamak' (İM 257a/6)→bkz.
Toparlı 1992: 594 < ET *suvḡar-* <
suv 'sulamak' Clauson 1972: 786b:
DLT *suvḡar-* 'sulamak'.]

süd *a.* Süt: *anamdan emdüm yumaḡ s.*
IV-13; *s.+ümüz boldi* V-182 [*süt* <
ET *sūt* 'süt' Clauson 1972: 798b:
Uyg. *sūt* 'süt', DLT *sūt* ay.]

südlü buḡda *a.* Birkaç gün sütte
bekletilen buḡday: *güz olanda s. b.*
ederem IV-120 [bkz. *süt* ve
buḡday.]

süleyman sani *a.* Kişi adı (İkinci
Süleyman): *batı kapi üzerindeki*
kitabesinde dualar birle yad eylegil
ol şah hakanı ki ruyı dehirde odur
s. s. XII-344

sümbül *a.* Sümbül: *başını s.+lerini*
kırpardıḡ kırpardıḡ doldururuḡ
torbaya II-209 [*sümbül* < Ar.
sunbul 'sümbül' Steingass 1892:
699b.]

sümer *a.* Sümer mağazası: *s. eşyasi*
gelir XII-185; *oni da s.+den*
ḡernenen almışdıḡ XII-182

sümündür a. Bulgurun ufağı, ince bulgur: *yarmayı s.+üni küfteligi de ayrı éle* V-77 [*sümündür* < Erm. *simindr* ‘irmik’ Dankoff 1995: 135/669.]

süphan a. Dağ adı: *nemrüd ile s. yüksek dağların* VIII-60

süpür- (-i) Süpürmek, temizlemek: *sekkevüllük yapar tavla s.-ür* IV-101 [*süpür-* < Kıp. *süpür-* ‘süpürmek’ (Kİ 51)→bkz. Caferoğlu 1931: 94 < ET *sipir-* ‘süpürmek’ Clauson 1972: 791b.]

süpürge bağla- dey. Genelde yavşan adı verilen otları bir araya getirip süpürge yapmak: *orda ahşama gede baldızımğilin gapısında s. b.+r* I-4; *menim anam da oraya gelir, diyir ki vıla silo ne güzel s. b.-rsan bi tene de man bağla man vër* I-5 [*süpürge bağla-* < Kıp. *süpürge* ‘süpürge’ (Kİ 51)→bkz. Caferoğlu 1931: 94 < ET *süpürgü* ‘süpürge’ Clauson 1972: 792b ve *bagla-* < *bağ+la-* < *bā-* ‘bağlamak’ Clauson 1972: 314b.]

sür- (-i, -e) Sürmek, hareket ettirmek: *bi subay ati s.-er gelir yanına* II-276; *gamın üsdine minen özine*

gidir ama çatmayı s.-en yorilir V-230, 31; *eyah gamın üsdünde heyvanlar gidir adam üsdünde s.-ir ama çatmayı s.-en yorilir* V-231; ‘tarla sürmek’ *s.-ürdim alırdı bi teneke iki tenekeye yahın buğda alırdı* VII-44; *o evden gelene gede men yalnız başıma oni s.-erdım* VII-45; *günde bizim s.-eçegimiz yer* VIII-22; *bi dönüm ya s.-erdik ya s.-emezdik işde bizim de günlerimiz béle geçdi* VIII-23; ‘devam etmek’ *geleceken buraya yani o zamanki çalışmalar on dört on beş se^cet s.-ürdi şimdi* XII-58; ‘üzerine dökmek’ *bi şeyler s.-er fırçalar dışını* XII-114 [*sür-* < ET *sür-* ‘sürmek, kovmak, sürgün etmek; devam etmek’ Clauson 1972: 844a: Orh. *sür-* ‘sürmek, uzaklaştırmak’, Uyg. *sür-* ‘sürmek’, DLT *sür-* ay.]

sürü a. Sürü, hayvan topluluğu: *bu sefer biz onnara verek, bunnar geliller s. kesiller, bunnar çoğ ağırlıh para* VII-125 [*sürü* < ET *sürüg* ‘sürü’ Clauson 1972: 850a: Uyg. *sürüg* ‘sürü’, DLT *sürüg* ay.]

sürt- (-i, -e) Dokundurmak: *diyir bu béle özünü mıraldanır s.-ir şeye* III-259 [*sürt-* < ET *sürt-* ‘sürtmek; ovmak, ovalamak’ Clauson 1972:

846b: Uyg. *sürt-* ‘sürtmek; ovmak, ovalamak’, DLT *sürt-* ay.]

süsle- (-i) Süslemek, bezemek; donatmak: *dağdağan bilirsən mi oni ağaşdan yapallardi s.-llerdi IV-202* [*süsle-* < **süs+le-*.]

sütey a. Ahlat’ta bir yayla: *misal böğün gêtmişik s.+e ot biçiyoruz III-36; giderdik s.+de on beş gün girmi gün kalırdıh XI-15; s.+e giderdik III-138*

şabanlılar a. Bir aile lakabı: *ş., imamoğullari, yunuslar XII-145*

şad ol- *bf.* Sevinmek, memnun ve mutlu olmak: *başıp da ş. o.-sun hemşeri eḥbab IV-137* [*şad ol-* < Far. *şād* ‘mutlu, memnun’ Steingass 1892: 721b + Tü. *ol-*.]

şafağ sökil- *bf.* Gün aydınlanmaya başlamak: *yaḥut ş. s.-ende gêt veya gün ḡaḥanda gel veya gün çalanda gel XII-93* [*şafak sökül-* < Ar. *şafak* ‘şafak’ Steingass 1892: 749a ve Tü. *sökül-*; krş. ET *sökül-* < *sök-* ‘sökülmek, parçalara ayrılmak’ Clauson 1972: 821a: DLT *sökül-* ‘sökülmek, yıkılmak’.]

şah a. Hükümdar: *batı ḡapi üzerindeki kitabesinde dualar birle yad eylegil ol ş. hakanı ki ruyı dehirde odur süleyman sanı XII-344* [*şah* < Far. *şāh* ‘şah, kral, prens’ Steingass 1892: 726a.]

şahıs a. Kişi: *onnan sora da baḡdıḡ reşberliknen olmaz ben kendi ş.+ım baḡdım ki tarla sürmeknen olmaz VIII-42* [*şahıs* < Ar. *şahş* ‘kişi, şahıs’ Steingass 1892: 737b.]

şahit a. Şâhit: *bi gün de ayrılirdıḡ çıḡırdıḡ, allaha ʿeyandır, allah üstde ş.+dır, ʿeziz cumeʿedir X-25; allah üstde ş.+san X-35* [*şahit* < Ar. *şāhid* ‘şahit, tanık’ Steingass 1892: 727a.]

şahin a. Şahin, yırtıcı bir kuş: *bastonnar olsun ḡurt, at şey nedir adi kuş, ş. mahin beḡe yapırıḡ VI-133* [*şahin* < Far. *şāhīn* ‘şahin’ Steingass 1892: 728b.]

şahin ḡalesi a. Ahlat’ta bir kale: *üçüncüsi yavuz selimin çaldıran ḡerbi şahin ḡalesidir XII-307*

şahit a. Tanık: *ölende ş.+imdir götüreyim XII-417* [*şahit* < Ar.

şāhid ‘şahit, tanık’ Steingass 1892: 727a.]

‘şal; küçük halı’ Steingass 1892: 724b.]

şahsan zf. Şahsen: *bi gece dağda kalırdıh yani men şahsan görmedim* III-234 [*şahsen* < Ar. *şahş*’ın tenvinli şekli.]

şalvarlıh a. Şalvar yapılacak kumaş: *filankese iki metre basma, üş metre direl, iki metre ş.* XII-186 [*şalvarlık* < **şalvar+lık*; krş. Far. *şalwār, şulwār* ‘şalvar, denizci veya gezgin pantolonu’ Steingass 1892: 758a.]

şakal sf. Asık suratlı (kimse), tıpsız, çirkin, kötü giyinen: *seni suratsız ş. niye rehed durmırsan* SE [*şakal* < Erm. *leşk* ‘yıpranmış, bayat, yırtık pırtık; (dial) ip gibi, yağsız et’ ~ *laşak/şakal* ‘eski, yırtık ayakkabı’ Dankoff 1995: 53/200.]

şan a. Ün: *tabi malına, ş.+ına, aşiretine, oğluna, kızına güvenip de çarşıda hubbe edenler var* VI-292 [*şan* < Ar. *şa’n, şān* ‘güç, etki; saygı, hürmet’ Steingass 1892: 725b.]

şakaşuk a. Hayatın hayhuyu: *işda ne bülüm taķatuknan, ş.+nan günümüzü geçirdik* IX-11 [*şakaşuk* < **şak a şuk*. Yansıma.]

şarat et- bf. İşaret etmek, el, yüz hareketleriyle göstermek: *üzümüzü çekerdik gözlerimiz görünürdi onnan da elimiznen ş. e.* V-48 [*işaret* < Ar. *işārat* ve Tü. *et-*.]

şakķıt- (-i) Gözlerini açmak: *iki gözünü ş.-ır maça seyreder* XII-239 [*şakķıt-* < **şak* ve *et-*.]

şark a. Doğru: *bi şirin yuvasın ş.+ın baķrında* VIII-54; *görmedim ş.+da senin dengini* XII-372 [*şark* < Ar. *şark* ‘doğru, güneşin doğduğu yer’ Steingass 1892: 742a.]

şal a. Omuza çapraz asılan ve içine tohum veya gübre konan, bir elle ucu tutulan, diğer elle de içindekini tarlaya saçmak için kullanılan bez: *tohum ş.+larını doldururduh* III-158; *doldururdi ş.+a, ş. diyerdik biz, o ş.+ın içersine bi tenekeye yahın tökerdi* VII-63 [*şal* < Far. *şāl*

şarki roma lat kalesi a. Ahlat’ta bir kale adı: *ikincisi ş. r. l. k. harabaşehirde* XII-306

şart koş- dey. Önceden bir şarta bağlamak: *rus burada bi de ş. k.-ir* II-307 [*şart koş-* < Ar. *şart* ‘şart, koşul’ Steingass 1892: 741b ve Tü. *koş-*.]

şatül^carab a. Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği yer: *terhis olmış yemenden ş.* XII-387

şe a. Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz, şey: *dedi orda da kıtlıhdi ora da ş.+di bèle* II-457 [*şey* < Ar. *şai* ‘şey, nesne’ Steingass 1892: 771a.]

şehid a. Şehit, kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse, şehit: *çoh ş. oldi* II-321 [*şehit* < Ar. *şahīd*, *şihīd* ‘tanık; şehit’ Steingass 1892: 771a.]

şehir a. Şehir: *dedi geldik ş.+e* II-387; *o köye bu köye bu ş.+e o ş.+e* VII-4; *başğa ş.+ler de var tabè, bidlize gètdik, ercişe gètdik* XII-383 [*şehir* < Far. *şahr* ‘şehir’ Steingass 1892: 769b.]

şehit ol- bf. Kutsal bir inanç uğruna ölmek: *esir olmış, ş. o.-miş baba gardaş* XII-396 [*şehit ol-* < Ar.

şahīd, *şihīd* ‘tanık; şehit’ Steingass 1892: 771a ve Tü. *ol-*.]

şeker a. Şeker: *çeşitli ş. yohsa çay içemez* XII-205 [*şeker* < Far. *şakar*, *şakkar* ‘şeker’ Steingass 1892: 752a.]

şekil a. Biçim: *bu ş. yani cümlelerde kullanılırdi* şekil IV-284; ‘tarz’ *ama ne ş.+de olir ne ş.+de gelir orayi unudmuşam he vala unudmuşam* VII-148; *ha bunu da bi şiiir ş.+inde yazmışam* XII-160 [*şekil* < Ar. *şakl* ‘şekil, biçim’ Steingass 1892: 754a.]

şekil ver- bf. Biçimlendirmek, şekillendirmek: *ince kıl şeklinde çevirdim ş. v.-dim* VI-106 [bkz. *şekil* ve *ver-*.]

şele a. Yük: *éndirdik ş.+leri keyenin düzüne* XII-163 [*şele* < Erm. *şalak* ‘çanta, yük; arka’ Dankoff 1995:113/545.]

şellaḥdo a. Mevsimlik işçiler için kullanılan bir sıfat: *ḥarman zamani da oğlum ekin biçilirdi ş.+lar gelirdi ekini biçerdi* V-223 [*şellaḥdo* <?]

şemseddin çavuş a. Kişi adı: ş. ç.
sıhhiye çavuşı XII-417

şemsi a. Kişi adı: ş. *hanım bekçi*
bekler orayı XII-76

şen sf. Neşeli: *eteklerde otlar ş.*
kuzuların VIII-61 [*şen* < Erm. *şēn*
‘yerleşim; köy; zengin, bayındır;
mutlu’ Dankoff 1995: 115/556.]

şenlik a. Mamur, oturulabilir yerleşim
yeri: *sizin köy veştong o zaman ş.*
degilmiş herhalda эле teħmin
edirem II-140 [*şenlik* < **şen*+*lik*.]

şenlik et- bf. Yaşanılır hâle getirmek:
onnan sora gine geldik burya, bu
köyi sora ş. e.-dik VIII-40;
asgerden evvel ş. e.-mişlerdi VIII-
41 [*şenlik et-* < **şen*+*lik* ve *et-*;
bkz. *şenlik*.]

şepe a. Kar yığını: *o gedde ki bële ş.*
yığılıp X-12 [*şepe* <?]

şerefoğulları a. Bir aile lakabı: ş.,
sinekler, dıvırlar XII-153

şey a. Nesne, madde: *han, hamam,*
kervansaray gibi bütün bële ş.+leri
sökmiş taşımışlar XII-325 [bkz. *şe*.]

şeytan a. Şeytan: *men de olam onun*
gibi lal ş. onun gibi muzır sayılıram
VI-350 [*şeytan* < Ar. *şaiṭān*
‘şeytan’ Steingass 1892: 776a.]

şih a. Şeyh: *iki tene sivildi ona da ş.*
dëyilir VI-37; *o ş.+lar, müridler*
IX-25; *çoğ hani ş.+dılar he vallahi*
ne bülem X-9 [*şeyh* < Ar. *şayḥ*
“şef, otorite, kutsal yaşlı adam;
dervişlerin piri” Steingass 1892:
772a.]

şih^cemer a. Kişi adı (Şeyh Ömer):
rehmetli ş. ^ce. toy begi I-14

şih helil a. Kişi adı: *bizim kulaşızda*
ş. h. vardı III-238

şih heyder a. Kişi adı (Şeyh Haydar):
ş. h.+in armudi diyellerdi IX-79

şihhüseynliler a. Bir aile lakabı:
eyvezoğulları ile ş. de var XII-155

şılimper a. Kötü giyinen, üstü başı
perişan (kimse): *oğlum o ş. halın*
nedir эле SE [*şılimper* <?]

şılıh a. Düşmüş kadın, şirret: *o*
ş.+nan ne işin var SE [*şılık* < Erm.
şil ‘şaşı’ Dankoff 1995: 115/558.]

şıntırlar a. Bir aile lakabı: *yeniçeriler, silo dedeler*, ş. XII-151

şiddetli sf. Zorlu: *bu sene kışımız ş. oldu* VIII-81 [*şiddetli* < Ar. *şiddat* ‘şiddet, zorluk’ Steingass 1892: 738a ve Tü. +li.]

şifa ver- bf. İyileştirmek, sağaltmak: *feket kur^can şifadır, oğuyunca kur^canın o şeleri insana ş. v.-ir* VI-281 [*şifa ver-* < Ar. *şifā* ‘şifa; ilaç’ Steingass 1892: 748a ve Tü. ver-.]

şigolar a. Bir aile lakabı: *yarım ağalar, kişimahiler*, ş. XII-141

şiir a. Bir yazın türü: *vala mu^callim bey toplandı, şimdi oni ş. olarak yazmışım* XII-110 [*şiir* < Ar. *şīr* ‘şiir’ Steingass 1892: 746b.]

şikêt et- bf. Şikâyet etmek: *koyun orda hêş bi şe yoh, kalmayıp, o yana bu yana vala neyse ş. è.-iller* I-51 [*şikâyet et-* < Ar. *şikāyat* ‘şikâyet, sızlanma’ Steingass 1892: 751b ve Tü. et-.]

şikeyet a. Şikâyet: *sora diyir ş. olmuş* II-214 [*şikayet* < Ar. *şikāyat* ‘şikâyet, sızlanma’ Steingass 1892: 751b.]

şikil a. Yüz, surat: *değen ala ş.+in* IV-277; *maraz ala o doru dodo ş.+in* IV-278 [*şikil* < Ar. *şakl* ‘şekil, biçim, dış görünüş’ Steingass 1892: 754a.]

şilor a. Yaban eriği: *ş. nedir yaban erigine diyirik* IV-54; *şimdi o taraflarda erik diyiller biz ona ş. diyirik* V-53; *toplaram ş.+i erigi babam* IV-25 [*şilor* < Erm. *salor* ‘erik’ Dankoff 1995: 132/650.]

şimdi zf. Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda: *beke ha ş. beke iyi zamanım ş.+dir* I-122; ‘yani’ *ş. adam günlerce yemek yememiş* II-274 [*şimdi* < ET oş ‘şu’ Clauson 1972: 254b ve *amti* < *am ‘şu an’ Clauson 1972: 156b.]

şimdiki sf. Bu andaki, bu zamandaki: *ş. arabalar evden daha güzel* III-217; *çuvali tohiyan şeyi de lop çul tohillardi onnari sererdik bèle ş. kimi bişe mi vardi* V-22 [*şimdiki* < **şimdi+ki*.]

şindi zf. Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda: *ş. altın tasa kan kusirih* IX-14; ‘yani’ *ş. adam günlerce yemek yememiş* II-274 [bkz. *şimdi*.]

şipana a. Evin bahçe kapısıyla giriş kapısı arasındaki bölüm: *ş. şilor gelen kilor, bilirsən bu atasözünü* IV-50; *dedeyi ş. dede maşsudun ş.+si yuvarlana yuvarlana yuvarlana yuvarlana gelir* X-74 [*şipana* < Erm. *şp'anay* 'eşik' Dankoff 1995: 188/E161. Dankoff'a göre her iki dilde de ortak kelimelerden. Ortak bir kaynaktan alınmış olabileceğini belirtir. Ama kaynak göstermemiş.]

şipana şilor gelen kilor dey. Kapıdan giren herkésin aynı şekilde hareket ettiğini anlatan bir deyim: *ş. ş. g. k.* IV-55

şirin sf. Tatlı, güzel, sevimli: *bi ş. yuvasın şarkın bağırında* VIII-54 [*şirin* < Far. *şīrīn* 'şirin, tatlı' Steingass 1892: 774b.]

şiş- (nsz) Karnı şişmek: *padışahın bi tenesi ş.-miş, hastalamış, aman yaman demişler ki gel, demiş gidin bi adam getirin* VI-284; 'büyüklenmek' *erkek hindi gibi ş.-dikçe ş.-miş* XII-118; 'kabarmak' *gözüm ş.-di hambu gede oldi, hêç gözüm görmir* I-84 [*şiş-* < ET *sış-* 'şişmek, kabarmak' Clauson 1972:

857a: Uyg. *sış-* 'şişmek, kabarmak'.]

şiş a. Bir ucu sivri, demir veya ağaçtan, bazen silah gibi kullanılabilen ince uzun çubuk: *diyir bèle ş. almışdım* II-346; *ş.+lerde ağaşlarda o çamaşırlar kúrurdi işde éle olurdi her aħşam yıhardıh* V-176 [*şiş* < ET *sış* 'şiş, çatal, büyük çivi' Clauson 1972: 856b-857a: Uyg. *sış* 'büyük çivi', DLT *sīş* 'şiş'.]

şişle- (-i) Şiş yardımıyla aramak: *ş.-rdik buğda kuyılarını* II-347 [*şiş* < **şiş+le-*.]

şitil a. Sebze fidesi: *o ş.+leri suvardın mi* SE [*şitil* < Ar. *şatl* 'bitki, fidan' Dozy 1881 I: 727a. Eren 1999: 390a'ya göre Anadolu'nun birçok yerinde 'ağaç fidanı' olarak da geçer. Bu anlamda *çitil* biçimi de kullanılır.]

şofër kursu bs. Sürücü kursu: *geldim işde ş. k.+na gètdim* III-212 [*şoför* kursu << Fr. *chauffeur* ve *cours* TürS 1532a.]

şoforlik a. Şoförlük: *sene bin dokuz yüz atmışdan beri ş. éderem* III-212

[şoförlük << Fr. chauffeur TürS 2229b ve Tü. -lik.]

şoḥum a. Yeni sürülmüş toprak: *ekin ekerdik işde oni ş. ederdik baharın* II-38; *o çarıḫlar yırtılmasın diye kuylardıḫ ş.+a yimişah k̄ala* III-305 [şoḥum < Far. şuḥūm ‘bozulmuş’ Steingass 2005: 737b; Bläsing 1996: 195/40.]

şoḥutli sf. Salyalı: *o ş. adami gördün mi* SE [şoḥutli < *şoḥut+li; Erm. şol/şolik ‘salya’ Dankoff 1995: 117/568.]

şok ol- bf. Birdendire şaşırmak: *aḫladli ş. o.-di o küçüg ğızı necevêrdiler diye* V-94 [şok ol- << Fr. choc TürS 2229b ve Tü. ol-.]

şor sf. Tuzlu: *çorba çoḫ ş.+di* SE [şor < Far. şor ‘tuz’ Steingass 1892: 765a.]

şoratan a. Suyun yüksekten aktığı yer, küçük çağlayan: *ş.+dan son zamanlarda çoḫ az su aḫir* SE [şoratan < Erm. crordan/cordan ‘oluk’ Dankoff 1995: 130/645.]

şortuk a. Elle dokunan kazakların üzerindeki şekiller: *ğızlar bergonun*

başında oturillardi ş. toḫullardi IV-280, *bu ş.+dan kemer toḫullardi* IV-281 [şortuk < Erm. şor’tik ‘dokumacılık aleti’ Dankoff 1990: 21.]

şu sf. Şu: *şimdi biz o günnen bu güne hālā men kendim ş. anda yetmiş beş yaşında* VI-204 [şu < ET oş ‘şu’ Clauson 1972: 254b.]

şubat a. Yılın ikinci ayı: *esgiden ş. ayında deniz kırsı varmış* III-224; *babam evünün ele bi teggesi varmış ki kışın ş.+da babama mısafir gelmiş dedelerime* IX-40 [şubat < Ar. şubāt ‘şubat ayı’ Steingass 1892: 729b.]

şuşa a. Ekin yığını: *ḫarmana yığılan buğdaya da ş. diyilirdi* IV-238; *buğda yığınınna ş. denir* IV-239 [şuşa < Far. şūşa ‘yığın, bölüm’ Steingass 1892: 766b.]

şuşalan- (nsz) Yığın yapılmak: *buğda ş.-di bu geldi esgerden, ğeynim geldi esgerden* IX-62 [şuşalan- < *şuşa+lan-.]

şuur a. Şuur, bilinç: *milletimize islamın ş.+uni doğruluğı nesib etsin deyip dua etmeliyiz* VI-369 [şuur <

Ar. *şu^cūr* ‘bilme, anlama, idrâk etme’ Steingass 1892: 747a.]

şükri a. Kişi adı: *ële qar yağir, ële qar yağir, ële tipi ële boran, o ş. dayi vardi hani* X-67

şükür a. Şükür: *ş. alma da atamadi* I-20; *allaha ş.+ler olsun* III-145; *he çoş ş. özümi gutardım* IX-5 [*şükür* < Ar. *şukr* ‘şükür; Allah’ı övme, teşekkür etme’ Steingass 1892: 752a.]

şükür êt- bf. Şükretmek: *ş. ê.-iller, dualar oğillar özi bişe bilmir bilmediginnen inanci var* VI-306; *allaha ş. ê.-eceksen, vèrmese sen ne yapabilirsen* VI-316 [bkz. *şükür* ve *et-*.]

şürüt a. Ganimet, para: *çıharir o ş.+leri şeyi o parayı getirir vèrir padişaha* VII-128 [*şürüt* < Ar. *şurūt* ‘şartlar, koşullar’ Steingass 1892: 743a.]

tā zf. Bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz: *gelinimi t. geçen kış bulmuşam* IV-123; ‘uzun bir zaman dilimini gösteren bir söz’ *t. yirmi*

yaşına geder, yirmi yaşınnan sora asgere gètdik VIII-39 [*ta* < Far. *tā* ‘-e kadar; olabildiğince; sürece’ Steingass 1892: 271b.]

tabaḥ a. Tabak: *bi t. da ḥelva biraḥillar bunun başının ucuna geşiller gidiller* III-252; *evüzden t.+ızdan ekmek esgik olmiya* III-232 [*tabak* < Ar. *ṭabak* -/ṭbḵ/ kökünden- ‘bir şeyi tam olarak örten kapak, tepsi, yemek yenilen tabak’ Steingass 1892: 809a.]

tabè zf. Tabîî, elbette, doğallıkla, doğal olarak: *t., her on günde degişik bi şe çıhariram basdon, yani bële hevesimnen* VI-131 [*tabîî* < Ar. *ṭabî^cî* ‘doğal’ Steingass 1892: 810a.]

tabaka a. Tütün tabakası: *mahi ḥatun çıharır gümiş t.+yi* XII-74 [*tabaka* << İsp. *tobacco* TürS 2236a.]

tabavank a. Köy adı: *teğort, mezik, t., sizin köy veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda ële teḥmin edirem hersong* II-140

taç a. Taç, süslü başlık: *göl çevresinin t.+ısın aḥlat* VIII-63 [*taç* < Ar. *tāc* ‘taç’ Steingass 1892: 273a.]

taçcılar a. Bir aile lakabı:
hebboğullari, ishaqlılar, t. XII-154

tağ at- bf. Kabak, karpuz vb. bitkilerin dallarının büyümesi, çoğalması:
karpuzlar hep t. a.-ıp SE [tağ at- < Erm. t'ag 'kavun, karpuz ve salatalığın büyümüş gövdesi' Dankoff 1995: 174/E45 ve Tü. at-.]

tağ- (-i) Takmak, iliştiirmek, geçirmek:
bi çare düşündüm geldim buraya havale t.-dım buraya da t.-dım VI-217; 'kuşanmak' asger palaskasi t.-ıp beline IV-62; biri kirlendi mi öbürünü t.-arsan buni açarsan yiharsan II-476; 'bağlamak' bi adam bele bi şal diyerdik bele bi bez t.-ardi boynına bi ucuni koluna saralardi II-41 [tak- < ET tak- 'eklemek, bağlamak, geçirmek' Clauson 1972: 464b.]

tağda a. Tahta: *davarların altını tök tavlamız da çuhurda t. birağırdı uzun t. V-11; t.+lari şe yapıpsız t.+larda ne var. babasi kızır o ne demek. vala gahır VI-196; bi tene de o t.+nın arasına elnen tohum ekerdi, dolanırdı VII-62 [tahta < Far. tahta 'tahta; masa' Steingass 1892: 287a.]*

tağıl- (nsz) Arkasından gitmek, peşine düşmek: *yeddi sekkiz kişi peşpeşe t.-ırdı III-200 [takıl- < ET takıl- < tak- 'takılmak, bağlanmak' Clauson 1972: 469b: DLT takıl- 'takılmak, dizilmek'.]*

tağım a. Âlet takımı: *alet olarak mesela esasen bizim ahladda ahlad taş usdalarının t.+lari olsun çiftçi tağımlari olsun ekseriyeti ermenicedir XII-32 [takım < *takım; krş. ET tak- 'eklemek, bağlamak, geçirmek' Clauson 1972: 464b.]*

tağserman a. Yer adı (Taht-ı Süleyman): *eski büyükler misali t.+da abdullah ağa vardi III-17*

tağsi a. Taksi: *yani o zaman bele t. mağsi otobos falan yohdı III-209; buynuzuna bağladılar t.+ların önüne bağliyan şeleri benim başörtümü V-276 [taksi << Fr. taxi TürS 2252b.]*

tağsilli sf. Eğitimli, bilgili: *bu şiirin çoğı osmanlicadır yani benim amcam çoğ t.+ydi VIII-58 [tahsilli < Ar. tahşıl "biriktirme; kazanma; çalışma" Steingass 1892: 285a ve Tü. +li.]*

tahtada kala o totaba şiklin totaba başın *dey.* Ölesin, tabuta giresin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *t. k. o t. ş. t. b.* IV-285

tahtını başına çevir- *bf.* Tahtından etmek: *bunar benim t.+mi b.+ma ç.-iller* VII-111 [*tahtını başına çevir-* < Far. *taht* ‘taht’ Steingass 1892: 286b ve Tü. *baş* ve ET *çevür-* ‘çevirmek, döndürmek’ Clauson 1972: 398b: DLT *çevür-* ‘çevirmek’.]

tağa tah şaka şah a. Sıkıntılı ve koşuşturmayla geçen hayat için kullanılan bir ifade: *günüümüz heş hoş geçmedi, t. t., ş. ş.* I-27

takatuk a. Hayatın hayhuyu: *işdá ne bülüm t.+nan, şakaşuknan günüimizi geçirttik* IX-11 [*takatuk* < **tak-a-tuk* < yansıma.]

tam zf. Tamamen: *t. başlamamışdım azar yapardım az* VI-80 [*tam* < Ar. *tāmm* ‘tam, tamam’ Steingass 1892: 277a.]

támam et- *bf.* Tamamlamak: *ële arhadaşım biraħmadi men t. e.-em be le ellerini kelepçelemiş gene fede*

uzanmış arħa üsti II-93 [*tamam et-* < Ar. *tamām* ve Tü. *et-*.]

tamam ünl. Peki: *bu diyir ki t. padişahım* VII-2 [*tamam* < Ar. *tamām/timām* ‘tamam, tamamlanmış’ Steingass 1892: 323b.]

tamaminan zf. Tamamen, büsbütün, baştan sona: *yazın эле olurdi geceler yani t. karanıħ çökmezdi* II-455 [*tamamen* < Ar. *tamāman* ~ Far. *tamāmāna* ‘tamamen, bütünüyle’ Steingass 1892: 323b.]

tamamlat- (-i) Tamamlatmak: *çocuħlarımın şeyini ürününi t.-di* VI-242 [*tamamlat-* < **tamam* +*lat-*.]

tamarzi ét- *bf.* Hasret kalmak, arzulamak, özlemine çekmek: *neye t. é.-irsen эле* SE [*tamarzi et-* < Ar. *tamāruz* “yalancı bir hastalık” Steingass 1892: 323a ~ Ar. *tamrīz* “ilgilenmek, meyletmek, hastalık” Steingass 1892: 324b ve Tü. *et-*.]

tanış- (nsz, -le) Tanışmak: *hemen gitdim girdim içeriye onnarnan t.-dıħ* VI-33 [*tanış-* < Oğz. *tanış-* ‘konuşmak, danışmak’ (DK 29-

10...)→bkz. Ergin 1963: 284 < ET *tanuṣ-* < *tanu-* ‘tanışmak, konuşmak, danışmak’ Clauson 1972: 526b: DLT *tanuṣ-* ‘karşılıklı tavsiyede bulunmak’.]

tani- (-i) Daha önce görülen birinin kim olduğunu hatırlamak: *reḥmetlik cerreḥi t.-r midın* III-116; *ḥasan ḥisen vardi t.-rdın mi* III-265; ‘bilmek’ *dedim men t.-mam, yahu nasıl t.-mirsan sizin memleketizden béle bi zat çıḥsın* VI-35; ‘anlamak’ *ahladi biz t.-yamayız, t.-maya gücümüz yetmez* XII-310; *ahladı tanımaya da gücümüz yetmez, çünkü görüyoruz, mevcut eserleri bu mağaraları, mağara devrinden bugüne kadar ahlāt ahlattır, kim t.+yabilir* XII-359 [*tani-* < Oğz. *tanı-* ‘tanımak’ (DK 94-2...)→bkz. Ergin 1963: 284 < ET *tanu-* ‘tanımak, tartışmak’ Clauson 1972: 516a: DLT *tanu-* ‘söz buyurmak, tavsiye etmek’.]

tap- (-e) Tapmak: *o éle biṣe yapabilir mi, yapamezse nedir bunnara t.-ıpsız* VI-200 [*tap-* < ET *tap-* ‘tapmak, bulmak, kavuşmak; hizmet etmek, kulluk etmek’ Clauson 1972: 435a-b: Uyg. *tap-*

‘hizmet etmek’, DLT *tap-* ‘tapmak, hizmet etmek; bulmak, sezmek’.]

tapan a. Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan yassı ağaç araç: *o esgi t.+lar hêç kalmayıp* SE [*tapan* < Erm. *tap* ‘düz’, *tap’an* ‘sürgü, tırmık’ Dankoff 1995: 140/703.]

taptama a. Çekilmiş ciğer ve ince bulgurla yuvarlak ve basık yapılarak haşlanıp yenen bir yemek: *dügünde t. yapmışlardı çoḥ gözeldi* SE [*taptama* < **tapta-ma*; krş. Kıp. *tapta-* “bastırmak” (CC 114, 34)→bkz. Grønbech 1942: 235.]

tapu a. Tapu: *türkiyenin t.+si ahlattır* III-50 [*tapu* < Rum. τοπίον *topíon* ‘mevki, mahal’ < τόπος *topos* ‘yer’ Nişanyan 2012: 604b.]

taraf a. Taraf, yön: *yav diyir benim yönüm nerededir ne t.+dadır, o içerdedir o dışardadır* VII-160 [*taraf* < Ar. *ṭaraf* ‘taraf, yön, cihet’ Steingass 1892: 813a.]

taraf tut- bf. Taraf olmak, birinden yana olmak: *he t. t.-ardıḥ, olurduḥ iki taraf* VII-57 [bkz. *taraf* ve *tut-*.]

tarafinnan zf. Tarafından: *bunda ayrı bi kārım yoḥ ama allah t.* VI-154 [tarafından < *taraf+ı+n+dan.]

tarçih a. Hayvanların sulu dışkısı: *t. tökenime bedel oluram* IV-102 [tarçih < Erm. *t'urik* 'dışkı, gübre' Dankoff 1995: 51/187.]

tarêh a. Tarih: *men t. mareh bilmenem ki ha şimdi de diyerem ki filan* V-58 [tarih < Ar. *ta'rîḥ* 'tarih, gün, ayın belirli bir günü' Steingass 1892: 274b.]

tarım a. Ziraat: *t.+da çalışmışlığım, iresberlik derik öküz koşmuşam, çifte yapmışam* II-32 [tarım < *tarı-m; krş. ET *tarı-* "ekip biçmek, toprağı işlemek" Clauson 1972: 532b.]

tarif êt- bf. Bir işin yapılış yöntemini açıklamak ve belirtmek: *men san gel hani geldim aldım seni tükene, seni çalıştırdım baston örgêtdim , t. ê.-dim* VI-183 [tarif et- < Ar. *ta'rîf* 'bildirme, yol gösterme' Steingass 1892: 308a ve Tü. et-.]

tarih a. Tarih: *senin t.+ini her devir yazar* VIII-65; *t.+le beraber yaşarsın aḥlat* VIII-67; *bu her*

şehirde yoḥdur, aḥlatın bugün aḥlatın t.+ini kimse bilemez XII-308 [bkz. *tarêh*]

tarihi sf. Tarihe geçmiş: *bugün aḥlat t. bi şehirdir* XII-304 [tarihî < Ar. *tarîḥî* 'tarihçi; tarihe ait' Steingass 1892: 274b.]

tarla a. Tarıma elverişli toprak: *bu t.+nın arpanın filan yeri ağarıp* II-208; *t.+lari ḥarol vardi, iki taḥtanın arasına, bi çüt vardi çift* VII-60; ; *ne dıraḥdor ne bişey t.+ya baḥadın t. bütün geven ot o şekilde* VIII-21; *t. marlalarda içerdik, ē t.+lara baḥadın ne su ne bişe, ateş düşmüş* VIII-34 [tarla < ET *tarıg+la-g* 'tarla' Eren 1999: 395b.]

tarma a. Köy evlerinde, ahırlarda yük koymaya ya da yatmaya yarayan büyük sergen: *oḡlani da tavlada t.+da yatırtmışam* I-66; *tavlalarda, köşelerde, t.+larda yatardıḥ* I-24; *men t.+dan yènip kapıyı açana gede baḥdım geynenamla geynatam kapının öḡünde* I-74 [tarma < Erm. *t'armay* Dankoff 1995: 175/50. Dankoff'a göre her iki dilde de ortak sözcüklerdendir.]

tarmadağın *sf.* Darmadağınık: *dehi ne daşı bulabüldük, ne evüni adamağlı bulabüldük, her şeyimiz t. olmuş* X-88 [*darmadağın* < TT *darmadağan/darmadağın* ‘tamamen dağılmış’ Tietze 2002:727a.]

tars *a.* Toprak damların üstünü örtmeye yarayan orta kalınlıkta kalas: *t.+lar neredese çürüyüp değişmek lazım* SE [*tars* < Far. *tars* “sert, güçlü” Steingass 1892: 294a.]

tartış- (*nsz, -le*) Tartışmak: *yani kari koca birbirlerinden t.-illar* IV-47 [*tartış-* < ET *tartış-* < *tart-* “tartışmak, mücadele etmek” Clauson 1972: 537a: DLT *tartış-* ‘tartışmak, çekişmek, tartmada yardımcı olmak, birbirini çekmek’.]

tas *a.* Tas, orta büyüklükte derince metal kap, tabak: *heşil t.+i kimi geynir gubarir* IV-145; *gece geldim çemdi çeşme de degildi çemdi t.+nan doldurdum o cırayi* VIII-5; *t.+la çekdim kenefi doldurdum kovaya* XII-229 [*tas* < Ar. *tās* ‘tas, tabak, kupa’ Steingass 1892: 806a.]

taş harman *a.* Taştan yapılmış harman yeri: *dedim bunnar nedir,*

bunnar nēediller, burda t. h. var XI-3 [bkz. taş ve harman.]

taş- (*nsz*) Göç etmek: *yavaş yavaş yerli kalmayınca dışariya kaçdilar t.-dilar misal göç etdiler* III-57 [*taş-* < ET *taş-* ‘dışarı çıkmak, dökülmek, taşmak’ Clauson 1972: 559b: Uyg. *taş-* ‘taşmak’, DLT *taş-* ay.]

taşa çal- *bf.* Taş yontmak: *e atmış sene t. ç.-dih, çal çal çal çal ta gıhlardan hele köyleri sayminam* XII-381 [bkz. taş ve çal-.]

tatar gazi *a.* Yer adı: *malazgirt elinden t. g.+den* XII-5

tatvan *a.* Yer adı: *bugün mesela t., t. bugün elli atmış bin nüfusa çıhmış* XII-312; *asger nereye gidecek t.+a* II-354; *t.+da yalnız o vardi hiçbir ev yohdi* XII-316

tavla *a.* Büyükbaş hayvan barınağı: *oğlanı da t.+da tarmada yatırtmışam* I-66; *dedi o veziyet esgerleri doldurdi t.+lara* II-257; *t.+larda tavla sekileri vardi o sekilerde toplanırdih* III-4; *o günler ola mı ki bi t. yapam* IV-214 [*tavla* < Oğz. *tavla* ‘tavla, at ahır’ (DK

38-6...)→bkz. Ergin 1963: 287 < Far. *ṭaula* ‘at ahır’ Steingass 1892: 822b.]

tavlan- (nsz) Şışmanlamak, semirmek: *diyir birden t.-dih* II-199 [tavlan- < *tav+la-n-; krş. Far. *tāv/tāb* ‘hararet, enerji; güç; parlaklık’ Steingass 1892: 277b.]

tavuh a. Tavuk: *t.+lar da yalaḥda su içellerdi yalaḡa su doldururduḥ* V-34 [tavuk < Oğz. *tavuk* ‘tavuk’ (DK 8-11, 255-4, 11)→bkz. Ergin 1963: 287 < ET *takıḡu* ‘tavuk’ Clauson 1972: 468b.]

taya a. Ot veya ekin yığını: *bu çihir seden ot çeke damnan, t.+dan ot çeke getire bızava vere* X-101; *otlari getirirdik t. ederdik* III-194; *t.+dan döneller onun açılıp ḥarmana dağılmasına laşan denir* IV-31; *gün doğanda bi part ot t.+dadır* IV-84 [taya < Erm. *t’eg* ‘yığın’ Dankoff 1995: 47/165.]

te^carruz a. Saldırı: *t. vèrillerdi* II-333 [taarruz < Ar. *ta^carruz* ‘olma; direnme, karşı gelme; kayıp’ Steingass 1892: 308b.]

te^cbir ver- bf. Rüya yorumlamak: *buni da rüya te^cbircisi t. v.-irmiş* VII-144 [tabir ver- < Ar. *ta^cbīr* ‘açıklama’ Steingass 1892: 307b ve Tü. ver-.]

te^clim ver- bf. Talim ettirmek: *çavuş ola t. v.-e erlere* IV-112 [talim ver- < Ar. *ta^clīm* ‘öğretme’ Steingass 1892: 310a ve ET *bē^r* Clauson ‘vermek’ 1972: 354b: DLT *bē^r* ‘vermek’.]

te^cmir èt- bf. Tamir etmek, onarmak: *beton etdik ginen t. è.-dik yani yapıdih sora men emekli oldum* II-73 [tamir et- < Ar. *ta^cmir* ‘yapma, onarma’ Steingass 1892: 310a ve Tü. et-.]

tebè zf. Tabîî, elbette, doğallıkla, doğal olarak: *t. ^cereb bizim şe vardi ^cereb vardi* IV-210 [bkz. *tabè*.]

tebrig a. Tebrik kartı: *ötegin elime bi t. gèşdi* IV-131 [tebrik < Ar. *tabrīk* < *barakat* ‘kutsama, kutlama’ Steingass 1892: 177a.]

tecizat a. Teçizat, silah dışındaki savaş gereçleri: *paşa diyir ki mustafa çavuş t.+ını aşşın biraḥsın*

gelsin II-413 [*teçhizat* < Ar. *tachīz* ‘donatma’ Steingass 1892: 283b ve çoğul eki *-āt*.]

tefecilik *a.* Faizcilik, faizle borç verme: *t. gibi bi şe, bunnari hepsini men kaldırdım daha bunnara dönmeyin* VI-338; *şimdi t. kimi değil* III-64 [*tefecilik* < **tefe*+*ci*+*lik*; bkz. *defe/tefe* (dokumacılık terimlerinden) ‘çulha tarağı’ < Ar. *daffa* ‘birçok el işlerinde ve bu meyanda dokumacılıkta da kullanılan düz tahta’ Tietze 2002: 741b.]

tefekkiir *a.* Düşünme, düşünüş: *kendisi bu t. şeyine dalınca bu kainata meyvasına ağacına şeyine bu işler boş değil* VI-194 [*tefekkiir* < Ar. *tafakkur* ‘düşünme’ Steingass 1892: 314a.]

tefsir et- *bf.* Yorumlamak: *işde her asırda bi kişi gelir kur^ceni t. e.-er kimi işde şeler söylediler* VI-39 [*tefsir et-* < Ar. *tafsīr* ‘açıklama, tanımlama’ Steingass 1892: 313b + Tü. *et-*.]

teg *a.* Tek, yalnız, bir başına: *misali dağda t. kalırdım ba^czen yerde* III-237; *men t. yapdım herkeşin erkegi*

yapardi baban evde degildi V-203 [*tek* < Oğz. *tek* ‘tek, eş, emsal’ (DK 101-13)→bkz. Ergin 1963: 288 < ET *tek* ‘yalnız’ Clauson 1972: 475a.]

tegge *a.* Tekke, dergâh: *babam dedelerimin t.+si varmış* IX-24 [*tekke* < Ar. *takya* ‘tekke, dinlenme yeri; destek, dayanak’ Steingass 1892: 319b.]

teğort *a.* Köy adı: *t., mezik, tabavank, sizin köy veştong o zaman şenlik degilmiş herhalda ele teħmin edirem hersong* II-140

teğot *a.* Yer adı: *t.+un dağını geven yétirir* IV-100

teħsin usda *a.* Kişi adı: *menim adım t. u.* XII-250

teħtil *a.* Tatil: *cumartesi tekrar gètmemiz gerekir, cuma^ca günleri bizim t.+imiz* II-6 [*tatil* < Ar. *ta^cfil* ‘tatil, izin’ Steingass 1892: 309a.]

tek kolları *a.* ask. Tek sıra halinde yürüme, düzenli yürüme: *diyir t. k. vurup dağı aşacayıh* II-273 [bkz. *teg* ve *kol*.]

tek parça a. Bir bütün: *t. p. bèle karşıya meyalli, türkiyenin hêç bi yerinde görmedim* VI-213 [bkz. *tek ve parça*.]

teg başına zf. Kendi kendine, yalnız: *t. b.+ma davar mal her şe man bahardı* V-212; *ben yalnız kalırdım dağda, t. b.+ma kalırdım* VII-42 [bkz. *tek ve baş*.]

tekerli sf. Tekerli olan: *gelirdik ahladdan burda çift ederdik, kağni arabasi vardi iki t. onnan gelirdik* VIII-36 [*tekerli* < **teker*+*li*; krş. ET *tegrek* < *tegre* ‘halka, çember’ Clauson 1972: 485b.]

tekket a. Takat, kuvvet: *aj kıla kıla zayıflamışih zeten t. de yoh* II-175 *nice gidecek nice t.+i var* II-275 [*takat* < Ar. *tākāt*, *tāka* ‘güç, sağlamlık’ Steingass 1892: 806b.]

teklif ét- bf. Önermek: *t. é.-ek bu oldi ikinci* VI-151; *cenabı haķ onnari musahhar ét di düşüniller ahlata da bu işi t. é.-iller* VI-155 [*teklif et-* < Ar. *taklīf* ‘önerme, teklif etme; birine görev verme’ Steingass 1892: 319a ve Tü *et-*.]

teknoloji a. Teknoloji: *eger t. bahımınnan* III-123 [*teknoloji* << Fr. *technologie* TÜR S 2307a.]

tekrar a. Tekrar, yine: *diyir tercümen ona söyler o tercümen t. bize annadır* II-464 [*tekrar* < Ar. *takrār* ‘geri gelme, yineleme’ Steingass 1892: 318a.]

telbağ a. Çuvalların ağzını dikmeye yarayan kıl ip: *bi çav eşer t.+dan aladır* IV-83 [*telbağ* < Erm *tel* ‘ip’ Dankoff 1995: 47/164 ve Tü. *bağ*.]

telebe a. Talebe, öğrenci: *camida evlerden yemeg getirirdik, günde bi defa yemeg toplardıh getirirdik otururduh o t.+ler camida yerdik* II-25 [*talebe* < Ar. *ṭalabat*, *ṭalaba* ‘talep edenler, öğrenciler’ Steingass 1892: 817b.]

telefon a. Telefon, sesi karşıya ileten alet: *konuşur t.+da, be^czen burya gelir* VI-256 [*telefon* << Fr. *téléphone* TÜR S 2310b.]

teles- (nsz) Acele etmek: *niye t.-irsen daha zaman var* SE [*teles-* < Az. *taləs-* ‘bir işi hızlıca yerine getirmek, sabırsızlık göstermek, acele etmek’ ADİL IV: 305a.]

televizyon *a.* Televizyon: *meşveret etdik eve t. aldıh* XII-241 [televizyon < < Fr. *télévision* TürS 2312a.]

telgraf *a.* Telgraf: *dokuz yüz otuz sekizde hat ta^cmirine gëtdik t. hattı ta^cmirine gëtdik* XII-313 [telgraf < < Fr. *télégraphe* TürS 2312b.]

telis *a.* Çuval: *eşyalarını bi t. torbaya koydi* SE [telis < Ar. *tillīs*, Far. *talīsa* ‘heybe, eyer çantası’ Steingass 1892: 323a.]

temel *a.* Bina temeli: *bina yaparken t. ^calelusul o zaman demir yoh bayağı taşlari dabani geniş taşlari alta atardıh* XII-44 [temel < Rum. *θεμέλιο themélío* ‘temel, esas’ Meyer 1893: 45.]

temiz *sf.* Düzgün, saf: *en t. en dolğun buğda közerde olurdi* IV-230 [temiz < Ar. *tamyīz* -/myz/ kökünden- ‘sezme, farketme, seçme’ Steingass 1892: 325b.]

temizle- *(-i)* Temiz hâle getirmek: *tısbāğalibulağ bi sudi kimse de t.-mezdi éle pis bi sudi* VIII-31 [temizle- < *temiz+le-.]

temmuz *a.* Yılın yedinci ayı: *erik harman zamani deger sicağ aylarda t.+da, ağustosta* V-57 [temmuz < Ar. *tamūz* ‘temmuz ayı; yaz’ Steingass 1892: 325b.]

temür ağa *a.* Düğünlerde oynanan bir halk oyunu: *esgiden t. a. vardi, köçeri vardi, gilingo vardi* XII-84

tendir *a.* Tandır: *bu arvad iki se^cetdir burda beklir, t.+ini yandırıp çocuğı bırahip t.+in başına* XII-107; *hamurda t.+de sennen barabar* IV-159 [tandır < Ar. *tanūr* ‘fırın, ocak’ Steingass 1892: 331a.]

tendir evi *a.* İçinde tandır gömülü olan ve ekmek veya yemek yapılan yer: *t. e.+e kalağımı yapanım* IV-96 [bkz. *tendir* ve *ev*.]

tendire çorti at- *bf.* Tandırda çorti yemeğı pişirmek: *bi dolardıh girmi tenenen bi çölmeg ç. a.-ardıh t., girmi tene eyağı sallardıh üsdüine* IX-18 [çorti at- < Erm. *ç’ort’t’u* ‘turşu’ ‘ç’or ‘kuru’ ve *t’t’u* ‘ekşi’ Dankoff 1995: no. 594 ve Tü. *at-*.]

tendire herse at- *bf.* Tandırda herse yemeğı pişirmek: *işde beşe yavrum,*

ekmeg bişirirdik, h. a.-ardıh t. IX-22 [bkz. *tendir, herse ve at-.*]

tendire vur- dey. Açılan hamuru pişmesi için tandırın içine yapıştırmak: *e şindi эле bişe yoğ ki, gidir arvatlar ekmeg yapmir, t. v.-mir XI-26; südümüz boldi işda bi t. v.-ardıh ekmegleri kıururdi V-182* [bkz. *tendir ve vur-.*]

tendirlik a. Kökü kalın bir ot: *pencer çapalarken en çoğ t. oti bizi yorardi SE* [*tendirlik < *tandır+lık.*]

tene a. Tane, adet: *men o bıkaş t.+den sona birez elimde olanlardan gönderdim VI-157; ‘kişi’ diyiller ki gırh üş t.+diller VII-109* [*tane < Far. dāna ‘tane’ Steingass 1892: 501b.*]

teneke a. Yumuşak, ince sacdan yapılan, yaklaşık yirmi litre hacmindeki kap: *kaş t.+de bi t. vèrirdik ona buğday II-55; bi t. buğda dolduracağsan kucağın III-163; geynerdi onnan sora biz buğdayı tökerdik içine hedik olurdi ottuz t. V-68* [*teneke < Far. tanga ‘para, altın veya gümüş sikke’ Steingass 1892: 331a.*]

tenezzül et- bf. Alçakgönüllü olmak: *veyağud onun yeri t. è.-memekle düzelmez bu memleket VI-321* [*tenezzül et- < Ar. tanazzul ‘yavaş, yumuşak ve nazikçe inme; alçalma’ Steingass 1892: 328b ve Tü. et-.*]

tensizlik et- bf. Yakışksız ve saygısızca davranmak: *t. de e.-sem sayıla sevap IV-136* [*densizlik et- < *den+siz+lik ve et-; krş. ET teşsiz ‘münasebetsiz, yakışksız, saygısız’ < teş ‘denk’ Clauson 1972: 526a.*]

tente a. Genellikle güneşten korunmak için bir yerin üzerine gerilen bez, naylon vb.den yapılmış örtü: *öküz arabasının üzerini t. yapardıh III-118* [*tente << İt. tenda TürS 2323a.*]

teppe a. Tepe: *ğahdım gètdim su suvarmağa tē kara ömerin o t.+ye çıhmışam I-96* [*tepe < Kıp. tepe ‘tepe’ (Kİ 37)→bkz. Caferoğlu 1931: 101< ET töpü ‘tepe’ Clauson 1972: 436a: Orh. töpü ‘tepe, zirve’, Uyg. töpü ay., DLT töpü ay.*]

terbiye a. Görgü: *töre t. nedir öğrenmemiş XII-116* [*terbiye < Ar. tarbiyat ‘eğitim; büyütme, yetiştirme’ Steingass 1892: 292b.*]

tercümen a. Çevirmen: *t.+i de barabar* II-462 [*tercüman* < Ar. *turcumān, tarcamān, tarcumān* ‘tercüman, çevirmen’ Steingass 1892: 293a.]

teref ol- *bf.* Taraf tutmak: *diyirsen o.-irsan gelinnen t.* IV-180 [bkz. *taraf ve ol-*.]

teref a. Yön: *diyir bi t.+fi de var epeyi bi yer* II-236 [bkz. *taraf*.]

tereyağı a. Sütten çıkarılan yemeklik yağ: *herse t. üzerinde herse yemegi yapallardi* III-97 [*tereyağı* < *tereyağı* ‘taze yağ’ < Far. *tar* ‘taze, yaş, yeşil’ Steingass 1892: 291a ve ET *yağ* < *yāğ* ‘hayvani yağ, tereyağı’ Clauson 1972: 895a: Uyg. *yağ* ‘yağ’, DLT *yağ* ‘yağ, iç yağ’].

terg ét- *bf.* Bırakmak, ayrılmak: *gelini getirip eve biraħmadan o düğünü t. é.-mezdi* III-76 [*terk et-* < Ar. *tark* ‘bırakma, ayrılma’ Steingass 1892: 296a ve Tü. *et-*.]

terhis ol- *bf.* Askerliği bitirmek: *t. o.-miş yemenden şatül^carabdan* XII-387 [*terhis ol-* < Ar. *tarhīs* ‘izin, izin verme’ Steingass 1892: 293b ve Tü. *ol-*.]

terhis tezkeresi a. Askerliğini bitirdiğine dair verilen belge: *üç tene de t. t. vardi* XII-417 [*terhis tezkeresi* < Ar. *tarhīs* ve *tazkirat, tazkira, tazkara* ‘hafıza, görev, not’ Steingass 1892: 290b.]

terki a. Toplanılan yer, avlu: *allah rehmet etsin onnarın da bi t.+leri vardi* III-18 [*terki* < Oğz. *terki* ‘eyerin arkası; ata binenin bindiği, oturduğu yerin arkası’ (DK 196-9, 241-1)→bkz. Ergin 1963: 288 < ET *tërgü* < *tër-* ‘eyer kayışı’ Clauson 1972: 544a: DLT *tërgü* ‘eyer kayışı’].

terle- (*nsz*) Terlemek: *at bële t.-r ki minir atın sırtına at ële t.-r ki kan ter içinde kalir* III-269 [*terle-* < ET *terle-* ‘terlemek’ Clauson 1972: 548a: DLT *terle-* ‘terlemek’].

termaş a. Hayvan sürüsü: *dağıldi t.+lar toplayamadıh* IV-187 [*termaş* < Erm. *t’er* ‘kenar; eksik’ + *maş* ‘eskimek, yıpranmak’ Dankoff 1995: 48/168.]

ters *sf.* Gerekli olan duruma karşıt, zıt: *misal bu çuval ya getiriyor çuvalın içersine t. cep yapıyor* III-293 [*ters* < Kıp. *ters* ‘ters, aksi’ (Tuhf.

34b/7)→bkz. Atalay 1945: 256b < ET *ters* ‘yanlış, düşman, sakar, kullanışsız’ Clauson 1972: 553a.]

tesbit ét- (-i) Belirlemek: *buni ilk günü t. é.-mişler, çoğ adam vurulduğu için buni müfettişler t. é.-mişler arhadan vurulduğunu* II-103; *t. é.-erik bu tarlanın arpanın filan yeri ağarıp* II-208 [*tespit et-* < Ar. *taṣbīt* ‘tespit, saptama, kesinleştirme’ Steingass 1892: 282a ve TÜR. *et-*.]

teskere al- *bf.* Terhis olmak: *atmış birde t. a.-dım* VII-53; *geynatam annadırdı, dedi biz t. a.-mişdiğ gelirdik üş tene ahlattı* II-74 [*teskere al-* < Ar. *taṣkirat, taṣkira, taṣkara* ‘hafıza, görev, not’ Steingass 1892: 290b ve T. *al-*.]

teslim al- *bf.* Ele geçirmek: *gidem hele sen asgerin orya gelmeden men oni t. a.-ıram gelirem* VII-82; *sen nasıl t. a.-ırsan, diyir men t. a.-ıram diyir nêcet. a.-acaḥsan* VII-83 [*teslim al-* < Ar. *taslīm* ‘selam verme; güvenme, boyun eğme’ Steingass 1892: 301a ve TÜR. *al-*.]

teslim ét- *bf.* Teslim etmek: *yapaḥ siz götürün t. é.-in, bunda ayrı bi*

kārım yoḥ VI-154 [*teslim et-* < Ar. *taslīm* ‘selam verme; güvenme, boyun eğme’ Steingass 1892: 301a ve TÜR. *et-*.]

teşan a. Yara, cüzam: *barmaḥların t. töke* IV-276 [*teşan* < Far. *taşan/tişan* ‘kâfur ile birlikte göz merheminde kullanılan mercimekten daha büyük, siyahımsı küçük yuvarlak bir tahıl tanesi’ Steingass 1892: 303b.]

teşekkür ét- *bf.* Şükranlarını sunmak: *götürdük abloya da t. é.-dik ḡablarını vërdik, çıḥdih geldik* X-56 [*teşekkür et-* < Ar. *taşakkur* ‘teşekkür etme, minnettar olma’ Steingass 1892: ve TÜR. *et-*.]

teşi a. Yün eğirmeye yarayan tahta araç, iğ: *çıḥardih damlara t.+nen eşerdik çorap toḥiyah* V-25; *cecim diyellerdi éle gözel t.+lernen yun egirirdik onnari cecim ederdik işde işde o* V-273 [*teşi* < Erm. *t’eşi/t’eşik* ‘iğ’ Dankoff 1995: 47/166; Bläsing 1995: 89/44.]

teşt a. İçinde hamur yapılan büyük leğen: *éle bi t.+nen fetir yapardım* I-56 [*teşt* < Erm. *taşt* ‘fıçı, kulplu bardak’ Dankoff 1995: 191/E186 <

Far. *taşd* ‘gümüş tepsi’ Steingass 1892: 302b.]

teyip a. Kasetçalar: *e şimdi hepsi lo, hepsi bi t. birañir oraya haydi haydi, ne* XII-86 [*teyip* << İng. *tape* TürS 2343b.]

tez zf. Hızlıca, çabuk: *kim çabuñ bitirdise tez bitirdise kim t. bitirdise he* V-33 [*tez* < Far. *tez* ‘keskin; hızlı’ Steingass 1892: 341b.]

tezbêh a. Tesbih: *ğurban olam t. elde gelene* IV-61 [*tespih* < Ar. *tasbîh* ‘Allah’ı övme’ Steingass 1892: 300a.]

tezden zf. Erkenden: *sabbah gâñir t. suyuni ısıdır* IV-155 [*tezden* < **tez+den*.]

têze a. Tâze, yeni: *önce de çullardan kurıdırdıñ oğlum hedigi yarmayı hedigi t.+sini* V-75; ‘henüz, yakın zamanda’ *geldik burya ahlada, t. çocuñlarımız yetişdi* VII-74 [*taze* < Far. *tâza* ‘taze; genç; yeni’ Steingass 1892: 275a.]

tezzek a. Yakacak olarak kullanılan kurutulmuş sığır dışkısı, tezek: *davarların şeyine t. diyerik biz*

odunnan t.+nen o böyük kazannarnan geynedirdik ottuz teneke V-66 [*tezek* < ET *tezek* ‘dışkı, hayvan dışkısı; gübre’ Clauson 1972: 574a: DLT *tezek* ‘at dışkısı’.]

tığ a. Buğday yığını: *t. yapardıñ* III-178 [*tığ* < Erm. *t’el* ‘yığın’ Dankoff 1995: 47/165.]

tıñ- (-i) Tıkmak, sokmak, sıkıştırmak: *oni da t.-dım o cıranın ağzına* VIII-8; *yav dediler vala bo oti bunun ağzına t.-mişsan onnan olmuş* VIII-12; *bir daha geldim cırayı doldurdum, ama o oti dehe t.-madım ağzına* VIII-14 [*tık-* < ET *tık-* ‘dürtmek, sokmak’ Clauson 1972: Uyg. *tık-* ‘tıkmak, sokmak, itmek’, DLT *tık-* ay.]

tıñ nefes a. Nefes nefese: *ële küregi birañdım bële t. n. gâşmışam gelmişem size* I-109 [*tık nefes* < Ar. *daik, dîk* ‘dar olma, darlık’ Steingass 1892: 805a ve Ar. *nafs* ‘nefes; ruh, can’ Steingass 1892: 1415b.]

tıñan- (nsz) Tıkanmak, soluk alamamak, soluğu kesilmek: *yokuşi ac öküz çıñar mi getirir arpa vërir*

öküz t.-ir IV-59 [*tikan-* < **tik-a-n-*;
krş. ET *tık-* ‘dürtmek, sokmak’
Clauson 1972: Uyg. *tık-* ‘tıkmaq,
sokmaq, itmek’, DLT *tık-* ay.]

tıhtap tasi *a.* Kutsal olduğuna inanılan
bir tas; ancak bugün anlamı
unutulmuş, sadece *gibi* edatıyla
birlikte kullanılır olmuştur: *ële t. t.*
kimi baş köşeye kurulup SE [*tıhtap*
tasi < Erm. *del* ‘çimen, şifalı bitki;
(dial.) zehir’ ve *t’ap* ‘ters çevirme,
boşaltma’ Dankoff 1995: 41/133.]

tırıl ol- *bf.* İshal olmak: *ne yedin gine*
t. o.-upsan SE [*tırıl ol-* < Erm. *t’rik*
‘gübre, dışkı’ Dankoff 1995:
51/187 ve Tü. *ol-*.]

tırmıl et- *bf.* Biçilmiş otları bir araya
getirmek, yığmak: *ot biçipler men t.*
é.-mişem IV-232-33 [*tırmık et-* <
bkz. *dırmıl* ve *et-*.]

tırpan *a.* Uzun bir sapın ucuna
tutturulan, ot, ekin vb.ni biçmeye
yarayan, hafifçe kıvrık, uzun çelik
bıçak: *otlari önce t.+nan biçerdik*
III-199 [*tırpan* < Rum. *δρεπάνι*
drapani ‘ekin biçme aracı’ Meyer
1893: 59.]

tısbağalibulak *a.* Yer adı: *t.+da su*
vardi herkeş davarını açardi,
harmani davarını açardi V-235
[*tosbağalibulak* < *tos* (yansıma) +
bağa ‘kurbağa’ Nişanyan 2012:
632a ve *bulak*; krş. ET *baka*
‘kurbağa, kaplumbağa’ Clauson
1972: 311b: Uyg. *baka* ‘kurbağa’,
DLT *baka* ‘kurbağa, kaplumbağa’.]

tifağ *a.* Hastalık, dert, keder, kötülük:
san gelen t.+a balam alıram IV-68
[*tifağ* < Far. *taftagī* ‘hararet; dert,
keder, acı’ Steingass 2005: 312b.]

tik- *(-i)* Dikmek: *ağzını t.-erdik* III-
180; *cep t.-ir boşaldan zaman o*
cebe buğda doluyor III-293 [*dik-* <
ET *tik-* ‘dik durdurmak, kurmak;
dikiş dikmek’ Clauson 1972: 476b:
Orh. *tik-* ‘dikmek’, Uyg. *tik-* ay.,
DLT *tik-* ‘bir şeyi delmek, sokmak,
dürtmek, (ağaç) dikmek, dik
duruma getirmek’.]

tikanli *sf.* Dikenli: *feket iman olmasa*
döşeklerde saraylarda bële bilir ki
t. yerlerde yatırıl VI-393 [*dikenli* <
diken+li*; krş. ET *tiken* (tikgen*) <
tik- ‘diken’ Clauson 1972: 483b.
Tietze 2002: 801b’ye göre fiilin
ettirgen fiilsıfatı (participium
activum) halinden çıkarak isim

(appellativum) durumuna gelmiş kelimelerdendir.]

tike a. Lokma: *man bi t. ekmegi çoğ gördün* SE [tike < ET tikü < tik- ‘parça’ Clauson 1972: 478b: DLT tikü ‘et parçası’.]

tikle- (-i) Dik duruma getirmek: *bële etrafına düzerdik t.-rdik yani fazla rüzgar almasın diye* III-184 [dikle- < *dik+le-; krş. ET tik ‘dik’ Clauson 1972: 575b.]

tikme a. Fidan: *ge yardım et t.+leri tikek* SE [tikme < *tik-me; krş. Kıp. tikme “sırık dikme” (CC 75, 8; 126, 19)→ bkz. Grønbech 1942: 244.]

tilki a. Tilki: *bi t. buna müselle oluyor* III-268; *çamaşırlar gétmiş t.+ler deligine* XII-166 [tilki < ET tilkü ‘tilki’ Clauson 1972: 498b-499a: Uyg. tilkü ‘tilki’, DLT tilkü ay.]

tip a. Tip, şekil, çeşit: *feket bastona başlamadan dedim şimdi yalnız ahlât t.+ini yapsam* VI-84 [tip << Fr. type TürS 2357a.]

tipi a. Kar fırtınası: *ële t.+dir bële kapidan kapiya gidilmir* X-11 [tipi << ET tüpi ‘şiddetli rüzgâr, tipi’ Clauson 1972: 436a: DLT tüpi ‘şiddetli rüzgâr’.]

tirakdör a. Traktör: *t.+ler çıhdi t.+lerden sora araba aldıh* III-214 [bkz. dırahdor.]

tiren a. Tren, şimendifer: *t.+dedik, t. dedi o zaman ‘erebler geçmişti ingiliz eline* II-75; *diyir tebi şimdiki t. kimi degil* II-448 [tren << Fr. train TürS 2381b.]

tiskin- (nsz) İrkilmek: *birden t.-nir gağar düşer aşşağıya* IX-38 [tiskin- < Çağ. tiskin-/tizkin- ‘uzaklaşmak’ Tietze 2002: 822b; krş. Az. diksin- ‘tatlı uykudan uyanmak; ürkmek, korkmak’ ADİL I: 622a, Tkm. tisgin- ‘silkinmek, sarsılmak, korkudan ürpermek’ TTS 630a.]

titretme a. Titreme: *daha sen niye o gede içerye götürürsen diyen zaman bu şeye bi t. düşir he bu tüccara* VII-197 [titreme < *titre-t-me; krş. ET titret- ‘titretmek’ Clauson 1972: 460a.]

toba a. Tövbe: *t. qarışmanam yara da başın* IV-176; *allahın t.+si ola* IX-48 [*tövbe* < Ar. *tawbat* “pişman olma, pişmanlık” Steingass 1892: 333a.]

toḥ yè- bf. Doymak: *bu hallar ile aslında t. y.-mez* VIII-77 [*tok ye-* < ET *tok* < *to-* ‘tok, doymuş’ Clauson 1972: 464b: Orh. *tok* ‘tok’, DLT *tok* ay. ve ye-.]

toḥat a. Tokat: *hatadan dolayı t. var, çeşit çeşit şeler var.* VI-262 [*tokat* < krş. ET *tokı-* ‘dövmek, vurmak, zarar vermek’ Clauson 1972: 467a.]

toḥdor a. Doktor: *hanımım hesteledi, heç bi t. qalmadi heç bi yer qalmadi dolandırđım* VII-22 [bkz. *doḥdor*.]

toḥli a. Toklu, bir yıllık kuzu: *he bi koyun da bi t. vèrillerdi* III-70 [*toklu* < ET *toklı* ‘birkaç aylık kuzu’ Clauson 1972: 469a: DLT *toklı* ‘toklu, altı aylık kuzu’.]

toḥu- (-i) Dokumak: *gızlar bergonun başında oturillardi şortuk t.-llardi* IV-280; *bu şortukdan kemer t.-llardi* IV-282; *çuvali t.-yan şeyi de lop çul t.-llardi onnari sererdik bèle şimdiki kimi bişe mi vardi* V-22

[*doku-* < Kıp. *toku-* ‘dokumak’ (Tuhf. 36b-13)→bkz. Atalay 1945: 260b < ET *tokı-* ‘vurmak, düşmanı yenmek’ Clauson 1972: 467a: Orh. *tokı-* ‘vurmak, dövmek’, Uyg. *tokı-* ay., DLT *tokı-* ‘dövmek, vurmak; dokumak’.]

toḥum a. Tohum: *t. şallarını doldururduḥ* III-158; *ama sen gel misali o t. ekenin ḥalını gör* III-168 [*tohum* < Far. *tuḥm* ‘tohum’ Steingass 1892: 288b.]

toḥumci a. Tarlaya tohum eken kişi: *ḥarolun peşinde t. olaraḥ ekerdik* III-159 [*tohumcu* < **tohum+cu*.]

toḥun- (-i) Dokunmak, rahatsız etmek (mideyi): *yemek yemeyipsiz men ḡorḥdum size t.-a* II-193; ‘değmek’ *şimdi patateze savuḥ su t.-mir* III-132; ‘dokuma işi yapılmak’ *çullar t.-urdi gelirdi lop çul yunnan* V-30 [*dokun-* < Kıp. *tokun-* ‘dokunmak, çarpılmak, vurulmak’ (Tuhf. 6a-2, 58b-11)→bkz. Atalay 1945: 260b < ET *tokın-* < *tokı-* ‘dövmek, vurmak, çarpmak’ Clauson 1972: 471a: Uyg. *tokın-* ‘vurmak’, DLT *tokın-* ‘(insan) dövülmek; çarpmak, dövülerek sertleştirmek, dokunmak’.]

tokkaç *a.* Tokaç, çamaşır yıkarken çamaşır dövmeye yarayan yassı ağaç tokmak: *anamgil t.+nan vër gëtsin edellerdi t.+ın gözine keyenin üzerinde çamaşır yıhana* XII-159; *anam aldi t.+i düşdi peşimize* XII-162 [*tokaç* < ET *tokaç* ‘somun, tahta veya çelik başı olan çekiç’ Clauson 1972: 467a.]

top *a.* Top, oyun nesnesi: *kortuk kazıllardi işde o t.+lari atallardi kim kazandisa* V-139; *o t.+i atir ona* VII-168 [*top* < ET *tōb* ‘top’ Clauson 1972: 434b: DLT *tōb* ‘top’.]

topal *a.* Topal, rahat yürüyemeyen: *bir gözi kor bir ayağı t.* VI-342 [*topal* < **top+al*.]

topala heşmer *a.* Bir çocuk oyunu: *t. h. oynardıh* VII-164; *onnan sora bi kere t. h. oynillar* VII-169

topbuğ vur- *bf. ask.* Selamlamadan önce ayak topuklarını yan yana getirmek: *t. v.-a selam çağa beglere* IV-113 [*topuk vur-* < ET *tobık* < *tōb* ‘top, topuk’ Clauson 1972: 437b: Uyg. *tobık* ‘topuk’, DLT *tobık* ‘top’ ve *vur-*.]

topla- *(-i)* Bir araya getirmek, derlemek: *gëtdim köyden t.-dım muhacır çocuqlarını* II-226; *bizi nöbet yerlerinnen t.-madılar* II-446; *t.-ram şilori erigi babam* IV-25; *dağıldı termaşlar t.-yamadıh* IV-187; *ya oni sökecegsen yahud da t.-yacaḥsan ki ekin ola* VIII-22; *dögün çıḥardın bunda bi teneke var ya yohdur, t.-dım aldım geldim* XI-8; *durmadi çar çapuduni t.-di* XII-135 [*topla-* < **top+la-*.]

toplan- *(nsz)* Bir araya gelmek: *tavlalarda tavla sekileri vardi o sekilerde t.-ırdıh* III-4; *ële neşe t.-ıllardi o çifçiler aḥşam oldi mi bi araya* III-170; ‘toparlanmak’ *vala mu^callim bey t.-di, şimdi oni şiir olarak yazmışım* XII-110 [*toplan-* < **top+la-n-*.]

topuğ *a.* Topuk: *diyir nêce ki t.+a siyah m. baḡliyasın* II-250 [*topuk* < ET *tobık* < *tōb* ‘top, topuk’ Clauson 1972: 437b: Uyg. *tobık* ‘topuk’, DLT *tobık* ‘top’.]

tor *a.* Balık ağı: *t.+nan balığa gëtdik* SE [*tor* < ET *tor* ‘kuş ya da balık avlamaya yarayan ağ’ Clauson 1972: 528b.]

torba a. Ağzı büzülüp bağlanabilen küçük çuval: *girdik köye yanımızda da bi t. var dilenmek için bi t.+mız var* II-182; y. *çamaşırları doldurdu t.+ya* XII-174 [*torba* < Far. *tōbra* < Hint. *tōbra* ‘torba’ Eren 1999: 414a; Far. *tobra* ‘avcı çantası, atın yem torbası’ Steingass 1892: 333a. Ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Sertkaya 2011: 493-499.]

torpağ başan ola bf. Ölesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *t. b. niye gazınç edirsən* IV-44; *t. b. o. niye gazınç edirsən* IV-148

torpağ başıma dey. Olumsuz bir durumla karşılaşıldığında üzüntüyü dile getirmek için söylenen bir söz: *t. b. herifin zaten çoğ canı vardı o gede kani gētdi* V-90

torpağ halıma dey. Olumsuz bir durumla karşılaşıldığında üzüntüyü dile getirmek için söylenen bir söz: *men de ne diyellerdi inanırdım men de dedim vay t. h.* V-89

torpağ a. Toprak: *t.+i bedreye doldururdum* V-3; *çekellerdi dama t.+i çekellerdi dama damci dura* V-

4 [*toprak* < ET *toprak* < **topra-* ‘kum, kuru zemin, toprak, yeryüzü’ Clauson 1972: 443a: Uyg. *toprak* ‘toprak, dünya’, DLT *toprak* ‘toprak, kum; toz’, KB *toprak* ‘toprak’.]

tortuk a. Yenebilen bir ot: *t.+lar yerişip mi* SE [*tortuk* < Erm. *t’ort* ‘bir bitki çeşidi’ Dankoff 1995: 49/175.]

torun a. Öküzlere verilen isimlerden biri: *getirin t.+i koşalım aslanı* XII-276

tosun a. Danalıktan yeni çıkmış genç boğa: *bızavlar böyüye olalar t.* IV-208 [*tosun* < ET *tosun* (*toson*) ‘iki veya üç yaşında erkek buzağı’ Clauson 1972: 555b.]

totaba sf. Beceriksiz, tembel: *ne t.+san kaldır ele t. eli ayağı iş tutmaz* IV-283; *ele bi t. gelindir heç elinnen iş çıhmir çoğ t.+dır* IV-284 [*totaba* < Far. *tu’adat/tu’dat* ‘yavaşlık, ağırbaşlılık’ Steingass 1892: 334a.]

toy a. Düğün: *yalannan t. yapir t. ediller* I-13-14; *t.+larımız çoğ güzel olurdi* III-67 [*toy* < ET *toy*

‘şenlik, ziyafet’ Clauson 1972: 566b.]

‘toprak, kuru yer, yeryüzü, toz’ Clauson 1972: 443a.]

toy begi *bs.* Bir düğünün düzenlenmesinden sorumlu olan ve bütün masraflarını üstlenen kişi, düğün ağası: *reḥmetli şıḥ ʿemer t. b.+i* I-14; *t. b.+nen barabar çıḥardıllardi* III-94 [*toy begi* < ET *toy* ‘şenlik, ziyafet’ Clauson 1972: 566b ve ET *bēg* ‘evin, ailenin erkek başı, zevç; köyün ileri gelenlerinden biri, bir kabilenin veya küçük bir devletin başı, âmir, kumanda eden’ Clauson 1972: 322b.]

toy toḥlusi *a.* İri bir kuş: *t. t.+ni çocuḥken görmüşdüm* SE [bkz. *toy* ve *toḥli*.]

toz duman *a.* Yoğun toz bulutu: *kara gedige ʿendik t.+da d.+da* XII-281 [*toz duman* < ET *toz* ‘toz’ Clauson 1972: 570b ve ET *tumān* ‘duman’ Clauson 1972: 507a.]

toz torpaḥ *bs.* Toz ve toprak yığını: *o t.+un t.+ın içinde ne ḥestelik vardi ne baş ağrısı vardi* III-141, 142; *t.+i t.+ına mısran sereyim* IV-196 [*toz toprak* < ET *toz* ‘toz’ Clauson 1972: 570b ve ET *toprak* < **topra-*

töbeler töbesi olsun *dey.* ‘Gerçekten, hakikaten’ anlamında kullanılan bir söz: *oni o gedde datli lezzetli yerdik ki bēle hēç t. t. o. bala ḡeymaḡa deḡişmezдық* IX-20 [bkz. *toba* ve *ol-*.]

tök- *(-e).* Dönüştürmek: *işi ona t.-mişik* II-212; ‘dökmek, düşürmek’ *erig t.-ip işbabyan yaranım* IV-92; ‘temizlemek, başka yere taşımak’ *davarların altını t. tavlamız da çuḥurda taḥda biraḥırdıḥ uzun taḥta* V-11; ‘sebze ürün vermeye başlamak’ *erikler degende oldi, ḥarman zamani oldi, bostanlar yeni t.-ende oldi* V-61 [*dök-* < ET *tök-* ‘dökmek’ Clauson 1972: 477a-b: Orh. *tök-* ‘dökmek’, Uyg. *tök-* ay., DLT *tök-* ay.]

tökil- *(nsz)* Dökülmek: *diyir t.-di yere* II-269; ‘ölmek’ *diyir bizde çoḥ t.-len oldi* II-320; ‘bulaşmak’ *ḥına yaḥarken gelinligin kınarına ḥına t.-ir* III-250 [*dökül-* < Oğz. *tökil-* ‘dökülmek’ (DK 43-2...)→bkz. Ergin 1963: 294 < ET *tökül-* ‘dökülmek’ Clauson 1972: 481a:

Uyg. *tökül-* ‘dökülmek’, DLT *tökül-* ay.]

Far. *tuht* ‘çeyrek okka’ Dankoff 1995: 49/179.]

töre a. Âdet: *t. terbiye nedir öğrenmemiş* XII-116 [*töre* < ET *törü* ‘alışlagelmiş, yazılı olmayan hukuk kuralları’ Clauson 1972: 531b.]

tula a. Köpek yavrusu: *o t.+lar ahlıhdan ölecek birez lak verek* SE [*tula* < Far. *tōla* “enik; genç” Steingass 337a ~ krd. *tōle/tūle* Bläsing 2000: 34/1.]

töri- (nsz) Türemek: *sennen evliya mi t.-yecek* SE [*töri-* < ET *törü-*(*törö-*) ‘varolmak, türemek’ Clauson 1972: 533a.]

tuluḥ a. İçine peynir koymaya yarayan deri tulum: *geçen bi t. peynir yapmışam* SE [*tuluḥ* < ET *toluk* ‘deri kap; idrar kesesi’ Clauson 1972: 496b.]

töşek a. Döşek: *bi çingır yorğan, ele bu minder gede bi t. onun üstünde yatar onun üstünde gahardıḥ* I-54 [*töşek* < ET *töşek* < *töşe-* ‘döşek’ Clauson 1972: 563b: Uyg. *töşek* ‘döşek’, DLT *töşek* ay.]

tum- (nsz) Çocuk çok ağlamaktan kendinden geçmek: *susdur o oḡlani baḥ t.-acaḥ* SE [*tum-* < **tu-m-*; krş. ET *to-* (*tu-*) ‘kapatmak, engellemek’ Clauson 1972: 434a.]

tuḡla a. Tuḡla: *adam koloni çıḥmış koloni getirmiş arasına dört tene t. orta yere pencere kapıyı çekdigin zaman bile o evde bi sarsıntı olur* XII-49 [*tuḡla* < Rum. τούλα *tugla* Meyer 1893: 45.]

tuman a. Diz donu: *şimdi biz t. diyerik dize gede gelirdi o zaman erkege de arvada da t. diyerdik* V-128; *hem t. tikirdik* V-133 [*tuman* < Far. *tunbān* “kısa pantolon, don” Steingass 1892: 327a.]

tuḥtum a. Bir ağırlık birimi: *böyüg daḡa kaldırır diyir bi t., bu taraḑdakını kaldırır diyir yarım t.* VII-100 [*tuḥtum* < Erm. *t’uht* <

tunus a. Mahalle adı: *başḡa şehirleri sayminam, ḡıḥlardan t.+a belki sayısını bilmediğim evler var benim* XII-382

turp a. Turp: *ne inahla kaldı ne t. ne kelem* IV-26 [turp < Far. turb/turub ‘turp’ Steingass 1892: 292a.]

turşiaşi a. Döğme, nohut, kuru bakla ve şilordan(yaban eriği) yapılan bir yemek: *dögmeden t. yapardıh* V-80; *menem neler bulup t.+nda* IV-80 [turşuaşı < Far. turşī ‘ekşilik; turşu’ Steingass 1892: 294b ve Tü. aş.]

tut- (-den) Yakalamak: *el atdı meni kolumnan t.-di* I-18; *köyün içinnen geldim meni t.-ar mutar ne bülem Allah korusun geldim* V-106; *tē bilmem nerye gede, giderdik o topi havada t.-illardi o topi havada t.-dilar mi* VII-171; *t.-amiyana gede bunnar ağaşnan vurallardi* VII-172; *şey yapallardi bi de bi marc diyerdik oni da t.-ardıh öküzleri koşardıh işde* VIII-28; ‘çalıştırmak’ *yırğatlar t.-ardıh* III-199; *işde güz olurdi sökerdik işci t.-ardıh* V-41 [tut- < ET tut- ‘tutmak, yakalamak, ele geçirmek’ Clauson 1972: 451a-b; Orh. tut- ‘tutmak, yakalamak, elde etmek’, Uyg. tut- ‘tutmak, kaldırmak’, DLT tut- ‘tutmak, yakalamak’.]

tuvalet a. Tuvalet, hela: *dışariya yayılmış t.+lerin eyahlari men de gétđim uraya heber vėrdim gelin burayi yapın* XII-218; *gétđim t.+e* II-412 [tuvalet << Fr. toilette TÜR S 2394b.]

tüccar a. Ticaret yapan kimse: *daha sen niye o gede içerye götürirsen diyen zaman bu şeye bi titretme düşir he bu t.+a* VII-197; *o zamanın t.+lari da bi kaç ev ortağlı* XII-189 [tüccar < Ar. ticār, tuccār ‘tüccar, satıcı’ Steingass 1892: 282b.]

tüfek a. Savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silah: *diyir ot yığdı garşılarna kapının öğüne hemen bağdıh kürtlerin elinde iki tene kürt t.+ler elinde hemen geldiler* II-121 [tüfek < Far. tufang ‘tüfek’ Steingass 1892: 314a.]

tüfeg a. Tüfek: *durdi men elimde t.+nen çökdüm* II-375 [bkz. tüfek.]

tüfeng a. Tüfek: *asger bahmış ki oni vuracağ asger ele t.+i çevirmiş buna* II-436; *t. tutan elen kurban oluram* IV-110 [bkz. tüfek.]

tüken a. Dükkân: *bi kaç tene şe t. vardı fakat bele sene^eetçi felan yohdi ancah bi iki* VI-54; *bi ay daha devam etdim onnan sona kendim t. aşdım* VI-60; *gêt usdanın t.+ine bele çeşitlerden şe et alsın gelsin ankaraya* VI-143; *bu ne gedde okula gidir gelir yahudinin t.+i bele t.+lerden bele düşmir* VII-140 [*dükkan* < Ar. *dukkān* ‘dükkan’ Steingass 1892: 530a ~ Far. *dūkān* ‘dükkan’ Steingass 1892: 545b.]

tükür- (-i) Tükürmek: *t.-esen tükürük donar ele düşer yere ele bi savuğdur* II-326 [*tükür-* < **tüf*+*kür-*; krş. Kup. *tüpkür-* ‘tükürmek’ (CC 51,1-3)→bkz. Grønbech 1942: 260; Kıp. *tükür-* ‘tükürmek’ (Tuhf. 8a-9, 83b-8)→bkz. Atalay 1945: 266b.]

tükürük a. Tükürük: *tüküresen t. donar ele düşer yere ele bi savuğdur* II-326 [*tükürük* < Kıp. *tükürük* (Tuhf. 7a-7, 83b-8)→bkz. Atalay 1945: 266b.]

tülbent a. İnce bezden yapılmış başörtüsü: *bu t.+im yağlığım buz donardi vallahi buz donardi gelene gider* V-9 [*tülbent* < Türkçe Sözlük’e göre Far. *tar-band* ‘ıslak sargı bezi’ Steingass 1892: 292b;

ancak Far. *dolband* ‘sarık, türban, fular’ Steingass 1892: 546a olmalıdır.]

tülüngi sf. İşsiz güçsüz ortalıkta dolanan: *t. gibi ne dolaşırsan ele* SE [*tülüngi* < Far. *tulangī/tulnigī* ‘yoksul, muhtaç; dilenci’ Steingass 2005: 322a, Dankoff 2004: 268’e göre Safevî tebaasından olanlar veya Safevî casusları için takma ad olarak kullanılmıştır.]

tüp a. Tüp: *bi t. yahardıh ayağlarımızı t.+de kızdırırdıh* III-219 [*tüp* << Fr. *tube* TürS 2399b.]

türk a. Türk ırkı: *sora ahlad tamamen asil t.+dür* XII-303 [*türk* < ET *türk* ‘güçlü, kuvvetli’ Clauson 1972: 542b-543a.]

türklük a. Türk olma durumu: *t.+e otağsın düşmana mezar* VIII-64 [*türklük* < **türk*+*lük*.]

türkü a. Türkü: *şimdi bizim eski ahlad t.+leri, eski ahlad oyunlari hêç yohdur* XII-84 [*türkü* < *türk* + nispet eki -i.]

tüv a. Tüy, kıl: *öküzlerin t.+ini keşav ederdik öküzleri* V-137; *davarların*

t.+lerinnen V-139 [*tüy* < Oğz. *tüy* ‘tüy’ (DK 56-11, 56-12)→bkz. Ergin 1963: 299 < ET *tüg/tük* < *tū* ‘vücut kılı’ Clauson 1972: 433a.]

tüvlen- (nsz) Tüylenecek, sakalları çıkmak: *dedi keşiş genşdi yirmi yaşlarında filan yeni t.-mişdi* II-80 [*tüylen-* < **tüy+len-*.]

uci boyunduruğ bs. Eskiden varlığına inanılan bir ucu yerde, bir ucu gökte olan yaratık, dev: *esgiden u. b. vardi u. b. diyellerdi* III-233 [*ucu boyunduruk* < ET *ūç* ‘son, bitim yeri, kenar, tepe’ Clauson 1972: 17b: Orh. *uç* ‘uç, kıyı, kenar; kanat’, Uyg. *uç* ‘uç’, DLT *ūç* ‘uç, kenar’ ve ET *boyunduruk* -*boyun* + isimden nomen instrumenti yapan – *dırık/-duruk* eki ‘çift süren ya da kağınyı çeken öküzlerin boynuna bağlanan alet’ Clauson 1972: 387a.]

ucuz sf. Ucuz, pahalı karşıtı: *çoh baston yapıdırırır u. yap* VI-115 [*ucuz* < ET *uçuz* ‘ucuz, kolay’ Clauson 1972: 32a-b: Orh. *uçuz* ‘kolay’, Uyg. *uçuz* ‘kolay, değersiz’, DLT *uçuz* ‘ucuz, sefil’.]

uç a. Uç, kenar, baş: *kırbaşının u.+i tutdi* II-220; *bi tabağ da helva bırağillar bunun başının u.+una geşiller gidiller* III-253; *be nerye gidecek nerye dönse u.+i ordadır* VII-161 [*uç* < ET *ūç* ‘son, bitim yeri, kenar, tepe’ Clauson 1972: 17b: Orh. *uç* ‘uç, kıyı, kenar; kanat’, Uyg. *uç* ‘uç’, DLT *ūç* ‘uç, kenar’.]

uçah a. Uçak: *şeler gelir u.+nan asgeryenen barabar burda baston alillardı* VI-79 [*uçak* < **uç-ak*; krş. ET *uç-* ‘uçmak’ Clauson 1972: 19b.]

ud- (-i) Oyunda yenerek bir şey kazanmak, ütmek: *cevüz u.-ardıh bilyenin yerine cevüz u.-ardıh kim vurdısa cevüze* V-135 [*ut-* < ET *ut-* ‘kazanmak, yenmek’ Clauson 1972: 38b: Uyg. *ut-* ‘yenmek’, DLT *ut-* ay.]

uğra- (-e) Uğramak: *yolunuz u.-rsa ören gazıdan* XII-6; *o çeşmeye bi daha u.-madi* XII-138 [*uğra-* < ET *uğra-* ‘uğramak, rastlamak’ Clauson 1972: 91a-b: Uyg. *uğra-* ‘uğramak, rastlamak’, DLT *uğra-* ‘uğramak’.]

uğraş- (-le) Bir işle meşgul olmak: o askerye paltolarinan u.-irdiḥ III-189 [uğraş- < ET uğraş- < uğra- ‘biriyle dövüşmek’ Clauson 1972: 92a: DLT uğraş- ‘birbirinin üzerine yürümek’.]

uhari a. Yukarı: bi de u.+da madavas ermeni köyimiş ahladın içersinde sadece ḥarabaşehirde varmış ermeni II-137; köyün yarısı u. çemde ḥarman ederdi yarısı da aşāḡi çemde ḥarman ederdi V-241; [yukarı < ET yügerü < *yükgerü < *yük ‘yukarı’ Clauson 1972: 915a: Orh. yügerü ‘yukarı, yukarıya’, Uyg. yügerü ay.]

ulaş- (-e) Varmak: durmadan çal çal çal u.-dih kargaya XII-64; u.-ın gētdi enişdenin kapudi XII-167; ‘yetişmek’ tez yetişin yandi u.-ın dırmıḡa XII-26 [ulaş- < ET ulaş- < ula- ‘ulaşmak’ Clauson 1972: 154a: DLT ulaş- ‘ulaşmak’.]

ulu sf. Büyük, yüce: cümleye nesib et ey u. mevla IV-108 [ulu < Oğz. ulu ‘ulu, büyük’ (DK 14-9, 11...)→bkz. Ergin 1963: 301 < ET uluḡ ‘ulu, yüce’ Clauson 1972: 136b: Orh. uluḡ ‘ulu, büyük’, Uyg. uluḡ ay., DLT uluḡ ay.]

umur a. Önemseme, aldırış etme: her şe ona raḥad, huzurli, diḡnya bomba olsa patlasa o insanın u.+unda bi şe yoḡ VI-258 [umur < Ar. umūr ‘işler, meseleler, şeyler’ Steingass 1892: 101a.]

umut a. Ümit: şimdi apartmanlara baḡıyorum hep dıḡ yüzden hep sıva u.+una kalmış XII-48 [umut < Oğz. umut ‘umut, ümit’ (DK 143-10, 149-1)→bkz. Ergin 1963: 302 < ET um- ‘ummak, istemek, dilemek’ Clauson 1972: 155b. Bazı görüşlere göre Far. ümīd’in etkisiyle um-filinden türetilmiştir.]

un a. On: yani u. beş u. alti yaşında filan dedi kaçır gelir II-368; bi çocuḡ anasınan barabar geldi gēşdi béle u. deḡḡe sora geri döndi III-284 [on < ET ōn ‘on’ Clauson 1972: 166b: Orh. on ‘on’, Uyg. on ay., DLT ōn ay.]

un a. Un, öğütölmüş tahıl tanesi: annadir diyir u. toplirih II-195; u.+nari ambara katanım IV-97; yarma u.+inan ekmeg yapardım, éle gözel olurdi I-55 [un < ET ūn ‘un’ Clauson 1972: 166b: DLT ūn ‘un’.]

unud- (-i) Unutmak: *ana ayaqqabi u.-dum hambu qaldi ayağımda hama geldim derdim* I-126; *ba bunnari şetdigimde belki u.-urum* IV-56; *onnar niye u.-illar gêt benim yaşımıdaki kadınların hêçbiri bilmez* IV-235; *ama ne şekilde olir ne şekilde gelir orayı u.-mişam he vala u.-mişam* VII-148 [unut- < Kıp. unut- ‘unutmak’ (Tuhf. 20a-10, 37b-5)→bkz. Atalay 1945: 270a < ET *unit-* ‘unutmak’ Clauson 1972: 179b]

uray a. Belediye: *belediyenin eski ismi u.+dır* XII-216 [uray <?]

urfa a. Yer adı: *antep, u., mersine gede gezdim dolandım, bahdım her yerde baston var* VI-97; *u.+dan şeye gelmişler siverege* III-282

uruk a. Evin köşesi, binanın köşesindeki bağlama taşı: *zive, u., gabar bunnar hep ermenicedir* XII-40 [uruk < Erm. *karg* “düzen, dizi, sıralama” Dankoff 1995: 76/335.]

urus a. Rus: *ve bizimnen u.+un herbi oldi* II-99

usda a. Usta: *u.+lar u.+lar ahlad işi sabahnan gün çala gün gağa çal*

çal çal burdan XII-55; *onun u.+si vardi yani oni yapardi* III-75; *bi u.+nın yanına gêt dim* VI-9; *bunnari yapan bi u. var* VI-191 [usta < Far. *ustād* ‘üstat, öğretmen; sanatçı’ Steingass 1892: 49a.]

usul a. Usul, âdet: *işde ne bülüm, esgi u.+lar* XII-90; ‘yöntem’ *o bizim oğumah usuli o zaman köylerde giderdik camida oğurduh* II-23 [usul < Ar. *uşûl* ‘ilkeler, kökler; genel kurallar’ Steingass 1892: 69b.]

uşah a. Uşak, çocuk: *anadan olmuşam u.* IV-9; *u.+ların görem ele ölem* IV-129; *yarma döğme yapa u.+larım anasi* IV-241; *onnari dörd öküz koşmışdım özüm de u.+dım hā, on üç on dörd yaşlarında* VI-231; *çok şükür eyyem, u.+larım hep böyüdi allaha şükürler olsun* IX-8 [uşak < Oğz. *uşaq* ‘çocuk’ (DK 133-2...)→bkz. Ergin 1963: 304 < ET *uvşak* < **uvşa-* ‘ufak, küçük; çocuk’ Clauson 1972: 16a: Uyg. *ufşak/uvşak* ‘küçük, ufak’, DLT *uşak* ‘küçük’.]

uşgun a. Muz gibi soyulup yenebilen ekşimsi bir bitki: *çocuğken dağa u.*

toplamağa giderdik SE [*uşğun* < ET *ışğun* < Far. *aşhuwān* “kuzukulağı, ekşi yonca, ışkın” Clauson 1972: 259a.]

utan- (nsz) Utanmak, mahcup olmak: *u. u. elli beş oldi yaşın* IV-177; ‘çekinmek’ *gelir buni sögir sen u.- mirsan mi ordan gördüm sen bacımın peşine düşüpsen* V-120 [*utan-* < Kıp. *utan-* ‘utanmak’ (Tuhf. 6a-10)→bkz. Atalay 1945: 271b < ET *uvtan-* < *uvut-* ‘utanmak’ Clauson 1972: 7b.]

uva a. Ova: *bi düz u.+dır kumdur bele* II-329 [*ova* < Kökeni belli değildir; krş. Kür. *ava* / Far. *ābād* ‘mamur ve tarım yapılan yer, çöl ve bozkır zıddı’: Nişanyan 2012: 464a’ya göre ses değişimi Kürtçenin (veya Kürtçe etkisinde Türkçe ağızların) etkisini düşündürür: Yalağabad (Yalova), Bozabad (Bozova) vb.]

uyhi a. Uyku: *biz daha u. da uyumanıh* VI-371 [*uyku* < Kıp. *uyuhu/uyuhı* ‘uyku’ (CC 115, 22, 23)→bkz. Grønbech 1942: 264; Oğz. *uyhu* ‘uyku’ (DK 27-4, 263-9...)→bkz. Ergin 1963: 304; krş. ET *uğık* < *uğı-* ‘uykulu’ Clauson 1972: 46b.]

uyu- (nsz) Uyumak: *biz daha uyhi da u.-manıh fakat anlamıyoruz ki tam halbuki kur’anın şelerini* VI-371 [*uyu-* < Oğz. *uyu-* ‘uyumak’ (DK 266-6, 13...)→bkz. Ergin 1963: 304 < ET *uğı-* < *ū* ‘uyumak’ Clauson 1972: 42b-43a: Orh. *uğı-* ‘uyumak’, Uyg. *uğı-* ay., DLT *uğı-* ay.]

uzan- (nsz) Sırt üstü yatmak: *bi titretme düşir, kari heşe u.-mış yere hazır veziyetde durur* VII-198 [*uzan-* < ET *uzan-* ‘uzun olmak, uzanmak’ Clauson 1972: 289a.]

uzat- (-i) Yatırmak: *gidir neyse padişahi u.-ir yere bele bi elini vurir karnına* VI-288 [*uzat-* < ET *uzat-* ‘uzatmak’ Clauson 1972: 282a: DLT *uzat-* ‘uzatmak, oyalamak’.]

uzun a. Uzun: *bağ o ölip gidip allah rehmet etsin, heç demezdi man ya u. giydin ya kısa giydin* I-60; *onun başına bi de püskül yapallardi u. IV-205; davarların altını tök tavlamız da çuhurda tahta bırağırdıh u. tahta* V-11; ‘çok süren’ *kışın çoğ u. olurdi* II-455 [*uzun* < Oğz. *uzun* ‘uzun’ (DK 11-4, 17-13...)→bkz. Ergin 1963: 305

< ET *uzun* < *uza-* ‘uzun’ Clauson 1972: 288b: Orh. *uzun* ‘uzak’, Uyg. *uzun* ‘uzun’, DLT *uzun* ay.]

üçün *ed.* İçin: *he o bizi bi veli olarak gördüğü ü. ayağa gahdı, men de onnan barabar gahdım* II-88 [için < ET *üçün* ‘için’ Clauson 1972: 28b-29a: Orh. *üçün* ‘için’, Uyg. *üçün* ay., DLT *üçün* ay.]

ügüd- (-i) Öğütmek: *bunnar gidiller bahıllar ki degirman ü.-ir, bi tenesi ağzını vèrip degirmanın uninin garşına* VII-94; *bu ne gedde degirman ü.-irse bu yir, diyir acımnan öldüm* VII-95 [öğüt- < Oğz. *ügit-* ‘övmek, öğütmek’ (DK 15-10)→bkz. Ergin 1963: 306 < ET *ögit-* < *ögi-* ‘öğütmek’ Clauson 1972: 103b: DLT *ögit* ‘öğütmek’.]

ük *a.* Yük: *hemen bi tenekeye yahın ü., tohum doldururdi şala* VII-62; *ü.+i bitdiği zaman* VII-65; ‘üzerine alınan ağır sorumluluk’ *hep ağırlı iş ü. manadi men yapardım men ederdim* V-213 [*yük* < ET *yük* < **yü-* ‘yük’ Clauson 1972: 910b: Uyg. *yük* ‘yük’, DLT *yük* ay.]

ükle- (-i, -e) Yükleme: *geliller ü.-ller götüriller* II-242 [*yükle-* < ET *yükle-* < *yük* ‘yüklemek’ Clauson 1972: 912b: DLT *yükle-* ‘yüklemek’.]

ümre *a.* Umre, hac mevsimi dışında Kâbe'yi ve Mekke'nin öbür kutsal yerlerini ziyaret etme: *men ü.+ye gétim* III-146 [*umre* < Ar. *‘umrat*, *‘umra* ‘umre’ Steingass 1892: 867a.]

ünveriste *a.* Üniversite: *ü.+de oldi van ü.+tesinde* VI-114 [*üniversite* << Fr. *université* TürS 2446b.]

ür- (nsz) Havlamak: *kulahsızın bu üsde geldiği zaman köpekler ü.-digi zaman o geyboluyor* III-271 [*ürü-* < Oğz. *ür-* ‘ürmek, havlamak’ (DK 46-9)→bkz. Ergin 1963: 307 < ET *ür-* ‘ürmek, havlamak’ Clauson 1972: 196a: Uyg. *ür-* ‘havlamak’, DLT *ür-* ay.]

üregi kop- *bf.* Çok korkmak: *ü.+m k.-ir* IX-61 [*yüreği kop-* < ET *yürek* ‘yürek’ Clauson 1972: 965a ve ET *kop-* ‘kopmak’ Clauson 1972: 580a.]

üregi yan- bf. Yüreği yanmak, çok üzölmek: *o gedder aciram ü.+m y.-ir, buni vurir vala men gaḥdım ademe dedim IX-71 [yüreği yan- < ET yürek ‘yürek’ Clauson 1972: 965a ve ET yan- <*ya- ‘yanmak’ Clauson 1972: 942a.]*

ürün a. Mahsul: *ü.+ün özelliği bozuluyor III-131 [ürün < TarS 4084 ürün ‘mahsul, kır otu; süt ve süttten çıkan maddeler’.]*

üryan babalar a. Bir aile lakabı: *karabegler, katipler, ü. b. XII-152*

üsgek a. Yüksek: *diyir gaḥdılar vurdılar bi dağa ü. bi dağa II-272 [yüksek < ET yüksek < yükse- ‘yüksek’ Clauson 1972: 915b: DLT yüksek ‘yüksek’.]*

üsgür- (nsz) Öksürmek: *béle baḥ ü.-ir oḡul men ölem IV-67 [öksür- < *ünl. ös+gür- ‘öksürmek’ Nişanyan 2012: 467b ~ Kıp. öskür- ‘öksürmek’ (CC 55, 19, 20)→ bkz. Grønbech 1942: 184; krş. Az. öskür- ‘öksürmek’ ADİL III: 555a, Trkm. üsgür- ‘öksürmek’ TTürS 656b.]*

üst a. Üst, alt karşıtı: *éle çingır, benim çehiz yorḡanımdı, oni kımazlardı ü.+üme atam, éle damcı gelirdi I-53; misali sandığın ü.+ünde oturullardı bahşış alıllardı III-89; yataḥ gaḥaḥ bi kıri daşın ü.+üne başın bıraḥırdın IV-206; béle alnında gecik de onun ü.+ünde buynuzlarda IV-206; kılaḥsızın bu ü.+e geldiği zaman köpekler ürdiği zaman o geyboluyor III-271 [üst < Oğz. üst ‘üst’ (DK 14-6...)→bkz. Ergin 1963: 307 < ET üst ‘üst, üst taraf’ Clauson 1972: 242a: DLT üstün ‘üst, üzerinde’.]*

üstüne gül- bf. Biriyle alay etmek: *man safdır diyellerdi kıandırıldardı g.-ellerdi ü.+me mesele diyellerdi V-87; he diyir senin yönün filan yerin başındadır diyen zaman da millet g.-illerdi ü. VII-162 [bkz. üst ve gül-.]*

üş a. Üç: *kaş gün gidecek bu yolda mesela ü. günlük dört günlük II-355; un ü.+üne girsın taḥaram nişan IV-124; onnar o ü. yüzi étdiler beş yüz VI-134; gırḥ tene asgerdir, ü. tene başḡadır VII-109 [üş < ET üç ‘üç’ Clauson 1972: 18b: Orh. üç ‘üç’, Uyg. üç ay., DLT üç ay.]*

üşüş- (-e) Toplanmak, birikmek: *ü.-mişler başına konu komşılar XII-403 [üşüş- < *üş-üş-; krş. ET üş- ‘kalabalık olmak, üşüşmek’ Clauson 1972: 256a: DLT üş- ‘üşüşmek’.]*

üz çek- *bf.* Başörtüsünü yüzde sadece gözler görünecek şekilde bağlamak: *ü.+ümizi ç.-erdik gözlerimiz görünürdi onnan da elimiznen şarat et V-48 [bkz. yüz ve çek-.]*

üz gübresi *bs.* Ürün çıktıktan sonra tarlaya atılan gübre: *bilmem ü. g.+si kullanillar III-130 [bkz. üst ve gübre.]*

üz a. Yüz, çehre: *o tohumci canı mi var bi tarafa ü.+üni çevire bağa III-160; vula egil de öpeyim ah ü.+i de yanıh IV-76 [yüz < ET yüz ‘yüz, çehre’ Clauson 1972: 983a: Orh. yüz ‘yüz, çehre’, Uyg. yüz ay., DLT yüz ay.]*

üzeri a. Üst: *meni boşa gidem ekmegimin ü.+ne VII-29; “zf. o zaman dilimine yakın” diyir sabah ü. rusi kaldırdıh II-327; ‘üstü’ harmanda oni atardıh ü.+nde heyvan dolandırırdıh II-48 [üzeri < *üz+e+re; krş. ET üze ‘üzerinde,*

üstünde’ Clauson 1972: 280b: Orh. üze ‘üzerine, üzerinde’. Ayrıca bkz. Tekin 1985.]

üzerlik a. Kokulu bir ot: *ü. toplarken elime tikan batdı SE [üzerlik < ?]*

üzi kara sf. mec. Yüzü kara, utanacak bir durumu olan (kimse): *nécehekkı borci ola ü. k.+nın IV-139 [bkz. üz ve kara.]*

üzle- (-i) Kılıf yapmak: *vérdim dayının arhasına dedim buni apar buni ü.-rik kaplarıh X-29 [yüzle- < *yüz+le-.]*

üzük a. Yüzük: *fincan oynallardi, ü. oynallardi, geceyi onnan geçirillerdi XI-37 [yüzük < Oğz. yüzük ‘yüzük’ (DK 115-6, 11...)→bkz. Ergin 1963: 344 < ET yüzük ‘yüzük’ Clauson 1972: 993b: DLT yüzük ‘yüzük’; krş. Az. üzük ‘yüzük’ ADİL IV: 453a.]*

üzül- (nsz) Üzölmek: *ü.-enler, ağliyanlar, sızliyanlar millet dedi ki bu uşahdır çoğ isdiyenim vardi V-92 [üzöl- < *üz-öl-; krş. ET üz- ‘yırtmak, gözyaşı dökmek’ Clauson 1972: 279b: Orh. üz- ‘koparmak’.]*

üzüm erig *a.* Bir erik çeşidi: *erigin adi ü. e.+di, ne bülüm IX-38 [üzüm erig < ET üzüm < üz- 'üzüm' Clauson 1972: 288a ve ET erük 'erik' Clauson 1972: 222a.]*

üzün duvah *dodugun hına görmiye dey.* Hiçbir zaman evlenemeyesin, muradına eremeyesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *ü. d. d. h. g. IV-275*

vaht *a.* Vakit: *u v. benim elimnen çekecegin var dedim II-371; dedim babam bu gece v.+ı haraya XII-231 [vakit < Ar. waqt 'vakit, zaman' Steingass 1892: 1476a.]*

vahtına hazır ol- *bf.* Yaşanacaklara hazır olmak: *çadırlarını kurullar habar gönderiller, biz gelmişik, v. h. o.-sunnar VII-106 [bkz. vaht, hazır ve ol-.]*

vala *ünl.* Bir yemin sözü: *v. diyir man dedi tamam sen gel II-399; tahtalari şe yapıpsız tahtalarda ne var. babasi kızir o ne demek v. gaħir VI-196 [vala < Ar. wa-llāhi.]*

vallah *ünl.* "Tanrı'yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için" anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahi,

tallahi, vallaha: *v. gerçek alırdıħ çıhardıħ dama damda bi kere eşerdik V-32 [vallah < Ar. wa-llāhi.]*

vallahi *ünl.* "Tanrı'yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için" anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahi, tallahi, vallaha: *bi dekke dur san bi şe söliyecegem men çoħ görħdum o dedikçe v. V-99 [vallahi < Ar. wa-llāhi.]*

van *a.* Yer adı: *ële burdan çıhdım v.+a VI-86*

var ol- *bf.* Yaşamak: *hetirleyip yollayana v. o.-a IV-134 [bkz. var ve ol-.]*

var *sf.* Var, yok karşıtı: *benim de çoħ güzel atım v.+di III-78; esgiden v.+di yani esgiden olirdi beke şeler esgiden misali büyükler bililler III-273 [var < Oğz. var 'var' (DK 241-2...)→bkz. Ergin 1963: 309 < ET bār 'mülk, varlık' Clauson 1972: 353a: Orh. bar 'var, mevcut; zenginlik'.]*

variyet *a.* Zenginlik: *bu v.+in, bu serayın padişahda da yoħdur VII-*

10 [variyet < Tü. var ve Ar. +iyyat.]

varlıh a. Varlık, mal mülk, zenginlik: *eger v. bahımınnan* III-123; *dünyada en büyük v. can sağlığı* III-144 [varlık < *var+lık.]

vatandaş a. Yurttaş: v. *da diyor ki* III-136 [vatandaş < Ar. waṭan ‘vatan, ülke’ Steingass 1892: 1473a ve Tü. +daş.]

vay çek- bf. Nazar etmek: *sen hejden gelmişdin geldim seni ziyaret edem man bi kadın* v. ç.-di X-79 [vay çek- < Ünl. vay ve çek-.]

vay nefsim ol- bf. Sadece kendini düşünür olmak, bencilleşmek: *herkeş olmuş vay nefsim* III-47 [vay nefsim ol- < vay ve Ar. naḥs ve Tü. ol-.]

vay ünl. Şaşma anlatan bir söz: *muruz edir v. neceyarım* IV-140; *damına gızım o tavla damlardi o davarlar kalırdı suyun içinde* v. v. v. V-7; v. *biz ne çekmişik davarlari götürürdüm suya bele bütün buz donardi bu* V-8 [vay < Far. wāy ‘acı belirten ünlem’ Steingass 1892: 1454b.]

vazgeç- (-den) Vazgeçmek, bırakmak: *onnan sora v.-dik* III-221 [vazgeç- < Far. bāz ‘geri, yine’ Steingass 1892: 143b ve Tü. geç-.]

vazgeş- (-den) Vazgeçmek: *kıs pıs kıs pıs bahdım yoḥ vala men v.-dim* V-49 [bkz. vazgeç-.]

veda a. Vedâ: *iki şe biraḥıram biri kur^can tamam mi son v.+si v. heccinde arefat daḡında* VI-334 [vedâ < Ar. wadâ^c ‘veda, elveda’ Steingass 1892: 1460a.]

vefad êt- bf. Ölmek: *allah rehmed êtsin bi kısmi v. ê.-di* III-211; *allah rehmed êde hazırların ölmüşlerine de ona da v. ê.-ip, aḥşam gönderirdim eve* VII-39; *çoḡi v. ê.-miş ne kebir ne mezar* XII-406 [vefat et- < Ar. wafât ‘ölüm’ Steingass 1892: 1475a ve Tü. et-.]

vekil a. Temsilci, başkası adına yetki kullanan: *anavatan partisi zamanında parti başkan v.+idim* III-51 [vekil < Ar. wakīl ‘vekil, temsilci’ Steingass 1892: 1479a.]

velḥasıl zf. Kısacası: v. *köyi dolandıḥ* II-185; v. *onnar yendi bizim*

mevziye II-323 [*velhasıl* < Ar. *we'l-hāsıl*.]

velḥesil zf. Kısacası: v. +i *keloğlan çoğ iş yapir* VII-150 [bkz. *velḥasıl*.]

veli a. Ermiş: *dedik niye ayağa gahdız, dedi ki bi vetan vezifesi yapan adam v.+dir, bi v. sayılır* II-87 [*veli* < Ar. *walīy*, Far. *walī* ‘veli; yakın olma’ Steingass 1892: 1480b.]

velibaba boğazi a. Yer adı: *erzuruma giderken v. b. var* III-11

ver- (-i) Kızı, kadını biriyle evlendirmek: *olursa v.-illerdi, olmazsa v.-mezlerdi* XII-89; *diyir ki saʿadet teyze gızın v. man* I-6; *anam hêç utanmirsan gızımı v.-em san* I-7; *meni v.-diler* I-12; *dedi biraḥ gelginen men gızı v.-em san* II-399; ‘iletmek’ *götürür o komşıya v.-irdik* III-34; ‘vermek’ *dedi v.-ecegem birez buğdayi abême, birez de man kalacaḥ* I-34 [*ver-* < Kıp. *ver-* ‘vermek’ (KFT 329a/1)→bkz. Ağar 1989: 1083 < ET *bēr-* ‘vermek’ Clauson 1972: 354b: Orh. *bēr-* ‘vermek’, Uyg. *bēr-* ay., DLT *bēr-* ay.]

ver gêtsin êt- bf. Vurmak: *yazın çarşafı da yendirirdik anamgil tokkaçnan v. g. ê.-ellerdi* XII-158; *anam v. g. ê.-di tokkaçın gözüne* XII-164

vergi a. Vergi: *gaḥir, reḥmetlik geynetam êle annatırdı, geliller v. istiller* X-103; *artıḥ ne v.+si isdiller menem laf atir ağız atir yani reḥmetlik şıhlara ne diyirse menem* X-104 [*vergi* < YT *ver-gi*.]

verik a. Piliç: *komşının kıızı var tēze v.+dir* SE [*verik* < Erm. *vaṛeak/varēk* ‘tavuk, piliç’ Dankoff 1995: 136/682; Bläsing 1992: 23/3.]

vesiḳe, vesika a. Vesika, bazı malların dağıtımı ile ilgili olup kişiye verilen belge: *e sümer eşyasi da gelir v.+nen satılır* XII-191; *ben doḳuz yüz gırḥda oḳul bitirdim, gırḥda oldum çoban fırın v.+yla ekmeg vëriyor* XII-289 [*vesika* < Ar. *waṣīka* < *waṣīk* ‘vesika, belge’ Steingass 1892: 1448a.]

veştong a. Köy adı: *teğort, mezik, tabavank, sizin köy v. o zaman şenlik degilmiş herhalda êle teḥmin edirem* II-140; *misali ferzedelim*

v.+da *kimin evünde var* III-299;
demiş gâhah gidek v.+a *ilhami*
demiş ki veştonga kime gidek X-48

vetan vezifesi a. Vatan vazifesi,
askerlik: *dedik niye ayağa gâhdız,*
dedi ki bi v. v. yapan adam velidir,
bi veli sayılır II-87 [vatan vazife+si
< Ar. waṭan ‘vatan, ülke’ Steingass
1892: 1473a ve waẓīfat, waẓīfa ‘iş,
çalışma’ Steingass 1892: 1473b.]

veyahut bağ. Yahut: *bıraham satam v.*
şu bu VI-23 [veyahut < Ar. wa ve
Far. yā-ḥwud ‘veya’ Steingass
1892: 1524b.]

veysil karanı a. Veysel Karanî: *yemen*
ellerinde v. k.+nın bunnar birer
çoban VI-266

vezife a. Vazife, görev: *mesela bi*
yerden bi yere şimdiki arabaların
v.+sini eşşeknen yapallarmış II-
150; *eşşeg cennete gidecek güzel*
v.+yi yapınca değil mi VI-389
[vazife < Ar. waẓīfat, waẓīfa ‘iş,
çalışma’ Steingass 1892: 1473b.]

vezir a. Vezir: *diyir sen gel ol padişah*
men senin v.+in, diyir yoh VII-130
[vezir < Ar. wazīr ‘vezir’ Steingass
1892: 1466b.]

veziyet a. Durum, hâl, tavır: *diyir éle*
o v. un beş gün şeden geldik II-386;
‘şekilde’ *bu v. olur filan* II-466
[vaziyet < Ar. waẓīc ‘durum’
Steingass 1892: 1472a ve -iyyet
eki. Türkçede türetilmiştir.]

vijih ol- bf. İshal olmak: *heyvannar*
hep v. o.-up SE [vijik ol- < Erm.
vrik ‘ishal’ Dankoff 1995: 138/691
ve Tü. ol-.]

vıla ünl. Ey: *oraya gelir diyir ki v. silo*
ne güzel süpürge bağlirsan bi tene
de man I-5

vicdan a. İnsaf, merhamet: *v.+ının*
sesini dinlerse VI-257 [vicdan <
Ar. wicdān ‘bulma’ Steingass 1892:
1457a.]

vicud a. Vücut, beden: *hani incinir*
v.+i feket bu işlerde bi hikmet var
buni yapan var bana buni ihsan
eden var VI-261 [vücut < Ar.
wucūd ‘vücut’ Steingass 1892:
1457b.]

viran ol- bf. Darmadağın olmak,
yıkılmak: *yihulmiş, viran olmuş yoh*
taş üstünde taş XII-395 [viran ol- <
Far. wīrān, wairān, werān ‘viran,

yıkılmış' Steingass 1892: 1483a ve Tü. ol-.]

virane a. Yıkılmış, harap olmuş: *şimdi v. sütey dağları* XII-285 [virane < Far. *wīrāna*, *wairāna*, *werāna* 'ıssız, viran' Steingass 1892: 1483b.]

viranşehir a. Yer adı: *onnar gétmişler v.+e* III-281

vula ünl. Hey, hişt: *v. toro sen nerde kalıpsan* III-245; *v. egil de öpeyim ah üzi de yanıh* IV-76

vulan ünl. Bir seslenme sözü, ulan: *v. oğul bu ne demiş, baba demiş o balta kimin elindese o kırıp v. oğlum* VI-199

vur- (-i) Vurmak: *yani burda bi v.-sadin hemen hemen yüz metre giderdi* VII-175; 'dövmek' *yemeg için kesdig diyir dögdiler v.-dilar bizim oğlanın kafasını kırdılar* III-287; *bi sefer gardaşım musdafa dedi ki ele heci usdayi v.-uplar ele v.-uplar* V-87; *bi taraf bir bi taraf bir artıh vurardıh kim kimi çoğ dögdü kim kimi v.-disa* VII-58; *o dönen zaman vèrirdi ona o ona o ona o şedene gede arhadan gine v.-*

ullardi VII-155; *hama geynenam diyir gağ gèt şimdi silo seni öldürür, v.-ar seni* I-68; 'silahla yaralamak' *hêş ermeni galmamış geçmişler hep rusun terefine onun üzerine ermeniye v.-dilar* II-105; *diyir beş tene mermi v.-dum* II-378; *demek v.-irmiş adamın bi yanıışını gördi mi v.-irmiş* II-406; *v.-san düşse bu yana ya da diger yana sen gétidin* II-440; 'saplamak' *igneyi v.-mişlar ya gösgüne* III-230; 'biçerdöverin ekini biçmesi' *şimdi allaha şükür piçer gelir yirmi dört se^eetde beş altı yüz dönüm yeri v.-ir içinnen çıhır gidir* III-182 [vur- < Kıp. vur- 'vurmak' (İH 29)→bkz. İzbudak 1936: 50 < ET ur- 'vurmak, dövmek' Clauson 1972: 194b-195a: Orh. ur- 'koymak, yerleştirmek, kazımak', Uyg. ur- 'vurmak, yapmak, koymak, yerleştirmek, yüklemek', DLT ūr- 'vurmak, dövmek'.]

vurdur- (-i) Vurdurmak: *asgeri vurardi devamli vurardi bi kere onnan sora onnara v.-mişlar* II-442 [vurdur- < *vur-dur-.]

vuruci a. Vurucu, katil: *v.+n atli gele* IV-270 [vurucu < *vur-ucu.]

vurucin atli gele *dey*. Savaşta atlılar tarafından öldürülesin anlamında kullanılan bir ilenme sözü: v. a. g. IV-270

vurul- (nsz) Vurulmak: *müfettişler tesbit etmişler arhadan v.-duğuni* II-104[vurul- < Kıp. vurul- ‘vurulmak’ < ET urul- < ur- ‘vurulmak’ Clauson 1972: 229b: DLT urul- ‘vurulmak’.]

ya ünl. Evet: *he y. basdon o zaman zonguldağ gibi hem daha iyi olurdi hem revaçda herkès faydalanırdi* VI-119

yaba *a.* Harman savurmakta veya ot taşımakta kullanılan, çatal biçiminde, tahtadan veya demirden tarım aracı: *hatırlı kişiler altınnan vurur y.* XII-235; *oni y.+nan savururduğ* III-179; *ağaç y.+larnan savurullardi saman bi yana buğda bi yana onnari da èle* V-245 [yaba < Kıp. yaba ‘yaba’ (Kİ 91)→bkz. Ercilasun 1931: 116.]

yabancı *sf.* Yabancı: *yabancı adam* III-28 [yabancı < *yaban+cı; krş. Far. *biyābān*, *bayābān* ‘çöl’ Steingass 1892: 213a.]

yad eyle- *bf.* Hatırlamak: *batı kapı üzerindeki kitabesinde dualar birle y. e.-gil ol şah hakanı ki ruyı dehirde odur süleyman sani* XII-344 [yad eyle- < Far. *yād* ‘hatıra, anı’ Steingass 1892: 1524b ve Tü. eyle-.]

yağ- (nsz) Yağmur, kar, dolu gökten düşmek: *dağın başında èle yağmur y.-ardi* III-186; *neler biz neler çekdik. karlar y.-ardi adam boyi o karlari aç yol aç* V-10 [yağ- < ET yağ- ‘yağmak’ Clauson 1972: 896a-b: Uyg. yağ- ‘yağmak’, DLT yağ-ay.]

yağ *a.* Yemek yağı: *gelmişem bize yumurta vèresen, y. vèresen bi de bi ğab vèresen aparağ bişirek yek* X-52 [yağ < ET *yāğ* ‘yağ’ Clauson 1972: 895a: Uyg. yağ ‘yağ’, DLT yağ ay.]

yağlıh *a.* Başa örtülen kenarları süslemeli genelde beyaz ve ince kumaştan yapılmış başörtüsü, yağlık: *anasına alıp ötegin y.* IV-75; *bu tülbentim y.+ım buz donardi vallahi buz donardi gelene geder* V-9 [yağlık < Kıp. *yaglık* ‘yağlık, mendil’ (Tuhf. 21a-7, 35b-2)→bkz. Atalay 1945: 275a.]

yağmur a. Yağmur: *dağın başında éle y. yağardı* III-186; *çoğ kere uğradın y.+a sele* XII-369 [yağmur < ET yağmur < yağ- ‘yağmur’ Clauson 1972: 903b: Uyg. yağmur ‘yağmur’, DLT yağmur ay.]

yağoların ali ağa a. Kişi adı: *türkü söylüyor y. a. a.* XII-264

yağ- (-i) Yakmak: *o zamanlar o tirenler kömür y.-allarmış* II-449; *bi tüp y.-ardıh ayağlarımızı tüpde kızdırırdıh* III-219 [yak- < ET yak- < *yā- ‘ateş yakmak’ Clauson 1972: 897a: Çağ. yak- ‘tutuşturmak’, Kıp. yak- ‘bir şeyi ateşe atmak’, Osm. yağ- ‘yakmak’.]

yağ- (nsz) Kına sürmek: *hına y.-arken gelinliğin kinarına hına tökilir* III-250 [yak- < ET yak- ‘sürmek’ Clauson 1972: 896b: Uyg. yak- ‘sürmek’, DLT yak- ‘yakı yakmak, yakı ile kapatmak’.]

yağa gıtar- bf. Yakasını kurtarmak: *buni fazla söylemiyem man yeniden düşman olmasınlar, y.+mi ancağ g.-mışam* VI-354 [yaka kurtar- < yaka ve kurtar-; krş. ET yaka < *yak- ‘kenar, son’ Clauson 1972:

898a: Uyg. yaka ‘sınır; yaka’, DLT yaka ‘elbise yakası’.]

yağala- (-i) Yakalamak, ele geçirmek: *bu kalali fahradıngilin dedeleri işde deniz karısını y.-miş* III-228; ‘tutmak’ *y.-dı mi kimin elinde y.-disa o gağirdi o onun yerine oturirdi* VII-156 [yakala- < *yaka+la-.]

yağın sf. Yakın, uzak olmayan: *deniz y. ya biz de giderdik* V-178; ‘zamanı yaklaşmış’ *diyir gine bi günü gelmemize y.+dır* II-481; ‘benzer’ *kendi ismini de bizim isme y. bi ismi vardı mubaregin* VI-170; ‘yaklaşık’ *doldururdi şala, şal diyerdik biz, o şalın içersine bi tenekeye y. tökerdi* VII-63 [yakın < ET yakın ‘yakın; akraba, dost’ < yak- ‘yaklaşmak’ Clauson 1972: 904a: Uyg. yakın ‘yakın’, DLT yakın ay., KB yakın ay.]

yağınlarda zf. Yakın zamanda: *he bu y. dört tene cami, bi hınının camisi, bi bitlisde yapıdım cami* VIII-44 [yakınlarda < *yakın+lar+da.]

yahudi a. Musevi: *bu gağir bi y. varmış y.+nin tükeni* VII-139

[*yahudi* < Ar. *yahūdī* ‘yahudi, Musevi’ Steingass 1892: 1539a.]

yağılda- (nsz) Şikayet etmek, sinirlenmek: *diyir kızdı éle diyir mulla ne y.-dir* II-471 [*yakılda-* < **yakıl+da-*; krş. ET *yalk-* ‘bıkmak, usanmak’ Clauson 1972: 924b: DLT *yalk-* ‘yağlı yemekten, yağdan bıkmak’.]

yala- (nsz) Yalamak: *diyir bunnar y.-dilar o çamurun içinnen bu yemegi* II-270; *o daşın üsdüne yoğurd tökesiz y.-yalar éyi olalar* X-83 [*yala-* < Kıp. *yala-* ‘yalamak’ (Tuhf. 32a-7)→bkz. Atalay 1945: 276b < ET *yalğa-* ‘yalamak’ Clauson 1972: 926b-927a: Uyg. *yalğa-* ‘yalamak’, DLT *yalğa-* ay.]

yalah a. Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap, yalak: *tavuhlar da y.+da su içellerdi y.+a su doldururduh* V-34 [*yalak* < Kıp. *yalak* ‘toprak çanak’ (İH 31)→bkz. İzbudak 1936: 50; *yalak* ‘yalak’ (TA 12a/7) → bkz. Toparlı 2000: 153a.]

yalan a. Yalan, doğru olmayan: *işde o éle annadırdı ne gede doğri ne gede y.* II-382; *cume^e de meni vura hêç*

béle hêç y.+ım yoğdur X-26 [*yalan* < Oğz. *yalan* ‘yalan’ (DK 4-11, 98-5...)→bkz. Ergin 1963: 317 < ET *yalgan* < **yal-* ‘yalan’ Clauson 1972: 926b: Uyg. *yalğan* ‘yalan’, DLT *yalğan* ‘yalan; yalancı’.]

yalan söyle- bf. Yalan söylemek: *bi de y. s.-mek çoğ^e eyip şe* VI-182; *bi şe gelir, vallah men éle duydum men habu^e eziz gün y. s.-yemenem* X-102 [bkz. *yalan* ve *söle-*.]

yalannan zf. Yalandan, göstermelik: *y. toy yapir toy ediller* I-13; *hansının koynunda bülmiller, tehmin etmeye çalışillar, gidiller y. arillar* VII-167 [*yalan* < **yalan+dan*.]

yaldatmağ a. Aldatmak: *bunnar hêç hoş karşılanmaz yani y.* V-86 [*aldat-* < **alda-t-*; krş. ET *alta-* < *āl* “kandırmak, aldatmak; hile, birini dolandırmak” Clauson 1972: 133a: Uyg. *alta-* ‘kandırmak, aldatmak’, DLT *alda-* ay.]

yahn ayah sf. Yalın ayak: *y. a. çütün peşinde çüt ederdik* III-304 [*yahn ayak* < ET *yalıy* ‘çıplak’ Clauson 1972: 929b ve *ayak*.]

yalnız bağ. Ama, sadece: *evet hoş meslekdi parali meslekdi y. zehmeti çohdi* III-223; *birez de orda kaldım orada y. bi arhadaşımız geldi* VI-13 [yalnız < Oğz. yaluñuz ‘yalnız’ (DK 24-13, 25-9...)→bkz. Ergin 1963: 318 < ET *yalñus* ‘yalnız, sadece; tek’ Clauson 1972: 930b-931a: Uyg. *yalñus* ‘yalnız, sadece; tek’, DLT *yalñus* ‘yalnız, tek başına’.]

yam a. Mahalle adı: *bi gün de özi esgerdi, meni yollardi y.+lara* I-90; *y.+lari ekmişik* I-90

yamaç a. Dağ veya tepe yamacı: *biçin y.+lari vurmayın palağa* XII-262 [*yamaç* < Oğz. *yamaç* ‘yan’ (DK 52-5, 155-8)→ bkz. Ergin 1963: 318. Nişanyan 2012: 669a’ya göre *yama*-‘ç şekli düşünülebilir.]

yamalıh vur- bf. Yama yapmak: *yunlara y. v.-iram gidirem bi dehi* I-40, 41 [*yamalık vur-* < **yama*+*lık* vur-; krş. Kıp. *yamalık* ‘yama’ (Tuhf. 50a-5)→bkz. Atalay 1945: 277b < ET *yama-* ‘yamamak’ Clauson 1972: 934b. Ayrıca krş. Az. *yamaklık* ‘yama’ ADİL IV: 518a, Trkm. *yamalık* ‘yamalık’ TTürS 674a.]

yamlar a. Yer adı: *sen gêt y.+a suvar al ge, gağdım gêtđim* I-94

yan- (nsz) Yanmak, tutuşmak: *y.-di ciger oldi biryan* IV-17; *bağ görirsên ataş y.-ir hatamızdan dolayı* VI-321; ‘çok susamak’ *susuzluğumnan y.-dım* VII-90; *ateş düşmiş y.-miş, y.-ar ağaş da yoh, bişe de yoh, o zaman köy de yohdi burda* VIII-35; *mec.* ‘içi yanmak, üzülmek’ *içinde bunnara y.-arsın sen de* XII-370 [*yan-* < Oğz. *yan-* ‘yanmak’ (DK 24-10, 119-9...)→bkz. Ergin 1963: 319 < ET *yan-* < **yā-* ‘yanmak’ Clauson 1972: 942a: DLT *yan-* ‘yanmak’, Çağ. *yan-* ay.]

yan a. Yan, yön, taraf: *menim y.+ımda otirir* II-388; *ferz edelim geldi bi arhadaşın y.+ına* III-40 [*yan* < Oğz. *yan* ‘yan (nezd), yan taraf, taraf’ (DK 138-2, 206-11...)→bkz. Ergin 1963: 318 < ET *yan* ‘yan, yan taraf’ Clauson 1972: 940a-b: Uyg. *yan* ‘yan, taraf’, DLT *yān* ‘kalça kemiklerinin başları; kalça kemiği’.]

yan bağ. Ya: *y. buğdasi gelmez y. para etmez* VIII-76 [*yan* < Far. *yā* ‘veya, ya...ya’ Steingass 1892: 1523a.]

yana yana zf. Yanarak: *geçmezdisse ele kalırdıh* y. y. V-265 [*yana yana* < *yan-a yan-a*.]

yanah a. Yanak, yüzün yan bölümü: *aşı y.+ızda kurban oluram* IV-81 [*yanak* < ET *yaṇak* < **yāṇgak* ‘yanak’ Clauson 1972: 948b: DLT *yaṇak* ‘ağzın iki tarafında, dişlerin oturduğu kemik; bir şeyin yanı, kenarı’.]

yanaş- (-e) Yanına gelmek: *y.-di mu^callim begin yanına* XII-121; *y.-dih maraga aḥşam gün batanda* XII-283 [*yanaş-* < Kıp. *yanaş-* (Tuhf. 12a-11)→bkz. Atalay 1945: 278a.]

yandır- (-i) Yakmak: *işnen güjnen geçerdı oğlum, her gün gaḥ tendir y. yemek pişir* V-160; *öküz arabasınan getirilen odunlari y.-irdih o odunların ayri* V-170; *tendir y.-dım, ḥamur êtdim ekmeg yapıdım* IX-12 [*yandır-* < Kıp. *yandır-* ‘yakmak’ (Tuhf. 6a-3)→bkz. Ergin 1963: 278a < ET *yantur-* < *yan-* ‘yakmak, yandırmak’ Clauson 1972: 947b.]

yanıh sf. Yanık: *o y. üzleren ḥeyran oluram* IV-77 [*yanık* < **yan-ık*.]

yanına al- bf. Birini işe almak, yanında çalıştırmak: *y.+ma a.-muşam kendi dernegimde gidir şeler yapir habu tarlanın meselesinen çoḥ şeler olir* VI-353 [bkz. *yan* ve *al-*.]

yani bağ. Yani: *bu son zamanlarda çoḥ bozılmış y. her şey bozılmış* II-362; *refai anlir meseleyi çünkü birez ḥesedlik edillerdi y. biz de götürek orya sataḥ diyir ordaki arḥadaş* VI-174; *iḥlas y. demek istedigim bu sene^cetlerin çoḥi şeyi insanların hevesinnen gelir* VI-186; *hêç bi şe yapamezsen y. her şeyimiz allahdan* VI-317 [*yani* < Ar. *ya^cni* ‘yani’ Steingass 1892: 1531b.]

yanlış iş tut- bf. Yanlış işle uğraşmak: *ḥata êtdim y. bi i. t.-dum galiba* XII-234

yanlışlıh a. Hata: *feḳet y.+ını gördüğüm bi arḥadaşımı orda mende bi y. var* VI-274; *evet bi y. var bu y.+lari bu kur‘anın emirleriyle düzeltileceg* VI-319 [*yanlışlık* < **yanıl-ış+lık*.]

yanlış a. Yanlış, hata, kusur: *toḥumi y. atar diye* III-161 [*yanlış* < Oğz. *yaṇlış* ‘yanlış’ (DK 259-4,

12)→bkz. Ergin 1963: 320 < ET *yañluk* < *yañıl-* ‘hata’ Clauson 1972: 950b-951a: Uyg. *yañluk* ‘yanlış’, DLT *yañluk* ‘hata, yanlış’.]

yannış a. Yanlış: *demek vurirmış adamın bi y.+ını gördi mi vurirmış* II-406 [bkz. *yanlış*.]

yap- (-i) Yapmak, gerçekleştirmek: *nasıl ketli^cam y.-mişlar türklere neler y.-mişlar* III-14; ‘yerine getirmek’ *onun işini y.-allardi* III-39; ‘bina etmek’ *cevüzün dibinde bi tavla y.-mağ* IV-189; *bi de ahladda y.-ıyollardi men gëtdim onnara yardım ëtdim* VIII-45; *dört tene de cami y.-mışım* VIII-46; ‘üretmek’ *her ay üç yüz tene y.-acağsan yolliyacağsan. yoğ bah şimdi nasıl oldi* VI-148; ‘davranmak’ *ama orda ne y.-irsa unudmuşam* VII-151 [yap- < ET yap-‘katmak, eklemek, inşa etmek, örtmek’ Clauson 1972: 870b-871a: Uyg. yap- ‘yapmak; örtmek, kapamak’, DLT yap- ‘örtmek, kapamak; yapmak, kurmak’.]

yapdır- (-i, -e) Yaptırmak, yapmasını sağlamak: *degil beş yüz çoğ baston y.-ırığ ucuz yap* VI-115; *allah y.-di*

o ne benim işimdi ne de onnarın VI-137; *çünkü bilir bu işi yapan bi yapan y.-an var* VI-259; [yaptır- < Oğz. *yapdur-* ‘yaptırmak’ (DK 178-11, 155-3, 255-4)→bkz. Ergin 1963: 321 < ET *yaptur-* < yap- ‘yaptırmak’ Clauson 1972: 872b: DLT *yaptur-* ‘yaptırmak’.]

yapıl- (nsz) Yapılmak, inşa edilmek: *asgere gëtdim, atmışda mekteb y.-di* VII-53 [yap- < Oğz. *yapıl-* ‘yapılmak’ (DK 279-1, 6-8, 109-13, 204-13)→bkz. Ergin 1963: 320 < ET *yapıl-* < yap- ‘yapılmak, örtünmek, kapanmak, gizlenmek’ Clauson 1972: 877a-b: DLT *yapul-* ‘kapı vb. çarpmak, kapanmak’, KB *yapıl-/yapul-* ‘örtünmek, kapanmak, gizlenmek’.]

yapılış a. Yapılma işi: *her meselede her san^catda her y.+da işde o duygiyi insan düşüne düşüne açılır* VI-202 [yapılış < *yap-ıl-ış.]

yapım a. Yapma işi, inşa: *mağara devrinden bugüne gëde insanoğlinin yerleşim yeridir, ama ahlad’ın tarihi eserlerine en çoğ yığımı bu aşağıdaki şahin kalesinin y.+ıdır* XII-321 [yapım < *yap-ım.]

yapıştırma *a.* Yapıştırmak: *e şimdi ele
degil şimdi hep y.+dır* XII-46
[*yapıştırma* < **yapış-tır-ma.*]

yapuş- (*nsz*) Yapışmak: *ellerim y.-urdi
bütün naylonlara kapılara
donardım o donun içinde* V-220
[*yapış-* < Kıp. *yapuş-* ‘bir şeye
yapışmak, kavramak’ (GT 34-
10)→bkz. Karamanlıoğlu 1978:
392a < ET *yapış-* < *yap-*
‘yapışmak’ Clauson 1972: 880b-
881a: Uyg. *yapış-* ‘yapışmak’, DLT
yapuş- ay.]

yar- (*-i*) İkiye bölmek: *erig tökip
işbabyan y.-anım* IV-92; ‘kırmak’
toba qarışmanam y.-a da başın IV-
176 [yar- < ET *yar-* ‘yarmak’
Clauson 1972: 954b-955a: Uyg.
yar- ‘yarmak’, DLT *yar-* ay.]

yara *a.* Yara: *savaşa giden ölüm, y.,
sakat, burda kalan da özüne* XII-
411 [*yara* < **yar-a*; krş. Kıp. *yara*
‘yara’ (CC 124-35, 125-15, 126-
22)→bkz. Grønbech 1942: 114.]

yara al- *bf.* Yaralanmak: *babam
gazidir babam şeden y. a.-muşdi* III-
13[bkz. *yara* ve *al-*.]

yaralı *sf.* Yaralı, yarası olan: *sermişler
y.+lari* II-339; ‘yaralanmış’ *o y.
ellere kurban oluram* IV-106
[*yaralı* < Kıp. *yaralı* ‘yaralı’ (Tuhf.
11a-4, 34b-9)→bkz. Atalay 1945:
279a.]

yarar *a.* Dost: *kimsiz kimsesiz ne y. ne
yoldaş* XII-397 [*yarar* < Far. *yārān*
‘arkadaş, dost’ Steingass 1892:
1525a.]

yarat- (*-i*) Yaratmak: *bunnari y.-
masadi bizi her şeyi y.-mazdi* VI-66
[*yarat-* < ET *yarat-* < *yara-*
‘yaratmak, vücuda getirmek’
Clauson 1972: 959b-960a: Orh.
yarat- ‘yapmak; yaratmak’, Uyg.
yarat- ‘yaratmak’, DLT *yarat-* ay.]

yardım *a.* Kendi gücünü ve
imkanlarını başka birinin iyiliği için
kullanma: *hemen ordaki çocuğlar
toplanın heciye y.+a gideceksiz
gidellerdi* III-43 [*yardım* < Kökü
belli değildir. Krş. Far. *yārī*
‘yardım’ Steingass 1892: 1525b.
Nişanyan 2012: 671a’ya göre Far.
yārīdan ‘yardım etmek’, Türkçe
yara- ‘faydalı olmak’ fiiliyle
birleştirilmiştir.]

yardım *ét-* *bf.* Kendi gücünü, imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmak: *y. é.-in buna* III-38; *cenabı haq y. é.-er* VI-270 [bkz. *yardım* ve *et-*.]

yardıma gel- *bf.* Yardımına koşmak: *bizim bu arhadaşların hangisine anlatdımsa g.-medi y.* VI-119 [bkz. *yardım* ve *gel-*.]

yarı *sf.* Yarı, yarım olan: *y.+sını satam ahsata yapam* IV-245; *köyün y.+si yuhari çemde harman ederdi y.+si da aşağı çemde harman ederdi* V-241 [*yarı* < **yar-ıg*; krş. ET *yar-* ‘yarmak’ Clauson 1972: 954b.]

yarım ağalar *a.* Bir aile lakabı: *y. a., kişimahiler, şigolar* XII-141

yarım *sf.* Yarım: *y. gün yardım edin* III-38; *muruz edir vay nece y.* IV-140; *yani bu bi kilo, bu yarım kilo, bu bi kilo bu y. kilo diyir* VII-101 [*yarım* < ET *yarım* < *yar-* ‘yarım, ikiye bölünmüş şeyin her parçası’ Clauson 1972: 967b: Uyg. *yarım* ‘yarım’, DLT *yarım* ‘yarım, bir şeyin yarısı’.]

yarış at- *bf.* Yarışmak: *bayrağı atardıh y.+i a.-ardıh* III-79 [*yarış at-* < ET *yarış* < *yar-* ‘yarış, yarışma’ Clauson 1972: 972a: DLT *yarış* ‘yarış, at yarışı’ ve ET *at-* ‘fırlatmak; uzaklaştırmak, çıkarmak, koymak’ Clauson 1972: 36a.]

yarıla- *(-i)* Yarılamak, ortasına gelmek: *bunnar gétidiler iki mevzinin arasını y.-dilar* II-313 [*yarıla-* < **yarı+la*.]

yarma *a.* Kaynatılıp kurutulan buğdayın iri çekilmiş hali, iri bulgur: *y. döğme yapa uşahlarım anasi* IV-241; *tek başına un god y.+mi çeken* IV-104; [*yarma* < Kıp. *yarma* ‘yarma, bulgur’ (Tuhf. 11b-11, 29a-5)→bkz. Atalay 1945: 280a.]

yarmaaşı *a.* Yarma ve kırmızı mercimekten yapılan bir çeşit çorba: *her gün tendir yandırırđi çölmeklerde y., turşiaşı* V-161; *pişirirdik o gün o y.+ni yiyerdik oğluma diyem tendirde işde her şe* V-166 [bkz. *yarma* ve *aş*.]

yarpah *a.* Yaprak: *y. toplardım getirirdim* II-459 [*yaprak* < Kıp.

yaprak (Tuhf. 14b-1, 38a-11)→bkz.
Atalay 1945: 279a < ET *yapurgak*
< *yapur-* ‘yaprak’ Clauson 1972:
875b: Uyg. *yalp(u)rğak/yapırğak*
‘yaprak’, DLT *yapurgak* ay.]

yarpuz a. Yabannanesi: *yemege y.*
atıpsan he SE [*yarpuz* < ET *yarpuz*
‘nane’ Clauson 1972: 957b.]

yastuḥ a. Yastık: *oni ğeynim yazın bi*
y.+nan barabar ömer emigilin
koyuni çoḥ vardi ot dağına
aparıllardı I-41 [*yastık* < Oğz.
yaşduk ‘yastık’ (DK 92-6, 167-8,
281-6)→bkz. Ergin 1963: 323 < ET
yastuk < *yasta-* ‘yastık’ Clauson
1972: 974a: Uyg. *yastuk* ‘yastık’,
DLT *yastuk* ay.]

yaş a. Doğuştan beri geçen zaman,
ömür: *ben küçüktüm sekiz un*
y.+larındadım III-31; *bıldır girip*
undoḡuzu y.+ına IV-71; *tā yirmi*
y.+ına geder, yirmi y.+ınnan sora
asgere ğetdik VIII-39; *meni babam*
on üç y.+ında vèrdi kocaya IX-1;
‘gözyaşı’ *gözümün y.+ını sildi* II-
224; ‘ıslak, nemli’ *y. çamaşırlari*
doldurduḥ torbaya XII-174 [*yaş* <
ET *yāş* ‘gözyaşı, ıslaklık; taze,
nemli; yeşillik; yaş, ömür’ Clauson
1972: 975b-976a: Orh. *yaş*

‘gözyaşı; yaş, ömür’, Uyg. *yaş* ‘yaş,
taze; ömür; gözyaşı’, DLT *yāş* ay.]

yaş ol- bf. Islanmak: *ama elimizdeki*
eşyalar birez y. o.-di, içersinde
yiyecek filan vardi, onlar y. o.-dilar
II-12 [bkz. *yaş* ve *ol-*.]

yaşa- (nsz) Yaşamak: *durum bèle*
mānasını sōle adam burda y.-sın,
burda kazanıp orda yēceyiḡ VI-
363; *tarihle beraber y.-rsın aḥlat*
VIII-67; ‘keyiflenmek’ *gamin*
üsdüne minen y.-di V-230 [*yaşa-* <
ET *yaşa-* ‘yaşamak’ Clauson 1972:
976b-977a: Orh. *yaşa-* ‘yaşamak’,
Uyg. *yaşa-* ay., DLT *yaşa-* ay.]

yaşanti a. Yaşantı: *burda y. efendim*
bu görünen şeler az kısa feket
meşeketli VI-364 [*yaşanti* <
**yaş+a-ntı*.]

yaşar a. Kişi adı: *allah oni hiç*
incitmiye, oni cennet ağası ola, y.+i
IX-48; *peki y. nerededir, dediler y.*
hınında toyda XI-6

yaşli sf. Yaşlı, ihtiyar: *bizim aḥlatli bi*
tene y. biri vardi II-297; *ama ona*
işçilik eden adam onun yanına
onun hizmetine vèrdikleri adam
birez y.+di ğırḥ elli yaşlarında, o

birez türkçe bilirdi II-81 [*yaşlı* < ET *yāşlığ* < *yāş* ‘yaşlı’ Clauson 1972: 978b-979a: Uyg. *yaşlığ* ‘yaşlı’, DLT *yaşlığ* ‘yaşlı, genç olmayan’, KB *yaşlığ* ‘yaşlı, ömürlü’.]

yaşmaḥ a. Ağzı kapatacak biçimde bağlanan örtü, başörtüsü: *bizde y. vardı* V-47; *y.+i éyidir vallah huyi da* IV-168 [*yaşmak* < Kıp. *yaşmak* ‘yaşmak, örtü’ (Tuhf. 20b-13, 36b-6)→ bkz. Atalay 1945: 281a < ET *yaş-* ‘saklamak, gizlemek’ Clauson 1972: 976b.]

yaşmaḥ tut- bf. Gelin, kocasının yakın akrabaları yanında fısıltıyla konuşmak: *bizde yaşmaḥ vardı vala bi sene ğeynimden y. t.-dım kıs pıs kıs pıs kıs pıs* V-47 [bkz. *yaşmak* ve *tut-*.]

yaşmaḥli sf. Yaşmak tutan: *ğeynetamnan da y.+dım, vay dedim meni öldirdi* I-75 [*yaşmaklı* < **yaşmak+lı*.]

yat- (nsz) Yatmak: *gelir ḥasan ḥüsen ğırḥ ğün y.-miş kendisi anlatdı reḥmetlik* III-272; ‘uzanmak’ *bêle y.-ardıḥ diyir* II-385; ‘uyumak’ *orda y.-ardıḥ* III-185; *şimdiki kimi*

ya oğlan ayri y.-sın ğız ayri y.-sın êle bi şe yoḥdi V-197; *o ğeddem mükemmeldim bi uzun erig vardı gitmişem onun başında y.-mışam* IX-34; ‘gömülü olmak’ *y.-am aḥladda, aḥladda* XII-253 [*yat-* < ET *yat-* ‘eğilmek, yatay duruma gelmek, uzanmak’ Clauson 1972: 884a: Orh. *yat-* ‘yatmak’, Uyg. *yat-* ay., DLT *yat-* ay.]

yata yata yan etleri çürüye dey. Yatalak hasta olup bir daha ayağa kalkmayasın anlamında kullanılan bir ilenme sözü: *y. y. y. e. ç.* IV-267

yataḥ a. Yatak, döşek: *şimdiki arabalar evden daha güzel y.+i içinde yorğani içinde kalêferi içersinde sobasi içersinde her şeyi içinde* III-218; *sererdik sıranan y.+lari boydan boya sererdik herkeş karışılḥ yatardi yani* V-196; *bi y.+da yatallardi sererdik* V-202; *ekmegleri yedikden sora y.+larını getiriller seriller* VII-16 [*yatak* < Oğz. *yatak* ‘barınak, in’ (DK 214-2, 214-5, 226-5)→bkz. Ergin 1963: 324 < ET *yatğak* ‘uyuma yeri’ Clauson 1972: 888a.]

yatılı okul a. Yatılı okunan okul:
*onnan sora okullardır, y. o.+un kaç
bina var y. o.+da* XII-21

yatırt- (-i) Uyutmak: *oğlani da
tavlada tarmada y.-mişam* I-67
[*yatırt-* < **yat-ır-t-*; krş. Kıp.
yatdır- ‘yatırmak, uyutmak’ (Kİ
94)→bkz. Ercilasun 1931: 122 <
ET *yatğur-* < *yat-* ‘yatırmak’
Clauson 1972: 888b: Uyg. *yatğur-*
‘yatırmak’, DLT *yatğur-* ‘yatırmak
ve uyutmak’. Ayrıca krş. Az. *yatırt-*
‘uykuya vermek, yatmaya mecbur
etmek’ ADİL IV: 556b.]

yav ünl. Yahu: *şimdi bu sefer gelince
refaiye gelir, geldi man dedi y. refai
menim evimi yıhdi* VI-178; *y. diyor,
gelginen gidek filan padişahın
üzerine* VII-90 [*yahu* < Ar. *yā +
hū.*]

yavaş yavaş zf. Zaman içinde: *y. y.
yerli kalmayınca dışarıya kaçdılar
taşdılar misal göç etdiler* III-57;
‘azar azar’ *onnan sona o adamların
şelerini y. y. gönderirem* VI-134;
‘yavaş bir biçimde’ *onnan giderdik
gelirdik y. y.* VIII-29 [*yavaş yavaş*
< ET *yavaş* < **yava-* ‘yumuşak
huylu, kibar, barışçıl’ Clauson
1972: 880b: Uyg. *yavaş* ‘yumuşak

huylu’, DLT *yavaş* ‘yavaş,
yumuşak huylu’, KB *yavaş*
‘yumuşak huylu’.]

yavru a. Çocuk, evlat: *ğah ğah y.+m
ğah* II-276 [*yavru* < Kıp. *yavru*
‘civciv’ (DM 12b/10)→bkz.
Toparlı 2003: 121a ~ *yavru* ‘balık
yavrusu’ (Tuhf. 27b-13)→bkz.
Atalay 1945: 281b-282a < ET
yavru- < **yavar* < **yav-* ‘zayıflamak,
güçsüz düşmek’ Clauson 1972:
875a: DLT *yavru-* ‘durumu
kötüleşmek, fakirlik veya
hastalıktan dolayı zayıflamak’.]

yavşan a. Süpürge yapmaya yarayan
bir ot: *y. toplayıp getirdim anama
süpürge etdim* SE [*yavşan* < ET
yabçān/yavçān (?*yavşān*) ‘pelinotu’
Clauson 1972: 872a.]

yavuz selim a. Osmanlı padişahı:
*üçüncüsü y. s.+in çaldıran herbi
şahin kalesidir* XII-307

yayan zf. Yürüyerek, *yaya:
candarmalar atli, o y. éle gider
gelirdi barabar* I-2 [*yayan* < **yaya*
ve -n araç hâlinin kalıplaşmasıyla
yaya+n; krş. Kıp. *yayan* ‘hareket,
sefer’ (BM)→bkz. Zajaczkowski
1958: 23.]

yayıl- (nsz) Yayılmak, geniş bir alanı kaplamak: *şimdi bizim bu çeşmenin başında kanal patlamış vemiş dışariya y.-miş* XII-217 [yayıl- < Oğz. yayıl- ‘yayılmak’ (DK 28-13, 243-2)→bkz. Ergin 1963: 325 < ET yağıl- < yāđ- ‘yayılmak’ Clauson 1972: 890a: Uyg. yağıl- ‘yayılmak’, DLT yağıl- ay.]

yaz- (-i) Yazmak: *zorinan y.-dihlari fermani* II-112; *he, o kitap y.-irdi* VI-250 [yaz- < Oğz. yaz- ‘yazmak’: ET yaz- ‘yazmak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 984a.]

yazar a. Yazı yazan kimse, yazar: *bi y. var istanbulda* VI-251 [yazar < *yaz-ar.]

yazıh a. Yazık, fakir, zor durumda olan: *meni örgetdiler dediler olmiya olmiya buğdayi vëresen, sen y.+san, yarma et, döğme et, dediler iki sene ye* I-32 [yazık < Oğz. yazuh ‘yazık’ (DK 56-5, 6, 7, 8)→bkz. Ergin 1963: 326 < ET yazuk < yaz- ‘yazık, günah’ Clauson 1972: 985b: Orh. yazuk ‘hata, günah’, Uyg. yazuk ‘hata, günah’, DLT yazuk ‘suç, günah’.]

yazıh ol- bf. Boş yere zarar verilmek: *beke ahlata elli kişi faydalanırdı, elli kişiden fazla be, tebi y. o.-di* VI-166 [bkz. yazık ve ol-.]

yazın zf. Yaz mevsiminde, yaz aylarında: *orda yësirlikde orada geceler y. çoğ kısa olurdi* II-454; *kışın da y. da bële ayakķabi mayaķķabi lastig yoğdi* III-303 [yazın < *yaz+ın; krş. ET yāz ‘yaz, ilkbahar’ Clauson 1972: 982b: Orh. yaz ‘yaz, ilkbahar’, Uyg. yaz ay. DLT yāz ‘ay.’]

yazma a. Yazmak işi, tahrir: *ilmin hocasi, oğumanın y.+nın olsun* VI-2 [yazma < *yaz-ma.]

ye- (-i) Yemek yemek: *man vërdinse y.-yecegem vërmeginse y.-miyecegem* II-428; *y.-meg için kesdig diyir döğdiler vurdılar bizim oğlanın kafasını kırdılar* III-287; *durum bële mānasını söle adam burda yaşasın, burda kazanıp orda y.-ceyig* VI-363; *her ne yapirsa bu y.-r y.-mir hepsini toplir y.-r diyir men acımnan öldüm* VII-118; *diyir hepsini sirkeleme bi dali ğalsın men gelem özüme y.-m* IX-45; *he gündüz y.-yellerdi gece hıslallardi* IX-80 [ye- < ET yē- ‘yemek’ Clauson

1972: 869b-870a: Orh. *yê*- ‘yemek’,
Uyg. *yê*- ay., DLT *yễ*- ay.]

yedi *a.* Yedi: *bu sene de ekmişem y. dönüm var* III-133; *y. sekkiz kişi peşpeşe tahılardı* III-200 [*yedi* < Kıp. *yedi* ‘yedi’ (Tuhf. 60b-7)→bkz. Atalay 1945: 283a < ET *yètti* ‘yedi’ Clauson 1972: 886a: Orh. *yèti* ‘yedi’, Uyg. *yèti* ay., DLT *yèti* ay.]

yeddi *a.* Yedi: *yav diyir sen y. kapıdan degil* VII-192 [*yedi* < Kıp. *yeddi* ‘yedi’ (BM 12-11)→bkz. Zajaczkowski 1958: 25.]

yêdir- (-i, -e) Yedirmek: *misal adam yem y.-ir* III-152; ‘otarmak’ *men orayi êle y.-irem* II-243 [*yedir-* < Kıp. *yedir-* ‘yedirmek’ (Tuhf. 78b-9)→bkz. Atalay 1945: 283a < ET *yêtür-* ‘yedirmek’ Clauson 1972: 892b: KB *yêtür-* ‘yedirmek’.]

yêgen *a.* Yaşı küçük olanlar için kullanılan seslenme sözü: *ha şimdi êle bi zaman gelmiş ki y.+im* III-307; *şimdi êle bi zaman gelmiş ki y.+im yani eger onun menfati bi çıhari varsa san selam veriyor* III-47 [bkz. *êgen*.]

yehye emigil *a.* Yahya amcalar: *y. e.+lin* V-237

yeksan **êt-** *bf.* Koparmak: *bu muhacırlıh kimleri zengin etmiş, kimleri yerinnen kökünden y. ê.-miş* XII-414 [*yeksan et-* < Far. *yaksān* ‘aynı, benzer, bir; düzey, seviye’ Steingass 1892: 1534a ve Tü. *et-*.]

yele ver- *bf.* Rüzgarda savurmak: *y. v.-dikden sora samannan buğda ayrılır oni sarada vurallardı* IV-226 [*yele ver-* < *yel* ve *ver-*; krş. ET *yêl* ‘rüzgâr, yel’ Clauson 1972: 916b: Uyg. *yêl* ‘yel, rüzgâr’, DLT *yêl* ay.]

yelikle- (*nsz*) Aşermek: *he y.-rdik elimizde olurdisa yerdik* V-265 [*yelikle-* < **ye-l-ik+le-*; krş. ET *yêl-* ‘yenilmek’ Clauson 1972: 918b.]

yêlin- (*nsz*) Yenilmek: *olmazdisa kalırdıh ama şimdi olsa her şe bol alınır y.-ir* V-266 [*yenil-* < **ye-l-in-*.]

yelinli *sf.* Memesi sütle dolup şişmiş (inek): *bizim sari ineg ne y. olup* SE [*yelinli* < **yelin+li*; krş. ET *yêlin*

‘inek memesi’ Clauson 1972: 930a.]

yem a. Hayvan yiyeceği: *misal adam y. yedirir* III-152 [yem < ET yēm < yē ‘yiyecek, hayvan yiyeceği’ Clauson 1972: 934a: DLT yēm ‘azık, yemek’.]

yemeg a. Yemek, aş: *y. yapardi aḥṣam misali bu ḳomṣi payi* III-33; *y. gelir ḡarṣiya yemir diyir sen derdin sōlemesen ben y. yemem* VII-13 [yemek < *ye-mek; krş. Kıp. yimek ‘yemek’ (İM 231b/8)→bkz. Toparlı 1992: 621.]

yemen a. Ülke adı: *y. ellerinde* VI-266

yemin èt- bf. Ant içmek: *dedi bēle elini ḳur^cene y. è.-di* II-423; *ben y. è.-dim dedim ki ben evlenmiyecegem* VII-24 [yemin < Ar. yamīn ‘yemin, ant; sağ kol’ Steingass 1892: 1536b ve Tü. et-.]

yemyeşil sf. Her yanı yeşil: *y. ovanla morlu bağların* VIII-62 [yemyeşil < *yem+yeşil.]

yên- (-den, -e) İnnek: *nēce orda birden y.-irem, düşirem* I-17;

dolandılar y.-diler bizim mevziye II-320; *yani cesur adam annaddıḥlarına göre tirennen y.-ip binebilirmiş* II-450; *kofinin siperi y.-ip ḳarṣına* IV-70 [in- < ET én- ‘inmek, aşağı doğru hareket etmek’ Clauson 1972: 168a: Orh. én- ‘inmek’, Uyg. én- ay., DLT én- ay., KB én- ay.]

yen- (-i) Yenmek: *onnari y.-dik* VI-95 [yen- < Oğz., Kıp. yeṇ- ‘yenmek, galip gelmek’: ET yeṇ- ‘yenmek’ a.m., bkz. Clauson 1972: 942b.]

yëndir- (-i) İndirmek: *gelini getirillerdi y.-illerdi* III-93; *dağı ḳaldırır, dağı y.-ir, dağı ḳaldırır dağı y.-ir* VII-102; ‘vurmak’ *bi kösevi begin sırtına y.-di* XII-126 [indir- < ET èndür- < én- ‘indirmek’ Clauson 1972: 180b. Krş. Az. yendir- ‘indirmek’ ADİL IV: 578b.]

yenge a. Düğünde geline kılavuzluk eden kadın: *gelini getirillerdi y.+ler ḳolunda* III-94 [yenge < ET yenge ‘büyük kardeşin veya dayının kardeşi’ Clauson 1972: 950a: Uyg. yeṇge ‘yenge’, DLT yeṇge ‘büyük kardeşin karısı, yenge’.]

yeni yeni zf. Yeni olarak, bugünlerde, çok yakınlarda: *y. y., baḥ şimdi buni özi şede kalir yetişdi gētdi seferidir adi VI-205* [bkz. yeni.]

yeni zf. Henüz: *ama onarın annaddığı gibi o şeye hele men y. bugün öğrendim o ilimlerin şeyine he VI-38; ‘eskisinin yerine gelen’ bi baḥan deḡışmiş yerini, o baḥan gētmış bi tene y. gelmiş VI-158; ‘bir meyvenin ilk hâli’ erigin y. olmasına çaḡḡala diyerik V-54; ‘yakın zamanda olmayan’ ahlāt dedim y. bir şehir deḡil XII-312* [yeni < Oğz. *yeṇi* ‘yeni’ (DK 49-3, 207-10, 281-12)→bkz. Ergin 1963: 326 < ET *yaṇı* ‘yeni’ Clauson 1972: 943b: Uyg. *yaṇı* ‘yeni, ilk (gün)’, DLT *yaṇı* ‘yeni’.]

yeniçeriler a. Bir aile lakabı: *y., silo dedeler, şıntırlar XII-151*

yeniden zf. Tekrar: *orda hēç bi şe yoh ki y. müslüman ola VI-362* [yeniden < yeni+den; krş. ET *yana* < yan- ‘yine, tekrar’ Clauson 1972: 943a: Orh. *yana* ‘yine, tekrar’, Uyg. *yana* ay., DLT *yana* ay.]

yer a. Yer: *bi y.+de bi asger geri ḡalmış II-434; ‘durum, konum’*

ḡeybeyi getirdi, ḡeybenin içersinnen kitabların içersinnen bi ifaḡ kitab çıḡardı ve aradi y.+ini buldi II-107; yaḡaladı mi kimin elinde yaḡaladısa o ḡaḡırdı o onun y.+ine oturirdi VII-156 [yer < ET *yēṛ* ‘yer, toprak, yeryüzü’ Clauson 1972: 954a: Orh. *yēr* ‘yer, yeryüzü, toprak’, Uyg. *yēr* ay., DLT *yēṛ* ay. Eren 1999: 453a’ya göre kökü belli değildir.]

yer deḡiş- bf. Yer deḡiştirmek, bulunduğu yerden başka bir yere geçmek: *gamda gelirdi sürerdi gam he y. d.-illerdi. oḡluma diyem ēvle olurdi V-233* [bkz. yer ve deḡiş-.]

yere vur- bf. Yerden sektirmek: *bi de orda y. v.-urdi ḡaḡırdı havaya bi o ḡede daha gidirdi VII-176* [bkz. yer ve vur-.]

yeri gel- dey. Sırası gelmek, zamanı uygun olmak: *işde dedim ya y. g.-dikçe ḡullanılır IV-288* [bkz. yer ve gel-.]

yeri gel- dey. Sırası gelmek, zamanı uygun olmak: *yeri geldikçe men çoḡ ḡullanıram IV-56* [bkz. yer ve gel-.]

yerinde zf. Yerli yerinde, eski yerinde:
anami da al gétginen bahın görün
bağ bahçe néce olup néce olmayıp
y. midir y. degil mi X-92 [yerinde
<*yer+i+n+de]

yerini bul- dey. Kendine yakışan
makamı, durumu bulmak: *şimdi*
çoğ mükemmel teknoloji y. b.-muş
ama can sağlığı yoh III-143 [bkz.
yer ve bul-.]

yerini tut- bf. Onun gibi olmak: *hêç*
biri çortinin y. t.-mir IX-21 [bkz.
yer ve tut-.]

yêriş- (-e) Olgunlaşmak, olmak: *üş*
gün sora ekin y.-di II-229; *buranın*
domadezi y.-irdi karpuzi y.-irdi III-
126; ‘büyümek’ *artıh çocuğlar y.-*
diler şofêrlıkden vazgeçdim III-221;
‘yardımına koşmak, yardım etmek’
harda dara düşsez hıızır y.-e
imdadınza X-63 [yetiş- < Kıp.
yeriş- ‘erişmek, yetişmek’ KTürS
319a < ET *yêtiş-* < *yêt-* ‘ulaşmak,
varmak’ Clauson 1972: 894a: DLT
yêtiş- ‘yetişmek, ulaşmak’.]

yerleş- (-e) Bir yerde yaşamaya
başlamak: *harabaşehir buralar*
yohdi o zaman, kimse y.-memişdi
zaten aşağı çarşı da yohdi VI-53;

kapıya geliller y.-iller evlerine,
evlerinde kalıllar X-99; *gelir bahır*
ki herif arvadını almış, evine y.-miş,
tarlasını sürmüş XII-413 [yerleş- <
*yer+leş-.]

yerleşme yeri a. Yerleşim alanı:
bugün ahlát mağara devrinden
bugüne geder insanoğlinin y. y.+dir
XII-309 [yerleşme yeri < *yer+leş-
me yer+i.]

yerli sf. Oturduğu bölgede doğup
büyüyen, ataları da orada yaşamış
olan: *yavaş yavaş y. kalmayınca*
dışariya kaçdılar taşdılar misal göç
etdiler III-57 [yerli < *yer+li.]

yêsir a. Esir: *babam esgerde herbde*
y. gétmiş II-443; *kofi egenime y.*
oluram IV-72 [esir < Ar. *asîr*
Steingass 1892: 61b]

yêsir düş- dey. Tutsak olmak:
herb dedim herbde yêsir düşdüm II-
470 [esir düş- < Ar. *asîr* ve ET *tüş-*
Clauson 1972: 559a]

yêsir tut- bf. Esir durumuna getirmek:
y. mi t.-muşuğ biz kapımıza IV-167
[esir tut- < Oğz. *yesir* ‘esir’ (DK
38-9, 40-8...)→bkz. Ergin 1963:

326 < Ar. *asīr* ‘esir; hapis’
Steingass 1892: 61b.]

yeşil *a.* Yeşil renk: *motğemeri giyer
rengi y.+den* IV-65 [*yeşil* < ET
yaşıl < *yāş* < *yaşıl* ‘yeşil’ Clauson
1972: 978a: Uyg. *yaşıl* ‘yeşil’, DLT
yaşıl ay.]

yeşilfasilye *a.* Fasulyenin yeşil olanı:
y.+ye bakkala diyerik biz V-51
[*yeşilfasulye* < Tü. *yeşil* ve Rum.
φασούλι fasuli < Lat. *phaseolus*
Meyer 1893: 30.]

yet- (*nsz*) Yeterli olmak, kâfi gelmek:
ati men nēdeyim y.-er bi eşek IV-
193 [*yet-* < Oğz. *yet-* ‘yetişmek,
erişmek; yetmek; büyümek,
olgunlaşmak’ (DK 60-1, 4,
11...)→bkz. Ergin 1963: 327 < ET
yêt- ‘yetişmek, varmak’ Clauson
1972: 884b: Uyg. *yêt-* ‘yetmek’,
DLT *yêt-* ‘yetişmek, erişmek,
ulaşmak’.]

yetig ol- *bf.* Bilmek, bir işten,
durumdan bilgisi olmak: *sen de her
şeye y. o.-ma istersen* SE [*yetig ol-*
< **yetig* ve *ol-*; krş. ET *yêt-*
‘yetişmek, varmak’ Clauson 1972:
884b.]

yetim *sf.* Babasız: *bekirin babası
h.+da men de ele bülirem bekir
y.+dir* IX-70 [*yetim* < Ar. *yatīm*
‘yetim, öksüz, kimsesiz’ Steingass
1892: 1528b.]

yetir- (*-i, -e*) Besleyip büyötmek,
yetiştirmek: *teğotun dağını geven
y.-ir* IV-100 [*yetir-* < ET *yêtür-* <
yêt- ‘ulaştırmak, doyurmak,
olgunlaşmak’ Clauson 1972: 893a:
Uyg. *yêtürü* ‘yeterli, yeteri kadar’,
KB *yêtür-* ‘yetirmek, yetiştirmek’.]

yetiş- (*nsz*) Yetmek, yeter olmak: *y.-ir
ettigin bunca ahuzar* VIII-66;
“büyüme” *ginen bunnara geldim
uşağlar da yanımda daha y.-
memişlerdi o zaman* VI-149 [*yetiş-*
< ET *yêtiş-* < *yêt-* ‘ulaşmak,
varmak’ Clauson 1972: 894a: DLT
yêtiş- ‘yetişmek, ulaşmak’.]

yetmiş *a.* Yetmiş sayısı: *y. tene de
ermenidi hêrbde ermeni de yèsir
etmişler* II-478 [*yetmiş* < ET *yêtmış*
< *yêtti* ‘yetmiş’ Clauson 1972:
891b: Orh. *yêtmış* ‘yetmiş’, Uyg.
yêtmış ay.]

yetmiş bin bela *bs.* Çok zor şartlar
altında: *biçmesini bitirdik y. b. b.*
XII-271

yığ- (-i, -e) Bir araya getirmek: *onnan sora y.-ar ona patoz derdik* II-46; ‘biriktirmek’ *ekmek y.-dih* II-186; *üstde kalani y.-allardi* IV-228 [yığ- < ET yığ- ‘yığmak, biriktirmek’ Clauson 1972: 897a: Orh. yığ- ‘toplamak’, Uyg. yığ- ‘yığmak, toplamak’, DLT yığ- ‘yığmak, toplamak; bir şeye engel olmak, alıkoymak’.]

yığıl- (nsz) Bir araya getirilmek: *dediler siz ermeni sahlamişsiz mi babam diyir yoh, diyir bunnar gitdiler maraga ot yeni üst üsde y.-miş* II-122; *ayri harmanda y.-irdi* IV-228 [yığıl- < *yığ-ıl-.]

yığın a. Yığın, küme: *toplirih toplirih yığın y. edirik* II-242 [yığın < ET yığın < yığ- ‘yığın’ Clauson 1972: 904a-b: DLT yığın ‘yığın’.]

yıh- (-i) Yıkmak, yere devirmek: *diyir babam dedi nece sahliyam yani diyir mecbur kaldı girdi maraga birez oti y.-dilar bu ermenileri otun arhasına birahti, birez ot yigdi garşısına* II-118 [yık- < ET yık- ‘yıkmak, yerle bir etmek’ Clauson 1972: 897b: Uyg. yık- ‘yıkmak’, DLT yık- ay.]

yıha- (-i) Yıkamak: *biri kirlendi mi öbürünü taharsan buni açarsan y.-rsan* II-476; *günde ocah yahdih çamaşır y.-dih, günde iş gördük* X-24; *sen burada elin yüzün y.-rsın* XII-131; *külünü kaldırirdih çamaşır y.-rdih* V-171; *ineg beslerdim altlarına sererdim şeyi bele yatallardi. onnari y.-rdım da* VI-235 [yıka- < Osm. yıka- ‘yıkamak’: ET yayka- < yayuk ‘yıkamak, arıtmak’ a.m., bkz. Clauson 1972: 981a-b.]

yıhıl- a. Yıkılmak: *y.-miş, viran olmuş yoh taş üstünde taş* XII-395 [yık- < *yık-ıl-.]

yıhım a. Yıkım: *mağara devrinden bugüne gede insanoğlinin yerleşim yeridir, ama ahladin tarihi eserlerine en çoht y.+i bu aşığıdaki şahin kalesinin yapımidır* XII-320 [yıkım < *yık-ım.]

yıl a. Yıl: *bıldır gelmemişem bu y. gelirem* IV-24 [bkz. il.]

yılbız kulağına kurşun bs. İşler yolunda giderken olumsuz bir durumla karşılaşılması için söylenen bir söz: *y. k. k. işleri ne güzel gidir* SE

yıldırım at- *bf.* Yıldırım düşmek: *egleyin savuna y. a.-anda XII-282* [yıldırım at- < *yıldırım ve at-; krş. Oğz. yıldırım ‘yıldırım’ (DK 147-7)→bkz. Ergin 1963: 330 < ET yaltrı- ‘parlamak’ Clauson 1972: 923b.]

yırğat a. Irgat, tarım işçisi: *onnan sora gëtdik y. olduḡ II-233; beş alti y.+nan tırpannan ya biçerdik un part ya un beş part getirirdik oni kışın davara ot dehresinen doğrardıḡ XI-15* [ırgat < Rum. ἐργάτης *ergatis* Meyer 1998: 47.]

yırğatlıḡ a. Irgat olma durumu: *y. olmiş II-234* [ırgatlık < *ırgat+lık.]

yırtıl- (*nsz*) Yırtılmak: *o çarılırlar y.-masın diye kıylardıḡ şöḡuma yimişalıḡ kıala III-304* [yırtıl- < ET yırtıl- < yırt- ‘yırtılmak’ Clauson 1972: 961a: DLT yırtıl- ‘yırtılmak’.]

yimişalıḡ sf. Yumuşak: *o çarılırlar yırtılmasın diye kıylardıḡ şöḡuma y. kıala III-305* [yumuşak < ET yumşāk(?yımşāk) ‘yumuşak’ Clauson 1972: 938b-939a: Uyg. yumşak ‘yumuşak’, DLT yumşak ay.]

yiyecek a. Yenilecek şey: *ama elimizdeki eşyalar birez yaş oldu, içersinde y. filan vardı, onlar yaş oldılar II-12* [yiyecek < ye-y-ecek.]

yoğurd a. Yoğurt: *o daşın üsdüne y. tökesiz yalıyalar iyi olalar X-82* [yoğurt < ET yuğrut ‘yoğurt’ Clauson 1972: 905b: Uyg. yogrot, yuğrut, yurgut ‘yoğurt’, DLT yuğrut ay.]

yoğurtyemez a. Köy adı: *y., ḡanık, develik bunnar da çerkez köylerimiş II-143* [bkz. yoğurt ve ye-.]

yoh sf. Yok, bulunmayan: *aman can sağlıḡı y. o başka III-124; men hepsini yapmışam he benim yapmadıḡım iş y.+dur IV-234; bizim zamanımızda ne vardı bizim zamanımızda hêş bi şe de y.+di oḡlum V-267; ‘hayır’ annem y. vërmenem, bilmem nètmenem I-10* [yok < Oğz. yoh ‘yok’ (DK 242-3, 260-2...)→bkz. Ergin 1963: 337 < ET yōk < *yō- ‘yok, değil’ Clauson 1972: 895b-896a: Orh. yok ‘yok, değil’, Uyg. yok ay., DLT yok ay.]

yohluḡ a. Yokluk, fakirlik, yoksulluk: *çoḡ y. çoḡ y. işde o zaman III-288* [yokluk < *yok+luk.]

yohluḥ çek- *dey*. Yokluk çekmek: *evet esgi çoh y. ç.-mişik çoh y.* III-296 [yokluk çek- < *yok+luk ve çek-.]

yohsa *bağ*. Yoksa: *y. durup gızlara mı baḥarsın* XII-132 [yoksa < *yok+ise; Krş. Oğz. *yohsa* ‘yoksa’ (DK 27-11, 48-7...)→bkz. Ergin 1963: 337.]

yohsulluḥ *a*. Yoksulluk: *y.+dan başladıḥ daş usdalığına, zengin adam daşa çalır mı, e y.+dan* XII-17 [yoksulluk < Kıp. *yohsulluḥ* ‘yoksulluk, fakirlik’ (GT 349/5)→bkz. Karamanlıoğlu 1978: 398b < ET *yoksuz* < *yōk* ‘fakir, yoksul’ Clauson 1972: 907b.]

yokuş *a*. Yokuş: *ha y. dibinde arpa öküze kar etmez bunnar atasözüdür* IV-37 [yokuş < Kıp. *yokuş* (Tuhf. 25a-10)→bkz. Atalay 1945: 287b; krş. DLT *yok yér* ‘yokuş yer’.]

yol *a*. Yol: *ıraḥadın y.+un kinarında* III-28 [yol < Oğz. *yol* ‘yol’ (DK 3-10, 70-2...)→bkz. Ergin 1963: 337 < ET *yōl* ‘yol, sefer, yolculuk’ Clauson 1972: 917a-b: Orh. *yol* ‘yol’, Uyg. *yol* ay., DLT *yōl* ay.]

yol aç- *bf*. Kapanmış olan yolları geçilir duruma getirmek: *ḳarlar yaḡardi adam boyı o ḳarlari aç y.* a. V-10; *y. mi a.-asan* V-12 [bkz. *yol* ve *aç-*.]

yol göster- *bf*. Çözüm yolu sunmak: *o bize bu y.+i g.-ir çözerdi* VI-330 [bkz. *yol* ve *göster-*.]

yola düş- *bf*. Gidilecek yöne doğru hareket etmek, yola çıkmak: *çav ısladam d.-em sütey y.+una* IV-216; *d. y. git* VII-85; *d.-ir y. d.-ir y. gidir, gidir gidir baḥir ki bi tenesi şeyin degirmanın* VII-88 [bkz. *yol* ve *düş-*.]

yola sal- *bf*. Yolculamak: *reşberini, çifçisini y. s.-sın* XII-134 [yola sal- < *yol* ve ET *sal-* ‘hareket etmek’ Clauson 1972: 824b.]

yoldaş *a*. Arkadaş: *kimsiz kimsesiz ne yaran ne y.* XII-397 [yoldaş < Kıp. *yoldaş* ‘yoldaş, yol arkadaşı’ (Tuhf. 86b-7) →bkz. Atalay 1945: 287b.]

yolla- *(-i, -e)* Göndermek: *vay dedi benim anam seni niye y.-yıp sen niye gidipsen, özün tek niye gelipsen ḥarabaşehirden* I-115; *seni buraya kim y.-dı dedi meni*

*me'arif müdürü y.-di XII-106; bi ay yüz y.-ram bi ay da elli IV-117; çullarda kurudurduḥ oni da y.-rdıḥ degirman V-76; ankaraya götürdi, ayda üç yüz üç yüz yap y. dedi VI-118 [yolla- < *yol+la-.]*

yolluḥ a. Yolluk, yolculuk esnasında yenecek yiyecek: *üş tene de bize y. yapmış üş tene II-162 [yolluk < yol+luk.]*

yolüstü a. Yolun hemen kenarı: *yol üstünde dede maksud IV-15 [bkz. yol ve üst.]*

yon- (-i) Yolmak: *elimnen ot y.-ardım ağızlarına vèrem doya VI-228; dedi gız neclo noldi, dedim s. ana benim saçlarımı y.-di, benim gözlerim kor oldi X-34; 'sömürmek, soymak' bi kısmi silahını alıp dağa çıḥıp bi kısmi da sessiz silahsız bu memleketi y.-ir VI-344 [yol- < Oğz. yol- 'yolmak' (DK 91-9, 115-9, 13; 164-11)→bkz. Ergin 1963: 338 < ET yul- 'yolmak, sökmek, çekip çıkarmak' Clauson 1972: 918b: Uyg. yul- 'geri aşmak, düzeltmek', DLT yul- 'yolmak, bağı çözmek'.]*

yon- (-i) Yontmak: *ne yapahḡ gètdik daş usdalıḡına daş y.-duḥ daş işde*

bu güne gède getirdik XII-19; ne yapmış adam taḥi yonmuş taḥdan baḡlanti yapmış taḥi taḥa baḡlamiş ama ḡimdi yoḥ XII-53 [yont- < Oğz. yon- 'yontmak' (DK 115-3)→bkz. Ergin 1963: 339 < ET yon- 'kesmek, yaralamak; oymak, yontmak' Clauson 1972: 942b: DLT yon- 'yontmak, kesmek'.]

yon gör- bf. Lâyık görmek, uygun bulmak: *sen man buni mi y. g.-irsen SE [yon gör- < TarS 4707 yom (yum) 'uḡur, kadem'; krş. Kıp. yom 'fal' Räsānan 1969: 206a. Ayrıntılı bir karşılaştırma için bkz. Kaçalın 2006: 179. Ayrıca bkz. Ölmez 2009: 282.]*

yonca a. Yonca bitkisi: *y.+yi ḡökmüşem patatez ekmişem III-134 [yonca < Kıp. yonca 'yonca' (İH 32)→bkz. İzbudak 1936: 54 < ET yorınçḡa 'yonca' Clauson 1972: 971a: Uyg. yorunçḡa 'yonca', DLT yorınça/yorınçḡa ay.]*

yorḡan a. Yorgan: *ḡeynenam o y.+nan o yastuḡi sardırır vèrir I-44; ḡimdiki arabalar evden daha güzel yataḡi içinde y.+i içinde kalèferi içersinde sobasi içersinde her ḡeyi içinde III-218 [yorgan <*

Oğz. *yorğan* ‘yorgan’ (DK 198-4)→bkz. Ergin 1963: 339 < ET *yoğurkan* ‘yorgan, battaniye, örtü’ Clauson 1972: 907a: Uyg. *yoğurқан* ‘yorgan, battaniye, örtü’, DLT *yoğurқан* ay.]

yorul- (nsz) Yorgun duruma gelmek:

adam bi yerden gelmiş adam y.-miş III-24; *ginen aḥşam oldi mi keḥ toy düğün nece heç y.-mayıplar* III-170 [yorul- < Oğz. *yorıl-* ‘yorulmak’ (DK 84-4)→bkz. Ergin 1963: 339 ~ Kıp. *yorul-* ‘yorulmak’ (Tuhf. 9b-6, 26a-13)→bkz. Atalay 1945: 288a < ET *yorul-* < *yör-* ‘çözölmek’ Clauson 1972: 967b: DLT *yöröl-* ‘çözölmek’. Bkz. KB *yöröl-* ‘yorulmak’ Taş 2009: 183.]

yosma a. Güzel kadın: *bi de bi güzel y. ḥanım çalışır* VII-17 [yosma < yosma ‘kaba, hantal, aptal’ Meninski III 2000: 5624.]

yömye a. Yevmiye, gündelik: *taş usdalığıdı ha y. ha çal çal çal çal ben atmış sene taşā çaldım e şimdi artıḥ çoḥuni unudmuşum* XII-30 [yevmiye < Ar. *yawmīya* “günlük; günlük ödeme” Steingass 1892: 1538b.]

yön a. Yön, taraf: *oni ise zürgar deḡişse de ona göre y.+üni deḡişebilirdin* II-60; *senin y.+ün bülireḡ senin y.+ün neredir* VII-158 [yön < Oğz. *yön* ‘yüz, cephe, yön’ (DK 9-9)→ bkz. Ergin 1963: 340.]

yön deḡiş- bf. Yönünü deḡiştirmek: *y. d.-irdi valḥasıl zor olurdi, zürgar olmazdi durardi* II-58 [bkz. yön ve deḡiş-.]

yuḥa a. İnce, dayanıksız: *bu savuḥda gine y. giyinipsen* SE [yuḥa < Kıp. *yuga* ‘ince’ (MG)→bkz. Uğurlu 1987: 329 < ET *yuvka* ‘ince, hafif’ a.m., bkz. Clauson 1972: 874a; krş. Az. *yuḥa* ‘ince, yufka’ ADİL IV: 619a, Trkm. *yūka* ay. TTürS 709b.]

yuḥari a. Yukarı: *bi sen bi de men alti, y.+da allah görir* VII-195 [bkz. *uḥari*.]

yuḥuluḥ a. Uykulu olma hâli: *özümü vurdum y.+a duvarlar da ḥeppi çatlayıp oni ordan alacaḡam* I-70 [uykuluk < *uyku+luk < ET *uḡl-* < u ‘uyumak’ Clauson 1972: 42b; krş. Az. *yuḥu* ‘uyku’ ADİL IV: 620a.]

yulduz a. Yıldız: *dağdağan yapam*
y.+i belek IV-201 [yulduz < ET
yultuz ‘yıldız’ Clauson 1972: 922b-
923a: Uyg. yultuz ‘yıldız’, DLT
yulduz ay.]

yumalı a. Yumak: *işde o teşilernen*
her birimiz alırdıh bi teşi bi y.
elimize V-31 [yumak < Kıp. yumak
‘yuvarlak olarak sarılmış iplik’ (Kİ
98)→bkz. Ercilasun 1931: 128 <
ET yumgak <*yum- ‘yumak’
Clauson 1972: 936a: DLT yumgak
‘her şeyin yuvarlak ve yumru
olanı’.]

yumalı sf. Temiz: *anamdan emdüm y.*
süd IV-13 [yumak < *yu-mak < ET
yū- ‘yıkamak’ Clauson 1972: 870a:
Uyg. yu- ‘yıkamak’, DLT yū- ay.,
krş. Az. yu- ‘yıkamak’ ADİL IV:
621b, Trkm. yuv- ay. TTürS 711b.]

yumurta a. Yumurta: *gelmişem bize y.*
vêresen, yağ vêresen bi de bi ğab
vêresen aparağ bişirek yek X-52
[yumurta < ET yumurtğa ‘yumurta’
Clauson 1972: 938a: Uyg.
yumurtğa ‘yumurta’, DLT
yumurtğa ay.]

yumuşa- (nsz) Yumuşamak, sertliği
kalmamak: *o çarıği biz kıylardıh*

şeye nem torpağa ki y.-na biz o
çarıhlari giyek XI-20 [yumuşa- <
ET yumşa- ‘yumuşamak’ Clauson
1972: 939a: DLT yumşa-
‘yumuşamak’.]

yumuşat- (-i) Yumuşatmak: *oni*
kotannan y.-ırdıh ikilerdik III-157
[yumuşat- < ET yumşat- < yumşa-
‘yumuşatmak’ Clauson 1972: 939b:
DLT yumşat- ‘yumuşatmak’.]

yun a. Yün: y.+un *üstüni alırdıh*
çorap ederdik altına çirk diyerdik
V-19; *cecim diyellerdi şimdiki*
savanlara o zaman y.+nan
yapallardi V-272 [yün < Kıp. yun /
yuñ ‘yün, saç, kıl, tüy’ (CC 43, 3;
91, 23)→bkz. Grønbech 1942: 129
< ET yuñ ‘yün’ Clauson 1972:
941a: Uyg. yuñ ‘pamuk’, DLT yūñ /
yuñ ‘yün, deve tüyü’; krş. Az. yun
‘yün’ ADİL IV: 626a, Trkm. yūñ
yün’ TTürS 712b.]

yunus usda a. Kişi adı: y. u., hamza
usda vardi VI-80

yunuslar a. Bir aile lakabı: *şabanlılar,*
imamoğullari, y. XII-145

yurd a. Yurt, vatan: *senin gibisinden*
fayda gelmez y.+a XII-130 [yurt <

ET *yurt* ‘yurt’ Clauson 1972: 958a-b: Orh. *yurt* ‘yurt’, Uyg. *yurt* ay., DLT *yurt* ‘harabe hâlindeki yerleşim yeri’.]

yusuf peygamber a. Hz. Yusuf: y. p. VI-374

yuva a. Ev, yer, yurt, barınak: *bi şirin y.+sın şarkın bağrında* VIII-54; ‘bir şeyin içine yerleştiği oyuk’ *y.+larını aşdıhdan sona desderenen* VI-105 [*yuva* < Oğz. *yuva* ‘yuva’ (DK 188-8)→bkz. Ergin 1963: 342 ~ Kıp. *yuva* ‘yuva’ (Tuhf. 25a-10) →bkz. Atalay 1945: 290a < ET *uya* ‘kuş yuvası, yuva’ Clauson 1972: 267a: Uyg. *uya* ‘uya’, DLT *uya* ay.]

yuvarla- (-i) Döndürerek tomar yapmak veya yuvarlak duruma getirmek: *he y.-maḥ diyiller* V-38 [*yuvarla-* < **yuv-ar+la-*; Oğz. *yuvalan-* ‘yuvarlanmak’ (DK 277-13)→bkz. Ergin 1963: 342 ~ Kıp. *yuvala-* (Tuhf.) →bkz. Atalay 1945: 290a < ET *yuvul-* < *yuv-* ‘yuvarlanmak’ Clauson 1972: 877b: DLT *yuvul-* ‘yuvarlanmak’.]

yuvarlan- (nsz) Yuvarlanmak, dönerek hareket etmek: *dedeyi şıpana dede maḥsudun şıpanası y.-*

a y.-a y.-a y.-a gelir X-74; *şıpana şilor gelen kilor yani şilor kimi hepsi şıpanadan y.-ir gidir* IV-54 [*yuvarlan-* < **yuvarla-n-*.]

yükle- (-i, -e): Yüklemek: *arabaya y.-rdik götürürdük* III-180; *otuz bağı bi yere yığardıḥ, öküz arabasına y.-r oni getirirdik ḥarmana tökerdik* II-47 [bkz. *ükle-*.]

yüklük a. Odaların duvarına gömülü şekilde yapılmış yatak, yorgan bırakmaya yarayan yer: *yataḥlari y.+e yerleştir yerde kalmasın* SE [*yüklük* < **yük+lük*; krş. ET *yük* < *yü-* ‘yük’ Clauson 1972: 910b-911a.]

yüksek zf. Çok, fazla: *o y. havas bende vardi* VI-227; ‘itibarlı’ *o gede mesele âlimler gidir, çoḥ éyi insanlar çoḥ y. âlimler var onar evliyadırlar zeten* VI-299 [bkz. *üsgek*.]

yüksel- (nsz) Yükselmek: *bu şimdi y.-di kendiliginden annadın, istersen beḥe düz biraḥ oḥi* VI-218 [*yüksel-* < **yükse-l-*; krş. ET *yükse-* < **yük* ‘yüksek olmak’ Clauson 1972: 916a: DLT *yükse-* ‘yükselmek, uzamak’.]

yüngül *a.* Hafif: *yani üki ağır olirdi, y. olirdi* VII-66 [yüngül Kıp. yünğül ‘yeğni, hafif, yuka’ (Tuhf. 14a-7)→bkz. Atalay 1945: 291a < ET *yèñil* < *yèni*- ‘hafif, kolay’ Clauson 1972: 950b; krş. Az. *yüngül* ‘hafif’ ADİL IV: 633a, Trkm. *yeñil* ‘hafif’ TTürS 691a.]

yünük *a.* Az, kıt: *birez aklıdan y.+di* VII-56 [yüngül < ET *yèñik* < *yèni*- ‘hafif, kolay’ Clauson 1972: 950a: Uyg. *yènik* ‘hafif, kolay, katlanılır’, DLT *yènik* ‘her şeyin hafifi, hafif’, KB *yènik* ay.]

yüri- (*nsz*) Hareket etmek: *tiren de kömürnen y.-rmiş* II-449 [yürü- < ET *yori-* ‘yürümek, ilerlemek’ Clauson 1972: 957a-b: Orh. *yori-* ‘yürümek, ilerlemek; sefere çıkmak’, Uyg. *yori-* ‘yürümek, ilerlemek; kabul görülmek’, DLT *yōri-* ‘yürümek’, KB *yori-* ay.]

yüz *a.* Yön, taraf: *evet atın bü y.+ünnen atlır geçir o y.+e o y.+den atlır geçir bu y.+e* III-268 [bkz. üz.]

yüz *a.* Yüz sayısı: *bi ay y. yolliram bi ay da elli* IV-117 [yüz < ET yüz ‘yüz’ Clauson 1972: 983a.]

yüzbaşı *a.* ask. Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay: *diyir hemen bizim y.+yi* II-285 [bkz. yüz ve baş.]

zafer *a.* Savaşta kazanılan başarı: *yavuz selim çaldıran herbinnen z.+le dönerken ahladlılar eşitmişler ki yavuz selim çaldıran herbinnen dönüyor* XII-326 [zafer < Ar. *zafar* ‘üstesinden gelmek; zafer’ Steingass 1892: 825b.]

zıkkım *a.* Zıkkım: *surfadayıh, durdi birden dedi z. yèsen* SE [zıkkım < Ar. *zakḳūm* ‘Kur’an’da adı geçen bir cehennem ağacı; zakkum; dikenli ağaç’ Steingass 1892: 619a.]

zalım *sf.* Zâlim, acımasız: *ële bi z. eve meni düşürdi ki* IX-1 [zâlim < Ar. *zâlim* ‘zalim; barbar’ Steingass 1892: 824b.]

zaman gel- *bf.* Zamanı gelmek: *bu diyir z. g.-ecek* VII-141 [zaman gel- < Far. *zamān* ‘zaman’ Steingass 1892: 620b ve Tü. gel-.]

zamanın biri *bs.* Herhangi bir zaman: *zamanın birinde bi padişah varmış* VII-1 [zamanın biri < Far. *zamān*

zaman' Steingass 1892: 620b ve
Tü. bir.]

zamanında zf. Tam vaktinde: *onun
sevabı gider yetişir tamam mi feket
o z. kur^cani tanımamışsa* VI-359
[*zamanında* < **zaman+ın+da.*]

zarf a. Zarf: *misali z. birağillar
bilmem ne birağillar* III-112 [*zarf* <
Ar. *zarf* -/zrf/ kökünden- 'zarf;
zarif; güzellik; kapasite' Steingass
1892: 825a.]

zavallı sf. Zavallı, âciz: *menem sen ne
isdinsen z. gelinnen* IV-162; *z. ne
bülün gelinlik nedir* IV-164;
'acınacak durumda olan' *birer z.
şey* VI-267 [*zavallı* < Ar. *zawāl*
'ayrılmak; düşmek, yok olmak'
Steingass 1892: 627b ve Tü. +li.]

zayıf sf. Zayıf: *benim yüzümde
gelişme de yohdi z. kilosuz* VI-25
[*zayıf* < Ar. *zā'if* 'zayıf, kuvvetsiz,
cılız' Steingass 1892: 802a.]

zayıfla- (nsz) Kilo vermek: *tekket
kalmadı he ahlıhdan z.-mışıh* II-174
[*zayıfla-* < **zayıf+la-*.]

zebze a. Sebze: *geynenam z. ekerdi* I-
91 [*sebze* < Far. *sabz* "yeşil, taze"
Steingass 1892: 647b.]

zebzece a. Manav: *diyiller z.+ler
gelirdi götürirdi satallardi yani
onnar araci olullardi* V-43; *z.+ler
vêrillerdi başka yerlere satallardi
biz parasını z.+lerden alırdıh* V-44
[*sebzece* < **sebze+ci.*]

zehmet çek- bf. Zahmet çekmek,
sıkıntı çekmek: *o zaman da z. ç.-
erdik heyvanları koşardıh ot yoh*
VIII-19 [*zahmet çek-* < Ar. *zaḥmat*
'sıkıştırma, baskı; acı, zahmet,
sıkıntı' Steingass 1892: 611b ve Tü.
çek-.]

zehmetli sf. Zahmetli, yorucu,
sıkıntılı: *çoğ z. o zaman* III-162
[*zahmetli* < Ar. *zaḥmat* 'sıkıştırma,
baskı; acı, zahmet, sıkıntı'
Steingass 1892: 611b ve Tü. +li.]

zekat a. Zekât: *onun da yarışını z.
ederdi* VI-297 [*zekât* < Ar. *zakāt*
'saflık, temizlik; zekat' Steingass
1892: 619a.]

záman a. Zaman: *dedi çoğ hoş olur
siyah beyaz birbirine sarıldığı z. II-*

249 [zaman < Far. *zamān* zaman'
Steingass 1892: 620b.]

zengin *a.* Zengin, paralı, varlıklı: *z. oladım nami oladım* XI-32 [zengin < Far. *sangīn* 'ağır; sert; taşlı' Steingass 1892: 704a.]

zenginlig *a.* Zenginlik, varlıklılık: *ege z. bahımınnan* III-123; *baħıram senin bu z.+in* VII-9 [zenginlik < *zengin+lik.]

zete, zeten *zf.* Zaten, doğrusunu isterseniz: *menim dünyada z. bi ğızım* II-392; *bahırdi, bahırdi z. ot az kalıp diyir* II-119 [zaten < *Arapça *zāt*'ın tenvinli şekli: *zātan*; bkz. Ar. *zāt* 'sahip olunan; kişi, birey' Steingass 1892: 556b.]

zevalli *sf.* Zavallı, acınacak durumda olan: *z. sersam kalırdi* V-227 [bkz. *zavalli*.]

zığağ *a.* Yer adı: *o zaman z.+dan ağağdan z.+dan karpuz getirirdik öküz arabasınan* III-172

zibil *a.* Çöp, süprüntü, pislik, gübre: *evüzden tabağızdan ekmek esgik olmiya evüzden de z. evet beddü'e etmiş* III-232; *z. tökilen yere küllük*

diyerdik V-115 [zibil < Ar. *zabl* 'gübre' Steingass 1892: 610a.]

zikir ét- *bf.* Zikretmek, anmak: *gidir hece gidir, baħır ki herkes çeşitli ilimlerle güzel cenabı haħka z. é.-iller* VI-305 [zikret- < Ar. *zıkr* 'zikir, Allah'ı anma' Steingass 1892: 558b ve Tü. *et-*.]

zilve zilve *a.* Parça parça: *meger keyeler etmiş z. z. XII-180 [zilve < DS 4386 zilep (Van) 'aşınmış' < Erm. c'lep' 'çıra olarak kullanılan ağaç parçaları; bardak tozu' Dankoff 1995: 169/D54.]*

zina ét- *bf.* Zina etmek: *eski şeleri unutulun adam öldürmek, hırsızlıħ etmek, z. é.-mek* VI-336,37 [zina *et-* < Ar. *zinā* 'zina etmek; zina' Steingass 1892: 623a ve Tü. *et-*.]

zino *a.* Kişi adı (Ziyet): *z. gelinin kargış tökende* IV-152

zive *a.* Gönye: *z., uruk, gabar bunnar hep ermenicedir* XII-40 [zive < ?]

ziyarat ét- *bf.* Ziyaret etmek: *gelip falan yerden oni z. é.-in, onun*

du'asi üzerine sizi allah affêtdi VI-312 [bkz. ziyaret ve et-.]

ziyaret a. Türbe: *z.+in çoğdur gelinmez dile* XII-367 [ziyaret < Ar. *ziyārat* ‘ziyaret’ Steingass 1892: 632a.]

zoğ a. Çarık yapmak için kesilen deri parçası: *birer z. getirirdi onnari çarış tikerdi bahar oldi mi* III-301 [zoğ < Erm. *jol/zoł* Dankoff 1995: 94/442; Bläsing 1992: 35/29.]

zonguldak a. Yer adı: *gezirem dediler bastonun şeyi z.+dadır* VI-88

zoppayi çek- bf. Dayak atmak, dövmek: *vala éle belinnen palaskayı çekir éle güzel bunnara ç.-ir z. bunnari éle güzel toplir tökir* X-98 [sopayı çek- < sopa ve çek-; krş. ET *subı* ‘konik, incelmış’ Clauson 1972: 784b; Moğ *sabaga* ‘değnek, uzun dal’ Lessing 1960: 653a. Kökeni belli olmayan sözcüğe Cāmi‘ü'l-Fürs’de rastlanır: bkz. Şahin 2006 II: 143b.]

zor a. Güçlük, sıkıntı, zahmet: *onnarın peşinde gétmek çoğ z.+di* III-163; *vezir diyir vallahi padişahım senin derdin çoğ z.+dur*

VII-36; ‘mecburiyet’ onun gideceği yere gede götürmek *z.+undadılar* III-26 [zor < Far. *zūr*, zor ‘zor, güç; ağırlık, yük’ Steingass 1892: 628a.]

zorba sf. Zor, sıkıntılı: *yani hoş bi gün de görmemişik, kötü z. bi gün de geçirmemişik, buna da hemdolsun* IX-64 [zorba < Far. *zor-bāz* ‘güçlü; zorba’ Steingass 1892: 629a.]

zorlan- (-e) Gücü yetmemek: *senin var diyelim öbürsünün gücü yoğ ala bikere z.-ir oni almaya borçlanir* VI-247 [zorlan- < *zor+lan-.]

zöhregil a. Zühreler: *ilhaminen barabar gonoların, bu şeye, seyyadın z.+e gétдик diyir* X-46

zöhür a. Sahur: *dehe z. olmayıp* SE [sahur < Ar. *saḥūr* ‘sahur’ Dozy 1893 I: 635b.]

zulum a. Zulüm: *allahın z.+una gelesen* IX-72 [zulum < Ar. *ẓulm*, *ẓalm* ‘karanlık olma; ezmek’ Steingass 1892: 826b.]

zurnaci a. Zurna çalan kimse: *vala diyiller z. toro gelmedi* III-243 [zurnacı < Far. *sūr-nāy* ‘boru,

zurna' Steingass 1892: 708a ve Tü.
+ci.]

zübbe a. Züppe: *üş tene z.+si çıhdı mi
peşine allah göstermesin bunnara
da sölerem* VI-293 [züppe < ?]

zümrüt a. Zümrüt, değerli bir taş: z.
tepelerden baharsın ahlât VIII-57
[zümrüt < Ar. zumurrud 'zümrüt'
Steingass 1892: 621a.]

zürgar a. Rüzgâr: *neden, z.
istedigimiz terefe gelmezdi, bi
bahardın bêle geldi bi de bahdın
êle gètdi* II-58 [bkz. rüzgar.]

zürriyet a. Soy sop, nesil: *êle bi z.
yetişdi ne dede galdı ne baba* IX-
46; *şimdi cenabi zülcelal hezretleri
bu 'asrın z.+ine êle şeler ihsan
etmiş ki kıymetini bilen yoh* III-313
[zürriyet < Ar. zurrīyat, zarrīyat,
zirrīyat 'soy, torunlar, kuşak'
Steingass 1892: 558a.]

DİZİN

abas	(1)	X-108	a.-ılır	(1)	VI-202
a.+a	(1)	X-109	a.-ılırmış	(1)	X-84
abdulbaki	(1)	X-45	a.-ili	(1)	VI-19
abdullah	(1)	III-17	a.-in	(1)	XII-284
abdurrahim	(1)	XII-339	a.ıh	(1)	III-208
abdurrahman	(2)	XII-15, 20	a.-ir	(1)	I-50
abé (abi)			a.-masinan	(1)	IV-253
a.+m	(2)	III-60, 156	a.-maz	(1)	VI-227
a.+e	(3)	I-34; VI-18, 130	ad	(1)	IV-210
a.+lerle	(1)	II-33	a.+ım(1)	XII-250	
a.+nin	(2)	X-33, 89	a.+i	(14)	II-2, 221; III-243; IV-223; V-5, 36, 42; VI-51, 89, 133; VIII-52; IX-38; X-89
abla	(3)	I-104,106; X-100	a.+lari	(1)	IV-209
ablo	(1)	1466	adaletli(1)	XII-354	
a.+nun	(1)	X-50	adam	(81)	I-98, 107; II-39, 41, 42, 43, 53, 80, 81, 87, 100, 103, 219, 231, 235, 247, 254, 256, 274, 301, 361, 389, 422, 430, 431, 438, 449, 451, 468; III-24(2), 30, 61, 75, 76, 112, 120, 136, 152, 241; V-10, 98, 110(2), 141, 143(2), 144(2), 148, 231, 249; VI-116, 166, 167, 207, 208, 211, 233, 277, 284, 287, 327, 336, 361, 363, 364; VII-11, 98, 107(2), 115, 159; X-16, 17, 19; XII-17, 48, 53.
a.+ya	(1)	X-56	a.+a	(6)	II-176, 230, 231, 494; VI-112; VII-7
ac	(3)	II-260; IV-59; VII-182	a.+dır	(2)	II-360; VI-30
a.+am	(1)	VII-116	a.+ın	(9)	II-234, 406; III-60, 169; VI-297; VII-6, 30, 154, 181
a.+ımnan	(3)	VII-95, 96, 118	a.+ını	(1)	II-90
°aceb	(1)	VII-343	a.+i	(5)	V-141; VI-287; VII-80; X-17, 18
aci	(2)	IV-66; VIII-9	a.+lar	(3)	VI-29, 175; X-95
aci- (acı-)			a.+larımız	(1)	VI-369
a.-ram	(1)	IX-71			
aç	(1)	I-49			
aç-	(3)	II-424; V-10(2)			
a.-ana	(1)	I-74			
a.-ar	(3)	III-205; VI-227, 255			
a.-ardıh	(3)	III-139; VII-45, 65			
a.-ardi	(4)	V-235(2); III-38, 41			
a.-arsan	(1)	II-476			
a.-asan	(2)	V-12, 13			
a.-di	(1)	VI-255			
a.-ılıp	(1)	IV-31			

a.+ların	(2)	VI-133;
XII-415		
a.+mış	(1)	II-360
a.+nan	(2)	III-5(2)
adamaķıllı	(1)	X-88
adem	(1)	IX-69
a.+e	(1)	IX-71
^c adet	(1)	XII-302
^c a.+leri	(1)	XII-302
adılı	(1)	III-82
adım	(2)	XII-225
^c adil	(1)	X-353
adilcevaza	(1)	XII-306
adreseyi	(1)	IV-132
af	(2)	XII-219, 297
afedersen	(1)	VI-289
aferin	(2)	II-437(2)
affet-		
a.-ir	(3)	VI-303, 310,
311		
a.-di	(1)	VI-312
afiyetleri	(1)	IX-79
agoz	(3)	VII-69(2), 71
a.+lari	(1)	VII-70
a.+un	(2)	VII-69, 1241
ağ	(1)	IV-287
ağa	(4)	II-216; III-17; XII-84,
264		
a.+lar	(3)	XII-140(2), 141
a.+nın	(1)	XI-34
a.+gil	(1)	XII-190
a.+si	(2)	II-215; IX-48
ağaç	(5)	III-157; V-245;
VI-17, 57, 69		
a.+ın	(2)	V-147(2)
a.+ına	(1)	VI-194

a.+ının	(1)	I-100
a.+i	(1)	XII-301
ağaç		
a.+dan	(1)	III-172
ağar-		
a.-di	(1)	II-206
a.-ip	(1)	II-208
a.-maya		(1)
II-229		
a.-miş	(2)	II-212,
213		
a.-mişsa	(1)	II-227
ağaç	(6)	II-486; V-176; VI-61;
VII-170; VIII-35; XI-4		
a.+dan	(2)	IV-202;
VIII-27		
a.+di	(1)	V-254
a.+lar	(3)	XII-
299(2), 300		
a.+larda	(1)	V-176
a.+lari	(1)	V-124
a.+nan	(4)	II-72;
VII-172, 175; XI-2		
ağbuğ		
a.+a	(1)	XII-263
ağdaş		
a.+da	(1)	XII-274
a.+ın	(1)	441
ağıd	(1)	X-2
a.+a	(1)	X-2
ağır	(6)	II-4, 488; III-
111; IV-286; VII-66; VIII-6		
ağırılığ	(3)	V-213; VII-126,
127		
a.+i	(1)	VII-108
ağız	(3)	V-85; X-104, 110
a.+larına	(1)	VI-228

a.+ına	(6)	III-28;	ahızarlıq	(5)	I-28(2), 57;
VII-113, 116; VIII-8, 11, 14			VIII-12; IX-52		
a.+ını	(6)	III-180; V-	ahi	(1)	VII-12
84(2), 85; VI-94; XII-266			ahlad	(2)	XII-83, 84
a.+ınnan	(2)	IV-287;	a.+da	(1)	XII-52
VII-89			a.+dan	(2)	XII-329, 361
a.+i	(2)	X-107;	a.+ın	(2)	XII-317, 336
XII-144			a.+i	(1)	XII-309
a.+inan	(1)		a.+lilar	(1)	XII-326
IV-289			ahlat	(6)	XII-4, 9, 11, 317, 340, 359
ağla-			a.+a	(2)	XII-315, 339
a.-dım	(3)	II-179(2), 180	a.+ı	(2)	XII-357, 358
a.-di	(3)	II-179(2), 180	a.+ın	(3)	XII-303, 308, 340
a.-miş	(2)	I-68(2)	a.+lıyız	(1)	XII-357
a.-r	(1)	V-123	a.+lilar	(1)	XII-327
a.-sın	(1)	I-80	a.+tır	(1)	XII-359
a.-yalar	(1)	II-20	ahuzar	(1)	VIII-66
a.-yıpsan	(1)	I-72	aile	(1)	VI-367
a.-ir	(3)	X-2, 4, 7	ait		
a.-ma	(3)	II-19, 20;	a.+dir	(2)	III-107, 208
a.-maya	(1)		aj	(3)	II-174, 175; IV-58
II-394			ajlıq	(5)	II-343, 345, 351, 352; III-248
a.-yana	(1)	V-122	a.+dan	(3)	II-174; VII-182, 183
a.-yanlar	(1)	V-92	aksoyun	(1)	IV-42
ağrı	(2)	II-151; VI-86	al	(2)	IV-22, 263
ağrı			al-	(10)	I-94; II-158, 265, 266, 267; VI-122, 223, 251; X-91; XII-40
a.+si	(1)	III-142	a.-a	(7)	III-258; IV-77, 78, 283, 285; VI-247; IX-67
ağustos			a.-abilirsez	(1)	VI-41
a.+ta	(1)	V-57	a.-acağam	(1)	I-
ağuz	(1)	III-32			
ah	(1)	IV-76			
aha	(5)	I-35; II-218(2), 219; VI-222			
ahali					
a.+si	(1)	VIII-79			
ahd	(1)	IV-151			
ahızar	(1)	I-123			

392	a.-acağ	(1)	II-292	a.-ırdım	(1)	VI-232	
	a.-acağsan	(1)	II-83	a.-ırdıñ(6)	V-19, 31, 32, 45, 172, 173		
	a.-acayız	(2)	VI-391,	a.-ırdı (9)	III-127, 301; V-136, 268, 269; VI-46; VII-42-44(2)		
	a.-am	(6)	II-402; IV-246; VI-112; VII-142, 143; XII-187	a.-ırmış	(1)	XII-36	
	a.-amayınca	(1)	VI-365	a.-ırsan	(1)	II-419	
	a.-ana	(2)	II-268; XI-22	a.-ıyor	(3)	XII-	
	a.-alar	(1)	II-128	37(3)			
	a.-ayım	(1)	II-267	17	a.-ıllar (3)	I-47; VI-177; X-	
	a.-dım	(13)	II-337, 380(2); IV-5; V-102; VI-70, 182; VII-53, 189; VIII-6; IX-57; XI-8; XII-230		a.-ıllardi	(1)	VI-79
	a.-dıñ	(9)	II-30, 85, 235; III-84, 214; V-16; VI-129, 172; XII-241		a.-ır	(13)	I-44; II-282; III-229; V-252; VI-168, 169, 177, 196; VII-3, 145, 150, 190; X-93
	a.-dı	(17)	I-79, 81, 83, 103; II-100, 189(2), 267, 411, 490; V-192; VI-175; VII-75; XI-4; XII-120, 136, 162		a.-ıram	(1)	II-337
	a.-dılar	(7)	II-123, 132, 207(2); VI-42, 146; IX-2		a.-ırdıñ(3)	V-130, 131, 132	
	a.-dirir	(1)	II-90		a.-ırıñ	(1)	II-230
	a.-dısa	(1)	II-100		a.-ırsan	(1)	II-83
	a.-ıllar	(1)	III-106		a.-madan	(1)	VI-192
	a.-ıllardi	(8)	III-25, 39, 41, 89, 90, 96; V-250; VI-79	357	a.-madılar	(1)	II-493
	a.-ın	(3)	II-243, 322; III-249; 502		a.-mamış	(1)	XII-388
	a.-ınır	(1)	V-266	VI-353	a.-masın	(1)	III-184
	a.-ıp	(8)	II-308(2), 371; IV-75; V-252; VI-181, 344; VII-99		a.-mağ	(2)	VI-107,
a.-ıplar	(1)	I-46	13	a.-maya		(1)	
a.-ır	(1)	XII-101		a.-mazmış	(1)	XII-35	
a.-ıram	(5)	II-420; IV-68, 130; VII-82, 83		a.-mışam	(2)	IV-20;	
				a.-mışdıñ	(1)	XII-182	
				a.-mışdı	(2)	I-81; III-	
				a.-millardi	(1)	VI-24	
				a.-mış	(3)	II-445;	
				III-290; XII-413			
				a.-mışdım	(1)	II-346	

a.-mişdiḥ (1) II-74
a.-mişliḥ (1) II-239
a.-mişlar (4) III-90,
91(2), 92
a.-sın (2) VI-143;
XII-133
ala (âlâ)
a.+dır (1) IV-83
alça (1) III-82
alçaḥ (3) VI-206, 209,
216
^calelusul (1) XII-44
alet (1) XII-32
alış-
a.-dıḥ (1) XII-183
alıştır-
a.-dım (1) VI-161
ali (3) XII-264, 314,
347
^câlim
^câ.+i (1) VI-187
allah (65) I-60, 82; II-176;
III-8, 18, 31, 50, 59, 81, 145, 148, 211,
258, 266, 278, 288, 291, 313; IV-265;
V-1, 32, 106; VI-21, 59, 124, 128,
136, 144, 154, 276, 293, 294, 300,
357, 385; VII-20, 27, 38, 137, 138(2),
146, 195, 196(2), IX-5, 6, 7, 10, 36,
39(2), 48, 66, 67, 72; X-30, 35, 37, 39,
61(2), 64
a.+a (16) III-110, 145,
181; VI-49, 75, 185, 230, 272,
302, 317; IX-7, 8, 49; X-25,
61, 63
a.+dan (3) 1152, 1152,
1154
a.+ım (1) XII-374
a.+ın (11) I-11; V-91; VI-
222, 333, 362; IX-24, 48, 50,
72, 73; X-111

a.+ü (2) VI-249; VII-75
alma (6) I-19, 20; III-95, 96; IV-
265; XI-12
a.+ları (1) XI-12
a.+lari (3) I-20; XI-13, 14
almanya
a.+dan (1) III-146
alın
a.+ında (1) IV-206
alpaslan
a.+nan (1) XII-10
alt (2) III-87; VII-96
a.+a (1) XII-45
a.+an (2) I-128; IX-67
a.+da (1) V-19
a.+dan (1) VI-232
a.+ına (7) II-50, 198; IV-
227; V-19; VI-20; VII-188, 196
a.+ında (5) III-187;
V-219; VII-17; VIII-1, 25
a.+ını (3) V-11, 12,
14
a.+innan (4) II-45;
III-242(2); XII-235
a.+ı (1) V-37
a.+i (1) V-36; VIII-
25
a.+larına (2) IV-194;
VI-235
a.+larında (1) VI-241
altı (1) VII-165
altın (5) II-322, 402; III-28; IX-
14, 15
a.+dır (1) II-426
a.+i (1) II-429
altınkuşahlar (1) XII-144
alti (6) II-35, 36, 368; VII-195;
XI-15; XII-388

a.+da (2) V-203, 208

ama (62) I-16; II-11, 80, 137, 146, 174, 245, 324, 328, 358, 415; III-46, 56, 66, 111, 136, 137, 142, 143, 148, 167, 224, 241; V-91, 131, 142, 194, 230, 231, 232, 239, 266; VI-21, 37, 67, 94, 100, 129, 154, 165, 185, 213, 214, 216, 364, 378, 387; VII-50, 148, 150; VIII-14; IX-21, 50, 54, 77; X-40; XI-23; XII-54, 296, 317, 320, 356, 420

a.+n (6) II-429; III-124; V-154

aman (2) VI-284

amanat (2) X-61, 64

amarika

a.+dan (2) VI-78, 82

ambar (1) XI-25

a.+a (2) IV-97, 244

a.+lara (2) XI-25; III-291

amca (3) II-302, 391, 396

a.+m (3) VIII-57, 58; IX-2

amerikadan (1) VI-50

amir (1) XII-350

an (1) V-152

ana (10) I-126; II-303; V-199, 200; IX-73; X-5, 8, 34, 54, 57

a.+dan (5) XII-389

a.+m (20) I-4, 6, 7, 115, 124; II-157, 210, 211, 218; III-32, 283; V-24, 108, 111, 112; VII-199(2), 200; XII-67, 68

a.+ma (1) X-37

a.+mdan (1) 557

a.+mdır (1) II-83

a.+mgil (3) III-285; XII-156, 158

a.+mın (2) III-31; XII-194

a.+mız (1) X-23

a.+mi (1) X-91

a.+n (4) I-72, 116; IV-268, 269

a.+nın (1) X-36

a.+sına (2) IV-75, 88

a.+sının (1) VII-86

a.+si (7) IV-241; X-2, 4(2), 7; XI-33; XII-88

a.+sinan (1) III-284

a.+yi (1) X-35

anadolu

a.+nun (1) XII-304

anane (1) XII-302

a.+ler (1) III-92

a.+miz (1) III-45

a.+si (1) III-26

anavatan (1) III-51

ancah (5) II-144; V-121; VI-54, 355; XII-136

anda (2) VI-112, 204

ander (1) IV-186

andır-

a.-dım (1) I-114

andırın (3) III-238

angır-

a.-ırdı (1) I-24

anılın (1) VI-44

ani(anı)

a.+lardır (1) IX-77

ankara

a.+ya (2) VI-143; IX-66

anla-

a.-dım (1) VI-120

a.-mah (1) VI-318

a.-mıyoruz (1) VI-371

a.-yabilsek (1) VI-372

	a.-ir	(1)	VI-173		a.-iyemeyipsen	(1)	
anlam					II-306		
	a.+ını	(1)	VI-370	annaş-			
anlat-				a.-abilirdik	(1)	II-82	
	a.-dımsa	(1)	VI-118	annat-			
	a.-di	(1)	III-272	a.-di	(4)	II-116,	
	a.-ırdi	(1)	XII-402	433, 467; VI-126			
	a.-ırlardi	(1)	III-8	a.-ıllardi	(4)	III-19,	
	a.-mir	(1)	VI-278	265, 276(2)			
anlaşma				a.-ırdi	(7)	III-6, 9,	
	a.+nan	(1)	II-453	13, 15, 17, 279; X-108			
annad-				anne	(1)	IX-37	
	a.-abülmir	(1)	X-108	a.+m	(4)	I-10; III-279,	
	a.-acağam	(2)	II-1, 251	280, 283			
	a.-adi	(1)	X-1	a.+mnen	(1)	I-10	
	a.-am	(1)	IV-29	ano			
	a.-dıği	(2)	II-251;	a.+dan	(1)	IV-60	
VI-37				anğara			
	a.-dıhlarına	(1)	II-449	a.+dan	(1)	VI-95	
	a.-ılırdi	(1)		a.+ya	(3)	VI-95, 117, 146	
	II-265			antep	(1)	VI-97	
	a.-ırdi	(8)	II-74, 381, 443,	apar-			
	447, 454, 457, 475; X-9			a.	(1)	X-29	
	a.-ırlarmış(1)	II-433		a.-anda(1)		VI-171	
	a.-ir	(5)	II-195,	a.-asan(1)		X-80	
	281, 464; IV-279; X-108			a.-ah	(2)	X-53; XII-63	
anna-				a.-dım	(3)	VI-141, 183;	
	a.-dın	(21)	III-20, 65, 71, 74,	IX-59			
	93, 108, 177, 201, 215, 250; VI-208,			a.-ıllardı	(1)	I-42	
	218, 222, 223, 224, 243, 283, 343,			a.-ıp	(1)	IX-58	
	367, 370; VIII-1			a.-ıplar	(1)	I-46	
	a.-mayıpsan	(1)	II-311	a.-ırdıh	(2)	I-92; V-177	
	a.-minam	(1)	IV-171	a.-ırdi	(1)	V-42	
	a.-miş	(1)	II-311	a.-illar	(1)	X-2	
	a.-mişsa	(1)	II-311	a.-ir	(1)	VII-189	
	a.-ram	(1)	VI-41	a.-irdıh	(1)	III-190	
	a.-sa	(1)	VI-283	apartman	(1)	XII-408	

	a.+lara (1)	XII-47	a.+sında (2)	II-367;
apağ	(1)	I-105	VI-268	
aķıl			a.+sını (2)	II-232, 313
	a.+dan (1)	VII-56	a.+si (1)	II-10
aķķıl			a.+sına(1)	XII-48
	a.+ım (2)	I-62,	a.+ya (3)	III-171, 276;
XII-236			VII-152	
	a.+ıma (1)	V-40	a.+nızda (1)	VI-340
	a.+ımda (1)		aralıķlı(1)	VII-70
VI-62			araba (4)	III-45, 214; IV-221; VI-365
	a.+ınıza (1)	VI-153	a.+da (1)	V-225
	a.+i (1)	I-71	a.+lar (4)	III-217,
aķıllı			218; V-224; X-73	
	a.+di (1)	III-291	a.+lara (1)	III-309
	a.+lari (1)	VI-326	a.+ların (1)	II-150
aķraba			a.+lari (1)	III-38
	a.+di (1)	VI-14	a.+larnan (1)	III-214
ara-			a.+nan (1)	III-208
a.	(2)	I-48(2)	a.+nın (4)	III-28,
a.-dıķ (2)		1474, 1474	106; IV-39, 290	
a.-di (1)		II-107	a.+sına (3)	I-124; II-46; V-274
a.-dilar(1)		II-204	a.+sında (1)	IX-2
a.-r (1)		XII-346	a.+sının (4)	III-113,
a.-illar (2)		VII-168; X-3	118, 119; V-112	
a.-iram (1)		X-70	a.+sını (2)	II-66;
a.-irsan (1)		X-70	XII-260	
a.-iyan (1)		VII-168	a.+sınnan (1)	VI-9
ara (6)		II-366, 385; VI-260; V-190, 267; VII-64	a.+si (6)	V-125;
	a.+da (5)	II-8, 129; V-199; VI-7, 161	VI-9, 55; VIII-36; XI-40, 41	
	a.+dan (4)	I-45, 114, 176; VI-109;	a.+sinan (8)	III-118, 119, 138, 173; V-12, 170, 271, 275
	a.+lari (1)	II-151	a.+ya (4)	III-180;
	a.+sına(6)	II-43, 218, 460; VII-60, 62; XI-2	IV-30, 58; XII-62	
			arabdan (1)	XII-387
			araci (1)	V-44
			aráfat (1)	VI-334

arefe				arvat	(7)	I-58, 61, 78, 103; II-183; X-100; XI-28
	a.+lerinde	(1)			a.+lar	(1) XI-26
	VI-298				a.+lara	(1) V-131
	a.+sinde	(1)		arh	(1)	I-93
	VI-310				a.+ın	(1) I-99
arêh	(1)	XII-278			a.+i	(1) IV-271
arılı	(1)	VI-141			a.+larımın	(1) I-108
arıza	(1)	III-29		arha	(2)	II-93; IV-39
ari	(2)	VI-140, 141			a.+dan	(8) II-101, 103, 123, 385; III-23, 270; VI-104; VII-155
arih	(1)	XII-41			a.+larında	(1) IV-233
armud	(2)	IX-27(2)			a.+ma	(2) II-357;
	a.+a	(1)	IX-77	V-117		
	a.+i	(1)	IX-79		a.+mda	(2) I-
	a.+unнан	(1)	XI-10	99(2)		
	a.+unun	(1)	IX-27		a.+mıza	(2)
arpa	(4)	IV-37, 38, 57, 59			II-233; V-178	
	a.+nın	(1)	II-208		a.+n	(1) V-117
	a.+yi	(1)	III-280		a.+sına	(7) II-118; III-270; V-112, 113, 119; VII-60; X-29
artih	(30)	I-38; III-65, 96, 120, 222, 262(2), 263; V-173; VI-61, 107, 135, 158, 207, 221, 362; VII-23, 58, 74, 76, 130, 144; IX-19; X-76, 104; XII-31, 256		484	a.+sında	(2) II-481,
artlan-					a.+sınnan	(1) II-374
	a.-ırdi	(1)	V-77		a.+si	(1) VII-154
arvad	(3)	XII-107, 254, 404		arhadaş	(5)	VI-174;
	a.+a	(1)	V-128		VII-56, 92, 97, 102	
	a.+dan	(1)	XII-389		a.+ım	(3) I-2, 11, 92
	a.+ım	(6)	IV-46, 150, 154, 170, 178, 183		a.+ımız	(1) VI-13
	a.+ın	(1)	I-78		a.+ımı	(1) VI-274
	a.+ını	(2)	IX-69; XII-413		a.+ın	(1) III-40
	a.+i	(4)	I-102; IX-6, 36; X-89	240	a.+ına	(1) IV-279
	a.+lari	(1)	V-268		a.+ını	(1) II-101
					a.+lar	(4) VI-71, 84, 113,
					a.+lara	(2) II-494; VI-150

a.+larımız (1) III-210
 104(2) a.+larımızın (2) III-
 a.+larımızın (1) III-147
 a.+ların (1) VI-118
 420 a.+ları (3) VII-57; XII-419,
 a.+nan (1) III-141
 asda (1) VIII-83
 asger (23) II-278, 307, 315, 328, 333, 354, 356, 406, 407, 408, 412, 434, 435, 436(3); IV-62; VI-33, 82; VII-84(2); XII-36
 a.+de (4) II-352; IV-116; VI-31; VII-50
 a.+den (6) II-354, 469; III-213; VIII-40; XI-4; XII-380
 a.+dik (1) II-84
 a.+dir (1) VII-109
 a.+e (15) II-255, 315, 439, 444; III-208; IV-111; VI-23, 31; VII-51(2), 53; VIII-39, 41; XII-380
 a.+i (9) II-338, 342, 343, 350, 404, 407, 412, 435, 442, 446, 469;
 a.+imi (1) VII-112
 a.+in (4) II-340; VI-24; VII-82, 85
 a.+ini (2) II-308; XII-328
 a.+leri (1) II-258
 a.+lerin (1) VII-87
 a.+lernen (1) II-431
 a.+nen (1) II-312
 asgerlik (1) XII-37
 a.+i (1) XII-18
 a.+imiz (1) II-85

asgeryede (2) II-444; III-295
 a.+nen (1) VI-79
 a.+nin (2) III-290(2)
 a.+ye (1) III-290
 asıl (3) IV-229; XII-137, 212
 asıra (1) VI-249
 a.+da (1) VI-39
 a.+larda(1) VI-244
 asil (1) XII-303
 as-
 a.-ir (1) VI-197
 a.-mişlar (1) X-13
 askerlik
 a.+ime (1) VI-8
 a.+den (2) VI-12(2)
 askerye (3) III-188(2), 189
 aslan (2) IV-209, 211
 a.+i (1) XII-276
 a.+lar (1) XII-147
 a.+nan (1) IV-224
 aslen (1) XII-392
 aslında(2) II-306; VIII-76
 asli (1) X-9
 asrın (4) III-122, 146, 306, 312
 asta (4) XII-71(2), 252(2)
 aş-
 a.-a (2) IV-1(2)
 a.-acayıl (1) II-273
 a.-dıl (1) II-280
 aşağı (8) I-17, 97(2); III-41; V-240(2), 241; VI-53
 a.+da (4) II-282; V-14; V-214; VI-140
 a.+ya (4) V-148, 149, 150; X-107
 a.+daki (1) XII-320

aş- (aç-)			a.+lar (1)	IV-270
a.-dırmadı	(1)	II-89	a.+yız (1)	III-83
a.-dım	(3)	II-415;	at-	
VI-60; IX-58			a.-a	(1) V-148
a.-dılıhdan	(1)	VI-105	a.-acaḥ	(1) I-19
a.-di	(1)	II-426	a.-acaḥsan	(1) III-165
a.-dığımız	(1)	III-305	a.-allardi	(3) I-20; V-
a.-şın	(1)	II-413	139, 149	
aş			a.-am	(1) I-53
a.+ını (1)	XII-108		a.-amadi	(2) I-20, 21
a.+i (3)	III-140; IV-81;		a.-amaz	(2)
XII-293			III-230, 231	
a.+ında	(2)	IV-79,	a.-anda	(2) X-31;
80			XII-282	
aşiret			a.-ar	(1) III-161
a.+ine (1)	VI-292		a.-ardım	(3) V-206,
aşk			210; VI-232	
a.+ına (2)	I-;IX-36		a.-ardılıḥ	(9) II-47;
a.+i (1)	VI-68		III-79(2); V-111; VI-5, 6; IX-	18, 22; XII-45
aşşağı	(1)	X-15	a.-ardi	(4) II-43, 53;
a.+ya (3)	IX-32(2), 38		III-95, 96	
at (10)	III-85(2), 90, 91, 119, 269(2);		a.-dıği	(1) II-441
IV-33; VI-132, 319			a.-dım(7)	IV-33; V-100,
a.+a (1)	I-16		112, 113, 118, 119; X-20	
a.+ım (5)	III-78(2), 79, 80,		a.-di (8)	I-18; II-220; X-31, 35;
87			XII-109(2), 178, 279	
a.+ın (5)	III-85, 268, 269,		a.-dılar(1)	VI-374
279; VII-4			a.-ın	(1) XII-273
a.+ını (1)	II-296		a.-ış	(1) II-319
a.+i (2)	II-276; III-267		a.-illar (3)	I-46; II-196, 319
a.+inan	(1) II-289		a.-illardi	(1) IV-295
a.+lar (4)	III-78, 84, 87,		a.-ir	(7) II-183,
119			288; III-161; VII-4, 168; X-	104(2)
a.+lari (1)	III-86		a.-irih	(1) II-331
a.+nan (2)	I-1, 16		a.-millar	(1) II-288
atli	(3)	I-2; III-83; IV-	a.-mıṣ	(1) IX-31
270				

a.-miş (1) II-263
a.-mişlar (1) II-186
atıl-
a.-ıldığı (1) II-405
ata (1) VIII-26
atasözü
a.+dür (1) IV-37
a.+ni (1) IV-50
ataş (2) VI-321; IX-56
a.+ı (1) II-198
a.+ın (2) II-198; IX-2
ateş (7) II-197, 286(2), 287(3), 288
a.+e (1) II-314
atlat-
a.-ırsa (1) X-111
a.-mir (1) X-111
atla-
a.-ir (2) III-268, 269
a.+yoruz(3) 1731, 1735, 1739
atlet (1) XII-100
a.+i (1) XII-100
atmış(altmış) (6) III-167; VI-23; VII-53; XII-30, 312, 381
a.+da (3) VII-52(3), 53
a.+dan (1) III-212
av
a.+a (1) II-134
avci (1) II-333
av-
a.-ardı (2) V-183, 185
avuc (3) II-196(3)
avuç (1) VI-296
avuş (1) III-294

avuçla-
a.-ir (2) II-291, 293
avzot (1) VIII-51
ağ (3) VII-11(3)
ağ-(ak-)
a.-a (2) I-97(2)
a.-ar (3) XII-70, 79, 82
a.-ardi (2) VIII-33; XII-401
a.-di (1) V-89
a.-ir (1) III-285
a.-mazdi(1) VIII-33
ağıt-(akıt-)
a.-mağa (1) II-395
ağır (2) XII-314, 315
āğır (1) VII-31
ağıl (akıl)
a.+a (1) VI-267
ağlad (6) XII-28, 32, 303, 346, 384, 388
a.+a (6) VI-147; VII-74; VIII-37; X-91, 94; XII-117
a.+da (9) VIII-45; XII-13, 24, 32, 55, 92, 253(2), 305
a.+dan (1) VIII-36
a.+ın (15) II-137, 147; IV-295; V-157; VI-45, 215; VIII-37, 74, 78, 79; XII-3, 296, 300, 302, 320
a.+i (1) XII-311
ağladli (2) V-94; XII-394
a.+lara (1) XII-124
ağlat (13) III-27(2), 50, 55, 65, 289; IV-133, 251; VI-84; VIII-56, 62, 66, 70
a.+a (3) II-7; VI-58, 155
a.+da (5) II-136; IV-49, 290; V-54; VI-165

a.+dan (1) II-7
a.+dır (3) III-50, 54, 55
a.+ın (6) III-26, 30; IV-254, 257, 261; XII-308
a.+i (1) III-66
a.+la (1) II-9
a.+tan (1) III-27
aḥlatli (10)II-75, 79, 234, 271, 297, 310, 408, 409(2); III-49
a.+nin (2) III-49(2)
a.+lar (2) II-201, 202
a.+miş (1) VI-159
aḥret (2) VII-199, 200
aḥro (1) XII-65
aḥsata (1) IV-245
aḥşam (14)II-231; III-15, 33, 147, 239, 305; V-175, 176, 209, 217; VII-33, 34; VIII-37; XII-283
a.+a (8) I-4; II-181, 230; VII-32, 57, 59, 67, 73
a.+nan (2) V-151(2)
aḥşamüstü (1) VII-34
aḥtar- (aktar-)
a.+irdi (1) II-83
ay (kamer) (10)II-325; VIII-85
a.+nan (4) VII-134, 135, 136, 137
ay (8) IV-117 (2); VI-8, 10(2), 58, 60, 147
a.+da (2) VI-117, 370
a.+ında (1) III-225
a.+larda (1) V-57
ayak
a.+a (6) II-86(3), 88; III-49, 297

a.+ımda (2) I-125, 126
a.+ımızda (1) XI-18
a.+ımızzi (1) XI-19
a.+ımza (1) III-305
a.+ını (2) V-141, 143
a.+i (2) IV-283; VI-341
ayan
a.+dır (1) VI-308
ayağabi (1) I-13
ayaḳḳabi (4) I-125, 126; III-303, 308
ayaḥ (3) III-304; XI-13, 19
a.+da (1) II-270
a.+larım (1) II-11
a.+larımızzi (1) III-219
a.+larını (1) X-18
a.+lari (1) III-169
a.+larinan (1) II-49
ayet (1) VI-326
ayılt-
a.-dıḥ (1) II-398
ayır-
a.-amazdi (1) III-162
a.-masın (1) VI-368
aynelyaḳın (1) 1189
aynen (1) 923
ayran (3) II-188; III-140; IV-79
a.+i(3) II-189, 190; IV-141
ayrıl-
a.-dık (1) II-168
a.-ırdi (1) III-98
a.-ir (2) III-260; IV-227

a.-mayın	(1)	VI-342	b.+mız	(1)	X-23
a.-dilar	(1)	IX-49	b.+mi	(4)	II-124, 125, 127, 132
a.-irdiḥ	(2)	X-25, 27	b.+mnan	(1)	III-283
ayri	(13)	II-414; III-199; IV-228; V-77, 78, 170, 197(2), 198, 200; VI-154, 166, 167	b.+n	(9)	II-427; III-37, 214, 221, 292; V-203, 212(2); VI-358
a.+di	(2)	III-159, 160	b.+na	(7)	III-9, 31, 51, 59, 81, 279, 289
az	(4)	II-119; VI-80, 302, 364	b.+nsa	(1)	II-429
a.+mıṣ	(1)	II-145	b.+sına	(1)	VI-195
az-			b.+sının	(1)	VII-86
a.-mıṣ	(1)	XII-172	b.+si	(11)	I-15; III-18, 60; VI-192, 196, 198; IX-70; XI-33; XII-88, 245, 351
azab	(1)	XII-140	babaanne		
azal-			b.+m	(1)	IV-48
a.-mıṣ	(2)	XII-300, 301	babahanlar	(1)	XII-148
azar	(1)	VI-80	babamgil	(2)	V-107, 109
^c azimetli	(1)	XII-355	b.+di	(1)	V-237
^c azzi	(1)	XII-355	babbori	(1)	XII-85
ba ^c zen	(4)	III-188(2), 203, 204	babo	(2)	IV-249, 294
ba- (bak-)			bacı	(1)	IX-6
ba	(2)	IV-55; VI-140	b.+m	(4)	II-383; V-113, 119, 121
baba	(9)	II-398(2); V-199, 200; VI-195, 198; VIII-26; IX-47; XII-396	b.+mdır	(1)	XII-290
b.+lar	(1)	XII-152	b.+mın	(1)	V-120
b.+ların	(1)	IV-292	b.+msan	(2)	VII-199, 200
b.+lari	(1)	V-5	bağ(deste)	(6)	II-45; III-201, 202, 203(2); IV-30
b.+m	(43)	II-117, 121, 129, 157, 346, 443, 447, 453(2); III-9(2), 12, 13(3), 283, 289(2), 291, 292, 295; IV-25, 27; V-9, 95, 124, 126, 247; VI-179(2); IX-1, 24, 40; X-50; XI-21, 29, 30, 32; XII-104, 231, 257(2)	b.+a	(2)	IV-222; XII-261
b.+ma	(6)	I-35; II-116, 124, 127, 128; IX-41	b.+i	(2)	II-46; V-224
b.+mda	(1)	IX-60	b.+lari	(2)	III-183; XII-284
b.+mdır	(3)	II-390(3)	b.+lar	(1)	IV-30
b.+mın	(6)	III-31; VIII-58; IX-27, 77; XII-415, 419	b.+dan	(1)	IV-30
			bağ(bahçe)	(2)	V-90; X-92
			b.+ın	(1)	IV-78

	b.+ımız	(1)	IX-17		b.-miş	(2)	X-68;
	b.+ına	(1)	IV-91	XII-398			
	b.+ında	(2)	IX-78;		b.-mişli	(1)	VII-115
XI-12					b.-miş	(1)	XII-54
	b.+ların	(1)	VIII-61		b.-mişam	(1)	I-97
bağ					b.-rdi	(9)	II-45, 49;
	b.+i	(6)	III-91(3), 106,		III-184, 202, 206, 311, 312;	V-	178; VI-6
107, 109					b.-rdi	(1)	III-220
	b.+ları	(1)	III-89		b.-sın	(1)	XII-46
	b.+idan	(1)	IV-83		b.-yıplar	(1)	I-45
bağdadı					b.-llar	(1)	VII-113
	b.+da	(1)	III-238		b.-ir	(1)	I-4
bağır		(1)	X-37		b.-rsan	(1)	I-5
	b.+ında	(1)	VIII-54		b.-yacağsan	(1)	II-426
bağır-					b.-yam	(1)	IV-198
	b.-dım	(2)	X-36(2)		b.-yan	(1)	V-276
	b.-ma	(1)	XII-223		b.-yasan	(2)	II-250,
	b.-madım	(1)	IX-37	427			
	b.-ir	(1)	X-2		bağlı	(3)	I-46, 49; II-364
bağışla-					bağlanti	(2)	XII-53(2)
	b.-ya	(3)	V-115,		b.+sı	(1)	XII-45
265; IX-11							
bağla-					bahane		
	b.	(1)	I-		b.+dır	(1)	XII-119
6					bahar	(5)	III-154, 301,
	b.-dığımız	(1)	III-203		303; IV-119; VIII-87		
	b.-dım	(2)	I-106;		b.+a	(1)	XII-374
IV-10					b.+di	(2)	II-119(2)
	b.-di	(3)	II-428,		b.+ın	(3)	II-38, 444; XI-
X-71; XII-346				18			
	b.-dılar	(2)	V-276, 277		bahçe		
	b.-llar	(1)	III-107		b.+mız	(1)	1394
	b.-lardi	(5)	IV-203, 207(2);		bahçe	(1)	X-92
V-250, 278					bahır		
	b.-ma	(1)	II-241		b.+a	(1)	XI-25
	b.-mağ	(1)	III-310		b.+ın	(1)	XI-26
					bahset-		

b.-em	(1)	IV-251	198(2); VI-79, 156; VII-35, 92, 93, 104; X-46, 66, 68, 69
bahşiş	(2)	III-90, 106	
bal	(1)	IX-21	b.+di (1) III-215
b.+a	(1)	IX-20	barmağ (4) III-83, 86, 88; IV-82
b.+dan	(1)	IX-15	b.+ımı (1) X-38
bala			b.+i (1) X-36
b.+m	(1)	IV-68	b.+lara (1) IV-89
baldız			b.+ların (1) IV-276
b.+ım	(2)	I-8; X-100	barğ (1) V-1
baldızımgil			bas-
b.+e	(1)	I-8	b.-diğın (1) V-151
b.+in	(1)	I-4	b.-diğını (1) II-445
balığ	(1)	IX-21	b.-di (1) II-393
b.+i	(2)	IV-256; 1756	b.-mağ (1) VI-273
balıkesir	(1)	VI-32	b.-sın (1) XII-45
balta	(1)	VI-199	basdon(3) VI-119, 121, 131
b.+yi	(2)	VI-195, 196	based (1) XII-352
bambaşğa	(1)	IX-75	basit (1) VI-92
bambaşka	(1)	VI-249	basma(kumaş)(1) XII-186
bana	(7)	II-290; VI-211, 291; VII-23; VIII-1, 12; XII-220	baston (27)I-77(2); VI-14(2), 18, 43, 69, 79, 81, 83, 87, 92, 97, 103, 107, 110(2), 114, 123, 136, 145, 160, 168(2), 169, 181, 183
banla-			b.+a (3) VI-83, 84, 142
b.-ir	(1)	XII-92	b.+i (3) VI-44, 112, 140
b.-iyanda	(1)	XII-60	b.+lar (3) VI-45, 89(2)
banyo			b.+lara (1) VI-99
b.+suni	(1)	IX-50	b.+lardan (1) VI-175
bakan	(3)	VI-157(2), 163	b.+ların (1) VI-172
b.+a	(1)	VI-142	b.+larını (2) VI-143,
bağkala (bakla)(7)		I-100, 108; V-51(4), 52	177
bağkal			171
b.+dan	(1)	XI-27	b.+lari (4) VI-98, 151, 170,
barabar	(38)	I-3, 11, 41, 100, 118(2); II-88, 90, 216, 217, 384, 462; III-41, 52, 94(2), 95, 140, 141, 192, 284(2); IV-159; V-30, 31, 134,	b.+nan (1) VI-16
			b.+nar (1) VI-132
			b.+un (2) VI-88, 128

b.+una (2) VI-101, 180
baş (6) I-97(2); III-142; IV-192; VI-234; VII-8
b.+a (2) IV-33; VII-71
b.+an (2) IV-44, 148
b.+ım (2) VII-104; X-53
b.+ıma (9) I-19, 104, 110, 120; V-90, 212; VII-42, 45, 110
b.+ımıza (1) I-25
b.+ımızı (2) III-191;
V-174
b.+ımnan (1) I-62
b.+ın (3) I-37; II-376; III-190
b.+ına (16) I-20; II-269; III-14, 87, 95, 96, 193; IV-104, 204, 205; V-115, 248; IX-56; XII-108, 169, 403
b.+ında (18) I-21; II-170, 201, 374; III-139, 141, 186; IV-86, 219, 280; V-255; VII-5, 89; IX-27, 34, 35, 37; XII-217
b.+ındadır (2) VII-161,
162
b.+ının (1) II-220;
III-253
b.+ınıza (1) VI-342
b.+ını (5) II-66,
209, 282, 379; XII-111
b.+ınza (1) IX-75
b.+i (6) II-359, 379, 466;
IV-69; IX-46; X-5
başbakan (1) III-52
b.+di (1) VI-139
başçavuş (6) II-215, 216, 219,
224, 484, 490
b.+a (2) II-222,
482

b.+i (2) II-223,
486
b.+una (1) II-485
başda (4) I-1; VI-256, 366, 373
başdan (3) II-316; III-6; XII-201
başğa (10) I-29; II-136, 281; VI-388; VII-65, 72; VIII-14; XII-302, 382, 383
b.+dır (1) VII-109
b.+ları (1) V-81
b.+si (1) II-433
başkan (1) III-51
başla-
b.-dım (5) II-71; VI-60, 61,
69, 83
b.-dih (10) II-3, 173, 187, 188, 324; IV-184; VI-107; XII-17, 379, 380
b.-dihları (1) V-259
b.-di (2) II-394, 403
b.-dilar (2) II-314; III-241
b.-llardi (1) III-73
b.-madan (1) VI-84
b.-mamışdım (1) VI-80
b.-miş (1) II-229
b.-nıyor (1) XII-333
b.-rdi (1) III-72
b.-ir (1) XII-101
b.-iram (1) VI-347
b.-iya (1) VII-199
başlıh (1) V-167
başörtü
b.+mi (2) V-275, 276
başka (6) III-124; V-44;
VI-48, 50, 132, 159
başta (1) IV-255

baştan (1)	II-317		374, 408, 412, 416(2), 446; V-49, 98, 114, 117; VI-32, 88, 93, 97, 138; VIII-42; XI-3
batım (batum)			
b.+da (1)	II-299		b.-dın (2) II-59
batı (1)	XII-344		b.-dırdım (1) X-109
batı (batı)			b.-dih (3) II-120;
b.+dan (1)	II-456		III-285; VIII-42
batman (1)	VI-96		b.-dihça (1) I-61
bat-			b.-di (3) III-53(2);
b.-anda (1)	XII-283		VI-142
b.-maz (2)	V-152, 153		b.-dılar(2) VI-29, 376
battanye (battaniye)			b.-ın (2) VII-107;
b.+si (1)	XII-391		X-91
b.+sini (1)	IX-53		b.-ıp (1) IV-137
b.+yi (1)	IX-52		b.-ıyorum (1) XII-47
bağ-(bak-)			b.-ıllar (9) I-50; III-256;
b. (30)	I-59; II-171, 202, 218, 271, 369, 438, 467; III-146, 205; IV-36(2), 67, 212; VI-114, 115, 126, 148, 204, 208, 219, 223, 234, 321, 370; VII-122; VIII-15; X-20; XII-323(2)		VII-93, 98, 108, 127; X-16(2), 94, 105
b.-a (2)	III-160;		b.-ir (12) XII-411, 412, 413; III-240, 244(2); VI-198; VII-5, 88; IX-45; XII-412, 413
VI-198			b.-iram (6) I-99(2);
b.-acağlar (1)	VI-323		VI-87, 208, 210; VII-9
b.-acağsan (1)	I-80		b.-irdım (1) XI-1
b.-adın (2)	VIII-21,		b.-irsan (4) II-321;
34			VI-346, 347(2)
b.-am (6)	I-59, 101; II-84, 96, 304; VI-64		b.-mış (2) I-436, XII-404
b.-ar (2)	IV-161;		b.-sa (1) III-160
XII-80			b.-san (1) XII-335
b.-ardın (1)	II-58		bağımndan (bakımından)
b.-ardih (2)	III-8; V-154		b. (2) III-123; VI-195
b.-ardi (1)	V-211		bağımınnan
b.-arsın (2)	VIII-56;		b. (3) III-123(2), III-124
XII-132			bağımnan (bakımından)
b.-dım (25)	I-9, 71, 74, 95, 100, 108; II-201, 275, 366,		b. (1) VI-263
			bağçe (1) III-125
			bağır (2) VI-305, XII-411
			bağış

b.+ini (1)	III-115	bedü ^c a	(3)	IX-32,
bahtsız		68, 75		
b.+lar (1)	XII-371	b.+sınnan	(1)	IX-32
bayağı (1)	XII-44	beg		
bayan		b.+em (1)	XII-105	
b.+a (2)	VII-181(2)	b.+i (4)	I-14; III-105,	
		108, 111		
b.+i (1)	VII-182	b.+in (2)	XII-121, 126	
b.+lar (1)	VI-88	b.+ine (2)	III-107, 108	
bayıl-		b.+inen (1)	III-94	
b.-di (2)	II-398(2)	b.+inin(1)	III-100	
bayrak		b.+lere(1)	IV-113	
b.+i (1)	III-79	b.+leri (1)	III-100	
bayram	(1)	beglik		
bayrolar (1)	XII-142	b.+i (2)	III-100,	
be (5)	II-199, III-69; V-35; VI-166; VII-161	110		
becer-		b.+imdeken (1)	III-108	
		b.+ini (5)	III-101,	
b.-ebülminem (1)	V-50	102(2), 103(2)		
b.-emediler (1)	VI-185	beğen-		
b.-emedim (1)	V-50	b.-diler(1)	VI-108	
beddü ^c e (1)	III-232	behri (1)	II-115	
bedel (1)	IV-102	behrigil (1)	I-105	
beden		behsêt-		
b.+ler (1)	XII-346	b.-iyor (2)	XII-341(2)	
b.+lere (2)	XII-335(2)	bekar (1)	IX-30	
bedirhana		bekçi (1)	XII-76	
b.+larda (1)	IV-103	b.+miş (1)	I-1	
bediroğlı (1)	XII-394	b.+sidi (1)	I-2	
bedirhanlar (1)	XII-148	beke (7)	I-121, 122; III-101(2); VI-165, 213, 313	
bediüzzaman (1)	VI-34	beki (2)	VII-91; XII-96	
bedre (2)	IX-13; IV-141	bekir (1)	IX-70	
b.+nen (1)	V-3	b.+i (1)	IX-69	
b.+ye (1)	V-3	b.+in (1)	IX-70	
		bekle-		

b.	(1)	I-112	b.+di	(2)	II-405; XII-399
VIII-13	b.-dik	(2)	II-261;	ben	(21)II-4; III-279; VI-277, 285; VII-8, 13, 24(2), 25, 26, 29, 42; VIII-47, 48; XII-24, 30, 288, 291, 292, 294, 310
	b.-llerdi	(1)	III-29		
XII-115	b.-r	(2)	XII-76;	b.+de	(2) IV-41; VI-227
				b.+i	(1) VII-29
	b.-rdik	(1)	III-217	b.+im	(10)II-1, 291; III-79; VI-25, 285, 340; VII-194, VIII-57; XII-22, 383
	b.-yeceg	(1)	XII-68	bennen	(2) VII-21; XII-310
	b.-yenlerin	(1)	XII-113	benlik	
	b.-iller (1)	XII-102		b.+imizi	(1) XII-243
	b.-ir	(1)	XII-107	benze-	
	b.-iyor	(1)	XII-226	b.-memek	(1)VI-301
bela	(3)	I-36; X-63; XII-271	b.-mesin	(1)VI-180	
	b.+dan (1)	X-62	b.-ir	(1) IV-52	
	b.+n (1)	IV-130	benzer	(2) VI-379; XII-172	
	b.+si (1)	XI-32	b.+i	(2) VI-273, 297	
belediye			b.+inde	(1) VI-267	
	b.+de (1)	IX-10	benzet-		
	b.+nin (1)	XII-216	b.-dim	(1) VI-141	
belek	(1)	IV-201	b.-em	(1) VI-101	
bel	(1)	III-107	b.-emiller	(1) VI-215	
	b.+im (2)	V-13, 14	beraber	(3) VII-91;	
	b.+ime (2)	II-429; IV-10	VIII-66; XII-378	berbat	
	b.+imi (1)	IV-2		b.+di	(1) X-37
	b.+imiz	(2) III-		bereber	(4) II-2, 20, 34, 98
176(2)				b.+ik	(1) II-97
	b.+ine (1)	IV-62		bereketli	(1) IV-237
	b.+inizden	(1) XII-175		bergon	(1) IV-91
	b.+innen	(2) II-426;		b.+un	(1) IV-280
X-97				beri	(1) III-212
belirle-				b.+dir	(1) II-97
	b.-mişti	(1) II-361		beslen-	
belirsiz	(2)	XI-33(2),			
belki	(5)	IV-55; VI-153, 263, 339; XI-382			
belli	(2)	VI-288; VII-178			

b.-meyince (1) III-152

besle-

b.-rdim (2)
VI-230, 235

beş (44)I-12, I-103; II-67, 70, 78, 79, 365, 368, 377, 378, 383, 384(2), 386, 447, 451(2), 493; III-5, 82, 83, 85(3), 150, 175, 181, 202(2), 203, 228; IV-293; VI-77, 114, 115, 134, 204, 212, 356; VII-152, 165; XI-15(2), 16; XII-37, 57

b.+de (1) XII-37

beşer (4) III-202(3), 203

bêşig

b.+nen (1) X-105

beton (1) V-69,

b.+lar (1) V-74

b.+larda (1) V-74

bey (4) XII-96, 110, 216, 220

b.+im (1) IX-54

b.+in (1) XII-109

b.+inden (1) XII-2

beyaz (3) II-248, 249; VI-45

b.+di (1) II-248

b.+i (2) III-178; XII-14

beyefendi (1) XI-9

beygu (1) XII-339

beyit (1) IV-21

beylerbegi

b.+ne (1) XII-332

bez (3) II-41; V-131, 186

b.+den (4) V-127(2), 129(2)

b.+i (2) V-130

bêleliknen (1) VII-47

bêle (167)I-3, 20, 72, 73, 86, 87, 88, 89, 99(2), 109, 129; II-8, 9, 39, 41(2), 42, 43, 48, 58, 61, 83, 90, 92, 108, 150, 151, 153, 161, 162, 176, 183, 186(2), 190, 194, 199, 217, 218, 221, 237, 240, 241(2), 268, 269, 281, 290, 316, 317, 329(2), 331, 338, 344(2), 345, 346(2), 373, 376, 379, 385(2), 389, 395, 418, 423, 437, 457, 466(3), 468, 473, 483, 498; III-2, 6, 11, 43, 103, 135, 158, 184, 185(2), 209, 217, 224, 254, 257, 260, 269, 273, 284, 303; IV-27, 57, 67, 202, 206; V-1, 8, 13, 22, 27, 28, 34, 36, 67, 69, 88, 94, 104, 118, 124, 152, 153, 221(2), 247(2), 248, 251; VI-6, 7, 11, 35, 46, 54, 57, 63, 82, 96, 104, 106, 117, 131(2), 132, 133, 142, 149, 153, 179(2), 190, 211, 212, 218, 223, 224, 233, 235, 238, 241, 250, 275, 288, 323, 363, 393; VII-115, 123, 129, 140(2), 164, 173, 182, 185; VIII-12; X-59, 60, 68, 72, 73; XII-97, 157, 302, 310, 324

b.+di (1) X-58

b.+ken (1) III-254

bıldır (2) IV-24; IV-71

bırağ-

b. (4)
II-231, 399; VI-218, 224

b.-adın (1) III-28

b.-am (1) VI-23

b.-amadıh (2) VII-49(2)

b.-ana (1) II-259

b.-asan(1) X-80

b.-asız (1) X-82

b.-dım (7) I-101, 109; II-415, 424, 425; V-50; X-28

b.-dım (1) III-195

b.-dıh (1) III-86

b.-di (8) II-118, 132, 188, 190, 255, 258(2), 490

b.-dilar(3)	II-132, 158; X-7
b.-iliyor	(1) XII-333
b.-ıllardi 226; IV-211, 231	(4) III-171,
b.-ıp XII-107	(2) III-248;
b.-ıplar(1)	XI-121
b.-ır	(1) XII-86
b.-ıram	(1) VI-122
b.-ırdım 460(2); V-209, 210	(4) II-
b.-ırdıh 190, 191; V-11, 65, 163, 219	(7) III-118,
b.-ırdi	(2) II-64, 65
b.-ıyor	(1) XII-291,
b.-illar (5) 112(3); VI-91	II-363; III-
b.-illarmış	(1) X-84
b.-illarmış	(1) II-363
b.-ir XII-101, 86	(3) III-230;
b.-iram	(1) VI-334
b.-irdın	(1) III-190
b.-irdıh 191	(2) III-190,
b.-irih III-194	(2) II-232;
b.-irsan VII-58	(2) IV-54;
b.-madan	(1) III-76
b.-madi II-92	(1)
b.-madılar	(1) III-109
b.-mış 418	(2) II-254,
b.-mışın	(1) III-140
b.-mırlar	(1) X-83
b.-sın 425	(2) II-413,

bızav

b.+a	(1)	X-101
b.+lar	(2)	IV-200, 208
bi	(645)	I-3, 5, 13(3), 17, 29, 40, 41(2), 49, 50(2), 54(2), 56, 57, 63, 64, 65, 93, 95, 97, 103, 105, 107, 114; II-2, 7, 8, 16, 19(2), 20(2), 21, 24, 27, 36, 39(2), 41(4), 42, 46, 48(2), 49, 53, 56(2), 58, 63, 71, 77(2), 82, 83, 87(3), 95, 104, 106, 107, 115, 126(2), 129, 136, 143, 147, 148, 149(2), 152(2), 158, 162, 168(2), 170, 171(2), 182(2), 183(3), 184, 187, 188, 190, 196, 197(3), 199, 200, 203, 213, 220, 234, 236(2), 238, 251, 252, 262(2), 264, 265(2), 266, 267(2), 272(2), 273(2), 275, 276, 281(2), 283, 290(2), 291(2), 297, 301(2), 307(2), 312(3), 314, 321, 325(2), 326(2), 339(2), 331, 333, 334, 337(2), 345, 348, 351, 352, 353, 358, 367(2), 368, 374, 388, 392, 395, 401, 404, 405, 406, 409, 411, 412, 414(3), 417(3), 430(2), 431, 432, 434(2), 438, 442, 446, 461, 463, 471, 480, 481(2), 482, 490, 494, 495(2), 496(2), 497; III-3, 5(2), 16, 18, 24, 25, 40(2), 45, 47, 48, 59, 61, 67, 69, 70(2), 71(2), 75, 76, 80(2), 90, 91(3), 95, 108, 109, 111, 119, 125, 138, 150, 156(2), 160, 163, 165, 166, 171, 179, 189, 190, 191, 194, 199, 201(2), 202, 211, 219, 225, 234, 235, 236, 241, 243, 252, 256, 260, 267, 276, 284, 294, 300(2), 313; IV-33, 34(2), 58, 59, 63, 83, 84, 117(2), 127, 131, 135, 141, 185, 189; V-25, 31(2), 32, 69, 73, 87, 97, 98(2), 99(2), 100, 102, 104, 111(2), 113, 140, 154, 161, 164, 172, 177(2), 180, 182, 190, 193(2), 197, 199, 200, 201(2), 214, 217, 224, 225(2), 232, 234, 245(2), 248(2), 249(2), 251(2), 254, 255, 259, 267; VI-8, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 30(2), 32, 35, 39, 41, 43(2), 44, 54(2), 57, 60, 62(2), 66, 68, 74(2), 85, 90, 92, 94, 101(2), 103, 109, 113, 115, 116, 117, 130, 132, 135, 136, 138, 141, 150, 154, 156, 157, 158, 158, 163, 166, 175, 181, 190(3), 193, 197, 199, 201, 205, 210,

213, 214, 216, 218, 221, 225, 238, 242, 244, 248, 249, 250, 251, 259, 271, 272, 274(2), 277, 282, 284(2), 286(3), 287, 288, 289, 290, 315, 318(2), 319, 324, 326, 327, 329, 338, 339, 340, 343(3), 360, 361, 366, 367, 376, 379, 388(2); VII-1, 5, 6, 9, 16, 17(3), 23, 31, 35, 37, 44, 49, 55, 57, 58, 60, 61, 62(2), 63, 64, 65, 66, 71(4), 80, 88, 94, 97, 98(2), 100, 101(2), 104, 109, 114, 116, 119, 126, 136, 139, 143, 152, 153, 156, 157, 168, 169, 170(3), 174(2), 176(2), 178, 181(3), 195(2), 198, 199; VIII-6, 7(2), 12, 17(2), 18, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 44, 45(3), 47, 48, 49, 50(3), 51, 53, 54, 58; IX-1, 8, 9, 10, 17, 18, 19, 27, 29(3), 30(3), 34, 40, 45(2), 46(2), 51(2), 54, 64, 77; X-2, 11, 16, 25, 27, 28, 32, 37, 45, 52, 54, 66, I-68, 75, 79, 89, 102, 105, 110, 111; XI-1, 4, 8, 22, 25, 30; XII-18(2)

bibi

b.+m (1) IV-173

biç-

b.- (1)
14

b.-digimiz (1) II-247

b.-eeksiz (4) II-
238(2), 239, 246

b.-eeyik (1) XII-257

b.-eeyiz (1) III-183

b.-ellerdi (3) II-44; III-44;
VI-57

b.-em (1) IV-219

b.-ende (2) II-65;
IV-82

b.-enim (1)
IV-86

b.-er (2) IV-213

b.-erdi (2) IV-233;
V-223

b.-erdik (6) II-45,
231; III-42, 175, 199; XI-16

b.-erken (1) II-67

b.-ersiz (1) II-228

b.-ilip (1) IV-28

b.-ilir (1) IV-29

b.-ilirdi (1) V-223

b.-ilmesi (1) IV-29

b.-ilmir (1) II-212

b.-ilmişden (1) II-244

b.-in (3) II-241,
242; XII-262

b.-ipler(1) IV-232

b.-ir (1) II-231

b.-irdik (1) III-37

b.-irlik (1) II-239

b.-iyor (1) III-37

b.-iyoruz (1) III-36

b.-mesidir (1) III-176

b.-mesini (1) XII-271

b.-meye (2)
XII-254

biçim (3) IV-171; V-146; VIII-11

bidlis

b.+de (1) XII-136

bidliz

b.+e (1) XII-383

bidlizli(1) XI-98

biğış (1) II-140

bikere (1) VI-247

bile (5) III-152; VI-272; IX-50;
XII-49, 368,

bilezik

b.+e (1) XII-197

bil-

b.-em (4) I-25, 26,
28; V-59

b.-emez (1)
XII-308

b.-en (2) II-296;
III-313

b.-iller (1) III-273

b.-ip (1) VI-314

b.-ir (4) VI-259

b.-irdi (1) II-82

b.-irem (6) II-298

b.-irsen (4) IV-28, 50,
202; VI-309

b.-iyor (1) III-53

b.-medigim (1) XII-382

b.-mediginnen (1) VI-306

b.-mek (1) VI-313

b.-mem (7) I-10; II-
13, 213, 334, 382, 334; VII-170

b.-menem (2) V-58, 60

b.-meyiz (2) XII-356,
357

b.-mez (3) IV-235;
XII-318

b.-mezler (1) XII-371

b.-minem (3) II-97,
410(2)

b.-minik (1) II-3

b.-mir (2) VI-298,
306

b.-miyor (1) XI-100

b.-miyorum (1) VIII-47

b.-miyoruz (1) XII-304

b.-ürem (3)
II-303(2), 304

bül-

b.-memişse (1) VI-360

b.-sek (1) VI-371

bilim (1) XII-422

bilye (1) V-134

b.+nin (1) V-135

bin (12) III-208, 209,
212; VI-134, 310, 335, 387; VII-52;
VIII-70; XII-271, 312, 365

b.+lerce (3) VI-267; VIII-69;
XII-364

bina (3) XII-21, 44, 347

b.+lar (2) XII-51(2)

b.+ların (1) X-23

b.+nın (1) II-497

b.+ya (1) II-494

binbaşı (1) II-417

bindir-

b.-ek (1) XII-261

bin-

b.-ebilirmiş (2) II-450

b.-erdik (1) II-37

b.-mişem (1) II-33

bikaş (4) VI-145, 146, 156, 162

bir (53) II-31, 479; III-3,
20, 21, 34, 55; VI-188, 253, 296, 328,
329, 341, 391; VII-3, 5, 11, 28, 43(3),
48, 58, 98, 184; VIII-8, 9, 13, 14, 69;
X-100; XII-3, 36, 37, 40, 207, 210,
213, 304, 305, 312, 329, 331

b.+de (2) V-210; VII-53

biraz (1) XII-293

birbiri

b.+mize (1) V—323

b.+mizi (2) VI-23;
VII-21

b.+ne (4) II-48(2), 249;
IV-51

b.+ni (1) XII-46

b.+lerine (2) VI-375,
377

b.+lerinen (1) IV-47
 b.+lerini (1) V-142
 b.+lerinnen (1) VI-171
 birden (7) I-17; II-10, 199, 268, 398; VI-275; IX-38
 birer (8) II-196(2), II-235, 236, 237, 267; III-301; VI-266,
 birez (36) I-34(2), 103; II-12, 64, 81, 82, 118, 119, 135, 188, 190, 196, 401, 460; III-58; IV-251; VI-13, 40, 93, 94, 129, 141, 157, 160, 161, 173, 214, 243; VII-55(2), 56, 183; X-93, 107, 110
 biri (18) II-76(2), 158, 161, 297, 476; V-260(2); VI-159, 194, 303, 334; VII-77(2); IX-21, 61
 b.+dir (1) IV-163
 b.+miz (1) V-31
 b.+nde (3) VII-1, 77, 1343
 b.+ne (4) IV-289, 293; VII-77; VIII-46
 b.+ni (2) II-491, 492
 b.+si (4) VI-288, 311; IX-10; XII-95
 birinci (1) III-79
 birincilik
 b.+e (1) III-86
 birle (1) XII-345
 birlik
 b.+i (1) VII-188
 biryan (1) IV-17
 bisimlah (1) III-248
 biş-(biç-)
 b.-di (1) IX-55
 b.-dik (6) II-235(2), 236(3), 244
 bişdir-(biştir-)
 b.-ecek (1) II-240

bişe (28) II-126, 129, 190, 241, 245, 263, 332, 336, 382, 383; III-135; V-15, 22; VI-17, 153, 199, 226, 306, 311; VIII-15, 34, 35; IX-51; X-51, 107, 108; XI-26; XII-59
 b.+si (1) X-44
 b.+dir (1) VIII-6
 b.+ler (4) VI-11, 326; VII-183, 186
 biş-(piş-)
 b.-er (2) II-198(2)
 b.-ermiş (1) IX-26
 b.-di (1) XII-267
 bişey (1) VIII-21
 b.+e (1) VI-239
 b.+ler (1) II-66
 bişir-
 b.-di (1) V-192
 b.-dik (2) X-22, 55
 b.-ek (1) X-53
 b.-iller (1) X-15
 b.-ip (1) IV-256
 b.-irdik (1) IX-22
 b.-irdim (1) II-460
 bit (4) II-343, 344, 352; IX-19; XII-179
 b.+i (1) II-344
 b.+nen (1) II-345
 bit-
 b.-di (3) II-85, 499(2)
 b.-digi (1) VII-65
 b.-dikden (1) IV-228
 b.-erdi (2) V-162, 246
 b.-meden (1) II-456
 b.-medi (2) II-236; XII-224

	b.-mez	(1)	III-42		b.-i	(31)	II-16, 87, 116, 202, 204, 205, 206, 219, 235, 236, 239, 307, 443, 445, 447, 452, 499; VI-66, 245, 295, 313(2), 333, 390; VII-193(3); X-57; XII-328	
	b.-miş	(1)	II-359					
	b.-ti	(1)	III-42					
bitene								
	b.+si	(1)	VI-168		b.+im	(79)	II-6, 23, 56, 69, 78, 115, 160, 166, 184, 253, 281, 283, 285, 287, 297, 301, 314, 317, 320, 323, 330, 340, 343, 365, 404, 482, 484, 493(2), 497; III-36, 42, 52, 155, 204, 219, 238, 287, 307; IV-210; V-53, 54, 82, 238, 266, 267; VI-28, 45, 59, 98, 99, 103, 112, 118, 168, 169, 327, 343(2); VII-41, 49, 50, 52, 55, 91; VIII-19, 22, 23, 38, 48; X-27, 66, 89, 97; XI-36; XII-32, 38, 51, 83, 98, 217	
bitir-								
	b.		(1)					
II-342								
	b.-di	(2)	II-247,					
344								
	b.-digiz	(1)	VI-357					
	b.-dik	(4)	II-245;					
III-217; XII-271, 379								
	b.-diler	(1)	VI-161		b.+dir	(2)	II-76	
	b.-dim	(1)	XII-289		b.+imki		(1)	
	b.-dise	(3)	V-33(3)		II-489			
	b.-eceksiz	(1)	II-246		b.+imkiler	(5)	II-288,	
	b.-irdi	(1)	VII-64		316(3); VI-384			
bitlis					b.+imle		(2)	
	b.+de	(3)	VI-34; VIII-44,		II-367			
50					b.+imnen	(1)	II-99	
	b.+den	(1)	XII-315		b.+leri	(1)	XII-226	
bitlisli					b.+nen	(1)	VII-120	
	b.+yem	(1)	VI-34	bo	(1)	VIII-11		
bişeri		(2)	IV-49, 50	boğaz				
biz	(105)	I-69; II-1, 3, 14, 15, 18, 36, 74, 77, 83, 84, 90, 94, 131, 147, 155, 159, 166, 172, 181, 183, 184, 207, 235, 244, 251, 284, 319(2), 323, 345, 361, 487, 498; III-15, 135, 190, 192, 224, 310; IV-167, 233; V-1, 8, 9, 10, 17, 39, 44, 52, 53, 54, 56, 63, 64, 66, 68, 81, 114(2), 127, 178; VI-3, 63, 94, 114, 143, 174, 203, 233, 240, 322, 323, 331, 371; VII-14, 43, 45, 46, 48, 91, 106(2), 125, 157; VIII-3, 13, 41; X-22, 72; XI-19, 20(2), 21(2), 22, 23; XII-159, 192, 303, 310, 311, 328, 337, 357				b.+dan	(1)	XII-82
					b.+ında	(1)	III-12	
					b.+i	(3)	III-11, 12, 275	
				boğil-				
				b.-irdım	(1)	X-19		
				boğ-				
				b.-mağa		(1)		
				X-35				
				bol		(4)	I-39(2);	
				V-266; VIII-73				
				b.-di	(1)	V-182		
				bolal-				

b.-di	(1)	XII-293	b.+umda	(1)	
bomba	(1)	VI-258	IV-6		
boran	(2)	V-215; X-67	b.+umi	(1)	XII-228
b.+dır	(1)	X-11	b.+un	(3)	I-128;
borc			IV-271; IX-67		
b.+i	(4)	IV-139, 142, 146; VI-248	b.+una	(4)	II-37;
borçlan-			VI-197, 229, 232		
b.-ir	(1)	VI-247	b.+unнан	(1)	XII-246
bostan	(1)	IV-271	b.+larına	(1)	IV-215
b.+lar	(1)	V-61	boya-		
boş	(6)	I-3; II-359, 363; IV-57, 287; VI-194	b.-llardi	(1)	IV-205
b.+una	(2)	VI-189, 307	boya	(1)	VI-44
boşa-			boyama		
b.	(2)	VII-28, 29	b.+dır	(1)	XII-47
b.-dım	(1)	VII-32	boyatdır-		
b.-di	(2)	VII-31(2)	b.-miş	(1)	VI-209
boşal-			boyunca	(1)	II-287
b.-miş	(1)	III-278	boyunduruğ	(4)	III-233(2), 235;
boşalt-			IV-215		
b.-an	(1)	III-293	b.+i	(1)	III-310
boşan-			boz-		
b.-sam	(1)	VII-30	b.-di	(1)	II-96
boğçaci			b.-dun	(2)	IV-45, 149
b.+lar	(1)	V-178	b.-mazlardi	(1)	III-7
boy	(2)	VII-174(2)	bozil-		
b.+an	(2)	I-59, 61	b.-miş	(3)	II-360, 362(2)
b.+a	(1)	VI-196	bozul-		
b.+dan	(1)	V-196	b.-acağ	(1)	VI-332
b.+i	(1)	V-10	b.-di	(1)	II-95
boyun			b.-duğ	(1)	II-94
b.+ina	(2)	II-41; V-249	b.-irdi	(1)	VII-163
			b.-masınнан	(1)	III-149
			b.-mazdi	(2)	III-
			b.-miş	(1)	III-65

b.-uyor (3) III-130, 131, 153

böğün (4) II-261; III-35, 92; V-72

böl-

b.-eceyiz (1) II-361

b.-ellerdi (1) I-20

b.-ine (1) I-21

bölük (8) II-283, 290, 291, 292, 307, 312; VI-42, 43

b.+e (1) II-262

bölükyazi

b.+da (1) XII-7

böyle (1) XII-181

böyü-

b.-di (3) VI-327; IX-7, 8

b.-dük (1) X-23

b.-mişler (1) VII-47

b.-r (1) IV-165

b.-ye (1) IV-208

böyüt-

b.-dük (2) V-187; X-24

b.-düm (1) V-193

böyüg (6) V-36; VII-43(2), 99; VIII-2, 6

b.+di (1) VII-56

b.+i (2) IV-144

b.+ler (2) VIII-9; IX-49

b.+leri (1) V-268

böyük (19) III-5, 6, 21, 23, 72; V-64(2), 65, 66; VI-18, 135, 197, 215, 222, 246, 249, 315(2); VII-170

b.+ler (3) III-17, 19, 273

b.+leri (1) III-49

b.+lerimizden (1) III-235

b.+ün (1) III-22

bu (292) I-14, 48, 51, 54, 67, 79, 84, 86, 88, 114; II-8, 78, 85, 113, 118, 151, 170, 183, 186, 208, 216, 220, 230, 243, 248, 259, 260, 263, 266, 270, 272, 292, 309(2), 316, 330, 339, 343, 353, 355, 358, 362, 415, 421, 426, 431, 440, 466, 473, 487, 492; III-17, 20, 33, 34, 82, 109, 122, 125, 133, 145, 149, 204, 205, 227, 229, 230, 241(2), 244(2), 252, 254, 256, 257, 258, 262(3), 263, 269, 271, 274, 285, 286, 292, 306, 310, 312; IV-24, 36, 50, 51, 63, 128, 135, 153, 158, 171, 174, 281, 284, 292, 295; V-2, 8, 26, 60, 92, 117, 122, 123, 259; VI-4, 7, 16, 30, 40, 41, 50, 84, 111, 118, 121, 123, 131(2), 139, 150, 155, 159(2), 162, 174, 176, 177(2), 184, 186, 187, 189(2), 193(2), 194(2), 195, 198, 203, 209, 213, 216, 217, 220, 221, 226, 238, 246, 249, 252, 259, 260, 261, 271, 285, 297, 307, 318, 319(2), 321, 330, 344, 345, 348, 351(2), 356, 364, 368, 370, 376, 383, 385, 387, 390(2); VII-2, 4(2), 6(2), 7(2), 9(2), 10, 11(2), 12, 21, 30, 35, 69, 70, 72, 79, 84, 85, 94, 95, 100(2), 101(3), 106, 107, 110, 111, 113(3), 118(2), 119, 122, 125, 129, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 173, 184, 185, 187, 189, 190, 197(2), 199; VIII-11, 18, 40, 43, 44, 48, 52, 84; IX-43(2), 53, 56, 62, 63; X-45, 46, 72(2), 89, 101, 110; XI-1, 7, 11, 13, 25; XII-11, 19, 94, 98, 106, 125, 214, 217, 220, 231, 233, 236(2), 307, 317, 320, 333, 346, 351, 358, 398, 413

b.+dur (3) VI-116, 269; XII-356

b.+na (12) I-33; II-48; III-268; VI-245, 294, 331, 348, 379; VII-7, 117; VIII-11; IX-64

b.+nda (3) VI-107, 153; XI-8

b.+ni (39) II-102, 103, 105, 115, 162, 163, 216, 306, 336, 476; III-250(2); V-120; VI-30, 72(2), 143, 175, 197, 204, 208, 221, 222, 261(2), 303, 316, 354, 365; VII-121, 130, 144, 189,

196; IX-71; X-29(2); XI-5(2)
b.+nlari (1) XII-322
b.+nnan (4)
IV-57; VI-47, 347; XII-26
b.+nnar (57)I-71;
II-84, 115, 122, 143(2), 270, 313, 314,
492; III-236, 242, 247, 263; IV-37, 48,
233, 254, 257, 261, 266; V-80, 86; VI-
19, 40, 185, 210, 219, 237, 251, 266,
295 , 313, 322, 337, 380; VII-15,
93(2), 104, 110, 112, 125(2), 172(2),
178, 182; VIII-52; X-98; XI-3(2); XII-
40(2), 41, 419
b.+nnara (14)III-242 ;
VI-64, 148, 200, 210, 255, 293, 338;
VII-18, 168, 173; X-98; XII-80, 370
b.+nnardan (2) VI-205,
207
b.+nnarın (10)II-108, 304,
305, 313; III-107; VI-116, 221, 246;
VII-16, 17
b.+nnari (9) I-129;
IV-47, 55; VI-27, 65, 190, 338, 342;
XII-335
b.+nnarnan (3) II-216;
VI-7; VII-126
b.+nu (1) XII-160
b.+nukini (1) VI-144
b.+nun (17)II-77, 111,
377; III-153, 242, 253, 267, 323, 327,
357; VII-112, 121, 134, 135; VIII-11;
IX-55; X-107
b.+ydu (1) III-26
buçuğ (1) VI-123
bugün (15)VI-38, 264, 271,
276; XII-51, 304, 305(2), 308(2),
312(2), 317, 321, 338
b.+e (4) XII-309, 318,
319, 359
b.+ki (3) VI-245, 377,
387
buğda (21)II-347, 349(2) ;
III-154, 164, 293, 296; IV-120,

227(2), 230, 237, 238, 239; V-245;
VII-44, 64; IX-62; X-13, 25; XII-293
b.+lari (1) XII-295
b.+n (1) I-30
b.+nan (1) III-294
b.+nın (1) IV-229
b.+sını (2) III-290(2)
b.+si (1) VIII-75
b.+a (1) IV-238
b.+i (13)I-31, 32, 33, 34; II-
61; IV-230; V-63, 68, 79, 244, 251,
252; IX-63
buğday (2) II-42, 57
bul-
b. (1)
VII-2
b.-abüldük (2) X-88(2)
b.-am (4) II-396;
IV-141; VII-3, 19
b.-amazdılığ (1) III-309
b.-ardılığ (3) II-347,
349(2)
b.-arılığ (1) VII-92
b.-ağ (1) VI-210
b.-di (3) II-108;
X-71; XII-317
b.-dilar(3) II-204, 205; VI-
374
b.-duğ (1) X-71
b.-illar (1) VI-287
b.-maz (1) VIII-77
b.-mazdılığ (2) II-123(2)
b.-mişam (1) IV-123
b.-muş (1) III-143
b.-up (1) IV-80
bulan-
b.-di (1) X-48

b.-memişse	(1)	VI-360	c.+nın	(5)	II-15, 16,
b.-menem	(1)	XII-190	17, 18, 19		
b.-mezdim	(1)	XI-30	c.+si	(1)	VIII-47
b.-mezsen	(1)	II-298	c.+ya	(2)	II-17, 22
b.-miller	(1)	VII-167	c.+ye	(2)	II-14, 21
b.-minem	(9)	V-256,	c.+yi	(1)	II-71
259; VI-159, 308; IX-28, 60, 78(2); X-		10	cam		
b.-sek	(1)	VI-371	c.+lar	(1)	III-221
b.-sin	(1)	IV-164	can	(10)	II-323; III-
b.-üm	(7)	V-62;	124, 143, 144(3), 145, 148(2); X-5		
IX-11, 38; XII-24, 28, 90, 384			c.+ın	(1)	III-258
b.-ür	(1)	II-302	c.+i	(3)	III-6, 160; V-90
b.-ürsen	(1)	II-302	canan	(1)	IX-66
bütün	(17)	III-103, 124,	canavar		
125, 220; V-8, 220, 236, 238; VI-285,		328; VIII-21; XI-14, 32; XII-92, 299,	c.+a	(1)	XII-172
324, 336			candarma		
büyük	(3)	II-143;	c.+lar	(1)	I-2
III-144, 145			c.+larnan	(1)	I-2
b.+tüm	(1)	IX-33	canım	(1)	XII-188
büyü-			cebe (cephe)	(1)	III-293
b.-yor	(1)	III-229	c.+de	(1)	II-469
cacılı	(1)	I-29	c.+ye	(1)	II-469
camı			cep	(2)	III-
c.+da	(2)	II-17,	293(2)		
c.+sında	(1)	VI-214,	c.+imize	(2)	I-347,
camı	(9)	VII-44(2);	348		
VIII-43(2), 46, 50(2), 51(2)			c.+ine	(1)	I-350
c.+da	(4)	II-7, 23,	c.+innen	(1)	II-254
24, 25			cecim	(7)	IV-271, 272(2),
c.+dır	(1)	VIII-49	273, 974; V-2, 23		
c.+lerde	(2)	VI-208,	c.+leri	(1)	IV-274
210			cehennem	(1)	XII-129
c.+lere	(1)	VI-214	c.+i	(1)	VI-379
c.+lerimin	(1)	VIII-46	c.+nen	(1)	IV-14
c.+mizin	(1)	VIII-48	cehiz (çeyiz)		
			c.+imde	(1)	V-24

celal	(2)	X-33; XI-49	cevüz	(5)	IV-253; V-134(2), 135(2)
celalgil(1)		XI-10	c.+e	(1)	V-135
cemile	(1)	I-106	c.+i	(2)	V-135
cemilegil			c.+nen	(1)	IV-121
c.+e	(2)	I-101, 102	c.+ün	(2)	IV-189; IX-31
cenabı	(16)	III-121, 306, 312; VI-64, 65, 137, 154, 192, 230, 234, 270, 305, 310, 368; X-62, 64	ceylo	(1)	IV-212
ceneze	(1)	II-20	ceyro	(1)	IV-212
cennet	(1)	IX-48	ceza	(1)	II-493
c.+e	(1)	VI-389	c.+si	(1)	II-499
c.+i	(1)	VI-379	cezayil	(1)	XII-190
c.+in	(1)	VI-250	cıgga		
cepe	(1)	II-285	c.+dan	(1)	V-149
c.+de	(1)	II-100	c.+sına	(2)	V-147(2)
c.+den	(1)	XII-407	cığara	(1)	IV-66
c.+yi	(1)	II-286	c.+yi	(1)	XII-75
cerreḥ	(1)	III-1116	cıngır	(2)	VII-164(2)
c.+i	(1)	III-116	cır	(4)	V-152(2), 153(2)
ceryan			cıra	(1)	VI-6
c.+lar	(1)	III-262	c.+ya	(1)	X-13
cerye (cariye)			c.+yi	(1)	VIII-5
c.+si	(1)	IX-30	cırıl-da-		
ceseret	(1)	II-19	c.-r	(1)	V-153
cesur	(3)	II-449, 451; VI-30	cızgı	(1)	VII-166
c.+di	(1)	II-346	cici		
c.+miş	(1)	II-401	c.+yi	(2)	III-230(2)
cevap	(29)	I-1, 27, 128; II-23, 29, 31, 38, 63, 69, 74, 83, 134, 135, 147, 155; III-1, 67, 100, 183, 224; IV-135, 262; V-58, 60, 182, 203, 263, 270; XII-17	ciddi	(1)	IV-235
cevdet			ciger	(1)	IV-17
c.+in	(1)	III-102	c.+dir	(1)	IV-171
ceviz	(2)	VIII-83; IX-29	cigga	(1)	V-147
c.+i	(1)	XII-300	cilali	(1)	VI-15
			cila		
			c.+si	(1)	VI-99
			cil		
			c.+i	(1)	II-169

cimolar				çadır		
	c.+ın	(1)	XII-418		ç.+da	(1) II-408
cins					ç.+larını	(2) VII-104,
	c.+i	(1)	X-9	105		
	c.+ten	(1)	VI-213	çağ		(3)
cira					XII-240, 244, 248	
	c.+lari	(1)	XII-280		ç.+lari	(1) XII-286
	c.+nın	(1)	VIII-8	çağır-		
	c.+yi	(1)	VIII-14		ç.	(2)
cisim					II-225, 302	
	c.+mi	(1)	VI-265		ç.-dım	(2) II-361;
		(1)	IV-118	V-116		
civan					ç.-di	(2) II-219;
civar				VI-125		
	c.+ında	(1)	XII-330		ç.-ır	(1) IX-57
coban					ç.-ırdı	(1) III-69
	c.+i	(2)	XII-273		ç.-ir	(1) II-321
	c.+nan	(1)	V-3		ç.-ir	(1) X-3
colli		(7)	V-140, 142,	çağla	(1)	V-55
143, 145, 147, 150, 164				çal-		
cuma		(2)	II-6; XII-13		ç.	(12)XII-
cumartesi		(1)	II-6	55(4), 64(4), 381(4)		
cume ^c e		(2)	II-473; X-26	58	ç.-a	(2) XII-55,
	c.+dir	(1)	X-26			
cübbe		(1)	II-472	57	ç.-anda	(2) XII-93,
cübbeli		(1)	II-476		ç.-anlar	(2) III-74,
cümle				XII-408		
	c.+ler	(1)	IV-41		ç.-anlari	(1) III-74
	c.+lerde	(1)	IV-285		ç.-dım	(1) XII-30
	c.+ye	(1)	IV-108		ç.-dın	(1) III-259
cüz		(1)	VI-277		ç.-dılı	(2) X-50;
çaba		(1)	VI-160	XII-381		
çabala-					ç.-di	(4) II-490;
	ç.	(1)	VI-141	IX-4; XII-168, 169		
	ç.-ir	(1)	I-49		ç.-dılar	(1) III-241
çabuğ		(1)	V-33		ç.-ıllardı	(1) III-73
					ç.-ıp	(2) II-222;
				III-241		

ç.-ır	(1)	XII-17	ç.-mıslığı	(1)	II-32
ç.-ırdıh(3)		V-183, 185, 189	ç.-mir	(1)	VI-90
ç.-llar	(5)	II-215,	ç.-mişam	(1)	VI-41
222, 247, 251(2)			çalışdır-		
ç.-ir	(2)	I-14, 15	ç.-ir	(1)	VI-90
ç.-irken	(1)	III-142	ç.-miş	(1)	III-228
ç.-masi	(1)	IV-259	çalıştır-		
ç.-mişlar	(1)	XI-12	ç.-dım	(1)	VI-183
çaldıran	(3)	XII-307,	çali	(1)	II-63
325, 326			ç.+dan	(1)	II-63
çalgi	(1)	I-14	çalış-		
çalış-			ç.-iram	(1)	VI-109
ç.-am	(1)		ç.-irdım	(1)	VI-71
X-93			çaman	(1)	IX-65
ç.-an	(1)		çamaşır	(7)	V-171, 173,
VI-77			174, 180; VI-251; X-24; XII-159		
ç.-dığım	(1)		ç.+i	(2)	V-175, 177
II-31			ç.+lar	(2)	V-176; XII-166
ç.-dığımız	(1)		ç.+lari	(2)	XII-174, 177
XII-27			ç.+sız	(1)	XII-183
ç.-dığımızdan	(1)	III-215	çamur		
ç.-dım	(5)		ç.+un	(1)	II-270
VI-10, 18, 50, 58, 140			çaput	(1)	XII-156
ç.-dıh	(2)		ç.+i	(3)	VII-153;
III-215(2)			XII-161, 168		
ç.-ır	(2)		ç.+uni	(1)	XII-135
VIII-71, 74			çakkala	(2)	
ç.-ırdi	(2)		V-52, 55		
X-58, 213			çar	(2)	
ç.-ıyor	(1)		XII-135, 173		
III-295			çare	(2)	VI-210, 216
ç.-illar	(2)	VI-33;	çarhelge	(1)	IV-91
VII-167			çarlıh	(8)	III-298, 299,
ç.-ir	(5)		301, 302(2), 303, 309; XI-19		
VI-318; VII-17, 18, 34; IX-10			ç.+lar	(1)	III-304
ç.-ırdıh	(2)	VII-37,	ç.+lari	(1)	XI-20
38					
ç.-madıh	(1)				
XII-242					
ç.-malar	(1)	XII-58			

ç.+a	(1)	XII-208	ç.-allardi	(1)	V-248
ç.+i	(1)	XI-20	ç.-ardıh	(1)	VII-61
çarsı			ç.-ardi	(1)	V-247
ç.+nin	(1)	VII-141	çağıl-		
çarşaf			ç.-ırdi	(1)	II-40
ç.+ın	(1)	X-28	ç.-irdi	(1)	II-41
ç.+ının	(1)	XI-1	ç.-miş	(1)	II-50
ç.+i	(1)	XII-158	çay (dere)		
çarşamba	(2)	X-110, 111	ç.+ını	(2)	I-3, 16
çarşı			ç.+i	(2)	VII-112, 115
ç.+yi	(1)	XII-94	ç.+ının	(2)	III-85, 86
çarşı	(1)	VI-53	çay	(4)	III-173; IV-247; XII-205, 256
ç.+da	(3)	VI-292; IX-9; XII-227	ç.+ımızı	(1)	V-191
çat	(4)	VII-164(2); X-28(2)	çayır	(1)	III-37
çatal	(1)	X-55	çedene		
çatalağzi	(1)	VIII-52	ç.+yi	(1)	IV-119
çati	(1)	VI-71	çehiz	(1)	I-53
çatla-			çek-		
ç.-malar	(1)	XII-50	ç.	(3)	II-438; III-230(2)
ç.-yıp	(1)	I-70	ç.-di	(3)	II-376; X-79; XII-104
çatma	(7)	II-48; IV-32(2), 33; V-226(2), 227	ç.-digin	(1)	XII-49
ç.+da	(1)	V-229	ç.-dik	(2)	V-10, 18
ç.+nan	(1)	V-226	ç.-diklerimiz	(1)	IX-63
ç.+yi	(4)	V-230, 231, 232(2)	ç.-dim	(6)	II-424; V-18; VI-44; IX-52(2); XII-229
çav	(3)	III-203; IV-83, 216	ç.-din	(2)	VII-12(2)
ç.+nan	(1)	III-206	ç.-e	(2)	X-101(2)
çavuş	(10)	II-262, 269, 413, 431; IV-112; XII-385, 417, 418(2), 419	ç.-ecegin	(1)	II-371
ç.+i	(1)	XII-418	ç.-eller	(2)	II-210, 211
ç.+um	(1)	II-267	ç.-ellerdi	(4)	II-36; III-200; V-4(2)
çağ-			ç.-en	(1)	IV-104
ç.-a	(1)	IV-113			

ç.-er	(2)	II-210;	çeşit	(9)	VI-101, 132(2), 262(2);
VIII-78			XII-85(4)		
ç.-erdik	(6)	III-175;	ç.+lerden	(1)	VI-142
V-3, 48; VII-166; VIII-19; XI-23			çeşitli	(6)	VI-24, 135, 201, 305, 337; XII-205
ç.-erdim	(2)	I-85, 86	çeşme	(5)	II-201; V-214; VI-251; XII-368, 401
ç.-erik	(1)	XII-261	ç.+den	(1)	VI-242
ç.-ip	(1)	V-6	ç.+nin	(3)	II-201; XII-101, 217
ç.-ir	(7)	I-71, 72;	ç.+ye	(1)	XII-138
III-231; VII-11(2); X-98(2)			çevir-		
ç.-di	(1)	V-6	ç.-di	(1)	II-296
ç.-mir	(2)	IV-50(2)	ç.-digi	(1)	II-437
ç.-mişik	(6)	I-89(2);	ç.-dik	(1)	XII-268
III-296; V-8, 40; X-40			ç.-dim	(1)	VI-105
ç.-mişler	(3)	II-408;	ç.-e	(1)	III-160
III-277, 297			ç.-iller	(1)	VII-111
ç.-meg	(1)	V-257	ç.-irdi	(1)	II-53
çekil-			ç.-miş	(1)	II-436
ç.	(1)		ç.-sin	(1)	XII-374
XII-106			çevre		
ç.-irdi	(1)	V-77	ç.+sinin	(1)	VIII-62
ç.-miş	(2)	II-444,	çeyrek		
445			ç.+e	(1)	XII-198
çekirge(1)		XII-266	çèplik	(1)	V-114
çem (çim)			çingir	(3)	I-40, 53, 54
ç.+de	(5)	V-214, 240(2),	çıkıntılı		
241(2)			ç.+dır	(1)	XII-23
ç.+dedi	(2)	V-238,	çih-		
240			ç.	(1)	
ç.+di	(3)	VIII-3, 5(2)	VII-158		
ç.+in	(1)	V-214	ç.-a	(2)	IV-288;
ç.+nen	(2)	VIII-2, 3	XII-102		
çemirlen-			ç.-acaḥsan	(1)	X-97
ç.-irdi	(1)	I-3	ç.-allardi	(3)	III-94;
çenk			V-147, 148		
ç.+lerin	(1)	IV-217			
çente	(1)	VIII-17			
çerkez	(1)	II-143			

279	ç.-ana	(2)	II-14,	ç.-miş	(1)	XII-313
	ç.-anda	(1)	X-32	ç.-mişam	(1)	I-96
	ç.-ağ	(1)	II-197	ç.-mişih	(1)	II-175
	ç.-ar	(1)	IV-59	ç.-mişlar	(1)	II-134
	ç.-ardi	(5)	III-117(2); V-148; VIII-84, 85	ç.-sın	(1)	VI-36
31	ç.-armış	(1)	III-275	çihar-		
	ç.-ardih	(3)	V-25, 30,	ç.-acağsan	(1)	III-115
	ç.-dı	(1)	VI-293	ç.-am	(1)	VI-101
	ç.-dım	(5)	II-412; V-114, 115; VI-85; XI-4	ç.-amadım	(1)	VII-32
	ç.-dih	(5)	I-13; II-280, 323; V-16; X-56	ç.-dım	(1)	II-425
	ç.-di	(17)	II-52, 407, 463; III-214, 262, 263; V-73, 74, 98, 191, 192, 243; IX-5, 6; XI-9; XII-200	ç.-dih	(4)	I-67
	ç.-dilar(1)	II-123		ç.-di	(8)	II-45, 107, 224
	ç.-ın	(1)	X-96	ç.-ıllardi	(2)	III-68;
	ç.-ınca	(1)	VI-176	V-244		
	ç.-ıp	(3)	I-19; VI-344, 384	ç.-ınca	(1)	III-231
	ç.-rdi	(1)	III-274	ç.-ır	(2)	III-62;
	ç.-ıyollar	(1)	XII-330	XII-74		
	ç.-ıyor	(1)	III-260	ç.-ırdih(2)		V-183; VI-254
	ç.-illar (1)	IX-8		ç.-ıyor	(1)	XII-333
	ç.-ir	(7)	II-183; III-182; VI-289; VII-89, 159; X-2, 32, 101	ç.-illar (1)		VII-168
	ç.-irdih(1)	X-25		ç.-ir	(2)	III-253;
	ç.-madız	(1)	VI-184	VII-128		
	ç.-mamış	(1)	VI-361	ç.-iram	(1)	VI-131
	ç.-manih	(1)	X-97	ç.-irdih(2)		II-347; V-167
	ç.-maz	(1)	IV-14	ç.-mağ	(1)	III-115
	ç.-mazdi	(1)	III-7	ç.-mir	(1)	III-254
	ç.-mış	(1)	XII-48	çihart-		
	ç.-mir	(1)	IV-284	ç.-asan	(1)	V-12
				ç.-ağ	(1)	XI-5
				ç.-ıllardi	(1)	III-94
				ç.-dım	(1)	VI-103
				ç.-ın	(2)	III-255;
				XI-8		
				ç.-ırdih(2)		V-77, 189
				ç.-di	(1)	II-11

ç.-dilar	(1)	III-280
çıhartdır-		
ç.-madi	(1)	XII-416
çıhar		
ç.+i	(1)	III-48
çibin	(1)	XII-266
çiçeg	(1)	III-205
çiçekli	(1)	VIII-7
çifçi	(1)	XII-294
ç.+ler	(1)	III-170
ç.+nin	(1)	III-176
ç.+sini	(1)	XII-134
çifçilig		
ç.+den	(1)	XII-380
ç.+e	(2)	XII-91, 380
çifçilik	(2)	VI-8, 226
ç.+de	(1)	VI-238
çifler	(1)	VIII-84
çiftçi	(2)	XII-33, 59
çiftçilik	(1)	XII-34
çift	(5)	II-40; VIII-37
ç.+di	(1)	VI-10
ç.+e	(2)	II-34, 40
çigin		
ç.+inde	(1)	IV-272
çincil	(1)	I-
çirk	(2)	V-19, 20
ç.+den	(1)	V-25
ç.+i	(1)	V-20
çitali	(1)	VI-45
çivid	(1)	XII-178
çoban	(6)	II-239, 245, 247; VI-267, 304; XII-289
ç.+dır	(2)	VI-269
çobanla	(1)	II-240

çobanlık		
ç.+a	(1)	XII-379
çocuğ	(8)	II-225, 235; III-229, 231, 284, 286; X-100; XII-98
ç.+a	(2)	III-229, 286
ç.+i	(6)	II-362, 363; III-229, 231; V-193; XII-107
ç.+uk	(1)	II-15
ç.+umuz	(1)	VII-187
ç.+un	(1)	III-285
ç.+uni	(2)	X-105, 106
ç.+dan	(1)	II-33
ç.+dum	(1)	VIII-2
ç.+lar	(2)	III-43, 222
ç.+larım	(1)	IX-7
ç.+larımın	(1)	VI-242
ç.+larımız	(2)	VII-47, 74
ç.+larımızı	(1)	V-269
ç.+larımı	(1)	II-226
ç.+lari	(2)	IV-292; X-81
çoğ	(1)	VII-150
ç.+i	(3)	VI-373; XII-406, 415
çoğu	(1)	IV-235
ç.+nun	(1)	XII-398
çoğunluğ	(1)	II-138
çok	(3)	VI-215; XII-360, 362
çoluk	(1)	X-100
çoluğ	(1)	VII-187
çorap	(5)	I-13, 123, 125; V-19, 26
ç.+a	(1)	XII-208
çorba	(3)	II-265, 495, 496

çorti (4) IV-255; V-83,
164; IX-18

ç.+mizi (1) IV-157

ç.+nin (1) IX-21

çoh (131)I-42, 81;
II-3, 7, 20, 35, 54(2), 102, 115, 145,
173, 247, 249, 256, 298, 300, 320,
321, 346, 362, 397, 401, 450, 454,
455, 460; III-9, 21(2), 46, 55, 67,
78(2), 80, 100, 113, 116, 120(2), 121,
143, 153, 162(2), 163, 176, 204, 205,
217, 241, 261, 277, 288(2), 291, 292,
296(2), 302(2); IV-38, 47, 48, 56, 284,
286, 288; V-6, 40, 90, 92, 99, 121,
239; VI-15, 20, 46, 83, 114, 167, 182,
205, 207, 224, 239(2), 245, 253, 275,
299(2), 313(3), 353, 380, 390; VII-21,
22, 36, 58, 125, 157; VIII-2, 57, 67,
86; IX-5, 7, 8, 52(2), 53, 54(2); X-3, 7,
9(2), 42(2), 43, 58, 111; XII-294, 299,
300, 301, 320

ç.+dan (1) II-193

ç.+di (2) I-28; III-
223

ç.+dilar (1) II-318

ç.+dur (6) III-223;
IV-41, 290(2), 296; VII-20; XII-367

ç.+i (4) V-240;
VI-186, 318; VIII-57

ç.+larının (1) III-105

ç.+uni (3) VI-250;
XII-27, 31

çoğal-

çoğaldi(1) XII-293

çoğluğ

ç.+duğ (1) 1020

çök-

ç.-di (3) II-14(2), 72

ç.-düm (2) II-375

ç.-ene (1) II-185

ç.-erdi (1) XII-299

ç.-mezdi(1) II-456

çölmeg (2) V-163; IX-18

ç.+e (1) XII-200

ç.+i (1) V-162

çölmek

ç.+de (1) V-164

ç.+lerde (1) V-161

çöz-

ç.-egin (1) X-14

ç.-erdi (1) VI-330

çubuh

ç.+i (1) XII-255

ç.+nan (2) III-161; VII-68

çul (10)V-
20(2), 21(2), 22, 23, 30, 70; XII-156,
161

ç.+i (1) XII-168

ç.+lar (1) V-30

ç.+lara (2) V-69, 70

ç.+larda (1) V-76

ç.+lardan (1) V-75

ç.+larımizi (1) V-73

ç.+ların (1) V-26

ç.+lari (1) V-72

çuval
V-21 (2) III-292;

ç.+ın (1) III-292

ç.+i (1) V-21

ç.+lara (1) III-179

ç.+ların (1) III-292

ç.+lari (1) XII-72

ç.+larnan (1) III-291

çuğur

ç.+da (1) V-11

ç.+dan (2) V-13, 14

çüft (1) VII-60

ç.+in (1) VII-61
 ç.+ün (1) VII-60
 çün (2) XII-345, 347
 çünkü (6) VI-173, 259, 279, 360;
 XII-33, 42
 çünkü(2) II-9, 55
 çünkü (1) XII-358
 çürü-
 ç.-ye (1) 788
 çürüt-
 ç.-ürdüm (1) 23
 çüt (çift) (4) I-13(2); IV-
 200; VII-60
 ç.+ü (1) IV-200
 çüt (çift et-)(8) III-311; V-125, 254(2),
 257; XI-17, 18; XII-29
 ç.+den (1) V-254
 ç.+ün (1) III-304
 ç.+ü (1) XII-255
 da (262) I-4, 14, 15, 20, 30, 40,
 66, 70, 75, 100, 108, 120; II-7, 33, 34,
 43, 51, 54, 78, 83, 86, 98, 109, 138,
 140, 143, 163, 164, 170, 182, 188,
 189, 216, 237, 238, 240, 247, 250,
 263, 267, 269, 282(2), 285(2), 292,
 294, 295(3), 298, 299, 303(2), 320,
 363, 372, 373, 388, 392, 440, 457(2),
 475; III-5, 18, 40(2), 51, 56, 64, 70(2),
 74, 81(2), 90, 115, 117, 124, 136, 144,
 148, 165, 195, 196, 199, 205, 214,
 221, 241, 242, 244, 252, 302(2), 303;
 IV-33(2), 34, 117, 137, 176, 206, 212,
 231, 235, 238, 261, 293; V-5(2), 11,
 25, 27, 29(2), 34, 36, 48, 63, 73, 74,
 76, 77, 122, 128, 148, 169, 175, 188,
 190, 201, 205, 211, 223, 224, 229,
 240, 241, 243, 245, 254, 255, 256,
 277; VI-7, 12, 14, 21, 24, 37, 44, 49,
 54, 71, 87, 89, 92, 114, 146, 148, 150,
 155, 158, 161, 185, 217, 221, 236,
 282, 287, 293, 296, 318, 320, 323,
 337, 342, 344, 358, 362(2), 371, 380;
 VII-10, 39, 75, 97(2), 104, 121, 144,

145(2), 147(2), 162, 178, 193; VIII-2,
 6(2), 8, 12, 18, 19, 22, 26, 27, 28, 32,
 33(2), 35, 41, 48, 49, 87; IX-5, 50, 58,
 64, 74; X-12, 17, 22, 37, 39, 56, 67,
 89, 90, 91; XI-14, 17, 25(2), 31; IV-4,
 8, 12, 16, 99, 102, 158, 160, 178, 182,
 189, 191(2), 290, 291, 300, 337, 349,
 355, 358, 411

daban (1) III-129

d.+i (1) XI-19

dabanca (7) II-112, 414(2),
 416; III-91, 109(2)

d.+n (1) II-420

d.+sının (2) II-405,
 407

d.+sını (2) II-418, 419

d.+si (1) II-405

d.+yi (2) II-420, 424

dağ (4) II-172(2), 281; III-178

d.+a (19) II-53, 54(2), 55,
 72(2), 73, 74; III-190; IV-2; V-
 205, 206, 208; VI-344; VII-
 99(3); XII-260, 291

d.+da (7) II-67; III-44,
 234, 237; VII-40, 42; XII-97

d.+dadır (1) IX-10

d.+dağan (2) IV-201,
 202

d.+dağani (2) IV-203,
 206

d.+daki (1) VIII-81

d.+dan (1) II-280

d.+ın (4) II-170, 282(2);
 III-186

d.+ına (4) I-42, 44; XII-
 254, 258

d.+ında (3) I-43; IV-
 232; VI-335

d.+ının(1) XII-257

d.+ını (1) IV-100

d.+ınnan (1) V-159
d.+ların (1) VIII-59
d.+lari (2) IV-1; XII-285
d.+i (9) II-72, 73, 79; VII-101(3), 102, 121, 122
dağıl-
d.-a (1) I-20
d.-dıḡ (1) XII-384
d.-di (1) IV-187
d.-ıllarmış (1) X-26
d.-masına (1) IV-30
dağıt-
d.-ıllardi (1) VI-51
dağıtım (1) VI-52
daha (56) I-18, 37; II-33, 35, 184, 206, 229, 267, 358, 393, 410, 474(2), 475; III-218, 260, 313; IV-163; V-37, 91; VI-11, 60, 119, 129, 149, 150, 219, 220(3), 255, 338, 339, 371, 373, 387; VII-64, 66, 70, 176, 196; VIII-13, 14, 69, 87; IX-15, 16; XI-28, 29; XII-128, 138, 224, 225
daima (1) II-334
dal (1) IX-31
d.+ına (1) IX-31
d.+dan (1) IV-54
d.+ını (1) IX-42
d.+i (1) IX-45
daldalıḡ (1) III-185
dal-
d.-dıḡ (1) XII-242
d.-ınca (1) VI-193
dalga (1) II-397
d.+lar (1) XII-162
dam
d.+a (9) I-19; III-94, 95; V-4(2), 6, 32; X-5, 7
d.+da (1) V-32

d.+ı (1) IV-294
d.+ına (1) V-7
d.+i (1) IV-105
d.+lara (1) V-25
d.+larda (1) V-74
d.+nan (2) III-95; X-101
damla-
d.-rdi (1) V-7
damad (2) VII-131, 132
damcıla-
d.-rdi (1) IV-294
damci (4) I-53; V-1, 4
dana (1) IV-190
d.+lar (1) IV-33
d.+yi (1) IV-198
dango (1) XII-419
dar(sıkıntı)
d.+a (1) X-62
daraba (1) XII-207
daraḡ(tarak)
d.+ını (1) XII-100
daral-
d.-di (2) II-268(2)
dara-(tara-)
d.-rdiḡ (1) V-271
d.-ir (3) XII-101(3)
daraḡla-
d.-di (1) II-194
darıl-
d.-mıṣ (1) XII-220
dara-(arayıp tara-)
d.-llar (1) X-3
daş (16) II-50, 331, 487; V-36, 140, 142; VIII-43; X-76(2), 77(2); XII-17, 19(3), 91

d.+a (5) III-278; V-141, 143, 145; XII-17

d.+dan (1) V-34

d.+ı (1) XII-165

d.+ın (4) III-189, 191; X-82(2)

d.+i (5) X-83, 84, 87(2); XII-71

daş-(taş-)

d.-ardi (1) X-43

daşı-(taşı-)

d.-dım (1) IX-59

d.-dılı (2) IX-63

d.-nmiş (1) XII-337

d.-rdılı (1) III-137

d.-yacağlar (1) III-291

datli (3) IX-14(2), 19

d.+di (1) IX-16

davar (2) V-212, 225

d.+a (1) XI-16

d.+ımız (1) IX-17

d.+ın (3) V-12, 13, 14

d.+ını (2) V-235(2)

d.+lar (2) V-7, 234

d.+lara (2) V-221, XI-17

d.+ların (5) I-67; V-11, 66, 139, 218

d.+lari (4) V-9, 17, 215, 216

davşanlar (1) VIII-81

davul (2) III-240; XII-83

davulhane (1) XII-348

dayağ

d.+ımı (1) VI-47

dayan-

d.-amanam (1) V-96

dayağ (1) XI-14

dayazamgilden (1) IV-279

dayaza(teyze)

d.+n (1) IV-279

dayı

d.+mın(1) X-89

d.+nın (1) XII-160

d.+si (1) IX-70

dayı (4) X-67, 69, 90; XII-77

d.+lari (1) II-392

d.+nan (1) X-69

d.+nın (2) X-29, 51

dayıgil

d.+di (1) V-237

dayire

d.+nin (1) VI-167

d.+si (1) VI-126

d.+sine(1) II-111

d.+ye (1) VI-168

de (283) I-5, 13, 17, 31,33, 34, 35, 57, 58, 64, 81, 88, 90, 92, 93, 96, 111, 116, 121(2), 125; II-8, 15(2), 27, 39, 49, 54, 59, 60, 61, 76, 77, 79, 83, 88, 94, 95, 100, 135, 136, 148, 160, 161, 162, 175, 180, 189, 196, 217, 236, 265, 266, 281, 282, 291, 292, 306, 307, 309, 312, 319, 328, 345, 382, 413, 414, 417(2), 418, 430, 431(2), 446, 448, 449, 462, 472, 478(2), 488, 495, 499; III-22, 65, 78, 133, 151, 179, 188(2), 190, 194, 195, 201, 204, 222, 232, 237, 255; IV-4, 8, 12, 16, 19, 23, 38, 45, 48, 76(2), 136, 149, 200, 205, 206, 226, 281, 288, 290; V-20, 22, 23, 45, 46, 58, 75, 78, 89(2), 95, 111, 128, 129(2), 146, 178, 194, 207, 211, 226, 239, 240(2), 248, 254, 255, 259, 260, 263(2), 267, 275; VI-13, 16, 19, 22, 24, 25, 36, 40, 41, 46, 67, 77, 115(2), 125, 126, 130, 136, 144, 145, 160, 169, 170, 174, 181, 208, 210, 214, 219, 231, 243, 244,

264, 266, 277, 282, 293, 317, 337, 340, 348, 350, 358, 367, 388, 391(2), 392; VII-17, 26, 29, 39, 61, 93, 99, 109, 116, 120(2), 130, 150, 166, 176, 194, 195; VIII-2, 3, 4, 5, 7, 9, 18, 23, 31, 35(2), 45(2), 46, 49, 50(2); IX-5, 10, 17, 29, 30, 33, 64(2), 70; X-13, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 33, 40, 45, 52, 54, 61, 93; XI-4, 10, 23, 34, 36; XII-59, 100, 103, 143, 155, 159, 206, 218, 245, 300, 348, 356, 360(2), 383, 400, 417

dede (5) IV-15, VI-358; IX-46; X-74, 75

d.+ler (1) XII-151

d.+leri (1) III-227

d.+lerime (1) IX-41

d.+lerimin (1) IX-24

d.+m (2) IX-41, 46

d.+miş (1) IX-46

d.+n (1) 1177

d.+nin (1) X-78

d.+yi (1) X-75

de-

d.-di (188) I-17, 34, 37, 76, 78, 79, 82, 83, 104(2), 109, 110, 115; II-74, 75, 79, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 96, 105, 106, 108, 116(2), 117, 129, 155, 157, 158, 163, 169, 171, 178, 192(2), 203, 218, 219, 221(2), 222(2), 223, 225, 226, 228, 233, 241, 249, 251, 257, 262, 264(2), 266, 267, 271, 281, 284, 286(2), 290, 295, 296(2), 298, 300, 365, 368, 369, 382, 387(3), 389, 390, 391, 392, 393(2), 394, 395, 396, 398, 399(2), 400, 402, 412, 418, 419, 423, 426, 429, 434, 439, 443, 444, 447, 454, 457, 461, 463, 465, 467, 469, 470, 471(2), 472, 473, 475, 477(3), 482, 484, 485, 486, 487, 491(2), 492(2); III-53, 54, 135; IV-57, 58, 175; V-88, 92, 95, 98, 101, 103, 104, 111; VI-16, 42, 118, 120, 124(2), 126, 142, 178, 179, 255; VII-23, 25,

28; IX-55, 56, 65; X-33, 38, 50, 70; XII-63, 65, 104, 105, 106(2), 124

d.-digi (1) II-398

d.-digim (6) III-205; V-261; VI-55, 81; VIII-6, 27

d.-digimiz (2) V-53; XII-348

d.-diginde (1) VI-331

d.-digini (2) IV-49; VII-124

d.-dik (5) II-84, 86, 248; VI-331; X-69

d.-dikçe (1) V-99

d.-diler(31)I-21, 30, 31, 32, 45; II-121, 206, 261; VI-30, 34, 41, 78, 83, 87, 138, 139, 324, 326, 377; VII-23; VIII-1, 2, 3, 9, 10, 11; X-7, 19; XI-5, 6

d.-dim (80) I-33, 35, 72, 75, 95, 99, 100, 110; II-92, 97, 178, 179, 201, 297, 301, 302(2), 304, 305(2), 311(2), 339, 343, 344, 345, 369, 370, 371, 391(2), 395, 397, 402(2), 418, 420(2), 421, 423; III-149, 154, 308; IV-48, 56, 57, 58, 288, 295; V-49, 89, 102, 103, 105, 116; VI-15, 17, 19, 26, 28, 29, 35, 40, 72, 81, 84, 85, 115, 116, 139, 152, 180; VII-24; IX-37, 66, 71, 75; X-29, 34, 51; XI-3, 5, 7; XII-311(3), 347

d.-dimse (1) VI-129

d.-din (2) IV-43, 147

d.-ginen (1) VII-120

d.-meg (5) VI-200, 225, 237, 332, 335

d.-mek (6) II-406; IV-53; VI-186, 190, 196, 381

d.-memnen (1) I-72

d.-meyip (1) III-248

d.-mez (3) VI-190; XI-35; XII-206

d.-mezdi (1) I-60
d.-miş (32) II-214, 435(2), 436, 437, 439; VI-198, 199, 284; IX-31, 35, 36, 37, 41, 42, 43(2), 73, 74(3); X-14(2), 19, 48(2), 49, 53, 54, 109, 110
d.-mişler (3) VI-284; XI-12; XII-327
d.-miyem (3) VI-349(3)
d.-rdik (2) II-46; VI-6
d.-rdim (2) I-26; VI-111
d.-rik (3) II-32, 153; III-239
d.-rler (1) VIII-7
d.-rlerdi (1) II-39
d.-rlerse (1) VI-127
d.-rsen (1) II-396
d.-se (1) VII-146
d.-yip (2) III-50; VI-369
dedirtirici
d.+dir (1) XII-353
def (1) I-15
d.+di (1) XII-83
defa (4) II-24, 191, 352; IV-49;
defçi (1) I-14
deg-
d.-di (1) 47
d.-ende (1) V-61
d.-mezdi (1) III-196
deger (değer) (2) V-57; XII-201
degil (24) I-37, 73; II-127, 174, 369, 448; III-58, 75, 111, 143, 162, 186; IV-151, 172; VI-17, 114; VI-189, 190, 194, 298, 307, 361, 386, 389; VII-6, 192; X-92; XII-46, 137

d.+di (7) III-71, 217; V-203; VI-232; VIII-3, 5, 50
d.+dim(3) III-216(2), VIII-2
d.+dir (1) VI-277
d.+em (3) II-422(2), 470
d.+ik (1) II-183
d.+miş (2) II-139, 351
degirman (2) VII-94, 95
d.+a (1) V-76
d.+ın (2) VII-88, 94
d.+ında (1) II-212
d.+inan (1) II-210
degirmen
d.+i (1) XII-61
degış-
d.-dik (1) II-318
d.-ebilirdin (1) II-60
d.-illerdi (1) V-233
d.-irdik (1) V-232
d.-mezdik (1) IX-20
d.-miş (2) VI-157, 163
d.-se (1) II-60
d.-ti (3) III-27, 120, 121
degışik(1) VI-130
değ-
d.-dikden (1) V-55
değen (3) IV-83, 85
d.+liler(1) IV-280
değil (5) II-157; III-64; XII-51, 312
değış-
d.-di (1) XII-317
d.-irdi (1) II-59
değ (3) 665, 907, 907

dehe (15) I-110(2), 113, 117; II-195, 206, 403; V-107; VI-99, 163, 382; VIII-14; X-108; XII-109

dehi (5) I-41; VIII-16; X-80, 87(2)

dehir

d.+de (1) XII-345

dehre

d.+nen (2) III-197(2)

d.+sinen (1) XI-16

dekçi (1) V-156

dek

d.+e (1) XII-236

deleme(1) VI-6

deli (4) II-309; VI-297; VII-55; IX-43

delig

d.+ine (1) XII-166

delikli (1) III-278

delil

d.+dir (1) VI-380

dem (1) XII-409

demir (4) II-50; VII-98; XII-44, 52

d.+in (1) II-76

demür (2) II-486; III-226

d.+den (2) V-137; VI-210

den (2) II-459; III-165

dene (1) II-459

denge

d.+miz (1) III-153

denk

d.+ini (1) XII-372

den-

d.-ir (3) IV-32, 40, 239

d.-irdi (3) IV-34, 35, 281

deniz (6) II-10; III-225, 226, 228; IV-289; V-178

d.+de (2) V-179; XII-157

d.+e (6) II-11; III-233; V-177, 180; XII-156, 161

d.+in (2) II-9, 10

depo

d.+si (1) VI-52

dekke (3) I-103; III-284; V-99

d.+nin (1) IV-292

dárb (1) II-411

derd (2) VII-35; X-43

d.+i (2) II-323; VII-6

d.+den (1) VII-35

d.+im (1) VII-20

d.+imi (3) VII-12, 15, 20

d.+in (2) VII-13, 36

dere (1) 1723

derece (1) VI-387

d.+de (1) VIII-9

d.+sinde (1) VI-382

dere (1) XII-232

d.+leri (1) XII-225

d.+nin (1) I-49

d.+ye (4) I-46; II-373(2); III-190

deri

d.+si (1) III-301

d.+sinnen (1) III-311

derken (2) VI-7, 141

derneg (1) VI-345

d.+imde (1) VI-353

	d.+in	(1)	VI-345
ders		(1)	VI-191
	d.+e	(4)	V-97(2), 98, 107
	d.+imi	(1)	V-102
derzehi	(1)		XII-344
desde	(1)		X-54
desdere			
	d.+nen	(1)	VI-105
desinler			
	d.+dir	(1)	XII-
deste	(3)		II-241; IV-29, 233
	d.+de	(1)	IV-22
devam	(14)		II-72, 79, 90, 176, 194, 327(2), 357; III-16, 174, 213; VI-60, 165; VII-179
devamli		(2)	II-318,442
deve	(1)		VI-296
	d.+nin	(1)	VI-335
deveci	(1)		II-365
develik	(1)		II-142
devir	(2)		VIII-64; XII-376
	d.+inden	(4)	XII-309, 318, 319, 359
devirsi	(2)		V-162, 164
devlet	(3)		V-45; VI-368; XI-23
	d.+in	(1)	VI-385
	d.+inde	(1)	XII-42
	d.+ler	(1)	II-360
devre			
	d.+lerde	(1)	II-353
	d.+lerinde	(1)	II-353
	d.+ye	(1)	III-262
devreşler	(1)		XII-150

deyil-			
	d.-ir	(1)	VI-
deyim			
	d.+e	(1)	IV-37
dılvırlar	(1)		XII-153
dınaz	(1)		V-85
dırağdor	(2)		V-242; VIII-21
	d.+dur	(1)	V-242
dırel	(1)		V-130
	d.+den	(5)	V-130(2), 131(2), 129
	d.+i	(1)	V-130
dırmıh	(1)		V-244
	d.+a	(1)	XII-269
	d.+i	(1)	XII-255
	d.+nan	(1)	III-200
dış		(2)	VII-141; XII-47
	d.+a	(1)	XII-23
	d.+ına	(1)	VI-92
	d.+ında	(1)	VI-366
dışarda	(2)		II-27; V-216
	d.+dır	(1)	VII-161
dışardan	(4)		II-39, 40; VI-287, 386
dışarı			
	d.+da	(1)	II-256
	d.+di	(1)	V-212
dışari			
	d.+ya	(3)	III-57; VI-143; XII-217
dışarya	(2)		VII-159, 160
dızdızan	(1)		V-122
dızdız			
	d.+dır	(2)	V-123(2)

dib	(7)	IV-34,	direl	(1)	XII-186
35(2), 36; V-226(2), 227			diri		
d.+inde	(8)	II-187,	d.+lere	(1)	VI-277
282, 283; IV-37, 38, 57, 189; X-106			dirseg		
d.+ine	(2)	II-64, 186	d.+imin	(1)	II-220
dicle			diş	(2)	V-
d.+den	(1)	XII-386	d.+ini	(1)	XII-114
diger	(4)	II-317,	diş(düş)		
440; VI-94, 311			d.+ine	(1)	X-77
d.+i	(1)	II-53	divana	(1)	IX-43
d.+ini	(1)	VIII-47	diyar	(2)	XII-405(2)
d.+lerine	(1)	VI-67	diyarbakır	(1)	VI-96
dilber	(3)	IV-209, 211(2)	d.+a	(1)	II-355
d.+nen	(1)	IV-224	d.+ın	(1)	II-155
dil			diye	(15)	II-49, 108, 125; III-162,
d.+e	(1)	XII-367	184, 224, 227, 304; IV-213; V-94,		
d.+i	(3)	V-96; X-84, 107	117; VI-307, 375; IX-25, 54; XII-117,		
d.+in	(1)	VI-279	341		
dilen-			di-(de-)		
d.-enin	(1)	II-189	d.-yecegem	(2)	II-429;
d.-in	(1)	II-159	VII-146		
d.-ir	(1)	II-203	d.-yeceglar	(1)	VII-30
d.-irsiz	(1)	II-166	d.-yedi	(1)	IX-51
d.-mek	(1)	II-187	d.-yek	(1)	VI-226
din	(1)	XII-343	d.-yelerdi	(1)	V-4
d.+leri	(1)	II-479	d.-yelim	(2)	VI-209,
dinle-			247		
d.-llerdi	(2)	III-7, 20	d.-yeller	(5)	II-202,
d.-meden	(2)	VI-	452; IV-35, 51; V-102		
188(2)			d.-yellerdi	(24)	I-86, 87; III-
d.-rse	(1)	VI-257	234, 235; IV-221, 222(2); V-87(2), 89,		
d.-yeni	(1)	IV-138	224, 248, 272, 273; VI-233, 240, 298;		
d.-irlik	(2)	I-66(2)	VIII-51; IX-79; XI-25, 33		
dinne-			d.-yem	(7)	V-2, 166,
d.-rdik	(1)	III-15	168, 175, 233; X-22, 37		
dikkat	(1)	VI-272	d.-yemedik	(1)	II-190
			d.-yemezsen	(1)	III-114

197	d.-yen	(2)	VII-162,	205, 211(2), 214, 215(2), 217, 218,
	d.-yende	(3)	I-12; X-77; XII-108	220, 221(2), 223, 224, 225(2), 226, 228(2), 229, 232, 234, 235, 236, 237, 239(2), 242, 244, 245, 246(2), 247, 248(2), 249, 250, 252, 253, 256, 259, 261(2), 262(2), 264(2), 266, 267, 269, 270, 271(2), 272, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 283, 285, 286, 287, 288(2), 289(2), 294, 296(2), 297, 298, 300(2), 302, 304(2), 306(2), 310(2), 312, 313, 314, 316, 318, 320, 321(2), 324, 327(2), 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339(2), 340, 344, 345, 346(2), 352, 353, 356(2), 366, 368, 369, 370, 372(2), 373, 375, 376(2), 377(2), 378(2), 379, 380, 384, 385, 386, 388, 389(2), 390(3), 391, 392, 394, 395(2), 397(3), 399, 400(2), 402, 404(3), 406, 407(2), 409, 411, 412, 413(2), 415, 416, 417, 419, 420(2), 422(2), 423(2), 424, 425, 426, 428, 429, 441, 446, 448, 456, 462, 463(2), 464, 465, 467(2), 468, 471(3), 479, 480, 484, 485, 487, 488, 490(3), 491, 492, 494(2), 496, 497, 498; III-229, 247(2), 248, 251, 254(2), 256, 257(2), 258, 287, 296; IV-42, 173, 212, 239, 286, 294; V-54, 55, 56, 81; VI-27(2), 174, 195, 289, 290(2), 308(2), 311, 325, 339, 373, 379; VII-1, 2, 6, 8(2), 11, 12(2), 13, 14, 19(2), 21, 26, 29, 31, 35, 78, 79, 81(2), 83(2), 84(2), 89, 90, 93, 95, 96, 97, 100(2), 101, 102(2), 103(2), 107, 111(2), 113, 115, 116(3), 118, 119, 120, 122, 123(2), 124(2), 127, 128, 129(2), 130, 131(2), 135, 136(3), 137(2), 141, 143, 145, 147, 159, 160, 161, 162, 182, 183, 184(2), 185, 186, 188(3), 189, 190, 191, 190, 192, 193, 194, 199, 200; IX-44; X-3, 5(4), 11, 20, 45, 46, 48, 50(2), 51, 55, 78, 86, 90(2), 91, 93, 96, 97, 106, 109
	d.-yene	(1)	XII-109	
	d.-yer	(1)	II-231	
	d.-yerdi	(10)	I-58, 61; II-159; III-279, 280, 281, 283; V-141, 143; VII-157	
	d.-yerdik	(21)	I-91, 129; II-33, 40, 41; V-2, 19, 20, 29, 52, 64, 116, 128, 152, 168, 180; VII-63, 152; VIII-28; XI-2, 19	
	d.-yerdim	(4)	I-86; V-154; VI-63, 64	
	d.-yerek	(1)	VIII-74	
	d.-yerem	(2)	V-58, 60	
	d.-yerik	(7)	V-51, 52, 55, 63, 66, 114, 128	
	d.-yerse	(1)	VII-146	
	d.-yilirdi	(1)	IV-238	
	d.-yiller	(27)	II-127, 129, 131; III-243, 251, 285; V-38, 43, 53, 59, 64, 86, 114, 122, 127, 256; VI-25, 37, 114, 172, 327; VII-47, 114; X-76	
	d.-yillerdi	(1)	V-122	
	d.-yillermiş	(1)	IX-42	
	d.-yillerse	(1)		
	d.-yince	(1)	VII-11	
	d.-yir	(414)	I-5, 6, 8(2), 31, 68; II-76, 84, 93, 94, 96(2), 100, 105, 108, 116, 117(2), 119, 122(3), 123, 124(2), 126, 128, 129, 132, 156, 157, 160, 161, 162, 166, 167, 169, 176, 177(2), 178, 179, 180, 182, 184, 185, 187(2), 192, 194(2), 195(2), 199(39, 200, 201(2), 203, 204,	
	d.-yirdi	(6)	V-93; VI-254; X-54, 57(3)	
	d.-yirdik	(2)	VI-332; VII-43	
	d.-yirdim	(2)	VI-253; VII-40	

d.-yirdin	(1)	IV-165	d.-a	(1)	IX-66
d.-yirem	(4)	IV-236;	doğra-		
VI-27, 131; IX-44			d.-rdıh	(4)	III-197, 198; XI-
d.-yirik	(7)	IV-55;	17(2)		
V-39, 53, 54, 55, 56, 82			doğri	(12)	II-173, 181(2), 315,
d.-yirse	(1)	X-105	367, 373(2), 381		; VI-146, 327;
d.-yirsen	(1)	IV-180	VII-141; XII-23		
d.-yirsiz	(1)	X-51	d.+dır	(1)	III-256
d.-yor	(7)	III-136;	d.+di	(1)	II-173
VI-263, 295, 333; XII-95, 96, 349			d.-di	(1)	II-93
d.-yoruz	(1)	VIII-10	doğruluğ	(3)	VI-332, 333,
diz	(1)	V-127	351		
d.+e	(1)	V-128	d.+ği	(1)	VI-369
dizil-			d.+a	(1)	VI-352
d.-dik	(1)	XII-272	doğu	(1)	XII-342
d.-miş	(1)	XII-115	doğubayazıt		
d.+inde	(1)		d.+a	(1)	XII-384
XII-400			doğum	(2)	III-225; V-59
d.+ine	(1)	XII-169	doğumli		
d.+leren	(1)	XI-34	d.+lar	(1)	V-59
dodo	(1)	IV-278	dokuz	(1)	XII-339
dodug			dol-		
d.+un	(1)	IV-275	d.-a	(1)	IX-72
doğal	(1)	III-152	d.-ardıx	(1)	IX-17
doğ-			d.-ardi	(1)	X-42
d.-anda	(1)	IV-84	d.-ir	(1)	III-294
d.-ardi	(1)	III-32	d.-up	(1)	X-95
d.-ir	(1)	X-100	d.-uplar	(1)	X-95
doği			d.-uyor	(1)	III-293
d.+dan	(1)	II-456	dolab		
doğma	(1)	III-27	d.+a	(2)	V-209; XII-236
doğrama	(2)	VI-59,	dolan-		
69			d.-a	(1)	II-151
doğramaci			d.-dim	(2)	VI-97;
d.+nın	(1)	VI-56	XI-31		
doğran-			d.-dih	(3)	II-
			185(2), 196		

d.-di	(3)	II-	d.-ullardi	(2)	V-37;
384(2); X-38			XI-24		
d.-dilar(2)		II-317, 320	d.-durun	(1)	XII-280
d.-ırdıḡ	(2)	V-70(2)	d.-up	(1)	IV-240
d.-ırdi	(1)	VII-62	d.-urdi	(3)	II-42,
d.-ir	(6)	II-216,	350; VII-63		
217, 498; IV-143; VII-4, 5			d.-urdum	(1)	V-3
d.-iram	(1)	VII-9	d.-urduḡ	(6)	III-158,
dolayısıyle	(1)	VI-25	180; V-34, 35; VIII-32, 33		
dolayi	(3)	VI-1, 262, 322	d.-uruḡ	(1)	II-209
doldir-			doldurul-		
d.-dilar(1)		II-257	d.-urdi	(1)	III-34
d.-ir	(1)	II-232	dolḡun	(1)	IV-230
d.-irdıḡ	(2)	II-347,	doli	(3)	II-426; IV-287;
348			IX-46		
dolduḡ			d.+di	(1)	IX-3
d.+a	(1)	XII-	dolma	(1)	II-460
doldur-			d.+si	(1)	IV-258
d.		(1)	doluḡ	(1)	IV-190
VI-232			d.+i	(1)	IV-198
d.-a	(1)	XII-72	domadez		
d.-acaḡsan	(1)	III-164	d.+i	(1)	III-126
d.-alar	(1)	XII-102	don-		
d.-am	(4)	IV-290,	d.-ar	(1)	II-326
197, 244, 247			d.-ardım	(1)	V-220
d.-di	(1)	II-257	d.-ardi	(3)	V-8, 9(2)
d.-dum	(5)	VIII-5,	d.-di	(1)	II-256
10(2), 14; XII-229			don(külot)		
d.-duḡ	(1)	XII-174	d.+i	(1)	V-127
d.-ir	(3)	II-232;	don		
VII-3, 4			d.+un	(1)	V-220
d.-irdım	(1)	V-6	dokkuz	(1)	VI-4
d.-irdi	(2)	VII-66,	d.+da	(2)	III-208, 210
67			doḡuz	(9)	III-208, 209,
d.-maya		(1)	212; IV-71; VII-52; IX-13; XII-289,		
XII-232			313, 316		
d.-mişlar	(2)	X-13(2)	d.+da	(1)	VII-52

doro	(1)	IV-278	d.+den (7)	V-79,	80(3),
dost			81(2), 83		
d.+a	(1)	XII-251	d.+mi	(1)	IV-103
d.+larım	(1)	IV-191	d.+yi	(2)	IV-
doğdor (2)	V-263(2)		231(2)		
doğ-			dögül-		
d.		(1)	d.-di	(1)	X-16
VI-228			d.-dükden	(1)	V-76
d.-amazsan	(1)	III-131	d.-ende		(1)
d.-amir	(1)	III-136	X-16		
doyir-			d.-lürdi	(1)	V-76
d.-abülmir	(2)	VII-	dögüş (1)	II-489	
119(2)			dögme (1)	I-32	
d.-acağam	(1)	VII-97	dök-		
doyirax	(1)	VII-92	d.-sün (1)	VI-348	
doymir(1)	VII-96		dön-		
doyur-			d.	(1)	V-117
d.-duğ (1)	X-56		d.-di (6)	II-269, 410; III-	
d.-maz (1)	XII-29		284, 142, 162; VIII-82		
d.-sun (1)	VII-121		d.-diler(1)	VI-109	
d.-un (1)	VII-112		d.-düm(6)	II-221; V-117;	
dög-			VI-86, 104, 147; XII-228		
d.-di	(3)	II-484;	d.-e	(2)	X-41, 42
VII-58; IX-61			d.-eceg	(1)	XII-69
d.-diler(1)	III-287		d.-ek	(1)	IV-255
d.-dün	(1)	IV-243	d.-eller(1)	IV-31	
d.-eceyik	(1)	XI-5	d.-ellerdi	(1)	VI-237
d.-eler	(2)	XI-2, 4	d.-emedim	(1)	II-403
d.-er	(1)	XII-237	d.-en	(2)	VII-155,
d.-erdi	(1)	VII-57	179		
d.-erdik	(1)	V-79	d.-er	(3)	IV-35;
d.-iller (1)	X-15		VI-106; XII-71		
d.-mişler	(2)	II-482(2)	d.-erdi	(4)	II-498;
d.-ün (1)	XI-7		V-227(2); VII-166		
dögme	(3)	I-38; IV-	d.-erdik	(3)	I-119; V-
241; V-79			69; VIII-37		
			d.-erdin	(2)	V-28, 29
			d.-erken	(1)	XII-326

311	d.-ir	(2)	VI-197,	d.+lar	(2)	VI-306; XII-344
	d.-irdi	(1)	VII-72	d.+ndan	(1)	VI-360
	d.-irsen	(2)	IV-36(2)	du ^c e		
	d.-meyin	(1)	VI-338	d.+leri	(1)	IV-266
	d.-mez	(1)	VIII-43	dubaraçi	(1)	V-156
	d.-miyecegem	(1)	1139	dul	(1)	IV-262
	d.-se	(1)		duman		
	VII-161			d.+da	(1)	XII-281
	d.-üyor	(2)		dur-		
	XII-327(2)			d.-	(6)	
dönüm	(6)	III-42, 133, 134, 182;		IV-29; V-99, 246; VI-30, 85,		
VIII-23, 29				218		
dönder-				d.-a	(3)	V-4; XII-
	d.-dim	(1)	VI-104	71(2)		
dönüş				d.-amazdın	(1)	III-129
	d.+de	(1)	XII-274	d.-ardi	(1)	II-60
	d.+ü	(1)	XII-288	d.-armış	(1)	X-85
dörd	(7)	V-256, 260,		d.-di	(2)	II-375;
261, 228, 231(2), 233				IV-58		
	d.+e	(2)	I-20, 21	d.-dum	(1)	VII-30
	d.+i	(1)	VI-233	d.-ir	(1)	VII-110
dörpi	(1)	V-124		d.-irih	(1)	II-270
dört	(28)	II-36, 108, 355, 453, 458,		d.-ma	(1)	XII-129
495(2), 496(2); III-138, 181, 228; IV-				d.-madan	(2)	XII-64,
163; V-257, 258; VII-110, 190, 195;				78		
VIII-16(2), 43, 44, 46; X-59; XI-9;				d.-madım	(1)	XII-228
XII-48, 58, 187				d.-madi	(3)	
dörtlög	(1)	X-59		II-324, 325; XII-135		
döşek	(1)	IV-194		d.-mayın	(4)	XII-4, 8,
	d.+lerde	(1)	VI-392	12, 16		
döşe-				d.-maz	(4)	V-96;
	d.-(i)yem	(1)	IV-220	VIII-71; XII-77, 80		
du ^c a	(4)	XII-355		d.-up	(2)	VII-89;
69, 787,				XII-132		
	d.+si	(1)	VI-312	d.-ur	(1)	VII-198
dua	(2)	VI-369,		d.-uyor	(1)	III-134
384				durağlıh	(1)	II-89
				durdur-		

160	d.-muş	(2)	VI-159,	389	d.-upsan	(2)	VI-303,
duri	(1)	V-179		duygı	(4)	VI-76, 201	
durıla-				d.+lar	(1)	VI-201	
	d.-rdıh	(1)	V-179	d.+yi	(1)	VI-202	
durna				duyul-			
	d.+lar	(6)	XII-1, 3, 4, 8,	d.-a	(1)	IV-217	
12, 16				dü ^c e	(4)	IX-73, 74, 75,	
dursun	(2)	X-27; XII-419		61; X-61			
durula-				düdükli	(1)	XII-200	
	d.-di	(1)	XII-179	düğün	(7)	III-61,	
durul-				67, 71, 76, 79, 170, 240			
	d.-urdi	(1)	V-173	d.+e	(1)	III-75	
durum	(3)	II-127; III-58;		d.+i	(1)	III-76	
VI-363				d.+idi	(1)	III-80	
	d.+i	(1)	II-304	d.+ler	(2)	III-120;	
dut-				XII-83			
	d.-ardıh	(1)	II-461	d.+lerde	(1)	III-117	
	d.-ardi	(2)	II-39, 43	d.+nen	(1)	III-99	
duvar	(1)	VIII-48		d.+üm	(2)	V-107,	
	d.+a	(1)	I-73	108			
	d.+ının	(1)	II-187	d.+ümi	(1)	I-12	
	d.+i	(1)	VIII-49	d.+ün	(1)	III-62	
	d.+lar	(1)	I-70	dükan	(1)	VI-54	
	d.+lara	(1)	XII-323	dülcü	(1)	XII-346	
duvağ	(1)	IV-275		dümdüz	(2)	II-330, 332	
duvağsız	(1)	IV-262		dünya	(4)	III-297; VI-258;	
duy-				VII-199, 200			
	d.-ar	(1)	IV-175	d.+da	(5)	II-392, 395; III-	
	d.-dum	(1)	X-102	144; IV-107; VI-351			
	d.-dun	(1)	IV-49	d.+nın	(1)	VI-383	
	d.-mamişam	(1)	II-433	d.+ya	(1)	VI-36	
	d.-mişam	(1)	VI-193	d.+yi	(1)	IV-128	
	d.-unca	(1)		dürüstlük	(1)	VI-333	
VI-113				düş-			
				d.	(3)	VI-127;	
				VII-27, 85			

d.-di (12)I-17, 107; II-126, 275, 378(2), 398, 441; IV-133; VI-295; X-72; XII-162

d.-dÜ (2) VII-154; XII-347

d.-dügümüz (1) VI-328

d.-dük (1) X-72

d.-düm (4) II-470; VIII-4; X-31, 35

d.-dün (2) V-154, 155

d.-e (2) II-440; IX-67

d.-em (1) IV-216

d.-en (3) V-95, 98, 117

d.-ende (1) X-32

d.-er (2) II-326; IX-38

d.-erdi (2) V-140, 144

d.-erdik (1) III-306

d.-erse (1) VII-154

d.-ir (10)VII-88(2), 92, 97, 181(2), 197, 198, 200; X-107

d.-irdi (1) VII-72

d.-irem (1) I-17

d.-meginen (1) VI-127

d.-mesin (1) XII-266

d.-mir (2) IV-66; VII-141

d.-miş (1) VIII-34

d.-se (1) II-440

d.-sez (1) X-63

d.-ünce (1) IV-133

d.-üp (2) I-9; V-142

düşembe (1) IV-90

düşman (3) IV-191; VI-354

d.+a (3) II-322; VIII-63; XII-375

d.+dır (1) IV-172

d.+ın (1) II-280

düşünce

d.+mle (1) VI-73

düşün-

d.-dügi (1) VI-381

d.-dügüm (1) VI-98

d.-düm (5) VI-100, 102, 209, 216; VII-30

d.-ne (4) VI-103(2); 202(2)

d.-ebiliyor (1) III-58

d.-iller (1) VI-155

d.-ir (3) II-129; VI-304; VII-110

d.-irem (1) VI-173

d.-irse (1) VI-388

d.-memle (1) VI-48

d.-mez (1) XII-113

d.-üp (1) VI-78

düşür-

d.-di (1) IX-1

düz (4) II-329; V-153; VI-106, 218

d.+de (1) IV-185

d.+lerde (1) III-204

d.+üne (1) XII-163

düzel-

d.-di (1) I-89

d.-mez (1) VI-321

düzeltil-

d.-eceg(1) VI-329

düzeltil-

d.-irse (1) VI-285
düzen (1) II-359
düzenli (1) VI-208
düz-
d.-erdik (1) III-184
d.-erdim (1) VI-63
düzgün(2) VI-226; VII-68
düzlen-
d.-ecek(1) VI-322
e (32)II-3, 238, 240, 254, 307, 308, 340; III-3, 129, 207, 219; V-45, 59(2), 199; VI-179, 267, 331, 343; VII-14, 137; XI-26; XII-18, 24, 29, 30, 37, 42, 46, 85, 157, 380
^cebdes (1) IV-156
ebe (3) VI-268; XII-103, 119
e.+si (1) V-268
ebelig (1) V-269
ebleyizler (1) XII-143
^cecel
^ce.+ini (1) VII-27
^cecemilig (1) VI-72
^ce.+i (1) III-210
ecinni
e.+lerin (1) III-246
efendi (3) XII-187, 190, 192
efendim (7) II-290; III-114, 185; VI-266, 286, 364; IX-43
e.+e (3) VI-96, 238, 367
efrad
e.+i (1) VI-367
ege (6) III-123; V-140; VI-222, 223; X-38, 111
egen (yeğen)
e.+ime (1) IV-72

eger (10)II-63; III-47, 123(2); VI-65, 186, 385, 386(2); VII-85
egil-
e. (1) IV-76
e.-ip (1) VI-207
e.-ir (1) VI-211
egir-
e.-illerdi (1) V-20
e.-irdik(2) V-26, 273
e.-irdin(1) V-28
e.-mek (3) V-27, 28(2)
e.-mişdik (1) V-25
egle-
e.-diler(1) III-84
e.-yin (2) III-37; XII-282
eğer (3) VI-48(2), 66
eğitim (1) VI-32
eğali
e.+si (1) II-3
eğbab (1) IV-137
^cehd (1) IV-151
ehemmiyet (1) VI-
eğlak
e.+i (1) VI-375
e.+iyle (1) VI-324
eğsan (1) VI-59
è.+ın (2) III-104, 105
eğval (1) V-104
ejder
e.+nen (1) XI-10
ek-
e.-ellerdi (4) II-43; V-253(2), 262

	e.-en	(1)	III-167		e.+imin	(1)	
	e.-enin	(1)	III-168		VII-29		
	e.-erdi	(2)	I-91;		e.+imizi	(2)	VII-41,
VII-62				46			
	e.-erdik	(13)	II-38; III-126, 154(2), 158, 159; V-41, 46, 51, 205(2); VII-64; VIII-27		e.+imle	(1)	
					II-291		
	e.-erem	(1)			e.+imnen	(1)	II-293
	IV-119			V-184	e.+in	(2)	III-128;
	e.-ginen	(1)	VII-69				
	e.-irdik(3)	V-40, 41;	VII-		e.+inen	(1)	
69					III-140		
	e.-irsen	(1)	III-165		e.+ini	(1)	XII-108
	e.-mirsen	(1)	VII-68		e.+inzi	(1)	II-192
	e.-miş	(1)	II-168		e.+leri	(3)	V-182;
	e.-mişdim	(1)	III-133	VII-15, 16			
	e.-mişem	(2)	III-133,		e.+siz	(1)	II-265
134					ekrem	(1)	I-94
	e.-mişik	(2)	I-90, 91		ekseri	(1)	II-27
	ekin	(15)	II-38, 64, 215, 229(2), 231, 237; III-41, 42, 183; IV-86, 219; V-223; VIII-22		ekseriye	(1)	XII-214
	e.+de	(1)	VI-238		ekseriyet	(1)	XII-22
	e.+i	(15)	II-241, 244, 245; III-42; IV-221, 228, 233(2); V-223, 251; IX-55(2), 58, 59		ekseriyeti	(2)	XII-33, 297
	e.+in	(1)	IV-28		ekseriyetle	(1)	XII-23
	e.+ini	(3)	II-235, 245, 247		el	(12)	I-17; II-122, 210, 211; III-230(2); IV-213; V-12; VI-99; IX-31; X-35; XII-200
	e.+ler	(3)	II-206, 212; XII-		e.+e	(1)	III-188
292					e.+de	(5)	IV-61; V-109;
	e.+leri	(2)	II-50; V-252		VI-257, 390; VII-182		
	ekmeg	(35)	I-55, 57; II-156, 161(2), 162, 172, 176, 183, 186, 189(2), 190, 195, 212, 495, 496; III-127, 128, 232, 257, 258, 259; VI-243; IX-12, 13(2), 22; X-54; XI-26, 27, 28; XII-254, 289, 290		e.+en	(4)	III-64; IV-110, 156; XII-40
	e.+i	(7)	II-26, 187; V-188; VII-14; IX-15; XII-288, 294		e.+i	(1)	IV-283
					e.+imde	(4)	II-375;
					VI-146, 157; XII-104		
					e.+ime	(1)	IV-131
					e.+imin	(1)	VII-34
					e.+imizde(1)	V-265	
					e.+imizdeki	(2)	II-12;
				XII-39			
					e.+imizden	(1)	VII-75

e.+imize	(5)	II-486;
V-32, 264(2);IX-62		
e.+imiznen	(4)	III-175,
201, 206; V-48		
e.+imnen	(4)	II-371;
VI-76, 227; IX-67		
e.+in	(1)	XII-131
e.+inde	(7)	I-
57; II-120, 121; III-24, 64; VII-156;		
XII-391		
e.+indeki	(2)	II-100,
102		
e.+indese	(1)	VI-199
e.+ine	(4)	II-75;
III-298; VII-68, 154		
e.+ini	(4)	II-291,
473; VI-288, 308		
e.+inin	(2)	VI-17(2)
e.+innen	(4)	IV-66,
284; V-20, 28		
e.+izden	(1)	X-63
e.+lere	(1)	IV-106
e.+leren	(2)	IV-74,
98		
e.+leri	(3)	I-46, 49;
e.+lerim	(1)	V-220
e.+lerin	(1)	IV-286
e.+lerinde	(1)	IX-3
e.+lerine	(1)	VII-170
e.+lerinen	(1)	V-250
e.+lerini	(5)	I-45, 49;
II-93, 94, 293		
e.+nen	(3)	VI-57,
110; VII-62		
elazığ	(1)	VI-96
elbet	(2)	IV-175, 182
elbise	(1)	VIII-77
e.+lerimiz	(1)	V-186
e.+lerini	(2)	II-128(2)

e.+si	(3)	II-381,
383, 388		
elcevaz	(1)	II-8
el		
è.+dir	(1)	IV-172
è.+de	(1)	IV-63
è.+inden	(1)	XII-5
è.+lerinde	(2)	VI-266,
296		
eleg		
e.+i	(1)	II-61
eleman		
e.+larımız	(1)	III-36
el emin		(1)
XII-352		
elen-		
e.-irdi	(1)	V-77
ele-		
e.-rdi	(1)	II-61
e.-rdik	(1)	III-179
eli (ali)	(2)	I-124; VI-50
elhamdulillah	(2)	VI-245, 358
elli	(14)	II-81, 447, 451(2); III-
166(2), 167, 208, 209; IV-177; VI-		
165(2); VII-52; XII-312		
elma	(1)	VIII-83
elmas		
e.+dan	(1)	IX-15
eman	(1)	XII-353
em-		
e.-düm	(1)	IV-13
emek		
e.+im	(1)	IV-
emekli	(3)	II-70, 71, 73
emel		
e.+in	(1)	VI-301

^c e.+ine	(1)	VI-347	e.+n	(1)	I-58
^c emer	(5)	I-14, 17, 64(2), 69	e.+nin	(1)	XII-167
emere	(1)	XII-349	ennemuhammeden	(1)	II-284
^c emerikan	(2)	V-132(2)	entari	(2)	XII-187, 188
emigil			epeyi	(5)	II-236; VI-49, 146, 162; VII-98
e.+in	(2)	I-42; V-237	^c ekraba		
emin	(3)	VI-228, 330, 353	^c e.+mızın	(1)	II-104
emir	(1)	VII-149	eram	(1)	VIII-72
e.+leri	(1)	VI-333	erazi	(1)	XII-408
e.+lerini	(1)	VI-188	e.+ye	(1)	III-171
e.+lerinden	(1)	VI-342	erciş		
e.+leriyle	(1)	VI-319	e.+dedir	(1)	IX-10
emiroğullari	(1)	XII-143	e.+e	(1)	XII-383
emmi			er(koca)		
e.+nen	(1)	I-11	e.+e	(3)	IV-262(2); V-97
e.+nin	(1)	XII-165	e.+in	(1)	IV-264
emir			er(asker)		
e.+i	(1)	XII-343	e.+lere	(1)	IV-112
e.+iyle	(2)	XII-322, 325	^c ereb	(5)	IV-18, 210(2); VI-16, 17
emür			^c e.+i	(1)	VI-32
e.+en	(1)	IV-161	^c e.+ler	(1)	II-75
en	(12)	III-144, 145, 176(2); IV-34, 230(2); VI-275, 366; VIII-58; XII-294, 320	erhan	(1)	X-45
ên-			erig	(6)	VIII-83; IX-34, 36, 45; XII-297, 299
è.-in	(1)	XII-3	e.+di	(1)	IX-38
è.-dik	(1)	XII-281	e.+e	(1)	V-53
èndir-			e.+i	(3)	IV-25; IX-44(2)
è.	(1)	XII-252	e.+in	(5)	V-54; IX-35, 37, 38, 42
è.-dik	(2)	XII-163, 176	e.+ine	(2)	IV-55; XII-165
è.-mez	(1)	XII-246	e.+ini	(1)	XII-160
ènder-			erigaşi	(1)	V-80
è.-esen	(2)	IV-263, 287	erik	(7)	V-52(2), 53, 54, 55(2), 57
enişde	(1)	X-27			

e.+ler (1) V-61
erkeg
e.+e (2) V-128, 129
e.+i (1) V-203
erkeglik
erkeglikden (1) VII-26
erkek (8) II-20, 381, 383;
III-241; IV-200; VI-91; XII-103, 338
e.+dir (1) II-382
e.+lere (2) V-131(2)
erken (3) V-218; VII-55, 56
erkizan(2) X-38; XII-294
e.+da (3) XII-139; XII-
294, 296
e.+nan (1) X-66
er-
e.-medi (1) XII-236
ermenî (14)II-91(2), 100, 104,
116, 121, 125, 135, 136(2), 137, 478,
479, 483
e.+den (1) II-100
e.+di (1) II-478
e.+ler (4) II-123, 131, 479;
XII-38
e.+lerden (1) XII-38
e.+leri (4) II-96,
118, 123, 132
e.+lerin (2) II-143,
477
e.+lerindir (1) XII-34
e.+lernen (2) II-97(2)
e.+miş (4) II-91, 138, 144,
145
e.+nin (1) II-109
e.+yi (5) II-105, 109,
114(2), 487
ermenice

e.+dir (4) XII-33, 39, 40,
42
ertesi (1) II-43
erzurum (4) II-152;
VI-86; XII-330, 338
e.+a (3) II-387; III-10,
11
esasen (1) XII-32
esbab (3) I-123; V-180,
181
eser
e.+im (1) XII-25
e.+ler (5) VIII-70;
XII-52(2), 336, 365
e.+leri (1) XII-358
e.+lerimiz (1) XII-20
e.+lerinden (1) XII-340
e.+lerine (1) XII-320
esger (4) II-260, 268, 388,
396
e.+de (1) II-443
e.+den (4)I-114; IV-125; IX-
62(2)
e.+di (1) I-90
e.+e (2) IV-109, 118
e.+leri (1) II-257
esgi (8) III-296; VIII-67;
XII-51, 83, 86, 90, 302, 336
e.+di (1) II-71
e.+dir (1) XII-362
esginin (1) X-43
esgiden (19)II-147; III-
224, 225, 233, 237, 261(3), 265(2),
273(3), 309; VI-252; VII-4; X-58;
XII-84, 88
esgiler (1) III-276
esgik (2) III-232; VII-201
esir (1) XII-396

esirlikden (1) XII-411
eski (17)II-69, 362; III-17, 18, 26, 35, 49, 58; V-222; VI-336; XII-83(2), 87, 139, 216, 334, 415
e.+nin (7) III-20, 26, 181, 182, 207; IX-68; X-40
e.+si (2) III-58, 111
eskiden (21)III-3, 21, 30(2), 35, 45, 67, 88, 110, 113, 117, 120, 121, 125, 137, 149, 154, 298, 308; IV-210; V-52
eskilerden (1) III-8
eskileri(1) III-49
espiri (1) II-250
essultan (1) XII-350
essultani (1) XII-353
eş
e.+e (1) XII-251
eşeg (4) VI-320, 388(2), 389
eşek (3) IV-193; VIII-7(2)
e.+ler (1) I-24
eşekçi (1) XII-297
eş-
e.-ellerdi (1) IV-204
e.-er (1) IV-83
e.-erdik (8) III-204, 206; V-26(2), 27, 29(2), 32
e.-irlik (1) V-29
e.-mek (2) V-27, 28
eşhedü (1) II-284
eşhedüenlailahe (1) II-284
^ceşiret
^ce.+ler (1) II-114
eşitmişler (1) 1798
eşo (4) IV-43(2), 147(2)

eşşeg (8) II-222(2); III-204(2), 205, 206; IV-33; XII-106
eşşekmiş (2) II-153, 154
eşşeknen (5) II-148, 149, 150, 151, 153
eşşegoğli (1) XII-106
eşya (1) XII-188
e.+lar (1) II-12
e.+si (2) XII-185, 191
eşye
e.+m (1) II-401
etek(dağın)
e.+lerde (1) VIII-60
etki
e.+sindendir (1) III-125
etraf
e.+na (3) II-66; III-184; VII-166
e.+nda (1) II-268
e.+ndaki (1) VI-281
e.+ni (2) II-497; XII-66
ev (9) III-69(2); IV-235; V-1; VII-19; XII-22, 189, 316, 337
e.+de (16)I-74; II-5, 157, 175; III-246, 307; V-5, 203, 206, 214, 215, 251; VII-41; X-96(2); XII-49
e.+den (2) III-218
e.+e (16)II-5(2), 21; III-69, 76, 180, 227; IV-96, 247; V-118; VII-40(2), 41; IX-1; XII-241
e.+idir (1) XII-211
e.+imi (2) VI-178; VII-26, 37(2)
e.+imiz (2) VII-
e.+imizde(1)V-15
e.+in (3) II-187(2); III-286

e.+inde	(1)	III-60	evvel	(4)	I-125; IV-252; VIII-40; XII-34
e.+ine	(5)	III-151; X-33, 95; XII-238, 413	evvela	(1)	VI-31
e.+ini	(1)	III-77	evvelden	(1)	III-27
e.+ler	(3)	XII-22, 322, 382	evveli	(1)	VII-99
e.+lerde	(2)	III-5, 128	evvelki	(2)	VI-220; XII-300
e.+lerden	(1)	II-24	eḫiro	(1)	XII-80
e.+leri	(1)	XII-125	ey	(1)	IV-108
e.+lerinde	(2)	X-95, 99	eyah	(1)	V-230
e.+lerine	(1)	X-99	e.+lari	(1)	XII-218
e.+üni	(1)	X-88	e.+a	(2)	II-180; XII-273
e.+ünde	(2)	III-228, 299	e.+ın	(1)	V-151
e.+ündeki	(1)	III-244	e.+ını	(1)	V-144
e.+ünün	(2)	IX-40, 78	e.+i	(1)	IX-18
e.+üzden	(2)	III-231, 232	eyan		
evet	(15)	III-166, 198, 207, 222, 227, 232, 233, 236, 246, 268, 270, 280, 296; VI-318, 357	e.+dır	(1)	X-25
evlad	(1)	IV-60	eyakabi	(1)	XI-19
e.+ımız	(1)	X-24	e.+sını	(1)	X-69
evlendir-			eynen	(4)	54, 962, 993, 1140
e.-seydi	(1)	III-60	eyni	(12)	386, 461, 461, 588, 828, 921, 962, 968, 1051, 1240, 1286, 1299
evlen-			eynisini	(3)	180, 258, 259
e.-ecegsen	(1)	VII-24	eyo	(1)	I-65
e.-mişler	(1)	III-283	eyüb	(1)	II-54
e.-miyecegem	(1)	VII-25	eyvezoğullari	(1)	XII-155
evliya	(1)	XII-346	eza	(1)	IV-49
e.+dırlar	(1)	VI-300	e.+yi	(1)	IV-49
e.+lara	(1)	VI-311	ezbere	(1)	VI-278
e.+lari	(1)	VI-264	ezberle-		
			e.-yipler	(1)	IV-48
			eze	(1)	XII-169
			ez-		
			e.-erdi	(1)	II-50
			ezircan		
			e.+a	(1)	IX-69

eziz (1)	VI-332, 355, 370; X-26, 102	è.-edi	(1)	IX-51	
		è.-egin	(1)	X-14	
ële (195)	I-2, 8, 12, 49(2), 53, 54, 55, 56, 77, 100, 105, 107, 109; II-26(2), 28, 54, 55, 59, 92, 95, 139, 211, 213, 229, 234, 243, 256, 314, 315, 326(3), 336, 348, 349, 351, 361, 381, 386, 432, 436, 437, 439, 440, 441, 443, 446, 451, 454, 455, 459, 461, 471, 475, 488, 490(2); III-15, 30, 47, 69, 90, 112, 143, 165, 170, 186, 207, 220, 233, 236, 269, 276, 298, 306, 307, 313; IV-82, 93, 129, 212, 280, 283, 284; V-36, 39, 71, 84, 88(2), 98, 117(2), 122, 123, 129, 146, 176(2), 190, 197, 211(2), 217, 242, 250, 252, 258, 262, 265, 273; VI-16, 43, 44, 70, 75, 77, 85, 86, 98, 106(2), 109, 112, 124, 145, 152, 163, 192, 193, 199, 210, 212, 230, 298; VII-68, 157; VIII-31; IX-1, 27, 31, 40, 46(2), 51, 70, 73(2); X-8, 11(4), 17, 21, 29, 32, 35, 36, 37, 53, 55, 57(2), 58, 67(4), 81, 97, 98(2), 102, 103; XI-4, 26; XII-43, 46, 51, 59, 104, 192, 193, 302	VII-96; XII-96	è.-ek	(3)	VI-150;
		è.-deler	(1)	VI-352	
		è.-delim	(2)	III-40;	
		XII-329	è.-eller (2)	V-96; VI-85	
		è.-ellerdi	(11)	III-39, 44, 201; V-138, 150, 224, 254, 261, 262; XI-11; XII-158	
		è.-em	(5)	II-92;	
		IV-127, 220; IX-79; XII-188	è.-emedik	(1)	II-19
		è.-emenem	(1)	VII-79	
		è.-emez	(2)	VI-2; XII-204	
		è.-emezdi	(1)	V-145	
		è.-eminik	(1)	VI-234	
		è.-emirsən	(1)	IV-286	
		è.-en	(5)	II-80;	
		IV-151; VI-203, 261; XII-351	è.-enler	(1)	VI-292
		è.-er	(7)	V-152;	
		VI-5, 39, 263(2), 271; XII-238	è.-erdi	(10)	II-98, 99, 357, 480(2); III-16; V-241, 242; VI-297; VII-180
		è.-erdik	(18)	II-38, 231; III-157, 173, 202(2), 304; V-79, 137, 138, 146(3), 187; VIII-1, 26, 36; XII-208	
		è.-erdim	(3)	I-56, 93;	
		V-213	è.-erdin	(1)	V-29
		è.-erem	(3)	III-212; IV-120, 121	
		è.-erik	(2)	II-208,	
		230	è.-eriz	(1)	XII-96
è.+di	(3)	II-497;			
III-117, 166					
è.+liknen	(1)	V-187			
è.+se	(1)	VII-14			
èşit-					
è.-dik	(1)	II-20			
è.-medim	(1)	II-434			
è.-mişler	(1)	XII-326			
èt(d)-					
è.-e	(4)	III-31;			
VI-385; VII-39; IX-40					
è.-ebülmir	(1)	VII-182			
è.-cegem	(1)	VI-152			
è.-ecek	(1)	VII-139			
è.-deceksen	(1)	VI-316			
è.-ecen	(1)	XII-57			
è.-eceyig	(1)	VI-378			
è.-eceyiz	(1)	VI-391			

è.-erken	(1)	III-12	è.-dik	(10)	II-72, 73(2), 91, 177, 194; III-213 ; VIII-40; X-56; XII-241
è.-erse	(1)	VI-342	è.-diler(6)	II-494; III-57; VI-134(2); VIII-12; IX-4	
è.-ersen	(1)	VI-360	è.-dim	(11)	I-38(2), 73; VI-60, 183; VII-24, 33; VIII-45; IX- 12; X-6; XII-234
è.-ersiniz	(1)	XII-95	è.-dirdim	(1)	X-109
è.-rsiz	(1)	II-474	è.-dirir	(1)	VI-270
è.-eyim XII-57	(1)		è.-meg	(2)	V-124; VII-129
è.-ilir	(3)	II-366; IV-30(2)	è.-mege	(2)	
è.-iller (5)		I-51; II-315; VI-305, 306; VII-34	X-75, 78		
è.-illerdi	(1)	III-19	è.-mek	(6)	V-85(2); VI-62, 315, 336, 337
è.-illermiş	(1)	II-350	è.-meliyiz	(1)	VI-370
è.-ilmesini	(1)	XII-331	è.-memekle	(1)	VI-321
è.-ilmiş	(1)	XII-350	è.-memiş	(1)	III-122
è.-in	(4)	III-38; VI-153, 312; XII-64	è.-meye	(1)	VII-167
è.-ince	(1)	VI-117	è.-meyin	(1)	III-252
è.-ip	(3)	VII-39, 138, 139	è.-mez	(4)	IV-37, 38, 57; VIII-75
è.-ir	(16)	I-7, 27, 72; II-248, 327, 333; IV-140; V-85; VI- 165, 234, 304, 335; VII-33, 131, 132(2)	è.-mezdi	(1)	III-76
è.-irem	(4)	II-140; VI-385; IX-50, 75	è.-mezlerdi	(1)	III-77
è.-irrik	(5)	II-5, 79, 242, 329	è.-minik	(1)	XI-24
è.-irsen	(4)	II-343; IV- 44, 148; VI-185	è.-mir	(2)	II-316; VI-163
è.-iyollar	(1)	XII-331	è.-mirdik	(1)	V-16
è.-iyorum	(1)	XII-292	è.-miş	(7)	III-232, 307, 313; VI-302; IX-31; XII-180, 406
è.-di	(9)	II-72, 223, 327, 423; III-211; VI-21; VII-195; IX- 63; XII-164	è.-mişem	(2)	IV-127, 233
è.-digim	(1)	II-31	è.-mişler	(5)	II-102, 103, 104, 214, 479
è.-digimiz	(1)	VI-329	è.-mişlerdi	(1)	VIII-41
è.-digin	(1)	XII-377	è.-mişlerse	(1)	VI-158
			è.-miyecem	(1)	VII-201

è.-miyen	(1)	VI-288	falan	(2)	III-209; VI-312
è.-miyese	(1)	IX-68	falankesi	(1)	XII-88
è.-se	(1)	VI-249	faḳat	(6)	VI-54, 167, 230, 272, 371, 373
è.-sem	(1)	IV-136	faḳir	(1)	
è.-sin	(15)	III-9, 18, 50, 59, 81, 211, 266, 288, 291; VI-276, 349, 369; VII-146; X-30, 39	faḳḳir	(1)	XII-213
è.-tigin	(1)	VIII-65	fark	(1)	III-88
èvle(öğle)	(1)	V-233	farklı	(1)	VI-93
è.+ye	(1)	VII-46; X-15	faruḥ	(1)	IX-65
è.+den	(2)	II-173; VI-125	fasilyeye	(1)	V-51
èyi	(17)	II-298, 300, 303, 364; III-163, 168; IV-210; VI-17, 90, 94, 119, 299, 388; IX-57; X-42, 83; XII-69	fasulyeleri	(1)	I-106
è.+di	(1)	VI-99; XII-293, 296	fatunun	(1)	IV-163
è.+dir	(5)	III-58, 65, 66; IV-168, 173	faḫradıngilin	(1)	III-227
è.+si	(2)	IV-229; VI-220	faйда	(3)	VI-367; IX-53; XII-130
è.+yem	(1)	IX-8	f.+si	(1)	VI-301
èyiler	(1)	VIII-49	f.+z	(1)	VII-48
è.+in	(1)	VIII-47	faйдalan-		
eyip	(1)	VI-182	f.-ırdı	(2)	VI-120, 165
eyib			f.-ir	(1)	VI-91
e.+di	(1)	V-84	f.-sa	(2)	VI-166, 167
èyle-			fayiznan	(1)	III-63
è.	(6)	IV-4, 8, 12, 16, 19, 23	fazla	(8)	II-273; III-184; VI-28, 166, 271, 275, 354; XII-25
è.-gil	(1)	XII-345	felan	(3)	VI-54, 102, 289
è.-mişler	(1)	XII-405	fenler	(1)	III-262
è.-miyerek	(1)	VIII-72	feḳet	(25)	III-58, 92; VI-24, 71, 83, 90, 93, 97, 121, 206, 208, 209, 261, 269, 274, 280, 282, 287, 300, 302, 326, 359, 364, 388, 392
fabırḳa	(1)	VI-32	feḳḳir	(1)	XI-21
faiz			f.+e	(1)	IV-240
f.+e	(1)	XII-242	feḳḳirlik	(1)	XI-32
faizli	(2)	VI-337(2)	fer	(1)	III-278
fala	(1)	X-109	ferman	(2)	VI-36
			f.+i	(2)	II-112, 113
			fert	(1)	III-278

ferz	(1)	386	fincan	(1)	XI-37
ferzet- (farzet-)			firgan	(1)	X-4
f.-elim	(1)	III-299	fistan	(1)	I-13
fesadlıh	(1)	VI-349	fiyet		
fes			f.+ten	(2)	VI-126, 127
f.+in	(1)	IV-269	fiza	(1)	X-4
fethet-			ford		
f.-di	(1)	XII- 327	f.+ların	(1)	III-221
fetir	(1)	I-56	fotoğraf		
fetü	(1)	XII-350	f.+larını	(1)	VI-181
fetva	(1)	XII-409	fotokop (fotokopi)		
fezle	(1)	IX-100	f.+larını	(1)	VI-169
fırat			fâtihe	(1)	VI-278
f.+dan	(1)	XII-386	gaba	(1)	IV-198
fırçala-			gaban		
f.-r	(1)	XII-114	g.+i	(2)	III-267; XII-277
fırıldahçı	(1)	V-156	gabar	(1)	XII-39
fırın	(2)	XII-25, 289	gacıg		
f.+nan	(1)	XI-27	g.+a	(1)	IV-203
fırsat			gacık	(2)	IV-203,204
f.+ım	(1)	VI-48	galiba	(1)	XII-234
fıstanlıh	(1)	IV-26	gam	(3)	V-233; IX-59, 60
fışkı			g.+a	(1)	IV-32
f.+dan	(1)	IV-194	g.+da	(2)	V-232, 233
fidan			g.+ın	(5)	IV-33; V-229(2), 230, 231
f.+lar	(1)	VIII-82	g.+nan	(1)	IV-32
fikir			garmuc		
f.+im	(1)	VI-102	g.+a	(1)	IX-56
filan	(20)	II-12, 80, 126, 151, 208, 365, 368, 397, 466; III-16, 245, 254, 255; V-58; VII-90, 91, 96, 103, 126, 162	garmuş	(1)	II-135
filankes			gavliye	(1)	IX-57
f.+e	(2)	III-34, XII-186	gaye	(1)	VI-219
f.+in	(4)	III-248, 254; V-84; VII-183	gayrimüslimlerden	(1)	XII-35
			gazınç	(2)	IV-44, 148
			ge	(10)	II-203, 391; III-257, 258; IV-58; VII-91, 184; X-8; XI-35

gece (25) I-12, 64, 79, 83; II-208, 227, 259, 325(2), 327, 451; III-192, 234, 267, 275; IV-87; VI-72; VII-41; VIII-5, 72; IX-80(2); X-77; XI-10; XII-231

g.+den (2) XII-56, 188

g.+dir (1) II-325

g.+ler (3) II-454, 455

g.+leri (1) II-473

g.+sidir (1) VI-370

g.+sinin (1) VI-370

g.+yi (1) XI-37

gecele-

g.-r (1) XII-315

geç-

g.-di (4) I-114;
VI-385; VIII-24, 39

g.-diginde (1) II-498

g.-dikden (1) II-165

g.-emezdi (1) III-275

g.-emezsiniz (1) XII-11

g.-en (5) III-64,
127, 133; IV-123; VI-209

g.-enim (1)
IV-87

g.-er (2) II-495;
VII-123

g.-erdi (5) I-3; II-
44; III-113, 116

g.-erdişe (1) V-264

g.-ersiz (3) II-164,
165(2)

g.-iller (1) VII-18

g.-ip (2) III-22;
VII-19

g.-ir (2) II-268,
269

g.-iyor (1) III-267

g.-me (1) III-50

geçmedi (1)
II-27

g.-mezdise (1) V-265

g.-mezlerdi (1) III-24

g.-miş (1) II-176

g.-mişler (2) II-104;
XII-386

geçim (1) XII-28

geçin-

g.-ir (1) IX-23

geçende (1) VI-252

geçenlerde (1) VI-255

geçirt-

g.-di (1) I-113

g.-em (1) I-112

g.-dik (3) VII-47; IX-11,
12

geçir-

g.-dik (2) XII-92,
193

g.-diler(1) I-16

g.-irlik (3) II-184,
200(2)

g.-illerdi (4) IV-203,
249(2); XI-37

g.-irdik (2) II-5; III-
189

g.-memişik (1) IX-64

g.-mişik (1) IX-39

g.-miyen (2) VII-
86(2)

g.-irsen (1) II-397

geçi (1) XII-292

g.+lerin (1) XII-292

g.+yi (1) X-71

geçmiş

g.+i (1) VI-68

geçmişler			g.-eceğem	(1)	1120
g.+imize	(1)	III-51	g.-ecek	(3)	II-307;
gedige	(1)	XII-281	VII-141; XII-57		
gej	(2)	II-13; III-245	g.-ecen	(1)	XII-58
gel-			g.-eceyik	(1)	II-5
g.	(7)	II-399; III-168; VI-182; VII-130; VIII-16(2); XII-93	g.-edi	(2)	IX-51,
g.-di	(63)	I-65, 73, 103, 107; II-15, 16, 17, 58, 78, 116, 189, 217, 239, 245, 262(2), 289,3 04, 374, 375, 446, 461, 462, 482, 489, 490; III-40, 52(2),87, 240, 244, 284; V-118, 158; VI-14, 58, 78, 108, 117, 178; IX-6, 55, 62(2), 65; X-22, 31, 33, 68	79		
g.-digi	(3)	II-489; III-271; IV-76	g.-ek	(1)	XII-157
g.-digimi	(1)	IV-309	g.-em	(5)	I-59; II-402; VII-3; IX-45; X-93
g.-digini	(1)	II-344	g.-emedim	(1)	X-80
g.-dik	(22)	II-7, 22, 131, 386, 387(2), 486; III-37, 83; VI-32, 95, 129, 145; VII-74; VIII-40; X-66, 69, 70, 72, 87; XII-18, 380	g.-eminem	(1)	II-178
g.-dikçe	(2)	IV-56, 288	g.-en	(18)	II-429; III-23, 75, 76; IV-50, 51, 52(2), 53, 55, 68; V-143, 194; VI-219, 267; IX-4; X-78; XII-393
g.-dikden	(3)	III-213, 236; VI-52	g.-ende	(4)	IV-125, 280; VI-184; IX-33
g.-dikleri	(1)	XI-7	g.-ene	(7)	V-9, 16; VI-136; VII-43, 44; XII-192(2)
g.-diler	(6)	I-11, 121; III-87, 240; IX-2; X-36	g.-ecek	(3)	II-307; VII-141; XII-57
g.-dim	(34)	I-100, 107, 108(2), 117, 126; II-408, 469; III-211; V-103, 105, 106(2), 271; VI-58(2), 95, 148, 149, 182, 217, 309; VII-8, 128; VIII-5, 13, 14, 16; X-23, 78, 79, 80; XI-8; XII-219	g.-enim	(1)	IV-88
g.-din	(1)	III-258	g.-enin	(1)	VI-386
g.-diz	(1)	V-169	g.-enler	(1)	I-25
g.-e	(8)	I-97(2); II-151; III-30; IV-111, 119, 270; XII-96	g.-esen	(3)	I-42
g.-eceg	(1)	XII-67	g.-ginen	(3)	II-399;
g.-ecegем	(1)	II-371	VII-90		
			g.-iller	(18)	I-15, 50, 84(2); II-134, 242; IV-292; VI-83, 240; VII-108, 125, 127; X-17, 94(2), 99, 103
			g.-illerdi	(9)	I-123; III-41; V-42; VI-233; VII-172, 177; XI-10
			g.-illermiş	(1)	II-152
			g.-in	(9)	II-321; IV-255; VI-125, 184; VII-111; X-54; XI-12, 14; XII-218
			g.-ince	(4)	III-27, 282; VI-124, 178

g.-ip (15) I-45, 64(2), 77, 120; II-425; III-227; IV-109; VI-138(3), 312, 351; VIII-68; XII-108, 363

g.-ipler(1) II-130

g.-ipsen (1) I-116

g.-ir (63) I-3, 5, 7, 8(2), 9, 10, 19, 52, 98, 99, 108; II-184, 272, 276, 282, 294, 367, 368, 372, 373, 374; III-181, 239, 247, 254, 267, 272; IV-30, 223; V-42, 117, 118, 120; VI-39, 78, 195, 198, 243, 252; VII-1, 13, 80, 85, 140, 143, 148, 149, 184; IX-57; X-20, 75(3), 76, 77(3); XII-9, 191, 411, 412(2)

g.-irdi (32) I-3, 54, 124(2); II-4, 44; III-16, 60, 77, 80(2), 97, 178; V-1, 30, 43, 128, 141, 223, 233, 246, 247, 269; VI-63; VII-41, 42, 45, 64, 71, 73, 163, 173

g.-irdik (9) I-118; II-74; III-138, 193, 306; V-179; VIII-29, 36, 37

g.-irdim (2) I-125; V-206

g.-irdise (1) VI-50

g.-irem(5) I-98(2)

g.-irlik (5) II-5, 8, 79, 91; X-61

g.-irmiş (1) IX-25

g.-irsense (1) VII-91

g.-iyor (1) III-246

g.-meden (2) VI-373; VII-82

g.-medi (6) III-243, 244; V-114; VI-118, 156; XII-97

g.-mediler (1) XII-219

g.-medim (1) V-105

g.-mek (1) III-169

g.-meler (1) III-277

g.-memişem (1) IV-24

g.-memize (1) II-481

g.-mesine (1) IV-29

g.-meyip (1) IX-56

g.-meyipler (1) X-60

g.-mez (6) VI-99, 367; VIII-75, 87; XII-130, 247

g.-mezdi (1) II-58

g.-mir (2) V-40; X-77

g.-miş (17) I-3; II-215, 217, 453; III-24, 47, 70, 71; VI-158; IX-31, 32(2), 37, 41; XII-117, 337, 340

g.-mişdin (1) X-79

g.-mişem (4) I-109, 116; IX-52; XI-4

g.-mişik (3) VI-106(2), X-97

g.-mişiz (1) III-49

g.-mişler (5) I-42; III-282(2); XI-12; XII-102

g.-miye (2) XII-184, 286

g.-miyecek (1) I-79

g.-miyen (1) VI-267

g.-miyor (1) III-260

g.-se (1) II-245

g.-sin (5) II-413, 425; VI-82, 143; VII-120

g.-sinler (3) II-225; III-29; XII-69

gelecek

g.+i (1) VI-68

gelenek (1) III-96

g.+imiz (1) III-35

g.+ler (3) III-92(2), 110

g.+lerimiz (1) III-35

gelin (7) I-15, 17; III-247; V-270, 275; VII-147; X-105

g.+dir (1) IV-284
g.+e (1) IV-174
g.+i (9) III-60, 76, 83, 89, 93(2), 96, 109, 118
g.+imi (1) IV-123
g.+in (7) I-20, 21; III-62, 95, 96, 255; IV-152
g.+ine (1) IV-286
g.+inin(1) III-248
g.+ler (2) XII-102, 115
g.+nen (3) IV-158, 162, 180
gelinlik(+g) (1) IV-164
g.+i (3) III-248, 249, 255
g.+in (1) III-250
geliş-
g.-di (1) XII-317
g.-dik (1) II-194
gelişme (1) VI-25
geliştir-
g.-ecegem (1) VI-221
gemik
g.+ini (1) II-220
genç (1) III-6
g.+ler (2) II-234; III-6
gençken (1) II-31
gençlik(2) XII-379(2)
g.+imiz (1) VIII-38
gendi
g.+sinnen (1) II-434
gene (3) II-275, 296, 340
genelde (1) IV-230
geniş (3) V-37(2); XII-45
genş
g.+di (1) II-80

g.+ler (1) III-23
g.+lere(1) III-314
gerçek (2) III-229; V-32
gerçeklik (1) III-228
gerçekten (2) III-55; V-239
gerçi (1) VII-145
gerdan
g.+ın (1) IV-264
gerekir (2) II-6, 422
geri (12)I-52; II-434(3), 434(2), 445; III-15, 284; VI-147; XII-223, 228
g.+sini (1) VII-144
geş-(geç-)
g.-di (10) I-45; II-224, 289 , 486, 487(2); III-284; IV-131; V-221; VI-109
g.-dik (2) II-167; X-87
g.-diler(1) X-7
g.-dise (1) II-486
g.-iller (1) III-253
g.-mezdi (1) III-299
g.-miş (1) II-102
g.-mişti (1) 129
g.-sin (1) 1270
get-(getir-)
g.-di (3) I-79; II-188; VI-173
g.-digi (1) II-54
g.-diler(3) II-124, 205; X-7
g.-dim (2) II-380(2)
g.-mege (1) III-247
g.-mesinler (1) II-223
g.-mişdi (1) II-56
g.-mişem (1) II-217
getir-

g. (10) II-106(2), 302 ;
III-62, 63; VII-25, 184; VIII-2, 3; IX-42

g.-di (2) II-106

g.-digi (1) II-191

g.-digimiz (1) II-25

g.-dik (2) III-82; XII-19

g.-diler(6) I-13; II-207(2);
V-271; IX-3(2)

g.-dim (5) I-106; IV-222;
VI-18, 173, 216

g.-e (3) V-113; X-61,
101

g.-em (3) IV-243; VI-219;
IX-69

g.-en (2) VI-270, 390

g.-ene (2) V-17, 216

g.-esiz (1) X-82

g.-ginen (1) VII-187

g.-ilen (1) V-170

g.-iller (13) II-223; III-249; VI-89, 91, 175 ; VII-16, 112, 117; X-4, 83, 84; XI-2, 27

g.-illerdi (8) II-66;
III-93(2); V-170, 225(2); VII-177; XI-38

g.-illermiş (1) II-153

g.-in (6) II-369; III-45;
VI-285; VII-112; X-14; XII-276

g.-ip (1) III-76

g.-ir (9) II-90; III-120,
292; IV-59, 99; VII-117, 129; IX-44;
XII-101

g.-irdi (2) II-56; III-301

g.-irdik (14) II-24, 25,
47, 57; III-2, 3, 172, 177, 194, 197,
207; V-21; VIII-32; XI-16

g.-irdim (4) I-29, 93;
II-459(2)

g.-irem(2) VI-74, 147

g.-iririk (3) II-209, 213, 233

g.-irsen (1) III-65

g.-irsiz (1) II-228

g.-iyor (3) III-292; XII-290, 291

g.-meg (1) V-215

g.-memişdi (1) VII-27

g.-miş (1) XII-48

g.-sen (1) II-308

geven (3) III-2; IV-100; VIII-21

geyik (1) IX-25

g.+in (1) IX-26

g.+ler (1) IX-25

gez-

g.-digim (1) VI-94

g.-dim (3) VI-87, 97, 180

g.-e (2) XI-5(2)

g.-em (1) VI-85

g.-erdi (1) VI-46

g.-irem(1) VI-87

g.-mege (1) XII-199

gezdir-

g.-dim (1) VI-22

gêt- (git-)

g. (32) I-9, 58, 68, 94,
112; II-177(3), 178, 227, 304, 311,
439(2); III-45, 62; IV-234; V-152; VI-122, 142, 179, 251; VII-183; VIII-2, 3,
15, 16; IX-44; XII-93(2), 129, 133

g.-di (34) I-81, 83; II-59, 224,
258, 296, 304(2), 315, 380, 441, 471,
484, 490; III-85(2); V-50, 89, 90; V-112, 113; VI-15, 20, 46, 192, 205,
380; VII-56; IX-27(2), 36, 55; XII-104, 167

g.-digi (2) II-356;
III-69

g.-digim (1) II-30

g.-digimde (1) II-71
g.-diğimi (1) II-1
g.-dik (39) I-18; II-2(2), 8, 17, 21, 95, 156, 167, 168, 199, 233, 234, 252, 280(2), 341, 387, 447, 454; III-53, 83, 209, 210; VI-23; VIII-39, 41; X-45, 46, 50, 55, 86, 87; XII-19, 314, 315, 383(2), 384
g.-dikden (2) VII-19, 51
g.-diler(9) I-11; II-132, 254, 255, 313; III-84; VI-374; IX-49; X-8
g.-dim (38) I-36, 86, 94, 96, 102(2), 106, 113, 117; II-226, 297, 300, 337, 372(3), 379, 402, 410, 412, 416, 469; III-147, 208, 212; V-101, 108; VI-4, 5, 12, 86, 88; VII-51, 53; VIII-9, 15, 45; IX-58, 69; XII-218
g.-din (3) II-440; III-10, 285
g.-ginen (5) II-158, 159; VII-1, 40; X-91
g.-me (1) II-305
g.-medi (1) 376
g.-medim (1) I-110
g.-mege (1) II-14
g.-mek (1) III-163
g.-memişem (1) II-29
g.-memiz (1) II-6
g.-menem (2) II-178, 180
g.-mesiz (1) II-227
g.-meyeceksen (1) I-110
g.-mezdi (2) III-22; V-264
g.-mezdim (1) I-118

g.-mezsen (2) II-179; VI-47
g.-mir (1) VI-343
g.-miş (7) II-252, 254, 338, 443; VI-158; XII-166, 188
g.-mişdim (1) III-245
g.-mişem (2) I-16, 95
g.-mişik (1) III-35
g.-mişler (2) III-281(2)
g.-mişlerdi (1) V-208
g.-sen (3) VII-193, 196; VIII-25
g.-sin (3) VI-31; XII-158, 164
g.-sinler (1) VII-125
gêvi
g.+sine(1) IV-126
gıda(keçi) (1) X-68
g.+lari (1) V-158
gijla-
g.-dır (1) IV-82
g.-mışamsa (1) X-39
g.-layıp (1) X-38
gılav
g.+ın (1) III-242
gilingo (1) XII-84
gındık
g.+ını (1) XII-265
gıpta (1) VI-85
gıran (1) XII-39
gibi (12) III-111; VI-38, 98, 119, 287, 297, 338, 350(2); XII-103, 118, 324
g.+sin (1) VIII-54
g.+sinden (1) XII-130
gice (1) II-256

git-				g.-er (9) I-1, 2 , 118; II-151; V-149; VI-359, 390; XII-89, 238
	g.	(2)		g.-erdi (14) I-2; II-43, 61, 357; III-69, 98, 119, 300; V-227; VI-51, 145, 229; VII-175, 176
	VII-186; XII-323			g.-erdik (23) I-119(2); II-23, 345, 356; III-1, 2, 138, 203; V-178(2), 180, 181; VI-8, 330; VII-171; VIII-26, 29, 37; IX-23; XI-15; XII-158, 159
	g.-digi	(1)	XII-204	
	g.-dik	(1)	VI-31	
	g.-dikden	(1)	VI-40	
	g.-diler(1)		II-122	
	g.-dim	(2)	VI-33,	
88				
	g.-e	(6)	III-56, 57; IV-111; XII-96, 184, 286	g.-erdim (3) V-204, 206, 208
	g.-ebilmir	(1)		g.-erem (1) XII-232
	II-177			
	g.-ebülmirem	(1)	II-174	g.-erik (3) II-207, 208, 230
	g.-ecegем	(4)	I-111; II-370; VI-26, 27	g.-erim (1) VII-123
	g.-ecegi	(1)	III-25	g.-erken (1) III-11
	g.-ecek	(10)	II-275, 354, 355(2); IV-109; VI-389; VII-161; XII-60, 199, 297	g.-ermiş (1) II-354
	g.-eeksiz	(1)	III-43	g.-erse (2) III-23; XII-328
	g.-ecem	(1)		g.-ersen (2) V-153; VII-159
	VII-7			g.-ersense (1) XI-35
	g.-ek	(11)	II-206; VII-90, 96(2); X-48, 49, 50; XI-7; XII-88, 156, 256	g.-ersiz (1) II-171
	g.-eller(1)		II-211	g.-esen (2) IV-262, 272
	g.-ellerdi	(2)	III-43; VII-172	g.-eyim (1) VI-304
	g.-em	(5)	II-402; V-107; VII-3, 29, 82	g.-iller (18) I-47; II-316; III-247, 249, 251, 253; IV-293; VI-286 ; VII-18, 93(2), 98(2), 104, 114, 167; XI-27
	g.-emedik	(1)	XII-196	g.-illerdi (3) III-88; VII-177, 178
	g.-emez	(1)		g.-illermiş (1) II-451
	XII-203			g.-ilmez (1) XII-57
	g.-emezsен	(1)	VI-27	g.-ilmir (1) X-12
	g.-emezsин	(1)	VI-26	g.-in (19) II-172, 369, 486; III-247(2), 249, 254; VI-125(2), 284,
	g.-en	(4)	V-194; IX-4; XII-411, 421	
	g.-ene	(1)	II-254	

311; VII-107, 111, 124; X-91; XII-4, 8, 12, 16

g.-ince (2) III-56; VI-125

g.-ip (13) I-60; II-8; III-169, 277; V-16, 17, 111; VI-180, 181, 339; VII-179; IX-56(2)

g.-ipler(2) I-46; II-448

g.-ipsen (1) I-115

g.-ir (45) I-44, 62; II-77, 163; III-182, 232, 238; IV-54; V-230, 231, 251; VI-168, 171, 176, 196, 198, 288, 298, 299, 304(2), 305, 353, 365; VII-5, 7, 35, 37, 88(3), 104, 107, 123, 135, 140, 184, 185, 187, 190; IX-44, 45; X-107, 112; XI-26

g.-irdi (4) VII-70, 71(2), 176

g.-irdik (1) X-33

g.-irdim (1) XI-5

g.-irem (7) I-35, 41; II-411; V-97(2), 98; VI-333

g.-irik (13) II-9, 85, 182, 199, 200, 252, 274; VI-244; VII-91, 103(2), 187; XII-260

g.-irken (3) II-9, 10, 450

g.-irsen (1) VI-184

g.-iş (1) III-260

g.-iyollar (1) XII-330

g.-iyor (4) III-260, 266, 267; XII-290

g.-iyorum (1) XII-291

g.-iyoruz (2) II-251; XII-56

g.-mişem (1) IX-34

gine (32) I-57, 99; II-190, 438, 480; III-58, 64, 65, 111; V-25, 97, 144, 158, 164, 174, 177, 255, 261; VI-214, 252, 356, 384; VII-95, 155; VIII-20, 31, 33, 37, 40; X-30, 71; XII-293

ginen (21) II-72(2), 73, 94, 324, 404, 407; III-169, 174; IV-58; V-82, 165; VI-148, 158, 160, 164, 383; VII-179, 188; IX-17; XI-23

gir-

g.-di (2) II-118, 389

g.-digimiz (1) VII-14

g.-dik (3) II-132, 181(2)

g.-diler(1) V-59

33 g.-dim (2) I-70; VI-

g.-e (1) IV-287

g.-ecek (1) III-11

g.-eceyik (1) II-18

g.-emedik (1) II-21

g.-en (1) II-390

g.-er (1) IV-260

g.-erdik (1) II-346

g.-ince (1) III-263

g.-ip (1) IV-71

g.-ipler(1) II-131

g.-ir (1) VI-172

g.-mesin (1) III-227

112 g.-miş (2) II-111,

g.-miyeler (1) VII-127

g.-sin (1) IV-124

girmi (12) II-93, 95(2), 96(2); III-6, 137, 150, 295; IX-18(2); XI-15

giriş-

g.-dim (1) VI-70

giriş

g.+innen (1) IV-51

giy-

g.-di (1) 1543

g.-din (2) I-60, 61

g.-eceg (1) VIII-77

XI-21	g.-ek	(3)	I-123(2);
	g.-emezdik	(1)	III-309
	g.-er	(1)	IV-65
302, 303, 305	g.-erdik	(4)	III-298,
	g.-ir	(1)	IV-143
	g.-meye		(1)
XII-183			
	g.-miş	(1)	II-388
302(2)	g.-mişem	(2)	III-
giydir-			
	g.-dim	(2)	II-381, 383
gizli	(4)	II-414, 415;	VIII-70;
XII-365			
	g.+nnen	(1)	VI-169
god		(1)	IV-104
gonolar			
	g.+ın	(1)	X-46
gop		(2)	IV-39(2)
	g.+a	(3)	IV-39, 40(2)
gorbagor			
	g.+un	(1)	IV-166
gorzivel		(1)	XII-41
goya	(2)	II-274; VI-146	
göç		(2)	III-57; XII-405
gög			
	g.+de	(1)	III-236
	g.+e	(1)	IV-274
göger-			
	g.-irdi	(1)	II-45
gökbulağ			
	g.+nan	(1)	III-52
göl		(2)	VIII-54, 62
	g.+üne	(1)	XII-3

göllen-			
	g.-irdi	(1)	VIII-33
gömleksiz		(1)	XII-181
gönder-			
	g.-di	(5)	II-
472(3), 473, 476			
	g.-diler	(1)	II-499
	g.-dim	(1)	VI-157
	g.-ecegsen	(1)	VII-78
	g.-ek	(1)	VI-143
	g.-em	(1)	VI-161
	g.-iller	(3)	VI-92, 144; VII-
106			
	g.-illerdi	(1)	VII-173
	g.-ir	(4)	II-90;
VII-78, 107(2)			
	g.-irdi	(1)	III-33
	g.-irdim	(2)	V-206;
VII-39			
	g.-irem	(1)	VI-134
	g.-mege		(1)
II-306			
gönül		(1)	XII-209
	g.+den	(1)	III-6
gör-			
	g.	(2)	I-38; III-
168			
	g.-di	(1)	II-406
	g.-digi	(1)	II-88
	g.-düğüm	(2)	II-409;
VI-274			
	g.-dügün	(1)	XII-52
	g.-dük	(4)	X-25; XI-21(2);
XII-193			
	g.-düm	(4)	II-204; III-279;
V-120; VII-136			
	g.-dümse	(1)	VI-70
	g.-dün	(1)	VII-33

g.-e (2) VI-272(2)
 g.-ecek(1) XII-254
 g.-ek (2) II-391; VII-107
 g.-eler (1) I-50
 g.-eller(1) II-202
 g.-em (2) II-302; IV-129
 g.-en (4) III-235, 261; VI-187; VII-193
 g.-ende (1) VI-46
 g.-erdi (1) X-59
 g.-erem (1) IV-122
 g.-ir (17) I-25; III-250, 251; VI-378, 379, 381, 382(2); VII-120, 134(2), 144, 192(2), 194, 195, 196(2)
 g.-irsen (4) II-171; VI-44, 321, 348
 g.-medik (2) III-224; VI-328
 g.-medim (4) III-234; V-270; VI-213; XII-372
 g.-memişem (3) I-121; VI-73; IX-60
 g.-memişik (1) IX-64
 g.-memle (1) VI-48
 g.-mesin (1) VII-192
 g.-meyipsiz (1) IV-207
 g.-mezler (1) XII-371
 g.-minem (2) I-121(2)
 g.-mir (1) I-84
 g.-mirsen (1) VI-383
 g.-miş (1) VI-207
 g.-mişem (2) II-465, 468
 g.-mişik (1) IX-39
 g.-miye (1) IV-275
 g.-miyesen (2) I-128; IX-68

g.-seler (1) VIII-55
 g.-ün (1) X-92
 g.-ünce (4) VI-20, 107; VIII-68; XII-363
 g.-ürsün (2) XII-335, 336
 g.-üyoruz (2) XII-318, 358
 gör (göz)
 g.+ümüz (1) V-216
 görin-
 g.-ir (2) I-40; II-173
 görün-
 g.-en (1) VI-364
 g.-ürdi (1) V-48
 göriş-
 g.-irdik (1) III-147
 göre (8) II-60, 108, 450; III-55; VI-315; XII-303
 görev
 g.+i (1) VII-67
 görmeg (1) XII-199
 g.+e (1) XII-196
 g.+i (1) XII-194
 gösder-
 g.-ir (1) VI-248
 gösgü
 g.+mde (1) VII-137
 g.+nde (2) VII-134, 135
 g.+ne (3) II-377; III-226, 230
 g.+nnen (1) III-231
 göskü
 g.+nde (1) IV-161
 göster-
 g.-di (4) II-170, 171, 492; VI-324

	g.-e	(2)	VI-73(2)		g.-esen	(1)	V-12
	g.-iller (1)		II-279		g.-eyim		(1)
	g.-ip	(1)	VI-181		XII-417		
	g.-ir	(3)	VI-250,		g.-ginen	(1)	X-8
330; XII-15					g.-iller (2)		II-242; X-1
	g.-irem	(2)	VI-160,		g.-ir	(1)	VI-170
219					g.-irdi	(1)	V-43
	g.-meg	(1)	VI-277		g.-irem	(2)	II-337;
	g.-mese		(1)	VII-191			
	VI-248				g.-irsen	(1)	VII-197
	g.-mesin	(2)	III-314;		g.-isen	(1)	VII-191
VI-293					g.-medim	(1)	II-192
götir-					g.-mek	(1)	III-25
	g.-irdi (1)		III-150		g.-mişdi	(1)	X-6
götür-					g.-mişik	(1)	III-140
	g.	(3)	II-339, 340; XI-		g.-müşler	(1)	III-15
35					g.-sün	(1)	VI-82
	g.-di (8)		II-16, 17,		g.-üllerdi	(1)	XI-10
			189(2), 394, 416; VI-117, 162		g.-üllermiş	(1)	II-153
	g.-diler(6)		II-393(2), 447,		g.-ün	(1)	VI-153
			452(2); V-275		g.-üp	(4)	V-215,
	g.-dise	(1)	III-134		216; VI-152; XII-297		
	g.-düğüm	(1)	VI-236		g.-ür	(2)	III-34;
	g.-dük (1)		X-56		V-205		
	g.-düm(1)		VI-140		g.-ürdi	(1)	V-236
	g.-e (2)		III-30; XII-108		g.-ürdük	(3)	III-180,
	g.-ebüldikse	(1)	II-232		203; VIII-33		
	g.-ecegim	(2)	VII-10;		g.-ürdüm	(2)	V-8, 221
IX-66					göyün		
	g.-ecegim	(1)	VIII-17		g.+üm (1)		II-400
	g.-ecek	(1)	II-308		gözel (13)		I-8; IV-78, 98, 259; V-
	g.-ecekler	(2)	II-335,				273; VI-11, 44(2), 100, 249; X-81,
336					98(2)		
	g.-ek	(1)	VI-174		g.+di	(1)	V-239
	g.-eler	(2)	II-128;		g.+diler	(1)	IV-281
XII-102					g.+i	(1)	VI-220
	g.-emenik	(1)	VI-26		gözetle-		
	g.-emezdi	(1)	VI-237				

g.-llerdi (1) III-29
g.-(i)rmiş (1) V-115
göz (2) I-88; VI-273
g.+i (10) I-9(2); V-95, 98, 117; VI-90, 341; VII-79, 181(2)
g.+inde (1) IV-273
g.+ine (1) XII-159
g.+ini (1) XII-239
g.+leren (1) IV-64
g.+lerim (3) II-410; X-31, 34
g.+lerimiz (1) V-48
g.+lerin (1) I-88
g.+lerinin (1) XII-79
g.+üm (7) I-84(2), 85(2); IV-132; VII-25; X-53
g.+ümüzü (1) II-205
g.+ümnen (1) III-279
g.+ümün (1) II-224
g.+ümüz (1) V-216
g.+ün (1) VI-224
g.+ünde (2) I-129; XII-401
g.+üne (2) XII-164, 170
g.+üni (1) III-162
g.+ünnen (1) II-394
g.+ünün (1) VII-27
gurug (1) X-81
gurur (1) VI-315(2)
gururlan-
g.-makla (1) VI-320
guvang(1) IV-69
gübre (5) III-132, 135(2), 136; V-250

g.+si (3) III-129, 130(2)
güç
g.+i (1) VI-247
g.+ümüz (1) III-36
g.+ümüz (5) II-126; XII-197, 310, 311, 358
g.+ünen (1) II-53
güt-
g.-erdi (1) VI-296
güj (güç)
g.+leri (1) V-5
g.+nen (1) V-160
gül-
g.-ellerdi (1) V-87
g.-illerdi (1) VII-163
g.-irlik (1) I-69
g.-medim (1) IX-4
güleş (2) III-112, 113
g.+e (1) III-117
güleşçi(3) III-113, 114
güleş-
g.-eceğim (1) III-114
g.-ecekler (1) III-116
g.-ek (1) VI-29
gülnaz (1) XII-169
gümiş (1) XII-74
gümürze (1) III-198
g.+yi (1) IV-197
gün (83) I-3, 7, 12(2), 25, 44, 45, 49, 90, 93, 95, 121; II-67, 176, 181, 229, 281, 355, 365, 384, 493; III-38, 73, 80, 147, 175(2), 272; IV-56, 175, 190, 195, 199; V-97, 98, 111, 160, 161(2), 162(2), 164(3), 165, 166, 177(2); VI-21(2), 43, 138; VII-47, 134, 135, 136, 137; IX-64(2); X-4, 11(2), 21(2), 25, 45, 66, 100, 102; XI-

1, 8, 9, 15(2); XII-55(2), 57, 59(2), 92, 93(2), 283

g.+de (14) II-24, 25; III-150(2), 175, 180(2); V-217; VI-116, 130; VIII-22, 29; X-24(2)

g.+dür (5) II-175, 260, 261, 266; IX-56

g.+e (4) III-42; VI-204; XII-19, 243

g.+i (4) II-8, 102, 461, 480

g.+im (1) I-57

g.+kü (1) XII-286

g.+ler (7) IV-214, 218, 225, 242, 248; V-217; XII-181

g.+lerce (1) II-274

g.+lere (1) XII-184

g.+leri (1) II-6

g.+lerimiz (1) VIII-23

g.+lük (3) II-355(2); III-40

g.+nen (2) I-48; VI-203

g.+nerdi (1) V-239

g.+neri (2) III-314; IV-90

g.+nerimiz (1) VIII-38

g.+ümüz (2) IX-11, 12

g.+ümüz (2) I-27; V-221

g.+ün (6) II-265; VI-5, 244, 264, 265(2)

gündüs(2) II-227(2)

gündüz(5) I-28; II-452; VI-71; VIII-72; IX-80

g.+nen (1) II-208

g.+ün (1) IX-79

güneş (1) II-218

g.+de (1) II-210

güneşlen-

g.-irem(1) XII-104

gürbüz

g.+ün (1) III-103

güven-

g.-e (1) IV-191

g.-ip (1) VI-292

g.-irdi (2) II-54, 55

güvey (1) VII-147

güz (4) III-2; IV-120; V-211

g.+ün (3) IV-99, 265; V-207

güzel (26) I-5; III-55, 67, 78(2), 80, 129, 151, 165, 216, 218; VI-212, 224, 280, 305, 389; VII-17; VIII-49, 50; IX-14(2), 77; X-55; XI-11(2); XII-350

g.+ce (1) VI-104

g.+di (1) III-120

g.+dim(1) IX-33

g.+dir (3) III-56(2); XII-302

güzelleme (1) IV-60

güzellik(+g)

g.+i (1) VI-375

g.+ligini (2) VI-187, 188

ğab (ip)

ğ.+i (1) IV-6

ğabağ

ğ.+lar (1) I-65

ğab (kap) (1) X-52

ğ.+larını (1) X-56

ğap (kap) (1) X-55

ğaç- (kaç-)

	ğ.	(4)		ğ.+nın	(1)	V-111
	V-118(4)			ğ.+sında	(1)	I-4
103	ğ.-ıp	(2)	V-101,	ğapi		
	ğ.-illar (1)	I-50		ğ.+da	(1)	V-112
	ğaçır- (kaçır-)			ğarabalıh	(1)	I-19
	ğ.-ıra	(1)	V-110	ğardaş	(5)	IV-29, 172; VI-115, 357; VII-102; XII-396
	ğ.-acaħdi	(1)	V-110	ğ.+a	(1)	IV-3
ğada		(1)	X-63	ğ.+an	(1)	I-34
	ğ.+dan	(1)	X-61	ğ.+dan	(1)	XII-389
	ğ.+ların	(1)	XII-187	ğ.+ım	(7)	III-153; V-88; VI-333, 355; VII-38; IX-54, 69
	ğ.+n	(1)	IV-130	ğ.+ın	(1)	IV-175
ğadın		(1)	XII-75	ğ.+ını	(1)	X-1
ğal- (kal-)				ğ.+i	(4)	VIII-58(2); X-33(2)
	ğ.-a	(1)	I-37	ğ.+lar	(1)	IV-293
	ğ.-cax	(1)	I-34	ğ.+ları	(1)	VI-374
	ğ.-ax	(1)	X-33	ğ.+mışlar	(1)	II-158
	ğ.-dıh	(2)	VIII-13; X-47	ğardeş	(1)	XII-404
	ğ.-dıhđan	(1)	III-256	ğarmuc	(1)	I-3
	ğ.-di	(3)	IX-36,	ğarmuç	(4)	I-16; II-138; III-84, 86
46, 49				ğarmuçli	(1)	II-116
	ğ.-illar (1)	I-49		ğarşı		
	ğ.-ir	(1)	I-7	ğ.+larına	(1)	II-120
	ğ.-mamiş	(1)	II-104	ğ.+ma	(1)	I-104
	ğ.-mayıp	(1)	I-51	ğ.+mıza	(3)	II-188, 191(2)
	ğ.-mışlar	(1)	II-253	ğ.+mızdan	(3)	II-189, 191, 283
	ğ.-sın	(1)	IX-45	ğ.+mi	(1)	V-104
ğaliba		(1)	II-453	ğ.+na	(6)	II-280, 290, 313; VII-94, 105(2)
ğalh-				ğ.+nda	(5)	VII-17, 25, 27, 34, 40
	ğ.-ıyor (1)	III-297		ğ.+sına	(1)	II-119
ğam		(2)	II-49(2)			
	ğ.+nan (1)	IV-229				
ğanderek						
	ğ.+ler	(1)	III-311			
	ğ.+leri	(1)	III-312			
ğapı						

ğ.+sında (1) II-294
 garşı
 ğ.+da (1) I-58
 ğ.+ya (2) VII-13, 117
 ğaş-(kaç-)
 ğ.-dım (2) I-102; V-100
 ğ.-mışam (1) I-109
 ğat (1) I-40
 ğavḥa (2) III-117(2)
 ğaḥ-(kalk-)
 ğ. (16)I-68; II-265, 266, 276(3), 277(4), 333(2); V-160, 218; VII-199; X-10
 ğ.-a (2) XII-55, 59
 ğ.-acağam (1) XII-56
 ğ.-allardi (1) III-77
 ğ.-an (2) II-315; XII-315
 ğ.-ana (1) II-181
 ğ.-anda (1) XII-93
 ğ.-ar (1) IX-38
 ğ.-ardım (1) V-204
 ğ.-ardıḥ (6) I-55; III-192; V-162, 204; VII-55
 ğ.-ardi (5) II-55(2); III-98; VII-174(2)
 ğ.-asan(1) V-157
 ğ.-aḥ (2) III-189; X-48
 ğ.-dım (9) I-94, 96; II-88; VI-149; VII-26, 32; IX-57, 71; X-109
 ğ.-dıḥ (1) X-27
 ğ.-dız (1) II-86
 ğ.-di (15) II-86(2), 88, 93, 180(2), 206, 269, 283; III-110(2); VI-145; VII-28(2); X-30

ğ.-dılar(4) II-204, 270, 272, 341; III-110(2)
 ğ.-ın (6) II-206; VI-125(2); IX-36; X-14, 49
 ğ.-ıp (2) VI-119; XII-60
 ğ.-ırdi (1) VII-176
 ğ.-illar (1) X-15
 ğ.-ir (11) III-253(2); IV-155; VI-196; VII-131, 135, 139, 187, 189; X-93, 103
 ğ.-irdıḥ (1) II-7
 ğ.-irdi (1) VII-156
 ğ.-mazdan (1) IV-157
 ğ.-mışam (1) I-95
 ğ.-mirsan (1) IV-36
 ğ.-miş (1) III-93
 ğ.-sınlar (1) II-341
 ğaz (2) V-190, 191
 ğazi (1) XII-15
 ğ.+dan (1) XII-6
 ğ.+den (1) XII-5
 ğ.+dır (1) XII-21
 ğ.+dir (1) III-13
 ğ.+ler (1) XII-149
 ğecer
 ğ.+in (2) XII-24, 185
 ğecik (1) IV-206
 ğedde (7) III-129; VII-95, 140; IX-3, 19, 77; X-12
 ğeddem (3) IX-33, 34(2)
 ğedder (6) V-194; VI-47, 385; VII-108; IX-57, 71
 ğede (73) I-4, 18, 54, 74, 84, 112; II-14, 144, 183, 185, 186, 225, 230, 232, 243, 244, 248, 250, 255, 259, 268, 279, 288, 299, 381(2), 447; III-25, 38, 88, 278, 294, 297; IV-232; V-

17(3), 90, 128, 252; VI-10(2), 22, 59, 61, 76, 81, 97, 123, 184, 298, 299, 309, 327, 346; VII-33, 38, 45, 57, 59, 73, 84, 126, 155, 172, 176, 190, 197; VIII-6; XI-22; XII-19, 109, 319

ğ.+kennen (1) VI-4

ğeder (18) II-319, 485; III-28; V-9, 210, 216; VI-49, 111, 246; VII-43, 46, 67, 78, 201(2); VIII-39; XII-295, 309

ğeder (kader)

ğ.+i (2) I-11; V-91

ğehve

ğ.+de (1) II-388

ğenefe

ğ.+de (1) II-93

ğene^cet (2) XI-23, 24

ğ.+i (1) XI-24

ğeneres

ğ.+den (1) IV-99

ğergol-

ğ.-a (1) X-41

ğeybet-

ğ.-di (1) II-353

ğ.-dik (1) X-87

ğ.-miş (1) X-69

ğ.-mişem (1) X-70

ğeybol-

ğ.-di (1) III-237; X-3(2)

ğ.-dilar(1) III-264

ğ.-uyor (1) III-272

ğeymah (1) IX-21

ğ.+a (1) IX-20

ğeynana (1) IV-286

ğ.+m (3) IX-35; X-1, 27

ğeynata

ğ.+m (7) I-9, 10, 75; II-74; X-8, 11, 27

ğ.+mın(1) X-1

ğeynet-(kaynat-)

ğ.-ende (1) V-62

ğ.-illerdi (1) V-71

ğ.-ir (1) V-73

ğ.-irdik (3) III-173; V-67, 69

ğ.-irlik (1) V-63

ğeynemiş (kaynamış) (1) V-185

ğeynena (1) V-270

ğ.+m (12) I-43, 63, 68, 82, 83, 91, 92, 93; V-270; IX-55; X-30, 93

ğ.+ma (1) I-63

ğ.+mla (1) I-74

ğ.+mnan (1) I-118

ğeyne-

ğ.-rdi (3) V-67, 68, 172

ğ.-i)r (1) IV-145

ğeyneta

ğ.+m (9) I-73, 81; II-155; X-40, 41, 42, 86, 103, 109

ğ.+mnan (1) I-75

ğeyin

ğ.+idi (1) VI-56

ğ.+im (7) I-41; IX-3, 5, 6, 36, 58, 62

ğ.+imden(1) V-47

ğezil (1) IV-85

ğ.+den (2) IV-204(2)

ğezzebe (1) VII-1

ğır (2) II-314(2)

ğırh (kırk) (19) II-81; III-82, 83, 85, 101, 197(2), 272; IV-3; VII-84, 85, 87(2), 108, 109, 110; X-4(2); XI-13

ğ.+da (2) XII-289(2)
 ğ.+ına (1) XI-13
 ğırh- (kırk-)
 ğ.-ardıh (1) V-19
 ğ.-asan (1) I-43
 ğırhlar (kırklar)
 ğ.+i (1) IV-87
 ğırhlarli (1) II-409
 ğıhlar (kırklar)
 ğ.+a (1) XII-56
 ğ.+da (2) XII-24, 56
 ğ.+dan (4) XII-190, 381, 382, 418
 ğ.+ın (1) III-266
 ğız (15) II-367, 368, 369, 373, 375, 385, 389, 397; V-6, 101, 154, 197; IX-36; X-34; XII-88
 ğ.+a (2) II-372; IX-31
 ğ.+dır (1) I-9
 ğ.+ım (7) II-392, 395; V-103, 111; IX-35; X-20; XI-35
 ğ.+ımı (1) I-7
 ğ.+ın (4) I-6; II-396; IX-32; XII-88
 ğ.+ının (2) IV-45, 149
 ğ.+ını (4) III-82; VII-131, 145(2)
 ğ.+i (17) II-369, 380(2), 399, 400; IV-166, 172; V-94; VII-138, 147; IX-3, 9, 30; X-38, 49; XII-81, 88
 ğ.+inan (2) VII-138; IX-2
 ğ.+lar (6) IV-280; V-3, 5, 207(2); XII-115
 ğ.+lara (1) XII-132
 ğ.+larinan (1) II-299
 ğ.+larnan (1) V-30

ğod (4) III-166, 167(3)
 ğ.+di (1) III-167
 ğol (kol)
 ğ.+umnan (1) I-18
 ğomşı
 ğ.+lardan (1) I-28
 ğorh- (kork-)
 ğ.-dilar (1) V-110
 ğ.-dum (5) V-99, 100, 105, 109; IX-37
 ğ.-duh (1) II-21
 ğ.-ir (1) VI-373
 ğ.-iram (1) I-100
 ğ.-irih (1) II-15
 ğ.-madım (1) I-113
 ğ.-magınan (1) VII-81
 ğoĥ- (kok-)
 ğ.-ardi (1) III-129
 ğoxuli (1) VIII-8
 ğoĥi (1) VI-289
 ğ.+dır (1) VI-291
 ğoĥu
 ğ.+suni (1) III-127
 ğ.+sunnan (1) III-128
 ğubar-
 ğ.-ir (1) IV-145
 ğurban (8) III-121; IV-61; IX-12, 16, 25; X-72, 73; XI-35
 ğ.+ın (1) X-73
 ğurtar-
 ğ.-di (1) V-121
 ğuruş (1) II-163
 ğutar-
 ğ.-dım (2) IX-4, 5

ğ.-an (1) VI-314
 ğ.-maz (2) VI-295, 313
 ğ.-mişam(1) VI-355
 ğutart-
 ğ.-di (1) III-296
 ğ.-dilar(1) X-37
 ha (22)I-121; III-37, 47, 48, 308;
 IV-37; V-20, 58; VI-4, 78, 215, 275,
 380, 384; VII-32; IX-15; X-107; XII-
 30, 160, 257(2), 347
 habele (2) I-85; VI-206
 habèle (3) X-12, 41(2), 106
 habra
 h.+dan (1) X-32
 habu (5) VI-244, 353,
 355; X-42, 102
 h.+nnan (1) XII-216
 haburasi (1) VI-45
 hade (2) II-262; X-106
 hadi (1) I-101
 hakan
 h.+ı (1) XII-345
 hal (5)
 II-411; III-254; V-103; VII-
 115, 123
 h.+a (1) VI-390
 h.+e (1) VI-269
 h.+ıma (1) V-90
 h.+ın (1) I-38
 h.+ında (1)
 II-450
 h.+ını (1) III-168
 h.+ınnan (1) IV-252
 h.+i (1) XII-317
 h.+lar (1) VIII-76
 h.+li (3) III-3(3),

h.+liydik (1) III-20
 hala
 h.+m (1) X-49
 halamgil
 h.+e(1)X-50
 halbuki (5) I-127; VI-122,
 371, 372; XII-188
 hallah (4) VI-81(2); IX-43(2)
 hama (11)I-35, 57, 63, 68, 101(2),
 126; II-183, 258, 318, 320
 hamam(3) XII-321, 324, 334
 haman (2) II-409, 484
 hambele (1) I-23
 hambu (3) I-84, 126; II-427
 hamza (1) VI-80
 h.+di(1)VII-38
 hamzalı
 h.+da(1)IV-18
 hamzaoğlu
 h.+nin (1) XII-277
 han (3) XII-321, 324,
 334
 hangi (2) V-60; VI-75
 h.+si (1) VI-3
 h.+sine(1) VI-118
 h.+sini (1) VI-203
 hani (21) II-384; III-36, 171;
 IV-293; VI-11, 15, 92, 135, 139, 160,
 166, 182, 260, 294, 318, 332, 380,
 385; X-9, 110; XII-361
 hansı (1) XI-34
 h.+na (1) VI-129
 h.+nın (1) VII-167
 hansı (1) X-83
 haķ (1) VI-65
 h.+kın (1)VI-64

h  k (9)IV-115; VI-137, 154,
230, 234, 270, 368; VIII-68; XII-363

h. +  a (1) VI-305

h. +  ın (1) VI-192

h  k  kten (1) VI-264

h  k  kten (1) VI-216

hara   (hara  ) (1) XII-36

hara

h. +ya (2) XII-63, 231

harda (1) X-62

h. +n (1) IV-141

h. +san (1) I-101

harekat (1) II-450

hareket (1) VI-315

hasan (1) IV-11

hasıl (1) VI-191

hasta (1) VI-260

h. +si (1) IX-9

hastal   (1) VI-24

hata (1) VI-315

h. +dan (1) VI-262

hat  e

h. +nin (1) X-45

hatta (1) XII-292

hatta (1) VI-328

hattiya (1) VI-309

hava

h. +da (4) II-325; VII-
171(2), 177

h. +lar (1) XII-85

h. +ya (2) VII-174, 176

havale (1) VI-217

havar

h. +a (1) XII-171

havas (1) VI-227

havayi

h. +di (1) IX-54

hay (2) VII-103,
104

hayat

h. +i (1) VI-323

haydi (3) XII-86(2), 161

hayrat

h. +dan (1) XII-11

hayvan (1) VI-236

h. +lar (1) VI-240

haza (1) XII-349

hazır (2) V-186; VII-198

hazırlar

h. +ın (1) VII-39

hazırla-

h. -yacaz (1) XII-255

hazırl   (1) XII-254

hazret

h. +i (1) XII-343

hazret

h. +leri (1) VI-34

he (110) I-26, 57, 58, 59, 72, 78,
119; II-40, 87, 114, 134, 174, 191,
193, 228, 233, 256(2), 278, 279, 309,
318, 320, 332, 339, 344, 350, 358,
369, 378, 386, 390, 398, 422, 424,
425, 427, 430, 434, 438(2), 441, 449,
453, 456, 461, 472, 496; III-30, 70, 88,
92, 101, 117, 119, 127, 148, 176, 195,
260, 266, 275, 287, 308; IV-56, 234,
289; V-27, 35, 38, 84, 85, 86, 132,
147, 177, 233, 265; VI-31, 82, 108,
119, 164, 233, 234, 256, 259, 309,
377; VII-57, 70, 134, 148, 162, 175,
188, 197; VIII-43; IX-4, 76(2), 80; X-
9, 22, 73, 90; XI-29; XII-240, 244,
248

heba (1) XII-233

hebbog  llari (1) XII-154

hec	(2)		helal	(1)	IX-50
VI-298, 310			h.+dır	(2)	II-108; IV-107
h.+cinde	(1)	VI-334	helak	(3)	VII-83, 86, 87
h.+e	(2)	VI-	helbet	(1)	XII-125
304(2)			hele	(16)	I-121(2); II-129, 212; III-134; VI-48, 77, 164, 213; VII-67, 82, 111; IX-26; X-43, 54; XII-381
heci	(20)	I-30, 33, 42, 44, 45; II-115; III-17, 61, 299, 300; V-88, 113, 236, 237, 238; VI-300; XII-149(2), 150(2)	helimaşı	(2)	V-79, 165
h.+nin	(1)	III-42	h.+ni	(1)	V-165
h.+ye	(1)	III-43	heliver	(1)	III-171
hêç	(51)	I-6, 36, 60, 61, 84, 104, 111; II-3, 159, 243, 294, 324, 382, 383, 410; III-10(2), 135, 162, 165, 170, 196, 215; IV-79, 284; V-86; VI-100, 123, 187, 188, 191, 213, 226, 239, 317, 328, 361; VII-6, 12, 20, 22, 23, 200; IX-4, 20, 21, 52; X-26(2); XII-84, 187	hellet-		
hêçbiri	(1)	IV-235	h.-dim	(1)	VII-128
h.+nnen	(1)	VI-2	h.-din	(1)	VII-128
hed(had)			helva	(2)	III-251, 252
h.+di	(1)	II-184	h.+si	(1)	IV-289
hedef	(1)	VI-352	hem	(21)	II-27, 61(2); V-132(2), 146, 255(2); VI-119(2), 366, 367; X-84, 85; XII-45(2), 295, 351, 352(2), 353
hedise			hemam	(3)	II-356, 357(2)
h.+den	(1)	II-109	h.+lari	(3)	II-353, 358(2)
hediye	(4)	III-70; VI-136; XII-212, 214	hemayıl	(1)	IV-6
hediyesiz	(1)	III-71	hemdol-		
hefte	(2)	III-16, 68	h.-sun	(2)	IX-7, 64
h.+den	(1)	III-71	hemen	(16)	II-120, 121, 285; III-25, 43, 161, 260; VI-33, 76(2), 140, 372; VII-62, 175(2); XII-120
h.+nin	(3)	II-4, 5; 1175	hemşeri	(2)	II-301; IV-137
hej (hac)			h.+n	(1)	II-421
h.+den	(3)	X-75, 77, 79	hendekleri	(1)	XII-226
hekim (hakim)			henifi	(3)	III-81, 82(2)
h.+em	(1)	VI-294	hep	(27)	I-27, 129(2); II-4, 20, 104, 143, 152, 211, 252, 253, 254; III-19, 132; IV-48; V-194, 213; IX-8; XII-34, 40, 42, 46, 47(2), 297, 360, 405
hekli			hepimiz	(4)	III-8, 20; V-194; VI-155
h.+dir	(1)	II-471	hepis	(1)	II-494
h.+dirler	(1)	VII-48			

h.+ler	(1)	II-496	h.+im	(1)	VII-78
h.+e	(1)	II-493	h.+nde	(1)	III-277
heppi	(4)	I-46, 70; V-200; X-40	h.+nnen	(2)	XII-326, 327
heppimiz	(1)	V-199	h.+ler	(1)	VI-384
hepsi	(16)	II-255; III-107, 110, 278; IV-52; V-81, 199, 201, 208, 238; VI-198, 221, 300, 337; XII-86(2)	h.+lerden	(1)	III-8
h.+ni	(5)	III-175, 196; IV-234; VI-338; IX-44	hèrp		
hek	(1)	VI-310	h.+ler	(1)	VI-351
hekarat	(2)	II-480(2)	herbiumumi	(1)	XII-288
hek			h.+den	(1)	XII-300
h.+inen	(1)	II-57	herbiummumi		
h.+ki	(3)	IV-139, 142, 146	h.+den	(1)	XII-393
hekiket			heresi	(1)	XI-3
h.+lerini	(1)	VI-390	herez	(1)	VI-184
hekkel	(1)	VI-382	hergušta		
hekketen	(2)	VI-128, 164	h.+yi	(1)	IV-74
heksiz	(2)	II-421, 422	herhal	(1)	II-387
her	(47)	II-300, 353, 362; III-55, 56, 79, 122, 147(2), 219; IV-51; V-31, 46, 123, 125, 160, 161, 166, 175, 176, 212, 266; VI-39, 66, 97, 130, 147, 201, 202(2), 212, 246, 257, 258, 270, 317; VII-117, 181; VIII-64; IX-13, 24; X-43, 88; XII-25, 308, 376, 384	herhalda	(2)	II-139, 145
heralda(1)		II-401	herhangi	(2)	VI-329, 391
heralde(1)		VI-193	herif	(5)	I-82; II-398; XII-411, 412, 413
heram	(2)	I-22; VI-349	h.+in	(1)	V-90
h.+a	(1)	VI-365	h.+nen	(1)	X-66
herb	(4)	II-99; VII-79, 120; XII-420	herkès	(11)	II-263; III-99, 154; VI-91, 93, 120, 205, 228, 305, 372; XII-133
h.+de	(1)	II-365	h.+den	(1)	VII-20
h.+den	(1)	III-276	h.+in	(2)	III-155, 298
h.+e	(5)	II-366; III-14; VII-103, 106, 126	herkeş	(11)	III-47, 68, 74, 150, 300; V-192(2), 196, 197, 198, 235
h.+i	(3)	II-99; XII-307, 402	h.+in	(1)	V-203
			herkez	(1)	II-350
			herse	(8)	III-72, 73, 97(2); IV-259; V-81(2); IX-22
			hèrslen-		
			h.-dim	(1)	I-35
			hersong	(2)	II-140; III-267

hesap				hey (1)	VII-143
h.+ına (2)	XII-192(2)			heyvan(1)	II-254
h.+i (1)	II-184			heyat (2)	VI-341; VII-74
hesapsız (1)	XII-22			h.+ımız (2)	III-216;
hesbe (1)	V-101			VI-243	
hesedlik (1)	VI-152			heybe	
hesen (4)	I-31, 42, 44, 102			heybede (1)	II-106
h.+e (1)	I-33			heybeler (1)	VII-3
h.+in (1)	I-45			heybemi (2)	II-105, 106
heset				heybenin (1)	II-107
h.+in (1)	VI-159			heybesini (1)	VII-3
hesè (3)	VI-303, 308, 311			heybeyi (2)	II-106; VII-4
hesüd (1)	IV-14			heydergil (1)	X-19
hesür				h.+e (1)	X-20
h.+ler (1)	V-1			heyder	
h.+ün (1)	V-23			h.+in (2)	IX-79; XI-10
hèş (23)	I-27, 50(2), 121; II-89, 104, 126, 227, 237, 316, 319, 331, 363(2); III-7, 144; V-102, 267; VII-81, 86, 126, 143; X-57			heyet (1)	XII-329
hèşe (6)	I-24; VII-89, 161, 198(2); XI-36			heyran (2)	IV-77, 93
heşimhanlar (1)	XII-148			heyvan(6)	II-47, 148, 254; III-150, 300, 310
hetta (1)	III-29			h.+na (2)	III-152, 198
heves (6)	VI-5, 71, 74, 130, 202, 226			h.+ın (1)	III-301
h.+den (1)	VI-219			h.+i (3)	II-258, 259; VIII-86
h.+dir (1)	VI-3			h.+lar (5)	II-252, 253; III-151; V-231; VIII-19
h.+i (2)	VI-1,			h.+larımız (1)	III-1
187				h.+lari (5)	II-48, 253, 255; VIII-19
h.+idir (1)	VI-225			h.+nar (1)	III-153
h.+im (2)	VI-58,			heziran	
61				h.+a (1)	VIII-87
h.+imnen (1)	VI-131			hezret	
h.+innen (1)	VI-186			h.+leri (3)	III-121, 307, 312
heveslen-					
h.-dim (1)	VI-70				

h�ket				huzur	(2)	VI-282; IX-16
h.+i	(2)	I-65, 66		h.+i	(1)	VI-323
h�rs	(1)	VI-248		h.+una	(1)	XII-330
h�	(2)	I-71, 72		huzurli	(2)	VI-244, 258
h�r�o	(1)	IV-186		h�cum	(3)	II-331, 332, 490
h�rs	(1)	VI-248		h.+a	(1)	VI-385
hi�	(4)	VI-180; IX-48; XII-192, 304		h�lo	(1)	V-6
hi�bi	(1)	III-278		h�lya	(1)	V-6
hi�bir	(2)	III-122; XII-316		hürmet	(1)	III-21
hikmet	(1)	VI-261		h.+ine	(2)	VI-303, 310
h�lle	(3)	II-305, 310, 311		h�sen	(1)	III-272
himmet				h�z�n		
h.+in	(1)	XII-347		h.+leri	(1)	XII-399
hindi (�imdi)	(1)	IX-17		�abar	(4)	I-63; IV-160; VII-77, 105
hindi	(1)	XII-118		h.+i	(2)	I-74; VII-191
his	(1)	VI-76		�ale	(3)	XII-105, 109(2)
�isen	(1)	III-265		�al�d	(2)	XII-159, 165
hisse	(1)	VI-67		�al		
hi�biri				h.+�nnan	(1)	IV-251
h.+nde	(1)	XII-52		�alıcılı�	(1)	XII-22
hiza				�alk�		
h.+si	(1)	VI-225		h.+�	(1)	VIII-74
hopla-				�amla-		
h.-di	(2)	II-380(2)		h.-rdi	(1)	V-257
hormon	(1)	III-152		�amur	(2)	II-197; IX-12
h.+ların	(1)	III-125		h.+da	(1)	IV-159
hormonli	(1)	III-153		h.+i	(1)	II-198
��k�mat				�an(kervansaray)	(1)	XII-314
h.+ımız	(1)	II-98		h.+i	(1)	XII-314
h.+in	(1)	II-101		�an	(sultan)(1)	XII-354
��k�matlı�	(2)	II-98, 99		h.+in	(1)	XII-354
�ubbe	(1)	VI-292		�anım	(3)	VII-18; XII-76
hububati	(1)	VI-253		h.+ım	(3)	VII-21, 22(2)
�ukuk	(1)	VI-328		h.+in	(1)	II-248

h.+i	(2)	VII-75; IX-30	hat	(1)	XII-313
hanik	(1)	II-142	h.+ti	(1)	XII-313
haraba	(1)	XII-209	hata	(1)	XII-402
harabaşehir	(1)	VI-53	h.+mızdan	(1)	VI-322
h.+de	(6)	II-69, 135, 137; III-195; VI-57; XII-307	hatırlı	(1)	XII-235
h.+dedi	(1)	XI-14	hatun	(1)	XII-74
h.+den	(2)	I-116; III-274	hah(halk)		
h.+e	(2)	I-111, 119	h.+ıdı	(1)	V-238
h.+in	(1)	I-18	h.+ının	(1)	V-240
haraç	(1)	XII-36	heber	(6)	II-445; VI-176; XII-10, 218, 259, 388
hariklen-			h.+i	(3)	I-112; XII-7, 389
h.-mege	(1)	V-163	h.+im	(1)	I-68
harman	(17)	III-62, 63, 177(2); IV-28, 220, 226; V-57, 61, 234, 241(2), 246; IX-58; XI-1, 3	h.+leri	(1)	VI-171
h.+a	(8)	II-47; IV-28(2), 31(2), 229; IX-58	hebersiz	(1)	II-130
h.+da	(3)	III-177; IV-228	hedik(+g)	(2)	V-63, 68
h.+i	(1)	V-235	h.+den	(1)	V-63
h.+lar	(1)	V-239	h.+i	(2)	V-75(2)
h.+lara	(1)	II-56	hefif	(1)	VI-106
harol	(9)	II-40; III-157, 164; V-125, 246(2), 247, 261; VII-60	helbür	(1)	IV-260
h.+i	(3)	II-39; III-158, 164	helil	(6)	III-238(2), 250(2), 256, 257
h.+larımız	(1)	III-157	h.+in	(2)	III-82; XII-226
h.+nan	(1)	II-39	helilgil		
h.+un	(2)	III-159; VII-67	h.+in	(1)	IX-59
haruşa			helilvari	(2)	VI-191, 307
h.+sına	(1)	IV-281	helolar	(1)	XII-150
hasrug			heneg	(3)	V-146(3)
h.+a	(1)	III-266	hesde	(4)	II-360(2), 361(2)
h.+dan	(1)	III-267	hesdele-		
hasrüng	(1)	II-141	h.-rdik	(1)	V-264
hastala-			h.-rmişse	(1)	X-84
h.-miş	(1)	VI-284	hesedlik	(1)	VI-151
			hesrünk(+g)	(2)	II-1, 7

h.+e	(1)	II-9
h.+in	(1)	II-9
hestele-		
h.-di	(1)	VII-22
hestelik	(1)	III-142
hestešana		
h.+da	(1)	IX-70
heşil	(2)	IV-145; X-14
heşiller(1)	XII-147	
heşmer(2)	VII-164, 169	
hetim	(1)	X-6
hetir	(1)	III-99
h.+ime	(2)	I-19; IV-133
h.+ini	(2)	VII-87; XII-303
hetirle-		
h.-minem	(2)	VII-144;
IX-61		
h.-yip	(2)	IV-134,
138		
het		
h.+tin	(1)	II-76
hër	(3)	I-128;
VI-367; VII-137		
hërli	(1)	I-25
hıdır	(1)	IV-7
hına	(4)	III-249, 250,
255; IV-275		
h.+n	(1)	795
hının	(1)	II-140
h.+da	(2)	VIII-51
h.+daki	(1)	IV-7
h.+di	(1)	VIII-52
h.+ın	(1)	VIII-44
hınzır	(1)	I-77
hıristiyan		
h.+miş	(1)	II-475

hırnık(+g)		
h.+gi	(1)	XII-70
hırsızlıh	(1)	VI-336
hırsla-		
h.-dih	(2)	III-286(2)
h.-mağa	(1)	XII-160
hısla-		
h.-llardi	(2)	IX-80(2)
h.-(i)llar	(1)	X-1
hıyanet	(1)	VI-185
hıyartang	(1)	II-144
hızar	(1)	V-124
hızek	(1)	VI-6
hızır	(2)	X-63(2)
hızmekar	(1)	VII-32
h.+a	(1)	VII-33
h.+nan	(1)	VII-35
hızmeker	(2)	IX-31, 32
h.+e	(1)	IX-41
hızmet	(3)	VII-18, 33, 34
h.+i	(1)	XII-215
h.+ine	(1)	II-81
hıznan	(1)	V-118
hitap	(1)	VI-335
hoca	(2)	I-8; II-27
h.+lar	(1)	IX-26
h.+m	(3)	VII-136(2); XII-
311		
h.+nan	(1)	VI-356
h.+nın	(2)	III-81; V-108
h.+sına	(1)	VII-135
h.+si	(2)	V-2, 225
h.+ya	(1)	II-472
h.+yi	(1)	III-81
hocamgil		

h.+e	(2)	V-101(2)	h.+m	(1)	VIII-73
hodaḥ	(1)	IX-41	ısıt-		
h.+a	(2)	IX-41, 42	ı.-irdıḥ	(1)	II-348
hop		(3) V-248,	ı.-ir	(2)	IV-155,
249, 255			157		
horoz	(2)	XII-59, 92	ıslat-		
h.+lar	(1)	IV-105	ı.-am	(1)	IV-216
horuk(+g)	(3)	II-33, 36; V-256	ıṣıḥ	(2)	II-456(2)
h.+a	(3)	II-33, 34, 35	ı.+i	(1)	II-325
h.+un	(2)	VI-229, 232	ıbadet	(1)	II-474
h.+nan	(1)	V-258	ibni	(2)	XII-351, 354
horum	(2)	III-200; X-32	ibrağaz	(1)	V-191
h.+i	(1)	III-201	i.+da	(1)	V-192
horuḥ	(3)	V-255, 259, 260	ibrahim	(1)	VI-191
hoş	(11)	I-27; II-249, 250; III-222; V-86(2), 239; IX-63; X-57, 58(2)	icad	(1)	VI-62
h.+di	(1)	I-58	iç-		
h.+uma	(3)	VI-14,	i.		(1)
20, 343			VII-26		
h.+una	(1)	VI-46	i.-diler	(1)	VIII-15
hoşbeş			i.-ellerdi	(2)	III-77;
h.+den	(1)	VII-7	V-34		
hoşlaş-			i.-emez		(1)
h.-dilar	(1)	VI-108	XII-205		
h.-laşıp	(1)	VI-65	i.-ene	(1)	V-17
hulik	(1)	II-142	i.-erdi	(1)	V-35
hulikli			i.-erdik	(2)	VII-32, 34
h.+nin	(1)	XII-224	i.-ir	(1)	VII-132
hulusi	(1)	III-52	iç		(1) XII-45
hurma			i.+e	(1)	XII-45
h.+si	(1)	IV-260	i.+en	(1)	IX-67, 72
h.+ya	(1)	VI-296	i.+i	(1)	IX-3
huy			i.+imize	(2)	II-461,
h.+i	(1)	IV-168	462		
hüda			i.+inde	(20)	I-49, 67; III-142, 218(2), 219, 270; V-1, 7, 193(2), 199, 220; VI-201; X-30, 39, 40, 41; XII- 404

i.+indedi (1) X-21
i.+inden (1) VI-167
i.+indeyem (1) I-99
i.+ine (17)I-18, 100, 108; III-119; V-37, 68, 173, 183, 185, 188, 189, 194; VI-51, 301; VI-141; IX-2; X-29
i.+inen (2) IV-253; V-105
i.+ini (2) I-71, 72
i.+inizde (1) II-463
i.+innen (4) II-270; III-85, 182; V-106
i.+lerindeyim (1) VI-278
içerde (3) II-253; VII-163, 165
i.+dir (1) VII-160
içeri (3) II-389, 390(2)
i.+den (1) VII-11
i.+ye (6) I-71; II-19; VI-33, 172; VII-189; X-17
içersi
i.+nde (8) II-12, 137; III-72, 218, 219; IV-197; VI-345, 356
i.+ne (5) III-293; VII-63, 72(2); XII-336
i.+nnen (5) II-107(2); III-280; VII-85, 87
içerye (4) III-96; VII-190, 191, 197
içil-
i.-meyeceg (1) VIII-8
için (20)III-115, 287(2), 310; IV-60, 181; VI-83, 101, 155, 276, 294, 351; VII-31; IX-5, 6, 7; X-37; XII-37, 332
i.+dir (1) VI-277
içün (4) II-182, 192; V-124; VI-20
idame (1) vı-243
idara (4) I-23(2); II-26; XII-298

i.+sı (1) II-147
i.+ydi (1) II-27
idare (1) XII-292
ide^ce
i.+nen (2) V-30, 31
idolar (1) XII-149
idüğün (1) XII-346
ifade
i.+si (1) IV-223
ifah (7) II-107, 140, 161; V-5; VI-272; VIII-32, 33
i.+larına (1) V-168
igid (3) I-128; II-437; IX-72
i.+ler (1) IV-272
igne (1) III-226
i.+yi (1) III-230
ihsan (1) VI-261
ihsan (1) III-313
ihtiyacı(1) III-62
iki (81)I-7, 11, 33, 38, 44, 47, 63, 82; II-31, 40(3), 48, 79, 116, 120, 147, 228, 313, 413, 458, 472, 475, 491, 497; III-73(2), 155; IV-32, 107, 192; V-29, 138, 163, 172, 179, 201, 247, 259; VI-10, 21, 37, 54, 58, 112, 117, 123, 229, 241, 303, 334; VII-28, 44, 57, 60, 64, 174, 185, 189, 194(2); VIII-4, 15(3), 16(2), 36; IX-24; XI-22, 27; XII-29, 37, 107, 127, 170, 186(2), 256, 339, 401
i.+miz (1) I-118
i.+si (4) II-161, 343, 431; XII-68
i.+ye (1) V-209
ikileme (1) II-39
ikile-
i.-rdik (1) III-157
ikinci (4) II-268; VI-12, 18, 150
i.+si (2) VI-317; XII-306

ikindi			ilkin (2)	V-254, 256
i.+ye (1)	II-173		ilko�ul(2)	II-29; XII-98
iki�uba			i.+i(1)	XII-379
i.+dan (1)	III-83		illa (1)	VI-74
i.+ya (1)	III-83		illac	
iki�ubbe			i.+ların(1)	III-125
i.+den (1)	XII-418		illahım(1)	XI-36
iki�er			illallah(1)	II-284
iki�erden (1)	II-237		ille (4)	I-31; II-422; III-41; VII-12
ikram (1)	VII-117		ilman (1)	V-124
il(yıl) (1)	XII-245		ilmel (1)	VI-382
ilac (1)	III-132		imamlı�(2)	II-69, 70
i.+i (1)	VII-27		imamo�ulları (1)	XII-145
ilahi (1)	VI-387		iman (7)	VI-257, 263, 270(2), 302, 390, 392
ila� (1)	VII-25		i.+i (1)	VI-256
ile (7)	VI-69; VIII-59, 76; XII-91, 155, 347, 378		�imaret	
ileri (1)	XII-223		�i.+i (1)	XII-349
ilhami (1)	X-48		imdad (6)	IV-4, 8, 12, 16, 19, 23
i.+nen (1)	X-46		i.+ınza(1)	X-63
ilim (3)	VI-65, 67; XII-124		i.+ıza (1)	X-62
i.+lerin(2)	VI-1, 38		imkan	
i.+lerle(1)	VI-305		i.+ım (3)	II-277(3)
i.+i (2)	VI-225,		i.+ımız(2)	II-126; VII-186
302			i.+lar (1)	II-363
i.+in (3)	VI-2,		imparatorlu�	
301, 314			i.+i (1)	XII-35
i.+inde (1)	VI-64		imtihan (1)	VI-262
i.+ine (1)	VI-347		imzalat-	
i.+inin (1)	VI-65		i.-dı�dan (1)	II-113
i.+innen (1)	VI-66		i.-mi�lar (1)	II-112
ili�-			inad (1)	I-7
i.-ir (2)	VI-294(2)		inahla (2)	IV-26, 258
ilk (11)	II-1(2), 52, 69, 102, 350, 351; IV-49; VI-45, 81, 211		inan-	
			i. (2)	III-308; VI-301

	i.-am	(1)	VII-26		i.+indir	(1)	II-76
	i.-asan	(1)	IX-50	innab			
inanç	(1)	VI-257		i.+i	(1)	IV-5	
	i.+i	(3)	VI-256, 306(2)	insan	(15)	III-246; VI-75, 187, 202, 203, 239, 244, 246, 256, 263, 328, 352, 377; VII-2, 9	
inan-				i.+a	(5)	VI-191, 270, 281, 282, 339	
	i.-di	(1)	VI-192	i.+dır	(1)	714	
	i.-ırdım	(1)	V-89	i.+ın	(7)	III-137; VI-201, 225, 258, 346; XII-211, 212	
310	i.-ir	(2)	II-309,	i.+i	(3)	VI-263(2); XII-29	
	i.-madılar	(1)	VI-324	i.+lar	(5)	III-56; VI-268, 298, 299, 380	
	i.-maz	(1)	II-309	i.+lara	(2)	VI-64, 297	
	i.-minam	(1)	VII-25	i.+ların	(3)	VI-1, 186, 268	
	i.-miriğ	(1)	VI-331	i.+lari	(3)	III-56;	
ince	(4)	II-298, 302; VI-105(2)		VI-28, 352			
inci	(1)	VIII-54		insanoğlı	(1)	VI-189	
incid-				i.+nin	(2)	XII-309, 319	
	i.-ir	(2)	VI-245(2)	i.+na	(2)	VI-66, 67	
	i.-irem	(1)	VI-274	inşa	(4)	XII-329, 331, 350, 351	
incin-				inşaat			
	i.-ir	(1)	VI-260	i.+lar	(1)	VI-135	
	i.-mez	(2)	VI-260(2)	inşallah	(2)	VI-17, 203	
incit-				intizar	(1)	XII-377	
	i.-miye	(1)	IX-48	ip			
indine	(1)	VI-362		i.+i	(1)	VI-6	
ineg	(1)	VI-235		i.+imizi	(1)	II-232	
	i.+in	(1)	VI-240	i.+in	(1)	II-231	
	i.+leri	(3)	V-206, 208, 209	i.+nen	(1)	IV-206	
inek	(7)	I-87(2), 88; III-32; IV-192; VI-241; IX-60		iran	(1)	XII-328	
	i.+i	(1)	XII-103	i.+a	(2)	III-215; V-213	
	i.+den	(1)	VI-243	i.+ı	(1)	XII-327	
	i.+ler	(3)	I-24; III-32; IV-34	i.+nan	(2)	I-45, 51	
	i.+leri	(1)	V-205				
	i.+lerimiz	(1)	III-32				
ingiliz	(1)	II-75					

irak				i.+i (4)	VI-170, 265;
	i.+a (2)	III-215; V-213		VII-38; XII-216	
irelde	(1)	II-356		i.+inde (4)	II-482; VI-304, 311; VIII-58
ireli	(1)	II-354		i.+ini (4)	II-159, 360; VI-169, 330
irelle-					
	i.-di (2)	III-262; VI-129		iskender (3)	II-177(2), 202
ireşberlik	(2)	II-31, 32		i.+i (1)	II-158
iri	(1)	III-137		islam	
	i.+dir (1)	IV-231		i.+ın (1)	VI-369
	i.+lerinnen (1)	V-167		islamiyet	
isal				i.+in (3)	VI-187, 188, 366
	i.+am (1)	II-435		ismail	
isde-				i.+in (2)	II-202, 203
	i. (1)	I-9		i.+o (2)	I-14, 15
	i.-lledi (1)	XII-89		ismetgil (1)	V-238
	i.-rsen (1)	XII-198		istanbul	
	i.-(i)ller (1)	X-104		i.+a (1)	VI-86
	i.-(i)llerse (1)	VII-111		i.+da (2)	VI-87, 252
	i.-(i)r (4)	I-10; IV-53; VI-379; VII-188		i.+dan (3)	VI-14, 95; XII-332
	i.-(i)rdim (1)	VI-11		istasyon	
	i.-(i)rem (1)	VI-72		i.+a (1)	II-89
	i.-(i)rsen (3)	IV-158, 162, 166		iste-	
	i.-(i)yenim (1)	V-92		i.-di (2)	VI-373, 380
	i.-(i)yenler (1)	VI-108		i.-digi (1)	IV-40
isdif	(1)	XII-65		i.-digim (6)	VI-186, 200, 225, 237, 332, 355
isdirehed	(2)	II-366(2)		i.-digimiz (1)	II-58
	i.+e (1)	II-296		i.-diler (1)	II-110
ise	(3)	II-60; VI-297; XII-213		i.-medim (1)	IV-192
ishaklılar	(1)	XII-154		i.-mem (1)	VI-379
isi	(ısı) (1)	V-157		i.-menem (1)	VI-273
isim				i.-meye (1)	XII-88
	i.+leri (1)	XII-415			
	i.+e (1)	VI-170			

i.-mirdim (1) VI-22
i.-r (1) III-22
i.-rdi (4) III-98,
113(2), 114
i.-rem (1) II-438
i.-rik (2) VI-
164(2)
i.-riz (1) VI-372
i.-rsen (5) VI-218(2),
223(2), 224
i.-(i)ller (2) IV-293;
X-103
i.-(i)rsiz (2) X-51(2)
i.-(i)yek (1) XII-89
istifade(2) VI-2, 360
istikak
i.+ini (1) XII-188
istikamet
i.+e (1) VII-150
i.+ine (2) VII-142(2)
istirehed
i.+de (1) II-289
i.+e (2) VII-75
istek (1) VI-165
iş (13) III-38; IV-234, 283,
284; V-213; VI-129, 176; VII-150;
VIII-18; X-24, 59; XII-18, 234
i.+ler (2) VI-194;
VIII-43
i.+lerde (1) VI-261
i.+lere (1) VI-239
i.+leri (3) II-310,
311; VI-194
i.+den (1) VI-41
i.+dir (1) VII-113
i.+e (1) VI-75
i.+i (15) II-212,
245, 247, 305; III-40; VI-3, 155, 159,

165, 259, 386(2), 391; VII-128; XII-
55

i.+imdi(1) VI-136
i.+imiz(2) VII-59, 73
i.+in (2) VII-84; X-61
i.+inde(1) II-154
i.+ini (3) III-39; VI-160;
XII-113

i.+nen (1) V-160

işarat (1) VI-318

işbabyan (1) IV-92

işbaşı (3) XII-56, 95, 96

işci (1) V-41

işçi (1) VI-90

i.+ler (1) V-41

i.+si (1) II-78

işçilik (1) II-80

işda (15) V-182, 191, 214, 243,
254; VI-295, 313, 390; IX-11; XII-45,
190, 219, 292, 315, 333

işde (138) I-28, 29, 65, 102(2), 107,
127, 129; II-4, 14, 25, 26(2), 38, 61,
82, 151, 158, 182, 195, 203, 218, 233,
240, 348, 349(2), 363, 381, 430, 431,
437(2), 438, 451, 452, 453, 475, 483;
III-1, 8, 19, 60, 148, 187, 202, 207,
211, 214, 227, 236, 245, 266, 283,
288, 294; IV-288; V-2, 9, 31, 39, 41,
60, 71, 94, 108, 134, 139, 166, 168,
171, 172, 176, 185, 187, 188, 211,
221, 225, 226, 234, 244, 258, 260(2),
261, 262, 268, 269, 271, 273, 275; VI-
4, 39(2), 40, 85, 91, 96, 102, 202, 253,
269(2), 271, 280(2), 283, 287, 307;
VII-61, 73; VIII-18, 23, 28, 38, 41, 52;
IX-16, 22, 46, 63; X-15, 22(2), 61, 72,
73, 99, 112; XII-29, 88, 89, 90, 156,
254, 255, 379

iş-(iç-)

i.-dim (1) VII-27

işlet-

i.-illermiş	(1)	II-148	karın		
i.-irdik	(1)	V-163	k.+ına	(1)	VI-289
işle-			kartop	(1)	V-41
i.-llerdi	(1)	IV-203	k.+i	(1)	V-42
işşek	(1)	II-148	k.+un	(1)	V-45
işte	(2)	I-11; VI-179	kaş	(kaç)	(1) XII-412
it	(2)	IV-289, 290	katipler	(1)	XII-152
i.+idir	(1)	IV-186	kebab	(1)	IX-21
itibaren	(1)	VI-4	keçe	(1)	III-187
itibarile	(1)	VI-283	k.+den	(1)	II-358
ittiba	(1)	VI-341	keçelci	(2)	VII-80(2)
iğlas	(4)	VI-74(2), 165, 185	keçi	(1)	IV-204
iğlasli	(2)	VI-137, 358	kedi		
iyi	(3)	I-122; IV-34; VI-323	k.+si	(2)	III-243, 244
i.+si	(1)	VI-219	k.+sini	(1)	III-286
izah			k.+ye	(1)	III-258
i.+da	(1)	V-259	kefin		
izin	(2)	VII-81, 189	k.+i	(1)	XII-14
i.+iyle	(1)	VI-222	k.+siz	(1)	IV-262
izmir			keftor	(1)	IV-151
i.+de	(1)	III-210	kehyalar	(1)	XII-146
i.+e	(1)	III-210	kekil		
izzet	(1)	VII-117	k.+ini	(1)	XII-112
kadar	(1)	XII-359	kelem	(1)	IV-26
kağıt	(3)	II-299; III-111; X-109	kelepçele-		
kağni	(1)	VIII-36	k.-miş	(1)	II-93
kainat			kelime		
k.+a	(1)	VI-194	k.+ler	(1)	IV-41
k.+ın	(1)	VI-187	kelle	(1)	IX-27
kalk-			k.+si	(1)	IX-26
k.-ıp	(1)	XII-99	keloğlan	(4)	VII-136, 143, 147, 150
kambağ	(1)	XII-277	k.+a	(1)	VII-131
kar (kâr)	(4)	IV-37, 38; VI-152	kemal	(1)	XII-190
k.+ımız	(1)	VII-59	k.+ın	(1)	XII-225

kemer (3) II-426; III-107; IV-281
 k.+i (3) II-426, 427, 428
 kenar
 k.+ında (1) VIII-54
 k.+ınnan (1) II-10
 k.+ıdır (1) II-10
 kendi (13) II-379 ; III-244; VI-48, 73, 102, 103, 169, 190, 353, 379; VIII-42, 48; XII-352
 k.+leri (1) XII-415
 k.+liginden (1) VI-218
 k.+m (3) VI-60, 204; XII-219
 k.+miz (2) III-158; VI-322
 k.+mize (1) XII-337
 k.+ne (2) III-155; VI-190
 k.+ni (1) XII-410
 k.+si (5) III-230, 272; VI-193, 279, 366
 k.+sıdır (1) XII-212
 k.+sini (1) VI-75
 k.+sinnen (2) VI-77, 189
 kenef (1) XII-221
 k.+i (1) XII-229
 kepçe
 k.+leri (1) XII-227
 k.+nin (1) XII-230
 kepek
 k.+i (1) VI-241
 kepekli(1) I-56
 kere (17) I-11; II-7, 171, 333, 442; III-119; V-6, 32, 73, 251, 286; VII-153, 156, 168, 169, 177; XII-369
 kereste (2) VI-122, 129
 k.+m (2) VI-111(2)

kerim (1) VI-340
 kerki (2) V-122, 124
 kers (1) II-145
 kert (1) II-183
 kervan (3) II-149, 163; XII-315
 k.+ın (2) II-163, 164
 k.+nan (1) II-168
 kervansaray (3) XII-321, 324, 334
 ke-
 k. (4) II-255, 286(2), 287
 k.-di (1) V-104
 k.-dig (2) III-286, 287
 k.-digi (1) III-300
 k.-dik (1) II-94
 k.-dim (1) II-379
 k.-diz (1) II-96
 k.-ecegim (1) II-376
 k.-edin (1) III-126
 k.-eller(1) III-106
 k.-er (2) V-122; XII-111
 k.-erdi (1) XI-20
 k.-erdik (3) III-150, 173; V-187
 k.-ig (2) VII-68, 69
 k.-iller (2) VII-125, 126
 k.-sir (1) VII-79
 k.-irdi (1) I-71
 k.-mişler (1) II-96
 kesil-
 k.-ildi (3) II-287, 288; X-36
 k.-ilirmiş (1) IX-25
 kesim(kısım)
 k.+e (1) II-286

kesinlikle (3) III-7, 21; VI-74

keser

k.+i (1) VI-70

keskin (1) II-441

kestir-

k.-ginen (1) II-259

keşgek (1) V-81

k.+imiz (1) V-82

keşiş (8) II-79, 83, 86, 89, 91, 95(2), 105

k.+e (2) II-83, 85

k.+nen (1) II-77

keşke (1) VI-240

kez (1) VII-72

kıra(kira)

k.+da (1) IV-294

kırağ

k.+a (1) IV-256

kıralıh (1) IX-54

kırola-

k.-di (1) V-39

k.-(i)yacayıh (3) V-38(2), 39

kırşa (4) V-151, 152(2), 153

kıs (5) V-47(3), 48, 49

kış

k.+ımız (1)

ki (159)I-5, 6, 8(2); II-19, 84, 87, 88, 105, 108, 124, 127, 215, 249, 275, 278, 319, 326, 342, 367, 412, 413, 436, 446; III-16, 47, 90, 112, 136, 165, 229, 240, 244, 247, 251(2), 269(2), 297, 308, 313; IV-116, 181, 199, 214; V-12, 58(2), 60, 70(2), 71, 88, 92, 95, 103, 104, 111, 214, 218, 229, 270; VI-11, 15, 61, 88, 106(2), 142, 152, 153, 160, 230, 268, 279,

284, 300, 305, 311, 323, 327, 351, 362, 371, 376, 381, 393; VII-1, 2, 5, 19(2), 23(2), 24, 27, 30, 69, 88, 94, 98, 102, 108, 111, 113, 115, 119, 121, 123, 126, 146, 157, 160, 178, 182, 188, 191, 198; VIII-22, 42; IX-1, 3, 20, 40, 41, 42, 57, 60, 65, 74, 77; X-3, 5, 12, 16, 17, 48, 78, 90, 94, 96, 105; XI-1, 18, 20, 33; XII-56, 108, 292, 326, 327, 345, 349, 350, 354, 411, 413

kibi (2) III-75; X-107

kifir (2) V-96; IX-51

kilo (6) VI-28; VII-100, 101(3); XII-256

k.+n (1) VI-28

kilosuz (1) VI-25

kilometre (1) VIII-25

kilor (4) IV-50, 52, 53, 55

kim (28)I-111(2); II-322; III-134; V-33(2), 135, 139; VI-5, 123, 173, 175, 179, 229, 273, 285, 316; VII-56, 58(2), 145; IX-79; XII-66, 105, 122, 125, 359, 361

k.+de (1) II-263

k.+di (1) IV-56

k.+e (3) II-323; X-49; XII-73

k.+i (3) II-272; VII-58(2)

k.+in (7) III-299; IV-213; VI-199, 265; VII-154, 156; XII-188

k.+leri (2) XII-414(2)

k.+nen (1) II-432

k.+sen (2) VII-8; XII-105

k.+sin (1) XII-392

k.+siz (1) XII-397

kimi(gibi) (41)I-48, 98, 107; II-86, 113, 225, 303, 350, 398, 409, 437, 441, 448, 483, 489; III-58, 64; IV-35, 36, 53, 69, 145, 265; V-22, 24, 35, 82,

178, 184, 189, 197, 242, 261; VI-19, 39, 55, 295; VII-29(2), 153, 175

kimin(gibi) (1) II-379

kimse (15)I-111; II-18; III-22, 29, 275; V-207, 208; VI-53, 268; VII-143, 192; VIII-31; XII-100, 308, 318

k.+den (2) III-7; VI-191

k.+nin (3) I-112; VI-180; VII-191

k.+siz (1) XII-397

k.+ye (4) I-30; III-122; IV-160; VII-20

kinar(kenar)

k.+dan (1) V-105

k.+ına (2) III-85, 250

k.+ında (1) III-28

k.+ınnan (1) III-86

kira

k.+da (1) 1602

kirbit

k.+e (1) 586

kireş

k.+nen (1) 1566

kirlen-

k.-di (1) II-476

kirli (1) VI-291

kisbetli(1) II-467

kise (1) II-89

kişi (13)I-78, 79; III-200; V-140; VI-39, 165, 303; VII-152, 165(2), 166, 193

k.+den (1) VI-166

k.+ler (2) I-47; XII-235

k.+nen (4) VI-229(2), 234; VII-107

k.+ye (1) VI-335

k.+yi (2) VI-310; VII-119

kişimahi

k.+ler (1) XII-141

k.+nin (1) XII-259

kişkir-

k. (1) VI-295

kitab (2) II-105, 106

k.+a (1) II-108

k.+i (1) II-106

k.+ların (1) II-107

kitabe

k.+leri (1) XII-341

k.+sidir (1) XII-343

k.+sinde (2) XII-344, 349

kitap (2) VI-254, 326

k.+dır (1) XII-341

kitle-

k.-mege (1) XII-202

k.-(i)yek (1) V-112

kitleş-

k.-iller (2) VII-135, 137

k.-ir (1) VII-134

kofi (1) IV-72

k.+nin (1) IV-70

koluk (2) II-65; III-183

kom

k.+lara (1) II-257

k.+larına (1) II-338

konya

k.+da (1) VI-32

k.+ya (1) VI-32

kor (7) IV-262; VI-341; X-31, 35, 95(2); XI-28

korbulah

k.+dan (1) VIII-32
koroğlu
k.+na (1) IV-246
kort (1) VII-43
kortuk (1) V-138
kotan (3) II-36; III-155;
V-261
k.+ın (2) V-260; VI-232
k.+i (2) II-34; III-156
k.+nan (1) III-157
köçeri (2) XI-6; XII-84
köçürge (2) III-68(2)
k.+e (1) III-69
kök
k.+ünnen (1) XII-414
köle (1) VI-341, 375
kölgelik (2) II-67; III-185
kölge
k.+sıdır (1) IV-291
k.+sınde (1) IV-290
k.+sine (1) II-65
kömür (1) II-448
k.+nen (1) II-449
köpek (2) II-16;
VI-295
k.+ler (2) II-14;
III-271
k.+lerden (1) II-15
körpü
k.+südür (1) XII-20
körpe
k.+mış (1) X-101
kösevi (5) XII-104, 109(2),
126, 127
k.+yi (2) XII-107, 120
köşe

k.+lerde (2) I-24; VI-
76
k.+sine (1) III-255
kötü (1) IX-64
kötülük
k.+den (1) VI-352
köy (11)II-139, 140,
173, 199(2), 252, 337, 338; VIII-3, 35,
41
k.+de (5) II-27, 31, 339;
VII-37, 55
k.+dedi (2) VII-
37(2)
k.+den (5) II-194(2), 200,
226; X-19
k.+e (18)II-13(2), 171, 173,
181(2), 194(2), 200, 252, 337, 339,
340; VII-4(2), 5, 52; VIII-51
k.+i (6) II-142, 171(2),
185, 196; VIII-40
k.+idi (1) VIII-50
k.+idir (1) II-8
k.+imiş (2)
II-135, 137
k.+in (1) II-221
k.+indedik (1) II-155
k.+ler (1) II-138
“ (3)
II-346; XII-189, 297
k.+leri (1) XII-381
k.+lerimiş (1) II-143
k.+lerinde (1) II-172
k.+lerine (1) II-172
k.+ün (7) II-215;
V-105, 106, 240, 241, 268; VII-5
k.+üne (2) II-1, 8
köyli (2) V-93; XII-360
köyne (2) V-127, 132

közer	(4)	IV-226, 227, 229; XI-2	k.+in	(3)	III-84, 86, 88
k.+de	(1)	IV-230	k.+lere	(1)	X-66
k.+dedi	(1)	IV-230	küpe	(3)	III-73(2); VIII-6
k.+i	(1)	IV-224	k.+ler	(1)	III-72
kur ^f an	(6)	VI-211, 223, 276, 181, 334, 358	k.+lere	(1)	I-38
k.+ın	(2)	VI-281, 319	k.+lerin	(1)	III-72
k.+la	(1)	VI-322	kürek		
k.+ı	(1)	VI-340	k.+i	(2)	I-101, 109
k.+i	(2)	VI-358, 359	kürekle-		
k.+ın	(1)	VI-381	k.-r	(1)	XII-77
kuş	(1)	vı-133	kürsi		
kuzu			k.+de	(1)	VI-223
k.+ların	(1)	VIII-60	k.+ler	(1)	VI-20
küçüg	(9)	V-36, 37, 94; VI-348; VII-38; VIII-58(2); X-23; XII-315	k.+leri	(2)	VI-206, 211
k.+düm	(1)	II-35	kürt	(3)	II-113, 120, 140
k.+i	(2)	II-177; IV-144	k.+lerde	(1)	XI-34
küçük	(2)	VI-1, 223	k.+lerin	(1)	II-120
k.+kennen	(1)	VI-4	kürtçe	(3)	II-3, 4; VI-308
k.+miş	(1)	II-158	küsen-		
k.+tüm	(1)	III-31	k.-e	(1)	IV-191
küçüklük			kütük		
k.+de	(1)	VI-327	k.+leri	(1)	VI-57
küfte	(1)	V-38	laf	(1)	X-104
k.+ye	(1)	V-38	lagar		
küftelig			l.+i	(2)	II-414, 415
k.+i	(1)	V-78	lağ	(2)	V-85(2)
kül			lağab		
k.+i	(1)	V-172	l.+lar	(1)	XII-139
k.+üni	(2)	V-167, 171	lağar	(2)	VII-44(2)
küllük	(3)	V-114, 115, 116	lal	(2)	VI-279, 350
k.+ün	(1)	V-115	lamba	(1)	II-19
kümbet			l.+lar	(1)	III-264
			l.+lari	(2)	XII-412(2)
			l.+si	(3)	I-23(2); II-18

lakap				l.+nan (2)	V-5(2)
	l.+lar (1)	XII-415		lop	(7) V-20(2),
las				21, 22, 23, 26, 30	
	l.+i (1)	XII-238		lokma	(2) II-186
last				lorh	(1) III-310
	l.+i (2)	XII-261, 268		l.+lar (1)	III-310
lastig	(1)	III-304		l.+nan (1)	III-313
lastik	(2)	VII-173		lüzum	(1) II-306
laşan	(2)	IV-28, 31		maalesef	(1) III-46
	l.+ın (1)	IV-33		mac	
	l.+i (1)	IV-28		m.+i (1)	II-43
lat		(2) XII-306,		macun	
356				m.+i (1)	XII-100
	l.+dan (1)	VII-12		maç	
latif	(1)	XII-343		m.+a (1)	XII-239
lazım	(5)	I-37; II-437; VI-		madavas	(1) II-136
164(2), 246				madde	
lazoğlı	(1)	XII-171		m.+ler (1)	VI-253
legen	(1)	V-35		madem	(1) VII-14
	l.+de (1)	IX-50		mağara	(5) XII-309, 318,
leylo	(1)	IV-211		319, 359	
lezzet	(2)	VI-391, 392		m.+lar (1)	XII-319
	l.+i (1)	III-151		m.+lara	(1) III-194
lezzetli	(4) III-151(2); IX-20; XII-350			m.+lari(2)	XII-318, 359
	l.+di (1)	IX-16		mahalle	
lillahil	(1) VI-279			m.+de (1)	XII-98
lisan				m.+nin(1)	VI-28
	l.+ım (1)	II-303		m.+sinin	(1) XII-356
	l.+ını (1)	II-300		m.+siydi	(1) XII-294
	l.+i (4)	II-298, 299,		mağalleli	(1) XII-293
304(2),				m.+nin(2)	XII-293, 295
lise	(1)	II-29		mahi	(1) XII-67
litre	(1)	VIII-18		m.+n (1)	VI-133
litrelik	(1) VIII-18			m.+nin(1)	XII-259
lo		(1) XII-86		mahiyet	
loğ		(1) V-5		m.+ini (1)	VI-278

mahsul			maḳam		
m.+i (1)	VIII-73		m.+i (2)	VI-286, 387	
mahsun	(1)	VI-286	maḳsud	(1)	IV-15
mahzun	(1)	VI-302	m.+un (1)	X-74	
majgalci	(3)	III-159, 161, 164	marak(+g)		
makine			m.+a (3)	II-118, 123; XII-283	
m.+nin(1)	IV-223		m.+lar (1)	III-194	
m.+si (2)	II-53; VI-251		maral	(1)	IV-211
mal	(3)	V-213; XI-407; XII-420	maran	(1)	XII-41
m.+ımız	(1)	X-96	marangozluḡ	(1)	XII-34
m.+ın (1)	II-222		maraşal		
m.+ına (1)	VI-291		m.+lari(1)	VI-265	
m.+ını (1)	II-361		maraz	(1)	IV-278
m.+i (3)	II-226, 228; XII-233		marc	(1)	VIII-28
malabelik	(1)	III-10	m.+ını (1)	VII-77	
malamat	(1)	V-157	mareh	(1)	V-58
malazgirt	(2)	XII-3, 5	marj		
malesef	(1)	III-66	m.+ına (1)	VI-232	
maltın	(1)	II-401	m.+ını (1)	VII-61	
malzeme			marla		
m.+si (1)	XII-39		m.+larda	(1)	VIII-34
mama	(2)	V-186(2)	martak(+g)		
m.+lar (1)	V-184		m.+a (1)	VIII-82	
man	(46)	I-5, 6(2), 31, 34, 59, 60, 61, 63; II-219, 372, 377, 396, 399, 428; IV-56, 115; V-104, 111, 117, 212, 213; VI-15, 17, 124, 151, 178, 184(2), 354; VII-2, 34, 77, 81, 145, 185, IX-5, 6(2), 7, 67, 78, 79; X-79; XI-31; XII-187	masa		
m.+di (1)	V-213		m.+nın(3)	II-417, 424, 425	
mancı			m.+ya (1)	VI-126	
m.+si (1)	X-85		masraf		
mancurya	(1)	II-450	m.+ını (1)	III-105	
m.+ya (1)	II-450		masum	(1)	XII-373
			maşa	(1)	VII-98
			m.+yi (3)	VII-98, 99, 120	
			mataḡ		
			m.+lari(1)	I-46	
			mavzer(1)	III-91	

maḥsi	(1)	III-209	m.+i	(1)	X-38
mayakḳabi	(1)	III-303	m.+imize	(1)	II-85
mayri	(1)	V-198	m.+te	(2)	II-55, 91
mazlum	(1)	XII-94	meme		
me ^c arif	(1)	XII-123	m.+n	(1)	IV-287
me ^c erif	(1)	XII-106	memet	(2)	IV-42; -VII-57
mecaz	(1)	IV-290	memleket	(1)	VI-321
mecbur	(2)	I-117; II-117	m.+i	(2)	VI-318, 344
mecid	(3)	XII-65, 78, 80	m.+izden	(1)	VI-35
medrese	(1)	VIII-49	m.+lerde	(1)	VI-351
mege	(4)	II-91; VI-135;	m.+tir	(1)	III-55
VIII-8; X-78			memnun	(2)	III-
meger	(2)	XII-82, 180	216(2)		
megersem	(1)	V-115	memur	(2)	XII-35(2)
meḡrib	(1)	VII-137	memür		
meḥelle	(1)	II-69	m.+den	(1)	VI-211
meḥle			men	(222)	I-33, 34, 35, 37, 58, 59, 61, 74, 92, 98(2), 107(2), 110, 114, 116; II-10, 34, 69, 73, 88, 92(2), 105, 130, 178(2), 179(3), 180, 192(2), 193, 203, 217, 220, 238, 243, 246, 263, 298, 300, 302, 321, 322, 336, 346, 366, 368, 370(2), 372(2), 373, 375, 377, 382, 399, 402, 415, 420, 421, 422, 427, 433(2), 437, 458, 463, 465, 467, 469(2), 470; III-61, 100, 108, 146, 156, 221, 234, 245, 302(2); IV-29, 47, 56, 67, 94, 116, 193, 232, 233, 249; V-6, 18, 49(2), 58, 59, 60(2), 89(2), 95, 96(2), 99, 100, 104, 118, 154, 193, 204, 213(2), 246, 270; VI-5, 11, 16, 21, 26(2), 29, 35, 36, 38, 79, 85, 100, 102, 110, 120, 121, 139, 152, 156, 160, 173, 179, 182, 204, 236, 304, 309(2), 333, 338, 339, 345(2), 349, 384; VII-2, 6, 8, 10, 19, 24, 40, 45, 51, 79, 81, 82, 83, 93, 96, 113, 115, 116, 118, 128, 130(3), 131, 141, 146, 158, 159, 184, 188, 191, 195; VIII-4, 9, 45, 49; IX-4, 33, 45, 65, 70, 71, 75; X-23, 28, 35, 38, 50, 73, 78, 79, 93, 102(2); XI-4, 7, 30; XII-103, 105, 218, 219,
m.+de	(1)	II-365			
m.+sindedik	(1)	VIII-38			
meḥme	(1)	I-7			
meḥmed	(3)	X-51;			
XI-11, 13					
meḥne	(1)	IV-188			
meḥri	(1)	X-90			
meḥriban	(1)	X-90			
mejbur	(1)	XII-29			
m.+uḥ	(1)	VIII-20			
mekteb	(2)	VII-53, 54			
m.+i	(1)	XII-338			
mela	(1)	I-36			
melce	(1)	XII-343			
meleke	(2)	VII-194(2)			
melek					
m.+ler	(1)	VI-282			
melhem	(1)	V-189			
melmeket					

m.+de (4) II-264, 413; VI-76, 274

m.+den (1) VI-76

m.+i (50)I-10, 16, 18, 31, 58, 75, 79, 81(2), 82, 90, 112, 116; II-11, 117, 219, 376, 386, 389, 411, 416, 478; V-93, 106, 115, 271, 274; VI-41, 42, 46, 252; VII-23, 24, 119, 190, 192; IX-1(2), 2, 3; X-6, 7, 8, 26, 80; XII-106, 123

m.+im (75)I-4, 17, 53, 78, 98, 104, 107, 115; II-294, 322, 334, 336, 371, 375, 388, 392, 401, 327, 329; III-63, 78, 87, 251, 252; IV-63, 173, 234, 235; V-13, 14, 24, 71, 72, 104, 237, 247, 270, 275, 276; VI-14, 31, 40, 98, 108, 111(2), 136, 151, 155, 178, 181, 211, 241, 271; VII-20(2), 34(2), 50, 110, 111, 114, 137, 160, 199, 200; VIII-17; IX-49, 54; X-31, 34(2), 38, 47, 48, 53; XII-250

m.+in (2) II-395

m.+nen (13) I-100, 108; II-130, 269, 271, 384, 396; VI-28; VII-21, 184, 188; X-39; XII-216

mendil

m.+i (1) II-224

mendir

m.+e (1) X-18

menem (13)I-48, 65; II-392, 485; IV-80, 162, 183, 249; V-248; X-104, 105; XII-91, 298

menfat

m.+i (1) III-48

meķam

m.+ına (1) II-111

meraķsız (2) VII-3, 9

meraķ (1) VI-304

m.+dan (1) VIII-86

merdan

m.+da (1) XII-280

merhabba (1) XII-210

merkez(1) II-146

mermi (5) II-377, 378, 438; XII-400, 416

mersin

m.+e (1) VI-97

mertebe

m.+n (2) VIII-69; XII-364

mesela (19) II-138, 149, 351, 355, 458; III-294; IV-49; V-151, 154; VI-259; XII-32, 36, 38(2), 40, 41, 56, 59, 312, 356

mesele(mesela) (16) III-254, V-71, 87, 204; VI-209, 216, 264, 299, 385; VII-115, 123; XII-51, 185

mesele

m.+de (2) VI-201, 329

m.+den(1) VI-356

m.+ler (1) V-40

m.+leri(1) VI-39

m.+si (2) VI-163, 262

m.+sinde (1) VI-329

m.+sinen (1) VI-353

m.+yi (3) I-114; VI-173; VII-123

mesleg (2) VI-3, 11

m.+e (2) VI-3, 202

m.+i (1) III-222

m.+im (1) VI-19

m.+imi(1) VI-47

m.+imizden (1) VI-391

m.+in (1) VI-200

meslek (1) VI-166

m.+di (2) V-223(2)

m.+lerden (1) VI-1

meşayıķ

m.+lar (1)	IX-26	m.+sine (3)	II-317,
meşeket (1)	VI-383	319, 324	
m.+i (1)	VI-383	m.+ye (3)	II-318, 320, 323
m.+tir (1)	VI-386	mevalli (1)	VI-212
meşeketli (1)	VI-364	mevda	
meşekket (1)	XII-92	m.+a (2)	VI-73; XII-50
meşe		mevdañlı(ğ) (1)	XII-321
m.+ye (1)	III-1	m.+a (2)	III-53(2)
meşgul (1)	VI-7	m.+ın (1)	III-87
meşhur(1)	II-419	mevıl	
meşriķ (1)	VII-139	m.+i (1)	II-474
meşur (3)	IV-254, 257,	mevva	
261		m.+sıdır (1)	IV-254
meşveret (1)	XII-241	m.+sına (1)	
meşveretli (1)	II-489	VI-194	
metin (1)	XII-344	m.+si (1)	XII-300
meton (1)	V-69	mezar (6)	VIII-63,
metre (6)	VII-175; XII-	321, 323, 334, 375, 406,	
186(3), 187, 192		m.+ını (1)	IV-292
m.+den(1)	II-273	mezik (1)	II-138
m.+di (1)	IX-78	mezun	
mevcud (1)	XII-358	m.+u (1)	XII-98
mevcut (1)	XII-340	mı (7)	II-11; IV-199,
mevla (2)	IV-108; X-62	214; XII-132, 240, 244, 248	
m.+m (1)	X-64	m.+di (2)	IV-294; V-130
mevlana		mıhacır (1)	III-295
m.+nın(1)	VI-266	m.+larını (1)	III-289
mevzi (3)	II-287(2), 318	m.+ları (3)	III-289,
m.+den(5)	II-287, 315,	294, 296	
331(2), 341		m.+lığa (2)	III-86;
m.+ler (1)	II-281	X-277	
m.+leri(1)	II-367	m.+lığ (1)	III-86
m.+miz (1)	II-330	m.+lığda (1)	X-277
m.+nin(1)	II-313	m.+lığdan (1)	III-87
m.+si (1)	II-330	mıl (1)	V-60
		mıntıķa	
		m.+nın(1)	II-159

mıraldan-			m.+dir (1)	X-92
m.-ir (1)	III-257		m.+sin (3)	XII-391, 393,
mırdarla-				394
m.-mazsız (1)	II-227		mifçilik(+g)	
mısaafir (6)	II-21;		m.+e (1)	VI-8
VII-7(2); IX-41; X-19, 21			mihendis	
m.+lar (1)	IX-42		m.+i (1)	VI-226
m.+lara (1)	IX-44		milad	
mısır (1)	VI-377		m.+dan(1)	VIII-67
m.+a (2)	VI-377, 378		milali (1)	VI-15
mısrar (1)	IV-196		milat	
mıstafa(4)	XII-413, 418, 431, 432		m.+dan(1)	XII-362
mıstè			millet (7)	II-113; III-96;
m.+nin(2)	II-226, 228		V-91, 92, 106; VI-163; XI-23	
mıstogil (2)	IX-95(2)		m.+i (1)	VII-358
mızrah (2)	I-98, 106		m.+imize (1)	VII-369
mi (130)	I-23, 37(2), 43, 65(2), 76(2), 78, 95; II-5, 121, 130(2), 163, 171, 196, 223, 238, 248, 267, 271, 296, 298, 309(2), 334, 335(3), 382(2), 383(2), 393, 394, 406, 419, 420, 422, 423, 463(2), 474, 476; III-2, 3, 10, 168, 169 171, 187, 195, 265, 301, 303; IV-28, 39, 40, 59, 167, 202, 218, 225, 242, 243, 249, 294(2), 295; V-12, 13, 22, 24, 120, 154, 155, 186(2), 207(2), 211, 214, 215, 217, 263, 268(2); VI-44, 82, 110, 159(2), 200, 243, 245, 266, 278, 293, 301, 334, 343, 359, 368, 383, 389; VII-35, 102, 154, 166, 171, 175; VIII-2; IX-30(2), 75; X-51, 92; XI-28; XII-279		m.+in (1)	VI-386
mide			milletvekilleri (1)	III-54
m.+m (1)	X-48		milyon (1)	VII-127
mi			m.+di (1)	VII-123
m.+dın(1)	III-116		mimar	
m.+dır (1)	V-258; VII-377		m.+i (1)	VII-225
m.+di (4)	I-47; VI-230; XI-9(2)		minder (2)	I-54; X-28
m.+din(1)	IV-151		m.+leri(1)	X-24
			min-	
			m.-dik (2)	II-77; II-167
			m.-en (3)	VI-229(2), 230
			m.-erdım (2)	I-124, II-34
			m.-ersiz (2)	II-164, 165
			m.-iller (1)	V-229
			m.-ir (2)	IV-267, 269
			m.-iyor (1)	IV-270
			m.-mesedi (1)	VI-229

m.-mişem (1) II-35

mindir-

m.-diler (1) I-16

misal (10) III-15, 35, 49, 57, 125, 140, 152, 263(2), 292

misali (46) III-1, 5, 16, 17, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 44, 46, 59, 60, 67, 77, 80, 88, 89, 105(2), 110(2), 112(2), 121, 127, 128, 131, 137, 149, 154, 155, 163, 166, 168, 174, 183, 224, 225, 235, 237, 273, 295, 298, 299

mizahi (2) V-290, 295

mobilye (1) VI-55

mol (1) I-94

mola (2) XII-72

molla (1) XII-147

moluk (1) II-65

morğan

m.+lari(1) I-47

morlu (1) VII-61

morulda-

m.-rdi (1) I-24

motğemer (1) IV-65

motif (1) IV-100

motor

m.+lar (1) III-263

m.+un (1) VII-70

moyun (1) XI-30

moyundur-

m.-illar (1) X-18

moz (6) IV-46, 150, 154, 170, 178, 183

mozla-

m.-di (2) V-158(2)

mu^callim (7) XII-98, 105, 109, 110, 117, 121, 338

m.+di (1) XII-137

m.+i (1) XII-339

muazzam (1) VII-376

mubah (1) II-228

mubareg

m.+in (2) VI-90, 170

mucize (2) VII-324, 325

muğare

m.+de (1) III-240

m.+si (1) III-239

m.+sinde (2) III-239, 259

muhabbet

m.+im (1) VII-239

muhacır (6) II-155, 225, 226, 252, 338, 405

m.+lar (1) II-215

m.+lıh (2) II-211; XII-410

muḥammed (1) XII-419

muḥammedi emin (1) VI-330

muhekkək (1) II-405

mulla (5) II-463(2), 470, 471(2),

m.+lar (2) II-465, 468

m.+larını (1) II-468

m.+sını (1) II-465

m.+yam (1) II-464

mum

m.+lar (1) II-473

m.+lari(1) II-473

muncuḥ (1) II-250

murad (3) I-26; VII-132; IX-68

m.+dan (1) XII-9

m.+ın (2) I-129; IV-273

mur-(vur- mur-)			müdür	(1)	VI-113
m.-up	(1)	I-88	müdür		
muruz	(1)	IV-140	m.+i	(3)	VI-120; XII-106, 123
m.+uni	(1)	V-158	müfettiş		
musahhar	(5)	VI-137, 154, 230, 234, 270	m.+ler	(1)	II-103
musdafa	(1)	V-88	mükemmel	(1)	III-143
musibet			m.+dim	(1)	IX-34
m.+lerde	(1)	VI-260	mülk	(2)	XII-407, 420
mustafa	(2)	II-365; XII-171	m.+ümüzdür	(1)	X-96
m.+di	(1)	II-221	mümkün	(4)	III-71, 162, 186; XII-213
m.+ya	(1)	XII-232	münafih	(1)	I-77
mu			münazara	(1)	VI-329
m.+sun	(1)	III-58	m.+mız	(1)	VI-356
m.+sunuz	(1)	III-54	mükafat	(1)	II-293
muş			müraca ^c at	(1)	XII-329
m.+un	(1)	VIII-50	mürid		
mut-(tut- mut-)			m.+ler	(1)	IX-25
m.-ar	(1)	V-106	müse ^c de	(4)	VI-16, 18, 19, 21
mutfağ(+ğ)			müsellet	(1)	III-268
m.+ın	(2)	II-481, 484	müsliman	(4)	II-140, 141(2)
mutli	(1)	XI-29	m.+ın	(1)	XII-233
muvaaffak	(2)	VI-75, 203	m.+i	(1)	II-483
muḥdar	(3)	XII-185, 186, 191	m.+lar	(1)	II-145
m.+i	(1)	XII-185	m.+lığa	(1)	II-474
muḥtar			m.+lğı	(1)	II-482
m.+ıdı	(1)	III-266	m.+mış	(7)	II-141, 142, 144, 145, 146, 385, 474
m.+i	(1)	II-221	m.+nan	(1)	XII-36
muzır	(1)	VI-350	müslüman	(3)	II-101, 478; VI-362
mübah	(1)	II-227	m.+a	(1)	II-480
mübareg	(1)	VI-335	m.+lıhdan	(1)	XII-409
mübarek			müstakim		
m.+ler	(1)	X-2			
müdam	(1)	VIII-71			
müddet	(2)	II-345; III-256			

m.+den	(1)	VI-368	n.+lar	(1)	V-73
müstehcen	(1)	IV-38	n.+lara	(2)	V-70, 220
m.+leri	(1)	IV-288	n.+lardan	(2)	V-74;
müş-(düş- müş-)	(1)	VI-127	VIII-17		
müştağ (+ğ)	(1)	XII-190	n.+un	(2)	V-219(2)
m.+a	(1)	XII-259	nazife	(1)	XII-119
müşteri			nazik	(1)	II-144
m.+si	(1)	VI-63	nazo	(1)	XII-103
müzeffer	(1)	III-156	nazük	(1)	II-141
naçar	(1)	XII-173	ne	(158)	I-5, 24, 26, 28, 38, 50, 88(2), 89(2), 111(2), 124, 125; II-89, 97, 163, 225, 232, 351, 352, 381(2), 396, 410, 418, 421, 467, 471, 485, 486; III-22, 38, 112, 122, 137, 142(3), 293; IV-26(2), 35, 135, 158, 162, 164, 166, 171, 188, 249, 286; V-8, 59, 61, 89, 106, 112, 146, 239, 248, 256, 267; VI-5, 136(2), 156, 158, 196(2), 198(2), 216, 252, 273, 291, 316, 348; VII-47, 48, 80, 84, 94, 108, 111, 113, 117, 124, 140, 148(2), 150, 181; VIII-11(2), 20, 21, 34(2); IX-11, 38, 42(2), 46, 47, 53; X-9, 22, 43, 50, 51, 58, 70, 87, 88, 104(2); XI-21, 24; XII-19, 24, 28(2), 35(2), 53, 73(2), 86, 90, 91, 95(2), 179(2), 184, 206, 243, 278, 314, 279, 284, 392(2), 404(2), 406(2), 421
nalın	(1)	I-125	n.+di	(1)	V-4
namaz	(2)	VII-86; VIII-47	n.+dir	(18)	II-304, 342, 391; IV-49, 54, 164; V-42, 59; VI-132, 195, 200, 383; IX-60(2), 61; XI-3; XII-36, 116
n.+ında	(1)	IV-95	n.+ler	(11)	III-14; IV-80; V-2, 10(2), 13(2); VII-78; IX-39(2); XI-22
n.+ını	(3)	VI-189, 282; VII-86	n.+ydi	(1)	VI-90
n.+i	(2)	VI-300; XII-13	n.+ye	(3)	VII-101, 309, 346
n.+nan	(1)	III-174	n.+yi	(2)	VI-61, 70
nam			n.+yim	(1)	VI-290
n.+i	(1)	XI-32	nebi	(1)	IV-7
namussuz			n.+nin	(1)	III-102
n.+di	(1)	VII-30			
naķışla-					
n.	(1)	IV-202			
n.+(i)ya	(1)	IV-265			
narçali	(1)	II-488			
nasıl	(15)	II-19, 294, 309, 310; III-14(2); IV-58; VI-35, 148, 176, 253; VII-83, 118, 128, 193			
naħır	(3)	XII-96(2)			
n.+a	(1)	VI-236			
n.+ci	(1)	VI-236			
n.+çıdı	(1)	I-30			
n.+çi	(1)	XII-97			
n.+çisan	(1)	I-30			
naylon	(1)	VIII-17			
n.+i	(1)	V-219			

nebze (1)	VI-66	nene		
nèce (30)	I-16, 77, 111; II-98, 99, 117, 249, 260, 294(2), 309, 411; III-170; IV-139, 140, 142, 146, 172; V-94, 116, 253; VI-36; VII-70, 83, 114; IX-74; X-32, 92(2); XII-97	n.+m (1)	X-13	
neclo (1)	X-34	n.+mi (1)	X-94	
nêt-(+d)		nekl		
n.-em (2)	IV-128; V-50	n.+ini (1)	II-153	
n.-eyim(1)	IV-193	nekliye (1)	II-154	
n.-ipsiz(1)	VII-48	n.+yi (1)	II-149	
n.-irsen(1)	II-391	nerde (7)	II-213; III-16, 79, 245; VI-139,	
neden (3)	II-58; VI-245; VII-12	n.+din (1)	X-5	
nēd-		n.+dir (3)	VII-159, 160; XI-6	
n.ersen (1)	II-396	nerden (4)	II-84(2); VI-50, 172	
n.-iller (1)	XI-3	nerdivan		
n.-irsiz (1)	XI-5	n.+lari (1)	I-73	
n.-ecek(1)	XII-298	n.+nan (1)	I-67	
nefes (1)	I-109	nerdüven		
n.+ini (1)	XII-136	n.+i (1)	XI-13	
nefis		nere (1)	II-227	
n.+im (1)	III-47	n.+de (2)	VI-87; IX-36	
nehr (2)	XII-9, 386	n.+dir (1)	VII-158	
nejmedingil		n.+li (1)	XII-392	
n.+indi(1)	V-237	n.+lisen (1)	VI-34	
nem (1)	XI-20	n.+ye (1)	II-354	
nemrud		nerye (5)	VII-103, 159, 161(2), 171	
n.+un (1)	II-272	nesbe (5)	V-113, 114, 116(2), 120	
nemrüd (1)	VIII-59	nesedehu (1)	XII-355	
n.+den (1)	V-169	nesib (6)	III-122, 307; VI-108,	
n.+ün (1)	V-158	n.+i (1)	X-20	
nemrüt		neşad		
n.+den (1)	III-2	n.+ın (1)	III-104	
n.+e (1)	III-2	neşe (1)	III-170	
		nêt-		

n.-di	(1)	I-65	n.+inde	(1)	VI-137
n.-dik	(1)	II-13	nohut		
n.-menem	(1)	I-10	n.+nan	(1)	V-82
nevbahar			nöl-		
n.+ında	(1)	VIII-55	n.-a	(1)	I-106
nevesiz	(1)	IV-128	n.-acaḥ	(1)	XII-50
neyse	(21)	I-51, 78, 81; III-246, 251; VI-31, 40, 52, 68, 83, 116, 123, 145, 167, 209, 286, 288, 304, 390; VIII-13; XII-156	n.-up	(5)	I-86, 104, 105; V-101; X-69
n.+ne	(1)	IX-61	n.-di	(1)	XII-337
nezer			nol-		
n.+e	(2)	X-77, 80	n.-acaḥ	(1)	II-242;
nice	(5)	II-275(2); VIII-69; XII-181, 164	n.-di	(4)	III-285; VI-178; X-34
nihat			norşen	(1)	VIII-50
n.+ın	(1)	III-102	n.+de	(1)	VIII-46
nihayet	(2)	II-178, 180	noḥta	(1)	VII-179
nikah	(2)	VII-33, 139	n.+ya	(1)	VII-179
nikahla-			nöbed	(1)	XII-69
n.-(i)yam	(1)	II-400	nöbet	(4)	II-444, 445, 446; XII-73
nimet	(2)	VI-245, 250	nöbetçi	(1)	II-497
n.+ler	(1)	VI-249	numune	(2)	VI-12; VI-221
nişan	(2)	IV-124, 125	n.+dir	(1)	VI-220
nişancı	(1)	II-441	n.+lerinin	(1)	VI-250
nişanlı			nur	(5)	X-30, 39, 40, 41, 42
n.+ken	(1)	V-109	n.+lara	(1)	X-41
niyaz			n.+ların	(1)	X-41
n.+ını	(1)	VI-189	nusret	(1)	XII-355
niyazi	(2)	III-61; VI-55	nüfus		
niye	(32)	I-115(3), II-86, 96(2), 264, 435; III-132, 258, 259; IV-44, 149, 153, 234; V-13, 101, 103; VI-26, 219, 275, 279, 323, 331, 350(2); VII-11, 31(2), 68, 190, 196; VIII-12	n.+a	(1)	XII-313
niyet			nüsred		
n.+im	(1)	II-400	n.+in	(1)	III-18
			o	(524)	I-2, 15, 18, 43, 44, 47, 48, 51, 60, 66, 79, 91, 94, 96, 98(2), 100, 107(2), 108(2), 112, 119, 120; II- 17, 16, 23(2), 25(2), 27, 43, 50

(2), 53, 55, 72, 75, 82(2), 83, 86, 87, 109, 111, 114, 115, 135, 139, 140, 153, 164, 165, 171(2), 173, 179(2), 180(2), 194(4), 200, 237, 244, 247, 250(2), 256, 257, 265, 267, 270, 275, 279, 286(2), 287, 299, 308, 315, 319, 330, 332, 342, 365, 369(2), 372, 374, 377, 378, 381, 386, 388, 411(2), 415, 416, 430, 431, 432, 439, 447, 448(2), 460, 464, 474, 479(2), 494, 496, 497, 499; III-4, 6(2), 12, 18, 22, 23(2), 29, 34, 48, 64, 68(2), 69(2), 72(2), 76(2), 77, 85, 88, 92(2), 95, 105, 116, 124, 128(2), 129, 141, 160, 162, 165, 166(3), 168, 170, 172, 188, 189, 195, 197(2), 199, 206, 208, 209, 215, 216, 217, 222, 230, 244, 246, 249, 260, 266, 268(2), 270, 271, 274(2), 288, 293, 294, 296(2), 297(2), 304, 311, 312, 313; IV-30, 32, 35, 56, 64, 66, 77, 85, 89, 98, 106, 18, 190, 195, 199, 203, 214, 218, 225, 232, 242, 248, 278, 283, 285; V-1(2), 3, 5(2), 6, 7(2), 10, 12, 13, 14, 15(2), 17, 20, 31, 52, 53, 65, 66, 71, 90, 94, 99, 103, 105, 108, 115(2), 118, 119, 128, 130, 139, 141(2), 142, 143(2), 144(2), 149, 152, 157, 162(2), 164, 165(2), 166(2), 170, 171, 172, 173, 176, 180, 188, 189, 193, 194(2), 207, 211, 215, 220, 227(2), 234, 236, 239, 243, 252(2), 254, 255, 259, 271, 272, 273, 275, 277; VI-3, 9, 16, 22, 38(3), 44, 47, 53, 58, 61, 65, 75, 76, 79, 81, 98, 99, 103, 113, 119, 120, 124, 125, 126, 133, 134, 136, 149, 156, 157, 161, 163, 165(2), 167, 175, 184, 191, 195, 196, 197, 199(3), 202 (2), 203, 213, 227, 232, 236, 240, 244, 250, 254, 257, 263, 264(2), 265(2), 268, 269, 272, 279, 281, 283, 287, 291, 294, 298, 299, 301(2), 302, 309, 310, 311, 314(2), 326, 327, 330(2), 331, 337, 339, 345, 359, 362, 367, 378; VII- 3, 4(2), 41, 42, 44, 54, 61(2), 63, 64, 65, 67, 70, 72(2), 87, 96(2), 97(2), 104, 105, 128(2), 131, 147, 149(2), 154(2), 155(3), 156(2), 160(2), 163, 168(2), 169(2), 171(2), 176, 179, 196; VIII-2, 5, 8, 10, 14, 19, 20, 35, 38, 51(2), 52,

82; IX-3, 15(2), 19, 24, 25(2), 32(2), 33(3), 56, 70, 74, 77(2); X-12, 21(4), 22, 28, 37, 42, 67(2), 71, 77, 82(2), 83, 90, 107, 11; XI- 14, 19, 20(2), 22, 24(2); XII-28, 34, 37, 44, 49, 58, 99, 102, 138, 189, 286, 292, 295, 296, 299, 316, 325, 333, 340, 346, 373, 419

o.+di (3)VII-59, 67, 73

o.+dur (3)I-88; III-105; XII-145

o.+na (54) I-114; II-46, 57, 60, 80, 83(2), 212, 464; III-8, 29, 70, 81, 161; IV-221; V-26, 29, 35, 53, 73, 95, 96, 152, 154, 248; VI-19, 20, 37, 114, 253, 258, 273, 275, 294, 314, 360, 362; VII-39, 146, 154, 155(3), 168, 169(2), 179; X-39

o.+nda (4) II-197; IV-293; XII-36, 349

o.+ndan (13) II-38, 67; IV-47; V-209; VI-23, 100, 146, 167, 174, 234, 259, 307, 376(2)

o.+ni (115) I-36, 41, 53, 56, 66, 70; II-34, 38, 47(2), 50, 51, 53, 54, 57, 60, 68, 210, 211, 237, 278, 279, 294, 306, 349, 392, 409, 433, 436, 447, 453, 461; III-25, 29, 33, 39, 41, 73, 74, 75, 140, 150, 157, 177, 179(2), 200, 201, 206, 305, 311; IV-202, 221, 227, 229; V-23, 25, 28, 29, 76, 127, 142, 144, 148, 149(2), 162, 163(2), 179, 185, 207, 210, 219, 224, 249, 259, 260; VI-20, 21, 48, 49, 73, 247, 308, 312, 365, 382; VII-45, 64, 82, 132, 147, 153, 157, 177(2); VIII-7, 21, 28, 47; IX-13, 19, 48(2), 61; X-14, 15, 57; XI-2, 16, 18, 31; XII-110, 115, 182

o.+nlar (5) II-12; III-14, 25; VI-92; XII-191

o.+nların (1) II-317

o.+nlarınki (1) II-282

o.+nnan (81) I-87; II-45, 51, 62, 70, 82, 88, 89, 95, 193, 207, 217, 233, 271, 356, 380, 430, 432, 442, 461; III-4, 15, 88, 212, 221, 300,

311; IV-30, 231, 286; V-2, 16, 42, 48, 68, 73, 74, 77, 83, 93, 94, 105, 107, 125(2), 164, 184, 190, 191, 225, 242, 249, 254, 256; VI-7, 15, 45, 57, 60, 69, 81, 95, 108, 130, 133, 373; VII-64, 79, 104, 147, 169; VIII-12, 29, 36, 39, 41, 45; XI-37; XII-21, 25, 37, 255, 379

o.+nnar (44) II-34, 72, 79, 130, 204, 282, 315, 318, 319, 323; III-19, 43, 97, 191, 200, 281, 310; IV-234; V-43, 55(2), 238, 251; VI-124, 126, 134(2), 150, 299, 323; VII-124, 127, 171, 173, 177(2), 178, 179; X-12, 40; XI-28; XII-42, 50, 296

o.+nnara (16) II-98, 442; VI-29, 51, 110, 122, 124, 137, 144, 161, 268, 384; VII-125, 169; VIII-45; XII-69

o.+nnardan (2) VI-152; XII-36

o.+nnarın (24) II-49, 209, 319, 324, 330, 341, 499; III-18, 163, 191; V-96, 253; VI-37, 56, 93, 137, 302, 326, 387; VII-109, 124, 178; IX-74; X-9

o.+nnari (25) II-347, 402; III-15, 196, 203, 261, 301; IV-207; V-22, 168, 183, 206, 219, 245, 273; VI-94, 137, 146, 154, 231, 233, 235, 269; VII-48; XI-17

o.+nnarnan (6) I-125; II-13, 192; VI-33, 172; VII-92, 97; IX-52

o.+nu (1) VI-111

o.+nun (69) I-7, 54, 55, 65, 84; II-60, 64(2), 66, 81(2), 104, 131, 132, 177, 198, 405(2); III-25, 39, 40, 44, 48, 62, 74, 82, 127, 165, 168, 226; IV-31, 205, 207; V-4, 36, 42, 138, 144, 255; VI-59, 123, 197, 273, 296, 310, 312, 320, 329, 342, 350(2), 358, 375(2), 381; VII-6, 26, 31, 67, 80, 156, 166; IX-34; X-20, 21, 110; XII-37, 355, 419

o.+nunla (2) VII-56, 170

obri (1) II-339

ocah(+ğ) (2)V-171; X-24

o.+a (1) XII-267

o.+ımız (2) II-160, 166

o.+ımzi (1) II-160

o.+ın (1)V-65

o.+ında (1)V-191

o.+i (1)V-190

247 o.+dan (2)V-172; XII-

o.+lar (1)V-65

oda

o.+lar (1)III-4

o.+nın (4)V-193(2), 194, 199

o.+ya (2)I-79; III-3

odun (4)III-2; IV-99; V-65, 169

o.+ların (1)V-170

o.+lari (1)V-170

o.+nan (1)V-66

ofes

o.+e (1)III-180

oğlan (7)I-67, 71, 82, 93; V-115, 197; VII-80

o.+ın (2)I-71; III-287

o.+i (2)I-66, 83

oğul (12)IV-67, 93; V-46; VI-198; IX-55; X-53, 58(2), 60, 86, 91, 93

o.+i (8)I-222; III-104; VI-320(2), 388; IX-9; X-45; XII-351

o.+ıdır (1) XII-354

o.+iyam (1)X-52

o.+um (16)I-91; IV-63; V-75, 121, 160, 186, 211, 223, 258, 262, 267; VI-199; IX-9(2), 10; X-43

o.+uma (4)V-166, 168, 175, 233

o.+umsan (1)II-427

o.+umuza	(1)XII-89	o.-arak	(2) II-1, 69
o.+una	(2)IV-60, 292	o.-arah	(7) II-52, 55, 88, 241; III-159; XII-32, 110
o.+uni	(1)III-59	o.-asan	(3) IV-174; V-157; VI-228
oğraş-		o.-aydi	(1) III-28
o.-ıllardi	(1) V-148	o.-ayım	(2) XII-240, 244, 248
okul		o.-di	(49) I-84, 85, 87, 95, 110; II-5, 12, 99, 156, 157, 196, 320, 321, 325, 400(2); III-2, 3, 168, 169, 170, 301, 303; IV-17, 177, 185; V-13, 14, 60, 61(3), 62, 94(2), 207; VI-82, 113, 117, 148, 150, 166, 176, 185; IX-6; X-24, 31, 35, 86
oku-		o.-dilar	(1) II-13
o.-mağa	(1)II-1	o.-disa	(1) VII-56
ol-		o.-du	(5) V-211, 215, 217; VII-27; VIII-80
o.	(6)VI-130, 186; X-61; XI-34; XII-129, 345,	o.-duği	(2) III-21; VI-48
o.-a	(45) I-127; II-20, 460; III-185, 186; IV-27, 46, 112, 139, 142, 146, 148, 150, 154, 170, 178, 183, 190, 195, 199, 200, 214, 218, 225, 237, 242, 248, 264, 265(2); VI-7(2), 149, 279, 362; VIII-22; IX-48(2); X-64; XI-28; XII-277	o.-duğuna	(1) II-479
o.-abülür	(1) VI-220	o.-duğuni	(2) II-382; VI-314
o.-acağam	(1) VII-147	o.-duğunna	(1) VI-93
o.-acağınnan	(1) III-67	o.-dum	(8) II-70, 71, 73; III-469; V-270; VI-346(2); XI-289
o.-acağ	(5) II-293, 342; IV-188; VI-388; XII-57	o.-duğ	(8) II-21, 78, 156, 233, 285; VI-2; VIII-1; XII-91
o.-acayığ	(1) VII-186	o.-duğdan	(1) IV-225
o.-adım	(2) XI-32(2)	o.-illar	(2) II-294; VII-182
o.-adığ	(1) VI-240	o.-ir	(21) I-74; II-250, 292, 294; III-253; IV-169; V-63; VI-248, 354, 366; VII-7, 92, 97, 148; X-4(2), 76, 77, 100(2)
o.-adi	(1) X-1	o.-iram	(1) VII-103
o.-alar	(2) IV-208; X-83	o.-irdi	(9) III-154, 179, 205, 207, 273; V-129; VII-66(2), 71
o.-am	(8) IV-61; VI-350; VII-7; IX-12, 16; X-72, 73(2)	o.-irih	(2) VII-183, 187
o.-an	(21)II-69; III-244; V-141, 187, 201, 232, 234(2); VI-11, 190, 297, 366; VII-66; VIII-86; X-81; XII-288(2), 294, 340, 354, 421	o.-irmiş	(2) II-352(2)
o.-ana	(1) V-259		
o.-anda	(2) IV-120; X-76		
o.-ani	(1) VI-28		
o.-anlardan	(1) VI-157		

o.-irsan (2) IV-180; VII-102
 o.-madi (1) V-207
 o.-madiği (2) III-124, 149
 o.-madi (3) II-382, 383; IX-52
 o.-masa (4) II-159; VI-1, 226, 392
 o.-masadi (4) II-64; III-64; V-257; VI-239
 o.-masin (4) VII-191; XII-209, 233, 273
 o.-masina (1) V-54
 o.-masınlar (1) VI-354
 o.-mağ (2) II-437; IV-181
 o.-mayınca (2) II-51; III-144
 o.-mayıp (1) X-92
 o.-maz (8) I-112; II-244, 468; IV-289; VI-155, 389; VIII-42; XII-187
 o.-mazdi (2) II-59; VIII-18
 o.-mazdisa (1) V-266
 o.-mazsa (2) XII-89, 187
 o.-millar (1) VI-152
 o.-miş (13) II-214, 234, 252, 338; III-47; VIII-11; X-17, 88; XII-387, 395, 396(2), 407
 o.-mişlar (2) II-108; XII-420
 o.-miya (5) I-25, 32(2); II-128; III-232
 o.-miyan (2) V-188, 201
 o.-muş (2) VIII-12; XII-405
 o.-muşam (1) IV-9
 o.-muşdur (1) III-235
 o.-muşduh (1) XII-181
 o.-sa (6) II-89; III-79; V-266; VI-258, 260, 342
 o.-sadi (2) II-63(2)
 o.-san (1) VI-383

o.-sağ (1) VI-392
 o.-sun (42) II-295(6); III-22(2), 23(2), 137(2), 145; IV-137, 209; VI-2, 3, 12, 21, 59, 124, 128, 132, 224, 273, 385(2); IX-8, 20, 79; XI-32, 33(3), 34, 35, 36(2); XII-33(2), 45, 355(2)
 o.-sunnar (1) VII-106
 o.-ucudur (1) XII-353
 o.-ullardi (1) V-43
 o.-unca (3) VI-164(2)
 XII-50
 o.-up (11) I-76, 88(2), 104, 105; IV-38, 40; VI-351, 356; IX-43; X-92
 o.-upsan (1) I-78
 o.-ur (15) II-144, 309, 366(4), 467, 483; IV-259; VI-41, 75, 191, 203; XII-49, 97
 o.-uram (15) IV-64, 72, 77, 81, 85, 89, 93, 98, 102, 106, 110, 114, 118, 122, 126
 o.-urdi (31) I-55, 125; II-28, 40, 58, 59, 455(3), 458; III-67, 69, 120, 167; IV-230; V-35, 37, 41, 68, 176, 177, 184, 189, 210, 217, 224, 233; VI-100, 109, 119; VIII-18; XI-22
 o.-urdisa (1) V-265
 o.-urdu (5) III-16, 90, 12; VI-106(2)
 o.-urduh (1) VII-57
 o.-ursa (9) II-483; III-22, 137; V-187; VI-3, 257, 273, 387; XII-89
 o.-uşi (1) VI-246
 o.-uyor (4) II-290, 291; III-246, 268
 omuz
 o.+umda (1) VII-195
 o.+undadır (1) VII-194

on (18) II-67(2); III-5, 294;
V-194, 209; VI-28, 76, 77, 130,
231(2); IX-1; XI-15, 30(2); XII-58(2)

onunçün (1) X-80

oğul (3) VII-49, 51; XII-289

o.+a (5) II-29(2), 30; VII-
49, 140

o.+da (1) XII-21

o.+i (2) VI-161; XII-24

o.+ıdır (1) XII-22

o.+ini (1) XII-24

o.+un (1) XII-21

o.+unda (1) VII-50

ora (1) II-457

o.+da (18) II-3, 156, 165,
307, 338, 454; VI-13, 43, 49, 135,
140, 207; VIII-33; IX-29, 59; XII-12,
101

o.+daki (1) VI-98

o.+dan (1) VIII-4

o.+lara (2) II-257, 393

o.+larda (1) VIII-26

o.+lari (4) VI-86, 96; XII-
336, 357

o.+nın (2) II-3, 243

o.+ya (12) I-5, 95, 102; II-
131, 244; V-154; VI-43, 162; VIII-9,
15; IX-59; XII-86

o.+yi (10) I-91; II-213,
228, 243, 245; III-275; VI-10; VII-
148; VIII-49; XII-76

orda (75) I-4, 17, 50, 92;
II-3, 19, 70, 71(2), 159, 169, 197, 201,
241, 278, 288, 332, 340, 453, 454,
457(2), 477, 478; III-12, 19, 29, 37,
40, 139, 183, 185, 239, 275, 282, 283;
V-142, 214; VI-10, 12, 13, 14, 29, 33,
43, 68, 89, 145, 158, 177, 274, 361,
363, 388; VII-91, 150, 176; VIII-1, 9,

12, 15, 51; IX-25, 30; X-2, 21, 33, 77,
105; XII-4, 8, 16, 257, 315, 323, 337

o.+dır (1) VII-162

o.+di (1) IX-59

o.+ki (5) II-308; III-43; VI-
10, 174, 302

o.+lar (1) II-202

o.+n (23) I-51, 70; II-7(2),
21, 171; III-114, 162, 210; IV-223; V-
11, 98, 116, 120, 177, 255; VII-71;
VIII-4; X-30, 76, 107; XII-57, 337

ordi (1) XII-328

ordu

o.+nun (1) VI-50

orman

o.+a (1) VII-197

o.+da (1) II-197

o.+nan (2) II-200(2)

orol (3) XII-305, 306, 357

orta (2) V-140; XII-49

o.+da (1) II-77

o.+daki (2) I-315; VII-154

o.+dan (1) I-77

o.+sını (1) II-42

o.+ya (2) VI-176; X-59

ortaokul (1) II-29

ortağlaşa (1) II-76; III-150

ortağlı (1) XII-189

oruç (2) II-457, 461

orya (15) II-159, 240, 243, 454;
III-226, 244, 246; VI-88, 92(2), 170,
174; VII-82; X-83; XII-336

osman (3) II-2(2); X-89

o.+ın (1) V-238

osmanlı (1) XII-42

osmanlılar (1) XII-147

osmanli (1) XII-35

o.+da	(1) II-360	otla-	
o.+ların	(1) II-465	o.-llardi	(1) III-192
o.+nın	(2) II-351, 352	o.-maya	(1) III-171
osmanlıcadır	(1) VIII-57	o.-r	(2) VIII-7, 60
osuruğ(+ğ)		o.-rdi	(1) VII-45
o.+i	(1) IV-289	o.-(i)lardi	(1) III-190
ot	(32) I-42, 43, 44; II-65, 67, 119(3), 122, 123, 161; III-36, 137, 197; IV-82, 84, 232(2); VI-227; VIII-7, 9, 19, 21; X-101(2); XI-16; XII-254(2), 257(2), 258	otlağ	
o.+da	(1) VI-238	o.+lar	(1) III-171
o.+i	(5) II-118; III-36; VII-11, 14; XI-17	otobos	(1) III-209
o.+lar	(1) VIII-85	otobüs	(1) X-72
o.+lari	(3) III-194, 199, 206	ottuz	(4) III-175, 197; V-67, 68
o.+miş	(1) VIII-8	otur-	
o.+uni	(1) V-218	o.	(2) II-264 III-258
otağ	(1) XII-375	o.-adi	(1) X-42
o.+sın	(1) VIII-63	o.-ah	(1) XI-12
otar-		o.-di	(2) II-178, 266
o.-a	(2) III-193(2)	o.-dum	(2) I-103(2)
o.-dığımız	(1) III-187	o.-dun	(1) III-259
o.-ir	(1) III-239	o.-duğ	(1) II-187
otduz	(1) V-224	o.-illardi	(1) IV-280
otel		o.-ir	(1) II-417
o.+de	(1) VI-139	o.-irdi	(2) VII-156, 163
otir-(otur-)		o.-ma	(1) IV-36
o.-illar	(1) X-96	o.-mağa	(2) I-64, 65
o.-illardi	(1) X-28	o.-ullar	(1) III-107
o.-ir	(3) II-388; III-256; IX-9	o.-ullardi	(2) III-90, 172
o.-irdiğ	(2) III-280, 283	o.-up	(1) X-105
o.-irih	(1) II-388	o.-urduğ	(3) II-25 III-141
o.-irsan	(1) III-146	IX-13	
o.-mişam	(1) I-66	o.-uruz	(1) XI-195
		oturt-	
		o.-dilar	(1) II-206
		otuz	(7) II-46; III-101; IV-222; VI-345; XII-313, 316, 339
		ova	

o.+nla	(1)	VIII-61	o.-rdıx	(5)	V-134(2); VII-164(3)
oḡ(ok)	(1)	VI-289	o.-(i)llar	(3)	III-247, 251; VII-169
oḡi-(oku-)			o.-(i)yanda	(1)	V-148
o.	(2)	VI-218, 223	oynat-		
o.-llar	(2)	VI-276, 306	o.-ıllardi	(1)	III-119
o.-r	(4)	VI-211, 277, 278, 307, 357	oyukla-		
o.-rsiz	(1)	VI-357	o.-llardi	(1)	V-35
o.-yacaḡsan(1)		VI-207	oyun	(2)	V-217; XI-30
oḡit-(okut-)			o.+lar	(3)	XII-85, 86, 87
o.-dilar	(1)	X-6	o.+larımız	(1)	VII-157
oḡu-(oku-)			o.+lari	(1)	XII-84
o.-di	(2)	VI-36, 326	öbri	(1)	II-493
o.-dum	(3)	V-108(2) X-6	öbür	(8)	II-43, 200, 340, 498; V-72, 163; VII-57, 145
o.-ma	(4)	I-28 VI-24 VII-50, 53	ö.+süne	(1)	VII-69
o.-madım	(1)	V-109	ö.+sünün	(1)	VI-247
o.-maḡa	(1)	II-3	ö.+üni	(1)	II-476
o.-manı	(1)	VI-2	öde-		
o.-maḡ	(1)	II-23	ö.-(i)yemir	(1)	VI-248
o.-mazdi	(1)	I-36	öğüd-		
o.-mişlar	(1)	VI-300	ö.-ürük	(1)	XI-26
o.-muş	(1)	XII-220	ög(ön)		
o.-rduḡ	(1)	II-24	ö.+ünde	(4)	I-75; II-125; V-15; X-81
o.-san	(1)	VI-358	ö.+üne	(5)	II-120, 124; V-218; X-76, 81
o.-yalım	(1)	VI-280	ögüt	(1)	IV-20
o.-yunca	(1)	VI-281	öğretmenlik(1)		XII-99
oḡun-(okun-)			öğren-		
o.-ir	(1)	VI-224	ö.-dik	(1)	XII-25
o.-mir	(2)	VI-206, 208	ö.-dim	(1)	VI-38
o.-urdi	(1)	II-28	ö.-memiş(1)		XII-116
oyna-			öğret-		
o.-llardi	(3)	III-77; XI-37(2)	ö.	(1)	XII-124
o.-ma	(2)	II-291, 293			
o.-mişix	(1)	II-299			

öküz (44)I-124; II-32, 36, 46, 66, 148; III-1, 118(2), 119(2), 138, 168, 172, 213; IV-34(2), 35, 38, 40, 59(2); V-112, 125, 170, 251, 257(2), 258, 259, 260, 271, 274, 275; VI-229, 231; VII-65, 72; IX-2, 59, 60; XII-29, 40(2)

ö.+di (1) VI-9

ö.+e (3) IV-37, 38, 57

ö.+i (9) IV-34, 35(2), 36, 58; V-226(2), 227; VI-229

ö.+le (1) II-36

ö.+ler (2) III-168; VII-145

ö.+lere (3) IV-210; VII-64; XI-18

ö.+leri (10)III-171, 187, 190, 239; V-137, 274; VI-227; VII-46, 65; VIII-28

ö.+lerimiz (1) III-163

ö.+lerin (4) III-306; IV-205; V-137; VII-40

ö.+lernen(1)III-177

ö.+nen (5) III-154; V-256, 261; VIII-43; XI-7

ö.+ü (1) XI-22

ö.+ümüz (2) III-155; XI-22

ö.+ün (6) II-36; IV-39, 204; V-275, 277(2)

öl-

ö.-di (2) II-256; XII-97

ö.-diler(2) I-254, 255

ö.-dük (1) VIII-4

ö.-dükden (1) VII-24

ö.-düm (4) VII-95(2), 113, 118

ö.-e (1) I-72

ö.-ecegim (1) II-370

361 ö.-ecek (2) II-360,

ö.-eceksiz (1) II-170

ö.-eceyig (1) VII-186

ö.-elerdiler (2) V-263(2)

ö.-em (2)IV-67, 129

ö.-en (2)I-91; XII-421

ö.-ende (1)XII-416

ö.-ene (2)VII-201(2)

172 ö.-esen (3)I-128; IV-268; IX-

ö.-eydi (3)III-27, 30, 225

ö.-ip (1)I-60

ö.-irem (1)II-322

ö.-medi (1)VII-28

ö.-mek (1)VI-372

ö.-mezsiz(1)II-166

ö.-sünler (1)II-223

ö.-ürdük (1)V-17

ö.-ürsek (1)II-166

ö.-ürükse (1)II-160

ölmüşler

ö.+ine (1) VII-39

öldir-

ö.-di (1) I-76

ö.-eler (1) I-111

öldür-

ö.-di (1) II-343

ö.-diler(1) II-394

ö.-medi (1) VII-31

ö.-mek (2) II-422; VI-336

ö.-ür (1) I-69

ölü

ö.+ler (1)VI-276

ölüm (2)VI-373; XII-411

ö.+den (1)VI-372

ö.+i	(1)VI-373	ö.-diler(1)	I-31
ö.+üni	(2)VI-379, 380	ö.-dim	(1)VI-183
ömer	(4) I-41, 90; II-116; III-300	ört-	
ö.+e	(1)I-116	ö.-diler(1)	V-274
ö.+in	(2)I-96; III-300	ö.-dük	(1) II-72
ömür		ö.-düm	(2) V-119(2)
ö.+i	(7) IV-46, 150, 154, 170, 179, 183; XII-91	ö.-ün	(1) XII-266
ö.+in	(1)IV-46	öte	(1) VI-381
ö.+ün	(6)IV-150, 154, 170, 178, 183, 265	öteberi	(1) II-90
önce	(5)III-68, 199; V-75; VIII-67; XII-362	ö.+leri	(1) I-47
ö.+den	(1)III-73	ö.+sini	(1) II-64
öncekiler		ö.+yi	(1) XI-7
ö.+den	(1) XII-26	ötegin	(4) IV-75, 131, 279(2)
ön		ötegin	(1) X-54
ö.+de	(2) III-23; V-143	öteki	(1) III-87
ö.+nen	(1) III-115	ö.+si	(1) VII-120
ö.+üne	(2) III-22; V-276	öt-	
ö.+üni	(1) III-106	ö.-ende	(1) IV-105
önemlisi	(1) XII-210	ötürü	
öp-		ö.+dir	(1) III-149
ö.-diler	(1) II-205	övlen	(2) I-66; II-289
ö.-eyim	(1) IV-76	öyle	(4) III-34, 45, 48; XII-352
ör-		ö.+ydi	(2) III-110; XII-97
ö.-ellerdi	(1) IV-204	öz	(1) IV-291
ö.-en	(1) XII-6	özal	(5) III-53; VI-117, 138(2), 141
örgen-		ö.+a	(1) VI-141
ö.-di	(1) VI-102	özel	(1) III-73
ö.-digim	(1) VI-81	özellig	
ö.-diler	(1) VI-214	ö.+i	(2) III-130, 131
ö.-dim	(2)VII-50, 54	öz	
ö.-ecek	(1)VI-68	ö.+i	(4) I-90, 114 VI-205, 306
örget-		ö.+imi	(1) V-118
		ö.+ine	(2) I-95, 230
		ö.+ini	(1) V-121

ö.+lerine	(1)	XI-11	p.+ının(2)	VII-138-2
ö.+lerini	(1)	V-150	p.+i	(2) VI-288 VII-96
ö.+lerinnen(1)	II-130		p.+ta	(1) VII-10
ö.+üm	(2)	II-192; VI-231	p.+lari	(1) VI-265
ö.+ümde	(1)	VI-271	paket	(2) XII-178, 256
ö.+üme	(2)	I-39; IX-45	palah	
ö.+ümi(5)	I-69; V-100; IX-4, 5; X-20		p.+dan	(1) III-204
ö.+ümüz	(1)	VII-187	p.+a	(1) XII-262
ö.+ümüz	(2)	III-158; V-129	palaska	
ö.+ümüzze(4)	I-69; III-173; X-14; XI-18		p.+si	(1) IV-62
ö.+ün	(1)	I-115	p.+yi	(1) X-98
ö.+ündendir(1)	VI-326		palto	
ö.+üne	(2)	X-71; XII-411	p.+larını(1)	III-188
ö.+üni	(1)	III-257	p.+lari	(1) III-188
pabuc			p.+larinan(1)	III-189
p.+umi(2)	X-70(2)		pancar	(1) V-205
p.+uni	(1) X-71		panig	
paca	(1) IV-50		p.+e	(1) II-314
p.+dan	(1) II-498		papug	
paça			p.+an	(1) IV-114
p.+sına(1)	XII-101		para	(14) II-163, 292, 325; IV-293(3); VI-61, 126, 337, 376; VII-78, 126; VIII-75; XII-332
padışah	(10) VI-263; VII-1, 110, 117, 124, 127, 129, 130, 131, 143,		p.+larnan(1)	VI-376
padışah	(1) II-110; VII-147, 149		p.+mız	(1) XII-290
p.+a	(4) II-112 VII-10, 123, 129		p.+mi	(1) III-63
p.+an	(1) VII-120		p.+nan	(1) XII-189
p.+dan	(2) II-110 VI-289		p.+nın	(1) IV-295
p.+dır	(2) VII-114, 119		p.+sını	(5) III-62; V-44; VI-121
p.+ım	(5) VII-2, 36, 81, 115, 127		p.+yi	(3) II-164, 167; VII-129
p.+ın	(13) VI-283; VII-5, 8, 77-3, 90, 96, 103, 105, 122, 145(2)		parali	(1) III-223
			parça	(5) II-186(2); IV-169; VI-212; XII-256
			parêh	(1) XII-278

parih (1)	XII-41	patoz (2)	II-46; IV-222
parlah (1)	VI-15	p.+i (1)	III-44
parka (1)	IV-192	paydoz (3)	XII-95
part (9)	III-197(2); IV-84, 221; V-224(2) XI-16-2, 17	pay	
parti (3)	III-51, 197; V-225	p.+i (2)	III-33, 229
p.+si (1)	III-51	pazen (1)	IV-246
partoz (6)	IV-221-2, 222-2 X-45, 59	pek (1)	VI-215
p.+i (1)	IV-220	peki (5)	II-307, 308; V-13; VI-179, 331; XI-6
pasınlar		pencer (1)	V-40
p.+da (1)	III-9	p.+i (1)	V-45
p.+a (1)	III-11	pencere (3)	VI-12, 70; XII-49
paston		p.+leri (1)	XII-23
p.+nar (1)	VI-98	per (1)	III-298
paşa (9)	II-111, 253, 289(2), 294, 404, 413, 417; XI-140	p.+leri (1)	II-61
p.+nın (1)	II-293	perişan(5)	III-298; XI-21; XII-294
patades (1)	V-205	perişanlıh (3)	III-277, 297; IX-52
patatez(1)	III-134	personel	
p.+e (1)	III-132	p.+i (1)	XII-222
p.+i (1)	III-131	perşembe (1)	X-111
p.+ler (1)	III-131	peş	
patıl (2)	V-190(2)	p.+ime (6)	I-98, 107, 123, 124-2; VI-237
patla-		p.+imize(1)	XI-162
p.-di (1)	XII-21	p.+inde (5)	II-374; III-159, 163, 304; V-141
p.-disa (1)	II-370	p.+ine (13)	I-15; II-163, 164; III-165, 169, 306; V-120, 140, 142, 144; VI-293, 295; XI-31
p.-madisa(1)	II-371	peşin (3)	I-59 VI-122, 126
p.-mış (1)	XII-217	peşkir	
p.-r (3)	I-82; II-370; VIII-86	p.+in (1)	IV-156
p.-sa (1)	VI-258	peşpeşe (1)	III-200
p.-sin (1)	I-80	peşreng (1)	IV-69
patıl-da-		peygamber	
p.-rdi (1)	V-190		
patos (1)	II-51		

p.+imiz (1) VI-325
 peyğamber (2) VI-350, 374
 p.+imiz (1) VI-336
 p.+imizin(1)VI-324
 peyğember (1) VI-191
 p.+im (1) VI-331
 peynir (2) V-210
 p.+i (2) V-206, 210
 p.+nen (1) IX-14
 pırtla-
 p.-(i)r (1)X-47
 pıs (5) V-47(2), 48, 49(2)
 pıtl-
 p.(i)r (1)X-47
 piçer (1) III-181
 pigi (1) XII-41
 pij (2) VI-295; XI-36
 pilav (2) V-82; XII-267
 p.+a (1) IV-255
 pilavlık
 p.+ını (1) V-77
 pinakonluk
 p.+i (1) IV-244
 pir (2) III-3, 20
 pire (2) IX-19; XII-179
 pirinç (1) II-458
 p.+i (1) II-460
 pirolar (1) XII-144
 pis (5) VI-289, 291; VII-31; VIII-31; IX-106
 pislig
 p.+e (1) VII-199
 p.+inin(1) III-279
 pisle-
 p.-(i)r (1) IV-40

pişik
 p.+i (1) III-286
 p.+miş (1) III-246
 pişir-
 p. (1) V-161
 p.-eceg(1) XII-254
 p.-irdik(4) V-162, 164, 165, 166
 p.-irlik (1) V-82
 poladoğlı (1) IV-21
 polatlar(1) XII-150
 popenli (1) IV-114
 porak (1) V-174
 p.+nan (2) V-174-2
 post
 p.+i (2) XII-238, 261
 p.+lari (1) XII-270
 pörk
 p.+ün (1) IV-268
 profesör (1) VII-310
 purhüs (2) II-144-2
 pusula (1) IV-109
 put (2) VI-192, 197
 p.+a(2)II-63(2)
 p.+lar (1) VI-198
 p.+lari (2) VI-192, 196
 puthane
 p.+de (1) VI-197
 püskül (1) IV-205
 kab (6) II-188, 262(2); III-33(2), 34
 k.+ımız (1) II-197
 kabah
 k.+i(1) IV-79
 kabal (2) II-239, 246
 k.+i (1)II-238

ķabataslaķ	(1)	VI-11	ķ.-a	(10)	I-128, 129; II-174, 175; III-305; IV-268, 273, 285, 287; IX-67
ķabiliyet	(1)	VI-68	ķ.-am	(1)	VII-40
ķabir			ķ.-an	(4)	II-26, 435; XII-287, 411
ķ.+i(1)		XII-211	ķ.-ana	(1)	V-20
ķabul	(4)	VI-116, 163, 276, 357	ķ.-ani	(1)	IV-228
ķabullen-			ķ.-araķ	(1)	VI-8
ķ.-di	(1)	VI-145	ķ.-dım	(3)	III-245; VI-13, 26
ķaç	(4)	II-279; V-59; VI-43; XII-189	ķ.-dım	(1)	II-435
ķaç-			ķ.-dıķ	(6)	II-169, 259, 477(2); XII-29, 243
ķ.-allardi	(1)	VI-237	ķ.-dıķdan(1)		X-99
ķ.-anlar	(1)	XII-407	ķ.-di	(12)	I-85, 126; II-118, 190(2), 415, 416; IV-26; V-97; VI-146; XII-237, 278
ķ.-illar	(1)	II-323	ķ.-ıllardi	(2)	II-68; VIII-20
ķ.-ir	(2)	II-362, 363	ķ.-ıp	(2)	II-119; VI-362
ķ.-acaķ	(1)	II-342	ķ.-ıpsan	(1)	III-245
ķadderesi	(2)	III-274(2)	ķ.-ırdın	(1)	III-237
ķader	(1)	XII-347	ķ.-ırdıx	(4)	III-186; V-265, 266; VII-15
ķadın	(8)	II-20, 168, 169; III-225; VI-91; X-79, 106; XII-103	ķ.-ırdi	(8)	I-86; IV-228; V-1, 7, 37, 228; VII-166; XI-22
ķ.+dır	(1)	II-382	ķ.-ıyor	(1)	XII-99
ķ.+ın	(1)	II-168	ķ.-illar	(2)	X-96, 99
ķ.+lar	(1)	XII-102	ķ.-ir	(5)	III-270; VI-139, 177, 205; X-95
ķ.+ların(1)		IV-235	ķ.-irdım	(3)	VII-41, 42(2)
ķafa			ķ.-irdıķ	(2)	III-234; V-193
ķ.+m	(2)	I-73; II-410	ķ.-irdi	(1)	VII-41
ķ.+ma	(1)	II-411	ķ.-madır	(1)	XII-38
ķ.+sına(1)		VI-45	ķ.-madi	(9)	II-174, 328, 339; VII-22, 23; VIII-83; IX-27; XII-179, 360
ķ.+sını	(1)	III-288			
ķ.+sınnan	(1)	III-285			
ķaķnı	(1)	VI-55			
ķaķni	(3)	VI-9(2); XII-40			
ķal ^c atü	(1)	XII-349			
ķal-					

	ķ.-mamiş	(1)	XII-87	ķ.-ir	(6)	VI-308; VII-99,
	ķ.-mamişdi	(1)	V-208	100, 101, 102, 122		
	ķ.-mamiş	(2)	II-363;	ķ.-irdih(1)		V-171
III-278				ķale	(5)	XII-305(2), 329,
	ķ.-masın	(2)	II-322;	331, 356		
XII-270				ķ.+den	(1)	XII-341
	ķ.-mayınca	(1)	III-57	ķ.+i	(1)	XII-347
	ķ.-maz	(1)	VI-74	ķ.+nin	(4)	XII-332, 333,
	ķ.-mışam	(1)	IV-232	336, 338		
	ķ.-mışdıh	(1)	XII-184	ķ.+si	(5)	XII-306(2), 322,
	ķ.-mışdi	(2)	IV-294;	334, 342		
X-21				ķ.+sıdır	(1)	XII-307
	ķ.-mışıh	(1)	VII-75	ķ.+sini	(2)	XII-356,
	ķ.-miş	(10)	II-359, 434(2), 435,	357		
453; III-9, 16, 44, 60; XII-48				ķ.+sinin	(1)	XII-320
	ķ.-miya	(2)	II-278;	ķ.+sinnen	(1)	XII-341
VII-69				ķ.+yi	(2)	XII-323, 351
	ķ.-sa	(1)	III-196	ķalêferi	(1)	III-218
	ķ.-sın	(3)	III-64; VI-131;	ķalenderoğulları	(1)	XII-146
XI-25				ķalın	(4)	II-299, 303, 473; V-249
ķala (kale)	(1)	VIII-38		ķampartıman		
	ķalalı	(1)	III-257	ķ.+a	(1)	II-78
ķalah				ķ.+da	(1)	II-79
	ķ.+ımı	(1)	IV-96	ķan	(4)	II-128;
ķalça				III-269, 285; IX-14		
	ķ.+da	(1)	XII-400	ķ.+an	(1)	IX-66
ķaldır-				ķ.+ın	(1)	IX-72
	ķ.	(1)	IV-283	ķ.+i	(1)	V-90
	ķ.-a	(1)	IX-72	ķ.+ları	(1)	V-89
	ķ.-dım	(1)	VI-338	ķana ^c at	(1)	VI-191
	ķ.-dıh	(2)	II-327, 328	ķanal	(2)	XII-217, 221
	ķ.-di	(2)	II-189, 191	ķandır-		
	ķ.-ıllardı	(2)	II-66;	ķ.-di	(3)	II-235,
XI-25				236, 239		
	ķ.-ır	(1)	VII-122	ķ.-ıllardı	(1)	V-87
	ķ.ırdih	(1)	XI-18	ķ.-ir	(2)	VI-
	ķ.-ırdım	(1)	V-219	365(2)		

ķ.-miş	(1)	II-438	ķapla-		
ķanlibulaķ			ķ.-rıķ	(1)	X-29
ķ.+ında	(1)	III-139	ķapķara	(1)	I-85
ķantar			ķaput		
ķ.+a	(1)	V-45	ķ.+i	(1)	XII-67
ķapali	(1)	VI-19	ķar	(8)I-12; II-273;	
ķapan-			V-151, 215; X-11(2), 67(2)		
ķ.-di	(1)	I-85	ķ.+dan	(1)	X-17
ķapartıman			ķ.+lar	(1)	V-10
ķ.+a	(1)	II-77	ķ.+lari	(2)	V-10, 13
ķapı			ķara	(11)I-88, 90, 96, 116;	
ķ.+da	(1)	IV-294	IV-64; VIII-20(2), 27(2); XII-176, 281		
ķ.+dan	(1)	IX-51	ķ.+nın	(3)	IV-139, 142, 146
ķ.+mıza	(1)	IV-167	ķarabegler	(1)	XII-152
ķ.+nın	(6)	II-120; IV-51;	ķarabulaķ		
V-15, 119; X-76, 80, 81			ķ.+di	(1)	II-2
ķ.+sının	(1)	XII-348	ķaraķol		
ķ.+sını	(2)	X-52; XII-398	ķ.+a	(1)	II-214
ķ.+ısi	(2)	XII-342, 348	ķaralar	(1)	XII-144
ķ.+yi	(5)	I-74; V-119(2);	ķaral-		
XII-99, 202			ķ.-di	(1)	II-410
ķapı	(17)II-183; III-89, 90,		ķaraltı		
91(2), 106, 109; V-70(4), 95; VI-11,			ķ.+n	(1)	IX-72
70; X-16(2); XII-344			ķaramamolar	(1)	XII-142
ķ.+dan	(8)	II-389; III-90,	ķarani(Veysel Karani)		
260; VII-189, 190(2), 192; X-12			ķ.+nın	(1)	VI-266
ķ.+lara	(1)	V-220	ķarani(Veysel Karani)		
ķ.+larda	(1)	III-216	ķ.	(2)	II-287,
ķ.+nın	(3)	I-75; II-125; V-	296		
218			ķaraniķ	(3)	II-14(2),
ķ.+nin	(2)	II-124, 218	455		
ķ.+ya	(6)	IV-51, 294; X-	ķarannıķ	(1)	II-185
12, 47(2), 99			ķaravana	(3)	II-261, 345, 458
ķapıl-			ķaravanınzi	(1)	II-271
ķ.+di	(1)	II-314	ķarga	(1)	XII-61
ķaplanlar					
ķ.+ın	(1)	XII-227			

 .+da (1) IV-243
  .+ya (1) XII-64
  .+yi (1) IV-87
  argış (2) V-152; IX-65
  .+ınan (1) IV-184
  .+lari (1) V-157
  arg a
  .+nın (1) XII-20
  argış (1) I-128
  arı
  .+m (2) VII-23, 34
  .+sına(1) X-90
  .+sını (1) III-228
  .+si (7) II-188, 247; III-225, 226; IV-235; VII-30; X-89
  .+yi (1) VII-32
  arınca
  .+ya (1) VI-272
  arış-
  .-dı (1) VI-301
  .-ir (1) VI-301
  .-manam (1) IV-176
  .-manış (1) VI-362
  .-mayıplar (1) II-492
  .-mazdi (1) I-61
  arışdır-
  . (1) V-219
  arışış (2) IV-184; V-196
  arıştır-
  .-ırdım (1) V-221
  ari (5) IV-47; VII-27, 185, 187, 198
  arli (1) IV-1
  arın
  .+ımızi (1) X-55
  .+ın (1) IV-286

 .+i (1) II-260
  arpuz (2) III-172, 173
  .+i (2) III-126(2)
  .+lari (1) III-45
  arşıla-
  .-di (3) X-52, 53(2)
  arşılan-
  .-maz (2) V-86(2)
  arşılaştır-
  .-irlar (1) VI-175
  arşılışlı (1) II-329
  arşı
  .+mnan (1) XII-106
  .+na (6) III-84, 87, 88, 113, 275; IV-70
  .+nda (2) III-191; VII-6
  .+sında (1) II-78
  arşi (3) II-372(2); VI-385
  .+da (1) II-439
  .+dan (1) II-429
  .+ya (2) VI-212; X-15
  .+yam (1) VI-294
  arşıla-
  .-di (1) II-16
  ak  (1) IV-258
  arvana (1) II-260
  aso (3) II-431, 439, 441
  .+nan (1) II-432
  aş( a ) (17)I-48(2); II-56, 175, 176, 259, 260, 265, 355, 488; V-140, 242; VI-54; VII-107; IX-78(2); XII-21
  aş-
  .-dilar(4) II-328, 341; III-57; XII-360
  .-ıp (1) II-341

q.-şınlar	(1)	II-341	q.+i	(2)	II-493, 497
qası-			q.+umuz	(1)	II-491
q.-dım	(1)	XII-228	q.+un	(3)	II-491, 492(2)
qaş(kaş)			qay-		
q.+ını	(1)	XII-112	q.-ardım	(2)	VI-6, 7
qauş	(10)	II-263, 264, 265(2), 266(2), 267(3), 458	q.-dım	(1)	II-10
q.+i	(3)	II-263, 264, 268	q.-di	(1)	II-11
qat	(4)	V-29;	qayık		
VII-192, 195; XII-37			q.+a	(2)	II-164, 167
qat-			qayık	(1)	VI-6
q.-anım	(1)		qaynat-		
IV-97			q.-dihça	(1)	XII-177
q.-ardım	(1)	V-205	q.-di	(1)	XII-177
q.-arix	(1)	VI-144	qaza		
q.-mişam	(1)	XII-103	q.+dan	(1)	X-62
qatlamali	(1)	III-63	qazah(+ğ)	(1)	IV-281
qatlama			q.+ın	(1)	IV-281
q.+sına	(1)	V-27	qazan	(2)	V-172(2)
qavala-			q.+a	(2)	XII-176, 178
q.-llardi	(1)	V-142	q.+lar	(1)	V-64
q.-lirmiş	(1)	II-385	q.+lari	(2)	V-65, 171
q.-liyan	(2)	V-142,	q.+narnan	(1)	V-67
148			qazan-		
qavolar	(1)	XII-140	q.-dilar	(1)	VI-376
qavrul-			q.-disa	(1)	V-139
q.-mamiş	(1)	II-348	q.-ıp	(1)	VI-363
q.-miş	(1)	II-348	q.-irdi	(1)	V-144
qavurga	(1)	XII-	q.-mağ	(1)	VI-62
qavurğa	(1)	II-350	qazı-		
qavur-			q.-llardi	(1)	V-139
q.-irdih	(1)	II-348	qebir	(1)	XII-406
q.-uram	(1)		q.+e	(1)	XII-252
IV-121			q.+in	(1)	VI-381
qavuş	(1)	II-492	qed	(1)	XII-349
q.+a	(3)	II-493, 494(2)	qedir	(2)	VI-370(2)

kelender (1) IX-29
 k.+i (1) XII-221
 kelip(kalıp) (1) VI-70
 keme(kama)
 k.+sinen (1) II-379
 k.+yi (1) II-376
 kene^cet (2) VI-244; XII-208
 kene^cetvari (1) VI-249
 karar (1) XII-
 kerne
 k.+nen (1) XII-182
 kestet-
 k.-dim (1) X-78
 keşav (3) V-137(3)
 keter (2) XII-272(2)
 ketl(katl)
 k.+i (1) II-108
 ketli^cam (1) III-14
 keybet-
 k.-dik (1) XII-243
 keye
 k.+ler (1) XII-180
 k.+lere (1) XII-168
 k.+leri (1) XII-224
 k.+nin (2) XII-159, 163
 keyisi (1) V-54
 k.+ye (1) V-52
 keyiş
 k.+lerden (1) VI-103
 keymekam (6) II-462, 467, 489, 491; XII-94, 96
 k.+i (1) II-462
 keynet-
 k.-dik (1) XII-62
 kible (1) III-178

kıl (1) VI-5
 kılıç (1) III-274
 kılıh
 k.+da (1) III-271
 kıl-
 k.-di (1) XII-13
 k.-illar (1) VIII-47
 k.-ir (1) VI-282
 kır (1) I-2
 kıran (1) IX-67
 kırat
 k.+dan (1) XII-10
 kırbaç (1) VII-153
 kırbaş (1) II-220
 k.+ının(1) II-220
 kırdır-
 k.-abülmir (1) VII-114
 kır-
 k.-di (1) VI-172
 k.-dilar(1) III-288
 k.-ıp (1) VI-199
 k.-ir (1) VI-197
 k.-miyan(1) VII-87
 k.-sın (2) VI-348; VII-121
 kırıl-
 k.-di (3) I-77; II-340(2)
 k.-ıp (1) VI-198
 k.-ırdi (3) III-169, 176(2)
 k.-miş (1) IX-32
 kırmızı (1) V-188
 kırp-
 k.-arılı (2) II-209(2)
 kısa (5) I-60; II-454; VI-112, 364; XII-100
 kısmet

kıssam	kı.+i (1)	X-21	kı.-ırdıh (1)	V-188
kıssam	kı.+ını (1)	VIII-48	kızar-	
344(2)	kı.+i (3)	III-211; VI-	kı.-ırdi (1)	V-183
kıssa (1)	V-217		kızartıl-	
kış (5)	II-44(2); IV-		kı.-mışını (1)	V-184
123; V-214; IX-43			kızartma	
kı.+ımız (1)	VIII-80		kı.+si (1)	IV-258
kı.+lari (1)	VIII-79		kızdır-	
kışın (7)	II-455; III-302(2); IX-		kı.-ırdıh (1)	III-220
40, 43; XI-16; XII-157			kız-	
kışla (1)	XII-348		kı.-di (6)	II-324, 326, 327(2), 468, 471
kı.+da (1)	IV-122		kı.-ip (1)	XII-216
kı.+nın (1)	XII-348		kı.-ir (1)	VI-196
kışlıh (1)	IV-247		kı.-iram(1)	VI-275
kıt (1)	XII-298		kı.-miş (1)	II-263
kıtlıh (5)	II-156, 157, 170, 172, 206		koca(eş) (1)	IV-47
kı.+di (1)	II-457		kı.+m (1)	IX-5
kıyafet			kı.+mnan (1)	VII-189
kı.+ine (1)	VI-346		kı.+sına(1)	VII-182
kıyamat (1)	III-23		kı.+si (1)	VII-185
kıyı			kı.+ya (2)	IX-1, 33
kı.+sınnan (1)	II-9		koca(iri) (1)	VI-57
kıymet			kocagil (1)	XII-190
kı.+ini (1)	III-313		koç (1)	IV-127
kıymetli (2)	VI-82, 375		koduğ	
kı.+di (1)	III-46		kı.+uni (1)	XII-246
kız (2)	V-248,		kol (1)	II-53
255			kı+i (2)	II-53,
kı.+ım (1)	V-7		333	
kı.+ıma (1)	V-2		kı.+lari (3)	II-55; V-253;
kı.+ın (1)	XI-31		VI-135	
kı.+ına (1)	VI-292		kı.+larinan (2)	V-253(2)
kızart-			kı.+una (3)	II-42; X-68, 71
			kı.+unda (1)	III-94
			kolli (1)	II-273

kolon				ķ.+irih (1)	II-240
ķ.+i (2)	XII-48(2)			ķonten (1)	III-185
ķoltuķ (2)	VI-63, 69			ķontrol(1)	II-104
ķ.+una (1)	XII-120			ķonul-	
ķ.+larında (1)	VI-89			ķ.-urdi (1)	IV-210
ķolun(ķomŗu) (1)	XII-403			ķonu	
ķo-				ķ.+sunda (1)	VI-62
ķ.-madi (1)	I-			ķonuŗ-	
83				ķ. (1)	III-146
ķ.-madilar (1)	V-107			ķ.-adi (1)	X-42
ķ.-manam (1)	I-83			ķ.-un (1)	VI-125
ķ.-mazlardi (1)	I-53			ķ.-unca (1)	VI-384
ķomitan				ķ.-ur (1)	II-256
ķ.+a (1)	II-364			ķonuŗdur-	
ķ.+ım (1)	II-311			ķ.-ur (1)	VI-252
ķ.+idır (1)	II-286			ķopar-	
ķ.+lar (3)	II-363, 364, 483			ķ.-irih (1)	II-213
ķomŗi (2)	II-33; V-72			ķop-	
ķ.+lar (2)	III-44;			ķ.-ir (1)	IX-61
XII-403				ķornēŗli	
ķ.+larnan (1)	III-283			ķ.+dır (1)	XII-23
ķ.+ya (1)	III-34			ķoru-	
ķ.+yih (1)	V-95			ķ.-sun (2)	V-106; VI-301
ķomutan				ķoruŗŗi (1)	I-1
ķ.+a (1)	VI-42			ķorŗ-	
ķ.+ım (2)	II-276, 305			ķ.-dum(1)	II-193
ķ.+ıma (1)	VI-43			ķorzivel (1)	XII-279
ķ.+ına (1)	VI-42			ķoŗ-	
ķ.+lar (1)	VI-29			ķ. (2)	III-45; IV-58
ķonaŗ (3)	I-126; II-393; VII-19			ķ.-alım (1)	XII-276
ķonŗa (1)	IV-121			ķ.-allardi (5)	V-
ķonŗe (1)	XII-203			255(2), 258, 260, 261	
ķoniŗ-				ķ.-ana (1)	V-256
ķ.+ıllar(1)	II-4			ķ.-ardım (1)	III-156
ķ.+ir (1)	VI-172				
ķ.+iram (1)	VI-30				

q. -ardix (8) III-1,
156; V-226; VII-46, 65; VIII-19, 20,
28

q. -ardi (1) III-156
q. -arlarmış (1) II-148
q. -dilar(1) V-274
q. -ir (1) II-307
q. -mağ (1) IX-59
q. -mişdım (1) VI-231
q. -muşam (1) II-32
q. -sun (1) XII-260

koşul-

q. -duğı (1) IV-39
q. -urdi (3) IV-33, 34, 35

qova

q. +ya (1) XII-229

koğu

q. +si (1) XII-247

koy-

q. (3)
IV-58(3)

q. -allardi (1) V-140
q. -am (1) IV-209
q. -ardıh (1) V-172
q. -di (1) XII-160
q. -duğun (2) VI-206,

222

q. -dum (2) I-38; VI-

46

q. -illar (2) X-5, 16

q. -mağ (1) VI-20

q. -miram (1) IV-116

q. -un (3) IV-256; XII-
265, 267

koyun(sine)

q. +umuza (1) VII-165

q. +nunda (3) IV-268;
VII-166, 167

qoyun (10) I-43, 50, 52; III-
70(2); IV-95, 186; V-19; X-68; XII-
291

q. +i (2) I-42, 43

koz

q. +i (1) IV-289

kucağ

q. +an (2) III-164;
VI-223

q. +ımda (1) I-
91

q. +ımızda (1) III-159

q. +ına (1) III-229

q. +dan (1) XII-246

q. +larında (1) VI-91

kucağla-

q. -rdi (1) II-385

kudur-

q. -dun (2) IV-43, 147

kulağsız

q. +da (2) III-195, 238

q. +ın (1) III-271

kullan-

q. -a (4) III-132(3), 133

q. -ırdi (1) IV-48

q. -ıyor (1) III-136

q. -illar (1) III-130

q. -ir (2) III-129,
130

q. -iram (2) IV-47,

56

q. -madıh (2) III-
135(2)

kullanıl-

q. -ırdi (1) IV-288

k.-ir (2)	II-77; IV-285	k.-yacaḥ (1)	V-72
kül		kurs	
k.+larına (1)	III-148	k.+una (1)	III-211
kumandan		kurşun (1)	VII-175
k.+ıdır (1)	VII-109	kurt (1)	VI-132
kumaş		kurtar-	
k.+lari (1)	IV-143	k.-ıyor (1)	III-294
kum		k.-miş (1)	III-289
k.+dur (2)	II-329, 332	kurtul-	
kumluḥ		k.-sunnar (1)	II-438
k.+dur (1)	II-330	kuru-	
kure ^c en (1)	I-57	k.-di (1)	V-72
kur ^c en (2)	II-417, 421	k.-duḥdan (1)	II-214
k.+i (2)	II-419, 420	k.-r (2)	II-210,
k.+in (1)	II-418	214	
k.+e (1)	II-423	k.-rdi (2)	V-176,
kurban (12)	IV-64, 81, 85, 89,	182	
98, 106, 110, 114, 122, 126, 127, 174		kurud-	
k.+ın (3)	XII-240, 244,	k.-urduḥ (2)	V-76,
248		179	
kurd (1)	IV-264	kurul-	
kur-		k.-di (1)	III-240
k.-dum (1)	VI-345	k.-mişdi (1)	VIII-41
k.-illar (2)	VII-105(2)	k.-ur (2)	IV-32;
k.-anlar (1)	XII-408	XII-195	
k.-ardıḥ (1)	V-167	k.-urdi (1)	III-97
kuri (2)	III-189;	kuru	
VI-392		k.+si (1)	V-51
kurid-(kurut-)		kus-	
k.-illar (1)	V-75	k.-irih (1)	IX-15
k.-irdih (1)	V-75	kuşah (1)	IV-10
kuril-(kurul-)		k.+ımda (1)	II-322
k.-irdi (2)	II-356,	kutar-	
357		k.-an (1)	VI-314
kuri-		k.-maz (2)	VI-295,
k.-ya (1)	II-218	313	

k.-mışam	(1)	VI-355	r.+ye	(1)	VI-178
kütli	(1)	IV-143	refaininkilerle	(1)	VI-175
kütul-			refaininkini	(1)	VI-177
k.-a	(1)	VI-352	rehed	(2)	VI-30; XII-204
k.-ur	(1)	V-71	r.+ini	(2)	IV-45, 149
kuvvetli	(1)	VI-307	rehedleş-		
kuyi	(2)	II-349; V-15	r.-ir	(1)	VI-289
k.+larını	(1)	II-347	rehedsiz	(4)	VI-248, 346(2), 366
k.+ya	(1)	VI-374	rehetsiz	(1)	III-252
kuyula-			rehmed	(1)	
k.-rdıh	(3)	III-304; VI-254;	VII-39		
XI-20			rehmet	(16)	I-60; III-8, 18, 31, 50, 59, 81, 211, 266, 278, 288, 291; VI-144; X-30, 39
kuyruh			r.+ine	(1)	X-112
k.+uni	(1)	I-87	rehmetli	(9)	I-14; III-156, 214, 221; IV-48; IX-60; X-8, 27, 108
kuzi			rehmetlik	(13)	II-54; III-116, 272; X-13, 30, 86, 89, 90, 93, 94, 100, 103, 104
k.+lar	(1)	IV-185	reis	(2)	XII-216, 220
rab			rámazan		
r.+bi	(1)	VI-308	r.+dır	(2)	VI-276, 343
rabia	(1)	XII-75	remzo		
rahad	(1)	VI-258	r.+yi	(2)	I-76(2)
rahat	(2)	VI-224, 241	rengarenk	(1)	IV-205
rahatlıh	(1)	IX-16	reng		
rampa			r.+i	(2)	IV-65; XII-14
r.+ya	(2)	XII-173, 230	r.+in	(4)	I-105 V-101, 103(2)
ramuğ	(1)	III-186	r.+ini	(1)	XII-373
rast	(2)	II-134 IX-61	resim		
rasul	(1)	XII-418	r.+lerimizi	(1)	VI-168
razı	(2)	VI-21, 59	r.+li	(1)	VI-132
razi	(2)	VI-124, 128	resmi	(1)	II-414
reb			resmiyet		
r.+bi	(1)	X-39			
r.+bime	(1)	X-64			
receb	(1)	V-237			
receptler	(1)	XII-149			
refai	(5)	VI-162, 170, 171, 173, 178			

r.+i	(1)	II-415	ruy	(1)	XII-345
resulullah	(1)	II-284	rütbe	(1)	II-292
reşber			rütbeli	(1)	II-312
r.+i	(1)	VIII-71	rüya	(3)	VII-136, 144(2)
r.+ini	(1)	XII-134	r.+mi	(1)	VII-146
r.+inin	(1)	XII-108	r.+n	(1)	VII-146
reşberlik	(2)	II-148 XII-28	r.+sında	(2)	VII-134
r.+i	(1)	XII-29	rüzgar	(2)	III-178, 184
r.+e	(2)	III-213(2)	r.+ına	(1)	III-178
r.+de	(1)	XII-28	r.+i	(1)	III-178
r.+nen	(1)	VIII-42	sa ^c adet	(1)	I-6
reşit	(1)	II-482	saat	(1)	XII-92
revaç			sabah	(3)	II-327; III-253; XII-111
r.+da	(1)	VI-120	s.+a	(1)	II-26
rızai	(1)	VI-387	s.+dan	(1)	VII-33
r.+si	(1)	VI-294	s.+leyin	(2)	VII-41, 42
rızık			s.+nan	(6)	III-174; V-259; VIII-16, 208; XII-55, 99
r.+ınzi	(1)	VII-201	sabbah	(2)	IV-95, 155
rica	(1)	XII-331	s.+i	(2)	VIII-13; IX-24
riya	(2)	VI-301(2)	s.+nan	(2)	V-204, 218
roma	(1)	XII-306	saban	(8)	II-6, 22, 210; III-192; VI-140; VII-55; VIII-13; XII-100
ruhsat	(1)	II-109	sabret-(+d)		
rus	(17)	II-283, 288, 299, 307, 308, 365, 367, 374, 377, 414, 415, 446, 462, 484, 485; III-277; XII-391	s.-demedi	(1)	XI-119
r.+i	(2)	II-327, 328	s.-emez	(1)	XII-202
r.+lar	(1)	III-13	sabri	(3)	X-3(2), 4
r.+lari	(1)	III-14	s.+yi	(1)	X-3
r.+nan	(1)	III-12	sabun		
r.+un	(7)	II-102, 104, 282, 308, 444(2), 494	s.+uni	(1)	XII-101
ruşça	(5)	II-296, 297, 300, 301, 302	sabur		
r.+yi	(2)	II-298, 303	s.+ınan	(1)	IV-165
ruşvat	(2)	II-485(2)	saç		
			s.+lanan	(1)	IV-85

s.+larıma	(2)	X-31(2)	s.+ımdır	(1)	III-252
s.+larımi	(1)	X-34	s.+ımı	(1)	III-252
sade	(3)	VI-155(2), 238	s.+i	(5)	VII-19(2); X-100; XII-407, 420
sadece	(2)	II-137, 169	sahabsız	(1)	IV-185
saf			sahıb		
s.+dır	(1)	V-87	s.+i	(1)	II-266
sağ	(yön)	(1) IV-111	salatalıh	(1)	I-103
s.+a	(1)	XII-268	salih	(1)	I-11
s.+da	(1)	II-334	sal		
s.+ında	(1)	II-335	s.+la	(1)	XII-386
sağal-			sallallahu	(1)	VI-325
s.-di	(2)	I-89; VII-28	salla-		
sağ-			s.-rdıh	(2)	V-175;
s.-amıyorum	(1)	XII-291	IX-18		
s.-anlari	(1)	XII-295	s.-(i)llar	(1)	X-18
s.-ardım	(3)	V-205,	s.-(i)r	(2)	X-105,
209(2)			106		
s.-ıyorum	(1)	XII-292	sal-		
s.-maya	(1)	I-87	s.-sın	(1)	XII-134
sağduş			saltanat		
s.+larnan	(1)	III-95	s.+lari	(1)	VI-332
sağlam	(2)	III-207; XI-28	saman	(1)	V-245
sağ(yaşayan)			s.+nan	(1)	IV-226
s.	(1)	X-1	sami	(2)	XII-41, 278
s.+lari	(1)	XII-287	s.+si	(1)	XII-255
sağlıh(+ğ)			samimi	(2)	VI-74(2)
s.	(3)	IV-74;	samter	(2)	XII-41, 278
IX-53, 66			s.+i	(1)	XII-255
s.+ının	(2)	III-124, 148	san	(sana)	(32)I-104, 105; II-248, 294, 399, 419; III-48, 149; IV-29, 93, 141; V-99, 100, 101, 104; VI-114, 121, 122, 179, 182, 308; VII-15, 84(2), 92, 138, 139(2), 184; X-69, 73; XI-35
s.+i	(8)	III-124, 137, 143, 144(2), 145(2)	sana	(7)	II-295(3); VI-127, 316; IX-47; XII-125
sağol-			sanat		
s.-sunlar	(1)	IX-61			
sahab	(6)	VI;151,184,361,IX;5,6,7			

s.+i	(1)	VI-314
sanç-(+c)		
s.-allardi	(1)	III-226
sanci	(1)	X-85
sancila-		
s.-(i)yan	(1)	X-82
sandıh(+ğ)	(1)	VI-51
s.+ımı	(1)	IX-2
s.+ın	(2)	III-89,
106		
s.+ında	(1)	III-248
s.+ınnan	(1)	III-255
sani	(1)	XII-345
san-		
s.-ir	(1)	IV-291
saniye	(2)	X-36
sankile	(1)	VII-233
sanrafiş	(1)	V-15
santim		
s.+di	(1)	IX-78
santrafiş	(1)	V-16
sapan	(2)	VIII-20, 27
s.+di	(1)	VIII-20
s.+nan	(1)	VIII-27
sağat	(1)	XII-411
sakın-		
s.-ın	(1)	XII-2
sakkal		
s.+ın	(1)	XI-34
s.+i	(1)	II-466
sakız	(2)	IV-88, 232
sara	(1)	IX-9
sarat(+d)		
s.+da	(1)	IV-227
s.+ın	(1)	IV-227

sarala-		
s.-dilar	(1)	V-274
s.-disa	(1)	X-32
s.-rdi	(1)	II-42
sar-		
s.-ardıh	(1)	VII-153
s.-ah	(1)	XII-75
s.-dım	(1)	VI-104
s.-di	(1)	XII-221
sarat		
s.+nan	(1)	III-179
saray		
s.+ımı	(1)	VII-285
s.+larda	(1)	VI-393
sardır-		
s.-ir	(1)	I-44
sarıl-		
s.-dıgi	(1)	II-249
sarıkemiş	(1)	III-10
sarıh	(2)	II-472, 476
sarıhli	(1)	II-466
s.+lar	(1)	X-6
sari	(2)	III-205; VIII-7
sarsıntı	(2)	XII-49, 50
saşma	(1)	V-168
s.+yi	(1)	V-168
sat-		
s.-acağ	(1)	XII-297
s.-allardi	(2)	V-43, 44
s.-am	(2)	IV-245;
VI-23		
s.-ardıh	(1)	V-42
s.-ah	(1)	VI-174
s.-dilar	(1)	VI-375
s.-iram	(1)	VI-183

	s.-manam	(1)	VI-64		s.-rdıh	(1)	VII-165
satıl-					s.-rsın	(1)	VIII-70
	s.-acağ	(1)	VI-221		s.-sın	(1)	X-62
	s.-ir	(1)	XII-191		s.-yıpsan	(1)	II-125
	s.-mir	(1)	VI-210		s.-(i)ya	(2)	IV-269; X-66
	s.-miş	(1)	XII-190		s.-(i)yam	(1)	II-117
savan		(1)	VI-24	sağlı			
	s.+lara	(2)	V-2, 272		s.+dır	(1)	XII-365
savaş		(2)	XII-398, 399	sağlan-			
	s.+a	(2)	XII;411,421		s.-ağ	(1)	II-203
	s.+da	(1)	IV-270		s.-dığ	(1)	II-203
savma		(1)	XII-201		s.-dilar	(1)	II-204
savrul-					s.-miyadım	(1)	VI-236
	s.-a	(1)	IV-274	say-			
savun-					s.-ar	(1)	XII-196
	s.-a	(1)	XII-282		s.-ağ	(2)	XI-13, 14
savur-					s.-dığın	(1)	VI-264
	s.-anlar	(1)	XII-410		s.-ıp	(1)	XII-410
	s.-ma	(1)	II-52		s.-ir	(1)	IV-144
	s.-mağ	(1)	II-57		s.-iram	(1)	VI-36
	s.-ullardi	(3)	IV-226;		s.-irsan	(1)	IV-153
V-244, 245					s.-minam	(2)	XII-381,
	s.-urdi	(2)	II-53, 61	382			
	s.-urdux	(3)	II-51, 52;	sayğı			
III-179					s.+yi	(1)	III-7
savūğ		(1)	II-326		sayğı	(2)	III-21, 24
savuh		(4)	I-13; II-349; III-132; V-157		s.+lari	(1)	III-26
	s.+da	(1)	V-217	sayıl-			
	s.+di	(1)	II-256		s.-a	(1)	IV-136
	s.+dur	(1)	II-326		s.-ır	(1)	II-87
sağla-					s.-ıram	(1)	V-350
	s.-ginan	(1)	II-117		s.-ırdi	(1)	XII-288
	s.-llar	(1)	X-20		s.-maz	(2)	XII-20, 368
	s.-mişam	(1)	II-130	sayıs			
	s.-mişsiz	(1)	II-121				

s.-ini (1) XII-382
 se^cet (20) I-82; II-190, 495; VIII-15, 16(5); XII-58
 s.+de (3) II-495, 496(2); III-138, 181
 s.+dir (1) XII-107
 s.+imiz (1) XII-59
 se^cetlik(2) VIII-4, 15
 sebep(+b) (3) IV-181; XI-216; XII-216
 s.+i (2) III-153; XI-31
 sebil
 s.+lerin (1) XII-368
 sebi
 s.+ye (1) IV-153
 seç-
 s.-di (1) IV-132
 s.-ir (3) VII-86, 87(2)
 seçim
 s.+e (1) III-267
 sefer (12) I-63(2), 64; III-71, 138; V-88; VI-117, 131, 162, 177; VII-125, 185
 seferberlik(+g)
 s.+e (1) III-281
 s.+den (1) III-236
 seferi
 s.+dir (1) VI-205
 sefil (1) IV-116
 seggiz (1) V-193
 seğort (1) II-138
 sehen (2) VIII-10(2)
 seher (1) XII-81
 seki
 s.+lerde (1) III-4
 s.+leri (1) III-4

sekiz (5) II-483; III-32, 141, 194; XI-30
 s.+de (1) XII-313
 s.+den (1) XII-316
 sekkiz (3) III-155, 200; VI-4
 selam (5) II-290, 301; III-48; IV-113; XII-251,
 selamat (1) IV-111
 selamla-
 s.-(i)yorum (1) XII-287
 sel
 s.+e (1) XII-369
 selim (8) XII-325, 326, 328, 331, 342, 343, 354(2)
 s.+e (2) XII-329, 331
 s.+in (4) XII-307, 322, 330, 342
 selimgil
 s.+den (1) V-113
 s.+indi (1) V-236
 sen (1) VII-40
 s.+de (4) I-105; II-423; VI-290; XII-365
 sene (25) I-33, 39; II-31, 44, 70, 453; III-134(2), 197, 213, 229; V-47, 243; VI-77(2); VII-28(3); VIII-83, 84; XI-30(2); XII-30, 381, 412
 s.+sinde (2) VI-23; XII-339
 s.+ye (1) VI-340
 s.+yi (1) VI-345
 seni (25) I-68, 87, 112, 115; IV-115, 265, 270; VI-26, 120, 182, 183, 271, 377, 378; VII-10, 29, 92, 191; VIII-55; IX-67; X-78(2), 79; XII-105, 122
 s.+in (45) I-59(2), 61, 79; II-222, 225, 248, 307, 376, 420, 421, 427; III-9, 31, 37, 50, 60, 82, 259, 279, 290; V-103; VI-27, 120, 172, 240,

246, 290, 360; VII-9, 36, 84, 130, 141, 146, 158(2), 159, 161, 162, 194; XII-372

s.+inle (1) VII-78

s.+nen (2) IV-159; VII-192

seniye

s.+me (1) VI-341

sep-

s.-ellerdi (6) V-225, 205, 251(2), 252(2)

sekke

s.+nin (2) IV-86, 219

sekket

s.+dir (2) XII-50, 51

sekkevüllük (1) IV-101

saray (1) VII-5

s.+ı (1) VII-6

s.+ın (1) VII-10

s.+ının (1) VII-122

ser-

s.-erdik (8) V-21, 22, 23, 69, 196(2), 198, 202

s.-erdim (2) VI-235, 241

s.-erik (2) II-210, 213

s.-eyim (2) IV-194, 196

s.-iller (2) VII-16, 18

s.-miş (1) II-218

s.-mişik (1) II-217

s.-mişler (1) II-339

sergi

s.+de (1) VI-94

s.+yi (1) VI-189

serini (1) V-111

s.+sini (1) V-113

s.+yi (2) V-112, 119

serni (1) XII-41

sersam (1) V-227

sêrt(sırt) (1) II-150

sertleş-

s.-ir (2) V-151(2)

servet

s.+imi (1) VI-285

ses (1) III-7

s.+i (5) II-20, 405, 407; IV-78, 217

s.+ini (3) III-255; VI-257; XII-230

s.+iniz (1) XII-9

sessiz (2) II-95; VI-344

sessizlik(+g)

s.+i (1) II-95

sewab

s.+dır (1) VI-280

s.+ı (1) VI-359

sevap (1) IV-136

sev-

s.-digim (1) VI-239

s.-erdi (2) I-58, 81

s.-erdim (1) VI-47

s.-erek (1) VI-75

s.-irdik (2) VII-21, 22

s.-irdim (1) VI-22

s.-irmiş (1) II-475

s.-medim (1) VI-10

s.-mek (1) VI-3

s.-mez (1) IV-79

sevgi

s.+nen (1) I-81

sevım

s.+in (1) I-15

sevindir-			s.+nan (1)	V-196
s.	(1)	XII-213	s.+nın (1)	VI-72
seviye			sırat	
s.+de	(1)	VI-98	s.+ı (1)	VI-368
sevķ	(1)	II-499	sırt-	
sevün-			s.-ma	(1) XII-128
s.-ürdi	(1)	V-229	sır	
seyid	(2)	X-108, 109	s.+rımızdan	(1) IV-160
seyit	(1)	IV-22	sırt	
seyret-(+d)			s.+dan	(1) II-373
s.-er	(1)	XII-239	s.+ıma	(1) VIII-6
s.-edir	(1)	III-241	s.+ımızza	(1) XII-156
s.-etdiĥ	(1)	XII-242	s.+ımızdan	(1) XII-176
seyyad			s.+ın	(1) II-374
s.+ın	(1)	X-46	s.+ına	(5) III-269; VII-4;
seyyar	(1)	II-358	XII-109, 126, 127	
seyyid	(2)	XII-81, 280	s.+ında	(1) XII-391
sıcaĥ(+ġ)			s.+i	(1) VII-154
s.+a	(1)	XII-270	s.+inan	(1) III-290
sıç-			sırtla-	
s.-acaĥsan	(2)	IV-39,	s.-dıĥ	(1) XII-161
40			s.-rdıĥ	(1) XII-156
sıçra-			sıva	(1) XII-48
s.-miya	(1)	III-166	sıĥ-	
s.-rdi	(3)	IX-19(3)	s.-ar	(1) V-210
sıġın-			s.-di	(1) II-389
s.-mışam	(1)	IV-3	sıĥıntı	
s.-mıřıĥ	(1)	X-64	s.+m	(1) III-61
sıġır			sıĥıntı	(1) VI-282
s.+lara	(1)	XI-17	sıĥıřdır-	
sıġlař-			s.-ınca	(1) VI-27
s.-ırdıĥ	(1)	V-194	sıyır-	
s.-minıĥ	(1)	V-195	s.-ırdıĥ	(1) 277
sıĥııye	(1)	XII-418	sız-	
sıra	(6)	VI-78; VII-	s.-ar	(1) XII-175
71(3), 73; XII-73				

sızla-
s.-(i)yanlar (1) V-92
sicağ (2) II-349; V-57
sihir (2) VI-324, 325
siktir(et-) (1) II-223
silah (1) II-423
s.+ini (1) VI-344
s.+inan(2) II-101, 102
s.+sız (1) VI-344
sil-
s.-di (1) II-224
silêman (4) I-1, 19, 29, 31
s.+in (1) I-9
sille (1) I-73
silo (7) I-5, 21, 68, 76, 83, 87; XII-151
sinekler (1) XII-153
siper
s.+i (1) IV-70
sirim (1) XI-19
s.+ler (1) XI-19
sirke (1) IX-19
sirkele-
s. (1) IX-42
s.-me (1) IX-45
s.-(i)r (1) IX-44
siverek(+g)
s.+e (2) III-282(2)
sivil (1) VI-33
s.+di (1) VI-37
siyah (4) II-249, 250; VI-44(2)
s.+di (1) II-247

siz (11)II-96, 160, 169, 193, 242; VI-153; VII-47, 48, 201; X-53, 91
s.+den (1) VI-164
s.+e (6) I-109; II-238, 246; VI-333; IX-75; X-110
s.+i (2) VI-312; VII-97
s.+in (7) I-15; II-139, 483; VI-35, 340, 341; VII-201
s.+nen (1) VII-93
soba
s.+si (1) III-219
s.+ya (2) V-169(2)
sofi (1) XII-410
sofiğriolar (1) XII-142
sofra (2) VI-20; XII-195
soğan (3) II-168, 169; IX-15
s.+nan (1) IX-14
soğuk
s.+tan (1) XII-157
sol
s.+a (2) XII-268, 273
s.+da (1) II-335
s.+unda (1) II-335
solgun (1) XII-373
somon (1) IX-66
somye
s.+de (1) V-201
s.+si (2) V-201(2)
son (7) II-191, 353, 358, 359, 362; VI-334, 357
s.+a (2) II-288; IV-34
s.+dur (1) VII-23
s.+i (2) II-5; XII-355
s.+ini (1) II-4
s.+ki (1) VI-221

s.+nan (1) V-91

s.+umizi (2) IX-39,

40

sona(sonra) (21)VI-15, 23, 52, 57, 60, 69, 100, 105(2), 108, 125, 130, 133, 157, 167, 174, 234, 259, 307, 374, 376

sonra (6) II-22, 38; XII-317, 360, 379, 380

sor(köy) (1) II-142

sor-

s. (2) II-84, 96

s.-di (2) II-462; XII-310

s.-illar (1) II-131

s.-ir (1) II-84

s.-irdi (1) II-83

s.-ma (1) VII-12

s.-madan (1) II-295

s.-miş (1) XII-94

s.-sun (2) IV-213; X-39

s.-un (1) II-129

sora(sonra) (99)I-48, 59, 119; II-46, 70, 73, 89, 94, 95, 109, 113, 127, 161, 165, 173, 194, 207, 214, 229, 233, 272, 280, 341, 356, 357, 377, 380, 430, 432, 439, 442; III-4, 15, 71, 88, 212, 213, 214, 221, 236, 256, 284; IV-30(2), 57, 226(2), 228, 252; V-2, 16, 42, 55, 63, 68, 72, 73, 74, 77(2), 83, 93, 94, 98, 105, 107, 108, 164, 190, 191, 225, 242, 246, 249, 254, 256(2); VI-7, 40, 43, 95; VII-7, 16, 19, 24, 51, 169; VIII-39, 40(2), 41, 45; X-99; XII-21, 59, 92, 255, 296, 303

s.+dan (3) II-52; VI-94, 361

sorumli

s.+dır (1) III-108

sorumlu

s.+si (1) III-105

sorun

s.+um (1) IX-52

sosrat (1) V-157

soy-

s.-di (1) I-103

soyun-

s. (5) II-124(2), 127, 129(2)

soyundur-

s.-illar (1) X-18

sög-

s.-di (3) II-223, 376(2)

s.-ir (1) V-120

söğbet (2) III-19, 173

sök-

s.-dük (1) II-71

s.-ecegем (1) VII-142

s.-ecegsen (1) VIII-22

s.-ellerdi (1) XII-156

s.-ellermiş (1) X-84

s.-ende (1) XII-60

s.-erdi (1) II-456

s.-erdik (2) V-41, 45

s.-ir (2) VII-149,

150

s.-miş (2) XII-323,

324

s.-mişem (1) III-134

s.-müş (1) XII-322

sökil-

s.-ende (2) XII-93, 263

sökül-

s.-ün (2) XII-1(2)

söle-(söyle-)

S. (3) VI-29, 279, 363

s.-di	(2)	II-310;	söyle-		
VII-185			s.-diği	(1)	II-86
s.-digi	(1)	VI-381	s.-diler	(1)	VI-40
s.-diler	(2)	III-241; VI-42	s.-r	(1)	IV-21
s.-dim	(2)	II-105;	s.-(i)r	(2)	II-464;
VI-150			VII-184		
s.-medim	(2)	V-102(2)	s.-(i)yecegsen	(1)	VII-13
s.-mege		(1)	s.-(i)yemir		(2)
III-241			VI-279, 280		
s.-mek	(1)	VI-182	s.-(ü)yor		(1)
s.-memle	(1)	I-36	XII-264		
s.-mesen	(1)	VII-13	söz		
s.-mesi	(1)	VI-343	(7)	IV-58, 153; VI-242;	
s.-mirsen	(1)	I-105	VII-15, 188; IX-51; XII-331		
s.-miyem	(1)	VI-354	s.+de	(1)	IV-186
s.-rem	(1)	VI-293	s.+e	(1)	IV-184
s.-yince	(1)	VI-124	s.+ünnen	(1)	VI-290
s.-(i)ller	(1)	VI-287	s.+ün	(1)	VII-184
s.-(i)r	(3)	I-69; VI-	s.+ünde	(1)	XII-402
309; VII-135			su		(34)I-93, 96(2),
s.-(i)rdi	(1)	II-155	97(2), 106, 117(3); II-165, 439; III-		
s.-(i)rik	(1)	I-69	132; V-17, 34(2), 37, 67(2), 173, 214,		
s.-(i)yecegem	(4)	V-99,	215, 234, 235; VII-89, 92, 112; VIII-2,		
100, 104; VI-122			3, 9, 17, 32, 34; XII-102(2)		
s.-(i)yedi		(1)	s.+da	(2)	V-179; VI-251
IX-51			s.+dan	(1)	VIII-6
s.-(i)yek		(1)	s.+di	(2)	VIII-31(2)
VI-42			s.+dur	(1)	VIII-11
s.-(i)yem		(5)	s.+lar	(2)	V-1, 172
VI-96, 130, 238, 367; VII-15			s.+lari	(1)	XII-175
s.-(i)yemenem	(1)	X-103	s.+ya	(5)	II-441(2); III-
sömür-			139; V-8, 215		
s.-ir	(1)	VI-345	s.+yın	(4)	V-183, 185,
sön-			188, 189		
s.-mez	(2)	II-160,	s.+yi	(6)	II-165(3), 167;
166			V-35; XII-79		
söv-			s.+yun	(2)	IV-156; V-7
s.-mekle	(1)	VI-320	s.+yuni	(3)	IV-155;
			XII-108, 133		

subay	(2)	II-276, 312	s.-ırdıh(3)	I-119; V-217;
s.+i	(1)	II-374	VII-46	
s.+ina	(1)	II-378	s.-ırdıh(1)	V-218
sukum			s.-madım	(1) I-117
s.+uni	(1)	V-158	s.-mağa	(3) I-96, 117(2)
sultan	(14)	II-110; IV-22; VI-263, 283, 378, 383; XII-343, 347, 351(2), 352(2), 353, 354	süd	(5) I-28; IV-13; V-187, 188; VI-243
s.+dır	(2)	XII-351, 352	s.+i	(3) V-187, 188, 209
s.+i	(1)	XII-346	s.+üm	(1) IV-287
s.+larının	(1)	VI-378	s.+ümüz	(1) V-182
sultanlık(+ğ)			s.+üyle(1)	XII-292
s.+ın	(1)	VI-378	südlı	(1) IV-230
surat			südlü	(1) IV-120
s.+ın	(1)	XII-81	süleyman	(4) XII-345, 347, 353, 354
surfa	(1)	III-97	sümbül	
s.+ya	(1)	III-256	s.+lerini	(1) II-209
suriye	(1)	VI-377	sümer	(2) XII-185, 191
susuz	(3)	VIII-1, 13, 20	s.+den	(1) XII-182
s.+am	(1)	VII-115	sümündür	
s.+dur	(1)	VII-112	s.+üni	(1) V-78
susuzluğ(+ğ)			sünbül	
s.+umi	(1)	VII-114	s.+leri	(1) II-237
s.+umnan	(4)	VII-89, 90, 113, 116	sünneti(seniye)	(1) VI-341
s.+umuzdan	(1)	VIII-4	süphan	(1) VIII-59
s.+uni	(1)	VII-121	süpür-	
suvama			s.-eceg	(2) XII-66, 68
s.+dır	(1)	XII-47	s.-en	(1) IV-105
suvar-			s.-ür	(1) IV-101
s.	(1)	I-94	süpürge	(2) I, 4, 5
s.-am	(2)	I-97, 106	sürt-(+d)	
s.-anım	(1)	IV-90	s.-ir	(1) III-257
s.-ağ	(1)	V-215	sür-(tarla)	
s.-ıllardı	(1)	V-236	s.-dükçe	(1) II-50
s.-ırdım	(1)	I-93		

	s.-ecegimiz	(1)	VIII-22
30	s.-emezdik	(2)	VIII-23,
	s.-en	(3)	V-230, 231, 232
	s.-er	(2)	II-276
	s.-erdi	(2)	V-232, 233
VIII-23, 29	s.-erdik	(3)	II-39;
	s.-erdim	(1)	VII-45
VI-233	s.-ir	(2)	V-231;
	s.-meknen	(1)	VIII-42
	s.-miş	(1)	XII-415
	s.-ürdim	(1)	VII-44
sür-(devam			et-)
	s.-ürdi	(1)	XII-58
sür-			
	s.-er	(1)	XII-114
süri	(1)		VII-125
süsle-			
	s.-llerdi	(1)	734
sütey	(2)		IV-216; XII-285
	s.+de	(1)	XI-15
	s.+e	(2)	III-36, 138
şabanlılar	(1)		XII-145
şad	(1)		IV-137
şafağ	(3)		XII-60, 93, 263
şafağ	(1)		II-456
şah	(1)		XII-345
şahıt			
	ş.+dır	(1)	X-26
	ş.+san	(1)	X-35
şahit(+d)			
	ş.+imdir	(1)	XII-417
	ş.+lerim	(1)	VI-228

şahin	(7)	VI-133;
XII-307, 320, 322, 334, 341, 342		
şal	(2)	
II-41; VII-63		
ş.+a	(1)	VII-63
ş.+ın	(1)	VII-63
ş.+lar	(1)	III-159
ş.+larını	(1)	III-158
şalvar	(1)	XII-183
şalvarlığ	(1)	XII-186
şan		
ş.+ına	(1)	VI-292
şaka(şah)	(1)	I-27
şakaşuk		
ş.+nan	(1)	IX-11
şakkıt(+d)		
ş.+ır	(1)	XII-239
şarat	(1)	V-48
şark		
ş.+i	(1)	XII-306
şark		
ş.+da	(1)	XII-372
ş.+ın	(1)	VIII-53
şart	(1)	II-307
ş.+ları	(1)	VI-244
şatıl ^c arab		
ş.+dan	(1)	XII-387
şah	(1)	I-27
şahsan	(1)	III-234
şahsım	(1)	VIII-42
şe	(94)	I-50(2), 57, 105; II-147, 170, 176, 221, 238, 365, 384, 401, 408, 411, 416, 461, 492, 499; III-52, 66, 142, 249; IV-210, 295; V-2, 4, 15, 27, 42, 46, 99(2), 100, 102, 104, 113, 124, 125, 163, 166, 197, 212, 226, 234, 249, 255, 266, 267; VI-5, 30, 54, 55, 62(2), 80, 92, 107, 130,

134, 138, 142, 162(2), 182, 184, 190, 195, 239, 253, 255, 257, 258, 259, 287, 303, 317, 334, 349(3), 360, 361, 388; VII-6, 19, 77, 142, 173, 178; IX-45; X-13, 76, 102; XII-18

ş.+de (5) III-280; VI-59, 74, 139, 205,

ş.+den (6) II-386; III-13; V-247; VI-367; X-101; XI-27

ş.+di (3) II-115, 457; III-292

ş.+dir (2) II-465; V-242

ş.+ler (22) II-83, 472; III-224, 237, 263, 273, 307, 313; IV-34, 38; V-121; VI-39, 78, 262, 268, 291, 353, 354, 364, 366, 384; XII-43

ş.+lerde (1) VI-260

ş.+leri (9) III-30, 182; V-276, 277; VI-265, 281, 336, 339; XII-302

ş.+lerimiz (1) III-65

ş.+lerini (2) VI-133, 372

ş.+mış (1) X-90

ş.+sisi (1) III-25

şêt-(+d)

ş.-emenem (1) VII-79

ş.-ene (1) VII-255

ş.-erik (1) VII-92

ş.-ermişse (1) II-432

ş.-ip (2) X-110(2)

şēêt- (+d)

ş.-erdik (2) VII-157, 165

şêt-(+d)

ş.-erlerdi (1) II-458

şehid (3) II-321; XII-396, 421

şehir (1) XII-312

ş.+de (1) XII-308

ş.+dir (1) XII-304

ş.+e (3) II-387; VII-4(2)

ş.+ler (1) XII-383

ş.+leri (1) XII-382

ş.+e (1) II-387

ş.+in (1) VII-142

ş.+inde (1) XII-305

ş.+inin (1) VII-105

şeker

ş. (2) XII-205, 226

ş.+i (1) IV-247

şekil (3) I-86; IV-280; VI-106

ş.+de (4) VII-129, 148(2); VIII-21

ş.+lerini (1) VI-181

ş.+i (1) VI-141

ş.+inde (2) VI-105; XII-160

şele

ş.+leri (1) XII-163

şellaḥdo

ş.+lar (1) V-223

şemseddin (3) XII-385, 394, 417

şemsi (2) XII-67, 76

şen (1) VIII-60

şenlik(+g) (3) II-139; VIII-40(2)

ş.+e (1) VIII-81

şepe (1) X-12

şerefoğullari (1) XII-153

şerif (1) XII-339

şerifüllezi (1) XII-349

şêt-

ş.-dikden	(1)	VI-104	ş.+ini	(6)	II-251, 281; III-30; VI-116, 188, 242
ş.-miyek	(1)	VI-271	ş.+innen	(1)	VI-65
ş.-mege VI-347	(1)		ş.+lerde	(1)	II-153
ş.-dik	(1)	XII-97	ş.+leri	(1)	XII-324
şēët-			ş.+lerini	(1)	VI-169
ş.-menem	(1)	VII-131	şeytan	(1)	VI-350
şêt-			şıntırlar	(1)	XII-151
ş.-meyip	(1)	VI-93	şıpana (2)	IV-51	X-74
ş.-di	(1)	III-151	şıpnasi (1)	X-74	
ş.-digimde	(1)	IV-55	şıvanına	(1)	IX-73
ş.-diler (1)	II-205		şıx	(17)	I-14, 17, 64(2), 69 III-238(2), 250(2), 256, 257 VI-37 IX-78
ş.-mediler	(1)	V-109	X-19, 20, 110	XI-10	
şey	(11)	I-29, 40; II-48, 52, 65, 362; IV-286; VI-132, 267; VII-32; XII-338	şıxdılar	(1)	X-9
ş.+di	(1)	VI-61	şıxhüseyinliler(1)	XII-155	
ş.+e	(22)	II-21, 54, 207, 386, 416; III-257, 266, 282; V-45, 154, 259; VI-30, 38, 78, 86, 95; VII-126, 197; X-46, 86; XI-2, 20	şıxlar	(1)	IX-25
ş.+i	(24)	II-152, 164, 258, 353; III-20, 207, 219; IV-53; V-22, 259; VI-66, 88, 123(2), 163, 186, 188, 225, 235, 270, 382; VII-128; XII-336, 356	şıxlara	(1)	X-104
ş.+ile	(2)	III-56(2)	şıxlari	(1)	VI-37
ş.+im	(1)	VI-271	şiddetli(1)	VIII-80	
ş.+imde VI-103	(1)		şifa	(1)	VI-281
ş.+imi	(1)	VI-285	şifadır	(2)	VI-281, 358
ş.+imiz VI-317; X-88	(2)		şigolar	(1)	XII-141
ş.+in	(8)	III-80, 130, 141, 242; VII-88, 104; XI-11; XII-24	şiir	(3)	XII-110, 160, 219
ş.+inde	(2)	III-246, 270	şiiri	(1)	XII-220
ş.+ine	(5)	V-66; VI-38, 193, 194; VII-149	şiirin	(1)	VIII-57
			şiket	(1)	I-51
			şikeyet(3)	II-214, 219	
			şikeyeti	(1)	II-216
			şikilin	(2)	IV-277, 278
			şiklin	(1)	IV-285
			şilor	(9)	IV-50, 52, 53(2), 54(2), 55 V-53, 56
			şilori	(1)	IV-25
			şimdi	(102)	I-68, 82, 95, 121 II-17, 18, 75, 262, 423, 470 III-26, 27, 46, 47, 64, 65, 110, 120, 121, 129, 132,

136, 142, 143, 146, 181, 261, 262, 297,
306, 312 IV-279 V-39, 52, 58, 63, 64,
74, 85, 114, 122, 127, 194, 250, 266
VI-31, 56, 77, 84, 88, 100, 107, 121,
124, 126, 128, 140, 148, 166, 177,
200, 203, 204, 211, 213, 214, 216,
222, 256, 355, 390 VII-32, 33, 47, 75
VIII-25, 46 XI-23 XII-20, 27, 30, 42,
43, 46 (2), 47, 54, 58, 83, 86, 110,
216, 285, 301, 323, 335(2), 415,
420(2)

şimdidir (1) I-122

şimdiki (14) II-150, 448 III-
75, 217 V-2, 22, 24, 183, 197, 242,
272 VIII-17, 48 XII-51, 317

şimdikiler (3) I-25, 26, 48

şimdikinnen(1) XII-299

şindi (6) II-195, 274, 306 IX-14,
21 XI-26

şıpana (4) IV-50, 52, 53, 55

şıpanadan (1) IV-54

şirin (1) VIII-53

şış (1) II-346

şışdi (1) I-84

şışdikçe (1) XII-118

şışlerde (1) V-176

şışlerdik (1) II-347

şışmiş (2) VI-284 XII-118

şofer (1) III-211

şoferdi (1) V-212

şoferlik (1) III-220

şoferlikden (1) III-222

şoforlik (1) III-212

şok (2) V-93, 94

şortuk (2) IV-280, 281

şortukdan (1) IV-281

şoxum (1) II-38

şoxuma (1) III-305

şoxumi(1) V-258

şökmişem (1)

şöle (1) II-216

şu (6) III-53 VI-12, 23, 112,
204 XI-75

şubat (1) III-224

şubatda (1) IX-40

şudur (1) VI-269

şuşa (3) IV-238, 239(2)

şuşalandi (1) IX-62

şuşasi (2) IV-237, 238

şuuruni (1) VI-369

şükretmek (1) VI-314

şükri (1) X-67

şükrü (1) X-69

şükür (17) I-19 III-92, 110, 181
VI-49, 75, 185, 230, 246, 272, 316
IX-5, 7, 9, 53 XII-206

şükürler (2) III-145 IX-9

şürütleri (1) VII-128

ta (5) I-51; VI-352;
XII-381

tā (2) IV-123; VIII-39

taala (2) IV-115; VI-249

tabah(+ğ)

t. (1)
III-252

t.+ızdan (1) III-232

taban

t.+a (1) XII-175

tabağa

t.+yi (1) XII-74

tabavank (1) II-139

tabê (4) V-67; VI-90, 130; XII-
383

tabi (8) III-24, 27, 110, 287;
VI-7, 253, 291; XII-25

taç(+c)

t.+ısın	(1)	VIII-62	t.-dılı	(1)	VI-33
t.+cılar(1)		XII-154	tap-		
tak	(1)	II-441	t.-ipsız	(1)	VI-200
ta ^c kib	(1)	VI-342	tapu		
tam	(7)	II-283; VI-79, 214, 224, 371, 372; VIII-25	t.+si	(3)	III-50, 54, 55
tamam	(13)	II-399, 439; VI-42, 245, 334, 359; VII-2, 15, 97, 188(2), 189; XI-28	ta ^c katah	(1)	I-27
tamamen	(2)	II-288; XII-303	ta ^c katuk		
tamaminan	(1)	II-455	t.+nan	(1)	IX-11
tamamlat-			taraf	(6)	V-53; VII-57(2), 58(2); XII-306
t.-di	(1)	VI-242	t.+a	(4)	III-160, 166; X-72(2)
tandır+			t.+dakını	(1)	VII-100
t.+dan	(1)	XII-247	t.+ına	(1)	IV-39
tane	(3)	IV-32; XII-305(2)	t.+ında	(1)	VI-381
t.+leri	(1)	IV-231	t.+ından	(1)	XII-350
tanı-			t.+ını	(1)	III-44
t.-madılı	(1)	1846	t.+ınnan	(1)	VI-154
t.-mam	(1)	VI-35	t.+larda	(1)	V-53
t.-mamışsa	(1)	VI-359	t.+dadır	(1)	VII-160
t.-maya		(1)	tara-		
XII-358			t.-r	(2)	XII-112(2)
t.-mayız	(1)	XII-357	tarçılı	(1)	IV-102
t.-r	(1)	III-116	taréh	(1)	V-58
t.-rdın	(1)	III-265	tarım	(1)	II-147
t.-yorsun	(1)	III-82	t.+da	(1)	II-32
t.-(i)maya	(2)	XII-310,	tarif	(1)	VI-183
311			tarih	(3)	XII-338, 340, 378
36			t.+i	(5)	XII-51, 52, 304, 320, 336
t.-(i)mirsan	(2)	VI-35,	t.+in	(2)	VIII-67; XII-362
t.-(i)rsan		(2)	t.+ini	(4)	VIII-64; XII-308, 318, 376
III-205; VI-34			t.+le	(1)	VIII-66
t.-(i)yabilir	(1)	XII-359			
t.-(i)yamayız	(1)	XII-310			
taniş-					

tarla	(4)	II-168; VIII-21,
34, 42		
t.+da	(2)	II-63; XII-237
t.+lara	(1)	VIII-34
t.+lari	(2)	VII-60; VIII-26
t.+mız	(1)	IX-55
t.+nın	(3)	II-208; III-193;
VI-353		
t.+sını	(1)	XII-413
t.+ya	(1)	VIII-21
t.+yi	(1)	II-246
tarma		
t.+da	(1)	I-66
t.+dan	(1)	I-74
t.+larda	(1)	I-24
tarmadağın	(1)	X-88
tartış-		
t.-illar	(1)	IV-47
tas		
t.+a	(1)	IX-14
t.+daki	(1)	IX-15
t.+i	(2)	IV-145, 240
t.+la	(1)	XII-229
t.+nan	(1)	VIII-5
taş		(11)XI-3; XII-
27, 29, 30, 32, 34, 38, 39, 380, 395(2)		
t.+a	(3)	XII-30, 54, 381
t.+dan	(1)	XII-53
t.+dır	(1)	XII-52
t.+i	(2)	XII-53, 54
t.+lar	(2)	XII-45, 46
t.+larının	(1)	XII-321
t.+larını	(1)	XII-334
t.+lari	(2)	XII-44,
45		
t.+larıdır	(1)	XII-324

taş-		
t.-dılar	(1)	III-57
taşı-		
t.-dış	(1)	XII-337
t.-mişlar	(3)	XII-323, 325, 335
t.-(i)yamir	(1)	VI-246
tatar	(1)	XII-5
tatli	(1)	XII-210
tatvan	(3)	XII-312(2), 316
t.+da	(1)	XII-316
tavla	(11)	III-4; IV-101, 189, 195, 199, 214, 218, 225, 242, 248; V-7
t.+da	(1)	I-66
t.+lara	(1)	II-257
t.+larda	(2)	I-23; III-
4		
t.+larına	(1)	II-338
t.+mız	(1)	V-11
t.+nın	(1)	V-6
tavlan-		
t.-dış	(1)	II-199
tavuh		
t.+lar	(2)	V-34, 35
tağ	(4)	I-27; II-278(3)
tağ-		
t.-aram	(2)	IV-124,
125		
t.-ardi	(1)	II-41
t.-arsan	(1)	II-476
t.-dım	(2)	VI-
217(2)		
t.-ıp	(1)	IV-62
tağda	(2)	V-11; VII-61
t.+nın	(1)	VII-61
tağıl-		

	t.-dih	(1)	II-168	tecizat		
	t.-in	(2)	II-163, 164		t.+ını	(1) II-413
	t.-irdi	(1)	III-200	teçizat		
taħım					t.+i	(1) II-424
	t.+lari	(2)	XII-32, 33	tefecilik	(2)	III-64; VI-338
taħserman				tefekkkür	(1)	VI-193
	t.+da	(1)	III-17	tefsir	(1)	VI-39
	t.+nan	(1)	III-83	teg	(6)	III-237;
taħsi	(1)	III-209		V-203, 204, 234; VII-42; XII-314		
	t.+ların	(1)	V-276	tegge		
	t.+nen	(1)	III-308		t.+nin	(1) IX-29
taħsilli					t.+si	(2) IX-24; X-40
	t.+ydi	(1)	VIII-57		t.+ye	(1) IX-24
taħta	(5)	II-40, 41; V-11,		teğort	(1)	II-138
248				teğot	(1)	VIII-25
	t.+da	(1)	IV-285		t.+un	(3) IV-100; VIII-1,
	t.+dan	(1)	V-247			25
	t.+larda	(1)	VI-196	teħmin	(2)	II-139; VII-167
	t.+lari	(1)	VI-195	teħsin	(3)	XII-63, 249, 250
	t.+nın	(3)	II-42, 49;	teħtil		
VII-60					t.+imiz	(1) II-6
taħt				tek	(8)	I-115,
	t.+ımı	(1)	VII-110	118; II-273; IV-104; V-212; VI-90,		212; IX-77
taya	(2)	III-194; IV-31		tekerli	(1)	VIII-36
	t.+dadır	(1)	IV-84	teklif	(2)	VI-150, 155
	t.+dan	(2)	IV-31;	teknoloji	(2)	III-123, 143
X-101				tekrar	(19)	II-6, 38, 39, 44,
	t.+nın	(1)	X-106	464; III-179; IV-229; V-82, 143, 165,		177, 179, 210; VI-12, 19, 58, 104;
tē	(1)	VII-170		VII-46; XII-333		
te ^c arruz	(3)	II-333(2), 343		tel	(1)	
teala	(1)	VII-138			IV-83	
tebē	(1)	IV-210			t.+lerini	(1) V-26
tebi	(17)	II-3, 4, 27, 94, 109, 189,		telebe		
		353, 448, 479, 483; III-56, 108, 164,			t.+ler	(1) II-25
		251; IV-36; VI-57, 166		telefon		
tebrig	(1)	IV-131				

t.+da	(1)	VI-256
televizyon	(1)	XII-241
telgraf	(1)	XII-313
temam	(1)	II-92
temel	(1)	XII-44
temiz	(1)	IV-230
t.+dir	(1)	X-9
temizle-		
t.-mezdi	(1)	VIII-31
temmuz		
t.+da	(1)	V-57
temür	(1)	XII-84
tendir	(5)	I-56; IV-96; V-160, 161; IX-12
t.+de	(5)	IV-159; V-166, 167, 169; V-189
t.+e	(8)	V-167, 175, 182; IX-18, 22; X-18; XI-27, 28
t.+i	(1)	V-167
t.+in	(1)	XII-107
t.+ini	(1)	XII-107
tene	(97)	I-5, 43(2); II-40(2), 74, 78, 111, 115, 116, 120, 160, 161, 162, 176, 184, 234, 237, 297, 301, 322, 334, 367, 374, 377, 378, 389, 404, 412, 417, 463, 472, 476, 477, 478, 479, 480, 487, 488(2), 497; III-6, 85, 155, 156, 165, 295(2), 308; V-25, 138, 195, 247; VI-16, 37, 54, 55, 103, 115(2), 116, 122, 132, 145, 146, 147, 158, 160, 163, 212, 286, 293, 294, 356(2); VII-61(2), 64, 84, 85(2), 87, 109(2); VIII-43, 44, 46; IX-18, 24; X-16, 68, 105; XI-4, 22, 27; XII-48, 98, 416, 417
t.+den	(2)	VI-156; XII-25
t.+diller	(1)	VII-109
t.+dir	(1)	IV-63
t.+dirler	(1)	VII-110

t.+nen	(1)	VIII-18
t.+nin	(1)	VI-121
tenesi	(15)	I-49; II-203, 264, 275, 321; III-59; VI-156, 158, 284; VII-88, 94, 116, 157, 181; XI-22
t.+sine	(1)	II-369
t.+sini	(1)	VII-87
t.+sinin	(2)	III-101; XII-290
t.+yi	(5)	II-279, 409, 481(2); III-201
teneke	(8)	II-56; III-163, 166, 167; V-67, 68; VII-44; XI-8
t.+de	(1)	II-56
t.+ye	(3)	VII-44, 62, 63
tenekelik	(1)	IV-238
tenezzül	(1)	VI-321
tensizlik	(1)	IV-136
tente	(1)	III-118
tepe		
t.+lerden	(1)	VIII-56
teppe		
t.+ye	(2)	I-96, 112
tekket	(2)	II-174, 175
t.+i	(1)	II-275
ter	(1)	III-269
terbiye	(1)	XII-116
tercümen	(4)	II-464(2), 465, 467
t.+i	(1)	II-462
teref	(1)	IV-180
t.+de	(2)	II-330(2)
t.+e	(6)	II-40, 58, 243, 342, 410, 498
t.+ine	(2)	II-102, 104
t.+i	(1)	II-236

t.+ten	(1)	II-275	t.+si	(1)	XII-417
tereyağı	(1)	III-97	tezzek(+g)	(2)	V-65, 66
terg	(2)	III-76, 77	t.+in	(1)	V-167
terk	(1)	1729	t.+nen	(1)	V-66
terki			tığ	(1)	III-178
t.+leri	(1)	III-18	tırahtör(1)	XII-237	
t.+si	(1)	XII-314	tırmıh	(1)	IV-232
terle-			tırpan		
t.-ir	(2)	III-269(2)	t.+i	(2)	XII-255, 256
termaş			t.+nan	(4)	III-199(2), 200; XI-15
t.+lar	(1)	IV-187	tısbağalibulağ	(1)	VIII-31
ters	(1)	III-293	t.+da	(2)	V-235, 236
terhis	(2)	XII-387, 417	tıh(nefes)	(1)	I-109
tesbit	(3)	II-102, 103, 208	tıhan-		
teskere	(3)	II-74, 85; VII-53	t.-ir	(1)	IV-59
teslim	(12)	II-290, 291, 292, 294, 308; VI-153, 176, 82, 83(3), 186	tıh-		
teşan	(1)	IV-276	t.-dım	(2)	VIII-8, 15
teşekkür	(1)	X-56	t.-madım	(1)	VIII-14
teşi	(1)	V-31	t.-mişsan	(1)	VIII-12
t.+lernen	(2)	V-31, 273	tıfağ(+ğ)		
t.+nen	(2)	V-25, 28	t.+a	(1)	IV-68
t.+nen	(1)	I-56	t.+ların(1)		IV-130
tetvan			tikanli	(1)	VI-393
t.+a	(1)	II-354	tik-		
teyip	(1)	XII-86	t.-erdi	(1)	III-301
teyze	(2)	I-6; IX-73	t.-erdik(4)		III-180; V-127(2), 129
tez	(6)	V-33(2), 122; XII-265, 269, 284	t.-ir	(1)	III-293
t.+den	(1)	IV-155	t.-irdik(6)		V-129, 130(2), 131, 132, 133
tezbêh	(1)	IV-61	tikle-		
têze	(2)	VII-74(2)	t.-rdik	(1)	III-184
teze			tilki	(3)	III-
t.+sini	(1)	V-75			
tezkere					

	t.+ler	(1)	XII-		t.+lar	(1)	XII-328
tip					t.-ram	(1)	IV-25
	t.+i	(1)	VI-87		t.-rdım	(1)	II-459
	t.+ini	(1)	VI-84		t.-rdıh (3)	II-24;	IV-233;
tipi		(1)	X-67	V-72			
	t.+idir	(1)	X-11		t.-yamadıh	(1)	IV-187
tirakdör					t.-yın	(3)	II-243;
	t.+ler	(1)	III-213	X-91; XI-7			
	t.+lerden	(1)	III-214		t.-(i)llar	(2)	II-215;
tiren		(7)	II-75, 76,	IV-293			
77, 448, 449, 450, 451					t.-(i)r	(2)	VII-118;
	t.+de	(1)	II-447	X-98			
	t.+dedik	(1)	II-75		t.-(i)rnh(3)	II-195, 242(2)	
	t.+ler	(1)	II-448		t.-(i)yacaḥsan	(1)	VIII-22
	t.+nen	(1)	II-450		t.-(i)yaḥ	(1)	
tiskin-					V-71		
	t.-ir	(1)	IX-38		toplan-(toparlan-)		
titretme		(3)	VII-197, 198,		t.-di	(1)	XII-110
200					toplan-		
toba		(2)	IV-176; IX-51		t.-di	(1)	XII-222
	t.+si	(2)	IX-48, 51	276	t.-ıllardi	(2)	III-170,
top		(7)	II-379;				
VI-6, 165, 166, 170					t.-ın	(1)	III-43
	t.+i	(6)	VII-168(2),		t.-ıp	(1)	XII-330
171(2), 173, 178					t.-ırdıh (3)	III-3, 4; VII-152	
	t.+lari	(1)	V-139		t.-ırdi	(1)	III-5
topal		(1)	VI-341		t.-illardi	(1)	III-19
topala(heşmer)		(2)	VI-164,		t.-sa	(1)	II-143
169					toprağ	(1)	VI-253
topbuḥ		(1)	IV-113		t.+a	(1)	VI-254
topla-					t.+i	(1)	XII-170
	t.-dım	(2)	II-226; XI-8		t.+nan	(1)	VII-73
	t.-dıh	(2)	II-244, 245		toprah		
	t.-di	(1)	XII-135		t.+dan	(1)	VIII-85
	t.-madılar	(1)	II-446		topuḥ(+ğ)		
	t.-minam	(1)	II-195		t.+a	(1)	II-249
					tokkaç(+c)		

	t.+ın	(2)	XII-159, 164		t.-llardi	(3)	IV-280,
	t.+i	(1)	XII-162		282; V-23		
	t.+nan	(1)	XII-158		t.-rdi	(1)	V-21
torba		(1)	II-182		t.-rduḥ	(1)	V-24
	t.+ma	(1)	XII-291	toḥin-			
	t.+mız	(1)	II-182		t.-mir	(1)	III-132
	t.+nın	(1)	II-185		t.-miya	(1)	III-29
174	t.+ya	(3)	II-184, 209; XII-	toḥli	(1)	III-70	
toro		(7)	III-243(2), 244,	toḥum	(5)	III-158, 165,	
245, 257, 258(2)				168; VII-62(2)			
	t.+miş	(1)	III-243	t.+i	(2)	III-161(2)	
torpağ		(7)	I-104, 109; V-	toḥumci	(3)	III-159,	
89, 90; IX-75				160(2)			
	t.+a	(1)	XI-20	toḥun-			
	t.+ın	(2)	II-44; III-142		t.-a	(1)	II-193
	t.+ına	(1)	IV-196		t.-up	(1)	VII-48
	t.+i	(6)	V-3(2), 4, 257;		t.-urdi	(1)	V-30
VI-232; VII-69				toy		(3)	I-13, 14;
torpaḥ				III-169			
	t.+nan	(1)	VII-73		t.+a	(1)	IX-56
torun					t.+da	(2)	XI-6(2)
	t.+i	(1)	XII-276		t.+dan	(2)	III-114; XI-9
tosun		(1)	IV-208		t.+larımız	(1)	III-67
totaba		(5)	IV-283(2), 284,		t.+un	(3)	III-105;
285(2)				IV-126, 265			
	t.+dır	(1)	IV-284	toy begi			
	t.+san	(1)	IV-283		t.	(2)	III-105,
toḥ		(1)	VIII-76	108			
toḥat	(1)	VI-262			t.+ne	(2)	III-107, 108
toḥdor	(2)	V-268; VII-22			t.+nen	(1)	III-94
toḥu-					t.+nin	(1)	III-100
	t.-(i)llardi	(1)	V-22		t.+leri	(1)	III-100
	t.-(i)yan	(2)	V-21, 22	toy begligi			
	t.-(i)yaḥ	(1)	V-25		t.	(2)	
					III-100, 111		
					t.+mdeken	(1)	III-108

t.+ni	(5)	III-101,	t.-mirdi	(1)	VII-70
102(2), 103(2)			tökül-		
toz			t.-üp	(1)	III-255
t.+da	(1)	XII-281	töre	(1)	XII-116
t.+i	(2)	IV-196, 289	töşek	(1)	I-54
t.+un	(1)	III-141	tuğla	(1)	XII-49
töbeler töbesi	(1)	IX-20	tuman	(4)	V-127, 128(2), 132
tök-			t.+i	(1)	V-130
t.	(1)	V-11	tunus		
t.-di	(2)	IX-36, 55	t.+a	(1)	XII-382
t.-düm	(1)	IX-58	turp	(1)	IV-26
t.-e	(1)	IV-276	turşi	(1)	IV-80
t.-eler	(1)	XI-2	turşiaşi	(2)	V-80, 161
t.-ellerdi	(2)	IV-	tut-(+d)		
229(2)			t.-ardıh	(1)	V-41
t.-em	(1)	IV-224	t.-a	(2)	V-149;
t.-en	(1)	IV-103	X-63		
t.-ende	(2)	IV-152; V-61	t.-abülirsən	(1)	V-149
t.-enime	(1)	IV-102	t.-allar	(1)	III-106
t.-erdi	(1)	VII-63	t.-allardi	(1)	VII-171
t.-erdik	(6)	I-123; II-47,	t.-amedise	(1)	V-141
344; V-68, 168, 173			t.-amiyana	(1)	VII-172
t.-esen	(2)	V-12; IV-65	t.-an	(2)	IV-110;
t.-esiz	(1)	X-82	VII-67		
t.-ip	(1)	IV-92	t.-anım	(1)	IV-95
t.-ir	(2)	VII-117; X-98	t.-ar	(1)	V-106
t.-irem	(1)	IX-75	t.-ardıh(3)		III-199; VII-57;
t.-mekten	(1)	V-14	VIII-28		
t.-mişik	(1)	II-212	t.-ardi	(3)	II-34; V-216;
t.-mişlerdi	(1)	XI-1	VII-61		
tökil-			t.-dım	(1)	V-47
t.-di	(3)	II-269(2), 334	t.-di	(6)	I-18; II-11, 15,
t.-e	(1)	IX-56	220(2); IX-69		
t.-edi	(1)	I-9	t.-dılar	(3)	VI-31; VII-171,
t.-en	(2)	II-320; V-116	177		
t.-ir	(2)	III-250; IV-227			

234	t.-dum	(2)	XII-219,
	t.-illardi	(1)	VII-178
	t.-ir	(1)	III-164
	t.-maz	(1)	IV-283
	t.-mir	(1)	IX-22
	t.-mişam	(1)	IV-232
	t.-muşuḥ	(1)	IV-167
VII-127	t.-up	(2)	IV-88;
	t.-uyor	(1)	III-164
tutul-			
	t.-duḡuni	(1)	II-457
tuvalet			
	t.+den	(1)	II-412
	t.+e	(1)	II-412
	t.+lerin(1)		XII-218
tuḡtum	(2)	VII-100(2)	
tüccar	(1)	XII-191	
	t.+a	(1)	VII-197
	t.+lari	(1)	XII-189
tüfeg	(1)	IV-110	
tüfek			
	t.+ler	(1)	II-121
	t.+nen	(1)	II-375
tüfeng			
	t.+i	(1)	II-436
tüken	(1)	VI-60	
	t.+e	(1)	VI-182
	t.+i	(2)	VII-140(2)
	t.+ime	(1)	VI-183
	t.+in	(1)	VII-142
	t.+ine	(1)	VI-142
	t.+ini	(1)	VII-150
	t.+lerden	(1)	VII-140
	t.+lerinin	(1)	VII-142

tükür-			
	t.-esen	(1)	II-326
tükürük		(1)	II-326
tülbent			
	t.+im	(1)	V-9
tüm		(1)	XII-222
tüp		(1)	III-219
	t.+de	(1)	III-219
türkçe		(1)	II-82
türk			
	t.+dür	(1)	XII-303
	t.+lerde	(1)	XII-36
	t.+lere	(2)	III-14;
XII-375			
türkiye			
	t.+de	(1)	VI-206
	t.+nin	(5)	III-50, 54, 55,
92; VI-213			
	t.+yi	(2)	VI-85, 180
türklük(+g)			
	t.+e	(1)	VIII-63
türkü		(1)	XII-264
	t.+leri	(1)	XII-83
tüş-			
	t.-üp	(1)	I-98
tüttür-			
	t.-ürsüz	(1)	II-160
tüv			
	t.+ini	(1)	V-137
	t.+lerini	(1)	V-138
	t.+lerinnen	(1)	V-139
tüvlen-			
	t.-mişdi	(1)	II-80
u(o)		(5)	II-369, 370, 371;
III-10, 308			
uc			

	u.+i (7)	II-220;	III-	umumi	
233(2), 235(2), 236;		VII-162		u.+den (1)	XII-33
	u.+una (1)	III-253		umur	
	u.+uni (1)	II-42		u.+unda (1)	VI-258
ucuz	(1)	VI-115		un(on) (26)	I-12(2) ; II-162,
	u.+i (1)	VI-115			322, 365, 368(2), 383, 384(2), 386;
uçah					III-32, 85(2), 141, 150, 195, 284; IV-
	u.+nan	(2)	VI-79,		104, 163; VII-152, 165, 166; VIII-25;
82					XI-16(2)
ud-				un	(4)II-161,
	u.-ardih	(2)	V-135(2)	195(2), 196	
uğra-				u.+i (3)	IV-243; XI-24;
	u.-dım (1)	XII-222			XII-288
	u.-dın (1)	XII-369		u.+inan (1)	I-55
	u.-madi (1)	XII-138		u.+ının(1)	VII-94
	u.-rsa (1)	XII-6		u.+nari(1)	IV-97
	u.-sa (1)	II-90		undoğuz	
uğraş-				u.+u (1)	IV-71
	u.-dih	(1)	II-13	unid-	
	u.-ırdımsa	(1)	VI-49	u.-illar (1)	IV-234
	u.-ırdih	(2)	II-62;	u.-iram	(1) IV-246
VII-153				unud-	
	u.-ırdih	(2)	III-189;	u.-iram	(1) XII-27
VII-73				u.-manam	(2) X-57(2)
ula	(1)	III-37		u.-mişam	(4) VII-148,
ulan	(1)	VI-279			149, 151; XII-27
ulaş-				u.-muşum	(1) XII-31
	u.-amazsa	(1)	XII-315	u.-urum	(1)
	u.-dih (2)	XII-64, 263		IV-56	
	u.-di (1)	XII-171		unut-	
	u.-ın (2)	XII-167, 269		u.-dum(2)	I-126; V-260
ulaştır-				u.-un (1)	VI-336
	u.-ın (1)	XII-279		urarto (1)	XII-306
ulu		(1)	IV-108	urartu (1)	XII-357
umud				uray	
	u.+una (1)	XII-48		u.+a (2)	XII-218, 222
				u.+dır (1)	XII-216

	u.+ın (1)	XII-215		u.+a (1)	I-79
urfa	(1)	VI-96		u.+ımız (1)	X-59
	u.+dan (1)	III-282		u.+ını (1)	X-94
	u.+ya (1)	III-282		u.+i (2)	I-92; X-91
uruk	(1)	XII-39		u.+dım(1)	VI-231
urus	(2)	II-393(2)		u.+dır (2)	V-92, 93
	u.+un (1)	II-99		u.+lar (5)	V-147, 199, 200; VI-148, 161
usda	(12)	VI-55, 77, 80(2), 81, 89, 90, 114, 120, 190; XII-223		u.+lara (2)	V-187; VI-150
	u.+lar (3)	XII-55(2), 95		u.+larım (3)	I-56; IV-241; IX-8
	u.+lara (1)	XII-94		u.+larımız (2)	V-185, 190
	u.+larının (1)	XII-32		u.+larımız(2)	V-184, 189
	u.+ma (1)	VI-15		u.+ların (1)	IV-129
	u.+nın (6)	VI-9, 12, 56, 72, 142; XII-91		u.+larını (1)	II-204
	u.+si (2)	III-75; XII-384		u.+lari (3)	II-202; X-81, 82
	u.+yi (1)	V-88		u.+larnan (1)	V-134
usdalık(+ğ)				utan-	
	u.+idi (1)	XII-30		u. (2)	
	u.+ımız (1)	XII-27		IV-177(2)	
	u.+ına (5)	XII-17, 19, 29, 91, 380		u.-mirsan (2)	I-6; V-120
	u.+ının (1)	XII-39		uva(ova)	
	u.+i (2)	VIII-43; XII-38		u.+dır (1)	II-329
usmanlı				uğarda (1)	II-136
	u.+ların (1)	II-468		uyum-	
usta	(2)	VI-59; XII-249		u.-anıl (1)	VI-371
	u.+nın (1)	I-102		uyhi (1)	VI-371
ustalık(+ğ)				uzad-	
	u.+ği (1)	XII-34		u.-ir (1)	VI-288
usul				uzan-	
	u.+i (1)	II-23		u.-di (1)	II-94
	u.+lar (1)	XII-90		u.-mı (1)	VII-198
uşah(+ğ)	(3)	IV-9, 201; X-83		u.-miş (1)	II-93
				uza (1)	II-173

u.+dan (1) XII-245
 uzun (8) I-60, 107; II-345, 455; IV-205; V-11, 254; IX-34
 üç (34)I-43; II-161, 162, 477, 480; III-73; VI-8, 109, 110, 112, 114, 117(2), 121, 122, 127, 128, 134, 147, 159, 163, 212, 229, 231, 233; IX-1; XI-17; XII-187, 192, 290, 305(2), 416, 417
 ü.+üne (1) IV-124
 üçün (6) II-88, 93, 103, 110; VII-201; X-110
 üçüncü
 ü.+si (1) XII-307
 ügüd-
 ü.-ir (1) VII-94
 ü.-irse (1) VII-95
 ügür-
 ü.-ürdi (1) I-92
 ük (2) V-213; VII-62
 ü.+i (2) VII-65, 66
 ükle-
 ü.-(i)ller (1) II-242
 ümre
 ü.+den (1) III-147
 ü.+ye (1) III-146
 ünveriste (2) VI-120
 ü.+de (1) VI-113
 ü.+sinde (1) VI-113
 ür-
 ü.-digi (1) III-271
 ürek(+g)
 ü.+im (2) IX-61, 71
 ürün
 ü.+lerin (1) III-149

ü.+lerinin (1) VI-61
 ü.+lerinnen (1) VI-69
 ü.+ün (1) III-131
 ü.+üni (1) VI-242
 üryan (2) IV-18; XII-152
 üs (1) III-129
 üst(+d)
 ü.+e (2) II-122; III-271
 ü.+i (1) VII-38
 ü.+ine (1) V-230
 ü.+üme (1) V-87
 ü.+ünde (2) V-231(2)
 ü.+üne (8) V-229(2), 274; VII-103; IX-19; X-53, 82(2)
 üst(+d)(elbise)
 ü.+ümüzi (1) V-186
 üsgek (1) II-272
 üsgür-
 ü.-ir (1) IV-67
 üst (2) II-122; VII-5
 ü.+de (4) IV-227, 228; X-25, 35
 ü.+i (4) II-93; III-208; V-37(2)
 ü.+ine (3) I-7; II-198; V-23
 ü.+üme (1) I-53
 ü.+ünde (9) I-54, 55; III-89; IV-15, 33, 207; V-152; VI-335; XII-395
 ü.+üne (5) III-189; IV-32; V-65; VII-163
 ü.+üni (1) V-19
 ü.+ünnen(1)II-19
 üsüf (1) XII-418
 üş (34)I-7, 44, 47, 82; II-74, 78, 111, 157, 160, 161, 162, 175,

191, 229, 234, 268, 355, 459, 488; III-42, 201, 202, 308; V-180; VI-21, 292, 294; VII-28, 108, 109, 185, 190; IX-56; XI-8; XII-186

üşüş-

ü.-diler(1) II-268
 ü.-mişler (1) XII-403
 üz(üst) (1) III-130
 üzeri (1) II-327
 ü.+de (1) 114
 ü.+nde (7) II-47, 417; III-97, 106, 111; XII-159, 416
 ü.+ndeki (3) XII-342, 344, 348
 ü.+ne (13)II-44, 105, 132, 408, 424, 426; III-191; VI-312; VII-29, 91, 96, 104, 122
 ü.+nemiş (1) II-147
 ü.+ni (1) III-118
 üzil-
 ü.-enler (1) V-92
 üzle-
 ü.-rik (1) X-29
 üzük (1) XI-37
 üzül-
 ü.-ürdüm (1) IX-77
 üz(yüz)
 ü.+i (4) IV-76, 139, 142, 146
 ü.+leren (1) IV-77
 ü.+ümi (1) I-85
 ü.+ümizi (2) II-205;
 V-48
 ü.+ün (1) IV-275
 ü.+üni (1) III-160
 üzüm (1) IX-38
 vala (52)I-8, 21, 33, 37, 51, 78, 81, 87; II-172, 203, 239, 244, 245,

246, 310, 399, 400, 439, 486, 487, 488; III-42, 61, 243, 245 V-47, 49(2), 103, 119, 239 VI-196, 290, 384; VII-8, 79, 114, 148, 185; VIII-11; IX-4, 63, 71; X-23, 36, 70, 98, 110; XI-30; XII-103, 108, 110

valhasıl (1) II-59
 valla (7) III-95, 101, 262; V-147; VI-83; IX-37, 61
 vallah (16)I-26, 57, 58, 59, 105, 119; II-276; III-127, 308(2); IV-160, 168; V-32; IX-76; X-22, 102
 vallahi (6) III-307; V-9, 99; VII-36; X-9; XII-27
 van (2) VI-113; XII-332
 v.+a (1) VI-86
 v.+dan (1) VI-86
 var (137)I-15, 105, 111; II-19, 31, 32 92(2), 106, 115, 170, 172, 182, 197, 201, 236, 237, 261, 263, 264, 273, 275, 296, 301, 322, 326, 336, 337, 371, 392, 423, 424, 463(2); III-15, 11, 12, 25, 36(2), 38, 40, 61, 72, 111, 133, 160, 195, 206, 228, 299, 308; IV-38, 42, 138, 286, 289; V-40, 82, 130; VI-28, 34, 45, 89, 97, 130, 190, 194, 196, 201, 205, 208, 212, 215, 228, 233, 247, 251, 259, 261(2), 262(3), 265, 268, 272, 274, 291, 292, 299, 300, 306, 311, 319; VII-35, 50, 79, 84, 108; VIII-7(2), 10, 47, 48; IX-9(2), 17, 55; X-49; XI-3, 8, 24; XII-20, 21, 25, 27, 28(2), 73, 88, 227, 319, 338, 348, 361, 383 (2), 415(2)
 v.+dı (1) I-23
 v.+dır (2) XII-225, 305
 v.+di (153)I-42, 65, 95, 125; II-2, 12, 16, 48(2), 49, 61, 297, 365, 395, 401, 402, 404, 414(3), 491; III-1, 4(2), 17, 18, 21(2), 32, 35, 45, 46, 54, 74, 75, 78(3), 80, 88, 89, 92, 100, 113, 142(3), 155, 158, 163, 188(2), 194, 195, 204, 211, 221, 233, 236, 237, 238, 261(3), 265, 273, 274, 309, 310, 311; IV-210(2), 211; V-14, 16, 21,

23, 24, 47, 64, 90, 93, 95, 112, 137, 140, 174, 186(2), 214, 215, 226, 235, 244(2), 263, 267, 268(2); VI- 20, 32, 54, 59, 71, 72, 76, 80, 113, 170, 227, 337; VII- 3, 38, 55, 60(2), 98, 157, 173, 178, 179; VIII- 26, 36, 58; IX- 16(2), 17(2), 34, 78; X-2, 23(2), 28, 67; XI-24; XII-84(2), 85(4), 103, 207, 294, 295(2), 296, 299, 314, 316, 416, 417

v.+mış (6) II-401; VI-197, 325; VII-139; IX-40; XI-12

v.+mış (27)II-136, 137, 140, 141(2), 142, 165, 358, 364, 430, 431, 439, 474; III-225, 227, 229, 233, 243; VII-1, 80; IX-24, 29, 30(3); X-89, 108

v.+sa (7) I-38; II-213, 225; III-48; VI-87, 290; XII-279

variyet

v.+in (1) VII-10

varlıh(+ğ) (3) III-123, 144, 145

v.+ına (1) VI-192

vatandaş (1) III-136

vaht(+d)

v. (4) II-50, 114, 371, 405

v.+ı (1) XII-231

v.+a (1) IX-53

v.+ına (1) VII-106

vay (20)I-17, 21, 72, 75, 104, 109, 115; III-47; IV-140; V-7(3), 8, 89; VIII-10; X-49, 53, 76(2), 79

vazgeç-

v.-dik (1) III-221

v.-dim (1) III-222

vazgêş-

v.-dim (1) V-49

ve (9) II-99, 101, 107, 284; XII-143, 329, 332, 355, 416

veda (1) VI-334

v.+si (1) VI-334

vefad (1) VII-39; XII-406

vefat (2) III-211

vehd (1) IV-151

vehdedin

v.+mış (1) II-111

vekil (1) XII-137

v.+i (1) XII-98

v.+idim (1) III-52

vel (1) XII-352

velhasıl (2) II-13, 185

v.+i (2) VII-150, 185

velhesil (1) II-323

veli (2) II-87(2)

v.+dir (1) II-87

velibaba (3) III-11, 12(2)

ver-

v. (7) I-6; III-63; IV-57; VI-17; VIII-9; XII-158, 164

v.-di (11)I-65; II-162, 163, 290, 312, 485(2) V-24; VI-128; IX-1, 62

v.-digi (1)III-122

v.-digimiz (1) II-16

v.-dik (4) II-167; X-56, 71; XII-165

v.-dikden (2) IV-225; V-97

v.-dikleri (1) II-81

v.-diler(6) I-12; II-331, 494; V-92, 93, 94

v.-dim (9) II-301; VI-106, 141; VII-84, 85; VIII-10; X-29; XI-218

v.-dinse (2) I-35; II-428

v.-e (2) IV-112; VIII-102

v.-ecegem (3) I-34; VI-286, 290

v.-eegin (1) VI-291

v.-ecekler (3) II-292(2); VI-128

v.-eeksen (2) I-31; II-115

v.-edi (1) III-29

v.-ek (3) V-73; VII-125; XI-18

v.-elim (1) XII-198

v.-em (7) I-7; II-399, 419; IV-135, 240; VI-228; VII-184

v.-en (2) III-178; VI-111

v.-esen (4) I-32; X-52(3)

v.-iller (4) III-153; VI-176; VIII-68; XI-36

v.-illerdi (9) II-332, 333, 458; III-70(2), 71; V-44; VI-110; XI-89

v.-in (7) VII-111, 112, 125; XII-7, 10, 259, 284

v.-ip (4) VI-67, 316; VII-94; XII-409

v.-ir (17) I-44; II-233, 495; IV-59, 156; VI-170, 281, 282; VII-129, 141, 147, 148, 149; VIII-73; XII-72, 251

v.-irdi (5) III-62; V-46, 188; VI-123; VII-155

v.-irdik (15) II-57, 83, 499; III-34, 181, 198 V-20, 30, 45(2), 184, 185; VII-65; XI-17; XII-274

v.-irdim (1) V-221

v.-irdin (1) V-121

v.-irem (3) II-198(2); VII-15

v.-irik (1) VI-127

v.-irler (1) XII-363

v.-irmiş (1) VII-144

v.-irse (1) VI-75

v.-irsiz (1) II-164

v.-iyor (3) III-48; XII-290, 332

v.-medi (1) II-110

v.-mediklerin (1) XI-31

v.-mediler (1) XI-31

v.-medinse (1) II-428

v.-memişem (1) II-238

v.-menem (5) I-10, 37(2); V-95, 97

v.-mese (1) VI-316

v.-mesin (1) VII-21

v.-mez (3) IV-160; VI-282; XII-201

v.-mezdi (1) VI-269

v.-mezlerdi (1) XII-90

v.-mezsen (1) IV-249

v.-mirdi (1) V-93

v.-miş (10) II-109, 366(3); III-145, 148; VI-68; XI-23(2); XII-217

v.+mişem (4) II-246; III-109(2); IV-2

v.-mişik (1) X-65

v.-miye (2) IX-67; X-63

v.-miyeceksen (2) I-33, 35

v.-miyesen (1) I-30

v.-miyor (1) III-48

v.-sin (1) VII-183

v.-sinler (1) VI-122

vesellem (1) VI-325

vesika

v.+yla (1) XII-289

vesike

v.+nen (1)	XII-191	v.+den (1)	III-281
veştong	(1) II-139	v.+e (1)	III-281
v.+a (2)	X-48, 49	vula (4)	III-245; IV-76; VI-198; XI-104
v.+da (2)	III-299; X-49	vulan (1)	VI-199
vetan	(1) II-87	vur-	
veya	(4) IV-34; XII-60,	v.	(1) II-430
93(2)		v.-a	(3) I-83 IV-113 X-26
veyahut	(1) XII-356	v.-acaḥsan	(1) I-440
veyaḥud	(2) VI-	v.-acaxḥ	(1) II-436
320(2); VII-178		v.-acaḥlar	(2) II-125(2)
veyaḥut	(2) II-50;	v.-acaḥsan	(1) II-430
VI-23		v.-acayıḥ	(1) IV-222
veysel	(1) VI-287	v.-alar	(2) II-411; IV-270
veysil	(2) VI-266, 296	v.-allar	(1) II-278
vezife		v.-allardi	(6) II-67;
v.+si (2)	II-87; III-100	IV-227; VI-100; VII-170, 172, 173	
v.+sini(1)	II-150	v.-allarmış	(1) II-432
v.+yi (1)	VI-389	v.-am	(1) IV-215
vezir	(1) VII-35	v.-an	(2) I-78; IV-74
v.+im (1)	VII-19	v.-anlar	(1) XII-409
v.+in (1)	VII-130	v.-ar	(1) I-69
v.+ine (1)	VII-1	v.-ardın	(1) VII-174
v.+iyem	(1) VII-8	v.-ardıḥ	(2) V-182;
veziyet	(4) II-257, 386, 411,	VII-58	
466		v.-ardi	(11) II-56, 404(2), 407(2), 442(2); III-161; V-141, 144; X-59
v.+de (1)	VII-198	v.-ardisa	(1) V-144
v.+te (1)	III-41	v.-armış	(1) II-431
vıla	(1) I-5	v.-di	(5) I-63, 87; II-113, 114; IX-69
vırnıkoğlı		v.-diğinnan	(1) V-143
v.+nin (1)	XII-314	v.-dılar(7)	II-105, 115, 123, 133, 272, 279; III-287
vicdan		v.-disa	(3) I-77; V-135;
v.+ının	(1) V-257	VII-58	
vicud			
v.+i	(1) V-261		
virane	(1) XI-285		
viranşehir			

v.-duğu (1) X-106
v.-dum (5) I-70; II-377, 378, 421; IV-239
v.-dun (3) I-76(2); VII-175
v.-duğ (6) II-274, 487(2); X-45; XI-13; XII-173
v.-duğdan (1) II-127
v.-ir (8) II-218; III-182; VI-288; VII-89, 121; IX-71; X-106; XI-6
v.-iram (1) I-41
v.-irmiş (2) II-406(2)
v.-irsan (1) I-78
v.-madan (1) V-145
v.-madi (1) II-114
v.-mağ (1) II-110
v.-mağını (1) II-109
v.-masın (1) II-425
v.-mayın (1) XII-262
v.-maz (1) XII-200
v.-mir (1) XI-27
v.-miş (1) II-409
v.-mişlar (3) II-408, 481; III-230
v.-muş (2) II-101; XII-230
v.-sadin (1) VII-174
v.-saldı (1) VII-179
v.-san (1) II-440
v.-un (1) II-486
v.-up (5) I-88(2); II-273; VII-99(2)
v.-uplar (2) V-88(2)
v.-ur (1) XII-235
v.-urdi (3) VII-68, 154, 176
vurdur-
v.-irmiş (2) II-430, 435

v.-mişlar (1) II-442
vuril-
v.-di (2) II-406, 407
v.-ir (1) II-334
v.-lar (7) I-117, 134, 178, 179; VI-377; VII-168, 169
v.-mişam (1) II-321
vuruci
v.+n (1) IV-270
vurul-
v.-an (1) II-408
v.-ani (4) II-335(3), 336
v.-di (2) II-334, 336
v.-duğı (1) II-103
v.-duğuni (1) II-103
v.-lardı (1) VII-155
ya (51) I-15, 60(2); II-229, 292, 384, 440; III-58, 72, 114, 149, 154, 161, 183, 206, 230, 292, 309; IV-33, 40, 51, 56, 288, 295; V-144, 152, 178, 197, 250; VI-15, 72, 119, 242, 263, 289, 295, 308; VII-78, 177; VIII-18(2), 21, 23(2), 29(2), 49; XI-8, 16(2); XII-297
yaba (2) V-244; XII-235
y.+larnan (2) V-244, 245
y.+nan (4) II-51, 52, 57; III-179
yaban (1) IV-55
yabancı (1) III-28
yad (1) XII-345
yağ (1) X-52
y.+a (1) XII-266
y.+nan (1) XII-189
yağ-
y.-a (2) X-41, 42

y.-ardi (2)	III-186; V-10	y.+da (1)	II-115
y.-dı (1)	III-187	y.+lara (2)	I-90, 94
y.-ir (4)	X-11(2), 67(2)	y.+lari (1)	I-90
yağlı(ğ) (1)	IV-75	yamli (1)	I-101
y.+ım (1)	V-9	yan(ya da) (1)	VIII-75
yağmur (3)	III-186, 187, 196	yanah	
y.+a (1)	XII-369	y.+ızda (1)	IV-81
y.+un (1)	III-187	yanaş-	
yağolar		y.-dih (1)	XII-283
y.+ın (1)	XII-264	y.-di (1)	XII-121
yahu (1)	VI-35	yandır-	
yahudi (1)	VII-139	y. (1)	V-160
y.+nin (4)	VII-139, 140, 149(2)	y.-dim (1)	IX-12
yalan (3)	II-381; VI-181; X-102	y.-ıp (1)	XII-107
y.+ım (1)	X-26	y.-dih (1)	I-23
y.+nan (2)	I-13; VII-167	y.-irdi (1)	V-161
yalah		y.-irdih (2)	V-170, 171
y.+a (1)	V-34	yan	
y.+da (1)	V-34	y. (3)	III-87; V-198; XII-46
y.+di (1)	V-36	y.-a (10)	I-48(2), 51(2); II-440(2); V-198, 245(2); XII-46
yaldat-		y.+an (1)	I-79
y.-mah (1)	V-86	y.+daki (1)	394
yalınayah (2)	III-304; XI-19	y.+ıma (5)	II-375, 391; VI-108, 352; IX-6
yala-		y.+ımda (10)	I-78; II-334, 336, 388, 415, 416; VI-22, 149, 348; IX-49
y.-dilar(1)	II-	y.+ımızda (2)	II-182; VI-327
y.-(i)yalar (1)	X-83	y.+ına (17)	II-17(2), 81, 219, 276, 297, 418; III-40; IV-33; V-108, 260; VI-9, 12, 329; VII-183; XI-35; XII-121
yalnız (8)	III-223, 234; VI-13, 84, 246; VII-42, 45; XII-316		
yamaç			
y.+lari (1)	XII-262		
yamalıh (1)	I-40		
yaman (1)	VI-284		
yam			

y.+ında (10)I-84;
II-15, 169, 417; III-295; VI-56(2), 59,
72, 77

y.+ındaki (1) II-101

y.+larına (1) II-205

y.+nan (1) V-251

yanlıh (2) IV-76, 77

yani (119)I-21, 71, 119; II-36, 57,
63, 73, 78, 117, 124, 140, 145, 149,
152, 156, 157, 181, 234, 256, 257,
258, 265, 278, 279, 286, 291, 293,
306(2), 309, 331, 350, 362, 368, 376,
424, 425, 433, 449, 450, 455, 456,
489; III-7, 10, 20, 30, 47, 50, 70, 74,
75(2), 92, 93, 110, 117, 160, 182, 184,
209, 215, 216, 217, 222, 234, 273,
297; IV-40, 51, 52, 53, 268, 270, 284;
V-43, 85, 86, 196; VI-22, 47, 60, 71,
131, 136, 174, 185, 237, 250, 272,
278, 309, 317, 332, 360, 365; VII-43,
61, 72, 73, 100, 141, 174; VIII-12, 17,
27, 57; IX-63; X-40, 59, 104; XII-50,
58, 207, 303, 351(2), 357, 419

yan-

y.-a (2) V-265(2)

y.-ar (1) VIII-35

y.-arsın(1) XII-370

y.-dım (3) VII-90(2), 116

y.-di (2) IV-17; XII-269

y.-ir (4) VI-321; IX-71;
XII-412(2)

y.-mir (2) II-18(2)

y.-miş (1) VIII-35

yanlıh (1) XII-234

y.+ını (1) II-406

yanlıhlıh (3) VI-274, 315,
319

y.+ını (1) VI-274

y.+ları (1) VI-319

yannış (1) III-161

yap-

y. (4) VI-62,
115, 118, 127

y.-a (3) IV-241; VI-
138(2)

y.-abilir (1)
VI-199

y.-abilersen (1) VI-317

y.-abüldikse (1) VI-156

y.-acağam (2) II-421;
III-61

y.-acağsan (2) VI-147,
348

y.-allar(1) II-212

y.-allardi (17)II-65, 67,
68; III-39, 97, 127; IV-202, 203, 205,
221; V-36, 207, 257, 272; VI-13, 55;
VIII-28

y.-allarmış (1) II-152

y.-allarmış (2) II-149,
150

y.-am (11)IV-195, 199, 201,
214, 218, 225, 242, 245, 248, 249; VI-
16

y.-amanam (1) VI-112

y.-amayınca (1) VI-151

y.-amaz (1)
III-74

y.-amazdım (1) VII-130

y.-amezse (1) VI-200

y.-amezsen (2) VI-16,
317

y.-amir(1) VI-116

y.-an (6) VI-59, 190, 194,
259(2), 261

y.-anda (2) V-258;
IX-13

y.-anım (2) IV-91,
96

y.-ar (2) IV-101; VI-6

VI-17 y.-aram (2) II-197;
y.-ardı (1) V-126
y.-ardım (10)I-29, 55, 56;
V-204, 213; VI-5, 49, 63, 80, 149
y.-ardıh (21)II-45, 51,
357; III-118, 177, 178, 310, 311; V-
38, 65, 79, 80(2), 81, 83, 163, 169,
191; VI-51; VII-153; IX-13
y.-ardız (2) VI-252,
253
y.-ardi (11)I-92; III-33(2), 75,
123; V-124, 125(2), 203; VI-55, 80
y.-ardisa (1) VI-5
y.-arken (2) III-249;
XII-44
y.-armış (1) VI-193
y.-ağ (4) VI-153; VII-80;
XI-18; XII-19
y.-dığı (1) VI-378
y.-dığım (4) VI-151,
211; VIII-18; XII-22
y.-dım (15)II-70; V-
203; VI-18, 21, 43, 216, 227; VIII-43,
44, 46, 47; IX-13; XII-24, 25, 219
y.-dın (1) VIII-13
y.-dıran (1) VI-259
y.-dırırh (2) VI-114,
121
y.-dırırken (1) XII-94
y.-dırılmışam (1) IX-50
y.-dih (7)II-73, 167;
III-210, 220; XII-18, 28, 338
y.-dız (1) IV-295
y.-di (7) II-114, 310, 312;
IV-53; VI-14, 207, 209
y.-ın (2) VI-184; XII-218
y.-ınca (3) VI-107, 162,
389
y.-ıp (1) XI-28

VII-48 y.-ıpsız (2) VI-195;
y.-ışı (1) VI-14
y.-ıyollardi (1) VIII-45
y.-ıyor (2) III-293; XII-99
y.-ıyorlarmış (1) XII-42
y.-illar (5) I-12; IV-
292; VI-91, 97, 214
y.-illardi (1) VI-162
y.-illarmış (1) VI-135
y.-ir (10)I-13; II-250; VI-
168, 169, 171, 205, 325, 353, 366;
VII-150
y.-iram(2) VI-109, 255
y.-irih (2) II-211; VI-133
y.-irsa (3) VII-118, 151,
181
y.-irsan(1) VI-275
y.-ma (1) III-46
y.-madığı (1) XII-37
y.-madığım (1) IV-234
y.-madi (1)
VI-156
y.-madılar (1) VI-129
y.-mağa (1)
VI-110
y.-mamiş (1) II-216
y.-mağ (5) IV-189; VI-63,
72, 78, 313
y.-maya (2) III-73;
VI-69
y.-mazdih (1) III-183
y.-mazlardi (1) V-36
y.-mışam (3) II-33;
IV-234; VIII-50
y.-mışdih (1) V-25
y.-mışım (4) VIII-43,
46, 51, 52

y.-minli (1) II-230
y.-mir (1) XI-26
y.-mirdli (1) V-16
y.-miş (4) II-161, 162; XII-53(2)
y.-mişam (9) II-35; III-101(2), 102(2), 103; VI-303; VIII-48, 49
y.-mişlar (3) III-14(2); XII-323
y.-miyacağam (1) V-100
y.-miyasız (1) VI-339
y.-miyah (2) VI-323; VII-80
y.-sa (1) VI-203
y.-sam (3) VI-84, 115(2)
y.-san (1) VI-315
y.-sağ (1) VI-391
y.-tığ (1) IV-225
y.-tim (2) II-70; VI-145
y.-tin (1) VI-182
yapıştırma
y.+dır (1) XII-46
yapıl-
y.-an (2) VI-98, 189
y.-dı (1) 1808
y.-dıldan (1) V-108
y.-di (4) V-107; VII-52, 53; XII-346
y.-ıp (1) VII-5
y.-ır (1) VI-110
y.-ırken(1) XII-334
y.-ışda (1) VI-202
y.-maz (1) VI-226
y.-miş (1) VI-89
y.-miş (1) XII-322
yapım

y.+ına (1) XII-333
y.+i (1) XII-332
y.+ıdır (1) XII-321
yaptırdı (1) VI-136
yaptılı (1) III-66
yapuş-
y.-urdi (1) V-220
yakılda-
y.-(i)r (1) II-471
yakın (3) VI-382(3)
yara (2) III-13; XII-411
yaralan-
y.-di (1) II-337
yaralı (2) II-488; IV-106
y.+ları (1) II-339
yara-
y.-miyan (1) VI-339
y.-r (1) VI-102
yaran(dost) (1) XII-397
yar-
y.-a (1) IV-176
y.-anım (1) IV-92
yarat-
y.-masadi (1) VI-66
y.-mazdi (1) VI-66
yardım (11) II-230, 231; III-38(2), 39, 44, 46; VI-270, 385; VIII-45; IX-63
y.+a (2) III-43; VI-119
y.+ımız (1) III-46
yardımcı
y.+ları (1) X-64
yarım (7) II-190; III-38; IV-140; VII-100, 101(2); XII-141
yarısı

yarısi	y.+ni (1)	IV-245		y.+ında (4)	II-368;
241(2)	(4)	II-340(2);	V-	VI-204; IX-1; XI-34	
yariş				y.+larına (1)	
				V-59	
	y.-i (1)	III-79		y.+larında (3)	
yarila-				II-80, 82; VI-231	
	y.-dilar(1)	II-313		y.+larından (1)	
	y.-maz (1)	II-314		VI-4	
	y.-r (1)	II-313		y.+larındadım (1)	III-32
yarma	(7)	I-32, 38, 55; IV-		y.+larındayken (1)	
241; V-62, 63, 64				II-35	
	y.+m (2)	V-71, 72		y.+ınnan (1)	VIII-39
	y.+mi (1)	IV-104		y.+i (1)	IV-163
	y.+yi (4)	V-75, 78; XII-		yaşanti (1)	VI-364
62, 77				yaşar	
yarmaaşı				y. (3)	XI-6(3)
	y.+ni (1)	V-166		y.+i (1)	IX-48
yarmaaşı	(3)	V-161, 162, 165		yaş(gözyaşı)	
yarpağ	(1)	II-459		y. (1)	
	y.+ın (1)	II-460		II-394	
yarsını (1)	VI-			y.+ını (1)	II-224
yasla-				yaş(ıslak)	
	y.-mağ (2)	V-84, 85		y. (1)	
	y.-(i)llar (1)	V-84		XII-174	
	y.-(i)r (3)	V-84(2),		yaşa-	
85				y.-dığım (1)	VI-340
yastuğ				y.-dih (1)	V-121
	y.+i (1)	I-44		y.-di (1)	V-230
	y.+nan (1)	I-41		y.-madığımnan(1)	VI-280
yaş(ömür)				y.-r (1)	X-111
	y.+dadır (1)	V-60		y.-rığ (1)	II-98
	y.+dan (1)	VI-1		y.-rsın (2)	VIII-66; XII-
	y.+ımdaki (1)	IV-235			
	y.+ın (1)	IV-177		y.-sa (1)	VI-283
	y.+ına (2)	IV-71; VIII-39		y.-sın (1)	VI-363
				y.-(i)rđi (1)	
				VI-244	
				y.-(i)yacağız (1)	VI-322

y.-(i)yam (1) VI-373
y.-(i)yamir (1) VI-279
yaşli (3) II-297, 389; III-5
y.+di (1) II-81
yaşmağ (2) V-47(2)
y.+i (2) IV-168; V-50
yaşmağli
y.+dım(1) I-75
yat-
y. (2) II-333(2)
y.-a (3) IV-267(2); X-40
y.-acağ(1) IV-182
y.-allardi (6) III-192;
V-200(2), 202; VI-235, 241
y.-am (2) I-84; XII-253
y.-anda (1) IV-169
y.-ar (1) I-54
y.-ardım (1) V-211
y.-ardığ (8) I-24, 67;
II-385, 386; III-185, 191, 192
201 y.-ardi (4) V-196, 198(2),
y.-asan(1) V-157
y.-ağ (1) III-189
y.-ir (6) I-93, 94; III-240(2); IV-291; VII-35
y.-irdi (1) IX-37
y.-irix (2) II-283; VI-393
y.-mağ (1) V-199
y.-mişam (3) IX-35(3)
y.-miş (1) III-272
y.-sağ (1) VI-392
40 y.-sın (4) V-197(2); X-30,
yatağ (3) I-40, 46; III-189; XI-1

y.+i (1) III-218
y.+da (3) V-200(2), 202
y.+lara(1) VII-14
y.+larını (1) VII-16
y.+ları (3) V-196,
198; VII-18
yatılı (2) XII-21(2)
yatırt-
y.-mişam (1) I-67
yav (16)II-240; VI-178,
209, 347; VII-11, 82, 90, 113, 129,
160, 182, 190, 192, 194; VIII-11(2)
yavaş (10)II-180, 181; III-57(2); V-227(2); VI-133(2); VIII-29(2)
yavru
y.+m (7) II-169, 192, 276;
IX-22, 39, 63; X-22
yavuz (12)XII-307, 322, 325(2), 326,
327, 328, 330, 331(2), 342(2)
y.+un (1) III-103
yağala-
y.-dı (1) VII-156
y.-disa (1) VII-156
y.-miş (1) III-228
yağa
y.+mızdan (1) II-344
y.+mi (1) VI-354
yağ-
y.-allarmış (1) II-449
y.-aram (1)
II-198
y.-ardığ (1) III-219
y.-arken (1) III-249
y.-arsız (1) II-473
y.-dığ (1) X-24
y.-ıp (1) VI-318

yağın (yakın) (7) V-178; VI-170, 214; VII-44, 62, 63; X-76

y.+dır (1) II-481

y.+larda (1) VIII-44

yağud (3) II-292; III-180; VIII-22

yağut (2) II-36; XII-93

yayan (1) I-2

yayıl-

y.-miş (1) XII-217

yayınla-

y.-dihlari (1) II-113

yaz-

y. (1) XII-187

y.-am (2) IX-65; XII-188

y.-ar (3) VIII-64; XII-192, 376

y.-ağ (1) VI-30

y.-dım (1) XII-220

y.-dihlari (1) II-112

y.-dilar(1) VI-31

y.-ıp (1) VI-326

y.-maz (1) XII-192

y.-miş (3) XII-185(2); XII-340

y.-mişim (1) XII-110

y.-mişam (1) XII-160

yazar (1) VI-251

yazılı

y.+dır (1) XII-344

yazın (7) I-41; II-454, 455; III-303; XII-157(2), 158

yazıh (1) VI-166

y.+san (1) I-32

y.-irdi (1) VI-254

yazma

y.+m (2) VI-24; VII-50

y.+nın (1) VI-2

y.+yi (1) VII-54

ye-

y.-di (1) X-22

y.-dik (1) X-22

y.-k (2) X-15, 53

y.-meg (2) III-287(2)

y.-llerdi (3) I-56; III-77; XI-11

y.-llermiş (1) IX-26

y.-mege (2) II-187, 188

y.-meknen (2) III-131, 136

y.-rdi (4) 418, 925, 927, 1429

y.-rdik (12) II-25, 26(2), 349, 461; III-141; V-264, 265; VI-254; VII-46; IX-14, 20

y.-rdim (1) II-459

y.-rik (1) II-212

y.-siz (2) II-166, 228

y.-meden (1) VI-47

y.-medik (1) II-271

y.-mem (1) VII-14

y.-memiş (1) II-274

y.-memişdik (1) III-135

y.-memişik (3) II-260, 261, 266

y.-mesinler (1) II-223

y.-meyipsiz (1) II-193

y.-mez (1) VIII-76

y.-miyecegem (1) II-428

y.-miyenler (1) V-91

yeddi (6) III-200; VII-192(2), 193, 195; XII-245

yedi (4) II-35; III-133, 134; XI-30
y.+si (1) V-116
yedir-
y. (1) II-255
y.-ir (1) III-152
y.-irem(1) II-243
yedirt-
y.-di (1) II-245
yegen
y.+im (2) III-47, 307
yegül (1) XII-94
yehye (1) V-237
yeksan (1) XII-414
yel
y.+e (1) IV-226
yelikle-
y.-rdik (2) V-264, 265
yem (2) III-152;
yemeg (7) II-16, 24(2); VII-14, 117
y.+e (3) III-96; XII-195, 201
y.+i (5) II-26, 265, 270; III-97; V-169
y.+imzi (1) V-191
y.+ini (2) III-98; V-192
y.+innen(1) IV-252
yemek (11)II-193, 261, 263, 274, 498; III-33; V-91, 160; VII-15; X-47; XII-254
y.+leri (2) IV-257, 261
yemen (2) VI-266, 296
y.+den (1) XII-387
yemin (2) II-473; VII-24
yemyeşil (1) VIII-61
yenge (1) X-65

y.+ler (1) III-94
yeni (14)II-80, 122; V-54, 61; VI-38, 158, 163, 173, 204; XI-4; XII-312, 329, 331, 360
yeniçeriler (1) XII-151
yeniden (3) VI-339, 354, 362
yer (8) II-199, 213, 236, 339; IV-249; V-233; VII-23; VIII-23
y.+de (15)II-136, 273, 329, 432, 434; III-11, 16, 236; V-138; VI-48, 97, 392; X-75; XII-25, 204
y.+den (5) II-149, 152; III-24; VI-102, 312
y.+dir (1) V-195
y.+e (23)II-46, 149, 152, 232, 269, 326, 378; III-25, 245; IV-260; V-116, 140, 172; VI-22, 224, 288; VII-91, 174, 176, 198; XII-49, 203, 384
y.+i (8) II-208; III-182; IV-56, 288; VI-320, 378, 381; X-107
y.+dir (2) XII-309, 319
y.+im (1) VI-32
y.+imde (1) II-221
y.+in (5) IV-39; VI-101; VII-162, 193, 196
y.+inde (6) II-488; IV-35, 36; VI-213; X-92(2)
y.+ine (5) II-258; V-135, 210; VII-65, 156
y.+ini (4) II-107; III-143; VI-157; IX-22
y.+innen (3) II-328; III-10; XII-414
y.+ler (1) VI-214
y.+lerde (1) VI-393
y.+lerden (1) VI-94
y.+lere (2) V-44; XII-302

446 y.+lerinde (2) II-444,
y.+lerinnen (1) II-445
yerleşim (1) XII-319
yerleşme (1) XII-309
yerleş-
y.-iller (1) X-99
y.-memişdi (1) VI-53
y.-miş (1) XII-413
yerli (3) III-57; VI-159; XII-360
yeşil (7) IV-263, 287; V-51, 55;
VIII-82, 85; X-5
y.+den (1) IV-65
yet-
y.-eceg(1) II-126
yeter (3) I-59; IV-193; XII-377
yeter ki (2) XI-33; XII-209
yetim
y.+dir (1) IX-70
yetir-
y.-ir (1) IV-100
yetiş-
y.-di (3) VI-205;
VII-74; IX-46
y.-diler(1) III-222
y.-dim (1) IX-53
y.-enler (1) XII-360
y.-in (1) XII-269
y.-ir (3) IV-165; VI-359;
VIII-65
y.-irdi (2) III-126(2)
y.-memişlerdi (1) VI-149
yet-
y.-mez (4) XII-197, 310,
311, 358
y.-mir (1) V-5

yetmiş (8) II-477, 478, 479, 487;
VI-204, 310, 335; XII-271

yè-

y. (1) I-37; III-
257, 258

y.-dim (1) I-39

y.-dik (1) II-188

y.-dikden (1) VII-16

y.-diler(1) III-280

y.-din (1) III-259

y.-diz (1) II-271

y.-mir (2) VII-13, 118

y.-mirsen (1) III-259

y.-sen (3) I-22; IV-
263, 287

y.-sin (1) VI-349

y.-yin (1) II-159

y.-ceyig (1) VI-363

yèlin-(yenil-)

y.-ir (1) V-266

yèn-(in-)

y.-irem (1) I-17

y.-diler(3) II-317(2), 320

y.-di (2) II-323;
VIII-81

y.-dik (1) II-319

y.-dim (1) II-373

y.-em (1) I-73

y.-ip (4) I-74; II-
450, 451; IV-70

y.-sin (1) XI-34

yèndir-(indir-)

y. (1)
X-8

y.-di (1) XII-126

y.-dim (1) X-7

y.-dik (1) X-21

	y.-iller (1)	X-15
	y.-illerdi (1)	III-93
	y.-in (1)	X-14
102	y.-ir (2)	VII-101,
	y.-irdik (1)	XII-158
	yêriş-(yetiş-)	
	y.-e (1)	X-63
	y.-di (2)	II-229(2)
	y.-iyor (1)	XII-293
	yêsir(esir) (8)	II-443, 446, 470, 478(2); IV-72, 118
	y.+em (1)	II-470
	yêsirlik	
	y.+de (2)	II-454, 477
	yığ.-	
	y.-allardi (3)	IV-221, 228; V-138
	y.-am (1)	VI-161
	y.-ar (1)	II-46
III-202	y.-ardix (3)	II-46, 52;
	y.-ardi (1)	II-64
	y.-dıh (1)	II-186
	y.-di (2)	II-119(2)
	yığıl-	
	y.-an (1)	IV-238
	y.-ıp (1)	X-12
	y.-ırdi (1)	IV-228
	y.-miş (1)	II-122
yığın	(2)	II-242(2)
	y.+ına (1)	IV-239
yıl	(3)	IV-24;
V-60; XII-388		
	y.+ında (1)	V-60
yıldırım	(1)	XII-282

yırğat	(1)	II-233
y.+lar	(1)	III-199
y.+nan	(1)	XI-15
yırıla-		
y.-(i)r	(1)	IV-78
yırtıl-		
y.-masın	(1)	III-304
yırğatlıh	(1)	II-234
yıha-		
y.-dıh	(1)	X-24
y.-mağa	(2)	V-180,
181		
y.-rdım	(1)	VI-235
y.-rdıh	(7)	V-171, 173,
174(2), 175, 176, 179		
y.-rsan	(1)	II-476
y.-rsın	(1)	XII-131
y.-(i)yağ	(1)	XII-157
yıhan-		
y.-a	(1)	XII-159
yıh-		
y.-ar	(1)	XII-81
y.-dım	(1)	VII-26
y.-mağa	(1)	VI-318
y.-di	(2)	V-158;
VI-178		
y.-dılar	(1)	II-118
yıhıl-		
y.-di	(1)	II-123
y.-miş	(1)	XII-395
yıhım		
y.+i	(1)	XII-320
yimişah	(1)	III-305
yine	(4)	II-342; VI-27, 255; VII-66

yi-			y.-rdi (1)	I-90
	y.-ller (1)	VII-15	y.-rdiḥ (1)	V-76
	y.-r (5)	VII-118(2), 132;	y.-yana (1)	IV-134
X-47			y.-yıp (1)	I-115
	y.-rik (7)	II-90, 169, 199;	y.-(i)ram (1)	
IX-21(4)			IV-117	
	y.-yellerdi (1)	X-80	y.-(i)yacaḥsan (1)	VI-148
	y.-yerdik (4)	V-162,		
164, 165, 166			yolle-	
	y.-yecegem (1)	II-428	y.-di (1)	XII-106
yirmi	(9)	II-70, 80,	yolluḥ (1)	II-162
175, 181; VIII-17, 18, 39(2); XII-25			yolun (2)	III-28
yiyecek	(2)	II-12,	yoluna (2)	II-357; IV-216
156			yoluni (3)	VI-67(2),
	y.+i (1)	II-152	yolunuz (1)	1535
yo	(3)	VI-26;	yonca	
IX-51, 77			y.+lari (1)	VIII-7
yoğurd	(1)	X-82	y.+si (4)	III-204,
	y.+i (1)	III-139	205(2); VIII-7	
yoğurt	(2)	XII-256, 265	y.+sidir (1)	III-206
yoğurtyemez	(1)	II-142	y.+yi (1)	III-134
yol	(10)	I-94; II-7,	yon	
447; V-10, 12; VI-277; VIII-15			y.-dım (1)	VI-228
	y.+a (10)	II-177; VII-85,	y.-di (1)	X-34
88(2), 92, 97; VIII-5; XII-108, 134, 272			y.-duḥ (1)	XII-19
	y.+da (4)	II-8; II-355,	y.-ir (1)	VI-344
357; X-19			y.-muş (1)	XII-53
	y.+dan (1)	III-127	yokuş (3)	IV-37, 38, 57
	y.+dur (2)	VIII-4, 26	y.+i (1)	IV-59
	y.+i (1)	VI-330	yorğan (3)	I-40, 47, 54
	y.+lardadi (1)	VII-31	y.+ımdı (1)	I-53
yoldaş (1)	XII-397		y.+i (1)	III-218
yolla-			y.+nan (1)	I-44
	y. (1)	VI-118	yoril-	
	y.-di (2)	I-116; VI-207	y.-ir (2)	V-230, 232
	y.-dı (3)	XII-105, 122,	yorul-	
123			y.-mayıplar (1)	III-170

y.-mazdi	(1)	V-253	y.-ir	(1)	II-286
y.-miş	(1)	III-24	yulduz		
y.-urdi	(1)	V-257	y.+i(1)	IV-201	
yosma	(1)	VII-17	yumağ	(2)	IV-13; V-32
yol	(58)	I-10, 36(3), 57, 68; II-18, 29, 245, 263(2), 277, 397; III-63(2), 64, 114, 124, 151, 183, 185(3); IV-37, 293, 295; V-5, 49, 177; VI-63, 111, 112, 148, 154, 171, 213, 247, 259, 361; VII-25, 131, 143; VIII-35; X-73, 97; XI-19, 26, 35; XII-18(2), 43, 44, 86, 91(2), 298, 389	yumurta	(2)	X-52, 55
			yumuşat-		
y.+di	(32)	I-12, 40; II-27(2), 51, 55, 65, 345; III-68, 167, 209, 303, 309(2); V-15, 197, 214, 234, 263, 267, 270; VI-25, 53, 54, 251; VII-49, 51, 74; VIII-35; XII-295, 316, 402	y.-ırdı	(1)	III-157
y.+du	(1)	V-69	yumuşan-		
y.+dur	(26)	II-131, 170, 172, 237, 241, 277(2), 278, 325, 332(2); III-261; IV-181, 234; VI-220, 271; VII-6, 10, 186; X-26; XI-8; XII-53(2), 84, 305, 308	y.-a	(1)	XI-20
y.+miş	(1)	II-136	yun		(1) V-273
y.+muşmuş	(1)	II-142	y.+dan	(1)	V-23
yohluğ	(6)	III-288(2), 296, 297, 309; X-43	y.+i	(1)	V-271
yohsa	(10)	II-130, 419; III-48; IV-294; V-13; VI-319; VII-121; XII-132, 205, 393	y.+lar	(1)	I-40
yohxsulluğ	(1)	I-27	y.+lara	(1)	I-40
			y.+lari	(1)	V-28
y.+dan	(2)	XII-17, 18	y.+nan	(3)	V-24, 30, 272
y.+i	(1)	X-43	y.+un	(1)	V-19
yömye	(1)	XII-30	yunus	(1)	VI-80
yön	(1)	II-59	y.+lar	(1)	XII-145
y.+ü	(2)	IV-290, 296	yurd		
y.+üm	(1)	VII-160	y.+a	(1)	XII-130
y.+ün	(5)	VII-158(2), 159, 161, 162	yusuf	(1)	VI-374
y.+üni	(1)	II-60	yuva		
yönet-			y.+larını	(1)	VI-105
			yucarlamak	(1)	V-38
			yucarlan-		
			y.-a	(4)	X-74(3), 75
			y.-ir	(2)	IV-54(2)
			yuva		
			y.+sin	(1)	VIII-53
			yuğarda	(2)	VII-196; VIII-25
			yuğari	(2)	V-238
			y.+da	(1)	VII-195
			yuğuluğ		

y.+a (1) I-70
yükle-
y.-r (1) II-47
y.-rdik (1) III-180
y.-dig (1) XII-62
yüklen-
y.-ir (1) IV-30
yüksek (5) VI-152, 227, 299, 388; VIII-59
y.+de (1) IV-11
yüksel-
y.-di (1) VI-217
yüngil (1) VII-66
yüngül (1) VII-66
yün
y.+innen (1) IV-204
yününük
y.+di (1) VII-56
yürü-
y.-(i)rmiş (1) II-449
yüz (sayı)(34)I-43(2); II-477, 480; III-167, 182, 208, 209, 212; IV-117, 238; VI-109, 110, 112, 114(2), 115, 117, 118, 121, 122, 127, 128, 134, 147, 160, 163; VII-52, 85, 175; XI-34; XII-289, 313, 316, 339
y.+i (2) VI-134(2)
yüzbaşı (3) II-285, 289, 309
y.+yi (1) II-285
y.+ya (1) II-301
yüz(yön)
y.+den (2) III-268; XII-47
y.+e (2) III-268, 269
y.+ünnen (1) III-268
yüz(surat)

y.+ümde (1) VI-25
y.+ün (1) XII-131
y.+ünde (1) XII-399
y.+üni (1) XII-373
zaferle (1) XII-326
zalım (1) IX-1
zaman (102)I-94, 114, 120; II-23, 27, 75, 89, 95, 111, 139, 153, 192; III-21, 47, 65, 68, 69, 72, 78, 90, 162, 166(2), 167, 172, 187, 203, 208, 209, 226, 271(2), 288, 293, 298, 300, 305; IV-40; V-15(2), 123, 128, 181, 207, 234(2), 236, 239, 271, 272, 277; VI-10, 49, 79, 83, 99, 109(2), 119, 206, 222, 236, 250, 264, 268, 283, 328, 329, 330, 331, 337, 357; VII-15, 37, 54, 65, 66, 141, 143, 155, 162, 168, 179, 197, 201; VIII-2, 10, 19, 35, 38, 52, 84; X-111; XI-7, 24(2); XII-34, 38, 44, 49, 95(2), 99, 296, 299, 325, 333, 340
z.+a (1) IV-27; VII-126
z.+larında (1) II-351
z.+da (2) II-362; VI-112
z.+ıdı (1) III-72
z.+ım (1) I-122
z.+ımızda (4) V-267(2); VII-49, 51
z.+ın (3) VII-1, 77; XII-189
z.+ında (8) III-31, 51, 59, 221, 295; VI-359, 361; IX-29
z.+i (7) III-63(2); V-57, 61, 223, 246, 247
z.+ki (3) XII-28, 58, 420
z.+kiler (1) I-47
z.+lar (3) II-135, 448; V-69
z.+larda (3) II-

z.+ların	(1)	IX-15	z.+dan	(2)	III-172(2)
z.+lari	(1)	II-351	zibil	(2)	III-232; V-115
z.+nan	(2)	II-97;	zikir	(1)	VI-305
III-237			zilve	(2)	XII-180(2)
zarf	(1)	III-112	zina	(1)	VI-336
zat	(1)	VI-35	zino	(1)	IV-152
zaten	(8)	II-33; V-90, 200; VI-53, 62; XII-22, 157, 191	zive	(1)	XII-39
zavalli	(5)	IV-162, 164, 169, 182; VI-267	ziyarat	(1)	VI-312
zayıf	(1)	VI-25	ziyaret	(3)	X-75, 78, 79
zayıfla-			z.+in	(1)	XII-367
z.-mıslıh	(2)	II-174, 175	zoğ	(1)	III-301
zebze	(1)	I-91	zonguldağ	(1)	VI-119
z.+yi	(1)	I-92	z.+dadır	(1)	VI-88
zebzezi			z.+ın	(1)	VI-144
z.+ler	(2)	V-43, 44	zoppa		
z.+lerden	(1)	V-44	z.+yi	(1)	X-98
zeğmet	(3)	IV-132; VIII-19; XII-92	zor	(6)	II-4, 57, 59; III-176; IV-132; VII-35
z.+i	(1)	III-223	z.+di	(1)	III-163
zeğmetli	(1)	III-162	z.+dur	(1)	VII-36
zeğmetliknen	(1)	III-220	z.+inan	(1)	II-112
zekat	(1)	VI-297	zorba	(1)	IX-64
zaman	(2)	II-249, 356	zorlan-		
zengin	(6)	XI-32(2), 33; XII-17, 288, 414	z.-ir	(2)	VI-247, 365
zenginlik	(3)	III-123; XI-23(2)	zorunda		
z.+in	(1)	VII-9	z.+dilar	(1)	III-26
zete	(3)	II-392, 395, 441	zöhre	(1)	X-47
zeten	(11)	II-109, 119, 175(2), 254, 255, 260, 343, 354; VI-239, 300	zöhregil		
zevalli	(2)	V-227; VI-302	z.+e	(1)	X-46
z.+dır	(1)	VI-269	zulum		
zığağ			z.+una	(1)	IX-72
			zurna	(2)	III-240
			z.+di	(1)	XII-83
			zurnaci	(2)	III-243(2)
			zübe		

z.+si (1) VI-293
zülcclal (2) III-307, 312
z.+i (1) III-121
zümrüt(1) VIII-56
zürgar (3) II-58, 59, 60

zürriyet (1) IX-46
z.+i (1) III-306
z.+ine (3) III-122, 146,
313

KAYNAKÇA

- ACARBAŞ, Ergisoy. 2013. *Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü*, Çıngı Yayıncılık, İstanbul.
- ADAMOVIÇ, Milan. 2008. "Heisst türkisch çocuk wirklich 'Ferkel'?", *Türkbilig* 15: 3-7 [Türkçedeki çocuk sözü gerçekten 'domuz yavrusu' mu demek? – *Türkbilig* 15: 8-12].
- _____. 2014. *Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, (Çeviren: Aziz MERHAN), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2014. "Türkçe 'GİL'in Kökeni ve İşlevi Üzerine", *Türk Dili*, Cilt: CVI Sayı: 745, s. 71-73.
- AGACANOV, Sergey Grigoreviç. 2013. *Oğuzlar* (Rusçadan Çevirenler: Ekber N. Necef/Ahmet Annsberdiyev), Selenge Yayınları.
- AĞAR, Mehmet Emin. 1989. *Kitabu Fi'l-Fıkh Bi-Lisani't-Türki (İnceleme-Metin-Sözlük)*, 2 Cilt, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (9 Mayıs 1997), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- AKSOY, Ömer Asım. 1946. *Gaziantep Ağzı III (Sözlük ve Kullanılmayan Kelimeler)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ALİKILIÇ, Dünder. 2008. *Kubbetü'l-İslâm Ahlat*, IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, Ahlat.
- ARSLAN EROL, Hülya. 2008. *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ATA, Aysu. 2004. *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası- Karahanlı Türkçesi-Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- ATALAY, Besim. 1945. *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-lûgat-it-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- ATAY, Hüseyin-İbrahim ATAY- Mustafa ATAY. 1964. *Arapça-Türkçe Büyük Lûgat*, 1964, I, 1. cüz. XXXII+192 s.; 1965, 2. cüz. 193-384. s.; 1966, 3. cüz. 385-510. s.; 1968, II, 1. Cüz. 511-670. s.; 1969, 2. Cüz. 671-862. s.; 1970, 3. Cüz. 863-1022. s.; 1970, 4. Cüz. 1023-1166. s.; 1981, III, 530 s., Ankara.
- AYDIN, Mehmet. 2002. *Aybastı Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Mehmet. 2012. *Türkçe Derleme ve Tarama Sözlüğü*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.

- AYVERDİ, İlhan. 2011. *Asırlar Boyu Târihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük* I-III, Kubbealtı, İstanbul. [Tek cilt olarak Milliyet gazetesi tarafından 2011’de basımı yapılarak dağıtılmıştır.]
- Azərbaycan Dialektoloji Lüğəti*. 2010. Birinci Cilt (A-L), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2003. İkinci Cilt (M-Z), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti* I-IV. 2006. Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu, Bakı.
- BANGUOĞLU, Tahsin. 1960. “Oğuz Lehçesi Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*.
- _____. 2011. *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BAYATLI, Hidayet Kemal. 1996. *Irak Türkmen Türkçesi*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- BLÄSING, Uwe. 1992. *Armenian Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin*, Rodopi: Amsterdam-Atlanta, GA 1992, 142 s.
- _____. 1995. *Armenisch-Türkisch. Etymologische Betrachtungen ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet nebst einigen Anmerkungen zum Armenischen, insbesondere dem Hemşindialekt*, Rodopi-Amsterdam-Atlanta, GA 1995, 207 s.
- _____. 1996. “Kurdish und Zaza-Elemente im türkeitürkischen Dialectlexicon; Etymologische Betrachtungen ausgehend vom Nordwestiranischen”, *Dutch Studies published by NELL*, 1995(2): 173-220, Leiden.
- _____. 1997a. “‘asme, asmen, astare’, Nordwestiranisches Wortgut im Türkeitürkischen”, *Iran and the Caucasus*, 1: 171-178, Tehran.
- _____. 1997b. “Irano-Turcico: Westiranisches Wortgut im türkeitürkischen Dialektmaterial”, *Studia Etymologica Crocoviensia*, 2: 77-150, Krakow.
- _____. 2000. “Irano-Turcica: Weitere iranische Elemente im Türkeitürkischen”, *Studia in honorem Stanislaw Stachowski dicata = Folia Orientalia*, 36: 1-27, Krakow.
- _____. 2005. “Turkish *armut* ‘pear’, Remarks on the Etymology and Geo-Linguistic Distribution on an Oriental Fruit Name”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 15, s. 5-18.
- _____. 2008a. “Mr. Kumpir Dünyaya Açıldı! Türkçede Patates İçin Kullanılan Bir İsim”, *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2008, sayı: 2, ss. 29-50.
- _____. 2008b. “Georgian laqe, ‘an eddle egg’ in Kartvelian”, *Iran and the Caucasus*, 12: 45-56, Leiden.
- _____. 2010. “Gena Tökmiş Muruzlarını, Yörenin Diliyle Şavşatlı Bir Halk Şairi ve Karadeniz Hanımlarının Bozuk Havaları”, *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (26-29 Mayıs 2010), Ankara, ss. 141-160.
- _____. 2011. “Woher kommt eigentlich Türkisch **dügä*, ‘ein junge Kuh’?”, *Türk Dilleri Araştırmaları, Yeni Seri*, 1.1: 7-26.

- BURAN, Ahmet. 1996. *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim(Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BROCKELMANN, Carl. 1951. *Ostturkische Grammatik Der Islamischen Litteratur Sprachen Mittelasien*, Leiden.
- CAFEROĞLU, Ahmet. 1931. *Kitābü'l-İdrāk Li-Lisāni'l-Etrāk*, İstanbul Evkaf Matbaası, İstanbul.
- _____. 1951. *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler*, (Van, Bitlis, Muş, Karaköse/Ağrı, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağzları), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995].
- _____. 1994. *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I-II*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- _____. 1995. *Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar (Kars, Erzurum, Çoruh İlbaşıları Ağzları)*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- _____. 2011. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CEBECİ, İsa. 2010. *Örneklerle Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CEMİLOĞLU, İsmet. 2001. *Dede Korkut Hikayeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard. 1960. *Sanglax A Persian Guide to the Turkish Language by Muhammad Mahdī Xān, Facsimile Text with an Introduction and Indices*, London.
- _____. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*, Oxford.
- COŞKUN, Mustafa Volkan. 2014. *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÇOBAN, Cezmi. 2014. *Bodrum İlçesi Ağız Sözlüğü*, Çatı Kitapları, İstanbul.
- DANKOFF, Robert. 1990. *Evliya Çelebi in Bitlis*, Leiden:Brill.
- _____. 1991. *An Evliya Çelebi Glossary, Unusual Dialectal and Foreign Words in the Seyahat-Name*, Leiden:Brill.
- _____. 1995. *Armenian Loanwords in Turkish*, Wiesbaden.
- _____. 2004. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü (Katkılarla İngilizceden Çeviren: Semih Tezcan)*, TDAD 37, İstanbul.
- DEMİR, Nurettin. 2013. *Ankara Örneğinde Ağzların Belgelenmesi (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Necati. 2001. *Ordu İli ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEVELİ, Hayati. 1995. *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DOERFER, Gerhard. 1965. *Türkische und Mongolische Elemente Im Neupersischen I-IV*, Wiesbaden.

- DOZY, Reinhart. 1881. *Supplément Aux Dictionnaires Arabes*, Leyde, E. J. Brill.
- ECKMANN, Janos. 2011. *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar (Yayıma Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2012. *Çağatayca El Kitabı (Çeviren: Günay Karaağaç)*, Kesit Yayınları, Ankara.
- ERASLAN, Kemal. 2012. *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican. 1983. *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, Gazi Üniversitesi, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002.]
- ERCİLASUN, Ahmet B.-Ziyat AKKOYUNLU. 2014. *Dîvânı Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERDAL, Marcel. 1991. *Old Turkic Word Formation*, I-II, Wiesbaden.
- ERDEM, Mehmet Dursun-Güner DAĞDELEN. 2012. *Karabük ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)*, Karabük Valiliği Yayınları, Karabük.
- EREN, Hasan. 1958. "Türkçe gök kelimesinin türevleri", *Jean Deny Armağanı Melanges Jean Deny*, Türk Dil Kurumu yayınları, Sayı: 173, s.85-89.
- _____. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.
- EREN, M. Emin. 1997. *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem. 1958. *Dede Korkut Kitabı-1 (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2014.]
- _____. 1963. *Dede Korkut Kitabı-2 (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2009.]
- _____. 1981. *Azeri Türkçesi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, Ebru Yayınları, İstanbul.
- _____. 1993. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak yayınları, 20. Baskı, İstanbul.
- ERTEN, Münir. 1994. *Diyarbakır Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* II Cilt. 2011. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Franciscus á Mesgnien Meninski. 2000. *Thesaurus Linguarum Orientalium / Turcicae-Arabicae-Persicae / Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, I Von elif bis chy, II Von dal bis lam, III Von mim bis je, IV Grammatica Turcica, V Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum simul idem Index Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persicum, VI Index der türkischen Wörter. Mit einer Einleitung und mit einem türkischen Wortindex von Stanislaw Stachowski sowie einem vorwort von Mehmet Ölmez, TDAD, Simurg yayınları, İstanbul.
- GABAIN, A. von. 2007. *Eski Türkçenin Grameri (Çeviren: Mehmet Akalın)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- GEMALMAZ, Efrasiyab. 1995. *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, Türk Dil Kurumu yayınları (3 Cilt), Ankara.
- GÖKÇUR, Engin. 2006. *Van ve Merkez Köyleri Ağızları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____. 2012. *Vangölü Havzası Ağızları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- GÖNEN, Mehmet Emin. 2003. *Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GRØNBECH, K. 1942. *Komanisches Wörterbuch Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen.
- _____. 1992. *Kuman Lehçesi Sözlüğü, Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini*, (Çeviren: Kemal Aytaç), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜLCÜ, Ali İhsan. 1994. "Kubbetü'l- İslâm Ahlat", *Tarih ve Medeniyet*, İstanbul, Sayı 9, ss. 9-21.
- GÜLENSOY, Tuncer. 1988. *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2003. *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer-Ahmet BURAN. 1994. *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜLSEREN, Cemil. 2000. *Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler- Sözlük ve Dizinler)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer. 2007. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer-Erdoğan BOZ. 2010. *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- GÜNAY, Turgut. 2003. *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HAZAI, György. 2012. *Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü Türk Dili Araştırmalarına Kısa Bir Giriş*, (Çeviren: Tevfik Turan), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İdris-i Bitlisî. [1473?-1520]. *Heşt Bihişt*, (Çevirenler: Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş), C. I-2, BETAV Yayınları, Ankara 2008.
- İLERİ, Canan. 2008. *Eskişehir İli Mihaliççik İlçesi ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İZBUDAK, Velet. 1936. *El-İdrâk Haşiyesi*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- İZOLİ, D. 1991. *Ferheng, Kürdi-Tırki*, Deng Yayınları, İstanbul.
- JUSTI, M. Ferdinand- M. Auguste JABA. 1879. *Dictionnaire Kurde-Français*, St.-Petersbourg.

- KAÇALIN, Mustafa S. 2006. *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- _____. 2011. *Nevâî' nin Sözleri ve Çağatayca Tanıkları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KALAY, Emin. 1998. *Edirne İli Ağızları (İnceleme-Metin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KANAR, Mehmet. 2010. *Farsça-Türkçe Sözlük*, SAY Yayınları, İstanbul.
- KARADEMİR, Fevzi-Nezir Gümüş-Ziver İlhan-Ahmet Korkut (2014), *Kürtçe-Türkçe * Türkçe-Kürtçe Sözlük (Kurdî-Tirkî * Tirkî-Kurdî Ferheng)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Akartürk. 2013. *Dîvānu Luğati't Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla. 2011. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- [KÂŞGARLI MAHMUD] [1008-1105]: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*: Çeviren: Besim ATALAY, Ankara 1939, I, XXXVI+530 s.; 1940, II, 366 s.; 1941, III, 452 s. T. D. K. [Yayın sayısı 43, 46, 60]. [Yeni baskı: *Divanü Lûgat-it-Türk (Çeviri) I-IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.]
- KAZVINÎ, Abdüllatif. 2011. *Safevi Tarihi* (Çeviren: Hamidreza Mohemednejad), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- KOÇAK, Aynur. 2006. "Kocaeli Köy Adları Üzerine Bir İnceleme", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, ed. Işıl Altun, 20-22 Nisan 2006, Kocaeli, s. 740-755.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin. 1962. " 'Lehce-i Erzurum' Yazmasındaki Halk Sözleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, ss. 195-244. [Şebî Karahisarlı ABDÎ'nin 1857-1876 arasında yazdığı eserden.]
- KORKMAZ, Zeynep. 1963. *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. [Yeni baskı: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.]
- _____. 2009. *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2013. *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KOŞAY, Hâmit-Orhan AYDIN. 1952. *Anadilden Derlemeler II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KÖHLER, Wilhelm. 1989. *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Bitlis ve Halkı (Türkçesi: Haydar IŞIK)*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- KUNOS, Dr. Ignaz. 1902. *Şeyh Süleyman Efendi's. Çağatay-Osmanisches Wörterbuch*, Budapest.
- LANE, Edward William. 1968. *An Arabic-English Lexicon I-VIII*, Beirut-Lebanon.
- Lİ, Yong Song. 1999. *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, SİMURG Yayınları, İstanbul.
- LESSING, Ferdinand. 1960. *Mongolian English Dictionary*, Los Angeles.

- MAHMŪD al-KAŞĠARĪ, *Compendium Of The Turkic Dialects (Dīwān Luġāt at-Turk)*, *İnceleme-Tenkidli Metin-İngilizce Tercüme-Dizinler*, Hazırlayanlar: Robert Dankoff ve James Kelly, Harvard Üniversitesi Basımevi, I.Kısım: 1982, II-Kısım: 1984, III.Kısım: 1985.
- MENZ, Astrid. 2009. *Erzurum Ağzında Ermenice Ödünç Sözcükler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 19, s. 89-106.
- MEYER, Gustav. 1893. *Türkische Studien Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen*, Wien. [Yeni baskı: Türkçe İncelemeleri-Osmanlı Türkçesinin Sözcükvarlığındaki Yunanca ve Latince Ödünçlemeler (Giriş ve dizinle birlikte yayına hazırlayan: Mehmet ÖLMEZ), Kebikeç Yayınları, Ankara 1998.]
- Mütercim Asım Efendi. 2009. *Burhan-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- NÉMETH, Gyula. 2014. *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları* (Çeviren: Abdurrahman GÜZEL), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- NİŞANYAN, Sevan. 2011. *Kelimebaz I*, EVEREST Yayınları, İstanbul.
- _____. 2010. *Kelimebaz II*, EVEREST Yayınları, İstanbul.
- _____. 2012. *Sözlerin Soyağacı*, EVEREST Yayınları, İstanbul.
- OLCAY, Selahattin. 1995. *Erzurum Ağzı (İnceleme-Derleme-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ORKUN, Hüseyin Namık. 2011. *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖLMEZ, Mehmet. 1991. “Ana Altayca Sözbaşı *d”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 167-190.
- _____. 1995. “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (1)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 5, s. 227-229.
- _____. 1997. “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (2)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 7, s. 175-186.
- _____. 1998. “Eski Uygurca odug sak İkilemesi Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 8, s. 35-47.
- _____. 1999. “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (3)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 9, s. 59-65.
- _____. 2002. “Eski Türkçe Etimolojiler (1)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 12, s. 189-198.
- _____. 2006. “Türkiye’deki Ağız Çalışmalarının Sözlükleri ve İlk Ağız Sözlükleri”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 16, s. 205-210.
- _____. 2007. *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen - Tuvacanın Sözcükvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denklikleriyle*: Wiesbaden, XII+516. s. Harrassowitz Verlag Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica - Band 72.

- _____. 2008. "Eski Türk yazıtlarındaki eşük, kedinlik ve teve Üzerine", *Festschrift in Honor of Talat Tekin / Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 18, s. 333-340.
- _____. 2009. "Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt 19, s. 223-304.
- _____. 2012. *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları (Metin-Çeviri-Sözlük)*, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- ÖLMEZ, Zuhale-Mustafa KAÇALIN. 2012. *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZÇELİK, Sadettin-Erdoğan BOZ. 2001. *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı (Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, Mustafa. 1993. *Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZMEN, Mehmet. 2014. *Türkçede –Ken Zarf-Fiili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZSOY, A. Sumru-Eser E. TAYLAN (Hazırlayanlar). 2000. *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, İrfan. 2001. *Adilcevaz Ağzı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZTÜRK, Rıdvan. 2010. *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZYETGİN, A. Melek. 2001. *Ebu Hayyan: Kitābul'l-İdrāk li Lisāni'l-Etrāk Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*, KÖKSAV Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi:3, Ankara.
- POPPE, Nikolaus. 1960. *Vergleichende Grammatik Der Altaischen Sprachen*, Wiesbaden.
- RÄSÄNEN, Martti. 1969. *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki.
- RZAYEV, Anar. 2005. *Azerbaycan Türkçesinin Söz Varlığı (Çeviren: Arif Acaloğlu)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAĞIR, Mukim. 1995. *Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SAMİ, Şemseddin. 2010. *Kamus-ı Türki*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SARICA, Bedri. 2006. *Van Gölü Çevresi Ağızları Sözlüğü*, Atlas Yayınları, Ankara.
- Selçuklu Tarihi El Kitabı* (Editör: Refik Turan), Ankara 2012.
- SERTKAYA, Osman Fikri. 2011. "Torba kelimesinin kökeni üzerine", *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 2011, S 720, s. 493- 499.
- SEVORTYAN, E. V. 1974. *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov, Obşçetyurkskiye i mejtyurkskiye osniva na glasniye*, Moskva.
- _____. 1978. *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov, Obşçetyurkskiye i mejtyurkskiye osniva na glasniye*, Moskva.

- SCHÖNIG, Claus. 2000. *Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen*, Wiesbaden, 210 s.
- SHAW, Robert Berkley. 2014. *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*, (Çeviren: Fikret YILDIRIM), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- STACHOWSKI, Stanislaw. 1998. *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü*, SİMURG Yayınları, İstanbul.
- STACHOWSKI, Marek. 2009. “Yeniden Türkçe Çocuk Sözcüğünün Kökeni Üzerine”, *Türkbilig* 2009/17, s. 124-132.
- STEINGASS, F. 1892. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London. [Yeni baskı: Çağrı Yayınları, İstanbul 2005].
- SÜMER, Faruk. 1989. *Ahlat*, İslâm Ansiklopedisi, TDV, Cilt 2, s. 20-22.
- ŞAHİN, Hatice. 2006. *Şeyh İmām el-Bardaḥī, Cāmi‘ü'l-Fürs* I-II, Turkish Sources LXV, Harvard University.
- TAŞ, İbrahim. 2008. *Yusuf ve Zeliha*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-42, İstanbul.
- _____. 2009a. *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2009b. *Süheylü Nev-bahār’da Eskicil Ögeler*, Palet Yayınları, Konya.
- TEKİN, Talat-Mehmet ÖLMEZ. 2003. *Türk Dilleri Giriş*, Yıldız Dil ve Edebiyat 2, İstanbul.
- TEKİN, Talat. 1982. “On the Structure of Altaic Echoic Verbs in {-KIrA}”, *AOH: C* 36, S 1-3, s. 503-513.
- _____. 1985. “Üze Zarfı Hakkında”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, I. Türk Dili*, İstanbul, C I, s. 253-260.
- _____. 1995. *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-13, Ankara.
- _____. 2003. *Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk)*, Yıldız Dil ve Edebiyat 1, İstanbul.
- _____. 2008. ‘AMCA’ ve ‘TEYZE’ KELİMELERİ HAKKINDA, Türk Dilleri Araştırmaları, Cilt 18, İstanbul, s. 283-294.
- _____. 2010. *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TERES, Ersin .2006. *Divanü Lügat-İt-Türk ve Budist Uygur Metinlerinin Sözcük Bakımından Karşılaştırılması*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____. 2009. *Çağataycada Söz Yapımı*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TIETZE, Andreas. 1999. *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch /Anadolu Türkçesindeki Yunanca, Slavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü* (Derleyen: Mehmet Ölmez), SİMURG Yayınları, İstanbul, 280 s. [Hasan Eren, “Anadolu Ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça Kelimeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*,

- 1960, s. 295-371; “Anadolu Türkçesinde Yabancı Ögeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 2003, C. II, s. 157-170].
- _____. 2002. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt: 1 (A-E), Simurg yayınları, İstanbul-Wien.
- _____. 2009. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, Cilt: 2 (F-J), Wien.
- TZITZILIS, Christos. 1987. Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der Anatolischen Dialekte), Wien, 201 s. [H. Eren, Türk Dili, Aralık 1987, C. LIV, Sayı 432, s. 315-336].
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri. 2012. *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- TOPARLI, Recep. 2003. *Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 1992. *İrşâdü’l-Mülûk Ve’s-Selâtîn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TOPARLI, Recep-M. Sadi ÇÖGENLİ-Nevzat H. YANIK. 1999. *El Kavânînü’l-Küllîyye Li-Zabtî’l-Lügati’t-Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2000. *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî Ve Acemî Ve Mugalî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TOPARLI, Recep-Mustafa ARGUNŞAH. 2014. *İslâm Mu’inü’l-Mürîd*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TUNA, Osman Nedim. 1972. “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, ss. 209-250.
- _____. 1976. “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. XVIII, ss. 281-314.
- TUNÇ, Tomris. 1995. *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TULUM, Mertol. 2011. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TURAN, Zikri. 2006. *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, İstanbul 2006.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Bildirileri* (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2009.
- ÜSTÜNOVA, Kerime. 2002. *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- VAN BRUINSEN, Martin-Hendrik BOESCHHOTEN. 2009. *Evliya Çelebi Diyarbakir’de*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeni Tarama Sözlüğü*. 1983. (Düzenleyen: Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- YÜCE, Nuri. 2014. *Ebul Kâsım Cârullâh Maḥmūd Omar Bin Muḥammed Bin Aḥmed Ez-Zamahşarî El-Ḥvârizmî Mukaddimetü’l-Edeb Ḥvârizm Türkçesi İle Tercümeli Şuṣter Nüshası*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- XIII. *Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* I-VIII, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- ZAJACZKOWSKI, Ananiasz. 1958. *Vocabulaire Arabe-Kiptchak. de l'époque de l'Etat Mamelouk. Bulğat Al-Mustāq Fi Luğat At-Turk Wa-l-Qıfzāq*, Warszawa.
- ZEKİ, Bedros. 2009. *Ermeniceden Türkçeye Mükemmel Lügat*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2009. *Türkçeden Ermeniceye Mükemmel Lügat*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ZÜBEYR, Hamit-İshak Refet. 1932. *Anadilden Derlemeler, Hakiimiyeti Milliye Matbaası*, Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza. 1978. "Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 297-317.
- _____. 1995. *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____. 2011. *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

EKLER

EK 1: Ahlat ve Köyleri Haritası

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yeri: Ahlat

Doğum Tarihi: 01.12.1977

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, 2000.

Yüksek Lisans: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, 2003.

İŞ DENEYİMİ

Öğretmenlik: 2000-2013

Müdür Yardımcılığı: 2013-...

YABANCI DİL

İngilizce (KPDS 60)

YAYINLANMIŞ KİTAPLAR

YANKI (Şiir-2006)

YAĞMURLARA TUTULMUŞ YÜREĞİM (Şiir-2013)

YAYINLANMIŞ MAKALELER

1. Ahlat Ağzı'nda Yer Adları, The Journal of Academic Social Science Studies, 30/1, s. 585-594, 2014.
2. Ahlat Ağzı'nın Alıntı Söz Varlığı Üzerine, The Journal of Academic Social Science Studies, 31/2, s. 469-504, 2015.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-mail: servetli@gmail.com